
Spiritus domini super me.
PRO CHRISTO LEGATIONE FVNGIMVR
ORATOR
CHRISTIANVS
CAROLI REGII
E SOCIETATE
IESV
Verbo Domini
S. Gregor.
S. Bernard.
S. Chrisost.
S. August.
Apud Bartholomaeum
MDCXII

CHRISTIANVS ORATOR

In quo, Primum de Concionatore ipso agitur, Tum de Concione, ac demum de Concionantis Prudentia, & Industria,

E Sacrarum præsertim literarum doctrina, Sanctorumque Patrum authoritate Concinnatus,

Adiecto, Locorum communium Vsu, ac Praxi, accommodatisque ad Præceptiones Exemplis,

Accessit, Initio Index omnium Capitum, & ad calcem Synopsis omnium, quæ ad bene dicendum faciunt, ac Censura rerum, quæ, in Oratore, corrigendæ sunt,

Opus Beatissimo PAVLO omnium Oratorum maximo, ac Patrono SACRVM.

IHS GRATIA

† 2

Claudius Aquauiua Societatis Iesu Præpositus Generalis.

Cum opus hoc, quod inscribitur Christianus Orator, Patris Caroli Regij nostræ Societatis Theologi, quatuor eiusdem Societatis Theologi, quibus id commisimus, recognouerint, ac in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandetur, si Reuerendissimo Domino Vicesgerenti, & Reuerendissimo P. Magistro Sacri Palatij videbitur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas, dedimus Romæ vij. Decembris 1611.

Claudius Societatis Iesu Præpositus Generalis.

Imprimatur, si videbitur R. P. M. Sacri Palatij Apost.
Cæsar Fidelis Vicesg.

Ex commissione Reuerendiss. P. F. Ludouici Ystella Magistri Sac. Pal. Ap. accuratè perlegi librum, cui titulus Christianus Orator, ex diuinis præsertim literis, &c. à multum R. P. Carolo Regio Societatis Iesu conscriptum, ac in eo nihil reperi contrarium Catholicæ fidei, aut bonis moribus, imò opus esse impressione dignissimum iudico. In quorum fidem me subscripsi die x. Ianuarij 1612.

Ego Don Raphael Rastellius Clericus Regularis.

Imprimatur,
F. Thomas Pallauicinus Bonon. Magister, & Reuerendiss. P. F. Ludouici Ystella S. Pal. Apost. Magistri Socius Ord. Præd.

DIVO PAVLO OPTIMO MAGISTRO atque omnium Concionatorum Protectori dignissimo, & vnico exemplari.

PRODITVRVS è domesticis parietibus, in commune orbis theatrum noster Christianus orator, patronum aliquem, & tanquam pupillo tutorem, solenni quadam consuetudine, ac lege, à me iure suo assignari sibi deposcit. Ego vero ad cælites Diuosque magis quam ad terrigenas conuersus, Non arbitror Beatissime Paule, has qualescumque lucubratiunculas, in publicum posse prodire tutius, quam si tui sanctissimi nominis characterem, & insignia in ipsa statim fronte præseferant, non quod eas vllo modo dignas existimem, quæ tanti principis nomine, ac authoritate decorentur, & tam illustri patrocinio fulciantur, sed vt omnes concionatariæ facultatis professores planè intelligant, nullo eos melioris patroni munimento niti vnquam posse, quam si tibi omnem industriam, laboresque suos, & studia, bona credant fide: quem à Deo vnicè ad Euangelium toto orbe disseminandum, ab ipsa æternitate destinatum, & segregatum ab vtero matris, Iesus Christus ipsemet egressus è cælo, ad portas Damasci grandi miraculo vocauit, & ad hoc ipsum munus, vas electissimum reddidit. Quem nouimus tanquam auream tubam, cælesti Spiritus afflatu personantem, magnam totius orbis partem peragrasse; & Christi gloriosum nomen circumtulisse, populosque

losque

losque quam plurimos ad Syon montem, & ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cælestem, ac primitiuorum Ecclesiam congregasse. In quo denique nobis non solum, veri magniq; oratoris exemplar, & nobilem formam ad inspiciendum, & imitandum reliquit, sed etiam Epistolas omni eruditionis Christianæ genere ornatissimas dedit; quarum spiritu, & authoritate nostras conciones, & exornare, & confirmare, & copiosè admodum locupletare valeamus. Tibi ergo gloriosissimè Paule, quem ego inter choros Seraphim, Iesu Christi ardentissimo contemplor amore flagrantem, Tibi inquam, hos licet exiles labores, & me ipsum totũ, atque adeo, omnes qui ad Euangelizandi munus à Deo vocati sunt, dedo, dicoq; & precibus à te exposco, vt qua es in Christum Dominũ, & Ecclesiam charitate, omnes tuo fauore gaudeant, tuo patrocinio muniantur, tuo spiritu in concionibus armentur. protege singulos, qui ad te confugiunt, vt in hoc tam graui onere laborantes, huiusmodi sint, quales per tuas Epistolas, & prædicationem esse debere
2.Cor.5. Deus docuit, vt pro Christo legatione fungantur, tanquam Deo
1.Cor.4. exhortante per eos; vt sint fideles Christi ministri, & dispensa-
2.Cor.4. tores mysteriorum Dei; vt non seipsos prædicent, sed Dominũ
1.Cor.9. nostrum Iesum Christum, & hunc crucifixum; vt redigant in seruitutem corpus suum, ne cum aliis prædicauerint ipsi reprobi efficiantur; vt collaborent Euangelio Dei, secundum virtu-
2.Tim.2. tem: vt sapientibus, & insipientibus se debitores esse cogno-
Rom. 1. scant, & omnibus omnia fiant, vt omnes lucrifaciant: vt do-
1.Cor.9. ctrinis variis, & pregrinis non abducantur, verum sequantur,
Heb. 17. quæ decent sanam doctrinam. Vt in Christo Iesu per Euange-
1. Cor.4. lium gignant multos filios: Vt omnes laborent sicut boni mi-
2.Tim.2. lites Christi Iesu; sibiq; & doctrinæ attendant, ac lectioni, &
1.Tim.1. meditationi, & in his instent; atque ita seipsos saluos faciant, & eos qui audiunt. Deniq; illud te obnixe deprecor, studiosissime diuini verbi Præco, vt hos exiguos pro eiusdem diuini verbi prædicatione, postremis hisce temporibus, & excolenda, & amplificanda labores, ita tuearis, vt in Dei maiorem gloriam, & Christi nominis cultum, ac venerationem, & sanctæ Ecclesiæ, omniumq; concionatorum beneficium cedant.

AD

AD LECTOREM PRÆFATIO.

FACVLTATEM rectè, & ex diuinæ voluntatis sententia, atque cum animarum fructu concionandi non esse humanæ industriæ opus, nec ab artis cuiuspiam præceptionibus manare, sed Dei esse donum, ab eoque maximè pendere, nisi qui diuinam vim, & humanæ imbecillitatem naturæ ignorat, ignorare arbitror neminem. Quippe Deus ipse, qui sui verbi, quod prædicari oportet, author est, ac summus magister, sinè controuersia Christianum Oratorem tanquam instrumentum quoddam musicum tangere, ac mouere debet, vt eam reddat harmoniam, quæ non vt poetæ de Orpheo fabulati sunt, arbores, & saxa deliniat, ac post se trahat; sed cælesti quadam vi, ac dicendi efficacitate, durissima peccatorum corda perrumpat, atque è peccati cœno extractos, ac dæmonum erutos tyrannide, ad Deum perducat; deque perditis, & scelestis, pios, & sanctos, de leonibus, ac tygribus oues, & agnos reddat; Id adeo, si quis humanitus potius quam diuinitus fieri posse credat, næ ille totam ignorat euangelizandi viam. Vbi vero efficax Dei agentis præsentia, quæ suum afficiat instrumentum præsto erit, concentum reddet apta suauitate potentem: & ipsum Dei verbum nequaquam suo fructu destituetur. Promittit hoc Isaiæ Deus cum ait: Verbum meum non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Sic informatos à Deo Optimo Maximo Prophetas omnes, certa fide tenemus. Idcirco enim dicitur, factum est verbum Domini ad Ezechielem. Et verbum Domini, quod factum est ad Osee: & factum est verbum Domini ad Ionam, & eodem modo cum cæteris Prophetis obseruatum esse satis vtique constat. Apostolis porro, quibus Euangelij lumen, per ignotas terras ignotiora maria ferendum tradebat Christus dixit, non estis vos, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Cum vero præcipuus concionandi author Deus sit, vt

Facultas bene concionandi, Dei donum est.

Isa. 55.

Matth. 10

dixi-

diximus, cum tamen non eodem semper modo, etiam cum ijs doctoribus, qui rectè muneris sui partes explent, se gerere, vel ipso experimento compertum est. Aliquando tanto dicentem pectus affectu replet, tantaque afficit spiritus facundia, vt sit verbum, quod de ore eius egreditur, tanquam ignis vehemens, & perinde, vt malleus conterens petras. Nonnunquam vero ita concionantem videtur deserere, siuè aliqua ipsius culpa, siuè occulto iudicio, vt omnino eius frigescat, & iaceat oratio, & videantur ex ore eius potius cadere verba, quam spiritus Dei impetu ferri. Hoc vero contingere credimus, aliquando diuina prouidentia, non sapienter magis quam amanter statuente, vt nimium ne nobis arrogemus, neuè humanæ gloriæ abrepti æstu, in nobis nostra ponamus omnia. Experiebantur has vices sæpè & Prophetæ. Neque enim vt rectè D. Thom. cum cæteris docet Theologis, prophetia dabatur ad modum habitus permanens, sed prout Deo placebat, aut aderat, aut aberat aliquando. Hæc autem cum ita sint; concionandique facultas, vt Dei donum, plus à Deo, quam à quacumque arte, vel humana Industria pendeat, & Prædicatori longè plus Deo, quam suo studio, ingenio, ac diligentiæ fidendum sit: illud tamen pariter verum est, Deum nostram à nobis etiam industriam postulare. Nam sine dubio non solum negligentiæ, sed temeritatis esset imparatum, de rebus grauissimis verba facturum, sacrum Oratorem ad dicendum accedere. Neque enim Christus cum ad suos Apostolos dixit, Nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini, vetuit præmeditari, quæ pro concione dicenda essent, vt alibi explicamus, sed plus æquo esse sollicitos; tanquam monens, ne nostra industria magis quam diuina ope niti videamur. Hoc igitur requirit à nobis Deus, vt nos ipsos aptum instrumentum sibi exhibeamus: quo ipse ad suam gloriam, & salutem vtatur animarum. Intellexit hoc egregius vates Elisæus, qui se aliquando prophetiæ spiritu destitutum sentiens, psaltem ad se vocari iussit, & ad psalterij eius sonum, animi vires cum collegisset ad Deum, sensit à Deo visitari sese, ac vaticinandi spiritu repleri. planè concionaturus, diuina aspirante gratia, quantum in ipso est, psalterium suum ita componere debet, paratumque offerre, vt si Deo placuerit, efficacem adeo harmoniam reddat, vt ad benè psallendum coram arca Dei

Ad bene dicendum nostra etiam requiritur Industria.

Matth. 10.

omnium

omnium animi excitentur. Quibus autem in rebus hæc industria collocanda sit, noster hic qualiſcumque labor in hoc opere indicabit: conabitur certè Euangelij præconibus tanquam speculum quoddam proponere, vt in eo seipsos diligenter inspiciant, atque ad Dei nutum in opere tanti momenti, quanti est Dei legatum agere, singula quæque accuratè conforment: ne illud Hieremiæ, vel inuiti audiant Maledictus homo, qui facit opus Dei negligenter, vel vt alia habet lectio fraudulenter. Quippè fraudulentus est incuriosus Orator, qui suæ negligentiæ culpa Deum gloria, animas fructu, verbum Dei sua vi fraudat. Nec ego ignoro, quam difficili, & controuerso in argumento verser, præsertim post multas doctorum virorum, & graues hac de re tractationes. Equidem per annos quamplurimos quibus concionando consenui, hanc prouinciam ritè in Ecclesia Dei administrare arbitratus sum semper, atque adeo expertus rem esse perdifficilem, magniq; laboris opus, idquè fatebuntur, opinor, omnes, qui graui iudicio præditi huic diuinæ vocationi, ita insistunt, vt Dei sermone viuo, ac penetrabili ferirè corda, non mortuis, & affectatis vocibus aures delinire voluerint. Verum enimvero in præsentiarum, longè difficiliorem mihi prouinciam aggredi videor, ætate præsertim prouecta, atque effæta, qua nè corporis quidem vires suppetunt oneri sustinendo pares. Nec sanè vllo modo huic ego humeros moli subijcerem, nisi Præpositi mei vrgeret imperio; Eoque minus, quod noster hic labor non vulgaribus rudibusque ingenijs, sed ijs peculiariter inseruire debet, qui non prudentia modo, ac magno iudicio valeant, sed etiam varijs disciplinis exculti sint: tales certè esse par est, qui ad verbum Dei disseminandum, & ad munus planè Apostolicum à superioribus deliguntur. Sed illud me hac in parte consolatur, quod eosdem, quibus hæc scribuntur, vt suo loco dicetur, moribus vitaque supra cæteros probatos esse oportet: alioqui essent planè, quam alij minus idonei; vt hinc possim rectè conijcere, ac sperare, eos in meliorem semper partem quæcumque dicuntur, accepturos. Illud quidem ab omnibus peto, quæsoque, vt singula prius æquo animo, & amicis auribus accipiant, inde attentè, ac prudenter iudicent; tandem etiam ad vsum, & praxim reuocent, præsertim quod sanctorum Patrum maxime authoritate, & illustrium virorum testimonio nitamur. Spero enim fore, vt ipso vsu

Hier. 48.

Redditur aliqua ratio eorum quæ tractantur.

esse non inutilia deprehendant. Iam vero instituti nostri ratio hæc est. Principio ab Oratoris Christiani officio, initium sumendum esse duximus non solum, quia id doctrinæ huius ordo postulabat, quæ ab officio, & fine cognito cætera metiri debet: verumetiam, quia cum, Apostolo teste, vnusquisque in ea vocatione, qua vocatus est, ambulare debeat id voluimus, vt qui ex eorum numero se esse cognoscunt, qui ad hoc munus vocati non sunt, non se ingerant. Qui vero diuinæ vocationis signa conspiciunt non detrectent, sed id curent maximè, vt tanto alijs sanctitate præcellant, quanto locus, quem dicendo, in Ecclesia tenent, omnibus eminet. Quid autem ab ijs Dei vocatio, & munus requirant, hoc opere intelligent. Ob hanc ipsam causam secundo loco de virtutibus, quæ Oratori nostro necessariæ sunt, & apud Deum hominesque magnam illi gratiam, magnum Ecclesiæ Dei Ornamentum, ac beneficium conciliant, ex sacrorum librorum testimonio, & patrum antiquorum maximè sententijs à nobis agitur: vt apud se quisque tanti negotij pondus expendat, in eoque ita desudet, industria, & virtutum solidarum acquisitione, vt tanto se munere minimè indignum ostendat. Et quoniam non priuatum virum instituimus, sed populorum Doctorem, ac Ducem, qui non exemplo solum, sed sermone, ac doctrina Christi fideles, ac si possit, mortales omnes instituat, multiplicium deinceps scientiarum apparatum illi proponimus, vt tanto operi commodè obeundo idoneum se comparet instrumentum. Cui præterea varia ad benedicendum quasi præexercitamenta, seu progymnasmata adiecimus, quibus priuatim, antequam in publicam exeat palestram erudiatur, vt quanto paratior prodierit, tanto & Deo, & Ecclesiæ fructuosius seruiat. His de Oratoris persona tractatis ad ipsum opus, quod est concio accedimus. Hic autem primo loco de Euangelici doctoris eloquentia differere placuit, vt veram statim à corrupta eloquentia distingueremus; & iudicium fieret inter eam facundiam, quam sancti Patres meritò insectantur, & locum in sacris concionibus habere nolunt, atque eam quam & ipsæ diuinæ literæ amplectuntur, & sacras conciones non ornet modo, sed efficaces, ac fructuosas reddit. Tum de Rhetoricæ diuinæ partibus agimus: quam quoniam à Politica Ethnicorum arte multum distare arbitramur, de ipsa eius materia, & causarum nostrarum generibus, vt nobis opportunissimum visum est philoso-

1. *Cor.* 7.

phati

phati sumus. Multa vero quæ ex profanis scriptoribus, de Oratoria facultate ad nostrum vsum facerent, non modo libenter admittimus, sed vltro etiam nostris Concionibus conati sumus accommodare. De locorum Theologicorum Inuentione, aliquid copiosius tractamus præsertim de his, qui ad Christum eiusque mysteria, & Christianam nobilitatem pertinent, quod hæc pars nostrarum Concionum maximè sit propria, & nobilissimum afferat ad omnem virtutem incitamentum, ac propterea sit frequentius explicanda. In plerisque etiam alijs argumentis communes proposuimus locos, vt de peccato, de pœnitentia, de statibus, de progressu virtutum, de Christiana perfectione, de affectibus, existimantes his locis longè plus Oratoris industriam iuuari posse, quam multarum copia præceptionum, ne quis forte obijceret, Plus auxilio, quam consilio indigebamus. Qua in re etiam antiquos Rhetores imitamur, qui in suarum causarum materijs copiose locos assignarunt, vt apud Aristotelem videre est: cuius nos tractationem de affectibus in breuem summam, ideo collegimus, quod inter homines sapientes constare video, hoc argumentum ab Aristotele ita esse plene accuratèque scriptum, vt nemo plus in eo vidisse, nemo subtilius exequutus putetur. Tertiam operis partem Concionatoris prudentiæ dedimus, quoniam multa sunt, in quibus sæpè à multis contra hanc virtutem, & contra loci maiestatem, ac decorum peccatur. Et multa notauimus non tam ex libris, quam ex ipso vsu prædicatorum, ea mente, vt aliquorum lapsus, & imprudentia, alijs cautio esset. Quoniam vero laudabilis Eleemosynas in pauperum beneficium, colligendi consuetudo, perpetua verbi Dei comes in Italia esse solet, non sum arbitratus molestiam me lectori allaturum (qui ab hac molestia facilè si velit, liberari potest ad alia transiens) si multa ad manum collecta habeat, quibus ad hoc tam pium opus possit excitare auditores. Præterea multorum annorum experientia didici, sicut & alij experti sunt plurimum valere, si inter concionandum monita quædam ad vitæ spiritualis instructionem, & praxim admisceantur; ideo multa ad hunc quoque vsum collegimus, haud superuacaneum rati laborem, quo posset Christianus populus adiuuari, ut ipsa res eos, qui experiri voluerint, edocebit. De alijs rebus, quæ ad hanc nostram institutionem pertinent non est, quod dicam. Legat cui placuerit. Illud postremò le-

ctorem moneo, in inſtituendo Chriſtiano Oratore, non tam ſermonis elegantiam, & flores, quam ſtyli familiaris diluciditatem, & operis, quod intendimus vtilitatem quærendam fuiſſe; ac ſummam in eo præcipuè ſitam, vt Orator pius, ac ſanctus efficiatur. Tum enim cætera vel non deſiderabit, vel ſpontè ſequentur. Adſit nobis Deus, & operi noſtro faueat, vt fructuoſa dicamus, & nihil omnino aliud in votis nobis ſit, quam Dei gloriæ, Eccleſiæ beneficio, & communi omnium bono deſeruire.

Quid autem totum hoc opus particulatim contineat, ſubiectus index vno ſtatim aſpectu indicabit.

INDEX
OMNIVM CAPITVM,
quæ in hoc opere tractantur.
PRIMA PARS
Concionator.

De officio Oratoris Christiani Liber Primus.

De virtutibus Oratoris Christiani. Liber Secundus.

De scientia necessaria, & varijs exercitamentis.
Liber Tertius.

SECVNDA PARS
Concio.

De eloquentia, fine, officijs, & Materia Concionum.
Liber Quartus.

Respon-

De Inuentione Materiæ, & argumentorum ex locis. Liber Quintus.

De locis ex Christo, & Christiana nobilitate desumptis. Liber Sextus.

Loci ad argumenta ex scripturis eruenda, & primo.

De affectibus Mouendis. Liber Septimus.

Gra-

De dispositione, Elocutione, Memoria, & Pronunciatione.
Liber Octauus.

fine

TERTIA PARS
Concionatoris prudentia, & industria.

De prudentia. Liber Nonus.

Prudentia circa suam personam.

Prudentia circa Auditores.

Prudentia circa materias in Triplici genere, & primo in purgatiuo.

Deum

In

Tempore Quadragesimæ.

FINIS.

Par-

Partitio rerum tractandarum toto hoc opere.

QVICQVID ad Euangelicum Oratorem perficiendum spectat, rectè videtur Arnulphus Lexouiensis Episcopus, in procemio Orationis, quam ad Synodum Turonensem Alexandri Tertij summi Pontificis iussu habuit, tres in partes distribuisse, in Sanctitatem conuersationis, Plenitudinem scientiæ, & Fœcundiorem Eloquentiæ venam, nam sanctitas conuersationis (ait) requiritur, quia nisi fuerit concionatoris vita commendabilis, non erit eius prædicatio gratiosa: cuius enim vita despicitur, restat, vt eius prædicatio contemnatur. Timere habet ne forte dicere incipientem, diuina vox reprimat, & condemnet, illud obijciens, quare tu enarras iustitias meas, qui proiecisti sermones meos retrorsum? Perfectio scientiæ quæritur, vt habeat prędicator vnde possit de thesauro suo noua, & vetera proferre; & eruditum nouerit expectantibus explicare sermonem: ac secundum personarum qualitates temperare, quod dixerit, vt sciat quibus debeat lac potum dare, non escam; quibus solidiorem cibum ministrare. Eloquentia vero desideratur ad quid? quoniam, sicut si non habuerit scientiam non habebit, quod dicat, Ita nisi eloquentiam habuerit, non habebit, quomodo dicat.

Vtrun-

Vtrumque autem necessarium est, & habere quid dicas, & scire quomodo dicas. Sententiarum siquidem excellentia, sermonis postulat elegantiam, vt rerum maiestati, sermonis dignitas respondeat; & sibi inuicem quasi concentu quodam res, & verba concurrant. Ita est, vt concionatoris sermo omni acceptione dignus sit, requiritur in prædicatore, Religio ad sermonis reuerentiam, Scientia ad doctrinam, Eloquentia, vt commendet ad gratiam, vt scilicet sermo sanctus sit, prudens, sit, illustris sit, Prudens hoc Arnulphi iudicium eiusdem verbis relatum, Ego in hac tractatione ita sequor, vt duas res, quæ personam ipsam prædicatoris informant sanctitatem, atque scientiam, prima operis parte complectar, In secunda quæ ad eloquentiam, & ad ipsum prædicatoris opus spectant exponam. Tertiam vero partem appendici cuidam, maximèque prudentiæ assignauimus, quam, quod multa requirat monita summique momenti sit, ab alijs Oratoris nostri viritutibus separandam putauimus. Itaque primum locum in his obseruationibus, habebit Concionator, secundum vero ipsum eius opus quod est concio, Tertium denique concionantis solers quædam prudentia, seu prudens solertia, & industria. Ita fiet vt nihil omittatur eorum, quæ ad rectam Christiani Oratoris institutionem, desiderari possunt, vt hi qui ad tam illustre munus à Deo vocati sunt illud recte ad Dei Optimi Maximi gloriam, & multarum animarum salutem obeant, & quemadmodum Arnulphus modo laudatus aiebat, concionatoris sermo sit sanctus, sit prudens, sit illustris. Quam partitionem etiam grauissimi patres confirmant, In eamque sententiam D. Chrysost. & venerabilis Beda per maxillam, pectusculum, & humerum explicant, quæ sacerdoti: in veteri testamento de hostia immolata dabantur. Videte (inquit Chrysostomus) quid accipiant sacerdotes, maxillam, pectusculum, & humerum. Sacerdotalis enim officij est posse docere populos, vnde dicitur, & in Propheta, Interroga sacerdotes legem

Hom. 11. in Mar.
In Leu. c. 12.

Dei.

Dei. Sacerdotum enim est interrogatos de lege respondere. Accipiunt ergo sermonem, qui in maxilla est; Accipiunt pectusculum, hoc est scientiam scripturarum. Nihil enim prodest habere verba, si scientiam non habueris. Cum acceperis σιαγόνα (idest maxillam) cum acceperis pectusculum, tunc accipis, & bracchiola. Nihil prodest te habere verba, te habere scientiam, si non habueris opera. Innocentius Tertius in operum suorum procemio Prædicator (ait) debet habere aurum, argentum, & balsamum, videlicet sapientiam, & eloquentiam, & honestatem, vt quod dicat intelligat, & quod dixerit, & intellexerit agat. Et subdit, nam qui fecerit, & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum, alioquin dicetur illi, Medice cura te ipsum, similis ficulneæ, quæ folia sine fructu producit, & paulo post afferens illud Cantic. primo, Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento. Per aurum (inquit) Sapientia designatur Salomone etiam testante, qui ait Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, per argentum autem, eloquentia, dicente Psalmista. Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum: decenter ergo, per murenulas aureas flores sapientiæ designantur quibus collum, & pectus Ecclesiæ, hoc est prædicatores, & doctores ornantur. Vermiculatas etiam, idest distinctas, & variatas argento (scilicet eloquentiæ, vt iuxta varietatem materiæ vel personæ stylus sermonis etiam varietur) S. Isi. l. de summo bono: docet vnumquemque prædicatorem, & bonæ actionis, & bonæ prædicationis, habere studium, quod alterum sine altero non faciat perfectum. Proindè sicut in numismate, metallum, figura, & pondus inquiritur, ita (inquit) in omni doctore Ecclesiastico, quid sequatur, quid doceat, quomodo viuat. Per qualitatem igitur metalli doctrina, per figuram similitudo patrum (intelligo vt non prophanam, sed sacram, & grauem eloquentiam profiteatur ad Patrum sanctorum similitudinem)

Innoc. in proœ. oper.

Prou. 21.

Psal. 118.

Lib. 3. c. 36

nem) per pondus humilitas deſignatur (quam virtutem ſcimus totius eſſe ſanctitatis fundamentum) qui vero (ſubijcit) ab his tribus diſcrepauerit non metallum, ſed terra erit. Quæ omnia vt propoſito à nobis ordine tractentur ab ipſo Euangelici Oratoris officio exordiemur, ſi pauca prius de Origine, ac ritibus priſcis ſacrarum concionum, quæ item ad huius officij rationem pertinent proluſerimus.

ORATOR

ORATOR CHRISTIANVS
Prima pars
CONCIONATOR.
De officio Oratoris Chriſtiani
Liber primus

De Origine, ac Ritibus priſcis ſacrarum Concionum. Caput Primum.

ANTEQVAM Chriſtiani oratoris inſtitutionem aggrediar, videor mihi facturus rem, cum ſuſcepto oneri conuenienentem, tum commodam, iucundamque lectoribus, ſi pauca de ſacrarum Concionum origine, earumque priſcis ritibus, de Concionatore, de Auditoribus, de tempore, ac loco, perſcribam. Subijcientur enim haud pauca ſub vnum conſpectum, quæ ſparſim in opere attinguntur: & ex moribus vetuſtis multa vtiliter referre licebit ad noſtros. Origo ſanctiſſimæ huius conſuetudinis in Chriſtiana Eccleſia ab ipſa vetere Hebræorum Eccleſia permanauit; apud quam, & ſtati conuentus erant, & recitatio, & ſermo. Conueniebant enim in Synagogas, vnoquoque Sabbato; tum legebatur pars aliqua ſanctorum voluminum; poſtea ſermo modò parænecticus, modò didaſcalicus, vel ex vtroque mixtus adhibebatur, ſiue ad obſcuriora è diuinis literis, explicanda, ſiue ad formandos, corrigendoſque mores. Hæc omnia facilè colliguntur ex Lucæ 4. cap. Intrauit (inquit) Ieſus ſecundum conſuetudinem ſuam die Sabbati in Synagogam, & ſurrexit legere, & traditus eſt illi Liber Iſaiæ Prophetæ; & vt reuoluit librum, inuenit locum, vbi ſcriptum erat: Spiritus Domini ſuper me: poſtqiſe recitatum locum, ſubditur: & cum plicuiſſet librum, reddidit miniſtro, & omnium in Synagoga oculi erant intendentes in eum, cœpit autem dicere ad illos, quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in

Origo Concionũ ab Hebræis deſcendit.

Luc. 4.

ra in auribus vestris. Similia dicuntur, Actor. 13. Venerunt Antiochiam (nempe Paulus, & Barnabas) & ingressi Synagogam die Sabbatorum sederunt: post lectionem autem legis, & Prophetarum, miserunt Principes Synagogæ ad eos dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis, ad populum dicite. Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens ait: Viri Israelitæ, & qui timetis Deum audite: & post absolutum sermonem subiungitur. Exeuntibus autem illis, rogabant, vt sequenti Sabbato loquerentur sibi verba hæc. & mox: Sequenti verò Sabbato, penè vniuersa Ciuitas conuenit audire verbum Dei. Vbi, & conuentus Ciuitatis, & lectio, siue recitatio Legis, ac Prophetarum habetur, tum exhortatorius, ac paræneticus sermo. Sed hæc proximis Christo Domino temporibus, cum certum sit hoc ritu gesta, quantò ante cæpta sint, non ostendunt. Et sacrarum quidem tractationũ origo aliqua, mihi dubium non est, quin ab ipsa prope mundi origine, repeti debeat. Nam etsi Philo Iudæus in libro de Abrahamo initio, de antiquis Patribus loquens: Scholas nullas frequentauerant (inquit) nullis præceptoribus vsi fuerant, sed à seipsis instituti doctique, ordinem naturæ sequuti sunt. Tamen cum cæteras disciplinas ab Adamo propagatas apud Christianos Doctores, communis sententia sit, veræ pietatis, ac morum disciplinam, vti maioris momenti est, ita accuratius ab eo traditam; & aliquod iam tum exercitum fuisse religionis magisterium, dubitandum nequaquam videtur. Nec verò Enos, Gen. 4. cœpisse dicitur inuocare nomen Domini, propterea quod nullus antea Religionis cultus esset, sed vt eo loco noster Pererius putat, quod eum ipse cura, & prædicatione excoluit. Iam Noe inter Prædicatores merito numeratur, qui à S. Petro, Iustitiæ præco nominatur, & iterum prædicasse significatur ijs, qui increduli fuerunt, cum fabricaretur arca; quem denique Ioseph Hebræus refert corrupta hominum facta molestè, & indignè ferentem, adeo suasisse, vt in melius voluntates, ac opera transmutarent, vt cum videret illos sibi, non parere, veritus ne se, & suam familiam interimerent, in aliam regionem migrarit. Verum qui, quoque modo sacri Conuentus, sermonesque vsque ad id tempus; atque etiam ex hoc tempore vsque ad Moysem fuerint, proditum non est, potuit tamen intelligi vis eloquentiæ ex eo, quod audax ædificandæ turris Babilonicę consilium ingressos homines, sacra narrat historia, quia erat terra labij vnius, & sermo-

[Margin notes: Conuentus, Lectio & Sermo. — Origo côcionum ab ipso mundi principio. — *Philo l. de Abr.* — *Adam primus prædicator.* — *Et Enos.* — *Et Noe.* — *2. Pet. 2.* — *2. Pet. 3.* — *Anti. c. 3.*]

nium eorumdem; nempe vt facile incitari, & inflammari, quæ ad id opus necessaria erat, multitudo posset, quare & totum opus ea communione sublata disturbatum est. Videtur deinde aliquod doctrinæ magisterium in Aegypto Ioseph exercuisse, quippe dicitur constitutus à Pharaone vt erudiret Principes eius, sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret, quo loco S. Aug. optime conuenisse dicit tanti patriarchæ zelo, vt non tantum alendis corporibus, sed & ipsis hominibus melioribus efficiendis occuparetur. Nec verisimile est tanto tempore, quo Hebræi in Aegypto vixerunt, omni pietatis doctrina caruisse. Sed illud obseruandum est, cum statuisset eum populum Dominus liberare, & ad certam vitæ pietatisq. rationē formare, Moysi, quem principem legebat, Aaronem eloquentem addidisse, quia (vt infra proprio loco dicetur) præcipuum regendarum communitatum est instrumentum oratio. Prima deinde concio tempore Moysis indicatur in Exodo. vbi ex præcepto Domini, Moyses & Aaron congregauerunt cunctos seniores filiorum Israel, loquutusque est Aaron omnia verba, quæ loquutus est Dominus ad Moysem: ac multi deinceps cætus sermonesq. publici memorantur, præsertim, quibus accepta à Deo Moyses populo exponebat. Atque hæc de vetustissimo sacrarum concionum vsu. Sed vt ad originem lectionum legis, quæ Christi fiebat tempore redeamus, sane antiquam fuisse S. Iacobus in Actis Apostolicis docet, cum ait, Moyses enim à temporibus antiquis, habet in singulis Ciuitatibus, qui eum prædicent. Iosephus autem id à Moyse institutum refert, & ob eam quoque curam cæteris eum legislatoribus præfert. Non semel (inquit) audire, nec secundo, nec sæpius, sed in vna quaque septimana, alia opera relinquentes, ad legis auditionem congregari præcipit vniuersos, eamque perfectè condiscere: quod scilicet omnes legislatores reliquisse noscuntur. Hoc Moysis præceptum de cuiusque hebdomadæ ad legem audiendam Conuentu, in sacris litteris disertè (quod ego animaduerterim) non extat. Sed Deut. c. 3. septimo quoque anno legenda præcipitur, anno remissionis, in solemnitate tabernaculorum: significat tamen crebram tractationem Leuit. 10. Deus, dum prohibens Sacerdotes tabernaculum intraturos quicquam quod inebriare posset bibere, causam addit, vt habeatis scientiam discernendi inter sanctum & prophanum, inter pollutum, & mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea. Verisimile tamen est etiam tum sabbatis singulis

Ioseph prædicator.

Psal. 104.

Moyses, & Aaron.

Exod. 4.

Act. c. 15.

l. 2. *contra App.*

Qualibet septimana Conuectus fiebāt.

Leuit. 10.

fuiſſe morem docendi, quos dies Philo, vbique tradit præcipuè fuiſſe, ſtudio ſapientiæ dedicatos, & ob eam rem proſeuchas ſeu Synagogas fuiſſe quaſdam, iuſtitiæ cæterarumq. virtutum ſcholas, & in lib. de vita Moyſis, eum morem, & ipſe ab eo repetens deſcribit his verbis. Mos (inquit) erat certis temporibus præcipuè ſabbatis, operam dare ſtudio ſapientiæ, principe (ideſt Moyſe) Doctoris vice fungente, præmonſtranteque officia, ſubditis autem honeſtè proficientibus, & mores, vitamque corrigentibus. Quæ conſuetudo à maioribus per manus accepta, hodieque durat apud Iudæos. Cæterum cum initio Moyſes fungeretur hoc munere partitum videtur in plures tum, cum ſeptuaginta viros, iuſſu Dei elegit, qui diuino repleti ſpiritu, prophetare cœperunt. Nam cum ante ex ſoceri Ietri conſilio legiſſet qui ad ciuilem ſibi adminiſtrationem adiumento forent; hos, vt maximè in rebus diuinis auxilio eſſent adlectos docent ſacri interpretes. Deut. 29. & 31. Doctorum mentio eſt, qui ab ſeptuaginta γραμματεισαγωγεῖς vocantur, & Num. 11. mentio eſt Magiſtrorũ, quos ijdem γραμματεῖς vocant: atque ijdem omnino ſignificari omnibus his locis videntur, qui ſcribæ alibi nuncupantur. Itaque cum (vt recte inter cæteros Tolet. in c. 18. Ioann. docet) Scribæ cœperint vna cum lege Grammatoiſagogæ illi ac Doctores, & Magiſtri ſcribarum parentes, atque omnino ſcribæ, ſtatuendi videntur. Nam quod S. Hieron. non multo ante Chriſti tempora extitiſſe Scribas, & Phariſæos ait, vel de ſolis intelligendum eſt phariſæis, quos dumtaxat vbique Ioſephus inter Iudaicas ſectas enumerat, nunquam autem Scribas: vel quod ritus aliquos de nouo, quo tempore Phariſæi orti ſunt, ipſi quoque aſſumpſerint. Ex hactenus dictis, colligitur initium ſacrarum concionum repetendum à prima diuini cultus origine. Vbi autem ſcripta lex acceſſit, etiam acceſſiſſe lectionem eius, & explicationem conſtat, quæ propriè ad Sacerdotes, & Scribas pertinebat; quibus deinde non multis ante Chriſti aduentum temporibus, acceſſere Phariſæi: proptereaque dictum eſt, ſuper cathedram Moyſi, ſederunt Scribæ, & Phariſæi. Illud tamen negari non poteſt ſiue præceptum fuerit Moyſis, vt ſcribit Ioſephus, ſiue mos ab illo introductus qui præcepti vim habuerit, vt ſabbatis ad audiendam legem, & explicationem eius, morumque diſciplinam conueniretur, fuiſſe morem hunc non ſemel interruptum, vel in captiuitatibus, vel in ipſorum Regum & populi Idololatrijs. Nam certè dum ipſi ſacri libri penitus amiſſi

l. de legat. ad Caium.

l. de vita Moyſ. c. 3.

Scribæ qui eſſent.

In c. 8. Iſa.

erant,

int, vt colligitur 4.Reg.22. & 2. Par. 34. vbi vnus narratur
nentus, cumque traduntur combusti, antequam restituerenr ab Esdra (vt aiunt plerique) legi non potuere. Sed merito
uærat aliquis. Num idem esset Lector, & Explicator, quia Christus Dominus prius legit ipse, deinde explicauit Isaiæ lo-
um. Et Esdræ 2.cap.8. Esdras idem loquitur, & legit. At Phi-
o, loquens de Essæis, aliter eos fecisse ait. Has (inquit) hoc
st patrias leges ediscunt, & alio tempore, sed præcipue recurrente die septimo, quem sacratum existimant, feriatumque ab
omnibus alijs negotijs, Quoties sacras ædes, quas Synagogas
vocant, adeunt pro ætatis ordine, Iuniores ad seniorum pedes
considunt, & ad audiendum se componunt. Ibi alius ex libro
legit, alius quispiam vnus è peritioribus accedens, quæ obscura sunt explicat. In Act. Paulus, & Barnabas post lectionem inuitantur à principibus Synagogæ, vt loquantur, si quem haberent sermonem exhortationis ad populum: & alibi docuisse in Synagoga dicuntur, nec vnquam legisse. Itaque videtur hic mos fuisse, vt certus esset Lector, sermo ab alijs haberetur, qui si vellent alium scripturæ locum explicare etiam eum legeret, quod fecit Christus Dominus, nec tamen vetitum fuisse, quin legeret idem & explicaret. Quo loco admirari licet singulare Isaiæ priuilegium, vt eius prophetiam Dominus ipse, & legere stans voluerit, nec solum explicare, sed & demōstrare completam. Rursum dubitari potest, num omnibus liceret in Synagoga docere. Ita affirmant aliqui, & videtur ex eo confirmari, quod Christus Dominus à nullo inuitatus sæpe docuerit: Sed mihi verisimile nō est fuisse promiscuum & confusum morem, sed solum Scribis, & Pharisæis licuisse differere etiam non inuitatis pro suo munere: Christum autem Dominum, extra omne exemplum esse: Paulum sua vsum potestate, quod esset Pharisæus, eruditus ad pedes Gamalielis; & cæteros Apostolos, vel inuitatos, vt Paulum, & Barnabam, vel sese obtulisse ac veniam impetrasse dicendi: Neque obstat locus Ambrosij, qui in illa Pauli verba: Potestis enim per singulos prophetare, vt omnes discant, & omnes exhortentur. Hæc (ait) traditio Synagogæ est, quam nos vult sectari, quia Christianis quidem scribit, sed ex gentibus factis, non ex Iudæis, vt sedentes disputent seniores dignitate in cathedris, sequentes in subsellijs, nouissimi in pauimento super mattas, quibus si reuelatum fuerit, dādum locum præcipit, nec despiciendos, quia membra corporis sunt: Non (inquam) obstat hic locus, quia solum dicit si cui

An idem esset Lector, & explicator.

lib. quod omnis probus liber.

Act. c. 13.

An omnibus liceret in Synagoga loqui.

Amb. in 1. Cor. c. 14.

nouissimorum, quid fuerit reuelatum, (vt erat tum extraordinaria illa diuinorum charismatum copia) dandum ei locum esse, non quod ille se nulla potestate dicendi impetrata posset intrudere, sed quod offerenti sese, dicendi locus negari non deberet. Nam profectò nisi aliquo appareret manifesto miraculo, fuisset nec ne ei vere diuinitus reuelatum, an fallaciter à Dæmone illusum; erat id iudicãdum antequam quiuis e turba dicere sineretur. Omnia autem iussit Paulus honestè, & secundum ordinem fieri: & ne quid diceretur absurdi, cæteros dijudicare, nimirum cæteros è prophetis. Non enim (vt Hæretici perperam interpretantur) iudicium rerum diuinarum imperitæ multitudini permittebatur. Probabile igitur omnino videtur, etiam in Synagoga non licuisse cuiuis, nisi potestas fieret, disputare. Quæritur adhuc Tertio, sederent ne inter dicendum eo tempore, an starent: legentes quidem stetisse, & ex c.8.l.2. Esdræ colligitur, & satis aperte ipsum Christi Domini, dum Isaiam legit, exemplum docet. Communior autem mos fuisse videtur, vt docentes sederent: vnde & cathedra Moysi nominatur, & sedere super eam Scribæ, & Pharisæi dicuntur. Et Christus Dominus Luc.2. inuentus est duodennis in medio doctorum, vtique sedentium, sedens. Cum legisset Isaiam stans, docturus sedet. Matt.5. Docturus in monte sedet Lucæ 5. Sedens docebat de nauicula turbas. Ioann.8. Sedens docet in templo populum Matt.26. quotidie apud vos sedebam docens in templo. Quod autem dicitur Ioan. 7. In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus & clamabat, videtur fecisse propter multitudinem, quæ aderat, cum esset opus conatu maiore, vel vt arbitror, quia non consueto habendis concionibus loco hæc clamauit, sed ex media turba. Illud autem Luc.6. stetit in loco campestri, potius videtur significare, quod constiterit & quieuerit, quam situm aut statum corporis Act. 13. dicitur surrexisse Paulus vel quod ad dicendum prodierit, consuetúmque locum conscenderit, vbi dein sederit, vel quod Archisynagogum salutarit, sed plane mihi videtur eo loco stetisse: nam etsi moris esset sedere, non tamen vetitum, quin si cui placeret, commodumque esset, stans diceret, qui oratorum Ethnicorum mos erat: & Actor. 5. locuturus in Concilio Gamaliel surrexit. Quod autem Petrus in prima sua concione Act. 2. & Paulus in medio Areopagi steterint; non significat morem temporis, sed opportunitatem, ac necessitatem loci. locus nuper citatus e S. Ambrosio, sedisse omnes significat, & tamen

Sederent ne an starent qui Sermones habebant.

en eodem loco, D. Paulus cum ait: Quod si alij reuelatum fuerit sedenti, prior taceat; videtur significare, dicentem stetisse, eique sedentem opponere. Quare, vt dixi, communi vsu sedisse, aliquando etiam stetisse videntur. Hæc autem, quæ in Synagoga olim seruabantur, non multum immutata in Christi Ecclesia recepta sunt, ita vt cum ipsa nascente, & crescente, pariter hic ritus & natus, & adultus sit. De posteriore verò tempore, quia res ante oculos est, non est quod dicam. De primo illo docet nos Tertullianus, qui recens ab ætate Apostolorum, de ritu, qui tunc maximè in Ecclesia viguerit, nos ignorare non patitur. Cogimur (inquit) ad litterarum diuinarum commemorationem, si quid præsentium temporum qualitas, aut præmonere cogit, aut recognoscere, certe fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum inculcationibus densamus. Ibidem etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. In quibus verbis apertè meminit conuentus, cùm ait cogimur, & sacræ lectionis, seu recitationis, quæ erat commemoratio diuinarum litterarum; denique sermonis seu concionis, cuius ille erat scopus commonere, exhortari, mores formare bonos, deprauatos corrigere, & castigare. Idem ostendit locus ex Sancto Ambrosio, in 1. ad Cor. paulo ante citatus. Sed iam vt distinctius proprios Christiani populi ritus tractemus, ab ipso concionatore, quasi nouum principium desumamus.

In Apol. c. 39.

De ipso Concionatore. Cap. II.

Certum est, prædicandi Euangelij munus inde vsque ab origine Ecclesiæ, proprium Episcoporum fuisse, quod ex Actis Apostolicis apparet. vbi propterea Diaconi instituuntur, vt Apostoli orationi, & prædicationi instantes sint, & ex Diuo Paulo, vbi se missum dicit ad prædicandum, non ad baptizandum. Ex Dion. quoque Areop. & Apostolicis Constitutionibus perspicuè patet, & à nobis infra fusius differetur. Et quãuis nonnisi in sua, cuique Episcopo, diœcesi prædicare liceret, tamen illa priscis tẽporibus viguit consuetudo laudabilis, vt Episcopi peregrini, ad verba faciẽda, ab eius Ciuitatis Episcopo ad quem diuertissent, inuitarentur. De qua re in Apostolicis Constitutionibus sic habetur. Rogabis Episcope eum (id est peregrinum Episcopum) vt sermonem habeat apud populum docendi causa. Est enim hortatio & monitio hospitum

Episcopi erãt Concionatores. *Act. 6.* *1. Cor. 1.* *Const. Ap. l. 2. c. 58.*

grata, & mirum in modum vtilissima: qui mos videtur acceptus ex eo, quod dicitur Act.13. missos à Principibus Synagogæ, qui inuitarent Paulum ac Barnabam, vt si quis esset in eis sermo exhortationis ad plebem, dicerent. Idem sæpe legimus obseruatum ab antiquis Monachis, qui hospites ad pios sermones inuitabant. eumque morem, vt multa alia, Sanctus Cardinalis Borromeus in Mediolanensi Ecclesia, & decretis & vsu, nostra memoria reuocauit. Addi illud potest, veterem fuisse ritum, vt Episcopum prædicantem, Diaconi custodirent, quos Euaristus septem esse voluit: Assistebant autem Episcopo, eumque custodiebant, non quod aliquod periculum inesset, illique instar Prætorianæ cohortis adessent, sed ad maiestatem diuinorum eloquiorum indicandam; interimque vt cauerent, ne quid in populo strepitus, aut turbæ cooriretur.

Diaconi Episcopum custodiebant.

Euar. ep. 1.

Præter Episcopum, licebat etiam Præsbyteris conciones habere. Quod quidem in ijs Ecclesijs, quæ Episcopo carebant, nullam habet difficultatem. In Africa tamen, coram Episcopo ne eius quidem iussu mos erat Præsbyterum loqui: proptereaque Possidius in S. Augustini vita narrat, periniquè tulisse alios Africæ Episcopos, quòd Valerius Antistes Hipponensis, Augustino etiam non Præsbytero docendi munus dedisset. Quam consuetudinem perstringit Sanctus Hieronymus his verbis: Pessimæ consuetudinis est in quibusdam Ecclesijs tacere præsbyteros, & præsentibus Episcopis non loqui, quasi aut inuideant, aut non dignentur audire. Socrates refert, ministerium verbi Dei interdictum Alexandriæ præsbyteris, ex quo tempore impius Arrius præsbyter sermonibus suis Ecclesiam Dei dilacerauit. Auxentius vir sanctissimus, vt est in historia Concilij Constantinopolitani sub Leone ad Synodum inuitatus, excusabat se dicens non esse Monachorum docere, sed doceri, & illud munus ijs conuenire, qui honorati Pontificatu essent. Paulatim tamen vt videmus, ab Episcopis munus hoc Apostolicum ad præsbyteros defluxit, vt iam penè non nisi horum voces è suggestis audiantur. Historia Tripartita, & Nicephorus narrant, Romæ nec Episcopum, neque alium quemquam in Ecclesia ad populum verba fecisse: quod & per se incredibile est, & falsum esse non solum ex Gregorij Magni, & ante eum Magni Leonis homilijs apparet; sed etiam è serm.2. de Resurr. S. Leonis, vbi adijciendum Euangelicæ narrationi sui sermonis officium dicit, quod populus piæ consuetudinis debitum deposceret. & ex Prudentio, qui

Præsbyteri an docerent.

Hier. epist. ad Nepot.

l.4. c.39.

l.12. c.34.

Tri-

ribunal describit, vnde Deum prædicabat Antistes. Haud ve- dubium est Diaconis quoque verbum Dei tractare aliquan- o fuisse concessum. Notum est ex Apostolorum actis, quanto piritu & fructu Diaconorum Princeps Stephanus, de Christo Domino disputaret, & plenus gratia, & fortitudine multa signa aceret. Philippus vnus e septem Diaconis propterea in Act. Euangelista nominatur, non quod scripsisset, sed quod prædicaret Euangelium. S. Ignatius ad Philadelphenos scribens Philonem Diaconum laudat, qui sibi in sermone ministrabat; eosdemque monet, vt Episcopo & presbyteris, & diaconis attendant In Epist. verò ad Eronem Antiochiæ diaconum, lectioni (inquit) attende, vt non modo ipse leges noueris, sed etiam alijs easdem interpreteris vt Dei athleta. Præcipue verò hoc munus Diaconi obibant persequutionis tempore in adhortandis, qui propter fidem habebantur in vinculis. Hinc Cypr. in præteritum (inquit) semper sub antecessoribus nostris factum est, vt Diaconi ad carcerem commeantes martyrum desideria, consilijs suis, & scripturarum præceptis gubernarent. Et hæc fortasse est causa, præter auiditatem auferendi thesauros, quos Diaconi custodiebant, cur persequutio acerrime eos insectaretur, quod nimirum cæteros ipsi Christianos sua industria confirmarent. Origeni quoque ante sacerdotium fuisse docendi publice munus permissum Nicephorus narrat, & cum id tamquam numquam ante factum Demetrius Alexandrinus Episcopus reprehenderet, contra esse allatis exemplis, Episcopi responderunt, postea vero res Pontificum, & Conciliorum decretis constitutæ, quæ in præsentia persequi necesse non est. Dubitari hic potest constituta iam Ecclesia Christiana, sicut supra de vetere quæsiuimus, stantes ne, an sedentes suas conciones antiqui nostri patres haberent. S. Thomas sic ait. Christus docuit sedens, & stans, sedens quidem discipulos Matth. 5. stans autem turbas vt hoc loco, & ideo inoleuit consuetudo in Ecclesia, vt turbis prædicetur stando, Religiosis verò, & Clericis sedendo: cuius ratio est, quia cum prædicatio ad turbas sit quasi ad eas conuertendas, fit per modum exhortationis, sed cum prædicatio ad Clerum sit quasi iam ad existentem in domo Dei, est vt quædam commemoratio. Eadem tradit in c. 5. Matth. quæ tamen, rationem facti magis conuenientem quam probabilem originem habent. Nam sui moris fuisse Christus dixit, sedendo quotidie in templo docere, vbi non solum discipulos, sed etiam turbas docebat. Et sedens docebat de naui-

cula

Diaconi etiã prædicabant.

Cap. 21.

Cyp. ep. 11.

Diaconi futuris martyrib' prædicabant.

l. 5. c. 14.

An Concionator sederet, vel staret.

S. Thom. in Ioan. c. 7.

cula turbas, vti supra diximus, & raro & solum in extraordinarijs quibusdam sermonibus stans aliquando docuit. Cæterū ad populum verba facientes stetisse antiquos concionatores, multa sunt testimonia. Chrys. causa tui præsbyter sedet, causa tui rectus stat doctor, laboribus, & afflictione affectus. & Hom. 16. ad pop. Ant. Nisi multam à patribus necessitatem sustinuissem, neque surrexissem, neque locutus fuissem. S. Aug. Nostis fratres quia ad panem ventris, cum labore peruenitur, quanto magis ad panem mentis cum labore statis, & auditis, sed nos cum maiore stamus, & loquimur In Psal. 32. Adhuc quidem spectatores in theatro forte insaniunt, & in sole sedent, & nos si stamus, in vmbraculo stamus. In Psal. 147. Gaudeo tantam esse voluntatem, & voluptatem in veritate verbi Dei, vt studium nostrum bonum, in bono, & de bono vincat studium insanorum currentium in amphitheatrum. Num quid illi, si tamdiu starent adhuc spectarent? Hæc quidem significant morem standi fuisse. Adde quod magnus ipse Constantinus, vt in eius vita refert Euseb. cum plurimum deditus esset habendis concionibus, quod suarum esse partium existimaret, imperio suo parentes ratione regere, si qua eo dicente incidisset occasio de Theologia loquendi, in rebus diuinis erecto corpore consistebat, contractoque vultu, & depressa voce, adhibita summa prudentia, & moderatione, præsentium animos cælesti disciplina, initiare, ac deuouere videbatur. Cæterum ex altera parte idem S. Aug. se aliquando sedisse docet Hom. 20. lib. 50. Hom. Quare loquor? quare hic sedeo? quare viuo? nisi hac intentione, vt cum Christo simul viuamus? Ser. 49. de diuersis. Vt ergo vos non diu teneam, præsertim quia ego sedens loquor, vos stando laboratis. Cassio. in Trip. & Niceph. l. 13. cap. 4. verba fecisse dicit D. Chrysostomum in ambone residentem. Existimo tamen vtroque modo factum, sed communiorem fuisse morem vt stantes loquerentur nisi aut senectute, seu infirmitate id nō permittente, nam & illud ex Aug. postremo loco allatum, videtur excusatio quod sederet, tamquam præter morē. Quamquam diuersis in Ecclesijs diuersi erant mores, vt Aug. aperte significat de Cath. rud. cap. 13. quem infra locum apponam. Illud præterea hic prætermitti non debet, aliquando non habitos viua voce sermones, sed per Notarium recitatos. Hoc se fecisse D. Greg. his verbis profitetur: Multis vobis lectionibus fratres charissimi, per dictatum loqui consueui; sed quia lassescente stomacho ea, quæ dictaueram, legere ipse non possum, & quos-

In Matth. hom. 32.

Aug. tract. 19. in Ioa.

Exemplum Constantini Magni.

Euseb. l. 4. c. 29.

Cass. in Tr. l. 10. c. 4.

Sermones p Notariū recitari solebant aliquando.

l. 40. hom. 21. initio.

quosdam vestrum minus libenter audientes intueor, vnde hinc à memetipso exigere volo contra meum morem, vt inter sacra missarum solemnia, lectionem sancti Euangelij non dictando, sed colloquendo edisseram; sicque excipiatur, vt loquitur, quia colloquutionis vox corda torpentia plusquam sermo lectionis excitat; & quasi quadam manu sollicitudinis, vt euigilent pulsat. Et in prologo earumdem homiliarum sic ait: Inter sacra missarum solemnia ex his, quæ diebus certis in hac Ecclesia legi ex more solent, sancti Euangelij 40. lectiones exposui, & quarumdam quidem expositio, assistenti plebi est per notarium recitata, quarumdam verò explanationem coram populo ipse loquutus sum; atque ita vt loquebar excepta est. Hic mos non solum habendi, sed & recitandi conciones videtur fuisse causa, cur S. Augustinus Psalmum 118. per Sermones explicauerit. Nam statui (inquit) per sermones id facere, qui proferuntur in populis, quas Græci homilias vocant. hoc enim iustius esse arbitror, vt Conuentus Ecclesiastici non fraudentur Psalmi huius intelligentia, cuius vt aliorum, delectari assolent cantilena. In Synodo Vasensi ita decernitur si præsbyter aliqua infirmitate prohibente, per seipsum non potuerit prædicare, sanctorum Patrum Homiliæ à Diaconis recitentur. *Syno. Vas. can. 4.* Videndum autem est nũ significet se scripto dixisse S. Aug. seu Fulgentius Serm. *6.* de sanctis, dum ita orditur, quoniam video nostras disputationes, graphio ceraque ligari, & nequaquam sumus idonei lectitare, adiuuate me ipsum quæso intercessu vestro, fortasse non lectitare sed dictare legendum sit, quod dixerit quia videbat excipi scripto suas disputationes. Nam fuisse morem excipiendi præter locum ex S. Greg. paulo ante citatum, non raro ostendit S. August. præsertim dum Psalmos enarrat, & testatur in eius vita Possidius, & Metaphrastes in vita Chrys. & colligitur ex Socrate vbi vt ostendat Attici Patriarchæ Constantinopolitani conciones, nullo in pretio habitas, neminem fuisse ait, qui eas scriberet. Ex dictis apparet priscos concionatores sæpissime colloquutione vsos nõ de scripto legisse, non raro tamen eorum Sermones lectos fuisse. Scripto solebant excipi cõciones nõnumquam. *Ex Tripa. hist. lib. 11. c. 2.* Possunt his addi duo alia primum de modo indicendi silentium, Act. 13. dicitur surgens autem Paulus, & manu silentium indicens vbi Chrys. ait fuisse eum morem Iudæis quod ex cap. etiã 19. Actorum potest intelligi vbi dicitur. Alexander autem manu silentio postulato volebat reddere rationem populo & cap. 21. Paulus stans in gradibus annuit manu ad plebem, & magno Modus indicendi silentium.

silentio

ſilentio facto allocutus eſt lingua Hebræa, & cap. 12. de Petro, annuens ait eis manu, vt tacerent, narrauit, quomodo Dominus eduxiſſet eum de carcere. Non tamen S. Chryſ. ſolis tantum Iudæis affirmat hunc morem fuiſſe, quare non mirum ſi apud alias gentes inueniatur. Porro inter primos Chriſtianos Diaconus voce clara ante ſacram lectionem ſolebat ſilentium

l.2.c.57. et l.8.cap.11. imperare, vt conſtat ex Clem. & alibi, ita præcipit: Diaconus populum ſpeculetur, ne quis murmure obſtrepat, dormitet, aut nutus faciat, oportet enim ſtare in Eccleſia ſapiēter, ſobrie, & vigilanter auribus ad verbū Domini intentis. S. Chryſ. Hom. 19. in Acta. Stat miniſter, communis miniſter alta voce clamat, ac dicit attendamus, & ſæpius illam vocem clamat. Hæc communis Eccleſiæ eſt, quam ille emittit, & nullus attendit. Poſt

Salutatio Angelica ante concionem. illam incipit Lector. Secundum eſt de ſalutatione Angelica, quam nunc ante concionem pronunciamus. Cuius inſtituti ante B. Vincentium Ferrerium, qui ſolet præmittere ſuis Sermonibus, ſalutetur B. Virgo, Auctorem nullum inueni. Arbitror, eſſe recens inſtitutum, & inductum forte propter Hæreſes in B. Virginem exortas, cum ipſa ſit, quæ omnes Hæreſes interimere queat. Adde quod in hac oratione mentio fit Incarnati Verbi, cuius myſteria maxime prædicanda ſunt, vt Paulus Ti-

Aug. 4. de doc. c. 15. Chriſ. ho. 3 de incomp. Dei nat. tum monet Hæc loquere, & exhortare. Oratio certe ante concionem ſemper vſurpata fuit, & paſſim in ſuorum Sermonum initio S. Patres legimus orationes populi poſtulare, Nec vero dubitari debet morem inchoandi à ſigno Crucis eſſe perantiquum. Cum enim dicat Tertull. Ad omnem progreſſum, atque

De Signo Crucis ante omnia. *Lib. 6. de cor. mil.* promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad veſtitum ad calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia, quęcumque nos conuerſatio exercet, frontem Crucis ſignaculo terimus, quis ambigat, & concionem auſpicaturos idem feciſſe? Corippus quidem Grammaticus Africanus dum verſu orationem exequitur, quam Iuſtinus Imperator ad populum habuit ſtatim vt accepit inſignia Imperij anno, vt Baronio placet quingenteſimo ſexageſimo quinto, hæc canit.

Ipſe coronatus ſolium conſcendit auitum,
Atque Crucis faciens ſignum venerabile, ſedit.
Erectaque manu cuncto præſente Senatu.
Ore pio hæc ait.

De Auditoribus. Cap. III.

COnsueuerant interesse concionibus, non Christiani solum sed etiam cathecumeni, quod vulgatum est: sed considerandum quid sibi velit Ambrosius dum ait post lectiones atque tractatum dimissis cathecumenis symbolũ aliquibus competentibus, in baptisterijs tradebam basilicæ, ijdem enim videntur esse competentes, & cathecumeni. Extat sermo S. Aug. ad competentes, vbi & ipsum vocabulum non aliunde, quam de simul petendo, atque vnum aliquid appetendo compositum dicit. Quod si qua distinctio est, ea videtur posse tradi, vt cathecumeni omnes dicerentur, quamquam Baptismum in præsens differrent: Competentes autem ij præcipue, qui peterent moxque essent suscepturi: quæ distinctio videtur confirmari ex verbis S. Augustini de Victorino loquentis. Vbi autem imbutus est primis instructionum sacramentis (nempe inter cathecumenos) non multo post etiam nomen dedit, vt per baptismum regeneraretur (scilicet inter competẽtes adscriptus) Dimittebantur autem post sermonem cathecumeni; vnde Augustinus. Ecce (inquit) post sermonem fit missa cathecumenis, manebũt fideles, id est missio fit cathecumenorum, vnde & missa cathecumenorum, pro ea parte, quæ vsque ad oblationem continetur, nomen accepit. Nec hi solum ad sermonem conuenire poterant, sed etiam Hæretici, Pagani, Iudæi. Ita habetur de conf. & in Carthag. 4. cap. 84. Seuere etiam obseruatum est, vt ante benedictionem fidelium nemo discederet: quin & Canon extat Conc. Carth. in hæc verba. Sacerdote in Ecclesia Dei verba faciente, qui egressus de auditorio fuerit excommunicetur, & in Conc. Agathensi statutum est, ne ante Sacerdotis benedictionem populus egredi præsumat: quod si qui fecerint ab Episcopo publice confundantur. Cui decreto occasionem dedit Cæsarius, qui concilio præerat, cuius historiam si lubet, vide apud Surium die 27. Augusti. Intererat autem populus, separatim viris, fæminisq. discretis, quem morem egregiè describit Philo Iudæus dum de Essæis agit, per sex dies (inquit) seorsum quisque in suis illis modo dictis Monasterijs philosophantur, non progredientes foras, imo ne prospicientes quidem: septima verò conueniunt in cætum communem, & iuxta ætatis ordinem considunt, decenti habitu, manus continentes sub pallio, dextram inter pectus barbamque sinistram appli-

[Marginalia: Omnes interesse poterant concioni. — *Epist. 33.* — *Ser. 8. de diuersis.* — Competẽtes qui sint. — *Lib. confes. 8. c. 2.* — *Ser. 237.* — Missio Cathecumenorum. — *dist. 1. c. 66.* — *Carth. c. 24* — Separati viri à mulieribus. — *Philo de vit. cont.*]

applicatam lateri Tum progressus in medium natu maximus disserit; & post pauca reliqui omnes auscultant per summum silentium, annutantes oculis tantum, aut capite. Id commune semneum, in quod septimo quoque die conueniunt, septo clauditur duplici, separatis virorum & mulierum cætibus. Nam mulieres quoque simul auscultant ex more, dumtaxat quæ institutum idem sectantur: medius autem paries à solo surgit, tribus quatuorue cubitis, in modum loriculæ: superiora vsque ad tectum patent, vnde gemina prouenit commoditas, & quod pudori fæminei sexus consulitur, & quod verba doctoris exaudiuntur facile, absque vllis obstaculis, quæ vocem eius intercipiant. Hæc Philo de Essæis refert, quos fuisse primos Christianos sub Sancto Marco in Ecclesia Alexandrina docet Hieron. sequutus Euseb. l. 2. hist. c. 15. Idem asserit Epiph. qui etiam Essæos ait esse dictos quasi Iessæos à Iesu; Idemque significat Cass. de Inst. cæn. sed nobis non est hic immorandum quia esset digredi extra institutũ, legat qui velit Baron. anno Christi 64. qui horum patrum testimonia allatis etiam rationibus confirmat. Sed redeuntes ad id quod dicebamus Clemens ita inquit. Sit autem horum cura (idest diaconorum) vt laici, in altera parte, ordine, decore, & quiete sedeant. Item vt sedeant mulieres separatim, & cum silentio, ne, vt ait Cyr. Hierosl. in præfatione ad cathecheses, studium salutis sit perditionis occasio. Sanctus Augustinus. Populi (ait) confluunt ad Ecclesias casta celebritate, honesta vtriusque sexus discretione, vbi audiant quam bene hic ad tempus viuere debeant, vt post hanc vitam beate, semperque viuere mereantur. Vbi sancta scriptura iustitiæque doctrina de superiore loco in conspectu omnium personante, & qui faciunt, audiant ad præmium, & qui non faciunt, audiant ad iudicium. Sanctus Chr. Oportet quidem interiore pariete à mulieribus disseparari (idest viros) Verum quoniam non vultis, ideo necessarium esse patres nostri putauerunt, saltem his ligneis parietibus vos disseparari. audiui autem ego à senioribus non fuisse hos parietes ab initio (intellige primis statim annis nascentis Ecclesię) Cæterum ab initio ex ipsis Apostolorum temporibus cœpisse hanc separationẽ inter viros ac mulieres, ex citato Clementis loco potest intelligi. Cum autem improbitas paulatim cresceret, etiam septa plerisque locis adiecta conijci potest. Apud Græcos, vel certe Constantinopoli in sublimi tabulato fœminæ consistebant, cui etiam velum S. Chrys. vt in eius vita Meta-

Essęi an essét Christiani.

In l. de scr. Eccl. in Marco, & in Philone.

Epiph. her. 29.

l. 2. c. 5.

l. 2. c. 5. et 7

August. de ciu. Dei l. 2 c. 27.

Chr. ho. 74. in Matth.

:aphraftes narrat,obtendi iuffit, cum vnus miniftrorum fa-rum, aliquando oculum in defpectantem fœminam coniet. Huius tabulati & Naz. in fomnio meminit, quod infra ıetur. Oftendit, præter hæc, idoneis teftimonijs Io. Steph. rantius Mares in auftrali parte, Fœminas in boreali confti-e. Item virgines à cæteris mulieribus in Ecclefia fuiffe di-etas, oftendit etiam S. Ambr. Nonne (inquit) vel illum locũ bulis feparatum, in quo in Ecclefia ftabas,recordari debui-? Totus vero populus feparatus erat à clero, nam templaim, duas præcipue habebant partes, quarum altera gradiıs fublimior, Clero, Altera humilior, Populo erat deftinata, quidem eæ partes apud Græcos,etiam cancellis dirimebanır, quos præclare Naz.in carmine ad Epifcopos, fignificareit duos mundos, alterum ftabilem, alterum fluentem, hoıines, ac diuos. *Durant.de Rit.Eccl.l. 1.c.18.* *l. ad Virg. lap.c.6.* Populus à clero feparatus.

Hos quoque (inquit) *qui mundos dirimunt, quorum effluit alter*
Alter at vfque viget, ftabilisq. in fæcula durat
Diuosq. atque homines difcludunt limite certo
Cancellos, &c. Iam vero an auditores ftantes concioni adeffent an fedentes colligi ex dictis poteft: fed eft diftinctius explicandum. Populum in Africa ftantem audiuiffe,fæpe Aug. oftendit cum ait: Non in his fermonibus,fed in alijs laboriofis litteris quærat, nec ftando & audiendo, fed potius fedendo & legendo condifcat.] Hom.26.ex l. 50. Hom. vbi feciffet poteftatem fedendi quibufdam infirmioribus, & fœminæ aliæ non infirmæ eam fibi licentiam fumerent, & profternerent fe fe, & garrirent, rogat vt faltem fedeant & taceant. Verum alius in alijs Ecclefijs mos erat. Idem Aug. cum dixiffet occurrendum tædio cathecumeni, oblata ei feffione, fubdit. Quamquam fine dubitatione melius fiat, vbi decenter fieri poteft,vt à principio fedens audiat longeque confultius in quibufdam Ecclefijs tranfmarinis, non folum Antiftites fedentes loquuntur,fed ipfi etiam populo fedilia fubiacent,ne quifquam infirmior ftãdo laffatus, à faluberrima attentione auertatur, aut etiam cogatur abfcedere. Addamus hic laude ac imitatione dignum Magni Conftantini exemplum, qui ipfummet Eufebium, qui hæc fcripfit auditurus in Bafilica, rogatus vt in præparato confederet folio,recufauit; cumque iam multum temporis fluxiffet, & finem facere Eufebius vellet, ne nimium Imperator defatigaretur, ille reftitit, & ad fermonem abfoluendum hortatus

An populus ftãs audiret. *Aug.tract. 112.in Io. initio.* *De cathec. rud.c.13.* Conftantini Magni exemplum. *Eufe. l. 4. de vi.Cõft. c.33.*

tatus est. Cum vero Eusebius rursus flagitaret, vt sederet, sub tristi, & austero vultu respondit, nefas esse institutis de Deo disputationibus, negligentes aures præbere. sibi verò esse hoc imprimis vtile, cùm pium sit de diuinis rebus differentes, erectos audire.] Præterea illud etiam hic adijciamus. Valde olim viguisse in populo plaudendi morem magna ex parte reprehendendum. De quo fusè, & optimè Chrisost. ad popul. Antiochen. & alibi vehementer instat, vt praua illa consuetudo tollatur, hom. 28. Laudastis (inquit) dicta: sed plausibus mihi non est opus, neque laudantium vocibus & tumultu; vnum dumtaxat volo, vt cum quiete, & intelligentia audientes, quæ dicuntur, faciatis. Hoc mihi pro plausu, hoc pro laudationibus. Eamdem significauit immodicam plaudendi consuetudinem Nazianzenus, cùm interrogante S. Hieronymo, vt ipse idem refert Hieronymus, quid sibi vellet in Luca sabbatum δευτεροπρῶτον, eleganter lusit: Docebo te (inquit) super hac re in Ecclesia, in qua mihi omni populo acclamante, cogeris inuitus scire, quod nescis, aut certè si solus tacueris, solus ab omnibus stultitiæ condemnaberis. Quibus verbis magnus ille Theologus significauit, plausus fieri solitos à populo etiam ad ea, quæ non intelligeret. Quod euenit S. Augustino, cùm, vt legitur serm. 47. de diuersis, ante solutam quæstionem, populus acclamauit. Quare ipse subiecit: quid enim dixi? quid laudastis? Ecce quæstio est, & tamen iam laudastis.] & serm. 8. de malis Christianis: Neque miremini (inquit) multitudinem malorum Christianorum, qui Ecclesiam implent, qui ad altare communicant, qui Episcopum, vel Præsbyterum de bonis moribus disputantem, magnis vocibus laudant.] In verba tamen Psalmi 147. qui posuit fines suos pacem: cùm populus acclamasset, subijcit potius laudans, quomodo exultatis omnes, nihil dixeram, nihil exposueram, versum pronunciaui, & exclamastis?]

Acclamationes, & plausus.

Chr ho. 38. ad pop. An.

Hieron. ad Nep. de vi. cle.

Ser. 44.

De Tempore. Cap. IV.

Tempus, quo sermones habebantur ad populum, inde vsque à temporibus apostolicis, cœpit esse dominicus dies, qui successit Christianis, loco Sabbati Iudæorum; & colligitur ex Act. vbi dicitur: Vna autem Sabbati cùm conuenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat profecturus in crastinum, quo loco vna Sabbati, vt apud Matth.

Die dominica habebãtur conciones.

Act. 20.

Prima

prima sabbati est dies prima post sabbatum, idest dominica. Clemens: Die dominico, qui est dies Resurrectionis, studiosius templum domini adite, vt Deum laudibus celebretis, qui fecit omnia per Christum, quem ad nos misit, & pro nobis mori permisit, & à mortuis excitauit: quid enim apud dominum excusare poterit, qui eo die ad audiendum verbum Dei salutare non conuenit?] Iustin. Die, qui Solis dicitur, omnes qui in oppidis vel agris morantur, vnum in locum conueniunt, commentariaq; Apostolorum, vel Prophetarum scripta leguntur, quãdiu hora patitur; deinde vbi is, qui legit destitit, is qui præest admonet & hortatur, vt ea quæ lecta sunt bona imitemur. Tum surgimus omnes & comprecamur.] S. Aug. se ipsum narrat solitum Mediolani omni die dominico audire S. Ambrosium verbum veritatis recte tractantem. Hinc præclara illa Chrysostomi admonitio, vt totus dies ponatur in recolendis auditis: cum enim reprehendisset auditores, quod conceptam in sermone audiendo deuotionem, statim digressi perderent, & saltem imitandam dixisset curam hominum in custodienda pecunia, subdit: Paucos enim plerumque nummos cum aliquis accipit, & sollicite reponit in sacculo, & diligenter obsignat sigillo, Nos verò postquam longe auro, gemmisq; pretiosiora suscepimus eloquia, & inæstimabiles spiritualium opes bonorum, neque ea in thesauro animorum recondimus continenda, sed passim atque negligenter mentes nostras effluere permittimus. & post pauca. Ne igitur ista contingant, legem hanc nobis statuamus immobilem, nec nobis tantum, sed coniugibus etiam liberisq; nostris, vt vnum hunc totius hebdomadis diem, quo ad audiendum concurritur, totum in eorum quæ dicuntur meditatione ponamus.] habebantur autem fere sermones dum fiebat sacrificium intra missarũ solennia post Euangelium solenni ritu à Diacono recitatum. Vide apud Clem. D. August. ex lecto Euangelio, & alijs lectionibus recitatis sæpe exorditur. Ita facit præcipue ser. 7. de ver. apostol. & ser. 237. de tempore. Aliquando & ante Euangelium tractatus fiebat. nam ser. 90. de tempore ait: In lectione quæ nobis ad missas legenda est. Et sine dubio habebatur interdum exhortatio extra Missæ tempus. Non solum autem dominicis, sed etiam diebus festis Sanctorum, præcipue martyrum, fuisse morem concionandi satis declarant ipsi, qui extant Sanctorum Patrum sermones. Quibus diebus etiam solebat ipsorum martyrum historia recitari, vt passim videre est in sermonibus S. Aug. de sanctis. Imme

Const. ap. c. 59.

Iust. 2. ad Ant. apolog. ad finem.

Post concionẽ simul precabantur.

Lib. confess. 6. c. 3.

Chri. ho. 5. in Matth.

Dies festus in meditatione expendendus.

Clem. l. 2. c. 57.

In festis Sanctorũ conciones fiebant.

hic accuratissimus Pastor etiam, quæ recens accidissent miracula digna cognitu, recitari iubebat. Vide ser. 31. de diuersis, & 39. vbi sunt hæc verba, Ego quia mando memoriæ de libellis miraculorum martyris, quæ in conspectu vestro legũtur.] Alexandrinis fuisse morem proprium narrat Niceph. vt quarta hebdomadis die, & ea quæ Parasceue dicitur (idest feria sexta) scripturas legerent, & Doctores eas exponerent. In Cypro autem, & Cæsareæ Cappadocum eas in sabbato, & Dominico die, vesperi post lucernarum accensionem Episcopi, & Presbyteri interpretarentur. Nec Dominicis solum festisque diebus, sed sæpe quotidie sermones habebantur à diligentibus ac doctis pastoribus: multæ in S.Chrys. habitæ leguntur homiliæ continuis deinceps diebus: multæ in S. Aug. vt apparet ex ipsa mentione hesterni sermonis, vel crastini. Tract.8.in Io. in fine: Sunt forte hodie multi, qui propter solennitatem diei, non propter audiendum sermonem venerunt, crastino qui venerint, venient audituri, vt nec fraudemus studiosos, nec grauemus studiosos.] In prohemio tractatuum in Epistolam B. Ioannis. Meminit sanctitas vestra Euangelium sancti Ioannis, ex ordine lectionum, nos tractare solere, sed quia nunc interposita est solennitas sanctorum dierum, quibus certas ex Euangelio lectiones oportet in Ecclesia recitari, quæ ita sunt annuæ, vt aliæ esse non possint; ordo ille quem susceperamus necessitate paululum intermissus est, non ommissus. Cum autem cogitarem quid secundum hilaritatem præsentium dierum, per hanc hebdomadam vobiscum de scripturis agerem, quantum Dominus donare dignatur, quod posset in his septem, vel octo diebus finiri, occurrit mihi Epistola B. Ioannis.] & tract. 9. in eam Epistolam initio: Intercesserunt autem, vt intermitteremus textum huius epistolæ, quædam pro diebus festis solennia lectionum, quæ non potuerunt nisi legi & ipsa tractari, nunc ergo ad prætermissum ordinem redeamus.] Hinc intelligimus tractatus in Euangelium, & in Epistol. S. Ioannis habitos perpetuis fere diebus. Vide à tractatu 15.ad 33. Idemq; in multis psalmorum enarrationibus animaduertere licet. Verum maximus hic doctor, velut perennis diuinæ sapientiæ fluuius bis eodem die aliquando populum alloquebatur. Secundam concionem in psal.88. ita exorditur. Ad reliqua psalmi de quo in matutino loquuti sumus, animum intendite,] & priorem sic terminarat, Quod restat si placet seruemus, quia longus est psalmus, & adhuc vobiscum aliquid in nomine Christi sumus acturi. Reficite

l.12. c.34.

Aliquando quotidie.

Aliquando bis in die habebantur cõciones.

vires

res non dico animi vestri, nam video quod animo infatigabi-s estis, reficimini, & refecti ad cibos redite.] Hanc sermo-um frequentiam habebant, præcipuè in tractatibus, cùm li-rum aliquem è sacra scriptura interpretandum ordine ad po-ulum suscipiebant, idque hoc ordine fiebat. Prius recitabat ctor eam partem sacræ scripturæ, quam tractator erat expo-urus, S. Aug. Hucusque (inquit) Psalmus lectus est hodie, icusque tractandus est.] Itaque vt commodum erat ad vnius rmonis explicationem, ita diuidebant lectiones, quæ scilicet oluntariæ erant; nam quæ iam certis temporibus fixæ ac sta-legebantur, de ijs nihil immutabant. Ferebat autem vel semet suum codicem tractator, vel accipiebat à lectore. Au-istinus pauca præfatus. Ipsa (inquit) de libro Act. Apostol. obis lectio recitabitur, vt videatis vbi descripta sit forma, iam desideramus implere. Dum ergo recitatur, vos inten-ssimos esse volo, vt post eius recitationem, quod institui, lo-iar. & subditur: Lazarus Diaconus legit. & mox: Cumque azarus Diaconus recitasset, & Episcopo Codicem tradidis-t, Augustinus Episcopus dixit. Ego etiam legere volo, plus iim me delectat huius verbi esse lectorem, quàm verbi mei di-utatorem.] Fuisse autem ordinarium morem, vt codicem actator in manibus haberet, apparet tract. 15. in Ioan. Hoc ctum est, & hanc lectionem tractandam in manibus gesta-us, tract. 35. in fine: Depositurus sum & ego codicem istum, act. sequenti: & tamen etiā nos humi repētes, audemus tra-are ista &c. quare ista dixi? forte enim post hæc verba, quis-iam mihi iuste dicat: pone ergo codicem, quod excedit mē-ram tuam, quid sumis in manum tuam?] tract. 40. De Euan-elio S. Ioannis, quod gestare nos videtis in manibus, iam multa audiuit charitas vestra. Apparet autem ipsummet, rout explicabat, solitum particulatim legere ex multis lo-s. tract. 45. in Ioā. Legamus ergo. Quia venturus est &c. ser. 5. de diuersis: Hoc quod gestamus in manibus, scripturā cilicet, quam videtis, commendat nobis inquirendam, & lau-andam mulierem quamdam, de qua paulo ante cùm legere-ır audistis, de hac, secundum lectionis tenorem, quam me-ortare conspicitis, pauca pro tempore, quæ Dominus sugges-rit dicam.] In Psal. 127. Quamquam eum cùm cantaretur udiuimus, quia breuis est curro eum, non tractans, sed legens. n Psal. 21. Quid si mihi aliquis dicat: O stulte quid interro-as? Codicem portas, legamus igitur quod modò dictum

In 1. parte ps. 39.

ser. 50. de diuersis.

Gestabant in manu Codicem.

eſt. In Pſal.79. Tamquam eruditi in ſchola Chriſti currere debemus quæ plana ſunt; vt ſi forte obſcura exigunt officium interpretandi, ea quæ plana ſunt, legendi officium à me debeant efflagitare.] S. Chryſoſtomus, in prima quam habuit homilia, aliquot etiam verſus è Pſalmo 148. legiſſe videtur, cùm aliud tamen tractaret. ait enim. Cæterùm, vt vobis quod dico, fiat euidentius, ipſum Pſalmum ab initio vobis prælegemus. & S. Auguſtinus ipſum S. Cypriani volumen pro concione legit, ſer. 14. de verbis Apoſtoli. Rogo (inquit) vos, vt paululum acquieſcatis: lego tantùm. S. Cyprianus eſt, quem in manibus ſumpſi, antiquus Epiſcopus ſedis huius. Quæ authorum ipſorum prolatio, neſcio quod maius & fidei, & authoritatis pondus ſuo loco habet: & poſſet aliquando à noſtris fieri, quamuis non ſit vſus.

De loco. Cap. V.

Vbique prædicatio haberi poteſt.

Locus ſacrarum Concionum ſemper fuit is, qui iudicaretur ad frequentiam aptus, & hoc ſignificat, vt ſæpe eſt in Prophetis & Pſalmis, Dei nomen laudandum in portis. S. Ioan. Baptiſta erat prædicans in deſerto, cum multitudo ad eum conflueret. Chriſtus Dominus in monte, in littore, etiam in domibus priuatis docuit: idque magna cura faciendũ, & conquirendos etiam auditores, oſtendit parabola illa Matth. 22. cum Dominus nuptiarum miſit ſeruos in exitus viarum, & vt addit Lucas, in vicos & plateas Ciuitatis, in vias & ſepes iubens etiam compellere intrare, vt impleretur domus. Et huc videtur ſpectare quod dicitur in Prou. Sapiẽtia foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam, in capite turbarum clamitat, in foribus portarum Vrbis profert verba ſua. Eam ſedulitatem ſecuti Apoſtoli vbicunque ſe ferebat occaſio, diuina ſpargebant ſemina, eumque imitati morem apoſtolici viri, S. Vincentius Ferrerius, Petrus Martyr, Antonius de Padua, Bernardinus Senenſis, & alij magnas attulere promiſcuæ multitudini vtilitates. Et ſanè egregium eſt opus charitatis hominibus in foro deſidentibus, nec alioqui Eccleſiam adituris, diuina monita intonare. Sanctus Nicolaus Tolentinas cum audiret in platea Concionantem, ita commotus eſt, vt ex accepta ibi ſemente, tam vberes deinde fruges ſanctitatis ediderit. Propterea etiã Summi Pontifices eam in publicis foris concionandi conſuetudinem comprobantes, multis religioſorum familijs priuilegia

Matt. 22. *Prou. 1.* *Prædicatio in plateis.*

proprijs decretis concessere, vt apparet Clementina Dudum de sepult. & extrau. Inter cunctos de priuil. & alibi. Hæc omnia, quamquam vera sunt, tamen proprius locus semper fuit vel Templum, ac Synagoga apud Hebræos, vel Oratoria, & Ecclesiæ apud Christianos. Ideo Dominus: Ego semper docui (inquit) in Synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & de Paulo & de Barnaba dicitur: Prædicabant verbum Dei in Synagogis Iudæorum. Vbi vero Christiani suas habere cæperunt Ecclesias, apertius est, quam vt debeat testimonijs comprobari, in ijs solitos legere sacros libros, interpretari, & alios ad rectè mores instituendos habere sermones. Euseb. ex Philone l. de vita supplicum refert, Christianos in omnibus locis constituisse sacras ædes ad celebranda misteria, & sacros libros legendos. Iustinus docet Christianos conuenire solitos ad certum locum, ad verbum Dei audiendum, & Eucharistiæ administrationem. Clem. ait Petrum conuertisse domum Theophili Antiochiæ in Ecclesiam, & ibi cathedram constituisse ad docendum. Quin & ipsa Ecclesiæ vox primo significat ipsum conuentum & congregationem, sicut latinè concio ipsum cætum auditorum, deinde etiam locum ipsum, quo conueniunt, quod in hunc finem institutus sit locus, vt eo se congreget populus ad diuinum cultum, non, vt Caluinistæ mentiuntur, ad solum Dei verbum audiendum. Illud difficilius est, ex quo Ecclesiæ loco sermo haberetur. Certum est fuisse locum aliquē editiorem, vnde conspici prædicator, & audiri commodius posset. Hinc S. Augustinus: Quamuis (ait) propter commoditatem depromendæ vocis altiore loco stare videamur, tamen in ipso altiore loco vos iudicatis, & nos iudicamur: doctores dicimur, sed in multis doctorem quærimus.] Dubitari autem potest, idem nè locus Episcopo, & sedendi in Templo, & concionandi esset: Videtur significare diuersum S. Ambrosius epist. 33. in qua referens habitum à se sermonem de lectione Iob, Vnum Iob (inquit) miraturus ascenderam: Omnes, Iob (idest multos Iob similes) quos mirarer inueni.] Dum enim miraturus Iob ascendit, proculdubio locum petit, vnde de Iob loquatur. At mihi quidem nequaquam est simile vero, si loquamur de ordinario more, vt ex sua sella digressus locum alium dicturus conscenderet. & S. August. significat eumdem fuisse locum dum hæc scribit. Et Episcopi hæc faciunt (idest custodiunt) nam ideo altior locus positus est Episcopis, vt ipsi superintendant, & tamquam custodiant populum. Nam & greçè, quod

Templũ est proprius concionũ locus.

Ioan. 18.

Act. 13.

lib. 2. *hist.* *c.* 14.

Iustin. 2. *Apo.*

Clem. l. 10. *Reco.*

Ex quo loco Ecclesiæ concio haberet.

Aug. serm. 1 : 2. *de diuer.*

In ps. 126.

quod dicitur Episcopus, hoc latinè superintentor interpretatur, quia superintendit, quia desuper videt. Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineã, sic Episcopis altior locus factus est: & de isto alto loco periculosa redditur ratio, nisi eo corde stemus hic, vt humilitate sub pedibus vestris simus. & mox, Tamquam vobis ex hoc loco doctores sumus, sed sub illo vno magistro in hac schola discipuli sumus.] En ex eodem loquitur loco qui paratus erat in Ecclesia Episcopo, vbi etiam ad diuina consisteret. S. Greg. Naz. Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopus intra cancellos concionabatur, vt ex ipsomet liquet, vbi de multitudine auditorum ad cancellos se protundente, vt orationem audiret, meminit, præsertim in oratione ad centum quinquaginta Episcopos, & alios idem fecisse credendum est. Sed D. Chryst. ob auditorum frequentiam suggestum in medio Ecclesiæ collocauit. D. August. Exedram vocat locum illum celsiorem, vbi, & Episcopo erat sedes constituta, & sedilia Presbyteris locata, quibus solis coram Episcopo sedere licebat. De fratre ac sorore, miraculo sancti Stephani sanatis loquens, In gradibus, inquit, Exedræ, in qua de superiore loco loquebar, feci stare ambos fratres, cum eorum legeretur libellus. & alibi disputans de anima, quæ casto Dei timore prædita sit. Putas est (inquit) in hoc populo? putas est in ista exedra? putas est in hac terra? Vbi populus & exedra opponuntur, & idem est ac si diceretur, num in Laicis, num in Ecclesiasticis hominibus reperitur? Hic locus hodie vulgo chorus vocatur, & eumdem per Absidam idem Aug. significat, vbi puellam curatam dicit reductam ad Absidam, vbi prius steterat: stetisse autem prius in Exedræ gradibus, citato de Ciu. Dei loco dixerat. & ad Maximinum Episcopum Donatistam. In futuro Christi Iudicio nec absidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ, nec sanctimonialium occursantium atque cantantium greges adhibebuntur ad defensionem vbi cæperit accusare conscientia, & conscientiarum arbiter iudicare.] Quo loco cum honores, qui Episcopis habebantur, enumeret, intelligimus etiam velari, idest honorifico tegi stragulo solitas eorũ cathedras, quæ in Exedra, & Apside erant hic enim apsis significat vltimam illam templi partem, in quam templi aula desinebat gradibus sublatam, & in conchæ modum sinuatam. vnde & concham S. Paulinus appellat, quam & describens ait. Apsidem solo, & parietibus marmoratam camera musiuo illusa clarificat.] Hanc hodie vulgo Itali Tribunam vocamus ex eo, nisi

Vide Baroniũ, anno Chr. 407.

Exedra, & Absida.

Aug. l. 22. de ci. c. 8.

Tract. 9. in Ioan. epist.

Aug. serm. 32. de diu.

Ep. 203.

Absida.

Epist. ad Seu. 12.

eo, nisi fallor, quod in medio illo sinu iunctum parieti tribunal erat, idest Episcopi Cathedra, vt etiam num in vetustis Basilicis cernitur, ex qua tamquam pro tribunali Euangelium prædicans iura diuina promebat. Et hoc est quod Prud. in fine carminis de S. Hippolyto, dum eius Basilicam describit, canit:

Fronte sub aduersa gradibus sublime Tribunal
Tollitur, Antistes prædicat vnde Deum.

Idem opinor, Ep. ad Alexium, per apostolicum solium S. Paulinus intelligit, dum loquens de S. Petri Basilica. Vel quà sub alto sui culminis (inquit) medijs ampla laquearibus longum patet, & apostolico eminus solio coruscans ingredientium lumina stringit, & corda lætificat.] Nec vero absida seu absis vel apsis, vt S. quoque Paulinus dubitat, idem est quod Exedra omnino, sed pro eodem interdum accipitur, quòd Exedra fere ad apsidem erat. His de sella Episcopi allatis, haud obscura minus est quæstio, vnde presbyterorum conciones haberentur. Pulpitum Cypr. (ex editione Pammelij) atque per honorificã interpretationem Ecclesiæ tribunal, appellat suggestum in quo per Diaconum elata voce Euangelium in Missæ sacrificio recitabatur, quem locum ordo Romanus, & passim alij rituales authores Ambonem appellant, ab ambiendo, quod intrantem ambiat, vel quod ipse vtrinque gradibus ambiatur, deducẽtes, cum verius sit nomen græcum, & quemlibet editum locum significet. quare & suggestum cantorum in Laodiceno Conc. can. 15. Ambo vocatur, & eodẽ nomine suggestum, vnde S. Chrys. Constantinopoli sermones habere solebat, appellatur à Socrate. Cæterum an ex eodem loco, vnde à Diacono recitabatur Euangelium, à Presbyteris sermones haberentur, non valde constat. nam Chrys. videtur significare Presbyteros tantum consurgere solitos. Nam cum ipse tum solum Presbyter esset; Nisi multam (inquit) à Patribus necessitatem sustinuissem, neque surrexissem, neque locutus fuissem. Et S. Aug. coniungens lectorem & tractatorem. Lector ascendit (inquit) sed & ipse (idest Christus) non silet. Tractator loquitur: si vera loquitur, Christus loquitur.] Quæ diuersa loquendi forma videtur significare non item vt lector legendi causa ascendebat, ascendendum fuisse Episcopo, aut Presbytero dicturis, sed è suis locis consuetos assurgere, & inde loqui. Certe ex eodem loco, vnde legebatur Euangelium, item explicatum fuisse, nihil adhuc vidi vnde vel affirmare, vel conijcere possim. Reliquum est vt totam hanc prolusionem, carmen. S. Greg. Naz. concludat, quo

Ep. 12. ad Seuerum.

Ep. 33. & 34.

Ambo quid sit.

lib. 6. c. 5.

Ho. 16. ad pop. Ant.

Homil. 18. ex 50.

Insomniū S. Greg. Naz.

somnium describens suum, pleraque à nobis dictorum complectitur. Suauiter (inquit) dormiebam, cùm repente Anastasia se se mihi in somnis obtulit, subijcit in somnium his verbis: sublimi quidem throno, sed non elato, aut supercilioso animo (neque enim, ne per somnum quidem, superbiam vnquam, vel arrogantiam colui) insidere mihi videbar, vtrinque porrò, inferioribus tamen subsellijs presbyteri, hoc est, gregis Christiani duces considebant. At verò Diaconi candidis vestibus ornati stabant, angelici splendoris speciem præseferentes, plebs autem partim circum cancellos, apum more fusa erat, (Certatim enim omnes incumbebant, vt proximum quemque suggesto nostro locum obtinerent) partim ad me audiendum confluens, vestibuli angustia premebatur, auribus nimirum, ac pedibus æque festinans, partim ex foro vicisque Vrbis ad sermones meos accurrebat. at vero sanctæ Virgines vna cum grauibus matronis, è sublimi tecto, castissimas sermonibus meis aures inclinabant, nam hunc quoque mihi ludum nox fingebat. Distinctim autem plebs stabat, sermonis nostri audiendi cupiditate flagrans; Alij humilem, facilemque exposcebant, ij nempè, qui sursum tendere vel nolebant, vel certè nesciebāt. Alij contra volubile ac excelsum dicendi genus flagitabant, hi nimirum, quibus altissima quæque tàm sacræ quàm prophanæ sapientiæ dogmata inuestigare ac perscrutari curæ erat. Mihi verò sola adoranda Trinitas triplici pulchritudine splendens ex ore fluebat, idque & robusta voce, firmisque lateribus, & vehementi aduersariorum dogmatum insectatione faciebam. Atque alij quidem sermonem nostrum miris laudibus efferebant, alij silentio atque admiratione defixi tenebantur, alij partim verbis, partim animo solo stridebant, alij denique velut fluctus quidam vento excitati pugnabant. Et addit: Omnes ego orationis suauitate demulcebam; hac ego voluptate perfruebar, cum subito mihi gallorum cantus somnum, simulque cum somno Anastasiam ex oculis excussit. Sed nos ad officium oratoris descendamus.

Officium ac finis Christiani Oratoris. *Cap. VI.*

STatuendum principio est, quodnam sit nostri concionatoris munus, & in quem finem omnis eius oratio, ac diligentia dirigatur. Hoc enim bene perspecto, facile apparebit, & qualem ipsum oporteat esse moribus, ac scientia; & quo dicendi ge-

genere, & qua prudentia, & industria vti debeat, quæ sunt tres operis huius partes: cum ex officio, & fine proposito, eorum, quæ ad finem consequendum adhibentur, cognitio & modus pendeat. Neque verò in facultatis cuiusquam professore, quæcunque tandem ea sit, aliud desiderari iure potest, nisi vt illa præstet, quæ muneris sui ratio postulat; quemadmodum, è contrario meritò argui solet is, qui artem quampiam sibi arrogans, non ea teneat, quæ ad eius functiones ritè obeundas requiruntur. Porrò Christianus orator (vt paucis ac simpliciter describatur) est instrumentum Dei, per verbi diuini apposite ad persuasionem tractati, ministerio gloriæ eiusdem Dei & saluti animarum inseruiens. Concionatorem esse instrumentũ definit S. Greg. Naz. Concionator (ait) multifidi instrumenti cuiusquam musici in modum, varijs pulsibus opus habet. Quod sanè mihi Deus ipse in D. Paulo (quem hierarchicæ eloquentiæ exemplar, & omnium Euangelicorum concionatorum principem, & magistrum facimus) appositè videtur describere, cum de eo ad Ananiam: Vade, inquit, quia vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus & regibus. Vasis quidem nomine constat apud Hebræos significari quod nos vulgo instrumentum appellamus, id est, quod operi alicui efficiendo comparatum est. Est autem instrumentorum maximè proprium, vt ea non sua sponte moueantur, nec suopte motu; sed vt aliena vi, & impulsu agitentur externo. Vndè intelligi potest, diuini verbi præcones, quoniam vasa & instrumenta sunt, nihilò magis agere posse sine Deo, quàm aut sine tibicine tibiæ modulatè canere, aut securis & serrula, (vt scriptum est apud Isaiam) per se opus aliquod possint efficere. Tale se instrumentum esse Dei agnoscit Paulus, cum illa scribit ad Coloss. Christum annuntiamus corripientes omnem hominem in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu, in quo & laboro, certando secundum operationem eius, quam operatur in me in virtute.] Christum Seruatorem mundi prædicare, hominum animos à peccatis deterrere, mores eorum ad Euangelij normam dirigere, Christiani concionatoris præcipua munera sunt. In ijs muneribus officijsque exequendis quantum potuerit ex se præstare Apostolus, nonne apertè indicat, cum dicit, profecisse se & elaborasse secundum operationem virtutis eius, quam in se operatus sit Deus? scilicet quantum hic operis, operæque perfectum est; diuinæ opis est: Deo quippè vires suggerente, præclara illa opera

Margin notes: Descriptio Christiani oratoris. — 1. Apolog. — Act. 9. — Orator est instrumentũ Dei. — Cap. 10. — Cap. 1.

ra omnia perfici certum est:homo instrumenti instar,Deo agente atque impellente, mouetur.Id ipsum verò nobis idem Apo-
2. Cor. 5. stolus planius explanat. Pro Christo, (inquit) legatione fungimur, tamquam, Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.] Ecquis enim non hinc intelligat, concionatorem sic administrum, & adiutorem esse Dei, planè vt ex ore hominis loquatur Deus, vt ipsa concionatoris oratio, hortatio quædam sit & admonitio Dei? Quid enim aliud illa sibi verba volunt, (Tamquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo) nisi concionatorem sic à Deo legari ad homines, vt non tam concio-
Deus per côcionatorem agit. nator, quàm Deus ipse reconciliandæ pacis auctor atque hortator esse censeatur? Primò quidem Deus Christum Vnigenitum filium suum misit in terras, vt pacis fœdus cum hominibus feriret: deinde Apostolos, cęterosque concionatores legatos misit, vt pacem confirmarent, diremptam redintegrarent. Igitur auctor princeps, & Dux pacis Deus est; Concionator Dei legatus est, interpres, internuncius,pacis sequester, adiutor & administer. Breuiter dicam, concionator vocale instrumentum est Dei, & organum cæleste, in quo diuini modu-
Is. 40. lamen resultat oraculi, & Dei Spiritus intus operatur. Isaias Ioannem antecursorem Domini, veterum Prophetarum côcionatorem maximum, non dubitauit vocem appellare vociferantis in solitudine, & vias Domini præparantem, hoc est, hominum animos à vitijs ad Deum reuocantem, tumentia & elata Pharisæorum corda, veluti montes, deprimentem, contempta & abiecta, quasi valles, extollentem & ad sublimiorem statum euehentem. Talis vox est concionator, cuius vocis mu-
Bonau. l. 4. phar. c. 34. Dion. epist. ad Seuerû. nia quæ sint, nosse si cupias, Audi Bonauenturam ex Gregorio & eadem verba habet Dionysius Papa. Sit (inquit) lingua nostra bonis fomentum, malis aculeus, tumidos retundat, iratos mitiget, pigros exacuat, desides hortatu succendat, refugientibus suadeat,asperis blandiatur, desperatos côsoletur, vt qui Doctores dicimur, viam salutis gradientibus
De doctr. Christiana lib. 4. initio. ostendamus. Similia his Aug. qui benè, personam, officium, ac finem concionatoris ita describit. Debet (inquit) diuinarum rerum tractator, & doctor, ac debellator erroris, bona docere, mala dedocere, atque in hoc opere sermonis conciliare auersos, remissos erigere.]

Exempla oratorum. Tale munus in veteri testamento omnes Prophetæ exercuerunt, inter quos eximij Isaias & Hieremias,quorum alter,post

pur-

purgata labia ignito zeli diuini carbone, à Deo ad prædicandum missus, ait. Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo.] Alter ab vtero matris necdum natus, ad hoc tamẽ destinatus, audiuit à Deo quid sibi oneris imponeretur: Ecce constitui te hodie super gentes & super regna, vt euellas, & destruas, & dissipes, & disperdas, & ædifices & plantes. In nouo autem testamento, præter Apostolos, aliosque Apostolicos viros, optimum concionatorem referunt Timotheus & Titus, quos ad Dei verbum disseminandum Paulus elegit. Hos autem idem Apostolus sui muneris sæpè ac multipliciter commonet. Ad Titum: Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam. & postquam Christi gratiam Saluatoris nos erudientis proposuisset, & charitatem eius erga nos commemorasset, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum; concludit: Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio; nemo te contẽnat. Ad Timotheum verò: Hoc præceptum (inquit) commendo tibi, fili Timothee, secundum præcedẽtes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam cõscientiam. Et iterum. Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ; hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Rursus. Noli erubescere testimonium Domini nostri, sed collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta. Addit. Tu verò permane in his, quæ didicisti, & credita sunt tibi, quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu. Denique. Testificor coram Deo, & Iesu Christo &c. prædica verbum, insta &c. Et infert: Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto.

Is. 50. — Timotheus & Titus. — *Cap. 2.* — *Ep. 1. c. 1.* — *Ep. 1. c. 4.* — *Ep. 2. c. 1.* — *Ep. 2. c. 3.* — *Cap. 4.*

Qua nam Oratori circa munus suum consideranda sint. Cap. VII.

EX his quæ diximus, quem optimè institui cupimus concionatorem diligenter monitum velim, vt ad sui officij partes sæpè animum aduertat, atque attenta meditatione crebrò in memoriam reuocet, quid sibi muneris à Deo sit iniunctum. qua in re, quatuor hæc capita sibi proponat: Primum, se ad illud officium à Deo esse destinatum, in quo de ipsius Dei Gloria, Gloria Dei.

Gloria,

gloria, & honoris existimatione maximè agitur, ita vt per ipsum concionatorem fiat, vt Dei gloria magis, aut minus augeatur & illustretur. Neque enim obscurum cuiquam esse potest, tanti ferè æstimari Deum, eundemque tantoperè coli; quantoperè per bonorũ prædicatorũ studiũ; zelũ, industriã, ad verã pietatem, religionemq; publicis concionibus populus incitatur & impellitur. quod non ideo dicimus, vt aliorum Dei ministrorũ vel excludamus, vel deprimamus operam; sed quia reuera, vt ex capitibus etiam consequentibus apparebit, pietas publica valde ex idoneo Prædicatore pendet, cum nemini dubium sit, illud Pauli esse verissimum. Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? quomodo autem credent sine prædicante? Itaque ex Prædicatore hoc valde pendet, tanquam Dei primi agentis administro. Secundò: se ei muneri dicatum intelligat, per quod gratia Saluatoris, ac Redemptoris nostri, humano generi communicata intelligitur, atq; vnigenitus ille, & singulariter à Patre dilectus ametur, in quo omnes suos thesauros reposuit, in quo sibi placuit omnia reconciliare, siuè quæ in cælis, siuè quæ in terris. Tertiò: sæpe mente reuoluat, in hoc vnum se intentum esse oportere, vt multos per suam prædicationem à peccatis liberatos, Deo restituat, seque ex eorũ esse numero recordetur, quibus dicitur: Faciam vos fieri piscatores hominum: vt se ipsum saluum faciat, vnaque secum quamplurimos. simul perpendat, quantum sit malum sempiterna illa gehennæ pœna, quantum bonum sempiterna cæli gloria, & hinc ponderet sui muneris grauitatem, cum sua opera, ne in eam pœnam multi deijciantur, & vt ad illam gloriã perducantur, possit tamquam minister efficere. Quarto: vt perspiciat, & seriò animaduertat, suum hoc ministerium versari in verbo Dei promulgando, quod tamquam gladium sibi à Deo datum accepit, vt in eo militet bonam militiam, sibique dictũ putet, quod olim fortissimo Machabæo: Accipe sanctum gladium, munus à Deo, in quo deijcies aduersarios populi mei.

Ad Rom. c. 10. — Gratia Saluatoris. — Salus animarum. — Verbum Dei. — *2. Mach. c. 15.*

Tria rursum Oratori attendenda.

Posset præterea ex allata descriptione, hæc tria etiam capita considerare. Primum, quanta res sit, quantaque dignitas, cooperari Deo, ad eius & Christi Iesu gloriam, in salutem animarum, per ministerium verbi Domini, singulas particulas singillatim expendendo. Secundum, quis ardor animi, quæ contentio ad hanc cooperationem adhibenda sit, cum Deus tantũ operetur, creans mundum, & conseruans, mittens Angelos, mittens & vnicum filium, qui in hoc opere tam multa & fecit,

& per-

& pertulit, sacramenta instituit, gradus Ecclesiæ disposuit, inter quos Doctores, ac Prædicatores grauissimum habent munus, & maximè vtile. Tertium, concipiendus est timor, ne fortè tales effectus vitio nostro impediantur, neuè tantus Dei apparatus, tantaque opera, quantum in nobis est, irrita reddantur. Sedulo etiam quæ cap. seq. & quæ cap. de charitate erga Deum, & de charitate erga proximos disseruntur, animo reuoluat, nec vnquam à cogitatione excidere patiatur: immo cōmentatione quotidiana perficiat, vt ea sua sponte, etiam aliud agenti, animo obuersentur. Hæc si seriò cogitet Euangelicus Concionator, omnem adhibebit industriam, ne Deo & sibi, & Ecclesiæ sanctæ desit.

Quanti momenti sit Concionatoris munus ex materia & fine. Cap. VIII.

QVamquam ex his quæ dicta sunt, facilè apparet, quanta sit ministerij huius Euangelici dignitas, quanta in Ecclesiam vtilitas, ac necessitas; tamen, quia maximi interest, diuinum præconem intelligere personam suam: res est planiùs propriìeque tractanda. Primum, dignitas æstimari potest ex materia, quam Christianus orator tractat: tum ex fine quem propositum habet; ad hæc ex personis, quarum est proprium id munus: Deinde ex habitu & facultate ipsa, vnde oriri prædicatio debet: denique ex ipsa necessitate, ac fructu. Materia Oratori nostro subiecta est Verbum Diuinum, illo enim ad omnia sua opera vtitur, vt præclarè Chrys. docet dum ait: Medicis corpora curantibus diuersa suppetunt medicamenta, & varij apparatus instrumentorum, & cibi congrui, & aëris mutatio, & somnus: Hic autem tenenda & sequenda est per Euangelicum sermonem doctrina: siquidem hoc demum instrumentum est, hic cibus, hoc aëris temperamentum: hoc medicamenti instar; hoc ignis loco, hoc ferri vice. hoc & iacentem animā suscitamus, & tumescentem compescimus: hoc & superuacua amputamus, & quæ desunt supplemus, cæteraque omnia conficimus, quæ ad animi conferunt incolumitatem.

Materia Concionum Verbum Dei. *De Sacerd. lib. 4.*

Laudes verò admirabiles Verbi Diuini, præter hos effectus, quos Chrysost. enumerat, considerari possunt ex diuinarum scripturarum excellentia, ab auctore, à rebus, quæ tractantur, à veritate certissima, & ceteris huiusmodi. Id ego solum significabo, Eloquij Diuini eam esse dignitatem, seu potius, diuinitatem.

Verbi Diuini excellentia.

nitatem, vt Christo ipso interprete, illi, ad quos olim verbum veteris testamenti factum est, Dij sint ab ipso Deo nuncupati.

Ioan. 10. Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi Dij estis? si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura &c.

Prædicatio Euangelica supra Mosaicam.

Quantum verò prædicatio Euangelica Mosaicæ dignitatem præstet, etiamsi in vtroque testamento Verbum Diuinum existat, docet fusè Paulus Apost. in quo multa diligenter perpendi debent. Inter cætera, ex insolita luce, qua Moysis facies refulgebat, cum in tabulis lapideis legem scriptam afferebat ad populum, ministrorum Euangelij interiorem præstantiam colligens, subdit.

2. Cor. c. 3. Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita vt non possent intendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur; quantò magis ministratio spiritus erit in gloria? Lege cap. 1. ad Ephes. & intuere magnificentiam verborum, qua Spiritus sanctus per organum electum, ac familiare sibi, maiestatem incomprehensam mysteriorum nouæ legis exponit: ac deinceps animaduerte, quæ gentium Doctor subiungit:

Eph. 1. Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc (quænam gratia tanta?) gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à sæculis &c. Totum locum verbatim pondera, intelliges profectò quàm præstans, quamque diuina res sit Euangelicus Prædicator, cui tam admiranda & excelsa Dei Sacramenta tractare, ac promulgare concessum est. Quòd si nihil aliud, certè ipsa Pauli admiratio, qui vt in Cælo doctus, tàm intelligens ac peritus erat æstimator, facilè cuiuis persuadere debet, Prædicatoris dignitatem esse omni cogitatione nostra maiorem. Idem ex alijs Apostoli locis luculẽter accuratus officij sui admirator intelliget. Res igitur, quæ pro concione tractantur, præstantissimæ sunt, mysteria veteris nouæque legis; thesauri sapientiæ æternæ. Ea quoquè, quæ ad informandos fidelium mores pertinent, sunt nobilissima: cũ virtus & perfectio Christiana non solum Philosophicas virtutes, sed etiam legis antiquæ dogmata, tanto transcendat interuallo, quanto terra superatur à Cælo: vt meritò Christi Ecclesia Cœli regnum dicatur, quod Cœlum iam regnet in terra: cœlestesque mores, & & cœlestes per Christum inductæ virtutes inter homines dominentur.

Talis igitur cum sit Christiani materia Oratoris consentaneum

neum est etiam finem, quem spectat, vti re vera est, summum esse: qui duplicem amplectitur partem, vtramque summam, & omnium rerum creatarum finem, gloriam scilicet Dei, & animarum salutem. Opus maximè proprium Dei est, suam notam facere gloriam, & cunctis in rebus illam præcipuè sibi habere propositam. Ad hanc non modò Cœli & Firmamentum, de quibus legimus: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Sed planè omnia referuntur, quæcumque molitur ac facit. Ac proinde nulla re ita gratificantur homines Deo, & ad eius imitationem ita propè accedunt; vt eius gloriæ seruiendo. Inter omnia autem, quæ ad laudem & celebritatem Dei nos conari possumus, nihil adeo latè patet, adeoque accomodatum est, vt Euangelica prædicatio. quod cùm multis euidens est argumentis, tùm inter cætera illo, quod genus gloriæ Dei præstantissimum, ipsiq; acceptissimum Deo est, ipsum cognosci: manifestasque fieri immensas eius virtutes ac perfectiones. Explicat hoc eleganter Lactant. his verbis: Quæ vtilitas Deo in homine (inquit Epicurus) vt eum propter se faceret? scilicet vt esset qui opera eius intelligeret: qui prouidentiam disponendi, rationem faciendi, virtutem consumandi, & secum admirari, & voce proloqui posset. Quorum omnium summa hæc est, vt Deum colat. Is enim colit, qui hæc intelligit: is artificem omnium rerum, is verum patrem suum debita veneratione prosequitur, qui virtutem maiestatis eius de suorum operum inuentione, inceptione, perfectione metitur. Hinc per Oseam. Misericordiam inquit, volui & non sacrificium, & scientiam Dei plusquam holocausta.] Et apud Ioannem Christus Dominus. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.] Ideo tantum celebratur Hostia & sacrificiũ laudis, quia ex cognitione & admiratione maiestatis, bonitatisque Diuinæ proficiscitur. Sanctus Petrus epistolam secundam exorditur ex cognitione Dei, & Christi Iesu: & in eadem ad extremum concludit: Nam principio: Gratia, inquit, vobis & pax adimpleatur in cognitione Dei, & Christi Iesu Domini nostri, quomodo omnia nobis diuinæ virtutis suæ, quæ ad vitam, & pietatem, donata sunt per cognitionem eius, qui vocauit nos propria gloria & virtute, &c. In extrema autem clausula, addit: Crescite verò in gratia, & in cognitione Domini nostri, & Saluatoris Iesu Christi. Sanctus Paulus: Non cesso, inquit, gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens,

[Margin: Dignitas ex fine duplici. — *Psal. 18.* — Notitia Dei quam magna res. — *Lact. l. 7. Inst. c. 7.* — *Cap. 6.* — *Cap. 17.* — *Ad Ephes. cap. 1.*]

ciens in orationibus meis, vt Deus Domini nostri Iesu Christi Pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem eius illuminatos oculos cordis vestri; vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in Sanctis. Et testatur se flectere genua apud Patrem Domini nostri Iesu Christi, vt det illis secundum diuitias gloriæ suæ corroborari, & cætera, vt possint comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, &c. Ideo ad Coloss. ait: Et nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro vobis orantes & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapientia, & intellectu spirituali. Hæc cùm ita sint, apparet, quanta sit Euangelici Doctoris præstantia, qui totus in eo versatur, vt cognoscantur Dei magnalia, & debitis laudibus, ac honoribus celebrentur.

Cap. 3. *Coloss. c. 1.*

Procurare salutẽ animarũ quam magnũ bonum.

Altera pars finis Oratori Christiano propositi salus est animarum: hæc æstimetur ex ipsa re. Quid enim est gratia Dei, in qua salus animæ in hac vita consistit? quid est summa illa in cœlo, ac sempiterna fœlicitas, in qua salus consummata post hanc vitam sita est? Quid ex altera parte offensa Dei, & scelera & supplicia æterna? Tantum igitur malum prohibere, tantum curare bonum quid est? Anterus Papa ad Episcopos Bæticæ: Quæ precor (inquit) maior charitas, aut quod efficacius pietatis patrocinium potest à quopiam alicui impendi, quàm si ignorantiæ tenebras, & imperitiæ caliginem ab eo repellat: & veræ fidei pabulo non ad quęstum, non ad ambitionem; sed ad eruditionem, & ædificationem reficiat?] Adijce huc, quæ huius rei causa Deus, Christusque Dominus fecit; tum planè apparebit verum esse, quod ex S. Dionysio circumfertur vulgo axioma: Omnium diuinorum diuinissimum esse cooperari Deo in salutem animarum. Quantum enim esset, posse cooperari Deo in molitione cœli ac terræ? Atqui apud Chrysostomum Deus ipse sic loquitur: Feci ego cœlum & terram: eadem conditionis facultate te dono, vt terram facias cœlum: Accendi ego luminaria: accende & tu clariora illis, namque potes his, qui in errore sunt, lumen veritatis accendere. Maius istud beneficium est, quàm Solem intueri. hominem facere non vales: at iustum gratumque Deo potes efficere. ego substantiam feci, tu exorna propositum. Vide quàm te diligam, qui maiora tibi faciendi potestatem tribuo.] Et alibi: Hoc nostræ salutis argumentum erit, & occasio, si non solum pro nobis ipsis solliciti erimus; sed proximo vtiles fue-

Epistola 1. post princ.

Ho. 15. in 1. ad Cor. & ho. 55. ad pop. Antioc.

Hom. 3. in Gen.

fecerimus, ipsum ad viam veritatis ducentes. & vt scias quantum bonum sit, cum salute nostra & alios lucrari, audi prophetam ex persona Dei dicentem: Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris: quid hoc est? qui ab errore ad veritatem (ait) manuduxerit, vel à peccato ad virtutem, proximũ induxerit; me imitatur. Etenim ipse cum Deus sit, propter nihil aliud nostram induit carnem, & alia humana omnia sustinuit, & crucem quoque suscepit; nisi vt nos peccato obnoxios liberaret. Prædicatio verò quam sit ad hoc efficiendum proprium & efficax instrumentum, infra significabo. *Hier. 15.*

Dignitas Officij ex persona & varijs donis. Cap. IX.

TErtio loco sacri Oratoris excellentia ex ipsa persona & authore, cui proprium hoc munus est, intelligitur. Is autem primum est Deus ipse. multifariam, inquit S.Paulus, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis, loquutus est nobis in filio. Itaque Deus Pater, qui misit Prophetas, & nouissimè filium, præcipuus au-ctor est prædicationis, & Deus Spiritus sanctus, qui afflauit Prophetas, & postea repleuit Apostolos; & qui assiduè loquitur in suis ministris: ac Deus Filius, qui coram apparens docuit, de quo Psaltes ait. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.) Qui de se ipso interpretatus vaticinium Isaiæ, euangelizare, ait, pauperibus misit me. In suprema cœna Patrem alloquens, ego te (inquit) clarificaui super terram: opus consummaui, quod dedisti mihi vt faciam, & manifestaui nomen tuum hominibus: tamquam totum quodammodo opus eius fuisset sacræ prædicationis negotium. Est igitur tamquam auctoris Dei proprium munus prædicandi: ex hominibus autem administros, quamquam possit quos sibi placet assumere, tamen Sacerdotũ vult esse præcipuum, ac Prophetarum, Apostolorum, atque eorum, qui Apostolis succeſſere; maximè enim in sua Ecclesia vult ad Episcopos pertinere. Consideretur igitur, quid sit, munus obire Prophetarum & Apostolorum, interpretem ac legatum esse Altissimi, tubam Spiritus sancti, linguam & os Dei. *Deus primus author prædicationis. Hebr. 1. Psal. 2. Luc. 4. Io. cap. 17.*

Præterea dignitas huius muneris potest intelligi ex multis donis Sancti spiritus, quæ vt rectè exerceatur requirit. Nam, præter excellentes morum virtutes, eò pertinent dona sapientiæ, scientiæ, sermonis, & Prophetiæ, eius, de qua Paulus loqui- *Quæ dona ad hoc munus concurrunt.*

tur,cum ait: Aemulamini ſpiritualia,magis autem vt Prophetetis. Nam qui prophetat hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem). Præterea quamuis ad vitam, quæ vocatur Actiua, prædicatio referatur; tamen ex contemplatiua debet oriri tamquam ex fonte; ex quo fit, vt ſummas vtriuſque vtilitates ac laudes amplectatur, & in ſe contineat. Nec ſanè eſt dubium, quin, qui non ad quaſlibet ſolum, ſed ad perfectas etiam debet populum erudire, & incitare virtutes, in eo debeat genus perfectionis valde excellens ineſſe. Ipſa verò prædicationis exercitatio ad perfectionis pertinet ſummam, nempè ad Dei & proximi charitatẽ. Eius enim eſt (vt loquitur Iuſtinus martyr.) qui homines,aut eius potius, qui Deum charum habet, eos, qui ea reliquerunt & prætermiſerunt quæ ſcire debuerant,admonere:docere ignaros viam ſalutis; ſalutaria præbere conſilia, peccantes corripere, conſolari afflictos,quæ ad opera miſericordiæ quæ ſpiritualia vocantur, ſpectant.] hæc autem ex ſuo munere tractat opera Concionator, ac proinde hæc opera eius ad hanc nobiliſſimam virtutem ex ſua natura pertinẽt. Rectè autem Chryſ. Vt anima corpore melior eſt,ita his,qui indigẽtibus pecunias, & facultates ſuppeditant, maioribus præmijs digni ſunt ij,qui admonendo, & continuè docendo in viam rectam ſupinos & deſides inducunt,monſtrando eis diuinarum virtutum fragrantiam, & vitiorum maleolentiam.] Beatos pacificos Chriſtus Dominus declarat,quoniam illo donabuntur ſingulari honore, vt præ cæteris filij Dei nominentur:at concionatorum eſt odia extinguere, lites cohibere, & nequam homines non modò inter ſe, verum etiam cum Deo reconciliare. quod cum fuerit adeo proprium filij Dei munus, haud mirum eſt, ſi, qui illius præcipuè imitantur opus; dignantur & nomine. Clemens Alexan. loquens de ſpirituali agricultura, cum duplicem eſſe dixiſſet, & ſcripto,& pronunciatione, Vtrouis (inquit) modo Domini operarius, præclarum frumentum ſeminauerit, & ſpicas auxerit,& meſſuerit; iure diuinus apparebit agricola. Operamini (ait Dominus) non cibum qui perit, ſed qui manet in vitam æternam:ſumitur autem nutrimentum & per cibos & per verba.] Denique, quot ſunt virtutes, ad quas Concionator populum adhortatur, (quæ plane ſunt omnes) ad totidem eius prædicatio ſpectat: vt non poſſit non eſſe præſtantiſſimus labor, qui ex adeo præclaris fontibus manat.

I. de Monarcha initio.

Opus prædicandi præcellit operibus miſericordiæ corporalis.

Hom.3. in Gen. Et Hō.25. in act. Ap.

In 1. lib. Strom.

Quan-

Quanta sit prædicationis necessitas in Christiana Republica. Cap. X.

POstremò quanta se explicabit ministerij huius amplitudo, si necessitatem eius & efficaciam, & quam affert vtilitatem consideremus! Necessitatem quidem D. Paulus ex illo Isaiæ dicto colligens, Domine quis credidit auditui nostro? *Is. 53.* Quomodo, inquit, inuocabunt eum, in quem non crediderunt? *Ro. 10.* aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? Quare merito exclamat; Quam *Is. 49.* speciosi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona. Magnum est hoc Pauli argumentum ad summam nobilissimi huius officij necessitatem demonstrandam; quàm enim est fides necessaria ad salutem, cum ea sit ex auditu, auditus autem per verbum Dei; tantam significat verbi & prædicationis esse necessitatem: sed hæc est instrumentum ad fidem, fides autem totius iustificationis basis ac fundamentum. Quæ, quãquam in eos populos propriè conueniunt, qui nondum Euangelium audierunt; tamen ad omnes homines aptè, vereque transferri possunt: nam fides vndè seritur, indè conseruatur & crescit. Procul dubio fidelibus præerant ij Presbyteri, ex quibus Paulus docet, maximè honorandos, qui laborant in verbo & doctrina. Quo loco Chrys. Vbi modò sunt qui dicunt, sermone ac doctrina opus non esse? quandoquidem tanto studio Timotheum Paulus admonet; Hæc meditare, in his esto?] Et infra; Sed fortè dices, vt philosophiam vitæ doceat exemplo; Friuola hæc sunt, est enim necessarium verborum quoque magisterium &c.

Necessitas prædicãdi ex necessitate fidei.

1. ad Tim. c. 5.

Hõ. 15. in c. 5. 1. ad Tim.

Sed vt necessitas simul & vtilitas planius intelligatur, animaduertendum est; sicut facultas Oratoria sæcularis, administra politicæ, ponitur à doctis, per quam Respublica suam adipiscatur fęlicitatem, ac seruet; ita prædicationem Euangelicam Christianæ Reipub. atque totius Ecclesiasticæ Hierarchiæ, ad suum altissimum ac supernaturalem finem consequendum generale quoddam instrumentum esse, ita, vt quod S. Iacobus de lingua pronunciat, huc possit transferri, ac dici: Lingua oratorum fręnum est & gubernaculum totius Reipublicæ. *Iac. 3.* Ad suauem enim imperij rationem Deus cum voluisset alios homines ab alijs edoceri, ac regi, indidit omnibus mentem mirificè appetentem, ac sequacem veri bonique, pręsertim vbi

Prouidentia Dei instituẽtis prædicationem.

illa accommodata oratione proponuntur. & quosdam præcipuè cùm intelligendi luce, tùm eloquendi facultate ornauit,
Exo. 4. per quos edocerentur cęteri, ac regerentur. Moyses ne populi hebraici administrationem susciperet, nihil apud Deum magis excusabat, quam linguæ impedimentum, tamquam non esset aptus ad gubernandum, cui gubernaculum promptum nō esset: at Deus, qui innumerabilibus modis poterat impedimento illi occurrere, vt ordinem quàm congruentissimum humanæ naturæ seruaret; iussit secum hominem eloquentem assumere:
Exo. 4. Aaron, inquit, frater tuus Leuites, scio quod eloquens sit, ecce ipse egredietur in occursum tuum, vidensque te lætabitur corde &c. Et ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuū. In Euangelica lege cum esset tota cœlestis, ita linguis etiam cœlestibus opus fuit. Itaque cum illam ipsum Verbum Patris ore suo benedicto promulgasset, & reuertens in cœlum rudia Apostolorum pectora, quos prædicare Euangelium omni creaturæ iusserat, imperitasque linguas reliquisset; misit in eos Spi-
Spiritus sanctus in linguis. ritum sanctum in quadam quasi pluuia ignearum linguarum, & donorum flumine plurimorum, vnde mysterij absconditi à sæculo, quod tum reuelabatur in mundo, prædicatio expedita & efficax redderetur. Indè enim in Ecclesiæ exorientis primordijs tam cōmunia fuere charismata illa linguarum, sermonis, scientiæ, sapientiæ, prophetiæ, quia maiori indigebat cura Ecclesiæ adhuc nascentis infantia; lectioreque cibo, & quasi demisso cælitus lacte nutriri debebat. Cæterum vbi paulatim corroborata est, & mysteria Euangelij ab Apostolis, eorumque successoribus Theologis, satis explicata sunt, eodem nutrita est diuini sermonis pabulo: Sed singularia illa Sancti spiritus Dona, & quasi blandimenta sensim subducta sunt, vt quod ante gratis concedebatur, iam etiam donaretur industriæ. Ex quibus constat; Deum, quod in humana Repub. vult esse rectæ administrationis adminiculum, orationem ac linguam; idem esse in hac sua diuina velle. Quod si tantum in prophanis rebus vis dicendi potest, quantum valebit in sacris, vbi verbum diuinum tractatur, penetrabilius omni gladio ancipiti; & is, qui præci-
Eccles. c. 12. puè id tractat, ac versat, ipse est Deus? Verè Ecclesiastes pronunciat, Verba sapientium sicut stimuli, & quasi claui in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à Pastore vno.
Cap. 12. In Prouer. lingua sapientū sanitas dicitur; & Vena (id est fons)
2. Mach. 15. vitæ os iusti. Iudas Machabæus, vt sacra refert historia, cum Hebræi ab hostibus premerentur, singulos illorum armauit,

non

non clypei, & hastæ munitione, sed sermonibus optimis, & exhortationibus: vndè factum subiungit, vt statuerent dimicare, & confligere fortiter. Nec sanè potest dubitari, quin multis locis Prædicatorum seu vitio, seu inopia, paulatim sancta religio, vel deprauata sit, vel extincta.

Hinc est quod pro grauissimo supplicio Deus comminatur cœlestis doctrinæ penuriam. Amos, ecce dies veniunt dicit Dominus, & emittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi Verbum Domini, & commouebuntur à mari, vsque ad mare; ab aquilone vsque ad orientem, & circuibunt quærentes nomen Domini, & non inuenient. Et grauissimè Isaias; Obstupescite, & admiramini, fluctuate & vacillate, inebriamini & non à vino, mouemini & non ab ebrietate. Quorsum tantus stupor, & exanimatio tanta? quoniam miscuit vobis Dominus spiritũ soporis: claudet oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati: quē cum dederint scienti literas, dicent, lege istum; & respondebit, non possum, signatus est enim: & dabitur liber nescienti literas, diceturque ei lege, & respondebit, nescio literas. & dixit Dominus, eo quod appropinquat populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor autem eius longe est a me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis: Ideo ecce ego addam, vt admirationem faciam populo, miraculo grandi & stupendo: Peribit enim sapientia a sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur.

Inopia prædicationis magnum flagellum. *Cap. 8.* *Cap. 19.*

Quanta vtilitas ex prædicatione. Cap. XI.

AT ex altera parte bonorum copia Euangelizantium, est populorum summa fœlicitas. Nam sicut omnia virent, florent, ac maturescunt in terra cum tempestiuis è cœlo imbribus irrigatur: ita vniuersa Sancta floret Ecclesia, ac singulæ eius partes aluntur, eduntque fructus, cum opportuna præsto est irrigatio rectè docentium. Nam Prædicatorum opera omne tempus, omne hominum genus, omnem omnium vitam & facta complectitur. Itaque iure optimo, S. Paulus se non baptizare, sed euangelizare missum dicebat: & Apostoli negabāt bonum esse ministrare ipsos mensis, & relinquere verbum Dei; & adolescenti volenti patrem sepelire, dicitur, dimitte mortuos, sepelire mortuos suos: tu verò vade & annuncia reguũ

1. Cor. 1. *Cap. 6.*

Dei; nimirum quia hæc opera non solum genere suo inferiora sunt, quam prædicatio, sed etiam quia peculiaria sunt, & certos intra fines inclusa prædicatio autem latissimè sese fundens ad omnia pertinet; Tum, quæ spiritualia, tum quæ corporalia vocātur misericordiæ opera efflorescunt cum bonos habet Ecclesia hortatores. Tum virginum integritas, castimonia coniugum, patientia pauperum, diuitum misericordia, sacerdotum religio, inferiorum obsequium, Præsidum iustitia, tum denique omnes virtutes lętissimè proueniunt. Apparet Ecclesiæ adhuc In mundo positæ forma ac species beatę patriæ simillima, cum verbum Dei, cum diuinus ille ros ac succus, per idonea concionatorum organa, in singula membra apte, cōpioseque diuiditur. Hinc propria laus Euangelij est abundantia doctrinæ cœlestis allata, per Spiritum sanctum per Ioelem descripta: & apud Isaiā pollicetur Ecclesiæ Deus daturum se ei vniuersos filios doctos a Domino. Has omnes ob causas tam multi sunt in Prædicatoris munere commendando sancti Patres, quorum supersedeo proferre sententias. Illud modo lectorem precor, vt inter alia, magni Gregorij (nec longus erit labor) expositionem super Cantica perlegat, & animaduertat, quam multa ex sacris illis Symbolis sanctissimus & grauissimus Doctor de Prædicatoribus apposite, scienterque interpretetur. Eos ferculum Salomonis, columnas argenteas, sponsæ collum, & monilia, & oculos, & genas, & labia, & dentes, & vittam coccineam, & vbera dicit esse. Eosdem Turrim Dauid, custodes murorum, columbas iuxta riuulos aquarum, pigmentarios conserentes areolas, labia sponsi, ac lilia stillantia myrrham primam, & alia: in quibus præter ea quæ Sanctus Doctor exequitur, potes animaduertere hæc. Quemadmodum columnæ totam ædificij molem impositam sustinent, ac dentes toti corpori cibos mandunt, & oculi omnibus membris lucem præferunt: ita Doctoris Euangelici opera (quod paulò ante dicebam) ad omnes Ecclesiæ ordines, ad omne tempus, & omnia personarum genera permanant: adeo vt non sicut in plerisque alijs sacris ministerijs euenit, aliqua solum pars, aut huius mystici corporis membrum aliquo certo tempore, sed omnia omnino, ac semper illo debeant sacrorum concionatorum pręsidio sustineri, ali, ac perfici.

Prædicatio Ecclesiam fœcundat.

Cap. 54.

Symbola Prędicatorum.

Difficultas officij. Cap. XII.

SEd quàm est præstans, ac diuinum concionandi munus, tã est difficile ac periculosum, nisi rectè administretur. Difficultas ex triplici capite oritur, ex Oratore, Concione, Auditoribus. In Oratore multa sunt & magna, quæ requiruntur vt saltem mediocriter huius loci authoritatem retineat. Quod ad naturæ dona & ornamenta pertinet, ingenium requiritur perspicax, acre iudicium, memoria ad retinendum tenax, naturalis quædam facultas ad dicendum, quam experimur quibusdam à natura inditam, per quam non solùm libenter audiantur, propter eum quo pollent in dicendo leporem; sed etiam efficaciter ita loquantur, vt & perspicuè doceant, & moueant vehementer, & animos eò quo tendit oratio inflectant. Desideratur lingua si non planè volubilis, certè soluta, vox virilis, & clara, non effœminata, non obtusa, quæ possit in plena concione exaudiri. Fauces quoque ac firma latera ad vocis contentionem, vbi vsus requiret. Præterea integra corporis habitudo, & oris dignitas, idest, species ad aspectum decora & grauis. Præterea spirituale quoddam, vt vocant, talentum ad dicendum, quod D. Thomas inter gratias gratis datas numerat, & gratiam sermonis appellat. De qua in Ecclesiastico dicitur: Lingua Eucharis (id est gratiosa) in bono homine abundabit, secundum quam Spiritus sanctus mouet linguam Concionatoris excellentiori modo ad eadem illa tria, scilicet, docendum, delectandum, & flectendum animos, quam vel natura, vel ars Rhetorica valeat.

Quàm multa in Oratore requirantur naturæ dona.

Talentũ concionandi.

Eccl. c. 6.

Præterea postulat hoc officium, quod ad morum disciplinã spectat, hominem non solùm eximia prudentia ornatum, sine qua multa dicet, quæ à viris cordatis censoria virgula notabuntur; sed præterea sinceris & incorruptis moribus præditum, omni virtutum splendore insignem, quippe qui in loco superiore positus, in omnium oculis sit; hominem, inquam, qui expurgatum animum habeat ab omni cupiditate, ira, odio, ambitione, auaritia; eum denique qui in peruersas cupiditates ita dominatum teneat, vt cum magna mentis tranquillitate ac libertate, alios ad virtutes instruere, & vitia reprehẽdere possit. Quæ autem, & quantæ sint præcipuæ virtutes, quibus, qui suggestum ascendit, præditus esse debeat, scire si cupis, audi Bernardum. Quanta, inquit, infundenda sunt, vt effundere audeamus, de plenitudine, non de penuria largien-

Morum integritas necessaria.

Virtutes in Concionatore ex Bernar. serm. 18. in Cant.

tes? Respondet: Primum quidem compunctio; secundo deuotio: tertio pœnitentiæ labor; quarto pietatis opus; quinto orationis studium; sexto contemplationis otium; septimo plenitudo dilectionis.] Magna hæc sunt, & quis audeat hæc alios docere, quæ in se ipse non didicit? & magistrum ac ducem se præbere alijs earum rerum, quarum ipse sit imperitus? Nam idcirco nos (inquit Chrysost.) ille elegit vt simus, quasi luminaria, vt veluti fermentum euadamus, vt magistri cæterorum efficiamur, vt veluti Angeli cum hominibus versemur, vt tamquam viri cum pueris, quasi spirituales cum animalibus.] Quanta verò esse debet eruditio, ac sapientia eius, qui Doctoris Euangelici munus sibi assumit, ac tacentibus omnibus, deque eius ore pendentibus solus loquitur è loco superiore? qui scripturas sacras, tam graues, tam multiplices, tam difficiles tractat, quæ nec sine Spiritu sancto, nec sine magno studio intelligi & explicari possunt?

Hom. 10. in 1. ad Tim.

Scientia.

Difficultas ex parte orationis.

Ipsa verò concio & oratio, quantas secum affert difficultates? vt solerter inueniat orator quæ dicat; vt seligat prudenter; vt inuenta suo quæque loco aptè, quasi milites in acie peritus collocet Imperator; vt decore & composite quæ disposuit eloquatur? Stylus est omnium difficillimus. Vt enim ait Cicero, opus est magni laboris, quem plerique fugimus: actio ipsa non est sine sudore: sæpe qui dicturus est, non est bene affectus ad dicendum ex aliqua animi, vel corporis ægritudine. Adde ipsos Auditores; quibus posse persuadere quod volumus, qui est finis concionis, quàm ardua res est, quàmq. difficilis, cùm sæpe praua ingenia suopte naturæ vitio repugnent? Adde tam multa, & grauia scelera, atque hominum peccata, quibus infelix hic mundus redundat, & diuinæ gratiæ aditum obstruit, etiam ipsiusmet testimonio Veritatis: Spiritus, inquit, veritatis, quem mundus non potest accipere: Et tamen laborandum est omnino concionatori ad hunc finem, vt velint homines, quæ prius nolebant, atque detestentur quæ prius amabant. Non deerunt etiam ex ipsis auditoribus, qui concionatori obtrectent, eundem insectentur, criminentur, maledico dente carpant, de quo Christus suos monuit Apostolos: Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Chrysostomus explicans Euangelici Doctoris labores, ait: Est enim plurimorum sermonibus obnoxius, alius culpat, alius laudat, alius vellicat, alius memoriam, alius compositionem vitilitigat, magnaque illi constantia ad hæc toleranda opus est.

1. de Oratore.

Ex parte auditorum.

Ioan. 14.

Ioan. 15.

l. 5. de Sac.

Proinde

Proinde oportet eum vsquequaque virtutibus instructum esse & zelo Dei munitum, vt possit omnia æquo & forti animo superare.

Periculum in concionatoris officio. Cap. XIII.

Accedit ad operis difficultatem etiam periculum, quod duobus generibus concionatorum imminet. Primum ijs, quorum mores, & vita, verbis & officio non respondent, quos grauissimæ pœnę manent: Primo propter excellentiam personæ, quam sustinent: Deinde propter damnum, quod Ecclesiæ afferunt. Postremò, quia inexcusabiles sunt: nam quo grauior est concionatoris persona, eo maior innocentia requiritur. Legatus Dei est, quid pœnę meretur si fidem fallit? si lædit eum a quo sic honoratur, & de prædicatore fit proditor? est in Ecclesia oculi loco ac dentium, non potest sine iactura totius corporis lucem vltro abijcere, ac fieri tenebrosus, vel in cibis parum salubribus occupari. Est instrumentum ad conuertendos populos, si cursum influentis gratiæ diuinæ impediat, si sanguinem Christi inutilem reddat, si æterna salute priuet, quos potuisset saluare, quantum denique crimen est? Summa populorum pęna est cum Prædicatoribus carent, vti supra dicebamus; Quid si per ipsosmet concionatores hæc populis damna afferantur? & paruulis petentibus panem, non sit qui frangat, sed potius qui lapidem porrigat?

Triplex periculum.

In Prædicatores malos.

Quam verò possunt excusationem suarum culparum afferre? Seruus qui scit voluntatem Domini & non facit, vapulabit multis: quid? qui non solum scit, sed etiam prædicat? Sanctus Paulus eos arguens, qui, cum per ea quæ facta sunt, Deum cognouissent, non tamen tamquam Deum glorificauerunt; ac pœnam eius culpæ horrendam exponens, subdit; propter quod tradidit eos Deus in reprobum sensum &c. Quid igitur fiet his, quibus & lux Euangelica ita affulsit, vt possent dici lux mundi? Væ Sali, quia si infatuatum fuerit ad nihilũ valet vltra, nisi vt proijciatur foras, & conculcetur ab hominibus. Væ Scribarum, & Pharisæorum imitatoribus, qui alligant onera grauia & importabilia, & imponunt ea in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere: qui dicunt & non faciunt, imò contra, quam dicunt, faciunt. Pondus & pondus, mensura & mensura, si vsquam, hic certè maximè abominanda sunt apud Deum, cum iniqui diuini verbi præcones, aliter dicta, aliter facta sua dispen-

Luc. 12.
Rom. 1.
Prou. 20.

dispensant; qui certè ex ore suo condemnabuntur. Nam verè
Rom. 1. Diuus Paulus, propter quod (inquit) inexcusabilis es, ò homo, omnis qui iudicas (& in pari causa est concionator) in quo enim Iudicas alterum, te ipsum condemnas. Certum apud omnes illud sit. Cum prædicatores ea proferunt quæ seruare cõtemnunt, veritas, sic linguam mouet, vt feriat vitam, quatenus
31. Mor. c. 11. sibi ipsis & verbis fiant iudices, & factis accusatores. Greg. quid inquit prodest bene loquendo alios accendere si semetipsum indicat, malè viuendo torpuisse.] Hi certè Architopheli & Vriæ similes sunt; ille disposita domo sua laqueo se suspendit, alijs consulens, se ipsum negligens; tales qui consilio ac doctrina alios iuuant, se ipsos perdunt: alter, epistolam deferebat
Hom. 43. in Matth. suam mortem & exitium continentem. Chrisost. item, si bene vixeris (ait) & bene docueris omnium iudex es, si autem bene docueris & male vixeris, tui solius condemnator es.]
Psal. 49. Aduersus huiusmodi concionatores quam acriter Spiritus sanctus inuehitur? Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum, tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum? existimasti inique quod ero tui similis? arguam te & statuam contra, faciem tuam: Scilicet te cõtra temetipsum, vt accuset prædicatio tua vitam tuam, atque condemnet. Neque mirandum, quod tantum Dei Spiritus in huiusmodi Doctores excandescat: Nam præterquam quod suæ vitæ pessimo exemplo populos à Deo auocant, etiam magnum detrimentum inferunt diuinæ legi, quam prædicant, omni virtuti, ac veritati auctoritatem detrahentes. Est
l. 10. Moral. c. 1. enim certissima Aristotelis sententia, quæ docet, ab his qui nõ perinde viuunt, vti loquuntur, tolli, & vt est Græce, interimi veritatem. Hæc cogitans momentisque suis accuratè ponderans Paulus, qui vir & quantus? casus extimescebat humanos,
1. Cor. 9. & illa dicebat; Propter quod castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne fortè cum alijs prædicauerim ipse reprobus efficiar. Atque vtinam nullos vnquam vidissemus, vel audissemus egregios alioquin, & celeberrimos dicẽdi magistros, dum negligunt vitam rectè instituere, etiam famam abiecisse doctrinam, & miserabili naufragio religionem simul ac fidem perdidisse. De prauis concionatoribus nihil verius dici potest, quã
Epist. 108. quod de malis Philosophis affirmat Seneca: Nullos peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui Philosophiam velut aliquod venale artificium didicerunt: qui aliter viuunt, quam viuendum esse præcipiunt. Exempla enim inutilis disci-

plinæ

plinæ ſe ipſos circumferunt.] Et ſtatim comparat eos Gubernatori nauis inter fluctus maris nauſeabundo. Tenendum eſt (inquit) rapiente fluctu gubernaculum; luctandum cum ipſo mari, eripienda ſunt vento vela; quid me poteſt adiuuare rector nauigij attonitus, & vomitans? quanto maiore putas vitam tempeſtate iactari, quam vllam ratem? Non eſt loquendũ, ſed gubernandum:] & addit optimè, omnia quæ dicunt aliena ſunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chryſippus, & Poſſidonius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare poſſunt ſua eſſe: monſtrabo: faciant quæ dixerint.] Sic egregie Seneca. Poſtremò quæ in falſos Prophetas diuinæ literæ comminantur, eadem in hoc genus concionatorum ferè côueniunt. propter hæc quæ dicta ſunt rectum eſt magni Gregorij Iudicium, Quia (inqui) difficile valde eſt, purgatum ſe quemlibet poſſe cognoſcere, prædicationis officiũ tutius declinatur. Addit autem, Nec tamen declinari pertinaciter debet cum ad ſuſcipiendum hoc ſuperna voluntas cognoſcitur.] 1. par. c. 7.

Secundo, idem periculum eamdemque pœnam timere poſſunt, qui ita ſuas conciones inſtituunt, vt non ad ſalutem animarum eas dirigere videantur: ſed vel ad laudem ſibi comparandam, vt non tam Chriſtum, quam ſe ipſos magnificari velint, vel ad lucrum captandum: vt non tam numerent animas quas Chriſto aggregauerunt, quam eleemoſynas & ſtipendia quæ ex concionibus corraſerunt. Eiuſmodi ſunt, qui conciones varijs doctrinis inferciunt, vt vix locus detur ad mores inſtituẽdos ad vitia expurganda niſi valde leuiter, & ſine effectu; & hi qui nomen eloquentis affectantes orationem totam tot floſculis ornant, vt vix vllus fructus appareat: & hi qui vt Greg. ait tantum afferre ſoliti ſunt, quæ auditorum corda ad rependendas laudes excitent, non autem ad lachrymas accendant. Huc pertinent ij, qui maximè probari volunt his qui dicunt, loquimini nobis placentia & audiemus vos; aures titillant, ſolam ſibi delectationẽ proponunt, vt poetæ aliqui atque hiſtriones. Quos omnes adulterare Dei Verbum docet S. Paulus & Greg. Adulter (ait) non prolem, ſed voluptatem quærit, ita vanæ gloriæ ſeruiens prædicator, rectè adulterare Verbum Dei dicitur, quia per Sacrum eloquium non Deo filios gignere, ſed ſuam ſcientiam deſiderat oſtentare.] Ego de vtriſque ſimul ſententiam ſi proferre velim, dixerim id quod Aug. ait. Nihil eſſe in hac vita & maximè in hoc tempore lętius, facilius, & acceptabilius hominibus, Epiſcopi, presbyteri, & diaconi officio ſi

In eos Prædicatores, qui non ad fructum prædicant.

S. Mor. 26

8. Mor. c. 25.

Ep. 148. ad Val.

perfun-

perfunctorie atque adulatorie res agatur; Sed nihil apud Deum miserius, & tristius, & damnabilius. Contra verò inquit, nihil in hac vita, & maximè hoc tempore difficilius, laboriosius, ac periculosius Episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio; Sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur, quo noster Imperator iubet.] Subscribit Augustino Beda, Sicut (inquit) pastores, qui bene administrant, bonum gradum sibi acquirunt; & presbyteri, qui bene præsunt, duplici honore digni habētur; ita qui officium docendi sibi indoctus, & ineptus vsurpare tentauerit, vel Christi doctrinam non sincere annunciauerit, maius iudicium damnationis meretur, quam si solus in suo scelere periret.] Hæc verò quæ a me dicta sunt de difficultate, ac periculo, non debent eos deterrere, qui ex obedientia Superiorum hoc munus exercent. Nam si opus difficile, certè difficilia quæ pulchra; atque vt periculi sint immunes, vera cordis humilitas faciet, sincera gloriæ Dei, ac animarum salutis intentio, oratio ad Deum cum magna mentis fiducia, adhibita diligentia in studio præsertim sacrarum scripturarum, ac meditatio diuinæ legis, cum magna spe mercedis, quæ bonos Prædicatores manet amplissima.

Epist. 1. ad Timoth. c. 3. & 5.

His positis de natura muneris huius, personam informare aggrediamur, quæ vt idonea sit, quatuor præcipuè postulat: Primum, Vocationem Diuinam, quia non est Legatus Dei, nisi qui à Deo mittitur. Secundo, vitæ bonitatem, tum scientiam, postremò eloquentiam: quia aptus legationi non est, quem vita deturpat; vel cui mandatorum cognitio, & exponendi facultas deest. De his igitur singillatim agendū nobis est, initio ducto à Vocatione Diuina, quæ totius ædificij, quod molimur, est fundamentum.

Quatuor Cōcionatori necessaria.

De vocatione legitima Prædicatori necessaria, ac primum de Episcopis & cæteris Pastoribus animarum. Cap. XIV.

Est sanè magnum quiddam & egregium, Dei internuntium & legatum agere in Ecclesia sancta, & varios populos diuinorum mysteriorum sacramentis imbuere; veruntamem illud tamquam ratum ac certum statuendum est, neminem nisi vocatum à Deo, ad tantum munus accedere aut aspirare debere. Qui autem vocantur duorum sunt generum; aut enim ad pastoralem simul curam vocantur, aut solum ad verbi Dei prędicationem, nulla præterea animarum procuratione, aut Ecclesiasti-

Duplex genus Prædicatorum.

clesiastica dignitate impliciti. Atque vt prius de priore genere loquamur; Qui ad Episcopalem sedem à Deo vocantur, eos certum est legitimos esse Doctores: vnde admonendi sunt qui Episcopatum desiderant, vt meminerint diligenter, oportere Episcopum inter cętera esse Doctorem, ac proinde se ipsi diligenter interrogent & explorent; num ad hoc munus satis habeant animi ac facultatis. Qui verò iam pastorali sarcinæ humeros supposuere, cohortandi sunt, vt sui pascendi gregis, cœlestis doctrinæ pabulo, curam toto animo complectantur. Et quoniam occasio hic tam grauis tamque seria pro Ecclesiæ totius vtilitate sese offert, puto me rem vtilem facturum, & gratam sanctissimis Ecclesiarum Præsulibus, si non mea authoritate nixus, sed quid hac de re Sacrosancta Cōcilia, quid Canonicę & Apostolicæ scripturæ, quid Sanctorum Patrum, & antiquissimorum Præsulum sententiæ iudicent, sincere hic exposuero.

Dico igitur ad tam Illustrem ac diuinam prædicandi prouinciam, sicut in veteri testamento Prophetas, ita in nouo vocatos & electos esse Sanctissimos Christi Apostolos; totius Christiani populi capita, & principes, vt euntes in mundum vniuersum prædicarent Euangeliū omni Creaturæ, quorum partes agunt (certè agere debent) qui eorum vices in Ecclesia gerunt Episcopi, cæterique Sacerdotes, qui post ipsos, tanquam adiutores ad partem muneris aduocati, & minoribus Ecclesijs præpositi, per diuersa ciuitatum aut diœceson loca distributi sunt.

De horum omnium vocatione nihil admodum præterea est, quod dicatur; sed solum admonendi rogandique sunt, vt velint rectè intelligere, seduloque considerare, cum animarum curā susceperunt, se humeros huic simul oneri subiecisse: ac proinde pertinere ad se, quos suæ curæ commissos habent, non solum sanctitatis exemplo, sed etiam verbo, atque exhortationibus pascere, atque arctissimam Christo Iudici rationem suo tempore reddituros, si munus id neglexerint: Si vero rectè exequuti fuerint, præmia amplissima relaturos. Cōcilium Trident. sess. 5. cap. 4. & sess. 24. cap. 4. decreuit præcipuum munus Episcoporum hoc ipsum esse, & per se ipsos, nisi graue aliquod subsit impedimentum, teneri gregem suum diuini verbi pabulo sustentare. Concil. Toletanum secundum. c. 2. & habetur dist. 88. cap. Episcopus. Concil. Carthag. 4. c. 2. Remense c. 14. Arelat. sess. 4. cap. 10. Lateran. sub Innoc. 3. c. 10. & sub Leone X. sess. 1. Moguntinum primum. cap. 25.

Episcoporū propriū esse munus prædicare probatur ex Concilijs.

Hoc

Hoc autem dogma non humana authoritate nititur, sed diui nis scripturis, & ratione ipsa ita firmatur, vt dubitare nemo possit, quin Prælatos ad id, diuinum ius atque adeo naturale obstringat. Diuus Paulus virtutes multas in Episcopo requirit, cum ait, debere eum esse hospitalem, sobrium, pudicũ, prudentem, nõ vinolentum, non litigiosum, modestum, non percussorẽ. Inter has admiscet, oportere eum esse Doctorem; quasi dicat, vitam omni virtutum splendore ornatam Episcopo non esse satis, nam hoc priuatis quoque necessariũ est: sed ex officio quod ad alios tendit, etiam ad docendum obligari, vt non sibi tãtum viuat, sed aliorum doctorem agat. Itaque Hier. hæc Pauli verba considerans, Nihil, inquit, prodest Episcopum conscientia virtutum frui, nisi & creditum sibi populum possit instruere.

Probatur ex scripturis Sacris.

Cap. 10. Similia propè ad Titum scribit Apostolus, vbi inter vitæ sanctæ eximios mores, oportere eum esse amplectentem, qui secũdum doctrinam est fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Et idem præceptum repetens ad Tim. tamquam rem ad salutem necessariã, Attende (inquit) tibi & doctrinæ, hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Et rursum eumdem grauissimè adiurat, Testificor coram Deo, & Christo Iesu, qui iudicaturus est viuos & mortuos, per aduentum ipsius & regnum eius, prædica verbum, insta opportune, importune, & quæ sequuntur, quæ cuiuis timorem possent incutere: & subdit, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple, aperte significans hoc esse ministerium eius, scilicet, Euangelistæ opus agere, cui si desit, sui non impleat ministerij partes; sicut etiam has duas voces simul connectit: Pastores, & Doctores, vt idem prope sit, esse pastorem, quod esse doctorem. Quam autem sint grauia verba apud Ezechielem & formidanda Dei sententia querelis plena, obsecro Episcopos, & eos qui ad curam animarum vocati sunt vt attentè ac maturè contemplentur, ne doleant aliquando ea non opportuno tempore a se considerata. Nam sub nomine speculatorum ad Præsules verba faciens, ait, Cum tulerit populus terræ virum vnum, & constituerit super se speculatorem, & ille viderit gladium venientem super terram, & cecinerit buccina, & annunciauerit populo: Tunc si populus non se custodierit, culpa erit populi ex domini sententia, non speculatoris; at si speculator non insonuerit, populus quidem in sua iniquitate morietur, at sanguinem eius de manu speculatoris dicit requirendum. Quid sit autem buccina personare, Deus ipse explicat,

Cap. 4. 1. Timoth.

2. Timoth. c. 4.

Ezech. c. 33.

Audiens,

Audiens, (inquit) ex ore meo sermonem annuntiabis eis ex me, & si me dicente ad impium, Impie morte morieris, non fueris locutus, vt se custodiat impius à via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram.] En quæ sit tuba, quæ buccina speculatoris. Ac Episcopis quidem, apud Isaiã dictum est clarius: Exalta quasi tuba vocem tuam, annuntia populo meo scelera eorum: Quis non timeat, quis non exhorrescat iam, ne imparatus in tot animarum ratione reddenda, quando ante conspectum summi Iudicis sistendus erit & interrogatus obmutescat? Rursum apud eumdem Ezechielem cap. sequente adhibet Deus grauissimas minas contra pastores, qui se ipsos pascunt, non gregem: Væ, inquit, pastoribus Israel qui pascebant semetipsos, nonne greges a pastoribus pascuntur? Et acerbissimas subijcit querelas contra huiusmodi pastores, ex quorum incuria, dolet dispersas esse oues suas summus Pastor Deus, & datas esse in deuorationem bestiarum agri, & dispersas errasse in cunctis montibus, nec esse qui eas requirat; Propterea, inquit, pastores audite Verbum Domini, hæc dicit Dominus Deus, (verba sunt plane timenda pastoribus, cum sint verba Domini Dei omnipotẽtis, ac iustissimi Iudicis) Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, vt vltra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos. Per Hierem. hoc dolet Deus, quod paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis: crudelis omnino spiritualis pater, qui filijs suis esurientibus & famescentibus panem non frangit verbi Diuini, quo animæ sustententur & crescant. Apud Ioëlem describitur magna sterilitas agrorum, vineas in desertum positas asserit Deus, decorticatas ficus, & folijs nudatas, deuastatum triticum, confusum vinum, & omnia ligna arida, disperijsse pecora, ingemuisse omne animal, quia non essent pascua eis, & exsiccatos fontes aquarum. Quibus verbis videtur mihi voluisse significare defectum verbi Dei, quo fœcundante & irrigante omnia virescunt, omnia pinguescunt, quo deficiente omnes campos inuadit intoleranda sterilitas.

Cap. 58. *Tren. 4.* *Ioel. 1.*

Idem probatur ex Patribus. Cap. XV.

CONsentanea his, quæ à sacris Concilijs de officio concionandi proprio Episcoporum dicta sunt, secundùm doctrinam Dei, & Scripturarum etiam locuti sunt Patres grauissimi;

nissimi; & hoc negotium meo iudicio acrius vrgent, quàm videantur aduertere aliqui Ecclesiarum Præsules. Meum non est, neque verbo, neque scripto Ecclesiæ sanctæ Antistites docere. Absit vt id mihi arrogem, cùm omni Potius submissione rogem, vt non meis, sed Patrum maximorum verbis animum adijciant, & perpendant, quale sit onus, quod vel ipsi expetierunt, vel ab alijs impositum sustinent: Ego paucorum verbis contentus ero, legant quæso ad quos id ex officio pertinet, quæ Gregorius Magnus proponit. Quid, inquit, nos pastores agimus, qui & mercedem consequimur, & tamen operarij nequaquam sumus? fructus quippe Ecclesiæ in stipendio quotidiano percipimus, & tamen pro Ecclesia minimè laboramus, pensemus cuius damnationis sit sine labore hic mercedem laboris percipere. Ecce ex oblationibus fidelium viuimus, illa in stipendium animarum sumimus, quæ pro redimendis peccatis suis, fideles obtulerunt, nec tamen contra peccata eadem vel orationis studio, vel prædicationis ministerio, vt dignum est insudamus: & addit, Nulla animarum lucra quærimus, ad nostra quotidie studia vacamus, terrena concupiscimus, humanam gloriam intenta mente captamus, locum sanctitatis accipimus, & terrenis actibus implicamur, Dei causam relinquimus, ad terrena negotia vacamus.] vbi multis ac firmissimis rationibus, & scripturæ locis hanc obligationem explicat, quæ videre poterunt qui velint facillimo negotio, & legentem poterit monere Diui Gregorij zelus. Legatur eiusdem Epist. ad Anast. vbi illi Episcopo & Ecclesiæ illius Antiochenæ congratulatur in eius reuersione amantissimus totius Ecclesiæ Pastor idem Greg. Incipit Epistola: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: quia magnus ille fluuius, qui quondam arentia Antiochiæ saxa reliquerat, tandem ad proprium alueum reuersus, & subiectas & iuxta positas valles rigat; Iam nunc (inquit) dubium non est multos in eius vallibus flores excrescere, eosq; ad maturos vsque fructus per linguæ vestræ fluenta peruenire; vnde omnipotenti Deo debitam laudem cordis atque oris vocibus, ex omnibus medullis reddimus, & in vestra beatitudine non vobis tantummodo, sed omnibus qui vobis subiacent congaudemus.] Placet etiam ex eodem Gregor. ad Dominicum illa subijcere, Episcopus, ait, semper de hoc prædicationis ministerio cogitet: & statim subdit, Intentissimo timore considerans, quod recessurus ad percipiendum regnum Dominus, ta-

Homil. 17. in Euang.

lib. 4. Regi. Epist. 37.

l. 2. Ep. 39.

lenta seruis distribuens dicat, negotiamini dum venio, quod profecto negotium tunc vere nos agimus, si viuendo & loquendo proximorum animas lucramur, si infirmos quosque cælestis regni gaudia prædicando, in superno amore roboramus, si superbos ac tumidos gehennæ supplicia terribiliter insonando flectimus,] & subdit, Sed ad hoc ego pondus meæ infirmitatis expauesco & quod accepto regno paterfamilias redeat rationem nobiscum positurus aspicio.] Timebat sibi vir tantus: & addit, Sed qua mente sustineo cui de suscepto negotio animarum, lucrum aut nullum aut pene nullum reporto?] Ambrosius de se loquens, Vobis, ait, quasi liberis tradimus quæ Spiritus sapientiæ manifestauit nobis, cum effugere non possimus officium docendi, quod nobis refugientibus imposuit Sacerdotij necessitudo,]& subdit discendum mihi simul & docendum est, quia raptus de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium, docere debeo quæ antea non didiceram. & tamen necessitatis vinculum agnoscit. Chrys. Multum, ait, omnino confert ad Ecclesiæ ædificationem, si Præsules doctrinæ gratia polleant, quæ nisi adsit plurima Ecclesiasticæ disciplinæ peribunt.] Quantum vero periculi ipsis Episcopis immineat si huic muneri desint, multis, & grauissimis verbis explicat, & vt solet non solum sapienter, sed eloquenter exaggerat in libris de sacerdotio, quos si quis Episcopatum desiderans voluerit attentius legere ac perlegere, forte imitabitur eiusdẽ Chrysostomi exemplum, qui omnem adhibuit conatum, & fuga sibi consuluit, ne id onus vel opus assumeret, quod & plerique sanctorum fecerunt. Si quis vero iam in Episcopum inunctus est, nec potest fugam arripere, habet vnde sibi & timeat & prouideat, vt animæ suæ interitum effugiat; quia & hoc valde sibi timuisse Chrysostomus affirmat, cuius sanctitatem eam fuisse scimus & ante & post susceptum officium, vt merito admirari omnes debeamus. Idem etiam Chrys. Sicut, videns (inquit) arborem pallentibus folijs, intelligis vitium esse in radice; Ita si aduertas plebem ac populum indisciplinatum, argumentum est esse defectum in statu Ecclesiastico, ad quem cultura spectat. Sicut si horologium audieris quod perperam horas significet, bene agnoscis culpam esse eius cui cura incumbit; eodem modo peccata populi ijs sæpe adscribuntur qui opportune remedium adhibere debuerant. Et plane cui non apparet manifestissimum id esse in multis Ciuitatibus, vbi populus non docetur à suo Pastore, non admonetur, non corrigitur,

lib. 1. off. c. 1.

Ho. 15. in 1. ad Tim.

homines ibi more belluarum viuere, & Christianos mores in barbaros & infidelium ritus degenerare? cuius maxima causa est, vt dicitur Marci 6. quia sunt oues absque Pastore; & licet non desit Pastor, tamen perinde est ac si non esset, vtinam non habeat locum alicubi illud. O Pastor & idolum. S. Prosper, ille, inquit, cui dispensatio commissa est etiamsi sancte viuat, si tamen perdite viuentes arguere, aut erubescit, aut metuit cum omnibus qui eo tacente perierunt, perit.] Et quidē omne ius & ratio id ita fieri debere agnoscit; Nam si nauis aliqua mercibus onusta male pereat naucleri negligentia, cum suis mercibus, merito omnium reus erit cuius curæ & nauis, & merces, & homines concrediti erant Greg. Tabernaculum Sacerdos ingrediens tintinnabulis ambiatur vt videlicet prædicationis voces habeat ne superni inspectoris iudicium ex silentio offendat scriptum quippe est vt audiatur sonitus quando ingreditur vel egreditur sanctuarium in conspectu domini & non moriatur.] Sunt ait Cyrill. minime obscurum ænigma prædicationis facta ex auro tintinnabula. Addit Hieron. Tanta inquit, debet esse scientia & eruditio Pontificis, vt & gressus eius, & mores, & vniuersa vocalia sint, veritatem mente concipiat, & toto eam habitu resonet & ornatu.] Eadem optime confirmat Nicolai Papæ authoritas, Dispensatio inquit cœlestis seminis nobis iniuncta est, væ si non sparserimus, væ si tacuerimus.] Ex quibus apparet mirum esse sane, non sæpe animo discruciari eos qui tot animarum curam gerunt ob incuriam, qua tanti momenti munus exercentes per raro suos ipsi filios, tamquam boni parentes adhortantur, nec valde laborant, si legitime ipsi impediantur, substituere, qui id officij pro dignitate administrent; magisque eligunt concionatores qui verbosæ eloquentiæ, & curiosæ studeant doctrinæ, quam morum correctioni, & animarum vtilitatibus: Mirum inquam mihi est quod seuerissimum de hac re iudicium subituri non timeant vultum Christi Iudicis ipsos ob neglectum suum sanguinem correpturi; quod non sentiant acres conscientiæ stimulos dum aduertunt se in curanda sancti gregis æterna salute dormitare, cum tamen in redditibus beneficiorum & conseruandis, & augendis admodum se diligentes ostendant.

De Vi. cōt. lib. 1. c. 21.

2. par. c. 4.

Lib. 11. de Ador. de.

Epist. 128. ad fab. in fine.

Habetur d. 43. c. 5.

Diluun-

Diluuntur quatuor obiectiones. Cap. XVI.

PLacet hic adijcere pauca quædam, quibus, excusationibus aliquorum respondeamus, ne quis friuolis verbis ad sui tegumentum frustra confidat. Ac principio satis apparet, non esse legitimam Episcopi excusationem, si dicat ideo se abstinere a concionandi labore, quod non videat se posse dicendo eā eloquentiæ consequi laudem, quam aliqui magni nominis viri sint assecuti: Non enim debet ad humanam gloriam, & sui ipsius famam hanc muneris sui præcipuam partem dirigere; neque hoc tam eximium, & Apostolicum munus ab humana debet eloquentia, & Rhetorico artificio pendere: esset enim hoc non Christo, sed vanitati seruire, præsertim quod in Prælatis non exigit populus, nisi grauem quandam & nullo modo affectatam eloquutionem, qualis plane patri conuenit filios suos alloquenti. Si sermo ex intimo mentis affectu nascatur, si cum charitate ac zelo sit cōiunctus, sine magnis amplificationibus, sine multa actione, copiosiorem fructum colliget, quam aliorū conciones, & eruditione plenæ, & eloquentia redundantes pariant. Audiant qui se excusant D. Prosperum satis (ait) posse proficere auditores, si à doctoribus suis, quod vident spiritualiter fieri hoc etiam, simpliciter sibi audiant prædicari dicente Apostolo & si imperitus sermone, sed non scientia vnde datur intelligi, quod non se debeat, Ecclesiæ doctor de accurati sermonis, ostentatione iactare, ne videatur, Ecclesiam Dei non velle ædificare, sed magis se quantæ sit eruditions ostendere] & post pauca subdit. Tam simplex & apertus, etiam si minus latinus disciplinatus tamen & grauis sermo debet esse Pontificis, vt ab intelligentia sui, nullos quāuis imperitos excludat, Sed in omnium audientium pectus, cum quadam delectatione descendat. Et subdit capite sequenti, Alia est ratio declamatorum, & alia debet esse doctorum, Illi elucubratæ declamationis pompam totis facundiæ suæ viribus affectant. Isti sobrio vsitatoque sermone Christi gloriam concupiscunt.]

1. Excusatio.

l. 1. de vi. con. c. 23.

Deinde neque illud idoneum impedimentum est, si quis multis ac varijs negotijs se distineri affirmet: cum enim inter Prælati munera hoc sit primum maximeque necessarium, alia potius, quam hoc, alijs committenda sunt. Diuus Petrus Cleto, & Lino, multarum rerum administrationem relinquebat, vt ipse Dei verbo vacaret. D. Paulus nec baptizandi quidem opere

2. Excusatio.

volebat se à concionibus retardari, cũ se ad euangelizandum, non baptizandum vocatum esse diceret. Idem fecisse scimus antiquos & sanctissimos Episcopos, Athanasium, Basilium, Chrysostomum, Augustinum, Gregorium, Leonem, & alios. Planè Concilium Carthag. 4. præcipit, ne Episcopus viduarum, ac pupillorum, & peregrinorum gubernationem per se ipsum agat, sed per Archipresbyterum vel Archidiaconum: Et inferius vetat ne vllam rei familiaris curam ad se reuocet, vt lectioni & orationi, & verbi Dei prædicationi vacet. Acceperunt Patres hoc ab Apostolis, qui Actor. 6. dicunt, Non est bonum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Quod si pauperum curam per semetipsos noluerunt exercere, & verbi Diuini prædicationi posthabuerunt, multo minus litium & forensium negotiorum occupationem molestissimam ei præferrent. Quid enim absurdius, quam multas horas tribui litigatoribus audiendis, nec otium suppetere ad lectionem, orationem, & parandas exhortationes?

Episcopus liberet se ab alijs curis vt prædicationi vacet.

3. Excusatio. Non deerunt forte qui dicant, se alios viros prouidere idoneos qui hoc munus cum fructu præstare queant. Profectò si in alios fas sit curam & onera reijcere, quilibet quamuis indoctus, ac stolidus poterit ei dignitati esse idoneus; quippe per alios omnia exercebit munia, ipse verò beneficiorum fructibus & Ecclesiæ redditibus sine labore vllo perfruetur; quod an apud Deum aliquid valeat ipsosmet Iudices constituo. Tanti hoc æstimarunt antiqui Patres vt Episcopus per se loquatur nõ per alios, vt præter ea quæ a nobis initio dum de ritibus priscis ageremus, allata sunt, etiam in Concil. Hispal. 2. decreuerint, Episcopo præsente, non licere presbytero populum docere, aut exhortari; quod argumentum est illis temporibus id voluisse Prælatos, & illud ius obseruari solitum, vt si adesset, Episcopus, ipse suum populum alloqueretur, ipse salutaret, ipse admoneret, nec voluisse in aliorum humeros proprium onus deponere.

4. Excusatio. Denique si dicat Episcopus sæpe populos admonui, sæpissimè Euangelistam egi, nec tamen aduerto emendata vitia, repressam multorum licentiam, non aspicio florescentes campos, non maturos fructus, nolim oleum, & operam perdere; Recordetur, Verbum Dei non posse omnino vacuum reuerti, si ex cordis pietate nascatur, si cum spiritu proferatur. Sed quicquid sit, optimè Bernardus fac tu quod tuum est, nam Deus quod suum est satis absque tua sollicitudine, & anxietate curabit, certe

Ber. ad Eugen. lib. 4. initio.

certe sua merces Prælato non deerit.] Sed adhoc fusius cum Chrysostomo respondendum est à me paulò inferius in cap. de fiducia in Deum, quare in præsentia supersedeo, ne iterare eadem sit necesse. Quæ autem de Episcopis dicta sunt, etiam sibi dicta existiment cæteri, qui animarum curam habent presbyteri; vt enim Apostolis Episcopi successerunt, ita septuaginta duobus Christi discipulis presbyteri, vt docent Hieron. August. Damas. Ipsi milites sunt Episcoporum, ipsi eorum vexilla sequuntur, Ecclesiam Dei circundant, & hostium cuneos profligant: Ipsi sunt veluti prouectiores Episcoporum discipuli, qui, accepta ab eis facultate, Infideles, vel Cathecumenos per baptismum in Catholicæ Ecclesiæ scholam admittunt, eosque, & alios rudiores discipulos omnes fideles doctrina virtutis erudiunt, sunt vt lucernæ à maioribus luminaribus lucem mutuantes, cuius splendore tenebras è mentibus pellunt, & igne veræ charitatis accendunt, suntq. inferiores Angeli, qui à superioribus Archangelis purgati, illuminati, perfecti alios possint & ipsi secundum portionem animarum sibi commissarum purgare, illuminare, perficere; & hoc modo Præsulum suorum onera ex parte sustentare. Audiant quid Gregorius in suo Pastorali habet: Officium (inquit) prædicatoris accipit quisquis ad Sacerdotium accedit (loquitur de sacerdote præcipuè curæ animarum præfecto) vt ante aduentum Iudicis, qui terribiliter sequitur, & ipse clamando gradiatur.

Eadem cæteris curatis cōueniunt.

ep. ad Marcellum. ep. 3. in ps. 44. pro patribus tuis &c.

Greg. in past. par. 2. c. 4.

De alijs legitimis verbi Dei prædicatoribus. *Cap. XVII.*

DIximus de his, quæ ad ministerium verbi Diuini simul cum Pastorali cura, & præfectura vocantur. Iam de alijs agendum, quibus solum prædicationis munus iniungitur. Ac ponendum principiò horum duplicem in sacris literis vocationem reperiri, alteram à Deo per se se; alteram à Deo per hominem, cui legitima sit potestas. Christus quidem Dominus, Apostolos, quos mittere in mundum vniuersum, & Euangelium suum omni voluit prædicare creaturæ, diuina sua voce vocare dignatus est. Idem ipse posteaquam in cœlum conscendit, Paulum, missa de cœlo voce, in reliquum Apostolorum numerum cooptauit. Ex quo verè hic illa de se scribere potuit in epist. ad Galat. Cùm au-

Duplex vocatio ad prædicandi officium.

cap. 10.

tem placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me: & epist. ad Thessal. Probati sumus à Deo, vt nobis Euangelium crederetur. Magnifica sanè gloriatio, non vni è mortalibus, sed immortali homini, ac Deo probatum sic esse, vt ei Euangelij promulgatio crederetur. Olim verò sanctos Prophetas, cui dubium esse potest non sua sponte, sed admonitu Dei excitatos ad ea prædicanda repente prosiluisse, quæ nemo alius eis, nisi Deus ipse suggereret? Sanctus Hieremias, ille, quem suis manibus finxisse, atque formasse gloriatur Deus; ne ad concionandum mitteretur, pueritiæ excusat impedimentum, A A A Domine Deus ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Obsequentissimus verò Dei famulus Moyses, quàm timidè, quamq. cunctanter legationem ad Pharaonem suscepit? Assignatum sibi à Deo munus tantum non subterfugere parat, onus denique quod suis humeris impar existimabat, valentiori alicui imponi adeo humiliter, ac demissè deprecatur, vt propemodum quasi contumaciter abnuenti, ac recusanti seruulo, meritò subirasci Dominus videatur. Nec verò Isaiam putandum est sponte sua magis, quàm iussu Dei promptum se se, atque alacrem ad concionandum obtulisse: intellexerat videlicet Vates sanctissimus per visum illud, quo quærentem Deum audierat, quem mittam? & quis ibit nobis? apertè se à Domino ad munus illud designatum; quamobrem diuinæ obsecutus voluntati, respondit, ecce ego, mitte me. Neque tamen prius prodire in publicum, nec verba ad populum facere ausus est, quàm Deum ipsum clarè exaudiuit præcipientem sibi, vt pergeret quò mitteretur, & Seraphim conspexit, qui comprehenso de altari carbone labia, populi contagio maculata purgaret. Denique prænuncius Christi Ioannes, non ante, in omnem regionem Iordànis pœnitentiam prædicaturus, aduenit, quàm verbum Domimini factum sit super eum: Verbum Domini prius intus in seruulo operabatur, tum foris vocis officium in concionatore sequebatur. Hi omnes, alijque complures singulariter à Deo sunt vocati. Sed communis diuinæ prouidentiæ ratio est, vt per legitimos Præsides deligantur ij, quorum opera in huius functione muneris, vti constituit Deus. Præclarè Paulus ad Romanos cùm docere vellet, omnino necessariam esse in Ecclesia Dei prædicationem, sine qua non constat fides, posteaquam dixit. Quomodo credent ei, quem non audierunt?

Margin notes: 1. c. 4. (beside "me : & epist. ad Thessal."); 1. cap. (beside "riatur Deus"); Is. 6. (beside "Seraphim conspexit")

quomodo autem audient sine prædicante? subdit, quomodo vero prædicabunt,nisi mittantur? Omnino ergo qui Christi fidem ritè docere, ac prædicare debent,siue a Deo,siue ab homine,Dei vicem repreſentante mittantur necesse est; alioquin sibi obijcienda putent, quæ apud Hierem. grauissimè exprobrat Deus. Non misi eos, neque præcepi eis, neque locutus sum ad eos. Et non mittebam eos, & ipsi currebant; non vocabã eos, & ipsi respondebant;] Quæ pluribus verbis toties repetita sententia, satis eorum coarguit imprudentiam dixerim, an impudentiam? qui verbi ministerio vltro se offerunt, qui non iussi ad concionandum accedunt, sed irruunt non vocati. De quibus Chrys. multi,inquit,vt in publicum prodeant & concionentur multa faciunt, & si applaudentem multitudinẽ habent, quasi regnum adepti sint exiliunt gaudio,si autem silentio sermo eorum claudatur, maior illis ex silentio, quam ex gehenna mœror incessit.] Non potuit melius quam his Chrysostomi verbis hæc leuitas describi. Recte S.Bernardus ad vineas, inquit, quæ animæ sunt, vel Ecclesiæ, reuisendas, instruendas, corrigendas, saluandas anima perfectior inuitatur, quæ tamen id ministerium sortita sit non ambitione sed vocata à Deo tam quam Aaron]. Diuus Hieron. quatuor enumerat genera prędicatorum. Primum genus eorum, qui neque ab hominibus, neque per hominẽ, sed per Iesum Christum vocati sunt & missi. Secundum a Deo per hominem. Tertium ab homine non à Deo. Quartum neque ab homine, neque a Deo, sed à se. Exemplum primi generis est Paulus maximè.In secundo genere est Iosue a Deo per Mosen: ex nostris Chrysostomus Basil. Aug.Ambros.Greg. Bernardinus Senensis, S.Vincentius & alij. In tertio genere sunt omnes ij, qui aliqua lucri cupiditate, vel inanis auræ ambitione loca ad concionandum ambiunt, & per literas emendicatas & fauores humanos extorquent à Prælatis. In quarto genere videntur reponendi Hæreticorum ministri, qui magisterium hoc sibi assumunt, sicut quiuis artem aliquam sibi exercendam arripit arbitratu suo. Et hæç planè fuit prima tantæ pestis origo & seminarium, quæ tam multas Ciuitates ac Prouincias hac tempestate peruagata lætaliter infęcit,quod scilicet voluerint homines libertatis malæ,ac nouitatum amatores his aures præbere, qui nulla nixi authoritate legitima, se in id munus prædicandi verbum Dei ingesserint, neque vocati, neque missi, cum neque suæ vocationis signa, quod a Deo mittantur ostendere possint, neque a Prælatis Ec-

[Margin: Contra eos qui non vocati se ingerunt.]

[Margin: *Hom. 30. in act.*]

[Margin: *Ser. 58. in cant.*]

[Margin: *In ep. ad Gal. lib. 1. initio.*]

[Margin: Origo hæresum.]

clesiæ, quorum ea est cura, vllas habeant literas & authoritatem. Debuissent planè populi populorumque magistratus aduertere a dæmonibus immissos, qui cathedras sic inuaserunt, præsertim cum nouam doctrinam, & antiquæ religioni contrariam inueherent. Oportuisset ab his nouatoribus percunctari, Quinam estis vos? a quo missi? qua authoritate locum Doctorum assumpsistis? vnde vos proripuistis? qui enim aliunde intrat in ouile quam per portam, quæ est Ecclesiæ authoritas, & Prælatorum, fur est & latro, diripere venit, non dirigere, mactare intendit non pascere.

In eos qui non vocati Prædicatoris officium ambiunt. Cap. XVIII.

SEd mittamus Hæreticos, & loquamur de his, qui apud nos non vocati ambiunt hoc officium, & quibuscunque artibus ad magna pulpita viam affectant. Sanè si detur mihi facultas liberè, quod sentit animus expromendi, dixerim hunc appetitum, & vt ita nominem scabiosum concionandi pruritum, vel stultitiæ, vel arrogantiæ, vel etiam vtriusque euidens argumẽtum videri. Stultitiæ quidem, quia non aduertunt hi, quantas secum difficultates, quantaque pericula onus hoc grauissimũ afferat, cui vix robustissimi humeri pares esse queant: quod præsertim euenit ijs, qui nec morum sanctitate, nec multa eruditione præditi, vix pauca ex Theologia, ex sacris literis, ac sanctorum Patrum lectione delibarunt. De his vera est Hieronymi sententia, Qui (ait) prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat. qui prius doctor esse desiderat, quam discat, stultitiæ noxam non declinat]. Audi quænam sit grauissimi Theologi Nazianzeni sententia hac de re in orat. de sua fuga, vbi de verbi Dei dispensatione loquens, quam omnes ait hac ætate profitentur, si quis est qui audacter suscipiat, aut cuiusuis negotium esse censeat, huius ego solertiam animi acrẽ, ne dicam stultitiam, demiror.] Certè si stultitiæ nomen à prestantissimo Doctore id genus hominibus tributũ displicet, temeritatis, & arrogantiæ notam saltem non effugient. Quis neget virum graui iudicio præditũ facilè animaduertere posse, non esse se ad hoc munus rectè, cumque fructu præstandum satis idoneum, nisi adsit efficax quidam feruor spiritus in eius pectore, qui ita ad dicendum eum rapiat, vt ad commouenda corda auditorum sit potens? Sed quæso te, vbi nam requiescit spiri-

Stultitia eorum qui non vocati se ingerunt.

In cap. 58. prou.

Greg. Nazianz. in sua or. Apolog. 1.

Temeritas eorundem.

spiritus Dei? nonne super humilem ac timentem sermones Dei? qui autem verè humilis corde est, non facilè sibi persuadebit, se eum esse, qui ad tam magna & præstãtia idoneus iudicetur; multoque minus semetipsum non vocatus audebit ingerere. Præclarum est S. Antonij Patauini exemplum, qui diù facultatem, qua in concionando pollebat, occultauit, tantum aberat, vt auidius id munus appeteret; quem Deus tandem, cum ei placuit, in lucem protulit. Itaque si qui ex obedientia alijs quã concionandi laboribus distinentur, possunt sibi omnino persuadere, si id expediret, fore, vt Deus vocaret eos in publicum, qui optimè nouit quid Ecclesiæ suæ, ac nobis maximè conducat. Summa huius negotij est & caput: Deum ipsum eligere & vocare quos voluerit, idque per Vicarios suos, qui ritè potestatem obtineant. In Act. dicit Deus. Segregate mihi Saulum & Barnabam ad opus ad quod elegi eos. Dignum est animaduersione mysterium quod subijciam. Venerat olim ad Christũ quidam, assectatorem Domini se esse velle vnum è numero discipulorum præse ferens, cum diceret, magister sequar te quocumque ieris; Is tamen indefessi famulatus obsequium Domino spondens, ab optimo magistro responsum hoc tulit, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet; quibus verbis numero discipulorum exclusus, locum quem optauit tenere non potuit. Idem Dominus alium quemdam demortuo parenti solennia funerum parantem, adsectari se, & in suorum discipulorum comitatu esse iussit. Cumque is sepeliendi patris causa paucorum dierum, aut horarum moras postulasset, à Domino non impetrauit, sed audiuit, sine mortuos sepelire mortuos suos: tu autem sequere me, & euangeliza verbum Dei. Nonne hinc perspicuum est, munus hoc prædicandi Euangelium non votis hominum deligi, sed diuini numinis destinatione deferri? Concionatores enim suos Dominus quos vult ipse sibi deligit, ipse vindicat: ipse quos vult negligit ac repudiat. Veruntamen ex Sanctorum Patrum dictis intelligi facilè potest, priorem illum non studio spiritualis boni, sed lucri cupiditate aut gloriæ accedentem Christum adsectari voluisse: posteriorem hunc sedulo pietatis officia obeuntem vocatum à Domiuo, & post vocationem obsequium domini rebus omnibus præuertisse: Ita non immerito exclusus alter, alter receptus & in suam societatem admissus est. Quantum vero discrimen sit inter eos, qui legitime vocati munus hoc suscipiunt, atque eos qui ex quadam

leuita-

Exemplum S. Antonij Patauini.

Act. 13.

Mysterium Christi excludentis vnum vocantis alterum.

c. 8. Matt.

Discrimen inter legitimè vocatos & non.

leuitate se inferunt non vocati, rei euentus planè demonstrat; nam posteriores vix vllos ex concionibus fructus colligunt: totum est humanum quod agitur: non aguntur vt instrumenta, non sunt cœlestia organa: loqui possunt, delectare possunt, ostentare facundiam possunt, mouere & hominem à peccatis auocare vix possunt. Quantumuis eis non desit multarum scripturarum coaceruatio, philosophorum doctrina multiplex, & eloquentiæ humanæ lenocinia; quia tamen spiritus, & scilicet sincera vocatio deest, etiam fructus & animarum salus deest. Cõtra in Apostolicis prædicatoribus videre est quandam verbi diuini simplicitatem, de populis, de peccatis, de mundo triumphãtem, corda hominum penetrantem, & ab omni peccatorum genere ad omnium virtutum amorem pertrahẽtem. Rogandus est Dominus messis, vt mittat operarios in messem suam.

Signa vocationis, & quæ nam sint. Cap. XIX.

Signa ab ipsa pueritia.

FOrtassis à me hoc loco iure quispiam petat, vt aliquod assignem vocantis & non vocantis Dei indicium, & argumentum. Duo igitur consideranda propono. Primum ab ineunte ætate solet Deus aliquando instruere ac præparare hominẽ ad eum vitæ statum, quem ab æterno destinauit, & futuri status significationem aliquam dare ab ipsa pueritia, & suæ vocationis quosdam velut igniculos excitare statim futuræ flammæ indicia. Tale fuit quod Ruffinus Aquileiensis refert de Athanasio, qui puer lusitans cum alijs pueris, Episcopi munus agebat cæremoniasque ac sacros ritus repræsentabat. Augustinus antequam sacro baptismate initiaretur, occulta se quadam vi fuisse ad sacrorum librorum lectionem mirè inflammatum affirmat, & libenter audisse eruditos Theologos Helpidium Carthagine; Ambrosium Mediolani publicè docentes. Paulus scribit se quondam fuisse Mosaycæ doctrinæ æmulatorem, præ cæteris suis coætaneis abundantius, & institutum in scholis Hierosolymitanis apud grauissimum Doctorem Gamalielem amplexatum sectam Pharisæorum, qui iudicabantur legis diuinæ sincerissimi interpretes. Ex eo iam tempore adornabat eum Deus ad officium magni prædicatoris. Experti sumus aliquos pueros a teneris, vt aiunt vnguiculis rebus sacris valde intentos, verbi Dei præcones libenter & attentè audientes, domi etiam eorum personas, & actiones, coram domesticis repræsentantes, quos deinde agnouimus ad hoc munus assumptos, operam

l. 10. c. 14. hist. Eccl. & l. 5. c. 11. & 13.

operam suam egregiè, & cum fructu collocasse. Eusebius scribit de Origene eum adhuc puerum a parente suo Leonida de abditis scripturæ sensibus multa quærere solitum. Sanctus Nicolaus qui postea fuit Myræ Episcopus, puer adibat sacras lectiones, dum cæteri lusibus vacabant. B. Carolus Borromæus, qui dum hæc scribo Romæ ante quinque dies in Sanctorum canonem cum summa omnium alacritate ac pompa a Summo Pontifice Paulo Quinto, relatus est, puerulus domi altaria erigebat, & coram eis procumbebat; Itaque prima Indoles sæpe aliquid futurum præsagit. Sed clarius adhuc indicium videtur exquirendum, vt possimus de vocatione diuina iudicium ferre, quod secundo loco examinandum est. Quintilianus in suo Oratore ingenium imprimis requirit adeò, vt cui hoc desit, non magis sibi esse dicta quæ scripturus est, testetur, quam de agrorum cultu sterilibus terris. Ponit autem in puero ingenij signũ esse memoriam; cuius duplex adhibet indicium, scilicet facilè percipere, ac fideliter retinere; Præter memoriam aliud proximum, ait, esse signum imitationem, quæ est naturæ docilis propria, vt quæ discit effingat. Socrates ingenij signum ex loquela sumebat cum diceret puero, loquere vt te cognoscam. Nos, in nostro Oratore Christiano, debemus id primum inquirere, & animaduertere, vt sit authore Deo ijs dotibus insignitus, quæ ad munus concionandi rectè exequendum requiri videntur, cuiusmodi sunt, ingenij acumen, & iudicij saltem mediocris maturitas; eloquentia & copia dicendi naturalis, efficax quædam in dicendo vis, quæ inter colloquia communia apparet; aliqua libertas contraria timiditati, & inani verecundiæ; actionis & pronunciandi venustas, quæ audientes afficit; propensio ad sciẽtias præsertim, ad Theologicas & sacras; & quod est præcipuum, quædam modesta grauitas, & grauis modestia in moribus, ac virtutibus cum doctrina coniunctis. His rebus qui optimè sit ornatus, significat se ad concionandi prouinciã satis esse idoneum; quibus si accedant zelus gloriæ Dei, & salutis animarum desiderium, atque superiorum suorum ac Prælatorum Ecclesiæ voluntas, aut præceptum, facilè credi potest, imo omnino debet, huiusmodi hominem à Deo vocari. Si vero omnino his donis caret, & contrarijs potius scatet impedimentis, non videtur ad tale munus in Ecclesia Dei esse idoneus, ac sibi persuadeat, non esse hanc suam vocationem, cum à Deo instrumentum, quod hæc exercitatio postulat, non acceperit. Nam Deus, nisi quid præter communem suæ prouidentię legẽ effice-

Lib. 6. c. 2. hist. Eccl.

Niceph. l. 5. cap. 3.

Alia signa clariora.

lib. 1. inst. cap. 3.

Dotes animi.

efficere velit, non ſolet huiuſmodi homines vocare. Si enim ad hoc elegiſſet, facilè eſſet credere, neceſſarias eis dotes largiturum fuiſſe: Quod ſi quis mediocriter eſt inſtructus non eſt planè ineptus, cum poſſit ſtudio vitæque ſanctimonia & exercitatione promoueri, ſed deberet aliquod expreſſius ſuæ vocationis indicium habere. Et quidem qui in Religione, vel quocunque modo ſub Obedientia aliorum viuunt, nutuique alieno res ſuas commiſerunt, ſi non ſe importunè offerant, neque vrgeant, ſine vllius culpæ ſuſpicione ſunt, ſi ſuperioribus ſuapte voluntate præcipientibus ſincerè obſequantur: & poſſunt omnino credere à Deo eſſe vocationem. Quare ſe indignos exiſtimantes, diligentiã intendant, & elaborent, vt munus iniunctum ad Dei laudem, & cum ædificatione, fructuque proximorum exequantur. Alij vero ſi agnoſcant ſe literis Theologicis ac peritia ſacrarum literarum ornatos, & ſincerè credunt ſe recta in Deum mente ad hanc ſanctam palæſtram duci, & cõfidunt ſe tales eſſe, ac fore per diuinam gratiam, vt exemplo vitæ Eccleſiam ædificent, poſſunt Prælatis ſuarum Eccleſiarum ſe ipſos offerre, & animi propenſionem indicare, quã ſentiunt, eorumque iudicio totum hoc negotium committere, à quibus ſiue mittantur, ſiue non; credant id demum eſſe diuinæ voluntati conſentaueum, quod illi decreuerint. Prælati autem, quorum curæ incumbit idoneos ad hoc munus operarios eligere, tria maximè ſpectare debent, Morum candorem, cum idonea ſcientia, Iudicij præſtantiam; & talentum concionandi, quæ eſt gratia gratis data à Deo aliquibus in ædificationem Eccleſiæ, & conſiſtit in efficacia dicendi, vt quæ dicunt efficaciter penetrẽt; Et huiuſmodi videtur Chriſtus vocare operarios in meſſem ſuam, hos videmus in vna ciuitate commouere populos, & magnas animorum commotiones efficere, ita ut vnus pollẽs talento, plus efficiat quam multi ſimul ſine hoc talento. Certe hos debent ſuperiores ſeligere, iuuare, fouere modis omnibus; quod ſi ineptos admittant, ſciant ſe eſſe infideles Dei & Eccleſiæ Sanctæ miniſtros, & rationem aliquando reddituros pro inerti adminiſtratione.

Qui ſub Obedientia viuunt.

Qui nõ ſunt religioſi quomodo ſe gerere debent.

Prælatorum in eligendis prædicatoribus induſtria.

Quænam ſit ad concionandum matura ætas, & de timore vtili. Cap. XX.

HIs quæ de officio & vocatione dicta ſunt, ſubijcienda videtur neceſſaria quædam appendix, quæ ad id muneris

de

de quo locuti sumus grauitatem, & maturitatem morum, ac ætatis requirit. Decet enim Ecclesiasticum oratorem propter rerum ac negotiorum dignitatem, quæ tractat, grauitatem huiusmodi præ se ferre, in gestu, verbis, omnique actione, tam extra suggestum, quam in ipso: & cauere ab omni eo, quod aliquid leuitatis significet. Nam teste Greg. non facilè prædicatio eius accipitur, si leuis in moribus esse videatur.] Aetatem etiam maturam exigit idem Greg. Nequaquam ait, debent homines in ætate infirma prædicare, quia sermo doctrinæ non suppetit.] Et affert, Christi Domini exemplum, qui ante trigesimum annum noluit fieri magister hominum, vt præcipitatis vim saluberrimi timoris infunderet: cum ipse etiam, qui labi non posset, perfectæ vitæ gratiam non nisi perfecta ætate prędicarit.] Et rursum eleganter de hoc ipso consilium repetit, Admonendi sunt, ait, quos ab officio prædicationis imperfectio, & ætas prohibet, & tamen præcipitatio impellit, quod pulli auium si volare appetant ante pennarum perfectionem, vnde ire in alta cupiunt, inde in ima merguntur; vel si structuris recentibus nec dum solidatis pondus super ponitur, non habitaculum, sed ruina fabricatur: Et si conceptam sobolem priusquam formauit fœmina profert, non tam domum quàm tumulum replet.] Certum est in Concionatore prudentiam, & rerum experientiam requiri, quæ in iuuenibus non satis suppetunt, populus non valdè credit iuuentuti, eo quod quæ didicerint, nimis properè effundantur. placet illud Epicteti dictum in Enchyr. Magni periculi est statim euomere quod non concoxeris. Aristoteles non iudicat iuuenes esse aptos Ethicæ auditores ac discipulos, multo minus iudicasset idoneos fore magistros. Timotheus iuuenis erat, fateor, sed eo tempore fuit à Paulo electus, quando messis multa, operarij verò pauci, & nihilominus perfectissima, & singularis in eo virtus mediocritatem supplebat ætatis, Ioannes Baptista ætatis anno trigesimo ad prædicandum mittitur, qua ætate & Christus Dominus suam prædicationem aggressus est, quam perfectam esse ætatem Hieron. docet: Vnde & in Num. Sacerdotes à trigesimo anno ministrare incipiunt in tabernaculo, & Ioseph populis in Aegypto frumenta largitus est ait idem Hieron. & glossa interlinearis in illa verba Genes. triginta annorum erat Ioseph. quaudo stetit in conspectu Regis Pharaonis, hac ætate ait Christus cæpit prædicare Euangelium, antequam nemo debet assumi ad prædicationis officium. Verum qui sub obedientia

In Ezech. hom. 3. lib. 1.

Hom. 2. ibidem lib. 1.

In 3. p. Pastoral. 26. Admonitione.

Cap. 69.

1. Eth. c. 3. ad Nicom.

In Ezech. c. 1.

Gen. c. 4.

tia viuunt, quemadmodum alijs in rebus, ita in hac debent ab suorum moderatorũ nutu pendere, & aliquando grauitas morum, atque etiam aspectus, ætatis maturitatem supplere potest. Ex his omnibus quæ hactenus superioribus capitibus posita sunt, videtur mihi merito suboriri in bono viro timor ex vtraque parte, siue ad subeundum hoc munus, quod dixi esse difficile ac periculosum, siue ad detrectandum, ne Dei voluntati videatur obsistere, & animarum salutem non appetere; vt merito dicere possit (vt noster Pater Borgias in quodam suo breui opusculo considerandum proponit) Angustiæ mihi sunt vndique, & quid eligam ignoro; Timeo ne si prædicationi vacem, audiam, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum, tu vero odisti disciplinam; Quod si non vacem, dicere cogar aliquando, Væ mihi quia tacui. Timeo negligentiam, & incuriam in tanto opere, ne sim auditurus, Sanguinem animarum de manu tua requiram. Timeo vanitatem ambitionis, & tamen timeo, ne absconditi alicuius talenti, quod à Deo acceperim, reus fiam in die mortis. Video Hieremiam excusantem se ab hoc officio, & Isaiam se Deo humiliter offerentem, ecce ego mitte me, & vterque timorem incutit. Timeo videns Ioannem Baptistam non nisi post longã pœnitentiam, solitudinem, orationes, & contemplatiuæ, ac actiuæ vitæ perfectionem, huic officio mancipatum, & me longè ab hoc apparatu abesse. Video ipsum Christum non prius aggressum Euangelicam prædicationem, quam apertis cœlis vox desuper delapsa sit, & Spiritus Sancti præsentia baptizatus fuerit; & per deserti asperitatem se ipsum præparauerit. Timeo videns quantos perpessi sint labores, non solum D. Paulus de quo Christus dixerat, ego ostendam illi quanta eum oporteat pro nomine meo pati; & omnes Apostoli quibus prænũtiatum fuerat, ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum; & tã multi Apostolici viri, qui spiritu Dei repleti in hoc concionandi agone tam multa passi sunt: Timeo inquam mihi, ne tanto oneri subeundo sufficientes humeros non habeam & tamen timeo ne vili & abiecto animo minus Dei virtute confidens, eius voluntati obluctari audeam. Vtilis est planè hic timor & a Spiritu sancto, modo non sit nimius, qui mentis tristitiam inutilẽ gignat cum dicat sapiens. Spiritus tristis exsiccat ossa, habeat sibi comitem Amorem. Summa sit omnium quæ diximus hæc. Primum vt nemo sese intrudat, nemo extorqueat siue eblandiatur hoc munus. Deinde vt si qui ritè vocentur, sibi dictum putent,

Timor vtilis in admittẽdo munere.

Psal. 49.

Act. 9.

Matt. 10.

Pro. 17.

putent, ſtate ergo ſuccinti lumbos veſtros in veritate, & calceati pedes in præparatione Euangelij pacis. De qua præparatione promptaque voluntate aliqua mihi dicenda omnino videntur ad eos qui animi fractioris ſunt confirmandos.

Promptus animus ad Conciones contra puſillanimes. *Cap.* XXI.

DIco igitur eos qui per Superiorũ nutum vocantur à Deo, libenti ac prompto animo Concionatoris partes & ſuſcipere, & exequi debere; primum quia hoc negotium maximè ad Dei gloriam inſtitutum eſt, qua nihil optabilius nobis eſſe decet, & ad Eccleſiæ ſanctæ beneficium quod Chriſtianis omnibus præcipuè cordi eſſe par eſt. Prȩterea quia ſibi ipſis plurimum proderunt multis modis, & vitam ſuam tranſigent in ſtudio ac meditatione rerum ſanctiſſimarum, & in maximo, ac diuiniſſimo opere, quod eſt animas ad ſalutem æternam promouere. Non igitur qui ita vocantur, & a natura, & a Deo talentum acceperunt, ſicut ſuperius a nobis dictum eſt, vt poſſint cum efficacia loqui, debent vllo modo ſubterfugere, aut detrectare onus, ſed ſuſcipere cum omni humilitate, ac fiducia in Deum: alioquin accepti à Deo talenti rationẽ ſibi eſſe reddendam meminerint. S.Greg. Quo reatu, inquit, aſtringantur, aſpiciant, qui dum peccantibus fratribus verbum prædicationis fugiendo ſubtrahunt, morientibus animabus vitæ remedia abſcondunt. Et ſunt nonnulli qui magnis muneribus ditati, dũ ſolius contemplationis ſtudijs inardeſcunt, vtilitati proximorum vacare prædicatione refugiunt, ſecretum quietis diligunt, ſeceſſum ſpeculationis appetunt, de quo ſi diſtrictè iudicentur ex tantis proculdubio rei ſunt, quantis venientes in publicum prodeſſe potuiſſent.] Seuerè item Iuſt. martyr, qui poſſunt (inquit) docere, nec docent, damnationem incurrunt. Et Beda in illud prou:ij, Qui abſcondit frumenta maledicetur, benedictio autem ſuper caput vendentium; Qui, ait, prædicationis verba retinet, maledicetur, quia in ſolius culpa ſilentij pro multorum quos corrigere potuit, pœna damnatur. Idem affirmat Hieron. in eundem locum prou. Propterea S. Petrus fideles admonet, ne ſegnes ſint, Vnuſquiſque, inquit, ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrantes, ſicuti boni diſpẽſatores multiformis gratiæ Dei; ſi quis loquitur, quaſi ſermones Dei.) Verum conſiderandæ hic ſunt, primum Dæmonis frau-

Puſillanimes animantur.

In paſt. p. 3. adm. 25.

Par. 1. c. 5.

In dial. cũ Triph.

In prouer.

1. c. 4.

fraudes, & astus, qui aliquos religiosos, quos videt non solidis virtutibus nixos, impellit, vt ad hanc concionandi prouinciam aspirent, & sese vel insinuent, vel etiam inuehant non vocatos, boni publici, & zeli cuiusdam nomine, quos tamen experimur, nec suis multum rationibus, nec alienis prodesse. Bonos vero, & idoneos eo nomine reuocat, vt viuant cum maiori puritate conscientiæ, nec se periculis objiciant. In vtroque, & periculosus, & perniciosus error esse potest. Deinde si qui sunt ab hoc munere alieni, eos hortor, vt penitus deprehendere studeant veras causas, quibus se inde sentiãt auocari. Quod si coram Deo sincerè ac diligenter inquirant, forsitan non difficilè inuenient, non esse timorem peccandi, non desiderium puræ conscientiæ, sed potius segnitiem, & amorẽ sui, aut languorem charitatis, ac fiduciæ in Deum, quem considerant tanquã acerbum iudicem, non vt dulcissimum Patrem; proinde timeant, ne meritò talem experiantur, qualem immeritò sibi fingunt. Tertiò attendant seruum abscondentem talentum in sudario, damnatum fuisse; vbi ait glossa, In Sudario pecuniam reponit, qui ad prædicandum idoneus, amore puritatis conscientiæ, officium prædicationis suscipere renuit, vel susceptum non benè gerit.] Sedulò etiam animo versent illam eiusdem Christi sententiam, in parabola talentorum: habenti dabitur, & abundabit, non habenti, etiam quod habet, auferetur, quod planè etiam quotidiano experimento cognoscimus. Quartò, reputent quantis laboribus & expensis Religio, in qua multos annos vixerunt, insudarit, vt eos aptos vineæ Domini ministros, ac operarios redderet in pietate, ac literis; quamque sint ingrati Deo, ac religioni quam populis eorum opem expectantibus, ac ius suum quodammodo repetentibus iniuriosi, qui cum videant segetes iam albas ad messem, tamen non se accingant ad laborem ad quem vocantur, sed ei præferant otij sui dulcedinem. Qui vero iam oneri non à se sumpto, sed ab his quorum curæ se commiserunt, imposito, humeros subiecere, alacri animo cœptum semel opus vrgere debent, nec deficere in via: vt quod acceperunt donum in dies magis exercendo augeatur. Est enim verissima Aug. vox, Non est metuendũ ne Deus dare desinat cætera, cum ea quæ data sunt, cœperimus impendere. Omnis res, quæ cum datur non deficit; dum habetur, & non datur, non dum habetur, quomodo habenda est. Sicut ille panis, quem Christus multiplicauit in deserto, dum frangeretur accreuit, sic ea, quæ ad hoc opus aggrediendum iam

Pusillanimitatis origo.

Pusillanimes quæ pęna sequitur. *Lucæ 19.*

Perfidia, & Iniustitia.

Qui cœperũt alacriter progrediantur. *Lib. 1. de Doct. 10.*

iam Dominus præbuit, cum dispensari cœperint, eo ipso suggerente multiplicabuntur, vt in hoc ipso ministerio non solum nullam patiamur inopiam, sed de mirabili eius abundantia gaudeamus.] Cum ergo sese prædicandi occasiones offerunt, etiam extraordinariæ, ad exequendum sibi iniunctum officiũ animum parent, cum Paulus Timotheum hortetur, vt opportunè, & importunè prædicet, atque adeò instet, quin potius dent operam, vt numquam conueniantur imparati. Nam benè meo iudicio comparantur Prædicatores vectibus, quibus arca Domini portabatur, qui annulis semper inserti erant in ipsa arca, nec extrahebantur, vt cum arca esset portanda, nulla opus esset mora; quia prædicatores, per quos Ecclesia fertur, debent semper esse accincti ad onus, intentique sacris literis, ne tum demum necesse sit discere ac studere, cum necessitas, & occasio vrget docendi: sic eis conueniet illud, calceati pedes in præparationem Euangelij pacis. Ac ne quem ab hoc salutari negotio cura retardet vacandi contemplationi, & sanctæ quieti, præter ea quæ iam disputata sunt, intueatur sanctorum virorum exẽpla. S. Bernardinus disertè profitetur, se fructum animarum, qui ex concione colligitur, suæ contemplationi anteponere, cuius tamen suauitate maximè alliciebatur. Charitas (inquit) quæ non quærit quæ sua sunt, id mihi iam dudum facilè persuasit, nihil desiderabilium eorum vestris præferre vtilitatibus: orare, legere, scribere, meditari, & si quæ sunt alia spiritualis studij lucra, hæc arbitratus sum propter vos detrimenta.] Optimum est Pauli exemplum in assiduitate concionum, Vos scitis quomodo nihil subtraxerim vtilium, quominus annuntiarem vobis, & docerem vos publicè, & per domos: Et mox: Propter quod vigilate memoria retinentes, quoniam per triennium nocte & die non cessaui cum lachrimis monens vnumquemque vestrum: Et, Memores enim estis fratres, laboris nostri, & fatigationis nocte ac die: Valere possunt ad excitandam alacritatem in opere hoc prædicationis verba Diui Bonauenturæ, quæ de glorioso Patriarcha Francisco refert: Cum (inquit) animarum salutem, viscerosa pietate appeteret (Diuus Franciscus) & feruida æmulatione zelaret, suauissimis se, dicebat, repleri odoribus, & quasi vnguento pratioso liniri, cum Sanctorum Fratrum, per orbem distantium, odorifera fama, multos audiret ad viam veritatis induci, ex talium auditu exultabat in spiritu, benedictionibus omni acceptione dignissimis, fratres illos accumulans, qui verbo

Prędicatores comparantur vectibus arcæ.

Contẽplatio non debet impedire cõcionandi munus.

Ser. 51. in Cant.

Act. 20.

1. Thess. cap. 1.

Cap. 8. vita Fran.

& opere ad Christi amorem inducerent peccatores.] Imitandus est B.Martyr Cyprianus, de quo Pontius, qui eiusdem Sãcti Præsulis Diaconus fuit, & vitam scripsit, hæc refert, Tanta illi fuit sacri cupido sermonis, vt optaret sic sibi passionis vota contingere, vt dum de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur. Hæc autem fœlicitas, quæ S.Cypriano in optatis fuit, videtur amantissimo crucis Andreæ Apostolo cõtigisse, qui ex desiderato sibi suspensus patibulo, biduo quo superuixit, non cessauit tamquam è suggestu populum edocere. In quo mihi videtur tanquam Symbolum Euangelici cõcionatoris expressum, vt nimirũ vita sic splendeat, Christique mortificationẽ in corpore suo ita circumferat, vt tamquã cum Christo Cruci confixus, verba faciat, illa enim fœcunda est prædicatio, quæ è circulata moribus cruce descendit. Insignis in hoc animarum zelo S.Dustannus fuit, qui die Ascensionis Dominicæ renuit festum diem cum Angelis inuitantibus in cęlesti gloria fęlici dormitione traducere. Hodie (inquit) dies solennissimus est, & incumbit mihi pane verbi Dei plebem reficere, nec debeo decipere illos, & ideo hodie venire non possum.

Diaconus Põtius in vita Cypr.

Exemplum boni prędicatoris D. Andreas in Cruce.

Exemplum S. Dustanni.

Merces & Aureola boni Concionatoris. Cap. XXII.

Recordetur bonus Concionator versari se, non in opere solum diuinissimo, alijsque saluberrimo, sed etiam sibi ipsi fructuosissimo. Ac primum ingens illud ac præsens est bonum, conuersari semper in Cœlo, loqui cum Deo & Sanctis, vel de Deo & Sanctis, animo semper agitare, vel altissima & diuina mysteria, vel quę odium vitiorum, amorem virtutis ingenerent. Crepidines, quas interfluunt riuuli, aliquid humoris, interbibũt, & inde videmus lętiore graminum, ac stirpium viriditate vestiri: & qui meditatur die ac nocte erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum; quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet prosperabuntur. Nutrix dum lautius pascitur, vt alumno lac præparet, & ipsa pinguescit: & Doctrina & institutio (ait Nazian.) eius quoque, qui alios alit, cibus est & alimentum]. quantò plus (inquit Chrysost.) profundimus fluentorum horum Spiritualium, tantò nobis & fluenta sunt auctiora]. & mox. Tunc spirituales hę opes magis augentur, quando audire volentibus doctrinam liberaliter profundimus. Multa Clem. Alex. & illa præ cęteris: Putei, qui exhauriuntur, emittunt

Occupatio concionatoris valde sancta & vtilis ipsimet.

Or. 2. in pasch.

Hõ. 8. in Gen.

Lib. 1. stro. initio.

tunt aquam magis perspicuam; corrumpuntur autem hi, quorum nullus est particeps. Ferrum quoque vsus seruat purius, defectus autem vsus ei rubiginem generat. Et vt semel dicam, exercitatio salubrem habitum ingenerat & spiritibus, & corporibus. Nemo accendit lucernam & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui accepti fuerint conuiuio. quid enim iuuat sapientia, quæ non sapientem efficit eum, qui potest audire? præterea docens aliquis plus discit, & dicens sæpe vna audit cũ ijs qui ipsum audiunt; Vnus est enim magister & eius qui dicit, & eius qui audit:] Deinde inter cætera præmia ei, qui conuertendis animabus strenuam operam nauauerit, videtur singulari dono promissa suorum venia peccatorum. Ostendunt id non solum priuilegia, eleemosinæ corporalis, quę extinguit peccatum, & charitatis, quæ operit multitudinem peccatorum; in has quoque eleemosinas spirituales merito & magis conuenientia; Sed aptè ac propriè, postrema verba epistolæ sancti Iacobi: Fratres mei si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum; scire debet, quoniam qui cõuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum: non scilicet solum eius, qui conuertitur; sed etiam, vt multi interpretantur & Syrorum paraphrasis habet, suorum. Et æquum est planè, vt ei, qui se totum exterminandis peccatis deuouit, cõdonentur quę ipse commisit: & hoc maximè, opus Deo pollicebatur Dauid, cum veniam suorum peccatorum precabatur. Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Permagni autem æstimandum est hoc suæ salutis & argumentum & pignus, quod confirmant verba Pauli: Attende tibi, & doctrinæ, insta in illis, hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Et Ecclesi. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Breuiter at ponderosè Chrys: si quis scandalizauerit etiam vnum, tantas pœnarũ minas audit; qui tot seruat non seruabitur?]

[Margin: Cõcionatori cõceditur venia peccatorum. — Iac. 5. — Psal. 50. — Pignus salutis. — 1. Timoth. cap. 16. — Cap. 24. — Hom. 18. in acta.]

Verum non modò salutem sed ingens, cumulatumque præmium repositum esse fidelibus verbi Dei ministris, illud aperte ostendit, quod singulari modo participes sunt omnium bonorũ operum, quę fideles per eorum adhortationes efficiunt. locus est pulcherrimus in epistola, qua Moyses & Maximinus presbyteri, & alij confessores B. Cypriano, qui ipsos ad constantiam cohortatus erat, in hæc verba respondent. Reddet tibi Dominus, pro ista tua charitate mercedem, & huius tanti boni ope-

[Margin: Prædicatores participant in bonis aliorum. — l. 4. Ep. 26. — Prou. 12.]

ris repræsentabit debitam frugem. nõ minus enim coronę mercede condignus est qui hortatus est, quam qui & passus est: nõ minus laude condignus qui docuit, quam qui & fecit: non minùs honorandus est qui monuit, quàm qui dimicauit: nisi quòd nonnunquam magis gloriæ cumulus redundat ad eum, qui instituit, quàm ad eum, qui se docibilem discipulum subministrauit. hic enim fortassis hoc quòd exercuit non habuisset, nisi ille docuisset.] Ex quibus apparet, quantam sibi conflent summam meritorum, qui diligentes sunt strenuique prædicatores, cum omnium (vti supradictum est) quæ in Ecclesia fiunt bonorum operum, generale sint instrumentum. De his illud com-

Prou. 12. modè videtur pronuntiare Sapiens: De fructu oris vnusquisque replebitur bonis. Non solum enim tunc concionator bonis repletur, cum quæ dicturus est, meditatione (vti nuper diximus) quasi concoquit, & conuertit in succum suum, suamque animam meditationibus sanctis saginat; sed etiam quia fructus, quem ore suo in audientium corde progignit, ad ipsummet redundat, ac redit. Indè Philippenses non solum gaudium suum Apostolus, sed & coronam suam appellat. Addo quæ cum ma-

l. 2. const. apost. c. 28. gno huius officij honore apud S. Clementem habentur. Presbyteris si assiduè in studio docendi Verbum Dei laborauerint, duplam esse deponendam portionem, in gratiam Apostolorum Christi, quorum locum tenent, vt qui sint consiliarij Episcopi, & Ecclesiæ corona, concilium & Senatus.] & D. Paulus eos, qui laborant in verbo & doctrina, duplici honore dignos esse

Aureola Doctorum. decernit, vtique etiam in hac vita, haud dubium quin & in altera singulari gloria decorentur. Ostendunt hoc euidenter

Cap. 12. illa Danielis verba: Qui (ait) docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et illa Christi Domini

Matth. 5. clausula: Qui fecerit & docuerit hic magnus vocabitur in Regno Cœlorum. Quanti tandem est magnum esse in cœlo, vbi non potest comparatio esse nisi cum maximis? & in illa clarissima luce eum locum habere, quem nostra in nocte obtinent stellæ? Et meritò præferuntur Doctores à Daniele alijs plerisque sanctis in præmio: Nam si de gloria, quam essentialem vocant Theologi, agatur, tametsi certum est mensuram eius ex gratia & charitate sumi; illud tamen quoque satis est manifestum, maiorem quandam occasionem offerri vberioremque, ac magis perennem suppetere materiam gratiæ augendæ, ac proindè amplificandæ gloriæ, Doctoribus Ecclesiæ, quàm ple-

risque

risque alijs: cum illorum munus in præstantissimis operibus sit, in docendis iuuandisque populis ad virtutes & ad salutẽ, in Sacrosancto Christi nomine celebrando, Deique honore illustrando continenter versari.

Si verò agatur de accidentali gloria, non dubium quin præcipua quædam huiusmodi gloria Ecclesiæ Doctores maneat in cœlis, quam Theologi Aureolam vocant, ad differentiam gloriæ essentialis, quam Auream nominarunt. Estque aureola quasi aureæ superaddita, veluti si regio diademati superponatur sertum ex prætiosis floribus contextum: atque est quidem gaudium peculiare in anima, sed ita, vt præcipuus quidam decor etiam redundet in corpus. Harum coronarum cum triplex genus à Theologis statuatur, pro triplici genere perfectæ victoriæ, de carne quæ Virginibus, de mundo quæ Martyribus, de Diabolo quæ Doctoribus debetur; potest intelligi quam sit aureola doctorum nobilissima. & si corona martyrum, ex genere pugnę excellit; tamen ex hostium deuictorum natura, longè præstat corona doctorum, quibus peculiaris colluctatio est, non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus Principes & potestates, aduersus mundi Rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cęlestibus: hosque hostes ita profligāt, vt non modo ab se, sed ab alijs quoque victos expellant. Itaq; si vnius seruatori ciuis honestissima olim à Romanis corona dabatur; quàm gloriosa reddetur in cœlo prædicatoribus, qui multos cęlestis Hyerusalem ciues ab interitu sempiterno seruarunt? Ac mihi quidem aliarum quoquè aureolarum, videtur aureola doctorum quodammodo decus amplecti. Sunt enim gloriæ Virginum iure participes, qui prædicatione sua efficiunt, confirmant, & ad perfectionem prouehunt Virgines: participes sunt & gloriæ Martyrum, qui ad martyrij amorẽ, hominum voluntates incendunt. Nam si prophetam, aut iustũ recipientibus, iusti ac prophetæ merces imputatur; quid ni Virgines Martyresque armantibus, & corroborantibus pars quædam gloriæ eorum, & coronarum detur? Quin etiam cum singularis quædam prærogatiua promitti videatur ijs domini verbis, Qui consitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui in cœlis est. proculdubio hæc prærogatiua iure quodam proprio debetur Prædicatoribus, quorum omnis in hoc vita occupatur, vt toto si possint Orbe Terrarum, coram omnibus hominibus, Christi gloriam & moribus, & lingua confiteantur, & prædicent. Quantus verò erit

Ex c. 25. Exodi.

Aureola doctorũ an pręcellat alias aureolas.

Matth. 10.

honor, Christum Iesum in augustissima illa diuinitatis regia, & totius curiæ cœlestis consessu, confessorem esse fidelium famulorum, qui ipsum inter homines confessi sint, & prædicatorum suorum quasi prædicatorem? Non igitur dubium est, quin gloria non solum essentialis, sed etiam accidentalis vberrima, & aureola nobilissima reposita sit verbi Dei, panisque cœlestis largitoribus: cum & inter mortales plausum habeant maximum homines liberales, terrenasque facultates largè cõmunicantes; & tantum gloriæ Iosephus olim reportarit ob præparata Aegypto famis remedia. Hæc autem ornamenta non consequuntur nisi qui ipsa re prædicationem, & ob rectum finem exercuerint. Benè enim Hieron. Qui alios (inquit) erudierũt, stellarum fulgori comparabuntur: non enim sufficit scire, nisi & alios erudias. tacitusque sermo doctrinæ alium non ædificans, mercedem operis recipere non potest, iuxta illud. Eccl. sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque! Qui autem non rectum ob finem, sed ad lucrum temporale, vel inanem gloriam, aut aliud suum mortale commodum prædicarint, nequaquam coronam accipient, sed audient: Receperunt mercedem suam.

Quibus prædicatoribus debeatur Aureola. *In cap. 12. Dan.* *Cap. 20.*

Parati ad omnes missiones. Cap. XXIII.

VErum non ea sunt tempora, vt longa adhortatione indigeãt multi, ne labori prædicationis otium contemplationis anteferant, illud potius serio monendi sunt omnes vt suscepto hoc munere intelligant se, non splendidis modo auditorijs debitores esse, sed omnibus hominibus. Prædicate Euangelium omni Creaturæ dixit Christus Apostolis. Et Paulus: Corripientes omnem hominem, docentes omnem hominem in omni sapientia. Cum ergo valde proprium sit huius officij Apostolici, & multarum Religionũ instituto maximè conueniens, excurrere & peragrare diuersa loca, etiam pagos adeundo & vicos, ad disseminandũ Christi Euangelium (quod nos missionis nomine intelligimus, ex imitatione missorum à Christo Apostolorũ, qui circuibãt per castella euangelizantes, & curãtes vbique) is qui hoc munere fungitur, peculiari deuotione ad has missiones obeundas affici debet: præsertim quod experientia certa compertum est, multas, & magnas ad animarũ salutem ex his vtilitates existere. Nam tota sępe oppida scimus ita perpurgata, ita correcta, & ad omnem pietatis laudem instaurata; vt altera

1. *Col. c. 1.*

Missionum fructus.

planè

planè esse viderentur: eaque receptum semel nitorem, ac studium rectè faciendi longo tempore cõseruasse. Sed nihil acrius debet nos incitare, quàm Illustrissimum nostri Ducis Christi exemplum, qui circuibat omnes Ciuitates,& castella, docens in Synagogis & prædicans Euangelium regni. Nec loco eodẽ voluit diu cõsistere,cum diceret; Quia & alijs ciuitatibus oportet me Euangelizare, quia adhoc missus sum. Accedit exemplum Apostolorum,qui à Christo bini mittebantur, sicut paulò ante significaui,vt Ciuitates & oppida Iudeę obirent.Imò ipsũ Apostoli nomen, non aliud quàm missum sonat, & post Christi Ascensionem perpetuò in his missionibus occupati, totũ peragrarũt orbem Terrarum,vt in omnem terram exiret sonus eorum. Instar porrò solis debet esse vir Apstolicus, qui non vno stat loco, sed omnes regiones, & oppida luce collustrat sua. Habemus etiam missionis exemplum in veteri Testamento,vbi missi principes referuntur, vt docerent in Ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitæ ac Sacerdotes: Docebantque populum Iuda, habentes librum legis Domini, & circuibant ciuitates cũctas, & erudiebãt populum.] Cauendum igitur summoperè est ab eo spiritu elationis, quo quis ambire incipit magnarum Ciuitatum pulpita, nec dignatur villas & pauperum oppida interuisere. Nam cum D. Paulus dicat: Quomodo prædicabunt nisi mittantur, rectè licebit colligere, in eo loco prædicandum, ad quem mittuntur; alioquin non missi prædicant, sed per ambitionem immissi. Qui autem solo diuinæ gloriæ, & salutis animarum studio ducitur, is profectò in eligendis locis, ac regionibus in quibus suos labores ponat,non cõsiderat qui nobilior, locus aut populus; qui nam sit vitę vsibus accomodatior; qui vrbanior, vel agrestior: sed quinam vel necessitate maiori prematur, vel paratior sit ad suscipiendam cum fructu diuinam sementem. Nam animarum par est nobilitas ex Christi sanguine; neque nobilis aut diuitis anima carius empta est, quam ignobilis,& inopis. Hoc genus merciũ potius numero æstimatur quã genere. Pro homine rusticano totus Christi sanguis effusus est, non minus quàm pro vrbano. Gehenna, si pereant, manet eadem vtrumque,& supplicium sempiternum. Quæ cum ita sint quis tamen nõ videt,quàm multis abundent vrbes præsidijs spiritualibus, quàm verò villæ,ac parua oppida destituta sint? Atque ex altera parte, cui non est manifestum quàm ad verbi Diuini escam quodammodo nauseent plerique vrbanorum quàm auidè agrestes multi eandem excipiant, & quanto

Exemplum Christi, & Apostolorũ. *Matth.* 4. *Luc.* 4.

2. *Paral.* *cap.* 17.

Contra eos qui non libenter ad pagos accedũt. *Rom.* 10.

cum fructu. Si ergo pari pretio emptæ ſunt animæ ruſticorum, atque vrbanorum, & ex his dum decem lucrifacio, ex illis poſſum lucrari centum; ſi Charitas Chriſti & Proximorum, verè vrget me & nihil prӕterea, nonne anteponam vrbibus pagos? Sanè prima nato Domino prædicatio Euangelij facta eſt paſtoribus: & quidem ab Angelo, cui aſtitit multitudo cœleſtis, vt non ſolum prædicatione, ſed etiam diuino concentu cōmendarentur concionatoribus pauperes, quos ita Deus & Angeli, quaſi cœlorum Apoſtoli, & Chriſtus Dominus, qui pro eis natus dicebatur, honorauit. Nemo arbitretur ſe maiorem prædicatorem eſſe, quàm Chriſtus fuerit, qui tam libenter cum turbis & pauperibus verſabatur. Imo verò per Iſaiam dicit ſe miſſum, vt euangelizaret pauperibus. Quem locum etiam in ſenſu, vt aiunt, literali, aliquì, & quidem rectè, de his exponunt, qui bonorum temporalium inopes ſunt: & Chriſtus ipſe inter ſigna ſui aduentus, locum, vt apparet, illum Iſaiæ recipiens, & oraculum impletum volens oſtendere, non ſolum poſuit: Surdi audiunt, mortui reſurgunt, &c. ſed etiam pauperes euangelizantur. Non paucos ego audiui, qui totam vitam villis, & his miſſionibus offerrent, cum ſemel & iterum experti eſſent gratiſsimam illic ſe Deo operam nauaſſe, & animaduerterent ijs locis minori ſtudio, labore, atque periculo; fructu autem & ſalute animarum longè maiori negotium prædicationis peragi: vt ſæpe de magnis Ciuitatibus dici poſſit: Audiuimus eam in Ephrata; & de paruis oppidis quod ſequitur, inuenimus eam in campis Syluæ, id eſt optatam diuinæ gloriæ, & animarum meſſem.

Prima Euangelij prædicatio ad Paſtores.

Luc. 2.

Iſa. 61.

Pſ. 131.

Finis Libri Primi.

DE

DE VIRTVTIBVS CONCIONATORI

pernecessarijs.

LIBER SECVNDVS.

Christianus orator debet esse vir bonus.

CAPVT PRIMVM.

EX Quatuor, quæ Concionatoris personę posuimus necessaria, Vocatione, Bonitate vitæ, Scientia, Eloquentia, de vocatione iam dictum est, sequitur vt de Virtute dicamus. Peto autem à lectore hanc facultatem, vt possit oratio nostra in hac parte aliquantò liberius exspatiari, vt res quæ tanti ponderis est, nimirum bonitas in Oratore, quem instituimus, omnium concionatorum mentibus altiùs infigatur, & hæreat. Ac principio videri cuipiam poterit, Oratori Christiano esse quidem conuenientem vitæ innocentiam, quia homo est, ad salutem suam: non tamen, quia prædicator est, ad salutem alienam. Cum enim hac in re non sit nisi Dei administer, non videtur Deus requirere in instrumento virtutem, vel certè eam posse supplere. Nam baptismus nihilominus est efficax, siue ab homine iusto sit, siue collatus ab impio. Neque absurdum est, dona Dei deriuari quodammodo per administros malos. nam Caiphas prophetauit: multique dicent in iudicij die, Domine nonne in nomine tuo prophetauimus; & in nomine tuo dęmonia eiecimus; & in nomine tuo virtutes multas fecimus? quibus Dominus respõdebit, Nunquam noui vos. discedite a me qui operamini inquitatem. Idem Dominus ait, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: quæcunque dixerint vobis seruate, & facite, secundum autem opera eorum nolite facere. En isti homines mali erant, propterea que docet Christus non imitan-

Obiectiones proponũtur

Matth. 7.

imitandos; & tamen audiendos docet, quia erant Prædicatores. S.Paulus, Quidam (inquit) & propter inuidiam & contentionem, quidam autem propter bonam voluntatem Christum prædicant. Quid enim? dummodo omni modo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur; & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.] Denique prædicationis gratia ex ijs est, quæ gratis datæ dicuntur, quæ non eius causa cui dantur, sed aliorum tribuuntur, vt gratia publicæ gubernationis. Igitur, vt in Ciuili administratione docet Arist. posse ciuem esse bonum, qui vir bonus non sit, ita erit bonus concionator, qui vita moribusque sit malis: præsertim, quod Christianę Reipublicæ supra nos ipsi diximus, eum esse administrum. Ad hoc autem quid requiritur nisi idonea scientia, visque dicendi? Hęc & similia verè, sapienterque magna ex parte dicuntur. Nam primum veritas doctrinæ non vitiatur improbitate Doctoris. Deinde neque Prædicatori legitimo potestas interit prædicandi, quòd aliter faciat, ac dicat. Postremò ad populum spectat potius ex suo Pastore, quod docet accipere, quàm quomodo viuat, inspicere. Atque hæc passim à sanctis Patribus differuntur. Frequenter (inquit) Chrysost. & de homine malo bona doctrina procedit. Ecce enim & vilis terra prætiosum aurum producit.] Anastasius Papa: optime è sacris literis argumentatur. Quicquid ad hominum profectum quilibet in Ecclesia minister officio suo videtur operari, hoc totum contineri implente diuinitatis effectu.] S.August. mercenarios præpositos in Ecclesia non modò vtiles, sed etiam necessarios appellat, propter eos nimirum, qui opera eorum saluantur. Multi quippè (inquit) in Ecclesia commoda terrena sectantur; Christum tamen prædicant: & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oues non mercenarium, sed vocem Pastoris per mercenariũ.] Et mox subijcit multa de botro inter spinas pendente quod tamen alibi, explicat his verbis: Bonus tibi prædicat, carpe vuam de vite, malus tibi prædicat, carpe vuam pendentem in sepe. Botrus implicitè in palmite inter spinas creuit, & de spinis non germinauit. addit autem cauendum, ne dum quæritur fructus, manus laceretur. hoc est, ne qui audit bona dicentem, imitetur mala faciẽtem & in psal. operatur (ait) quidem Deus aliquando per Euangelistam. salutem alterius tantum, si ipse dicit, & non facit: & fit per linguam eius in alio locus Domino, non autem fit ipse locus domini:] Hæc omnia verè, sancteque dici negari non potest, & malis etiam hominibus

Ad Philip.1.

Hom. 45. in Matth.

Epist. ad Anast. Imperatorẽ.

46. in Io.

Ser.42. de sanctis.

In Ps.131 non longè ab initio.

nibus passim prædicatoris nomen attribui, sed id quàm decenter cum vitæ prauitate consistat à nobis in præsentia quæritur.

Ac primò quidem delenda ex animo est opinio illa vilis, ac falsa, per quam Oratoris nostri facultas propè videtur in Rhetorum detrudi officinas. Altior hæc professio est, sacra, diuina: profanæ Rhetoricæ, atque adeo philosophiæ nequaquam seruituti subiecta, imperans ijs, ac veluti ancillulis vtens, ex altissimarum cognitione rerum, ac nobilissimarum possessione virtutum. haud quidem sine eloquentia, sed tali, qualem suo loco describemus, efflorescens: Non enim de foro Rabulam fingimus, aut Sophistam de Theatro, aut alium quemuis ore promptum, & idoneum plebeculæ aures linguæ volubilitate suspendere: sed veræ pietatis magistrum, morum cultorem, euersorem vitiorum dignum denique Dei ministrum, rectè tractantem verbum veritatis ad æternam animarum salutem. Talis autem Orator esse sine virtute quam difficile poterit? nã cum omnis doctrina, generatio quædam sit, vt benè ex ipso Platone disserit Clem. Alex. quemadmodum filios corporales non procreant homines, nisi in perfectione quadam ætatis ac virium; ita neque à viris bonis spirituales filios nisi in virtutum perfectione progigni. Sed quid opus est argumentis, cum peccatori dixerit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meũ per os tuum? & Christus Dominus oratores suos instituens, hanc legem sanxerit, vt eorum scientia atque doctrina à bonitate vitæ penderet, cum dixit: Vos estis lux mundi: nempe Euangelicæ prædicationis facem circumferentes: Sic tamen luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, ac glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est? Et Apostolus Paulus, quos format populi magistros Timotheum ac Titum, iubet seipsos eorum quæ docent exempla præbere. Quàm verò sæpe conqueritur Deus in sacris literis, quòd nomen suum blasphemetur inter gentes? non quidem quod Hebræis scientia & eloquentia, sed quod proba vita deesset. Verè, ait, Chrysostomus, si Christiani forent quales deberent, iampridem nullus in mundo esset reliquus infidelis. Et tamen concionatorum non magna inopia est, & infideles magis in dies abundant: eò scilicet, quia verorum Euangelij præconum penuria augetur.]

Atque equidem existimo non modò Sacrum concionatorẽ, à quo titulus ipse profanas vitiorum sordes excludit, sed ne vllum quidem qui Christianus sit, debere dignum Oratorẽ censeri,

Christiani oratoris longe altior quã politici.

In Cõuiuio. *l.5. Strom.*

Matth. 5.

Politicus Orator debet esse vir bonus.

ſeri, niſi idem fuerit vir bonus. Nec debet hoc mirum videri, cum laudem hanc olim in Oratore ſuo. Ethnici quoque ſapientes requirerent. Ex quibus Seneca, is, qui declamationes ſcripſit, in earum Proemio iuuenes ſuos his verbis alloquitur. Erratis optimi iuuenes, niſi illam vocem, non Marci Catonis, ſed oraculi creditis, Orator eſt Marce fili, vir bonus, dicendi peritus. Quintilianus autem Oratorem à ſe inſtitui profitetur illum perfectũ, qui (inqnit) eſſe niſi vir bonus non poteſt; Ideoque non dicendi modo eximiam in eo facultatem, ſed omnes animi virtutes exigimus.] Qua in re demonſtranda, probabili ſanè conatu elaborat. Equidem non dubitarim, quin idem omnino docturus fuerit Ariſt. ſi lucem Chriſtianæ diſciplinæ nactus eſſet. Nam id, niſi fallor. hoc argumento ex eiuſmet præceptis oſtenditur. Ariſtoteles ipſe docet neceſſariam dicenti opinionem boni viri apud eos, apud quos verba facit; ac proinde debere eum ita inſtituere orationem, vt eam ſibi exiſtimationem dicendo conciliet: quod perindè eſt, ac ſi dicat, Oratori ita eſt agendum, vt ſiue habeat verè ſiue non habeat virtutem; certè habere putetur. Adeo eſt in auditorum animis neceſſaria talis de ſuadente opinio. At Chriſtiano Oratori nullo modo fas eſt hypocritam agere, & conſectari famam virtutis, quam non habeat: habeat igirur virtutem ipſam, vt opinionem veram colligat.

In Proem.

Quint. in Probē. li. 1.

Cap. 1. lib. 12.

Probatur rationibus. *Cap. II.*

Prima ratio ex muneris dignitate.

Par. 2. Paſtor. c. 3.

Ad quas virtutes prædicatio refertur.

QVicquid tamen profano de Oratore, ſentire libeat, certè quidem ſacer Orator non modò veram, ſed etiam maximam in omni genere virtutem poſtulat. Eadem, inquit, Greg.) loci maieſtas, quæ concionatorem grandia dicere cogit, etiam magna operari impellit. Supra in cap. 9. libri primi diximus, Prædicatoris opera ad præſtantiſſimas pertinere virtutes, ad charitatem erga Deum, & proximos, & ad alias omnes, ad quas cohortatur auditores, vel à quarum contrarijs vitijs abducit. Eſt enim temperantiæ ad ieiunium, pudicitiæ ad caſtimoniam, iuſtitiæ ad ſuum cuique reddendum exhortari, damnareque intemperantiam, libidinem, iniquitatem, eodemque modo in cæteris. Propriè autem è ſua natura prædicare, quod eſt recta præbere conſilia, adhibereque opportunas adhortationes, & conſolationes, & alia ad vitam ſpiritualem ſubſidia, ad virtutem Miſericordiæ pertinet: quod etiam S. Thom. non

ſemel docet. Igitur ſicut largitio eleemoſynæ corporalis, vt ita fiat, ſicut natura ſua poſtulat, ex miſericordiæ virtute naſci debet; ſic opera Chriſtiani ſuaſoris, cum per omnes vagentur virtutes, eas omnes in eo, ac præcipue erga proximum, charitatem requirunt. Ac veluti haud vere eſſet miſericors qui pecuniam alia, quam virtutis cauſa largiretur; ita nec dignus erit Prædicator, qui ſua opera non ex virtute progignet. Qua in re etiam deterior Prædicatoris cauſa eſt. Nam qui dat eleemoſynam, perindè appoſitè ad miſeriam inopis releuandam dabit, ſiue miſericordiæ amore tribuat, ſiue iactãtiæ: Prædicator autem vix poterit, quę ab ipſo expectantur, ſpirituales eleemoſynas, quemadmodum opus eſt, & eius officium iubet, conferre, niſi veras poſſideat in mente virtutes.

Deinde deſideratur in eo ad hanc rem Sapientia. At ea in animam maleuolam non introibit. Nam, vt ait Caſſian. Impoſſibile eſt immundam mentem donum ſcientiæ ſpiritualis adipiſci. Nemo enim in vas fœtidum atque corruptum vnguentũ aliquod nobile, aut mel optimum, aut precioſi quiddam liquoris infundit; facilius enim quamuis odoratiſſimum myrum ſemel horrendis imbuta fœtoribus teſta contaminat, quàm vt aliquid ex eo ſuauitatis, aut gratiæ ipſa concipiat. lege totum caput decimum ſextum Caſ. collationis 14. Ita igitur & vas pectoris noſtri niſi prius fuerit ab omni fœtidiſſima vitiorum contagione purgatum, non merebitur ſuſcipere illud benedictionis vnguentum, de quò dicitur, ſicut vnguentum in capite &c. nec illam ſcientiã ſpiritualem, & eloquia ſcripturarum quæ ſunt dulciora ſuper mel & fauum, impolluta ſeruabit. Quod vidit etiam inter infidelitatis tenebras Fabius. Adde, inquit, quod ne ſtudio quidem operis pulcherrimi vacare mens, niſi omnibus vitijs libera poteſt. Primum quod in eodẽ pectore nullum eſt honeſtorum, turpiumque conſortium: & cogitare optima ſimul ac deterrima non magis eſt vnius animi, quam eiuſdem hominis, bonum eſſe, ac malum. Tum illa quoque ex cauſa, quod mentem tantæ rei intentam vacare omnibus, alijs, etiam culpa carentibus curis, oportet.] Quæ noſtrum in Oratorem, quanto is diuiniora tractat, tanto maiori iure conueniunt. Malè itaque omnino res cedet, niſi Deus Concionatoris mentem prius illuminet, oſque aperiat. Verum enimuero amicis arcana ſua reuelare ſe dixit Chriſtus. Vos autem dixi amicos, quia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Qui autem ſint amici ipſe item docuit: Vos autem

Secunda ratio ex natura Sapiẽtiæ.

Collat. 14. *cap.* 10. & *cap.* 16.

Pſal. 132.

Sapientia bonis ſeſe communicat.

autem amici mei eritis, si feceritis, quæ præcipio vobis.

Eccl. 15. Sed audiamus quàm locum hunc S.Spiritus & copiosè, & magnificè tractet. Qui timet Deum faciet bona, & qui continens est iustitiæ apprehendet illam (nempe sapientiam) & obuiabit illi quasi mater honorificata, & quasi mulier à virginitate suscipiet illum. Cibabit illum pane vitæ, & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum, & firmabitur in illo; & non flectetur, & continebit illum, & non confundetur: & exaltabit illum apud proximos suos:& in medio Ecclesiæ aperiet os eius,& adimplebit illum spiritu sapiẽtiæ & intellectus, & stola gloriæ vestiet illum. (Et addit) Homines stulti non videbunt eam, longè enim abest à superbia & dolo, viri mendaces non erunt illius memores, & viri veraces inuenientur in illa, & successum habebunt, vsque ad inspectionem Dei, Non est speciosa laus in ore peccatoris, quoniam à Deo profecta est sapientia, sapientiæ enim Dei adstabit laus, & in ore fideli abundabit, & dominator dabit eam illi.] En vt timenti Deũ occurrat sapientia; eiusdem vt aperiat os in Ecclesia, vt viri veraces in sapientia inueniantur, & successum habeant vsque ad inspectionem Dei; quia noua lucra reportant, quousque ad ipsum perueniant clarum Dei conspectum. En vt sapientiæ, quę scilicet cum sancto timore, & virtutum omnium perfectione coniuncta est, adstet Dei laus: & in ore fideli abundet ijs nimirum fructibus, quos & in dicentis, & in audientis corde procreat. En altera ex parte vt sapientia longè absit à superbia & dolo: vt viri mendaces, id est, improbi quilibet, non sint memores illius. Quid autem illo clarius & grauius, Non est speciosa laus: & addunt multa biblia causam, quia non est à Domino missus.

Explicatur optimus locus.

Rursum desideratur in Oratore Christiano non sapientia modò, sed & eloquentia. Hanc autem rebus, quas tractat, & personæ, quam sustinet conuenientem nunquam poterit absque insigni virtute nancisci. Qualis enim quisque est, ita loquitur. Certè, inquit, Fabius melius persuadebit alijs, qui prius persuaserit sibi. Prodit enim se quamlibet custodiatur simulatio: nec vnquam tanta fuerit eloquendi facultas, vt non titubet ac hæreat, quoties ab animo verba dissentiunt. Vir autem malus aliud dicat necesse est, quam sentit. Bonos nunquam honestus sermo deficiet: nunquam rerum optimarum (nam ijdem etiã prudentes erunt) inuentio: quæ etiamsi leoncinijs destituta sit, satis tamen natura sua ornatur, nec quicquam non disertè

Tertia ratio ex natura eloquentię.

Quint. l. 12. cap. 1.

In bonis eloquentia vera viget.

quod

quod honestè dicitur] Hæc Fabius. Quibus iure illud Apostoli acclametur: Testimonium hoc verum est. Nam reuera quid interest inter eius orationem,quæ pleno fluit ex pectore,quam dicentis ornat, & armat innocentia, & facta corroborant; cui conscientia fiduciam, & quasi frontem addit, quid,inqnam,inter huius orationem interest, atque præmortuam illius dictionem, quæ aduersante corde solum trepida formatur in lingua, dum siue inuehatur in vitia, siue honesta commendet sese accusat, sese condemnat? Cum igitur totus sit Christianus eloquens in commendatione virtutis, & vitiorum insectatione; quin poterit cũ dignitate eloqui, cum grauitate agere,nisi re vera vitia oderit, virtutem amet? Neque nunc ago de vi recti exempli: suum illi destinatum est caput; sed tantum de conueniente ad cunctas sui officij partes Concionatori virtute. Qui cuiuspiam vitium corripit, vacet eo, alioquin dicta factis deficientibus erubescunt. Emunctoria quæ lucernis expurgandis vsui erant,Deus aurea esse voluit; qualem igitur volet Concionatorem esse ad purganda populi peccata missum? Non confundant, inquit, S.Hieron. sermonem tuum opera tua: ne cum in Ecclesia loqueris, tacitus quilibet respondeat,cur ergo hæc quæ dicis, ipse non facis? Delicatus magister est,qui pleno vẽtre disputat de ieiunijs. Accusare auaritiam, & latro potest. Sacerdotis Christi os, mens,manusquè concordent.] In libello duodecim abusionum,qui Cypriano adscribitur,Primus cẽsetur abusionis gradus, si sine bonis operibus prædicator fuerit; quia quæ sermone docet, actibus explere negligit. Et subditur; Nunquam enim fit efficax constituentis authoritas, nisi eam effectu operis cordi affixerit audientis.] Optimè Naziãzenus comparat malos Prædicatores malis pictoribus,qui lingua pingunt, vita expungunt. Ideo (vt vtar eius verbis) purgari prius debent, quàm purgare; lux fieri, & alios illuminare; ad Deum appropinquare, & ita alios adducere: sanctificari, & ita alios sanctificare: prius manibus ducere, idest exemplo suarum actionum,inde consiliũ dare.] Nemo inquit Symmachus Papa, rectè monitoris personam suscipit, nisi qui actibus suis errata condemnet, & amorem innocentiæ conuersatione demonstret. Et Greg. Quid est,quod labia sponsi lilia esse dicuntur? nisi quod illi per quos Christus loquitur, necesse est, vt mundi sint, & per eos bonus odor aspergatur. De quibus erat Apostolus Paulus, qui dicebat bonus odor sumus Deo in omni loco; & in his qui pereunt, & in his qui salui fiunt.]

Cap. 1. ad Tit.

Hier. Ep. 2. ad Nepot.

Apol. 1.

Habetur dist. 81. c. nemo.

In cap. 5. cant.

Quid?

Quid? quod, vt ait Isidorus, interdum doctoris vitio etiam ipsa vera doctrina vilescit: quia dum non viuit sicut docet, ipsam, quam prædicat veritatem contemptibilem facit?] Si nō habueris opera (inquit Chrysostomus?) non tantum loquens non profuisti, sed & potius lęsisti. Melius est tacere. Quare? Quoniam opus mihi reddis impossibile. cogito namque, quod si tu tanta differens nō efficis, multo magis ego venia dignus.] Quam porrò indignè, quàm insulsè de spirituali vita loquetur, qui eam non intimo cordis palato gustarit? Nam neque de mellis dulcedine quisquam melius, quàm ex gustatu loquitur.

l. 3. de Sū. bono c. 37. *Hō. 38. ad pop. Ant.*

Quinta ratio ex morata oratione.

Quod si in primis eloquentiæ laudibus morata censetur oratio, cum scilicet in dictione probi mores dicentis elucent: ijque beneuolentiam auditorum conciliant, ij persuadent, mouentque. quia, vt ait Augustinus. Habet, vt obedienter audiatur, quātacunque granditate dictionis maius pondus vita docentis.] quin rogo, habebit bonos mores oratio, si habeat malos Orator? Ad hæc auctoritas in dicente necessaria est, vt fide sit dignus. Nunquam enim bene auditur, qui male audit. Quin etiam mali hominis graue est sequi consilia, etiamsi recta esse intelligantur. Plutarchus in moralibus, & Gellius referunt Lacedęmonum iudices cum orationem satis bonam audissent, quam improbus orator habuerat, probasse quidem, quæ ille dixerat, sed displicuisse eis, quod malus esset author sequendus; ideoque decreuisse, vt alius bonis ornatus moribus eadem repeteret, ne praui hominis sequuti consilium viderentur. Simile est quod Tullius de Phormione Peripatetico refert: qui cum aliquot horas de Imperatoris officio, & re militari coram Annibale, Pæno Imperatore pręstantissimo, disputasset, interrogatus Imperator quid de Phormionis oratione sentiret, libere dixit, se multos deliros senes sæpe vidisse, sed qui magis quàm Phormio deliraret, vidisse neminem: quod ea, quæ ipse non esset expertus, vellet cæteros edocere.] At inquies, verbum diuinum quocunque ex ore manet ingenita vi sua pollet; idque, ad quod mittitur, efficit. Est ita sanè: potest Deus, vt initio dixi, per quoscumque homines sua alijs dona largiri: tamen certū est posse malos prædicationis ministros impedimentum diuinis donis obijcere. Isid. Arcus peruersus est lingua ministrorum docentium bene, & viuentium male &c. Inde enim est, quod tantopere cauebat Paulus, ne quam offensionē daret Euangelio. Inde sanguis impij, qui perierit, quod speculator non annunciauerit, de manu ipsius speculatoris requiritur.

4. Doctr. Christ. c. 27.

Plut. tractat. de audit. Offic. Gell. l. 18. c. 3. noct. Attic.

Lacedemonū Iudicium.

2. de Orat.

Annibalis de Phormione Iudicium.

3. de Sum. bono c. 3.

ritur. Quid autem intereſt. non annunciauerit omnino, an male annunciauerit?

Et infra ſparſim oſtendetur, quantum preces, & recta opera Prædicatoris pro fructu animarum adiuuent apud Deum; idque ex proprio requiri Doctoris officio etiam S. Thom. oſtendit, vbi demandatum Prælatis ait à Domino docendi munus, & baptizandi: ſed ita, vt illud per ſe, hoc per alios exercerēt. Et hoc ideo (inquit) quia in baptizando nihil operatur meritum, & ſapientia miniſtri, ſicut in docendo. Et ſane quid eſt quod tantum Apoſtoli profecere? Num ob exquiſitum dicendi genus? Non ita: ſed ſpiritus Domini repleuit orbem Terrarū. Nec in verbis, vt ait Iuſtinus, ſed in factis, & operibus res Religionis noſtræ poſitæ ſunt. Qui ſubdit, Philoſophorum fuiſſe Ethnicorum, aliquos; qui vellent eloquentia freti perſuadere hominibus falſam religionem. Sed operarium frugiferum videamus quomodo per Malachiam ſub nomine Leui deſcribat Deus. Pactum meum fuit cum eo vitæ, & pacis, & dedi ei timorem, & timuit me, & à facie nominis mei pauebat. En ante omnia virtus; Sequitur iam recta doctrina. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non eſt inuenta in labijs eius. Iam rurſus ad morum Sanctitatem & coniunctionem cum Deo regreditur: In pace, & in æquitate ambulauit mecum. Tum demum ſequitur fructus: Et multos auertit ab iniquitate. Timor igitur Dei, ſincera doctrina, conſenſio, coniunctioque cum voluntate diuina ad auertendos ab iniquitate multos ſunt quærēda.

Oratio et fructu.

3.p.q.67. ar.3.1.

In Paræneti-ca ad gētes.

Cap. 2.

Probatur eadem concluſio ex titulis Concionatori proprijs. Cap. III.

Adde his concionatorem inſtrumentum Dei eſſe quaſi ſimile ijs, quæ coniuncta nominantur; id eſt, quæ ſolent vim, & impulſum accipere ab agente principe, tum cum adhibentur ad opus, ideoque apte oportet, & ei eſſe coniuncta. quomodo manus eſt hominis inſtrumentum, At ſemina arborum, & inſtrumenta id genus alia, ſeparata vocantur, quia cum ab agente primo ſemel ſuo in ortu virtutem recepere, per eam poſtea, etiam illo abſente, ſuum opus efficiunt. Quibus comparare poſſumus ſacramentorum miniſtros, quatenus eorum propria effecta à miniſtri virtute, ſeu vitio non pendent. Ex priore igitur genere Concionator cum ſit, coniunctus conetur eſſe cum Deo, qui virtutis & impulſus eſt author. Addc quod ſerui fla-

gitiosi, & legati peruersi dedecus redundat in Dominum. Igitur quamuis mandata fideliter exponat; fidelis omnino seruus non est. Quid enim si nos audiremus missum à Rege seruum, qui tradita quidem sibi à Rege mandata eleganter exponeret, magnaque contentione agendi, sed eodem tempore sciremus, eum Regi ipsi insidias, necemque moliri? Plus creditur factis, quã dictis: atque adeo ille non tã legati, quàm proditoris munere fungeretur. Adde rursus quod legationis huius ea est causa, vt reconcilientur homines Deo. At is, qui reconciliatoris sustinet munus, vtrique parti debet esse beneuolus. Non igitur qui malus est homo vnquam dignus erit hoc nomine, cum is, qui scelestus est, nec Deo, nec hominibus sit reuera beneuolus.

Est Minister. Quid? nudus ille titulus ministri Dei quantam sanctitatis exigit perfectionem? Hoc volebat accurate perpendi magnus ille gentium Doctor, qui, Sic nos existimet homo, inquit, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Sed planius quid hoc nomen postulet magnificis illis verbis exponit. In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in scientia, in suauitate, in Spiritu sancto, in charitate nõ ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma iustitiæ à dextris & à sinistris &c. Hæc & alia quæ sequuntur consummatæ virtutis opera in Dei ministris requirit Paulus, eo solum nomine, vt exhibeant se in omnibus sicut Dei

Ep. 2. c. 4. ministros. Ideo ad Timoth. scribens, & coram Deo & Christo Iesu testificans, vt prædicet verbum, instet oopportunè, importunè, arguat, obsecret, increpet in omni patientia ac doctrina, vigilet, in omnibus laboret; Omnia breui complexurus subijcit: Opus fac Euangelistę, ministerium tuum imple, sobrius esto. tamquam omnia illa imperans, vt ministerij munus, & dignitas & Euangelizandi præsertim opus impleatur. Sãctus Pe-

1. Petri. cap. 4. trus: Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei: Si quis ministrat, tamquam ex virtute quam administrat Deus: vt in omnibus ho-

Ad Eph. 4. norificetur Deus per Iesum Christum. Rursum Paulus. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad consummationem Sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem Corporis Christi. Quanta ergo virtutis celsitudo postulatur

latur in ijs, quorum officium est loqui sermones Dei? vt eos ita tractent, vt Dei sermones? quorum est Dei mysteria dispensare, vt pro dignitate dispensentur! quorum est consummare ac perficere Sanctos, & reddere omnem hominem non modo innocentem, sed etiam quantum fieri potest perfectum in Christo? quorum denique est ipsum Christi corpus ædificare? Quod si ipsa Sacramentorum administratio vitam ab omni labe puram requirit; ministerium verbi diuini, cui omnia posthabebant Apostoli, poterit inter peccatorum sordes consistere? Maneat igitur summoperè conuenientem esse Christiano Oratori insignem in omni genere virtutem, ac propterea habeat ante oculos Christi exemplum, qui erat docens tanquam potestaté habens, non solum, quia Deus erat, sed etiam quia quod sermone prædicabat, representabat facto, & prius cœpit facere quàm docere: & liberè obmurmurantibus Hebræis obiecit. Quis ex vobis arguet me de peccato? Proponat sibi etiam Paulum, qui se pugnare sic aiebat, non quasi aërem verberaret. Nã planè mali declamatoris oratio, nil nisi aërem, & aurem auditorum verberat, persuadere pectus vix potest. Sit talis, vt possit cum eodẽ Apostolo dicere, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Audiat S. Bernardum: Si sapis, inquit, concham te exhibebis, & non canalem; hic siquidem pene simul & recipit, & refundit: illa vero donec impleatur expectat; & sic quod superabundat sine suo damno communicat: sciens maledictum, qui partem suam facit deteriorem.] Et regius Propheta cum dixisset, Ecce enim veritatem dilexisti, incerta, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi: non tamen idcirco statim prosilit ad concionandum, sed subijcit precationem, vt à peccatis liberetur, & impleatur virtutibus: tum demum etiam ad prædicandum se processurum profitetur. Spiritum, inquit, rectum innoua in visceribus meis, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me; & spiritu principali confirma me; atque tunc Docebo iniquos vias tuas: Neque erit irritus, sed plenus bonarum frugum labor, & impij, inquit, ad te conuertentur. quod argumentum sequentibus etiam versiculis prosequitur. Hæc igitur ordinaria Dei prouidentiæ ratio est, & rerum naturæ consentanea. Si autem præter ordinem velit ipse, vel muti iumenti os aperire, vel linguam Balaami, quam ille impellebat ad maledicta, in benedictionem soluere, admiranda sunt: eoque tantũ valent, vt si quis vitæ non bonæ aliquando in sancto hoc ministerio versetur, quod ad nos pertinet, cum Apostolo gau-

Exemplum Christi, & Pauli.

1. Cor. 9.

1. Corinth. cap. 10.

Ser. 18. in Cant.

Psal. 50.

Etiam per Asinã Deus potest loqui.

deamus, modo Christus annuncietur & populis necessara institutio minus desit. Illos tamen præter iacturam maximi lucri, quo se miseri sponte defraudant, dum tam pretiosas merces proijciunt, sine dubio pœnæ manent grauissimæ, quas supra indicauimus ob contumeliam, quam adeo sancto ministerio irrogant, & fructum animarum, quem impediunt: Ac timere debent, ne eueniat eis, quod in actis Apost. legitur euenisse Iudęis, qui adiurabant Dæmones per Iesum, quem Paulus prædicabat: quibus respondens spiritus nequam, dixit, Iesum noui, & Paulum scio. Vos autem qui estis? & insiliens homo in eos, in quo erat dæmonium pessimum, & dominatus amborum, inualuit contra eos, ita vt nudi, & vulnerati effugerent de domo illa. Videbantur vel ipsi dęmones pati indignitatem rei non posse, vt homines nulla virtute Christi, Paulique præditi, tamen vellent eis per eorum nomina insultare. Similia videntur facere, qui pro suggestu, Satanæ ac peccatis insultant habentes in ore Sanctos & Iesum, & Deum, à quibus tamen vita sunt alieni. Qui dicunt, nec faciunt, similes cereo sunt. qui dum lucet alijs, se ipse consumit. Et ideo qui sunt eloquentes, nec rectè viuunt, magis miserandos affirmo, quàm si eo dono carerent: vt is magis miserationem commouet, qui pulchrum habet corpus, & fœdam animam, quàm si corpus quoque fędum haberet. Vt igitur concludam nostrum Oratorem etiam atque etiam moneo, vt auream planè Chrysost. sententiam diligenter notet, nec eam frustra dici patiatur. Bene viuendo, (ait) & bene docendo populum instruis quomodo debeat viuere, bene autem docendo, & male viuendo Deum instruis quomodo te debeat condemnare.

Exemplū hominis peruersi adiurantis spiritum malignum. Act. 10.

Isid. 3. lib. de Sū. bo. cap. 37.

Hom. 43. in Matth.

Recta intentio. Cap. IV.

Erga Deum virtutes.

SAtis docuimus Euangelicum Oratorem, virum esse debere virtutum omnium ornamentis egregie instructum: Virtutes iam non omnes, sed quasdam singillatim, quibus potissimum debet excellere videamus. meminisse autē semper oportet illum esse Dei ad saluandas animas instrumentum. At instrumenta ita debent comparari, vt conuenientia sint Agenti, & effectui, & tam cum agente, quàm cum ea re, in qua opus moliuntur, aptè iungantur. Quare noster Orator, cum sit medius inter Deum, & homines, & per virtutes præcipuè ad vtramque partem conuenienter aptetur, nonnullas prius, per quas

quas Deum, tum alias, per quas respiciat homines, consideremus. Ac primum præeat, & quasi ducat agmen, tanquam lumen, & oculus cęterarum, recta mens & intentio. Tum initio prædicator, tum toto in progressu, & exitu sui laboris rectam intentionem diligentissime conseruet necesse est. Nam quemadmodum vnum, idemq; opus vna cum Deo molitur, ei vt administer, atque adiutor inseruiens; ita spectare idem omnino, idemque habere propositum debet: ita legati, & eius, qui illum mittit ad optatum legationis exitum, opus est, consentiant voluntates. Sit igitur tamquam Aaron, deferens in fronte mentis semper auream laminam diuinæ charitatis, in qua sit sanctissimum Dei nomen insculptum. Hoc habeat præ oculis mentis semper, hoc intueatur, vt Christum magnificet.& in cordibus auditorum imprimat:vt animas Deo lucretur,& spirituales reddat suos auditores; denique peccata ex orbe Terrarum exterminet. Nam Isaias clamat, hic est omnis fructus vt auferatur peccatum. Bernardus puritatem intentionis præcipue in duobus docet consistere: in quærenda Dei gloria, & vtilitate proximi, vt in omnibus actibus suis nihil Sacerdos quærat, nisi tantum Dei honorem, aut proximorũ salutem, aut vtrumque magis: sicut duo maximè hoc in opere rectam peruertunt intentionem: inanis gloriæ ambitio,& lucri alicuius temporalis appetitus, vnde præstantissimi muneris tota administratio vitiatur. Nam recte Greg. cum peruersa est, ait, intentio, quæ præcedit,prauum est omne opus quod sequitur, quamuis esse rectum videatur: plane. si semel cor intentione corrumpitur, sequentis actionis medietas & terminus ab hoste callido secure possidetur: quoniam totam arborem sibi fructus ferre conspicit,quã veneni dente in radice vulnerauit.]

Qualis esse debeat Concionatoris intentio.

Cap. 27.

Bernar. Ep. 42.

l.1.Dial.

Habeat itaque Prædicator in ore illud Christi,Ego non quęro gloriam meã, sed eius qui misit me, &, Si ego gloriam meã quæro, gloria mea nihil est. Cumque aliqua inanis gloriæ tentatio eum quatit, repetat eadem verba, & addat, Si ita Christus, quid ego? Habeat in ore, & in corde verba Diui Pauli, exhortatio nostra (ait) non de errore, neque de immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus à Deo, vt crederetur nobis Euangelium, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione auaritiæ, Deus testis est, nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab alijs.] Quid tam absurdum quàm vi-

Thom. 8.

1. Theß.2.

Contra Ioannem gloriam in concionando.

tia insectari per vitia?& imitari eorum Philosophorum vanita-
Cicer. pro tem, qui(vt ait Tullius) de contemnenda gloria libros scripse-
Arch. & runt, & in his ipsis gloriam proprij nominis quæsierunt? Caue-
libi. at ergo sibi tamquam à pessimo fure inani gloria, laudibus &
lib. 5. de applausu populi. Audi quid hac de re egregie doceat Chrysost.
Fac. Difficile est plane superare appetitum laudis, sed certũ est eos,
qui eius cupidi sunt, mœstitia ac dolore affici, quoties non as-
sequi contingat: vt qui appetunt opes, si in paupertatem inci-
derint, mœrore afficiuntur, & delitijs assueti tenuem victum
tolerare non possunt;ita qui laudum amore capti sunt, non so-
lum cum iniustè vituperantur; sed etiam cum ab alijs assidue
non laudantur, quasi fame quadam animum conficiunt, idque
maxime si alios apud se laudari audierint. Qui vero cum lau-
dum appetentia huiusmodi, in docendi certamen prodierit,
quàm multis illum doloribus obnoxium putas? certe neque
mare vnquam potest vndis carere, neque illius animus curis
atque angustia.] Et addit hac in parte Chrysost. optimum cõ-
Ibidem. silium: Qui aliorum, inquit, docendorum prouinciam suscipit,
nec de aliorum laudibus dependeat, neque ab ijs animum de-
spondeat.] Vbi fuse ostendit tam insignes quã mediocres in hac
facultate homines,egere contemptu laudis:alioqui vel fructum
amittẽt,vel officium deserent, vel in magnas animi curas inci-
dent. Vide ibidem plura; quo loco etiam admonet, illud in
meditandis cõcionibus spectari debere, vt ille Deo Opt. Max.
gratæ sint & acceptæ: Hoc vnum ait quisque sibi statuat termi-
num optimi illarum opificij, non autem plausus ac laudes.]
Hier. l. 1. Hieron: in illud Prouerb. In plateis aquas tuas diuide, habeto
in prou. eas solus, ne sint alieni participes tui. Hoc (ait) accidit,
cap. 5. quando exterius late prædicationem fundimus, & tamen per
eam laudes humanas minimè ambimus. Immundi autem spi-
ritus, qui alieni dicuntur, tunc participes fiunt Doctoris, si
eius mentem vel faustu elationis, vel alio vitio corrumpunt.]
August. de August. & Gregorius super verba, Excutite puluerem de pedi-
Doct. Chr. bus: Quia (inquiunt) puluis inanis gloriæ, pedibus prædica-
l. 4. c. 15. torum frequenter adhæret, debet vtique Prædicator excutere
Gregor. 2. puluerem de pedibus suis, ipsosque compunctionis aqua laua-
past. 1. c. 8. re, vt mundus sit totus, ne forte cum alijs prædicauerit, ipse
reprobus fiat.

Contra cupiditatem rerũ temporaliũ. Neque cupiditas temporalium rerum debet eum vel tantil-
lum mouere, cum verbum Dei ad cœlestia & æterna trahat ho
mines, non ad terrena lucra, & proprius commoditates; cuius
rei

rei vel leuissimum signum Concionatori plurimum obest,& fructum verbi Dei interuertit. Nec verò difficile est animaduertere cum ad ostentationem sui,vel aliquam lucri humani spem Concionator se conuertit: cum se ipsum magis, quàm Christum prædicat: quod est adulterare verbum Dei, & sibi gloriã tribuere,quæ soli Deo conuenit: cum ipse vult potius prædicari, quàm Dominum prædicare. Quod tantò magis vitio verti debet, quia in eo munere agit legatum pro Christo, vt supra ex Paulo monuimus. Quæ autem perfidia maior quàm si legatus missus à Principe, vt sponsam Domino suo procuret, eam sibi cum summa illius iniuria assumat. Quare August. ait: Secundum legem veterem debet Prædicator fratri defuncto, id est Christo, prolem generare, non sibi, & illius nomine vocare] Paulum imitetur sic alloquentem Corinthios: Despondi vos vni viro virginem castã exhibere Christo; Vbi Theoph: Corinthios ait sponsæ loco posuit Paulus, se ipsum autem pronubi vice. Idem Theophil. & Chrysost. docent, tales pronubos imitari debere famulum Abrahæ seruum fidelem,qui ingressus domum Rebeccæ, cum appositus esset ei cibus: Non comedã, ait, donec loquar sermones meos; In quæ verba glossa interlinearis ait, Non quærit famulus, id est Concionator, quæ sua sunt: non vult metere carnalia, nisi prius seminauerit spiritualia. siquidem fidelis Concionator non concionatur vt comedat, sed comedit vt concionetur] Bernardus etiam: Quæris, inquit, quem dicam impurum? qui laudes requirit humanas, qui non ponit sine sumptu Euangelium:qui euangelizat,vt mãducet, qui quæstum æstimat pietatem,qui non requirit fructũ, sed datum] Et hos quidẽ vehementer arguit vox illa Balaam licet impijssimi Prophetæ: Si dederit mihi Balac domum suam plenam auro, non potero loqui aliud, quàm quod mihi præcepit Deus] Vtinam Christi Domini vocem audiamus dicentis, laxate retia vestra in capturam, scilicet animarum, non proprij fauoris, non dignitatis alicuius, non lucri terreni: & cum Petro dicamus, in verbo tuo laxabo rete. Vnde enim est quod aliquando totas etiam noctes aliqui studio vacant, conciones cum magno labore componunt,integras quadragesimas peragunt: & tamen laborantes nihil videntur capere, vix vnius animæ conuersionem referre possunt: nimirum quia non in verbo Christi,nec ad dexteram, sed ad sinistram nauigij laxant retia: aliud quàm animas quærunt,se ipsos prædicant non Christum, eloquentiæ vanæ innituntur, voces arte compositas promunt,

l. 2. contra fau. ma. c. 10.

2. Cor. 11.

Famulum Abrahæ imitemur.

Gen. c. 24.

Ser. 62. in Cant.

Num. 24.

Luc. 5.

sudant quidem, sed inani labore se ipsos consumunt sine fructu animarum. Declamationes suas quasi telas aranearum texunt ad captandam auram, ac nomen: & sæpe assiduè istas muscas venantes ne istas quidem capiunt. Itaque prudens & spiritualis Orator, nisi velit laborum suorum fructus ammittere, sæpè suam intentionem examinet, sæpe corrigat cum est opus: cum studio. & parandæ concioni animum admouet, oret Deum cum Dauide, Spiritum rectum innoua in visceribus meis: cum ad pulpitum accedit, quicquid est dicturus Deo offerat, dicens: Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Si aliqua inanis gloriæ tentatio, vel sinistra intentio cordis sui fores pulset, cum zelo exclamet, Vade retro Sathana, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruires.

Psal. 50. *Psal. 113.* *Matth. 4.*

Amor erga Deum & Christum magnus. *Caput V.*

SAcrum hoc instrumentum, & adminiculum humanæ salutis, nihil est quod æque perficiat, Deoque habile reddat, quàm Dei ipsius & Christi amor, sine quo omnis prædicatio vana est ac futilis. Egregie Paulus vt omnia: Si linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem autem non habuero, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens; inanime scilicet ac mortuum instrumentum. Docet D. Paulus sine charitate & amore, Dei concionatorem posse quidem exterius tinnire, sed ille sonus ipsi quidem concionatori nihil, auditoribus vero parum omnino proderit. Quamuis enim aliquantulum delectari videantur sonitu, qui foris aures pulsat, intus tamen corda non accenduntur cum verba ex frigido pectore manantia, non habeant vim ad ignem excitandum. Idem Paulus charitatem vocat radicem ac fundamentum omnium bonorum, cum ad Ephes. scribens dicit: In charitate radicati, & fundati. Hanc radicem Christianus Orator in corde suo si alte figat, cætera facile & abunde ex ea oritura speret, quemadmodum ex vna radice tota pendet arbor. Solus quippè Dei amor ingenium acuit, industriam exstimulat, solus inuenit, aggreditur, peragit. Est enim amor acutus, ingeniosus, acer: ipse idem excitat ignem, ex quo verba profluant ignita, quæ possint in cordibus auditorum & ipsa faces accendere. Ob id enim Spiritus sanctus linguarum ignearum specie in Apostolos descendit, diuini amoris eloquentiam ipsis largitur. siquidem

1. Cor. c. 13

Quam sit necessarius Amor in Deũ.

Cap. 3.

elo-

eloquentiam linguis, Amorem igne voluit designare? & Christus Apostolis præcepit, ne discederent è cœnaculo, nec euangelicæ prædicationi principium darent, quousque induerentur virtute ex alto: ipse enim Spiritus ostium est, per quod qui non intrat, fur est & latro: ipse Amantibus dat latitudinem Cordis: Ipse facit eloquentes, quia non potest vnquam deesse amanti, quod dicat, suggerente amore sententias, & verba. Ex hoc amore nascitur zelus gloriæ Dei, qui concionatorem vrit, vt dicat cum Elia, cuius verba instar facis ignita erant: zelo zelatus sum super Domino Deo exercitnum. Ex eodem charitas proximorum exsurget, quæ nihil aliud est. quàm omnes propter Deum diilgere: vnde zelus salutis animarum amplius efferuescet. Denique si Dei adsit amor, pauca ex ijs, quæ ad boni Concionatoris partes, edendosque fructus requiruntur, desiderabit. Hic amor Dei necessarius est, vt semper recta in Deum intẽtione feratur, nec populari plausu euanescat. Hic ad tolerandas persequtiones præbebit vires, cùm sciat illud Christi: Si me persequuti sunt, & vos persequentur. Et illud habeat ante oculos: Si de hoc mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret, sed quia de mundo non estis, propterea odit vos mundus. Sed diuinus Amor tale odium non horret, nec veritatem propter hoc tacet. Ex hoc eodem amore nascetur vis quædam in dicendo, & ardens eloquij efficacitas. Si enim Rhetores volunt ijs affectibus debere suum Oratorem moueri, quos in alijs velit excitare; noster Concionator quomodo in alijs amorem Dei ingeneret, quo ipse destituitur? In hoc ergo Dei amore laboret, vt etiam eximius, & magnus euadat, & ad quamdam cum Deo familiaritatem perueniat; ita enim fiet, vt non mediocres, sed magnos fructus pariat. Vt enim plantæ, fructus non faciunt nisi creuerint & animalia non generant nisi in ætate adulta, ita, vt filios spirituales Deo generet, & Christum parturiat, & in ingeneret in cordibus; multum refert, vt in hoc amore Dei sit magnus:

Act. 1. *3. Reg. c. 4.* *3. Regum cap. 19.* *Thom. 15.*

Sed placet magis ad amorem Christi sermonem conuertere, & hunc Oratori nostro ante oculos ponere, nõ solum qua Deus sed etiam qua parte homo est. Hic Christi amor, si perfectè eum concipiet Sacer Orator, maxime erit efficax, vt ipsum instrumentum auctori suo proxime, & conuenienter annectat. cum enim illa Christi sanctissima humanitas sit perfectissima vnitate Deo coniuncta; qui illum hominem singulari dilectione complectitur, non poterit cum ipso Deo non fieri vnum.

De Amore erga Christum.

Quam-

Quamobrem arbitror, neque dignius fundamentũ, neque fęcundiorem radicem posse desiderari, quam sit amor Christi, qui quanto erit in cõcionatore feruentior, tãto is maiore dignitate munus suũ administrabit. Etenim obscurum esse nõ potest, quin omnium Christianarum dictionum primum ac maximũ argumentum Christus esse debeat. Debemus enim cum Paulo dicere: Nos autem prædicamus Christum, Iudæis scandalum, gentibus stultitiam, nobis autem, id est his qui salui fiunt, Dei virtutem ac Dei sapientiam: Et, quoniam non cognouit mũdus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Cum ergo Christianus Orator debeat semper Christum in ore, & concionibus habere, & id eniti, vt eius amorem in auditorum pectoribus ingeneret, oportet eum animo erga ipsum quàm suauissime affectum esse. Si enim non habeat Christum in corde, vel non habebit in ore, quia ex abundantia cordis os loquitur; vel si fingere velit, in detestandam incidet hypocrisim: neque vnquam sermo fictus & artificiosus poterit esse efficax; verus enim non simulatus ignis incendit. & nemo, vt vulgari prouerbio dicitur, alteri dat quod ipse non habet.

1. Cor. 1.

Gal. 4.

Propterea studeat in se primo Christum formare, & tunc poterit vere cum Paulo dicere; Filioli, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Habeat Christum in intellectu, maximam de eo, vti par est, concipiendo existimationẽ, vtpote de vero & vnico filio Dei viui, in quo repositi sunt omnes thesauri sapientiæ, ac scientiæ Dei, & perfectissimo capite totius Ecclesiæ non solum militantis, sed & triumphantis. Cogitet hominem, & Deum sublatum super omnem principatum & potestatem, & super omne nomen, quod nominatur; cui data est omnis potestas in cœlo & in terra, & cui flectitur omne genu; & alia quibus Sancti Pauli epistolæ plenæ sunt, quas in hunc finem & legere, & attente considerare vtilissimum est. Ex qua existimatione fiet, vt primum ipse omni honore ac laudibus eum colat & adoret. Deinde cum ad alios pro concione de eo verba faciet, cum quadam dicendi maiestate, ac magna reuerentia id præstabit, ita vt verba etiam corda penetrent auditorum, eosque ad idem faciendum permoueant, Præterea contendat enixis precibus à Deo impetrare, vt in animum suum tenerum ac singularem quemdam amorem infundat, quo feratur in Christum, tanquam in eum, qui modo singulari sit Deo dilectus filius; in quo pater vnice sibi compla-

Magna de Christo existimatio.

cet, in quo vt primogenito naturali agnoſcit ac diligit omnes filios adoptionis: in eo inquam, qui omnis noſtri boni fons, atque author eſt, cum non ſit aliud nomen, in quo, oporteat, nos ſaluos fieri: & denique à quo, & cum quo,& in quo,& per quem ſunt omnia. Ex hoc amore id conſequetur Chriſti amator, vt ſi fieri poſſit, omnes gentes, ac totum mundum cupiat ad eius amorem pertrahere: tum vt habeat tanto plures ad eum amandum, colendumque auditores ac ſocios: tum quia hoc illi obſequium, hoc donum eſſe gratiſſimum nouit: atque adeo nihil magis in optatis habebit, quàm animas in ſuis concionibus Chriſto parere, ad quas ille ſuo ſanguine redimendas è cœlo deſcendit in Terras. Et ſane hic dignus eſt prædicare Chriſtum, & pro Chriſto legatione fungi,ac Euangelium Chriſti populis promulgare, qui aliquo modo ſaltem cupiat poſſe cum D.Petro dicere: Tu ſcis Domine,quia amo te, & animam meam pro te ponam. Debet vero pius Orator ſic animo inſtructus, ac tali amoris igne ſuccenſus, ſæpiſſimè de Chriſto in ſuis concionibus agere,de eius maieſtate,perfectionibus,amore,beneficijs in nos collatis; de illius dictis, factis, myſterijs, virtutibus ſermones frequenter inſtituere, maximè vero de illius paſſione & morte: in qua maior ſapientia ſplendet,& charitas ardet, vt poſſit eadem cum Paulo verba vſurpare, Non iudicaui me ſcire aliquid,inter vos,niſi Ieſum Chriſtū, & hunc crucifixum. Ad hunc autem effectum animi tam precioſum in ſe primum,poſtea in alijs ingenerandum, eximium ac ſingulare quoddam, vti modo ſignificaui, præbebit exemplum, & adiumentum Paulus, cuius verba ex ardentiſſima eius cordis fornace erumpentia ſingulos inflammabunt, eruntque fontes vberrimi quibus hortulos noſtros irrigemus. Theſauri ſane precioſi, vnde aureas ſententias depromamus: quarum nos aliquas in vltimo huius primæ partis capite ſubijciemus. Denique illud omnino ſibi perſuadeat noſter Orator, nulla re magis ſuas conciones vtiles futuras, quàm ſi Chriſtum ſepe proponat, Chriſtum prædicet, Chriſtum inculcet, & quaſi quotidianum panem ſemper cum alijs cibis menſæ Euangelicæ apponat. Cuius rei ſit mihi locuples teſtis magnus Prædicator, & clariſſimi Ordinis Prædicatorum primus author Dominicus, cui poſt multas Toloſæ habitas conciones, conquerenti coram Deo de exiguo earum fructu, Beatiſſima Dei Genitrix aſtitit, quæ Sanctum virum blande conſolata admonuit, vt filij ſui myſteria in concionibus tractaret quàm ſæpiſſime,

Thom. 13.

1.Cor.c.2.

Exemplum Amoris Chriſti Paulus.

S. Dominici exemplum.

pissimè, inde futurum, vt magnum singuli fructum excerperēt. Quod etiā confirmare possem experimento aliquorū, qui nostra ætate, cum maiori animarum beneficio in hoc munere laborarunt; in quorum numero habuit Hispania magistrum Ioannem Auilam, qui cum esset ipse singulari modo in Christum animatus, maximè ad mysterium incarnati Verbi, & Sacratissimæ Eucharistiæ, dum Christum, sæpe auribus & cordibus inculcat, messem animarum fecit vberrimam. Concludant hoc caput B. Bernardi verba. Qui perfectam habet charitatem, prædicet, fructificet, innouet signa, immutet mirabilia, quia non est quo se immisceat vanitas, vbi totum occupat charitas.

Serm. 15. in Cant. in fine.

Spiritus orationis & contemplationis. Cap. VI.

AMoris Diuini fomes ac nutrimentum oratio & contemplatio est, cuius spiritus in Ecclesiastico Oratore vigere plurimum debet. Multa sunt quæ hoc clarissimè docent humana ac diuina testimonia, multæque rationes. Nos vero orationi & ministerio verbi instantes erimus, dixerunt Apostoli. Vbi oratio ante prædicationem rectissimè constituitur, tamquam ea quæ hierarchicam hanc debeat actionem dirigere, & sine qua mutila ac sterilis foret. Nec solum docent orationi vacandum, sed cum instantia orandum, quod à Christo ipsi didicerant, qui cum dies in populis erudiendis posuisset, noctes in Dei oratione ducebat. Sed audiamus Sanctos Patres: Augustinus, munus suum, ait, vt præstet magis pietate orationum opus est, quam Oratoris facultate, vt orando pro se, & pro illis, quos est allocuturus sit orator, antequam dictor.] Diuus Bernardus in illa tria verba. Amica mea, columba mea, formosa mea, Habes, inquit, tria hæc prædicationem, orationem, contemplationem, in tribus designata vocabulis. Etenim merito amica dicitur, quæ sponsi lucra studiosè ac fideliter prædicando, consulendo, ministrando conquirit; merito columba, quæ nihilominus pro suis delictis in oratione gemens, & supplicans, diuinam sibi non cessat conciliare misericordiam; merito quoque formosa, quæ cœlesti desiderio fulgens supernæ cōtemplationis decore se induit] & concludit, qui huiusmodi est, placens Deo, cautus sibi, vtilis suis erit.] Idem, nunc manent, ait, tria hæc Verbum, exemplum, oratio, maior autem horum est oratio, ea namque operi & voci gratiam, & efficaciam promeretur. Greg. etiam Nazian. Christus, inquit, vt actio-

Act. 6.

Probatur authoritatem Patrum.

August. l. 4. de Doct. Chr. cap. 15.

Ser. 57. in Cant.

Ep. 201.

Orat. 27. In Maximum.

actiones multitudini, hominumque frequentiæ; ita preces quieti, locisque ab hominum commertio fere tribuebat, quid per hoc sanciens, ac velut lege lata statuens? nempè nobis quoque nonnihil quiescendum esse, vt animo minimè turbato, cum Deo versemur, mentemque à rebus vagis, & incertis paulum reducamus. Neque enim ille secessione opus habebat, verũ vt & actionis, & sublimioris occupationis tempus esse discerneremus] Alter similiter Gregorius consonat dicens: Humani generis redemptor per diem miracula hominibus exhibebat, & ad orationis studium in nocte pernoctabat, vt perfectis prædicatoribus innueret, quatenus nec actiuam vitam amore speculationis deserant, nec contemplationis gaudia operationis nimietate penitus cõtemnant: sed quieti contemplantes sorbeant, quod occupati erga proximos loquentes refundant] Hoc ipsum exemplo D. Pauli admonet nos S. Maximinus: Paulus, inquit, vltra humana raptus in tertium cœlum, secreta cœlestia cognouit, vt Eclesiarum futurus Doctor inter Angelos disceret, quod inter homines prædicaret] Sibi omnino Concionator dicta putet, & sibi vt maximè conuenientia & propria applicet. quæ dicũtur ab Ecclesiastico: Iustus cor suũ tradet ad vigilandum diluculo, aperiet os suum in oratione, & pro delictis suis deprecabitur; Quia omnis sapientia à Domino Deo est, quam ipse in oratione poscenti dat, vt D. Iacobus testatur: Si quis indiget sapientia, postulet à Deo. Orator; autem Christianus maximè indiget, sibi primum, deinde alijs quos docturus est. Non est autem aliud tradere cor ad vigilandum, quàm toto pectore in hoc vnum incumbere: & aperire os est desiderium suum promere: & pro delictis suis debet deprecari, sciens, quia in maleuolam animam non introibit sapientia, subdit autem idem sapiens: Si Dominus magnus voluerit, nempè ex cuius nutu, & voluntate pendet sapientia; spiritu intelligentiæ replebit illum, & ipse tamquam imbres emittet eloquia sapientiæ suæ, scilicet concionibus ad populũ habitis, & fructus hinc sequetur magnus, qui tum ad concionatorem pertinebit, quia sic ipse in oratione confitebitur Domino, laudans eum pro magnificè acceptis beneficijs, & ipse diriget consilium, & disciplinam, tum ad alios, ad quos verba facit: Palam faciet disciplinam doctrinæ suæ, & in lege testamenti Domini gloriabitur.

l. 6. Mor. cap. 17.

De SS. Petro et Paulo. Hõ. 1.

Explicatur locus Eccles. 39.

Iac. 1.

Quid autem sit, quod orandi studium tantoperè Ecclesiastici Magistri officio sit annexum, facili negotio quis aduertere poterit,

Probatur idẽ rationibus.

Prima ratio. poterit, si allatis testimonijs rationes adiungamus. Primò constat officium concionandi pertinere ad vitam Actiuam, non ad illam quidem puram, sed ad eam, quæ ex contemplatiua nascitur, quam potes mixtam dicere, cuiusmodi vita Christi & Apostolorum fuit, & qualis est Episcoporum omnium, ac multorum Religiosorum: quam digniorem esse contemplatiua pura, certo constat, & D. Thomas ostendit. Quocirca qui se totos ita dedunt actioni, ac prædicationi, vt langueat in eis orationis spiritus, hi planè non sectantur eam vitæ rationem, quā sui instituti genus exigit, sed degenerat in his Actio, cum non inde oriatur, vnde eam oriri oportuit. Secundò, cum officium concionatoris requirat tā multas virtutes, vt cum fructu fiat, & multiplicem spiritum charitatis, humilitatis, māsuetudinis, patientiæ, paupertatis, simplicitatis, deuotionis, zeli & animarum, & totius Christianæ perfectionis; quis speret se idoneum operarium futurum, nisi per assiduam orationem sit Deo coniunctus, à quo bonum omne manat? Præterea cum hoc munus permultas difficultates habeat coniunctas, si quis credat sine spiritu orationis, & deuotionis has posse superari, perinde est, ac si quis sine nauigio velit se mari committere. Quartò per orationem maximè Deum communicare sapientiam, constat, vt ex loco iam citato ecclesiastici, & cap. vlt. patet; Et confirmant Salomonis verba, inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ; Et D. Iacobus satis apertè monet: Si quis indiget sapientia postulet à Deo; Hac autem in concionibus indigere nostrum Oratorē satis est manifestum, vt prius ipse à Deo illustratus spiritu sapientiæ, ac intellectus, possit alios illustrare. Quintò necessarius est hic orationis spiritus ad impetrandum à Deo auxilium, quo prudenter, & cum decoro exerceat partes suas in concione, in qua tam multa sunt dicenda, & adeò difficilia. Requiritur magna attentio, magnus feruor, & spiritus in dicendo, vt nisi Dei opē oratione sibi conciliet, prętostoque habeat, facilè sit errare, facilius turbari, facillimum aliquod verbum emittere, quod cuiuspiam animum offendat; eodemque orationis spiritu fiet, vt nihil quod sit dicendum taceat, nihil quod sit tacendum dicat, præsertim cum non simus sufficientes cogitare quicquam ex nobis, nedum dicere, & nemo possit dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu Sancto: Præclarè S. August. hanc explicat causam: Cum enim (inquit) de vnaquaque re, quæ secundum fidem, dilectionemque tractanda sunt, multa sint quæ dicantur, & multi modi quibus dicantur

Marginalia:
- Actio cōcionandi ex contemplatione nasci debet.
- 2.2.q.188. art. 6.
- Secunda ratio ex virtutibus multis necessarijs oratori.
- Tertia ratio ex difficultatibus.
- Quarta ratio ad impetrandū sapientiā.
- Sap. 7.
- Vide c. 8. & 9. c. 1.
- Quinta ratio ad obtinendum auxiliū.
- l. 4. de Doc. 8. c. 15.

cantur ab eis, qui hæc sciunt; quis nouit, quod ad præsens tempus vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, nisi qui corda omnium videt, & quis facit, vt quod oportet, & quẽadmodum oportet dicatur à nobis, nisi in cuius manu sunt, & nos, & sermones nostri?] Sextò, valet oratio, & debet præire ad obtinendam gratiam efficiendi fructus spirituales in animis auditorum. Qua in re debet orator noster Paulum imitari, tum orando pro his, qui verbum Dei audiunt, sicut ille de se non semel testatur sine intermissione orasse, tum aliorum orationes pro se postulando; vt idem facit scribens ad Thessalon. Coloss. Ephes. Adde quod ad Contemplationem propriè, atque Meditationem pertinet, ex his ipsis diuinæ eloquentiæ, quam optamus, vim atque adeò vitam, spiritumque pendere. Nam cum tota Eloquẽtia fermè sit in inuentione, eloquutione, actione; Contemplatio, ac meditatio animum quodammodo saginant, lætificant, & fœcundant ingenium, affectum mollem, ac tenerum fingunt: eiusque deuotionis, quę sensibilis dicitur, succum, & quasi pinguedinem alunt, vt Concionatori ita affecto numquam deesse possit sylua ingens, & sententiarum magnificarum, & verborum optimorum. Nec deinde in actione ardor, atque commotio, vnde facilè sit auditores, quocunque opus est, conuertere. Contra vero vbi deest Deuotio, vsusque meditationis, quantumcumque adhibeatur artis, erit oratio languida, frigida, exanimis, demum facta, non nata; picta, non viua; aurium ludibrium, non animorum tormentum. Has rationes optimè illustrabunt, & confirmabunt verba Bernardi, vbi decernit; Hoc esse vitæ spiritualis fundamentum, non totũ se, nec semper dare actioni, sed considerationi aliquid reseruare. Audiamus ipsum: Si quod viuis (inquit) & sapis, totum das actioni, considerationi nihil: laudo te? in hoc non laudo, puto quod & nemo, qui à Salomone audierit, qui minoratur actu percipiet sapientiam. Addit: Si totus vis esse omnium per actionem, instar illius qui dicit, Omnibus omnia factus sum; Esto & tuus, nam & tu homo es: in sinu tuo in quo omnes recipis, te ipsum etiam collige: omnes habent te, esto & tu ex habentibus vnus. Vt quid solus fraudaris munere tui? quid prodest si vniuersos lucreris, te ipsum perdas? Vsquequo spiritus vadens (per actionem) & non rediens (per considerationem) sapientibus, & insipientibus debitor es, & soli negas te tibi? Omnes de fonte bibunt, pectore tuo, & tu seorsum sitiens stabis? Si maledictus qui partem suam facit deteriorem, quid ille,

Sexta ratio ad gratiam fructus.

Septima ratio ad feruorem.

l. 1. de Cõs. ad Eug.

1. Cor. 9.

ille, qui se penitus reddit expertem? Vtere te quoque inter multos. aut post multos.] Quo loco si placet, etiam legere potes maxima detrimenta, quæ ex considerationis defectu manant, & multa in eius Encomium, inter alia hæc dicit: Ipsa consideratio primum quidem fontem suum, id est mentem, à quo oritur, purificat, deinde regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus, cõponit mores, vitam honestat, & ordinat, diuinarum pariter & humanarum rerum scientiam confert.]

Quem modum tenere debeat, vt orationi sit deditus. Cap. VII.

SEd fortasse quis huius præcepti agnoscens quanta sit necessitas, scire cupiat quam viam tenere, quem obseruare modum debeat, vt eorum de numero sit, qui cum Apostolis dicere possit, Nos autem orationi, & ministerio verbi instantes erimus; denique quid hæc orationis instantia; perpetua concionum comes à Concionatore postulat? Respondeo, vt habeat quotidiè certum tempus, quo segregatus ab alijs curis, ad pedes Domini sedeat cum Magdalena, vbi audiat à Christo quæ in suum vsum conuertat, & quæ suo tempore Marthæ personã agens, communicet cum alijs: & erit hæc ordinaria Oratio. Secundo; Sed præter hanc toto die rebus etiam, quas agit, orationes extraordinarias intermisceat, siue studijs vacet, siue mẽsæ accumbat, siue deambulet, siue ministret alijs. Sic exponunt, permulti illud Christi, oportet semper orare, & nunquã deficere. Quod fiet, si etiam recitet horas diuini officij cum deuota cordis attentione, & quas vocant iaculatorias orationes frequenter adhibeat, ita nõ difficilè erit, id quod est Abrahæ dictum, seruare. Ambula coram me, & esto perfectus. Tertio, etiam per orationem se disponet, cum est concionem paraturus, & cum est proxima concionandi hora: sed hanc admonitionem alibi commodius explicabo.

Quarto, vehementer etiam Concionatoribus author sim omnibus, vt saltem semel in anno tempus aliquod eligãt, quod commentationibus rerum spiritualium totum occupent, & intelligant ita inseruiendum per occupationem esse aliorum saluti, vt tamen nõ sinant se adeò distrahi, vt non sibi ipsis vacent per quietem. Redẽptor noster, (ait Greg.) planè sic vult nos quærere salutẽ nostram, & vult Prædicatores suos ad horam ab aliorum sollicita intentione quiescere, alienam, vt non negligamus

ſcere, vt ſibi ipſis per quietem valeant melius prouidere. Quid prodeſt, ait Chriſtus, homini, ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ vero ſuæ detrimẽtum patiatur! Sic exponit Greg. illud Cant: Mel, & lac ſub lingua eius. Bonus cõcionator non ſolum habet mel in lingua, dum diuinarum rerum dulcedinem prædicat, ſed etiam ſub lingua quia internam dulcedinem aſſiduè ſecum portat: dum enim terrena abijcit, dum vitiorum amaritudinem reſpicit, in interioribus ſenſibus ſapientiæ dulcedine ſe paſcit, qua robur colligit, vt ad æterna gradiens in labore viæ laſſeſcere non poſsit.] Proinde vtile erit operario Euangelico, aliquando locum à turba, & conuerſatione ſemotum petere, vt ſeſe meditationibus ſpiritualibus dedat; quæ res nõ ipſi tantum proderit, quod tamen vnum magni momenti eſt; ſed auditoribus præterea ſuis cum maiori fructu aperiet, quæ Dominus Deus in ſecreto cordis ſibi communicauerit. Hoc eſt piſcatores imitari, qui poſt piſcationis laborem, reficiendis retibus vacant, & Solis radijs ad exſiccandum exponunt: ita tuas conciones, ac te ipſum æterni Solis obijcias radijs, quibus incendantur ſimul, & ab omni vanitatis, & cupiditatis humore ſiccari poſsint. Igitur quicunque in hoc munere verſatur, nunquam ſeparet orationem à concione, præcedat illa, ſequatur hæc, & quæ Deus coniunxit, non ſeparet homo. Habeat præ oculis ſemper illud Apoſtolicum, quod placet repetere, vt ſæpe Prædicator & ipſe apud ſe reputet: Nos autem orationi, & miniſterio verbi inſtantes erimus: Et intelligat eandem ſibi curam in oratione, quam in concione ponendam, imo maiorem, & planè perſuaſum habeat, tunc concionem efficacem futuram, & cum fructu, cum ex orationis deuotæ ſpiritu effundetur. Quoniam verò res tanti momenti eſt, placet vltimo loco alijs Patrum allatis teſtimonijs, adijcere ſententiam S. Chryſoſt. vt memoriæ infigatur. Is enim hæc habet verba, de quorum veritate ſi quis dubitet is neque Orationis dignitatem agnoſcit, nec ſe eius ſtudioſum, & amantem eſſe teſtatur. Cum, inquit, video qnempiam non amantem orandi ſtudium, neque huius rei feruida, vehementique cura teneri, continuò mihi palam eſt, eum nihil egregiæ dotis in animo poſsidere. Rurſum vbi quem conſpexero inſatiabiliter adhærentem cultui diuino, idque in ſummis damnis numerantem, ſi non continenter orauerit; coniecto talem omnis virtutis firmum eſſe meditatorem, ac Dei amicum.

Matt. 16. *Can. c. 5.* *Act. 6.* *Lib. 1. de Ora: Deo.*

Fiducia in Deum. *Cap. VIII.*

QVoniam verò officium Concionatoris plurimas difficultates admixtas habet, vt supra attigimus, quæ sæpè illum minus audentem, ac timidum reddere possunt, operæ precium erit, vt actus fiduciæ in Deum frequenter exerceat, tum maximè, quando difficile quippiam, & laboriosum occurret, sincero animo suum Deo laborem, & ministerium offerendo. Primo loco, vt docet Chrysost. Oportet oratorem pugnare contra multos aduersarios veritatis, cuiusmodi sunt Gentiles, Iudæi, Hæretici, & subdit. Iam quis enumerare queat domesticorum nugas, atque contentiones, quæ etiam sudorem pariunt Concionatori? Inter hos enumerat eos, qui ex curiositatis studio à Concionatore ea doceri velint, quæ neque disci possunt, neque vtilia sunt ijs, qui ea edocti fuerint. Alij diuinorum arcanorum causas postulant, & conantur metiri abyssum illam magnam iudiciorum Dei, quæ inuestigari non debet, & plures docet esse hos curiosos, paucos autem fidei, ac vitæ institutionis studiosos, & si Orator obstruxerit eiusmodi hominum ora, tamen non effugere aliquando poterit inscitiæ notam. Nulla verò alia ratione prouidebit, quàm si facultate in dicendo valeat ad moderandos animos.

Lib. 4. de Sacer.
Difficultates quæ se fiduciç opponũt. Quam difficile sit Concionatorem omnibus placere.

Solet adhuc concionatoris animus sæpè turbari, & deijci ob aliquas obortas hominum opiniones, & criminationes in eum. Qua de re placet etiam afferre, quæ idem hic diuinus Chrysostomus necessario monenda iudicauit. Ingens (ait) labor in concionibus publicè ad populum habendis est; nam populus non ita se accomodat ad concionantes, sicut solent discipuli ad præceptores se accomodare, sed potius multos eorum sedere docet, vt sedent spectatores in theatris, & stadijs, vbi multitudo in contraria scinditur, dum alius vni, alius alteri applaudit, alij ad gratiam, alij ad inuidiam dicenti aures accommodant, præsertim quod multi assuetas habent aures, non vt ad vtilitatem, sed ad voluptatem potius audiant, vt faciunt qui de Tragœdijs, aut de Citharœdis iudicaturi sedent.] Rursum infra: Oportet, inquit, sæpè contemnere criminationes & intempestiuas insimulationes, liuorem, & inuidiam, neque præter modum vereri ac reformidare, neque rursus leuiter despicere conuenit, sed contendere, vt extinguas, etiamsi à plebeijs viris, & vilibus contorqueantur. Nam nulla res magis

Criminationes in Oratorem.
Lib. 5. de Sac. 5.

famam

famam auget, seu bonam seu malam, quàm vulgus incompositum, vt quod audire & eloqui temerè soleat, nulla prorsus veritatis habita ratione. Denique addit: Si quis ob populi dicta animo statim deijci cœperit, næ is nihil vnquam quod generosũ, admirandumque sit, parere poterit, siquidem mœstitia, itemque curæ ac solicitudines perpetuæ, animi vim maximè possunt prosternere.

Præter hæc contingit eundem Oratorem cõsternari animo, si quando in concione sibi ipse non satisfecerit, fit enim hoc ex Dei benignitate aliquando, vt sic elationi locus præcludatur. Sæpè id contigisse sumus experti, vt tunc aliquis magis alijs placuerit, cum sibi minus. Quod præclarè docet Aug. Nolim, ait, te moueri, eo quod sæpè tibi abiectum sermonem fastidiosumque habere visus es, fieri enim potest, vt ei quẽ instruebas, non ita visus sit, sed quia tu aliquid melius audiri desiderabas, eo tibi quòd dicebas, videtur indignum auribus aliorum. Nã & mihi propè semper sermo meus displicet, melioris enim auidus sum.] Et infra subdit, sed mihi, inquit, sæpè indicat eorum studium, qui me audire cupiunt; non ita esse frigidum eloquium meum, vt videtur mihi, mecumque ago sedulò, vt huic exhibendo ministerio non desim, in quo illos video benè accipere, quod exhibetur. Nec ita multo post addit: Si in pecunia corporali, quanto magis in spirituali hilarem datorem diligit Deus, sed hæc hilaritas vt adsit ad horam, eius est misericordiæ, qui ista præcipit.

Sæpe Orator sibi non satisfacit.

l. de Cath. iud. c. 2.

Constantia & perseuerantia. Cap. IX.

DEbet etiam perseueranter animarum patronus, & animo constanti perdurare in ministerio, ad quod vocatus est, neque ab incœpto desistere, etiamsi ipsi videatur modicus fructus colligi, sicut Beatus Chrysost. ait: Aquarum venæ, etiamsi nullus veniat adaquatum, manant tamen, & fontes, quãuis hauriat nemo, scatebras emittunt.] Et affert exemplum Hieremiæ, qui ob hanc ipsam causam se ab hoc munere subtrahere cogitabat, cum dixit, factus sum in derisum tota die, dixi, non loquar, nec nominabo nomen Domini: Sed quid passus sit hæc dicens, subdit: Et factus est in corde meo quasi ignis æstuans, claususque in ossibus meis, & defeci ferre non sustinens. In ea concione Chrysostomus multa plane digna, quæ ex abundanti illo fonte hauriantur affert, ad confirmandum concionatorẽ

In cap. 16. Lucæ conc. 1. de Lazaro initio.

In eos, qui animum despondent eo quod non appareat fructus.

ne animum in suo labore despondeat, contra eos qui dicunt; desine benè consulere, desine monere, nolunt te auscultare, Respondet fusè sed summa est hæc. Primo, quid ais homo? videlicet polliciti sumus nos vno die omnes rete capturos? Nam si decem tantum persuasi sint, si quinque, si vnus, nonne hoc nobis sufficit ad consolationem? Secundo, Imo pone, neminem nostris dictis persuasum, quanquam id fieri non possit, vt sermo in tam multis disseminatus, vacet omni fructu: sed pone ita esse, tamen non erit sermo sine fructu, cum illi ipsi, qui ad peccatum redeunt, haud tanta cum impudentia, audaciaue id faciant, obiurgatione nostra eis in memoriam redeunte, & tacita cogitatione erubescent. Hoc autem non simili impudentia peccata solita perpetrare; aliquod saltem est futuræ salutis indicium. Tertio, si non profuit sermo malis, tamen bonos in bonis propositis & consilijs confirmat; non erexi ægrotantem, attamen eos qui valent reddidi firmiores. Quarto hodiè non persuasi, cras persuadere potero; quod si minus cras, perendiè, aut quarto ab hinc die, vt Piscator qui per totum diem vacuū attraxit rete, sub noctem iam abire parans, capto, qui ipsum per totum fefellerat diem, pisce discedit. Quinto, in omnibus artibus vulgo homines, etiamsi crebrò frustrentur optatis, nec res ex voto succedant, tamen ad easdem redeunt, nec desistūt, vt apparet in agricola, negotiatore, nauclero, & tamen nostra ab his longe est diuersa conditio. Nā si illis non successit euentus, nullus aliunde existit fructus, qui lucrum interceptum, aut damnum acceptum, resarciat; At Concionator, etsi iactū semen auditor non recipiat; non minus accipiet præmij non auditus, quàm accepturus erat si alter obtemperasset.] Nam vnusquisque (ait,) mercedem accipiet secundum proprium laborem, & non dicit secundum euentum lege eundē Chrysost. hom. 12. in Ioan. Tom. 3. de mercede concionatoris, etiam si fructus non fiat. Fac tu quod tuum est inquit Bernard. nam Deus quod suum est curabit; planta, riga, & tuas expleuisti partes, sanè incrementum vbi voluerit dabit Deus, vbi fortè noluerit, tibi deperit nihil. Medici est medicamenta adhibere, non est in manu medici semper releuetur vt æger; En plaga, tibi incumbit, cura eam, curam exigeris, non curationem.] Quamquam sæpè etiam fructus concionum occultus est, & non peruenit plerunque ad aures concionatoris. Hæc cum ita sint (vt addit luculenter Chrysost.) debet constanter in suo munere Concionator persistere, nec vnquam de aliorum salute despera-

Primo. Secundo. Tertio. Quarto. Quinto.

Bernar. lib. 4. de cōsid. initio.

sperare secundum Pauli præceptum ad Timotheum, seruum Dei oportet mansuetum esse, ad omnes docibilem, corripiẽtem eos, qui resistunt veritati, ne quãdo idest si fortè det illis Deus pœnitentiam in agnitionem veritatis. Parentes ægrotantibus filijs, quamquam medicorum sententia desperatis, mœsti quidem, sed tamen seduli sunt, & omnia quæ possunt, ad supremũ vsque halitum admouent. Hoc nos quoque pro fratribus in animæ causa faciamus, quin eo accuratius, quo videtur mors ei æterna certius impendere.] Bone Deus, dæmon non cessat tentare viros sanctos, etsi non valde confidat se quidquam effecturum, vt patet in historia Iob. ego vero de fratris salute desperabo, & curam omnem abijciã? Ante omnia sit nobis Christus exemplar ob oculos, qui cum omnium futurorum esset cõscius, tamen nunquam cessauit quod sui erat muneris præstare, etiam cum perfido & impijssimo Iuda, quem sciebat certissimè damnandum.

Hoc loco habenda sunt in promptu præclara monita B. Ignatij Loiolæ Societatis nostræ parentis, & Iacobi Laynis, qui primus post Ignatium Generalis Præpositus fuit; hic aiebat versandum esse animo; Deum quarundam rerum velle studia, & conatus à nobis, quarum omnino vel nolit effectum, vel ab alijs velit, idque ex ipsis Dei verbis ad Dauid docebat. Quod cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, benè fecisti, hoc ipsum mente tractans, veruntamen tu non ædificabis mihi domum, sed filius tuus. Ignatij autem consilium erat, in hac proximorum salute imitandam esse, ex vna parte Angelorum sedulitatem, & industriam, ex altera eorumdem tranquillitatem si euentus non succedat è sententia. *Optima consilia.*

Adijciam vltimo loco monitionem meo iudicio necessariam ijs, qui cum vident paucitatem auditorum ad conciones confluentium, cadunt animo, & omninò sese abijciunt; cauendum his est, ne si forte initio res minus succedat, propterea frigidius dicant, & concionem minore studio comparent; nam id esset inclinatam rem vrgere in præceps, contra potius nitendũ est. Nam sæpè illa perseuerantia expugnat difficultates, & paulatim alijs atque alijs accedentibus, frequens fit auditorium. Certè maximi est meriti apud Deum ille fidelis labor, & argumentum satis manifestum, Concionatorem non plausus gratia, & placendi hominibus; sed obedientiæ, & Deo seruiẽdi studio munere illo perfungi. *Auditorum paucitas non debet exanimare.*

Sed parua sunt quæ hactenus dixi, ad maiora vocatur, qui *Orator sit paratus ad multa toleranda pro Christo.*

pro Christo legatione fungitur, nempè vt sicut ipse pro Euangelica veritate mortem tam crudelem subijt, nos quoque nihil magis habeamus in votis, quam vt pro ipso, & pro Euangelio si opus sit, sanguinem fundamus. Sicut habemus tam multa exempla, tam eorum, qui Christum præcesserunt, quàm qui subsequuti sunt: Isaias post multas conciones habitas, in duas partes sectus, occubuit; Hieremias post carcerem & cathenas lapidibus obrutus; Ezechiel occiditur: Amos vecte per tempora transfixus, Micheas præcipitatus interijt: Quis ignorat Eliæ persequutiones, minas Eliseo intentatas? Sed hæc si cum nostris concionatoribus conferantur, minora videbuntur. quanta passi sunt omnes Apostoli, qui omnes post tot labores, post tot peregrinationes, post tam multas; & longas insectationes, atque infamias, Christo adiuncti sunt in cruce ac varijs tormētis? Longū esset enumerare innumerabiles prædicatorū acies pretiosa morte immolatorū. Hæc sunt vera prçmia bonorum Concionatorum, consignare sanguine Euangeliū: hi fauores electis doctoribus à Christo exhibiti, nō autem populorū plausus, nō principum terrenorum gratia, non populares honores ac dignitates. Vnde ea fortitudo concionatoris pectus armet; vt ad tormenta, & mortes paratum se præbeat. Sibi dictum putet à Deo, quod Hieremiæ dicitur: Ego dedi te hodiè in Ciuitatē munitam, & in columnā ferream, & in murum æneum super omnē terrā. Et quod dicitur Ezechieli: Dedi faciem tuā valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum, vt Adamantem, & vt Silicem dedi frontem tuam, ne timeas eos, neque metuas à facie eorum. Ad confirmandum autem Christianum Oratorem, vt cum magna constantia, & fiducia verbum Dei proponat, multum mihi valere videtur, si verbi Dei, quod prædicat, virtutem, ac dignitatem mente concipiat: Propterea Paulus dixit; Viuus est sermo Dei; Planè viuus & animatus, eo quod à se habeat principium motus. Et addit Paulus, & efficax: quia à se habet penetrandi virtutem. Propterea & Christus dixit esse semen, quia habet in se latentem vim ad fructum producendum; & Dauid vocat eloquium ignitum, quia vt ferrum ignitum ad comburendum magnam vim habet, ita & sermo Dei cum spiritu prolatus. Itaque qui in hoc Dei verbo explanando est positus à Deo, confidat omninò in eodem, quod dabit verbum Euangelizantibus virtute multa. Concludat hoc caput generosus Chrysostomi spiritus qui hæc de se loquitur; Ego meo ipsius animo persuasi quoad spirauero, & do-

Cap. 1.

Cap. 3.

Verbi Dei virtus maxima.

Prædicandū, ad mortem vsque.

Concil. 1. de Laz.

& donec Domino visum fuerit, nos in presenti vita versari, hoc implere ministerium siue quis attendat, siue non attendat, vt faciat ea quæ præcipiuntur, Hæc de se, Ad alios vero: Nihil (inquit) aliud iubemur, quàm apud mensarios deponere pecuniã, loquere, & admone: verum non audiuit; Tu nihilo secius habes paratam mercedem, ne destiteris prius quam persuadeas, donec spiritum afflaueris, terminus monendi sit obedientia monitionem tuam recipientis.

Charitas erga proximos. Cap. X.

SI adsint quæ iam à nobis proposita sunt, Vitæ sanctimonia, Recta intentio, Amor Dei, Orandi studium, Ad Deum fiducia: paratum habemus instrumentum, vt à diuina manu facilè tractetur. sed vt bene etiam erga proximos accomodatũ sit, quæ mox sequentur plurimum iuuant, charitas imprimis, & amor erga fratres in Christo nostros, & filios; quoniam teste Greg. difficilè est, vt quantumuis recta denuncians is, qui non diligitur, libenter audiatur.] Ideo est res magni momenti ad fructus pios ex Euangelica semente colligendos, vt seminator fidelis, non solum exterius significet, sed planè induat boni patris spiritualis, imo vero etiam piæ matris, & indulgentis affectus in suos alumnos. Amor enim amorem conciliat, & quisque facillimè suasoris beneuoli dicta complectitur. Tamquam medicis corporum, sic & animarum, maiori quadam voluntate obedientia exhibetur, his quorum sincerus amor est cognitus. Dilatet igitur sinum charitatis, vt possit cum Paulo dicere: Testis mihi est Deus, quomodo cupiam vos omnes in visceribus Iesu Christi: & iterum; Filioli quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Et illud: Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Alibi infirmatur cum infirmis; vritur cum ijs qui scandalizantur. Et ad Corinth. Os nostrum patet ad vos, cor nostrũ dilatatum est. Et ad Thessal. audi hanc matrem: Facti sumus paruuli in medio vestrum, tãquam si nutrix foueat filios suos. ita desiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis, non solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis &c. Et ad Philip. fratres mei charissimi & amantissimi, gaudium meum, & corona mea. Iam vide, hic amor Apostoli quantum illi vicissim conciliauit amorem eorũ, ad quos verba faciebat. Testimonium enim perhibeo vobis, inquit,

Virtutes erga proximos.

2. par. past. cap. 8.

Exemplum charitatis Pauli.

Philip. 1.

2. Cor. 9.

Cap. 6.

Cap. 2.

Cap. 4.

Gal. 4. inquit, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi: & in Actis, cum Paulus discederet, procidentes osculabantur eum flentes, propterea quod dixerat, faciem eius nō amplius visuros. Fructus autem ex hac mutua charitate erat illa admirabilis gentium conuersio, quod idem Apostolus significat ad Thessal. vbi cum commemorasset suum erga illos studium, subijcit de illorum profectu. Quoniam cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non vt verbum hominum, sed sicut est verè verbum Dei. Et sane quid boni non proueniet ex hac mutua charitate, cuius & fons, & centrum est ipse Christus, qui quidem cum sit author omnis boni, ac forma, vt amorem suum explicet erga Synagogam, gallinæ se comparat, magno cum affectu pullos suos congreganti sub alas.

Cap. 20.

1. Cap. 2.

Charitatis munia quænam.

Gal. 4.

Debemus ergo paterno affectu animas, non secus ac filios complecti, eas piè, ac sollicitè generando, ac genitas parturiendo, vt Paulus ait, editas educando, ornando, & ad omnem virtutis gradum euehendo. Non enim Patris solum est generare, sed ipsos genitos educare, & multos ferre labores, quos educatio habet adiunctos: vt parētes filiæ curam gerunt, quousque eam in matrimonium collocent. Nec parturitio est sine labore, ac dolore mulieris quæ parit. eodemque modo haud voce ludicra, ac fessa generantur filij spirituales, sed gemitibus multis, & precibus. Morientes etiam filios deplorare debet, qui Pater est, & non mercenarius solum ac pædagogus, & omnem adhibere curam ne pereant, vt possint dici filij lachrymarum. Et tamen debet simul cum lachrymis officio suo diligenter insistere. Nec dicat cum Aarone, quomodo poteram placere Domino in ceremonijs mente lugubri, quia hic luctus spiritualis excitat potius, quam impediat concionantis feruorem.

Leuit. 10.

Præferat aliorum cōmoda suis.

1. Thess. 3.

Denique debet talis ac tanta charitas in eo vigere vt emolumenta aliena & detrimenta, vitam ac mortem pro suis numerans, possit cum Paulo dicere: Viuimus si vos statis in Domino. Qui ergo eiusmodi est, & audietur æquo animo, & ad eum populi, vt filij charissimi confluent, & amabitur vt pater: & ita orationem suam temperabit, vt qui audit, etiam cum arguitur, agnoscat eum ex charitate loqui. Sic Greg. cornu Samuelis oleo plenum Prædicatori accommodat, quia cornu debet ferire peccatores acutè redarguendo, sed idē debet esse plenum oleo, quod tunc fit, cum Prædicatoris sublimitas non habet

Lib. 1. Re. c. 16.

habet asperitatem minarum, sed blandimenta fauorum.] Idem exponens locum Iob; Nunquid parturientes ceruas obseruasti? quærit cur ceruas potius Prædicatores vocet, quàm ceruos: Quia, inquit, illi verè doctores sunt, qui cum per rigorẽ disciplinæ patres sint, per pietatis viscera esse matres nouerũt, qui labores sanctæ conceptionis tolerant, & proferendos Deo filios intra vterum charitatis portant, in edenda enim prole plus matres laborant.] Is debet spiritus esse, ea charitas Oratoris Christiani erga suos Auditores, vt ex affectu interno cordis, & in visceribus Christi dicere queat, me, putate matrem vestrarum animarum esse, & ita vos velle componere, vt in vobis nec macula, nec ruga possit ante Tribunal æterni Iudicis apparere, animabus autem vestris, non solum ornamenta, sed etiam medicamenta prouidere desiderans, studeo dissuta consuere, conscissa sarcire, vulnerata curare, abluere sordida, reparare perdita, & ea quæ sunt integra spiritualibus margaritis ornare hanc doctrinam docet Ber. matres vos, fouendo, patres corripiendo exhibeatis, cur morsus à serpente paruulus, fugit conscientiam Sacerdotis, ad quam eum magis oportuerat tanquam ad sinum recurrisse matris?] Huius admonitionis, quæ maximi est momenti, Concionator præsertim in arguendis peccatis meminisse debet. Hac virtute D. Dominicum prẹditum imprimis fuisse constat, qui interrogatus, qua ratione tot animas Christo lucrifaceret, Respondit, se ea quæ prædicabat, in libello charitatis, & sancti Spiritus inuenire.

Lib. 3. c. 9.

Sit Concionator vt mater.

Sup. Cant. Ser. 25.

Zelus salutis animarum. Cap. XI.

EX ea, quam supra diximus, erga Deum charitate, & ea, de qua proximè egimus, ad proximos habenda, orietur in Prædicatore feruens quidam zelus salutis animarum, quo inflammata ipsius oratio eorum, qui audient, animos & corda succẽdet, & fructus vberes reportabit. Hæc est Sartago ferrea, quam iussit Deus Ezechielem assumere, ac ponere tamquam murum ferreum inter se, & Ciuitatem. Per Sartaginem ait Greg: frixura, per ferrum vero fortitudo ostenditur. Quid autem ita magistri atque Doctoris mentem, quàm zelus Domini frigit & excruciat?] Hac nimirum frixura incensus Moyses orabat, aut parce huic populo, aut dele me de libro vitæ. Et ante omnes Christus Dominus, qui hoc zelo inflammatus, exinaniuit semetipsum vsque ad mortẽ, pro animabus nostris saluandis,

Ezech. 4.

Lib. 1. in Ezech. Hom. 12.

Ezech. 32.

nandis, vt suo nos exemplo doceret, nullum subterfugere laborem, omnem iniuriam, omne priuatum commodum saluti animæ vnius posthabere: vt sicut ipse pro vna duntaxat anima, si opus fuisset, quod pro omnibus passus est, exsoluisset; ita nos omnium animas ex zelo iuuare conemur nulla facta animarũ acceptione, sicut est nulla distinctio. Zelus iste, de quo loquimur, est calculus ille ignitus de altari sumptus, quo vnus ex Seraphim Isaiæ labia purgauit, quo, qui fuerit similiter accensus, efficaciter corda audientium inflãmabit. Nec fere quicquam est, quod auditorem magis permoueat, quàm si aduertat, concionantem solo Dei amore & suæ salutis duci. Hoc zelo armatus & animatus Paulus dicebat: Optabam, anathema esse pro fratribus meis. & iterum; Quis scandalizatur & ego non vror? Et plane verissimum est illud Greg. Nullum Omnipotenti Deo maius sacrificiũ offerri posse zelo animarum. Intelligat autem quilibet, zelum hunc à se ipso incipiendum esse ei, qui prius lucerna ardens sibi esse debet, quàm proximis sui ardoris radios ac lucem communicet: ita vt quod in alijs sollicitè optat, in se ipso primum exequatur.

Isa. 6. *Rom. 9.* *2. Cor. 11.* *Hom. 12. in Ezech.*

Ad hunc autem zelum excitandum plurimum confert si hæc apud se diligenter perpendat. Primo Dei maiestatem, ac bonitatem infinitam omni adoratione, & amore, ac veneratione dignissimam; vnde sequetur, vt vehementer animo angatur, quod talis tantusque Dominus à tam paucis colatur, & ametur; cuius rei concepta indignitate exclamabit, obstupescite cœli super hoc. Secundo si sub aspectum mentis sibi subijciat, tot tantaque hominum flagitia, ac scelera totum per orbem terræ, non Ethnicorum modo, & Hæreticorum, sed etiam eorum qui Christiani, & Catholici nominantur; ex quorum infami & horrendo aspectu, considerans tam multas, & adeò graues iniurias Deo irrogari, tantam animarum pereuntium stragem, non poterit non deplorare cæcitatem eorum, qui tantam calamitatem nec agnoscunt, nec dolent; nec poterit simul non excitari ad succurrendum quacunque re possit, ad vociferandum, ad circumeundum, ad omnia demum tentanda, vt malum adeò tetrum ac miserandum leuet. Quis enim si prophanari sacros calices, si venerandas Christi, aut Beatissimæ Virginis imagines, impiè lacerari, ac proculcari videat; non exclamet, non prohibere nefas conetur? quis fratri suo, vel patri in vndis pereunti, manum non porrigat, vel à feris, aut latronibus circumsepto opem segniter ferat? Et nos Deum nostrum

Quæ nam zelum animarum excitẽt.

Consideratio peccatorũ excitat zelum.

despi-

despici, viua eius templa, quæ sunt animæ fidelium conspurcari: Nostros in Christo fratres in faucibus infernarũ bestiarũ videbimus, & cessabimus? Tertio animaduertat, quot labores subeant, & quanta sollicitudine angantur, tam multi in rerum cura mortalium. Quid non subeunt medici, vt perituris corporibus breuem lucis vsuram prorogent? Nonne animarũ salus nobis tanto magis curæ esse debet, quanto anima corpori præstat? quanto etiam merces æterna Concionatori parata, omnes superat caducos quæstus? Imo vero etiam cogitet, quã multa patiuntur auari cumulandis intenti opibus, milites inanis gloriæ studio, ambitiosi in Principum aulis, honorum, ac dignitatum, & videat, quid æquum sit facere nos, qui ad hoc munus adiuuandi animas vocati sumus, ad hanc tam nobilem mercaturam, Dei militiam spiritualem, & æternas dignitates promerendas.

Quarto. Sed nihil magis ad zelum animarum incitare nos poterit, quam si animo voluamus, Dei filium è cœlo lapsum, triginta tres annos laborasse, regnum Dei per vicos, & Ciuitates prædicasse, cum tanto zelo, & amore mortuum esse, omnia quæ habebat eis dedisse: & corpus suum sanctissimum, & aliorum sacramentorum medicinas, ac præsidia reliquisse. Quid non pro eisdẽ animabus faciet, qui Christum Dominum verè diligit, & eum tam liberalem, ac prodigum erga animas fuisse cognoscit, non aliam ob causam nisi quia zelus domus Domini comedit eum? Hæc omnia si diligenter perpẽsa fuerint, zelum in pectore boni Concionatoris magnum excitabunt, & reddent eum strenuum, ardentem, sollicitum in procuranda aliorum salute: & fiet similis animalibus quæ describit Ezechiel, quæ erant plena oculis ex omni parte, & omnibus membris, & ibant, & ambulabant, & non reuertebantur. Vnum ex his sanctissimis animalibus, fuisse Seraphicum Franciscum cognosces inter alia, ex his quæ D. Bonauentura de eo refert. Animas (ait) Christi Iesu sanguine prætioso redemptas, cum cerneret inquinari aliqua sorde peccati, tanta miserationis teneritudine deplorabat, vt eas tamquam mater in Christo, quotidiè parturiret, & subdit, hanc in eo fuisse causam præcipuam venerandi verbi Dei ministros, quod semẽ fratri suo defuncto, Christo videlicet, pro peccatoribus crucifixo, per ipsorum conuersionem, & pia sollicitudine suscitent, & sollicita pietate gubernent. Videat, tamen prudens Concionator, ne deceptus eo zelo, qui non est secundum scientiam, sinat se rapi extra limi-

Zelus Christi domini pro animabus.

Cap. 8. de Vita Sancti Francisci.

Zelus qui nõ est secundum scientiam.

limites rectæ rationis: sine qua indiscretus zelus quorundam & ipsis valdè nocet, & alijs plurimum obesse potest: de quare suo loco plura dicemus.

Spiritus humilitatis. *Cap.* XII.

CVm Prędicationis officiũ per se satis illustre sit, atque externa facie speciosum, eo quod vnus coram tota cõcione loquatur tacentibus vniuersis, & solus tam multorum aures, etiam virorum grauium, & Doctorum, & Principum contineat; Ideoque non tantum laudibus hominum, sed quod est periculosius, assentatorum fallacissimis vocibus pateat, propterea in Cocionatore veram cordis submissionem apprime necessariam esse, quis non videt? quam tutissimum virtutum omnium thesaurum vocat Bas: custodem pudicitiæ, & matrem patientiæ

De constit. mon. c.17. Ber. totius spiritualis structurę solidissimũ fundamentum Cass. Summa cura inquit Greg. prouidendum est, ne accepta sapientia, cum ignorantiæ tenebras illuminat, lumen humilitatis tollat: vt iam sapientia esse nequeat, quæ etsi virtute locutionis fulgeat, elationis tamen velamine cor loquentis obscurat.]

De ord. vita. Collat. 19. cap. 12. Lib. 27. Mor. c.27. Serm.7. de Epiph. Domini. Præclarè S.Leo, Tota dilectissimi Christianæ sapientiæ disciplina, non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis, & gloriæ, sed in vera & voluntaria humilitate consistit: Quam Dominus Iesus Christus ab vtero matris, vsque ad supplicium crucis, pro omni fortitudine & elegit, & docuit.] itaque pręmuniat sese sacer Orator, & armet frequenter contra elationem, arrogantiam, iactantiam: quæ multo est perniciosior, cum in suggestu ipso oppugnat, & vincit. Docet hoc periculum, Augustinus eáque re fœliciores, qui audiunt, quam, qui loquuntur appellat;

In ps. 50. Qui enim, inquit, discit, humilis est, qui autem docet laborat, vt non sit superbus: ne malè placendi affectus, irrepat: ne Deo displiceat, qui vult placere hominibus, magnus tremor est in docente, fratres mei, magnus tremor est noster in his vocibus nostris, credite cordi nostro, quod videre non potestis, scit ipse, qui propitius sit nobis, cum quanto sub illo tremore ad vos loquimur.] Hunc tremorem studeat Concionator in animo firmiter custodire, qui adeo necessarius est, vt primum ad sapientiam gradum idem Aug. illum faciat.

Aug. de Doct. Chr. l.2. cap.6. Lib.5. hist. Eccles. De Origene scribit Nicephorus, eum martirij subeundi amore incensum, incredibili etiam iuuandi proximos cupiditate flagrantem, plurimos ac maximos Christi causa suscepisse labores, quin etiam aperto

vitæ

vitæ discrimini obiecisse sese, cum perfossis, ac perforatis conclauium parietibus, ex alijs ædibus, in alias ædes sese concionabundus insereret; hic tamen sibi ipsi minus præcauens, virtutique suæ nimium confidens, in multos errores miserrimè incidit, & de sua salute incertos nos, dubiosque reliquit. Itaque qui stat, videat ne cadat. Originis exẽplum formidandum.

Si quis autem signa maximæ huius virtutis a me quærat, vt quisque de se ipso iudicium ferre possit, ex Alberto Magno hæc consideret. Humilitas, inquit, vera & perfecta est, cum exhibita gloria contemnitur, nec exhibenda appetitur. Verus humilis semper timet ne sibi aliqua gloria exhibeatur, & cum sibi exhibita fuerit, expauescens, medullitus contristatur. Verus humilis numquam de aliqua gloria, vel gratia gloriatur, nisi ex hoc audientibus confidentiam ad Deum præstare intendat. Verus humilis, nec maiori, nec minori, nec æquali se comparat; imo nullum inferiorem se credit, nullum omnino spernit, & se solum ex corde despicit, & ab omnibus despici feruẽter appetit, gaudetque cum despectus fuerit, talis nullam timet contumeliam, quia nullam amat gloriam.] Sed non est hic locus multa de virtutibus disputandi. Illud potius videamus quemadmodum hic spiritus veræ humilitatis; tum Dei causa, tum auditorũ, tum ipsiusmet Concionatoris sit illi pernecessarius, vt aptum fiat instrumentum ad suum munus ritè obeundum. Signa humilitatis. *In Parad. animæ c.2.* Probatur rationibus quã sit necessaria Oratori humilitas.

Ac primum quidem, cum fructus concionis à Deo pendeat magis, quam ab humana qualibet industria; satis patet plus illi à Deo concedi gratiæ, qui in spiritu humilitatis ei se offert; qui nihil sibi arrogat, sed à Patre luminum quicquid boni est, expectat; qui persuasum habet, vt ipse intelligat euulgetque apposite, quæ dicturus est, non suæ sapientiæ, sed Dei clementiæ esse. Certa est Christi sententia apud Matthæum Confiteor tibi Pater, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita Pater, quia sic placitum est ante te: Rursum vt cum spiritu spiritualia loquatur, non efficiet sine Spiritus sancti ope. Sed super quem (ait idem Deus per Isaiã) requiescet spiritus meus, nisi super humilem, ac trementem sermones meos? Mos est hic perpetuus Dei, infima, & contemptibilia mundi eligere, vt confundat fortia, nempè vt ostendat se esse operis effectorem, cui facilè sit saluare æquè in multis, atque in paucis: quique his aut illis vtatur adminiculis, non quia indigeat, sed quia velit: Sicut muri Hierichontini tũbarum Primo respectu Dei. *Cap.11.* *Is. 66.* *1. Cor. 1.*

barum sonitu, non autem bombardarum, aut machinarum ictibus ceciderunt. Holofernes & Goliath; superbientes, cæteros aspernabantur, & tamen eorum alter per manum mulieris occisus, alter lapide, ac funda deiectus est: sed vt hæc, & alia omittantur, en terrarum orbis, piscatorum, & scenofactoris voce subactus est. Humilitas opis diuinæ efficacissima est conciliatrix. Ipsi illi humilium exemplari clarissimo D. Francisco obfuit aliquando concionem accuratius præparasse, vt experimento disceret, quanta sapientia esset, nihil sibi tribuere, nihilque confidere. Mirè hunc locũ illustrant, quæ scribit S. Gregor. super illa verba Iob. Et non audebunt cõteplari omnes, qui sibi videntur esse sapientes. Vbi docet omnia Dei dona, omnesque virtutes pessum ire, nisi adsit humilitas: vnde fit, inquit, vt accepta virtus, dum in vsu transitoriæ laudis assumitur, quia vitio militat, virtus non sit. Benè ergo dicitur, non audebunt contemplari omnes, qui sibi videntur esse sapientes; contemplari enim Dei sapientiam non possunt, qui sibi sapientes videntur, quia tanto ab eius luce longe sunt, quanto apud semetipsos humiles non sunt: quia in eorum mẽtibus dum tumor elationis crescit, aciem contemplationis claudit, & vnde se lucere præ cæteris æstimant, inde se lumine veritatis priuãt. Si igitur veraciter sapientes esse, atque ipsam sapientiam contemplari appetimus, stultos nos humiliter cognoscamus, relinquamus noxiam sapientiam, discamus laudabilem fatuitatẽ] Est æquissima pœna superbi concionatoris, vt ne suæ quidem sapientiæ compos sit, nec intelligat quæ profert, sicut scriptum est, Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo. Vbi sapiens? vbi Scriba? Talis fuit pœna Hebræorum, qui nimium sibi ipsis confidentes, meritò a Deo derelicti sunt, & excæcati. Talis illorum veterum, qui apud Ethnicos appellabantur sapientes, de quibus Paulus ait: Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Talis & nostri temporis hæreticorũ, inter quos Lutherus, non dubitat arrogantissimè profiteri, in seipso esse Spiritum sanctum, quemadmodum in Sanctis Ecclesiæ Doctoribus, quid autem mirum, si datus sit in reprobum sensum, cum superbia hominem à Deo apostatare faciat?

Reg. 17. — Exemplum S. Francisci. — *l. 27. Mor. cap. vlt.* — *Iob 37.* — Pęna superbi Concionatoris. — *1. Cor. 1.* — *Cap. 1. Rõ.*

Deinde auditorum causa necessariam esse hanc sui submissionem dicebam. Natura enim ita comparati sumus, vt fugiamus omnes arrogantes, ac tumidos; sicut contra facilè cedimus

Respectu auditorum.

dimus his, qui submissè gerunt se, ac modestè, vt certum sit superbos, non solum Deo esse odibiles, sed & hominibus. Nimirum libenter nemo contemnitur. Omnis autem superbia contumeliosa est: voluntque homines parere magistris non seruire: duci, non agi. Itaque nemo amicè obedientes aures præbet ijs, qui nimium sibi tribuunt, & tanquam superiores cum potestate imperium quoddam sibi in omnes arrogant. Contra vero nihil amabilius sincera animi submissione, præsertim in magnis viris, quos aliundè populus suspicit. Illam enim maiestatem suauissimo quasi colore aspergit ipsa hominis modestia; & excelsitatem, ac præstantiam, quasi ad planum, æqualitatemque, & vsum inferiorum deducit. Idcirco caueant dicto, facto, aut indicio vllo præbere vllius contumaciæ signa, præsertim quando cum humilibus, ac pauperibus seu rusticanis hominibus agunt. Hi enim quo opportuniores contemptui sunt, eo pronius in eam partem signa interpretantur, & implacabilius offenduntur. Nec raro fit vt vel leuissima significatio, qua se homines contemni, aut paruipendi suspicantur, multorum laborum fructum corrumpat.

Adde tertio, & sui causa Concionatori hanc virtutem summè cordi esse debere, ne, si vanitati & arrogantiæ seruiat, quicquid poterat recipere mercedis, amittat; neque aliquid emolumenti apud Deum ex suis laboribus, ac vigilijs, studijsque reportet, sed inanem solum auram apud populum. Hoc Christus Pharisæis crebrò, & seriò inculcat: Omnia opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus, & volunt vocari Rabbi, & amant salutationes in foro; contra quos iã est lata sententia: Amen dico vobis receperunt mercedem suam.

Tertio respectu ipsius Oratoris.

Matt. 23.

Humilitatem assequendi modus. Cap. XIII.

VT autem virtutem hanc tam illustrem noster ecclesiastes consequatur. Primo sæpissime eam, atque enixè a Deo petat. Secundo D. Paulum imitetur, qui sæpè repetebat, blasphemus fui; Non sum dignus vocari Apostolus, persecutus sum Ecclesiam Dei. nequaquam bona, quibus abũdè erat cumulatus, ante se ponebat, sed præteritæ vitæ peccata. Idem faciat Concionator indignissimum se eo munere sentiens, vitia sua coram Deo consideret, attendat negligentias multas, quas in hac tam graui prouincia committit, & accuset, arguatque se ipsum. Tertio, nunquam suas actiones commendet, neque ab alijs

Primo.

Secundo.

Tertio.

Quarto.

alijs velit laudari, neque repetat aliquid, quod sibi placuerit inter concionandum. Quarto non quærat loca vbi sunt nobiliores, vel plures auditores, sed omnino permittat alijs hanc curam, & quod ad se pertinet, eligat potius pagos, quam amplas vrbes. Addam,& hoc loco verba B. Patris nostri Xauerij, quæ legi in quadam eius epistola ad Patrem Gasparem; Ad Christianam,inquit humilitatem comparandam cum in cęteris tum in concionandi munere, caput est; Deo bonorum omnium fonti,quicquid inde fluat boni,acceptum referre;memor quicquid in concione pij, rectique expresseris, nequaquã esse tuum, sed ore tuo loquentis Dei. Nec quicquam tibi tribue præter delicta, socordiam, elationem, ingratumque animum in Deũ, in populum in socios, quorum deprecatione, non tuo merito, talentum communicatũ tibi est à Deo. Et subdit; Illud enim uero te meminisse velim, ac sæpius animo repetere, multos concionatores apud inferos cruciari, qui plus habuerint vel copiæ, vel leporis in dicendo, quam tu, pluresque a scelerata vita ad honestam, piamque traduxerint; & quod monstri simile est, cum plurimis saluti fuerint, ipsi tamen miserrimè periere. Cur ita? nempe ob eam maximè causam, quia ab elatione, & arrogantia insolentes, diuina bona non Deo retulerunt accepta, sed vindicarunt sibi,quocirca humanæ auidos laudis,vnaque sui opinione inflatos, insana gloriæ cupido præcipitem in locum prouexit, vnde in exitium ruerent sempiternum. Proinde se quisque colligat, suisque consulat rationibus.

Monitio Beati Francisci.

Denique cõcludant hoc caput duo grauissimi Patres Chrysost. & August. quorum ille multa contra inanem gloriam remedia habet: Probat primum nil esse cupiditate inanis gloriæ ac laudum peius, & subdit elegerim potius iunumerorum barbarorum seruitutem,quam semel vnius inanis gloriæ,neque enim captiuis, illi, suis talia præcipiunt, qualia subditis suis ista iubendo mandat. Omnium, inquit, seruus esto, animam contemnito,virtutem negligito,libertatem rideto, salutem tuã destruito, & si bonum quid feceris, non adhoc facito, vt Deo placeas, sed vt multis ostentes, & coronam quæ benefaciẽtes manet perdas. Quid quæso poterit hisce præceptis crudelius fieri? Deinde addit, Quod malus planè sit hic morbus, manifestum est, quomodo autem illum effugiamus, necesse erit, vt dicatur, maximè sanè si tibi hoc potissimum persuaseris, nẽpè hunc morbum esse grauem, optimè iam correctionis initiũ feceris; tum enim ægrotus confestim de medico cogitat, cum

Hom. 17. in Ep. ad Rom.

Optima Doctrina Chrisostomi contra Vanagloriam.

ante

ante omnia, primum ægrotare se cogitauerit. Quod si & aliam viam, qua morbum hunc effugias, quæsieris, respice ad Deum continuò, & ea quam ab illo expectas, gloria contentus sis. Si quando te morbus hic titillauerit, vt conseruis tuis, quæ rectè facta gesseris, gloriando narres, rursus cogitans, quod nihil inde fructus, etiam cum dixeris, sis accepturus absurdã hanc concupiscentiam extinguas animæ tuæ in hunc modum immurmurans, Ecce tantum temporis parturiendo laborasti, vt quæ rectè gesseras alijs inuulgares, & cum tantum temperantiæ non haberes, vt silentium seruares, omnibus ea obtrusisti, iam dic quæso, quid vtilitatis amplius inde cæperis, nihil planè nisi extremum damnum, nimirum, quod irrita facta sunt omnia, quæ magno labore congesseras; post hæc, & illud perpendas quod multorum sententia sit corrupta, corruptumque iudicium, imo non solum corruptum, sed & quod subito marcescat, nam etiamsi ad horam admirentur, puncto tamen temporis vix præterito, omnium obliuiscuntur, quamquam etiam si manserit, multæ tamen miseriæ fuerit, diuinam illam, istã commutasse. Si vero mirum videtur, quod dico audi Christum idem censentem, Væ vobis, (inquit) cum benedixerint vobis homines; Si enim cuiuis arti, non quosuis, sed ipsos opifices iudices requiris, quomodo virtutis probationem multis committis, & non vni illi præ omnibus, qui cum omnia sciat, solus etiam vel exturbare vel coronare potest. Hoc itaque Christi verbum inscribamus & parietibus, & ianuis, & menti, dicamusque continuè nobis ipsis: Væ nobis, si quando laudauerint nos omnes homines, nam ipsi etiam laudatores te postremo, velut vani honoris, præconijque, quod ab ipsis fit, stultè amantem vituperabunt.] lege totam homiliam, & pleraque inuenies similia ego quidem plura hic adscripsi, quod cum totus locus verè aureus sit, ipsa etiam prætiosa longitudo est, sed audiamus iam paucis Augustinum. Non aliam, inquit, ad capessendam, & obtinendam veritatis viam munias, quã quæ munita est ab illo, qui gressuum nostrorum, verus Deus, videt infirmitatem. Ea autem prima est humilitas, secundã humilitas, tertia humilitas. Sic fiet, vt illud Annæ impleatur; Sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est.

Luc. 6.

Ep. 56. ad Dioscori.

Spiritus paupertatis. Cap. XIV.

CHristus Dominus, siue Apostolos, siue septuaginta duos discipulos ad euangelizandum missurus, post propositam prædicationis materiam paupertatis præceptum maxime videtur inculcasse, iubens etiam eosdem solo cibo, quicunque apponeretur, esse contentos, Cui tamen priuilegio, S. Pauli magnanima charitas renunciauit, cum ne vlli grauis esset, manibus suis operaretur, vt planè admirandum sit, totius orbis magistrum, qui ne baptizandi quidem occupatione volebat distineri, quo impensius ad prædicationis ministeriū incumberet. tamē labores operis, manu sua faciendi, vltrò, ne cui molestus esset, assumpsisse; cum tamen potius in eos à quibus quippiam accepisset, videretur beneficium collaturus. Tantum scilicet intelligebat in Paupertate esse momenti, ad fructus prædicationis propagandos. Et sanè cum toti sint vulgo homines in habendi cura, vix vllam in seruis Dei virtutem æquè admirantur. atque abstinentiam ab ijs rebus, quas ipsi vsque adeò sitiunt. Itaque tamquam Angelos, si fieri posset, oporteret concionatores terrarum orbem peragrare, omnium rerum terrenarum onere expeditos, vt tanto libentius audirētur a populis, quāto clarius cernerent, non quærere ipsos quæ sua sunt; sed quæ salutis æternæ ipsorū. Illustris est raciocinatio Bernardi, si Sacerdos pastor est (inquit) & populus oues, dignum est vt in nullo appareat ouibus pastor dissimilis? Si instar mei qui ouis sū, pastor meus, & ipse incuruus graditur, vultum gerens deorsum, & terrā semper respiciens, & soli ventri, mēte ieiunus, pabula quæritans, in quo discernimur? Væ si uenerit lupus, non erit, qui præuideat, qui occurrat, qui eripiat, Decet ne Pastorē more pecorū, sensibus incubare corporeis, hærere infimis, inhiare terrenis? & non potius erectū stare vt hominē, cœlum mente suspicere, quæ sursum sunt quærere, & sapere, non quæ super terrā?] Exemplo nobis esse possunt, Tum plerique aliarum religionum primi sectatores, Tum nostræ Societatis antiqui Patres, qui propterea tantum proficiebant initio, non quod singulare aliquod dicendi genus afferrent, sed quod inter cæteras virtutes illustria perfectissimæ paupertatis documenta præberent, in Xenodochijs diuersantes, & emendicata stipe victitantes; quod & in aliarum religionum principijs, apertè ex earum Chronicis manifestum fit; ob hanc eandem edificationis causam, &

Exemplum Pauli.

Ep. 42. ad Episcopū Senonensem.

rerum

rerum terrenarum contemptum; Et hæc inter cæteras causa fuit N.B.P. Ignatio, cur nollet à suis, ne eleemosynas quidem pro concionibus cuiusuis generis accipi. Sed quid mirum, inter Christianos tantum esse authoritatis paupertati? Audi Senecam, & quidem Epicuri vocem laudantem, magnificentior, (mihi crede) sermo tuus, in grabato videbitur, & in panno; Non enim dicentur tantum illa, sed probabuntur. Ego certè aliter audio, quæ dicit Demetrius noster, cum illum vidi nudum, quanto minus quam stramentis incubantem: tunc enim non præceptor veri, sed testis est.] *Epist.* 20.

Verum quia non eadem est omnibus Euangelij præconibus par virium, & valetudinis firmitas, & alia alijs necessaria subsidia sunt, vnusquisque tamen suspectus sibi sit, & studeat erga spiritum paupertatis, propensionem habere, ac sibi persuadeat, si superuacua commoda recidantur, reuera per pauca satis esse naturæ, quæ paucis contenta viuit: & omninò credat, Apostolicæ, & Euangelicæ prædicationi, paupertatem, claram, & familiarem esse debere; vt mirum non sit, si multi interdum quamuis magno labore, non multum proficiant, cum iam soli laborent, Christo operis huius authori non ritè connexi. Sit ergo Euangelicus Prædicator, ea contentus simplicitate victus & indumentorum, quam Apostolici muneris conditio postulat. Religiosi nihil inter suos singulare velint; nihil aut in libris, aut in sacris imaginibus, aut reliquiarijs supra communem modum spectabile, aut prætiosum. Nec cum apud Episcopos, aliosvè concionum gratia (vt fit) diuersabuntur, vllo modo sinant sua causa magnos fieri sumptus, siue in mensa, siue in domicilio, aut vlla re. Certo etiam sciant, si dona repudientur neminem offensum iri, sed maiorem ædificationem ac fructum inde consequuturum. Instrumentum item viatorum vulgare sit, nec itineris faciendi gratia alia quærantur, nisi quæ ad vitam pauperum modo, sustentandā sit satis. Nec vero videbimur hac re nimium seueri, si cogitetur muneris huius perfectio, si forma quam tradidit Christus Apostolis, & quā ipsi Apostoli tenuere; si denique virtutes quas ipsi Prædicatores tractant, in quibus est paupertatis Euangelicæ commendatio, & rerum terrenarum contēptus. si denique quantam vim habeat ad persuadendum veri pauperis Oratio. Debet igitur Euangelicus Concionator optimè affici ad spiritum sanctæ paupertatis, & cauere: ne ea, quæ tanquam murus religionis dicitur, detrimenti quippiam patiatur.

In quo paupertatem tenere oporteat.

Malũ exemplum in hac re quantum noceat.

. Præter alia damna plurimum in religiosis familijs nocent exempla, serpuntque contagij modo. Nihil enim est tam procliue, quam vt quod in alijs videmus, & ipsi velimus. Nec causa idem volendi deerit, cum adeò sit cauillatrix commoditas. Multi præterea grauiter offenduntur, ac stomachantur, dum vident quosdam eorum de numero esse, qui grauia alligant onera, nec digito suo volunt ea mouere. Itaque fidelis præco virtutum, sicut verbo alijs præit, ita exemplo præluceat domi, forisque & sibi accomodet illud Cassiani, Quodcunque extra cõsuetudinem præsumitur; vsumque communem, vanæ gloriæ atque ostentationis morbo pollutum, antiquissima Patrum traditio notat. Sed iam de recti cura exempli nouo instituto capite disserendum est.

Lib. 5. c. 23 de spiritu Gastrim.

Conuersationis bonæ exemplum. *Cap. XV.*

QVam sit necessaria Oratori Christiano vera, & solida virtus, à nobis dictum est hactenus: verũ quia sanctitas, non illi quæcunque satis est, sed quæ etiam foras emanet: Placuit, hic de recto exemplo separatim differere, quod, tum domesticis cum quibus versatur, tum cæteris præbere omnibus debet. Nam quamquam huius rei sæpè ante incidit mentio, tamen grauitas ipsius postulat, vt ea quoque propriè, planiusque tractetur. Rectè enim Chris: Iudicat, Omni tuba, documenta operum clariora esse vitamque mundam ipsa luce clariorem. & multo fidelior, inquit, & certior doctrina operum quam sermonum. Nam qui talis est, etiam silens, & cum non videtur docere potest, & alios quidem, qui illum vident, alios vero, qui de illo audiunt: & multa fruetur Dei gratia, non solum propter se, sed & propter alios, qui illum vident, & incitantur, vt glorificent Dominum. Talis per mille linguas, & multo plures gratias, & laudes referet Deo. Neque enim noti soli, testes sunt vitæ illius, & ipsum mirantur, ac ipsum Dominus, sed & qui non cognoscunt, & ab alijs discunt, & qui valdè procul habitant, & non amici soli, sed & inimici reuerebuntur virtutis eminentiam.]

Hom. 15. in Matth.
Hom. 13. in Gen.
Bonum exẽplum quantã vim habeat.

Opinio virtutis quã oratori necessaria.

Cum igitur duæ præcipuè res authoritatem suasori necessariam colligant, scientiæ, ac virtutis opinio, vt confidant ij, quos adhortatur, nec falli eum, nec velle ipsos decipere, manifestum est, probitatis opinionem apud quosuis, sed maximè apud Christianos auditores, longe necessariam magis. Nam

cum

cum fidei res pro concione tractentur, satis ferè norunt homines vera dici : neque tam docendi, quam permouendi sunt, vt quæ ipsi quoque iam cognouere, atque etiam volunt, sed languidè; ea efficaciter velint, agantque. Atqui quanto magis populum opinio sanctitatis, quam scientiæ moueat, per sese liquet, & apparet ex concursibus, quos ad idiotas, planèque infantes, nomine sanctitatis eorum vulgato, fieri videmus, quibus illa ipsa humanarum ignoratio doctrinarū, augere authoritatem, ac fidem videtur; quod scilicet quicquid loquuntur, traditum ijs diuinitus creditur; & cum veneratione suscipitur. Hæc ita cum sint, eo debet Concionator vires intendere. quod summa cum humilitate potest efficere si seriò virtutem, & Dei gloriam amet vt nullum famæ suæ offendiculum ponat. Propterea Christus priuatim Doctores Ecclesiæ instruēs dixit, *Matth. 5.* Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum: Non autem tum glorificant homines Patrem cęlestem, cum in Concionatore solam doctrinæ lucem vident, sed vbi eam animaduertunt bonis operibus, & vitæ sanctitate splendescere: cum contra : Cuius vita despicitur, nihil aliud restat, nisi vt eius doctrina contemnatur. D. Prosper. Non potest dicere (ait) Sacerdos contemptoribus admonitionis suæ, futurum cogitate iudicium, quod ipse fortè non cogitat, amatoribus sęculi, nolite diligere mundū, si eum mundi amor delectat, Ambitiosis, ambitioni finem imponite, si eum ambitio ruinosa præcipitat, & quicquid boni nō facit, aut mali committit nec iubebit fieri, nec vetabit, quia necessariam docendi authoritatem contrarietate suæ actionis aut amittit, aut minuit.] Chrisost. Neque tam considerantur ea, quæ à nobis dicuntur, quam quæ à nobis aguntur. Et vt scias rem ita se habere, licet infinities tantum philosophemur verbis, & de patientia disseramus: & cum tempus fuerit, eam operibus non demonstremus, non tantum proderunt verba, quantum nocebunt opera.] Sed intueamur magis ipsam Prędicatorum formam; Quæcunque sunt vera, ait Paulus, quæcunque pudica, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus Dei, hæc cogitate, quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me, hæc agite. Vtinam tales simus, vt quæ populi à nobis audiunt, eadem intueantur. in nobis : vt cum eodem Paulo dicere possimus; Deo autem gratias, qui semper triumphat, nos in Christo, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco.

De vi. Cōt. l. 1. c. 15.

Hom. 8. in Gen.

Phil. 4.

2. Cor. 2.

1. Tim. 4. Itaque sibi dictum putet Concionator, quod Timotheo dicitur, exemplum esto fideliũ; & quod Tito; In omnibus temetipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, verbum sanum, irreprehensibile: vt is qui ex aduerso est, vereatur, nihil habens dicere de nobis. Quod omnibus Clericis præcipit Concil. Trid. sibi maximè conuenire credat Euangelicus Doctor, Nihil ait, esse quod alios magis ad pietatem & Dei cultum, assiduè instruat, quam eorum vita, & exemplum, qui se diuino ministerio dedicarunt, cum enim à rebus seculi in altiorem sublati locum conspiciuntur, in eos tamquam speculũ reliqui oculos conijciunt, ex eisque sumunt quod imitentur. Quapropter sic decet Clericos ad sortem Domini vocatos, vitam moresque suos omnes componere, vt habitu, gestu, incessu, alijsque omnibus rebus nihil nisi graue, moderatum, ac religione plenum præseferant.]

Tit. 2.

Sess. 22. c. 1. de refor.

Igitur omni cura inuigilandum est ei, qui se profitetur morum magistrum, vt domi, forisque, inter domesticos, & externos, cunctæ eius actiones, ac verba, sanctitatem, & bonum nomen redoleant. Illa enim ipsa professio facit, vt plus quiddam ab eo, quam à cæteris expectetur, quod si non præstat, tum homines propter rei deformitatem, quasi decepti indignantur. Ac frustra in Concione loquetur, destruens exemplo, quod verbis ædificat. Sic exponit B. Greg. id quod habetur 3. Reg. 3. de muliere quæ filium, quem lactabat vigilans, dormiens interemit, quia Magistri vigilantes quidem scientia, sed vita dormientes, auditores suos, quos per vigilias prædicationis nutriunt, dum quod dicunt, facere negligunt, per somnum torporis occidunt, & negligendo opprimunt, quos alere verborũ lacte videbantur.] Et alibi egregiè docet, hos Prædicatores contra se ipsos ferre sententiam; Viri inquit, arrogantes, & docti cum rectè non viuunt, & tamen recta dicere doctrinæ impulsionibus compelluntur, ipsi damnationis suæ aliquo modo præcones fiunt; quia dum ea quæ agere respuunt; prædicantes insinuant; suis se vocibus damnatos clamant:] Et interpretatur in eos illud Psalmi Conuersi sunt in arcum prauum; Arcus quippè peruersus (ait) ipsum à quo intenditur, percutit, in dictis autem suis arrogantium linguæ arcui peruerso sunt similes, quia dum contra elationem verba faciunt, in suis authoribus sagittas figunt] Eadem Chrysost. docet multi sacerdotes, & pauci sacerdotes, multi nomine, pauci opere. Videte ergo quomodo sedeatis super cathedram, quia cathedra non facit sacer-

Exemplũ malum Prædicatoris obest.

l. 21. Mor. cap. 8.

l. 27. Mor. cap. 27.

Dist. 4. cap. multi.

ſacerdotem, ſed ſacerdos cathedram: Non locus ſanctificat hominem, ſed homo locum; qui benè ſederit ſuper cathedram, honorem accipit ab illa, qui malè ſederit, iniuriam facit cathedræ. Ideoque malus ſacerdos de ſacerdotio ſuo crimen acquirit non dignitatem; in iudicio enim ſedens, ſi quidem benè vixeris, & benè docueris omnium Iudex; ſi autem benè docueris, & malè vixeris, tui ſolius condemnator eris.] & rurſum idem. Qui docet, verborum ſuorum ſit ipſe exemplum: vt magis opere doceat quam ſermone. Et paucis interpoſitis dignam Chryſoſtomo profert ſententiam; Si in Terra eſt animus tuus, vt quid de cœlo loqueris? Si autem de cœlo loqueris, in cœlo conſiſte: vt poſſis cum Paulo dicere, Noſtra conuerſatio in cœlis eſt.] Et concludit, Aut vbi ſtas inde loquere, aut vnde loqueris ibi ſta.]

In 5. cap. Matth.

Nimiæ familiaritates & crebræ viſitationes vitandæ. *Cap. XVI.*

HAec vt Concionator facilius obſeruet, imprimis multæ conuerſationis amicus ne ſit; quamuis enim eius ſpiritus non debeat eſſe ſupra modum ſolitudini addictus, & ſilentio, tamen multo minus debet eſſe conſuetudini ſæcularium deditus; Vbi non agatur de conſcientia, vel de ſpirituali animæ profectu, ſeſe paucis expediat, vt ſolebat ex noſtra ſocietate Pater Hieron. Ottellus, qui concionando in animarum ſalute multos annos cum magno fructu, & egregiè laborauit, adijciens illud prouerbium, Amici fures temporis. Quo pertinere videtur Apoſtoli præceptum, In ſapientia ambulate ad eos qui foris ſunt, tempus redimentes. Iuuat hic Senecam audire; Quid tibi vitandum præcipuè exiſtimem quæris? turbam. Nondum illi te tuto commiſeris: ego certè confiteor imbecillitatem meam. Nunquã mores quos extuli refero:] Et mox; Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod vitium nobis aut commendat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit.] Ipſe etiam Plato in Timæo iubet Sacerdotes ſeparatos ab omni turba vitam agere debere. Sancti autem religionis Chriſtianæ Doctores, multum grauitatis in Sacerdotis, & præſertim Concionatoris vita requirunt. Vitanda eſt igitur multa hominum conſuetudo, ac frequens, non modò quia teritur fruſtra tempus, ſed etiam quia inter huiuſmodi colloquia facile euaneſcit ſpiritus ac deuotio. Quin illi ipſi qui noſtro vſu

Epiſt. 7.

Nimia familiaritas ſibi & alijs nocet.

delectari videntur, paulatim incipiunt bonam de nobis opinionem amittere; verum est vetus verbum Nimia familiaritas parit cõtemptum: Optima illa tenenda est regula quæ sic habet; cunctis esto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus. Præterea periculum est, ne is qui populo frequenter immiscetur, populi mores addiscat,& sæcularium studijs afficiatur sensim,& inficiatur. Neque enim adeo debemus nobis ipsis fidere, vt non timeamus illud, Commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum.

Fugiendæ crebræ visitationes. Ex quibus verbis optimum consilium nobis tenendum est, non debere Concionatores in visendis viris nobilibus, & multo minus mulieribus esse occupatos, nisi spiritualis necessitas compellat. Neque illud debet apud nos habere multum momenti,quod à quibusdã obtenditur,qui id fieri iudicant oportere ad conseruandam horum amicitiã, vt in spiritualibus animarum suarum rebus adiuuentur. Nam experientia patet, his crebris salutationibus neque eos multum lucrari, & nos de nostro non parum deperdere. Et planè si prædicationis officium comitari debet (vt supra docuimus) contemplatio,certè huic detrahitur, quod in superuacaneis colloquijs insumitur & attentionis & temporis. Ex quo necesse est officium Prædicatoris ac statum, non integrum permanere. Atque hoc disertè Diuus Gregorius docet. Egressus Samuelis expectetur quia viri sancti in secreto sui silentij venerandi sunt, inquietandi non sunt. Raro enim (inquit) videbatur in Ciuitate, videlicet, tardè veniens cito recedens quo nimirũ magisterio sanctæ Ecclesiæ Doctor instruitur,vt videlicet raro sit in publico,frequẽs in secreto, vt quo tardius aspicitur, deuotius veneretur, quia quo amplius in secreto contemplationis latuit, verbi Dei thesauros, ad eos qui se expectant,ditiores trahit,ille enim potest multa bona in infimis dicere, cui per secretum mentis intuitum conceditur summa videre.]

In 1. Reg. c. 9. exposit. l. 4.

Modus conuersandi politicus vt hodie vocant arguitur. Secundo in seculari consuetudine fugiendus est Concionatori agendi modus quidam, qui magis aulicorum, quam Religiosorum proprius est, & eorũ qui magis spiritu huius mundi, quam spiritu Dei viuunt: magisq; sapit mores quosdã,quos hodie politicos vocamus, quam simplicitatẽ Euangelicam ac religiosam. Ex hoc genere, vt exempli gratia dicam, est leuis & iuuenilis in familiari vsu libertas, sub prætextu hilaris, & lætioris cuiusdam conuersationis ridicula dicta, ac facta, & lepidas historias intermiscendo, vt hoc modo amicos & viros nobi-

nobiles familiaribus colloquijs detineãt. Tenenda est Ambrosij sententia. Affabilitas sermonis ad conciliandam gratiam valet plurimum. sed hanc volumus esse syncerã, ac sobriam sine vlla adulatione, ne simplicitatem: ac puritatem alloquij dedeceat sermonis adulatio. Magnus item Bas. Cum quid loquuturus es, ea ex ore tuo prosiliant, quibus & proximum consoleris, & charitatem erga illum tuam magis confirmes, & addit: Idque adhibita quadam festiua Oris hilaritate, vt qui tecum loquitur per te exhilarari se sentiat.

l. 2. offic. cap. 19.

Serm. de Abd. rerũ.

Certè D. Chrysostomus, super illa Pauli verba; neque stultiloquium, neque scurrilitas; ostendit quam sit Christianæ grauitati conueniens, ridiculis abstinere, quas qui legerit, non poterit non mirari, quantum plerique Christiani populi Doctores ab ea grauitate distent, quam ille vir sapientissimus iure ab ipso populo exigebat. Bernardi est sententia, Inter seculares nugæ sunt nugæ, in ore sacerdotum blasphemiæ, consecrasti os tuum Euãgelio, nugis ergo iam os aperire illicitum est, assuescere vero nugas loqui sacrilegium est, Labia sacerdotis ait Propheta custodiunt scientiam, & ex ore eius requirunt legem, nõ nugas, aut fabulas.] Qualis autem sermo adhibendus sit, egregie docet idem Chrisost: in ea verba Apostoli, Sit sermo vester sale conditus, siue in animum delicatum inciderit: astringet mollitiem; siue in confidentem, emolliet duritiem: siquidem gratiosus fuerit, neque onerosus sit, ac durus, neque rursum mollis, sed & quod stringat habeat, & quod iucundum sit, si enim immoderate perstrinxerit, magis nocebit quam proderit, rursus si immoderate gratificabitur, perniciem magis afferet, quam vtilitatem.] Itaque vtrinque oportet esse mensuram neque tristis sit ac durus, est enim iniucundus; neque rursus dissolutus sit, contemptui quippè te obnoxium reddet, sed vtrinque quod est virtutis captans; malitiam fuge instar apis, hinc scilicet alacritatem, illinc vero honestam grauitatẽ desume.] Audi & Greg. esto grauis, sed nõ austerus, vt neque de seueritate sis oneri, nec de familiaritate contẽptui.] Et Cypr. Seueritas in vobis circa fœminas vigeat, authoritas polleat, vigor teneatur, grauitas veneretur.] Eadẽ ratione nullo modo ij sũt imitandi qui horas & colloquia insumunt in rebus curiosis, inquirentes, & referentes quæ neque ad suum statum, neque ad vtilitatem eorum pertinent, cum quibus agunt; similes his de quibus. D. Lucas in Actis ait, Athenienses, & aduenæ Romani ad nihil aliud vacant, nisi audire, & dicere aliquid noui.

Ho. 17. in cap. 5. ad Ephes.

Sermo qualis in Concionatore.

l. 2. de cõs.

Ho. 11. in c. 4. ad Coloss.

l. 10. Mor. cap. 3.

De sing. Cler. sub finem.

Act. 17.

A con-

A conuiuijs, spectaculis & negotijs sæcularibus abstinendum. Cap. XVII.

TErtio, ob easdem causas putarim communiter vitanda conuiuia sæcularium, nec ea nisi raro adeunda. Nec ratio obscura est. Si enim raro debet Concionator apparere in publico quanto minus in conuiuijs, vbi omnia illa, quæ nimiæ conuersationis, & multo plura sunt damna? Quin ipse Dominus vetuit circumcursare per domos, sed voluit discipulos in eadem manere domo, in quam primo ingrederentur. Exemplū vero Christi & Sanctorum, qui conuiuijs non modo interfuere aliquando, sed vltro se etiam obtulere, eo valet, vt cum ingens apparet per eam occasionem animas lucrandi spes, non subterfugiatur occasio: quæ spes vbi magna non appareat, fugiendū potius est & alienæ & suæ iacturæ periculum. Nam inter loquutiones familiares in mensa, inter conuescendum, & compotandum, eam tenere modestiam, quæ officij ac status dignitati par est, non est cuiusuis virtutis; tum periculum est ne in alterum extremorum incidas, vel vt nimis rigidus habearis ac morosus, nisi te alijs accommodes, vel de bona opinione aliquid amittas, si qua re temperantiæ religiosæ fines egredi videaris.

Vitare à conuiuijs abstinendum. Ad Nepot. Ep. 2.

Cuius moniti grauitas vt appareat, accipe grauissimorum Patrum Hieron. August. & Ambrosij sententias. Consolatores nos (inquit Hieron.) in mœroribus suis potius, quam conuiuas in prosperis nouerint. Facilè contemnitur Clericus, qui sæpè vocatus ad prandium, ire non recusat: Nunquam petentes; raro accipiamus rogati. Nescio enim quomodo, qui deprecatur vt tribuat, cum acceperis, viliorem te iudicat, mirū in modum si eum rogantem contempseris, plus te postea veneratur.] Testimonium Ambrosij & August. simul inuenies in vita eiusdem August. quam Possidius describens sic ait, Seruandum esse in vita, & moribus hominis Dei, referebat (scilicet S. August.) quod in institutis sanctæ memoriæ Ambrosij comperrat, vt vxorem cuiquam nunquam curaret, neque militare volentem ad hoc commendaret; neque in sua patria petitus iret ad conuiuium. Quorum etiam rationes has dabat, vt idē refert Possidius scilicet, ne dum coniugati inter se casu iurgarent, etiā maledicerent, per quē coniuncti essent: & ne militię commendatus, ac male agens, suam culpam suffragatori tribueret;

Possid. in eius vita. c. 27.

buerer; & ne per frequentiam conuiuiorum temperantiæ amitteretur modus. Hæc de conuiuijs neque tamen sanctorum ea est seueritas, vt nunquam velint acceptandum esse aliquod cōuiuium vbi alicuius spiritualis fructus spes appareat, (vti diximus) quia contingit aliquādo vt quos correctio disciplinæ tardos facit ad percipiendam veritatis normam; conuiuiorum sedulitas & admonitio blanda ad viam perducat iustitiæ. Idem sit iudicium cum ad celebritates quasdā prophanas sacer magister, imo etiam spirituales, solum spectandi gratia inuitatur. Multoque magis villæ ac rusticatio cum secularibus euitandę. Veruntamen, vt initio dicebam, neutiquam ita amanda est solitudo, vt salus proximi, cum se offert occasio negligatur. Neque enim vt ait idem Greg. perfectus Prædicator est, qui vel per contēplationis studium operanda negligit, vel per operationis instantiam contemplanda postponit.] Cum ergo pro ratione muneris sui in beneficium alicuius animæ prodire in publicum cogitur, seruet illam solitudinem, quam Bernardus docet, solus es, si non communia cogites, si non affectes præsentia; si despicias quod multi suspiciunt; si fastidias quod omnes desiderant.]

A spectaculis abstinendum.

l. 6. Mor. cap. 17.

Ser. 40. *in Cant.*

Quarto seruandum est optimum Gregorij documentum, qui vult Concionatores alienos esse à suscipiendis sæcularium negotijs. Qui, inquit, officium Prædicatoris suscipit, dignum non est, vt onus sæcularium negotiorum portet, nedum hoc eius colla deprimit, ad prædicanda cœlestia non assurgat.] Paulus clamat Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus. Christus noluit inter duos fratres cōponere negotium de hereditate, cum tamen posset alicui videri pertinere ad pacem inter eos conciliandam, sed repudiauit cum diceret, Quis me constituit Iudicem, aut diuisorem super vos? Certe ad nos nequaquam pertinent multa negotia contractuum præsertim rerum ciuilium. quæ sæpe cum eum euentum non sortiantur, quē sæculares expectant, conqueruntur postea de sacris viris, qui se hisce negotijs immiscuerunt. Denique Concionatores, suo debent muneri incumbere, & non ad alia distrahi etiam bona opera, iuxta illud Pauli non misit me Dominus baptizare, sed Euangelizare.

Hō. 17. *in Euang.*

Negotiorū sæculariū cura non admittenda.

2. *Tim.* 2.

Luc. 2.

In 1. *Cor. cap.* 1.

1. *Cor.* 1.

Ex hac necessaria & cœlesti doctrina, quam hactenus explicaui, duo velim, vt noster Christianus Orator apud sese statuat. tamquam axiomata certissima, de quibus nullo modo liceat dubitare. Primum, validiora esse ad persuadendum vitæ sanctæ exem-

Exempla validiora quam verba.

exempla, quam verba plusque nos posse proficere virtutum splendore quam sono verborum. D. Franciscus sine dubio plures animas Deo lucratus est bona ædificatione suæ humilitatis, ac sanctitatis, quam Concionatores multi docta, excultaque facundia; quia Homines, vt ait, Seneca magis oculis, quam auribus credunt; Nam virtutem in abstracto constitutam quis videat quis imitetur? At virtute præditum quempiam: homines videndo & audiendo imitari conabuntur. Secundum quod velim ex dictis colligi, & penitus in animū infigi, summa vigilantia curandum, vt ne in minimis quidem proximi nostra conuersatione offendantur. Vix dici potest quantum homines scandalum patiantur leuibus quibusdam culpis Concionatorum, siue ij religiosi sint, siue non, qui præcipua quadam professione diuino cultui mācipantur. Quorū vel ineptiæ, nugæ, morositas, & alia id genus, profectui populi impedimentum ingens opponunt. Quin adeo non a leuibus modo peccatis, sed etiam sępe abstinēdum est a rebus, quas sine vlla vel leui culpa fieri liceat. Audi Paulum, Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum; &, Omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Christi; &, Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt: Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Post omnes has a nobis enumeratas Christiani Oratoris virtutes, agendum adhuc esset de eius, qua maximè pollere debet, Prudentia, in plerisque sui muneris functionibus omnino necessaria. Sed quoniam hæc late patet, & copiosam habet in qua sese exerceat segetem, Tertiam ei nostrę institutionis partem assignauimus: quare hoc loco nihil erit dicendum.

Senec. Ep. 6.

1. Cor. 8. cap. 9. Cap. 6. & 10.

De prudētia in tertia parte agitur.

Regula, Christi Domini his quos ad prædicandum mittebat. Cap. XVIII.

HActenus ergo de virtutibus Oratoris nostri sit dictum, quæ eo tendunt, vt ad Deum & ad homines optime instrumentum accomodent. Erit fortasse, cui frustra in his tantum operæ insumptum videatur, cum haberemus ad manum germanam euangelizantium formam, quam iam olim Dominus noster, id est sapientia ipsa, ipseque Euangelij author coloribus suis expressit, quæ satis esse poterat si sola proponeretur. Verum nostram sedulitatē excusabit cum grauitas operis, tum iuuandi voluntas, non tam vt ex me audirent Concionatores:

tores; quod ipsis oneris incumberet, quam ex sanctis Patribus acciperent; hoc enim curauimus. Nunc antequam ad ea progrediamur, quæ ad sapientiam euangelici Oratoris spectant; proferamus etiam, & quasi sub aspectum ponamus illud ipsum exemplum, quod cœlestis magister descripsit.

Conuocauit Christus dominus duodecim Apostolos, quos ad prædicandum regnum Dei mittebat: ac primum loca certa in prima illa legatione, quæ adirent, ijs attribuit, nempe Iudeæ Ciuitates & oppida, vetuitque in viam gentium abire, & in Ciuitates Samaritanorum intrare, ob causas quas ipse iustissimas iudicauit. Hoc autem Concionatores admonet, ne ipsi sibi ad concionandum pulpita, & Ciuitates eligant: sed intelligant multo esse huic Apostolico numeri congruentius, vt hoc superiorum iudicio relinquant, & multo libentius suos labores ponant in locis ad quæ mittuntur, quam ad quæ ipsi suopte nutu propendent: hoc est enim esse Apostolum, id est, missum; vt profecto videatur Apostolici muneris etiam nomen amittere, qui nutum eius, à quo mitti debuit, aliquo modo præit. Neque Apostoli cum in varias orbis terræ partes ad prædicandum discessere, ipsi sibi regiones delegerunt, sed delectum illum vel in commune consilium retulerunt, vel diuinæ reuelationi, ac prouidentiæ per sortitionem ac orationes permiserunt, quod in electione Matthiæ factum legimus.

Matt. 10. Concionatores debēt mitti ab alijs.

Act. 1.

Secundo, binos eos mittit ob fraternam charitatem, & consolationem, ait Euth. vt se mutuo in laboribus ac ærumnis iuuarent, vt in rebus agendis & consilio & opera sibi inuicem opem ferrent, Væ soli, ait sapiens, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se. Ob id maximè curandum Euangelizantibus, vt consensionem inter se animorum conseruent, & alter alterius onera ferant. Adde quod id etiam ad nostræ & virtutis & famæ munimentum pertinet, vt habeamus semper aliquem nostrarum actionum testem, & fidelem custodem. Quæ quidem res vt summi momenti, & exoptanda, & curanda est maximè: Præclarum in ea (vt accepimus) B. Carolus Borromeus, sicut in omnibus alijs suæ virtutis exemplum nobis reliquit. Nunquam enim Sanctissimus Præsul, & nusquam solus volebat esse: sed assidue etiam noctu aliquos habebat inculpatæ virtutis, ac bonæ famæ Clericos, qui ante sui cubiculi fores cubarent.

Luc. 10. *Mar.* 6. Bini mittantur. *Cap.* 14. *in* 6. *Marci.* *Eccl.* 4.

Tertio materiam præscripsit concionum. Prædicate, inquit, dicentes appropinquat regnum Dei. Quibus verbis licet paucis,

Tertio materia cōcionū.

cis, omnia penè quæ ad materiam prædicandi pertinent conclusit: nam si prædicandum est Regnum Cœlorum, profectò ad contemptum rerum terrenarum, ac mundi, sunt homines inducendi; quomodo enim ad futura Regni cœlestis bona poterit quis aspirare præsentibus & caducis opibus, ac voluptatibus inhians? Deinde si finis annunciatur, & æterna fælicitas, etiam via debet prædicari: hæc autem est pœnitentia peccatorum his qui à Deo alienati sunt. Quare & Apostoli probe id intelligentes, cum à Christo mandatum accepissent prædicandi Regnum Dei, exeuntes ait Marcus prædicabant, vt pœnitentiam agerent, optimè aduertentes, id ipsum esse prædicare Regnum Dei, quod Christi exemplo didicerant, qui hinc orsus est prædicationem, vt diceret pęnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum. Ergo omnium vitiorum odium; ac detestatio est maxima Christiani Oratoris materia, & cum his etiam virtutes, quæ sunt ad cœlum via necessaria. Quod autem Christus præcepit, vt prædicarent appropinquare regnum cęlorum; ad suum aduentum, & incarnati verbi encomium spectat, quippè per Christi legem & gratiam cœpit vita quædam cœlestis in terris, per quæ eiusdem passionem cœlum, iamdiu peccato clausum, patefactum est, vt ingressuris nullum esset impedimẽtum. Ergo Christum prædicaturi mittuntur Apostoli, vt eius posteri ad idem munus destinati, & eius mysteria mundo aperiant, & gratiam Redemptoris commendent.

Quarto. Paupertas Apostolica.

Quarto post assignatum Prædicatoribus locum, socium, & materiam concionum, edocet eos de viatico, quod solent, qui ad iter se accingunt ad vitæ necessaria comparare. Nihil, (ait) tuleritis in via; Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam, neque peram, neque panem, neque duas tunicas habeatis. Non est huius instituti Euangelicas explicare quæstiones. Verum certum sit hoc præceptum fuisse temporarium, datum in eam legationem, qua in Iudæa eo tempore fungebantur: & nulli dubium sit, Apostolos aliquid tulisse rerum necessariarum in via, quando inter gentes Euangelium prædicabant: tamen certissimum est Christum his verbis, voluisse omnibus Diuini Verbi Prædicatoribus inculcare, quam omnino deceat Virum Apostolicum vacuum esse omni sollicitudine rerum temporalium, etiam earum, quæ vitæ necessariæ sunt, & in Deum fiduciam collocare eiusque prudentiæ se committere, vt credat nihil defuturum necessitatibus corporis, si

Luc. 22. suo bene fungatur officio: quod & alibi Christus significauit,

cum

cum interrogaret Apostolos: Quando misi vos sine sacculo, & pera, nunquid defuit vobis? Et in hoc eodem loco suam promittit operam subijciens. Dignus est enim operarius cibo suo; quasi dicat, non deerit laboranti suus cibus, si tamen suo cibo sit contentus, id est necessario ad vitæ sustentationem, ac status sui conditionem, qui paupertatem profitetur Euangelicam non ad luxum, aut magnificentiam, more eorum, qui in domibus regum sunt, & mollibus vestiuntur, aut lautius epulantur. Rectè hoc loco Euth. Nihil adeo admirandos reddet Prædicatores, vt vita frugalis, & rebus contenta commuuibus.] Paulus ait, habentes victum, & quibusuis tegamur, his contenti sumus. Quid indignius quam sacri hominem Euangelij præconem coram sæcularibus videre in mensa splendide epulantem?

Matt. 10.

Cap. 19.

1.*Tim.* 6.

Aliæ quatuor Christi Domini regulæ. Cap. XIX.

Quinto. Hospitium quod eligendum.

QVinto, instruit Christus Apostolos de hospitio apud quos, & quemadmodum diuersari eos velit. In Quamcunque Ciuitatem, aut Castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit, & ibi manete donec exeatis. Duo pręcipit: Primum vt non sine delectu in cuiusuis domum diuertant, sed prius inquirant hominem dignum, non qui sit diues, non qui habeat nobile hospitium, sed qui sit Dei cultor solitus peregrinos suscipere, vir bonæ famæ apud suos ne si contingat adire domum alicuius, qui male audit in ea Ciuitate, vel populus offendatur, vel aliquod ipsorum mores periculum subeant, vel denique necesse sit mutare hospitium, quod prohibet. Secundum enim præceptum hoc est, vt eadem in domo permaneant, neque vagentur de domo in domum, quod posset præbere suspicionem, ait Euth. gastrimargiæ, quasi delicatiora quęrerēt, & iniuriam facere viderentur priori hospiti.

Sexto. Consuetudo qualis. Gratis dandum.

Sexto qualis eorum conuersatio esse deberet apud populos, apud quos agunt, sapientissimè monet, & quibus virtutibus fulgere par sit. Prima virtutum est paupertatis amor, contra omnem cupiditatem. Gratis (inquit) accepistis, gratis date, ne scilicet propter mercedem spiritualia impertiant, sed gratis omnino, eo præcipuè, quod gratis a Deo & ipsi acceperint; quę gratis dare debent, ne quæstum faciant gratiam prædicationis, & videantur cupiditate magis rerum sæcularium, quam zelo gloriæ Dei, ac salutis animarum ad prædicandum accessisse. Secunda mansuetudo ac benignitas. Ecce inquit, ego mitto vos

Mãsuetudo.

vos ſicut oues in medio luporum. Quaſi dicat, non deerunt qui verbis vos mordeant, qui factis dilanient luporum more. Vos autem volo eſſe oues, hoc eſt innoxios, nec repugnantes. Quare? quia ita melius eritis victores, & lupos in agnos transmutabitis. quo modo? virtute mea, & veſtra manſuetudine, quæ facile reprimet ferociam impiorum. Dumque oues eritis, me paſtorem habebitis, cui ouium cura eſt non luporum. Tertia, & quarta, Prudentia ac ſimplicitas, vt prudentia imitemur ſerpentes, ſimplicitate columbas; & vtranque vult iungi, quia altera ſine altera vitioſa eſſet. Prudentiam præcipit, quia non temere fidendum cuilibet, nec vnquam deerunt peruerſi homines, a quibus cauendum ſit; ob id enim addit. Cauete ab hominibus. Sed cum prudentia coniungenda eſt columbę ſimplicitas, ne vnquam nocere, aut vlciſci velimus: ſiquidem columba, licet pulli auferantur, tamen in iiſdem locis perſeuerat, & alios generat, vbi priores amiſit, Baſilius, prudens eſt, inquit, qui cum conſideratione virium, & ſucceſſus ad perſuaſionem audientium doctrinam ſuam diſponit. Simplex autem vt Columba, qui ne cogitat quidem de vlciſcendo eum qui inſidias ſtruxit, ſed in beneficentia perſeuerat, iuxta illud Pauli. Vos autem nolite deficere benefaciendo.]

Prudentia & ſimplicitas.

...n q. 145. ...g. breu. ...Theſ.

Septimo, circa prædicationis officium præter materiam quæ eſt de Regno cœlorum, vt ſupra diximus, monet, vt cum magna alacritate, ac feruore, ſpiritus, ac fiducia in Deum munere ſuo fungatur. Nolite cogitare, id eſt, ne anxij, ac nimis ſolliciti ſitis, quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini; Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Quo loco prohibet tantum nimiam curam, vultque intelligi hoc munus maximè pendere à ſpiritu Dei, cui multo magis Concionator debet fidere, quam ſtudio ſuo, ac humanæ induſtriæ. Adhibenda tamen eſt cura & diligẽtia tanto negotio conſentanea, ne Deus tentetur. Præterea adhibendam libertatem docet, ne aliquo humano timore, aut reſpectu præpediti taceamus. Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. Rurſus, vt Chriſti cauſam præferamus omnibus alijs rebus, & amori parentum, & conſanguineorũ, etiam vitam ipſam periculo, ſi opus ſit, obijciamus. Qui amat patrem, aut matrem, pluſquam me, non eſt me dignus.

...ptimo. ...ucia in ...um.

...ertas in ...endo. ...att. 10.

Octauo, maxime autem ſnos Prædicatores præmunit Chriſtus contra perſequutores & aduerſarios, multis rationibus ad forti-

...auo. ...ortitudo ...ad mor-

fortitudinem instruens, & excitans ad fiduciam iu Deum, Nolite timere eos, qui occidunt corpus; multis passeribus meliores estis vos; & Omnes capilli capitis vestri numerati sunt. Non est discipul us supra magistrum; Si me persecuti sunt, & vos persequentur. En optime diuini verbi præco, qualem a te Dominus perfectionem requirat: En regulę ad quas tibi omnis agenda, & exigenda est vita; quas qui sequi animum constanter induxerit, pro certo habeat, & Deo & Cęlo multas se animas lucraturum, & multos sibi meritorum thesauros, cum beatissima illa Christi Domini confessione, qua spopōdit, cum dixit, Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est; Contra vero qui hoc spiritu quem Christi regulæ formant, destituitur boni Prędicatoris nequaquam nomine gaudere, nec animarum lucro, nec Christi bonus haberi legatus debet. Confirmabunt optimè has regulas & totam hanc de virtutibus Oratoris tractationem quæ D. Bonauentura scribit de S. Francisco Plangēdum dicebat prædicatorem tamquam vera pietate priuatum, siue qui in prædicatione, non animarum quærit salutem, sed propriam laudem, siue qui prauitate vitæ destruit, quod ædificat veritate doctrinæ, præferendum dicebat huic fratrem simplicem & elinguem, qui bono exemplo alios prouocat ad bonum, & ita exponebat verbum illud donec sterilis peperit plurimos talis est (dicebat) frater pauperculus, qui generandi in Ecclesia filios, non habet officium, hic pariet in iudicio plurimos, quia quos nunc priuatis orationibus conuertit, suæ gloriæ, tunc Iudex ascribet, & contra, quæ multos habebat filios infirmabitur, quia prædicator vanus & loquax qui multis nunc, quasi sua virtute genitis gaudet, cognoscet tunc se nil proprij habere in eis.

In Vita S. Franci-

1. Re. c. 2.

Finis Libri Secundi.

DE SCIENTIA CONCIONATORIS,

Et varijs ad bene dicendum exercitamentis.

LIBER TERTIVS.

Scientia Concionatori necessaria, ac primo Sacrarum scripturarum.

CAPVT PRIMVM.

QVoniam Virtutes aliquas, quæ in Concionatore præcipuè desiderantur attigimus, par omnino est, vt de eius
l.3. de summo bono c. 36. etiam doctrina pauca dicamus. Rectè enim Isid. tam vita quam doctrina clarere debet Ecclesiasticus Doctor; nam doctrina sine vita arrogantem reddit. Vita sine doctrina inutilem facit] Deus ab omni Sacerdote scientiam requirit, quæ plane maior in eo debet esse, qui alios docendi munus sortitus est. Quis poterit medicus esse si ignoret medicinam, quomodo erunt magistri qui non fuerunt discipuli erunt plane canes muti non valentes latrare. Hoc significat
Ex. 28. præceptum Dei cũ præcipit pones in rationali Iudicij Doctrinam, & Veritatem, & alibi. Præceptum sempiternum est in
Leu. 10. generationes vestras, vt habeatis scientiam discernendi inter sacrum & prophanum, inter pollutum & mundum, doceatisq; filios Israel omnia legitima mea. (Et in Osea dicitur;) Quia
Os. 4. tu scientiam repulisti, repellam te & ego ne sacerdotio fungaris mihi. Ex Conc. Tolet. & Arelat. Ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in Sacerdotibus Dei vitanda, est qui docendi officium in populis susceperunt. Non ergo dubium esse potest, quin ei cognitio multiplex necessaria sit, qui se populo-

Conc. Tol. 4. cap. 24.
Cōc. Arel. 4. cap. 3.

pulorum doctorem in rebus grauissimis, & publicorũ morum magistrum profitetur. Quomodo enim de virtutibus, vitijsque recte differere fidei dogmata exponere, diuinarum scripturarum arcana detegere poterit, cui multa nõ adsit doctrinæ supellex. Nam cum res, quas tractat grauissimæ sint, eo debent magis esse cognitæ atque perspectæ. Si enim (ait Leo) vix in Laicis tolerabilis videtur inscitia, quanto magis in eis qui prę sunt: & quamuis consultò quæstiones (vt fere vitandæ sunt) vitet, tamen ea ipsa, quæ popularia sunt & planiora, & quæ dici necesse est, sæpè ita cohærent & implicita sunt difficultatibus maximis, vt qui eas non saltem mediocriter norit, etiam titubare cogatur, ac ruere: quo fit vt magno periculo consciẽtiam suam & famam, & animas etiam auditorum exponat; ne eueniat quod in Euangelio legimus; Si cęcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. Nec solũ necessaria est scientia ad recte docendum, aptèque dicendum, sed etiam ad authoritatem & fidem. Valde enim commouetur populus opinione doctrinæ. Itaque quamquam plus momenti est in Virtute, & in ea primum est elaborandum, tamen ad maiorem Dei gloriam, & frugiferam Apostolici huius muneris functionem, etiam in colligenda scientia desudandum est, neque eius opinio negligenda.

Cum autem varia cum eruditione oporteat esse ornatum à notitia, & studio sacrarum literarum ordiamur, quæ in nostri Oratoris persona videtur principem locum habere; qua debet adeo diues esse vt de eo dici possit. Profert de Thesauro suo noua & vetera (& ipse quoque vt S. Antonius Patauinus possit quodammodo dici Arca Testamenti. Cum enim prædicator Diuini Verbi prædicator sit, & instrumentum Dei ad animarũ beneficium, non per sacramentorum administrationem, aut alio quouis modo, sed per ministerium Verbi Dei, perspicuum est, sacram scripturam, cum in ea Verbum Diuinum contineatur, propriam in qua versetur materiam & cognitam esse debere. Sibi dictum putet Cõcionator, quod D. Paulus Timotheo scribit. Tu vero permane in ijs quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens a quo didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu. Et vt intelligat omnia esse in scipturis sacris, quæ ad bene concionandum possunt valere, subdit. Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia vt perfectus

Quam necessarium studiũ sacrarum literarum.

Matt. 13.

Ep. 1. *c.* 3.

ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus Intelligat ergo multum omnino momenti habere, ſi ad literarum ſacrarum ſtudium ſit valde affectus, & in eo bene verſatus, & ſibi perſuadeat hoc ſingulare inſtrumentum eſſe, quod tractare debet vt muneri ſuo reſpondeat. Si enim ideo ſuggeſtum aſcendit, vt ex edito loco Dei voluntatem populis explicet, nonne illa ex diuina ſcriptura nobis manifeſta fit? in qua Deus loquitur, & quã ideo Gregorius & S. Chryſoſtomus Epiſtolam Dei ad nos miſſam vocant. Si autem velit proponere virtutes quas ſequamur, & vitia quæ fugiamus, vbi melius hæc poſſumus, contemplari, quam ſi ſcriptura ante mentis oculos obijciatur, quę teſte eodem Gregorio quaſi quoddam ſpeculum opponitur, vt interna noſtra facies in ipſa videatur.] Nõ enim morales quaſcumque & philoſophorum veterum virtutes, noſter Philoſophus docet, ſed Chriſtianas, & Euangelicas, ideoque non ex Philoſophorum monumentis, ſed ex diuinis earum modus & forma ſumenda & explicanda eſt. Si rurſus conetur quod pars eſt eius muneris, fidei noſtræ myſteria, & religionis arcana tueri, & eos qui contradicunt, arguere, quæſo te quibus armis munitus hoſtem aggredietur, niſi prius ad hoc diuinæ ſcripturę armamentarium confugiat? vbi omnia genera armorum reperiet, tam ad defendẽdum parata, quam ad offendendum hoſtem elaborata, quæ quidem non ſunt carnalia, ſed ſpiritualia, vt D. Paulus ait, Adde quod vt ea quæ loquitur firma ſint, & cum ad docendum, tum ad animos hominum commouendos robur ac pondus habeant, debent diuinis teſtimonijs comprobari. Si enim Iuriſperiti in ſuis cauſis, legibus citatis, agunt, & vt ille ait erubeſcimus ſine lege loqui multo id ſtudioſius in noſtris curandum eſt cauſis, cum in re qualibet, tam copioſam & tam vtilem ex reuelatis ſcripturis ſupellectilem habeamus, vt multo magis erubeſcendum ſit eas relinquere, quo noſtra inuenta, vel humanas ſententias afferamus. D. Chriſoſtomi veriſſima eſt ſententia, Si quid dicitur abſque ſcriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæſitans, & interdum ſermonem vt friuolum auerſans, interdum vt probabilem recipiens; Verum vbi ex ſcriptura diuinæ vocis prodijt teſtimonium, & loquentis ſermonẽ, & audientis animum confirmat.]

Greg. l. 4. Ep. 40. ad Theod.

Chr. Hom. 1. 2. ad Theſ.

Scriptura Epiſtola Dei & ſpeculum.

2. Mor. cap. 1.

Cor. c. 10.

In pſ. 95.

Denique omnino intelligat Concionator, nullum ſibi magis familiare eſſe debere, quam vtriuſque ſacri Teſtamenti volumen, quod quotidie præ manibus habeat neceſſe eſt. Hic enim plane liber eſt, qui concionanti ſapientiam, & eloquentiam ſuggerit,

Scriptura ſacra ad omnia valet.

gerit, per hunc & animi persuadentur, per hunc tria muneris nostri officia, quæ sunt, docere, mouere, ac delectare prçstamus. Hic maxime valet ad arguendum, instruendum, consolandum, corrigendum, siue purgandi auditores sint, & ad primam gratiam præparandi, siue promouendi, & virtutum luminibus illustrandi, seu demum perficiendi, inde sententiæ, inde præcepta, inde exempla suppeditantur. Præclare S. Aug. Sapienter dicit homo tanto magis, vel minus, quanto in scripturis sanctis, magis minusue profecit, non dico, in ijs multum legendis, memoriçque mandandis, sed bene intelligendis, sed diligenter earum sensibus indagandis, sunt enim qui eas legunt, & negligunt, legunt vt teneant, negligunt vt intelligant. Quibus longè præferendi sunt, qui verba earum minus tenent, & cor earum sui cordis oculis vident, sed vtrisque ille melior, qui & cum volet, eas dicit, & sicut oportet intelligit.] Idem etiam. Quanto, ait, minor est auri & argenti, vestisque copia, quam de Aegypto secum ille populus abstulit, in comparatione diuitiarum, quas postea Hierosolymæ consecutus est, quæ maximè in Salomone Rege ostenduntur, tanta sit cuncta scientia (quæ quidem vtilis est) collecta de libris Gentilium, si diuinarum scripturarum scientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnatur, si vtile est, ibi inuenitur, & cum ibi quisque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multo abundantius ibi inueniet ea, quæ nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur.]

l. 4. de Doct. Chr.

Lib. 2. c. 42 ibidem.

Optimum autem ad imitandum in hoc studio exemplum nobis erit ex veteri testamento. Esdras eximius Sacerdos, & legis doctor, qui præparauit cor suum vt inuestigaret legem Domini, & faceret, & doceret in Israel præceptum, & iudicium. Parauit planè per puram intentionem, inuestigauit studio, ac labore. Et notandum id, quod additur, vt faceret & doceret; Sunt enim qui hisce studijs solummodo vacant, vt parent quod alios docere possint, non seipsos, vt supra satis superque monuimus, cum egimus, non debere Oratorē Christianum esse nisi virum bonum, qui aliorum futurus est magister. Neque hic vbi de scientia & eius studio loquimur denuò pigebit obiter admonere, vt interim dū legit, ac discit, se ipsum doceat prius, quam docendo, vt alij discant, elaboret; & quicquid inuenit, quod vtile putat fore moribus aliorum, ad suum statim vsum actione ipsa conuertat. Nam hi, qui animarum suarum curā

Contra eos qui scripturas legunt solum propter alios nō sibi.

neglecta, in id tantum incumbunt, & in hoc vnum multos studiorum, ac lectionum labores dirigunt, vt alios hortentur, ac doceant, hos ego similes esse crediderim iumentis, quæ onerata in Vrbes commeatum comportant ad nutrimentum incolarum, ipsa verò, eo non solum non vescuntur, sed ne attingunt quidem, quin potius cum alijs triticum vexerint, ipsa fœno pascuntur, vel vt mitius agamus, similes sunt pueris, nuces colligentibus solummodo ad ludendum cum socijs, nucleo neque gustato, neque aperto. Contra hos Paulus. Si tu Iudæus cum sis, confidis te esse ducem cæcorum, eruditorem insipientiũ, magistrum infantium, qui ergo alium doces, te ipsum non doces? Certè Deus cum ad prædicandum mitteret Ezechielem; fili hominis, ait, comede volumen istud, ac si diceret, ait Hieron. in eum locum, Comede, & pasce, saturare, & eructa, accipe, & sparge, confortare, & labora. Et comedi, ait Propheta; & factum est in ore meo, sicut mel dulce. Vbi Hieronymus, nisi ante comederimus apertum, volumen, docere non possumus filios Israel. Nam de illorum ore prædicatio dulcis est audientibus, qui propria vita sumunt, quod per linguã proximis conferant, in eius ore scriptura suauis est ad loquendum, cui interius impressa ad viuendum fuerit. Nam sermo dulcedinem non habet, quem vita intra conscientiam remordet. Ad prædicandum namque plus conscientia sancti amoris ædificat, quam exercitatio sermonis.] Ex nostris verò habemus innumera sanctorum, & illustrium virorum exempla, qui vt se ad conciones pararent, huic sese studio dediderunt totos. Historia Ecclesiastica refert de Basilio magno, & Gregorio Nazianzeno eos reiectis omnibus Græcorum prophanis hystorijs, in sacræ scripturæ libris se dumtaxat exercuisse, quorum intellectum, non suo ingenio fidentes indagabant, sed authoritate ac maiorum suorum scriptis, quæ ab ipsa Apostolorum traditione accepissent.

Rom. 2. *Hieron. in Ezech.* *Niceph. Lib. 11. c. 7.*

Quis modus tenendus in lectione ac studio Scripturæ sacræ. Cap. II.

COmmodum autem arbitror etiam hic aliquas adhibere regulas, vt è studio scripturarum emolumenti plurimum capere possimus. Primo velim vt optimè intelligat studiosus diuinorum verborum scrutator, qualis esse debeat, & quomodo affectus dum sacrorum librorum lectioni, & studio vacat,

Intentio in studio scripturæ sacræ qualis.

cat, Imprimis intentio debet esse sincera, vt Deum quærat & inueniat in ipsiusmet Dei verbis, in quibus ipse se, suamque pulchritudinem nobilius manifestat, quam in omnium rerum creatarum dispositione, atque ornatu: quia in creaturis vestigia sunt tantum Dei, in scripturis autem ipsemet Deus loquendo se ipsum reuelat. Vnde & apparet quanta reuerentia, & timore habentes Deum ante nos, debeamus cum Samuele dicere: loquere Domine, quia audit seruus tuus; & quanta cum pietate scrutari sacra biblia, tamquam prætiosum thesaurum, & pharmacorum apothecam, vt cum Chrysostomo loquar tanquam literas de Cœlo ab ipso Deo datas, de melle cœli vt loquitur August. melleas & diuini erga nos amoris plenissimas. Sit autem legentis intentio, non vt sciat, vel ipse sciatur, non vt efferatur, & glorietur in ea cognitione. Nam vt ait Bernar. sunt qui scire volunt, eo tantum fine, vt sciant, & turpis est curiositas, aut vt sciantur, & turpis vanitas.] non solum vt alios instruat, sed magis adhuc se ipsum, vt supra de Esdra retulimus, qui librum legis excutiebat vt faceret (& hoc primo loco) deinde vt alios edoceret; hic est verè simplex coram Domino, qui experietur illud in se ipso. Et cum simplicibus sermocinatio eius, Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum; & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Quæ simplicitas ad charitatem Dei & proximorum recta tendit intentione. Hic autem amor parit rerum diuinarum intelligentiam, plerumque enim intrat Amor, quo non potest intellectus ingredi. Solatur nos illud Christi verbum. Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego manifestabo ei me ipsum.] Curet ergo quilibet scripturarum amator inuitatus ad hoc cōuiuium, vt diuina quæ apponuntur fercula degustet, operam dare, vt veste hac charitatis nuptiali ornatus accedat, quo possit comprehendere cum omnibus sanctis, quę sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum.

Hom. 10. *in* 1. *Tim.*

Ser. 30. *in Cant.*

Thom. 14.

Secundo animum oportet habere vacuū, & liberum ab alijs rerum terrenarum, & negotiorum curis. Ideo sapiens scriptum reliquit, (sapientiam scribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu sapientiam percipiet. nec malè ille dixit) Pluribus intentus, minor est ad singula sensus: Et multo verius in his, quam in alijs studijs locum habet, quod dici solet hominē totum requirunt. Sed multò magis ad hanc lectionem afferendus est animus, qui sit ab omni noxio affectu purgatus, ac defecatus: solent enim huiusmodi perturbationes menti tenebras

Sit animus vacuus à curis, & prauis affectibus.

Eccl. 38.

offundere. Hoc planè docet Iſa. quem docebit ſcientiam, & quem intelligere faciet auditum ablactatos à lacte, auulſos ab vberibus, qui enim à carnis concupiſcentia mentem auocant, ac ſenſus, hi planè ſunt ab vberibus, & lacte auulſi, & idonei diſcipuli ad dinina concipienda myſteria. Quod ſi Ariſtoteles in Eth: iudicat, rerum moralium, non eſſe iuuenem idoneum auditorem, propter turbulentas commotiones multo minus erit cœleſtium radiorum capax, ſi quis inſanis cupiditatibus diſtrahatur, quæ vna eſt cauſa, cur tam Hæretici, quam Iudęi in ſcripturis cœcutiant, legentes, nec intelligentes, vt fiat ſacra menſa ipſis in laqueum, & retributionem, & ſcandalum.

Lib. 1. *c.* 3.

Humilitas cordis & oratio.

Prou. 11.

Coll. 14. *c.* 10.

Rurſum affectus ſit deuotus, & humilis, non ſuo fidens ingenio, ſed ad Deum authorem, ac magiſtrum per orationem recurrens. Certum eſt Spiritus Sancti axioma vbi eſt humilitas, ibi eſt ſapientia: certum eſt quod Caſs. docet feſtinandum eſſe tibi, ſi ad veram ſcripturarum ſcientiam peruenire deſideras, vt humilitatem cordis immobilem primitus conſequaris, quæ te non ad illam, quæ inflat ſcientiam, ſed ad eam, quæ illuminat, charitatis conſumatione perducat.] Cui etiam dubium eſt Deum his ſua ſecreta aperire, qui humili ad eum prece cõfugiunt. Oratio ſæpè à Deo impetrat, quo nec ratiocinatio, nec varia librorum peruolutatio, nec diuturna ualuit aſſequi conſideratio, vt recte D. Iac. dicat ſi quis indiget ſapientia poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Socrates laudat Piterium, quod orare ante ſcripturarum prælectionem ſemper erat ſolitus. Rupertus Abbas a B. Virgine ingenium ad ſcripturas idoneum impetrauit. D. Thomas plus videtur orationibus, quam ſtudio in Sacrarum literarum myſterijs cognoſcendis profeciſſe: qui etiam ad loca difficiliora, ieiunia adhibere ſolitus erat; quo loco poteris recognoſcere etiam ea, quæ ſupra de Orationis ſtudio Concionatori neceſſaria diximus. Itaque qui in lectione & ſtudio diuinarum literarum proficere ipſe primum optat in ſe, vt hoc inſtrumento ad aliorum fructus percipiendos inde ſtrenuè vtatur, legat cum reuerentia, cum ſimplicitate, ac ſinceritate, cũ charitate & Dei, & proximorum, cum puritate animi, & a curis rerum terrenarum, & a noxijs cupiditatibus alieni, ac demum cum precum adiunctione, vt lectionem comitetur oratio, quæ intelligentiam impetret à Deo. Addamus etiam & alia.

In tripar. l. 8. *c.* 1.

Quar-

Quartò necesse est, vt in hac lectione Concionator sit assiduus, & curet totam perlegere Scripturam; est enim veluti imago quædam, & pictura, cuius partes partibus respondent, & vnus liber alium declarat. Neque sit contentus, semel, atque iterum legere, sed crebrius verset, & euadet se ipse in dies doctior. Est documentum Greg. est & Augustini in hæc verba: erit igitur diuinarum scripturarum solertissimus indagator, qui primo totas legerit, notasque habuerit, etsi nondũ intellectu, iam tamen lectione vt mandet memoriæ, vel vt omnino incognitas non habeat. Addit idem, primò inuestiganda, quæ in eis apertè posita sunt, vel præcepta viuendi, vel regulæ credendi. Tum verò facta quadam familiaritate cum ipsa lingua scripturarum, ad ea quæ obscura sunt aperienda, & discutiẽda pergendum est.] Quæ Augustini regula optima est, sic enim doctrinæ ordinem tenebimus, qui a facilioribus, ad difficiliora paulatim progreditur. Et secundum hanc prudentiam laudabilis est obseruatio, quam aliqui tradunt, vt prius Euangelicorum librorum sensus eruamus, quam libros propheticos inuestigemus non solum facilioris doctrinæ causa, sed quia ex historia Euangelij facilis aditus patebit ad ea, quæ de eodem Christo Prophetæ dixerunt intelligenda, quem admodum minus fuit difficile Eunucho, post explicatam de Christo hystoriam a Philippo, prophetiam Isaiæ percipere, quam petebat. Facilius est a veritate nota coniectare promissiones, & figuras, quam ex Propheticis vocibus, & Typis diuinare Euangelij veritatem.

Totam scripturã, & crebro legat.

Greg. 2. p. past. c. 11. & 4. mor. c. 1.

Aug. 2. de Doct. Chr. c. 8. & 9.

Act. 8.

Quinto valde vtile erit, in singulis libris dum legit adhibitis aliquibus commentarijs interpretum meliorum, qui sensum literalem consectantur, colligere, ac notare in aliquo volumine per singula capita locorum difficilium explanationes iuxta sensum hystoricum, & hoc breuissimè vt possit, cum fuerit opus, ad manum esse. Etiam proderit in singulis libris, quos percurrit Indices particulares texere.

Annotanda aliqua.

Sexto rursum quicquid eximij vel ipse notauerit, vel ab alijs acceperit, reuocet ad capita, & communes locos, & notet in quem vsum profutura esse iudicet, siue ad docendum aliquod dogma siue ad cõfutandos errores, siue ad morum, & vitæ institutionem siue ad peccata redarguenda, siue ad consolandum & alia huiusmodi. E scripturis sanctis multa varietas locorum seu sententiarum colligi potest, cum ingenti, vt multi experti sunt lucro: Melito Sardensis collegit sententias morales è scri-

Locorum cõmuniũ vsus

pturis,

pturis, & librum inſcripſit ſub hoc titulo, exceptorum libri ſex ad Oneſimum. Cyprianus ad Quirinum conſimilis argumenti libros tres edidit: Primus & ſecundus habet ea quæ ad fidem pertinent; tertius quæ ad mores. Aliqui cum ſententijs ſcripturæ appoſuerunt Patrum expoſitiones. Sic Beda & quidam antiquus author nomine Defenſor, in libris quos vocarunt Scintillas ſcripturæ ſanctæ. Alij vnum tantum argumentum tractauerunt, vt eſt liber ſub nomine Auguſtini, de mirabilibus ſacræ ſcripturæ. Aliqui ſimul collegerunt omnes ſimilitudines, quæ ſparſæ per totam ſcripturam legerunt.

Meditatio Sacrarum ſcripturarum & modus. *Cap. III.*

MErito (ait Chryſoſt.) theſauro cuipiam confertur, diuinarum ſcripturarum lectio. Nam ſicut ex illo, quiſquis vel paruum fructum capere valet, multas ſibi parat diuitias, ita & in ſacra ſcriptura, etiam in breui dictione, variam ſententiarum vim, & incredibiles diuitias inuenire licet.] Idcirco ſeptimum, & vltimum præceptum Concionatori erit, non ſolum aſſidua doctorum lectione ſacrarum ſcripturarum arcana perueſtigare, ſed etiam ipſorummet Patrum exemplo, earum diligenti commentationi inſiſtere, & vt ait Propheta meditari Dei voluntatem, & legem die ac nocte, neque ſolum intellectu penetrare Spiritus ſancti mentem, quaſi dentibus comminuere, ſed etiam voluntatis affectu, earum dulcedinem deuoti, veluti cordis palato deguſtare, planè qui ſanctorum Patrum vel conciones, vel commentarios in ſacra Biblia legit, facilè aduertere poteſt, eos quæ dicunt, vel ſcribunt non ſolum ſtudio, & lectione librorum, ſed magis etiam pijs meditationibus, & oratione collegiſſe, proptereaque ſtylus, ac ſermo, qui ex abundantia cordis, & ſpiritus pinguedine manat, magnam morum pietatem, & vitæ ſanctimoniam redolet. Modus autem tenendus in ſententiarum ſacrarum meditatione, hic eſſe poſſet cum fructu.

Circumſtantiæ notãdæ.

Primo conſiderandus quis ſit, qui loquitur, & ad quem ſermo habetur, rurſus finis ob quem ea dicuntur, & modus dicendi. Præterea quidnam ſit, quod dicitur, ſit ne præceptum vel conſilium, ſint minæ an promiſſiones; an aliquid à ſua creatura exigat Creator Deus. In his debet intellectus ſingulas circumſtantias, & capita diſcurrendo verſare. Voluntas autẽ

eos

eos affectus intermiscere, qui rei, quam ante se habet, proprij sunt, & conuenientes. Secundo singulæ voces sunt attenta meditatione pensandæ, vt fiat in nobis, quod Bernardus in Canticis monet. Intellectus (ait) non remanet extra, non hæret in superficie, non instar cœci palpat forinseca, sed profunda rimatur, prætiosissimas inde solitus veritatis exuuias tota auiditate diripere, ac tollere sibi.] Itaque singula Dei verba, etsi minutiora videantur, consideranda sunt, in quibus latere mysteria, sit nobis plusquam certum. D. Chrysost. affirmat, nil temerè, ac fortuitò loqui diuinam scripturam, sed & syllaba, (addit) & apiculus reconditum habet thesaurum; imo ait Basilius otiosum verbum in scriptura ponere grādis est blasphemia. Greg. Nazian. At nos (ait) exquisitam spiritus doctrinam, vel vsque ad leuissimum apicem, & lineam transimus. Si quis, exempli gratia vult meditari sententias orationis Dominicæ, quantum ex singulis vocibus suauitatis exsuget? quātum pretiosi liquoris colliget? Eodem modo si salutationem Angelicam, seu Canticum Beatissimæ Virginis ad cognatam prolatum excutiat, in singulis voculis, tum Intellectus multos thesauros inueniet, tum Voluntas deuotionis pinguedine repleri poterit. In Epistolis D. Pauli quam facile erit animum diuinis contemplationibus saginare, non solum ob altissima mysteria, sed etiam ob phrases ac dicendi modos, maximèque ob Seraphicum huius Apostoli spiritum, Dei secreta perfectissimè penetrantem, & nobis tanta verborum maiestate promentem. Et planè Scriptura tota, perinde ac ornatissima, & ditissima mēsa est preciosis, ac cœlestibus referta cibarijs, Spiritus sancti artificio, & manu paratis, vt eis pascatur, enutriaturque spiritus noster, & pinguescat affectus, ita vt cum regio vate canat. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Præsertim Christi Domini nostri verba id habent, cuius labia distillāt myrrham primam, & vt D. Petrus testatus est, verba eius vitam æternam habent, & ipse Christus (Verba quæ ego loquor (ait) Spiritus, & vita sunt.

Verba singula considerāda. *Hom.* 18. *in Gen.* *Hom.* 10. *Hexam:* *Apol.* 1. *Psal.* 62. *Can.* 5. *Ioan.* 6.

Tertio etiam illud adderem, Inspiciendum in sententia, quam meditaris, sintne Dei verba hominem alloquentis, an vice versa, hominis ad Deum suum, eiusdem Dei spiritu instillante prolata. In primis verbis considerandus est Deus, vt Magister, & Pater, vt legislator, Consiliarius, & Dominus, protector, & pręmiorum largitor, præbendo se ei humilem, docilem, ac obedientes aures auidum cor ad doctrinam illius

Quis nam loquatur Deus an homo.

perci-

percipiendum, promptum ad exequendum, si quid præcipiat, ad amplectendum si consulat, ad timendum si minetur, ad sperandum si promittat; Denique ad amandum tantam bonitatē, tantumque Deum cum omni reuerentia, & pietate colendum. In secundis oportet meditatorem eundem eius spiritum cuius sunt verba induere, Verbi gratia; in psalmis cum Dauide, modò spiritum laudandi Deum; modò grati animi, cum psalmus diuina beneficia recolit; modò contritionis, ac doloris cum veniam peccatorum exposcit, modo fiduciæ in Deum, cum in tribulatione positi, ad opem Dei efflagitandam confugimus. Et hic est modus, quem docet Caff. tenendum, vt iugi scripturarum pascuo vegetatus animus, omnes quoque psalmorum affectus in se recipiens, ita incipiat permoueri, vt eos non tāquam à Propheta compositos, sed velut à se editos, quasi orationem propriam profunda cordis compunctione depromat; vt idem fusius prosequitur. Quare pro ratione temporis, ac status, & occasionum, non est dubium aptiores nos esse magis ad vnam Scripturæ sacræ sententiam, quam aliam. Et hæc dicta sint de sacrorum librorum lectione, ac modo eis vacandi, & meditandi. Sed arbitror necessarium etiam aliqua subijcere, quæ ad inquirendum eorum sensum literalem, oratorem nostrum, iuuare possint.

Sensus Scripturæ sacræ duplex. Cap. IV.

VT ergo in hoc genere literarum, tam graui, tam sancto, tamque diuino quis proficere queat. Prima diligentia adhibenda est, vt literalem sensum assequatur, & scriptoris mētem, quantum fieri potest teneat. Hoc autem quomodo fieri possit non est huius loci accuratius inuestigare, præsertim quia hoc argumentum complures doctissimi viri, sedulò pertractarunt. Tamen quoniam hac in re maxima prædicatoris, quē instituimus, cura collocanda est, non sum arbitratus fore à proposito alienum, si vt aditum saltem aperiam, ad profundiora inuestiganda, & pleraque alia inquirenda. Tyronibus saltem regulas quasdam paucis indicarem, ad quas tamquam ad prima quædam capita, & principia totus hic labor reuocetur.

Imprimis hoc veluti fundamentum ponatur, scripturas reuelatas non solum habere sensum literalem, qui & hystoricus dicitur, & est ille quem Spiritus sanctus auctor intendit per verba, siue in propria, siue in translata significatione sumpta, sed

etiam

etiam mysterium, qui non ex vocibus, sed ex rebus per eas significatis, eruitur. Omnino enim certum est, Deum in scripturis, & vocibus tam proprijs, quam translatis, ad significandas res, & rebus ipsis per verba significatis, ad aliquod aliud mysterium innuendum, vti. sit exemplum. In historia de serpente æneo, ad sanãdos serpentum morsus erecto, literalis sensus erit quem voces ipsæ, prima fronte inspicenti præse ferunt. Si quis autem inlligat Christum crucifixum, peccata hominum sanantem, hic erit sensus mysticus, perinde est ac si in sensu hystorico, vocibus, in mistico nos Deus nutibus alloquatur, & signis. Diximus autem sensum quidem secundum literam sumi, nonsolũ ex vocibus proprijs, sed etiam trãslatis, quia alioqui sequeretur multa sciptura loca literali sẽsu destitui, vt quando Christus dicit, si oculus tuus scandalizat te, erue eum. Porro sensum mysticum, & spiritualem triplicem esse communis est sentententia, Allegoricum, Tropologicum, & Anagogicum. Nam licet D. Hieronymus triplicem tantum faciat scripturæ sensum, scilicet Hystoricum, Tropologicum, & spiritualem; & S. Augustinus. Aetiologiam, & Allegoriam, & Analogiam ponat, non est tamen in re discrepantia: Quia Aetiologia apud Augustinum, quę reddit causam, quare scriptura aliquid dicat: & Analogia, quæ ponit concordiam vnius loci cum alio, ad primum sensum literalem, & historicum pertinent; Allegoria vero continet illos tres sensus, scilicet Allegoricum, Moralem, & Anagogicum. Hieronymi vero tertium membrum duo complectitur, Allegoricum, & Anagogicum.

Discrimen inter sensum hystoricũ & mysticum.

Sensus mistícus triplex.

Epist. 150. *ad Helbidiũ. q.* 12. *Lib de Genesi ad literã c.* 19.

Præter hæc verissimum quoque videri debet, scripturam sacram posse plures sensus literales habere, cum author sit Spiritus sanctus, qui ita verba disposuit, vt possint plures sensus parere, vt illud psalmi (ego hodiè genui te.) Exponitur à Paulo ad Hebræos de æterna generatione. Et alibi affertur ad probandam Christi Resurrectionem, sicut August. locum illum Gen. 1. in principio creauit Deus Cœlum, & Terram, docet plures habere hystoricos sensus. Sicuti etiam idem author potuit per eandem scripturam innuere, & sensum literalem per voces, & sensum mysticum per res, vt in illo, os non comminuetis ex eo, & aliquando etiam principalius mysticum, vt in multis veteris testamenti ceremonijs. Quæ fusius probare, esset egredi limites nostræ institutionis. Hoc posito debet studiosus Diuini Verbi prædicator, in sacris literis ante omnia simplicem scriptoris sacri mentem ex verbis colligere, ne si statim

Scriptura sacra plures sẽsus etiã literales aliquãdo recipit.

Psal. 2. *l.* 12. *conf. c.* 30. *et* 31. *Act.* 13.

tim profunda quædam arcana peruestigare velit; sine fundamento ædificet, cum ille simplex primus sensus, fundamentum sit sensuum cæterorum. S.Hieron. de se ipso conqueritur quod iuuenis Abdiam Prophetam esset aggressus exponere, in sensu allegorico, cuius nondum Hystoriam intelligebat.

In præfat. super Abdiam.

Regula ad sensum historicum inuestigandum. Cap. V.

VT autem quis ad hunc sensum intelligendum perueniat; Hæ regulæ vtiles esse possunt. Primò consideret diligenter, vtrum voces in propria significatione, an per metaphoram sumi debeant, nam sæpenumero non est sensus literalis, is, quê in propria significatione voces faciunt. V.g. in Parabolis, non est sensus, quem cortex literæ sonat: cuiusmodi multa sunt in Prophetis. In Daniele, quatuor animalium visio. Et Hircus caprarum, non ipsum animal, sed Alexandrum magnum significat. In Canticis & in Apocal. penè omnia aliò tendunt, quam quo verba propria spectare videntur. Esset autem grauis error, & quod est figurate accipiendum, interpretari ex vocibus propriè sumptis, vt errarunt Hæretici Millenarij, exponentes locum Apocal. de mille annis, cum Ioannes figuratè exponi debeat, secundum Ecclesiæ interpretationem, & contra figuratè accipere, quod accipiendũ est propriè. Sicut errarunt Ariani figuratè illud exponentes. Ego, & Pater vnum sumus, cum catholicam veritatem reddant verba propriè sumpta, & Hęretici nostri temporis deprauantes sensum illum verborum. Hoc est corpus meum.

Cap. 20.
Tho. 10.

Multa sunt autem, nec ambigua signa figuratæ locutionis, vt si aliquid dicitur quod acceptum in propria significatione, impossibile aliquid inferret, sicuti, cum Deo membra tribuuntur, & humani affectus: vel cum aliquid falsum significaret, vt de Ioanne Baptista, ipse est Elias: vel aliquid absurdum, vt ego dispono vobis regnum, vt edatis & bibatis: vel aliquid rectæ rationi contrarium: vt si oculus tuus scandalizat te, erue eum. Sunt Eunuchi, qui se castrauerunt, vel repugnans alijs locis scripturæ, vt cum dicitur Christum nescire diem Iudicij, cum alibi dicatur, omnes thesauros sapientiæ Dei esse in eo; Vel Ecclesiæ declarationi contrarium, vt ipse baptizabit vos in igne: cum ergo quid huiusmodi ex verbis propriè sumptis consequitur, tunc proculdubio figurata est locutio. Cum vero nihil horum

Signa figuratæ locutionis.
Matt. 11.
Luc. 22.
Matth. 17.
Matth. 5.
Matt. 19.
Matt. 24.
col. 2.
Matth. 3.

rum est, propriè sumenda est significatio, præsertim vbi Ecclesiæ accedit authoritas. Hæc est D. Augustini expressa regula. Quicquid in sermone diuino, inquit, neque ad morum honestatem idest ad diligendum Deum, & Proximum, neque ad fidei veritatem propriè referri potest, figuram esse cognoscas: quod si perspicuè dicitur, non est ad aliud referendum, quasi sit figuratè dictum; quale est illud Pauli. Tu autem thesaurizas tibi iram: sicut cōtra est illud Hieremię. Cōstitui te vt euelas, & plantes, vt destruas & ædifices:] Et infra addit. Seruabitur in locutionibus figuratis regula huiusmodi vt tamdiu versetur diligenti consideratione, quod legitur, donec ad regulam charitatis interpretatio producatur. Si autem hoc propriè sonat, non est figurata locutio, affert exemplum ex Paulo. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, hoc virtutem sonat in propria significatione, non oportet ad figuratum aliquid confugere. Subdit Paulus. Hoc enim faciens carbones congeres super caput eius. Hoc facinus est (ait Augustinus,) secundum sonum literæ seruare, ergo figurata est hæc locutio.] In scripturis apertis, vbi præcepta docemur, non est recurrendum ad sensus mysticos, vt eo loco Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, ne iuxta Comicum, vt ait Hieronymus nodum in scirpo quæramus. Eodemque modo in principio Genesis, vbi Moyses historiam creationis refert, & quid singulis diebus factum sit, illi dies secundum propriam significationem explicari debent, in sensu literali si quis autem per (Diem) Angelorum notitiam explicet, sensus erit mysticus, sicuti quādo dicitur Christum eiecisse septem Dęmonia de Magdalena, ego non video, cur Dæmones veri non intelligātur in sensu proprio; mystice autem D. Gregorius vitia exponit. In multis placet illud Basilij. Ego vero, ait, cum fœnum audio, fœnum intelligo. Tu hoc dictum intellige, nisi ipsamet scriptura se figuratè loqui significet.

l. 3. de Doct. Chr. cap. 11.

Cap. 15.

Rom. 1.

Hier. 1.

Cap. 16.

Rom. 12.

Homil. 33. in Euang.

Homil. 9. exam.

Secunda regula, inuestiganda est vocum significatio, quę occurrunt, quia sepè in vocibus obscuritas latet, quod multis modis contingere potest. Aliquando res per voces significatæ ipsæ difficiles sunt, nec facilè percipiuntur, vt multa sunt quæ de Deo scriptura diuina enunciat, & pleraque alia quorum difficultas ex ignoratione rerum pendet, v.g. cum agitur de fabrica templi, de mensuris, de Sacerdotum ornamentis, & alijs, quæ vel ad naturam, vel ad gratiam, vel ad actus morales spectant, vel de statu illius populi Hebræi & Christiani. Propterea

Significatio vocis inuestiganda.

rea Aries Montanus in lib. quem de arcano ſermone ſcripſit, vel qui Ioſeph. inſcribitur, multa ex his quæ in ſcripturis habentur explanat. Rurſum ſcribit librum de menſuris. De ornamentis Sacerdotum. De Fabricis; De ſtatu Reipublicæ Hebreæ, benè Carolus Sigonius. Aliquando autem locus eſt obſcurus, quia voces ſunt æquiuocæ, & incertum de quo ſit ſermo, vt nomen Pharaonis multis competit, Herodis Antiochi, Darij, Aſſueri, quia plures fuerunt, vnus etiam habet plura nomina vt Gedeon dicitur, etiam Hieroboal, Idumæa, Edon, Eſau Duma, eamdem rem ſignificant, Ietro etiam idem quod Raguel, Salomon etiam Lamuel, Petrus, Simon, & Cephas, Iudas, & Thadeus, Thomas etiam Didimus, Vox peccatum, ſpiritus, fermentum, Regnum Cœlorum, & alia ſimilia diuerſis modis ſumuntur. Nomẽ Apoſtolorum, Epiſcopi, Sacramenti, aliter accipiuntur in ſacris literis, quam apud prophanos ſcriptores, Nonnunquam dubium eſt, ſint ne voces Synonimę idem ſignificantes necne, vt apud Paulum, obſecro primum omnium fieri obſecrationes, poſtulationes, orationes, gratiarum actiones inter quas tamen ſancti diſtinguunt, ſæpè apud Hebræos habet aliam ſignificationẽ, vox, quam apud Latinos, v.g. apud Hebræos, panis, omnem cibum ſignificat. Vas omne inſtrumentum, fratres omnes conſanguineos eiuſdem generis, Verbum ſumitur pro re, Non eſt impoſſibile apud Deum omne verbum; Portæ ſunt loca in quibus iudicia fiebant. Iterum multæ ſunt voces in ſcriptura, quæ in bonam, & malam partem ſumi poſſunt; vt fermentum, lapis, mare, ſagittæ, zelus, æmulatio.

Phraſes & Idiotiſmi. *Cap. VI.*

TErtio notandæ ſunt phraſes propriæ, & idiotiſmi linguæ Hebreæ. Clemens Alex. huius linguæ proprietates ait eſſe cauſam obſcuritatis in ſacris literis.] Aug. de vera Religione habet inquit omnis lingua, ſua propria genera locutionum, quæ cum in aliam linguam transferuntur, videntur abſurda.] & alibi, multa autem in ſcripturis ſanctis obſcura, cognito locutionis genere dilucescunt, propter quæ cognoſcenda, ſunt eadem genera locutionum, vbi ſententiæ patent, vt etiam vbi latent, cognitio ipſa ſuccurrat, eaſque intentioni legentis aperiat.] horum ignoratio, ſine dubio facit hærere lectorem, proponamus aliquot exempla; ſecundum idioma linguæ dicitur

l. 6. Str. cap. 14. *cap. 54.* *2. Retr. Cap. 50.* Exempla.

Deus

Deus gloriæ, id est gloriosus, substantiuis loco adiectiuorum positis, vt filius perditionis id est perditus, spiritus sanctificationis, id est sanctificans, Mons Dei, dicitur, mons magnus. Secundum idioma scripturæ, dicuntur sagittæ, filij pharetræ, filij areæ, id est frumentum, & paleæ, filiæ vrbis, id est oppidula circa vrbem, filij excussorũ, id est iuuenes, filiæ carminis, id est aures; Verbum geminatum auget rẽ, vt cecidit cecidit Babylon, castigans, castigauit me Dominus, veniens veniet, & non tardabit Ps. Animã esse in manu nostra, non significat vt aliqui opinantur, habere libertatem arbitrij, sed ex proprietate linguæ versari in vitæ discrimine: Vnus est, & secundum non habet, id est, hæredem, ędificare domos, non est ædes construere, sed prosperare familiam; dare liberos, seu posteritatem, etiam opes augere: loqui ad cor est consolari aliquem: Origenes, & alij docent, in scriptura sæpè poni aliquas particulas, quæ non sunt necessariæ ad significandum, sed solum ex vsu sermonis implent orationem, quales: Ecce, Veruntamen: quoniam: Ecce nunc benedicite Dominum psalmo. 62. Veruntamen Deus, confringet capita inimicorum. Item psalmo. 37. quoniam ego in flagella paratus sum, sic particula (&) in principio libri Machab. (&) factũ est postquã percussit Alex. Baruch, & hæc verba libri, quæ scripsit Baruch. Ezech. (&) factum est in tertio anno quãuis ibi Greg. mysterium notat. Substantiuum geminatũ, & secundo loco positũ pluraliter in casu gignendi, significat excellẽtiam, vt Sancta Sãctorum, canticum canticorũ, Cœli cœlorum vanitas vanitatum, id est, maxima vanitas. Ponitur aliquando antecedens ipsum, loco relatiui, vt ad Rom. qui prædestinatus est filius dei, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi id est, sui ipsius. Hæc loco exempli dicta sunt, qui in his idiotismis peritus fuerit multa intelliget, de quibus Arias Mõtanus opusculum confecit, & Sanctes Pagninus, & noster Emanuel Sa habet indicem horum ordine alphabetico descriptum. Petrus Garsias de idiotismis Euangeliorum, noster Salmeron in suis prologomenis, D. Aug. septem libros de locutionibus scripturæ, vsque ad libros, Iudicum. In fine Ann. in Biblia.

Symbola varia scripturæ ac Tropi. Cap. VII.

QVarto, Præcedenti regulæ finitima est quam adijcimus. Sunt in scriptura alij quidam idiotismi sed ab his quos diximus distincti, quos oportet in sacris literis animaduertere

circa hominum actiones, habitus, situs, gestus,& affectus corporum & animorum, qui sub quibusdam quasi symbolis propria mysteria,propriasque significationes,ex aliqua cõsuetudine inductas includunt quarum notitia lucem sit allatura studioso diuinorũ librorum lectori, neq; solum in hominibus, sed etiam in plantis, animantibus, elementis, cœlorum aspectu; huiusmodi actiones & habitus est considerare.Exẽpla quæ passim occurrunt, rem explicabunt. In corpore humano, plurimæ sunt, tam in toto ipso corpore,quam in singulis partibus. V.g. operire caput, erat damnatorum indicium, alibi est signum confusionis & pudoris, demittere caput est signum mœstitiæ, sicut extollere caput, aliquando signum lætitiæ aliquando arrogantium, sicut oculi sublimes: & erectum collum; Vngere caput signum lætitiæ, sicut faciem lauare. Christus, tu autem ait cum ieiunas, vnge caput, & faciem laua; Radere caput & barbam,signum mœroris Manus in sinu habere, est otiosorum, dexteram dare est inire societatem: pectus percutere solent pœnitentes; Totius corporis est habitus; iacere, quod est deiectum animum habere,procumbere in terram est adorare:stare orantis est, currere significat diligentiam, cadere dicitur de victis in prælio, dormire est securi,vel negligentis Vestitus hominis, & arma multa significant, scindere vestimenta, est dolentis, seu indignantis vt fecit, Iacob audita morte Ioseph, & Caiphas. In animantibus sunt etiam hi habitus, vt volatus auium,signat celeritatem hominis,vel Dei, boues super campos fertilitatem. Canis vigilans sedulitatem in custodia. Colubri in agris ariditatem. Similiter in plantis,plantare vineas, signat tempus pacis, florum apparitio tempus serenum Portarum clausio signum solitudinis, lac suggere est optimis rebus frui. In elementis, & cœlo, solis obtenebratio,est signum calamitatis, etiam terræ motus: terra serotina solitudinem, mare rugiens imminens periculum. Pręterea sunt etiam in hominibus notandæ portentosę quædam actiones,& habitus quorum scripturæ mentionem faciunt, vt Moses cinerem iecit in aerem, Iosue leuauit Clypeum contra. Hai, Ezechiel vasa transmigrationis parauit, in signum futuræ captiuitatis, sic cornua Sedechiæ, Catenæ & lumbare Hieremiæ & pleraque alia de quibus doctè & copiosè videndus est Arias Montanus in suo apparatu Bibliæ Regiæ, qui planè apparatus est vere regius, & dignus, qui Regijs Biblijs præferatur.

Exempla horum. *Cap.7. Hester.* *Can. 3.* *Thren. 2.* *Matth. 6.* *Ezech. 5.* *Gen. 37.* *Matt. 26.* *Ex. 9.* *Iof. 8.* *Ezech. 12.* *Hier. 3.* *Reg. 22.* *Hier. 13.*

Troporum animaduersio.

Quinto diligenter cognoscendi sunt, tropi & figure locutionum

tionum

tionum, facilè enim ſenſus effugiet, ſi quis non aduertat tropicum eſſe ſermonem, Auguſt. Imprimis cauendum eſt, ne figuratam locutionem ad literam accipias, & tunc dicit habere locum illud Pauli, litera occidit, quando ſcilicet putat quis eſſe ſenſum literalem, ſciant inquit literati modis omnibus locutionis, quos grammatici Græco nomine tropos vocant, Authores noſtros vſos fuiſſe, copioſius, quam poſſunt exiſtimare, aut credere qui neſciunt eos;] Sunt autem inter figuras pleræque, quæ habent etiam obſcuritatē, vt eſt Hyperbaton apud D. Paulum ad Rom. ſtatim, ideoque Paulus obſcurus eſt vt docent plerique, quia hyperbatis frequenter vtitur, propter velocitatem ſermonum ſuorum, & propter impetū, qui in ipſo eſt ſpiritus, ſicut ad Gal. quid ergo? lex factorū poſita eſt, vſquequò, & quæ ſequuntur, tolle hyperbaton, & clarius dices, quid ergo? lex factorum diſpertita per Angelos, in manu mediatoris poſita eſt, vſque dum veniat ſemen Dei promiſſum, ſic ad Theſſ. tunc reuelabitur & cętera. Clarè ſic, tunc reuelabitur ille, iniquus cuius eſt aduentus ſecūdum operationē Satanæ] Amphibologia vt in pſ. inimici defecerunt frameæ, dubium an vox inimici ſit pluralis, an ſicut eſt ſingularis numeri, & alibi, ecce hæreditas Domini filij merces, vbi vox filij, eſt pluralis; & rurſus vnxit te Deus, Deus tuus, vbi prima vox Deus eſt in caſu vocandi, ſecunda in Nominandi, ſic in Cant. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi cubes, non eſt: ſenſus, indica mihi eum, quem diligit anima mea, ſed ò dilecte quem anima mea diligit &c. Hyperbole eſt frequens, facilius eſt Camelum intrare per foramen acus, quam &c. Ironia, Gen. ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt. Periphraſis, quæ rem circumſcribit; qui aſcenditis ſuper nitentes aſinos, Hi ſunt nobiles, & ſedetis in iudicio, Hi ſunt Senatores, & ambulatis in via, Hi ſunt Plebæi; Hypallage, Ciuitatem miſerunt in ignem, id eſt ignem in Ciuitatem; Antiphraſis, Iob, ſi non in faciem benedixerit, id eſt, maledixerit. Sed figurarum exempla ſacra in ſecunda parte proponemus.

3. de Doct. Chriſtiana cap. 10. Cap. 29. 2. Cor. 3. 2. Theſſ. 2. Pſal. 9. Pſal. 126. Pſal. 44. Cant. 1. Matt. 19. Gen. 3. Iud. 5. Tob. 1.

Aliæ conſuetudines Scripturæ. Cap. VIII.

COgnoſcendæ ſunt quædam conſuetudines Scripturis ſacris propriæ, quas aliæ ſcientiæ non habent, quarum ignoratio facit, vt qui legit, ad ſenſum, non perueniat, ſunt auautem plurimæ, ſed nobis ſat erit vti cæpimus, aliquas exempli

instar afferre, cum de hoc argumento alij scripserint, Huc pertinent septem regulæ Ticonij quas D. Aug. affert, quarum prima, est de Christo Domino, & eius corpore mystico. Aliquando enim scriptura de Christo loquitur, vt est caput simul cum corpore, quod est Ecclesia, quasi sponsum decoratum corona, hoc capiti congruit, & quasi sponsam ornatam monilibus, hoc sponsæ Ecclesiæ sub Christo capite; Secunda est de corpore domini bipartito, id est Ecclesia, quæ malos, & bonos continet, Aliquãdo enim scriptura de Ecclesia vniuersè loquitur, vt Paulus dicit, persequutus sum Eccesiam Dei, aliquando autem speciatim prout bonos complectitur, vt cum dicitur gloriosa Ecclesia non habens maculam, neque rugam; Ciuitas sancta, Vel vt complectitur malos; necesse est vt veniant scandala, Cãt. nigra sum (propter malos) sed formosa propter bonos, sicut Tabernacula Cædar (propter reprobos) sicut Pelles Salomonis (propter electos;) Tertia est de spiritu, & litera, transit enim scriptura a sensu literali, ad spiritualem, & vice versa, vt passim est videre in Psalmis; vbi cum fiat sermo de Dauide, & Salomone ad Christum se conuertit, ita vt sæpè duplex sit literalis sensus, de Dauid & de Christo. Quarta de specie, ac genere, seu de toto, & parte transitus sæpe fit ab vno ad aliud Isa: loquitur contra Babilonem, & statim vniuersaliter in omnes. Quinta de temporibus, quorum supputatio sæpe obscuritatem parit, vt Gen. semen tuum futurum est peregrinum, 400 annis munerat a natiuitate Isaac, sed in Exodo dicitur fuisse tempus 430. incipit à tempore quo Abrahæ fuit dictũ, egredere de terra tua, aliquando non curat minutias temporis. Sexta est de anticipatione, & recapitulatione. Nonnunquam refert aliquid antequam fuerit, estque Anticipatio. Isa. refertur sanitas Ezechiæ, & miraculum in horologio, postea dicitur de massa ficuum: Recapitulatio est in Gen: Istæ sunt generationes Cœli, & terræ, in die quo creatæ sunt; Septima est de Diabolo, & membris eius, cum enim Diabolus sit caput impiorum, scriptura sæpè a Diabolo transit ad impios, & vice versa, Vt loquens de Rege Babilonis, conuertit se ad Diabolum, Quomodo cecidisti de Cœlo Lucifer? & alibi de Principe Tiri agens, statim addit de Dæmone, tu signaculum similitudinis.

Iu eamdem formã possunt addi multæ aliæ consuetudines: Solet scriptura Deo attribuere membra, & multas actiones, & affectus, qui Deo non nisi Metaphoricè conueniunt, sic habere oculos dicitur, aures, manus, dormire, vigilare, irasci, pœnitere,

[Margin notes: Regulæ septẽ Ticonij. *3 de Doct. Christiana cap. 30.* Prima de capite & membris. *Isa. 61.* Secunda de corpore bipartito. *1. Cor. 15. Ephes. 2. Apoc. 21. Matth. 18 Cant. 1.* Tertia de spiritu & litera. Quarta de vniuersali & particulari. Quinta de tẽporibus. *Gen. 15.* Sexta Anticipatio & Recapitulatio. *Gen. 2.* Septima de Diabolo & mẽbris eius. *Isa. 14. Ezech. 28.* Consuetudines aliæ sacrorum librorum. De Deo.]

nitere, lachrimari. Cum tribuitur Deo aliquid, quod in nobis culpam significat, non actiuè sed priuatiuè sumitur, ex qua priuatione culpa nostra sequitur. Apud Isa. quare errare fecisti nos à vijs tuis & in Exod. ego indurabo cor Pharaonis, Augustinus moris est scripturæ Deo tribuere, quod in nobis facit Gen. Nunc cognoui idest cognoscere te fęci, Ad Gal. misit spiritum. filij sui clamantem, id est, clamare facientem, iterũ Spiritus sanctus postulat pro nobis, id est postulare facit. Item de Christo loquitur, secundum duplicem naturam, aliqua enim conueniunt vt Deo, aliqua vt homini, ratione primi, Pau: qui cũ sit splendor gloriæ &c. ratione secundi, exinaniuit semetipsum &c. aliqua secundum vtrumque ei conueniunt, vt Is. generationem eius quis enarrabit, & filius meus es tu ego hodie genui te, & doctrina mea non est mea; rursum de Christo loquitur secundum duplicem aduentum, & aliquando ab vno statim transit ad alterum, in Mal. ecce mitto angelum meum: & statim subdit de iudicio. Ioel. effundam spiritum meum, & statim ait sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus; De homine sermo est aliquando, secundum corruptam naturam, aliquando, secundum gratiam, ratione primi, Eramus natura filij iræ; ratione secũdi sumus filij Dei; si autem filij & hęredes, Ratione liberi arbitrij, dicitur conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos; ratione gratiæ Conuerte nos Domine & conuertemur. De vtroque, Non ego, sed gratia Dei mecum.

Isa. 63. *Exod. 7.* *Augu∫t. in psal. 3.* *Gal. 4.* *Rom. 8.* De Christo. *Heb. 1.* *Phil. 2.* *Isa. 53.* *Psal. 2.* *Ioan. 8.* *Mal. 3.* *Ioel. 2.* De homine. *Rom. 8.* *1. Cor. 15.*

Solet scriptura sæpe vti mutatione temporis, personarum, affectuum, numeri; presertim in propheticis libris, & in Psalmis, nam sancti, Spiritu sancto afflati vt eos agebat impetus Spiritus, modò se ad tempora conuertunt præterita, modo ad futura, & præsentia, modo ad Deum, modò ad creaturas, nunc ad vnum est sermo, nunc ad plures, sepe in varios transferuntur affectus, amoris, doloris, timoris, ex quibus omnibus oritur illa frequens mutatio temporis, personarum, affectuum, numerorumque diligenter notanda, ad seriem, & connexionem sequentium cum præcedentibus peruestigandam quæ plurimum valent; exemplum primi sit, Quare fremuerunt gentes, & statim postula à me, & dabo tibi gentes. Is. Primo tempore alleuiata est terra, & statim lætabuntur coram te, &c. Exempla secũdi innumera sunt in Psalmis, & Prophetis vbi modò Deus, modò Propheta loquitur; Exemplum tertij. Diligam te Domine fortitudo mea, est affectus amoris, a quò transit ad alium

Psal. 2. *Isa. 9.* *Psal. 17.*

laudis, & inuocationis; laudans inuocabo Dominum, & mox
in affectum doloris, circumdederunt me dolores mortis, & tor-
rentes iniquitatis, conturbauerunt me &c. Exemplum quarti
Psal. 108. ps. Os peccatoris, & os dolosi super me apertum, à quo tran-
sit ad alium numerum, loquuti sunt aduersum me lingua dolo-
sa, & statim redit ad priorem numerum, statuè super eum pec-
catorem. Signum vniuersale, secundum scripturæ morem,
1. *Cor.* 10. non semper vniuersaliter sumitur: Pau: Omnia mihi licent, &
Ioan. 1. tamen ex Dei lege non omnia licent, sic Ioan. illuminat omnem
hominem id est omnis qui illuminatur à Deo lumen recipit cō
tra vero, aliqua determinatè dicuntur, vbi numerus finitus,
Apoc. 20. pro infinito ponitur, ps. mandauit in mille generationes, id est
omnes in Apocalipsi, Ponitur numerus mille annorum pro to-
to tempore, quod est inter primum aduentum Christi, & secun
dum, Aliquando dicitur quidpiam futurum solum per minas,
Ionæ 3. vt corripiant se homines, sicut Ionas clamat, adhuc quadra-
ginta dies, & Niniue subuertetur.

Adiumenta, aliqua ad scripturæ intelligentiam. Cap. IX.

PRæterea vnus scripturæ locus optimè per alium explica-
tur, estque optimus commentarius, vt scriptura scriptu-
ram explicet; itaque diligens, & attenta lectio, ac meditatio,
& collatio scripturarum omnium summa regula videri potest,
Primò ipsamet scriptura. nam & phrasis ipsa, & spiritus fit familiaris vt assuetis iam ser-
monibus intelligentia pateat, sic D. Petrus profert duas scri-
Act. 2. pturas Basi. familiare est (inquit) Domino, ea quæ alicubi
Lib. 5. *de Bapt. c.* 1. strictim præcepta sunt, per ea, quæ in alijs locis dicta sunt ma-
nifestè tradere.] Aug. Conandum est vt ad obscuriores locu-
Aug. 2. *de Doct. Chr. cap.* 9. tiones illustrandas de manifestioribus sumantur exempla. V.g.
illa scriptura quæ ait, Pater maior me est explicatur secundum
naturam humanam dici tantum, cum in alia secundum naturā
diuinam dicatur, Qui cum in forma Dei esset, non rapinam ar-
l. 3. *de Doct. Chr. cap.* 26. bitratus est se esse equalem Deo; Magnopere August. hunc mo-
dum commendat exponendi locum vnum scripturæ per alium.
Eadem regula vtilis esse potest cum occurrunt loca, quæ in
Secundò conciliatio locorum. speciem videntur sibi aduersari, facile erit in eisdem locis ad-
uertere modum conciliandi, vel inuenire alium ex quo appa-
reat, quomodo priora loca concilianda sint. Lex iubet hono-
Exod. 20. rare Patrem, & matrem, Christus docet, qui non odit Patrem,
Luc. 14. & matrem, non est me dignus, facilè ex alio loco conciliantur.

Qui

Qui diligit Patrem, & matrem plusquam me, non est me dignus, ergo amandi sunt, sed non plusquam Christus, sic Matth. *Matt. 10.* in Viam gentium ne abieritis; & illud, euntes docete omnes *Matt. 10.* gentes, Primum tempore Christi; Secundum autem post illud *Matt. 24.* tempus, & sic conciliantur per locum Actuum; vobis primum *Act. 13.* oportebat prædicare, sed quia indignos vos redditis ecce conuertimur ad gentes. Eodem modo dicitur; Antequam gallus *Matt. 26.* cantet, ter me negabis, quomodo sit intelligendus locus, consule D. Marcum qui ait, Antequam gallus cantet bis, ter me *Marc. 14.* negabis, ergo Matth. significat antequam gallus cantet id est cantum suum absoluat, solet enim bis cantare media nocte, & mane; sic Mich. Bethleem minima es. Matth. Nequaquam *Mich. 5.* minima es. Certè ex modo loquendi intelligo vtrobique significari *Matth. 2.* Bethleem minimã esse secundum se, at respectu Christi fore celeberrimam.

Tertiò quando occurrit locus difficilis, & obscurus, considerandum est, argumentum quod ibi tractatur, Scopus eius, qui scribit, titulus libri, & narrationis, antecedentia, & consequentia circumstantiæ, causæ, consideranda oratio, quomodo sit distinguenda, & pronuncianda, Hieron. Necesse est intelligere, cur scripserit ille Propheta, vel Apostolus, quam sententiam sua ratione firmauerint, quid proprium habeant in veteri lege Idumæi, Mohabitæ Ammonitæ, quid Corinthij, Ephesij, Romani in nouo testamento.] August. rarissimè, & difficillimè inueniri potest ambiguitas, quantum ad libros diuinarum scripturarum spectat, quam non aut circumstantia ipsa sermonis, qua agnoscitur scripturæ intentio, aut interpretum collatio, aut præcedentis linguæ soluat inspectio] sicut Idem Aug. de illo Iacobi loco si quis totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus; Recolendum est, ait, vnde venerit illa sententia, quæ illam superiora pepererint, quibusque connexa dependeat, Circumstantiæ attendendæ, vt in libro Ecclesiastis. Aliqua dicuntur in persona impiorum, non scriptoris. August. docet modum benè distinguendi, multum referre ad intelligentiam, & cap. 3. modum pronunciandi, quippè sæpè contraria fit propositio si cum interrogatione vel sine ea pronuncietur.

Tertiò scopus considerandus & argumentum.

Proem. in Epist. ad Ephes.

l. 3. de Doct. Chr. cap. 4.

Ep. 29. ad Hier. initio.

3. de Doct. Chr. c. 2.

Quarto notitia linguarum Hebrææ præsertim, & Grææ præter Latinam; Item artium scientiarum, hystoriarum, antiquitatum, Geographiæ, rerum naturalium, & Politicarum, sæpe necessaria est ad scripturarum intelligentiam, August. contra

Quartò linguarum notitiam.

De Doctr. Chr. c. 10.

ignota signa, magnum remedium est, linguarum cognitio, homines linguæ latinæ, quos nunc instruendos, suscepimus, duabus etiam alijs ad diuinarum scripturarum cognitionem opus habent. Hebræa scilicet, & Græca, vt ad exemplaria superiora recurratur si aliquam dubitationem attulerit latinorum in-
Rom. 12. terpretum infinita varietas] V.g. illud. Pauli. Non vos defen-
Luc. 2. dentes charissimi, in Græco est vlciscentes, & illud Lucæ, quod
1. *Cor.* 16. superest, date eleemosynam, in Græco est τὰ ἐνόντα id est de his, quæ habetis.] Paulus quotidiè morior propter vestram gloriam; dubium an sit iuramentum, ex Græco apparet esse, vbi dicitur per vestram iuro gloriam.]

Quintò sciētiarum cognitio. Quinto Scientias, & artes, necessarias esse, vt plurimum docet Clemens Alexan. Propheticæ ait, & Apostolicæ scripturæ,
2. *De Doct.* artificiosas doctrinas exigunt; de Naturalibus. August. Rerum
Chr. c. 16. ignorantia, inquit, facit obscuras esse figuratas locutiones, cum ignoramus, vel lapidum, vel plantarū, vel aliarum rerum naturas, quæ plerunque in scriptura, similitudinis gratia ponuntur.] Exempla passim occurrunt, Notitiam locorum Palestinæ multum sibi profuisse, ad multa intelligenda, expertus est Diuus Hieronymus propterea Arias Montanus, & Brocardus, & Petrus Bellonius, & Petrus Garsia de his locis scripserunt.

Sexto in explicandis Scripturis sacris magna cura seruanda sunt & in magno habēda honore antiquitas traditionum, Conciliorum authoritas, Pontificū Romanorum respōsa, & decreta,
Traditio. Ecclesiæ sensus, & praxis, sacrorum Patrum consensus, Vulgata versio latina, ac nemo debet esse audax in cudendis nouis ex ingenio suo interpretationibus, quæ cum his, quæ diximus, non conueniāt. De Traditione si quis quærat, quomodo intelligatur apud Matt. 5. vxorem non posse dimitti, nisi in causa fornicationis. Traditio semper in Ecclesia seruata exponit, non dissolui matrimonium, nec licitum esse aliam ducere vxorem, sed tantū dimitti posse quoad Thorū; Et illud, quos Deus con iunxit homo non separet. Traditio Ecclesiastica habet posse separari matrimonium ratum nondum consummatum, si alter coniugum religionem aliquam profiteatur, & etiam consummatum, si tam vxor, quam vir cōmuni consensu ad religiosam
Concilia. vitam transuolent. De Concilijs scimus pleraque scripturarum loca ab eis explicata, quorum definitionibus standum est, cum Ecclesiam totam repræsentent, quæ est columna veritatis adeò vt D. Petrus cum alijs, non vereatur dicere, Visum est Spiritui

sancto

ſancto & nobis; De Romano Pontifice certum eſt ad eum tamquam ad ſupremum iudicem in cauſis omnibus, præſertim in ſcripturarum difficultatibus eſſe recurrendum; Senſus Eccleſiæ totius errare non poteſt, adeo vt Chriſtus dixerit, ſi Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus, & publicanus, Item Eccleſiæ praxis, tamquam optimus commentarius, habenda eſt. Si occurrat difficultas, vt aliquando fuit an Heretici, vel baptizati ad Hæreticis, ad Eccleſiam redeuntes ſint rebaptizandi, recurrendum ad praxim Eccleſiæ, quamuis enim de non rebaptizandis Hæreticis de ſcripturis canonicis nō proferatur, exemplum earumdem tamen ſcripturarum etiam hac in re à nobis tenetur veritas, cum hoc facimus, quod vniuerſæ iam placuit Eccleſiæ quā ipſarum ſcripturarum commendat authoritas; & hanc regulam vrget Auguſtinus valdè in libris contra Donatiſtas. De conſenſu Patrum Aug. ſenſum ſcripturæ non pro arbitrio peruertendum, aut detorquendum eſſe docet, vt ſciamns Sanctorum Patrum expoſitionem conſonam, & communem Catholicorum conſenſu tenendam eſſe qua de re agemus etiam in ſecunda parte: Vulgatam latinam noſtram verſionem agnoſcendam eſſe, vt legitimam, & defendendam, docet Conc. Tridentinum Denique ſi quis in ſcripturis exponēdis nimis audeat, & non innitatur his principijs, ſed ſuo ingenio, non carebit temeritatis nota & errorum ſe periculo exponet. Hæc de ſenſu literali dicta ſint, nam de ſenſu myſtico in Secunda parte huius inſtitutionis aliquid dicam, nunc ad alia, quorum ſcientia Oratori Chriſtiano neceſſaria eſt tranſeamus.

Eccleſiæ ſenſus.

Matt. 18.

Conſenſus patrum.

De pec. mer. & rem. c. 6.

Studium Scholaſticæ Theologiæ. *Cap. X.*

THeologia quam Scholaſticam appellamus, nullo modo debet carere noſter Orator, vt ab errore non ſolum abſit, ſed abeſſe quoque ſe ſciat, ſæpe enim de Deo agere debet, & eius perfectiones explicare, de prouidentia, Iuſtitia, miſericordia, ſapientia, de varijs fidei dogmatibus, de ſacramentis, de verbo incarnato, de virtutibus & vitijs, de præceptis Dei, de legibus etiam differendum eſt, quæ omnia cum in Theologia tractentur, & expendantur inde peti debet eorum cognitio; Neque ſatis eſt tutum ex cuiuſpiam ſcripto deſumere tum quia prædicare quæ non intelligas, temeritate non vacat, magnumque eſt periculum, ſi vel voculam mutes, tum quia nec eloqui, nec pronunciare, vt opus eſt, quiſque poteſt, quæ

non

non ſatis cognita habet. Præterea ſacras ſcripturas, in quibus totus eſt Chriſtianus Eccleſiaſtes, niſi ex Theologiæ decretis, fidei dogmatum explicationem luculentam perceperit, raro poterit ſine erroris, vel temeritatis periculo in vulgus proferre, Igitur hac in re hæc monita mihi tenenda videntur; Primo cum aliquem locum, qui ad doctrinã ſpectet, tractabit, ſi quid dubitat, perlegat prius, quid ea de re graues Theologi ſentiãt, ac modos loquendi, ac verborum, proprias notas aduertat. interroget doctos, nec quieſcat donec rem omnem perueſtigarit, vt poſſit tamquam Doctor in ſuggeſtu diſſerere; Alioqui ſciat ſæpè ſe ridiculum fore ſapientibus, nec raro offenſurum cum graui ſui, & aliorum iactura, Nam vel vnum verbum, non aptè, & loco prolatum, meritò, vel inſcitiam differentis, vel iudicij imbecillitatem arguit. Quin etiam locus aperitur delationibus, calumnijs, diſſidijs, & magnis Chriſtiani populi ſcãdalis. In ſumma me quidem authore, qui quæſtionem quampiam non rectè callet, eam nequaquam attinget, nam niſi probè teneat, nunquam fere poterit ita conſideratè agere, etiamſi aliena verba referat, quin docti animaduertant dicentis inſcitiam, ambitioſè ſcientiam oſtentantis.

Difficultates Theologicæ non attingendæ ab eo qui non optimè calleat.

D. Thom. Doct. alijs præferẽda.

Secundo inter omnes Theologos, ſit præcipuè affectus erga doctrinam Angelici Doctoris, tum quia eſt valdè copioſa, & vniuerſalis, omnium rerum argumenta complectens, ſiue quæ ad ſpeculationem, ſiue quæ ad actionem pertinent, tum quia eſt valdè ſolida, & firma optimis innixa firmamentis, tam ſcripturarum, quas copioſè, & eruditè tractat, quam rationum naturalium, & moralium, quas omnes quemadmodum etiam ſententias ſanctorum Patrum benè, & enucleatè proponit, ita vt diuina, & humana ferè omnia contineat, tum quia eſt ordinatiſſima, & maximè dilucida, quæque in aures populorum non difficilè inſtillari poſſit. Tertio ex hoc Theologiæ ſtudio, præſertim D. Thomæ copioſam ſupellectilem ſibi cõparet, quæ vſui deinde ſit ad tractationes de virtutibus, & vitijs, de fidei dogmatibus, de iuſtitia Politica, & Chriſtiana, de Sacramentis, de ſtatibus hominum diuerſis, & alijs rebus huiuſmodi. Quæſtiones tamen planè, vt vocant, ſpeculatiuas ſcholis relinquat, nec niſi raro, & modicè in ſuggeſtu attingat, eas præſertim quæ vix à populo intelligi poſſunt, aut non ſine aliquo periculo, cuiuſmodi ſunt de prædeſtinatione, de libero arbitrio, de potentia Dei abſoluta &c.

Vſus Theologiæ.

Quarto modus autem proponendi populo, doctrinas ex Scho-

Scholastica Theologia erutas, est, vt non vtatur concisis Theologiæ concertationibus, aut obscuris scholæ vocabulis, sed eas diligenter enucleatas, & ad communem quantum fas est, loquendi modum, intelligendique vsum redactas, populo exponat. Plurimum enim interest; Vtrum in Scholis ad viros eruditos, vel studiosos iuuenes disputatio habeatur, an in templo coram promiscua multitudine verba fiant: Quare oportebit ipsam sententiam referre ex aliquo V.g. D. Tho. articulo desumptam verbis dilucidis, & optimè significantibus, eam dein de suis rationibus, scripturisque confirmare oratorio more, magis ad persuadendum, quam dialecticorum, ad disputandum: stylo adhibito concionibus accommodato, subtilitate argumentorum, contortoque, ac spinoso sermone, gymnasijs relicto. Qui audierunt Concionantem Patrem Laynez, nostrę Religionis Præpositum generalem, testes sunt, eum res scholasticas tanta facilitate solitum in concionibus ad populum explanare; vt vel pueri perciperent; ego plane commendarem Concionatoribus vt aliquem D. Thomæ articulum in pulpitis tractarent, stylo tamen D. Chrysostomi, dilatando, adhibitis similibus, ac figuris varijs eloquenter, & acriter.

Lectio Sanctorum Patrum. Cap. XI.

QVi vult proficere in hac concionandi facultate, debet multum olei, & laboris ponere in euoluendis ac legendis Sanctorum Patrum voluminibus, tam Græcorum, quam Latinorum, ex quibus non solum multum eruditionis colliget, sed etiam luculentissimos hauriet thesauros, quibus instructus, ac ditatus, eruditè, ac facilè, grauiter, copiosè, & efficaciter, de quacunque re proposita agere poterit. Horum porrò vestigijs, & lucubrationibus omnino inhærere debemus multas ob causas, sunt enim in ijs quæ dicunt, ac docent admodum certi in expositione scripturarum valde fideles, in persuadendo efficaces, eorumque sermones ex vitę sanctitate promanantes, huiusmodi sunt qui debeant, nobis proponi tamquam exēplar ad dicendum, & imitandum. Quo verò sit lectionis huius labor vtilior, hæc mihi adiumenta succurrunt, quæ etiam omnium librorum vtilium lectioni proderunt. Modus legēdi sanctos Patres cum fructu.

Primum, aio sedulum Concionatorem debere sacros libros, & Sanctorum Patrum volumina, vt cum Poëta loquar, nocturna versare manu, versare diurna, vt paret sibi opes sententiarum, Primum documentum.

rum,rerum, exemplorum in omni genere locutionum. Neque sit turpe nobis, vt ille dicebat librorum esse helluones, vt alij sunt cibariorum, & vt attentè non cursim, non oscitanter, nec carptim, sed cum diligentia à principio ad finem perlegamus. Atque adeò cum occurrunt aliqua vtiliora repetenda est lectio, vt sicut cibos mansos, & penè liquatos deglutimus, vt coquantur facilius; Ita inter legendum eximia, non quasi cruda, & solida, sed multa iteratione molita, & veluti confecta memoriæ, imitationique tradenda sunt. D.Ambr. afferens locum Pauli, debet, ait, sacerdos complecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere, subdit quod vtique sollicitæ, atque intentæ meditationis est,non perfunctoriæ lectionis, & addit quod dicitur ad Tim. attende lectioni, & doctrinæ, lectio enim frequens, nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur.]

Cic.

Super ps. 118. serm. 18.

Ad Tim. 4.

Secundum.

Secundo Authorum diligenter habendus est delectus nimirum optimus quisque primum, ac plurimum tenendus. illud vero hic annotauerim, Cum primum aliquod opus in manus sumitur, authoris est perlegenda vita,quod valet ad intelligenda quæ is docet, & iusto pondere æstimanda,nam occasio scribendi, Aetas qua scriptum est opus, & alia id genus cognita, lectori quasi præferunt facem, vt iam non solum videatur sibi librum euoluere, sed etiam audire disputantem: Eodemque modo pondus habent tanto maius, minusvè dicta, prout illa dispar authoritas factorum commendat; Suaserim quoque codices assumi quam optimos,& scholijs,si quę ædita in eos sunt, probatissimis illustratos, quæ pariter cum contextu legantur, cui rei vsui erit Antonij Posseuini apparatus sacer, est autem hæc monitio eo necessaria magis, quod quædam in veterum scriptis occurrunt, quæ nondum eorum temporibus explicata satis, postea sancta Ecclesia declarauit, & sanxit.

Tertium documentum.

Tertio in materiæ argumentique delectu, & ordine lectionis videtur mihi vtilius esse, vt prius incipiat legere eos Patres, & aliquos libros eorum, qui sacras literas explicant, quæ facilè parabunt viam ad alia opera, in quibus certæ materiæ tractãtur, quia ex scripturis solent multa, ex ijs quæ dicuntur, erui, ijsque confirmari, vt solidis argumentis. Rursum libri in quibus res morales docentur, videntur (vt plurimum) prius esse legendi, quam ij, qui dogmata, vel controuersias in Hæreticos, vel gentes disputant, quia ordo à facilioribus ad obscu-

riora eſt magis ſecundum naturam. Item antea legenda volumina, in quibus loci communes. Theologici agitantur, vt plerique ſunt apud Auguſt. Hier. Greg. Bernar. Dam. & alios, quia hæ tractationes viam aperiunt ad alias, & ordo doctrinæ à communioribus vult incipiendum eſſe, in horum autem lectione id putarem obſeruandum, vt libris, qui vel ſcripturas diuinas, vel moralia tractant, magis immoretur lector, tanquam vtilioribus, & ad ſuam facultatem magis accomodatis; libros autem in quibus ſubtiliora Theologiæ diſputantur, ad otium reſeruet, & celerius percurrat.

Quarto optimum eſt, idque eſt in omni diſciplina commune præceptum, vt potius multum, quam multa legantur, itaque inhærendum eſt maximè vni ſcriptori, & ille penitus in nutrimentum, & quaſi ſuccum noſtrum trahendus. Doctrina eſt, & conſilium prudentiſſimi hac in re Senecæ, non eſſe per varios libros inconſtanter errandum; vide Epiſt. ad Lucil: mixta (inquit) lectio multorum authorum, & omnis generis voluminum habet aliquod vagum, & inſtabile, certis ingenijs immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Nuſquam eſt, qui vbique eſt, in peregrinatione vitam agentibus, hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Nihil æquè ſanitatem impedit; quam remediorum crebra mutatio, faſtidientis ſtomachi eſt multa deguſtare, quæ vbi varia ſunt, & diuerſa, inquinant, non alunt; & iterum lectio certa (inquit) prodeſt, varia delectat, qui quo deſtinauit peruenire vult vnam ſequatur viam, non per multas vagetur, non ire iſtud, ſed errare eſt] ſed placet magis ex Ber. audire quam ex Seneca, ad fratres de monte Dei ait Certæ lectioni certis horis vacandum eſt, fortuita enim, & varia lectio, & quaſi caſu reperta, non ædificat, ſed reddit animum inſtabilem, & leuiter admiſſa leuius recedit à memoria. Sed certis ingenijs immorandum eſt, & aſſuefaciendus animus, & de quotidiana lectione aliquid in ventrem memoriæ demittendum eſt, quod fidelius digeratur.] iuuabit etiam prudens admonitio Iſidori: Lectio (inquit) memoriæ auxilio indiget, quæ ſi fuerit naturaliter tardior, frequenti tamen meditatione acuitur, ac legendi aſſiduitate colligitur, ſæpè prolixa lectio longitudinis cauſa memoriam legentis abſtergit, quod ſi breuis ſit, ſubmoto libro ſententia retractetur in animo, tunc ſine labore legitur, & ea quæ lecta ſunt, recolendo, à memoria minimè excidunt] & addit: Acceptabilior eſt ſenſibus lectio tacita, quam

Quartum.

Epiſt. 2. ad Lucil.

Epiſt. 45.

Ber. ad fratres de monte Dei.

Lib. de ſtilo. c. 14. ad finem.

quam aperta, amplius enim intellectus instruitur, quando vox legentis quiescit, & sub silentio lingua mouetur, nam clarè legendo, & corpus lassatur, & vocis acumen obtunditur.]

Quintum documentum.

Quinto nunquam ferè inter legendũ ponendus est calamus; fluxa memoria est quicquid conseruatum vis, excipè in paratum ad hanc rem volumen ad sua quæque capita reuocato, ac tene constanter propositum; post aliquantum spatium, ingentẽ tibi non magno labore supellectilem comparabis. Noster Beatus Pater Ignatius vult, vt nostri, compendium aliquod colligant communium locorum contra vitia; deque remedijs eorum, de virtutibus, de præceptis &c. Sed prudentia est adhibẽda, non enim omnia scribenda sunt, eximia quædam & illustria excerpantur, & ijsdem verbis si habeant quid notabile, alioqui satius erit, indicato authoris loco, rem summatim perstringere. Ad hos locos communes parandos, maximè initio vtiles sunt digressiones Chrysostomi in Epistolas Pauli, & sermones ad populum Antiochenum. S. Basilij tractatus; August. in psalmos, & serm. de verbis Apost. & de verbis Do: sermones Sancti Bernardi in Cant. & alij eiusdem sermones; Moralia B. Gregorij, ac Dialogi, hystoriæ Ecclesiasticæ, vitæ sanctorum Patrum fideliter scriptæ ab Athanasio, Hieronymo, Sulpitio; Palladio, & alijs. Potuissem hic etiam adijcere indicem, vel catalogum locorum communium, in quem redigenda sunt omnia, quæ inter legendum occurrunt, vt singula in suas classes referantur, vt commodè, cum vsus incidit inueniri possint, & methodum item assignare, secundum, quam ordinandi sunt huiusmodi tituli & conscribendum volumen: Sed hunc laborem diligenter, & copiosè executus est Laurentius à villa Vincentio, vt omnino mihi supersedẽdum sit: huius authoris quatuor libros de formando Theologiæ studio, moneo studiosum Concionatorem, vt legat, multa enim inueniet cognitu digna, quæ auctor ille eruditè, piè, prudenterque pertractat.

Const. p. 4. cap. 8.

Locorum cõmuniũ vsus.

Sextũ Collationes cum alijs.

Sexto maiorem vtilitatem affert lectio meo iudicio, & experientia ipsa magistra cognoui, si quis possit cum alio socio lecta conferre, ac vicissim quæ alter legit audire, mirum quantum eruditionis afferant hæ mutuæ collationes, etenim tum ad rem melius intelligendam, quam in silentio legimus vox ipsa lumen affert, tum etiam vt quæ alter studio, lectioneque cognouit modico labore discamus; Expediret, vt Duo inter se conuenirent, & vnus explicaret aliquem scripturæ librum, & alter alium non immorantes in singulis locis, sed literalem

dum-

duntaxat sensum breuiter exponentes, ita sperarem facilè ad peritiam diuinarum literarum quempiam breui peruenturum. A Tirone autem nihil vltra requiro, quam vt eius sacri libri quem legit, & conatur intelligere, ex aliquo graui, probatoque commentario interpretationem petat.

Septimò solet iure commendari inter laudatissima quæque exercitia, quando in pauca contrahimus, quæ ab alijs fusius docentur, & summa quædam totius tractationis capita, in cōpendium redigimus, quod cum fructu fiet, præsertim cum in genere didascalico grauis aliqua thesis, ab aliquo erudito doctè absolutèque tractata, in manus nostras venit. Denique Octauo ex lectione sanctorum Patrum etiam spiritum, dicendique modum animaduertat singulorum, vt imitari possit. In Augustino acumen, in Hieronymo copiam sententiarum, & candorem, vimque sermonis, in Gregorio modestiam prudentiamque ad omnes morales actiones, in Leone grauitatem, in Chrisostomo fusam, & aptissimam ad persuadendum eloquentiam, in Bernardo dulcedinem, ex quorum omnium, aliorumque quamuis varijs dicendi generibus, tanquam viuis coloribus concionem suam noster ecclesiastes, si scitè omnia dispenset, reddere illustrem poterit.

Septimum documentum. Compendia vtilia.

Notitia Cathechismi Canonum, linguarum, & Philosophiæ. Cap. XII.

SCholasticæ Theologiæ cognitio, quam in Concionatore paulo ante requirebamus, facilè eum instruet, ad alia multa pernoscenda, quæ callere penitus debet. In his præcipuè Cathechismi materiæ numerantur, quę accuratè, & sapienter cōprehensæ sunt eo libro, qui dicitur Cathechismus ad parochos editus auctoritate Conc. Tridentini, qui liber debet esse Concionatori optimè cognitus, & loco multorum voluminum esse potest, præsertim dum pagos & oppida, euangelizando peragrat. Ea quoque quæ ad fidei dogmata aduersus Hæreticos cō firmanda pertinent, habere perspecta debet, quæ in suis controuersijs examinat accuratè Cardinalis Bellarminius, & alij: sæpè autem offeretur occasio, quam & ipse arripere libenter debet explicandi ea, quæ ad doctrinam Christianam pertinent, quia certum est multos esse in populo, qui tali eruditione opus habent: Nam quamuis parochis propriè hoc munus iniunctū sit, & multis locis cathechisticæ scholæ diebus festis habeantur,

tur, tamen vel illi suas partes non explent, vel ad scholas huiusmodi grandioris ætatis homines non accedunt, vt omnino etiam pars hæc laboris Prædicatori relinquatur: ad quem alioqui pertinet sicut impellere ad facienda populos, ita & scienda docere; Contra Hæreticos vero ita agendum est, vt vbi Hæreses non vigent, non tractentur controuersiæ, vt alibi monemus, multo minus Hæreticorum argumenta rudibus populis proponantur. Præterea notitiam Canonum, quæ ex decretis, & Pontificum sanctionibus constat, non solum in concionatore, sed in quolibet sacerdote, qui alios est docturus, exigunt Patres. Leo. in Epist. ignorare nunquam licuit sacerdoti, quod canonum fuit regulis definitum. Cælestinus Papa, nulli liceat Sacerdotum Canones ignorare, nec quicquam facere quod patrum possit regulis obuiare Greg: qui ea quæ Dei sunt (ait) sapiunt, à Domino sapiuntur, & qui ea quæ Dei sunt nesciunt, à Deo nesciuntur.] His cohæret quæstionum conscientiæ cognitio, & ipsa concionatori necessaria, tum quia sæpè vsus incidit, earum aliquas publicè pertractandi, tum vel maximè, vt queat priuatim respondere interrogantibus. Qui labor neque commodè potest, nec ferè debet omnino vitari, cum præcipuo quodam studio, ac pietate populus responsa prædicatoris excipiat.

Notitia Canonum. *Dist. 38. c. nulli. In past. 1. par. c. 1.* *Notitia quæstionum Conscientiæ.*

Linguarum notitia.

Linguarum etiam præter Latinam, Hæbraicę, & Græcę deberet saltem mediocrem habere cognitionem præsertim ad sacras scripturas, vti supra diximus intelligendas; quarum sententia ex his linguis melius percipitur, tum quia testamentum vetus Hebraica lingua maxima ex parte est conscriptum, & nouum Græca præter Matthæi Euangelium, & Epistolam ad Hebræos, quæ secundum aliquos Hæbraicè censetur scripta, neque potest negari, quin propria lingua purius quodammodo exprimantur sensa, quam in versionibus, vt aqua suauior, ac purior bibitur in fonte, quam vbi per canales excurrit. Certū quidem est in vulgata nostra versione, eamdem sententiam omninò exprimi, sed id fit aliquando obscurius. Quare August. in obscuris locis veteris testamenti, consulendos libros Hebræos admonet, in nouo Græcos. Eamdem ob causam in Concil. Viennensi sancitum est, vt in publicis Academijs stipendia cōtribuantur, viris doctis, quæ has linguas publicè profiteantur. Tum quia multam rerum copiam colligere licebit ex ipsis verbis, ac phrasibus, & idiotismis linguæ ad explicanda diuersa mysteria, & sacramenta, vt in multis sanctorum, ac doctorum

Dist. 8. Cap. vt veterum.

viro-

virorum commentarijs apparet, quæ tamen explicationes, aut animaduerſiones non ita facile in verſione ſeſe obtuliſſent. Hi autem qui ex aliorum eas ſcriptis, & obſeruationibus aſſumunt, magnũ periculum adeunt, ne rem ſatis intelligere, & explicare poſſint, & in pronũciatione peregrinarum vocum, quas ignorãt ridiculè labantur. De Oratoriæ facultatis ſcientia mox agam.

Philoſophiæ moralis peritia multum adiumenti prębebit: quæ tota cum agat de virtutibus, & vitijs, de prudentia monaſtica æconomica, politica vberem ſuppeditabit dicendi materiam, ſi tanquam adminiſtra, & famula ſeruiat Euangelio. De naturali vero Philoſophiæ, & liberalium artium vſu id moneo. Primo non eſſe abſurdum aliquando his vti ad noſtra confirmanda, & explicanda; Cum ex diuinis ſcripturis, ait Clemens Papa, integram quiſque, & firmam regulam charitatis ſuſceperit, abſurdum non erit, ſi etiam aliquid ex eruditione communi, & liberalibus ſtudijs, quæ fortè in pueritia attigit, ad aſſertionem veri dogmatis conferat, ita tamen vt vbi vera didicerit, falſa, ac ſimulata declinet.] Aug. etiam laudandum putat Oratorem Chriſtianum, qui ſpoliare ſciat Ægyptios veſtibus, auro, argento, atque ad ornatum tabernaculi ea conferre, quibus illi ad luxum, & faſtum, nec non ad prophana falſorum Deorum fucanda, indignè abuſi ſunt.] Naz. reprehendit eos qui paruo iudicio inducti externam Philoſophiam repudiabant, & ait Non ideo execramur ſtellas & cœlum, quę aliqui ſuperſtitioſè pro Dijs coluerunt, & ijs Diuinum honorem tribuerunt; ſic neque externas doctrinas debemus reijcere, quamuis aliqui abutantur.] Secundo ſi quis multum temporis tereret in philoſophicis rebus, quæ curioſitatem ſolum nutriũt, & naturalium operum ſecreta ſcrutantur, & elementorum, plantarum, animalium, vel etiam ſi moralia afferret, tamen multas Philoſophorum Ethnicorum ſæpè inferciret ſententias, eſſet merito reprehendendus, cum ſuggeſtus non ſit locus explicandi Philoſophiam, ſed ſcripturam ſacram nec virtutes quæcunque tradendæ ſint nobis, ſed Euangelicæ. Nec mirum ſi veterum quidam Patrum in Philoſophicis rebus multi fuere, quia confutanda tunc vana erat philoſophia quæ occaſio iam non eſt, quare illis in præſentia parcè vtendum erit,

Philoſophię cognitio.

Diſt. 37. c. relatum.

2. de Doct. Chr. c. 40.

Orat. de laud. Baſilij.

Parcè vtendum Philoſophicis.

Historiarum & rerum politicarum peritia. Cap. XIII.

TErtio Historiarum narratio supramodum ornare potest orationem, si cum delectu, ac tempestiue explicentur. Experimento etiam constat vsum exemplorum ad mores componendos habere plus virium sæpè quam ipsas rationes, præter quam quod populus ea, & libenter audit, & memoria tenacius retinet, quam præcepta; Sed historiarum prophanarum frequens vsus non valdè conueniens est sacræ Concioni, nec video sanctos viros in sermonibus ad populum ijs nisi parcissimè vti; vt cum proponuntur facta quædam præclara, quæ multum ad bonos mores valeant, & possint malis Christianis ruborem afferre. Habet tamen suum in loco fructum etiam talium historiarum non nulla cognitio, & varia possunt incidere tempora, quibus pro rerum, & auditorum statu, dictionis summa vis ex memoria veterum annalium pendeat. Nam S. Basilius orationem ad iuuenes totã fere ex antiquorum sapientia Ethnicorum contexuit, vt ea potissimum diceret, quæ audientium studijs maximè congruebant, veruntamen nos, eo parcius vtemur alienis, quo magis & nostris, & longe melioribus abundamus. Præsto enim sunt Ecclesiasticarum rerum scriptores egregij, vt nulla sit necessitas, quod suppetit domi, foris emendicare, In his tamen adhibenda est diligentia, vt ex probatissimis quibusque authoribus historias sacras petamus, vt sunt Eusebius Pamphili cum Ruffino, Cassiodorus, qui tripartitam congessit ex Theodoreto, Sozomeno, Socrate, Nicephorus, Victor Vticensis, Beda, Sigisbertus, & alij. Rursus adhibenda est prudentia ipsis narrationibus afferendis, Aliqua enim non sunt populo proponenda; ne offendant: Aliqua non sunt imitanda: Aliqua sunt particularia, non vniuersalia, quædam in certum finem facta sunt propter aliquã occasionem cum certis conditionibus, quæ si mutentur, vt sępè contingit, non erit probandum id, quod narratur. Inter hos autem, scriptores, Annales suos tam copiosè, & erudite conscripsit Illustrissimus, simul ac pijssimus Cardinalis Baronius, vt multas Concionatori opes sint suppeditaturæ, apud quem omninò videndum est de scriptoribus illis iudicium, atque censura, vt sciamus quantum cuique authoritatis sit tribuendum. Neque solum antiquas historias, sed etiam recentiores afferat; experimento enim nouimus ali-

Historiæ quales afferédæ.

quam

quam narrationem ex his apposité allatam a Concionatore magnam in animis audientium excitasse commotionem. Nam sicut veteribus inest veneratio antiquitatis, ita recentioribus inest gratia nouitatis; Curet autem, vt quæ affert sint valdè certa, habeantq; idoneum authorem, nec miracula, vel exempla narret, quorum possit esse dubia fides, & veritas.

Expectabit aliquis vt de fabulis dicam, quas etiam oratori suo notas, sęculares magistri volebant. Breuiter ita mihi videtur, Apologos quidem non esse omnino prædicatori repudiandos, extant enim etiam in sacris literis quidam, & apud sanctos Patres aliquando vsurpati; sic Naz. affert apologum de Eccho contra mulieres: sic Greg. Niss. suadet Christianis ne Christi nomen factis ementiantur, ex Apologo simiæ quam pręstigiator in saltatricem exercuerat, natura occultata: quæ tamen proiectis in orchestram à spectatore quodam bellarijs, oblita saltationis, & plausuum ad ea cucurrit, & ne impedimēto esset persona, vnguibus eam dilacerauit, atque ori detraxit; sic Theod. in Michæam, calamitatem populi Israelitici demonstrat ex fabula filiarum Syrenarum. Sunt huiusmodi Apologi accommodati multitudini erudiendæ, quales multi sunt apud Aesopum; fabulas autem poetarum numquam nisi fortè cursim interdum, atque contemptim attingendas puto. Illud certè vir doctissimus Caietanus præcipit, non esse in his sensum mysticum perquirendum, Nam cum S. Thom. docuisset, eamdem rem posse per signa diuersa significari, determinare autē quo signo vtendum sit, pertinere ad significantem, qui in rebus fidei est, Spiritus sanctus addit hæc grauissima verba. In respōsione ad primum Aduerte (inquit) quam præsumptuosa, iniuriosa, ac sacrilega sit eorum solertia, qui proprias, aut poetarum similitudines, tanquam spiritualium simulachra, interpretantur, scribunt, aut prædicant, vsurpant enim officium Spiritus sancti, cuius iudicio res aliquæ institutæ sunt, in figuram, aliarum, dicente Apostolo omnia in figuram contingebant illis: vilificantque sacram scripturam, dum ex tali fictione occasionem dant credendi, quod similiter humano spiritu sunt figurata ea, quæ sunt in sacris literis, quemadmodum hæc, quæ audiunt humani dexteritate ingenij coaptata, & sic multum authoritatis sacræ scripturæ figuris detrahitur.] Ita Caiet. ex his facilè est intelligere, religioso magis conatu, quam secundum scientiam; Bercorium, pium alioqui, ac doctum virum huiusmodi allegoricas interpretationes, quandoque in quibus-

De fabulis quid sentiendum.

Opusc. 1.

Caietani optima sententia.

3. p. q. 60. art. 5. ad 1.

dam vanis, atque ridiculis figmentis rimatum esse; quod idcirco solum monuerim, ne ad eas, aut similes ineptias Concionatorum aliqui per imprudentiam adhærescant, & tamen alioqui prædictus scriptor his demptis, multa in suis libris colligit, quæ prudentem Concionatorem iuuare possint.

Rerum politicarum cognitio etiam vtilis.

Postremò addendum est, rerum Ciuilium suæ prouinciæ, & negotiorum politicorum, contractuum, consuetudinum, statuũ diuersorum aliquo modo peritum esse oportere Verbi Diuini doctorem, vt intelligat, qualis sit, vel esse debeat æconomica disciplina patrum in filios, ac familiam, coniugum, dominorum: quis modus fori Ciuilis, ac iudiciorũ habeatur, & actionum forẽsium, debet nosse munia magistratuum Ecclesiasticorum, Iudicum, nobilium, militum, mercatorum, artificum, rusticorum, iuuentutis, puerorum, senum, neque id mirum cum sit communis quidam magister. Itaque cum sæpè horum mores, ac vitia debeat corrigere, nisi veram notitiã habeat, multa dicet, quæ non debuerat, & multa quæ debuerant dici reticebit. Doctrina hæc Chrisostomi est Non solum (inquit) mundum, purumque sacerdotem oportet esse, vt qui tali ministerio dignus habitus sit, sed etiam imprimis prudentem, atque adeo multarum rerum prudentia instructum, ornatumque in tantum, vt secularia, mundanaque omnia nihilò minus noscat quam norunt ij, qui in media hominum turba versantur. Rursus rerum omnium mundanarum securior viuat, quam monachi ij, qui montes ipsos habitandos occuparunt, nam cum illum necesse sit eorum hominum consuetudine, & congressione vti, qui & vxores habent, & liberos alunt, & seruos possident, quique & diuites admodum sunt, & publicè negotiantur & potentia pollent, certè varium esse conuenit, varium autem dico non subdolum &c. sed magna tum libertate, tum fiducia plenum]. Proderit præterea hæc peritia Concionatori, vt iudicet quid; & quantum, & qua moderatione sit loquendum, qua vrbanitate, ne absurdè, ne rusticè, sed cum modestia, & fructu agat. Etiam rerum naturalium, atque adeo artificialium cognitio in Concionatore exoptanda est: quia ex naturis rerum, & operibus artium multæ solent, compatationes accommodatæ afferri, multumque venustatis affert orationi, si prudenter vtatur, interdum qui dicit, verbis, ac locutionibus in arte vsitatis, vt si loquatur de nautica, militari pictura, moribus quibus nautæ, milites, pictores vtuntur, dixi id habere venustatem, si fiat prudenter, & interdum, quia si temerè fiat ac passim

l.6. de Sac.

sim

ſim habet affectationem, & curioſitatis leuiſsimæ indicium, ac oſtentationem extra rationem, nam viri graues vulgariũ rerum malunt videri rudes, quam prudentes, multoque magis orationem ſeriam, & ſacram decent voces quædam cõmunes, ac genericæ, ea tamen cognitio quam dixi repudianda nõ eſt, quia & in loco habebit approbationem talium vſus vocabulorum, & aptius communia vſurpare poterimus cum cognouerimus propria. Ad hanc autem Ciuilium rerum, quas diximus peritiam iuuabit experientia rerum, vel ſaltem communicatio cum peritioribus, vt cum de eis loquitur, non omninò appareat imperitus. Video multa me exigere ab eloquente noſtro; ſed rerum quas tractat grauitas, & muneris amplitudo, non poteſt abſque hoc tanto tamque multiplici inſtrumento conſiſtere. Nam quamquam nos neutiquam ſophiſtam informamus, qui de re quacunque propoſita profiteatur, ſe vel ex tempore in vtramque partem dicturum, inſtituimus tamen Euangelicum præceptorem morum, totius Chriſtiani populi magiſtrum. Sacrarum literarum, & diuinorum myſteriorum enarratorem, neque eum ieiunum, & aridum, ſed facundum, & audientium animos ad virtutem, & ſanctitatem incitantẽ, errores redarguentem, exterminantem vitia, & alia eiuſdem modi, quæ ſanè qui rectè conſideret etiam hoc tanto, quantum nos exigimus apparatu, tractari pro dignitate vix poſſunt. Nec pauciora ſancti Patres expoſcunt vt facilè videre erit, ſi quis totum hoc opus percurrere voluerit, nunc addamus quod in Conc. Colon. habetur; Nemo (ait) erit concionator abſolutus, cui præter vitam exemplarem non adſint quæ ſequuntur, ſcilicet cognitio ſcripturarum vtriuſque Teſtamenti; Ingeniũ velox, ſolers, atque verſatile, Eloquentia vehemens ſuadibilis, ac ſuauis, nec minus temperata, quàm copioſa, prudentia rerum, ac perſonarum docendarum experientia multiplex, immobilis conſtantia. Denique ſpiritus, qui ſi deerit reliquis donis parum profecerit; non enim vos eſtis qui loquimini; ſed ſpiritus Patris veſtri; Audiat item orator noſter quid ei laboris & oneris imponatur ab Eccleſiaſtico Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in prophetis vacabit, ideſt hauriet ſapientiam ex veterum ſcriptorum lucubrationibus, vt apis quæ vndique flores ad mel conficiendum colligit. Narrationem virorum nominatorum conſeruabit, ideſt non ſuo ingenio fidet in ſcripturarum lectione, ſed enarrationes celebriũ, ac magni nominis virorum. Sequitur in verſutias parabola-

Multiplex notitia Oratori Chriſtia no neceſſaria.

Cap. 8.

Explicatur locus.

Eccle. 39.

rum ſimul introibit, hoc eſt argutias, & obſcuritates recondi-tarum ſententiarum inueſtigabit diligenter,quod clarius repetit more ſcripturæ, ſubdens occulta prouerbiorum exquiret & in occultis parabolarum conuerſabitur, in medio magnatum miniſtrabit, & in conſpectu præſidis apparebit, & in terram alienigenarum gentium pertranſiet, ſignificat ſapientem, ex multa locorum, perſonarum, & negotiorum varietate experientiam captare, quæ ad ſapientiam valent plurimum. ideo cum magnatibus verſatur ad exteras nationes, tranſit ſicut
3. *Reg.* 10. Regina Saba ad audiendam Salomonis ſapientiam venit. Et Moyſes Aegyptiorum ſapientia fuit edoctus. ideo ſubdit Bona enim, & mala in omnibus tentabit, omnia experietur, & eo modo fiet prudens, ac ſapiens. Denique ſubdit id in quo ſumma conſiſtit. cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, à quo ſuſcipiet, vt tamquam copioſos imbres emittat eloquia ſapientiæ ſuæ ad irrigandas terras populorum aridas, & manifeſtabit diſciplinam; Prudentiam autem adhibebit his rebus addiſcendis, & nequaquam exiſtimet ſibi per diuerſa loca otioſè vagandum, neque in his curioſitatem paſcendam, vt quidam faciunt, ſed modeſtè ea inquiret & à peritioribus addiſcet, quæ ad pias doctaſque conciones, & veræ pietatis fructum per opportuna videantur.

De praexercitamentis qua ad benè concionandum iuuant, ac primo de Arte lectione & Auditione. *Cap. XIV.*

POſt ea,quæ de officio,de virtutibus de ſcientia noſtri Oratoris dicta ſunt, placet aliqua præexercitamenta,ſeu progymnaſmata hic adiungere,quæ poſſunt plurimũ adiumẽto eſſe ad Euãgelicam, & eccleſiaſticam dictionem comparandam, quibus Chriſtianum oratorem antequam in publicum exeat, exerceri deceat, vt autem res tota prius, quaſi in tabella deſcribatur: Aſſero ad bene concionandum tria omnino concurrere, præter ſpiritũ, ac virtutes ſcilicet, naturam, ſcientiam, idoneam, & artem. Ad artem autem confirmandam, & reuocandam in vſum multa ſunt adiumenta, quæ poſſunt communi vno exercitationis nomine comprehendi, cuiuſmodi ſunt, Lectio, non quorumcunque authorum, hoc enim ad ſcientiam pertinet, de qua iam diximus, ſed Oratorum ideſt Concionatorum, ſeu antiquorum, ſeu recentiorum, in quibus tanquam

Artis adiumenta.

in

in exemplari mortuo cernitur vsus artis, Auditio prædicatorũ in quibus tanquam in viuo exemplari apparet expressa ars; Pręterea cogitatio imitatio, scriptio, declamatio, cui adiunctus est monitor, seu instructor, & vsus ipse verè cōcionandi, denique diligentia, quæ non tam nouam exercitationem affert, quam omnia acuit, & maximè perficit. Hæc autem sunt quæ artem sequuntur, & requirunt iam cognitam: omnino enim manifestum est neminem vtiliter posse aut legere ad obseruandum prę cepta, aut obseruare dum audit, aut cogitare, scribere, declamare, nisi iam artis præcepta, norit. Quare prudenter Fab. de his agit, lib. 10. sicut, & à me in calce secundę partis potuissent, hæc ipsa tractari, post eas quæ ibi afferũtur artis præceptiones. Sed quia quē nos instituimus, iam ponimus vulgarium Rhetorum præceptis imbutũ, placuit hoc loco de his pauca agere, vt pars secunda tota relinquatur obseruationibus circa artem: hic autem omnia, quæ sunt aliquomodo extrinseca arti, vbi de ipsius Concionatoris agitur persona, describamus. Igitur singillatim, quæ vniuersim delineata sunt percurramus, & quidem de Natura alibi dictum est, vbi de Vocatione, deque talento, ad concionandum necessario loquuti sumus. Nunc illud solum dico, certissimè statuendum quod & Rhetores seculares in suis ponunt institutionibus parum, aut nihil ad eloquendum profutura, quæ ex arte proponuntur subsidia, nisi adsit natura saltem mediocriter idonea. Hæc enim est quæ excoli ac perfici debet quæ si valdè repugnet, frustra niteris, quemadmodum si arenam, aut saxum, velis excolere. Verum sicut ager suapte sponte pinguis, ac fertilis, nisi excolatur inutiles herbas profundit; at vbi cultura accesserit, optimas cultori fruges, easque vberes reddit; Ita plane artem, posita idonea natura, necessariam esse dicimus, non solum ad extirpanda vitia, sine quibus nemo nascitur, sed etiam ad perficienda ea semina, quæ sunt nobis ingenita. Primi quidem euangelicæ doctrinæ prædicatores, fere huiusce artis præceptionibus caruere, quippè ijs, quos cęlesti sapientia Spiritus sanctus imbuerat, superuacuæ erant humanæ disciplinæ. Hac tamen tempestate hæc quæ supra communem ordinem fiunt, siquis expectaret perinde faceret, atque si, quoniam Deus in solitudine Manna Hebræis de Cœlo præbuit, cum iam in Terram venissent lacte, ac melle manantem, nollet ad hæc colligenda suum laborem adiungere. Planè enim tentare Deum videretur, qui non vult contemni naturæ dona, quæ ipse dedit &

Natura Idonea.

nostram requirit industriam. Sanè multa habet secularis Rhetorica, quæ Christianis Oratoribus præclarè conueniunt, ac sanctos ipsos Patres planum est, ea egregiè præditos fuisse, & suo loco ad Dei gloriam vsos. Illud quidem fugiendum est vitium non artis, sed hominum, qui hanc artem putant consistere in verborum lenocinijs, & delectatione aurium, & quadam inani strepentium volubilitate verborum, iamque ad templa, & conciones Ecclesiasticas ea detulerunt, quæ potius leuissimorum sunt Poetarum: & quæ prophanorum etiam oratorum cordati, & graues vel in rostris, & foro, & causis Ciuilibus reprehendunt. Cæterum hoc prauo vsu vitato, non possumus nos in hac instructione, non aliqua etiam mutuo accipere ab his dicendi magistris, & ad nostras accommodare conciones, ea tamen conditione, vt nemo scrupulosè credat solidum Concionatorem Rhetoricæ humanæ præceptionibus alligatum esse, sed magis Dei Spiritum debere sequi ducem, præsertim cum eiusdem artis præceptum sit, teste Fabio illas præceptiones non esse vti leges immutabili necessitate cōstitutas, quasi semper eodem modo sit texenda oratio. Duo enim hæc ars (eodem authore) docet aduertenda, & quid deceat, & quid expediat, sæpè autem expedire docet, vt mutetur, & varietur pro temporis, ac loci vsu, orationis figura, Itaque placet vt futurus concionator, non solum adolescens artis oratoriæ præceptionibus diligenter animum adiungat, sed etiam præcepta ad vsum conferat, vt aliquam in dicendo prudentiam, & copiā acquirat suo tempore concionibus sacris ad populos valdè vtilem futuram, & vt ancillam eloquentiæ diuinæ, Christoque ministraturam. Quæ autem propriè ad sacram hanc facultatem pertinent, cum alij tradidere, tum nos cum diuina gratia pro nostra tenuitate toto hoc labore persequimur; & huic vni rei tota secunda pars peculiari nomine deseruiet; sed quod ad eas exercitationes pertinet, quæ artem in vsum reuocant, de quibus nunc agimus, illnd Oratori nostro aptisimè cōuenit, quod de suo Cicero asserit. Quoniam inquit dicendi facultas non debet esse ieiuna, atque nuda, sed aspersa, atque distincta multarum rerum iucunda quadam varietate. Est boni Oratoris multa auribus accepisse, multa audisse, multa animo, & cogitatione, multa etiam legēdo percurrisse, explicat hæc Tullius, aptisimo simili, subacto, inquit, ingenio mihi est opus, vt agro non solum arato, sed nouato, & iterato, quo meliores fructus posit, & grandiores edere.] Subactio hæc, quam Cicero exigit,

Ars quantum necessaria.

2. de Orat.

git, multa exercitationum genera comprehendit: huiusmodi sunt quas supra nos attulimus, legere, audire, imitari, cogitare, scribere, declamare, ex his quasi fontibus facundiam hauriat necesse est, ne sit ieiunus, & aridus.

Et quidem de lectione in generali sufficiunt ea, quę supra cum de studio, ac lectione Sanctorum Patrum ageremus, dicta sunt, vnum tamen hic addere libet de legendis nominatim concionibus, quarum multa non desunt volumina, tum apud Sanctos Patres, & alios antiquos Doctores, tum nostrorum tēporum, vel impressione vulgata, vel scripto mandata. In his inquam legendis magnus debet adhiberi delectus: Quidam enim eas conciones manibus terunt, earumque lectione delectantur, quæ composito stylo, ac numerosis periodis, & selectorum verborum copia abundant, denique quæ delectationem magis quam fructum habent. Alij verò in eorum concionibus legendis libenter occupantur, qui toti sunt in docendo, & multiplici doctrinarum apparatu, ac varietate sententiarum, orationem implent, neque tamen ad motum nisi valdè parum aut persuasionem feruntur. Ego eas libentius arbitror excutiēdas, quæ in motu magis quàm in delectatione, doctrinave excellunt, & quæ ad mores Christianos imprimendos, ac suadendum aliquid, semper tendunt, in quarum lectione concitatio quædam, & feruor eminet, etiamnum in chartis mortuis viuit, ac spirat. harum ego lectionem arbitror nobis assuescentibus vim quandam addituram ad similia cogitanda, & dicenda, sicut illæ, quæ vel inani quadam eloquentia fluunt, vel aridam doctrinarum congeriem continent, non valdè ad animarum conuersiones, & Christianos mores formandos vtiles sunt, & si crebrius euoluantur de suo aliquid in nobis relinquent.

Lectio concionum.

Quales conciones legendæ.

Verum quid de ijs dicemus, qui in scribendis aliorum concionibus multum temporis, ac operis ponunt? & vndecunque possunt, etiam ex remotissimis locis curant eas sibi transmitti conciones ibi habitas, totumque studium, ac curam in eo collocant, vt ingentem horum scriptorum cumulum sibi coaceruent, ac deinde ex varijs diuersarum concionum coagmentatis fragmentis suas componunt, & habent? Certè non video, quomodo iure possint reprehendi, qui aliorum vtiles labores, & optima opera, si quæ inuenerint notent, & apud se conseruent, vt aliorum diligentia in hac facultate proficiant: sed vt totum ingenium, & ætatem in exscribendis aliorum declamationibus, & tractatibus accumulandis insumant, tam parum autem

De his qui scribendis aliorum concionibus occupantur.

autem operæ in euoluendis sanctorum Patrum lucubrationibus egregijs, & in diligenti meditatione sacrarum scripturarum, & in conatu per sese aliquid depromendi neminem arbitror qui iudicio polleat probaturum.

Auditio bonorum Concionatorum.

Secundo auditio eruditorum virorum, qui sacras scripturas in scholis, aut in templis explicant, & bonorum Concionatorum affert magnum doctrinæ, laborisque compendium, breui enim consequimur, quod longo temporis spatio, longove vsu esset discendum, breuique hora percipimus, quæ is, qui disserit multis diebus elaborauit, sunt audiendi viri docti, & prudentes, senes, probatique concionatores, qui ad cor loquuntur, & habent in dicendo vim, ex quibus eodem tempore multa discuntur. N.B. Pater Ignatius in constitutionibus vult à nostris hos concionatores audiri, quo rectam probatamque dicendi viam addiscant. Est verissima Augustini sententia si ex consuetudine loquentium fiunt homines loquentes, cur ex consuetudine eloquentium non fiant eloquentes.] Eloquentes autem vocat, qui & efficaciter ad persuadendum, & sapienter dicunt.

4. de Doct. Chr. c. 3.

De Imitatione & modo imitandi. Cap. XV.

Sed tam lectio, quam auditio ad Imitationem dirigitur, & imitatione perficitur, quæ ad bonam eloquentiam comparandam strenuè viam aperit. Audi Aug. Is (ait) qui non solum sapienter, sed etiam eloquenter vult dicere ad legendos vel audiendos, & exercitatione, imitandos eloquentes, eum multo libentius quam magistris artis Rhetoricæ vacare præcipio, si tamen hi qui leguntur, & audiuntur non solum eloquenter, sed sapienter dixisse, vel dicere veraci prædicatione laudantur: qui enim eloquenter dicunt, suauiter, qui sapienter, salubriter audiuntur: sicut autem sæpè sumenda sunt, & amara salubria, ita semper vitanda est perniciosa dulcedo, sed salubri suauitate, vel suaui salubritate quid melius?] Hæc Aug. quæ & ille vidit, qui dixit Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci, & idē Aug. Si (inquit) acutum, & feruens adsit ingenium, fęlicius adhęret eloquentia legentibus, & audientibus eloquentes, quam eloquentiæ præcepta sectantibus.] Cum enim tria sint, quæ Rhetores pręcipiunt eloquentiæ studioso, ars, imitatio, exercitatio, facilè crediderim imitationem præcipuum locum obtinere. Sed duo hac in parte seruāda esse Cic. pruden-

l. 4. de Doctr. Christ. cap. 5.

l. 4. c. 3. de Doct. Chr.

2. de Orat.

prudenter docet, vbi agens contra quemdam, qui dupliciter in imitatione peccauit hæc ponit, Nec deligere sciuit, cuius potissimum similis esset, & in ipso quem delegerat imitari etiã vitia voluit,& subdit,qui autem ita faciet,vt oportet, primum inuigilet necesse est in deligendo,deinde quem probauit,in eo quæ maximè excellunt,ea diligentissimè persequatur.] Itaque primum est, vt curet bonos Concionatores audire, quales August. paulo ante demonstrauit, non eos qui aridè, insulsè, aut ineptè loquuntur, vel eos qui quamuis ornatè, & erudite dicant, non tamen cum pietatis ardore, ac spiritu, neque cum animarum fructu dum vanam sectantur facundiam, & curiosas quæstiones, licet acutas tractent, vel varietate rerũ doctrinam ac memoriam venditant vel celeritate, ac volubilitate sermonis, diserti oratoris nomen aucupantur. Hæc planè vitia sunt reprehendenda in Oratore Christiano, non imitanda nisi ab eo, qui non Christum quærit, sed se ipsum: quemadmodum nec imitandi, qui vbique clamores edunt sine causa, qui digitis potius, quam ore loquuntur qui corpus huc illucque agitant, & iactant. Hi profectò omnes, nec imitandi,nec libenter audiendi sunt, à veræ eloquentiæ candidato; nam facilè est ex vitijs aliquid adhærere. Ego libenter eos audiam qui ex corde sensa,& verba promentes cor audientium petunt; eos qui vt ait Bern. mihi planctum non sibi plausum excitant. *Qui nam imitandi.*

Cum igitur Tyro noster aliquem inuenerit, qui viris bono iudicio pollentibus, & æque pijs probetur, diligenter singula notet, quæ in eo excellunt, in rerum delectu, ac dispositione, in elocutione, in voce, ac gestibus. Animadertat quæ sint ea quæ maximè moueant, quæ fructum faciant, & in se quantum fas erit exprimat. Notet rationem, ac modum dicendi cum affectu,& efficacia, pronunciationem familiarem in loquendo, prudentiam, & in arguendis peccatis vim, stylum Ecclesiasticum grauem, ac simplicem, actionem moderatam, genera dicendi varia suo loco & tempore vsurpata, modum in exclamationibus, & clamore cum opus est vehementi. Artem applicandi ad particulares populi mores quæ dicuntur, & huiusmodi alia. *Quæ imitanda.*

Secundo adhibenda est magna prudentia, vt imitemur ea, quæ sit nobis facilè assequi,non enim quod vni est optimum, alijs item erit, nam consideranda est natura cuiusque ingenium, vires, facultas. Quint: rectè docet; Errorem esse sese totum in alios transferre, Ars & imitatio,naturam cuiusque perfi- *Imitatio debet sequi naturam suam. l.10.c.2.*

perficere debent, repugnante natura frustra imitaberis,& cum vitio, quem assequi non potes, Consule vires ait idem Fab. in onere suscipiendo, non natura nobis, sed nos naturæ debemus parere: quæ vero bona sunt,& nostris viribus, & facultati consentanea, non solum imitari debemus, sed etiam eadem augere, & ad perfectiora, Dei ope, ac diligentia nostra aspirare, & possumus & debemus. Pusilli est ingenij, aliorum opera esse contentum, ac nimis timida imitatio est, quæ nihil audet sine authore. Videmus pictores, cum exẽplar aliquod sibi proponunt addere de suo,& ad meliora niti etiam in ipsa imitatione. In omni etiam arte, quotidiè res nouæ inueniuntur, & ad maiora semper fit progressus. Illud præterea vehementer moneo, vitandas etiam quorundam ineptias, qui se planè, ridiculos faciunt, dum insignis cuiuspiam viri, volunt omnia ad viuum tanquam simiæ & sono vocis, & gestu, alijsque modis referre, vt populus hæc facilè intelligens, quæ in authore probat, contemnat,rideatque in histrione.

Imitatio perficienda.

De his qui aliorum conciones recitant.

Ad calcem horum adijcio, quid iudicandum sit de his, qui non tam imitantur, quam aliorum conciones, vel ex magna parte, vel totas assumunt, & tamquam suas è suggestu pronunciant. Certe non deberent adeò animum despondere, vt more quorundam inopum faciant, quibus, cum nihil suæ domi habeant, diebus festis non licet prodire in publicum,nisi vestibus commodatò acceptis, quas si Domini repetant, maneat quisquis ille est, vt implumis auis; & moueat cornicula risum furtiuis nudata coloribus. Neque tamen hac in re ita sim rigidus, vt aliquid non concedam, sunt enim aliqui satis à Deo, & natura, ad agendum cum efficacia, & vtilitate,coram multitudine instructi, quibus tamen ea deest ingenij facultas, vt per sese valeant excogitare,quæ dicant vel disponere vt decet, his licebit aliorum peritorum opera, & lucubrationibus vti, modò si non ingenio, iudicio tamen satis valeant,his concedit D.August. vt ab alijs sumant sapienter, & eloquenter conscriptum, memoriæque mandent, & ad populum proferant, si eam personam gerunt,non improbè faciunt,sic enim ait,Multi prædicatores veritatis fiunt, quod profectò vtile est, multi magistri,si vnius veri magistri imitatores facti id ipsum dicant omnes. [Nec deterrendi sunt ij per illud Hierem.per quem Deus arguit eos, qui furantur verba vnusquisque à proximo suo, qui enim furantur alienum furantur; verbum autem Dei non est alienum ab eis. Illi verè dicuntur furari Dei verbum, qui boni

De Doctr. Christ.lib. 4.c.29.

Cap. 23.

videri

videri volunt, loquendo quæ Dei sunt, cum ipsi mali sint, sed hoc loco duplicem cautelam velim adhiberi. Primo, vt neque se socordiæ dedant, omittentes studium sanctorum Patrum, & scripturæ, atque vtilium librorum, ex quibus nemo est tam infelicis ingenij, quin multa possit colligere, quæ autem quisque proprio studio consequitur ea maiori efficacia proferre solet, quam aliena. Secundo qui aliena concione vtitur, ita eam perfectè contempletur, & possideat, vt tanquam suam, & e suo natam ingenio ad alios referat, ac videatur author potius quam actor.

De Cogitatione ac scriptione. Cap. XVI.

QVarto loco occurrit Cogitatio, quæ non est aliud, quam mentis commentatio, cum secum animus versat, vel quę legit, & audiuit, vel quæ ipse noua suo ingenio cudit. Qui multum in studijs, & concionibus volunt proficere, multi sint in commentatione, hæc est enim veluti calor naturalis stomachi, cibum in aliti naturam conuertens. Habet & peculiarem commoditatem cogitatio, quæ exercitationibus alijs non adest; Nam lectioni auditionique, & scriptioni, non semper locus, aut tempus suppetit. Cogitatio vbique, ac semper in promptu est in ipsis noctis tenebris, cum intermissus est somnus exerceri potest. Inter negotia & actus diurnos inuenit sibi aliquid vacui, nec excluditur à mensa, & ambulatione in qua sæpè etiam incitatur. Nec pauci more Peripatetico idest inter deambulationes multa commentantur egregiè, & hoc modo paraturi cōcionem, & inueniunt, & inuenta disponunt, elocutionemque, & verba adhibent, vt nihil præter manum desit. Freti etiam quidam memoria scribere non curant, sed nisi memoria excellat, magnus est cogitandi labor; Nam memoriam multum scriptio adiuuat, & ipsam item cogitationem, cui multum adiumenti consuetudo dabit. Non enim statim ad hanc vim cogitandi quiuis poterit peruenire: Primo calamus exercendus, tum assumendus cogitationis vsus moderatè initio, vt pauca primum animo complectamur, deinde augenda paulatim, eoque nonnullos peruenisse docet Cic. vt quæ cogitauerint, ad verbum in agendo retulerint. Id autem neque concionatoribus nouis audendum est, neque ijs qui memoriæ fęlicitate non gaudent.

Scriptio quā tum iuuet.

Scriptionem, inter ea quæ ad rectè dicendum viam aperiunt maxi-

Cic. 1. de Orat. maximè laudat Crassus, vbi etiam triplicem eius vtilitatem explicat, & stylum vocat effectorem optimum, & dicendi magistrum. Sunt autem hac in re tria Oratorum, seu Concionatorum genera. Aliqui ex tempore dicere contendunt; Nonnulli, quæ dicturi sunt, prius cogitant apud se, & tacita commentatione mentis inueniunt, disponunt, elocutione vestiunt, etiamsi nihil scripto mandent. Alij præterea scriptionem adhibent, & calami industriam. *Quint. lib. 10. c. 7.* Primum genus meritò à viris grauibus reprehenditur, & Fabio videtur, id esse in multis peruersa ambitio, vt eruditi alijs videantur, quod ex improuiso dicere possint, qui (vt verbis vtar eiusdem) dum stultis eruditi videri volunt, stulti eruditis videntur.] Et planè magnum esse discrimen inter eos Oratores, qui ex tempore loquuntur, & eos, qui prius calamo diligenter exornant, quæ dicturi sunt, satis patet, sicut Terra (ait Fabius) altè defossa generandis, alendisque seminibus fœcundior est, sic quæ prius adhibito scribendi labore, elaborata sunt, in auditore ad optimam frugem excrescunt; Quidam etsi non scribunt, cogitant tamen diù, multumque antequam dicant, sed placet hic Crassi iudicium *1. de Orat.* in medium afferre. Quantum (inquit) subitam orationem, ac fortuitam, cogitatio, & commentatio vincit, tantum commentationem assidua scriptio, ac diligens superabit. Habet autem inter cęteras vtilitates, quas eo loco Tullius refert, scriptio & hanc, vt habeat paratas opes, quasi in quodam sanctiore ærario reconditas, quas ad vsus quoque subitos, cum res exigat, proferre queat. Nam sæpè incidunt tempora, cum opus sit concionem habere extemporaneam, nec vllum adsit cogitandi, nedum scribendi spatium, tunc non cogetur imparatus dicere, qui depromere e suo codice quidpiam possit, quod antea per otium seposuerit.

Scribendi modus. Quantum verò ad scribendi modum, ac diligentiam pertinet optimum illud præceptum ipsorum Rhetorum erit, vt initio nimirum assuescant Tyrones in hac facultate cum aliqua mora, & solicitudine id præstare, ac fugiendam esse intelligant celeritatem, quam vsus deinde afferet, nam citò scribendo nō fit, vt benè scribatur: benè autem scribendo fiet, vt cito. Duplex etiam notari potest in hac re quorundam vitium. Duplex vitiū in scribendo. Vnum eorum, quibus omnia sua placent, quodque statim occurrit id statim probant. eorum alterum, quibus nihil placet rerum suarum, nec est facilè dicere, vtros credamus validius peccare illosne, an hos? scriptionem primam debet sequi, ac perficere

cere seuerius adhibita emendatione iudicium: semper enim secundæ cogitationes meliores: Hæc autem emendatio non esset continuò adhibenda, sed expectandum aliquantum temporis spatium, dum scriptionis calor, & impetus deferueat, vt ad recognitionem tanquam ad alienum opus mentè tranquilla se referat. Nam si statim recolantur, periculum est, ne tanquã recentes fœtus nobis blandiantur. In emendatione emineat animus, totumque, ac partes singulas circumspiciat: adijciat quædam vbi opus est, nonnulla detrahat, alia mutet, confusa digerat, attollat humilia, tumida exacuat, dissoluta cõponat. Quibus etiam in rebus scriptio sit exercenda Rhetores prudẽter ostendunt, non deerunt Tyroni nostro, vbi se exercere voluerit variæ materiæ in diuersis concionum generibus, de quibus inferius agemus. Non deerunt theses, & hypotheses, non sententiæ, locique communes, amplificationes ad persuadendum, & varios animorum motus ciendos.

An scribenda ad verbum concio. Cap. XVII.

COeterum de concionibus ipsis quas publicè quisque habiturus est, dubitaui persæpe vtile ne esset Tyronibus totas ad verbum, vti habendæ sunt, scribere. Nam quamuis Rhetores hoc in dubium minimè vocent quin etiam maximè hoc præceptum scribendi commendent, vt dictum est, tamen dubitandi rationem peculiarem, vsus magister rerum omnium optimus fecit: Animaduerti enim quosdam ex his qui diligenter scriberent, quicquid erant dicturi maximo artificio, & nitore verborum orationem numerosam pertexere, & figuris illuminare, cum hæc pro suggestu proferrent, frigidos videri, & aridos, præsertim quod ita pronunciarent vt scripserant, ob id enim operosè stylũ exercent, alioqui quorsum ille labor? grauè ipsemet Concionatorem audiui, qui dum inueheretur in vitia ita præscriptis verbis, atque compositis vtebatur, vt palam quiuis intelligeret opus elaboratum, ac factum, Id autem non frigidam modo reddebat obiurgationem, sed penitus eneruatam, & inutilem, dum populus magis verba quam res attenderet, quid autem absurdius quam dum animi negotium agitur, ludere, & dum suã peccatori turpitudinem velis ingerere, tuum ostentare ingenium? cum debes ferire cor, auriculas demulcere? inferius autem apertè ostendemus cõcionatoris orationem non magna egere compositione, nec exquisito nitore ver-

In eos qui ad verbum recitant quæ scripserunt.

verborum; Alios etiam comperi ex recentioribus, qui vbi aliquam rerum quasi syluam collegerunt, ex his orationem ita componunt, prout in buccam venit, & quia non sunt ad benè scribendum exercitati, currente calamo implent pagellas, & copiosè quidem, sed verbosè multa scribunt, sine proprietate verborum, sine rerum delectu, rebus vulgaribus, & contritis confarcientes conciones quas vt ingenij sobolem propriam diligunt, nec lima deinde perpoliunt, sed easdem cum tempus recurrit ad populum habent, cum tamen eæ sint quæ facilè ostēdant, nec a perito, nec ab accurato scriptore confectas. Ipse vero vsum scribendi; quem tot viri graues commendant, non reprehendo, verum consulerem, vt qui solent nimis compositè scribere, abstineant ab hoc inani, & superuacuo labore, cum etiam teste Arist. cum Cicerone, hic ornatus artificiosus tollat vim rebus ad persuadendū, alios vero parum exercitatos in scribendo monerem, vt ne assuescant principio maximè singula ad verbum scribere, quæ dicturi sunt, ne interdum si quod verbum ex membrana non succurrat, hærere, & intersistere cogantur, & minuatur vis agendi, & calor affectus, dum attentionem diuidunt, & ad memoriam se singularum alligant vocularum.

In scribenda cōcione prudētia qualis.

Non igitur totam authore me concionem vernacula scribēt lingua, sed solum grauiorem aliquem locum, amplificationes, aut descriptiones graues, neque vt totidem verbis mox agant, sed vt pro rei grauitate facilius elocutio apta præstò sit, Reliqua vero vel latinè, vel vt libitum fuerit summatim excipiant, præcipua capita, testimonia sacræ scripturæ, exempla, argumēta, & similia horum notantes; Vtrisque verò id suaserim, vt in scribenda; seu componenda concione, ne industriam collocent in exacto stylo, in artificiosa compositione, & exquisita verborum inuentione, ac phrasibus, sed magis in proprietate verborum, rem quam volumus exprimentium cum emphasi, in scripturarum vtili expositione, & accommodatione ad mores, in affectibus excitandis, in efficaci amplificatione, in arguendis peccatis cum grauitate, & prudentia; Denique vt summam inuentionis seu rerum, seu verborum referant ad quidpiam nominatim persuadendum, ad vitium aliquod extirpandum, ad conuersionem improbi alicuius, ad bonos in virtute roborandos.

Non eædem semper Conciones repetendæ.

Ad eandem scriptionem etiam hoc consilium pertinet, vt ne noster Orator easdem semper cōciones, quas semel composuit, decantet, sed eo animum adijciat, vt aliquid noui producat.

Nec

Nec deerit vnquam materia, si vt par est studijs & lectioni librorum bonorum sit addictus, nam quæ sæpè repetita sunt frigescunt in corde, & ore dicentis, quæ de nouo inuenta, nouo animi feruore enunciantur. Præterea ipse Concionator quotidiano vsu edoctus, fit se ipso magis idoneus, ac semper in dies meliora, & vtiliora dicet, nisi se inerti otio tradens, velit etiã veteranus primis rudimentorum præludijs esse contentus: sit ergo diligens, & solers in legendis idoneis libris antiquis potissimum, verum ex ijs quoque, qui de nouo eduntur, in quibus sæpè multa tractantur, quæ nostris temporibus egregiè quadrant, poterit commodè suum locupletare thesaurum.

De vsu Declamationum. *Cap. XVIII.*

CVm scriptione iungendus est vsus declamationum, est autem Declamatio verarum causarum imitatio quædam inter domesticos parietes, adhibita actione, ac voce, sicut fieri deberet in publicis actionibus. Harum vsus apud Græcos fuit antiquissimus, vt ex Platone cognoscimus, apud Romanos fere non extitit ante tempora Ciceronis, sed ex eo tempore viguit. Inter Christianos legimus D. Marcum in Ecclesia Alexandrina instituisse Academiam, in qua sese exercerent, vt fierent apti ad animarum salutem tractandam, sicut etiam tẽporibus Bas. Nazian. August. Nostris temporibus loco declamationum sunt, quæ priuatim habentur, conciones exercitationis causa, sub vno aliquo monitore. Quod genus exercitationis meo iudicio maximè futuro Concionatori necessarium, vt fiat vtiliter hæc poterunt obseruari.

Primum varia argumenta tractentur, vt per omnia concionum genera exercitatio eat, modò proponatur laudatio, vt est inuenire apud Hieronymum: Chris. Nazian. Basil. Modò Adhortatio, nunc Consolatio in aduersis, nonnunquam communis aliquis locus, vt de prouidentia Dei, de vita actiua, & contemplatiua, aliquando explicanda figura aliqua veteris testamenti, & applicanda nouo, & alia id genus; Posset sæpè cõcionaturo assignari aliqua ex Euangelio, vel alio scripturæ loco sententia, quæ tractetur. *[Declamandi modus qualis esse debeat. Primo. Omnia genera concionũ tractanda.]*

Secundo in priuatis hisce concionibus ea ratio dicendi obseruanda est, quã obseruare oportebit in publico, cũ enim ideo fiant huiusmodi declamationes, vt sic assuescamus ijs modis quos ad populos habere necesse sit, imitatio adhibenda est eorum, *[Secundo. Obseruãdus modus qui in publico.]*

M

rum, quæ publica requirit concio. Reprehendenda vitia populi, explicanda ea, quæ ad populi doctrinam, & cathechismum pertinent, excitandi varij affectus, & præsertim odium peccatorum, accomodanda sunt vniuersalia ad particulares mores; notanda morum deprauatio, exclamandum contra peccantes, & alia imitanda, quæ vera actio postulat.

Tertio. Dicant ad persuadēdū. Tertio vt dicant ad persuadendū aliquid, cum ad hoc maximè vsus declamandi inseruire debeat, exerceant triplex orationis munus. doceant aliquid, mouendis insistant affectibus, tum vehementibus, tum sedatis, & simul sit modus dicendi cum aliqua delectatione; In his exerceant varias vocum inflexiones, & (vt inter nostros vocare solemus) Tonos, & vocis varietate vtantur: Quæ dicunt, serio, & cum quadam efficacia pronūcient non frigidè, non lentè, non acceleratè, nō quasi reddant memoriter orationem latinam, vt sæpè audiui; scripturas non multas afferant, sed examinent, & ex eis argumēta sumant ad persuadendum, & materiam ad motum: vtantur breuissimo exordio, & epilogo ad amplificationem accommodato.

Quarto. Præscribēdus aliquādo certus liber. Quarto Meo iudicio esset commodum vt qui exercendis iuuenibus in hisce declamationibus, præest, si minus semper saltem sæpè si non omnibus, saltem aliquibus præscribat librū, in quo materia concionis esset ex parte disposita, vt non multum temporis in inuentione rerum, ac dispositione ponendum sit, sed occupentur magis qui sunt declamaturi in formanda concione, & affectibus varianda, & earum vsu rerum quas in proposito authore habent: Nec est difficilè inuenire varios sermones sanctorum vel aliorùm, qui varias communes sententias & scripturas tractant, ea tamen est adhibenda conditio, vt declamator non ijsdem omninò verbis, & sententijs affigatur, sed maturè pro arbitrio, & adijcere possit & si quid melius venerit in mentem, afferre. Hoc autem adiumentum videtur mihi afferre triplicem vtilitatem. Primo qui exercentur fere assuescunt vtiliora, & meliora, dicere, quam inuenire ipsi possint, siue ob temporis breuitatem, siue ob tyrocinium operis. Deinde minus temporis in paranda declamatione insumunt, quod tempus disciplinarum, quibus plerique vacant, studijs parùm opportunè detrahi solet. Postremo quod mihi videtur ad rem maximè pertinere, melius declamabunt. Nam vsu compertum est inter agendum hos, qui cum difficultate concionem parant, laborare in verbis, & rebus etiam, scripturis memoria retinendis, quippè quibus multum abstulerit temporis occupatio

patio conquirendi res, ac mentem ſolicitudo, & cura defatigarit: ex quo fit, vt nequeant expedite pronunciare, non dominari voci, non obtinere in dicendo libertatem, non excitare affectus, dum totum ingenium idque feſſum occupant ne deſit eis materia, ne memoria fluctuet, ne hæreant inter dicendum, quæ difficultas ex parte abeſſet ſi facilius potuiſſent declamationem comparare.

Quinto vt hæ priuatę cōciones cum fructu inſtituantur, oportet præfici virum iudicio acrem, & in hac facultate quantum fieri poteſt peritum, præſertim vt cæteri habeant ei fidem, ſeque admoneri facilè ab eo patiantur, iſque non defungendi muneris cauſa, ſed ſeriò hoc magiſterium exequatur. Semper adſit cum declamatur, & ſingula diligenter aduertat, non ſolum ſi quid in doctrina erratum ſit, ſed etiam in rerum inuentione, argumentorum vi, num certum quidpiam fuerit dicenti propoſitum, ad quod perſuadendum, veluti ad ſcopum tota eius dictio ferretur, quæ fuerit forma, & ordo; An aliquem affectum ſuo loco excitauerit, an vſus ſit amplificationibus ad res ſuo loco commendandas, an pronunciatio, & vox ſit familiaris, an loquatur ex animo, & cum pondere, an cum feruore ſpiritus: Rurſum in prudentia quam conſideratus in verbis, ac rebus, quam grauis in actione, & geſtibus fuerit; Hæc, & alia obſeruabit accuratus præfectus, & prudenter, vt cuiuſq; facultas feret, (qua non omnes omnia poſſunt) monebit. Ac videretur vtile, vt monitus, poſt aliquod tempus nouam concionem haberet, in qua conaretur notata in priore, vitia emēdare. Sexto inter declamatores, qui propediem ſunt in publicum prodituri, eſſent frequentius exercendi. Rara enim declamatio bis, terue in anno parere conſuetudinem, corrigere vitia, inducere, & confirmare quæ recta ſunt nequit. Quod ſi frequens adhiberetur domi exercitatio, & liberalis, & ſeria commonitio, non interdum, (quod fit) etiam mulierculæ vitia viderent.

Admonitor aliquis præficiendus.

De Admonitore vel Inſtructore. Cap. XIX.

DE monitore hæc præterea dixerim, ſi in artibus ac muneribus cęteris planè in hoc maximè, & vtile, & neceſſariū eſſe credimus ducem, ac monitorem. Multa ſunt hic, & grauia, quæ peritorum iudicio, & prudentum conſilio indigent, cum nemo poſſit eſſe ſui bonus Iudex, ſuum enim cuique pul-

Quam neceſſarius admonitor.

chrum, & hæc tota facultas ad alienas ſit fingenda, & accommodanda voluntates, vt ad Dei gloriam fructus, qui ex ea ſperatur, exiſtat. Qui ergo Prædicatoris Euangelici obituri ſunt munus, antequam luci ſe, arenæque committant, habeāt aliquem integrum, & candidum virum iudicio, & vſu, ſi fieri poteſt, in hac facultate præſtantem, à quo in omnibus, quæ ei videbuntur, admoneantur, corriganturque fideliter. Si in nobis (inquit Tullius) vſus non ſit, ei nos tradamus imbuendos, quo duce peruenire poſſimus ad ea quę ipſe vſu didicit.] Quātam vim habeat hæc inſtitutio, in adoleſcentibus apparet, ac pueris, quos videmus in ſcholis, cum aliquid ſunt dicturi, vel proſa, vel carmine, quamuis initio maximè eſſent abſurdi, aliquandiù tamen exercitatos eò perduci, vt cum decoro, ac venuſtate pronuncient. Quidni etiam in Concionatore id locum habiturum ſperemus? cui quamuis ætas fortè non ita tractabilis, tamen iudicij tantò plus adeſt.

Cic. 2. de Orat.

Etiam in publicis concionibus habendus admonitor.

Addo etiam, vt non in priuatis modò exercitationibus, ſed etiam vbi iam in publicum ſuggeſtum prodijt, Admonitorem habeat, cui confidat, à quo ſapienter, ac ſincerè moneatur, ſi quid in ipſo ſit, quod vel aures, vel oculos auditorum offendat, quem ipſe ſua ſpontè adeat, oſtendatque ſibi quicquid ab eo acceperit fore gratiſſimum, & amanter cum actione gratiarum, quod notarit excipiat. D. Chryſoſtomus gratias agit cuidam, à quò monitus fuerat, quod eius exordia prolixa eſſent: Eximius ille Eccleſiæ Doctor Auguſtinus, non minus humilitate præſtans, quàm ſapientia de ſe dicit: Ego adſum; ſenex à iuuene Epiſcopo, ego Epiſcopus tot annorum à Collega nondum anniculo paratus ſum diſcere. Et addit: Nullus Epiſcopus propter opprobrium ſenectutis, vel nobilitatem generis à paruulis, ſi quid eſt vtilitatis, vel ſalutis, inquirere negligat.] Egregia item ſunt Auguſtini eiuſdem verba lib. 1. de Trinit. cap. 2. & 3. nec pigebit me, (ait) ſicubi hęſito, quærere, nec pudebit, ſicubi erro, diſcere. proinde quiſquis hæc legit, vbi pariter certus eſt, pergat mecum, vbi pariter hæſitat, quęrat mecum, vbi errorem ſuum agnoſcit, redeat ad me, vbi meum, reuocet me] Et planè magna correctione dignus eſt, qui correctionem non amat, nec magna ſpes de eius emendatione poteſt haberi, qui amicum correctorem non diligit. Nulla ars ſine magiſtro, ac duce addiſcitur. Imo ſolent in alijs artibus gloriari homines, quod nobiles magiſtros nacti ſint, & tamen aliqui putant ſe natos Concionatores; cum etiam quidam

Homil. de ſer. repreh. initio.
Epiſt. 75. ad Epiſcopum Auxilium.
Habetur 24. q. 3. c. ſi habes.

dam dixerit. Poeta naſcitur. Orator fit. Quod D. Hieronymus de intelligentia ſcripturarum ait aptiſſimè in Concionatores quadrat. ſine monitore ſecuros, cum tamen certum ſit in qualibet arte neminem ſine præuio, ac monſtrante ſemitam poſſe ingredi. De ipſa Declamatione hactenus; Ipſe autem Vſus verè concionandi in publicis templis, & Experientia ſicut in omni arte neceſſaria eſt; nemo enim repentè fit ſummus: & maximè in oratoria facultate; Aliter enim noui Concionatores, ſicut & medici, Aliter ijdem, poſtquam longa exercitatione edocti ſunt exequuntur id munus, modò in omnibus diligentiam voluerint adhibere, quam vltimo loco inter exercitationes ſupra nominaui. *Epiſt. ad Paulinũ.* Vſus Concionandi.

Denique cum hactenus de paranda rerum ſcientia, & exercitamentis ad benè dicendum actum ſit, placet adijcere saluberrima quædam præcepta, quæ Egregius & verè Angelicus Doctor Thomas roganti cuidam, vt modum doceret, in ſtudiorum progreſſu, ſeruandum, quo ad perfectionem ſcientiæ perueniret, præſcripſit, & videntur mihi breuia quædam, certiſſimaque decreta ſimilia præſtãtiſſimi medici Aphoriſmis. Hęc eſt inquit monitio mea, & inſtructio tua. Tardiloquum te eſſe iubeo: Conſcientiæ puritatem amplectere: Orationi vacare non deſinas: Cellam frequenter diligas, ſi vis ad cellam vinariam introduci. Omnibus te amabilem exhibe: Nihil quære pœnitus de factis aliorum; Nemini te multum familiarem oſtendas; quia nimia familiaritas parit contemptum; & ſubtractionis à ſtudio materiam ſubminiſtrat; Diſcurſus ſuper omnia fugias: Sanctorum, & bonorum imitari veſtigia, non omittas; Non reſpicias à quo audias, ſed quicquid boni dicatur, memoriæ commenda: Ea quæ legis, & audis, fac vt intelligas: De dubijs te certifices, & quicquid poteris in armariolo mentis reponere ſatagè: Altiora te, ne quęſieris; Hæc ſi ſectatus fueris, ad id attingere poteris, quod affectas. D. Thomæ conſilia ad ſciẽtiam acquirendam. *D. Thom. in op.*

Exemplar Concionatorum Paulus, & erga eũ Deuotio. Cap. XX.

SIt hæc poſtrema huius primæ partis obſeruatio, eamque veluti regium ſignum notet, & imprimat. Omnium ornamentorum, quæ Chriſtiano Oratori neceſſaria nnmerauimus; in aliqua perfectiſſima imagine proponamus exemplum.

Quem autem niſi Doctorem gentium eligamus, qui eſt electus à Deo, vt Chriſti nomen coram gentibus, & Regibus, &

filijs Israel deferret? In hoc, tanquam in absolutissima forma, habent omnes Diuini verbi præcones, quæ imitentur, cum præstantissimas virtutes, tum eruditam, facundamq. sapientiam, quæ duo in Concionatore diximus, hactenus requiri. Atque hæc cum primis in Paulo eminere, ea de causa, docebo, vt me, atque omnes huic muneri addictos excitem, ad aliquẽ pietatis affectum, in hunc mirabilem, & cœlestem virum, cuius ope adiutus, meritò sperare quis possit in bonum se, & vtilem populo Dei ad salutem æternam ministrum euasurum. Hanc sui profectus causam D. Chrysostomus profitetur, Neque enim nos, inquit, quæ scimus ab ingenij bonitate, atque acumine scimus, sed, quod illi nos viro impensè affecti, ab illius lectione nunquam discedimus; siquidem qui amant, ante omnes, eorum facta norunt, quos amant.] Multas quidem supra virtutes recensuimus, quibus Christianus Orator insigniri debet; quarum veluti radicem, amorem Christi ponimus in Concionatore, hic autem vsque adeò eminet in Paulo, vt commodè transferri posse videatur in eum illud Bernardi, qui contemplatus in Christo, præsertim Cruci affixo, diuinæ in nos charitatis ardorem, in hæc verba prorupit. Quid amore violentius? de Deo triumphat amor; planè si Paulum intueamur, & incendium illud immensum amoris Christi, quo totus ardebat, inspiciamus, de eo quoque optimè pronunciari potest, de Paulo Christi amor triumphat. nec verebor ipsum Paulum, Trophæum amoris Christi appellare. Non enim amor, quem erga Christum Paulus habuit, solum eius cor possedit: nec modò regnauit in eius pectore, sed planè de toto Paulo triumphauit; eumque veluti suæ victoriæ gloriosum trophæum, ac spectaculum per totum prope orbem circumtulit. Magnum est quod possederit, amplum quod regnarit, singulare, quod etiam tanquam ad suam ostentandam vim, & gloriam triumpharit.

In præfat. epist. ad Rom. initio.

Ser. 64. in Cant.

Tunc primum profectò possedit, cùm ab ipsomet Christo, quæ est magna Pauli gloria, vocatus prope Damascum, & prostratus, totum ei cor suum tradidit: Vix audierat, Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris; cùm & ipse succlamauit: Domine quid me vis facere? sensit tunc se adeo Christi amore, tanquam aurea catena vinciri, vt iam nullo alio magis titulo gloriari posset, quam eo, quo postea vsus est. Paulus vinctus Iesu Christi. Fuerat aliquando spirans minarum, & cædis contra Christi Ecclesiam, sed vbi sanctissimi nominis Iesu suaui-

Amor Christi possedit Pauli cor.

Act. 9.

Eph. 3.

ſuauitas, tanquam balſamum cor eius perfudit, cœpit per omnes gentes illius odorem ita afflare, ac ſpirare, vt dicere non dubitarit, Chriſti bonus odor ſumus in omni loco. Parum dixi Paulum ab amore Chriſti poſſeſſum, niſi etiam in eo regnaſſe intelligamus. Nam ſi heroicas, ac planè diuinas actiones, quas in euangelio promulgando exercuit, innumerabilesque, & grauiſſimas conſideremus ærumnas, quas pertulit, vna Chriſti imperante, & vrgente charitate, non ne hanc rectè dicemus in Paulo tamquam in affluentiſſimo regno ſeſe iactaſſe & magnificum quemdam in eo dominatum exercuiſſe? Quis Pauli amorem erga Chriſtum, & Eccleſiam in tot præclaris obeundis facinoribus, explicet, dum ad Chriſti nomen propagandum latè omnes peragraret terras, & omnibus ſe debitorē profiteretur Græcis, & Barbaris, Sapientibus, & inſipientibus? Quaſi vniuerſum mundum genuiſſet, ſic currebat, ſic omnes in Regnum Dei feſtinabat inducere, docendo, pollicendo, orando, terrendo, tanta prudentia, & modeſtia, vt omnibus morem gereret, & omnibus omnia fieret, vt omnes Chriſto lucrifaceret. En tibi Atlantem, non fabuloſum illum, ſed verè de Cœlo demiſſum, totum Terrarum orbem humero ſuſtinentem. Ecce tibi diuinum Proteum in figuras omnes ſeſe quodammodo vertentem. Sanè de Paulo congruentius prędicatur, quod de ſole dicitur. Vas admirabile opus Excelſi, magnus Dominus, qui fecit illum, & in ſermonibus illius feſtinauit iter. Admirabile plane vas, per quod Deus, vt per inſtrumentum, tam multa fecerit, & tanta celeritate. Atque illud in primis mirum eſt quod tantas, tamque arduas res, inter pericula, moleſtias, atque hominum ſæuientium minas, & iniurias perpetrauerit, adeò vt mortales omnes in Paulum conſpiraſſe viderentur, & tamen per Paulum conuertebantur ad Deum, & per illum, quem volebant modis omnibus perditum, ſalutem æternam conſequebantur. Cogita, inquit, Chriſoſt. prius pelagi ſæuientis furorem, & tunc demum vim gubernatoris intelliges: totum hoc amori Pauli in Chriſtum debetur, qui regnum in eo ſuum per has expeditiones, & illuſtria facta exercebat. Sed non minor erat in tam multis tempeſtatibus conſtantia mentis, & inuictus in rebus aduerſis tolerandis animi vigor. Nullum mare ita ſæuis fluctibus agitatur, vt aſſiduis quatiebatur ærumnis pectus Apoſtoli. Nec tamen imaginem habeo, qua mihi verius proponam incurſantes aſſiduè, ac vndique in eu, calamitates, quam immane aliquod fretum, quod perpetuò vr-

Amor Chriſti in Pauli pectore regnauit.

Primo. In Actionibus hærcticis patratis.

Rom. 1.

Eccl. 43.

In aduerſis Conſtantia.

2. *Cor.*7. geant, & conuoluant procellæ. Foris pugnæ, intus timores; angoresque interdum adeò graues, vt ipsemet, cui illud erat
2. *Cor.*1. animi robur, dicat, grauati sumus supra modum, ita vt tæde-
2. *Cor.*11. ret nos etiam viuere. Instantia quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum; Exteriora quis numeret famem, nuditatem, cathenas, carceres, bestias, iniurias, pericula fluminum, latronum, falsorum fratrum, maris, mortis etiam, cum dicat, quotidiè
1. *Cor.*15. morior propter vestram gloriam. Audi ipsum. vsque in hanc
1. *Cor.*4. horam, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus. Sed aspicè tot inter procellas, ac fluctus scopulum eminentem, ac firmum, Maledicimur & benedicimus; blasphemamur & obsecramus; persecutionem pati-
2. *Cor.*7. mur & sustinemus, parum est hoc, superabundo (inquit) gaudio in omni tribulatione, tanquam vas nimirum plenum quod
Rom. 5. vndique effluit. Sed & hoc parum est: adijciat igitur. Gloriamur in tribulatione; imo adhuc inuitat amicos, vt sibi gratulentur, ac si ad magnam esset dignitatem, aut fœlicitatem
*Ad Philip.*1. euectus. Si immolor super sacrificium fidei vestræ, in hoc gaudeo, & congratulor omnibus vobis, id ipsum & vos congratulamini mihi. Totum hoc ardentissimo Pauli amori adscribi debet, quo erga Christum, & propter eum in totam Ecclesiam ferebatur, implebatur, ardebat. Qui ita planè in eius corpore, animoque regnabat, vt stimularet eum perpetuo ad multa agenda præclarè, ad grauissimas tolerandas ærumnas inflammaret.

Amor Christi de Paulo triumphat.

Quid autem dico regnabat? verius omnino dixerim Christi amorem ita de Paulo triumphasse, vt ipsum totum planè absorbuerit, & transformarit in eum, nihil vt aliud in Paulo videri possit, & dignosci, quam Christus. Circumspice Christianæ orator oculis mentis totum Paulum, liquido cognosces quònam omnes eius cogitationes, desideria, verba, omnia denique studia spectauerint, videbis nusquam, nisi recta in Christum tetendisse, cuius amore ardentissimo flagrabat. Ipsum interroga, & ex ipso responsum accipe. Dic oro te Beatissime Paule, quæ sunt illæ tuæ multæ literæ, quibus vel ad insaniam adduci putabaris; Quidnam illud est in quo scientiæ, & sapien-
1. *Cor.*2. tiæ tuæ summa sita est? Respondet profectò. Non iudicaui me
Philip. 3. scire aliquid nisi Christum. Quid est inter omnia bona quod plurimi æstimas? dicet. Existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini nostri, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitratus sum vt stercora,

cora, vt Christum lucrifaciam. Dic Paule qua in re maximè gloriaris? audies. Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi: Quæ species est tuæ voluntati ad amandum maximè proposita? Quis (inquit) nos separabit à charitate Christi, Tribulatio, an angustia, an fames? & si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum sit anathema. Quænam sunt pectoris tui ardentissima vota? desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Pro cuius amore libenter, & cruciari optas, & mori? Non solum alligari, sed etiam mori, paratus sum propter nomen Iesu. Et quisnam est qui in te loquitur? An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus? Quænam est tuarum Concionum materia? Nos prædicamus Christum, Crucifixum. Cum quonam libenter versaris? Christo confixus sum Cruci. Qua in re, tua vitæ solatia collocasti? sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. Quæ signa, & cuiusnam rei defers in tuo corpore? Ego stigmata Domini mei in corpore meo porto. Qualis, & quænam est vita tua? Viuo ego iam non ego, viuit vero in me Christus. & Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. Videsne quanta cum gloria de Paulo triumphat amor Christi? audisne quam mirifice effulgeat in Paulo concionatorum omnium exemplari absolutissimo hæc virtus?

Gal. 6. *Rom. 8.* *Philip. 1.* *Act. 4.* *2. Cor. 13.* *1. Cor. 1.* *Gal. 2.* *2. Cor. 1.* *Gal. 2.* *Phil. 1.*

Hinc iam facilè quiuis etiam me tacente intelliget quales in eo cæteræ Christiani Oratoris laudes extiterint. Planè longe melius de hoc electionis vase dicentur illa verba Eccl. quã de Onia Sacerdote, tanquam vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso. Aureum planè vas ob fulgentissimam sapientiam, & charitatem: Solidum ob summam, & præstantissimam eius animi firmitatem, atque constantiam, vt merito dicat Chrisost. Quidnam aliquis illam Pauli animam vocet, auream ne, an adamantinam? Certè vtrumque; Ornatum autem omni lapide pretioso cæterarum virtutũ videlicet ornamentis à diuina manu elaboratum, vt iure cum eodẽ Chris. Pauli animum, Paradisum vocemus omnium deliciarũ. Quis igitur cogitatione, nedum oratione consequi possit ex illo Christi amore, quantus manarit Orationis spiritus, quantus contemplationis ardor cum dicat orabo spiritu, orabo & mente, & iterum. Mẽte excedimus Deo, ex quibus excessibus quantam consolationũ copiam perceperit, ipse solus nouit qui expertus est. Quanta in proximos, & fratres charitas tãquam e fonte redundauerit, Cum dicat, eò quod habeam vos in corde, & in vinculis meis; testis

Eccl. 50. Pauli aliæ virtutes ex Christi amore natæ. *1. Cor. 14.* *2. Cor. 5.* *1. ad Philip.*

testis mihi est Deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi, Et iterum fratres mei charissimi, & amantissimi
1. Thess. 2. gaudium meum & corona mea. Et desiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non solum Euangelium sed etiam
2. Cor. 12. viscera nostra quoniā charissimi facti estis nobis. & Non quero quæ vestra sunt, sed vos, Ego libenter impendam, & superimpendar ipse pro animabus vestris. Quanta vitæ, ac morum
2. ad Tim. probitas; cum dicat. Tu autem assequutus es meam doctri-
3. nam, institutionem, propositum, fidē, longanimitatem, dilectio
1. Cor. 11. nem patientiā & ad Cor. Imitatores mei estote, sicut & ego
Philip. 4. Christi; & ad Philip. sicut audistis & vidistis in me, Quod audiebant a Paulo, hoc planè videbant in Paulo. Nam cum prædicatio a vita discrepat, doctrina se ipsam destruit. Qualis consuetudo eius esset, testatur ipse ad Thess. Vos Testes estis, &
1. Thess. 2. Deus quā sanctè & iustè, & sine querela vobis, qui credidistis fuimus, qualiter vnum quemque vestrum (sicut Pater filios) deprecantes vos & consolantes testificati sumus vt ambularetis
1. Cor. 9. tis dignè Deo: Quanta solicitudo ne quempiam offenderet?
2. Cor. 1. omnia sustinemus (inquit) ne quod offendiculum demus Euangelio Dei. Quanta morum simplicitas, & candor? gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostrę, quod in simplicitate cordis, & sinceritate Dei, non in sapientia carnali, sed in
1. Cor. 1. gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo. Quanta puritas intentionis? non sumus vt plurimi adulterantes verbum Dei, sed
1. Thess. 2. ex sinceritate, sicut ex Deo coram Deo loquimur in Christo, & ad Thess. neque aliquando fuimus in sermone adulationis. sicut scitis neque in occasione auaritiæ. Deus testis est. Neque quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab alijs. Quanta in eo animi demissio? cum se indignum nomine Apostolorum existimet, & omnium sanctorum se minimum ap-
1. Tim. 6. pellet, & abortiuum, & persecutorem Ecclesiæ accuset? quan-
2. Cor. 6. ta alacritas in paupertate spiritus? habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus, sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Adeoque, vt etiam suis manibus laborarit ad victum sui, & suorum. Quanta sui corporis afflictatio? cum scribat, Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt &
2. Cor. 4. vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Et, ego autem sic curro non quasi in incertum; sic pugno non quasi aerem verbe-
1. Cor. 9. rans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo; ne cum alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar. Quanta pruden-
tia?

tia? dum se accommodare ad captum omnium studet? facti 1. Cor. 9.
sumus paruuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat fi- 1. Theff. 2.
lios suos. Et quanta libertas in prædicando Dei verbo? Quan- 1. Cor. 9.
ta industria dum modò laudat, modò arguit, aliquando obse-
crat, nonnunquam consolatur. interdum minatur, & terret?
Ad Cor. quid vultis in virga veniam ad vos? & iterum, Ipse 1. Cor. 4.
autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem, & mode- 2. Cor. 10.
stiam Christi. Rogo autem vos ne præsens audeam pro ea con-
fidentia, qua existimor audere. & infra. Quales sumus verbo
per epistolas absentes, tales, & præsentes in facto.

Sed præter virtutes absolutissimi Concionatoris, etiam in Paulo est, quod admiremur sapientissimam quamdam eloquentiam, & sanè diuinam ad persuadendum efficacissimam, quod secundo loco posueram; quam & paucis expediam; ne forte quis existimet eloquentiam Paulo defuisse. Sed animaduerte duplicem esse eloquentiam; altera in verborum maximè nitore sita est, in ornatu, & fuco sermonis ad aurium potius oblectamentum, quam ad animi motum comparata, quam sophisticam melius loquentiam, quam eloquentiam dixeris. Altera quæ in sententiarum pondere posita est, vt persuadendo animos bonis moribus imbuat. Sed habet Spiritus sanctus suam diuinam Rhetoricam, & eloquentiam longè præstantiorem, in qua Diuum Paulum excelluisse adeo dicimus, vt nihil supra addi possit, neque sapientius, neque vehementius illa eloquentia, qua eius Epistolæ scribuntur, & qua loquebatur tanta efficacia, vt meritò Augustinus, vt ferunt, optarit Paulum prædicantē audire, & Lycaonij (vt est in Act.) Act. 24. eum Mercurium appellarint, tanquam eloquentiæ Deum; & eo disputante tremefactus sit Præses Romanus. Et planè tria erāt in Pauli eloquentia, quæ admirationem facerent. Primo quia erat omnino spiritualis, quam à Spiritu sancto dictante acceperat, sicut ipse testatur. Nos autem, inquit, non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, vt sciamus 1. Cor. 2. quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapiētiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes; hoc est spiritualibus, ac diuinis misterijs spiritualem etiam eloquētiam eiusdem Spiritus sancti ope accommodando. Secundo erat Diui Pauli eloquentia non emendicata, non affectata, sed nata ex vberrimo sapientiæ fonte, quem in eius pectore Deus procreauerat; quæ quanta esset quis dicat, cum raptus fuerit vsque ad tertium Cœlum, vt

De Sapientia Pauli & eloquentia.

Duplex eloquentia.

Eloquentia Pauli admiranda tribus titulis.

discceret,

discerct, quæ nec licet homini loqui, & ea quæ postea docuit non ab homine, neque per homines, vt ipse testatur, acceperit; sed Deum ipsum habuerit Doctorem. Quin in Paulo affirmat maiorem fuisse Chrisostomus sapientiam, fonte illo Paradisi, qui in quatuor diuisus flumina omnia suis aquis irrigabat. Tertio erat Pauli eloquentia efficax, & ad persuadendum potens, quod euentus docet cum tanta in toto terrarum orbe patrauerit. Chris. probat Paulum eloquentiæ suæ vi, antequam miracula ederet Iudæos, qui Damascum colebant confudisse, Græcos supplantasse, & sola eloquentia per id tẽpus victoriam reportasse aduersus eos qui Antiochiæ Iudaismum sequi cæpissent, eloquentiæ auxilio pugnasse. Areopagitã vna cum vxore ob vim eloquẽtiæ, illius audita cõcione sequutum eum fuisse. Cum Epicureis, cum Stoicis disputationes habuisse. In vrbe Thessalonica, Epheso, Corintho, Roma ipsa acriter, & eloquenter disputantem multos, ad Christum adduxisse. Quod autem Paulum Lycaones Mercurium esse vellent, id non quidem a signis, sed ab eloquentia profectum; & addit Chris. Cum igitur Paulum constet, tum ante miraculorum editionem, tum in medijs ipsis miraculis magnam adhibuisse eloquentiam, qua fronte sustinebunt idiotam illum iudicare, cuius magna fuit apud omnes qua disputantis, qua Concionantis admiratio?] D. Augustinus admiratur Pauli eloquentiam in eius epistolis maiorem, quam in oratoribus sæcularibus, exemplum affert illud. Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, & quæ sequuntur. Hic (ait Augustinus) si quis imperitè peritus, artis eloquentium præcepta, Apostolum sequutum fuisse contendat, non ne à Christianis doctis, indoctisque ridebitur? & tamen eloquentissima loquitur secundum eloquentiæ præcepta, vt Augustinus ibidem probat, & subdit. Sicut ergo Apostolum præcepta eloquentium sequutum non dicimus; ita quod eius sapientiam sequuta sit eloquentia non negamus.] affert etiam exemplum aliud cum cogeretur se laudare, hanc sibi velut insipientiam tribuens, quam sapienter, quam eloquẽter dicit? Quanta sapientia (ait Augustinus) hæc sint à Paulo dicta, vigilantes vident, quanto vero eloquentiæ concurrerint flumine, etiam qui stertit, aduertit, sed in re clarissima quid moror? Hęc à me de Diuo Paulo dicta sunt non tam vt in eius Encomia digrederer, quam vt eum omnibus, qui concionandi

L.4. de sac. *4. de doct. christiana cap. 7.* *Rom. 5.* *2. Cor. 11.*

munus

munus profitentur ad imitandum proponerem, vt eum Patronum habeant, vt ad eius opem confugiant, vt epistolas illius lectione assidua terant; vt in singulis ferè concionibus libenter aliquam ex eius sententijs aptè depromant, atque perpendant.

Addam etiam his appendicem, vt post Diuum Paulum, eligat sibi quisque aliquem ex sanctis Patribus patronum, pro peculiari cuiusque studio, & librorum eius continuo vsu lectionẽ frequentet. Ego planè sequutus commune consilium omnium in hac parte rectè sentientium, consulerem Diui Chrisostomi Conciones, & commentaria libenter, & crebrò euoluenda, tum ob grauitatem rerum moralium, quas ad populum tractat, tum ob aureum eloquentiæ flumen varium, graue, populare ad persuadendum efficax, & imprimis frugiferum. Placet etiam, vt quis peculiari pietate feratur in Diuum Gregoriũ, cuius doctrina est grauibus sententijs referta, ad mores hominum valdè accomodata, stylus Ecclesiasticus, atque optimè moratus, redolens eximiam omnium virtutum sanctitatem, etiamsi vsus Allegoriarũ, quas frequens tractat in libros Ezechielis, & Regum non sit tam vtilis in concionibus popularibus, sicut est in scriptione, si crebro fiat. Adderem tertio loco Diuum Bernardum, & eius opera, quæ maxime pietatem, & sanctimoniam viri redolent, & absolutissimas eius virtutes, præter suauissimam eloquentiam, quam ore fundit, vt apis melliflua, & sententias quas ex plenitudine cordis eructat, sapientissimè digestas, & ipsiusmet scripturæ vocibus expressas. Ex his tribus Chrisostomus maximè mouet, docendo, & delectando, Gregorius mirum in modum docet delectando, & mouendo. Bernardus spiritualiter delectat mouendo, & docendo. Forte mihi aliquis hoc loco obijciat illa verba, quæ in principio statim cuiusdam Dialogi apud Platonem leguntur. Vnus, duo, tres, & quartus vbi est? Augustinum dicet aliquis videris oblitus. Noui admirabilem in omni genere sanctissimi huius viri sapientiam, quam doctè, & fortiter nostræ religionis dogmata explicet, atque confirmet, quam validè refutet Hæreticos, quam prudenter, & copiosè edoceat populum, quantam vbique sanctitatem; & amorem cælestium rerum instillet. Noui præterea tam multos quibus Christi Ecclesia abundat Apostolicos viros, Basilios, Nazianzenos, Hieronymos, Ambrosios, Cyprianos, & alios tum veteres tum etiam recentiores, qui & colantur, & legantur omninò dignissimos

Eligendus aliquis ex Sanctis Patribus in Patronũ.

D. Chris.

S. Greg.

D. Bernardus.

D. August.

simos

ſimos eſſe, verum non omnium ſeriem inſtituimus pertexere; vt ſua cuique pietas ſuadebit, ita ſibi, ex beatiſſimo illo ſenatu, patronum adſciſcat. Quis vero, ſi horum temporum in concionando vitia, & torporem intueatur, non merito debeat leuiſſimam eloquendi quorumdam curioſitatem, ambitionis ſpiritum, ſe ipſos magis quam Chriſtum prædicantium, humanarum rerum cupiditatem, ſpiritualium chariſmatum, zeli, & verarum virtutum inopiam, quis inquam ſi hos cum illis ſanctiſſimis viris, & grauiſſimis conferat, non rubore ſuffundatur, & in lacrymas erumpens cum Hieremia exclamet. Quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus, abſciſſi ſunt lapides ſanctuarij in capite omnium platearum? Vtinam hanc Verbi Dei iacturam, & bonorum prædicatorum inopiam reſpiciant ij, quorum ad munus hoc pertinet, & nos Concionatores tales aliquando ſimus, quales nos, & diuina electio exigit, & tanti muneris ratio expoſcit, & animarum æterna ſalus à nobis iure ſuo poſtulat vt poſſimus lætabundi aliquando canere cum Regio Vate. Docebo iniquos vias tuas & impij ad te conuertentur, & ſimus de numero eorum, qui ad hoc opus diuiniſſimum miſſi, euntes cum lachrymis, ac precibus multis ad Deum fuſis & laborum pro Chriſto tolerantia, mittunt ſemina ſua, venientes autem reportant plenos manipulos exultantes, ſicut exultant meſſores in copioſa meſſe, & victores capta præda. Hactenus de perſona Cocionatoris, quæ venerunt in mentem attulimus, deinceps de ipſius Concionatoris opere, quod eſt ipſa concio acturi.

Finis Libri Tertij.

S E-

SECVNDA PARS CONCIO,

De Eloquentia, fine, officijs, ac materia, Concionum.

LIBER QVARTVS.

Esse aliquam Eloquentiam bonam, & Sacris concionibus adhibendam.

CAPVT PRIMVM.

HAec altera institutionis pars, quia versatur in opere concionatoris formando, vt videamus, quale id, quoque modo debeat, ac possit effici, soluenda principio videtur quæstio multum iactata, num sequenda sacro oratori eloquentia sit, & quæ eloquentiæ forma seruanda. Sunt enim, qui penitus nomen hoc oderunt, ac fugiunt; alij ex altera parte supra modum requirunt. Ponendum igitur primum est, Eloquentiam sine dubio aliquam esse, quæ digna laude sit; nam cum in Actis dicitur Apollo vir eloquens, planum est in laudem eius id exprimi; & causa cur Deus addiderit comitem Mosi Aaronem, eloquentia significatur: Aaron frater tuus Leuites, scio quod eloquens sit, ipse loquetur pro te ad Populum, & erit os tuum.] Non igitur, quæuis eloquentia fugienda est, cum & ipsum nomen, sacræ literæ quodammodo sacrum fecerint, Et ne forte quis cauilletur, & dicat de eloquentia peculiari mentionem fieri, in diuinis codicibus.

Aliqua eloquentia bona est.

Act. 19.

Exod. 4.

Ponendum secundo est, cum eloquentia, vt communiter accipitur, sit quædam vis loquendi benè, & aptè ad persuadendũ, posse hanc vim esse, vel innatam, ac planè naturalem, vel studio, ac disciplina acquisitam, vel infusam à Deo. Vnde potest, quasi triplex

Triplex eloquentia Naturæ, Artis, & infusa.

triplex eloquentia distingui. Nam esse multos, qui non institutione, aut extraordinario Dei munere, sed naturali quadam facilitate, & habitu ingenij, melius quàm alij loquantur, & affluentius, & efficacius, quos vulgus naturaliter eloquentes appellat, euidens est. Certum est etiam virtutem aliquam loquendi, accõmodatè ad audientium persuasionem, & posse, & solere infundi, quin adeò hæc videtur, proprie gratia esse sermonum. Neque item, potest esse dubium, quin vtrumque hoc genus eloquentiæ suapte natura bonum sit. Reliquum igitur est tertium idest, eloquentia doctrina, & studio comparata, quam item bonam esse, nemo poterit non fateri, si rem satis intelligat, Nam si bona est eloquentia, cum a Deo infunditur, vel cum ingeneratur a natura, ex eo, quòd, eadem, industria, & labore quæratur, non apparet vnde efficiatur mala. Ars quippe à natura orta est, & ad naturam ipsam perficiendam inuenta. Atqui eloquentia artificiosa inde orta est, quod homines cum viderẽt alios alijs melius loqui, obseruarunt causas huius differẽtię & rẽ intensius contẽplati inuenerunt, quænã ea essẽt, quæ in homine naturaliter eloquente magis placerent, & probarẽtur auditoribus, ac demum collecta ex ijs obseruationibus atque disposita in ordinem, præcepta, Artem vocarunt. Ex quo fit, vt qui ad benè loquendum, obseruationum illarum vtitur adiumento, inde supplens quod natura nõ dederat, & quod dederat perficiens, eloquentia acquisita dicatur vti, atque artificiosa, quæ hactenus quidẽ considerata, non potest non esse bona, ac laudabilis. Nã si obseruationes, ex quibus aliæ confectæ sunt artes, ac disciplinæ, vt Agricultura, Architectura Grammatica, Dialectica, & cæteræ huiusmodi bonæ sunt, non video cur possit reprehendi obseruatio, quæ ad benè loquendum iuuet, cum loquutio in homine tam præcipua, & generalis, tamque cum ratione coniuncta, actio sit. Denique id apertè docet Aug. cum ait, Sunt etiam quædam præcepta vberioris disputationis, quæ iam eloquentia nominatur; quæ nihilominus vera sunt, quamuis eis etiam possint falsa persuaderi, sed quia & vera esse possunt, non est facultas ipsa culpabilis, sed ea malè vtentium peruersitas, nam neque, hoc ab hominibus institutum est, vt veritatis expressio cõciliet auditorem, aut vt facilè quod intendit insinuet breuis, & aperta narratio, & veritas eius sine fastidio teneat intentos, & cæteræ huiusmodi obseruationes, quæ siue in falsis, siue in veris causis veræ sunt, tamen in quantum vel sciri, vel credi aliquid faciunt, aut ad expetendum fugien-

Ars eloquentiæ non potest esse mala ex se.

2. de Doct. Chr. c. 36.

fugiendumvè animos mouent, inuentæ potius, quod ita se habeant, quam vt ita se haberent institutæ] quæ ferè eam rationem explicant, quam nos attulimus, si naturalis eloquentia mala non est, neque esse artificiosam, quæ ex illa conflatur, naturaliter enim inesse docet obseruationibus certis certam vim, non ex hominum instituto.

Sed fortasse de hoc quispiam dubitabit, an hisce obseruationibus, & adminiculis ab humana industria in ordinem, & artem redactis vti in explicandis rebus diuinis liceat, ac verbis ad populum, de religione faciendis; nam posset videri iniuria irrogari verbo diuino, tanquam per se satis non posset auditorum corda penetrare, cum tamen sit omni gladio ancipiti penetrabilius, Et Christus Dominus Apostolis dixit; Cum steteritis ante Reges, & Præsides nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini, Et S. Paulus disertè affirmat, se missum ad euangelizandum, non in sapientia verbi, ne euacuetur Crux Christi. De sancto Francisco accepimus, cum aliquando concionem, accuratius præparasset, nunquam minus e sententia concionatum, & sanctum Hieronymum sectantem eloquentiam Tullianam, diuinitus vapulasse; Denique nonnulli, quod sacros libros, Rhetoricis exornare coloribus, voluerint diuino supplicio, etiam in hac vita, grauiter percussi narrantur; Quibus addi possunt testimonia multa Sanctorum Patrum, quibus eloquentiam damnant, quorum aliqua nos etiam infra adducemus. Hæc igitur cum ita sint, oritur Controuersia; num verbo Dei aliquis ex eloquentia debeat, aut rectè possit ornatus accedere. Et sanè hæc, quæ attulimus argumenta planè euincunt, aliquam esse eloquentiam, quæ adhibenda non sit.

Verum si per eloquentiam, id intelligamus, quod hactenus posuimus, nempè vim dicendi benè, appositèque ad persuadendum, obseruando in hac re illas vias, & rationes, quæ possunt adiumento esse ad finem concionatoris propositum, idest ad gloriam Dei, & salutem animarum, procul dubio statuendum est, non modo posse in sacris rebus adhiberi, sed in illis maximè adhibendam. Nam si maledictus est, qui facit opus Dei negligenter, & prædicatio diuini verbi tam præstans opus Dei est, num hoc in opere laudabilis negligentia est? vel diligentia, & cura vituperabilis? Præmeditari quæcunque dicturus sis quoque modo rem iustam, priuatim amico persuadeas, laus prudentiæ ducitur, & ad populum de rebus diuinis disse-

Ars Rhetorica potest esse vtilis sacris cõcionibus. *Eccl.* 48.

N rendum

Eccl. 21. rendum erit, temere? quid autem est, quod dicitur, labia imprudentium stulta narrabunt, verba autem prudentium statera ponderabuntur, nisi adhibendam ab eo, qui loqui prudenter velit, stateram idest, diligentem præmeditationem, ac pensiculationem verborum etiam singulorum? loco autem stateræ, præstò sunt monita ac præcepta artis, quæ sapientes ex sapientibus collegere. Et sanè cum certum sit præcepta eloquentię, aliquid omnino adiumenti afferre ad id efficiendum, sermone, quod volumus, diuine S.August. ostendit absurdum, ac planè stultum esse dicere, cum ad falsa suadenda, multi adhibeāt præcepta Rhetoricæ; aduersus mendacium, in defensionibus suis inermem debere consistere veritatem?] quem locum, quia fusè sanctus ille Doctor exequitur, rogo lectorem vt consulat, & addit paulo post disertè, qui & sapienter, & eloquenter possit dicere, eum perfectum esse Doctorem.] Ex quo satis nobis constat, in sacris quoque dictionibus, locum, & quidem admodum fructuosè, habere eloquentiam. Videat etiam si cui libet egregias laudes, quibus Nazianzenus patris ad filium, eloquentiā effert. Idem in oratione alia profitetur ingenuè, amplexum se, eruditionem minimè mutam, non aridam, neque humi reptantem, Adde, quod cum duo præcipuè sint, quibus homines moueantur ad fidem suasori præbendam, eloquentia, & miracula, placuit Deo post prima tēpora, de quibus mox agemus, consequutis temporibus per elequentiam, (quæ via magis ordinaria est) suam administrare Ecclesiam, eòque Chris. planè iam necessariam Episcopo affirmat singularem dicendi vim, cum præstante coniunctam fortitudine, vt exequi opus prædicationis syncerè, & constanter possit, idque eo magis iam necessarium existimat, quo miraculorum propè nullum vestigium est reliquum.] Sed antequam ad obiecta respondeamus, de sacrorum librorum, ac primo de Sancti Pauli eloquentia, de qua alia aliorum sententia est pauca dicamus.

4. de Doct. Chr. initio.

In carmine Nicob.

Orat. de Affectata Constant. Cathedr.

Chris. lib. de Sacerd.

De Eloquentia Sancti Pauli, & sacrarum literarum. Cap. II.

ETiam si de eloquentia D.Pauli in fine primę partis aliqua dixerimus non erit molestum rursus hic vbi de eloquentia sacra agimus, pauca opportunè adijcere. D.Chrisost. conqueritur ex Apostoli locis de epistola ad Corinth. prima, quosdam suæ ignauiæ quæsiuisse integumentum dicens, Hoc ipsum (in-

l. 4. de Sacerd.

(inquam) hoc ipſum certe eſt, quod pleroſque perdidit, re- *lib.4.de ſacerd.*
miſſioresq; ad veræ doctrinæ ſtudium reddidit. Etenim cum non poſſent, apoſtolicæ mentis altitudinem, neque verborum ſenſum capere, totius ætatis tempus conſumpſerunt in ſomnolentia, atque oſcitantia.] Deinde addit, S. Paulo, minus neceſſariam fuiſſe eloquentiam, quod virtute ſignorum abundabat, Nunc autem cum ne veſtigium quidem, vt loquitur, eius virtutis relictum ſit, neceſſariam omnino vim eſſe dicendi. Eadem preſsè, vt ſolet Nazianzenus docet. Dum promptum *Orat. ſup. citata.* ait eſſe pleriſque, qui doctrina, & facundia careant inſcitiæ ſuæ, fidei nomen obtendere, quod ſe quoque probaturum fuiſſe, ſi illi ſermonis, doctrinæque loco, ſignorum & miraculorũ vim haberent] Ex quibus id, quod modo dicebamus apparet, duo præcipua quibus res diuinæ perſuadeantur, præſidia eſſe, virtutem miraculorum, atque ſermonum, & illam extraordinariam magis, hanc valdè communi prouidentiæ, naturæque hominum conuenientem. Cum igitur S. Paulus ita miraculorum facultate polleret, per quam magis diuina teſtificatio elu cet, non multum ſermonum gratia indigebat, fusè tamen demonſtrat Chriſ. etiam ſi virtus ſignorum adſit, neceſſariam *D. Pauli eloquentia.* vim eſſe dicendi, eamque in Paulo præſtantem fuiſſe, & per eam antequam miracula ederet, prǽclarè ipſum multa feciſſe.

Et planè ſi eloquentia eſt copioſè loquens ſapientia, quis ne get eloquentiam Sancti Pauli ſummam fuiſſe? quid enim eo copioſius? quid ſapientius? quippè loquebatur ſapientiam inter perfectos. Deinde cum eloquentiæ vis ponatur ab Ariſtot. in *2. Rhet.* Enthimemate ideſt in argumento, quod fidem auditori faciat, nihil eſt fortius eloquẽtia S. Pauli, nihil artificioſius: quid quǽſo prudentius, & artificio quodam diuino inſtructius? quam habita in Areopago Athenis oratio? quam aptè, propriè, ac *Act. 17.* iucundè, ab ara ignoto dicata Deo, ſumit exordium? quam ſapienter ab ipſis quoque græcorũ poetis teſtimonia profert? porrò oratio, quam coram Agrippa in ſui defenſionem habuit, *Actor. 26.* tanta arte, ac ſapientia plena eſt, vt vix quicquam inter omnes oratores, mea ſententia poſsit ſimile reperiri, vt non mirandum ſit, ſi tanquam extra ſe abreptus voce magna Feſtus clamarit, Inſanis Paule, multæ te literæ ad inſaniam conuertunt, Quo etiam loco, iure admiratur. S. Chriſ. illam vocem, quam Agrippæ qui dixerat, in modico ſuades me Chriſtianum fieri, *Hom. 52. in Act. 26.* reſpondit Apoſtolus, opto apud Deum, & in modico, & in magno, non tantum te, ſed & omnes, qui audiunt hodiè fieri ta-

N 2 les,

les, qualis ego ſum, exceptis vinculis his: Miratur inquam, Chryſoſtomus, cùm ſua illa vincula tanti faceret Paulus, & tantum charitate proximorum arderet, cur ea exceperit. Nimirum quod per illam prudentiam, qua fiebat omnibus omnia, videbat hanc ſignificationem vrbanitatis aptiorem hoc loco eſſe, ad conciliandam ſibi auditoris beneuolentiã, & Chriſtum Dominum inſinuandum, vt deinde ad perfectionem quoque, & vinculorum deſiderium, cuius initio capaces non erãt, ſuo tempore promouerentur. De eius epiſtolis vulgaris, iam eſt ſancti Hieronymi ſententia, cum ait, Paulum Apoſtolum, proferam; quem quotieſcunque lego, videor mihi non verba audire, ſed tonitrua: Legite epiſtolas eius, maximè ad Roman. ad Gal. ad Epheſ. in quibus, totus in certamine poſitus eſt, & videbitis eum, in teſtimonijs, quæ de veteri teſtamento aſſumit quam artifex, quam prudens, quam diſſimulator ſit, eius quod agit, Videntur qnidem verba ſimplicia, & quaſi innocẽtis hominis, ac ruſticani, & qui nec facere, nec declinare nouerit inſidias, ſed quocunque reſpexeris, fulmina ſunt. Hæret in cauſa, capit omne quod tetigerit, tergum vertit, vt ſuperet, fugam ſimulat vt occidat.] Sanctus autem Chriſ. præter Encomia ptæclariſſima, quibus Apoſtolum, & epiſtolas ornat, in epiſtolis ipſis ſingularum rerum, atque adeo vocum momenta, ordinem, gradus, ac progreſſiones, adeo ſubtiliter expendit, vt ad perfectiſſimum artis Rhetoricæ genus ediſcendum, abundè ſint futuri eius commentarij, ſi obſeruentur, quę ille de diuina Apoſtoli prudentia, & arte animaduertit, vnde & idẽ Paulus Chriſti Rhetor, merito ab eodem Chriſoſtomo nominatur. hom. 6. de pęnit. Quia tamen vulgus, maximè vim eloquentiæ, ſolet in eloquutione ponere, & in numeroſo contextu, & periodorum cõpræhenſionibus, quæ commata & mẽbra diſtinguant, fatendum, id genus ab Apoſtolo neglectum potius quam ignoratum. Nam & Ariſtot. eloquutionem eſſe rem leuem teſtatur, & artificium Rhetoricum in hac re ſolet maximè imminuere, & fidem eleuare dicentis. Et alioqui pectori myſterijs diuinis pleno, & redũdanti, quæ in cælo hauſta, ideſt ex fonte ipſo, non licebat homini loqui, ſuperuacuum erat, & planè difficile, æſtum illum, & impetum cohibere; Ita autem decurrit, ac rapitur, vt diuinum quiddam ſpiret, ſublime, magnificum, maius humano, admirationem ſimul & venerationem. pietatem animis lectorum effundens. Quid pluribus opus eſt, cum ipſe Apoſtolus, quod Corinthij dicebant,

In Apol. ad Pammach.

Homil. de laud. Pauli.

3. Lib. de Arte Rhetor. c. 10.

Epiſto-

Epiſtolæ quidem graues ſunt. non diffiteatur, qui tamen & ſi addit ſermo contemptibilis, ideo dicit, quia non adhibebat delitias floſculorum, quos Corinthij videntur ſectati fuiſſe, non ideo quod verborum curam aſpernaretur, Quinimo teſte Hier. cum eſſet doctiſſimus, & ſcientiam haberet ſanctarum ſcripturarum, & ſermonis, diuerſarumque linguarum idioma poſſideret, quia tamen diuinorum ſenſuum maieſtatem, digno non poterat, Græci eloquij explicare ſermone, habebat Titum interpretem, ſicut & B. Petrus Marcum, & addit ideo contriſtatum Troade, non inuento Tito, quod prædicationis ſuæ in præſentiarum fiſtulam, organumque per quod Chriſto caneret, non inuenerat.] Maneat igitur id, quod robur, & ſpiritus eloquentiæ eſt, fuiſſe in Diuo Paulo eminentiſſimum, neque ſic loquutũ tamquam temerè verba funderet, ſed vt prudenter excogitaret, quemadmodum poſſet, Chriſti doctrinam auditoribus quam aptisſimè proponere. *Epiſt. 11. ad Hebd.*

Quid verò dicemus de alijs ſacris libris? Nonne in ijs eloquentia & quidem perfectiſſima eſt? S. Ambr. Negant (inquit) plerique, noſtros ſecundum artem ſcripſiſſe, nec nos obnitimur, non enim ſecundum artem ſcripſerunt, ſed ſecundum gratiam, quæ ſuper omnem artem eſt, ſcripſerunt enim, quæ ſpiritus ijs loqui dabat; ſed tamem ij, qui de arte ſcripſerunt de eorum ſcriptis, artem inuenerunt, & condiderunt commenta artis, & magiſteria.] En igitur ex Ambroſij ſententia, non modo eloquentia eſt in ſacris libris, ſed & exemplar, & forma, & fons eloquentiæ etiam ſæcularis. Dyoniſius, longinus Ehtnicus Rhetor, qui de ſublimi genere dicendi, libellum non malum ſcripſit, laudat initium Geneſeos, & ſacrum hiſtoricum, loquutum pro maieſtate Dei affirmat, cum ſimplici ſermone refert, dixit Deus fiat lux, & facta eſt lux, & ſimilia, conueniebat enim de Deo loquenti res maximas, paucis efferre. De Iſaia notum eſt, ſancti Hieronymi elogium, cum ait, Ac primum de Iſaia ſciendum, quod in ſermone ſuo diſertus ſit, quippè vir nobilis, ac vrbanæ eloquentiæ, nec habens quicquam in eloquio ruſticitatis, vnde accidit, vt præcæteris florem ſermonis eius tranſlatio non potuerit conſeruare.] In Eccleſiaſtico adhibitam fuiſſe ornati ſermonis curam, ſatis ex ipſo prologo apparet, cùm dicitur: Hortor itaque venire vos cum beneuolentia, & attentiori ſtudio, lectionem facere, & veniam habere in illis, in quibus videmur ſequentes imaginem ſapientiæ, deficere in verborum compoſitione, nam deficiunt verba

Eloquentia maxima eſt in ſacris libris.

l.8.Ep.63.

Præfatione in translatione Iſaiæ.

Hebraica, quando fuerint translata ad alteram linguam; vbi apparet, si quid desideretur in eloquentia, non referri causam in curam, sed in ipsam linguæ proprietatem, quæ in alienis linguis, vim natiuam conseruare non possit. Et scriptor Machabæorum, ita vltimum caput concludit. Et si quidem benè, & vt historiæ competit, hoc & ipse velim, si autem minus dignè, concedendum est mihi, sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam, contrarium est, alternis autem vti delectabile, ita legentibus, si semper exactus sit, sermo non erit gratus, & profitetur adhibitam a se curam, vt volentibus quidem legere, esset animi oblectatio, studiosis vero vt facilius possint, memoriæ commendare, omnibus autem legentibus vtilitas conferatur, & addit. Sicut qui præparant conuiuium, & quærunt aliorum voluntati parere, propter multorum gratiam, libenter laborem sustinemus; Itaque tantum abest, vt stylum neglexerit sacer author, vt etiam plenum vigiliarum, ac sudoris assumptum sibi, negotium dicat, vt placeret, & narrationem accommodaret ad legentium voluptatem, sicut ij, qui diligenter conuiuium instruunt nimirum, non vt id faceret, quod coquinariæ Rhetoricæ tribuit Plato, vt mox dicemus, sed vt per delectationem tanto magis prodesset. Rectè enim Augustinus sicut (ait) sæpè sumenda sunt, & amara salubria, ita semper vitanda perniciosa dulcedo, quanto enim magis, illic appetitur suauitas, tanto fęlicius salubritas prodest.] Et planè inesse vim oratoriam in sacris literis, superuacaneum est, post ipsum Augustinum, velle docere cum tantus Doctor, vel in ipso Prophetarum, maximè rudi Amos, etiam in obseruatione periodorum, commatum membrorum inesse fusè demonstret. His positis facile est, obiecta diluere, sed planius tota res illustrabitur, si de Rhetorica sæculari, nouo quasi sumpto principio, pauca interseramus.

2. *Mach.* 15.

2. *Mach. cap.* 2.

In Gorgia.

Li.4. Doct. Chr. c. 2.

Esse aliquam falsam Rhetoricam. *Cap. III.*

SCiendum est apud ipsos quoque Ethnicorum nonnullos, Rhetoricæ nomen malè audiuisse, & ea est causa, quia vt mors, & vita in manu est linguæ, & gladius idē, potest ferire hostem, ac ciuem, noxium & innocentem. Ita præcepta Rhetoricæ quemadmodum loquitur S. Augustinus in medio posita sunt, quæ ad persuadenda, seu recta, seu falsa valeant plurimum. Nazianz. dicendi facultas, vt probis (inquit) & honestis virtu-

Prima Orat. in Iulianum.

virtutis instrumentum, atque armatura est; Ita improbis; & flagitiosis, vitij stimulus efficitur.] Sicut igitur laudes plurimæ congeruntur in linguam, & in eandem vituperationes plurimæ, ita possunt in eloquentiam eadem conuenire. Non quod vitium in ipsa sit, sed quia ex abutentis crimine redundat in eam, tanquam in instrumentum infamia, quemadmodũ & aurum, cum per se bonum sit, vitæque humanæ ac liberalitatis instrumentum, per quamdam tamen communicationem, ex hominum prauitate, cuius instrumentum & occasio est, solet valdè vituperari. Cum igitur multi ad maxima rerum publicarum damna, abusi eloquentia sint, inde factum est, vt velut res noxia, ab ijs, qui segregare subtiliter nesciebant bonum à malo, Rhetorica condemnaretur, & à sapientibus quoq; eijceretur e ciuitatibus rectè institutis; Auxere inuidiam Rhetores quidam, qui palam profitebantur, docere se, quemadmodum in iudicijs causa ex peiore melior fieret, quod erat palam iustitiæ bellum indicere, ijdemque, vt Plato loquitur, profitebantur se vi orationis efficere, vt parua esse magna, & magna vicissim parua, vetera noua, & nouissima vetera viderentur; Auxere in eam odium magis ij, quos appellarunt antiqui sophistas, auidum pecuniæ genus, gloriosum, ac iactabundum, qui profitebantur, de re quacunque se in vtramuis partem dicturos ex tempore quos Plato sæpè ac vehementer exagitat. Et quia (vt ipse docet) idem est sophista ac Rhetor, vel propinquum aliquid, atque simile, inde factum est, vt sophistarum quoque infamia in Rhetores redundaret.

Abusi sunt plerique Rhetorica.

In Phædro.

In Gorgia.

Veruntamen laudibus veræ eloquentiæ nihil hæc debent officere: Nam omnium sapientum sententia, distinguendæ sunt duæ Rhetoricæ, Altera vera & laudabilis, altera adulterina, ac iure vituperabilis, Expressas hasce volunt apud Homerum in Vlysse ac Tersite, quorum ille sapienter, & ex pectore orationem fundere dicebatur, & tanquam iucundum quemdam niuium sensim, & absque strepitu labentium imbrem, Hic temerè, & impudenter, magnoque cum strepitu, litigabat potius, quam dicebat, Itaque Iulius candidus (vt loquitur Plinius) non inuenuste solebat dicere, aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam, nam eloquẽtia vix vni aut alteri, Imo si Marco Ant. credimus nemini, Hæc vero, quam candidus loquentiam appellat, multis atque etiam impudentissimo cuique maximè contingit.] De hoc genere dixit Eupolis Poeta Græcus, & eũ imitatus Salustius loquax magis, quam facundum, & alio lo-

Rhetorica duplex bona & mala.

Lib. 5. Ep. 20.

co, idem Salustius satis loquentiæ sapientiæ parum.] Quos homines prisci Romani non Oratores, sed Locutuleios, & Blaterones, & Linguaces dixerunt, vt author est Gellius. Arist. disertè docet, sicut Dialecticæ deprauatio sophistica est, & cauillatrix peritia, ita habere suum malum eloquentiam, quo deprauetur; Quamquam hæc eius prauitas apud Arist. videatur eo loco, nomine suo carere; Vnde scilicet factum est, vt cum laus sua Dialecticæ permanserit, quamuis Sophista poneretur in vitio, Rhetorica propè infamiam subierit etiam vera, quia eodem ac falsa nomine appellabatur. Et sanè diligenter est obseruandum, vt in natura, sic in disciplinis, & artibus, vitia quædam esse vicina, in quæ, res, de suo demotæ statu degenerant, triticum ex malignitate soli, corrumpi dicunt in auenam, & lolium; vinum satis est notum vitiari in acetum, in rebus humanis, monarchia in tyrannidem, Aristocratia in Oligarchiam, Popularis dominatus, in tenuiorum potentiam modica inclinatione transeunt. Et fortitudinem (inquit Cic.) audacia imitatur, & patientiam duritia immanis, Et illam disputandi prudentiam concertatio, captatioque verborum, & hanc oratoriam vim, inanis quædam profluentia loquendi.]

Gell. l. 1. cap. 5.

In Partit.

In Gorgia.

Sed omnium optimè, ac fusissimè Plato in hunc fermè modum disputat. Ad corpus rectè habendum duas esse attes, Gymnasticam, & Medicinam, quarum prior sanum corpus respicit, altera ægrotum spectat, vt valetudini reddat, duas item, proportione his respondere ad animi rectam constitutionem, facultatem legalem, quæ dat præcepta rectè viuendi, & Iudiciariam, quæ persequens delicta, tamquam morbos animi curat, atque ita, quod corpori est medicina, hoc animo esse Iudiciariam, quodque est corpori Gymnastica, hoc legalem esse animo. porro hisce quatuor veris, & honestis artibus, quatuor esse persimiles illiberales peritias, quas ad vnicum adulationis caput reuocat, quia solum valent ad gratiam quamdam professoribus suis conciliandam, legali, respondere dicit sophisticam, Iudiciariæ falsam Rhetoricam, quæ duæ ad animum pertinent, earum vero quæ pertinent ad corpus, Agonisticæ imitationem, esse fucatoriam quamdam, & mangonicam solertiam, quæ non verè bonam habitudinem, sed apparentem solum quamdam oculis speciem inducat, Medicinæ vero docet, respondere, industriam coquinariam; Deinde comparans inter sese falsas hasce artes, & illis animi, illas corporis opponens, cum Rhetoricam veram hic, & clarius in phædro statuat,

Quatuor facultates comparantur inter se.
A Platone.

tuat, doceatque esse medicinam: falsam dicit esse Coquinariam facultatem. Nam quemadmodum, id solum studet coquus, qua ratione palatum mulceat, & oblectet, non autem quomodo conseruet valetudinem, vel restituat, neque rationes eius efficiendæ nouit, neque ad eam suum opus accommodat, ita Rhetoricam, quæ debuit esse medicina animi, dum solum occupatur in efficienda inani voluptate, coquinariam fieri. Talia cum sint, facile apparet, quod à Sanctis reprehendatur eloquentiæ genus, id nimirum, quod ad decipiendum adhibetur, vel quo falsa per artis lenocinium suadentur, Deinde id, quod assumitur ad inanem ostentationem ingenij atque iactantiam, tertio, quod nõ ad vtilitatem veram auditorum refertur, sed ad futilẽ solum prurientiũ aurium titillatiõnẽ, eóq; nil nisi ludicrũ quasi tinnitũ cymbali habet. Præterea id, in quo solo is qui verba facit repositã habet suã vim, spemq; omnẽ persuadendi cõfidens, sua arte se effecturũ, vt res perinde videantur, vt ipsi libitũ fuerit. Ideo sanctus Paulus negat, prædicationẽ suam esse in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, non quod temerè loqueretur, & sua industria, quam Sanctus spiritus dirigebat, non excogitaret, quemadmodum posset, Christi doctrinam auditoribus, quam aptissimè proponere; Sed quia in rebus, & cogitandis, & dicendis, non respiciebat humi affixam hominum sapiẽtiam, cui Crux Christi stultitia erat, neque per sese persuasibilia populo loquebatur, idest inania, & placentia, magnificam adhibens adulantium pompam verborum, vt ij faciebant, qui suæ ostentationi, vel auditorum delectationi famulabantur; sed nunquam Euangelium Christi erubescebat, quamuis mundi sapientibus stultitia videretur, nunquam quæ sua essent quærebat, quia volebat totam Christi Cruci laudem, totam vtilitatem auditoribus cedere. Interim tamen ille, quo vtebatur, loquendi modus erat aptissimus, atque adeo eloquentia perfecta, primum quia, quo oratio erat simplicior tanto aberat lõgius à suspicione fallaciæ, cum persuasum sit omnibus, Veritatis simplicem esse sermonem, Deinde quia volebat tunc Deus certiore quadam via fundari Ecclesiam, magnis nempè, manifestisque miraculis, vt nulla vnquam suboriri posset suspicio, sapientiæ aut eloquentiæ humanę viribus esse fundatam. Volebat igitur, sanctus Paulus, virtutem apparere, Crucis Christi dum ea, quamuis tantùm abhorreret à communi hominũ sensu, tamen fidem inueniret, eamque fidem esse non in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Et hanc ob causam D. Chrisost. repre-

Quæ nã Eloquentia reprehendãtur à Sanctis.

1. Cor. 2.

Contẽtio de Eloquentia Pauli, & Platonis.

reprehendit quemdam Christianum, qui cum Ethnico altercabatur, contendens eloquentem S.Paulum, magis, quam Platonem fuisse; & ait contrarias vtrumque egisse partes, ac deberet, Debuisse enim Ethnicum ostendere, sanctum Paulum fuisse eloquentissimum, vt inde concluderet, religionem Christianam humana proseminatam industria: Christianum vero vltro concedere sancto Paulo eloquentiam defuisse, vt tanto certius concluderet diuinum opus, fuisse, mundi ad Christum conuersionem, Cum philosophi illi Græciæ, quorum admirabilis, & doctrinæ, & eloquentiæ copia fuit, adeo paucos ad suas, pellicere, sectas potuerint. Hæc tamen omnia neutiquam obstant, quo minus sanctus Paulus adhiberet industriam, in tractandis hominum animis, quam conuenientissimè fieri posset, cum ob id, omnibus, omnia fieret, & congruentissimum rei, locoque dicendi genus afferret, in quo perfectæ facundiæ sita vis est. Nec vero Christus Dominus, cum dixit Apostolis, ne cogitarent, quomodo, aut quid loquerentur ante Reges & Præsides, iussit esse socordes, ac stupidos, sed noluit sollicitudine angi, noluit desperare, suam considerantes inscitiam, noluit demum sibi confidere, sua diligentia nixos, nā siquis intelligat vetuisse eos præmeditari sapienter, quia dixit, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, eodem modo intelligere posset, prohibitam agriculturam, & omnem aliam rei domesticæ curam, quia item Dominus dixit, nolite quærere, quid manducetis, aut quid bibatis, hæc enim omnia gentes inquirunt, pater autem vester scit, quia his omnibus indigetis, quamquam hic locus non magis potest afferri contra eloquentiam, quam contra omnem prudentem cogitationem, si sonus verborum dumtaxat consideretur, quo nihil dici potest absurdius, Nam vt optimè docet S.August. Paulus Apostolus ad Timotheum, & Titum scribens, non solum tradidit eis quid, sed etiam quomodo, vnumquodque personarū genus deberent instituere iubens eos in his esse, & meditari. S. autem Petrus non tantum prædicatoribus, sed vniuersis fidelibus loquitur, cum dicit, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem reddere de ea, quæ in vobis est spe. Voluit ergo Dominus Apostolos fiduciam in Deo reponere. Et ad id, famulum quoque suum Franciscum, quem per Apostolica deducebat vestigia, erudire voluit, cum fecit, vt minus aptè loqueretur, cum se accuratius præparauerat. Et qui puniti diuinitus narrantur, quod vellent sacris libris cultum elegantiorem inducere, non odio eloquē-

Explicatur locus Matth. 10. nolite cogitare.

4. de Doct. Chr. c. 10.

tiæ

tiæ puniti sunt, cum ea, (vt diximus) in sacris libris, & perfectissima sit. Sed quia Deus, qui nouit, quod genus dicendi, rei cuique conueniat noluit illam à Sancto spiritu eloquutionem electam deformari, quia illa aptissima est, & adeo conseruanda, vt nec puncta, nec apices vacare mysterijs. S. Hieronymus dicat, & fortasse ijdem fastu aliquo inflati, falsæque eloquentiæ corrupti specie, sapientissimam diuini verbi eloquentiam, quia non agnoscebant aspernabantur, & propterea volebant complecti elegantius, quia existimabant, posse aptius se inuenire dicendi genus, quam ipsi sacri authores adhibuissent. Nam alioquin si paraphrasim, elaboratam, humili, piaque mente voluissent conficere, vt rudiorum quoque oculis, sapientissima Eloquentia appareret, non videntur, condemnandi fuisse, cum id impunè, imo cum laude videamus à multis, & prosa, & carmine factitatum. *In ps. 90.*

Quænam sit vera, & falsa Eloquentia. Cap. IV.

HActenus tria docuimus, esse aliquam Eloquentiam bonam, esse aliquam malam, Itemque sacris etiam rebus, quæ bona est, posse laudabiliter adhiberi. Quæ tria planè apud mediocriter eruditos nihil dubitationis, aut difficultatis habebant, In eo labor est, vt vera eloquentia distinguatur à falsa, certæque assignentur notæ, vnde possit vtraque dignosci, ac mala vitari, postremò ex bonæ eloquentiæ formis, quænam maximè sacris concionibus debeatur: quæ vt pro nostra tenuitate, quam clarissimè exponantur, Animaduertendum est *6. Eth. c. 4.* Artem vt Ar: docet esse habitum, cum recta ratione factiuum, cōtrarium vero artis habitū factiuum cum falsa ratione, Itaq; vbi ratio recta non adest, nec adest ars. Recta autē ratio præcipuè spectatur ex fine cuiusq; artis, quo proposito talis materia deligenda est, eique certa, inducenda forma ea ratione ac modo, quemadmodum ars ipsa præscribit, Itaque fieri potest, vt ars ipsa destruatur, vel ratione finis, vel materiæ, vel formæ in materiam inducendæ. Ædificandi ars habet pro fine habitationem commodam ad hunc consequendum, necesse est artifex legat aptam materiam, & mente concipiat idoneam formam, quam secundum artis præcepta, ædificationem faciendo, materiæ imponat, si ex charta domus fiat, quamuis tectum, parietes, & cætera distinguantur, non erit verè domus, quia deest apta materia, si colligas cæmenta & ligna, & in vnum cumulum temere aggeras, neque item erit domus quia forma desideratur, *Ars tria attendit finem Materiā, formam.*

ædifi-

ædificant & pueri casas, & pictores coloribus exprimunt, neutri tamen fabri sunt, quia non spectant habitationem commodam, nec quicquam idoneum ad eam efficiendam adhibent. Venefici etiam ac magi solent interdum pulcherrimas figurare ædes, aulis, cænationibus, cubiculis magnificè, & artificiosè distinctas, qui tamen ludificatores sunt, non ædificatores, quia non ad vsum solida tecta, sed inanem speciem ad oculorum ludibria fabricantur. His positis eadem ratione, de eloquentia philosophandum est, sunt in ea, Res quasi materia, sunt verba, & compositio quasi forma, & est finis, qui præscribit qualia esse debent, & verba, & res.

Finis autē qui nam sit generatim eloquentię, non multum ad nos refert, satis est, si recte intelligatur, quis sit finis eloquentiæ nostræ, qui non potest esse alius, quam finis ipsius prædicatoris, hoc est gloria Dei, & salus animarum, quod tum fit, cum auditores prędicatoris voce & eloquentiæ vsu, tamquam per instrumentum præcipui agentis Dei, meliores efficiuntur. Hoc posito fine duo consequuntur; primum fieri interdum posse, vt genus eloquentiæ maneat, non tamen hæc peculiaris eloquētiæ species, de qua nos agimus, atque ita possit aliquis verè nominari Orator, qui tamen verè prædicator non sit, tales fuerunt Ethnici oratores, tales qui hodièque vel in senatu aliquo, aut foro causas ciuiles tractant; tales denique esse possunt, etiā qui vulgò sibi prædicatorum nomen ascribunt, si habitu vtantur, non cum recta ratione, sed cum praua factiuo, Deinde sequitur, vtrum quis prædicator sit necne, itemque bonus, an malus, censendum ex materia orationis ac forma, respectu propositi finis, nam si vel materia prædicationi, apta non sit, vel in ea formam, ad consequendum, finem, minus idoneam efficiat, is, qui dicit, sacer Orator esse non poterit. Hoc permagni interest intelligere, sunt enim interdum nonnulli, qui magni prædicatores, vt habeantur prorsus a recta aberrant via, tantumque abest, vt magni, vt ne prædicatores quidem dici mereantur.

Ex fine dijudicanda Eloquentia.

Ex omnibus autem his, tria euidenter manifesta capita fiunt, vnde potest eloquentia christiana vitiari, Primum est finis, secundum materia, tertium forma oratoris. Ex fine tunc destruetur eloquentia, cum non ad efficiendos meliores auditores refertur, quod dupliciter potest intelligi. Primum si ipsa dictio nō referatur quidem a concionatore, ad auditorum profectum, sed ad lucrum, seu inanem gloriam, & ostentationem ingenij.

Ex tribus vitiatur eloquētia sacra.

& elo-

& eloquentiæ. Verum quia non poſſet lucrum vel alia cõſequi, niſi etiam aptè ad profectum auditorum diceret, accommodet etiam ad hoc opus, dictionem ſuam, hoc ſiquis conſequi poſſet, peruerſiſſimè ille quidem faceret, tamen fortaſsè cuipiam videretur, quantum ad eloquentiam ſpectat, nomen obtinere Chriſtiani Oratoris, quod dixerim vt naturam facultatis oſtẽdam, non quod titulus ille inanis peruerſo concionatori quicquam, niſi fortè ad maiorem condemnationem conferat. Quãquam ſatis à nobis in prima parte demonſtratum eſt vix fieri poſſe, vt qui bonus non eſt, benè ea, de qua loquimur eloquentia, dicat, ac prorſus ſacrum prædicatoris nomen, non niſi in viro bono debere conſiſtere, quæcunque enim eloquentia manere fingatur, nomen hoc tamen, & munus cum adeo ſacrum ſit, nunquam niſi virtute prædito dabitur, Deinde poteſt ex corrupto fine opus dicentis vitiari, ſi ſcilicet ita lucrum, inanem gloriam, aut aliquid huiuſmodi ſpectet, vt ne materiam quidẽ, aut formam, ad auditorum profectum accõmodatam orationi ſuæ adhibeat, Et tunc qui id faciat, planè etiam prędicatoris nomen amittit, ſolumque eſt ſophiſta, vel vt ait Plato, Coquinarius Rhetor. Ex eodem hoc capite, Hæretici omnes declamatores excluduntur, qui præterquam quod nihil aliud, quam priuatum emolumentum ſpectant, etiam tum cum ſibi videntur, auditorum profectum ſpectare, reuera non ad profectum eorum, ſed ad maius exitium concionantur. Ex materia multa poſſunt vitia oriri; primum ſi ſcandaloſa ſit, ſi abhorrens à captu multitudinis, ſi nimium ſublimis, atque ſubtilis, ſi prophana, ſi leuis, de quibus alibi dicemus. Ex forma poſſunt oriri vitia, tum in diſpoſitione, modoque tractationis, tum in eloquutione de quibus item ſingulis infra præcipietur. Hic ſolum generatim paulo fuſius explicare ſatis erit, quænam eloquentiæ forma, oratori Chriſtiano maximè conueniat.

In Gorgia.

Quæ maximè, Eloquentia Chriſtiano Oratori conueniat. Cap. V.

SVmmum in ſacri concionatoris officio negotium eſt, videre quo eloquentiæ genere vti debeat; Nihil enim tam facile deprauatur, nihil difficilius ab authore ipſo cognoſcitur, nam in ſua cauſa ferè omnes mali ſunt iudices, Et in hoc genere, eò peiores, quod vitia ipſa delectant; Eloquentiam vero etiam Germanam, & in alijs cauſis laudabilem, non tamen

promi-

promiscuè,ac temerè locum habere in sacris, sed in his certas quasdam postulare notas suas,ac proprias, facilius est vniuersè pronuntiare, quam eas assignare notas, atque distinguere. Omnes præcipiunt, & facilè quiuis intelligit, modum ac formam eloquentiæ cuiusuis metiendam ex fine, eoque esse præstantiorem, quo aptius ad finem perducat. Sed hoc ipsum habet difficultatẽ, nam vt agamus de bonis viris, quales æquum est, existimare sacros concionatores,si interrogemus singulos, quare hac potius, quam illá dicendi ratione vtantur, Respondebunt quia hanc ad finem sibi propositum, aptissimam iudicant, Et tamen haud raro euenit, vt multi fallantur, parumq; accommodata ad salutem animarum dictione vtantur, Necesse est igitur, regulas certas præscribere, vnde possint, hi, quoque errorem suum agnoscere.

Proponũtur obiectiones pro nimis ornata Eloquẽtia.

Sed ante omnia expendendæ sunt,rationes eorum,qui nimiũ consectantur ornatum. Obijciet enim aliquis Sancti Augustini authoritatem,qui ita loquitur, Quamuis nec disputationem deceat ineptam, nec eloquentiam oporteat esse mendacem, tamen & in illa sæpè, atque adeo penè semper, audiendi delitias discendi cupido, contemnit, & in hac,imperitior multitudo, quod ornatè dicitur, etiam verè dici arbitratur.] Vnde apparet ornatæ orationis magnam esse, apud multitudinem vim, cum omninò etiam falsa, per illum ornatum persuadeantur, Deinde obijciet ex dialogo de oratoribus, seu Quintiliani, seu Taciti, seu alteriũs, sententiam Apri, qui cum dixisset, accommodandam temporibus eloquentiam & iam splẽdorem quoque poeticum, ab Oratoribus exigi, subijcit, Neque ideo minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures iudicantium cum voluptate perueniunt, Quid enim (ait) si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cęmento, & informibus tegulis, extruuntur, sed marmore nitent, & auro radiantur. cui loco,potest illud addi, quemadmodum aurum, & gemmæ maiestatem augent templorum, cultusque diuini, ita flores eloquentiæ, ac lumina, maximè adhibenda esse religiosis sermonibus, Nec modò nihil detrahere ex grauitate illorum, sed etiam plurimum maiestatis adijcere, nam etiam in vestibus sacris, & apparatu omni sacerdotali, opes barbaricæ, colores exquisiti, opera phrygiorum cum laude, fructuq; spectantur. Quid? in cantu, musicisq; instrumentis, quantum inest venustatis simul & vtilitatis,ad alliciendos in templa homines, animosque ipsos, dum aures dulci modulatione tenentur,

l. de Dialectica prin. cap. 7.

Prima obiectio.

Secunda obiectio.

Tertia obiectio.

tur, blandis tamquã insidijs ad diuina afficiendos? Igitur multorum Christianorum, cum tantum sit, rerum salutarium fastidium, quæ maior seu prudentia, seu charitas esse poterit, quam quemadmodum ille ait, oras poculi dulci melle contingere, vt dulcedine illa illecti, potionem salubrem exhauriant? Denique Sancti Patres, qui maximè laudantur, non solida modò, sed etiam culta, & florida eloquentia ita excelluere, vt ætatibus suis, ne ex prophanis quidem Oratoribus, facilè haberent quẽquam superiorem. Libanius Ethnicus homo, idemque sophista sui temporis ornatissimus, Sanctum Basilium ob eloquentiam Atticam, admirabilem vocat, & sibi non raró anteponit. Nazianzeni eloquentia non solum culta, sed ad poeticam accedit, An Chrisostomus aureum illud nomen, nisi aureo eloquentiæ flumine consequutus est? Quid apud Latinos Chrisologus, persimilis cognomenti titulo cohonestatus? Quid sanctus Ambrosius re, & nomine Orator, cuius eloquentiam, vti olim Platonis, apum in ore eius mellificio præmonstratam accepimus? Augustinum, Hæreticus Cresconius, audet eo nomine, vocare apud populum in inuidiam, quod nimis eloquentia polleret. D. Hieronymus quãquam se verberatum ab Angelo dicat, & alibi frondescentem sermonem affirmet in sacris literis interpretandis minimè adhibendum, tamen aliter stylo suo videtur docere. Nam de Cypriano quid attinet dicere, qui, vt ait Lactantius magnam sibi gloriam ex artis oratoriæ professione quæsierat, & multa conscripsit in suo genere admiranda. Erat ingenio facili, copioso, suaui, & quæ sermonis est maxima virtus, aperto, vt discernere nequeas, vtrumne ornatior in eloquendo, an facilior in explicando, an potentior in persuadendo fuerit. Nihil est, quod abeamus per singulos cæterorum, cum de principibus constet, qui alijs omnibns pro exẽplo vel fuere, vel certè esse debuerunt; Videtur igitur quod non solum grauis, ac seria, sed etiam amęna; compta, florida, in sacris concionibus habere locum eloquentia debeat. Probabilis videtur hæc oratio, eoque facilius fidem inuenire apud multos potest, quorum fauet ingenijs; Nam qui amæniore, præditi sunt ingenio, & linguæ quadam volubilitate incitãtur, quia imperitæ multitudini profluens illa copia, & beata dicendi vena, aures iucundo sono demulcet; eoque frequentat concionem, & implet auditoribus templa egrè omninò moderari suæ naturæ, seseque intra mediocritatis fines coercere possunt, sed tamen si boni viri, vt debent sunt, eò diligentius cauere

debent

Quarta Obiectio.

Ep. 22. ad Eust.

Lib. 5. Inst. cap. 1.

debent, ne corrupto dicendi genere vsi, quo flexibiliorem habent ad eloquentiam indolem, tanto grauius puniautur, quanto plura accepere talenta, si ea inani cum sonitu in auras effuderint. Quantum enim animarum, cum diuina gratia, possent ad virtutem conuertere, si illam suam facultatem temperare vellent, illam affluentiam inhibere, immodicos illos resecare flosculos, totumque neruum orationis ad motum animorum, virtutemque suadendam intendere. Ne igitur suo ipsi labore pœnas sibi à Deo accersant, totque animas solido fructu sustentandas foliorum inanitate pascant, & sanguinis Christi pretiũ eorum causa propemodum pereat, accuratè ideo enitendum est, vt quam planissimè tota res illustretur, quidque rationes allatæ momenti habeant, palam fiat.

Eloquentia concionũ debet esse grauis.

Ac primum statuendum est, eloquẽtiam sacri concionatoris debere grauitatem quamdam sacram præferre ac maiestatem. Primum quia vis maxima eloquentiæ in eo consistit, vt personæ congruat loquentis. Et quidem sanctus Augustinus, ne eloquentiam quidem appellandam dicit, quæ personæ loquentis minus conueniat;] Persona autem quam concionator sustinet, grauissima est, nimirum sacri Doctoris, Deique legati, per cuius os loquatur, & (vt Pau. ait,) Deus ipse exhortetur. Deinde quia mores concionatoris multum valent ad populum permouendum, genus autem eloquentię, morum formam comitari solet, ita vt tamquam prouerbio vsurpatũ sit ab omnibus, speculum imo faciem animi, orationem esse. Igitur si oratione graui vtatur, tales etiam ostendet sibi mores inesse talemque animum, & hinc rursum authoritas & pondus in eius dicta permanabit. Præterea res ipsæ, de quibus agitur, grauissimæ sunt eloquentia autem est quædam quasi vestis, quæ tum maxime decet; cum ei cõuenit, qui ea vestitur, & hoc est, quod & sancti viri, & prophani scriptores aiunt, Matronæ similem eloquentiam esse debere, non meretrici, idest, quæ rebus grauibus conuenientem cultum attribuat, maturum quiddam, & graue pręseferens, non meretricium fucum, & adulterinum candorem, debet quidem, vt res tractantur, magis minusvè lętæ ac tristes, ipsa quoque eloquẽtia quasi exhilarari, magis & contrahi, neque eadem orationis seueritate de Christi Domini luce in transfiguratione, qua de eiusdem in Cruce morte dicẽdum est. Ad hæc oratio suaui quadam grauitate tẽperata, & rebus apta multo magis persuadet ex eo capite, quod non distrahit mentem, ad ingenium oratoris cogitandum, vel suspiciendam eius

4. de Doct. Chr. c. 6.

2. Cor. 5.

elo-

eloquutionem sed ipsas res ita proponit, vt in eas tantum animi figatur obtutus, illæ insideant menti, illæ cor penetrent.

Idem ostendamus authoritate etiam Ethnicorum sapientũ, quæ hac in re multum debet valere, cum agatur de vi persuadendi, eaque facultate, quam ij callebant maximè & profitebantur. Certum autem esse debet, Oratoris Christiani eloquentiam, proportione quadam ei respondere, quæ apud antiquos eorum erat philosophorum, qui virtutem se docere profitebantur, ipsi enim hoc sibi negotij assumebant, vt populum, sed maximè sectatores suos facerent meliores, quod ex philosophorum vitis, actis, itemque scriptis manifestius est, quam vt probari pluribus debeat. Et illud Tertulliani satis ostendit, quo Philosophi vitam describit lib. de pallio, quamuis obscurè loquitur vt solet, Soleo (ait) de qualibet margine, vel ara medicinas moribus dicere, adigo cauterem ambitioni, immergo æquè scalpellum acerbitati; præcidam gulam. Dabo catharticum impuritati Scauri, has purulẽtias ciuitatis, quis eliciet, & exuaporabit, nisi sermo palliatus idest philosophicus? Ex philosophis planè, Socrates is, qui maximè philosophiam conatus est, ad mores hominum traducere, vel paruifecit, studium cultioris eloquentiæ, vel dissimulauit; sic enim in ea oratione, quam pro se habuit à Platone loquẽs, inducitur, Vos (inquit) à me audituri estis veritatem, & non tamen per Deos immortales, ò Viri Athenienses, orationem compositam, electis verbis, & nominibus, vt faciunt, qui horum studiosi sunt, neque aliquo ornamento fucatam, sed audietis vulgaribus, ciuilibusque verbis loquentem. Credo enim iusta esse, quæ dico. Non enim profectò iudices, huic ætati conuenire videtur velut adolescentulo fictis ad vos ingredi verbis.] Hæc si quis velit, apud Chrys. inueniet. Itaque (ait Chr.) philosophis quidem eloquentia indigna est, & viris prorsus, ludentium vero adolescentulorum certamen, & gloria, quod ipsis quoque philosophis videtur, nec philosophis quibuslibet, sed illi (Platonem intelligit), qui omnes facilè in ea arte superauit. Denique magistrum (idest Socratem) ea re ornari non permittit, eiusmodi ornatum, & turpem esse, & indignum philosopho existimans.] Et tamen ex ijs, ille Philosophus fuit, qui non recessere à communi societate, sed maximè ad hominum mores excolendos incubuit. Planius autem, quæ dicendi forma deceat, Philosophum Seneca docet his verbis. Non mehercule ieiuna esse & arida volo, quæ de rebus

Testimonia Ethnicorum.

Tertul. lib. de pallio.

Socratis iudicium.

Plato in Apolog.

3. Lib. aduersus Vitup. vitæ Monast.

Senecæ iudicium.

Epist. 75.

tam magnis dicentur, neque enim philosophia ingenio renunciat, multum tamen operæ impendi verbis non oportet, Hæc sit propositi nostri summa, quod sentimus loquamur, quod loquimur, sentiamus, concordet sermo cum vita, Ille promissum suum impleuit, qui, & cum videas illum, & cum audias, idem est. Videbimus qualis sit, quantus sit. Vnus sit. Non delectet verba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquentia, non solicito potest, aut si parata est, aut paruo constat adsit, & res pulcherrimas prosequatur, talis vt res potius, quam se ostendat. Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent, hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, sed sanantem, sed si ita contingit, vt idem ille, qui sanare potest cōptè de his, quæ facienda sunt, disserat, boni consulet, Non tamen erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medicum, etiam disertum, hoc enim idem est, ac si peritus gubernator etiam formosus sit. Quid aures meas scalpis? quid oblectas? Aliud agitur, vrendus, secandus, abstinendus sum, Ad hæc adhibitus es, curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes, quantum in pestilentia medicus, circa verba occupatus es?] Et alibi Nimis anxium esse te circa verba, & compositionem, mi Lucili nolo, habeo maiora, quæ cures, quære quod scribas, non quemadmodum, & hoc ipsum, non vt scribas, sed vt sentias, vt illa, quæ senseris, magis applices tibi, & veluti signes. Cuiuscunque orationem, videris solicitam, & politam; Scito animum quoque, non minus esse pusillis occupatum, Magnus ille, remissius loquitur, & securius, quęcunque dicit, plus habent fiduciæ quam curæ. Nosti complures iuuenes, barba, & coma nitidos, de capsula totos, nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio vultus animi est, si circumtonsa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse syncerum, & habere aliquid fracti, non est ornamentum virile concinnitas.] Musonius apud Gellium, de philosophi eloquentia in hunc modum iudicabat, Cum philosophus (ait) hortatur, monet, suadet, obiurgat aliudvè quid disciplinarum disserit, Tum qui audiunt, si de summo, & soluto pectore, obuias vulgatasque laudes effutiunt, si clamitant, etiamsi gestiunt, si vocum eius festiuitatibus; si modulis verborum, si quibusdam quasi frequentamentis orationis mouentur, exagitantur, & gestiunt, tum scias, & qui dicit, & qui audit, frustra esse, neque illic philosophum loqui, sed tibicinem canere, Animus (inquit) audientis philosophum, si quæ dicuntur,

Epist. 115.

Musonij iudicium. Noct. Attic. l. 5. c. 1. Optima sententia.

cuntur,

cuntur, vtilia, & salubria sunt, quæque & errorum, atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum, atque otium, prolixè, profusèque laudandi non habet, quisquis ille est, qui audiuit, nisi ille est planè perditus, inter ipsam philosophi orationem, & perhorrescat, necesse est, & pudeat tacitus, & pæniteat, & gaudeat, & admiretur, varios adeo vultus, disparilesque sensus gerat, perinde vt eum, conscientiamque eius affecerit, vtrarumque animi partium, aut syncerarum, aut ægrarum, philosophi pertractatio.] Præterea dicebat, magnam laudem non abesse ab admiratione, admirationem autem, quæ maxima est, non parere verba, sed silentium. Idcirco (ait poetarum sapientissimus) auditores illos, Vlyssi, labores suos illustrissimè narranti, vbi loquendi finis factus, non exultare, nec strepere, nec vociferari facit, sed conticuisse vniuersos ait, quasi attonitos, & obstupidos delinimẽtis aurium, ad origines vsque vocis permanantibus.] Quid autem mirum est, si hæc fuit, de Philosophorum dictione sententia, cum hæc de ipsis Oratoribus, author dialogi, de hac re apud Tacitum sic loquatur, Çæterum, si omisso optimo illo, & perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi, Malim Hercule, Caij Gracchi impetum, aut Lucij Crassi maturitatem, quam calamistros Mecenatis, aut tinnitus Gallionis. aueo melius oratorem, vel hirta toga induere, quam fucatis, & meretricijs vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, imo herclè ne virilis quidem cultus, quo plerique temporum nostrorum actores ita vtuntur, vt lasciuia verborum, & leuitate sententiarum, & licentia compositionis, histrionales modos exprimant.] Omitto hic plura ex Antiquis afferre, Quintiliano præsertim, & Tullio, solum adijciam, quæ Marcus Antonius Muretus magnæ vir & dicendi facultate, & iudicandi prudentia in Epist. 40. Senecæ annotat. Tale (inquit) disputandi genus, circulatoribus magis, quam philosophis conuenire. Huius ipsius vitij exempla, vel maximè illustria notaui in quibusdam maximarum rerum ad populum interpretibus, quarum Oratio, quæ nõ compta, & calamistrata, sed grauitatis, maiestatis, ac sanctimoniæ plena esse deberet, tota papauere ac sesamo sparsa est, & ex mellitis verborum, contexta globulis, ita vt ad eos, non tamquam ad vitæ magistros, aut vitiorum correctores, sed tanquã ad comædos, & histriones eatur, stant illi, & cum frontem bis, terue perfricuerint, barbamque permulserint hiante & mirificum aliquid expectante plebe (plebis autem nomine, etiam

Iudicium Antonij Mureti.

In Ep. 40. Senecæ.

quoſdam ex optimè veſtitis comprehendo) laxant habenas linguæ, & ſimiliter cadentia, ſimiliterque deſinentia coaceruantes, paria paribus, contraria contrarijs opponentes, multa etiam ſemel ſuo ordine dicta, ſurſum, deorſum, aut alias variato ordine repetentes, eaque in re, memoriam pueriliter oſtẽtantes, atque hæc, ſaltatricularum in morem, geſticulatorijs, neque vnquam quietis manibus adiuuantes, argutè multa, quibus riſum excutiant dicunt, numquam interim aut ſibi, aut auditoribus reſpirandi facultate permiſſa. Quibus omnibus rebus admirationem imperitis, cordatis, & intelligentibus nauſeam, ac ſtomachum commouent.]

Sanctorum Patrum, de hac re iudicium ac ſententia. Cap. VI.

Addamus his ſanctorum, & veterum quoque Patrum, ex noſtris ſententias. Clemens Alexandrinus. Meum autem (inquit) eſt probabile, vt exiſtimo, inſtitutum verbo quidem & rationi conuenienter viuere, ea autem quæ ſignificantur intelligere, eloquentiam autem nunquam magnifacientem contentum eſſe, ſi ſignificetur id quod intelligitur: Quo autem nomine ſignificetur id quod volo exponere, nihil mihi curæ eſt. Opem enim ferre, vt ſeruentur ij, qui ſeruari cupiunt, puto eſſe optimum, non autem dictiunculas tanquam quædam ornamenta componere. Et ſi caueris (inquit, Pythagoreus in Platonis Politico) ne ſis de nominibus nimium ſolicitus, prudentia locupletior apparebis in ſenectute. Et rurſus inuenies in Theeteto, Nominum autem & verborum facilitas, & non nimis accurata examinatio, vt plurimum non eſt ſordida & illiberalis, ſed eius potius contrarium. Eſt autem nonnunquam etiam acceſſoria. Hæc quam fieri poteſt breuiſsimè ſcriptura enunciauit dicens, ne multum verſeris in verbis. Dictio enim eſt tanquam veſtis in corpore, res autem ſunt carnes, & nerui. Non oportet ergo maiorem veſtis, quam ſalutis corporis curã gerere. Non ſolum enim frugalis vitæ ratio, ſed etiam à ſuperuacaneo cultu, ornatuque aliena oratio exercenda eſt ei, qui veram vitam elegit. Siquidem delicias vt doloſas, & luxurioſas repudiamus: ſcilicet vnguentum, & purpuram veteres Lacedæmonij, doloſas quidem veſtes, & doloſas vnctiones rectè reputantes, & nominantes: quoniam nec honeſtus eſt ille cibi apparatus, qui plura habet condimenta, quam ea quæ nu-

Li.1.Stro:

nutriunt: nec est bellus vrbanusvè orationis vsus, qui Auditores magis potest delectare, quam iuuare. Hæc Alexandrinus Clemens, tam multa vt solet, breui complexus, vt hac vna eius authoritate, argumenta, ac testimonia e sacris, & prophanis multa contineantur. Arnobius cum respondet accusantibus Christianos, quod in eorum sacris libris, vel barbarismi essent, vel solæcismi, Pompa ista sermonis (inquit) & oratio missa per regulas, concionibus, litibus, foro, iudicijsque seruetur, deturque illis, qui voluptatum delinimenta quærentes, omne suum studium, verborum in lumina contulerunt; cum de rebus agitur, ab ostentatione semotis, quid dicatur spectandum est, non quali cum amœnitate dicatur, nec quid aures commulceat, sed quas afferat audientibus vtilitates, maximè cum sciamus etiam quosdam sapientiæ deditos, non tantum abiecisse sermonis cultum; verum etiam, cum possent ornatius, atque vberius loqui, triuialem studio humilitatē sequutos, ne corrumperent scilicet grauitatis rigorem, & sophistica se potius ostentatione iactarēt. Enimuero dissoluti est pectoris in rebus serijs quærere voluptatē, & cum malè se habētibus atque ęgris, sonos auribus infundere dulciores, nō medicinā vulneribus admouere] Chr: Neque vero (inquit) eum sermonē laudauerim, qui fastu tumidus, externæ peritiæ iactantiā sequitur; sed qui virtutis, ac succi habeat plurimum, qui sensibus grauis sit, & sapientia plenus, Nō ergo apparatu illi opus est, & pompa dicēdi, sed intelligētia ac viribus ad id, quod sentit eloquendū idoneis] Et iterū, hac re dicit subuerti Ecclesias, quod auditores velint audire sermonem, non qui cōpungat, sed qui oblectet, & tinnulo strepitu, & verborum compositione, tamquam cytharædis, & cantoribus operam darent, & prauo populi studio prædicatores obsequantur] de quibus subdit flosculos verborum, & compositionem, & harmoniam curiosius sectamur, vt canamus, non vt prosimus, vt simus, in admiratione, non vt doceamus, vt delectemus, non vt compungamus, vt plausu, & laudibus obtentis abeamus, non vt mores componamus.] S. Naz. ait, primam sapientiam esse pro nihilo ducere eam sapientiam, quæ in verbis, & dictionum argutijs, ac fucatis, & superuacaneis disputationibus sita est, & fuit quoddam tempus (inquit) cum res nostrę florerēt, cum nimirum superflua hæc, & verborum lepore atque arte facta, tractandæ Theologiæ ratio, ad diuinas causas ne aditum quidem haberet.] In oratione de se conqueritur, Christianam pietatem, simplicem prius, artisque expertem,

Arnobius Lib. 1. contra Gētes.

S. Chrisost. Homil. 15. ad Tim.

Hom. 30. in Act. Ap.

S. Naziā. Orat. de plaga grādinis.

Orat. de S. Athan.

De Affec: Cath. Constant.

fucatam,& genus quoddam politices effectum a foro ad sancta translatam,a Theatris ad abdita sacra,vt si audacius loqui liceat (inquit) duæ iam scenæ sint, hoc discrimine inter se distinctæ,quod illa omnibus pateat (idest prophana) hæc quibusdā, Illa rideatur, hæc honore floreat, Illa denique Theatrica, hæc spiritualis nominetur.] S.Hieron. Iam enim,in Ecclesia, ista quæruntur, omissaque Apostolicorum simplicitate ac puritate verborum, quasi ad Athenæum, & ad auditoria conuenitur,vt plausus circumstantium suscitentur, vt Oratio Rhetoricæ artis fucata mendacio, quasi quædā meretricula procedat in publicum, non tam eruditura populos,quam fauorem populi quæsitura, & in modum psalterij, & tibiæ dulce canentis sensus demulceat audientium,vt verè illud Prophetæ Ezechielis nostris temporibus possit aptari, dicente Domino ad eum, Et factus est eis quasi vox cytharæ suauè canentis, & benè compositæ,& audiunt verba tua, & non faciunt ea] Idem Hieron. qualem a sacro doctore eloquētiam requirat, in hunc modum exponit. Docente te in Ecclesia, non clamor populi, sed gemitus suscitetur, lachrymæ auditorum, laudes tuæ sint. Nolo te declamatorem esse, & rabulam, garrulumque sine ratione, sed mysteriorum peritum, & sacramentorum Dei tui eruditissimum: Verba voluere, & celeritate dicendi, apud imperitum vulgus, admirationem sui facere,indoctorum hominum est.] Sanctum Augustinum audiamus, In populo autem graui (ait) de quo dictum est in populo graui laudabo te; nec illa suauitas delectabilis est, qua non quidem iniqua diliguntur, sed exigua & fragilia bona,spumeo verborum ambitu, ornantur, quali nec magna, nec stabilia, decenter,& grauiter ornarentur. Est tale aliquid in Epistola Beati Cypriani,quod ideo puto,vel accidisse,vel consultò factum esse,vt sciretur a posteris quam linguam doctrinæ Christianæ sanitas, ab ista redundantia reuocarit, & ad eloquentiam grauiorem, modestioremque restrinxerit,qualis in eius cōsequentibus literis securè amatur,religiosè appetitur, sed difficillimè impletur. Quod autem hic S. August. de Cypriani refert profectu, idem Arnobius quoque (si tamen eius sunt cōmentarij in psalmos) videtur ex Christiana disciplina lucrum fecisse, vt luxuriantem, in libris contra gentes facundiam,plurimum castigaret, Itemque vir eloquentissimus Paulinus, post pietatem Christianam, toto pectore acceptam cum poeticam tum oratoriā dicendi vim etiam ante, grauem & modestam,vltro ad simplicitatem summisit Sanctus Hegesippus.

S. Hieron. In proem l.3. in Ep. ad Galatas.

Ez. c. 33.

Ep.2. de vita Cleric. ad Nepot.

S. August. 4. de Doct. Chr. c. 14.

S. Paulin.

pus. Apostolorum vicinus temporibus, dicitur, ecclesiasticam historiam, simplici stylo scripsisse, vt quorum vitam, sectabatur, dicẽdi quoque exprimeret charactere. Et planè hic fuit semper in sancta Ecclesia sẽsus, vt Christianorũ sermo, nescio quid potius neglectum, quam comptum nimis referret, vt hac quoq; in re a sæculi vanitate, ac leuitate, longius abesset; Nam quemadmodum paupertatem, Humilitatem, & contemptionem rerum terrenarum a Christo sciebant prædicatam, & curas hominum omnes ad cælestia sublatas, ita intelligebant, cum sæculi pompis, quibus renunciabant in baptismo, etiam sermonis pompæ renuntiandum. Videmus hodieque id fieri, vt lepores dicendi, venustatesque, a viris, qui se penitus Deo tradiderunt, vel resecentur omninò, vel maxima ex parte coerceantur, vt quæ ad solidum fructum nihil adiumenti, impedimenti plurimum afferant. Ex his, & prophanorum, & sacrorum authorum testimonijs, manifestum fit, genus eloquentiæ valdè exquisitum, vbique, sed præcipuè in rebus philosophicis, & grauibus repræhendi, vnde facilè concluditur, quantũ debeat a rebus sacris abesse. Ambr. item, Quod (inquit) luxuriat in flore sermonis, tenuatur & hebetatur in fructu. Adijciat vltimo loco, suam hac de re sententiam D. Prosper Sententiarum ait, viuacitatem, sermo ex industria cultus eneruat, & totam vim dictorum, spendor elaboratus euacuat; Necesse non est, recentiorum proferre testimonia, ideoque vnius ero authoritate cõtentus. Nam vir grauissimus, & valdè pius Ludouicus Blosius, tota de re ita censuit; Sanè (inquit) talem me esse profiteor, qui aliquid facundè dicere, neque posse si vellem, neque velle, si possem, pietati admodum amica est simplicitas, fitque, nescio quo pacto, vt verba exculta, cor plerumque non tam penetrent, quam demulceant] & post aliqua addit nimius eloquentiæ amor, mentes eorum, qui minus affecti sunt, facillimè a Deo, ac pietate auocat, & in præcipitium philaphtiæ superbiæ, & cenodoxiæ pertractas, velut atheas reddit.

S. Hegesippus.

S. Ambros.

S. Prosper lib. de Vita Contem: ad finem.

Ludouicus Blosius, Initio operum suorum.

Respondetur ijs, qui ornatum insignem in sacro Oratore probant. Cap. VII.

RAtiones vero in contrariam partem allatæ, iam satis opinor, explicatæ sunt, tot grauissimorum hominum sententijs, vel certè ipso authoritatis pondere, vt ita dicam, obtritę, tamen, vt aliquid propriè de ijs dicamus. Primum statuendum est quod ante disseruimus, neque eloquentiam, neque eius or-

namenta recusari a nobis, dummodò & dicentis personæ, quę Deum refert, & rebus de quibus dicit, conueniant, sed solum reprehendi, quod vel in sententiarum, vel in verborum genere; sit nimis laciniosum, floridum, ac leue, Error enim est maximus, existimare, quia populo facilè imponit circulator quispiam, fuco, & vana pictura sermonis, licere eodem modo agere quodammodo circulatorem in suggestu. Nobis enim non venditandæ sunt merces, non laborandum vt simpliciorum mentibus, fucum faciamus, Non denique Iudex iratus, insidiosè captandus, non tenenda suauitate orationis, strepens & vaga cōcio, sed fidelis populus cohortandus ad sancta. Est certè magnopere obseruandum, discrimen sacrarum, prophanarumque concionum: Ad prophanas, siue iudicia tractentur, siue deliberationes per pauci confluunt, quorum res intersit, plerique causa voluptatis. Qui vero ad sacrum Oratorem conueniunt, tamquam ad rem suam conueniunt, causa hic agitur singulorum, & causa capitalis. Quorsum igitur hic Calamistri? quorsum laciniæ ac phalerę orationis, flosculiq; inanes, vbi paruuli petunt panem, & non est qui frangat? vbi de salute quisque periclitatur æterna? Miserandi sunt sanè mortales, plerisque, in rebus, & in hac maximè, qui laudant eos concionatores à quibus, nil nisi leuissimam voluptatem reportant. Nam si in ipsorum causa graui, apud Iudices, eo pacto loqui patronum suum audirent, quomodo id ferrent? quam vellent, eum non tam iucundè, quam acriter, ac verè dicere? Et tamen cum animæ, non corporis causas agat concionator, plaudunt alia omnia potius, quam causam ipsam agenti. Hæc planè, si Concionator, quemadmodum vera sunt, ita seriò apud se reputet, videbit, quam absurdum sit aures scalpere, vbi cordi lætaliter ægrotanti, facienda est medicina. Deinde falsum est, quia res sacræ præstantissimæ sunt, ideo rhetoricis ornamentis quibuslibet induendas esse, nam ista compta, & benè pexa oratio, exquisitæ istæ munditiæ, nitidæque gemulæ vocularum, non sunt prætiosa lumina veræ facundiæ, sunt friuola quædam, & ludicra quasi crepundia, quæ speciem habent, non corpus, inania quædam acroamata, Adhibe germana ponderosa, seria ornamenta, non veto. Talia Sancti Patres adhibuere, de quibus paulo post dicam. Nam quod de sacris vestibus, Musica atque adeo de templis ex Apro, supra attulimus, partim simile est, partim toto cœlo dissimile. Nimirum quemadmodum eloquentiam sacram, dicimus seriam, & grauem esse debere, Itæ philoso-

Respondetur ad Aprum de sacris vestibus Musica & templis.

losophamur de musica sacra, nimirim quantum in genere musicæ situm est, ad animos variè fingendos, itaut non sine causa, quidam antiquorum sapientum, ex commutatione Musicæ, statum commutari Ciuitatum affirmēt, & quasdam ob eam rem, mutatas, in exemplum adducant; sicut ergo non decet leues esse, prophanosq; & quiddam petulans, sapientes musicæ sacræ modos, Ita sobrium ac sanū esse debet Christiani oratoris eloquium, vt populus quemadmodum Cyprianus loquitur audiat non diserta, sed fortia. Nec valdè absimilis est ratio picturæ, in qua sacris præsertim in locis, nihil prophani esse deberet admixtum. Quid enim magis dedecet, quam cum oculos in sacram tabulam, conijcis, vt pietatem accendas, incurrere in formosulam muliercula, vel in terga nuda, torosaq; bracchia robusti lictoris? Nihil ibi decet, spectari non sanctum; Nihil quod oculos animumque auocet, ab eo, quod spectandum, colendumque proponitur. Nec tamen idcirco, parerga pictoribus interdicimus, & picturæ genus, strigosum, ac triste præcipimus, sed vt grauia adhibeat ornamenta, quæque ei, quod præcipuè pingitur, & causæ ob quam pingitur, inseruiant, non autem aduersentur, talisq; etiam, proportione, esse debet orationis cultus, vt tota dictio ad propositum finem accommodetur, atque eloquutio consentiat, aptèque subseruiat rebus.

Hier. ep. 2. ad nepot.

Dissimilis vero templorum, & sacræ supellectilis, magna ex parte, ratio est, & ex parte similis. Quippè & suam quamdam formam habent hæc, à populari secretam, & à prophana distinctam; quamuis enim, prætiosissima quæque, maximè diuino cultui debeantur, quia hoc modo ostendimus, quanti à nobis fiat Deus ipse, & à quo omnia habemus, optima consecramus, tamen certus est modus, sacrarum vestium, certa figura sacrarum ædium, quas siquis ad prophanam speciem, quamuis fortè curiosiorem vellet redigere, nemo pateretur, Ita sua debet esse dictioni sacræ nota, quæ à prophana distet, non declamatoria subtilitas, non poeticus nitor, nec sophistica ostentatio, & alia, id genus prophana ornamenta ingeri in eam debent: Deinde templorum magnificentiæ, splendorique sacrarum vestium, ille est propositus finis, vt maiestate quadā, animos populi imbuat, & ad æterni numinis comprehendendam, mente præstantiam, iuuet. Qui finis, vt palam fit experimento, optimè ex earum rerum pretio, artificioque existit. Sed contra planè, sumptuosiore oratoris gaza, videmus accidere. Non enim qui eā ditiorem ex populi æstimatione adhi-

bet,

bet, plures ad virtutem adducit, sed potius pauciores. Vnde manifestum fit, talem apparatum, fini, qui sacro oratori propositus est, vtilem aptumque non esse. Quod si talem adhibeas, verborum, sententiarumque suo loco magnificentiam, vt audientes veneratione Dei impleas, & infinitam eius maiestatē, efficacius eis representes, istud sine dubio, laudabile, veræque ac sanctæ eloquentiæ opus est. Nam & ipsa templa, quorum splendorem, ornatumque miramur videmus, quanta mole consistant, quam firmis, seu pilis, seu columnis nitantur. Sed error in eo est, quod orationi non adduntur ornamenta, sed ex eis tota componitur, Id solum habet, quod accessio tēplis est; At firmitatem sententiarum, grauitatem affectuum, pondus argumentorum non habet. Præterea habet illud proprium oratio, vt quoniam valdè coniuncta est cum dicente, simul ipsius mores exprimat, simulque auditorum mentes rapiat ad cogitandum, & iudicandum de ipso oratore; quod in templis, sacrarumque vestium ornatu non fit, Non enim cum videt populus Sacerdotem pulcherrimè vestitum inde delectari eum, pōpa vestium arbitratur, nec leuiculum ex eo iudicat; itemque in ornatu templi, quamuis feratur sæpè cogitatio spectantis, in conditoris quoque magnificentiā, nihil tamen offenditur, quia magnificentia virtus est. Et quamuis hic quoque posit habere locum vanagloria & ostentatio, tamen populus in meliorem partem interpretatur, quia non tam certum hoc indicium animi, vt oratio, nec tam sæpè euenit, vt ostentatio quæratur in ædificatione templi, quam sæpè vsu venit, vt quæratur in tali dicendi genere. Itaque cum templum populus magnificum spectat, si de authore cogitat, laudat quod in honorem Dei impendium magnificè fecerit. In oratione autem cum quid hilarius auditur, mens nostra statim transuolat ad cogitādum ipsum oratoris ingenium. Et quia vt sæpè dictum est, oratio est index animi, facilè de animo ipso iudicium fert, leuemque & curiosum potius, quam accuratum pronunciat. Denique ornatus in templis, ac vestibus sacris, si solum ornatus est, non prophanis leuitatibus (vt de musica & tabulis pictis dixi) corruptus, nequaquam pietati, & suæ quasi significationi officit, sed magis prodesse solet, At Oratio officit sententiæ, cum splendidior est, & comptior, motui verò animorum, qui veritate maximè suscitatur, & candore verborum simpliciori, vehementer repugnat.

Qua-

Qualis sit Eloquentia Sanctorum Patrum. Cap. VIII.

VErum difficile fortassè videbitur respondere, de Sanctorum Patrum exemplis, re autem ipsa nihil facilius; nam quid ipsi de spumeo dicendi genere, de pompa orationis, de lenocinijs, & calamistris Rhetoricorum censuerint, satis expositum est supra. Deinde obseruanda sunt duo. Primum, quę fuerit eloquentia eorum tēporum, quibus patres extiterūt, deinde nos habere eorū scripta, non audire voces ad populum. fuere Patres ij, quorum eloquentia celebratur eo tēpore, cum in sæculo (vt ipsi loquuntur) idest inter Ethnicos florebat eloquētia planē corrupta, quæ corruptio non in eo est, quod magis barbare tū oratores loquerentur quā veteres, quāquam & hoc verū est, sed in eo, quod a prisca seueritate, vi, veritateque actionis delapsi erant, ad sententiolarum inepcias, & vocularum flosculos, & compositionis cincinnos, Denique ab animis auditorum, orationem ad aures transtulerant. Quippè, dum perijssent, verę eloquentiæ præmia, & iam locus propè tantum panegiricis relictus esset, omnem curam non ad victoriam causæ, quam rarò veram tractabant, sed ad ostētationem ingenij conferebant, & illa veterum oratorum vera in foro, siue in curia dimicatio, ad inania declamatorum in scholis simulacra redierat, in quo ludicro multi consenescebant. Qualis autem esset declamantium cura ex Seneca cernitur Qui (ait) declamationem parat, scribit non vt vincat, sed, vt placeat, omnia itaque lenocinia conquirit, argumentationes, quia molestæ sunt, & minimum habent floris, relinquit, sententijs, explicationibusque audientes delinire contentus est, cupit enim se approbare, non causam.] Sequitur autem hoc vsque in forum declamatores, vitium, vt necessaria deserant, dum speciosa sectantur.] Ego de meo adderem verbis Senecæ, etiam num vsque ad templa, vt fructuosa, taceant, dum inania prædicant. Plinius etiam de forensi ipso genere dicendi, pudet (inquit) referre, quæ, quam fracta pronunciatione dicantur, quibus quā teneris clamoribus excipiantur, plausus tantum, ac potius sola Cymbala, & timpana, illis canticis desunt.] Hæc igitur eloquentiæ effigies, potius quam facies; cum eo tempore superesset, & ab eisdem magistris Christiani Ethnicique, declamādi præceptis imbuerentur, inde factum est, vt nonnihil, ex colore

Lib. 9. controuers. in proem.

Li. 2. ep. 4.

eius

eius eloquentiæ, quæ tum florebat, ipsis quoque adhæresceret, Neque enim negari potest quin in sancto Hieronymo, Ambrosio, Chrisologo, Nazianzeno, declamatorium quiddam interdum appareat, quod tamen ex disciplina puerilis ætatis haustum ipsi maximè temperarunt, Non ita licet animaduertere in Sancto Augustino cuius eloquentia, qnid castius, quid simplicius, quid ad ea quæ ipse tractat accomodatius, atque etiam validius fingi potest? Nam quod Hæreticus Cresconius conatus sit, eam tamquam fallacem vocare in inuidiam, id ostendit efficacem, non affectatam fuisse, quod Hæretico dolebat. Nec in Chrisostomo quicquam licet declamatorium obseruare & si quid interdum venustius affert, mira prudentia ad vtilitatem concionis accomodat, Basilius vero quamuis attica eloquentia nulli cædat veterum, ea tamen elegantia est verè Attica, idest succi plena, grauis, sancta de quo Nazian. Quis porrò (inquit) dictionem habuit animi sensa melius interpretantem, ita ut neutro, multorum instar claudicaret, nempè vel mente sermonis expertè, vel sermone mentis inope?] & mox de eius operibus, Cum Hexameron illius in manus sumo, atque in ore habeo, cum creatore coniungor, & cum martyrum encomia lego corpus aspernor, & cum ijs, qui laudibus efferuntur, animo versor, atque ad certamen excitor. Cum orationes eas, quas de moribus, & benè viuendi ratione scripsit in manus accipio, corpore, & animo purgor, templumque Dei capax efficior, atque instrumentum musicum, a spiritu pulsatum, diuinamque gloriam & potentiam decantans, hoc reconcinnor & componor, atque in alium virum migro, diuinitusque commutor] Hæc Nazian. de Bas. dictione. Talem vtinam concionatores, omnes nanciscantur dicendi vim, quæ auditores ita afficiat, atque commutet. Dixi præterea nos non vocem sanctorum patrum audire, sed scripta legere. Plurimum autem differt stylus scriptionis a vera ad populum actione, quæ enim scribuntur, quia omni generi hominum, omnique futuro tempore comparantur, elaboratius, limatiusque scribuntur, vt styli cultura suppleat, quod deest ex viua voce, quæ ad auditorũ animos attentè, & iucundè tenendos plurimum valet, Et illi ipsi qui suas orationes vulgarunt, aliter dixere, aliter edidere, quod cum aliundè certum est, tum ex Plinio & multis alijs, qui profitetur. se emendare, & limare, quæ dixerat, vt deinde in vulgus ederet; Adde quod sancti Patres, non solum Christianis, sed etiam scribebant Ethnicis, quos cum scirent

[Margin: Eloquentia S. Augustini.]

[Margin: Eloquentia S. Basilij. Orat. funebri in laudem Basilij.]

[Margin: *Epist.* 20. *lib.* 20.]

vsitata illa eius ætatis, amæniore orationis pictura delectari, eorum quoque aliquantum, sibi seruiendum gustui, existimabant, duplicem ob causam, tum vt ipsos ad legendum vel audiendum esca illa pellicerent, tum vt ostenderent Christianos, qui ob simplicitatem, ante contemnebantur, & ipsos posse si vellent comere orationem ac pingere. Lactantius quidem eloquentiæ facultatem, si non qualis fuit Ciceroni, saltem proximam optat, vel quod (inquit) magis possent credere homines ornatæ veritati, qui etiam mendacio credunt, capti orationis ornatu, lenocinioque verborum, vel certè vt ipsi Philosophi suis armis potissimum, quibus placere sibi, & confidere solēt, opprimerentur à nobis. Ea quoque propria fuit causa Nazianzeno in poeticum stylum assurgendi, vt Iuliani Apostatæ conatibus contrairet. Quamquam illa Nazianzeni in soluta quoque oratione, poetica vis, adeo abest à leuitate, tantam & maiestatem & sanctitatem præsefert, vt non poeticum tumorem, sed ardorem Propheticum, & afflatum planè diuinum spiret. Nam qualis esset eius oratio, ipsemet describit. Nihil (inquit) molle, ac remissum, nihil numerosa concinnitate, multitudini iucundum eloquar, malam quippè gratiam amatoribus meis rependerem, hoc orationis genere vtens, verum admodum robusta, & acri ac vehementi dicendi ratione vtar, & qua ipsi meliores efficiemini, nimirum à carne ad spiritum translati, animisque in altum erecti] Obseruãdum hoc loco & illud est, in sanctorum veterum orationibus, non facilè apparere contentionem quamdam vehementē, si vnum excipias Chrisostomum, quæ in loco, nostris temporibus adhibenda est. Quod duplici ex causa, vt opinor euenit, primum quia (vt dixi) non ita vt habitæ, scriptæ orationes sunt, illa enim maximè resecantur in editione, quæ genus hoc contentionum nostrarum habent, nimis fusæ explanationes, exclamationes, eiusdemque rei crebra inculcatio, & similia. Deinde quia ferè Episcopi concionabantur, quos non decet illa adeò grauis commotio, eaque actio quæ comitatur incitatissimam orationem. Adhæc cum (vt dixi) philosophorum veterum sermonibus, nostræ hæ cohortationes respondeant, etiam sedatum illum, ac moderatum philosophicæ dictionis characterem imitabantur. Sanè fuisse orationem, tum differendi, tum agendi genere, familiarem, nomen ipsum, quo plerasq; suarum actionum inscripsere, significat. cum vel Homilias Græco, vel sermones latino vocabulo appellarunt. Postremò consideranda est ipsa hominum sancti-

Lib. 3. inst. c. 1. initio.

Eloquentia S. Nazian.

In Orat. ad Iul. Trib. exequutorem.

tas, & grauitas ſententiarum, nam quamquam compoſitio eſſet interdum elaboratior, talis tamen erat vt appareret, verba ſeruire non dominari, quod facilè in S.Leonis maieſtate intelligitur; Sanctitas vero ſententiarum cum ſolida perſpectaque dicentium ſanctitate coniuncta, omnem leuitatis ſuſpicionem longiſsimè remouebat. Ac profectò ſic ſtatuendum eſt, quo quiſque ornatius dicere vult, hoc ei laborandum magis, vt ſit ipſe ſanctior, & ſanctiora dicat, vt hac opinione leuitatis ſuſpicionem excludat. Quare ita hoc caput abſoluerim, eſto Sanctus, & loquere vt libet, non dubito quin quoquo modo loquaris, ſis optimè loquuturus. Contra tamen euenire vſu videmus, vt qui curioſius in facienda oratione occupantur, ij minus putentur de ſolida virtute ſoliciti. Iterum igitur, repeto loquatur in te ſpiritus Dei, & ſum certus, non defuturam eloquendi vim ſingularem, quæ auditores ad ſe rapiat, & attentiſsimos habeat, nam vbi ex abundantia ſpiritus Dei, os loquitur, verba efficaciſsima, copioſius & ardentius ſine dubio fluunt, quam quæ ſtylus humanæ eloquentiæ potuerit excogitare.

Quæ Concionatores iuniores Eloquentia deceat. Cap. IX.

CVm ea, quæ hactenus de nimio oratoris ornatu diſſeruimus, plerique vera eſſe concedant, quorumdam è iunioribus reſtat, vt diſcutiamus errorem, qui dictitare ſolent, Amęnius quoddam, & floridius dicendi genus, florentem decere ætatem. Quidam & illud addunt, indulgendum principio auribus populi, dum famam, authoritatemque colligant, quæ præſidio deinde ſit, cum ad conuocandos auditores, tum ad agendum efficacius, vbi vero hæc parauerint grauius, ſanctiuſque dicturos. Quæ ſi verè conſiderantur, ſolum dicuntur ad ambitionis, & leuitatis obtentum. Sed etiam ſi ex animi dicantur ſententia, proculdubio ex praua opinione dicuntur. Quem enim fingimus Euangelicum cōcionatorem? an imberbem aliquem, adoleſcentem, ex ijs, qui rudimenta in ſcholaſticis declamationibus ponunt, vel apud priſcos olim Romanos, ſpecimen ingenij, & induſtriæ nunc funebribus laudationibus, nunc accuſationibus dabant? ſatis enim in prima oſtenſum eſt parte tam graui muneri, neceſſariam etiam ætatis maturitatem. Nunquam igitur noſtri oratoris erit, ætatis ea teneritas, vt illam floſculi, & cincinnuli, vt bellaria, & crepundia

Nō decet iuuenem minus grauis Eloquentia.

dia

dia deceant, ſed viro (ait Seneca) captare floſculos turpe eſt, ſed fac eſſe quantumuis iuuenem, an propterea quia iuuenis eſt, Dei legatus non eſt, & organum Sancti Spiritus, & os Chriſti non eſt? Non crucem ipſe quoque prædicat? non & gehennam, non medicum animorum agit? Hanc igitur perſonam, qui tantã ſuſtinet, talia qui tractat, cuius cuius ætatis ſit leuior eum decebit ornatus? Atqui nulli magis ætati neceſſaria eſt grauitas morum, ſi hoc munere fungitur concionandi, quam cui grauitas deeſt annorum, vt ſuppleat ſenſuum canities, ſenectutis authoritatem, eòque magis, quod cum animi index, & quaſi vultus oratio ſit, ſine dubio, vt præcipua iuuenes, in rebus cæteris decet modeſtia, ita in concione decebit modeſta grauitas. Nam quo magis ſolet ætas florens leuioribus delectari, hoc ſtudioſius debet ab eo, qui grauem perſonã ſuſtinet, leuitas euitari, quia ſtatim elucet, nec habet vlla quaſi integumenta, quibus obſcuretur. Itaque ſtatim ex dictione, actione, & cæteris externis argumentis, animus ipſe leuis, curioſus, breuiter, iuuenilis agnoſcitur, Quod autẽ habebit pondus oratio, ſi leuiculum ſe profitetur Orator? Qui vero dictitant ſe tantiſper velle indulgere auribus populi, dum famam captent, & concurſus faciant, his error, ſpecie ſubtilior, re ipſa craſſior, ac ſtultior illudit. Nam primum valdè ſuſpecta eſſe debet in hac re ſynceritas intentionis, lubrica eſt cupiditas laudis, inſinuat ſe blandiſſimè, & admodum familiare habet integumentum, boni publici nomen, ſed minus eſſet timenda, cum res, quæ ſit omnino per ſe laudabilis eſſet, At cum hic de quo agitur, orationis cultus per ſeſe non laudetur à viris grauibus, ſed vituperetur, ſatis apertum eſt, iudicium nequaquam recto, prudentique aſſumi conſilio. Sed quæro quam veneris famam? Dices profectò viri grauis, boniq; concionatoris; Id autem ſi ita eſt, quid poteſt eſſe ſtultius, quam ad famam grauitatis, per leuitatem tendere? toto aberras cęlo, aliò tendis, aliò, quam iniiſti, via te ducit: Iſta ratione, vel nullam vnquam, vel nonniſi concionatoris, leuis, & iactabundi, & circulantis famã acquires. Hæc autem non vtilis eſt, ſed maximè inimica fructui, Vtilis ad profectũ, authoritas eſt viri ſerij, religioſi mũdo crucifixi, ita tractantis Euangelium tãquam vt vere eſt, verbum Dei. ſic nos exiſtimet homo (ait Pau.) vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorũ Dei. Perpende, quid ſit eſſe miniſtrum Chriſti, quid ſit eſſe diſpenſatorem myſteriorum Dei, & intelliges qua via gradiendum ſit, vt talem te homines exiſtiment.

Epiſt. 32.

Synceritas intentionis ſuſpecta in tali iuuene.

Non

Non enim hæc opinio, nisi ex vitæ & orationis sanctitate colligitur, Quid porrò? nonne ipsimet fatentur elegantiorem, illam dicendi, viam, minus vtilem esse, quam seriam & fortem? quid igitur minus conueniēs est, quam iuuandi animas, certam occasionem omittere ob incertam spem? Nonne quæso, homines sunt qui nunc te audiunt, a Christo redempti? Cur vt alijs quibusdam, fortassè olim prosis, hos prodis? an non hoc simile est, medico, per mortes eorum, quos curandos suscipit, medendi peritiam colligenti? Sed tamen superest aliquid fortassè in toto hoc genere, iuniorum concionatorum multo grauius, idque est, quod illud genus dicendi, quamuis dicant se mutaturos, falluntur, mutare enim quamuis postea velint, non queunt. Hortensius olim inter Romanos oratores habitus est leuior, nec vitium iuuentutis vlla vnquam senectus obliterauit. Patri nostro Iacobo Lainio, Cornelius Episcopus Bitūtinus, aliquando disertè affirmauit ita se assueuisse in suo dicēdi genere, vt quāquam intelligeret, debere grauius atque vtilius adhiberi, nequaquam tamen posset. In alijs omnibus obseruare hoc huiusmodi concionatoribus licet, vt commune illud, etiam in ipsos quadret prouerbium. Adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Rationes autem, quare concionatores, modum dicendi corrigere non possint, apertę sunt. Primum quia iudicium deprauant paulatim, vt seria internoscere, haud satis possint, itaque quantumuis conentur seriam consectari non assequuntur, ac tum quoque cum sibi vidētur grauissimè agere hærent adhuc in nugis. Deinde quia timent, ne si viam dicendi, qua hactenus placuerunt, deserant & nouam ingrediantur, non placeant. Timent etiam sermones populi, pudetque errorem corrigere, ne se fateantur errasse; prætereà quia cum omnia mutanda sint, & verba, & sententiæ & gestus quidquid adhuc coaceruarunt materiæ, quod concionum scripsere, quicquid assueuere in gestu, totū inutile est, totum abijciant, totum mutent, necesse est. In eoque labor duplex est assumendus, alter vt dedoceant ipsi, quodammodo se, & ineptijs liberent, alter vt bona conquirant, scribant, pronuncient, Id autem faciendnm est, cum ætas est grauior, cum laboribus fessa, & nouorum laborum, propè impatiens, quæ tam molesta sunt, vt qui male cæperunt, necessitas penè adigat in errore persistere. Ab initio igitur, tendendum ad optimum est, ita parabitur vera opinio, Ita aliqui interim lucrifient, ita vsus bonus, atque exercitatio erit ad meliora profectus, ita denique

Prima consuetudo vix vnquam mutatur.

si ni-

si nihil aliud, decorum personæ, munerisque grauissimi, perpetuo conseruabitur.

Veram, falsamque eloquentiam ex fine, fructuque spectandam. Cap. X.

HIs adeo fusè disputatis, adhuc tamen, quia nos quoque concedimus, aliquem orationis ornatum, Superest difficultas, Qualis tandem ornatus hic esse debeat, ne modum excedat. Optima omnium regula est finis, vt supra posuimus, is autem est, non frequentia concionis, non populi concursus & plausus, sed fructus, si enim nullus aut modicus existat, pro certo habeat, is qui dicit, se benè non dicere. Non enim loquimur, de ijs qui nihil efficiunt, quod eloquentiam non corruptam, sed nullam habent, sed de ijs, qui profitentur se copiosè, & ornatè dicere. Et quamquam non est in manu dicentis, cor penetrare auditoris, nisi Spiritus sanctus aperiat, tamen ita videmus vsu venire, vt adminiculis bonæ eloquentiæ Spiritus sanctus vtatur. Atque hoc argumentũ tanto erit certius, quanto maior est ad concionatorem concursus; si enim auditores non fiunt meliores, apparet, eos ad audiendum, non spiritualis profectus, sed curiosæ oblectationis cupiditate duci. Socrates optimè in Gorgia apud Platonem, dum quærit, an quidam apud Græcos arte dicendi celebres, verè boni oratores fuissent, interrogat, meliores ne suos ciues dicendo fecerint, Et inde non verè fuisse oratores colligit, quod Ciuium animis, nullum virtutis fructum attulerant. Sanctus Chrisost. dolebat vehemẽter, quod plausu ipso fructus impediretur auditorum. (vbi inquit) domum redeo, & intelligo plaudentes sine fructu abijsse, & si fructum accipere poterant, a plausu, & laudibus perijsse, ploro, & gemo, & lachrymor, & quasi frustra omnia dixexrim, sic afficior.] Serio igitur, cupidus Deo placendi, & lucrandi animas, concionator imitetur Sãctum hunc Episcopum. Examinet labores, suos & coram Deo reputet, quam multos suo dicendi genere a vitijs abstraxerit, ad religiosam vitam induxerit, ad condonandas iniurias flexerit, & alia sancta opera pellexerit, si hæc rara sunt, aut nulla reperiat, quamuis audiatur à concione frequentissima, tamen intelligat se non rectam viam tenere, & rationem, eo seuerius redditurum, quo semen diuini verbi tam exiguo cum prouentu, maiorem in agrum spargit. Ex hoc capite intelligimus, Sanctum

Ex fructu dijudicatur vera eloquentia non ex concursu populi.

Greg. lib. Moral. 29 c. 13.

Optimũ Socratis Iudicium.

Hom. 30. in Acta.

Franciſcum, Dominicum, Antonium Patauinum, Vincentium ferrerinm, Bernardinum Senenſem, & alios huius notæ viros. optima vſos forma dicendi, quia ex eorum concionibus fructus ampliſſimi prouenere: Alios autem, plerosque noſtri temporis, quos nominare opus non eſt, quamuis famam eloquentiæ maximam conſequuti ſint, quamuis ad eos audiendos, vrbes totæ concurrerent, quia tamen nulla aut perexigua, ex eorum orationibus exiſtebat vtilitas, eloquentia vera, & Chriſtiani oratoris propria caruiſſe. Conſiderentur & ipſi Ethnicorum oratores, apparebit qui principes habeantur, haud ſanè celebritatem adeptos, quod leuiter ſolum multitudinem delectarent, ſed quod in ſententiam ſuam perducerent. Siquis es, qui Demoſthenem, qui Tullium admiraris, æmulare illorum neruos, illam vim, contentionemque dicendi, Cicero, quamuis etiam à quibuſdam ſeuerioribus Romanis aliquãdo paulo leuior haberetur, tamen ſic dicebat ſemper, maximis clamoribus, & contentione ſumma, vt totus arderet, lachrymas quidem adeò excutiebat auditoribus pro ſua voluntate, vt ſi quando vna causa à pluribus ageretur; peroratio illi relinqueretur. Quid autem eloquentia non effecit? Te (inquit Plinius) dicente, legem Agrariam, ideſt alimenta ſua abdicauerunt tribus, te ſuadente, Roſcio Theatralis authori legis ignouerunt, notataſque diſcrimine ſedes æquo animo tulerunt, te orante, proſcriptorum liberos, honores petere puduit, tuum Catalina fugit ingenium, Tu Marcum Antonium proſcripſiſti.] De Demoſthene quid dicam? Extat apud Plutarchum vita, non enim Ethnicorum mihi congerere Encomia vacat, Illud ſolum volo intelligi, eloquentiam ex fructu, effectuque ſpectandam, idque non modo noſtrorum, certum eſſe, iudicio ſapientum, ſed planè etiam Ethnicorum, quod ea quoque ratione oſtenditur, Nam cum verba, notæ ſint rerum, ac ſenſuum animi, eò meliora eſſe, neceſſe eſt, quò melius aptiusq; ad propoſitum finem ſignificant: Si ipſe voces, magis quam res eluceant, peruerſum eſt, perinde ac ſi ſeruus, quam domino conciliare ſponſam debuit, ad ſeſe pelliciat id fit, cum auditoris mens magis obtutum figit, in verba dicentis, quam in ſententias.

Exemplũ Ciceronis, ac Demoſthenis.

Nat. Hiſtoria l. 7. c. 30.

Ac proinde, optimum indicium eſt bonæ dictionis, quando ſic afficitur auditor, vt de anima ſua cogitet, non de dicentis ingenio. Verba ſunt inſtar acuum, vt hæ optimæ, quæ facillimè inſiguntur, ad fila introducenda, Ita illa aptiſſima, quæ ad inſinuanda ſancta præcepta, altiſsimè in pectus deſcendunt.

Vera eloquẽtia afficit corda.

Eſt

Est igitur diligenter cauendum, vt id fiat in delectu styli oratorij, quod fit in cæteris instrumentis, prima instrumenti virtus est vtilitas, Deinde si aliquis decor accedat, non reprehenditur, modo intra fines consistat modestiæ: gladius non ille melior, qui ex prætiosiore materia conflatus sit, sed qui acutiorem ac firmiorem aciem habeat; Item calamus non ex venustate, sed ex vsu æstimatur. Quare cum finis oratoris, & elocutionis sit doctrina & motus ad virtutis disciplinam, ille erit melior sermo, ac laudabilior, qui hoc efficacius præstabit. Denique qui cum sonitu præterfluit, & nihil aut parum in auditorum animis relinquit, quantumuis dum auditur, demulceat, adulterinus est, qui multa relinquit meditanda, multa quorum tenax memoria maneat, ille est verus ac probus.

Alia nota veræ seu corruptæ Eloquentiæ. Cap. XI.

INter indicia corruptæ eloquentiæ illud est primum, cum eloquutio poetica est, proque vsu vocum proprio, descriptiones, & periphrases fiunt, quæ ineptè inculcentur, potest quidem, etiam nimia breuitate, & obscuritate sententiarum vitiari eloquentia, sed de hoc vitio minus agimus, quia nostris temporibus, non facilè quempiam laborare eo videmus, In alteram vero partem, non raro peccatur, & abundant multorum conciones, huiusmodi poeticarum descriptionum, qui dicere eloquenter se putant. Affert Sanctus Augustinus exemplum huius vitij ex Epistola Sancti Cypriani, dum ait, petamus hanc sedem, dant secessum vicina secreta, vbi dum erratici, palmitum lapsus pendulis nexibus per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt.] Et subijcit Augustinus non dicuntur ista nisi mirabiliter affluentissima fæcunditate, sed profusione nimia, grauitati displicent. Vnde nos intelligimus circumlocutiones nominum communiter vsitatorum, & poeticas periphrases, quales in hoc exemplo ponuntur, a grauitate, & modestia christiana abhorrere. Illud etiam in sententijs iudicandis, est vtile eiusdem S. Augustini exemplum, qui de suarum confessionum libris loquens dixerat in quarto libro; Cum de amici morte animi mei miseriam confiterer dicens, quod anima mea, vna quodammodo facta fuerat ex duabus, & ideo fortè mori metuebam, (inquit) ne totus ille moreretur, quē multum amaueram, quæ mihi quasi declamatio leuis non grauis cōfessio videtur, quamuis vtcumq;

Corrupta eloquētia est, quæ accedit ad poeticum stylum.

4. de Doct. Chr. c. 14.

Retract. lib. 2. c. 6.

temperata ſit hæc ineptia; in eo, quod additum eſt, fortè. ſint hæc, pro norma noſtro oratori, vt ſentẽtias verè agentium, a declamationum diſtinguat ineptijs. Pro indicio etiam non bonæ eloquentiæ habeat, cum laudatur, ab ignaris, prçſertimque ab ijs, qui eodem genere dicendi libenter vtuntur, idque maximè, ſi & illi putentur à ſapientibus leuiores.

Reprehendẽdus qui delectatur leuioris Eloquentiæ libris.

Prçterea quiuis poterit intelligere, qualis eloquentia ſua ſit, ex authoribus quibus maximè delectatur, qui ſi communi opinione grauium virorum eloquentia non bona vtuntur, vehementer ſuam quoque ſuſpectam habeat. Ad hæc, qui cupit cognoſcere, an laudabili dicendi genere vtatur, præter alia quæ dixi argumenta, diligenter expendat ſingula, quæ in concione dicit. Quod ſi oſtentationem, & iactantiam irrepere ſentiat, & voluntatem populo placendi, in dicendi modo, perſuadeat ſibi etiam eloquentiam ſuam vitiari, nam tota dicendi corruptela ex ijs orta eſt fontibus. Simplex videtur præceptum, quod mox addam, ſed plenum eſt pondere; Conſidera in ſententiarum genere, totaque ratione dicendi, melior ne ſit talium vſus rerum, an contemptus, Nam vt in pecunia, veſtium cultu, epulis, & id genus alijs, potior eſt contemptus talium rerum, & laudabilior apud Deum quam vſus, Ita in eloquentia quiddam eſt, quod laudabilius, & cum maiori meritò eſt contemnere, quam ſequi, cura igitur, vt id ſequaris, quod non fuerit melius omiſiſſe.

Iudicio ſuperiorum adhærendum.

Supereſt vltima, & quidem certiſſima regula, ea eſt ſententia bonorum virorum rectè iudicantium, præſertim Præſidum, & ſuperiorum. Si fideles amici, ac prudentes, verèque Dei ſpiritu imbuti, iudicent idoneum dicendi genus eſſe, quo vteris, ac præſertim conſentiat fructus auditorum, quieta ſit conſcientia, & alacriter in nomine Domini, opus proſequere, multoque magis, ſi idipſum legitimi ſuperiores ſentiant. Verum ſi his aliter videatur, & fructus non appareat maximus, nemo innitatur prudentiæ ſuæ, ſciatque reum ſe omnium fore earum animarum, quas recta monita ſequendo, Chriſto lucrari potuiſſet. Et quamquam difficile eſt, dicendi viam ingredi, diuerſam ab ea, quam indoles & ingenium amet, tamen in re tãti momenti, præferat ſuperiorum ſententiam ſuæ, & ſperet hac ſummiſſione, & obedientia, multum ſe apud Deum, tum ſibi, tum proximis lucraturum, tantoque vberius cçleſtem affuturam opem, ex qua omnino fructus pendet animarum, nã quæcumque hominum ſapientia caſſa eſt, niſi diuina aſpiret, aures

pulſat

pulsat orator, corda aperit Deus, frustra ille foris strepit, nisi intus hic persuadeat.

Illud etiam hic placet addere, ne facilè damnemus qui aliter dicunt quam, nos dicamus. formam quidem vnicam esse perfecti oratoris præstantissimam scimus, quæ accommodans rebus orationem variat eam, nunc tenuiora summissè, nunc modica temperatè, nunc grandia grauiter efferens, docetque planè, suauiter tenet, vehementer commouet concionem: Tamen alios etiam esse, qui benè, & sapienter dicant, quamuis non eodem, quo alij, modo, dicunt, nec statim reprehendēdos, quibus eloquentia, fęlici quodam torrente fluit, si tamen fructus existat, sine quo frustra tempus teritur. Nec alios siccio-res, qui tamen solent vibrare, quædam acria dicta, & quasi pugiunculos auditorum animis infigere. Quippè hominum ingenia varia sunt, non idem omnium patitur valetudo, non corporis constitutio, non firmitas vocis, aut laterum, quare idem ab omnibus exigere, ineptum esset. Sed quoniam notas veræ falsæque eloquentię tradidimus, indicemus in extrema hac prolusione, quid possit ad rectam ineundam viam, præsidio esse. Non facile quispiam cō demnandus.

Adiumenta ad veram Eloquentiam. Cap. XII.

NOtandum principio est, oratori semper ante oculos, habendum finem, propter quem dicit, neque hunc simpliciter spectari debere, sed relatum ad certas personas, apud quas dicendum est, nam alijs locis, alię congruunt eloquentiæ formæ, verumque oratoris opus est, vt dicat aptè ad persuasionem illorum, quos alloquitur. Quare necesse est considerare, quid valeat hoc loco, hoc tēpore, in hac materia, apud hos auditores, in eoque totam vim artis Plato reponit, vt orator In Phædro. qui non operarius quidam futurus sit, sed verè artifex cognita natura animi humani, & voluntatis, & motuum, & rerum atque Enthimematum, quibus vnusquisque commoueri, & persuaderi posit, scienter adhibeat ea præsidia, quæ nouit valere ad id efficiendum, quod ipse intendit; Hoc pacto si quis concionem instruat, & expendat quid maximè his, & hoc tempore, & ad animæ salutem conducat, quemadmodum Medicus, medicamenta propria, cuique pro morbi, & ægroti conditione pręscribit, non difficile dicendi genus verum, & efficax adhibebit. Proderit quoque multum, vt concionator excitet in se studium quam flagrantissimum animarum, & existimet causam non Finis persuasionis & personæ considerandæ. Zelus animarum.

modò veram, sed grauissimam à se tractari, in qua agatur de lucro suo maximo, deque pretio sanguinis Christi, ac de salute æterna audientium. Quæ quanto acrius fuerint, cogitatione comprehensa, tanto inde eloquentia spontè verior, atque aptior fluet. Corrupta enim eloquentia est ex tribus maximè causis, ob studium placendi auditoribus, & ostentandi ingeniũ, & quia causarum verarum, tractatio defecit, quare corrigenda est hisce tribus incommodis occurrendo quod fiet, si penitus remoueatur ambitionis, ostentationis, & inanis gloriæ cupiditas, & solùs spectetur finis, qui proprius est oratoris Christiani, & existimetur, causas, vti dixi, grauissimas agi. Deinde consilium illud tamquam pro regula sibi proponat, & vbique sequatur præstare, si declinandum in alteram partem sit, in seueritatem potiùs declinare: Nam præterquam, quod hoc etiã, cũ defectus est, tolerabilior videtur, etiã minus repugnat proposito, quia aliquos grauitas tristior ad virtutem cõmouet, at elegantia leuior nullos, ac præterea adeò procliuis est in ornatum immodicum lapsus, vt nisi in alteram partem vltrò inclines, non facilè in medio posis consistere. Tertio det operam grauitati morum, ac vitæ sanctitati, nam ex morum forma oratio fingitur. Quarto fugiat lectionem librorum, in quibus corrupta eloquentia est, nam difficilè est admodum, vt tangenti picem non ei aliquid adhæreat? Quinto Magnifaciat obedientiam, fideliumque, ac prudentium virorum, maximèque superiorum iudicia, quæ vltro exquirat, eisque suam sententiã modestè subijciat, Sperans pro Dei bonitate, & consuetæ prouidentiæ ordine, se plus hac ratione fructuum collecturum, quam quauis eloquentia. Tertio studeat conseruare intentionem rectam, ac delectare eatenus existimet sui muneris esse, quatenus maiori gloriæ Dei augendę, & omnium vtilitati magis prodesse posit. Postremò studium præcipuum conferat in res, quas diligenter, & studiosè conquirat, singula metiens ex captu, ac necessitate eorum, quos in præsentia est alloquuturus, ac meditatione attenta versans quodammodo cõcoquat, in succum conuertat, & affectu quodam animet, excitans in se motus, quos excitare in auditoribus intendit, tum non dubitet, quin eloquentia quantum eius vires ferent futura sit optima, ea enim optima est quæ sequitur res tamquam ancilla, non quæ præit, Nec vnquam vehementi affectui verba desunt, per quæ vehementer, & acriter agatur, ad rei naturam, & negotiorum necessitatem peropportuna & aptissima, vt satis appa-

Ambitio honoris declinanda.

Grauitas morum.

Iudicium virorũ grauiũ.

Rerum Meditatio magis quã verborũ.

ret

ret in rusticis, & ipsis mulierculis, cum aliquam sibi factam iniuriam, ex qua vehementer doleant, eloquuntur. Hæc in genere de sacra concionum eloquentia dicta sint, sed in specie ad peculiares huius nostræ Rhetoricæ præceptiones descendamus, principium ab ipso fine sumentes.

Finis Concionatoris persuadere. Cap. XIII.

IDem omnino, qui Rhetorum plurimorum sententia, cuiuslibet oratoris est finis, auditorũ scilicet persuasio, Christiano quoque ponitur Oratori: Cum enim a nobis initio dictum sit, non semel oratorem Euangelicum esse Dei instrumẽtum ad saluandas animas diuini verbi ministerio, satis est per se manifestum ad eum pertinere, ita Dei verbum tractare, vt inde ad Christum animas adducere queat, & parare domino plebem perfectam; quod non nisi persuadendo consequitur. Sed vtile erit quid nomine persuasionis intelligatur enucleatius explicare. Persuasio tribus omnino partibus constat. Primum est vt veritas aliqua ita proponatur, & argumentis confirmetur, vt mens auditoris assentiatur, & planè intelligat id, quod Cõcionator vel amplectendum, vel fugiendum proposuit ita se habere, vt ille demonstrauit. Secundum vt eiusdem voluntas ita verbis, & oratione confirmetur, vt penitus apud se statuat, id amplecti vel fugere, quod ratio sic esse faciendum ex concionatore cognouit. Postremò neque hoc satis est, nisi etiam ostendantur viæ, & præsidia, quibus vti debeat, ad rei executionem expedita ac prompta. Qui enim aliquid persuadere nititur nec præsidia docet, quibus commodè id assequatur auditor, similis est medico, qui velit ægroto suadere sanitatem, nec remedia afferat. Hoc ergo imprimis persuasum esse debet ipsi Concionatori, totum esse, ac solum Concionatoris negotium scilicet persuadere. Nam in hoc maximè prophana quoque Rhetorica à Dialectica differt, sapientum iudicio. Quod hæc propositum habet, quæcunque de re dicere appositè ad probandum, illa appositè ad persuadendum. Siquidem satis habet Dialecticus ita dicere, vt res, de qua agitur, appareat digna fide, Rhetori autem id satis non est, nisi etiam ad opus perficiendum permoneat, cum id demum persuadere sit, ita rem argumentis tractare ad mentem edocendam, vt simul voluntas impellatur ad opus. Igitur perpusillum quiddam assequutum se putet, qui solũmodo docuit, quia sæpè qui plura

Persuasio tria includit.

Rhetoricæ, ac Dialecticæ discrimẽ.

ſciunt, pauciora faciunt; tota victoria, ac totum huius facultatis momentum eſt in motu voluntatis,& efficaci perſuaſione. Ac proinde nequaquam officij ſui partes explet Concionator, niſi ad hunc finem ſpectet tota eius induſtria, & tendat oratio. Non eſt inquam (cum in hoc rei ſumma conſiſtat, inculcandū eſt ſæpius) non eſt concionatoris varias doctrinas afferre, quãuis morales, ſi temerè ac nullo propoſito perſuaſionis fine afferantur, nec prodeſt item temere varias ſcripturarum expoſitiones proponere, diuerſaſque Euangelij voces ſine fructu expendere, multas Patrum ſententias coaceruare; Longe enim hoc abeſt a vero concionatoris officio, ſed huius eſt id quod diximus, vt ſemper habeat ante oculos aliquid, quod perſua-
Ioh. 15. deat, vt Chriſtus Apoſtolos docuit, cum dixit. Ego poſui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat: maneat dixit, non autem euaneſcat in plauſus, & cum verborum ſonitu
Exemplum perſuaſionis. prçterfluat. Sit exemplum. Perſuadere mihi eſt animo; Orationis aſſiduitatem, & continuum orandi ſtudium, Proponam ea ex ſcripturis, quæ hanc veritatem roborent, deinde argumenta depromam,quibus mens perfectè veritate hac informetur,oſtendam quanta ſit nobilitas,& fælicitas cum Deo conuiuere familiariter, in qua perfectiſſimi quique viri, quorum ſcriptura meminit,præcipui fuerunt,exponam quæ ſecum emolumenta afferat, curabo vt accedam voluntatis deſiderium, vt amet, & amplectatur, tam ſanctam conſuetudinem, vt Deo rem tam gratam, ſibi tam vtilem ac iucundam faciat, proponam etiam vſum, & praxim; & varias, ac multas occaſiones, quibus facilę fiat, vt non ſolum in templis, & intra cubiculum, ſed etiam inter negotia,& vbique,ac ſemper huic diuino exercitio more ſanctorum animus aſſueſcat, hoc demum modo dicar perſuaſiſſe,vel certè ad perſuadendum accomodatè dixiſſe.

Obiectio, & dilutio. Sed occurret nobis hoc loco aliquis. Eſto requiratur iſtud ſanè cum de virtutibus & vitijs oratio inſtituitur, alijſque de rebus ad actionem ſpectantibus, quid vero fiet,ſi tractandum erit Myſterium ſanctiſſimæ Trinitatis, Incarnationis Chriſti, ſi fidei dogmata explicanda ſi in genere didaſcalico habenda concio? Primum aio in concionibus, quæ ad populum habentur, eligenda potius argumenta quibus tractentur, ea quæ pertinent ad mores vt conciliorum decreta, & Sanctorum dicta, exemplaque docent, atque etiam ex ipſius artis oratoriæ apparet præceptis. Cum enim oratori etiam atque etiam conſiderandum ſit apud quos dicat, cùmq; Euangelij præcones in

his

his versentur causis, in quibus omnis res est illis cum populo, tota omninò popularis esse debet oratio, & vitiosa existimanda est, quæ à populari consuetudine abhorreat. Deinde affirmo etiam illa referri omninò debere ad persuasionem. Nam Dei & Christi notitia, ideo debet aperiri, vt ea percepta ad eius cultum, amorem, & obedientiam homines inducantur. Si de Beatitudine etiam agendum erit, si de pœnis inferni non sunt tractandæ quæstiones scholasticæ, quæ solam habent speculationem, sed excitandus auditor ad spem, & timorem. Et cùm fidei dogmata tractantur, simul coniungi debent, quæ ad mores pertinent. Lege Prophetarum vaticinia, perlege Pauli Epistolas, & aliorum Apostolorum, percurre omnes Sanctorum Patrum sermones ad populos, tum demum intelliges, vter operæ pretium magis faciat, qui arcana fidei dogmata subtili disputatione exponit, an contra qui eadem morato genere dicendi ad suasionem, ac dissuasionem, ad morum, & vitę institutionem accommodat. Tertio si quæ autem quæstiones sunt adeò speculatiuæ, vt vix possint ad actionem referri, eæ vel omnino attingendæ non sunt, vel leuiter admodum, nisi aut propter hęreses, aut aliã ob causam ratio temporũ id requirat.

Vbi ergo delecta sit idonea persuasioni materia, tum est videndum, vt Partitio quoque eodem spectet. Deinde etiam singularum probationum habendus delectus, atque eæ conquirendæ rationes, argumentationes, scripturæ authoritates, Patrum sententiæ, & alia huiusmodi, quæ possint lumen quidem intellectui afferre, sed magis voluntatem quo velis impellere. Eadem adhibenda in elocutionis delectu prouisio, quæ scilicet non langueat, sed habeat vim, feruorem, spiritum, ac neruos. Verba, compositio, stylus, figuræ, omnia denique tamquam media finem respicere debent; Quòd faceret, non ineptus quiuis patronus in causa propria, & in qua de fortunarum suarũ summa, deque totius familiæ discrimine ageretur, id faciat Christianus orator, cui hominum salus, & Christi gloria pro ipso quod sustinet munere cordi esse debet. Ad id præstandum vtiliter, præter sanctitatem & bonam de Concionatore opinionem, duo sunt necessaria, feruor spiritus, & vera eloquentia, quam Oratores antiqui ita definiunt, vt copiosè loquentẽ sapientiam esse dicant, quæ sanè duo linguis illis igneis, quas è Cœlo die Pentecostes Apostoli receperunt, significantur. Eloquentia siue eloquens sapientia, sine charitate planè res mortua est, quam me quidem iudice, si dicas gladium in manu furiosi, non errabis; spiritus sine sapientia, & eloquentia instar fortis

Omnia ad persuasionẽ ordinanda sunt.

Act. 2.

fortis viri eſt, ſed inermis. Præter hęc maximè putarem è re eſſe tum Concionatoris, tum auditorum ipſo dicendi initio exponere, quidnam illud ſit, quod perſuadere velis, vt iam tum Auditor incipiat, vel affici, vel ſaltem eo cogitationem dirigere, quo Concionator orationem conuertit: Quem locum habet in meditatione illud præludium, quod noſter B. P. Ignatius in libro exercitiorum ſpiritualium vocat Petitionem eius rei, quã meditando aſſequi cupimus, docetque tantum habere momenti, vt ex ea pendeat meditationis fructus, eumdem arbitror planè in Concione locum habere, vt Concionator ſibi populoque proponat, non ſolum qua de re ſit dicendum, ſed ad quid perſuadendum, & efficiẽdum tota illa dictio referatur. Hoc ipſum & ratione, & experientia magiſtra didici, ſummi eſſe momenti. Sicut enim vagetur neceſſe eſt nauta, cui ſoluenti non certus propoſitus eſt portus, quem prius animo, quam remigio capiat, contra vero recta tendat, qui quò tendit, initio non ignorat, ita & orator & audientes celerius peruenient, quando intelligent, quo eundum ſit, eòque à principio properabunt. Certè qui in incertum verba diſperdunt, videntur mihi ad inanem auram rete prædicationis extendere, quod ſi fortè aquas rete contingat, eos cum Vgone Cardinale crediderim, non piſces, ſed ranas expiſcari coaxantes, qui ſi ea re contenti ſint, citra animorum permotionem, intelligant ſe etiã Ethnicorum Rhetorum, & iudicio, & exemplis condemnari, nedum Sanctorum Patrum authoritate explodi.

Scopus concionis initio explicandus.

Quatuor errores contra finem perſuadendi.
Cap. XIV.

HIs ita conſtitutis, facilè quis intelliget, Quatuor præ cæteris errores aliquorum, qui ab his quæ dixi, hoc eſt à vera concionantis lege longè aberrant. Primò nullo modo placet, quod plerique faciunt, vt in tota priore concionis parte quæſtio aliqua ſpeculatiua tractetur, non ad perſuadendum quidpiam accommodata, ſed quæ ſoli ſeruiat menti paſcẽdæ, & in poſteriore dein aliqua afferantur documenta moralia. Nam & prior pars quoad eius fieri poteſt, debet ad perſuaſionem dirigi, vt ſimul intellectus doceatur, & afficiatur voluntas. Si autem tota pars prior in ſpeculationibus conſumatur ad informandos mores, quod eſt caput rei, parum relinquitur ſpatij, idque ſolum, quo defatigati auditores nonniſi concionis

In tota concione perſuaſio locum habeat.

finem

finem expectant. Secundo peccant contra hoc primum præceptum hi, qui in vna concione plures materias, & varias proponunt, quæ quidem licet de moribus sint, & ad persuadendum etiam singulæ accommodatæ, & ab ipso Oratore etiam cum energia proponantur, vt velit eas persuadere, tamen propter multitudinem, ac varietatem fit, vt quamuis cuncta sigillatim placeant, tamen quia multa ac varia sunt, nec ad vnum aliquem scopum tendentia non facilè hæreant, nec habeat auditor, quod arripiat certum, vnde eueniat ei quod Cani, qui plures lepores persequitur, nullum præhendit. Qui vult persuadere debet vnum aliquid vel certè pauca determinare, quæ persuadeat, & ad ea premenda argumentationes amplificandique modos adhibere, denique Animos auditorum ad aliquid certum accendere, Ita fiet vt auditor aliqua in re persuasus discedat. Tertio multò minus probatur illorum opinio, qui nisi concionem superfluè refarciant multarum doctrinarum subtilitatibus, & explicatione scripturarum multiplici, ac plurimis Patrum testimonijs, nunquam sibi satisfaciunt, hoc enim finem Concionatoris planè euertit; siquidem cum is finis sit persuadendo bonos melioresvè reddere auditores, satis experimento constat, nec quæ dicuntur apta esse, nec posse tam multa populum comprehendere: tum vero id eueniat necesse est, quod Greg. ait, vt quia multa retinere non valent, simul amittant omnia. Medici sanè corporum (idem subdit) pannos infirmantibus stomachis ponunt, apto quidem medicamento, sed subtiliter liniunt, ne si repleti multo medicamine fuerint, infirmitatem stomachi non roborantes adiuuent, sed opprimentes grauent.] Deinde vero aliud est alloqui viros doctos in Academijs, aliud in concione promiscuam multitudinem, illi docentur, hæc magis moueri debet, vbi reconditam affectantes doctrinam sæpè non intelliguntur. Quarto perniciosior adhuc est eorum error, qui concionem mnltis Rhetorum flosculis ineptè pingunt, periodosq; rotundant, verba selectissima & exquisita. vndecumque colligunt, descriptiones leuissimas, montium, auroræ, animalium poetico more conficiunt, & hac ratione historiam Euangelicam percurrunt, amplificant Pharisæorum crimina, inuehuntur in Scribas, cum interim etiam si moralia attingant nihil proficiant. Ita magno illi quidem cum artificio, sed reuera alieno, & putido, cum magno labore, sed absq; vllo fructu, oratione composita, sed cui nihil certi sit ad persuadendum propositum, Sanè declamant, & possunt dici egregij decla-

An sit vtile varias in cadē concione materias tractare.

Multiplex doctrina potius obest.

Lib. 1. in Ezech. Homil. 11.

Concio magna ex parte ex flosculis, non persuadet.

declamatores, sed præterea nihil, & vt breui dicam, vt quidam dixit, in magno vitio multum laborant.

Tria Concionatoris officia. Cap. XV.

AD finem persuadendi officia Oratoris assumi debent, quæ tria esse docuerunt omnes Rhetores, & eadem esse concionatoris, & certum per se est; & docet Aug. dum illã Ciceronis sententiam recipit, ita dicere debere eloquentem, vt doceat, vt delectet, vt flectat; & docere necessitatis esse, delectare suauitatis, flectere victoriæ: ac primum quidem magis esse in rebus affirmat, duo reliqua, in modo dicendi. Hæc autem tria eo tendunt (ait idem) vt intelligenter, vt libenter, vt obedienter audiatur: vnde Augustinus eodem libro cap. 12. & 13. Orator (ait) debet docere, delectare, flectere, Docere propter ignaros, delectare propter plurimos fastidientes veritatem, nisi adiungatur dicendi suauitas, mouere propter duritiem, Et doctrina est omnino necessaria quia ignorata agi non possunt, Delectare vero non est necesse nisi ad attentionẽ auditoris fastidiẽtis & mouere ad tollendam duritiem cordis.] Inter hæc tria præcipuum est mouere, idest animos ad id, quod volumus flectere, hoc enim est persuadere, & victoriam consequi. Sit exẽplum Augustini, qui de se ipso, cum in Cæsarea Mauritaniæ contra graue quoddam illius loci vitium concionem haberet, egi quidem (inquit) granditer quantum valui, non tamen egisse aliquid me putaui, cum eos audirem acclamantes, sed cum flentes viderem; Acclamationibus quippè se doceri, ac delectari, flecti autem lacrymis indicabant: quas vbi aspexi, immanem illam consuetudinem deuictam antequam re ipsa ostenderent credidi. Moxque sermone finito ad agendas Deo gratias corda atque ora conuerti, & ecce octo vel amplius anni sunt, propitio Christo, ex quo ibi nil tale tentatum est.] Primum verò locum obtinet docendi munus, sine quo duæ reliquæ partes parum omninò vel nihil prodessent, & perinde esset ac si quis ornatam mensam pararet, nec cibaria quantum satis esset, apponeret. Sit concionator vt Domini villicus impertiens victum omnibus domesticis; cum enim oratio ad persuadendum tendat, ipsum intellectum ante omnia per doctrinam illustrari necesse est, sed quid est docere? plane non est id, quod modo damnauimus ingenij sui inutiliter commẽta depromere, variarum doctrinarũ copiam, syluamque congerere, non est Philosophi-

4. de Doct. Chr. c. 12.

Exemplum Augustini. *4. de Doct. Chr. c. 24.*

Docere quid sit.

sophi-

ſophicas, aut etiam Theologicas ediſſerere quæſtiones vtcumque, & grauium authorum opiniones recenſere, ſed eſt Dei voluntatem ac præcepta populis aperire, fidei dogmata confirmare, virtutes earumque actiones, ac naturam explicare, vitiorum turpitudinem oſtendere, Chriſtum eiuſque myſteria declarare, ideoque & Paulus diligenter Timotheum in duabus Epiſtolis, & Titum in vna monet accuratè, qualem doctrinam populos, & quomodo docere debeant, quas tres Apoſtolicas Epiſtolas (ait Aug.) ante oculos habere debet, cui eſt in Ecclesia doctoris perſona impoſita. *4. de Doct. Chr. c. 16.* De modo autem docendi ſicut etiam delectandi & mouendi, quia ſuus erit diſputandi locus, ſolum hic pauca delibabo. Ad benè docendum tria concurrunt, primum, vt res, quæ docendæ ſunt, & graues & ad beneficium animarum ſint tum vtiles, tum neceſſariæ, de quo mox dicetur cum agemus de materia eligenda. (Ad docendũ tria concurrunt.) Secundo vt diſtinctè ordineque tractentur, atque ad auditorum captum accomodatè, Greg. vult, vt doctor quinque attendat in docendo, quid dicturus ſit, quibus, quando, quomodo, & quantum temporis in ea doctrina ponere debeat. *Hom. 11. lib. 1. in Ezech.* Tertio præcipua virtus in docendo eſt diluciditas; hic eſt enim optimus modus, quo qui diſcere deſiderat, eſt informandus ait Aug. vt qui audit verum audiat, & quod audit intelligat.] & cap. 12. qui docere vult, quamdiu non intelligitur, nondum ſe exiſtimet dixiſſe, quod vult, ei, quem vult docere, quia & ſi dixit, quod ipſe intelligit, nondum illi dixiſſe putandus eſt, à quo intellectus non eſt, ſi vero intellectus eſt, quocumque modo dixerit, dixit.] *Auguſt. 4. de Doct. c. 10. & c. 12.*

De motu, ſuo loco multa dicenda ſunt, tantum vnũ hic aduerte, Mouere non eſſe impunè vociferari, & peccatores inani verborum fulmine verberare: quod licet aliquo modo videatur terrere ſimpliciores, tamen ſæpè à prudentibus irridetur, neq; ob hæc rudiores cõuertuntur; ſed illud plane eſt mouere, quod Aug. his verbis explicat, Tunc auditor mouetur cum inflectitur voluntas vt amet, quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod commendas amplectatur, quod dolendum exaggeras doleat, cum quod lætandum prædicas gaudeat, miſereatur eorum, quos miſerandos ante oculos dicendo conſtituis, fugiat eos, quos cauendos proponis, & quidquid aliud graui eloquentia fieri poteſt ad commouendos animos auditorum, non vt ſciant, quid ſit agendum, ſed agant quod agendum eſſe ſciunt: ſi autem adhuc neſciunt, prius docendi ſunt, quam mouendi.] Ad hunc motum excitandum multa valent, (Mouere quid ſit.) *Lib. 1. c. 12* (Defectus mouendi in multis.)

lent, de quibus nos alibi. Cæterum apparet in multis hoc tempore magnum vitium hac in parte: quia paucos concionatores in hoc munere videmus excellere: Et videntur, vt illi Pharaonis Magi in quarto signo, sic nostri oratores deficere in tertio Oratoris munere. Non est difficile id ex ipsis concionibus, & concionatoribus animaduertere, optimum tamen argumentum est ab euentu; videmus enim multos peccatores ad cōciones confluere, audire, laudare, nec tamen de suo gradu moueri, sed semper in eodem luto persistere, potest quidem culpa etiā audientium esse, tamen valdè verendum est, ne sit inopia spiritus in concionatore.

Exod. 8.

Delectare quid sit.

Delectare autem non est risum auditoribus mouere, ridicula loqui, concionem lepore sententiarum ac verbis ornatè, & iucundè concinnis continere, more hystrionum, aut circulatorum in foro canentium, sed potius est ita suspensos habere audientium animos, vt sine molestia, imo cum quadam suauitate graui, & modesta, quæ docentur audiant, eaque allecti in quamcunque partem inflecti se sinant: in quem finem duntaxat assumi debet delectatio. Nam verū est, quod Augustinus docet, qui delectatione est affectus, facilè quo volueris ducitur, nemo flectitur, si molestè audit.] Et quidem docendi munus ad concionatorem per se spectat, delectatio vero nunquam per se appetenda, sed suum ad finem, idest ad mouendum auditorem referri debet, vel saltem ad attentionem, ideo rectè Cicero ait: Delectare honorarium esse, quasi dicat non debitum, quia non propter se, verum ad aliud refertur, solam vero in oratione delectationem exquirere appetant (inquit August.) qui lingua gloriantur, & se in panegiricis iactant, nos vero ad hoc vtamur, vt bona in moribus diligantur, deuitentur mala, vel vt studiosius, & firmiter in bono perseuerent.] Itaque patet delectationem ita assumendam esse, vt doctrinæ ac motui inseruiat, vt dum auditor delectatione tenetur vtiliter persuadeatur, eo modo, quo æger dum ciathi oras melle oblitas lambit, salubre pharmacum facilius haurit. Atque in hunc finem quæsita delectatio vtilis est, ac nequaquam fugienda. Non enim debet concionator ieiunè, rusticè, aut insulsè loqui. Nam sicut natura nostris actionibus iucunditatem aliquā, quasi condimentum adiecit, vt ad eas exercendas alliceret, ita debet concionator adhibere hanc escam, vt sic allectos homines ad id, quod vult, suauiter trahat. Ad rem nostram maximè facit, quod in alium finem docet Sen. l. de Vi: beata cap. 9. Non

4. de Doct. Christiana.

Cic. de opt. gen.

l. 4. c. 25.

(ait) si voluptatem præstatura est virtus, ideo propter hanc petitur, non enim hanc præstat, sed & hanc, nec huic laborat, sed labor eius quamuis aliud petat, hoc quoque assequitur sicut in aruo quod segeti proscissum est, aliqui flores internascuntur, non tamen huic herbulæ, quamuis delectet oculos tantum operis insumptum est, aliud fuit serenti propositum, hoc superuenit, sic voluptas non est merces, nec causa virtutis sed accessio, nec quia delectat placet, sed quia placet delectat] Ita prudenter Seneca, quæ ad propositum nostrum quisque accommodet.

Delectatio qualis in concionibus esse debeat. Cap. XVI.

DIcamus iam aliqua enucleatius, cum hic sit opportunus locus, nec alibi fortassis opportunior occurret, quæ sit tenenda, quæ fugienda Christiano Oratori delectatio. Vera & grauis meo iudicio delectatio in dicendo illa est, quæ in rerum ac sententiarum pondere sita est, maximèque dicendo conficitur, quam ob causam, etiam ipse Cicero eum volebat esse Oratorem: qui non ex Rhetorum officinis, sed ex Academiæ spatijs extitisset. Quare studeat Christianus doctor delectationem facere per loca scripturæ aliquot eximia, & sapienter enucleata, per pulchras & illustres Metaphoras ac similitudines, per Allegorias, & Figuras, per exẽpla, per accõmodatas descriptiones rerum vtilium, per actionem decoram vocis ac gestuũ naturalem, & grauem non affectatam non nimis artificiosam, per ordinatam rerum methodum, per genus dicendi dilucidũ, afferendo etiam res aliquas nouas, vel nouo modo dictas, modo sint vtiles. Nam quæ sunt satis vulgata, & sæpius repetita non delectant. Hoc persuasum habeat, qui dicit, nunquam se iucundius maiorique cum voluptate audiri à populo, quam cum vel aliquid noui discit, vel sentit, se pio aliquo motu affici, in materia vtili, & facili. Huius rei experientia est locuples testis. Solet plurimum varietas delectare; ita docet Marcus Tullius, variare inquit ordinem, maximè oportebit, nam in omnibus rebus similitudo est satietatis mater] Et iterum tractatio varia esse debet, ne aut cognoscat artem, qui audit, aut defatigetur similitudinis satietate. Addo ego videndũ esse, vt sit ea varietas, quæ adiumẽtum afferat motui, cui delectatio seruire debet, non autẽ impedimento sit. Multos enim sępè audiui-

In libro qui dicitur Orator.

In quibus delectatio Oratoris Christiani sita sit.

Varietas delectat, non tamen omnis.

Lib. 2. de Inuent.

Lib. 2. de Orat.

diuimus,qui rerũ & verborũ varietate ita concionẽ distinguunt, vt ex varietate delectationẽ aucupentur quidem, sed nullo planè motu,atq; fructu auditorum. hoc autẽ peruerso rerũ ordine est ipsam delectationẽ sibi finem proponere,non illã,quò oportet, referre,quod ipsum nec Cicero probare potest dum ineptũ vocat eum oratorem, qui per se delectationem quęrit,qui placere magis, quam mouere velit. Addit etiam ibidem Marcus Crassus,orationem sine sacietate delectare debere,quod ita sit natura comparatum, vt ea, quę sensus nostros maximè impellunt, ac voluptate, & delectatione accerrimè commouent, ab ijs celerrimè fastidio quodam, & sacietate abalienemur.

Lib. 3. de Orat.

Quæ delectatio vitanda.

Quæ autem fugienda sit concionatori delectatio, dicamus etiam authoritate Augustini,& Chrysostomi. Illius verba sunt. Nec illa delectabilis est oratio, qua non quidem iniqua dicuntur, sed exigua, & fragilia bona spumeo verborum ambitu ornantur, qua nec magna, atque stabilia decenter, & grauiter ornarentur.] affert ibi exemplum, ex epistola Cypriani,cuius verba in alium finem supra attulimus. Addit Augustinus,quali modo Cyprianus nusquam alibi vsus est.] Chrysostomi verò doctrina est in illud Pauli verbum, scurrilitas, quæ ad rem non pertinet,vbi multis rationibus vrget, quam sit Christiano homine indignum vti facetijs. Quod si vbique omnibus est indecorum,Christianis,maximè in suggestu loco tam graui,& serio ei, qui ipsius Christi personam sustinet. Audiamus quæso eius verba Ludimus (ait) dilecti? vis discere sanctorum conuersationem,audi Paulum dicentem,Triennium noctes,ac dies non destiti, cum lacrymis monere vnumquemque vestrum, ex multa tribulatione,& anxietate scripsi vobis per multas lacrymas. Et ad Rom. qui sumus in hoc tabernaculo gemimus: per singulos dies. Ex hoc mundo; cupiente migrare Apostolo tu rides,& ludis? malorum tuorum causa crucifixus est Christus, & tu rides? alapa percussus est, & tu delitiaris?] Hæc ad omnes Christianos, cum Chrysostomus diceret,quis dubitet concionatori magis esse cauenda, in prædicando Euangelio,quam alijs inter familiares sermones? Qui autem Concionatores vtuntur facetijs, ac risum excitant, ideo faciunt, vt auditores his lenocinijs ad se trahant: & apparet (quæ est hominum multorum leuitas) aliquando id eis ad votum succedere. Multi enim ad eorum conciones confluunt, non vt vitia propria corrigant,non vt mores edoceantur Christianos,sed vt istiusmodi facetijs, & ridiculis narrationibus recreentur: ideoque nihil

4. de Doct. cap. 14.

Hom. 17. in epist ad Eph.

Scurrilitas omnibus vitanda.

Act. 20.
2. Cor. 2.
Rom. 8.

In eos qui facetijs vtuntur.

ferè

ferè ex concione reportant, & alijs referunt, nisi aliquid lepidè dictum perinde vt hi, qui ad Comędias se conferunt, vel in foro eorum circulis intersunt, qui facetijs, & ludicris rebus, ad aurium delectationem, & risum, sua populo ludibria vendunt. Ergo idem sibi conuenire credent nostri Oratores in templis, & suggestibus corā sanctissimo Sacramento, quod histrionibus in scęna, & foro? Bone Deus, vbi nam apud sanctos Patres similia legerunt? vbi nam in diuinis literis hæc didicerūt? vereor ne illud hic locum habeat, quod Deus per Hierem: conqueritur, Stupor, & mirabilia facta sunt super terram, Prophetæ prophetabant iniqua, & Sacerdotes plausum dederunt manibus suis, & plebs mea dilexit sic, & quid faciemus in futurum? Ergo siquis fortè a me expectet, vt sicut Rhetores Ethnici de Ridiculis agunt, ita ego aliquid adijciam de ijs in hoc opere, huic ego Ambrosij verbis respondebo. Licet (inquit) interdum honesta ioca, ac suauia sint, tamen ab Ecclesiæ abhorrent regula, quoniam, quæ in scripturis Sanctis non reperimus, ea, quemadmodum vsurpare possumus? cauēdum etiam in fabulis, ne inflectant grauitatem seuerioris propositi. Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis ait Dominus, & nos ridendi materiam requirimus? vt hic ridentes, illic fleamus, & adhuc addit non solum profusos, sed omnes etiam iocos declinandos arbitror, plenum tamen suauitatis & gratiæ sermonem esse non indecorum] sic Ambrosius ad omnes loquitur, quid ad Concionantem, diceret?

Hier. 5.

Lib. 1. de Offic. c. 23.

Genera causarum, & concionum Rhetoricæ Sacræ. *Cap. XVII.*

Significato fine, quem Christianus Orator propositum habere debet, ostensisq; eius officijs, quæ referri ad eum finem oportet, reliquum est, vt de materia, & causarum generibus eidem oratori subiectis consequenter agamus.

Quæcumque cadunt sub oratoris Christiani facultatem, sunt quibus placuit ea ad quinque capita reuocare: credenda, speranda, timenda, fugienda, agenda. Sed fortè sit, cui hæc diuisio minus placeat eo argumento, quod vel plura poterant capita, vel pauciora distingui. Addi enim poterant, toleranda, spernenda, amanda. Quippè res aduersæ, & huius vitæ calamitates non credendæ, aut sperandæ, aut timendæ, aut fugiendæ sunt, nec demum agendæ sed ferendæ. Res verò prosperę,

ac bona externa eodem modo ſpernẽda videntur, Deus, & proximus amandi ſunt, etiamſi nulla poſſit ſequi actio externa. Quod ſi inter agenda hæc numerentur, eodem modo in ea numerari poterunt, fugienda, ſperanda, & alia, habent enim ſuas actiones non internas modo, ſed etiam externas. Et ſanè cum inter agenda nihil ſit, quod ad aliquam virtutẽ non pertineat, cur potius fidei, ſpeique, & timoris ſit mentio, quam aliarum virtutum? ſed quidquid ſit, percommodè mihi feciſſe videntur ij, qui omnia, quæ ſub oratoris Chriſtiani cognitionem cadũt, ad doctrinam fidei, & ad diſciplinam morum reuocarunt, prout Tertullianus omnia quæ habet Eccleſia ad hæc capita reducit, & Iuſtinus Martir: Diuinæ (inquit) diſciplinæ forma in multas tribuitur partes, ſed contrahitur, vt ſummatim dicam, tum in præceptorum inſtitutionem, atque cuſtodiam, tum in diuinam cognitionem, atque venerationem.] Innocentius verò Pontifex, duplicem in Epiſcopis zelum requirit, fidei ſcilicet, ac diſciplinæ. Clemens, Fides (ait) ab Epiſcopis eſt expetenda, doctrina morum ab Epiſcopis, & Diaconis. Concilia etiam omnia ferè in hæc duo incumbunt, nempè vt fidei dogmata ſtabiliant, & morum diſciplinam reforment. Omnes præterea patres duo hæc copulant, & vnum ex alio pendere docent, voluntque vt diſciplina morum, ſit fidei cuſtos. Diſciplina (inquit Diuus Cyprianus) cuſtos eſt ſpei, retinaculum fidei, dux itineris, ſalutis fomes, & nutrimentum bonæ indolis, magiſtra virtutum, quæ facit nos in Chriſto manere.] Et ſanè cum duæ ſint præcipuæ hominis partes intelligentia & voluntas, atque hæ tum in ſeipſis perficiendæ ſint à Chriſtiana diſciplina, tum, vt alias hominis facultates, ſenſusque & actiones externas regant, dirigendæ, optima eſt diuiſio illa, cum Doctrina fidei Intellectum, & Diſciplina morum Voluntatem præcipuè ſpectet. Hæc duo. S. Paulus per fidem, & bonam Conſcientiam intelligit, eademque finem pręcepti appellat, vt intelligat orator Euangelicus, conatum ſuum ad hæc duo ſibi eſſe referendum.

Tota materia poſita eſt in Doctrina fidei, & diſciplina morũ. De Patiẽtia, & Vel: Vir. De Veritate, & recta conſe:

Epiſt. 3.

De Habitu Virg. initio.

1. Tim. 1.

Ex his igitur pro vario auditorum ſtatu diſtingui poſſunt genera cauſarum Rhetoricæ ſacræ. Nam auditores vel ſunt alieni à via ſalutis, & ad eam vocandi, vel viam ſalutis ingreſſi, promouendi perficiendique ſunt. Si alieni ſunt, vel quia peccant in diſciplinam morum, cuiuſmodi ſunt mali Chriſtiani, vel quia etiam carent fidei Orthodoxæ doctrina, cuiuſmodi ſunt infideles omnes. Non enim poteſt ineſſe, recta pietatis diſciplina, quibus abeſt integritas fidei, quæ fundamentum eſt

Sufficiens diuiſio omniũ concionũ ad duo ſumma capita.

veræ

veræ iuſtitiæ. Siue autem vtrumque, ſiue alterum tantum his vitium inſit, Clementis Alexandrini ſententia, eorum inſtitutio ad genus dicendi exhortatorium pertinet. Nam diſtinguens in homine, mores, actiones, paſſiones, & morum nomine intelligens ſtatum peccatoris, & infidelis, Mores (inquit) ſortitus eſt ſermo exhortatorius, Pietatis dux ac Religionis: qui inſtar Carinæ ſubiectus eſt ad fidei ædificationem: quo quidem nos valdè exultantes, & opiniones veteres abiurantes ad ſalutem capeſſendā iuuenes alacres reddimur.] Vbi vero iactū eſt ſalutis fundamentum; errorumq; ac peccatorum grauium purgatæ ſordes, reliquum eſt, vt ad præclara facta tranſitus fiat, Scriptum eſt enim, declina a malo, & fac bonum, & Hieremias a Deo conſtituitur ſuper gẽtes, & regna, vt euellat, & deſtruat, ædificet, & plantet: tunc igitur alterum genus concionum, ex hoc altero auditorum genere exiſtit, quod Præceptiuum nos poſſumus appellare, nam & Clemens omnibus (inquit) actionibus præeſt ſermo, qui verſatur in tradendis præceptis.] neque hæc diſtinguuntur ex eo, quod exhortationes non habeant locum in ſecundo hoc genere auditorum, ſed quia propriè conueniunt, primo quidem exhortationes, ſecundo autem præcepta. Nam inducendi ſunt prius peccatores, vt velint curari, deinde docendi ſunt recta. Nota quam eleganter hæc munera Sanctus Paulus ad Timoth. diſtinguat, cum inquit, omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iuſtitia, vbi duo priora membra ad fidei doctrinam pertinent, duo poſteriora ad morum diſciplinam. Nam quia doctrina fidei, tum recta dogmata tradit, tum refellit errores, idcirco dicitur Sacra Scriptura vtilis ad docendum, vera videlicet; & vtilis ad arguendum, nimirum falſa. Et quia diſciplina morum prauas item actiones corrigit, rectaſque inducit, propterea dicitur Sacra Scriptura vtilis ad corrigendum, & erudiendum in iuſtitia; ſed redarguere errores & corrigere vitia, ad primum genus pertinent, quod exhortatorium vocauimus: Docere & erudire in Iuſtitia ad alterum illud præceptiuum; & hæc ſufficere ad perfectam iuſtitiam, & ad hæc reuocari, quæcumque præterea aſſignari poſſent, ſatis apparet, quia Sanctus Paulus ideo ſubijcit vt perfectus ſit homo Dei, ad omne bonum opus inſtructus, Nõ enim ſatis eſſet inſtructus homo Dei, ſi quippiam ei deeſſet. Apparet quoque ex eo, genera Rhetoricæ ſacræ non plura eſſe, quam duo planè diuerſa conſtituenda, quia duo tantum genera

Lib. 1. Pædagogi initio.

Ibidem.

Locus Pauli expenditur. 2. *Tim.* 3.

Duo genera Auditorum.

auditorum ſunt,ideſt vel conuertendi, vel iam conuerſi. Itaque conſolatorium genus, quod Clemens diſtinguit, ab ijs diuerſum coſtitui nequit, & id officium quod Sanctus Paulus item Sacris literis tribuit, Vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus,ad eruditionem in iuſtitia pertinet, conſolari enim ſiue ad ferenda aduerſa fortiter, ſiue ad ſuperandos perturbationum impetus, & ſuborientes in virtutis vſu quaſcumque difficultates, eius diſciplinæ munus eſt, quæ tradit ipſas virtutes, eadem quippè eas cõſeruare debet, quæ gignit, & ipſa alioqui virtus eſt perturbationum medicina, & moderatrix, atque in difficultatibus ſuperandis ſuapte natura verſatur. Verum quia aliqua præcipua monita de hoc conſolationis modo tradi poſſunt, infra ſeparatim ea attingemus. Hęc autem cum ita ſint, cumque omnino diuerſa auditorum genera duo ſint, quia tamen in Chriſtiana Republica, Tertius quidam ſtatus perfectorum ſeu ad perfectionem peculiari quodam modo tendentium reperitur, & nos tertium orationum huic maximè accommodatum genus ponamus. Hoc genus ſignificat Clemens Alexandrinus. Nam cum expoſuiſſet tria illa ſua genera, exhortatorium, præceptiuum, conſolatorium, ſubijcit, *Cap. 3. lib. 1.* Manifeſtum eſt autem eſſe alterum genus ſermonis cuius inſtitutum eſt docere, quod quidem eſt ſubtile, & ſpirituale, & accuratam tractandi rationem ſequitur, & in arcanis contemplandis myſterijs verſatur, id autem (inquit) in præſenti differatur] per quæ verba ſatis apertè videtur, Theologiam quam vocant Mſtyicam intelligere.

Ex triplici genere viæ, omnia cauſarum genera, ſumuntur. Cap. XVIII.

EX his omnibus iam effloreſcit celebris illa pleniſſimaque diuiſio, rerum omnium,quæ ad Chriſtianam ſapientiam & ad opus Euangelici Oratoris pertinent in viam Purgatiuam, Illuminatiuam, & Vnitiuam, ita vt omnes ſermones qui in Eccleſia habentur,vel ſint ad inſtruendum eos,qui a peccatis purgari debent, & ad gratiam Dei iuſtificantem inuitari, vel ad eos, qui de tenebris peccatorum egreſſi, lucis viam, & mandatorum ineunt & de virtute in virtutem prouehuntur, vel ad eos, qui diuina iam luce perfuſi ad perfectiorem aliquem vitæ ſtatum animum adijciunt, & arctius ſeſe Deo per charitatem aſtringunt. Prima via vocari ſolita eſt Incipientium, incipiunt enim

enim a peccatis egredi, vt lumen gratiæ diuinæ aſpiciant. Secunda Progredientium, in via lucis, beneficio gratiæ Dei colluſtratæ. Tertia Perfectorum, & iam cumulatè expletorum virtutibus. Quos omnes videtur Diuus Ioãnes compellare his verbis. Scribo vobis filioli, ſcribo vobis adoleſcentes, ſcribo vobis Patres. Hanc vero triplicem viam vel docent apertè, vel quantum ad ipſam rem ſatis ſignificant quicumque de vita Chriſtiana, & ſpirituali tractationem inſtituunt, ſcribunt, vel loquuntur. Inter quos copiosè Ioãnes Caſſianus varijs libris, non ex ſuo (vt ipſe ait) ingenio, ſed ex Sanctorum Patrum, qui ſuo tempore vixerunt auditione collegit, quæ ad eam rem faciunt, iuxta Apoſtolorum traditionem, quorum illi ſanctiſſimi heroes veſtigijs inſiſtebant. Quos planè Caſſiani libros deberet bonus concionator ad manus ſemper habere, & diſciplinam tam nobilem, tamque vtilem ſibi primum addiſcere, vt inde idoneus fiat aliorum magiſter. Numquam enim erit bonus magiſter docendo, qui non fuerit diligens in colligenda eruditione diſcipulus.

Ioãnis Caſſiani liber eximius.

Sed ante Caſſianum, antiquiſſimus author, Apoſtolorum æqualis, & Pauli Apoſtoli præcipuè auditor Dionyſius Areopagita, volens quod ab Apoſtolis didicerat, Eccleſiæ fideliter tradere, ſcripſit librum de Eccleſiaſtica Hierarchia, in quo Chriſtiani hominis mores inſtituit, In eoque ſtatuit finem eius eſſe ſimilitudinem Dei quantum fieri poteſt per Charitatem, cum ſcriptum ſit in diuinis literis, Ego dixi Dij eſtis, ad quem finem docet triplici hac via tendendum, Purgatiua, Illuminatiua, Vnitiua; Diſtinguit etiam tres Claſſes populi, & tres miniſtrorum Dei, iuxta has tres vias. Quarum claſſium, prima cõtinebat eos, qui in prima via erant, cathecumenos, energumenos, pęnitentes, quibus præficiebantur ad erudiendum Clerici Minorum ordinum, itemque Diaconi, & Subdiaconi. Secunda erat reliquorum omnium Chriſtianorum in via Illuminatiua, qui ad ſacramenta admittebantur, quorum curam Sacerdotes gerebant. Tertia in via Vnitiua perfectorum, qui dicebantur Cultores, ac Supplices, & Monachi, qui omnia abdicabant, & voto aſtricti totos ſe Deo dicabant, quorum tunc peculiarem gerebant curam Epiſcopi, ex eaque re dicebantur Perficiẽtes, & Perfectores: ſed quomodo hæc ſucceſſu tẽporum ſint variata, & ex qua cauſa ſiue negligentia miniſtrorum, ſiue tepore populorum non eſt huius loci diſſerere. Vtinam id aduertant Prælati omnes, & quod onus ſuſceperint intelligant, mei vero

Dion. Areopagitæ liber de Eccl. Hierar. diuiditur.

Ioan. 10.
Pſal. 81.

instituti est concionatorem admonere, vt quoniam eius munus est, sacrum quoddã,& hierarchicum ministerium, tria hęc munia persuadeat sibi esse diligenter præstanda, quæ Angelicis spiritibus esse propria idem Dionysius, quem omnes Theologi sequuntur, ibidem docet, ponens in Cęlesti Hierarchia exẽplaria horum; in nostra vero Ecclesia Imagines. Est profecto quilibet Sacerdos Angelus Domini exercituum, vt per Malachiã Deus pronunciat,& maximè Concionator ad hæc tria Capita, concionum partes, & materias dirigere debet, ita vt primo à peccatis populum Christianum studeat abducere, & perpetuũ bellum suscipiat contra peccatores & peccata,& quibuscumq; machinis expugnare contendat. Secundo eos, qui exercitati in hac prima via per Dei gratiam,& misericordiam, & sacramẽtorum frequentiam purgati viuunt, debet in via Illuminatiua promouere ad virtutum officia, & ad omnem progressum dirigere. Tertio etiam ad vitæ perfectioris statum, quæ est via vnitiua, homines perducere, vt sic fiant ipsi concionatores, duces populo Dei, & Mosen imitentur, dicentes, Ibimus viam trium dierum, vt sacrificemus Domino Deo nostro in deserto. Planè non deerunt toto anno variæ occasiones, quibus diuersa argumẽta pertractent, vt omnibus, etiã progredientibus,& cõsummatis escam idoneam præbeant. Quod vt facilius fiat in vnaquaque via proprias sententias, & suam multiplicem assignabo materiam, sed prius maioris gratia claritatis sequenti obseruatione in assignatis iam causarum generibus, etiam quasi species distinguam.

Cõcionator hanc Triplicem viã debet bene docere.

Magis distincta causarum Rhetoricæ sacræ diuisio, & quomodo conueniant cum generibus prophanæ Rhetoricæ. Cap. XIX.

EX his, quæ hactenus diximus, tria constituta sunt sacrarum genera concionum, quæ quis prohibet receptis triũ viarum vocabulis appellare, Purgatiuum, Illuminatiuum, Perfectiuum? Et primum quidem à duobus reliquis, vt diximus, planè diuersum est genus, quia auditori mutanda vita est, duobus vero posterioribus inter se, quamquam non tanta, tamen est magna distinctio. Auditores vero in genere Purgatiuo sunt in duplici genere Fideles,& Infideles. Hi cum & rationem erroribus, & vitam praua religione inquinatam habeant, ante omnia purgandi sunt ab erroribus ea literarum sacrarum vi,

...rsa genera ...strarũ causarum distin...untur.

quæ

quæ vt Sanctus Paulus dixit vtilis est ad redarguendum;fideles non ab errore infidelitatis, sed ab Ig orantia sæpe purgandi sunt, siue necessaria saluti misteria ignorent, siue per inscitiam in superstitiosam quampiam opinionem inciderint, atque hæc pars, quæ ad intellectum propriè purgandum pertinet, vocetur sanè Refutatoria. Quæ autem in purgandis vitijs versatur, eam Reprehensoriam nominemus. At in via Illuminatiua, & Perfectiua, quæ ad intellectum pertinet, Doctrinalis (Græci Discalcalicon genus hoc vocant) Quæ ad voluntatem Præceptiua nominari potest: in vtraque enim via, suæ distinguendæ sunt perfectiones, quæ ad cognitionem, & ad actionem spectẽt. Nam quamquam sæpè cum magna doctrina,exiguam sanctitatem, & non raro sanctitatem eximiam,cum modica doctrina cernimus, tamen dubium esse non debet, quin alia Illuminatiuæ alia Perfectiuæ viæ, misteria sacra respondeant,neque diuersas necesse est his attribuere orationum formas, cum eodem modo tractentur,& inter se magis gradu, quam genere distinguantur. Nec vero iam difficile est videre, quemadmodũ Rhetoricæ huius diuinæ causæ cum seculari conueniant.Cuius quidem genera Aristoteles tria esse, ex auditorum triplici varietate ostendit. Nam auditor, ad quem velut ad finem refertur oratio, aut Spectator est, (inquit) aut Iudicator: si Iudicator, aut rerum præteritarum, aut futurarum. De futuris Iudicat Concio,vnde oritur genus Deliberatiuum,de præteritis iudex, vnde Iudiciale genus existit. Si autem non iudicat, sed solum spectat, vel non de re iudicat, sed de facultate dicentis, oritur genus Demonstratiuum, in quo facultatem suam ostentat Orator.

1.Tim.3.

1. Rhet. cap. 3.

Hinc igitur Aristoteles efficit, tres duntaxat esse formas eloquentiæ sæcularis, vel tria genera causarũ eius,quæ si pressè accipienda sunt eloquentia nostra commune cum ijs perparum, aut nihil habebit. Nam genus Exornatiuum nequaquam illud est apud nos, in quo populi negotium non aliud sit, quam velut in theatro sedere, & Oratorem quasi histrionem spectare,vt inanem inde referat voluptatem, neque laudatori nostro, id est propositum,vt iactet se, & facultatem, ingeniumq; suum ostentare velit. Neque sunt nobis vera Iudicia,in quibus suffragio iudicum sit ferenda sententia de præteritis factis,quãquam posse fieri,non negarim. vt apud Populum Orator etiam noster aliquando innocentiam cuiuspiam defendat, sed id,quod perraró contingit, non potest formam ei, speciemque tribuere.

Discrimẽ inter nostra Causarũ genera & prophanæ Rhetoricæ.

Neque demum ea deliberationis forma à Christiano concionatore tractatur, quæ apud sæculares oratores: quia liberum est eis in suis deliberationibus suadere idem, atque dissuadere, excipere, ac reijcere, quippè cum de rebus deliberetur, quarũ incertus est exitus. Quod autem plurimum tractat suasor noster, & ex suo, ad eum spectat officio, certum definitumque est, nec cuiquam rectè sentienti fas est contradicere. Quo loco magnum notandum est, inter sacram prophanamque Rhetoricam discrimen. Hæc enim dicitur ab Aristotele facultas, quo ille nomine solam dicendi artem, ac Dialecticam, nominat, ob eã, vt videtur causam, quod vtramque contradicentium partem probare possint solæ hæ duæ facultates, nam quia rationibus non alligantur veris, sed verisimilibus, & probabilibus contentæ sunt, rationes autem verisimiles, ac probabiles ibi sunt, vbi nõ est euidens veritas, sed ferè pro vtraque parte sunt, ideo Rhetorica, & Dialectica in vtramque partem de suis thematibus disputant. At vero Orator sacer, quamquam res non per se euidentes, tamen certissimas tractat, vt quæ diuina fide nitantur: & sequitur non speciem veri, sed ipsammet veritatem: idque habet propositum, vt re ipsa bonos efficiat auditores, propterea neque disputare in vtramque partem de suis pronunciatis, neque rationes, quas falsas sciat, pro veris afferre potest. Inde etiam est, vt id, quod suadet, omnino bonum sit (quantum quidem ad vim eius officij spectat.) Non enim fas est illi quippiam suadere, quod vtile sit, idemque non sit honestum, quod tamen Aristotelico Rhetori conceditur. Neque nostræ doctrinæ ea vis inest, vt possit pro Iustitia, & contra Iustitiam dicere, quod fecisse Romæ Carneades fertur, neque laudare idem, atque vituperare, quod prophanæ eloquentiæ est vsitatum. Maneat igitur si religiosius rationes spectandæ sunt, ex quibus formas Rhetoricæ suæ distinxit Aristoteles, cum earum nulla, aut nullum, aut perexiguum, Rhetoricam nostram propriè habere commercium: si tamen velimus aliquo modo ad ea genera accommodare nostra, equidem sic dixerim. Refutatorium maximè referendum ad iudiciale, quæ enim in suis refutationibus præcepta tenent patroni, eadem proportione, vsui nobis sunt in patrocinio veritatis, & euersione errorum, eademque via & ratione tractanda. Reprehensiones ac præceptiones ad deliberationem spectant. Ostendit enim concionator peccata, quæ exagitat fugienda esse, & ad mutandam vitam hortatur, ac locos suasionum tractat, vtilitate maximè proponenda.

Quomodo causæ nostræ cum Rhetorica sæculari conuenire possint.

Quam-

Quamobrem Clemens Alexandrinus vtramque hanc partem generis purgatiui, vt ſupra retulimus nomine vno ſermonis exhortatorij comprehendit, laudationes vero, quæ fiunt à noſtris concionatoribus, haud obſcurè ad genus referuntur exornatiuum, quia quamuis propoſito diſſentiant, tamen in laudandi vſu non abſimilem viam ſectantur. Eadem videntur ad vitam Perfectiuam pertinere, cuius eſt maximè proprium honeſtate moneri, deinde etiam ad Illuminatiuam, ad genus ſcilicet Præceptiuum, quia præcipiendi genus pulcherrimum ac potentiſſimum eſt laudatio & exemplum. Ad genus deliberatiuum non eſt dubium, cuncta ferè referri poſſe. Omnia autem vnum ſub conſpectum ſubiecta ponet figura. *Cap. 3. l. 1.*

Exhortationes ad omnes vias pertinent.

Ad viam purgatiuam.	Refutationes. Reprehenſiones.	Purgando intellectui. Purgandis moribus.	Quibus Seruiunt affectus graues.
Ad viam illuminatiuam.	Orationes dogmaticæ. Præceptiones morales.	Illuſtrãdo intellectui. Ornãdis moribus.	Seruiũt affectus. Temperati.
Adiumenta ad Illuminandum & rationem & mores.	Commonitiones. Conſolationes. Laudationes.		
Ad Viam vnitiuam.	Omnia pertinent, quæ ad Illuminatiuam, ſed in excellentiori genere, & huic maximè propriæ ſunt Deſcriptiones rerum altiſſimarum, & laudationes. Quibus ſeruiunt affectus lenes.		

Genera quæſtionum, ac res, quæ Concionibus tractari debent circa fidem, ac mores. Cap. XX.

POſt genera cauſarum aſſignata, & ſpecies earum diſtinctas, placet adhuc & arbitror vtile futurum, magis ad particularia concionum argumenta deſcendere, & ſumma quædã omnium concionum, & rerum capita enumerare, vt quaſi vnico aſpectu ante ſe habeat Eccleſiaſtes, totam rerum ſyluam, vel potius campum, in quo ſuam induſtriam, & culturam debeat adhibere. Sed quia omnis Concio, vt quælibet oratio ad quæſtionem aliquam reuocatur; Intelligamus primum, quæſtionum diuerſa eſſe genera. Aliqua enim ad ſolam cognitionem ſpectant, vt an Deus vbique ſit, aliqua finem habent, actionem, vt an ſacræ imagines ſint adorandæ, Aliæ ſunt theſes, quę ſunt vniuerſales, vt an ſit bonum renuntiare omnibus ſuis facultatibus, & paupertatis tenere conſilium, aliæ hypotheſes ideſt particulares, vt an licuerit Petro Chriſtum gladio defendere, Aliquæ ſunt præterea quæſtiones abſolutæ ſit ne Charitas vir- *Quæſtionum multiplex genus.*

vir-

virtus, Aliquæ comparatæ ſit ne Charitas maior alijs virtutibus, Denique nonnullæ ſunt ſimplices, de Fide, de Prouidentia, de Purgatorio; nonnullæ complexæ. An Chriſtus ſit verus Dei filius. Hæc autem dialectici & Rhetores docent, ſed noſtro Concionatori non parum conducit ſcire genus ipſum quæſtionis ab initio, tum vt intelligat eas quæſtiones ſibi magis tractandas, quæ ad actionem vergunt, quam quæ ad ſolam cognitionem: & has quando tractat debere etiam ad mores conuertere aliquo modo, vt concio popularis ſit, non autem ſcholaſtica diſputatio, & quando tractat theſes, debere etiam hypotheſim aliquam attingere, tum etiam vt nouerit alios ſibi locos in alijs quæſtionibus quærendos eſſe. Nam quæſtiones vniuerſales, & ſpeculatiuæ magis naturam rei declarant, & ſectantur ordinem naturæ, & doctrinæ: Particulares ex Circunſtantijs multa ſumunt, & magis ad promouendos animos referuntur.

Queſtionis genus ſtatim intelligēdū.

Cum ergo ſuperius prima diuiſione omnia reuocauerimus ad fidei dogmata, & morum diſciplinam, dicamus fidei miſteria ſæpe concionatori eſſe pro ſuggeſtu explicanda populis, eſt enim eorum declaratio valde vtilis, ſicut ignoratio in magnũ cedit damnum, ac detrimentum, nec pauci ſunt qui eorum inſcitia laborant. Primum autem fundamentum omnium, quæ fides docet, eſt ipſum Dei Verbum, ipſa Scriptura reuelata, ipſum teſtamentum à Deo in diuinis chartis exaratum, & vetus, & nouum. Cuius maieſtatem ac dignitatem debet Concionator auditoribus ſæpius commendare, vt omnes intelligant, qua religione, quo cultu, & honore, hos ſanctos codices debeant verſare, quo in pretio habere omnes eius ſententias, atque adeo verba eius ſingula, & minimos apices, cùm talia verba ſint, quæ non ex humani ingenij areſcentibus riuulis, ſed ex altiſſimo illo atque inexhauſto Diuinitatis fonte tracta & hauſta, ab ipſo Dei ſpiritu dictata, atque prolata ſint. Deinde præcipua fidei miſteria ſunt ea, quæ ad Diuinitatis articulos, & quæ ad Chriſti Domini humanitatis ſacramēta pertinent. Circa prima agere ſæpe poterit de Deo, & ad eius cognitionem & amorem frequenter auditores accēdere. In Deo Vnitas eſſentiæ conſideratur, & Trinitas perſonarum, vbi docenda ſunt, quæ non ſolum ad miſterij faciunt fidem, ſed ad reuerentiam & honorem, vt ſemper iubilemus cum Angelis canentes ſacroſanctum Triſagium. Dei attributa item celebranda, & perfectiones, quod ſit Deus æternus, omnipotens, vbique præſens, & omnia replens, infinitus, actus purus, immenſus. Eiuſdem prædi-

Fidei quæ ſint miſteria. Verbum Dei.

Diuinitatis miſteria.

Dei attributa.

prædicanda prouidentia, Iustitia, Misericordia, Loquendum de varijs titulis, quibus obstringimur Deum super omnia diligere, de Charitate eius in nos, continuaque beneficentia, & maximis atque innumerabilibus beneficijs, vt ad gratitudinẽ, animi erigantur. Explicandum in loco, vt sit causa efficiens, omnium quę existunt, vbi proponitur consideranda vniuersitas rerum creatarum, visibilium, & inuisibilium, quarum Deum esse ex nihilo Creatorem & effectorem credimus. Inter quæ. Primo loco sunt Angeli, qui naturæ dignitate, multitudine, ordine, felicitate, excellunt, qui etiam hominum custodiam gerunt: sunt etiam Dæmones ob peccatum Cælo eiecti, hominumque perpetui hostes, atque expugnatores. Inde homines ex anima & corpore constituti. Vbi ex vna parte de hominis dignitate, de animę pulchritudine, immortalitate, ac reliquis donis, ex altera de corporis miserijs, & morte multa dici possunt. Multa etiam de consequente mortem, iudicio particulari, & vniuersali, & alijs, quæ mortem consequuntur. Est enim mors velut pons quidam, siue ad æternam fęlicitatem, siue ad æternam perpetuamque calamitatem. Quæ si sæpe atque vti decet in memoriam peccantibus reuocentur, fiet vt quasi quodam fræno timoris iniecto coerceantur. Habet hic locum, & primi hominis lapsus & posteritatis vniuersæ cum eo; Postremo sunt cæteræ creaturæ rationis expertes, quæ a diuo Ambrosio, Basilio, & alijs Patribus in opere sex dierum considerantur. Ex quibus Dei gloriam ac laudes (vt scriptura ac præsertim liber psalmorum, & ecclesiasticus faciunt) colligere, Philosophus Christianus, ac prædicare populo debet. Neque solum est Deus causa efficiens omnium rerum, verum etiam finis, ad suæ gloriæ per eas manifestationem, Creaturę vero intellectualis etiam per claram sui visionem.

Angeli. *Homo.* *Opera sex dierum. In libris Hexameron.*

De Christo autem & eius humanitatis misterijs habet Concionator amplissimos, quos magno cum fructu peragret campos. Debet enim velut præcipuum omnium concionum scopũ sibi Christum ponere, deque eius maiestate sæpe loqui, vt intelligant omnes ex ipso, & in ipso, & per ipsum omnia nobis bona donata esse, neque esse aliud nomen, in quo oporteat nos saluos fieri, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, in quo est anima plenissima omni gratiarum genere, omnique sapientia, & corpus diuinitatis organum, nostręque redemptionis instrumentum: vt de Christo Domino dici possit illud ecclesiastici primo, Altitudinem Cæli (idest diuinitatis) pro-

Christus.

profundum abyssi (idest animæ)& latitudinem terrę (idest sacratissimæ carnis) , quis dimensus est ? Eius autem misteria sunt Prædestinatio altissima , a qua omnium sanctorum & prædestinatio, & merita dependent . Incarnatio, Natiuitas . Vita, predicatio, miracula, mors, resurrectio,ascensio,regnum eius, quod est Ecclesia, quæ & corpus eius est , cuius ipse est caput, quæ in terra militat, in Cęlo triumphat, in Purgatorio pręparatur ad gloriam.

Ecclesia. De Ecclesia multa sunt, quę fides docet , nam eius proprietates proponit , scilicet esse vnam, sanctam, Catholicam, Apostolicam, Romanam: Notas veræ Ecclesiæ, & falsæ distinguit ; eius diuersas hierarchias,& status ministrorum vsque ad supremum Hierarcham, & Antistitem refert, Claues, & potestatem esse in Ecclesia remittendi peccata, quantum ad culparum absolutionem, & pęnarum per Indulgentias relaxationem tenet . Hæc & alia fidei dogmata ad prædicandum habet Christianus orator,ex quibus colliget ea, quæ maximè auditoribus conducere iudicabit: eaque ita tractabit, vt instruat mentem,ad Dei practicam notitiam, laudem,gratiarum actionem,& amorem.

Morum disciplina quid cótineat. Venio ad ea, quæ morum disciplinam continent, & in triplicem viam,quam supra ex antiquissima traditione proposui,diuiduntur, vt singulis vijs, quæ sint earum propria assignemus.

Gratia Dei. Sed illud his tribus vijs commune est, ac præcipuum , vt ante omnia quisque intelligat Dei gratiam præ cæteris omnibus rebus maximè necessariā esse,Gratia ipsa est totius itineris Dux, ipsa lux, & comes: ipsa est, quæ viam monstrat quæ vires præbet,quæ purgat, & præuenit,quæ excitat peccatorem,iustificat impium . Gratia comitatur pęnitentem, promouet, illuminat, virtutes inserit. gratia per Charitatem perficit, denique quicquid boni potest in homine reperiri , à Dei gratia per Christi merita , in illũ descendit, & manat. Et hæc est præcipua materia,quã concionator debet amplificare,vt gratiæ diuinæ necessitatẽ,& excellẽtiam agnoscãt omnes, eã impetrare summis precibus cõtendant,& ad eã se pręparent,ei tribuant quicquid boni habẽt,vsurpẽtq; illud Apostoli gratia Dei sum id,quod sum,

1. *Cor.* 15. Etiã ad omnes vias spectat,vt quisq;cognoscat,quisnã sit totius

Finis & scopus vitæ Christianæ. vitæ spiritualis , ac trium viarum finis , quis scopus , quæ instrumẽta. Hæc enim in omni arte sunt necessario pręcognoscẽda quæ explicare non est huius loci ; legat,qui volet apud Cassianum, primam eius collationem , quæ est Abbatis Mosis , & intelligat , aliquando reuocanda hæc esse in memoriam audi-

torum,

torum, ne in vijs præmonſtratis aberrent. Iam vero in via purgatiua hæc propriè occurrunt argumenta. Primum de peccato vniuersè, eiuſque turpitudine, & grauitate, de quo eccleſiaſtes zelo ſpiritus Dei inflammatus ſæpe debet loqui, atque ita, vt auditores ſolo peccati mortiferi audito nomine exhorreant, ac reformident. Deſcribet ſæpe miſerandum peccatoris ſtatum, dum gratia Dei eſt orbatus, & cæno deformatus mortalis noxæ: mala item quæ peccatum, & animam deſertam a Deo, ſub Diaboli tyrannide degentem conſequuntur. Secundo de peccatis in ſpecie, multa ſunt, quæ doceri poſsũt, quorum ſunt ſeptem tanquam duces, capitalia, vitia, ſingula item in ſuas ſpecies diſtributa, & quaſi filias, vt loquar cum D.Greg. quæ concionatori debent eſſe perſpecta, cũ eius præcipuum munus in arguendis peccatis ſitum ſit. Annumerabo ea, quia horum monſtrorum horrenda facies, ſi bene depingatur, magnum poteſt in animis auditorum odium, deteſtationẽque ſcelerum concitare, & illud hac in re videtur optimum, ſi nobis locorum communium ſyluam comparemus, vt in diuerſis concionibus, ex occaſione, modo vnam ſpeciem, modo aliam inſectemur. Porrò ſuperbia has gignit filias, Inobedientiam, Iactantiam, Hypocriſim, Contentionem, Pertinaciam, Diſcordiam, Curioſitatem. Auaritia, Proditionem, Fraudem, Fallaciam, Periurium, Inquietudinem, Violentiam, Inhumanitatem, & Cordis duritiam. Luxuria: Mentis cæcitatem, Inconſiderationem, Inconſtantiam, Præcipitationem, Amorem ſui, Odium Dei, Vehemens deſiderium huius vitæ, mortis, ac futuri iudicij Horrorem, fęlicitatis æternę Deſperationem. Inuidia, Odium, Suſurrationem, Detractionem, Exultationem in rebus aduerſis aliorum, & in proſperis Aegritudinem. Gula Lætitiam, Multiloquium, Scurrilitatem, Spurcitiem, ſenſus, & intellectus Hebetudinem. Ira, Rixas, Tumorem mentis, Contumelias, Clamorem, Indignationem, & Blaſphemias. Accidia, Malitiam, Rancorem, Puſillanimitatem, Deſperationem, Torporem ad neceſſaria, & Euagationem mentis circa res illicitas. Vides quot, quantiſque peccatorum ſentibus hic Mundus ſit expurgandus, vides quantus hac in via, quæ prima eſt, ſeſe offerat ſpatiandi campus, pariter & commoditas; quid ergo ſentiendum de illis concionatoribus, qui campum à ſpinis purgare negligunt, ſed ſuper eas ſementem Euangelij ſine vlla ſpe fructus iaciunt?

In via Purgatiua. Peccatum.

Li.31. Moral. c.17.

Peccatorum ſpecies variæ.

Tertio agendum de peccatis etiam alienis, quorum homines

Alia Peccatorũ genera.

nes socij sunt, ac participes, iubendo consilium dando, consentiendo, approbando, tacendo, applaudendo, non obstando, non manifestando, participando. Ab his liberari Dauid orabat; cum diceret, ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo. Docendus est itaque populus grauiter delinquere, qui alieni peccati fit particeps, grauiterque à Deo puniri. Agendum de peccatis in Spiritum sanctum, quæ sunt, Præsumptio de misericordia Dei, Desperatio, cognitæ veritatis Impugnatio, fraternæ Charitatis Inuidentia, Obstinatio, & Impęnitentia. Agendum de quatuor peccatis, quæ clamare dicuntur in Cęlum quæ sunt: Homicidium voluntarium, Peccatum quod merito dicitur nefandum, Oppressio pauperum, Merces operariorum interuersa. Quarto de gratia iustificante, multa possunt afferri ad remissionem peccatorum necessaria, per quam peccator de statu gehennæ ad statum filiorum Dei transit, fitque membrum Dei viuum, deque eius natura, effectibus, causis, ac dignitate multa præclare dici possunt.

Iustificatio.

Quinto post hæc in eadem via agendum est de pęnitentia, quæ est vnicum, & potentissimum ad peccata curanda remedium; estque hic locus satis à Prophetis, & Sanctis Apostolis vsurpatus. Quæ pęnitentia primum à Deo, & eius gratia per multos actus internos perficitur in peccatore, qui sunt cognitio peccati, timor gehennæ, Dolor culpæ Spes veniæ, aliquis Amor in Deum, Propositum emendationis: deinde etiam per actus externos, qui sunt tum confessionis, tum satisfactionis, vt sunt pænitentię, & aliæ corporis afflictationes, Eleemosinæ item, & Orationes ad veniam peccatorum impetrandam eademque deflenda.

Pœnitentia.

Sexto ad hanc viam pertinet, vt concionator agat de Tentationibus carnis, mundi, ac dęmonum, quæ occurrunt hominibus, ne hanc viam ingrediantur, vel ne conuersionem ad Deum inchoatam, deinceps continuent. Solet enim astutissimus Satan iter hoc difficultatibus vndecumque maximis intercludere, vt miseri homines desperato progressu ad pristina vitia relabantur. Modo eos conscientiæ nimis angustæ sub specie religionis, terrore angit, modo nimis liberæ laxæq; perdita quadam confidentia dissoluit, contra quæ, debet concionator confirmare suos auditores, varia remedia proponere, ac astuti hostis versutias, & stratagemata detegere, ad fiduciam in Deum excitare, Christi Redemptoris cruciatus, ac mortem, eiusque virtutem sanguinis inculcare.

Tétationes.

Septimo docendi sunt de prauis habitibus extirpandis, & quod non statim infusa

Habitus praui.

gratia

gratia iustificante pereunt, sed remanent ad pugnam. De victoria passionum animi, bonoque illarum regimine, & totius hominis tam interioris quam exterioris, mortificatione, & omnium malorum radice, qui est Amor proprius, & fomes corruptæ naturæ.

Quæ ad viam illuminatiuam & vnitiuam pertinent. Cap. XXI.

IN via vero illuminatiua, ad quam progredientium in via spirituali status refertur, de ipso progressu aliquando agi potest, ad quem Christiani omnes aspirare debemus. De extirpandis peccatis venialibus, quæ progressui maximo impedimento sunt, deque remedijs ipsorum, quæ sunt præter sacramẽta, sacramentalia, & plerique actus boni. De Tepiditatis vitio, & modis illud expellendi. Ad hanc ipsam viam pertinet omnium Christianarum virtutum splendor, vt cãpus amplissimus, isque pulcherrimus Christianæ facundiæ patefiat. De pulchritudine enim Honesti in communi, & prærogatiuis hominis iusti, de natura virtutum, de actionibus earum, de gradibus, de effectibus, de signis, quæ multa sunt, quæ magna cum vtilitate tractantur. Deinde ad singulas descendendo, diuinus ille ternarius, Fides, Spes, Charitas, quàm graues, & insignes, quam dulces considerationes subministrat? Siquis fidei nostræ argumenta, quæ eius credibilitatem euidentem demonstrant, rectè proponat auditoribus, magna eos consolatione perfundet, quã materiam multi iam tractant, & quidem Magister Auila in libello, Audi filia, vt in omnibus, ita in hoc argumento tractando est admirabilis: optimus quoque eius discipulus Ludouicus Granatensis in symbolo fidei, & ex ordine nostro Franciscus Arias in libro de Imitatione Beatæ Virginis, passimq; in primo volumine de Imitatione Christi, & ante hos Marsilius Ficinus in egregio quodam opusculo. Sæpè etiam opus est spei anchoram iacere, fiduciam in Deum excitare, præmia speranda proponere. Dulcissima vero est materia Charitatis in Deũ, & in proximum, eoque tractanda frequentius, ac præsertim amor inter homines mutuus commendandus, qui etiam ad inimicos sese extendat. Sequitur deinde quatuor virtutum, quas vulgo Cardinales vocamus nobilissimus Chorus, quarum naturam quatenus sunt acquisitæ etiam ipsa explicat philosophia, & alias his respondentes superioris ordinis à Deo infundi ad actus

Peccatum veniale.

Tepiditas.

Virtutes.

Fides, Spes, Charitas.

Virtutes Cardinales.

actus excellentiores eliciendos optimis rationibus D. Thomas
Prudentia. ostendit. Prudentiæ plures sunt actus, consilium, iudicium, præceptio. Ad hanc reducuntur, quæ de discretione spirituum, erudite plerique grauissimi Doctores scripserunt. Ad hanc, Electio tum Status, tum aliorum bonorum in tota vita spectat. Iustitia multiplex est, Commutatiua, Distributiua, Punitiua. Ad
Iustitia. Iustitiam item tanquam præcipuæ partes referuntur, Religio, & cultus, qui Deo debetur, cuius actus præ cæteris est Oratio & deuotio sæpè pro concione laudanda. Pietas erga parentes, & patriam; Obedientia, quæ Prælatis ac superioribus debetur. Huc consideratio de statibus referri potest, vt nimirum omnes sibi inuicem reddant quod debent, subditis Prælati, parentes filijs, viri vxoribus, vxores viris, Domini famulis, famuli dominis. quæ autem præcepta his statibus danda sint ea in tertia hu
Temperantia. ius operis parte insinuabo. Temperantia consistit in Abstinentia, Sobrietate, Continentia, & Castitate tam virginum, quam viduarum, & coniugatorum, in Mansuetudine, Modestia, in externis actibus, in habitu & cultu, Humilitate, & Simplicita-
Fortitudo. te. Fortitudo habet Patientiam, Magnanimitatem, & Constantiam in aduersis. Præterea cum virtutibus possunt coniungi opera Misericordiæ tam spiritualia, quam corporalia, septē Spiritus sancti Dona, duodecim fructus eiusdem Spiritus, octo Beatitudines, item omnes piæ, sanctæque Inspirationes, aut cogitationes, quas varijs modis Deus in mentem injcit, quibusque hominem instruit. Itemque Consolationum & Desolationum tota ratio in hac via considerari potest, quæ est suauis materia, & planè digna, quæ à spirituali viro non ignoretur.

Leges. Ad eamdem viam illuminatiuam pertinet omnium, legum obseruantia, inter quas Prima est lex Naturalis diuina scripta in cordibus, cuius sunt decem præcepta Decalogi, quæ sæpe po
Lex naturalis Decalogi. pulo in memoriam reuocanda sunt. Exempli gratia. In primo doceat Orator diuinus, quemadmodum sit adorandus Deus contra omnem Superstitionem ac Magiam, & simul quomodo sancti colendi, & Beata Virgo, & Sacræ Imagines. In secundo de Iure iurando disserat, de voto, & ita de alijs: Existimo autem multum conducere, si in aliquibus actionibus doceat quādo committitur peccatum mortale, quando veniale, quando etiam nullum, Hoc enim in aliquibus materijs si bene, ac distinctè proponatur, mirum in modum, & doctis, & indoctis placet, & multum iuuat ad mouendos homines, vt studiosè conseruare gratiam diuinam conentur, cuius rei nonnulli ex anti-

quis

quis Concionatoribus experientia duce testes esse possunt. Aliqui enim homines falsò putant omnia esse peccata mortalia, præque desperatione habenas omnes cupiditatibus remittũt. Secunda lex est, Euangelica, quæ maiorem perfectionem à nobis exigit, quam illa vetus à Iudæis: & hoc præstat omnibus legibus, quod non solum præcipit, sed gratiam, & vires confert contra omne peccatum, & ad omnes virtutes, & adhoc ipsum sacramenta continet, quæ non solum signa quædam sunt, quibus erudiamur; sed ipsam quoque efficiunt gratiam. Materia autem Sacramentorum maximè pęnitentiæ, atque Eucharistiæ debet sæpissimè à Concionatore versari, vt ad horum frequentiam ac studium omnes inducat. Simul enim disciplina morũ, & sacramentorum vsus iungi debent. Imo Dionysius Areopagita ex ritibus sacramentorum ac functionibus, triplicem viarum disciplinam explicat. Quare omnem concionator moueat lapidem, omnem adhibeat diligentiam, vt eò perducat auditores, vt ad Sacramentum confessionis singulis hebdomadis accedant. Continet præterea Euangelium quam plurima, quæ doctor Euangelicus explicare debet, Christi opera, virtutes, facta, miracula, parabolas, sermones, dogmata, præcepta, consilia, virtutum omnium actiones, vitiorum turpitudinem, denique omnes mores, omnem Christiano viro dignam perfectionem. Quare non est sine iniuria Euangelij, cum quis fonte dimisso, vnde aqua limpidissima hauriri potest ad philosophiæ lacunas, & ad proprij ingenij commenta, idest ad cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas, sæpe se conuertit. Tertia est lex Ecclesiæ cuius sunt quinque præcepta. Quarta est tam canonica, quam Ciuilis, cui etiam obedientia debetur, dicente Paulo, potestatibus sublimioribus omnis anima subdita sit, non enim est potestas nisi à Deo. Denique in via vnitiua agendum de coniunctione animę cum Deo per charitatem perfectam, de consilijs Euangelicis præsertim Paupertatis, Castitatis, & Obedientiæ, de Contemplatione, & eius gradibus, de Mystica Theologia, de gradibus diuini amoris, de perfecta sui conformatione cum diuina voluntate, sed aliqua ex his non facile omnibus vulganda, quod multi non sint capaces, ita monet Timotheum Dionysius Areopagita, vt quædam occulta in vulgus non propalet, ne margaritas proijciat ante porcos: intelligit Dionysius per hæc occultiora, multa, quæ altissimum quendam contemplationis gradum, multa quę ad excellentem cum Deo, & perfectissimam vnionem pertinent, quæ mystica

[Margin: Lex Euangelica. — Sacramenta. — 1. *De Hierarch. Eccl. p. 3. cap. 6.* — Præcepta Ecclesiæ. — *Rom.* 13. — In via vnitiua quæ materiæ. — *Lib. de Celest: Hierarch. c. 2. in fine.*]

Theologia docet & hanc tanquam reconditum thesaurum Timotheo commendat, & asserit hæc ab Episcopis non plebi, sed monachis fuisse communicata. Vides ne diuinarum rerum præco quanta seges parata concionatoribus sit, & quam necessaria horum notitia populo Christiano? vt mirandum sit valde, aliquos quæstionibus curiosis & inutilibus, ac vana quadam verborum eloquentia conciones suas contexere, & ornare, rebus adeo grauibus, & necessarijs ad salutem, omissis. Vix profecto suo muneri satisfaciunt nisi locos communes, ex argumentis, quæ diximus, paratos & instructos habeant eosq; pro ratione temporum, ac personarum, sæpe, & accurate pertractent.

Finis Libri Quarti.

DE

DE INVENTIONE ARGVMENTORVM

Ex locis.

LIBER QVINTVS.

Materiæ Selectio.

CAPVT PRIMVM.

HActenus nostra hæc institutio Eloquentiæ sacræ formam, finem, & officia Christiani oratoris considerauit, materiam etiam huius facultatis multiplicem, & causarum genera varia, in quibus eum pro suo munere versari oportet proposuit. Agendum iam est de quinque partibus, quibus tota dicendi continetur facultas, Inuentione, Dispositione, Eloquutione, Memoria, Pronunciatione, non vt Rhetorum hic præcepta retractemus, sed vt nostrum Oratorē ijs de rebus admoneamus, quas ad conciones sacras, siue necessarias, siue etiam vtiles fore iudicamus. Itaque lectorem hic ego alloquar verbis Augustini, *4. de Doct. Chr. c. 1.* siquis (ait) credat Rhetorica me daturum præcepta, vt à me non expectet admoneo, non quod nihil habeant vtilitatis, sed si quid habent seorsum discendum est, si cui autem fortasse bono viro etiam hæc vacat discere non autem à me, vel in hoc opere requirendum.] Atque vt ordiamur ab Inuentione. In *Delectus materiæ habendus.* primis Materiæ & argumenti delectus habendus est. Hæc enim est prima inuentionis industria ex August. qui negotium Oratoris in duobus consistere docet. *1. de Doct. Chr. c. 1.* primum vt doctrinam eligere, deinde vt eam sufficienter dicere sciat, sicut quilibet artifex primo materiam operi accommodatam inuenire, *Aliqui parũ fælices in eligenda materia.* lignum vel metallum, tum eam artificiosè expolire debet. Quis dubitat nō omnem doctrinam populo predicandam, sed eligendam accurate. Qua in re parum fælices esse aliquos

animaduerto, qui eas materias proponunt, quæ vel non valde tempori conueniant, & euangelio, vel parum vtiles populo futuræ ſint, vel ſint ſteriles, & aridæ, in quibus eloquutio in mouendis affectibus non poſſit, vt opus eſt, vires ſuas exercere, vel difficiles, nec ad captum populi accomodatæ, vel exiles, & parui momenti, vel ſpeculatiuæ in quibus vix appareat, quid perſuaderi, qui motus excitari poſſint. Omnino verum eſt, quod Quint: docuit his verbis. Ego nec inueniſſe quidem credo eum qui non iudicauit, nec enim contraria, communia, ſtulta, inueniſſe dicitur quiſquam, ſed non vitaſſe.] Prima igitur & ſumma diligentia in materia deligenda poni debet, quæ etiam illud emolumenti affert, quod ille Poeta canit: cui lecta potenter erit res, nec facundia deſeret hunc, nec lucidus ordo.

Lib. 3. c. 3.

Verbum diuinum eſt prædicandum.

Illud igitur primum, tamquam certiſſimum ſtatuamus intelligendum oratori noſtro, ſibi non eſſe liberum, quæcumque ipſe voluerit prædicare, ſed adigi ex officio ad Dei verbum enunciandum, ſicut nec legato fas eſt alia referre, quam quæ in mandatis accepit. Oratorem autem Chriſtianum pro Chriſto legatione fungi initio diximus, quare nec niſi diuinum verbum ab ipſomet Deo acceptum eloqui debet. Audi Deum ad Hieremiam verba facientem, ſta, inquit, in atrio domus Domini, & loqueris ad omnes Ciuitates Iuda (quidnam?) vniuerſos ſermones, quos ego mandaui tibi, vt loquaris ad eos, noli ſubtrahere verbum, ſi forte audiant, & conuertantur vnuſquiſque a via ſua mala, & prius dixerat. Tu ergo accinge lumbos tuos & ſurge, & loquere ad eos omnia quę ego præcipio tibi. Ezechieli item dicitur: fili hominis omnes ſermones meos, quos ego loquar ad te, aſſume in corde tuo, & auribus tuis audi, & vade ingredere ad filios populi, & loqueris ad eos.

Hier. 26.

Hier. 1.

Cap. 3.

Verbi Dei dignitas.

Hoc autem verbum Dei debet prædicari, quia vt diximus ex Paulo, ſcriptura ſacra ad omnia vtilis eſt, vt perfectus ſit homo Dei, & inſtructus, & continet Doctrinam omnium rerum ad ſalutem neceſſariarũ, quod ſi cum doctrinis philoſophorum conferatur, merito dicere poſſumus, cum Hieremia, Quid paleis ad triticum? & cum Dauide, Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua, hoc, inquam, eſt verbum Dei, quod multis nominibus præcellit omnem humanam doctrinam, Vnde a Paulo dicitur ſermo Dei viuus, & efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti, & alibi dicitur ſermo iuſtitiæ, quia docet Chriſtianam, ac perfectam iuſtitiam, & rurſus dicitur verbum veritatis docens veriſſimam ſcientiam, in qua nihil poſſit

Hier. 23.

Pſal. 116.

Heb. 4.

Heb. 5.

2. Tim. 2.

ſubeſſe

subesse falsi, & sępe dicitur verbum vitæ iuxta illud Diui Petri: Verba vitæ æternæ habes, & ad Coloss. agnitio veritatis Dei, iterum Doctrina, quæ est secundum pietatem, & ad Tit. Agnitio veritatis, quæ secundum pietatem est in spem vitæ æternæ. Denique doctrina quæ est secundum Euangelium gloriæ beati Dei. S. Hieron. & habetur dist. 36. cap. siquis vult, dat exemplum Moysi, qui erat indesinenter in tabernaculo Domini, aut Populum docebat. Hæc ait sunt duo Pontificis opera, vt aut a Deo discat legendo scripturas sacras, & sæpius meditando, aut populum doceat, sed illa doceat, quæ a Deo ipse didicerit non ex proprio corde, aut humano sensu.] *Ioan. 6.* *Col. 1.* *1. Tim. 6.* *Tit. 1.*

Secundo illud apud neminem reuocari potest in dubium, res quæ seligendæ sunt, eas debere esse ex quibus auditores plurimum vtilitatis percepturi esse videantur, cuiusmodi sunt, quæ doctrinas morales continent, & ad vitæ Christianæ institutionem faciunt. Neque enim laudandi sunt, qui licet pulcherrima afferant pro concione, tamen sunt huiusmodi, vt peccata non corrigant, mores non instituant, fructum non pariant. Non autem ita fieri debere, & ratio, & authoritas, & exemplum persuadent, Ratio quidem, quia cum finis concionatoris, & fructus concionum sit, persuadendo, bonos & meliores reddere auditores, quis in dubium trahat, hoc moralia præstare multo melius, quam speculatiua? Quare non videtur valde fructum & salutem curare animarum, qui in his magis, quam in illis immoratur. Authoritas est scripturæ vtriusque testamenti, quæ passim hoc præcipit, vt alibi pluribus ostendimus. interim illud Pauli hoc loco valde ad rem facit, vult enim, vt sit sermo sanus, & verbum sanum, nempe quemadmodum dicuntur fructus sani, qui corporibus sanitatem conferunt. Sicut autem medici a multis fructibus præcipiunt abstinendum, præsertim ægrotantibus, quod insalubres sint, ita cauendum est medicis animarum, ne ijs, quos curãdos susceperunt parũ salubria proponant, cuiusmodi sunt omnes quæstiones inutiles, & curiosæ. Euntes, inquit, Christus docete omnes gentes, seruare omnia quæcumq; mandaui vobis, ergo mandata Dei sunt inculcãda, sine quibus nemo vitam æternam consequi potest: nam dominus idem rogãti legisperito, quid faciendo vitam æternam possessurus esset, post præcepta commemorata subdidit. Hoc fac, & viues. Cum ergo Concionatores in eum finem suggestum ascendant, vt populum doceant viam cæli, omnino suo muneri desunt, nisi mandatis Dei vrgendis frequenter insistant, apud *Materiæ vtiles seligẽdæ.* *Tit. 1.* *Mat. 28.* *Præcepta Dei.* *Luc. 10.*

Luc. 24. Luc. dicitur. oportebat prædicari in nomine eius pænitentiã,
Pænitentia. & remissionem peccatorum, ergo ad dolorem, & pęnitentiam,
Marc. 16. & peccati detestationem, & spem remissionis, inducendi sunt sæpe homines. Apud D. Marcũ euntes prędicate Euangelium
Euangelium. omni Creaturæ, ergo materia concionum præcipua ex euangelicis verbis, & historijs desumi debet, quæ virtutibus inserendis, peccatis euellendis, & detestandis deseruiunt, ex quo maior fructus reportari solet, quam si quis contortas, & aculeatas ingenij sui conclusiunculas excogitet, ac eleganter, vt sibi videtur proferat, Euangelio, vel prætermisso, vel cursim explicato, vel summis (vt dicitur) labijs delibato. Atqui videtur hoc loco dignum, & opportunum consilium, vt historias euangelicas, vel parabolas, atque adeo verba Euangelij crebro in Concionibus referamus populo. In hunc enim finem hæc Ecclesia legit, & facile obliuioni mandarentur, nisi Concionatores sæpe commemorarent, nec possunt, non magnam ex se habere vim, vtpotè a Dei filio prolata. Denique Concilium
Sess. 5. c. 2. Materia Ex Cõcil. Trid. Tridentinum optat, vt prędicemus vitia, & virtutes, præmia, & pænas, quod etiam B. Frãciscus suos admonebat religiosos. His igitur vtilibus sacer Orator insistat, nec multa in vna concione coaceruet, sed optima seligat, ac studiose confirmet. Quoniam vero iam satis dictum est, quæ præcipua esse debeant Cõcionum argumenta, nunc aliqua, quæ relinquenda potius, quã in concione enarranda sunt breuiter indicemus, plenius hac de re in tertia parte loquuturi.

Quales materiæ non videantur in concionibus popularibus examinandæ. Cap. II.

NOn videtur tẽpus terẽdum in quęstionibus philosophicis, seu multis philosophorũ sentẽtijs afferendis. Theologica vero, quæ sunt difficilia leuiter delibanda, vel omnino prętereunda.
Orat. 1. de Theol. Recte Nazianzenus de quibus (inquit) disputandum? & quomodo? de his solum, ad quæ humani ingenij acies pertingere potest. Et quatenus conditio auditoris & facultas quiverit assequi, ne vt intensior vox auribus, vt alimentum immodicum corpori, vt onera paulo grauiora subeuntibus, vt denique terræ crebriores pluuiæ nocent, ita sanè, & auditores quæstionibus altioribus, & quasi solidioribus degrauati, pressique damni aliquid accipiant] & ad finem orationis. De his argumentis Theologicis disputationem salubriter ait moueri, in qui-

in quibus scopum ferire est vtile, aberrare vero non adeo periculosum.] August. item, sunt quædam, quæ sua vi non intelliguntur, quomodolibet, & quantumlibet, quamuis plenissime dicentis versentur eloquio, quæ in populi audientiam, vel raro si aliquid vrget, vel nunquam omnino committenda sunt.] cuius modi sunt quæstiones, de prædestinatione, ac reprobatione, de libero arbitrio, de præscientia Dei nisi ea sit auditorum capacitas & fructus etiam sperari possit valde probabilis: Ea item, quæ apud Theologos sunt dubia, & controuersa. Etiam illud prudenter hic aduertendum est, vbi inter Doctores opinionum varietas est, non esse ad extrema adherescendum, sed media incedendum via, & opinionem amplectendam, quæ communior & tutior videatur. Nec operæ pretium est, varias Doctorum sententias pro suggestu referre, satis superque est, si ea quæ sunt certa, populus percipere, & retinere valeat; Relinquatur scholis examen diuersarum opinionum inter Theologos. Ex his enim sæpe inter ipsos Auditores, nonnunquam etiam inter Concionatores, lites, & contentiones sine fructu oriuntur: periculum etiam est ne populus sensim res quoque certissimas in dubium reuocandas iudicet. Paulus ad Timoth. & Tit. monet, ne in Ecclesia detur locus doctrinæ, quæ non est secundum pietatem, & abstinendum ab ineptis quæstionibus, & contentionibus, quæ sunt inutiles, & superuacaneæ, & quæ dissidium magis mouent, quam ædificationem. Vbi Hæretici non sunt, etiamsi confutationes optimæ præsto sint, non nisi admodum parcè, & in re clarissima, Opiniones eorum multoque minus rationes, vix etiam nomina memorentur. Vbi vero versantur hęretici acriter confutandi sunt, sed cum quadam commiseratione, quod à Dæmone decepti sint, afferendo tamen firmas rationes, & efficaces ad arguendum. In alijs autem locis mentione hæresis prætermissa, melius est contrariã veritatem docere; Apocrypha nunquam, Nam vt ait Hieron. Multa his admixta sunt vitiosa, nec eorum sunt, quorum titulis prænotantur. Fabulosa vix vnquam vsurpanda, nec sine magno iudicio, habita ratione decori. Itaque sit hæc inter præcipuas concionatoris curas, vt diu, vt attente cogitet qua de re sibi agendum putet; & cum ei vtilis, & accommodata materia occurrit, quam credit huiusmodi esse, vt moribus auditorum putet profuturam maturé cogitet, quid in ea præcipuè sumendum sit, quid relinquendum. Nam etiam in hoc aliquos infęlices esse, potuimus aduertere, dum potiora tacent, & quæ mi-

Lib. 4. de Doct. c. 9.

Cõtrouersiæ doctorũ dissimulandæ.

Contra hæreticos vbi agendum sit.

Epist. 7. ad Latam.

In singulis materijs aliqua tacenda.

R 4 nus

nus sunt vtilia afferunt. Et fortasse non minor est adhibenda diligentia in excludendis rebus, quæ non valdè ad vtilitatem faciunt, quam in conquirendis ijs, quæ vim habent ad persuasuadendum, ne horam dicendi debitam fructuosis: inutilia occupent.

Duplex modus tractandi res morales per decreta, & præcepta. *Cap. III.*

Addam hoc loco obseruationem meo iudicio notatu dignissimam, Res ipsas morales, quas morum disciplina, vti diximus, continet, tractari à Concionatore posse dupliciter, vel vt de ijs agat, secundum theoricam tractationem explicando naturas rerum, principia, causas, effectus, ac proprietates, vel vt simplicem ac nudam praxim rerum agendarum, cæteris omissis ostendat. Sicut inter Medicos, quidam dicuntur theorici, qui in Cathedris docent, vel scriptis voluminibus agunt de morborum causis, de humoribus, de partibus similiaribus, & alijs huiusmodi, ex suis principijs de natura rerum philosophantes. Alij vero dicuntur Empyrici, ac practici, qui solum adhibent varijs morbis varia remedia. Cæterum sicut præterea inter medicos sunt nonnulli, qui in vtroque munere præstant; ac theoricam praximque coniungunt. Ita concionatores vtramque callere facultatem, vtramque exercere oportet, primo philosophari ex suis principijs, de natura virtutum, ac vitiorum, de affectibus animorum, de proprietatibus remediorum, vt hoc modo persuadeant quod proponunt. Deinde etiā ad singula descendere, sua cuique morborum animi, medicamenta præscribere, & certas ad virtutū adeptionem vias ostēdere, vt ex theorica, vsus actioque nascatur. Ita videmus apud Cassianum facere multos vitæ spiritualis egregios magistros. Ita diuum Chrysostomum libro de Prouidentia, de causa peccati; quod nemo læditur nisi à seipso, & alios plerosque sanctorum. Affine huic doctrinæ est, quod Marcus Tullius docet his verbis. Omnis de officio duplex est quæstio, vnum genus est, quod pertinet ad finem bonorum, alterum, quod positum est in præceptis, quibus in omnes partes vsus vitæ cōformari possit.

1. Lib. de Offic.

Verum hæc fusius, duabus eruditis Epistolis tractat Seneca, in quibus probat duo esse rerum genera, quæ in philosophia traduntur, Dogmata, seu decreta, ita enim ipsè vocat, & prætereą præcepta. Decreta sunt, sentētiæ quędam ratæ ac firmæ

Epist. 94. & 95.

mæ quibus de virtute, de fine bonorum, de sapientia de moribus in genere iudicamus, quæ ad totam bene viuendi rationē pertinent, & non ad hanc, vel ad illam vitæ partem diriguntur, sed vniuersè hominis animam informant. V. g. beatam vitam in sola virtute consistere: Sapientem semper quietum esse, neque eorum, quæ extra se sunt, aut adeptione lætari aut amissione torqueri; Præcepta vero sunt, quæ ad singulas vitæ partes benè ordinandas spectant, & particulares actiones informant, vt quid quisque iuxta suum officium, præstare debeat intelligat. Exempli causa quomodo vir cum vxore gerere se debeat, ciuis cum ciue, quid debemus Deo, quid proximis, quid nobis. Probat vero Seneca in priore epistola præter decreta magnam esse preceptorum vtilitatem, atque adeo necessitatem admonitionum, vbi ad obiectiones egregiè respondet, quæ contra hanc partem præceptiuā proponuntur. In posteriore non satis esse docet ad confirmandam sapientiam has particulares præceptiones, sed illam quoque partem requiri, quæ vniuersè de virtute, de bono, dogmata affert. Hæc enim docet submouere, ea quæ in præceptis obstare possunt, vt sunt praui animorum affectus, ira, libido, timor, quæ nisi per decreta temperentur, præcepta non prosunt. Deinde licet ex præceptis quis faciat, quod oportet, tamen (ait Seneca) non faciet assiduè, non faciet æqualiter: nescit enim quare faciat. Aliqua vel exercitatione vel casu exibunt recta, sed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat, recta esse, quæ facit. Non promittet se talem in perpetuum, qui casu bonus est: præstabunt tibi fortasse præcepta, vt quod oportet facias, non prestabunt: vt quemadmodum oportet. faciet quod oportet, monitus concedo, sed id parum est, quoniam quidem non in facto laus est, sed in eo, vt quemadmodum fiat.] & multa alia, quæ qui volet, apud eum legat, ex quibus intelligi potest nostro philosopho & Oratori, vtramque partem diligenter esse tenendam in concionibus, vt & decreta, & præcepta afferat. Illa ex suis principijs disputabit, & vniuersalia quædam axiomata, Christianę religionis stabiliet in omnium cordibus, & euellet, quas Satan & mundus inseuere prauas opiniones. Hæc singillatim præcepta præscribet.

Necessitas Præceptorū.

Decretorum necessitas.

Exempla primi generis sunt, fęlicitatem nostram non esse in hac vita, sed in cęlo, beatos esse pauperes, beatos mites, beatos qui lugent, qui persecutionem patiuntur propter iustitiā, & cæteros quos Christus beatos pronunciat, non autem quos vulgus

Exempla vtriusq; modi.

vulgus opinatur. Diligendos inimicos. Difficile esse diuitem intrare in Regnum Cœlorum. Qui non tollit Crucem, & sequitur non esse Christo dignum. Non posse hominem Deo, & Mammonæ seruire, tum alia ex his deprompta. Mortem malam esse, quam peruersa vita præcedit: Pœnitentiam post peccatum esse omnino necessariam ad culpæ remissionem, neque esse prorogandam. Diuites esse dispensatores bonorum Dei. Neminem lædi nisi à seipso. Omnia bona precipuè ex Dei gratia pendere. Gloriam soli Deo esse dandam, & alia id genus.

Secundi generis exempla in promptu sunt passim in libris sacris, multiq; pij extant libelli, ac multorum manibus, & lectione teruntur, qui quoniã institutum non habent, virtutum, ac vitiorum naturas excutere, neque causas & principia eorum, quę afferuntur exquirere, simplici rerum propositione, ac præceptione contenti sunt. Sed nostrum oratorem iam diximus, ad vtrumque debere esse paratum, vt vtroque modo Christi gregem instruat, & maximi esse momenti cognoscat speculationem ad praxim reuocare.

Argumenta ex locis topicis, & exempla sacra.
Cap. IV.

Tria sunt quæ faciunt persuasionẽ. *Cap. 1. lib. 2. Rhet.*

POst inuentum, & selectum Concionis totius argumentum, oportebit ea quærere, quæ pro loco, ac tempore accommodata videbuntur ad ipsum finem persuasionis. Est autem celebris illa diuisio apud Aristotelem, Tria esse quæ id præstare possint; primum argumenta, & probationes ex ipsa natura rei, quam persuadere velimus erutas, quæ intellectum & rationem demonstrationibus, vel probabilibus argumentis instruant. Secundo animorum & affectuum commotiones in ipsis auditoribus excitatas, quibus ipsa voluntas sæpe trahitur, & inclinatur. Tertio opinionem bonam, quæ habeatur de ipso Oratore, & mores eius tales, vt ei fidem faciant, quo etiam multum valet orationis qualitas, quę dicentis mores significet, vnde morata oratio dicitur. De his ergo nobis deinceps est disserendum.

Secundus igitur labor Inuentionis est, vt ad id quod suadendum intendimus: argumenta afferamus, quæ vim habeant ad conuincendum intellectum, vt credat ita prorsus esse, sicut nos dicimus. Quia enim finis Oratoris est (vt iam diximus) persuadere voluntati, vt aliquid amplectatur, aut fugiat, volun-

tas

tas autem nonnisi intellectu prius illustrato, cedit dicenti, debet argumentis efficacibus intellectui demonstrari quod persuadere volumus, vt appareat si quidem amplectendum sit, quàm sit honestum, quàm iucundum, quàm vtile, quàm necessarium, quàm facile, quàm consentaneum, quàm decorum; contraque si quid fugiendum proponatur; idque varijs argumentorum generibus comprobare oportet. Propterea debet Concionator optimè callere locos non solùm Theologicos, quos diuina Scriptura, & Theologi docent, sed etiam eos, qui apud Rhetores, & Dialecticos Topici vocantur. Ex locis enim tanquam sedibus argumentorum, omnis probatio sumitur.

Incipiamus igitur à Topicis, quorum vsus est apud sacras etiam literas maximus. Hi apud Rhetores, & Dialecticos in duo genera diuiduntur. Aliqui sunt artificiosi (insitos vocat Cicero) quod insint in ipsa re, de qua agitur, & adiumento artis inde argumenta ducantur; Alij sunt artis expertes, & extrinseci, à testimonijs & authoritate, siue diuina, siue humana petiti. Priores illi distingui sic possunt. Primum aliqui significant rem ipsam de qua agitur, vt sunt definitio vel descriptio, etymologia nominis vel Notatio. Deinde nonnulli aliquid innuunt, vel rei connexum, vel circunstans. Ad rei connexa pertinent Coniugata, Partes, Totum, Causæ, Effectus, Antecedentia, Consequentia, Circunstant rem, quæ vocantur Adiuncta, siue Circunstantiæ locorum, personarum, temporum, ac rerum, quæ sunt triplices prægredientes, comitantes, & subsequentes. Tertio alij significant aliquid disiunctum, quod duobus modis contingit, vel vt sit illud Consentaneum rei vel Dissentaneum, Primi generis sunt, Similia, Maiora, Minora. Paria; Secundi, Dissimilia, Opposita, Repugnantia, quorum locorum expositionem videre quis poterit apud Aristotelem, Ciceronem, Fabium, Agricolam, aliosque; quoniam nos nec Rhetorem hoc loco, nec Dialecticum agimus. Placet tamen solum exemplis sacris rem illustrare, quod crediderim vtilius fore Oratori Christiano, quàm si in messem alienam manum ac falcem mittamus. Primns locus est à Definitione, seu Descriptione, cuius exemplum sit ad Heb. vbi probat Paulus Christum esse nostrum Pontificem, quia conuenit ei definitio Pontificis. Est enim Pontifex qui ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his quæ ad Deum sunt, vt possit intercedere, & offerre dona, & victimas pro peccatis. Iob. Homo natus

In libro qui dicit Orator.

Loci Topici duplices.

A Definitione.

Hæb. 5.

Rom. 5.

Iob 14.

natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs; En hominis descriptio, ex qua conclusio subditur: Et dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos? Iac. Quæ est vita vestra? vapor est ad modicum parens. Bas. Quis est auarus? Qui eo quod sufficit non est contentus, Quis est proditor? qui quæ singulorum sunt sibi propria facit, Vt autem multarũ rerum indigens sis, insatiabilis habendi cupiditas efficit. Leo; Proximi nomine non ij tantum intelligendi sunt, qui nobis amicitia & propinquitate coniuncti sunt, sed omnes prorsus homines cum quibus natura nobis communis est, siue illi hostes siue socij sint, siue liberi, siue serui] ergo omnes hi diligendi. Ab Etymologia nominis vel notatione Gen. meritò vocatum est nomẽ eius Iacob, supplãtauit enim me en altera vice. Sic Paulus ex nomine Abrahæ, & ex promissione Dei, qua constitutus est pater multarum gentium, ostendit gentes etiam sine circumcisione filios esse Abrahæ; sic Ambros. docet diuitias afferre sollicitudines quibus diuites suffocantur, & dilacerantur, ac distrahuntur, & diuiduntur, quod inde probat, quod diuitiæ ita dictæ sunt, quia mentem diuidant, atque in diuersum scindant, nec sinant eam incorruptam esse & integram.] Ita etiam Hieronimus hortatur Clericos ad eam vitæ sanctimoniam, vt sint de sorte Domini, vel ipsorum sors sit dominus, quia hoc significat nomen Clerici. Idem alibi, Interpetrare vocabulum monachi, Quid facis in turba qui solus es? id est qui monachus secundum nomen & statum es? simile est cum argumentamur ex aliquo accidente nominis vt Paulus ex illo loco Benedicentur in semine tuo omnes gentes, intelligi vult Christum quia dicit in semine, non in seminibus. Denique circa nomina propria quorum consideratio ad hunc locum refertur commodè illa possunt attendi. Primum in sacris literis sæpe a Deo ipso esse imposita, quod potest rei magnũ addere momentum. Secundo per se aliquid etiam significari in hebraica lingua. Tertio Patres ex his sæpe argumenta sumpsisse. Quarto etiam in sanctorum nominibus prudenter aliquid inueniri vt Greg. Fuit vir vita venerabilis gratia benedictus, & nomine, quemque Diabolus ex odio maledictum aliquando, non benedictum inclamabat.

[*Iac.* 4. *Orat. contra Auaros* 1. *Serm.* 1. *de Ieiunio*. *Ab Etym.* *Gen.* 27. *Lib.* 2. *c.* 8. *de Abrabam*. *Epist. ad Nepot.* 2. *Ad Heliod. Monachum*. *Epist.* 1. *Gal.* 4. *Lib.* 2. *Dial. c.* 1.]

A partium distributione. Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero in infernum ades; si sumpsero pennas meas &cæt. Ex hoc vult concludere Deum esse vbiq. Paul. Quis nos separabit à charitate

[A partium distributione. *Psal.* 138. *Rom.* 8.]

tate Dei, tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas id est nihil, & Ioan. Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ, quare nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Nazian. Cuncta ei obtuli qui me in sortem suam elegit, & seruauit, facultates, claritatem, vires corporis, & literas ipsas. A genere ad speciē si dicas diligendos esse inimicos ex eo quod sint proximi nostri, & Iac. Hortatur ad visitandos pupillos, & viduas, quia hæc est munda religio, sic suadebo patientiam, quia est species fortitudinis, & summa virtus. Sic probabo Sacramentum Matrimonij ex se conferre gratiam, quia est Sacramentum nouæ legis, sic Idola gentium sunt sine motu sine sensu, ergo nō habent auditum. A specie ad genus dispersit dedit pauperibus; ergo iustitia eius manet in seculum seculi, sic: Necessaria est Christiano patientia, ergo & fortitudo.

In Apolog.

A genere. 1. *Iac.*

A specie. *Psal.* 91.

Sequuntur alij loci Topici. Cap. V.

A Causa, & primo finali. Quid mihi est in Cœlo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternnm quasi dicat, Tu finis meus, ergo ad te debeo tendere, Paul: Vis non timere potestatem, bonum fac & habebis laudem, Dei enim minister est, si malum feceris, time non enim sine causa gladium portat; vindex in malum. August. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te, quasi diceret, non igitur quærenda in caducis est requies. Secundo exemplum Causæ materialis. Dan. vlt. Bel est intrinsecus Luteus, & forinsecus æneus ergo non potest comedere. Misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Item Nunquid resina non est in Galaad, & medicus non est ibi? quare ergo non est obducta cicatrix filiæ populi mei? Est argumentum à materia, & efficiente causa. Bas. Exultas ob diuitias, ob maiorum nobilitatē te iactas, ob pulchritudinem corporis, attende tibi quia mortalis, quia terra es, & in terram ibis. Tertio Exemplum formæ in Gen. Quicunque effuderit humanum sanguinem, effundetur sanguis eius, ratio datur, ad imaginem enim Dei factus est homo. ad Rom: qui Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Bernardus O Anima insignita Dei imagine decorata similitudine, quid tibi cum carne? Quarto exemplum causæ efficientis; Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmauerunt me: hinc infert,

A Causa finali. *Psal.* 172. *Rom.* 13. *Lib.* 1. *cōf.* *cap.* 1.

A causa Materiali. *Ps.* 102. *Hier.* 8.

In Serm: Attende tibi. A forma. *Genes.* 9. *Rom.* 8. *Cap.* 3. *meditat.* *Ps.* 118. Ab efficiēte.

Deut. 32. fert, da mihi intellectum vt discam mandata tua: in Deut. Generatio praua atq; peruersa hæccine reddis Domino Deo tuo, nunquid non ipse est Pater tuus qui fecit & creauit te? Nazian.

Orat. de plaga grãdinis. quidquid factum est præter peccatũ à Deo esse, luculenter probat, ergo bonum est, licet nobis secus videatur. In exẽplis iam positis argumenta à causa ad effectum tendunt. Rursum argumenta sumuntur ab effectu ad causam, exemplum ab effectu finis.

Rom. 14. Paul. nemo sibi viuit aut sibi moritur, ergo siue viuimus, siue morimur domini sumus. Exemplum ab effectu materiæ, facta est generatio rei vnius, ergo alia interijt. Exemplum ab effectu formæ,

Exod. 25. Tabernaculum Mosis habuit aureum Candelabrum, ergo tale fuit exemplar ei monstratum. Ab effectu ad

1. *Cor.* 3. efficientem causam cum sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis?

Deut. 16. Item non accipias personam, nec munera, quia excęcant oculos sapientum. Ioan. Ego sum pastor bonus, bonus pastor dat animam suam pro ouibus. Tob. Eleemosina à morte liberat.

Ab antecedẽtibus. Ab antecedentibus, si filij, & hæredes. Item

Rom. 8. sapientia carnis inimica est Deo, legi enim Dei non est subiecta, & Ioannes,

Ioan. 8. Qui ex Deo est verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Psal. Non est Deus in cõspectu eius, ex quo infert inquinatæ sunt viæ illius in omni tẽpore.

Psal. 10. Contra diuites Serm. secundo. Bas. Contingit, vt effodiens thesaurum, etiam cor tuum effodias, quia vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.

A Consequẽtibus. A consequentibus Matth. Beati pauperes, quare? quia ipsorum est Regnum Cœlorum, hoc enim sequitur ad paupertatem spiritus.

Matth. 5. *Marc.* 16. Item signa autem eos qui crediderint hæc sequentur, linguis loquentur nouis. & Ioan. Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.

Ioan. 8. 1. *Cor.* 15. Aliquando fit argumentum (vt vocant) à destructione consequentis, vt si Christus non resurrexit, ergo inanis est fides nostra, sed hoc non potest esse quia Christus resurrexit. Sic à Circunstantijs,

Ab adiũctis. *In Topic.* adiuncta vocat Cicero, quæ cohærent cum re non tamen necessariò, quorum aliquæ præcurrunt, vt origo, parentes, genus, & nobilitas; quædam comitantur, locus, tempus, occasio, socij, dignitas, officium; aliæ sequuntur, vt laus, infamia,

Exod. 32. Exemplum primi, Sedit populus manducare, & bibere, &

Gal. 5. surrexerunt ludere. Si inuicem mordetis & comeditis, videte

Matt. 16. ne inuicem consumamini. Facto Vespere dicitis cras serenum erit, rubicundum est enim Cœlum, mane dicitis hodie tempe-

Matt. 19. stas erit, rutilat enim triste Cęlum. Exemplum secundi Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis, dico enim vobis quia Angeli

geli

geli eorum semper vident faciem Patris. Exemplum Tertij Ne tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diē; subito enim veniet ira illius. Bas. Ieiunantis color grauitate plenus, non in impudentem ruborem efflorescens, sed pallore modesto ornatu placido Hieron. Siue comedo, siue bibo, siue dormio semper insonat in auribus meis Surgite mortui, venite ad iudicium.

Eccl. 5.

Serm. secundo de Ieiunio.

A similibus. Sunt autem similia, quæ easdem habent qualitates vel saltem proportionem, vt mens, & oculus, serenitas aeris, vel maris cum tranquillitate animi, Exempla sunt passim: Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra, & fatua, &c. Vita nostra est quasi fęnum, flos agri, fumus, vmbra, Eleemosina est vt semen Bas. Sicut turbines, ac procellæ debiles naues, ita prauæ vxorum affectiones, coniugum animas demergunt. Quis autem habens seruum arantem, aut pascentē, qui regresso de agro dicat illi statim transi, & recumbe, & non dicat ei, para quod cęnem, & præcinge te & ministra mihi, donec manducem & bibam, & post hæc tu manducabis & bibes, nunquid gratias habet seruo illi, quia fecit quę ei imperauerat, non puto, sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus. Ad hunc locum referuntur Exempla, Parabolæ, Apologi, sic, exemplo Aaron probat Paulus Christum vocatum esse à Deo, vt Pontifex fieret, & Pet. Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans, cuius estis filiæ benefacientes, sic in Actis, argumentatur Gamaliel. Ante hos enim dies extitit Theodas dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum & c. post hunc extitit Iudas Galileus in diebus professionis, & auertit populū post se, & ipse perijt; Exemplum Secundi Paulus per parabolam figuli probat Deum non posse accusari in Reprobatione. An non habet potestatem figulus ex eadem massa &c. Et rursus ex ramis oliuæ & oleastri ostendit gentiles pro Iudæis ascitos, Et item ex ædificio & agricultura sumit parabolam. Exemplum Tertij De arboribus quæ voluerunt sibi Regem eligere, & ad Corint. de membris corporis. A maiori ad minus. Si ego Dominus & magister vester laui pedes vestros, & vos debetis alter alterius lauare pedes, & non est seruus maior domino suo, si me persecuti sunt, & vos persequentur: ad Rom. qui proprio filio suo nō pepercit, quomodo non cum illo omnia nobis donauit? & Petr. si iustus vix saluabitur, impius, & peccator, vbi apparebit? Hieron. ad Heliod. Filius hominis non habet vbi caput reclinet, & tu amplas

A similibus.

Prou. 11.

Orat. secunda contra diuites.

Luc. 17.

Exempla parabolæ Apologi.

Heb. 5.

1. *Pet. 3.*

Act. 5.

Rom. 9.

Rom. 11.

1. *Cor. 3.*

In lib. Iud. 9.

1. *Cor. 12.*

A maiori.

Ioan. 13.

Rom. 8.

1. *Pet. 4.*

Ep. ad Heliod. 1.

plas domos, & ingentia terrarum ſpatia metiris. Aliquando
Matth. 9. eſt argumentum à maiori ad minus ſed ad hominem ſic Chri-
A minori. ſtus vt autem ſciatis quia filius hominis habet poteſtatem di-
Deut. 31. mittendi peccata, ait paralytico, ſurge & ambula. A minori
ad maius, Deut. Ego ſcio contentionem tuam, & ceruicem
tuam duriſſimam, adhuc viuente me contentioſè egiſtis, quan-
Matth. 6. to magis cum mortuus fuero. Item ſi fænum agri quod hodie
eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit, quanto ma-
A Paribus. gis, &c. A paribus Vocaui & renuiſtis, extendi manum meã,
Prou. 5. & non fuit qui aſpiceret, ego quoque in interitu veſtro ridebo.
Luc. 6. Sic apud Lucam. Nolite iudicare, & non iudicabimini, dimit-
tite, & dimittemini, eadem quippè menſura remetietur & vo-
Serm. ſecũdo in diuites auaros. bis. A ſimili Baſ. ſicut infernus non dicit ſufficit, nec auarus vn
quam dicit: non ſatiatur oculus videndo, nec expletur auarus
A ſimili, & diſſimili. accipiendo. A diſſimili, & differente Filij Sanctorum ſumus, &
non poſſumus ita coniungi, vt gentes quæ ignorant Deum. Si
Tob. 8. diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis, non
Matth. 5. ne & Ethnici hoc faciunt? ſi ſalutaueritis eos tantum &cæt. Et
Matt. 10. nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem nõ poſ-
Matt. 20. ſunt occidere ſed timete eum qui &c. Principes gentium do-
minantur eorum, & qui maiores ſunt poteſtatem exercent in-
ter eos, non ita erit inter vos, ſed quicunque voluerit inter vos
maior fieri, fiat ſicut veſter miniſter. In libro prouer. multa ſunt
Prou. 4. diſſimilia, iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, via impiorum
Ad Ruſtic. tenebroſa. Hieron. Nihil fortius Chriſtiano qui vincit Diabo-
In diuites Serm. ſecundo. lum nihil imbecillius qui à carne ſuperatur. Baſ. Mare nouit
terminos ſuos, non tranſgreditur antiquam termini deſcriptio
nem, ſed auarus non veretur tempus, non ſtatuit terminum ſed
ignis violentiam imitatur, omnia corripit, omnia depaſcitur.

Ab oppoſitis. Ab oppoſitis. Horum ſunt quinque genera, aduerſa vel con-
traria, Priuatiua, Relatiua, Contradicentia Diſparata. Exem-
Matt. 12. plum primi generis: Chriſtus probat ſe eijcere Demonium in
Ioan. 10. digito Dei, ergo non in Beelzebub. Idẽ ego ſum paſtor bonus,
bonus paſtor animam ſuam ponit pro ouibus ſuis, mercenarius
autem, & qui non eſt paſtor, videt lupum venientem & fugit &
Loc. cit. dimittit oues. Hieron. Balnearum fomenta non quærat, qui ca-
lorem corporis ieiuniorum cupit frigore extinguere. Exemplũ
Secundi Nox præceſſit, dies appropinquauit, abijciamus ergo
Rom. 13. opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Item vbi abunda-
Rom. 5. uit delictum, ſuperabundauit & gratia. Exemplum Tertij Mal.
Mal. 1. Si ego pater vbi eſt honor meus? Si ego dominus vbi timor?
quia

quia filius honorat Patrem, & seruus timet Dominum. Hieron. Timere seruorum est, diligere filiorum. Exemplum quarti: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis, nam caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hieron. loquens de Deo: Non tam laudandus qui te amat, quā scelus is putetur facere, qui te non amat. Exemplum quinti ex D. Petro, Redempti estis precioso Christi sanguine, ergo non auro vel argento. A repugnantibus Gal. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Sap. in maleuolam animā non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Luc. Nemo potest duobus dominis seruire. Ambr. Quod etiam omnes barbari horrere consueuerunt inter epulas, & cōuiuia consumandæ crudelitatis profertur edictum à conuiuio ad carcerem, à carcere ad conuiuium feralis flagitij circumfertur obsequium. & infert, Quid crudelitati cum delicijs, quid cum funeribus voluptati? rapitur ad pœnam Propheta conuiuiali tempore, conuiuiali præcepto.]

In 13. Io. *Gal. 5.* *Epist. ad Flor. 1.* A repugnantibus. *Gal. 1.* *Sap. 1.* *Ambr. in Luc.* *Lib. 3. de Virg.*

Argumenta ex locis Theologicis. Cap. VI.

PRæter locos Topicos communes Oratori Christiano cum alijs, habet nostra Theologia, & scripturæ reuelatæ quosdam alios proprios, ex quibus argumenta eruimus magis accommodata rebus sacris, quas ad populum in concionibus tractare solemus. Hos etiam aperiam; Ac primum afferam eos locos, qui argumenta continent sumpta ex testimonijs, & authoritate præsertim diuina, quos vocari diximus artis expertes, & assumptos extrinsecus.

Inter hos Primus locus est testimoniū diuinarum literarum, quæ est authoritas Dei, qui cum sit summa sapientia, & bonitas summa, nec falli, nec fallere potest, & hoc genus probationum est, cui maximè omnium nostrarum concionum confirmatio innititur: Imo & fides ipsa Christianorum, apud quos plus virium habere debet sola Dei authoritas, quam omnium rationum naturalium momenta. Hæc vocat Paulus arma militiæ nostræ, non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, & in captiuitatem redigentia omnem intellectum in obsequium Christi. Cum autem sciamus scripturam sacram duplicem sensum habere, mysticum, & historicū. Primus quidem ad instituendum, ad corrigendum, ad consolandum vtilis est, non tamen ita ad docendum, & ad stabiliendum aliquod

Scripturæ testimonia. *2. Cor. 10.*

S dogma

dogma de fide,ita est accõmodatus vt historicus,nisi certò cõ-
stet, sensum illum mysticum à Spiritu sancto intentum esse;
quod constare potest si consulamus doctrinam Ecclesiæ,& alios
scripturæ locos, quibus interdum explicatur sensus spiritualis
1. Cor. 9. alicuius loci vt Paul. explicauit illud non alligabis os boui tri-
Deut. 25. turanti, & ad Romanos affert illud Psalmi. In omnem terram
Rom. 10. exiuit sonus eorum, quo loco, cum Dauid de Cœlis loquatur;
ego inde Apostolorum prædicationem per totum orbem dila-
tatam probabo, quia in hunc finem à D.Paulo vsurpatur. At
ex historico firmum, & certum argumentum sumitur,modo il-
le sensus, Ecclesiæ sensui, & interpetrationi consonus sit, Hęc
erit diligentia Concionatoris, vt ad demonstranda, & confir-
manda quæ dicit habeat semper testimonia ex scripturis soli-
da,expressa, efficacia, ex quibus vrgeat,vim sumendo ex voci-
bus,& phrasibus ipsius scripturæ, & modo loquendi ex antece-
dentibus, & consequentibus verbis,sæpe enim ex his rebus cir
cunstantibus argumentum sumit magnam vim ad probandum,
& fidem faciendum, sed de hoc primo loco, multa inferius
agemus.

Secundus locus est Traditionis quæ parem habet authorita-
Lib. de Spiritu sãcto. Cap. 27. tem cum literis sacris, vt docet Bas. dogmata ait nostræ reli-
gionis siue scripto, siue verbo ad Ecclesiam peruenerint paris
sunt authoritatis, & Concil. Trident. Traditiones Ecclesiasti-
Sess. 4. cas pari pietatis affectu ac reuerentia cum libris sacris suscipe
2. Thess. 2. re ac venerari debemus. & Paul. Tenete traditiones quas acce
pistis siue per epistolas,siue per sermonem,Et sicut tradidi vo-
1. Cor. 11. bis præcepta mea tenetis,in quæ verba ait Theophilactus. Per-
spicuum fit quod haud pauca, quæ literis non mandauerint trã
diderint, & ipse, & reliqui Apostoli. Loquor autem præcipuè
de traditionibus ab Vniuersali Ecclesia receptis,licet etiam
singularum Ecclesiarum traditiones possint à Cõcionatore af-
ferri, & habent suam probandi vim, non tamen vt rem de fide
faciant,sicut vniuersales, & Apostolicæ. Siquidẽ Apostoli mul-
ta quæ à Christo acceperunt, ac diuini sunt iuris Ecclesiæ tra-
diderunt, in quibus Ecclesia liberè statuere, & vt aiunt dispen
sare non potest, vt quæ ad Sacramenta pertinent. Alia ipsi à se
tradiderunt, vt est quadragesimale ieiunium,trina immersio in
Baptis. &c. Ex his ergo noster Cõcionator argumenta sumet,
quibus probet aliquid, & studeat ita proponere vt populus in
magna veneratione habeat antiquas Ecclesiæ traditiones,con-
tra nostri temporis hæreses, sic Paulus sæpe commendat: Si
quis

quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus, (& non dicit, scripturis,) superbus est nihil sciens & languens circa quæstiones, & pugnas verborum. Item si quis euangelizat præter id quod accepistis, anathema sit, & alibi argumentum sumit ex traditione, cum enim ratione naturali, & testimonio probasset fœminam non debere orare aperto capite, subdit, si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. *1. Tim. 6.* *Gal. 1.* *1. Cor. 11.*

Tertius locus est Ecclesiæ vniuersalis authoritas & consensus. Nomine Ecclesiæ intelligo vniuersum fidelium cœtum, quæ dicitur Catholica, tum ratione temporum quibus Ecclesia idem credidit, tum ratione locorum in quibus Christiana religio diffusa est, cum eadem vbique credant omnes Christiani. Etiam nomine Ecclesiæ intelliguntur omnes Prælati, & Pastores singularum Ecclesiarum, qui repręsentãt ipsam Ecclesiam; vt magistratus Ciuitatem. Ex hoc loco firmum potest duci argumentum ad probandum aliquid cum Ecclesiæ sententiam afferimus quam ipsa, vt de fide habet, ac proponit. Et innititur vis argumentorum quæ ex hoc loco desumentur, eo quod vt D. Paulus asserit. Ecclesia est columna, & firmamentum veritatis, cuius fides non potest deficere, Habet enim Christi promissionem, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consumationem sæculi, & Spiritus sancti præsentiam, sicut promissum est, alium paraclitum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, & Petro, ac successoribus dicitur, Super hanc petrã ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Ecclesia est Corpus Christi, & sub tali capite non potest deficere; Est sponsa Christi, adulterari non potest (ait Cyprianus) sponsa Christi incorrupta est, & pudica: & subdit: Non potest habere Deum Patrem, qui non habet Ecclesiam Matrem. *Ecclesiæ authoritas.* *1. Thom. 3.* *Matt. 28.* *Ioan. 14.* *De simplic. præl. siue de vnitate Ecclesiæ.*

Quartus locus: Summi ac Romani Pontificis authoritas, qui cùm ex munere suo aliquid statuit, ac definit, siue ad fidem pertineat, siue ad mores, errare non potest, ac proinde argumenta firmissima sumimus ex hoc loco; pendet enim vis eius ex Christi verbis, qui Petro tanquam suo Vicario, & successori eius in officio dixit: Pasce oues meas, & agnos meos; &, Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Orator Christianus habet in Iure Canonico multa, quibus vtatur in confirmationem eorum, quæ ad fidem, ac mores referuntur, ex Pontifi- *Romani Pontificis authoritas.* *Ioan. 21.*

cum Decretis, & Canonibus sacris. Et optimum esset, si colligeret ea, quæ ad praxim tendunt, ac bonum regimen animarum, quæ cum summa reuerentia Sedis Apostolicæ debet proponere, cùm ex vno articulo primatus Romanæ Ecclesiæ pendeat Christiani populi tranquillitas, & fides syncera, præsertim quòd nostris temporibus experti sumus, quàm multæ, exitialesque hæreses sint obortæ in omnibus ferè Religionis Catholicæ dogmatibus per vnam, quam sator zizaniorum primo loco disseminauit contra Primatum, & authoritatem Summi Pontificis.

Concilia. Quintus locus est Sacrorum Conciliorum, quorum testimonia ad corroborandas Conciones, & ornandas egregiè afferuntur. Innumera sunt quæ inde possumus excerpere, tùm ad explicanda fidei nostræ mysteria, de quibus sæpè agitur, tùm ad morum institutionem, & reformationem; de quo multa habentur Decreta Conciliorum. Loquor autem de Concilijs Generalibus legitimè congregatis, & à Sede Apostolica confirmatis. Prouincialia etiam multa habent, quæ maximè vtilia erunt, si afferantur in sua præsertim prouincia, ad mores corrigendos, sed non habent eam vim, quàm vniuersalia, nisi accesserit Apostolicæ Sedis authoritas. Vis autem argumentorum, quæ ex hoc loco ducuntur ea est; tùm quia Concilium repræsentat Ecclesiam, quam diximus cum Paulo esse columnam, & firmamentum veritatis; tùm quia Christus dixit: Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum; tùm quia adest Spiritus sanctus, vnde dicitur: Visum est spiritui sancto, & nobis.

1. Thom. 3. *Marc. 18.* *Act. 15.*

Alij loci eiusdem generis. Cap. *VII*.

Sancti Patres. SExtus locus est authoritas Sanctorum Patrum, & quidem si afferatur testimonium de re aliqua naturali, seu philosophica tantum habet momenti, quantum ratio naturalis vim habet quæ affertur; si autem sit authoritas de re spirituali, vnius aut duorum probabile reddit argumentum non omninò firmum, quod nec repudiari omninò debet, nec pro certo asseuerari; plurium etiam, vbi alij aliud docent, non facit indubitatam probationem. Si autem sit consensus penè omnium concors, non potest verti in dubium; & hoc magis si de Scripturæ sententia exponenda sit sermo, ideoque Concilium Tridentinum prohibet, ne quis contra vnanimem consensum Pa-

Sess. 4.

trum sacram Scripturam interpretari audeat. Ecclesia enim Catholica in rebus fidei Scripturam sic explicatam recipit, ac tenet. Multi autem ex his Sanctis Patribus fuerunt Episcopi, & Apostolis, vel eorum Discipulis successerunt, & auditores fuerunt antiquissimæ doctrinæ, & primorum Christianorum. Adde quòd eorum authoritas tacito omnium Conciliorum, & Orbis consensu confirmata est. Mitto solidam eruditionem, maximam in studijs diligentiam, vitæ Christianæ admirandam perfectionem, & integerrimam morum sanctitatem, á quibus tamen effœta hæc nostra ætas longè abest.

In afferendis SS. Patrum sententijs prudens mihi videtur obseruatio cuiusdam viri in nostra Societate grauissimi, ea est vt quando affertur sententia quæ nihil habeat singulare, & eximium sed solum communem doctrinam, referatur quidem nomen tamquam sancti, & grauis authoris, quia maiorem vim habet, & si quidem in ipsis verbis aliquid sit, aut acutum, aut venustum, quod ipsam sententiam illustret magis, & in memoriam audientium altius demittat, ipsa quoque verba afferātur: si hæc gratia seu vis non insit, satis erit sententias vulgari sermone referre, idque esse maximum etiam memoriæ leuamentum, & temporis lucrum. Poterit enim aliò vtilius impendi, quod fuisset in ediscendis memoriter authorum verbis consumendum. Hoc ego consilium valde probo, &, ei subscribo libenter, idque hoc loco adscripsi, quoniam expertus sum plerosque Concionatores in hoc plurimum laborare, vt multas authoritates latinè pronuncient, etiamsi nihil contineant nisi communia quædam: fortasse libenter id præstant, vt miraculum memoriæ suæ faciant, & nomen eruditorum consequantur apud indoctam plebem, & rudes homines, qui iudicant eos viros esse valde doctos quod lingua loquantur, quam ipsi non teneant, & obstupescunt, quod memoriter tam multa pronuncientur, quorum ipsi ne minimam quidem partem possint complecti. Illud etiam addo, ne sit valde scrupulosus in citādis minutis numeris cum sæpe possit esse contentus indicasse authorem, & librum, præsertim cum plura loca citantur, & res non sit eximia.

Obseruatio prudens circa testimonia Sanctorū Patrum.

Septimus addi potest locus, cum argumentum ducimus ex testimonio eorum doctorū quos Scholasticos vocamus ad quos pertinet multa quæ in sacris literis obscuriora sunt vel in sanctis Patribus examinare, ac explicare fidei dogmata, & aduersus Cauillatores defendere, eorumque obiectionibus respondere, ex principijs fidei, multas conclusiones elicere, iudicium

Theologi Scholastici.

ferre de propositionibus, an sint de fide, an opinabiles, an hæresim contineant, an errorem, an suspectæ, an malè audientes. Hæretici solent esse scholasticis doctoribus infensi, neque id mirum, cum ab eorum argumentationibus meritò timere debeant: videntur planè imitari Philippi Regis Macedonum captiosum ingenium, qui cum acriter Athenienses oppugnaret, nec posset in potestatem redigere, simulauit se pacem cum ijs initurum, si sex Vrbis Senatores sibi traderent. Sed fraudem egregiè elusit Demosthenes, qui vnus ex Senatoribus petitus erat, proposito in Senatu Apologo, lupos aliquando voluisse cum pastoribus ouium conuenire, ac promisisse nihil se machinaturos deinceps mali in greges, modò canes de gregum custodia pellerent. Horum etiam sententia pro ratione grauitatis ipsorum authorum, & rationum quas afferunt, probandi maiorem vel minorem vim habet, si verò sit omnium doctrina concors in materia vel fidei, vel morum, non est fas reijcere cum contraria omnibus doctrina, vel hæresis sit, vel hæresi proxima, præsertim cum Paulus doceat Deum ex sua ordinaria prouidentia Ecclesiæ prouidere doctores, ac pastores in consummationem Sanctorum in opus ministerij, in ædificationem Corporis Christi, donec occurramus omnes in virum perfectũ, vt iam non simus paruuli, & circunferamur omni vento doctrinæ. Certum est igitur quod ad stabiliendam doctrinam hos Doctores præbet Deus, & si communis eorum doctrina esset erronea, malè Christi Ecclesiæ prouisum esset.

Ephes. 4.

Doctores iuris Põtificij.

Octauo etiam argumenta ex authoritate eorum sumimus, qui Ius Pontificium, & Canonicum explicant. Nam cum peritia Canonum, Sacerdoti qui est aliorum magister maximè necessaria sit, vt Ecclesiasticas regulas alios doceat, debet ex eorum interpretibus confirmare multa, & explicare quemadmodum Christiano populo seruanda sint, Quibus aliquo modo annexa sunt legũ Ciuilium peritorum testimonia, qui imperiales, ac regnorum leges exponunt, quarum obseruatio, cum populum Christianum obliget, si quis authoritate legum Ciuilium bonos mores, ac virtutum officia prudenter, ac sine ambitione interdum exornet non poterit esse sine fructu.

Philosophi.

Nono eadem ratione aliquando sed parcè vt in prima parte admonui Philosophorum, præsertim in rebus moralibus adhiberi authoritas poterit, quando fuerit Christianis institutis cõsentanea, vt ex Platone, Trismegisto, Aristotele, Epicteto, Seneca. Addo, his quæ alibi dixi, sententiam vnam tantum Augu-

stini;

ſtini; Philoſophi (ait) qui vocantur, ſi qua forte vera, & fidei noſtræ accomoda dixerunt, non ſolum formidanda non ſunt, ſed ab eis etiam tanquam iniuſtis poſſeſſoribus in vſum noſtrū vindicanda, ſicut enim Aegyptij non ſolum Idola habebant, & onera grauia quæ populus Iſraei deteſtaretur, & fugeret, ſed etiam vaſa atque ornamenta de auro, & argento, & veſtem, quam ille populus exiens de Aegipto ſibi potius tanquam ad vſum meliorem, clanculo vindicauit, nō authoritate propria, ſed præcepto Dei, ſic doctrinæ omnium gentilium, non ſolum ſimulata & ſuperſtitioſa figmenta, grauesq; ſarcinas ſuperuacui laboris habent quæ vnuſquiſque noſtrum debet abominari, ſed etiam liberales diſciplinas vſui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta vtiliſſima continent, debet ab eis auferre Chriſtianus ad vſum iuſtum prædicandi Euangelium, & ſubdit, Nonne aſpicimus quanto auro, & argento ſuffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus Doctor ſuauiſſimus, & Martyr beatiſſimus; quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius.] Sed quam moderatè his vtendum ſit diximus alibi, & planè video SS. Patres in ſuis ad populum exhortationibus vix Philoſophorum vti authoritate. *Lib. 2. de Doct. Chr. c. 40.*

Decimo, necnon ex hiſtoricis Eccleſiaſticis atque humanis argumenta multa deducuntur, quamuis non ſit niſi humana authoritas, & fidem non faciant, niſi probabilem. Nam etiam fides humana debet habere locum, alioquin omnis humana diſciplina periret, & ars cuius baſis, fides eſt humana, vt in ipſis pueris videmus, qui ſine aliqua fide ne ipſa quidem literarum elementa percipiunt, & omnis periret amicitia, & conſociatio inter homines, niſi inuicem ſibi fidem haberent. Quare grauis hiſtoricus fidem facit rebus probabilem, & magis ſi plures ſint probati. Quod ſi ſit omnium communis narratio, impudentiæ ſit contradicere, vt ſi quis negaret Nicenum Concilium, factum tempore Conſtantini. **Hiſtorici.**

De alijs Locis Theologicis. Cap. VIII.

PRæter allatos locos habet Theologus, & Chriſtiana philoſophia & alios, quos licet aliquis fortè vel ad Topicos vel ad hos quos proximè aſſumptos vocaui, referat eos tamen ad maiorem doctrinæ explicationem, ac perſpicuitatem placuit diſtinguere.

Primus igitur locus eſt Dei Promiſſio, cum aliquid factum **Promiſſiones Dei.**

esse vel futurum dicimus, quia Deus promiserat, quod argumẽtum habet veritatem indubitatam, quia qui promisit Deus est verax, & fidelis in omnibus verbis suis, & potens facere quod
Rom. 4. promisit. Ita Paul. affirmat Abrahamum non hæsitasse ad Dei repromissionem quod plenissimè sciret, quia quęcunque promisit, potens est & facere. Ex hoc loco idem Apost. gentium vocationem & priuilegium supra Iudæos probat ex libro Genesis
Act. 2. & prophetis Mal. & Osea. Sic D. Petrus in Actis defendit Apostolos non esse ebrios sed id esse mysterium quod per Ioelem Deus promiserat; Et erit in nouissimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri &c. Et quidem aliquæ promissiones sunt absolutæ, aliquæ cum conditione, quæ validæ sunt si conditio impleatur. Hinc argumen-
Psal. 90. tamur sæpe vt iustos animemus, quia Deus promisit. Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum, & si mandata seruent, Deum nunquam defuturum.

Comminationes Dei. Secundus est comminatio cuiusmodi multæ in scripturis ha-
Rom. 9. bentur, sic Paul. ad Rom. fusè probat ex Dei minis Iudæorum reprobationem, & ex minis certis contra Pharaonem, quem ob suam malitiam indurauit Deus, idem fore in alijs. In hoc ipsum (ait Deus ad Pharaonem) excitaui te, vt ostendam in te
Rom. 9. virtutem meam, Vnde infert Paul. Ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat. His Dei minis vti possumus ad deterrendos peccatores, & aliquando sunt comminationes cum condi-
Is. 38. tione vel aperta, vt nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peri-
Ionæ 3. bitis, vel occulta, vt Dispone domui tuæ, quia morieris & non viues, & apud Ionam. Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur.

Reuelationes. Tertius est Reuelatio aliqua diuina non scripta, vt indicat D. Paul. Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent;
1. Cor. 14. quod si alij fuerit reuelatum sedenti, prior taceat. Argumenta autem ex hoc loco non habent vim faciendi fidem Catholicã, nisi reuelationes authoritate Ecclesiæ sint approbatæ, & confirmatæ, quod plane ex ipsis Pauli verbis constat, cum docet dijudicandas esse huiusmodi reuelationes in cætu: Alioquin maximè hoc sæculo periculosus est hic locus, & fundamentum planè Anabaptistarum, & multorum hæreticorum, qui in eam vesaniam deuenerunt, vt contra Patrum authoritatem exponant scripturas, cum dicant sibi à Spiritu sancto ita esse reuelatum. Etiam admonendus est Christianus Orator, vt omnino caueat reuelationes afferre ex aliquibus libris qui non habent plenam

fidem

fidem etiamsi permittantur. Si quis verò sibi aliquid reuelatũ esse diceret apertè, antequam Prælatos consuleret, posset puniri, si verò non expresse loquatur, sed aliquibus verbis occultis tale aliquid significet, merito reprehendendus est, vel vt superbus, vel vt vanus, ac leuis.

Quartus est Prædictio prophetica, aut vaticinium, ex quo loco Euangelistæ, & Christus multa probant. Matth. vt adimpleretur quod dictũ est, Ecce Virgo concipiet &c. & ex Mich. probat locum, & tu Bethleem terra Iuda &c. D. Paulus ad Rom. probat etiam si Iudæi essent reprobandi, aliquos tamen ad finem mundi conuertendos, ità probamus tàm multa contigisse Christo & Ecclesiæ ex Prophetis, vt D. August. facit in libris de Ciuitate Dei percurrendo quæ illi de Christo prædixerunt, videtur enim tota scriptura veteris testamenti quasi vna esse propositio maior, ponens futuras Messiæ conditiones, & scriptura noui testamenti, quædam propositio minor, docens in Christo conditiones eas impletas esse, quibus conclusionem subijcit fides; itaut dici possit, Audi filia quod in Prophetis dicitur de Christo, & vide in Christo ea impleta esse, & inclina per fidem aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. idest, muta mores antiqui, & veteris Adæ, & indue nouum & sic concupiscet Rex speciem tuam. Itaque multum concionatori siue ad fidem, siue ad mores proderit, si diligenter in prophetarum lectione versatus sit.

Prophetiæ. *Esa.* 7. *Matth.* 1. *Matth.* 2. *Mich.* 5. *Psal.* 44.

Quintus est figura aliqua, vel vt alij vocant typus, qui præcessit ad figurandum vel significandum aliquid futurum, & differt à vaticinio, quia hoc fit in verbis, figura in factis consistit. Figura est per quam Christus probat suam passionẽ, sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis. Paul. Petra autem erat Christus. Sic Patres ex figuris probant Christi aduentum in Carne. Curandum autem est vt figuræ sint aptæ, & benè cohæreant rebus significatis. Cæterum argumentum ex figura sumptum, magnopere vrgendum non est ad confirmanda fidei dogmata, nisi ipsa figura sit alijs scripturis confirmata.

Figuræ. *Num.* 21. *Ioan.* 31. 1. *Cor.* 10.

Sextus Allegoria, cum aliud significatur quã verba innuunt, vt illud, neminem per viam salutaueritis, quo probamus non debere distrahi à negotio spirituali, sic Paul. ex eo, Non alligabis os boui trituranti, argumentatur, prouidendum esse de temporali necessitate ei qui spiritualia administrat, sic licebit argumentari, omnis victima sale salietur, ergo & homo Deo dica-

Allegoriæ. 1. *Cor.* 9.

dicatus debet vti prudentia, & moderatione.

Parabolæ. Septimo. Parabola qua docemus, & probamus quod volumus, cuiusmodi in nouo testamento multæ sunt. In his D.Chrysostomi præceptum seruandũ est vt notemus quid sit quod præcipuè spectat Christus in parabola, Nam præter hoc multa adducuntur ad explendum sensum & ornatum, ex quibus argumenta duci non debent. Alioquin fænerari, & furari liceret vt significatur in parabola Villici, & talentorum, quæ fænori tradita sunt. Scopus autem parabolę maximè in fine solet significari, vt in parabola de veste nuptiali, multi vocati pauci electi, & in parabola de primo accubitu, qui se exaltat humiliabitur, & de Virginibus, vigilate quia nescitis diem neque horam.

Matt. 22. *Matt.* 23. *Matt.* 25.

Sacramenta. Octauus, Signum sacrum vel Sacramẽtum quod est ceremonia sacra externa ad aliquid efficaciter significãdum à Deo instituta, Paul. Ex Baptismo, argumentatur debere Baptizatos cũ sanctitate viuere. Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in mortem, vt quomodo Christus resurrexit à mortuis per gloriam Dei Patris, ita nos in nouitate vitæ ambulemus, sic possum hortari Coniuges ad fidem, & continentiam coniugalem ex Sacramento Matrimonij. Sic alios omnes ad conseruandam fidem firmiter ex Sacramento Confirmationis, ad vnionem perfectam cum Christo ex Sacramento Eucharistiæ.

Gal. 3. *Rom.* 6.

Loci à Comparatis proponuntur, & rursum alij plerique. Cap. IX.

Adhuc possunt alij loci afferri inter quos aliqui communi vocabulo à Cõparatis dici possunt, & quidem aliquo modo cum loco Topico cõueniunt, qui est à similibus, vel paribus, tamen placuit distinguere, quia multa compræhendit. Solent enim in scriptura inueniri multa quæ inuicem habent aliquam proportionem, & ab vno ad aliud sæpe argumenta ducuntur, vt à persona ad personam, à tempore ad tempus, à capite ad membra, à corporali ad spirituale, à terreno ad Cęleste, & è contra. Exempla rem explicabunt. A persona ad personam arguit Paulus. Deus dixit Iosuè non te deseram, neque derelinquam, sicut fui cum Moyse, ità ero tecum, ex quo Paulus infert debere nos confidere in Deo, ita vt, inquit, confidenter dicamus

Hebr. 13.

camus Dominus mihi adiutor non timebo quid faciat mihi homo; Et alibi á persona Pharaonis, idem arguit futurum in alijs impijs, cuius vult miseretur, & quem vult indurat. A tempore ad tempus, Paul: probat á tempore legis veteris ad tempus Euangelij. Si in lege Mosis licebat Sacerdoti de altari viuere, ergo & in nostra. Nec tamen valere putes in omnibus argumentum; Sed in aliquibus tantum, quam multa enim in veteri lege permissa, & facta, quæ non possunt fieri in noua? A Capite ad mēbra, id est á Christo ad fideles V.g. de Christo dicitur in Psalmis, Reges eos in virga ferrea, & tamquā vas figuli cōfringes eos, Et de Christo exponūt Apostoli, & tamē in Apoc. eadē verba accomodantur pijs. Qui vicerit vsque in finē dabo ipsi potestatem super gentes, & reget eos in virga ferrea & tāquam vas figuli confringentur; Neque tamē hoc argumentū debet assumi in omnibus, sed vtamur in his tantum, quæ in scriptu ris vel Ecclesia vel sanctis Patribus vsurpata inuenimus, ne erre mus. A membris ad caput V.g. illa verba. Quid est homo quod memor es eius aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eū paulominus ab Angelis &c. qui locus agit de hominis dignitate, & tamen ex eo loco Paul. probat Christum esse verum hominem, & supra homines & Angelos, eo quod quicquid dignitatis est in homine a Christo & per Christum habetur. Non tamen omnia quæ membris conueniunt, conuenire etiam capiti possunt vt patet de peccato, ignorātia, & alijs. A Corporali ad spirituale videmus prophetas multa promitttere per Messiam bona temporalia, vt pacem, abundantiam, opes, quæ tamen Apostoli ad spiritualia trāsferebant, sic Abrahæ promittitur terra noua, & semen in quo benedicēdæ omnes gentes. Sic possum argumentari, Deū iustis dare spirituales, consolatoines, qui promisit Israeli terrā fluentē lacte & melle. A spiritualibus ad tēporalia, argumentum fit cum probamus Deum non negare corporalia, cum spiritualia concedat. Quærite primum Regnum Dei, & hæc omnia adijcientur vobis. A terreno ad Cæleste, sæpe scriptura sub descriptione fęlicitatis terrenæ, & consolationum quas Deus communicat suis in hac vita significat futuras in altera delectationes ac pręmia. Vnde ab illis licet nobis argumentari & probare statum futuræ fælicitatis.

Rom. 9. — *1. Cor. 9.* — *Psal. 2.* — *Apoc. 2.* — *Psal. 8.*

Adhuc præter hos omnes assignatos locos abundant scripturæ multis alijs vnde innumera argumenta possunt colligi, quos non facile sit enumerare: quisque priuata scripturarum lectione, ac Sanctorum, animaduertet quam multa argu-

Promiscua enumeratio aliorum locorum.

menta

menta possunt sumi ex Dei Prędestinatione atque electione, ex prouidentia communi ac priuata omnium, ex attributis Dei iustitia, bonitate, & amore Dei erga nos. Huiusmodi item sunt innumeri loci, vt illustratio nominis Dei, gloria Christi, voluntas & præcepta Dei, gratia Dei, & plurima auxilia, Angelorum custodia, orationes Sanctorum pro nobis, imitatio Sanctorum, Iustorum priuilegia, quibus plena est Scriptura vtriusque Testamenti, virtutis splendor, peccati turpitudo, & damna, magnitudo præmiorum, ac pœnarum, lex vetus, & Euangelica, lex diuina & humana, consuetudo, experientia, naturæ dictamen, conscientiæ testimonium, Ecclesiæ vtilitas, proximorum ædificatio, & offensio, miracula, consolationes spiritus, remedia Sacramentorum, humanæ vitæ miseria, vanitas, ac breuitas, mors certa, & incertum eius tempus, hostium nostrorum astutia, & prœlia, mundi peruersitas, ac malignitas, & sexcenta alia, quæ studiosis sacrorum librorum arbitrio, & ingenio inuenienda relinquimus, quibus tanquam locis argumentationum, vtimur ad multa argumenta eruenda, & confirmationem eorum, quæ diximus. Hactenus de argumentis, quæ in omni genere quæstionum vsui esse possunt hæc dicta sint, sed quia diuersa Concionnm genera proprias habent, & peculiares argumentorum sedes, operæ prætium erit, si hos etiam breuiter attingamus, vt sciat Orator consulere fontes, qui seruiunt exornatorio generi, suasorio, doctrinali, & agnoscat, quid sit proprium Orationis, quæ confutat aliquod dogma, quæ mores instituit, quæ corripit, quæ consolationem adhibet.

In genere exornatiuo loci. Cap. X.

INcipiamus ab exornatione, quæ tota vel pręcipua est in laudibus. Genus hoc videtur maxime ad viam Vnitiuam, vt alibi significauimus, & contemplationem pertinere, honesti enim specie hæc maxime capitur, rursum ad viam illuminatiuam quia Sãctorum exempla, & laudes præcepta sunt & ehxortationes aliorum. Omnes autem laudationes debent etiam ad aliquam persuasionem referri, in quibus Encomiastes proponere sibi debet. Primò admirationem gratiæ Dei, ac virtutis, & diuinæ liberalitatis in sanctos, præcipuè Christi Domini gloriam, & laudem. Secundo ipsius quem celebrat sanctitatem. Tertio imitationem, maximè ostendendo facilitatem

virtu-

virtutum, Exemplo Sanctorum, qui homines erant ex eadem massa procreati sicut & nos. Solent Rhetores proponere plures locos laudum, cuiusmodi sunt parentes, maiores, patria, genus, opes, amici, honores, potentia, educatio, bona corporis valetudo, forma, robur, bona animi siue à natura, vt ingenium, memoria, facilitas, eloquẽtia, siue ab industria, vt scientiæ, Virtutes, prudentia, Iustitia, fortitudo, temperantia, facta dictaque egregia, mortis quoque genus, & quæ post mortem contigerunt. Sed noster Orator non his locis astringitur, & aliquos vix etiam attingere debet D. Basilij hæc est sententia; Sacra inquit Schola, præcepta Rhetorum, aut instituta nõ sequitur & subdit, Encomiorum lex est ostendere Patriæ dignitatem genus, originem, educationis incunabula, nostrum vero dogma hæc tamquam superflua dimittit:] Potius nostros Sanctos celebrare solemus ex contẽptu opum, dignitatum, honorum, nobilitatis, & aliarum similium rerum. Hieronymus aspernatur genus quod Heliodorus neglexerat. Marcellam laudat, quod facta sit contempta nobilitate nobilior, & potens diuitijs, euaserit paupertate insignior. Potest tamen hic locus de Nobilitate eo modo tractari, quo ab aliquibus patribus egregiè recẽsetur. Nazianzenus sępe docet nobilitatem inter Christianos viritim, id est ex proprijs cuiusque meritis expendi, & æstimari debere. Multa hac de re habet in laudatione Gorgoniæ sororis, & Heronis, & oratione ad Arianos constituit verã nobilitatem in conseruanda imagine Dei, atque similitudine contra Ignobiles, qui Diabolo sese efficiunt similes. Pęclare etiam genera nobilitatis quatuor enumerat, veraque ac falsa distinguit. At Cypria: pulcherrimè laudat in Celerino Martyre nobilitatem ex cognatis martyribus, & S.Ambr. in Luc. docet e sacris libris non solum mores in ijs qui prædicabiles sunt, sed etiam parentes oportere laudari, vt veluti (inquit) transmissa immaculatæ puritatis hæreditas in ijs, quos volumus laudare præcellat.] Quæcunque igitur profana nobilitas, potius est contemnenda Christiano Oratori, quàm magnifacienda, quæ tamen ex virtute parentum ducitur, suam habere laudem meritò potest. Cæterum in laudationibus possunt multæ species Encomiorum distingui, de Deo, de mysterijs nouæ legis, de Angelis de hominibus sanctis, ac præcipuè Beatissima Virgine, de statibus, vt religioso, sacerdotali: Interdum laudamus aliquem viuum, vbi tamen cauenda omnis suspicio Vanitatis & adulationis. Egregiam laudum materiam præbent virtu-

Capita laudationes.

In Orat. in laudem Gorgonij Cæsariensis.

In Epitaphio ad Heliod. *Epist.* 2.

In Epist. Marcellæ. *Epist.* 16.

Nobilitas qua ratione laudari possit.

Orat. in Maximum. *Epist.* 34.

Lib. 1. *in Lucã c.* 1.

virtutes, quas in sanctis præcipuè exornamus, quales, sunt Prudētia, sub qua sunt memoria, intelligentia. Prouidētia, Iustitia ad quā refertur religio in Deū, pietas in parētes, obseruātia, gratia, veritas, liberalitas. Temperantia ad quam multæ species pertinent, sicut & ad fortitudinem quas quia alibi posuimus, non repetimus. Multò autem magis laudamus virtutes Christianas, vt sunt Fides, Spes Charitas, gratia, dona Spiritus sāti laudamus res gestas, & dicta egregia officia sapienter administrata ad Dei gloriam, & Christiani populi vtilitatem, laudamus Dei opera, & beneficia, & miracula. Possunt legi multæ grauissimorū virorum in hoc genere Orationes. Nazian. orationem habet de Athanasio, Basilio, de suo patre Gregorio, fratre Cæsario, sorore Gorgonia de Cypriano Basil: in S. Iulittam, de Barlaam, de Mamante Chris. de Iob Elia, Machabæis, Susanna. Hieronymus multorum habet in suis scriptis Encomia, Paulam celebrat Marcellam, Bonosum, Fabiolam, Lucinum. Scripturæ etiam sacræ plene sunt laudibus iustorum, quorum priuilegia passim inuenies. Dauid hinc incipit Beatus Vir qui non abijt in Concilio impiorum, Eccl. laudemus viros gloriosos in generationibus suis. In primo Mach. laudes Machabæi fortissimi. Prou. vltimo Mulierem fortem quis inueniet, procul, & de vltimis finibus pretium eius. Christus laudauit in terra multos, dedita opera Ioannem Baptistam, cæpit Iesus dicere ad Turbas de Ioanne, Item Magdalenam peccatricem in cena Pharisæi. Passim laudes Dei in sacris literis est reperire ex attributis eius multis, & maximis, & ab effectis, quę sunt opera eius. Non solum personæ laudantur sed etiam actiones & res gestæ quod est præcipuum caput ad laudandas personas. Chrisost. hospitalitatem Abrahæ, patientiam Iob extollit.

Virtutes laudamus.

Psal. 1. *Eccl.* 44. 1. *Mach.* 8. *Luc.* 7. & 14. *Eccl.* 43. 44.

Loci vnde aliquod factum potest amplificari sunt, honestum, vtile, iucundum, pium, item quæ rem circumstant, sicut si Christi cruciatus velim exaggerare, considerabo quis sit qui patitur, pro quibus, quam acerba, vbi & quando, neque solum personas, earumque virtutes exornamus, sed alia item multa. Tertullianus, & Cyprianus laudes patientiæ scribunt. Chrisost. laudes Eleemosynæ, quod sit omnium artium quæstuosissima. Hieron. Ambros. & August. tractant laudes Virginitatis. Idem Hieron. & Basil. vitam solitariam celebrant.

Loci ad laudandum aliquod opus Virtutis.

Ad Demetriadem. Ad Heliod. Epist. ad Nazian.

Genus

Genus Suasorium, & adhortatorium. Cap. XI.

IN genere Suasorio quod est deliberatiuum, & Adhortatorio quod ei proximè adiungitur solet esse magna pars Concionum nostrarum, quales sunt Conciones Christi ad pœnitentiam, ad charitatem, ad contemptum rerum terrenarum, Vide Nazianz. Basil. Cyprian. Omnes loci huius generis reducuntur ad duo Capita scilicet Verum & Bonum, sunt enim hæc duo obiecta, illud intellectus qui prius informari debet, hoc voluntatis, quæ post intellectum est allicienda. Ad probandum aliquid esse verum, faciunt loci Theologici plurimi superius allati, & maximè testimonia sacræ scripturæ Conciliorum, Sanctorum Patrum, naturæ dictamen, & lex ipsa Conscientiæ nostræ, quæ pluris est quam mille testes, lex humana, consuetudo, experientia, sensus ipsi, qui sæpe de rebus optimè iudicant. Ad secundum Caput pertinet Honestum, & cum hoc pium, æquum, vtile, iucundum, laudabile, necessarium possibile, facile. Sub honesto sunt omnes virtutes cum suis speciebus, & simul omnia quæ cum virtute sunt coniuncta, eamque consequuntur. Sicut enim Echo ad vocem resilit, ità ad virtutem quasi Echo respondet pax, tranquillitas mētis & tuta Conscientia, ac præterea honor fama, & gloria, & huiusmodi alia bona vt Cicero dicit, incorrupta vox benè iudicantium de excellente virtute, virtuti resonat tanquam imago (idest Echo.) Cum honesto itidem intellige iustum, & æquum sub quo sunt pacta, merita, officia, quæ homines debemus Deo, & hominibus. Sub iucundo est lætum, suaue, gratulatorium. Necessarium est sine quo salui, & tuti esse non possumus vt si horter ad patientiam tribulationum, quia oportet nos per has introire in Regnum Dei; etiam putatur necessarium sine quo priuamur maximis commodis; Quod enim est maximè vtile pro necessario habetur. Quod autem res fieri possit, probatur ex causis efficientibus, & adiuuantibus quas si ostendamus suppetere, rem factu facilem concludemus, vt si velim persuadere bellum contra vitia; indicabo omnia præsto esse. Præter hos locos sunt alij magis proprij, ac Theologici. V.g. si ostendam esse ad Dei gloriam, eam esse Dei voluntatem, ac præceptum; habere promissionem Dei, præmia, ac mercedem, & contra non facientes minas Dei, Ecclesiæ beneficium, esse spem boni successus, Dei auxilium non defuturum, & id genus alia, si autem aliquid dissuademus contraria his quæ diximus afferenda sunt.

De cura Paup. suscip. De non differendo Bapt. De seruanda Vid. & Virg.

Capita suasorij sunt verum, & honestum.

Virtus vt Echo.

3. Tusc.

Iustum, & Aequum.

Necessarium & Vtile.

Loci Theologici.

Genus

Genus Didascalium. *Cap. XII.*

IN genere Didascalio, siue docenda sit quæstio simplex de prouidentia, de fide, de purgatorio, de visione Dei, siue sit composita, vt an fides iustum faciat hominem, An Castitas præferēda matrimonio, possunt esse vsui omnes loci Topici in quibus natura rei explicatur, & quæ ei sunt adiuncta, vt causæ, & effectus, & contraria, & similia, quorum nos supra exempla attulimus ex sacris literis. Sic Chris. de stella quæ Magis apparuit proponit quæstionem an fuerit vera stella, vt aliæ, & probat partem negantem & vtitur locis à definitione, diuisione, situ, coniunctis, fine, testimonio. Afferamus & nos exemplum aliquod, ex locis Topicis allatis, argumenta promentes. Si probandum sit mihi mortem Christiano Viro contemnendam esse, ita disputabo, Mors est dissolutio animæ & Corporis, & transitus ad Cœlestem Patriam, & peregrinationis terminus, ergo optanda. Argumentum desumptum est à definitionibus: Siue mors accidat puero, siue seni, siue in ætate virili ei qui cum voluntate Dei consentiat, non potest non feliciter cadere, appetenda igitur, est argumentum à partium enumeratione. A Coniugatis autem erit si beati mortui qui in Domino moriuntur, mors igitur in Domino appetenda. A genere omnis dissolutio quæ à Deo fit non potest non esse vtilis, ergo mors non est pertimescenda. A specie, nec violentam, nec ignominiosam mortem, nec naturalem sancti extimuerunt, ergo mors verè timenda per se non est. A simili, liberari à carcere optabile est, cur igitur ego timeam cum Deus nos è custodia in gloriæ libertatem euocat? A dissimili Præsertim cum vita hominis non pereat, vt aliarum rerum, tum enim cum homo dissoluitur maximè viuit Deo anima, & corpus breui est rediturũ. A Contrarijs. Cum autem hæc præsens vita sit maximis ærumnis plena, mortem suauem ac expetendam dicamus necesse est. Ab adiunctis. Adest Christus Dominus piè morientibus, adest Sanctorum custodia Angelorum, præsto est rectè factorum conscientia, quare non potest esse ea mors nisi prætiosa atque adeo nullo modo pertimescenda, Ab antecedentibus & consequentibus: Hac lege nati sumus vt moriamur, & post breuis vitæ vsuram ad immortalitatem perueniamus, libenter igitur subeunda mors est, per quam & naturæ debitum soluimus, & meliorem vitam ingredimur. A repugnantibus. Corpus quod corrum-

Hom.6. in Matth.

Ex locis Topicis.

Exemplum Mors Viro forti contemnenda.

Apoc.14.

Sap.9.

corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem, ergo vt anima euolet libera & in vno conquiescat creatore suo, caducum ei corpus & terrena inhabitatio relinquenda est, cur ergo non sit expetenda mors quæ pro seruitute libertatem, pro labore quietem confert? A Causis, à Deo mors immittitur, pœna peccati est, æquo animo igitur perferenda. Ab effectis Mors est instar pontis, quo ab hac ærumnosa ad fælicem æternamque Vitam fit transitus, quid ni igitur alacriter subeunda est?

In hoc genere considerantur & illa quæstionum vulgata capita quatuor: An sit res, quid sit, quale sit, & propter quid sit, quorum aliquid in rebus, sæpe omnia in vna eademq; considerantur, vt si de prouidentia agam, Primo loco ostendam eam re vera dari, & nihil casu quantum ad Deum pertinet fieri. Secũdo explicabo quid sit hæc prouidentia Dei siue generalis omnium rerum, siue peculiaris hominum, inde qualitates eius & proprietates exequar, ac tandem ex Dei infinita bonitate & sapientia nasci. In hoc genere adhibenda sunt varia testimonia sacrarum literarum, quarum voces & phrases examinandæ, sententiæ confirmandæ, Patrum dicta proferenda sunt, traditionũ authoritas, & Conciliorum Summorumq; Pontificum decreta in medium afferenda, de quibus nos suo loco egimus. Non deerunt & alij plerique Theologici loci quos etiam supra attigimus, vnde ad docendum copiosa rerum seges existet. Tenenda autem est in hoc genere ea prudentia quã Sancti Patres docent: cum enim agunt in suis scriptis contra hæreticos de dogmatibus fidei, & ad doctos concionẽ habent acutè & concisè ad dialecticam normam premunt rem, & vrgent, vt est videre in multis libris apud August. Hieron. & alios. Cum vero ad populum habent sermones, lõgè aliter eas materias docẽt. Ex scripturis etiam sacris docemur ita esse ad populum tractãdas huiusmodi quæstiones, vt etiam ad mores accomodentur, sicut est videre apud prophetas, & apud D. Paulum: Sit exemplo Epistola ad Romanos in cuius primis capitibus versatur Apostolus in genere didascalico, loquens de Iustificatione per Fidem operantem ex Charitate sine operibus legis, agit de Iudæorum reprobatione, & vocatione gentium vsque ad Caput duodecimum, tamen passim admiscet morales admonitiones, & ad extremum conuertit penè se totum à genere didascalico ad instituendos mores, ac suasorium genus à capite duodecimo, vsque ad finem Epistolæ.

Quatuor Capita in quæstione.

Exemplum de prouidentia Dei.

Quæ prudentia Oratori seruãda cum docet.

Genus Reprahensorium. Cap. XIII.

HOc genus ad suasiones, vel dehortationes partim spectat, partim verò ad vituperationes vitiorum, ac personarũ, quæ correctione indigẽt, refertur, qui enim reprehendit dehortatur ab ijs rebus quas vituperat & contrarium suadere nititur, sicut ait Clemens Alexan. Orationi suasoriæ, adiunctum est genus exhortatorium, & consolatorium, ita etiam laudatorio vituperatorium, & exprobratorium. Est autem Reprehensio ex eodem Clem. Alexan. velut quædam Chirurgia affectionum animæ, quas sectione diuidentem oportet coarguere, & addit medicamentorum potioni, aut applicationi similem esse insimulationem, quæ resoluit affectiones quę iam occalluerunt, impudicæque ac libidinosæ vitæ sordes expugnat, fastusq; ac superbiæ carnis, quæ excreuerunt exæquat. Vnde satis patet has orationes quæ in reprehensionibus versantur, ad viam purgatiuam tendere, quare idem Clem: hanc artem abstersoriam vocat, & affert illud Ioan. vbi Deus comparatur agricolæ qui palmitem fructum facientem purgat, vt fructum plus afferat, sylueſcit enim Vitis, nisi putetur. Est autem idem scopus repræhensionis, cum peccata arguit qui & speculi, cum deformẽ ostendit, & medici qui febrem annunciat vt remedium peropportunè adhibeatur, siue his in quos fertur oratio siue certè alijs, Nam Nazian. duabus orationibus, & Chrys. de Babyla Martyre contra Iulianum graues inuectiuas scripserunt, non tam vt ipsum à perfidia reuocarent, quã vt Christianos consolarentur à tam crudelis & impijssimi Apostatæ tyrannide liberatos. Quam verò sit proprium Concionatoris munus in hac Chirurgiæ facultate (vt Clem. vocat) & arte abstersoria versari nõ est difficile agnoscere tum ex ipsius Dei præcepto quod sæpius in sacra scriptura repetitũ inculcatur, tum ex ipsis Prophetarum, & Apostolorum exemplis atque adeo Sanctorũ Patrum ad populum habitis concionibus. Planè si de præcepto Dei loquamur, cui, nisi publico Verbi Dei præconi, Deus illud insonat? Is. Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, annuncia populo meo scelera eorum, & illud. Sume tibi laterem, & pones eum coram te, & describes in eo ciuitatem Hierusalem, & ordinabis aduersus eam munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam castra, & pones arietem in gyro. Ideoque conqueritur Deus per Hierem. Prophetæ tui viderunt

Pedag. lib. primo c. 8.
Ibidem.
Munus Concionatoris peccata repræhendere.
Thren. 2.
Isa. 58.

derunt tibi falsa, neque aperiebant tibi iniquitates, vt te ad pænitentiam prouocarent. D.Paul. ad Timoth. testor, ait, coram Deo, & Christo Iesu, vide quanti momenti iudicet quod sequitur, Argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina. Habemus, & prophetarum Apostolorumque exempla quæ nobis proponamus, nam omnium horum hac in re consonant voces, vt peccata coarguant, minis peccatores deterreant, iram Dei, & pœnas in eos impendentes exaggerent. Hinc sumit initium suæ prædicationis Isaias prophetarum primus, Væ genti peccatrici, semini nequam, filijs sceleratis. Ob id Hieremias, quem Deus ad prædicandum elegerat statim docetur, Ecce dedi te hodie super gentes, & super regna, vt euellas, & destruas, vt disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. Hoc est planè mysterium libri, quem Ezecchiel accepit, & deuorauit; in quo scriptæ sunt, Carmen, Lamentationes, & Væ: huc tendunt omnes Prophetarum conciones, vt corrigant, & emendent, vt superuacaneum planè sit, loca, & capita concionum annotare, quæ passim ad vitiorum correptionem, prosequuntur. Quid Apostoli? nonne ideo Spiritus sanctus eis datus est, vt per eos ipse idem Spiritus argueret mundum de peccato, & de Iudicio, & de Iustitia? plenæ sunt Pauli, & aliorum epistolæ graui reprehensionum acumine. A Christo didicerant, quem sæpè audierant Scribarum vitia acerrimè increpantem, & multitudinis corruptos mores cum magno spiritu corrigentem. eodem modo Sanctorum Patrum sermones in hunc scopum sæpe feruntur, & ad genus hoc, orationes suas non raro dirigunt. Apud Chrys. multas inuenies homilias, & conciones contra iurandi & peierandi consuetudinem, contra Luxum, & ebrietatem, cõtra Iram, & ambitionem, contra Inuidiam. Bonau. ex S. Greg. Clauis ait apertionis est sermo correctionis, quia increpando culpam detegit, quam sæpe nescit ipse etiã qui perpetrauit Hiero: explicans illud psalmi, Dixit vt disperderet eos si non Moses electus eius stetisset in confractione, Attende (inquit) hoc sacerdos, perierat enim populus nisi Moyses confregisset iram omnipotentis Dei, & tu cum videris populum Dei delinquentem cane tuba annuncians eis delicta eorum, ac sta in confractione ad Deum vt auertatur furor eius ab eis.] grauius vrgent verba Pelagij secundi Papæ, Sit (inquit) semper aduersus prauos & impios, atque seruorum Dei persecutores libera vox, & oris gladio feriantur, & redarguantur, repellantur confundantur, auertantur.]

1. Tim. 5.

Isa. 1.

Hier. 1.

Ezech. 2.

In phar. l. 4. c. 34. Par. 2. past. c. 4.

Ps. 105.

Epist. 3. ad Episc. Campaniæ, & Italiæ.

tur.] Lege Saluianum hac in re acerrimum in libris de prouidentia Dei: Ex dictis recte colligitur à Sanctis, grande periculum Sacerdotibus esse aliena peccata non arguere.

Loci pro hoc genere.

Loci vero ex quibus omnis correctio, & roborari, & amplificari potest, sunt omnes illi ex quibus argumenta ad dissuadendum sumuntur, dum ostendimus quam sit illa res turpis, & honestati opposita, & contra omne decorum, quam sit contra ius & fas diuinum humanumque, quanta secum adducat detrimenta. & animæ, & corpori, & famæ, & patrimonio, quantas secum inuoluat difficultates, quantis sit referta periculis, quam ignominiosa, quantus sequatur conscientiæ cruciatus, quanta pœna. Ex locis Theologicis quos alibi assignauimus multa colligi possunt. Sed nihil vehementius vrgere poterit peccatorem, quam si verba scripturarum contra id quod arguimus afferantur, quarum non solum sententiæ, sed singulæ voces expendantur pro rei grauitate, quibus si addantur exempla, patrum authoritas, rationum efficacia, non poterit vitiorũ reprehensio non esse efficax, & fructum reportare, præsertim si adhibeantur affectus vehementes. & pathetici habita ratione turpitudinis Et, appareat Orator ex Dei vero non affectato zelo ferri, & præseferat animarum salutem ex sincera cordis charitate; Adijcienda essent hoc loco plurima, quæ Oratoris Christiani prudentiam requirunt, qua eum in arguendis, & vitijs, & personis, vt ipsum repræhensionis medicamentum non exulceret sed sanet, vti necesse est. Sed quoniam ampla sese nimium seges offerebat, placuit in Tertiam partem reijcere, vbi de tota hac materia, & de ea quæ est oratori nostro necessaria prudentia agitur. Vnum tantummodo hic admonebo, quod ad ipsum genus causæ facit de qua agimus, rarò contingere vt integra concio tota in repræhensionibus posita sit, & tamen ex altera parte nullum ferè est genus orationis, siue sit Didascalicum, siue adhortatorium, siue laudatorium quod non admittat aliquid ex hoc genere reprehensiomis. Curandum est igitur Concionatori, vt vbi in alijs generibus aliquid dixerit, à doctrina, suasione, laudatione, opportunam occasionem captet, subijciendæ increpationis, vt ijs qui contrario laborant vitio, ruborem, & conscientiæ stimulum inijciat. Hoc enim videtur Paulus significare dum primo loco ponit ad Timoth: Arguere, quod est argumentis veritatem stabilirè, deinde obsecrare quod fit per motus, & affectus maximè lenes: postremo addi vult increpationes. Idipsum sedulò à sanctis patribus prasti-

Admiscenda semper ex occasione repræhensio.

2. Tim. 4.

præstitum est, ac suis ad populum homilijs, præsertim à Chrysf. nam in Gen. vbi post tractatum locum, statim contra auaritiã sermonem aggreditur. Siue ergo de Euangelio fiat concio, siue de vitute aliqua, vel vitio, siuè de quacumque re, aut in quocumque genere, post explicatam doctrinam facillimum erit ad reprehendendum deriuare sermonem, quamuis neque illud dixerim, omnem operam in sola vitij reprehensione ponendam. Imo aio, etiam contrarias sæpe virtutes esse celebrandas, aliquando enim sperari plus emolumenti potest ex opportuna pudicitiæ laudatione, quam ex importuna, & nimia incontinentiæ exprobratione; ad laudes enim Castitatis incontinens pudore suffundi potest, quæ non est modica reprehensio. Quare concludant hunc locum Greg. & Isid. Habet (inquit ille) in Sanctis prædicatoribus vtraque regula aptum doctrinæ põdus, vt & rectè facientes nutriant, & peruersos animaduertentes abscindant.] Hic autem his verbis vtitur. Is cui dispensatio verbi commissa est etiamsi sanctè viuat, & tamen perditè viuentes arguere, aut erubescat, aut metuat cum omnibus qui eo tacente perierunt perit, & quid ei proderit non puniri suo, qui puniendus est alieno peccato? & addit. Mentior si non hoc dominus per Ezechielẽ prophetam sub cuiusdam terroris denunciatione loquitur dicens, & tu fili hominis speculatorem dedi te domui Israel &c.] Et explicat ibidẽ locum Ezechielis.

Hom. 20. in Genes.

4. Moral. c. 9.

Lib. 1. de Sum. bon. c. 20.

Genus consolatorium. Cap. XIV.

GEnus orationis Cõsolatoriæ ad suasorium genus, & vitam propriè illuminatiuam spectat, ad superandas difficultates quæ in virtutibus vel acquirendis, vel conseruandis sese obiectant, & tolerandas plerasque vitæ præsentis calamitates, quibus homines premuntur; quare intelligat Orator noster hanc partem nec leuiter, nec rarò sibi esse pertractandam, tum quia presens vita omni calamitatum genere plenissimã est, & exilium, & lachrymarum vallis, in qua etiam virtus vndique, & acerrimè oppugnatur, tum quia oportet nos hac in re Deum imitari, qui hoc titulo mirifice gaudet, vt sit pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, tum quoniam Sacræ paginæ refertissimæ sunt suauissimis vocibus, quibus ad consolandum excitamur, vt ad eum quodammodo finem reuocare D. Paulus visus sit omnia cum dixit, Quæcũque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consola-

Oratori sæpe consolatio vsurpanda.

Rom. 15.

tionem scripturarum spem habeamus. Ergo sciat Concionator sui esse muneris recreare laborantes, afflictos erigere, pusillanimes ad spem, & fiduciam animare, confirmare omnes, denique miseros quorum magna est copia consolari, nõ solum, qui corporum calamitatibus, sed multo etiam magis qui spiritualibus premuntur angoribus, cuiusmodi sunt variæ tentationes, scrupuli, ac desolationes. Argumenta vero si genericè loquamur, ad cuiusque generis calamitosos, ex ijsdẽ generis suasorij, ac dissuasorij locis sumuntur. quos præter philosophorũ decreta, & præcepta longe copiosius, ac perfectius, scripturarum sacrarum volumina, & sanctorum patrum fæcundissima nobis scripta suppeditant, videlicet Primo ab honesto, vt Eleazarus senex, se ipsum consolabatur, magis fortiter mori eligens, quam simulare, se comedisse vetitos cibos, contra Dei legem: Non enim ætati nostræ dignum est, inquit, fingere, vt multi adolescentium arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum, transisse ad vitam alienigenarum, & ipsi decipiantur. Honestas autem hæc inde manat, quoniam teste Iacobo, patientia opus perfectum habet, & teste Tertulliano ipsa est quæ fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem instruit, pænitentiam expectat, exomologesim assignat, carnem regit, spiritum seruat, manum continet, tentationes conculcat, scandala pellit, pauperem consolatur, diuitem temperat, amatur in puero, laudatur in iuuene, suspicitur in sene.] Secundo a iusto, sicuti cum bonus latro in cruce dicebat ad socium, & nos quidem iustè pro peccatis nostris patimur. Quare prudenter Concionator monebit reuocanda esse in memoriam varia peccata quæ quisque in Deum commisit, & iustam pro ijs à Deo inflictam punitionem patienter tolerandam. Itá se ipsum consolabatur sanctissimus Rex Dauid, cum persequente filio, fugere cogeretur, & maledictis à Semei vrgeretur, reduxit ad mentẽ, malum quod perpetrauit, & æquanimiter pertulit quod audiuit, & contumeliosa verba non tam conuitia, quam adiutoria credidit, quibus se purgari suique misereri posse Deum credidit. Hunc locum egregie tractat Greg. Nazian. in oratione quã habuit in plaga grandinis, eleganter enumerans pleraque illorum hominum peccata, quibus Deus indignatus, grandines è cęlo immiserat. Tertio ab ipsa rerum natura, nempè quod talia quæ vulgo mala appellantur, non sint verè mala, tum quia à Deo authore, proueniunt, à quo malum esse non potest, tum quod multa bona pariunt, & tamen certum

est,

Marginal notes: Locì pro cõsolatorio genere. — Honestum — 2. *Matt.* 6. — *Iacob.* 1. — Lib. de patiẽtia. — Iustum. — *Luc.* 13. — 2. *Reg.* 16. — In orat. de plaga grãd. — Mala, pœnæ non sunt verè mala.

eſt, non poſſe arborem malam bonos fructus facere, tum quia etiam boni viri, Deoque chariſſimi ea cum lucro patiantur: imò, & Dei filius homo factus in ſe ipſo pro cōmuni hominum ſalute pertulit. Baſ: Morbus, paupertas, ignobilitas, mors, cæteraque id genus quę hominibus ſunt triſtia, non propriè malis annumeranda veniunt, propterea quod neque ea quæ iſtis aduerſantur inter maxima bona numerámus.] Quarto, Sicut contra bona temporalia, & terrena quorum amiſſione ſæpe turbamur, ac dolemus, non ſunt vera bona, cum eis peſſimi homines abundent nonnunquam, & optimi careant. Quinto hæc quę vocamus bona corporis, ac fortunæ non niſi commodato à Deo conceduntur, vt iniquum plane ſit, ea repetenti Deo non alacriter reddere. Seneca quicquid (ait) eſt hoc quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, referta veſtibula, alieni commodatique apparatus ſunt, nihil horum dono datur, collatitijs, & ad dominos redituris inſtrumentis ſcęna adornatur, alia ex his primo die, alia ſecundò referētur, mutuò accepimus, vſusfructus noſter eſt, cuius tempus, ille arbiter muneris ſui temperat.] Tertul. quod noſtrum (ait) videtur, alienum eſt, nihil enim noſtrum, quoniam Dei omnia, cuius ipſi quoque nos. Itaque ſi damno affecti impatiētes erimus, non de noſtro amiſſum dolentes, affines cupiditatis, deprehendemur, alienum quærimus cum alienum, amiſſum ægre ſuſtinemus.] Sexto poterit optima conſolationis occaſio ſumi, ſi doceamus Deum omnium calamitatum eſſe authorem, & in eum ſemper oculos conuertendos eſſe. Sic apertè docet Spiritus ſanctus in Amos Iſ. Hier. Iona, Eccl. bona, & mala, vita & mors, paupertas, & honeſtas à Deo ſunt, & explicat Baſil. affirmans, tanquam primum principium, id à nobis præſumi oportere, nihil nobis accidere poſſe Deo non volente, & omnia eum circa nos diſpenſare, tam modica quam magna.] Ita Iob ſe ipſum ſolatur, Dominus eſt, inquit, qui dedit, idemque dominus abſtulit. Sic Dauid non in Semei maledicentem, ſed in præcipientem Deum oculos conuertit, vt dicat. Dominus (ait) præcepit ei vt malediceret mihi. Dicitur autem Deus illi præcepiſſe, ratione non quidem culpæ, ſed pœnæ, quia præuidēs Deus Semei peruerſitatem, illam maledictionem in bonum Dauidis ordinauit. Maximè nos Chriſti Verbum in quacumque afflictione recreare poterit ſi dicamus, Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Septimo a fine, ob quem diuina prouidentia huiuſmodi calamitatibus, vult nos in hac vita exerceri, non

In Hexā. Hom. 2.

Bona temporalia cōmodato habemus.

Lib. de Cō-ſolat. ad Marciam cap. 10.

Li. de Pat. cap. 7.

Omnes pœnæ à Deo authore.

Amos. 3. Iſa. 45. Hier. 18. Iona 3. Eccl. 11.

In Homil. Quod Deus non ſit author malorū.

2. Reg. 16.

Finis calamitatum.

enim potest vllo modo dubium esse, non nisi in bonum nostrum
Iudith 8. id fieri, damnatis certè, pœnæ in vindictam irrogantur, nobis autem vt dicitur ad emendationem, non ad perditionem eue-
Gen. 45. niunt. Ita Ioseph Patriarcha seipsum, & fratres suos solabatur ostendens Dei voluntatem fuisse non hominum. Hoc autē tanquam certissimum principium apud nos esse debet, vt secu
Psal. 118. ri canamus cum Dauide: Bonū mihi quia humiliasti me. Octa-
Vtilitas multiplex. uo ab vtilitate, quæ & in bonos, & in malos existit, nam mali hoc medicamento purgantur sæpissimè, & illuminantur Is. Ve-
Is. 24. xatio dabit intellectum: sic in Gen. dixerunt fratres Ioseph, me-
Gen. 42. rito hæc patimur quia peccauimus in fratrem nostrum, sic filius prodigus in pressura, & fame positus, ad patrem redijt.
Serm. de filio Prodigo. Audi Chrisologum, Fames reuocat quē saturitas exulem fecerat, fames illi patrem reddidit, cui copia tulerat non sentire genitorem. Quare, rectè Bernardus: Ego (inquit) plagis conscientiæ meæ nullum iudico accomodatius medicamentum probris, & contumelijs, non est proinde quod permouear homūcio omni opprobrio dignus, & despectione. August. Tu Do-
2. Confess. cap. 2. mine semper aderas misericorditer sęuiēs, & amarissimis aspergens offensionibus omnes illicitas iucunditates meas.] Virtus autem bonorum in infirmitate perficitur, & probatur vt aurum in igne. Sicut ouum aquæ salsæ supernatat, dulci vero immergitur: ita deliciarum dulcedo frequenter ad ima deijcit, tribulationum salsedo iustos ad summa eleuat, quod exēplo Dauidis, ac Salomonis patet, quorum hic delitijs dissolutus est, ille tribulationibus multis eruditus, factus est homo secundum cor
Omnes pij aduersis probantur. Dei. Nono ex eo quod omnes pios, ac iustos velit aduersa tolerare, & neminem immunē esse. Audi Paul. Omnes qui volunt pie viuere in Christo, persecutionem patientur & Heb. flagellat autem omnem filium quem recipit. Vnde infert, quod si extra disciplinam estis cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri, & non filij, proinde egregie August. flagellat (inquit)
Li. de Past. cap. 5. Deus omnem filium quem recipit, & tu forte exceptus eris? Si exceptus es à passione flagellorum, exceptus es à numero filio-
Epist. ad Eustoch. 22. rum] & Hieron. Quis Sanctorū sine certamine coronatus est? (& subdit,) ne in immensum volumen extendam, quęre, & inuenies, sanctos omnes aduersa perpessos, solus Salomon in de-
Lib. 1. *Ep.* 4. *in fine.* licijs perpetuo fuit, & forsitam ideo corruit.] Quare Ambros. non dubitat patientiam tribulationum, vocare, matrem fide-
Auxiliū Dei in aduersis non deest. lium.] Decimo ab auxilio Dei qui non permittit nos tentari supra id quod possumus, sed facit cum tentatione prouentum

vt pos-

vt possimus sustinere, & semper adest afflictis Psal. cum ipso *Psal. 90.*
sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum. Quare
Dauid, securus clamat. Non timebo millia populi, quoniam
tu mecum es. Mittit patrocinium Angelorum, & Sanctorum
Dauid secundum multitudinem dolorum, consolationes tuæ *Psal. 93.*
lætificant animam meam. & Paul. Superabundo gaudio in om- *2. Cor. 7.*
ni tribulatione mea. Vndecimo a temporis breuitate quo du-
rant. Id enim quod in præsenti est momētaneum ac leue tribu- *2. Cor. 1.*
lationis nostræ, supra modum in sublimitate æternū gloriæ pon
dus, operatur in nobis. Hoc autem tanto magis poterit affli-
ctum animum recreare si ei proponatur, Deum esse nostrum pa
trem, pastorem, medicum, defensorem, murum, scutum, refu-
gium, vmbraculum ab æstu, vnde merito fiducia quædam filio-
rum nascitur, vt securi omnem sollicitudinem in eum proijcia-
mus, quoniam ipsi cura est de nobis. Duodecimo A spe futuræ Merces futura.
mercedis Hæb. 12. omnis disciplina in præsenti quidem non vi-
detur esse gaudij, sed mæroris, postea autem fructum pacatissi- *Heb. 12.*
mum exercitatis per eam reddet iustitiæ, & non sunt condignæ
passiones huius temporis ad futuram gloriam. Decimotertio Exempla.
multum adiumenti præbebunt, si exempla primum Christi Do-
mini, deinde Sanctorum quædam describantur, & eorum hinc
tormenta, inde patientia, & mentis tranquillitas oculis subij-
ciatur; nam comparatione maiorum, quos plurimi pro Chri-
sto passi sunt cruciatus, nostra videbitur longe minor calami-
tas, vt Paul. dicebat: Nondum vsque ad sanguinem restitistis. *Heb. 12.*
Denique nil æque hominem in omnibus aduersis poterit conso Charitas Dei.
lari, quam si cordis nostri amorem in Deum conijciamus, quod
aurea sententia testatur Chrysost. Nihil est inquit tam horri- In Hom. de amore Dei & tolerant. in aduers.
dum, tamque tremendum quod hi qui vel morbo, aut pœnis
discruciantur non superent si diuino sint amore incensi, ita vt
neque ignis, neque ferrum, neque inopia, neque languor ali-
quis, neque mors neque aliud quidpiam huiusmodi graue, aut
molestum appareat ei, qui hunc sit erga Deum amorem conse-
quutus.] Debet autem qui aliquem consolari desiderat, non Qui patientē vult consolari, debet compati.
durum, non seuerum sese ostendere, sed magis cōmiseratione,
& cōpassione vti, vt omnes aduertant eū sensu publici, & priua
ti mali valde tangi. Ita enim facilius eius qui patitur, dolor le
nitur, si sociū sibi cōpatientē habeat, & quasi doloris illius par-
tem sibi aliquam assumentē, præter quā quod ille amor, qui cō
solando, & cōpatiendo significatur, afflictū animū facilius exci-
tat, vt argumētis assensum prestās, amici, cōsolationē admittat.

Genus

Genus Institutiuum. Cap. XV.

IN hoc genere versatur sermo qui in tradendis præceptis est, continens vitæ rectè agendæ institutionē, & actionum Christianarum disciplinam: eruditionem vocat Paulus & Clemens Alexan. pędagogum his verbis. Quemadmodum enim, ij quorum corpus ægrotat medico, ita quorum æger est animus pædagogo opus habent.] Est vero secundum ipsum pædagogia doctrina diuini cultus, & eruditio ad assequendam veritatis agnitionem, & recta institutio, vitæque agendæ ratio, quæ in cęlum deducit.] Et quamuis raro integram, & totam concionem sola præcepta occupent, quia multorum simul pręceptorum coaceruatio obrueret potius, quam erudiret auditorem, tamen nulla fere habenda esset concio cui non aliquid de hoc genere intermisceretur, cum in hunc maximè finem totum prædicandi munus sit ordinatum, vt institutio rectè viuendi ac vitæ spiritualis disciplina in Christiana republica perpetuo vigeat. Itaque alia genera concionum ad hoc bene diriguntur, & hoc in quolibet alio locum habet. Siquidem genus didascalicū intellectum docet, & ad praxim disponit: suasio siue adhortatio ad mores, & actiones, ad mandatorum obedientiā tendit: Exornationes item, ac laudes illustrium personarum, & rerum ab eis gestarum, institutiones sunt aliorum vt habeant quod imitentur: Oratio item Consolatoria, raro caret sua institutione, ad moderatè, & fortiter omnia ferenda. Distinguit autem Clemens quadruplicem pædagogiæ appellationem. Est enim (ait) pædagogia, eius qui ducitur, ac discit, & pædagogia eius qui ducit ac docet, & tertio, ipsa deductio, & institutio, & pædagogia, ea quæ docentur præcepta. Iuxta hæc quatuor à Clemente insinuata totidem mihi monenda & ad notanda circa hoc genus occurrunt. Et Primo quod pertinet ad plebem Christianam quæ ducitur, & discit, quis non aduertit quā sit in Ecclesia Dei necessaria hæc instituendi disciplina, vt merito à Cypriano inter magnos abusus numeretur plebs sine disciplina. Etenim cum omnes disciplinæ humano ingenio repertæ, quæ solum vitæ huius caducæ commodis seruiunt, licet manu palpari, & oculis videri queant, tamen à quoquam sine instituentis doctrina, nequeunt comprehendi, quam ineptum est credere, vitæ spiritualis ac perfectę formam à Christo institutam quæ inuisibilis, & occulta est, & non nisi à purissimo

[Marginal notes: *Heb. 12.* — *Lib. 1. c. 1.* — *Lib. 1. c. 7.* — Loco citato. Quatuor consideranda. — Disciplina plebi quam necessaria. — *Lib. 12. Abusi.*]

rissimo

rissimo corde videtur, duce ac præceptore mõstrante viam, non indigere? proinde D. Paulus de hac bonæ vitæ institutione agens ait omnia in vobis honestè, & secundum ordinem fiant, Vbi Amb. docet honestè agere nihil aliud esse quam secundum acceptam disciplinam viuere, & ipsemet Paulus se explicat, dum adiungit secundum ordinem, & ad Coloss. Spiritu vobiscum sum gaudens, & videns ordinem vestrum: vbi Cyp. interpretatur ordinem idest disciplinam morum ordinatam. & ad Heb. in disciplina perseuerate, & Paulo inferius subdit, gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur, & adhuc ad Thess. denunciamus, inquit vobis fratres in nomine Domini nostri Iesu Christi vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate; & non secundum traditionem quam accepistis à nobis. Hæ autem traditiones sunt quæ Christianæ vitæ continent institutionem necessariam. Ex quo etiam, Secundum sequitur, quod ad ipsos doctores spectat, si enim tam necessaria hominibus est hæc disciplina, vt ducantur, & discant, certè id non potest feri sine opera eorum qui ducunt, & docent. Quare facile erit Euangelico doctori agnoscere quam in hoc præcipua sui muneris parte eum oporteat strenuam, ac solertem nauare diligentiam, ne sibi ipsi, & officio quod sustinet, & Deo, & toti Ecclesiæ desit, sed pro suggestu semper Christianis moribus auditores instituat. Orator Christianus dux est qui cæteris præit, errantesque in rectum iter reuocat, & omnibus quasi viam commostrans clamat: hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram: Magister morum est, patris familias personam agit cui ex munere incumbit non solum Christo filios generare, sed sanctis institutis formatos educare, adultos promonere. Est item medicus animarum, morborum medicamenta sunt diuina præcepta, quæ nisi applicet, merito potest Deus verbis Hier. conqueri. Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi, quare ergo non est obducta cicatrix filiæ populi mei? Huius autem magisterij, & cathedræ vsus, quem concionatores exercent nunquam defuit in Ecclesia ab ipsis post Christum, Apostolorum temporibus, nec vnquam defuturam speramus Dei prouidentiam in re tanti momenti, tamque necessaria. Quamobrem monendi sępe sunt, qui cathedras habent vt pro cathedræ dignitate eam doctrinam afferant, non quæ prurientes quorumdam aures titillet, sed quæ omnium corda ædificet, moresque instituat, præcepta Dei explicet, ad nor-

1. Cor. 14. *In 1. ad Cor. c. 14.* *Col. 2.* *Li. de sing. Cler.* *Heb. 12.* *2. Thess. 3.*

Orator maxime debet instituere.

Hier. 8.

Magisterij cathedra semper in Ecclesia.

normam diuinæ voluntatis, voluntates cunctorum dirigat & actiones. Et hoc est Tertium à Clemente significatum circa ipsam institutionem, quæ est Christi fidelium pædagogia. In qua illud primo loco animaduersione dignum occurrit, Institutionem, vel præceptum aliquod à Concionatore Dupliciter posse proponi. Aliquando significamus solummodo, & in memoriam reuocamus breuissimè ipsum mandatum, vt si gratia exempli afferam vnam ex legibus duodecim tabularũ. Ad diuos adeunto caste; & si quid addendum iudicarem, subijcerem Ciceronis interpretationem, eam intelligi non de corporis solum, sed multo magis de animæ ac mentis Castitate. Aliquando potest afferri præceptum non ita nudè, sed additis fundamentis, & rationibus vt omnium animis firmius hæreat. Ita videmus sæpissimè à sacris scriptoribus factitatum. Sic Paul. pronunciat legem qua superioribus etiam sæcularibus obediendum est, cũ ait: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, & statim confirmat authoritate diuina, dicens, non est enim potestas nisi à Deo; Iterum magis corroborans docet, quam hoc sit rationi omnino consentaneum. Quæ autem, ait, à Deo sunt, ordinata sunt. Et quam sit contrarium omnino indecens ac pęna dignum. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Ita etiam cum Christus præceptum inimicos diligendi tradit, adhibet argumenta, tum ab authoritate dicentis, vt pręcepti ostendat dignitatem. Ego, ait, dico vobis, diligite inimicos vestros &c. tum ex Dei exemplo ad cuius amorem, & obedientiam prouocamur tanquam filij, vt sitis, ait, filij patris vestri, qui solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Rursum à mercede. Si diligitis eos tantum qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Iterum à perfectione quam Christianos decet supra Ethnicos maiorem habere. Si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius, facitis, nonne & Ethnici hoc faciunt? Iam vero qui fusius in hoc genere præceptiuo orationem versari voluerit, poterit argumenta varia desumere ex locis suasorij generis, vt ostendat quam sit obseruatio illius præcepti, rationi omnino consona, quam secundum omne ius, & fas, æquum, & bonum, quam iustum sit vt Creatori creatura subdatur, & domino omnipotenti vilis seruus obediat, vt semper in ore habeat illud, loquere Domine quia audit seruus tuus. Ab authoritate scilicet Dei pręcipientis rectè stabilitur mandatum: propterea in Exodo dicitur. Ego sum Dominus Deus tuus, fortis zelotes, non habe-

Modus præcepta proponẽdi duplex.

In lib. de legibus. Item secundo de nat. Deorũ.

Exemplũ ex Paulo.

Rom. 13.

Matth. 5.

Loci pro hoc genere qui sint.

Exod. 20.

habebis Deos alienos &c. & repetitur ſæpius. Auditæ leges meas, Ego Dominus, & hæc dicit Dominus Deus exercituum, & in noua lege Chriſtus ſæpe repetit, Ego autem dico vobis nolite iurare omnino, Ego autem dico vobis, ſi quis viderit mulierem ad concupiſcendam eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo &c. Præterea ſunt alij loci, à gloria Dei, ab ædificatione *Matth. 5.* proximorum, Sic luceat lux veſtra corã hominibus vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum. Ab vtili, à commodo, a Neceſſario, à Poſſibili, a facili, ab auxilio Dei, à ſpe præmiorum, à timore pœnarum, quæ vel obſeruatores, vel tranſgreſſores ſequantur. Huc pertinent, hinc pulcherrimæ, ac dulciſſimæ benedictiones, inde peſſimæ horrendæque maledictiones, quæ in ſacris literis, præſertim verò in Deuteronomio per multa capita, vel promittuntur bonis, vel fulminantur in malos. Poſtremò circa modum proponendi ipſa Explicãda di præcepta, illud etiam ſeruari debet, vt dilucidè, non obſcurè lucide præce ipſius præcepti vis explicetur, vt intelligatur an obliget ad pta. reatum culpæ mortalis, vel ſit potius conſilium. Nec ſolùm hoc, ſed praxis item aperiatur in præcepti exequutione ſeruanda, vt ſi dicam honorandos eſſe parentes, & hanc praxim ſitam eſſe in obedientia, reuerentia, & ſubſidio quod illis debetur à filijs. Tollendæ difficultates, quas Dæmon obijcere conſueuit, docenda adiumenta, & remedia, quæ illius mandati exequutionem expeditiorem, ac faciliorem reddant. Optima autem ratio docendi hanc praxim, erit ſi cum ea inſtitutione quæ docetur, exempla etiam Sanctorum adiungamus qui inſignes, fuerunt in eo quod nos agendum fugiendumvè dicimus, ſicut D. Ambroſ. profitetur ſe aſſumpſiſſe virginem imbuẽ Initio libri ſe dam, exemplis potius, quam præceptis quia qui docet, ait, de- cundi de bet ſupra eum qui docetur, excellere, tum etiam amplius pro- Virg: fici exemplo, quoniam nec difficile, inquit quod iam factum eſt exiſtimatur, & vtile quod probatum, & Religioſum quod hæreditario quodam paternæ virtutis vſu, in nos eſt ſucceſſione transfuſum.] Quarto loco reſtat ex Clemente, Quarta pædagogiæ appellatio, quatenus præcepta ipſa ſignificat: Dices, quænam ſunt hæc præcepta, quæ vt materia huic generi cõcionum ſubijciuntur? planè ampliſſima eſt eorum materia, comprehendit enim præcepta omnia diuina, ac humana, quæ lex na Materia huturæ docet, & recta ratio, quicquid moralis philoſophia habet ius generis de virtutibus, de vitijs, de viro bono, de bono ciue, quicquid inſtitutiui. ad Oeconomiam, & Ciuitatis regimen ſpectat, quicquid eſt in

ſacris

ſacris literis exaratum, in quibus vel ſunt præcepta, vt rectè vocari poſſit liber mandatorum Dei, vel quæ adhoc ipſum referuntur. Denique omnia quæ ad tres vias Purgatiuam, Illuminatiuam, & Vnitiuam faciunt, quam nos materiam ſacræ huius Rhetoricæ ſupra fecimus, ad hoc genus magis quã ad alia ſpectant. Quare oportet Oratorem hanc peculiariter ſpiritualis vitæ peritiam rectiſſimè, & integre callere, vt hos tres actus hierarchicos in Chriſtianam plebem exerceat, inſtar Angeli ſuperioris erga inferiores. Exempla horum præceptorum ex tota ſcriptura paſſim peti poſſunt & ex Patribus, ex ipſo etiam Clemente Alexandrino quẽ in hoc capite ſequuti ſumus. Lege ſecundum eius librum, in quo pædagogus optimis præceptis ſuos pueros, id eſt omnes Chriſtianos inſtruit, & notabis non ſolum pleraque horum præceptorum exẽpla, ſed modum etiam proponendi, non nuda, ſed adiuncta diuinæ ſcripturæ authoritate, ac rationibus fulciri, & contrariorum vitiorum indignitate oppoſita magis eluceſcere. Afferamus exemplum aliquod ex ipſomet Clemente, Primum præceptum ponit circa victum, vt alimentum ſit ad viuendum, non ad lautitias deliciaſque quęſitum, nec nimio ſtudio comparatum, ex quo & ſanitas, & iuſtæ vires corporis conſtituantur, cuius præcepti fundamentũ ponit, quia cum noſtrum viuere ex duobus conſtituatur, ſcilicet ſanitate ac viribus, his prodeſſe docet alimenti facilitatẽ, vt quod ad digeſtionem, & corporis leuitatem ſit vtile: Vtitur authoritate Antiphanis Delij medici, qui vel vnam hanc dicebat eſſe morborum cauſam, ciborum varietatem: & hæc ſcripturæ locis confirmat, Ex oppoſito, id eſt crapula quæ mala naſcantur, aperit. Secundum præceptum ponit circa vini vſum ex Paulo, qui Timotheo modicum vinum concedit, languenti, & ægrotanti ſtomacho conueniens, cum contra idem Paulus præcipiat ne vino inebriemur propter luxuriam, docetque vinum aqua multa diluendum, ex eo quod aqua, vitæ humanę ſit neceſſaria, vinum vero modicum ſit vtile, vitam autem noſtram, ex eo quod neceſſarium ſit, & ex eo quod vtile, conſiſtere, idque etiam ad longiorem vitam conducere. Explicat quantum animæ puritati corporiſque ſanitati obſit immodicum vinum, præſertim floreſcente ætate. Eodem modo tractat per plura capita alia vitæ præcepta circa nimiam ſupellectilem auri argentique, circa conuiuia, & commeſſationes, circa mores ridiculos, vel ridendos potius, circa turpiloquium, irriſiones, & contumelias, circa Matrimonium, & alia, quæ facile qui voluerit

l. 2. Pædag.

rit

rit apud pædagogum legere poterit. Nos etiam in tertia parte aliquas peculiares enumerabimus actiones Christiani officij, quæ ad hoc genus institutionum referuntur, vt doceatur populus quomodo erga Deum se gerat, erga proximos, erga se ipsum.

De Concione Funebri. Cap. XVI.

HOc genus Orationis, mixtum esse solet ex genere Ornatiuo ac suasorio, aliquando etiam Didascalico, nam demortui virtutes celebrantur. Ad consanguineos,& amicos cōsolatoria exhibetur oratio, vt defuncti abscessum minus ægre ferant, ac dolorem leniant. Accedit exhortatio ad omnes auditores,vt mores eius quem laudamus præ se habeant, & imitentur. Suadentur item vt pro animabus defunctorum ad Deū preces fundant, aliaque pia opera pro Christiana pietate offerant. Nonnunquam etiam in his, doctrinale genus locum habet ad explicandum dogma vel thesim aliquam. Et quidem encomia olim in funeribus & exequijs crebriora erant,& vsus harum funebrium orationum, frequentior quam apud nos, vt patet apud Nazianzenum in aliquot orationibus. Et Ambros. in exequijs Theodosij, & Valentiniani Imperatorum,nunc autem non videmus huiusmodi orationes ita celebrari,nisi in publicis, ac solennioribus exequijs principum, ac prælatorum, in quibus quatuor illa capita quæ iam tetigi potest sibi Orator proponere, vt & mortui virtutes aliquas insigniores,& res bene gestas,vitamque laudabiliter exactam commendet, & mœrentibus aliquot consolationis capita suggerat, & viuos ad bene recteque viuendum hortetur,& ad suffragia animabus exhibenda excitet. Poterit etiam satis commodè quod his temporibus solet esse magis in vsu, & videtur etiam habere plus grauitatis, & fructus, vt aliquod thema ex scripturis sacris assumatur, quod erudite, ac vtiliter explicetur, vel locus aliquis communis theologicus initio proponatur ad rem faciens.Gregorius Nazian. in funere patris sui, alloquens præsentem Basilium artificiosè inuitat eum in exordio, vt ipse magis eam funebrem orationem haberet, à quo libentissimè possent qui aderant audire, tria quæ in funeribus tractari possent,primum vt mortuum, prout eius meretur, virtus laudemus,non solum vt puram orationem, instar secundi cuiusdam funebris muneris, sed etiam vt vitam eius tanquam exemplar ad imitandum

Capita Orationū funebrium.

Olim orationes funebres frequētiores.

Modus tenendus hoc tempore.

alijs

Capita funebris orat. ex Nazian.

alijs proponamus. Deinde vt disputatio instituatur de vita, & morte, de animæ corporisque coniunctione, ac separatione, de duobus mundis, præsenti labili, ac misero, futuroque beato, & qui nunquam effluit, adhoc scilicet vt persuadeatur hominibus, primum quidem aspernandum esse, secundo autem mundo vt nos totos addicemus, sic enim fiet, vt eorum qui è vita ante nos discesserunt absentia minus discruciemur, imo lætemur, nobis vero ad illum tanquam portum properandum esse, melioremque esse eorum conditionem qui præcesserunt, quam nostram intelligamus. Postremò viuorum erit consolatio, si defuncti animam, apud Deum pro viuis esse sollicitã, ac preces fundere persuasum nobis sit. Ambr. in Oratione de fide resurrectionis ad sepulchrum fratris Satyri habita, hunc communem locum amplificat: Mortem bonam, non esse lugendam tum, quia communis sit, & cunctis debita, tum quia huius sæculi ærumnis nos absoluit, tum quia somni specie, vbi ab huius mũdi labore quieuerimus vigor nobis viuacior refundatur. Eius generis plures locos communes poteris inuenire, si percurras diuersas in hoc funebri genere orationes Nazianzeni, Ambrosij, Hieronymi, & aliorum ad quorum exemplar, & ipse diuersa tibi argumenta præfigere poteris, qualia sunt, de iustorum morte pretiosa, de differentia mortis bonæ, & malæ, de breuitate ac ærumnis humanæ vitæ, quod iustis optanda sit non timenda mors, de vltimo hominis fine, de duplici statu mundi præsentis, ac futuri, de omnium rerum humanarum contemptu, de vita bene ad bonam mortem instituenda, de particulari iudicio in morte, de statu animæ separatæ, de periculis vitæ præsentis, quod mortui non pereant, sed Deo viuant, de beatitudine eorum qui in Domino moriuntur, de animæ immortalitate, de bonorum operum certissima retributione, de Purgatorio, de suffragijs quibus animæ iuuari possint, de non differenda pœnitentia, in tempus morbi, Item an mortui apud Christianos lugendi, & qua moderatione. At loci ad laudationem defuncti ex demonstratiuo sumendi sunt, nec deberet esse nimia amplificatio nisi sit pro viro sanctissimo, nec oportet totam vitæ demortui historiam retexere, vt aliqui faciunt, sed virtutes illustriores, & res bene gestas aliquot summatim recensere contentus sit; qui ritè tali munere defungi voluerit. Ad consolandos vero mœrentium animos, & dolorem temperãdum ex Sanctis Patribus enumerabo locos aliquot, vnde peti cõmodè posit consolationis materia, si tamen prius illud monuero

Orat. de fide Resurr.

Theses quæ tractari possunt.

Ad consolandum mœrorem qui loci.

miero non debere consolationem ita esse seueram, ac rigidam, vt moderatum dolorem, ac lachrymas, duriusculè nimis arguat, cum id, & naturæ & Dei voluntati conforme sit, Supra mortuum plora (inquit sapiens) defecit enim lux eius, & subditur, modicum plora super mortuum quoniam requieuit. Bernard. Christus ait, ad tumulum Lazari, nec flentes arguit, nec à fletu prohibuit, insuper & fleuit cum flentibus: fuerunt illæ lachrymæ testes profectò naturæ, non indices diffidentis,] Ac de se ipso propter mortem Charissimi fratris Gerardi, loquens ait, Nec quia percussus ploro, arguo ferientem, sed prouoco pietatem, verba mea dolore sunt plena non tamen murmure.] Imo vt philosophatur Basilius posset multum sanitati obesse, qui violenter lachrymas comprimeret, sicut (inquit) flamma inclusione proprij fumi suffocatur, nam cum egredi nequeat flammam suo ambitu opprimit.] Immoderatum vero luctum, omnes patres reprehendunt ex pluribus locis sicut enim nec comprimi, sic nec exprimi immoderatius lachrymæ, debuerunt. Primus itaque locus, quique plurimum roboris habet est fides, ac spes quam Christiana profitetur religio dicente Paulo. Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt nō contristemini, sicut, & cæteri qui spem non habent, & quæ sequuntur, ex quo loco argumentatur Tertul. Credentes inquit Christi resurrectionem, nostrā quoque credimus, propter quos ille & obijt, & resurrexit. Ergo cum constet de resurrectione mortuorum vacat dolor mortis, vacat & impatiētia doloris.] Idem est Chrysostomi argumentum accusans nimios eiulatus, & plangentium clamores. Quænam ait hæc insania? nōne ridebunt gentiles? nonne fabulam putabunt nostram religionem? Dicent nullam esse resurrectionem, illusiones esse omnia Christianorum dogmata, & fallacias putabunt. Si crederent mortuum non esse mortuum, sed ad meliorem vitam translatum, non vtique ipsum tanquam nihil esse deplorarent, non tantas efferrent voces incredulitatis indices, nunquam te amplius videbo.]

Ecclesiast. 22.
Serm. 26. in Cant.
Hom. 4. de gratiarum actione.
Spes. futuræ vitæ.
1. Thess. 4.
Lib. de Patientia.
Hom. 61. in Ioan.

Secundus à Dei voluntate, cuius nos imperio cedere necessarium est; præsertim cum quotidie repetamus illud fiat voluntas tua. Sic consolatur Paulam Hieron. de obitu Blesillæ, Bonus, ait, est Deus & omnia quæ facit, bona sint necesse est; mariti orbitas irrogatur, plango quod occidit, sed quia sic placet Domino, æquo animo sustinebo, Vnicus raptus est filius, durum quidem, sed tolerabile, quia sustulit ille qui dederat.]

Dei volūtas.
Epist. 25.

Eodem argumento vtitur Ambr. de obitu fratris satyri, Qui deposuit pignus recepit, nihil interest vtrum abiures depositum, an doleas restitutum. An si pecuniam neges culpa est, si hostiam negas, impietas non est? cum pecuniȩ fænerator illudi possit naturæ author, & necessitudinis creditor, fraudari non queat? An Dominis ius est, quo voluerint transferre mancipia, Deo nõ est?] Tertius ex beneficio, quod mortuis à Deo collatum est, licet enim eorum absentiam doleamus, debet tamen ipsorum fælicitas nostrum lenire doloré. Chrys. Neque enim si tu amico ad regnum vocato coronatoque lachrymeris, pectus tundas amicum esse te Coronati; quisquam credet, sed inimicum sed hostem sicut etiam in illud Pauli. Nolo vos ignorare fratres, vtitur similitudine filiæ quam in matrimonium collocatam à diuite sponso, in longinquam licet regionem ductam, si ibi in rerum omnium abundantia viuentem scires, certè non plangeres, verum dolorem absentiæ prosperitatis eius fama mitigaret.

Initio. *Homil.* 41. *in* 1. *ad Corinth.* *Homil.* 6. & 7. *in* 1. *Thessal. Vide Homil.* 33. *in* 9. *c. Matt. sub finem.*

Quartus est locus, Dolori, ac cæteris animi affectionibus modum ponendum esse, nam insaniæ proximus est dolor inordinatus. Rectè Ambr. cur inquit mæstitiam tuam non ratio potius quam dies leniat? nã quod obliteratura est tẽporum series, melius prudentia mitigabit, & Bas. Neque mulieribus ait, neq; viris, permittit decori, & honestatis ratio, vt vel luctum studio affectent, vel immodicis se conficiant lacrymis. item loco citato Lyciorum, ait, esse institutum, ac præceptum, quod viros iubeat muliebrem vestem, induere, si mærori indulgeant, eo quod mollem, ac effœminatum in viro iudicauerint.]

Orat. de fide resurr. Decori ratio. *Hom.* 4. *de Grat. actione.*

Quintus sumi poterit ex eo quod mors ex necessitate omnibus sit communis, quam nulli sit concessum effugere, nec aliquo remedio ei possit occurri. Ambr. dum Faustinum consolatur in obitu germanæ. Doles (ait) quod dudum florentissima repente occiderit? verum hoc non solum nobis commune est cum hominibus, verum etiam cum Ciuitatibus, terrisque ipsis est, vbi post enumeratas, plerasque dirutas vrbes, subdit tot igitur semirutarum vrbium cadauera terrarumque sub eodem conspectu exposita funera, non te admonent vnius, sanctæ licet, & admirabilis fœminæ decessionem consolabiliorem habendam? præsertim cum illa in perpetuum prostrata atque diruta sint, hæc autem ad tempus erepta nobis, meliorem iam vitam exigat?] Hieron. etiam ad Heliodorum, quem in morte Nepotiani consolatur: ab exemplo argumentum sumit, Anaxago-

Mors communis. *l.* 2. *Ep.* 8. *ad Faustinum.* *Epist.* 2. *Cic.* 3. *Tuscul.* 58.

xagoræ (inquit) semper fuit laudata sententia, cui cum mors filij nunciaretur, dixit, sciebam me genuisse mortalem. Exempla.

Sextus ab exemplis eorum qui forti animo se gesserunt. Aug. affert exemplum Dauidis, Cum adhuc paruulus filius viueret, lugebam dixit Dauid; erat enim spes longiorem vitam impetrandi, at post mortem stultum est lamentationibus animum inundare, Ego ibo ad illum, non ille reuerteretur ad me. Addit idem; qui sub lege positus erat suam suorumque tristitiam compescuit, nos qui sub gratia sumus, qua fronte mortuos nostros gentilium more plangimus?] Orig. exemplo Abrahæ argumentatur, proprium filium mactare iussus est, A te (inquit) non exigitur vt filium alliges, ipse gladium pares, ipse vnicum iugules, proposito saltem ac mente constans esto, fide fixus lætus offer filium tuum Deo ecce istud est opus Abrahę, si filij Abrahę estis, opera Abrahę facite, & nō cum tristitia.] Seneca etiam brutorum adfert exempla, nam loquens de prædatis, amissisque catulis, ac pullis feræ (inquit) cum vestigia Catulorum consectatæ sunt, & Syluas peruagatæ, cum ad cubilia expilata redierint, rabiem intra exiguum tempus extinguunt. Aues cum stridore magno, inanes nidos circumfremunt, intra momentum tamen quietæ, volatus suos repetunt.] *Serm. 2. de Cōs. mort. cap 5.* *2. Reg. 12.* *Hom. 8. in Genes. p. 3.* *Libro de Consol. ad Martiam cap. 7.*

Septimus denique ex Dei amore, quem omnium aliarum rerum amori, & liberorum, & vxoris, & amicorū præferendum esse nobis statuamus. Matt. qui amat patrem, & matrem plusquam me, non est me dignus, ex quo loco argumentū est. Chrys. Aemulator, ait est Deus, & vult à nobis super omnes adamari, propterea, inquit, & tibi maritum abstulit: propterea, & B. Iob nihil acerbi passus est, cum intempestiuam suorū omnium mortem audiret, eoquod Deum plus amaret, quam illos.] Optimus est hic locus, vt Concionator traducat rem suam à Consolatorio genere ad hortatorium, & persuadere conetur, vt quicquid amoris in eum qui vita defunctus est, habebant, conferant in Christum Dominum, certissimum, ac singularem omnium animarum consolatorem, præsertim si mortui exemplum, & imitatio sanctitatis afferri queat. Amor erga Deum. *Matt. 10.* *Hom. 6. in c. 4. 1. ad Thess.*

Pro suffragijs defunctorum loci. Cap. XVII.

SVperest vt etiam aliquos locos annotemus, ex quibus materia sumi possit, persuadendi vt defunctorum animas, quæ in purgatorio igne purgantur suffragijs adiuuemus. Primo po- Humanitatis laus.

test proponi quanta sit laus humanitatis, & miserationis quippe quæ ingenita sit naturæ humanæ, per quam homines secernuntur à feris adeoque propria, vt inter alias virtutes humanitatis nomen habeat sola, & merito quia propria hominum, & de hominibus bene meretur propter naturæ humanæ societatem. Deinde per hanc, homines Deo similes sunt, cuius est, & sua, & se ipsum nobis communicare, & patrem esse misericordiarum. Præterea inter virtutes morales excepta religione, pręstantissima est ratione obiecti, pręstantissimũ est etiam opus, in mundum alterum transmittere beneficia, non intercludi morte commercia humanitatis nostræ, non exstingui, raptis morte amicis beneuolentiam. Secundò, cum tam propria sit hominum, humanitas, & misericordia, tamque nobilis, præcipuè erga animas purgatorij, est exercenda. Primo propter earum necessitatem, quæ summa est cum sint in maxima inopia, nec possint sibi ipsis subuenire, nec ad nos de de communi lege accedere, & grauissimis affligentur pęnis ad satisfactionem, donec purgatæ in cœlum auolent. Secundo propter ipsarum merita, & dignitatem, sunt enim omnes animæ prædestinatæ ab ipsa æternitate, sunt Deo amicæ, & ornatæ gratia, atque adeo confirmatæ, & cœlestibus præmijs destinatæ, ac potituræ maximo regno, & opulentissimo. Quo igitur animo rex aliquis in dignitate constitutus, ab ijs qui eum nossent, præsertim si scirẽt ipsum mox recuperaturum regnum omni ope ab omni miseria educeretur; hoc eodem par est, nos pijs defunctorum animabus, liberalibus præsto esse subsidijs. Tertio propter beneficij magnitudinem, si perpendatur quanti sit æstimanda gloria Beatorum, ac visio Dei, quanti facienda vel per vnam horam duntaxat. Quod igitur erit beneficium, si hoc tua perficias opera, vt per plures annos, erepta pænis anima cœlestis gloria perfruatur? Quarto propter beneficij conferendi facilitatem, cum enim dixerimus summum esse Beatitudinis prætium, tamẽ hanc possumus exigua, & facili opera, & exiguo vt ita dicam sumptu nostro, animabus illis comparare. Quinto propter beneficij etiam amplitudinem, rem enim pergratam facimus, ipsis primum animabus, deinde cœlesti Ciuitati, cuius ciues multiplicamus, & carcere liberamus, habere enim multos ciues, & omnes liberos, & diuites, & beatos ad nobilitatem pertinet ciuitatis. Sexto propter spem mercedis. quamuis animus vere liberalis ad benefaciendum non spe mercedis, sed honestate ducitur existimans eos non benignos, sed auaros qui beneficia vel

Animæ Purgatorij dignissimæ.

Beneficij amplitudo.

Spes mercedis.

vel permutant, vel fœnori locant, tamen gratus accipientis animus inuitat, lętioremque facit benignitatem. Quis autem ita gratus vt animæ iam beatæ? in quibus agnitio beneficij clarissima, voluntas promptissima, facultas ad remunerandum maxima. Postremo quæ quis facit hæc recipiet; paucis accipito recta in cœlum datur ascensus ijs qui in mortuos pij sunt dum viuunt, omnino efficiet Deus vt vbi vita discesserint viuentium pietate fruantur.

De materijs in genere Refutatorio quoque modo tractandæ sint. Et primo contra Gentiles, & Mahumetanos.
Cap. XVIII.

IN refutationibus occurret aliquando occasio errores, & falsa dogmata tum gentilium, tum Iudæorum, tum demũ Hæreticorum; sæpe confutandi, etiam qui inter Christianos irrepunt errores, & inueterati abusus expugnandi, quare cõtra hæc, arma militiæ nostræ in promptu esse debent. Primo loco si agendum sit contra gentiles, doctrina incipienda ab erroribus eorum confutandis, vt olim fecere patres contra eos disserentes, & ij primo loco errores premendi, qui euidẽtissimi erunt, ostendendo, cui error vel vnus admixtus sit, eã nec à Deo, nec rectæ rationi consentaneam legem esse posse, vt si plures Deos asserat, si contra principia legis naturæ aliquid contineat si pugnantia loquatur. Tum tractandæ fidei Christianæ argumenta, & incitamenta credendi. Postremo ipsa explicanda fides, initio ab ijs rebus ducto, quæ minus humanæ mentis captum excedunt, ostendendo quam sit sanctitas Christianę religionis, & rationi consentanea, & societati humanæ conueniens, vtilis, iucunda. Quid enim vtilius principibus, subditorum obedientia? quid priuatis hominibus fide, & iustitia cõmodius? quid omnibus æque aut iucundius, aut opportunius pace, & mutuæ lege charitatis? & hæc tamen parua sunt præ ijs, quæ in cælo, quæ in æterna, & bonis omnibus cumulata vita bonos Christianos manent. Dum hæc tractantur, interim duo hæc monita seruanda in vniuersum erunt, Primum vt appareat in moribus docentis virtus, & pietas, & syncera in auditores Charitas, cũ modestia, & grauitate coniuncta, absint maledicta, absit contẽptio, absint derisiones, & amara scommata, cum his potius cõciliandæ beneuolentiæ, & excitandæ attentionis adhibenda prę sidia, & Deo quotidianis precibus, alijsque modis cõmendan-

Modus confutandi gentiles.

dum negotium, à quo lumen omne veritatis descendit. Secundo impellendi sunt hi quorum res agitur, vt ea quæ legis naturæ sunt ac ferè vniuersali omnes lumine cognoscunt, præcepta seruent, adhortandique, vt petendo à diuina bonitate lumini insistant, per quod ea quæ rectissima & saluberrima sibi futura sint, agnoscant, & amplectantur. Ratione, ac via persimili cum Saracenis, & Mahumetanis agendum est, primo loco aliquot colligenda capita, ex quibus eorum errores manifesti fiant. Deinde afferenda etiam fundamenta, quibus nostra religio optimè innixa est, quia nostræ Religionis confirmatio alienæ sectæ confutatio erit. Illorum infamis secta his modis confutari potest. Primo Mahumetus nulla edidit miracula quibus & ipse à Deo missus probaretur, & eius doctrina à Deo esse appareret, ipsemet testatur se nullo alio miraculo, opus habere, quam quod suum Alcoranum ediderit, nec inficiatur se fuisse imperitum. Adhæc non sanctitate, non sapientia, sicut neque miraculis, sed armis vsus est, ad populos sibi subijciendos. Secundo mentitur cum dicit suum nomen in Deuteronomio, & in Euangelio olim fuisse: seque vt prophetã à Christo promissum, sed per odium, Christianos eius nomen sustulisse, quod quam sit ridiculum quis non videat? Cur enim ante aduentum Mahumeti, qui post sexcentos à Christi Natiuitate annos venit, nomen eius debuissent eradere potius quam Iudæ, aut Pilati? Et post aduentum honorassent magis, si à Christo fuisset prædictus: Præterquam quod ex antiquissimis Euangeliorum codicibus, qui extabant, nostri redargui potuissent. At mendacium quo se à Christo promissum dicit, satis se ipsum prodit, nam se promissum ait cum Dominus Apostolis Spiritum sanctum, & Spiritũ veritatis promisit. Atqui cum Apostolis Christus denunciasset, ne Hierosolimis discederent, antequam Spiritum sanctum reciperent; debuissent ad annum sexcentesimum viuere, & expectare, scimus tamen paucis post Christi Ascensionem diebus Spiritu veritatis impletos, & mox ad prædicandum Euangelium per totum terrarum Orbem dispersos. Tertio falsa loquitur, & secum apertissimè pugnat ipse. Nam in Alcorano Euangelium laudat, appellans ipsum verum, & rectum, & lucem, Christum etiam vocat verbum veritatis. Quod si ita est, ergo falsa ipse loquitur, negans Trinitatem personarum, & Christum esse filium Dei, eo argumento quod absurdum iudicet Deum Patrem, habere vxorem. Nam Christus qui per eum est Verbum veritatis, mysterium Trinitatis reuelauit, in cuius inuocatione Baptismum,

Loci ad confutandã infamem sectam Mahometti.

Mendacia Mahometti.

mum,

mum, quæ est prima porta Christiani nominis instituit, & se filium Dei sæpius ostendit. Falso itẽ negat, Christum esse passum, sed loco eius dicit aliud apparens corpus fuisse à Iudæis cruci affixum, Quæ fuit hæresis Manichæorum, qui docebant Christum non veram assumpsisse humanam carnem, sed apparentem, & tamen Christus ipse sæpe prædixit sese passurum, & id ipsum prædixerunt tanto ante prophetæ, ergo aut verbum veritatis falsa loquitur, quod repugnat, aut Mahumetus verbũ falsitatis pronunciat, quod verum est. Et quæro si Christus est Verbum veritatis, quare non credit Christo dicenti, sine Baptismo neminem saluari posse? quare promittit post hanc vitã suis Mahometes multitudinem vxorum, cum Verbum veritatis dicat, post hanc vitam fore homines sicut Angelos Dei? Addamus huic argumento etiam Corollarium, cum Mahometani dicant in Christiana lege salutem esse, & Christianos suam legem seruantes consequuturos salutem, necesse est concedant etiam esse veritatem, nam vt cum falso dogmate vera consistat religio, & Deus eam probet, ab omni ratione alienum est, quod si veritas est in Christiana religione, necesse est sectas omnes ab hac alienas, falsas esse, & ipsam Mahumetanam superstitionem detestandam, quia sic docet Christiana religio. Quarto liber Alcorani quem ipse loco miraculorum esse dicit confusissimus est, & videtur, qui eum dictauit mentis inops fuisse, cum sine ordine, sine præceptis ad vitam instituendam sit confarcinatus, promittit paradisum post mortem, & fluuios lactis, & mellis, & pulcherrimas vxores. Vnde hæc habet cum nec miraculis, nec vlla ratione probet? & adeo rationi aduersentur, vt fælicitatem hominis non aliam quam belluarum corpori seruientium faciant? Quinto Saraceni, & Turcæ sunt homines ingenio barbari, ac rudes, non habent literarum studia, non sciẽtiarum vsum, Princeps Turcarum est tyrannus, occidit fratres contra omne ius naturæ, violentia regit, & cæde, ac minis. Imo per Mahometem prohibitum est eis ad disputationes, & congressus descendere, & vetuit ne defenderent legem doctrina, & argumentis, sed armis solum, eoquod suæ causæ omnino diffideret. Sexto nec mirum videri debet si eorum secta latè diffusa sit, tum quia per vim propagata est, & defensa tyrannicè, tum quia libertatem ac viuendi licentiam tradit, præsertimq; omni libidinum generi habenas laxat, ideoque inter eos maximè sparsa est nationes, quæ sunt in libidines magis effusæ. Ad nostram vero confirmandam religionem habemus omnia

Testimoniũ Mahometanorũ pro nobis: Ad hominem.

principia quæ desiderari possunt, vt aliqua Religio à Deo instituta, & ordinata comprobetur. Primo habemus tot scripturas veteris testamēti quæ Christum describunt expressè, quas & multi Philosophi præsertim Platonici magni fecerūt. Et Mahometus probat affirmatque in eis Christum verè prædictum, & esse verè Messiam in Hæbreorum lege ac prophetis promissum. Secundo habemus testimonium decem Sybillarum de quibus Varro philosophus scripsit, earumque nomina, patrias, & tempora describit, & addit earum libros à Romanis propositos in loco sacro, & destinatos ab eis Sacerdotes, qui eos custodirent, in quibus multa prophetico spiritu, & magna de Christo prædicuntur. Tertio habemus expressum S.Ioannis Baptistæ testimonium, cuius sanctitati non solum Iudæi multum tribuebant, sed etiam ipsi Mahometani, tanquam summum prophetā eum colunt. Quarto habemus testimonium tot martyrum qui suo sanguine corroborarunt, quorum constantia non erat humana. Quinto testimonium virorum doctissimorū, tum ex Hæbreis, tum ex philosophis gentilibus ad Christum conuersis ita vt possimus assignare multos in singulis sæculis sapientissimos, quibus omnino Mahumeti secta destituitur, cum inter Turcas, & Mauros vix possit inueniri vnus aliquis eruditus, imò profitentur armis non rationibus sua se dogmata tueri. Sexto accedit adhæc sanctitas, & puritas doctrinæ Christianæ quæ omne vitium prohibet, & omnes virtutes complectitur, & integerrima tot sanctorum vita, maximum est testimonium veritati Religionis quod à Deo sit, adeo vt ipsemet Mahumetus dixerit se à Deo, missum, vt mitiorem aliquem viuendi modum edoceret homines, quod Christiana lex esset nimis perfecta. Septimo videmus experientia per Euangelicę legis prædicationem, sublatam è mundo Idololatriam, & vnius Dei verum cultum inductum, quod magnum est argumentum illam esse à Deo. Octauum testimonium est conuersio Romani Imperij, cum esset Roma totius orbis Domina, haberetque viros, & in scientijs eximios, & in armis præstantissimos, & tamen sine armis, sine eloquentia humana, eiectis Idolis cessit Religioni Catholicæ iuxta vaticinium. Isa. licet initio Romani Imperatores summa potentia Christianos persecuti fuerint, & nil potuerint perficere. Nono victoria omniū persecutorum, & hostium Christiani nominis, qui post adhibitam omnem artem ac vim contra fidem nostram, tamen deuicti sunt, & prostrati, vt dicere possimus illud Esd. 3. super omnia

[Margin notes: Religionis nostræ cōfirmatio, & loci. — Vide Baron. in apparatu ad Annales Ecclesiast. — Isa. 26.]

nia

nia vincit veritas, cum Mahumeti lex non habuerit expugnatores, sed ipse potius rudes, & barbaras nationes vi & armis sibi subieeerit, & cum summa tyrannide conseruarit, permittens eis libertatem vitæ laxioris. Hæc de gentilibus.

Contra Iudæos. Cap. XIX.

NOn minus cum Hebræorum, apud quos alicubi Conciones habentur, peruicacia desudandum est. Duo etiam, contra hos, armorum adhibenda sunt genera. Primo afferenda quæ nos contra ipsos habemus argumenta. Secundo dissoluendæ rationes, & argumenta quibus pertinaciam suam cum summa obstinatione fouent. Ad primum caput, præter ea quæ contra gentiles, & Mahumeti sectatores allata sunt, quæ etiam Iudæos vrgere maxime possunt, præsertim quod ipsorum scriptis sacris confirmentur, hæc faciunt. Primo vox omnium prophetarum venisse iam Christum apertissime demonstrat, cum omnia quæ de Messia prædixerint optimè Christo conueniant, & tempus Messiæ, quia ablatum erat sceptrum Iudæ, & septuaginta hebdomades completæ Danielis, quæ duo tempora etiã secundum Rabbinorum doctrinam iam cõpleta esse ante multa sęcula facillimum est demõstrare vt non possint Hæbrei tergiuersari, & locus Bethleem, & miracula, & passio, & mors, & modus quæ tam dilucide vaticinatus est Isaias, vt non futurũ aliquid tanquam propheta, sed præteritum, tanquam Euangelista, narrare videatur. Secundo adde Ioannis Baptistæ testimonium cuius natiuitas admiranda, cuius sanctitas singularis. Tertio ex Galatino, in Talmud extat traditio quædam a Iudæis probata, Messiam in fine quarti millenarij ab orbe condito fuisse venturum, & duo priora annorum millia vocant inanitatis, in quibus nulla erat à Deo scripta lex hominibus data, duo alia vocant legis, post hæc assignant alia duo vsque ad mundi finem quæ vocant Messiæ. Iam vero negare non possunt quartum millenarium expletum esse, quo tempore nos Christiani dicimus Christum incarnatum, quare oportet necessario dicere vel Messiam venisse, vel falsam esse traditionem quam Hæbræi receperunt. Qui cum videant se in angustias redigi, adiecerunt, debuisse quidem Messiam in quarto millenario venire, sed ob peccata gentis Hæbreæ eius aduentum dilatum esse, quasi vero Deus non præsciuerit omnia ab æterno, vel ad Iudæos duntaxat saluandos promissus fuerit Messias, & nõ ad omnes gentes,

Loci contra Iudæis per lege Christiana.

Gen. 46.
Dan. 9.
Mich. 5.
Isa. 53.

Li. 4. c. 20.

tes,

tes, vt scripturæ docent. Quod si Hæbræi concedunt propter sua peccata non venisse, possunt etiã desperare aliquando venturum, cum peccata propter quæ differatur, nunquam ipsis facile conijciamus abfutura vsqne ad vltima mundi tempora.

Calamitas Iudæorum. Quarto magnum argumentum est, ex calamitatibus quas tam diu patiuntur, & ex ruina synagogæ, quæ erat olim Deo tam dilecta hæreditas; iam satis apparet à Deo derelicta, vt non sit inter eos, post tot annorum sæcula, nec propheta qui eos consoletur vt olim, nec sacrificium, nec Dei protectio, nec vlla terrena fęlicitas, vt lex illa promittebat suis obseruatoribus, sed perpetua captiuitas, in pœnam quod verum Messiam noluerunt admittere, imò occiderunt, imò sanguinem illius super se, & super filios suos coram Pilato imprecati sunt. Ipsimet Iudæi videntur etiam nolentes fateri, hanc esse malorum suorum causam, cum in libro Talmud, qui ab ipsis confectus est, circa Christi annum quadringentesimum, diras in Christianos blasphemias euomant, cum tamen non eos Christiani persequerentur, sed Idololatræ Romani, & nunc nos etiam pro ipsis oremus, sed apertè significant hanc suam in Christianos rabiem, non tàm in ipsos, quàm in Christum, quem Christiani colunt esse. Aduertant Iudæi nunquam aliàs similia passos, nam sæpè aliàs in angustijs ad Deum clamantes misericordiam impetrarunt, & liberati sunt, nunc post mille, & sexcentos annos, licèt Deum precentur, licèt Idola non colant, vt aliquando fecerunt, licèt legem mordicus defendant, ac Sabbatha, licèt cum alienigenis matrimonia non contrahant, nil tamen opis à Deo experiuntur, argumentum est certum perfidiæ eorum, & derelictos à Deo, quòd Messiam natum obdurato corde nolint recipere.

Prædicatio Apostolorũ. Quintò, ex prædicatione discipulorum Christi, & eorum qui primi fueruut Christianæ Religionis Prædicatores, aduertere possunt, eos nec deceptos esse, nec voluisse mundum decipere, nam ipsi ad fidem multis miraculis inducti sunt. Quis credat Paulum summo ingenio virum, & in Hebræorum literis eruditissimum, maximum religionis paternæ zelatorem, & acerrimum Christianæ doctrinæ hostem ad Christum sine miraculis adductum? Apostolos non credidisse sine miraculis certum est, sicut & alij plerique viri graues in exordio nascentis Ecclesię Christianæ, miraculis viderunt confirmari doctrinam, & ex literis sacris hebræorum satis, superque veritatem agnouerunt. Neque apparet vllum fundamentum quod tales magistri, ac prędicatores mundum voluerint arte aliqua,

& fal-

& fallacijs decipere. Certe si id tentare voluissent, alia facillimè potuissent commenta quærere, quæ ad persuadendum, ac decipiendum essent magis accommodata, & nihilominus nudum Euangelium prædicarunt, hoc est res ad credendum arduas, ad operandum difficiles, non clam, vel in pagis rusticorū, seu rudibus populis, sed statim in maximis Ciuitatibus, publicè primum Hierosolimis, vbi aderant viri in sacris literis peritissimi, in Græcia, vbi florentissimæ philosophorum academię vigebant. Romæ, vbi tot grauissimi Senatores, ingenio literisque pollentes, & armis potentissimi dominabantur. Deinde totum orbem, peragrantes, obiecerunt se Regibus, & Imperatoribus, & cuiuis potestati, nullum quærentes sibi temporalis emolumenti lucrum, sed omnia contemptui habentes, & confirmantes dicta miraculis: quo enim alio modo Idolorum cultores spreto antiquissimo cultu crucifixum amplexati fuissent? Et tamen perfecerunt Apostoli quod aggressi sunt, & Christiana religio disseminata, & propagata, de toto mundo triumphauit, & Idolorum cultus deperijt, & Hæbreorum cæremoniæ obliteratæ sunt. Adde adhuc, modum, quo primi prædicatores vsi sunt, fuisse simplicem, sine fuco verborum, sine persuasibilibus humanę sapientiæ verbis. Nunquam voluerunt admittere neque vllas gentilium superstitiones, neque aliquas Hæbreorū cæremonias, quod si fecissent videbatur facillimè totus Orbis terrarum Christianam religionem illico secuturus. Sexto ex multis Hæbreorum, qui rei veritate conuicti fidem Christi susceperunt, facilè idem intelligi potest. In principio statim post Christi mortem, & recentem adhuc Christi sanguinem multi conuersi sunt, & postea semper vidimus, & videmus, ad fidem multos accedere, etiam gentes ad Christum conuersas, videntes quod ex scripturis futurum possunt aduertere, quæ, & gentium vocationem crebro prædicāt, & Hæbreorum reprobationem. Quare nihil est mirum si multi in sua perdurant obstinatione, cum id etiam prophetæ doceant, & Iudæorum cæcitatē futuram, & vltimis mundi tēporibus conuertendos exprimant. Septimo Iudæi fatentur à Christo facta miracula, negāt tamen resurrexisse; miracula vero ab eo facta ideo affirmant, quod cū esset puer in Aegypto educatus, ibi artem magicam per quam miracula ederet, perfectè didicerit, vel quod optimè sciret pronunciare nomen Dei tetragrammaton, cuius perfecta pronunciatio eam virtutem haberet. Corpus autem Christi ab eius discipulis clam sublatum, & absconditum fabulantur esse, ab ipsis au-

Conuersio multorum Hæbreorū.

fis au-

ſis autem Iudæis diligenter, conquiſitum, & inuentum. Quæ quis non videat ridicula eſſe commenta, & deliramenta, cum Chriſti miracula omnem ex mundo ſuſtulerint Idololatriam, & ipſam magicam artē? Quis vnquam magus toto orbe, ſublato Deorum cultu, potuit adorari? Et cur eius Apoſtoli, ſi etiam ipſi arte magica facerent miracula, Chriſto potius diuinos honores quærerent, quam ſibimet ipſis ambirent? At Hæbrei, ſi Corpus Chriſti ſublatum inuenerunt, cur quæſo non publice ſuſpenderunt, vt populus fraudem diſcipulorum Chriſti reſurrectionem prædicantium aduerteret? Secundo loco dicebamus diſſoluendas eſſe eorum rationes, & cōmenta, ſed quoniam argumentum hoc ex Patribus multi tractarunt, vt Tertullianus & Iuſtinus, & alij, & apud Theologos ſcholaſticos fermè omnes diſputetur, cum de Chriſti incarnatione agunt, non video onus hoc neceſſario mihi aſſumendum eſſe, nam multa quæ afferunt non impleta noſtris temporibus, friuola ſunt, cum ſcripturæ ſecundum ſpiritum, & de Eccleſia noua loquantur, non de Iudæis ſecundum carnem, & bella Meſsiæ, & arma, & opes ſpiritualiter intelligantur, facile erit oratori inuenire, & eorum rationes, quas obijciunt nobis, & reſponſa Patrum, ac Theologorum. Illud ego monuerim quod proportione valere apud alios infideles poteſt, vbi tractatum eſt aliquod argumentum, & error neruosè, & populariter confutatus eſt, adhibitis ſimilibus & exemplis, quæ rem ante oculos ponant, admixta etiam oratione morata, & lenibus motibus qui animos auditorum concilient, adhibendos eſſe motus graues, ponendam ante oculos mortem, æternitatemque eam conſequentem, & ſupplicia nunquam finem habitura, ad quæ euitanda fruſtra faciant omnia niſi religionem veram ſequantur. Quæ Chriſtiana docet religio optimis argumentis ita innixa eſſe vt euidentiam habeant credibilitatis, vt Theologi loquuntur, & docent, & nullum ſit periculum toto ea animo complecti, ſed periculum euidens, & horrendum, ſi oblata reſpuantur, nullum fore locum excuſationis, nullum pænitentiæ, & alia id genus, adhibendo obteſtationes, exclamationes per commiſerationem, ac pauorem inpendentium pænarum lachrimas, & quicquid ad emollienda obdurata valet pectora. Si ita agatur atque operā ponat Orator vt ad amorē alliciat auditores, ac propterea eos cum modeſtia atque obſeruantia, & vera charitate tractet, conuitijs, & contumelijs, & omni contēptu abſtinēs, ſperarem diuina iuuāte gratia haud modicè profecturū,

Diſſoluenda Hebræorum argumenta.

Contra

Contra Hæreticos. Cap. XX.

IN confutatione hæreticorum duo præcipuè attendenda sūt, Primum quibus maximè principijs aduersus eos Romana, & catholia fides, & Ecclesia nitatur. Secundo quis modus, & quæ prudentia tenenda cum ipsis, vt possint aliqui ad antiquā fidem reuocari. Neque est animus in priori capite immorari cnm tam multa iam extent doctissimorum virorum volumina, vnde ad confutandas hæreses materia copiosissimè suppetat. Primo habes apud patrem nostrum Edmundum Campianum qui pro Catholica religione, post multos exantlatos in Anglia labores gloriosam mortem oppetijt, In breui, sed aureo libello decem rationes quibus magnus ille Christi athleta fretus, ad certamen hæreticos Angliæ prouocat, quæ quidem non tam decem rationes mihi videntur, quam decem munitissima propugnacula, quibus catholica fides stat, & perpetuò stabit inuicta. Sunt autem, Bibliorum sacrorum sacrosancta maiestas, quibus prophanandis impias, ac temerarias manus hæretici iniecerunt. Diuinorum verborum sensus, & interpretationes ab hęreticis eisdem corruptæ, & in peruersissimos sensus distractæ, Ecclesiæ sanctæ, & vniuersitatis per totum orbem diffusæ, antiquissima fides. Patrum sanctissimorum authoritas. Firmamenta certissima quibus sancti Patres nituntur, Tot conciliorū consensus, Antiquissimæ historiæ veritates. Horrenda quæ hæretici docent portenta de Deo, Christo, Ecclesia, Sacramentis, & alijs fidei dogmatibus. Sophismata fallacissima eorundem. Denique innumera testimonia, Cœli, Inferni, ac totius Orbis, omniumque temporum, quæ omnia non erudite modo, sed eleganter, & efficaciter proposita videre qui velit poterit. Aureus est etiam Vincentij Lyrinensis libellus. Secundo pro nobis est Antiquitas eorum quæ credimus, nam gratia exempli cultum imaginum fuisse in Ecclesia ante multa sæcula, ne hæretici quidem negare possunt, cum in antiquissimis templis adhuc videantur: ad memorias Martyrum, & Reliquias eorum multa esse facta miracula quanta temeritate quis neget? Certè Augustinus refert miracula à se visa: Præterea Sanctissimi Sacramenti veritatem ita creditam, vt nunc Catholica fides docet volumina Sanctorum Patrum Orientis, Occidentis, ac totius orbis luce clarius testantur, & clamant. Contra verò maximū est principium ad falsitatem dignoscendā, cum aliquid nouum affertur

Edmūdi Cāpiani decem rationes.

Antiquitas religionis.

l. Confess. 9. c. 7.

affertur contra id quod semper vniuersa docuit Ecclesia, siquidem zizania sunt quæ super triticum superseminantur. Audi Tertullian. reuertar (inquit) ad principalitatem veritati, & posteritatem mendacitati deputandam, ex illius quoque parabolę patrocinio, quæ bonum semen frumenti à Domino seminatū primo constituit, auenarum autem, sterilis fęni adulterium, ab inimico Diabolo postea superducitur, propriè enim doctrinarum distinctionem figurat, quia, & alibi verbum Dei seminis similitudo est. Ita ex ipso ordine manifestatur id esse dominicum, & verum quod sit prius traditum, id autem extraneum, & falsum quod sit posterius immissum.] Hæc Tertull. Ego planè his subijcerem per ironiam. O patientissime Christe, qui passus es Ecclesiam tot annos destitutam, & expectasti Lutherum, & Caluinum, aliosq; huius farinæ, qui illam amplecterentur, & adderem ad eos conuersus, qui estis vos, vnde venistis, vnde vos proripuistis, vbi hactenus latuistis? Sero venistis, nimis tardè surrexistis, iam olim audiuimus quid de Christo, de Ecclesia, de Sacramentis tenere debeamus, non bona res est quod nunc noui contra antiquitatem apparetis, siquidem bonum triticum iam olim, & satum, & natum est. Audiamus & Hieronymū. Quisquis es assertor nouorum dogmatum, quæso te vt parcas Romanis auribus, parcas fidei quę Apostolico ore laudata est cur post quadringentos annos docere nos niteris quod ante nesciuimus illam senex tenebo fidem quam puer didici.] Tertio optimum principium ad confutandas hæreses nostri temporis, est demonstrare ad regimen Ecclesiæ, concedendum necessario esse vnum visibile caput ad quod confugiendum sit in rebus ad fidem spectantibus, & cui standum in his quæ ad regimen animarum pertinent, idque esse Romanum Pontificem. Cætera omnia prona erunt, si hic primus articulus bene confirmetur. Hoc autem facile est demonstrare, tum ex tradita Sancto Petro potestate, cui totius gregis Christi cura commissa est, tum quia non est credibile Christum Ecclesiæ solum prouidisse pro tam modico tempore. Tum ex perpetua successione Romanorum Pontificum, licet toties fuerit à potentissimis Imperatoribus, & hæreticis impugnata Petri Sedes nunquam tamen expugnata semper stat. Tum ex obedientia quam omnes Sedi Apostolicæ dederunt. Quarto hæretici nullam possunt ostendere nobis authoritatem quare sit eis credendum contra antiquam fidem Christianorum, contra Patrum, & conciliorum decreta. Nam ipsi nulla habent miracula:

De præscr. hæret. c. 31.

Epist. ad Panmach. 55.

Fundamentū contra hæreses nostri tēporis.

Tilmānus Bredem. bach. coll. sacrarum, Lib. 7. c. 3.

la: nisi quod Caluinus voluit quendam Brulæum Geneuę suscitare, qui ex conuentione mortuum se fingebat, & viuum occidit. Non possunt ostendere se à Deo missos immediatè, neque à Prelatis cum seipsos ingerant, & à se ipsis loquantur. Quid autem tam absurdum, ac arrogans quam in locis scripturæ obscuris suo iudicio niti? quid tam blasphemum quam quod dicat hæreticus: Ita mihi loquitur Spiritus sanctus, imò verius per me loquitur quam per Hieronymũ, & Augustinum? Quinto pro nobis est summa concordia doctrinæ catholicæ, & constantia in omnibus quæ semper Ecclesia credidit in omnibus Concilijs generalibus à Sede Romana approbatis, in omnium Sanctorum Patrum voluminibus, vbi dogmata fidei tractant. Cum inter hæreticos tanta discordia sit & dissensio, vt non solum in diuersis Ciuitatibus, sed in pagis, in singulis domibus alter cum altero pugnet, & vnus idemque quotidie mutet sententiam, vt non posſit constare quid cras sit crediturus. Quod magnum est argumentũ fore vt deficiant, sicut tot aliæ interierunt hæreses, cum tamen Ecclesia Romana per mille & sexcentos annos, eadem semper, contra tot hostium grauiſsima bella steterit. Sexto vita eorum qui Hæreses sectantur arguit falsitatem doctrinæ. Nam scimus Lutherum ideo contra Romanum Pontificem arma blasphemiæ conuertisse, quod dignitatem quam ambitiosè cupiebat non obtinuisset, quam autem fuerit turpis, ac sordidus, testatur libellus qui inscribitur fęces Lutheri. Sunt hæretici dediti crapulæ, ebrietati, pecunias beneficiorum vsurpant, libertatem carnis amant, hæc est causa tot errorum quos mordicus defendunt, & pertinaciæ quia nolunt præceptis arctari. Adde si lubet graue Tertulliani testimonium. *De præscr. hær. c. 43.* Notata sunt (inquit) commercia hæreticorum cum Magis cõpluribus circulatoribus, & Astrologis, cum philosophis curiositati scilicet deditis, quæ quidem omnia hæreditaria successione ad huius temporis hæreticos haud dubiè peruenerunt. Et hæc obiter dicta sint. Ad rem magis faceret secundum illud quod proposui caput, circa prudentiam agendi cum hæreticis. Quod autem dicebamus in principio de gentilibus, & de Iudæis iterauimus, hic etiam locum habet. Non enim vllo modo debet Catholicus ipsos hæreticos imitari, qui statim ad iniurias & scõmata ad irrisiones, & clamores sese conuertunt, contra potius vincendum in bono malum. Ita tamen vt licet abstinendum sit à personarum iniurijs, errores certè & hæreses summa vi argumentorum debent exterminari, & quanta pote-

poterunt maiori euidentia confutari. In libris quibus catholici eorum calumnijs respondent acutè, simul & eruditè satisfaciendum est, ne ipsi sibi sapientes in sua stultitia videantur, & alij qui legunt hæreticorum scommata in Catholicos, ex nostrorum responsis, ipsorum mendacia apertissimè detegant. Qui inter hæreticos versati sunt diu, melius experientia, & Spiritus sancti vnctione modum agendi didicerunt, quam à me possint audire: solum ero contentus adijcere obseruationem non meã, sed viri pijssimi & sapientissimi ex patribus nostris decem qui cum Beato Ignatio prima nostræ societatis fundamenta iecerunt. Is est P, Petrus Faber, qui diu inter hæreticos versatus roganti, Iacobo Laynio nostro secundo Generali quemadmodum quis hæreticis conuertendis cum fructu dare operam posset, capita hæc summa proposuit quæ à me in latinum sermonem ferè ad verbum conuersa sunt.

Modus agendi cum hæreticis ad fructum colligendum in priuatis præsertim colloquijs. Cap. XXI.

Epistola Patris Petri Fabri.

PRimò qui opem aliquam nostri temporis hæreticis afferre cupit, omnino id curare debet, vt Charitatem erga eos habeat, ac verè, & ex corde diligat, ac serio studeat omnem ex animo suo cogitationem exuere, rerum quæ illorum apud se valeant existimationem imminuere. Secundo omnino eorum animos sibi conciliet, vt ab ipsis diligatur, quod hoc modo fieri poterit, si familiariter cum eis agat, & cõmunicet in ijs rebus quæ nobis cum ipsis communes esse possunt, abstinendo interim ab omni disputatione, in qua vna pars alteram deprimere videatur, Prius enim communicandum est in his, quæ iuuare possunt amorem, quam in his quæ sententiarum diuersitatem habent. Tertio quoniam hæc hæreticorum secta est filiorum subtractionis in perditionem, & prius bonum pietatis affectum amiserunt quam fidem, oportet eodem ad eorum conuersionẽ ordine vti, vt prius exordiamur ab his quæ ad pietatem, & bonam conscientiam recuperandam valent; inde transeundum ad ea quæ ad rectè credendum pertinent, contrario modo atque in Ecclesię primordijs Patres vtebantur, nam tunc prius fidei dogmata tradebantur, postea veniebant ad operum, quæ ex fide manabant, præceptionem. Quarto itaque qui velit adiuuare ex his aliquem, qui, & male sentit de fidei rebus & est in peruerso statu peccati mortalis, prius agendum esset cum eo

vt à

vt à statu recedat peccati, quam de errore sermo habeatur. Nam facile est vt cum peccato etiam errorem abijciat. Quinto cum hæretici nostri tẽporis magis errent circa ea quæ sunt operabilia, quam circa dogmata speculabilia, prius persuadendi sunt vt afficiantur ad opera. Exempli gratia si quis habeat hanc hæresim, Ecclesiam non potuisse quemquam sub pœna peccati mortalis adigere ad officium recitandum, vel audiendum sacrum, huic esset persuadenda Orationum deuotio, & frequentia, nam si adhoc bene afficiatur, facilè euanescet hæresis. Sexto maximè aduertẽdum est præcipuos hæreticorum nostri temporis errores, qui præcipuè sunt contra Ecclesiæ præcepta huic principio inniti, quod adeo se imbecilles ad eorum obseruationem sentiant, vt falso iudicio decepti credant nimis arduam exequutionem eorum esse. quare animandi sunt, & magno spiritu inducendi ad fiduciam, vt intelligant non tantam subesse rebus difficultatem quantam sibi fingunt, vel dæmones suggerunt, quare si quis Spiritus sancti igne incensus ipsimet Luthero persuadere posset, vt pristinum Monachi habitum assumeret, & se ipsum Ecclesiæ subijceret obsequio, sine alijs argumentis, & disputatione omnes hæreses abiuraret. Sexto qui cum Hæreticis posset non alia miscere colloquia, quam de rectè viuendi ratione, de Virtutibus, de Oratione, de Morte, de Inferno, deque alijs huiusmodi rebus, quæ ad vitam rectè instituendam etiam Ethnicorum valent, Is plus esset eis adiumento, quam qui multa eruditione, ac Patrum authoritate, ad eos redarguendos vteretur. Octauo Denique huiusmodi homines, exhortationibus indigent, & admonitionibus ad mores corrigendos, ac timorem, amoremque Dei concipiendum, & bonorum operum desiderium contra ipsorum ariditates, distractiones, indeuotiones, imbecillitates, aliasque miserias quæ non tam in intellectu vigent, neque per prius, quam in eorum affectibus, atque adeo manibus, pedibus, corporibusq; Dominus eos Spiritus sancti virtute, & efficacia moueat qui scit verbum scriptum exterius, non esse satis. Hæc ex P. Petro Fabro.

Finis Libri Quinti.

ALII LOCI EX CHRISTO, & Christiana nobilitate desumpti.

LIBER SEXTVS.

Proemium.

PRæter eos, quos hactenus adduximus locos, non desunt alij adhuc qui inter theologicos sunt maioris ponderis, & Christiano oratori, ac nostris concionibus maxime accommodati. hi sunt qui ex Christi mysterijs ducuntur officijs, nobilitate, sacramentis, virtutibus, exemplis, beneficijs, doctrina, denique ex supereminenti magnitudine virtutis eius, & diuitijs gloriæ, vt Paulus vocat. Ex quibus Christiana nobilitas tota ortum habet. Hic mihi, Aurifodina quædã cælestis, auri gemmarumq. affluentissima aperiri videtur, quam nobis prophetæ primum, sub occultioribus quibusdam mysterijs, ac figuris effodere cœperunt, Apostoli deinde, cæteriq. Christi discipuli, publicarunt. Ex qua peculiariter D. Paulus singulari Dei luce illustratus, & Christi ardentissimo amore flagrans, pretiosissimos protulit thesauros, quibus epistolas suas egregie locupletauit, ornauitq. & gentes tam multas ad Christum eiusq. amorem adduxit. Ex eadem sancti patres, & ipsi, splendentissimas margaritas eruerunt, id est nobilissima argumenta quibus in triplici viæ genere, quod proposuimus, cælestibus monitis, purgarunt incipientes, progredientes animarunt, perfectos in omni genere virtutis consummarunt. Et quidem mihi non est animus neque eæ sunt ingenij vires, vt hanc partem, non modo, vt rei maiestas exigit, sed ne mediocriter quidem exequar, cui rei præstandæ nec ingens volumen sufficeret. Sed non videor sine huius nostræ institutionis iniuria me hanc tam illustrem locorum syluã,

Eph. 1.

vel potius cælestem quemdam Paradisum, dissimulare posse. Hoc sane est, Christianum oratorem agere, ex his locis qui ad Christum pertinent, argumenta ad Christianã pietatem persuadendam afferre, Hoc inquam est ex proprijs (vt aiunt) loqui.

Notitia Christi prædicanda. Caput Primum.

SEd principio hoc tanquã certissimum, apud se statuat Euangelicus Orator, quod alibi etiam significauimus, nihil omnino, aut grauius, aut fructuosius a se in suis ad populum concionibus, tractari posse, quam si Christi Domini nostri notitiã, frequenter, omnium auribus, & pectoribus profundè inserat, ex ea namque omnium spiritualium, charismatum, & virtutũ ornamenta efflorescunt. Illud etiam expertus affirmo, nihil dulcius, & cum maiori attentione ab auribus percipi, quam vbi de Christi dignitate, eiusq. notitia, erudite copioseq. ac feruenter loquentem audiunt. Certa est Domini sententia, Hæc est vita æterna (idest vitæ æternæ semen, & beatitudinis prægustatio, quæ esse in hac vita potest) vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, Certum item omnino est, ad ipsius Dei Maiestatem, potentiam, bonitatem cognoscendam, nulla nobiliori ratione, nullo faciliori ac breuiori compendio perueniri posse, quam si per Christum hominem ad Deum ascendamus, Qui videt me (inquit ipse) videt eum qui misit me Et ego sum Via Veritas, & Vita Nemo venit ad patrẽ nisi per me Si cognouissetis me, & patrẽ meũ vtiq; cognouissetis. Ego sum ostium ouiũ, per me si quis introierit saluabitur, & ingredietur, & egredietur & pascua inueniet, altissimæ scilicet contemplationis, efficacisq. ac suauissimæ cognitionis, quæ rationabilium ouium, proprium pabulum est. Ipse Sanctissimus Christi præcursor clamat. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit; Ipse enim imago est Dei inuisibilis, Ipse factus est nobis sapientia, ipse lux mundi, Idem ipse propterea liber vocatur. Sed ipsum audiamus doctorem gentium, qui in hac diuina schola tantum profecit, vnde eminentissimam illam sapientiã, hauserit profitentem: Deus (inquit) qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ, claritatis Dei, quæ est in facie, Christi Iesu, quod perinde est ac si dicat, ille idem dominus, qui a mundi exordio, corpoream lucem, quasi de tenebris eduxit in cordi-

Quanti referat Christum assiduò prædicare.

Ioan. 1.

2. Cor. 4.

X 2 bus

bus nostris spiritualem infudit, quod tunc arbitror, primum contigisse, cum ab ipsomet audiuit Christo Ego sum Iesus Nazarenus quem tu persequeris, cum circumfulsit eum lux de cęlo. per quam nos (ait) lucem, pulsis ignorantiæ, criminumq. tenebris, illustrati, etiam alios illuminare possimus, eundem Christum prædicantes, quem nos agnouimus, qui est lux vera, omnem hominem illuminans, ad hoc vt quisque Dei gloriam & claritatem agnoscat, quæ in sacratissima Christi facie, tanquam suæ diuinitatis emittente radios effulget: Hoc autem dixit Apostolus quia prædixerat, Non nosmetipsos prædicamus sed Iesum Christum Dominnm nostrum, quasi dicat, propterea de cęlo, lux nobis affulsit, vt ipsius Iesu Christi notitiam & gloriam, & nequaquam nosmetipsos prædicemus; Imo addit. Nos autem seruos vestros propter Iesum. Et verè serui sunt Christianorum, propter Iesum, qui Euangelicæ prædicationis ministerium, sanctè & sincerè propter Iesum exercentes, ad ipsum Iesum omnia referunt, & propter Iesum omnia faciunt; & cum Paulo nihil aliud quam Iesum, videntur & scire & loqui; Vtinam hanc tam nobilem seruitutem, omnes qui pro Iesu legatione funguntur, agnoscant & seruiant. Debet autem maximè in id incumbere Christianus Orator, vt intelligat ipse primum, deinde per suas conciones populus, qualis nam sit, & in quibus rebus sita, hæc quæ Christi notitiam proponit prædicatio, Non enim arida quædam, & nuda speculatio satis est ad efficiendum, vt vocat Christus, vitam æternam, ac veram huius vitæ beatitudinem, quam in Dei suiq. notitia ipsemet constituit. Debet igitur talis esse cognitio, quæ ita intelligentiā impleat, vt ad voluntatem quoque & ad actiones ipsas permanet. Sine dubio intellectus primo loco instruendus, ac prædicationis luce illustrandus est, non solum in his quæ ad veram de Christo fidem, & cultum pertinent vt ea sincerè firmiterq. teneat, quæ nobis, Euangelicæ fides historiæ, credenda proponit, tum contra ignorantiam, tum aduersus omnes gentilium, & Hebræorum, ac Hęreticorum errores, sed etiam vt Christi dignitatem, pulchritudinem, virtutes, eiusq. præstantissimas, ac diuinas actiones intueatur, & admiretur, quæ nequaquam a plerisque Christianorum cognoscuntur, etiamsi dogmatum fidem integram seruent, propter offusam eorum mentibus caliginem, quam ex varijs rerum humanarum, quibus impliciti viuunt cupiditatibus & peccatorū sordibus contraxerunt. In his enim etiā locū habet, quod Paulus capite supra citato ait, si oper-

In quo sita sit hæc Christi Notitia.

Primo, Intellectus il lustrandus.

si opertum est Euangelium, in his qui pereunt opertum est, in quibus Deus huius sęculi, excęcauit mentes infidelium, vt non fulgeat eis Euangelium gloriæ Christi qui est imago Dei. Sunt aliquę imagines, quæ licet pulcherrmæ sint, earum tamen speciem & viuos colores, perspicere oculus nequit, nisi in bono (vt aiunt) lumine, hoc est in apto quodam situ, ad lucem imagini accommodatam sit bene constitutus, Ita inter fideles sunt, qui etiamsi Christum audiant, Christum legant Christo nomen dederint, tamen nec pulcherrimam eius speciem contemplari nec eius virtutibus, eos delectari videmus, cum non sint, ea cordis puritate præparati, quam ad eam notitiam vero Christiano dignam, necessariam esse arbitramur. Hęc autem præparatio est, quam Isaias cap. 33. significat, quem locum aliqui de Messia exponunt & optime quadrat. Qui ambulat (inquit) in iustitijs, & loquitur veritatem, qui proijcit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne videat malum, iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius, panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt, qui huiusmodi fuerint de his propheta pronuntiat Regem in decore suo videbunt. Intellectus ergo, in Christo, diuinam personam, & omnes diuinitatis perfectiones, adorare debet, quem Deum esse, etiam res sensu carentes clamant, dum venti mareq. obediunt ei, dum aqua in vinum ad solum eius nutū transit; & panis in immensum multiplicatur, dum mortui vocantis imperium audiunt, dum se ipsum a morte reuocat, & innumera huiusmodi. In anima admiretur, Gratiæ plenitudinem quæ ei sine vlla mensura est data quæ triplex est, Vnionis, Capitis, ac Personalis, sapientiæ ac scientiæ Dei vt Paulus vocat thesauros, omnium virtutum altissimā perfectionem, Gloriam item Beatæ visionis omnium Angelorum, fęlicitatem lōgè excedentem; Corpus etiam, tanquam Spiritus sancti opus & diuinitatis Organum; Actiones præterea omnes, & animi & corporis, absolutissimas, & omni ex parte, eminentissima perfectione cumulatas. Denique cum Christum speculatur intellectus, etiam vt hominem, omnem ei conuenire pulchritudinē aduertit quæ vnigenito patris, par sit, omnium Angelorum, & rerum creatarum monarchæ, omnium prædestinatorum capiti, & æterni Patris dilecto. Sed præterea, qui pro Christo legatione fungitur, & Christum annunciat, id magis curare debet, vt hæc notitia, non intellectum modo, sed quodammodo etiam voluntatem amplectatur, repleat perficiat. Deoque coniungat;

Secundo. Christi Notitia, Voluntatem per Amorē perficiat.

iungat; sit notitia amorem pariens,nō qualemcunque,sed perfectum, qualem Christus apud Ioannem, magnificè his verbis prædicat, Ego sum Pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ, Et statim exprimens qualis hæc notitia, sit,subdit, sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem: Comparat hāc ouium erga suum pastorem notitiam, & pastoris ad oues,ei quam Aeternus Pater de Filio & de Patre Filius habet. O exemplar admirandum, vt sicut per hanc mutuam cognitionem,vnum sunt Pater & Filius in substantia,Ita oues à Pastore cognitæ, & Pastorem agnoscentes, per amorē voluntatis vnum fiant,quemadmodum ipsemet Christus,satis apertè docuit,cū, in eodem loco, Patrē orat vt sint vnum,sicut & nos (ait) vnum sumus, & iterum confirmans repetit, Ego charitatem quam, dedisti mihi dedi eis, vt sint consumati in vnum, quæ verba, si bene explicentur,magnum amoris incendium excitabunt. Huc etiam tendunt illa verba quæ habentur in capite 8.Cant. pone me vt signaculum super cor tuum, petit sanctissimus Pastor,cuius personam, illa diuina Ecloga representat, petit inquam, idem Pastor & sponsus, tanquam sigillum cordi nostro imprimi, vt sicut sigillum ceræ inhæret, & cera sigillum penetrat; Ita cordi nostro, Christus perfectè coniungatur, vt dicere valeamus, Dilectus meus mihi & ego illi. Neque hoc solum hæc notitia præstat,sed Tertio loco,id etiam,quod excellentius habendum est,ad actiones Christianas,quæ sunt veri amoris indicia,transire debet, ideoque meritò eodem Canticorum capite dicitur, non modo super cor, sed & super brachium, quod ex Ioannis supra allatis verbis intelligi manifestè potest cum ait Christus, sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem, sicut enim Pater Filium generans, per suum verbum omnia operatur, & Filius cum operante Patre simul operatur, & ad eum, omnia reuocat, Ita ratione quadam, pastor oues cognoscit, perfecta quadam notitia, & amore, sui ipsius in eis imaginem imprimens dum gratiam,& supernaturalia dona communicat; Et nos vicissim, in perfectam virtutum ac sanctitatis eius imaginem,ipso primum operante,& nobis cum ipso cooperantibus transformamur. Siquidem Christi cognitio, quæ mentem illustrat, & eiusdem amor voluntatem accendens, magna & multa pro Christo, & cum Christo operantur, vt non ab re in eodem Canticorum textu subdatur fortis est vt mors, dilectio, dura sicut infernus, æmulatio, lampades eius lampades ignis, atque flammarum, & quæ sequuntur. Quo loco comparatur hæc lux, & amoris ardor, Morti, Sepulchro, Igni, Flammis, Aquis,

Tertio, Notitia Christi ad actiones, & opera transeat.

Aquis, magnis Fluminibus, & adhuc subiungitur. Si dederit homo, omnem substantiam suam pro dilectione quasi nihil despiciet eam; Quod in Paulo apparuit, qui vt stercora arbitratus est omnia, propter eminentem scientiam Domini nostri Iesu Christi, sicut & de Mose idem Paulus Hebr. 11. testatur, quod maiores diuitias existimarit, omni thesauro Aegyptiorum, Christi improperium, sicut denique innumerabiles, Martyrum cohortes ac virginum, omnium perpessione acerbitatum probarunt. Modum autem quo, id efficiunt Sancti & electi Dei, eruditè admodum & selectis verbis ipse, idem Paulus, totus in Christum absorptus demonstrat, Nos autem (inquit) reuelata facie, gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem trãsformamur de claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu. Significant hæc verba, hoc esse Christianorum peculiare studium, vt non iam per figuras vt olim, sed sine vllo velamine, Christi Domini, mysteria, tamquam in limpidissimo speculo, & eius pulcherrimas virtutes, in tota vitæ ipsius æconomia ita contemplemur, ita nobis representemus, vt ipsi nos ad hunc intuitum, in eius imaginem transformemur, hoc est vt exponit D. Bonau: in eadem imaginata mysteria, progredientes de claritate vnius mysterij ad aliam claritatem maiorem, semper eius notitiam, & in nobis perfectionem maiorem nanciscẽtes, quod per operationem fiet Spiritus sancti, referentes in nobis ipsis, Christi impressam imaginem, Ita vt Christus ipse, in nobis impressus expressusque appareat, & nostræ intellectiones, affectus, actiones non tam nostræ quam Christi esse videantur, vt Paulus in Christum transformatus dicebat, non iam se viuere, sed Christum in ipso, quod est vt Diom Areop: de Paulo affirmat vitam viuere amatoriam, Et hoc planè est in eius imaginem de claritate in claritatem transformari, quia dum nobis, Christum, vel in vtero matris conceptum, vel in stabulo nascentem, vel inter doctores disputantem vel prædicantem represen tamus, vel miracula patrantem, vel pernoctantem in orationibus, vel peccata remittentem, vel transfiguratum, vel in cęnaculo cum Apostolis mira facientem ac dicentem, vel in horto patrem supplicantem, vel in passione tam multa, tamque grauia patientem, eiusque virtutes, & perfectissima opera speculãmur, & in nos transferre curamus, absque dubio ipsum Christum induimus ipsius in nobis viuam imaginem referimus. Vtinam cum eodem Paulo, & illa dicamus, In nullo confundar, hoc est nihil omnino, neque fames, neque iniuriæ, neque tormẽ-

Tract. de 7. grad. Cõtempl. gradu 7.

ta, neque persequutiones, neque Mors, nec quicquid sese obijciat, ab incepto proposito me poterit retardare, sed in omni fiducia (inquit) sicut semper ita & nunc, magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem, & tanti propositi firmitatem in Christum tanquam in causam referens subdit, mihi enim viuere Christus est & mori lucrum, Vides ne Orator Christiane, quantæ in hac Christi notitia opes, tanquã thesaurus diuinus in agro absconditus, lateant? quas sine magno damno populis occultare non possis, nec sine magno fructu depromere? vt omnes in hoc thesauro & inuento gaudeant, & communicato ditescant. Illud autem certum est, tum hæc & iucundissima tibi & saluberrima populo fore, cum verè dicere poteris: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi, nam signum eam imprimit formam, quam in se habet: & anulus per eam vim quam ipse à magnete recepit, alterũ anulum trahit.

Christum esse Caput omnium Christianorum.
Caput II.

PRincipium Sumamus ex eo loco quo Christum esse caput omnium Christianorum, nosque eius membra, & corpus fatemur. Sitque hic locus tanquam cæterorum locorum exẽplar, ad explicandum modũ, varia, ex locis varijs argumenta eruendi, nam idem in alijs repetere, longum esset. Ex hoc igitur loco pulcherrima ducuntur argumenta, primo erga Deum & Christum, Deinde erga nos, postremo erga proximos. Erga Christum, & Deum in hunc modum. Si caput est Christus, nos membra, ergo pluris Christum facere debemus, quam nos ipsos, sicut membra ad capitis defensionem, se ipsa, periculo obijciunt, & totum corpus, id maximè curat, vt caput saluum sit, sic & nos Christi gloriam tueri, vel sanguine debemus & nihil isto habere pretiosius. Si est caput ergo ex illo pendere debent membra, inde regi, inde trahere vitam, inde vim ad omnes actiones, quod ipse Dominus similitudine palmitum declarauit, qui nisi manserint in vite, ferre fructum non possunt, atque adeo, maximè curandum est, vt connexio cum capite conseruetur, quam argumentationem explicat Augustinus in illa verba, Ego sum vitis, vos palmites, & sine me nihil potestis facere. Siue parum (inquit) siue multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest. Et infra vnum de duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis, si in vitę non est,

[Margin: Primo, Ex hoc loco multa colligimus. Erga Deum.]

[Margin: *Tract. 81. in Ioan.*]

est, in igne erit, vt ergo in igne non sit in vite sit.] Erga nos huiusmodi ducuntur argumenta. Si caput nostrum est Christus, nos autem eius membra, quantus noster est honor? Quomodo igitur me ipsum tractabo vt sim dignum tāti capitis membrum? Caput nostrum in cœlo est, illuc sequantur & membra quid ergo ad huc affectus nostri in terra hærent? Caput nostrum Christus est, Non decet sub capite spinis coronato, & crucifixo, membrum esse delicatum. Caput nostrum Christus est, membra ergo mea, non mea, sed Christi sunt; ergo vt Paulus argumentatur, Tollens membra Christi, faciam membra meretricis? Eodemque modo in alijs omnibus, & virtutibus, & vitijs argumentabor. Erga proximos dicam hoc modo. Caput est Christus, nos membra, Ergo non inuidere inuicem, non calumniari, non odisse debemus sed adiuuare, ac fouere, vt membra sibi inuicem presto sunt: Proximum meum intuebor vt partem mei, gaudebo eius bono tanquam meo, tristabor malo, non secus ac meum aliquod membrum doleret. Præterea proximum quemque aspiciam, vt Christi membrum, & amabo, & venerabor, & prout potero excolam, pascam, ornabo, & sanctificabo. Hæc argumenta maximi sunt momenti. & quidem S. Chris. magis (inquit) deberet nos ad pietatē mouere. quod simus Christi membra quam gehenna, & alibi grauissimis verbis hoc argumentnm vrget, contra eum qui proximum suum auersatur. Quid queso dicis (inquit) auersaris hominem fidelem, quem Christus cum adhuc infidelis esset non est auersatus? quid dico non est auersatus? ita quippe illum, adhuc inimicum ac turpem dilexit, vt mortuus etiam pro illo sit. Deinde ipse quidem illum adeo fortitèr, ac talem dilexit, tu vero formosum iam, & admiratione dignum, membrumque Christi, imò dominicum corpus factum, dic quæso contemnis, & auersaris? non obseruas quid dicas? non sentis quid temere audeas? Caput habet ipsum Christum, & mensam, & vestimentum, & vitam, & lumen, & sponsam, nam omnia illi Christus est, & audes dicere, auersor illnm? compesce ac cohibe infamiam istam, agnosce fratrem.] Ex hoc loco, sæpe etiam D. Paulus argumēta colligit, demus exempla veritatem ait facientes, in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus, ex quo totum corpus compactum, & connexum, per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem, in mensuram vniuscuiusque membri, augmentum corporis facit, in ædificationem sui in charitate. Significat vnum quodque membrum,

Erga nos.

1. Cor. 6.

Erga proximos.

Hom. 27. in Ep. ad Rom. in fine.

Eph. 4.

ex hoc

ex hoc capite, debere recipere & influxum, & operationem, & augmentum, & coniunctionem ad alia membra, vt sic totum corpus, compactum, & connexum virtute huius capitis crescat. Ex hoc etiam infert Hoc igitur dico & testificor, vt non ambuletis sicut & gentes ambulant, in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis, & subdit. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in illo edocti estis, quasi dicat, cum sub tali tantoque capite, omnes Christiani viuamus, nequaquam vt gentes, quæ Deum, & Christum ignorant viuere debemus, sed vitam nouam ducere oportet, longè ab omnium gentium vitijs remotam. Similia repetit ad Coloss. Rursum ad Rom. ex eadem similitudine membrorum, & corporis sub vno capite, hortatur singula membra, vt ministerij sui partes, diligenter seruent, sic enim totum corpus rectè habet cum à capite directionem, & influxus recipientes singulæ partes, quæ muneris sui sunt rectè exequuntur. Sicut ait in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra, non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem, alter alterius membra, Ex quo etiam loco subijcit, quomodo secundum diuersas, quas à Christo quisque donationes accepit, strenuè illas exercere oporteat, Et iterum hortatur, vt omnes eo statu, ac ministerio contenti sint, ad quem à Deo sunt destinati, quia singula membra corpori necessaria sunt, & debent sibi inuicem obsequi.

Cap. 2. *Cap. 12.* *1. Cor. 12.*

Argumẽta ex hoc loco pro triplici via.

Rursum ostendamus, ex eodem loco argumenta deduci posse pro triplici via instruenda, quam nos, oratoris nostri, materiam esse supra diximus, In via purgatiua dicam Caput est Christus, ergo debet corpori caput superstare, non membra capiti, ne fiat monstrum, Cur ergo peccator caput tuum Christum, subijcis, cur conculcas? Caput est Christus ergo noli ei aduersari, quis vnquam vidit membra, aduersus caput rebellantia? Caput est Christus, ergo ipsum defende vel periculo tuo, ne tu pereas, opposito tuo, intentam Christo plagam auerte, hoc est potius tu mortem excipe, quam pecces, vel peccare quempiam sinas; membrum es Christi, num ergo membrum Christi trades diabolo? num vendes auaritia, vt Iudas Christum, ita tu Christi membrum? num coinquinabis sordibus, membrum es sub Christo capite, ergo tua sorte contentus esto, quicquid sis, siue pes, siue manus, siue aliud, hoc maximum est, quod es. In via illuminatiua caput habes Christũ, obsequere,

In via purgatiua.

In via Illuminatiua.

Christi membrum es, mouere vt eius membrum, manus Christi quicquid tāgebat, sanabat, sic tu sis, omnibus tuis, & actionibus, & cogitationibus, & verbis tibi, & alijs salutaris, Mēbrum es Christi, orna virtutibus, pasce orationibus, & Sacramentis, reuerere, sanctifica, custodi etiam à puluere, hoc est à maculis, vel leuissimis. In via vnitiua, Caput Christus, nos mēbra; O charitas, coniunctio maior esse non potest. Vir & mulier duo in carne vna, hic est prorsus vna caro, Caput Christus nos membra. Pater, & Filius vna caro in duobus, quia Filius est portio Patris, hic vna caro, in vno corpore. Caput Christus, Nos membra, o honor planè admirabilis. Ille vnigenitus altissimi, Thesaurus ille thesaurorum sapientiæ, & scientiæ, ac diuitiarum Dei, meum est caput. Caput Christus nos membra. O dulcedo, qui liquor qui cibus, quæ suauitas ex hoc capite manabit? Quæ securitas, quæ tranquillitas, quæ requies sub hoc capite, membris? Spectanda sunt autem, in huiusmodi comparationibus, non solum similia, sed, & dissimilia ex quibus etiam argumentorum copia, & varietas extat. Caput nostrum est Christus, verum non vt alia capita sunt mēbris, ita nobis caput est Christus: pulchro corpori sæpe caput deforme cōtingit, sano infirmum, nec pro suo nutu, possunt mēbra, caput sibi imponere formosum, aut sanū, aut sapiens. Sane si in vniuscuiusque corporis esset potestate, formare sibi caput, qualecumque posset optare, quale rogo optaret? atqui nunquam quispiam tam formosum, tam sapiens, tam validum, tale denique posset expetere, aut ne cogitatione sibi fingere quale nobis est Christus. Præterea ex eodem loco habes, in omni exhortatione, vnde argumenta elicias copiose. Si vis ad pacem hortari, membra eiusdem, corporis, consentire debent, num cōtra membra Christi pugnabis, In Christi mēbrum? Si ad Misericordiam, quod facis tuo membro, facis membro Christi, pasce vesti, Non credis Christo dicenti quod illi fecisti mihi fecisti? non audis clamantem Christum e cœlo, Saule Saule quid me persequeris? si ad pudicitiam, membrum Christi coinquinabis trades impudicitiæ? Si ad mansuetudinem, qualem, quæso te, esse decet, qui Christi, idest agni mansuetissimi membrum es? Si ad progressum in virtutibus, Orna Christi membrum, & perduc ad suam perfectionem, ædifica Corpus Christi ex tua parte, fac quam pulcherrimum, quam perfectissimum, Si ad laborem, & fugam delitiarum: Corpus Christi crucifixum est, Tu vero si Christi es membrum: non ne cum Paulo dices, Christo

In via vnitiua.

In omni genere Cōcionum.

sto cõfixus sum cruci? si ad patientiam in rebus aduersis, quid mirum si aduersa pateris probas plane, te membrum esse Christi, qui positus fuit in signum cui a multis contradicebatur, ergo & tu Christi membrum, pro tua parte adimpleas in carne tua quę desunt passionum Christi in corpore eius, audi Augustinũ Apostolus Paulus prædicat dicens si fuerimus socij passionum, erimus, & consolationum, & Dominus in Euangelio. Si mundus vos odit scitote quia me priorem vobis odio habuit recusat esse in corpore qui odium mundi non vult sustinere cũ capite.] Eadem ratione hic locus vtilis omnino est ad omnes amplificationes in singulis causarum generibus. In genere consolatorio lege epistolam primam Paulini Episcopi Nolani ad Aprum in qua eum Christi exemplo consolatur, & animat quod dignus sit, vt in eo Christus patiatur, Merito (ait) gloriaris, venerandissime frater, & in exultatione dicis, hinc te ipsum tibi credere quod Christianus sis, quia te odisse cęperint, qui diligebant, & despicere qui timebant. Et subdit ab initio sæculorum Christus in omnibus suis patitur, Ipse est enim initium, & finis, qui in lege velatnr, in Euangelio reuelatur, mirabilis semper, & patiens, & triunphans in Sanctis suis Dominus, In Abel occisus à fratre, in Noè irrisus à filio, in Abraam peregrinatus, in Isaac oblatus, in Iacob famulatus, In Ioseph venditus; In Mosè expositus, In Prophetis lapidatus; & sectus, in Apostolis terra mariq. iactatus, & multis beatorum Martyrum crucibus frequenter occisus. Ipse in te patitur opprobria, & ipsum in te odit hic mundus.] In genere Didascalico seu exornatiuo scribit librum D. Cyprianus in quo eodem modo, Christum in Martyre, pati docet, & ab eo, Martyris fortitudinem inuictam, pendere, prædurantibus (inquit) licet costis, resultans vngula, recurrat in vulnus, & euntibus flagris cum anulsa corporis parte, rediens habena ducatur, stat immobilis tamen, pœnis suis fortior, hoc solum secum ipse conuoluens, quod in illa crudelitate carnificũ, plus pro quo patitur, Christus quam ipse patiatur.] Et vt inferius loquitur velut socio Christi cruore decoratus. Huc facit hystoria de Beato Petro cuius meminit Ambr. cui ex vrbe egredienti, occurrit Christus vrbem ingrediens, & interroganti Petro, domine quo venis, responsum à Christo est venio iterum crucifigi. Intellexit planè Petrus, ad suam crucem diuinum pertinere responsum, & subdit Ambrosius, intellexit ergo Petrus, quod iterum Christus crucifigendus esset in seruulo, Itaque sponte remeauit, interro-

Serm. 47. de Sanctis initio.

Ad Apru epist. 1.

De laude Martirij circa proem.

Tom. 4. l. 5. ep. de B. Petro.

terrogantibus Christianis responsum reddidit, statimque correptus per crucem suam honorificauit Dominum Iesum. Videtis igitur ait Ambrosius quod in seruulis suis pati velit Christus. Hæc à me in hoc primo loco dicta sint, gratia exempli vt eadem ratione ex alijs qui sequuntur locis argumenta eliciamus. Huic autem primo loco est proximus ille titulus qui à Beato Paulo, Christo tribuitur vt dicatur secundus Adam respectu primi, sed sicut magna est distantia inter primum, & secundum Adamum; Ita argumentatur Paulus, multum debere inter filios primi, & secundi Adæ differre, sicut in Adam inquit, omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur, factus est primus Adam in animam viuentem, Nouissimus in spiritum viuificantem, primus Adam de terra terrenus, Secundus Adam de cœlo cœlestis. Ex quo sic argumentatur, Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cœlestis, tales, & cœlestes. Et iterum ex his præmissis rectè sequelam infert, Ergo sicut portauimus imaginem terreni, portemus & cœlestis, & alibi renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deũ creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.

1. Cor. 15.

Eph. 4.

Dignitas, & nobilitas Christi. Cap. III.

SI suprema Christi Domini dignitas, & inæstimabilis præstantia, populis cum ea qua decet, maiestate proponatur, magnam vim habebit oratio, & præclaros ad omne bonum motus in Christianorum pectoribus excitabit. Sumamus exempla præsertim ex D. Paulo, in Epistola ad Hebræos; multa initio de Christi nobilitate ponit, ex quo argumenta varia ducit. multiphariam (ait) olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissimè loquutus est nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & sæcula, qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portans omnia verbo virtutis suæ purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis; Et alia dicit, quibus illum hominem Deum merito præfert omnibus Angelis, eo quod ipse sit verus filius, Angeli vero solum ministri, qui eum adorent. Ex his ergo rectè argumentatur, quam teneamur eius legi cum omni subiectione atque integritate parere; propterea inquit abundantius oportet obseruare nos ea, quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustã mercedem

Hebr. 12.

Christi nobilitas magnus stimulus. cedem retributionis, quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem. Deinde cum in 3. cap. ostendisset, Christum tanto Moyse esse digniorem, quanto dominus seruo præstat, ex
Cap. 4. his ad Dei timorem hortatur, Timeamus ergo (ait) ne forte relicta pollicitatione introeundi, existimetur aliquis ex vobis deesse, etenim & nobis nunciatum est, quemadmodum & il-
Ibidem. lis; mox etiam hortatur ad fidem subdens, Festinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredu-
Ibidem. litatis exemplum; Ad spem etiam, ac fiduciam in Christo collocandam, Habentes ergo (inquit) Pontificem magnum qui penetrauit cœlos Iesum filium Dei, teneamus confessionem. Et adhuc ad Orationem; Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus
Cap. 1. in auxilio opportuno. Ad Coloss. præmittit quid ab eis maximè optet, quæ est quasi conclusio, Non cessamus (inquit) pro vobis orantes, & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapientia, & intellectu spirituali, vt ambuletis digne Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei. Vt hoc imprimat proponit Christi dignitatem, vt quasi ex præmissis quod intendit inferat dicens, Gratias agentes Deo, & patri qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suę, qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cœlis, & in terra; Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant, & his alia adiungit. Ex quibus argumentum efficax assumens rursum vrget eos, Et vos cum essetis aliquando alienati, & inimici sensu in operibus malis, nūc autem recōciliauit in corpore carnis eius, per mortem exhibere vos sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso, si tamen permanetis in fide fundati, &
Cap. 3. stabiles, & immobiles à spe Euangelij quod audistis. Ad Philipp. docet suo exemplo omnia contemnenda propter Christi maiestatem. Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta, veruntamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, vt Christum
1. Ioan. 1. lucrifaciam. D. Ioan. statim eamdem dignitatē proponit Ecclesiæ dicens, Quod fuit ab initio, quod audiuimus, & vidimus oculis nostris, & perspeximus & manus nostræ cōtrectauerunt de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus & testamur,

& an-

& annuntiamus vobis, sed quorsum hæc? Vt & vos (inquit) societatem habeatis nobiscum, & Societas nostra sit cum Patre, & cum filio eius Iesu Christo; & hæc scribimus vobis vt gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum. Ex hoc iterum colligit, si dixerimus quoniam societatem habemus cum illo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus, Si confiteamur peccata nostra fidelis est & iustus vt remittat peccata nostra & emundet nos ab omni iniquitate, & addit Filioli hæc scribo vobis vt non peccetis, Ipse etiā æternus Pater vt mundū totum ad filij sui amorem, & obedientiam trahat, de cœlo clamat, Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui, ergo ipsum audite. Optimum argumentum, nam si est filius, & dilectus Deo Patri, cur non sit & nobis? Si Pater ait, Hic est filius meus dilectus, cur non & ego dicam, hic est pater meus dilectus, dominus meus, amicus meus, sponsus meus dilectus? Si in eo complacet cor Dei Patris, cur non & nostrum? cur non & ego dicam; In quo mihi cōplaceo, quia est thesaurus meus, deliciæ meæ, hæreditas mea, & omne bonum meum? & si ipse totus est meus, cur non & ego sim quantus quantus sum, totus ipsius? vt ei ex præcepto Dei Patris obsequar in omnibus? quo argumento etiam D. Petrus vtebatur testis oculatus ad suos auditores in eundem finē, vt ipse significat his verbis, Non enim doctas fabulas secuti notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem, & præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis.

Cap. 2.
Matth. 2.
2. Pet. 1.

Adoptio filiorum, & communicatio bonorum.
Cap. IV.

TErtius locus sit Adoptio filiorum Dei, quam Deus, & ipse filius Dei naturalis cum Spiritu sancto in nobis operatus est, quæ est summa gloria Christi, vt tot fratres sibi, tot filios Patri adoptarit. Quam dignitatem Paulus explicat, Nos, ait, cum essemus paruuli sub elementis mundi eramus seruientes, idest sub primis rudimentis, antiquæ legis; At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Vnde & aliam subdit dignitatem priore non minorem. Quoniam autē estis filij, misit Deus spiritum filij sui in quo clamamus Abba Pater. Ex hoc loco optimum sumitur argumentum, vt si filij Dei sumus, Christiq; fra-

Galat. 4.
Argumenta ex hoc loco.

fratres,eiusque spiritu constamus, ita viuamus vt simus tanto patre,talique fratre digni, & tanto spiritu fruamur: Hoc Paulus docet ad Rom. quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui; quæ imago in hoc consistit, vt sicut Christus est imago, idest filius Dei verus, & naturalis, ita nos huic imagini, per hanc filiorum adoptionem,& morum sanctitatem dignã filijs adoptatis,ipsi primogenito naturali conformemur: Sicut explicans hanc conformitatem subdit Paulus, vt sit ipse primogenitus inter multos fratres. Et addit quod si filij,& hæredes, hæredes quidem Dei,cohæredes autem Christi: Sed audi quam conditionem subijcit, si tamen compatimur, vt & cõglorificemur. Et iterum gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, id est, sumus quidem filij per gratiam, nondum per gloriam; & tamen in hac spe per Christum gloriamur. Et addit ex hoc nasci aliam gloriationem, quod scilicet gloriamur in tribulationibus, quas & libenter patimur cum Christo, & pro Christo, adeo vt etiam gloriemur in eis,scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia spem,spes non confundit. Iterum ponit, & tertiam gloriationem; Gloriamur,ait, in Deo per Iesum Christum,hoc est expectamus opem Dei adfuturam,& hoc cum quadam animositate, & gloriatione; nã licet nos per nos indigni simus,tamen pretium à Christo solutum,est tanti valoris,vt quasi gloriabundi non in nobis ipsis, sed in Christi meritis,ac dignitate, expectemus, & auxilia non defutura, & gratiam, & gloriam,cum simus tanto honore à Christo dignati,& tanti valoris sanguine redempti, vt non debeat nos præteritæ seruitutis pudere, propter pretij quo empti sumus æstimationem.

Rom. 8. *Rom.* 5.

Participatio bonorum Christi.

Quarto ex eadem dignitate Christi, & adoptionis filiorum sequitur alius locus ad argumenta eruenda feracissimus, scilicet communicatio, & participatio quam per Christum, & in Christo, & à Christo habemus diuitiarum, & thesaurorũ eius, qua ex parte cogimur quodammodo tantæ gratię tantisq; opibus à Christo acceptis respondere, nisi execrandæ cuiusdam ingratitudinis pœnas luere grauissimas velimus. Audi Pauli eloquentiam.Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei quæ data est vobis in Christo Iesu quod In omnibus diuites facti estis in illo, ita vt nihil vobis desit. Et addit, Fidelis Deus per quem vocati estis in societatẽ filij eius; societas hic, significat communicationem bonorum, nam Græcè est Κοινωνία idest cõmmunicatio. Elegans hic locus est vt aperiat diligens

1. *Cor.* 1.

orator

orator auditoribus; Primum quidem quomodo Christus omnium bonorum suorum participes nos fecerit, vt sicut ipse est filius Dei ita nobis, vt testatur Ioan. in Euangelio suo, potestatem dederit filios Dei fieri, & non confunditur nos vilissimos homunciones fratres vocare, & patrem suum nobis communicare, vt dicat, Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; & fecerit nos hæredes suorum meritorum, cum dixerit, Hic est calix noui & æterni testamenti qui pro vobis, & pro multis effundetur; vt bene argumentatur, & cum gloriatione Paulus refert, Si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohęredes autē Christi. Secundum etiā quod quicquid gratiæ habemus à Deo per huius hominis merita nobis confertur, nam qui sunt prædestinati, ex eius præuisis meritis eliguntur, gratiæ per Christum ad nos veniūt, de plenitudine enim eius omnes accepimus gratiam pro gratia; Remissio peccatorum per Christum est. Carissimi nolite peccare, sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris; gloriam beati ab ipso, & per ipsum agnoscunt, ob id in Apocal. ponunt coronas ante pedes agni. Ex his quid debeat colligere prudens concionator, & auditores admonere non est difficile: Certè oportebit magnum gratitudinis, ac reuerentiæ, & laudis spiritum efformare, vt & Deo omnipotenti, & Christo homini respondeamus. Deinde discamus quicquid à Deo petimus per Christum efflagitare, sicut Christus expresse nos docet, quicquid petieritis Patrē in nomine meo, dabit vobis; quod fiet si Patri filium offeramus dilectum, eius merita, labores, passionem, sanguinem, mortem, virtutes tam illustres, zelum gloriæ Patris, obedientiam, amorē, humilitatem. Ex hoc loco sic ratiocinatur Paulus ad Ephes. cum ait, Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cęlestibus (& hoc) in Christo sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionē, vt essemus Sancti, & immaculati in conspectu eius in charitate. Huc tendit omnis benedictio, & donorum collatio per Christum, & propterea subdit, Et ego audiens fidem vestram quæ est in Domino Iesu, & dilectionem in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis in orationibus meis, vt Deus Domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ, & reuelationis in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ, gloriæ hæreditatis eius in Sanctis, toto cap. 2. & 3. magnificè hęc

Cap. 1. *Hebr.* 2. *Ioan.* 20. *Matth.* 26 *Marci* 14. *Rom.* 8.

Omnes gratias per Christi merita habemus.

Ioan. 1. 1. *Ioan.* 2.

Cap. 4.

Cap. 1.

Y Dei

Dei dona gentibus facta prædicat ex quibus infert quam sancti
Cap. 4. Deo, & Christo viuere debeant, Obsecro, ait ego vinctus in Domino vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate, atque mansuetudine cum patientia supportantes inuicem in charitate, solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis, & quæ sequuntur omnia ad mores pertinent, ac vitæ sanctimoniam, ex ijs principijs tamquam necessarias conclusiones, vsque ad finem Epistolæ deducit. Sępissime ita argumen-
Rom. 11. tatur hic diuinus præco, omnia nos Christo debere, quia omnia bona, ab ipso, & per ipsum habemus, quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quoniam ex ipso & per ipsũ, & in ipso sunt omnia, ideoque subdit, Ipsi gloria: & iterum ex ipso autem vos estis in Christo Iesu qui factus est nobis à Deo, Sapientia (illuminans scilicet intellectum) & Iustitia, (rectam faciens, & ordinatam voluntatem,) & sanctificatio (sanans, animæ omnes affectus, & passiones) & Redemptio, à peccato videlicet, morte, Inferno, ac dęmonum tyrannide. Ex quo rectè infert, nihil omnino gloriandum in nobis, sed in solo Deo, & Christo, vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in Domino glorietur. Adde Christum esse Alpha, & Omega, principium ac finem om-
Apoc. 22. nium bonorum, Ergo ab eo agnoscendum omne bonum, & quicquid est salutis, & Iustitiæ, gratiæ, seu gloriæ ei offerendum, ab eodem petendum, & expectandum.

Christus Redemptor, & Dominus. Cap. V.

AD maiestatem Christi, & Officij dignitatem, pertinent multi tituli, quos Sacræ Literæ Christo assignant qui nobis erunt ad argumenta optima, fęcundissimi loci. Et sit Pri-
Titulo Redẽptionis Christo debitores sumus. mus titulus Redemptoris, ac liberatoris. Hoc sanè titulo, quicquid sumus Christo debemus ascribere, qui nos a grauissimo seruitutis iugo liberatos in diuinam quandam asseruit libertatem, præsertim si ipsius liberatoris nostri, qui est homo diuinus, & Deus homo factus, in hunc finem, nobilitatem aduertamus, si grauissimam generis seruitutem, qua vt captiui, pessimo domino qui est demon seruiebamus, consideremus, si pretij valo-
Pretium Redemptionis quã magnũ. rem quo sumus redempti, expendamus. Cum enim potuisset quocumque suo opere ac leuissimo etiam labore, liberare, tamen grauissimum mortis genus subire, & copiosum sanguinem maluit effundere, vt ex pretij æstimatione, amoris erga nos, immensitatem metiremur, sic per crucem deleuit chirogra-
phum

phum decreti affigens illud cruci, dum propriam carnem affixit, sic veterem hominem crucifixit, dum suummet corpus cruci est affixum, sic corpus peccati destruxit, dum suum, ignominiosè illudendum, & flagellis percutiendum, occidendumque obtulit. Bene id expendens D. Ansel. colligit quantam à nobis hoc tantum beneficium exposcat gratitudinem, Quid ait misericordius dici potest, quam quod Pater ęternus filium suum mittens dicat homini, Accipe filium meum vnigenitum & da pro te, & filius dicat homini Accipe me, & redime te.] Sicut si magnus aliquis princeps, pro te redimendo, se ipsum liberalissimè offerret in seruitutem atque adeo mortem quantum ei omnino deberes? Ex hoc loco sæpe argumenta sumit D. Paulus, dum aliquando, Dei erga nos misericordiã, & charitatem magnificat, Deus ait qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo Cuius gratia estis saluati, vt ostenderet in sęculis superuenientibus, abundãtes diuitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Iesu. Aliquando Modum redemptionis admiratus: quia (inquit) pueri communicarunt carni, & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem, vt per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium & liberaret eos qui per totam vitam obnoxij erant seruituti. Ex his rectè ratiocinatur ad Cor. Non estis vestri, Empti enim estis pretio Magno, Ergo bene subdit, glorificate, & portate Deum in corpore vestro, Et rursum pretio empti estis. Vnde colligit nolite serui fieri hominũ, hoc est nolite propter homines, Dei seruitutem tam nobilem parui pendere. & ad Rom. liberati a peccato, serui autem facti iustitiæ, habetis fructum vestrum in sanctificationẽ, finem autem vitam æternam. Et D. Petrus. Non corruptibilibus (ait) auro vel argento redempti estis de vana vestra cõuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati & assignat finem huius diuinæ charitatis, vt fides vestra, & spes esset in Deo, animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde inuicem diligite attentius renati, nõ ex semine corruptibili, sed incurruptibili, per verbum Dei viui. Secundo huic similis efficaciæ est titulus Domini; si enim pretio nos redemit, Ergo nouo titulo serui eius sumus, quo titulo maximè se honestare vult, & gaudet Paulus in principio suarum Epistolarum, cum magna gloria & gaudio seruum se Iesu Christi appellans

Lib. 2. Cur Deus homo cap. 20.

Eph. 2.

Hebr. 2.

1. *Cor. 6.*

Cap. 6.

Rom. 6.

1. *Pet. 1.*

Christus est noster Dominus.

Gal. 6.

gloriatur se vt seruum Christi signatum, stigmata Domini portare in corpore suo, & ijs seruitutem suam palam profiteri; Et quidem Christus non solum vt Deus, sed etiam secundum humanitatem ratione vnionis dominium habet uniuersorum, sed maximè in Cruce dominium hoc acquisiuit suo sanguine, vt vere dicatur quia Dominus regnauit à ligno. Ex hoc loco sæpe argumentari licebit, vt non pudeat nos seruos facere quod Dominus dignatus est ipse præstare; quare Apostolis ait, Vos vocatis me magister, & Domine, & bene dicitis, sum etenim, si ergo ego magister, & Dominus laui pedes vestros, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Si est Dominus ergo eius verba & attentissime audire, & diligentissime oportet nos seruare; vt animo promptissimo semper eum intuentes dicamus cum Samuele, loquere Domine quia audit seruus tuus; & cum Isaia, Ecce ego mitte me; Et cum Augustino da quod iubes, & iube quod vis, etiamsi percutiat nos, æquo, imo, alacri animo omnia de manu eius toleremus, dicentes, Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat. Et cum Iob, Dominus dedit Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. Si Dominus pro seruis iniurias easque grauissimas æquo animo passus est multo magis pro Domini gloria seruus patiatur necesse est. Si me persecuti sunt & vos persequentur, Non est seruus supra Dominum, debet plane seruus totus Domino esse addictus, eique viuere, ita Christo omnes Christiani, vt Recte docet Paulus Christus pro omnibus mortuus est, vt & qui viuunt iam nō sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & post parabolam seruientis Domino, infert Christus, Nunquid Dominus gratiam habet illi seruo, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus, quod debuimus, facere fecimus.

[Margin: Titulo seruitutis quantū debeamus Christo Domino. — Ioan. 13. — 1. Reg. 3. — In Conf. Li. 10. c. 36 — 1. Reg 3. — Iob. 1. — Ioan. 15. — 1. Cor. 5. — Luc. 17.]

Mediator, Rex, pastor, & Aduocatus. Cap. VI.

Tertio gaudet Christus mediatoris titulo, vt Paulus vocat, vnus Deus, vnus, & mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit Redemptionem semetipsum pro omnibus. Optimè autem Medij ac mediatoris ei conditiones conueniunt, nam secundum philosophos vt aliquid dicatur mediū inter duo, debet primo ab extremis distare, debet secundo de vtroque extremo participare, & aliquam cum vtroque affinitatem habere, & tertio in eo extrema debent simul conuenire, quem-

[Margin: 1. Tim. 2. — Mediatoris tres cōditiones.]

quemadmodum ob has tres proprietates, inter spirituales substantias, & corporeas medium quid est homo. Certè Deus & homo maximè distabant, sed ecce filius Dei idemque Deus, homo factus est, vt homo, est patre inferior, vt Deus, homine superior, quæ est prima proprietas; participat deinde ex Deo infinitatem, gloriam, omnipotentiam, ex homine naturam, pœnas, mortem, quod est secundum; sunt autem hæc duo ita vnita vt sit vna persona, idemque Christus verè dicitur mortalis, & immortalis, finitus, & infinitus, in eo maiestas diuinitatis, & humanitatis miseria vnitæ, quod est tertium: Itaque optimus est mediator, & Deum homini vnire potuit, & hominẽ Deo: Quis tantum mediatorem non celebret? non æstimet, non amet? per quem cum tanta dignitate Deo reconciliati, atque adeo tanto nexu colligati sumus in ipsomet Christo, & per eiusdem sanguinem ad Dei amicitiam reuocati? Quare Paulus antequam titulum mediatoris Christo attribuat, ait, Christus assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius, & perfectius tabernaculum non manufactum, idest, non huius creationis, neque per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta: postea subdit, Et ideo noui testamenti Mediator est, vt morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hęreditatis. Itaque nos per hunc mediatorem non ad terrena bona, sed ad æternam hæreditatem vocati sumus; propter hoc Christus vt testamentum firmaret mortem subijt, per quam nobis hæreditas succederet, modo ea præstemus quæ à nobis noster Mediator exigit, alioquin hæreditate priuandi. Quarto Rex noster Christus est, cuius maiestatem describit Hierem. Ecce dies veniet dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra, & hoc est nomen quod vocabunt, Dominus (in Hebræo est nomen Dei IEOVA) iustus noster; ergo vt Deum adorare debemus & colere, & quia homo, sapiens & iustus, eius legibus parere. Et Zachar. Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, humilis, & pauper: Turpe est nobis non sequi mores nostri Regis, & non induere eundem cum ipso habitum; & quia sumus regnũ eius, debemus seruare quod Paulus docet Regnum Dei non est esca, & potus, sed iustitia, & pax in Spiritu sancto; Et cum simus de Regno Christi, debemus fugere Regnum mundi, cum ipse dixerit coram Pilato,

Hebr. 9.

Christus est Rex noster.

Cap. 23.

Cap. 9.

Rom. 14.

Ioan. 18.

Regnum meum non est de hoc mundo, non enim licet nobis vtriusque vexillum sequi, sed alterutrum necessario est sequendum. Quinto in scripturis sacris Christus nomen habet Pastoris, quem oues, & amare, & agnoscere, & sequi debent: ipsemet se pastorem, & pastorem bonum vocat, & tam bonum, & amantem ouium, vt etiam animam pro ouibus posuerit, quidni & oues pro pastoris sui gloria, pelles atque adeo vitam ponant? oues certè Christi summi pastoris illi sunt qui vt ipse apud Ioã. docet cognoscunt pastorem, sicut & ipse cognoscit oues, & vocem eius audiunt, & sequuntur illum. Oues debent in bono pastore confidere, & eius virtuti adhærere vt a lupis defendãtur, & dicant, Dominus regit me, vel vt alij legunt, Dominus pastor meus nihil mihi deerit, & quæ sequuntur. Debent à pastore regi, & in eius pascuis esse continuo, Vnde Ezechiel dicit suscitabo super eas pastorem vnum qui pascet eas seruum meũ Dauid, & ipse erit eis in pastorem, & faciam cum eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra. Et concludit totum caput, vos autem greges mei pascuæ meæ, homines estis, & ego Dominus Deus vester dicit Dominus Deus: quasi dicat ego vos pascam, ego vestri curam geram, modo vos cognoscatis vos homines esse, & me audiatis Dominum Deum vestrum. Ex hoc loco D. Petrus hortatur Christianos abstinere à carnalibus desiderijs, conuersationem inter gentes habentes bonam; Et addit multa alia documenta quæ omnia illo argumento nituntur, Eratis enim sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem, & Episcopum animarum vestrarum.

Christus Pastor. *Io. c. 10.* *Cap. 34.* *1. Pet. c. 2.*

Sexto, Aduocati etiam munus pro nobis gerit vt homo apud Patrem suum, non solum, vt Paulus ait, In diebus carnis suæ preces supplicationesq; cum clamore valido, & lachrymis offerens, sed etiam assistens nunc vultui Patris ad dexteram eius: ostendit aduocatus Patri pro nobis latus, & vulnera, quorum in hunc finem cicatrices perpetuò seruat sicut idem Paulus ait, Non enim in manufacta sancta Iesus introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, vt appareat vultui Dei pro nobis. Quare merito Ioan. hortatur ne sub tali aduocato desperemus in causa nostra, Filioli, ait, hæc scribo vobis, vt non peccetis, sed si quis peccauerit aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Et Paul. Non enim accessistis ad tractabilem montem, & ignem accensibilem, & turbinem, & caliginem, & procellam; sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Hieru-

Aduocatus noster Christus. *Hebr. 5.* *1. Ioan. 2.* *Hebr. 12.*

Hierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum qui conscripti sunt in cœlis, & testamenti noui Mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem, melius loquentem quam Abel; Ex quibus bene infert; Videte ne recusetis loquentem si enim illi non effugerunt recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos, qui de cœlis loquentem nobis auertimus. Ex hoc Cyprianus docet Christianos eiusdem aduocati verbis in precibus vti, Amica (inquit) & familiaris oratio est Dominum de suo rogare, & cum ipsum apud Patrem Aduocatum habeamus pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, aduocati nostri verba promamus. De Orat. Dominica.

Alij Tituli Christi. Cap. VII.

IN hunc modum licebit Oratori Christiano ex innumeris Christo conuenientibus titulis argumenta varia deducere ad multa persuadenda: longum esset in singulis immorari. Est enim præterea Christus noster Dux, Saluator, Protector, Magister, Via, Veritas, Vita, Lux, Ostium, Pax, Fons, Signaculum, Amicus, Frater, Sponsus, Hæres vniuersorum, denique omne bonum nostrum. Ex his titulis quam magna existit argumentorum seges? Dux est & nos eius milites, ergo debemus in nomine Iesu & virtute eius, non nostra, acriter, & alacriter, non solum aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiæ pugnare, sperantes & nos cantaturos cum Paulo Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum: & poterimus hortari etiam alios, vt Paulus subdit ibidem. Itaque fratres mei dilecti stabiles estote, & immobiles abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino. Est Saluator, ergo ab eo habemus gratiam, quæ est salus animæ iustificatæ, & gloriam quæ est merces æterna in cœlo. A Christo habemus gratiam iustificationis, & remissionis peccatorum, quod est summum beneficium: habemus ex eiusdem Christi meritis donum Perseuerantiæ, & vt opera nostra merendi vim consequantur, tum maioris gratiæ, tum ipsius beatitudinis augmentum. Sed hæc omnia ita habemus à Christo, vt nostra cooperatio sit necessaria vt Christi merita nobis applicentur, alioquin nil proderit nobis Saluatoris industria. Ideo sapienter Paul. Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei, nõ ex operibus

Christus Dux. 1. Cor. 15. Saluator. Tit. 3.

ribus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Istud est esse Saluatorem. Sed hæc verba iungenda cum his quæ dixerat de eodē

Cap. 2. Saluatore, Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus; quid hinc colligere debeamus subijcit, erudiens nos (ait) vt abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobriè, & piè, & iustè viuamus in hoc sæculo; Vide quid à nobis requirit Saluator, vt salus, quam nobis ipse suo sanguine acquisiuit,

Protector noster Christus. nobis valeat. Et tu Concionator aduerte quid Paulus à te postulet, Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio,

Rom. 8. nemo te contemnat. Est Protector noster, non modo qua parte est Deus, sed item vt homo etiam nunc sedens ad dexteram Patris, Si Deus (ait Apostolus) pro nobis quis contra nos? & subdit. Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. quis est qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est, imo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis; quasi dicat, Deus certè non accusat, sed iustificat: Christus planè non condemnat, quia pro nobis est mortuus & postea resurrexit, & nunc ad dexteram Dei etiam pro nobis interpellat. Vide quam merito si grati esse volumus, debemus cum Paulo dicere quod mox adijcit, quis ergo nos separabit à charitate Christi; Et propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis, & in his omnibus su-

Magister noster Christus. peramus propter eum qui dilexit nos. Magister est & doctor, & talis vt exemplo, & doctrina nos doceat, quia Actor: Primo

Actor. 1. dicitur, cœpit prius facere, deinde docere; & nos debemus illud

Isa. c. 30. Isa. tenere erunt oculi tui videntes præceptorē tuum; & exulta-

Ioel c. 2. re, vt dicitur apud Ioelē, in Domino Deo nostro, quia dedit nobis talem doctorem iustitiæ; & gaudere quoties audimus, dixit

Isa. c. 2. Iesus discipulis suis, & inuicem adhortari, vt dicitur apud Isa. Erit mons domus Domini, & eleuabitur super omnes colles, & current ad eum omnes gentes, & dicent, Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos

Christus Via Veritas, & Vita. vias suas, & ambulabimus in semitis eius: Hæc est via ambulate in ea, & nō declinetis neque ad dexteram neque ad sinistrā.

Isa. 30. Si est veritas ergo ei credendum omnino ne erremus. Si vita

Ioan. 14. ergo viuamus in eo, vt possimus cū Paulo dicere, viuo autē iam

Gal. 2. non ego, viuit vero in me Christus; & cum eodem sperare vt de

nobis

nobis quoque dicatur, Vita vestra abscondita est cum Christo *Colos. 3.*
in Deo. cum autem apparuerit Christus vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria; sed necesse est id præstare quod Apostolus eo loco congruenter subiungit, mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram fornicationem &c.

Christus lux est vt ipse ait, Ego sum lux mundi, ergo sequamur hanc lucem, nam ipsemet subdit, qui sequitur me non ambulat in tenebris, sicut ambulauerunt, & ambulant qui hanc lucem non sequuntur; presertim quod sequentes lucem, nō solum pellunt tenebras, sed & ipsi fiunt lux alijs, vt Paulus ait, Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, Et Discipulis Christus ait. Vos estis lux mundi. Ostium est per quod debent intrare qui saluandi sunt. Ego enim ait Saluator sum ostium ouium, si quis per me introierit saluabitur, qui autem non intrat per ostium fur est, & latro, Non enim est aliud nomen in quo oporteat nos saluos fieri, Ipse est Pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Est fons patens in ablutionem peccatoris, & menstruatæ, ad quem, confugiendum vt abluamur a sordibus animæ, Est Signaculū vt dicitur in Cant. pone me vt signaculum super cor tuum, super bracchium tuum. Ambros. Signaculum Christi in fronte est, signaculum in corde, signaculum in bracchio, In fronte vt semper confiteamur, in corde vt semper diligamus, in bracchio, vt semper operemur. Est Amicus, Vos autem dixi amicos quia quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Igitur oportet nos cum Christo, fidelis amicitiæ leges, summa cura, & affectu seruare, ita vt si opus sit etiam vitam pro amico exponamus, sicut ipse pro inimicis vt amicos faceret suam posuit, Si cum inimici essemus reconciliati sumus per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Est frater noster, & a Paulo vocatur Primogenitus in multis fratribus. Vide quanta dignitas habere fratrem talem qui est filius Dei naturalis, & quantam sanctitatem à fratribus merito exquirat talis primogeniti excellentia. Est sponsus, Sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio & in misericordia, & in miserationibus, & sponsabo te mihi in fide, & scies quia Ego Dominus; Cui titulo seruit totus liber Cantic. Vide quanta cura debeat Ecclesia, & quælibet anima hunc spōsum honorare, magnifacere, ac diligere toto corde, tota anima totisque viribus. Est à Deo Patre costitutus Hęres vniuersorū vt dicitur à Paulo, ergo ex bona sequela debeo intelligere totum me quantus quantus sum ad eius hæreditatem pertinere

vt me-

Ioan. 8. Christus lux. *Eph. 5.* *Matth. 5.* Ostium. *Ioan. 10.* Fons. *Actor. 4.* *Eph. 2.* *Zach. 13.* Signaculum. *Cant. c. 8.* *De Isaac, cap. 8. in c. 26. Gen.* Amicus. *Ioan. 15.* *Rom. 5.* Frater. *Rom. 8.* Sponsus. *Ose. 2.* *Heb. 1.*

vt meritò habear reus occupatæ alienæ possessionis, si non ei me totum tradam. Denique vno verbo dici potest, Christum esse totum nostrum bonum, ex quo nobis omnia, per quem omnia, & à quo omnia; & vt dicamus sicut quædam anima Christo vnita, quærentibus qualis est dilectus tuus, quia sic adiurasti nos, respondit in Cantic. Dilectus meus candidus; & rubicundus electus ex millibus, & totus desiderabilis, vel vt habet alia versio ex hebraica lingua totus desideria, hoc est, quicquid in se habet nostra desideria ad eius amorem, & seruitutem inflammat. Addamus ex Ambrosio, vbi explicans illud: Speciosus forma præ filijs hominum, de Christi pulchritudine agit: Vide, ait, vt eius consideratione fiat speciosa anima nostra, & delectetur, & pinguescat, & fœcundetur; & ditescat: hic est thesaurus noster, hic vita nostra, hic sapientia nostra, iustitia nostra, pastor noster, & pastor bonus. Vide quanta bona in vno bono.] Pulcherrimè item hunc locum tractat S. Paulinus Nolanus Episcopus, Ergo (inquit) illum amemus quem amare debitum est, illum osculemur, quem osculari, castitas est, illi subijciamur, sub quo iacere, supra mundum stare est; propter illum deijciamur, cui cadere resurrectio est, illi commoriamur in quo vita est. Et alia subijcit multa, quibus probat Christum omnia sua, & nomina, & bona nobis communicasse, & omnia nobis esse Christum.

[Margin: Christus omne bonum nostrum. — Cap. 5. — Epist. 11. Psal. 44. — Ep. 4. ad Seue. ad finem.]

Quomodo dilatari possint, aptèque tractari ad motum, argumenta petita ex Titulis Christi & nominibus, quæ illi nos obligant. Cap. VIII.

POst allatos Christo conuenientes titulos, placet explicare modum aliquem, quo ex his tamquam locis, argumenta sumere, ac eadē possimus amplificare. Tria sūt capita, ad quæ reuocari possunt omnia, per quæ mouere nos alij solent ad quidpiam agendum. Primum Exempla, Deinde Verba, postremo Facta; quæ quomodo ab exemplis hoc loco distinguantur, infra explicabitur. Exempla vim maximam, sine dubio habent, siue sodalium ac parium inter se, siue superiorum apud inferiores. Et potest ratio afferri, cur tantum exempla valeant, Et ostendi eorum vis, authoritate sapientum, & ipsismet exemplis, tum sacris tum prophanis. procliue est filio imitari parentes, discipulo magistrum, populari principem, Militi Ducē, sodali & amico, amicum atque sodalem, ac generatim omnibus

[Margin: Tria sunt quæ nos ad aliquid faciendum mouent. — Exēpla Christi maxime imitanda.]

nibus insigne in aliqua re personam. Cum igitur sit nobis Christus hęc omnia, non imitabimur illum? Afferri poterunt cōparationes ex historijs, in quibus ostendatur, quid fecerint vel filij, vt parentes, vel discipuli vt magistros, vel populi vt suos principes, ac reges, vel milites vt suos duces, vel amici vt amicos imitarentur: Tum ostendetur, quanto sit magis Christus imitandus, nempè vt pater tanto præstantior, amantiorque: Magister tanto sapientior ac melior, eodemque modo in alijs colligendo multa, quibus exemplorum Christi, & aliorum, ostēdatur & sub oculos subijciatur disparitas. Deinde Verba quoque plurimum mouent, siue sint monita & consilia, siue iussa ac leges, siue oracula, siue etiam vt preces. Considerentur autem etiam hic omnes tituli illi. Amicorum consilia apud amicos valent, præcepta magistrorum atque parentum apud discipulos ac liberos, legislatorum ac principum leges apud populos, Iussa ducum apud milites, Oracula apud omnes. Quā igitur vim apud nos habere debebunt hæc omnia? Et consilia talis amici, & pręcepta talis Magistri ac patris; & leges talis legislatoris ac principis, & iussa talis ducis, & Oracula veri Dei? Hæc quoque amplificanda erunt, comparatione eorum, qui magnum aliquid fecerint ob consilia, aut monita aliorum; vel vt præcepta & iussa seruarent, & ostendendum quanto sit æquius nos parere Christo, Et explicandum, quomodo, accipienda eius verba, & consilia & monita, & iussa qua veneratione audienda, quanta cura studioq; seruanda. Quamquā hic & alij tituli locum habēt, vt medici humani generis, vt docētis arcana, ad inueniēdos thesauros, & plumbum aliaq; metalla, imo terram & saxa, in aurum commutanda, comparando illud studium quo cupidi sanitatis, vel diuitiarum, obediunt medicis, vel promittentibus inuentionem thesaurorum & artem Alchimiæ, cum eo studio, quo nos Christi præcepta sequi debemus, qui sapientissimus medicus est, & non solum, perfecte omnia scit, sed & potest omnia, & vult propter nos.

Verba solent mouere.

Christi verba multum apud nos debent valere.

Postremò cōsideranda sunt facta, quæ vt distinguātur ab Exēplis, sunt actiones ipsæ, prout significant rem aliquam valde cordi esse ei, qui propter eam rem, actionem talem aggreditur: Vt magnum amorem, erga Rachelem, significat Iacob, qui propter eam, non renuit, post septenniū seruitutis, alterum seruire septennium. Magnā habendi regni, insaniam ostendit Absalon, qui contra ipsum patrē & talem patrē rebellat. Idē est si aliquis pater, vt filium vt ab aliquo incępto reuocaret, magnam præseferret

Facta habent mouēdi vim.

ferret mæstitiam, adhiberet lachrymas, nollet comedere, nollet somnum capere, nollet, lucem videre. Item si Rex, vt à populari suo aliquid impetraret non solum allegaret nobiles viros, sed ipsemet magno cum incommodo adiret, magnoque impendio & magna quasi iactura dignitatis suæ. Considerentur igitur omnia Christi opera hoc modo vt facta, ad impetrandum à nobis salutem nostrã vt ne peccemus: vt ne pereamus in æternũ & considerentur quæ fecit, vt sunt e cælo in terram descensus, præsepe, fuga in Aegyptũ, Triginta trium annorum ærumnæ, paupertas, Crux denique &c. Deinde cõsiderentur tituli omnes. Talia fecit amicus pro amico, talia Dominus pro seruo, talia pater pro filio, Magister pro discipulo, Dux pro milite; Rex pro vilissimo populari. Sed hic quoque maximam vim habent comparationes similium factorum, ad rem ante oculos constituendam. Quærenda igitur erunt facta aliqua, quibus alij adducti sint, ad gratificandum ijs, qui per ea facta aliquid intendebant vt B. Pater noster Ignatius, vt amicum à flagitio reuocaret, demersit se in frigidum stagnum quà erat amicus transiturus, & ea re is ita est commotus vt resipuerit, Christus dominus quid fecit? abiecit se in vile ac nudum præsepe inter belluas. poterit Concionator illud præcipuè factũ explicare, quod Euangelium præsentis diei, ac tempus proponit. In his autem comparationibus licebit, quoque aliquas ex ipso Christo & Deo accipere, quæ magnam habent vim, ostendendo, quid propter nostra opera & facta, ipsemet Christus & Deus fecerit. Sit exempli gratia: Christus dominus valdè commotus est, facto eorum, qui per tegulas paralyticum demiserunt, & hominem curauit. Valdè item commotus perseuerantia Cananeæ, & Turbæ quæ iam triduo sustinebat eum in deserto, & lachrymis Magdalenæ fratrem suum flentis &c. Et his omnibus, statim opem dedit, & nos Christi fames, Christi lachrymæ, Christi in vocandis nobis perseuerantia, & descensus è cœlo non mouebit? Obedientia Abrahæ quantopere commotus est Deus qui dixit quia fecisti rem hanc &c. Et nos considerantes à Deo ipso filium vnicum, talemque filium, traditum ad mortem causa nostra, & verè sacrificatum non dicemus. Quia fecisti rem hãc, & non pepercisti filio tuo dulcissimo & vnico, propter nos, & nos erimus tui in æternum, & multiplicabimus gloriam tuam, quantum in nobis erit in terris, & in gentibus omnibus per vitam & mortem. Animaduertendum est autem, non omnibus, in vna eademque re, vtendum his titulis, sed alijs modo, modo

Facta & opa Christi quãtũ apud nos valere debeant.

alijs,

alijs, vt feret materia, quæ in manibus erit. Aliquando tamen, in graui aliqua re, multorum coacervatio cum illustribus similitudinibus & exemplis, habebit maximam vim. Deinde ex tribus hisce capitibus, illud caput magis vsui erit, quod magis præsenti tempori quadrabit & loco: Nam si explicatur sententia, vel aliqua Christi doctrina, poterunt considerari, quæ paulo superius in hoc capite diximus; de Verbis; si factũ, quod proponitur in Euangelio, sit Exẽplum, poterit exempli modo, tractari, vt dictum est: Quamquam, permiscere omnia sæpe, ex vsu erit, & cum agetur de sententia, ostendere, quomodo eam exemplo, & factis etiam suis, conatus sit dominus nobis persuadere. Nam si agatur, verbi gratia, de illo Christi pręcepto Ego autem dico vobis diligite inimicos vestros, poterunt hæc verba considerari, vt monitum, vt consilium, præceptum, iussũ, lex, Oraculũ, Amici, Præceptoris, Magistri, Ducis, Regis, Dei, adhibendo comparationes, vt iam diximus. Deinde poterunt considerari exempla Christi, qui rogauit patrem pro inimicis, excepit Iudam: Adhibitis hic quoque comparationibus, & considerando Christi exẽpla sub illis titulis. Postremò afferri possunt facta. Quid enim fecit Christus, vt persuaderet nobis dilectionem inimicorum? Adhoc venit in mundum, id prædicauit, ad hoc passus est &c. Præterea animaduertendum est nullum esse Verbum, aut exemplum aut factum Christi, quod non explicari, amplificari, tractarique accommodatè ad motum, hoc modo queat. Si igitur proponatur nobis, iter faciens, Hoc est exemplum, vt & nos pro Dei obedientia, & animarum salute laboremus; idem est factum, quo significat sibi esse curæ, salutem nostram, propterea enim Amicus ille noster iter facit, pater, & Rex noster; & Dux laborat, quærit nimirum filium, aut militem: Si proponatur prædicans, erunt verba simul & exempla, & facta; Nã hæc ita se habent, vt omnia, exempli, habeant simul & facti vim, facta autem sunt multa, quæ non ita propriè, aliam vim habent, nisi facti, quam diximus vt institutio Sacramentorũ, & quorundam miraculorum vt ficulnea arefacta, permissi porci dęmonum potestati. Porrò miracula, habent omnia vim facti, & quidem maximam. Quid enim potest magis ostendere Deo nostram salutem, charam esse, quam quod etiam miracula faciat, vt nos moueat. quid autem mouere nos poterũt si non mouent miracula? vbi natura mutatur, vbi potestate quadam supra naturam, & extraordinaria Deus vtitur. Poterit ergo, quodcunque miraculum tractetur, ad morale accommodari;

dari; Vt si dicas factum tale miraculum propterea, vt auditores ab hoc vel illo peccato abstineant, vt hanc aliamvè amplectantur virtutem & similia. Postremò, animaduertendum est. Tria hæc dicta capita, scilicet verba, exempla, facta, posse ad tres vias accommodari, propria quadam ratione; Nam & si omnia in omnibus valent, tamen, proprio quodammodo, facta vt potentissima ad Viam purgatiuam pertinent; Verba ad Illuminatiuam, vt quæ docendo profectum iuuant; exempla ad vnitiuam, cum sit liberalis animi, & amantissimi, velle similem esse, amico, patri, regi, duci, magistro.

Mysteria totius vitæ Christi. Cap. IX.

TOtius vitæ Christi Domini mysteria virtutesque eius heroicæ, diuinam quamdam, vt aliqui Patres vocant œconomiam continent, quam diligenter versare debet Diuini Verbi præco, & ex ea ad vtilitatem animarum multa proferre. Tunicam vocat Bernardus cum ait, Agnosco tunicam desuper contextam per totum, quam ex suggestu oportet, per partes euoluere, atque populis Christianis aspiciendam, contemplandamque proponere. Est diuinus liber, vt exponit D. Bern. ser. de septē signaculis, à Deo ex ipsa æternitate confectus, & per multos prius annos septem sigillis signatus, postea vero per ipsum diuinum agnum solutis sigillis apertus, nunc vero explicādus ab euangelico Concionatore. Afferamus iam aliquot locos, sicut superiori capite cœpimus, ex præcipuis tantum mysterijs, ab ipsa Christi æterna prædestinatione initium sumētes. Hæc Christi Domini prædestinatio summum, ac primum omnium donorum Dei est, in qua de vnione filij Dei cum natura humana decretum est, quæ exaltanda erat (vt Augustinus loquitur) tam alte, vt altius non posset, si quidem prædestinatus est Christus homo, vt sit filius Dei ac propterea illi humanitati à Verbo assumendæ in vnitatem personæ diuinæ, tanta gloria communicanda, quanta filio Dei esset conueniens, vt Ioannes testatur, Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre, vt sit vniuersorum hæres, & omnia eius pedibus sint omnino subiecta. Ex hac prædestinatione debet Christianus Orator colligere, quanta veneratione Christus etiam homo à nobis sit colendus, adorandusque adoratione latriæ, quia ille homo est filius Dei. Deinde intelligant omnes prædestinati, quantum primo prædestinato debeant, & quo dilectionis affectu, qua gratitudinis significatione erga eum affici oporteat, eo quod Christi prædestina-

[Margin notes: Christi mysteria sunt æconomia liber & Tunica. — *Serm. de Asc.* — *Serm. 1. de Resurr.* — Prædestinatio Christi. — *Rom. 1.* — Prædestinatio nostra ex Christi prædestinatione.]

stina-

ſtinatio cauſa eſt, vt omnes alij prædeſtinentur, quicunque à Deo prædeſtinantur. Ea eſt cauſa quare liber vitæ, in quo omnium electorum nomina ſcripta ſunt dicitur in Apoc. liber vitæ Agni, quia ipſe eſt primus in capite huius libri ſcriptus vt dicitur à Paulo referente locum pſalmi; non ſolum primus dignitate electionis, ſed quia ab eo omnium aliorum pendet prædeſtinatio. Licet enim prædeſtinationem aliorum non dicamus ex præuiſis meritis factam, aſſerimus tamen ex Chriſti præuiſis meritis natam. Propterea Paulus elegit ait nos, ſed in ipſo; Vita veſtra abſcondita eſt in Deo, ſed cum Chriſto. Debent ergo omnes electi Chriſtum, primogenitum agnoſcere, & toto cordis affectu eum amplecti, Omnia veſtra ſunt (ait Paul.) vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei; omnia propter electos ſunt, electi autem propter Chriſtum. Nec ſolum hanc primam electionis gratiam Chriſti meritis aſcribere oportebit, ſed item alias quæ conſequuntur, iuxta illam auream gemmeamque cathenam quam texit idem Paulus quos prædeſtinauit hos, & vocauit, & quos vocauit illos, & iuſtificauit, & magnificauit: Vnde etiam merito ſubdit quod cum dedit nobis filium, cum illo nobis omnia donauerit; Ex quo per neceſſariam illationem infert, Quis ergo nos ſeparabit à Charitate Chriſti? Rurſum ex Chriſti prædeſtinatione debet Concionator inferre, quanta ſanctitate debeant omnes electi ſplendere, ſicut Paulus, cum dixiſſet, Deum elegiſſe nos in ipſo, docet quales eſſe debeamus, vt ſimus (inquit) ſancti, & immaculati in conſpectu eius in charitate; hæ ſunt partes electorum.

Cap. 13. *Pſal. 39.* *Epheſ. 1.* *Coloſſ. 2.* 1. *Cor. 4.* *Rom. 8.* *Eph. 1.*

Incarnatio Chriſti.

Secundus locus ſit Incarnatio Chriſti, & Conceptio in qua VERBVM caro factum eſt. Ex quo myſterio poterit noſter Orator populos inducere, vt in hoc ſacramento pietatis Dei ſummam potentiam, iuſtitiam, ſapientiam laudent, admirentur, extollant: ſed maxime erga nos euidentiſſima diuinæ benignitatis, & amoris argumenta ſumere neceſſe eſt, vde ad redamandum tantum benefactorem accendamur. Paulus ad Tit. Apparuit (inquit) benignitas, & humanitas Saluatoris noſtri Græce habetur φιλανθρωπία. Amor erga homines, cum tanta benignitate de qua Bernardus priuſquam (ait) appareret humanitas, latebat benignitas, promittebatur, ſed non ſentiebatur, verum vbi apparuit humanitas, benignitas latere non potuit præſertim ſi conſideretur illud Cypriani Quid amplius vis ò homo? prius dicebatur Deo, tuus eſt homo, nunc dicitur homini, tuus eſt Deus. Ex quo optimè concludit, ò homo ſufficis tu Deo, ſuffi-

Serm. 1. de Epiph. initio. *Serm. de Aſcēſione.*

Serm. 64. in Cant. sufficiat tibi Deus.] Et illud Bernardi, Ita ne summus omniũ factus est vnus omniũ?quis hoc fecit? Amor,dignitatis nescius,dignationis diues; Quid amore violẽtius?de Deo triũphat amor; quid tã non violentũ?Amor;quæ est ista vis quæso tã violẽta ad victoriam, tam victa ad violentiam?] Ex eodem loco sancti vrgent ad omne genus sanctitatis post tantum acceptum à Deo beneficium, quantum est; sibi Deum tanta vnione adiunxisse humanam naturam. Egregie D. Leo. Agnosce homo dignitatẽ tuam,& diuinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatẽ degeneri conuersatione redire Augustinus sic argumentatur; Deus sequendus erat qui videri non poterat, homo sequendus non erat qui videri poterat: vt ergo haberet homo, & quem videret homo,& quem sequeretur homo,Deus factus est homo] Etiam antequam Deus fieret homo, ob solam promissionem hortabantur Prophetæ ad vitæ sanctimoniam, quanto magis post completa promissa? Hieremias arguit populum illum,cui promissio facta erat, Vsquequo delicijs dissolueris filia vaga? & vrget hoc argumento, quia creauit Dominus nouum super terram, fœmina circundabit virum.

Serm.de Nat. 1. in fine. — Serm. 26. de tẽpore. — Cap. 31.

Amor Dei Incarnati vrget nos ad amorem. Denique Paulus hoc modo ex Christi aduentu sub grauissimis pœnis vrget nos ad amandum Christum, Salutatio mea manu Pauli, qui non amat Dominum nostrum Iesum Christũ, anathema,id est sit à Deo separatus,& rationem subdit,Maran Atha,idest Dominus venit,quasi dicat, non potest excusari vllo modo; quia iam Dominus venit in humilitate. Et alibi ex Christi in mundum incarnatione hortatur ad vitæ sanctimoniã. Hoc scientes tempus,quia hora est iam nos de somno surgere; Nox præcessit, dies autem appropinquauit; Abijciamus ergo opera tenebrarum,& induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus, non in commessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus,& impudicitijs, sed induimini Dominum nostrum Iesum Christum. Eodem modo ex hoc quod apparuit tanta Dei erga nos gratia,hortatur vt ad exemplum Christi sobriè,& iustè,& piè viuamus,expectantes beatam spem,& secundum aduentum Christi futurum. Simili modò tota cæterorum mysteriorum Christi œconomia erit in prædicatione tractanda, & pro nata occasione, ex varijs mysterijs diuersa eruenda argumenta. Possent autem in tres ordines omnia distribui, videlicet in ea,quæ ingressum Christi in mundum habent,quæ progressum totius vitæ eius,referũt, & egressum ex hoc mundo ad gloriam, & exultationem per crucem, ac mortem continent:

1. Cor. 16. — Rom. 13. — Tit. 2.

Ingres-

Ingressus Christi in mundum. Cap. X.

INgressus primus, duplex est, quidam latens in Vtero Beatissimæ Virginis per Conceptionem, in qua tres occurrunt loci, vnde argumenta erui possunt, tum ad Christi cognitionē, & amorem excitandum, tum ad mores Christianos efformandos, scilicet corporis Christi formatio, Animæ sacratissimæ creatio, & vtriusque partis ad diuini verbi personam coniunctio. In corporis formatione voluit Christus consecrare Virginitatis gemmam, tam in suo corpore quam in Sanctissima sua genitrice. Decebat enim (inquit Ignatius) Deum non consueto, sed admirando vti partu tanquam omnium opificem. *Ep. 10. ad Heronē.* Vnde occasionem habet commendandi omnibus castitatem, ob reuerentiam immaculatissimæ carnis Christi. Augustinus, hoc argumento vtitur, Diligamus præ omnibus castitatē, quia vt placere hanc sibi Christus ostenderet pudicitiam vteri virginalis elegit.] *Serm. 9. de tempor.* Eodem modo, & magnus Leo oportuit (ait) vt primam genitricis integritatem, nascens incorruptio custodiret, & complacitum sibi claustrum pudoris, & sanctitatis hospitium, diuini spiritus virtus infusa seruaret quæ statuerat deiecta erigere, confracta solidare, & superandis carnis illecebris, multiplicatam pudicitiam donare virtutis.] *Serm. 2. de Natiuit.* Præterea Christi Corpus Sacratissimum ab anima eius beata informatū debebat esse immortale, & dotibus quæ corporibus beatis conueniunt, gaudere, ac frui cessit tamen Christus suo iuri libenter in beneficium hominum, vt posset in suo corpore, & pati, & pro hominibus mortem oppetere. Voluit apparere vt Paul. docet, in similitudinem carnis peccati, & sine vlla culpa peccati pœnas assumere; & hoc est quod dicitur à Psalmista. Corpus autem aptasti mihi, tale vt in eo pro nobis patiatur. *Rom. 8.* *Psal. 39.* Quantam hoc à nobis exposcit gratitudinem? vt sicut ipse suis se commodis in nostram vtilitatem priuauit, & nos pro eius amore paria aliquo modo reddamus. In hoc homo gratificabere si caro cum sis, spiritus fias. Anima autem Christi consideranda est omnibus priuilegijs excellentissimè ornata, ob eam quam habet cum Verbo coniunctionem: conuenit ei tanta puritas, vt nullo modo peccare potuerit, tanta sanctitas, vt meritò vocetur apud Danielem Christus Sanctus Sanctorum, imo vt habēt hebræa, Sanctitas sanctitatum; tanta gratia, vt quicquid pertinet ad rationem gratiæ ei sit collatum, tanquā principio vni- *Anima Christi quam nobilis.* *Cap. 9.*

uersali omnis gratiæ hominum, habet enim gratiam capitis,
Epiph. 1. vt ad omnia membra distribuat, vt Paul. ait, Gratificauit nos in dilecto filio suo; Etiam gratiam consummatam quæ est visio beata, quæ Christi animæ à primo instanti creationis communicata fuit; tanta scientia vt rectè Paul. vocet Thesauros; tan-
Coloss. 2.
Matt. 28. ta potestas, vt ipse dicat, Data est mihi omnis potestas in cęlo, & in terra. Vide quam debeamus omnes Christiani congratulari Christo in tanta dignitate, quanto affectu eius laudes celebrare, quanta pietate ad eum tanquam ad fontem omnium gratiarum exuberantem confugere, vt de eius plenitudine hauriamus.

Animæ Christi qui nã fuerint primi actus.

Pręter hæc etiam in Christi conceptione, considerandi sunt actus quos eius anima in primo instanti edidit, tum ad Patrem perfectissimi amoris, & gratitudinis pro tot tantisque beneficijs, ac profundissimæ humilitatis, & obedientiæ, tum erga homines, quorum cum innumera peccata statim ei repræsentarētur, doluit tantam Dei iniuriam, tantam animarum iacturam & stragem: Cumque. Dei voluntas illi animæ innotuisset, vt ipse humanum genus sua passione redimeret, toto mentis
Ioan. 10. conatu mandatum Patris, vt ipse Christus vocat, amplexatus est, sesque obtulit ad crucem, & mortem promptissimum, vt
Hebr. 10. Paulus meminit, Ecce venio vt faciam voluntatem tuam, & ex eo primo instanti cœpit calicem, quem ei Pater dedit, bibere,
Ioan. 14. sicut suo tempore perfectissimè fecit, & dixit aliquando, Vt cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater sic facio, surgite eamus, vsque ad illud, Consum-
Ioan. c. 19. matum est, quando inclinato capite tradidit spiritum. Si Christus adeo me amauit, & tradidit semetipsum pro me, cur non amori tanto meus amor respondeat? Si ipse ex primo instanti se obtulit, cur non ego me ipsum, cum ad rationis vsum peruenio, ei me totum dedam? cur præterea, non etiam tota
Thren. 3. vita vsque ad mortem? vt faciam quod apud Hier. habetur, Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua? In Natiuitate Christi, qui est primus in mundum ingressus patens, apparet summa paupertas, & omnium rerum huius mundi cōtemptus, summa humilitas, summa patientia, & summa puritas, quæ sunt contra omnem auaritiam, fastum, & voluptates hominum, ita vt voluerit primo ingressu mundi vanitates, cupiditates, & superbiam prosternere, similis lapillo de monte
Cap. 2. sine manibus exciso, vt scribitur apud Dan. qui percussit, & prostrauit, adeoq; comminuit horrendam illam statuam, qui

est hic

est hic mundus. His mysterijs pari modo si quis velit poterit coniungere alia quæ consequuntur, vsque ad annum trigesimum, ex omnibus enim argumenta inueniet si quærit, efficacia, & copiosa.

Progressus Christi per Mundum. Cap. XI.

QVarto, progressus Christi per mundum, continet illud triennium, & aliquot adhuc menses, quibus Christus prædicauit, in quibus tres loci ad argumenta colligenda occurrunt. Primus sit prædicatio, & doctrina, secundus miracula quibus doctrina est confirmata, tertius exẽplum vitæ eius sanctissimæ quo perfectissimum exemplar omnibus reliquit ad omnes virtutes. Christi prædicatio tria secum inuoluit, scilicet fidei nostræ doctrinam, cum enim esset mundus in maximis tenebris, & rerum verarum ignoratione magna laboraret, apparuit Christus de cœlo, vt lux mundi, qui sua doctrina tenebras expelleret. Deinde legem nouam dedit iam antea per prophetas promissam, & veterem abrogauit. Consilia item docuit, quæ licet noluerit nos ex vi præceptorum obligare, tamen ad perfectionem maximam ijs valent, qui sectari ea velint. In his autem tribus, est adeo noster Prædicator Christus singularis, & admirandus, vt in primo non solum exterius ad aures doceat, sed interius nostram mentem diuina luce sua collustret adeo, vt qui audiunt credant, captiuantes intellectum in obsequium fidei, & credentes intelligant, iuxta illud Isa. Nisi credideritis non intelligetis. In secundo non solum legem dat, sed quod est maximum, confert gratiam, & vires ad seruandum, non vt lex antiqua quæ solum significabat præceptum; vnde per Ioan. rectè dicitur, lex per Moysem, gratia, & veritas per Iesum Christum. In tertio non solum consilia proponit, sed per spiritum, & diuinas inspirationes, corda multorum excitat, & ardenter inflammat, vt libenter amplectantur, eaque alacri, & prompto animo exequantur. In his aperitur magnus Concionatori campus ad doctrinam fidei explicandam, ad excitandos omnes ad perfectam legis nostræ obseruationem, ad sequenda Christi consilia ex virtute fidei, cuius veritatem multis argumentis confirmare potest, vt alibi dictum est, ex adiumento gratiæ, quæ reddit facile, & suaue iugum legis Christi, ex diuinarum inspirationum efficacia, quæ in homine magnam habẽt vim ad perfectissimas quasque actiones. Secundo loco miracula Christi

In Christi prædicatione tria adnotanda.

Cap. 7.

Cap. 1.

plurimum valent ad confirmandam contra Iudæos, gentiles ac hæreticos fidem, & doctrinam Christi, sunt enim vt sigilla plūbea, quæ literis,& diplomatibus regijs adhibentur. Ideo Christus, si mihi,inquit,non creditis operibus credite:& de Apostolis dicitur, Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis: Et ad persuadendam item sanctitatem, ac mores quos Christi doctrina docet, vnde merito Paulus ait, quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutē, quæ cum initium accepisset,confirmata est contestante Deo signis, & prodigijs. Sequitur tertium, scilicet exempla virtutum Christi.

Ioan. 10. *Marc.* 16. *Hebr.* 2.

Virtutes, & Exemplum Christi. *Cap.* XII.

EX Christi virtutibus debet Ecclesiastes exempla, & materiam sumere ad omnes Christianas virtutes populis persuadendas: afferam exempla in aliquibus. Sed primo generice loquendo optimum est proponere Christum, vt exēplar omnium virtutum illustrissimum, & vrgere ex Christi imitatione ad eas amplectendas, sic enim Christus suos discipulos hortari ad sui imitationem solebat, Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci,& vos faciatis. Et cum orta esset contentio inter discipulos. quis eorum videretur esse maior,Christus hortatus est ad humilitatem suo exemplo, Ego, inquit, in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Et non veni ministrari, sed ministrare. Eodem modo D. Pet. hinc argumentatur, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.Hoc idem est quod Paulus sæpius monet, vt exuto veteri homine, induamus nouum hominem Christum; nam vt explicat Chrys. Induere Christum non aliud est quam ipsum vndique in nobis per sanctimoniam & mansuetudinem conspicuum esse, homo enim indutus id esse videtur quo indutus est, qui Christum indutus est omnem simul in vniuersum virtutem habet quando autem Paulus dicit,Induimini, vndique nos illo circumdari iubet.] Idem etiam Paulus imitatores, (ait,) mei estote sicut, & ego Christi, quasi dicat, nē credatis rem arduā esse Christum imitari, nam & ego eius sum imitator. Sic argumentatur Cypri. Cum mundus oderit Christianū,quid amas eum qui te odit? & non magis sequeris Christum qui te & redemit, & diligit?] Et Greg. Nissenus docet, perfectam Christi imitationē efficere posse, vt Christianus vocari

Christus exēplar omnium virtutum. *Ioan.* 13. *Luc.* 22. *Matt.* 20. 1. *Pet.* 2. *Coloss.* 2. *Hom.* 24. *in epist. ad Rom.* *Li. de mortal. circa finem.* De perfecta forma hominis Christiani.

cari

cari possit alter Christus, scilicet in humilitate, patientia, charitate alijsque virtutibus quod eleganti similitudine illustrat. Quemadmodum (ait) in catena, qui eam quæ in extremitate est curuaturam attraxerit, eas quæ continenter inter se cohęrent, per vnam attraxerit ita quoniam Christi nomini reliqua quoque natura cohęrent, necesse fuerit eum qui vnum arripuerit, vna cum ipso reliqua attrahere.] Deinde descendendo ad virtutes aliquas in specie. Ad fidem poterit hortari, non exemplo Christi, qui cum Beatus in parte superiori animæ Deum clara visione intueretur, nō habuit fidem, sed ex eo quod Christus fidem à nobis poscebat, ad quam confirmandam multa edidit miracula, vt iam dicebamus, & laudauit fidem Cananeæ, o mulier magna est fides tua; ac Centurionis, Non inueni tantā fidem in Israel, & alteri dixit. Si credis, omnia possibilia sunt credenti, cuius fidei augumentum nos à Christo sæpe precibus exposcere debemus cum illo, Credo Domine, adiuua incredulitatem meam; & cum Apostolis. Adauge nobis fidem. Ad spē eodem modo non exemplo Christi, quia possidebat, non sperabat, sed ex multis eius dictis factisque; Sic D. Petrus Benedictus Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam, regenerauit nos in spem viuam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incontaminatam, & incorruptibilem in quo exultabitis modicum nunc si oportet contristari, vt probatio vestræ fidei multo preciosior auro inueniatur. Et infert ad spei confirmationē. Qua propter succincti lumbos vestros, sobrij perfectè sperate in eam quæ offertur gratiam. Ad spem veniæ peccatorum multa sunt in Christo quæ inuitant, vt illud quod peccatores recipiebat, & erat cum eis, & docet se non venisse iustos vocare, sed peccatores ad pœnitentiā, & alia multa quæ adhoc ipsum, & docuit, & fecit. Ad Charitatem Dei, mouet Christi erga nos immensus amor: Sic Paul. estote imitatores Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, Vnde inferre licet exemplo Christi perfectum amorem qui in factis magis, quam verbis ostenditur, sicut ipse fecit; Vt cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater sic facio, surgite eamus. Et rursus. Meus cibus est vt faciam voluntatē eius qui misit me. Sic & nos faciamus. Item, vos amici mei eritis si feceritis quæ præcipio vobis. Immensitas amoris Christi erga nos inde colligi debet, quia Christi anima perfectissimo amore

Fides à Christo prædicata.

Matt. 15.

Matth. 8.

Marci 9.

Matt. 17.

Spes nobis cōmendata.

1.*Pet*.1.

Luc.15.

Luc. 5.

Eph. 5.

Amor Christi in Patrem prouocat nostrum.

Ioan. 14.

Ioan. 4.

Charitas Christi erga homines.

Deum Patrem suum amabat, & quoniam cognouit illius esse voluntatem, vt homines redimeret, & saluaret illa sacratissima anima, tota in hominum amorem, & nostram salutem procurandam conuersa est, ex illo fonte hic amplissimus fluuius manauit. Vnde argumentari licet, quantum, & nos amorem ei rependere oporteat. Ad charitatem proximorum veram,

1. Ioan. 3. exemplo Christi argumentatur Ioan. In hoc cognouimus charitatem Dei; quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Vnde etiam infert aliud opus charitatis. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habentem, & clauserit vi-

Rom. 13. scera sua, quomodo charitas Dei manet in illo. Et Paul. Vnusquisque proximo suo placeat in bonum ad ędificationem, etenim Christus non sibi placuit, sicut scriptum est, improperia improperantium tibi ceciderunt super me: & subdit, Deus autem patientiæ, & solatij det vobis idipsum sapere in alterutrũ, & addit, secundum Iesum Christum, & adhuc subdit, propter quod suscipite inuicem, sicut, & Christus suscepit nos in hono-

Cap. 3. rem Dei. Et ad Coloss. Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea. Ad amo-

Rom. 5. rem inimicorum Paulus inuitat. Cõmendat autem Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus pro nobis mortuus est; ergo & nos malefacientibus debemus

1. Pet. 3. benefacere, & B. Petrus melius est benefacientes pati, quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro in-

Matth. 26 & 27. iustis: Sicut, & Iudæ osculum dedit, & pro crucifixoribus orauit, & discipulis petentibus contra ciuitatem Samaritanorum;

Luc. 9. Vis oremus vt veniat ignis, & consumat eos, respondit, Nescitis cuius spiritus estis, filius hominis non venit animas perde-

Zelus gloriæ Patris in Christo. re, sed saluare. Ad zelum gloriæ Dei. sicut enim Christus omnia opera sua tribuebat Patri, vt ipse ait, Pater in me manens ipse

Ioan. 15. facit opera; Et, mea doctrina non est mea, sed eius qui misit

Ioan. 7. me; & in omnibus Patris gloriã quærebat, Ego non quæro glo-

Ioan. 8. riam meam, sed eius qui misit me. Et alibi, si ego quæro gloriam meam, gloria mea nihil est: adeoque gloriæ Patris erat

Psal. 68. amans, vt dixerit zelus domus tuæ comedit me, ita vt planè totus in illam videatur esse mutatus. Si Christus ita loquitur, quid ego? Ita & nos totam Deo gloriam adscribamus, vt sem-

Super Cãt. Serm. 13. per cum Angelis canamus, gloriã Deo, vt nobis pacẽ paremus, & cum Bernardo dicat quisque. Ego omnem prorsus abiuro gloriam ne si fortè vsurpauero quod mihi concessum non est,

est, perdam merito; & quod oblatum est] lege Sermonem totum vbi hoc fusè explicat. Ad Humilitatem maximè, quia in hac peculiari quadam ratione se magistrum præbuit, vt ab eo discamus quia mitis est, & humilis corde, præsertim quod tota eius vita tanta huius virtutis nitet splendore, ab ortu primo in stabulo, ad mortem vsque crucis, vt verè Paul. dicat, Christum se ipsum exinanisse; quare ad Philip. sic rectè argumentatur, Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes, hoc argumento, quia Christus id nobis exemplum reliquit, hoc sentite in vobis (inquit) quod & in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens; vt merito Ber. dicat, intolerabilis impudentiæ est, vt vbi se exinaniuit maiestas, vermiculus infletur, & intumescat.] Ad Misericordiam, sicut Christus ad eam maximè etiam vt homo erat pronus, sicut cum dixit, Misereor super turbam istam: & cum vidit matrem viduam flentem filium defunctum commota sunt viscera eius vt habent Græca verba apud Lucam: & cum vidit Martham, & Magdalenam flentes fleuit, & ipse; & super Hierusalem fleuit dicens, si cognouisses, & tu; & cum duceretur ad mortem conuersus ad mulieres sequentes dixit, Nolite flere super me, sed super vos ipsas flete: Et cum referret Iudæ miserandum casum Apostolis ait Euangelista, Turbatus est spiritu Iesus, & protestatus est, & dixit, Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me. Ergo est maximè Christiano homine dignus, pius misericordiæ affectus, ad miserias hominum, tum corporum tum maximè animarum. Ad Patientiam exemplo Christi hortatur D. Petrus, Christo igitur (ait) passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini, & infra. Communicantes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Paulus affert exēplum Moysis qui elegit magis affligi cū populo Dei, maiores diuitias estimās opprobrium Christi, quasi dicat, elegit magis aliquid pati in figuram, vel ad imitationem Christi, quamuis ad huc Christus non venisset, quanto igitur magis post aduentum, & perfectissimum exemplum Christi ducis, qui nos præcedit, & ad Timot. si commorimur (scilicet cum Christo) & conuiuemus. Chrisostomus docet quanta sit gloria, & quiddam maius cœlo pati pro Christo ipsis (inquit) regijs illustrior erat Pauli carcer, ipso etiam cœlo. istud forsan (scilicet pati pro Christo) illustrius

Cap. 2.

Serm. 1. de Nat. initio.

Misericordia

Marc. 8.
Luc. 7.
Ioan. 11.
Luc. 19.
Luc. 23.

Ioan. 13.

1. Ep. c. 4.
Patientia.

Hebr. 11.

2 Thim. 2.
Hom. 8. in Ep. ad Ephes. initio.

etiam est quam sedere ad dexteram ipsius, honestius quam sedere super duodecim Thronos] atque vt incendium patiendi pro Christo quo vrebatur prodat, subiungit de vinculis Pauli loquens. Quod si quis mihi vel cœli, vel huius catenæ copiam & optionem largitus esset, catenam hanc ego plane elegissem Deinde addit si aut mihi cum Angelis standum fuisset sursum aut cum Paulo vincto, carcerem vtique peroptassem.] Et ego arbitror sicut nullum maius beneficium & amoris signum Deus dedit, quam vt factus homo pro nobis sit passus; ita nullam mihi maiorem gratiam posse conferre, quam vt concedat pati aliquid pro ipsius amore ac gloria; Propterea Paul. ad Philipp. *Cap. 1.* ait Vobis donatum est, non solum vt in Christum credatis, sed vt pro illo patiamini. Longior essem si de omnibus Christi virtutibus vellem loqui, scilicet prudentia, Iustitia, sobrietate, Magnanimitate, Castitate, Mansuetudine, Modestia, Benignitate, Zelo salutis animarum, Oratione ac Religione.

Mors Christi ac Resurrectio. Cap. XIII.

RESTAT egressus Christi ex hac vita per crucis ac mortis ignominiam, per Resurrectionis & Ascensionis gloriam, qua nunc fruitur, & in cœlis & in toto terrarum orbe, ab Angelis, & ab hominibus adoratus. Sit primus locus Christi Domini Crux & Mors. Ex hoc sæpè oportebit argumenta elicere, vt inducantur omnes ad odium, & peccati fugam; quandoquidem pro eo delendo, ipse filius Dei crucem passus, & tam ignominiosa ac grauia pertulit supplicia. Nihil est quod magis peccati grauitatem exaggeret: Bernard. Ex consideratione (ait) remedij, periculi mei æstimo quantitatem, sic & medicinæ æstimatio, & doloris mihi, & timoris exaggeratio est.] Sic D. Paulus ad Hebræos, Crucifigentes filium Dei in semetipsis & ostentui habentes. Et iterum idem Paulus ex hoc loco argumentum ducit, hortans ne malo exemplo alijs scandalo sint. Et peribit (ait) infirmus in tua scientia frater pro quo Christus mortuus est? & subdit, Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis; & addit de se ipso: Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem; idest, ne in Christum peccem qui pro fratre mortuus est. Valet rursum hic locus vt Dei, & Christi immensum amorem erga nos proponamus,

[Margin notes: Christi passio peccati grauitatem indicat. — *Serm. 3. de Nat.* — *Cap. 6.* — *1. Cor. 8.* — Passio Christi stimulat ad amorem.]

nus, vt ad rependendum amorem vrgeamur, sicut idem Paulus affirmat, Charitas Christi vrget nos, æstimantes hoc quia si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et cum Bernardo dicamus, Super omnia te mihi reddit amabilem bone IESV, calix passionis quem bibisti, opus redemptionis nostræ: & alibi, Quanto pro me mitior, tanto mihi gratior, & quantò pro me vilior, tantò mihi charior.] Ex quo amore inferre possumus cum Paulo: Propter te mortificamur tota die, facti sumus sicut oues occisionis (sicut, & Christus pro nobis factus est) Iterum hinc licebit argumenta sumere ad inflammandos omnes, vt libenter post ipsum crucem suam amplectantur, sequanturque ducem vt ipse monet. Qui vult venire post me, abneget semetipsum & tollat Crucem suam, & sequatur me; turpe enim est militi ducem non sequi, quare dicamus, Nolo domine sine vulnere mori, quia te video vulneratum. Ita Paulus deponentes omne pondus & circunstans nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in authorem fidei, & consumatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit Crucem confusione contempta. Et addit, Recogitate enim eum qui talem sustinuit aduersus semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes, Et iterum propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est: audi quid ex hoc loco inferat, Exeamus igitur ad eum extra castra improperium eius portantes. Et alibi qui Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs. Et D. Pet. peccata nostra ipse pertulit in corpore suo, vt peccatis mortui iustitiæ viuamus. Denique ex hoc loco innumera mysteria colligimus quæ diuinissimam Dei sapientiam continent populis aperienda, ad excitandam pietatem & christianam deuotionem, Sicut Paulus & ipse faciebat dicens. Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo; quasi dicat, si alij in nobilitate, in operibus, in sapientia gloriantur, ego in Christi Cruce plurimas, & grauissimas merito gloriandi occasiones reperio, & subdit, De cætero nemo mihi molestus sit, ego enim stigmata Domini mei Iesu in corpore meo porto. Et eandem sapientiam alijs loquebatur, imo nullam præterea aliam, ita enim testatur. Non iudicaui aliud me scire inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum; quasi dicat omnia secreta mihi reuelata, in Christo crucifixo continentur. Et ibidem

2. Cor. 2. — *Serm. 1. Epiph.* — *Rom. 8.* — Crux Christi docet portandam nobis Crucem. — *Luc. 9.* — *Hebr. 12.* — *Hebr. 13.* — *Galat. 5.* — *1. Ep. c. 2.* — Crux Christi quam magna mysteria includit. — *Galat. 6.* — *1. Cor. 2.*

dem, sapientiam autem loquimur inter perfectos, sapientiam vero non huius sęculi, neque principum huius sęculi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinauit Deus ante sæcula in gloriam nostram. Quo loco Chris. docet, per hanc sapientiam Paulum intelligere Christi Domini crucem: & merito, quia vt dicitur Verbum Crucis pereuntibus quidem stultitia est, ijs autem qui salui fiunt, id est nobis, Dei virtus est. Et infra, Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Est certe crux Christi Signum fœderis inter Deum hominesque multo significantius quam quod Deus in Gen. dixerat Noe, Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me, & terram, est inquam Crux hæc Christi nobilior arcus, pulchrior quam Iris, sicut enim Iris est quædam obscura nubes, & tamen vt Poeta loquitur, mille trahit varios aduerso sole colores; Ita Crux erat quidem antea impiorum supplicium, at diuini Solis illustrata fulgoribus, trahit mille ex Christo crucifixo honorum, ac dignitatum, virtutum, & gratiarum omnium titulos. Secundus locus sit Resurrectio. Hic locus suppeditat varia argumenta; primum enim hinc colligimus gloriam Christi Domini, vt admiremur, adoremus, & laudes eius celebremus dicentes, vt habetur apud Isaiam. Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ: Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. Et in Apocal. Dignus est Agnus qui occisus est accipere virtutem, & diuinitatem, & fortitudinem, & sapientiam, & gloriam, & honorem, & benedictionem. Hęc autem gloria fuit Corporis Christi, quatuor suis dotibus ornati, & gloria animæ quoad partem sensitiuam, quæ plenissimum beatitudinis suæ gaudium promeruit, & exaltatio nominis in toto mundo non solum inter homines, sed in cœlo, propterea argumentatur Paulus, Humiliauit semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genuflectatur, Cœlestium, Terrestrium, & Infernorum; & habeat Dominium, & Regnum in toto mundo, vt dicitur in Psal. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: quæ verba Paulus in Actibus ad resurrectionem reuocat, vnde infert, Postula à me, & dabo tibi gentes hære-

Chris. ibidem. *1. Cor. 1.* *cap. 6.* Resurrectio Christi cum magna gloria. *Cap. 63.* *Cap. 5.* *Philip. 2.* *Psal. 2.* *Act. 13.*

hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Nec solum in terra, sed & in cœlo, vt ipse dixit, Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Vnde etiam colligimus illud, sic oportuit pati Christum & ita intrare in gloriam suam, suā planè, quia illi debebatur ratione vnionis hypostaticæ, & tamen diuina dispensatione dilata est, ad hominum redimenda peccata, quanto magis nos non intrabimus nisi cum Christo patiamur? Deinde ex hoc loco corroboratur tota nostræ resurrectionis futuræ, materia, & spes, quia Christi Resurrectio causa est nostræ resurrectionis, vt Marthę Christus dixit, Ego sum Resurrectio, & vita. Et Paul. Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Idem sic arguit alibi, si Christus prædicatur quod resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est, si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit; & subdit, nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, & sicut in Adam omnes moriuntur, ita, & in Christo omnes viuificabuntur; quasi dicat, caput resurrexit, sed non sine membris, primitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christi: nouissima autem inimica destruetur mors. Rursum hinc colligimus, quam vitam post Christi Resurrectionem ducere debeamus. Audi Paulum qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo? & subdit, quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita, & nos in nouitate vitæ, ambulemus, si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus, hoc scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est vt vltra non seruiamus peccato, & alia quæ addit, ex quibus infert, Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore vt obediatis concupiscentijs vestris. Videtur Paulus à nobis eam perfectionem requirere ac sanctitatem, quam ij seruarent qui ex mortuis miraculo suscitati essent, imò qualis erit post resurrectionem beatorum, cum erunt sicut Angeli Dei, quod potest explicari accōmodando virtutibus, illas quatuor gloriosorum corporum dotes. Postremò tota Christiana fides, ac religio ex hoc articulo resurrectionis potest confirmari, ideo Paulus si Christus non resurrexit, ergo inanis est fides vestra, inanis est & prædicatio nostra: hoc autem ideo est, quia vt idem Paulus ait, licet Christus crucifixus sit ex infirmitate, tamen surrexit, & vi-

Matt. 28.

Resurrectio Christi nostræ resurrectionis causa.

Ioan. 11.

1. *Cor.* 15.

Resurrectio nostra moralis.

Rom. 6.

1. *Cor.* 15.

2. *Cor.* 13.

& viuit ex virtute; Et docet Christum mortuum esse ob peccata, resurrexisse autem propter iustificationem nostram, hoc est,
Rom. 4. licet Christi mors operata sit ac meruerit remissionem peccatorum, & consequenter iustificationem, quia non est peccatorum remissio sine iustificatione, tamen nisi post resurrectionē, & prædicationem mortis, & resurrectionis non iustificatus est
Luc. 24. mundus, iuxta illud, oportuit Christum pati, & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum, ad quam secuta est iustificatio: Itaque verum est mundi conuersionem totamque Christianæ religionis fidem articulo resurrectionis inniti.

Gloria Christi, Ascendentis, ac Iudicantis. Cap. XIV.

Tertius sit locus, Ascensio Christi & sessio ad dexteram Patris, eiusque gloria. Hinc primum eliciet Christianus orator, & colliget summam Christi gloriam & exaltationem, vt eum adoremus, & ante ipsum iubilemus, sicut Beati in cœlo
Apoc. 7. procidentes coram agno, cantant post eum canticum nouum: nihil enim est aliud ad dexteram Patris eleuatum esse, quam super omnia bona constitutum esse, & omnia ei subiecta, vt
Eph. 1. Paul. docet suscitans eum à mortuis & constituens a dexteram suam in cœlestibus, super omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc sęculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius; tantaque est hæc Christi hominis glo-
1. Cor. 15. riosi potestas, & gloria; vt Apost. adijciat illa verba. Cum autem dicat omnia ei esse subiecta, sine dubio præter eum qui
Christo omnia subiecta. subiecit ei omnia. Hoc autem satis clarum esse videbatur etiam si ille non diceret, quis enim nesciat Deum non posse vlli rei creatæ subijci? sed hoc modo loquendi, vult innuere, nihil om-
Cap. 2. nino esse, quod non ei subiectum sit, vt dixit ad Hebr. ac si cogitemus omnes cœlestes, ac terrestres creaturas, & totum simul mundum esse anulum quendam, Christi verò humanitatē esse anuli gemmam inæstimabilis valoris, & precio superare totum mundum simul. Per hoc mysterium maximè Fides Catholica confirmata est primum in Apostolis, Deinde per eos in
Serm. 2. *de Ascen.* toto mundo; Audi B. Leonem; Ipsi Beati Apostoli (ait) qui tot miraculis confirmati, tot sermonibus eruditi, atrocitatem tamen Dominicæ passionis expauerant, & veritatem resurrectionis eius, non sine hæsitatione susceperant, tantum de Ascen-

sione

ſione Domini profecerunt, vt quicquid illis prius intulerat metum, verteretur in gaudium; Et ſubdit, tunc igitur filius hominis Dei filius excellentius ſacratiuſque innotuit, cum in paternæ maieſtatis gloriam ſe recepit, & ineffabili modo cępit eſſe diuinitate præſentior, qui factus eſt humanitate longinquior.]

Rurſum ex eadem gloria Chriſti noſtram colligimus, vt Paulus facit. Deus autem qui diues eſt in miſericordia, propter nimiã charitatem, qua dilexit nos, & cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Chriſto, & conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu, vt oſtenderet in ſeculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ in bonitate, ſuper nos in Chriſto Ieſu. Vide quanta miſericordia, quanta charitas, quanta gratia, quanta bonitas, vt dicere poſſimus, noſtrum eſt quod ad dextram Patris ſedet ſuper omnes Angelos: Vide quanta nobilitas, & collige quantam in nobis vitæ ſanctimoniam, tanta exigat dignitas, vt rectè idem moneat alibi ſi conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite vbi Chriſtus eſt (ſcilicet frater noſter, & caro noſtra) quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Ex hac item Chriſti ſeſſione ad Patris dexteram meritò exiſtit in nobis magna fiducia, memores nos habere talem tantumque aduocatum, qui aſſiſtat vultui Patris pro nobis; quid enim negare poterit (ait Bernardus) filio Pater oſtendenti latus & vulnera? Quæ fiducia eo magis augetur, quia ſcimus præſentiam Chriſti ita eſſe in cœlo, vt non abſit eius regimen & præſentia ab Eccleſia militante, quia non poteſt mentiri qui promiſit dicens. Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi. Certiſſimè ſcimus ab ipſo prouenire quæcumque dona Eccleſiæ conceduntur, dicente Paulo, Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, non tantum in Eccleſiæ primordijs, ſed ſemper. Ipſe eſt qui Eccleſiam regit cum ſuo Vicario, & Epiſcopis, ob id D. Petrus eum appellat paſtorem, & Epiſcopum animarum noſtrarum: Ipſe cum his qui miracula operantur adeſt, In Actis In nomine Ieſu Nazareni ſurge, & ambula. Cum ſacerdotibus baptizat, Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Cum Confeſſarijs ipſe peccata remittit, cum ſacerdos non niſi vt miniſter, eius authoritate fungatur: Cum Prædicatoribus loquitur, qui legati ſunt Chriſti, vt Paul. ait an experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? Ipſe confert gratias, per Sacramentorum collationem, Ipſe viſitat per inſpirationes, communicat conſolationes;

Eph. 2.
Ex Chriſti Aſcẽſione & gloria manat etiam noſtra gloria.

Coloſſ. 2.

Fiducia erga Chriſtum.
Heb. 9.

Matt. 28.
A Chriſto prouenitunt magna dona in Eccleſiã.
Epheſ. 4.

1. *Pet.* 2.
Actor. 3.

1. *Cor.* 1.

2. *Cor.* 13.

nes; Denique Christus est in tota Ecclesia omnia in omnibus. Vide quanta gratitudine respondere nos oporteat tam munifico benefactori, & Regi tantæ maiestatis, & tantæ in nos charitatis. Post omnes alios locos vltimus sit eiusdem Christi Aduentus ad Iudicium vniuersale. Ex quo primum argumenta sumi possunt ad Christi maiestatem agnoscendam, quoniam qui in tanta humilitate venit in primo aduentu; in secundo venturus sit cum potestate magna, & maiestate tanta, vt dicturi sint impij montibus, cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni, vnde Paul. Omnes stabimus ante tribunal Christi, scriptum est enim, viuo ego dicit Dominus quoniam mihi flectetur omne genu. Quæ maiestas Christo debetur ob suam humilitatem, & passionem, ideo idem. In hoc mortuus est & resurrexit, vt & virorum, & mortuorum dominetur. Et ipse Christus Dominus, dum proximus morti corã impio iudice adstaret, dixit videbitis filium hominis venientẽ in nubibus cum potestate magna, & maiestate. Deinde hinc argumentari licebit, quod maximè debeamus, & timere Christũ, & amare: Ad timorem excitant scripturæ sæpe, Ioan. in Apoc. Timete Dominum, & date ei honorẽ, & gloriam, quia venit hora iudicij eius. Et iterum in flamma ignis dantis vindictam ijs qui non nouerunt Deum, & non obediunt Euangelio. Et apud Malachiam, ecce dies veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatẽ stipula, & inflammabit eos dies veniens dicit Dominus exercituum, quæ non relinquet eis radicem, & germen. Item ad amorem, & fiduciã boni animantur, vnde subdit idem Malach. ibidem, & orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, scilicet Christus, qui scilicet sol faciet diem gloriæ clarissimum, & sanitas in pẽnis eius, idest in alis ob summam Christi agilitatem, qui perfectam salutem animæ, & corporis bonis exhibebit; Quare rectè subditur, egrediemini, scilicet de sepulchris, vos timentes nomen Domini, & salietis, ob dotem agilitatis iam liberati à mortis vinculis, salietis inquam è sepulchris ad montes vsque cœlestes. Sic Paulus de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die iustus Iudex; non solum autẽ mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Ad patientiam, & longanimitatem in aduersis hortatur D. Iacobus Patientes igitur estote fratres vsque ad aduentum Domini, & affert exemplum agricolæ expectantis fructum laboris, & subdit, ecce Iudex ante ianuam assistit. Denique oportet ex hoc Chri-

[Marginal notes: Ex Christo iudice quæ arguméta sumamus. — *Apoc.* 6. — *Rom.* 14. — *Ibid.* — *Matth.* 26. — Christus Iudex, qualis erga bonos & malos. — 2. *Thess.* 1. — *Mal.* c. 4. — 2. *Timot.* 4. — *Cap.* 5.]

[C]hristi Iudicis aduentu hortari omnes, vt ad hunc eius aduen-[t]um parati sint, nec illi malo seruo similes inueniantur, qui di- *Matt.* 24.
ebat, moram facit Dominus meus venire, & vacabat ebrieta-[t]i, & conseruos percutiebat; sed ex improuiso aduenies Iudex, [p]osuit partē eius cum hypocritis in stagno ignis, & sulphuris: [E]t hoc est illud Pauli. Si nos ipsos dijudicaremus, non vtique *1. Cor.* 11.
[i]udicaremur à Domino. Denique ad opera misericordiæ maxi-
mè hic locus valet, cum in his præcipuè, Iudex nos examina- *Matth.* 25
[t]urus sit, & secundum ea sententiam laturus.

Nomen Christi, & Iesu, & Christianorum. Cap. XV.

QVoniam hæc pars quam modo tractamus de Christo copiosa est satis, ac summi momenti, nō præteribo, & alios [l]ocos, & admodum graues. Sit ergo hic primus locus Christi [n]omen, quod Græcè ab vnctione sumptum est, ipse autem Sal-[u]ator noster, tanquam Rex, ac summus Sacerdos vnctus est, *Christus vnctus qua vnctione.* [n]on quidem vnguento materiali, sed Spiritu sancto, sicut ipsemet Christus de se apud Isaiam testatur, Spiritus Domini su-*Isa.* 61.
[p]er me, eo quod vnxit me, & apud Danielem dicitur vngendus *Dan.* 9.
[v]t Sanctus Sanctorum, & de eo canit Psalmista, vnxit te Deus, *Psal.* 44.
[D]eus tuus oleo lætitiæ. Hinc argumentum sumitur, quomodo [p]ost Christum currere debeamus, suauitatis eius mira fragrā-[t]ia tracti, & allecti, quemadmodum teste D. Basilio, solent columbæ, aliam sequi columbam, vnguento quodam ipsis grato delinitam, & poterit anima, quæ eius odorem præsenserit, post *Cant.* 1.
[e]um clamare, trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum, Hæc autem sunt illa vnguenta, vt D. Bernar. explicat; quorū fragrantia maximè delectatus dicebat D. Pau- *Serm. in*
lus qui factus est nobis à Deo, Sapientia, Iustitia, Sanctifica- *Cant.* 10.
tio, Redemptio. Secundo à Christo vncto argumentari opor- *& 12. Itē*
tet, nos qui Christiani à Christo dicimur, tanquam vncti, de- *in festo S.*
bere de eodē Christi spiritu participare, prout rectè Paulus ra- *Magdal.*
tiocinatur, qui Spiritum Christi non habet, hic non est eius, & *Rom.* 8.
D. Ioannes; Vos ait, vnctionem habetis à sancto, & nostis om- *Ex Christi*
nia, hoc est, à Christo Spiritum habetis qui docet vos, & vt eā- *vnctione qd*
dem vnctionem conseruemus subdit, Vnctionem quam accepi- *colligitur pro nobis.*
stis ab eo maneat in vobis, & Vnctio eius docet vos de omni- *1. Ioan.* 2.
bus. Hanc autem vnctionem, & sperare à Christo, & precibus impetrare debemus, siquidem hic ipse spiritus, est sicut vnguentum quod descendit vt dicitur in Psal. primum quidem *Psal.* 132.
in ca-

in capite Christo copiosissimè, Deinde in barbam Aaron, qui sunt Apostoli Christo propiores, in quos hoc Spiritus sancti vnguentum effusum est (vt ait quædam glossa in Paul.) & tempore prius, & cæteris abundantius, tum verò in totum corpus descendit, per omnes status, vsque ad oram vestimenti eius. Itaque nulli Christus de suo vnguento negat, modò sit capax, & Christi nomen veneretur, & colat; sicut magnus ille Constantinus hoc nomen venerabile, duabus descriptum literis, vt ei Deus in visione monstrauerat, semper in galea, & in labaro, quod erat eius vexillum deferebat. Ex eodem fonte manat, vt non solum Christianus, hoc perfundatur odore ipse; sed in alios quoquè diffundat verbis, & exemplo, vt Paulus faciebat, cum dicat: Christi bonus odor sumus; Teoph. in hæc Pauli verba adijcit, Velut acerra sumus regia, & quocumque abierimus, odorem spiritualis vnguenti circumferimus, cognitionis videlicet Dei, in omni loco, homines bono suffictu afflamus. Secundo, Nomen Christianorum quo gaudemus, & gloriamur, monet prçterea nos, vt Christo Domino grati simus, eique tam arcto vinculo vniamur, vt pro eo mortem oppetere, parati simus Audi Chris: Non principis, non terrenæ alicuius potestatis, non Angeli, non Archangeli, sed ipsius omnium Regis nomine appellari dignati sumus.] In hoc nomine gloriabatur, & pro hoc moriebatur, eximius, martyr Diaconus nomine Sanctus, vt refert Euseb: qui cum examinaretur, de suo suæque familiæ nomine, de patria, de statu, liber ne, an seruus esset, ad singulas interrogationes vnum hoc respondebat Christianus sum, Eodemque Eusebio teste, Blandina martyr in ipsa fidei confessione, & inter tormenta, ex hoc eodem nomine sæpius repetito, vires reficiebat, Et prolatio horum verborum Christiana sum, & apud nos nihil sceleris admittitur, erat ei dolorum summa leuatio, & fomentum. D. etiā Nazianzenus, de se & Sancto Basilio loquens, cum alijs (inquit) alia quædam cognomenta sint, vel à parentibus accepta, vel ex proprijs comparata studijs, nobis magna res, & magnum nomen erat, Christianos esse, & nominari, atque ea re magis efferebamur, quam Gyges, palæ, anuli cōuersione (si tamen hoc fabulosum non esset) per quam Lydios, tyrannide occuparat.] Ex hoc nomine Christianorum, optimè noster Orator vrgere omnes Christianos poterit, vt huic nomini vita, moribusque respondeant; Ita docet Gregorius Niss: Christianismus ait est imitatio diuinæ naturæ; Si igitur Christianus es, Christum Deū imi-

Baro. to. 3. Ann. Christi 312.

2. Cor. 2.

Christianorū nomen vrget nos ad sanctitatem.

Hom 8. in Ioan. circa finem.

l 5. hist. Eccles. c. 1.

In Orat de S. Basil. funebri.

Tract. de nomine & professione Christiani.

imitare; noli vacuum ferre nomen, atque inane; sed plenũ, tanti
nẽsuram nominis imple, imple inquã operibus nomine dignis]
& ibidem, Si quis nomen Christi sumens quæ vna cum hoc no-
nine considerantur vita non exprimat, is nomen ementitur, per-
sonam in animam humanæ figuræ conformatam, & assimilatam
imiæ apponens.] Ita, & Procopius in Isa. philosophatur in
lla verba, vocabitur tibi nomen nouum quod os Domini no-
ninauit, & eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema
egni in manu Dei tui, quibus, Ecclesiæ, mutato nomine pro-
nittitur eam futuram coronam gloriosam. Cum igitur Chri-
tiani nominis appellatione veluti corona redimiti simus, co-
onam opus est fulgentibus margaritis, & ardentibus, velut
yropis splendere Chryf. Propterea Christianus es, ideo nomen
oc accepisti, vt Christum imiteris, eiusque legibus operum
xhibitione pareas, & alibi. Nemo professò (ait) gentilis esset,
i ipsi vt oportet Christiani esse curaremus, nemo ita esset fera
ellua, vt non statim ad cultum veræ religionis accurreret.]
Denique ex hoc nomine omnes debet concionator hortari, qui
hristiana professione censentur, (vt orat Ecclesia) & illa re-
pucre, quæ huic inimica sũt nomini, & ea quę sunt apta sectari.
Tertio Nomen Iesu dulcissimum, multa, & optima Oratori
Christiano argumenta profert, Ipsum namque est quod fidem
xcitat, vt hoc vnico prolato nomine, totius fermè fidei, con-
essionem promamus, omnia mysteria, quæ ad Iesum pertinent,
credentes, & confitentes, est enim hoc nomen, perinde vt li-
ri titulus, virtute omnia continens, quæ in eo libro traduntur.
Continet plane hoc nomen, omnia quæ de Christo à prophetis
fferuntur nomina, vt bene considerat D. Ber. ac propterea,
otam Christi mysteriorum seriem, & æconomiam amplectens
t dicatur Iesus sicut Isaias prędicat, Admirabilis, maxime in
icarnatione, Consiliarius in prædicatione, Deus in miraculis,
ortis in passione, in qua Iesus inermis, ac nudus hostes debel-
uit. Pater futuri sæculi in Resurrectione; & princeps pacis,
Ecclesiæ militantis regimine, & multo perfectius in cœlesti
ierusalem. Rursum hoc nomen ad fiduciam animat, & spem,
enim ex nomine ac suo munere salutem Christus profitetur
promittit, quid ni confidam eius ope, ac virtute, salutem
e consequuturum, modo nè sim ei aduersarius, vt meritò pos-
mus illud Isaiæ canticum concinere. Vrbs fortitudinis nostræ
on, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale. Ad amo-
m inflammat, quis enim salutem suam, & suum non amet Sal-

In Isa.

Orat. 5. in Iud.

Hom. 10. 1. Tim.

Iesu nomen quã illustre.

Serm. 10. ex paruis.

Isa. 9.

Iesu nomen ad quas virtutes nos prouocet.

Isa. 26.

in capite Christo copiosissimè, Deinde in barbam Aaron, qui sunt Apostoli Christo propiores, in quos hoc Spiritus sancti vnguentum effusum est (vt ait quædam glossa in Paul.) & tempore prius, & cæteris abundantius, tum verò in totum corpus descendit, per omnes status, vsque ad oram vestimenti eius. Itaque nulli Christus de suo vnguento negat, modò sit capax, & Christi nomen veneretur, & colat; sicut magnus ille Constantinus hoc nomen venerabile, duabus descriptum literis, vt ei Deus in visione monstrauerat, semper in galea, & in labaro, quod erat eius vexillum deferebat. Ex eodem fonte manat, vt non solum Christianus, hoc perfundatur odore ipse; sed in alios quoque diffundat verbis, & exemplo, vt Paulus faciebat, cum dicat: Christi bonus odor sumus; Teoph. in hæc Pauli verba adijcit, Velut acerra sumus regia, & quocumque abierimus, odorem spiritualis vnguenti circumferimus, cognitionis videlicet Dei, in omni loco, homines bono suffictu afflamus. Secundo, Nomen Christianorum quo gaudemus, & gloriamur, monet prçterea nos, vt Christo Domino grati simus, eique tam arcto vinculo vniamur, vt pro eo mortem oppetere, parati simus Audi Chris: Non principis, non terrenæ alicuius potestatis, non Angeli, non Archangeli, sed ipsius omnium Regis nomine appellari dignati sumus.] In hoc nomine gloriabatur, & pro hoc moriebatur, eximius, martyr Diaconus nomine Sanctus, vt refert Euseb: qui cum examinaretur, de suo suæque familiæ nomine, de patria, de statu, liber ne, an seruus esset, ad singulas interrogationes vnum hoc respondebat Christianus sum, Eodemque Eusebio teste, Blandina martyr in ipsa fidei confessione, & inter tormenta, ex hoc eodem nomine sæpius repetito, vires reficiebat, Et prolatio horum verborum Christiana sum, & apud nos nihil sceleris admittitur, erat ei dolorum summa leuatio, & fomentum. D. etiã Nazianzenus, de se & Sancto Basilio loquens, cum alijs (inquit) alia quædam cognomenta sint, vel à parentibus accepta, vel ex proprijs comparata studijs, nobis magna res, & magnum nomen erat, Christianos esse, & nominari, atque ea re magis efferebamur, quam Gyges, palæ, anuli cõuersione (si tamen hoc fabulosum non esset) per quam Lydios, tyrannide occuparat.] Ex hoc nomine Christianorum, optimè noster Orator vrgere omnes Christianos poterit, vt huic nomini vita, moribusque respondeant; Ita docet Gregorius Niss: Christianismus ait est imitatio diuinæ naturæ; Si igitur Christianus es, Christum Deũ imi-

Baro. to. 3. Ann. Christi 312.

2. Cor. 2.

Christianorũ nomen vrget nos ad sanctitatem.

Hom 8. in Ioan. circa finem.

l. 5. hist. Eccles. c. 1.

In Orat de S. Basil. funebri.

Tract. de nomine & professione Christiani.

imitare; noli vacuum ferre nomen, atque inane; sed plenũ, tanti mẽsuram nominis imple, imple inquã operibus nomine dignis] & ibidem, Si quis nomen Christi sumens quæ vna cum hoc nomine considerantur vita non exprimat, is nomen ementitur, personam in animam humanæ figuræ conformatam, & assimilatam imiæ apponens.] Ita, & Procopius in Isa. philosophatur in illa verba, vocabitur tibi nomen nouum quod os Domini nominauit, & eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui, quibus, Ecclesiæ, mutato nomine promittitur eam futuram coronam gloriosam. Cum igitur Christiani nominis appellatione veluti corona redimiti simus, coronam opus est fulgentibus margaritis, & ardentibus, velut pyropis splendere Chrys. Propterea Christianus es, ideo nomen hoc accepisti, vt Christum imiteris, eiusque legibus operum exhibitione pareas, & alibi. Nemo profectò (ait) gentilis esset, si ipsi vt oportet Christiani esse curaremus, nemo ita esset fera bellua, vt non statim ad cultum veræ religionis accurreret.] Denique ex hoc nomine omnes debet concionator hortari, qui Christiana professione censentur, (vt orat Ecclesia) & illa respuere, quæ huic inimica sũt nomini, & ea quę sunt apta sectari. Tertio Nomen Iesu dulcissimum, multa, & optima Oratori Christiano argumenta profert, Ipsum namque est quod fidem excitat, vt hoc vnico prolato nomine, totius fermè fidei, confessionem promamus, omnia mysteria, quæ ad Iesum pertinent, credentes, & confitentes, est enim hoc nomen, perinde vt libri titulus, virtute omnia continens, quæ in eo libro traduntur. Continet plane hoc nomen, omnia quæ de Christo à prophetis afferuntur nomina, vt bene considerat D. Ber. ac propterea, totam Christi mysteriorum seriem, & æconomiam amplectens vt dicatur Iesus sicut Isaias prędicat, Admirabilis, maxime in incarnatione, Consiliarius in prædicatione, Deus in miraculis, fortis in passione, in qua Iesus inermis, ac nudus hostes debellauit. Pater futuri sæculi in Resurrectione; & princeps pacis, in Ecclesiæ militantis regimine, & multo perfectius in cœlesti Ierusalem. Rursum hoc nomen ad fiduciam animat, & spem, si enim ex nomine ac suo munere salutem Christus profitetur & promittit, quid ni confidam eius ope, ac virtute, salutem me consequuturum, modo nè sim ei aduersarius, vt meritò possimus illud Isaiæ canticum concinere. Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale. Ad amorem inflammat, quis enim salutem suam, & suum non amet Saluato-

In Isa.

Orat. 5. in Iud.

Hom. 10. 1. Tim.

Iesu nomen quã illustre.

Serm. 10. ex paruis.

Isa. 9.

Iesu nomen ad quas virtutes nos prouocet.

Isa. 26.

In Ps. 102 uatorem, audi Augustinum. ligari se volunt homines, & secari, daturi pro incerta sanitate, & certum dolorem, & magnam mercedem, Deus te quem fecit, & certus curat, & gratis.]
1. *Cor.* 10. Dirigit rectam intẽtionem, sicut Paulus docet omnia in hoc no-
Hom. 9. in Ep. ad Coloss. mine Iesu facienda, hanc doctrinã bene explicat Chris. Si enim inquit consulum nomina securitatem literis addunt, multo magis Christi nomen, Igitur, in nomine Domini omnia facias, & prosperè succedent omnia ista discamus non solum verbo. tenus; Sed & ipsis operibus adimplere.] Est excitamentum Humilitatis, quia dum salutem à Iesu & speramus, & petimus, nostras iterum, & miserias & morbos, ac peccata, & confitemur, & accusamus, & tanquam medico nos ipsos offerentes, malorum nostrorum ab eo remedium expectamus. Est ad Deuotionem stimulus, vt sicut ipse in mei beneficium, ac salutem se ipsum, mihi totum tradidit, Ita & ego eius totus sim, qui totus factus est meus, & dulcescat cor meum, & labia mea in hoc suauissimo nomine, quemadmodum B. Franciscus tanta cordis dulcedine recreabatur, dum illud proferret, vt etiam labia lingeret, vt ij faciunt qui dulcissimum aliquid ore gustarunt. Gratitudinem docet, quam ei pro tanto salutis beneficio debemus, præsertim si attendamus, quanto pretio ei nostra hęc salus constitit; Siquidem, vt rectè Bern. habet, quando me creauit, dixit, & facta sunt, cum me redemit, dixit multa, fecit mira, pertulit dura. Prouocat ad Obedientiam, quia hoc sibi tam
Phil. 2. magnum nomen, ipsum promeruisse ex obedientia Paulus affirmat, quia nempè factus est obediens vsque ad mortem; donauit ei Deus pater nomen, quod est super omnem nomen: Inuitat vt in omni necessitate ad hoc sanctissimum inuocandum no
Serm. 15. *in Cant.* men tãquam ad sacram anchoram confugiamus, Audi Bernar. Cui (ait) in periculis palpitanti, & trepidanti, inuocatum virtutis nomen non statim, fiduciam præstitit, depulit metum? cui in aduersis diffidenti, iam iamque deficienti, si nomen adiutorij sonuit, defuit fortitudo?] Denique hoc sacratissimum Iesu nomen, omnem planè Christianam edocet perfectionem.
1. *Cor.* 1. D. Paul. ad vnionem, ac perfectionem, hoc titulo vrget. Obsecro ait per nomen Domini nostri Iesu Christi vt idipsum dicatis omnes & non sint in vobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu, & scientia; quasi dicat per hoc gloriosum nomen vos adiurò, cui tantùm debetis, qui est Princeps pacis ac salutis qui inimicitias in corpore suo interfecit, qui à vobis hoc, meritò exposcit vt perfecti sitis hoc est interius, exteriusque vniti.

ıiti. Bernar. etiam cum nomino, inquit, Iesum hominem mihi ropono, mitem, & humilem corde, benignum, sobrium, ca-ᵗum, misericordem, omni denique sanctitate, ac honestate con ıicuum, eundemque ipsum Deum, qui suo me exemplo sanet : roboret adiutorio. Sumo itaque mihi exempla de homine, auxilium à potente.] Lege totum huius doctoris melliflui rmonem, si vis suaui Iesu oleo impinguari. Loco citato.

Nobilitas Christiana. Cap. XVI.

MAxima est planè nostra nobilitas, qua parte Christiani sumus, & à Christo nobilitati, Ideoque requirit à nos, conditiones admodum viro nobili dignas, ne à tanta nobiate quis degeneret, & Christianæ dignitati, infamiã inurat. Nobilitas Christianorũ vera coram Deo p Christum. ınc ergo, Christianus Prædicator aliquando proponat, ostentque esse planè diuinam, diuino ortam semine, ex Christo sci et vero Dei filio, qui nostram assumpsit, adeoque extulit na-ːam, vt non frustra, & vane gloriemur, sicut illi heroes facient, quos poetæ ex Dijs fingunt ortos, ex quibus illius inanis ıt gloriatio, & fabulosa, iactantis, Et mi genus ab Ioue sum-ı, Nos autem Deum omnipotentem, patrem asserimus, & ristum fratrem nostrum, vt ipse dignatus est dicere. Nun- *Psal.* 21. bo nomen tuum fratribus meis, & ascendo ad patrem meũ, *Hebr.* 2. ɔatrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum: scilicet ac- *Ioan.* 20. ıta ab ipso verbo, vt Ioan. scribit potestate, vt filij Dei fieri *Ioan.* 1. ſimus, non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, neque voluntate viri, idest non ex terreno sanguine, aut terræ fami nati, sed ab ipso Deo, in diuinam familiam nos adoptante, Baptismo, aquis salutaribus renati, deposita, primi paren-ımagine, in Dei ipsius nobilitatem transimus: hoc etiam to-ı ex eo quod idem subdit, nascitur, Et verbum caro factum vbi copula illa (&) causalis est, quasi dicat, Tota hæc nobili-Christiana ex eo habet principium quia scilicet Verbum factum caro, ex hoc autem facile est aduertere, quales in istiano viro virtutes, quam eximiæ, quam hæroicæ requi-ːur, earumque actiones nequaquam communes sed singula-, à Deo profectæ, ad Deum ordinatæ, politicis virtutibus s philosophi agnouerunt longè superiores, nã morales qui-ı humano studio partæ, Christianæ, diuino spiritu infusæ, adumbratæ quædam virtutes respectu nostrarum sunt, no-vero solidæ ac perfectæ, Hoc significat D. Paulus cum ait *Tit.* 2. Nobilitas Christiana ad magnas virtutes nos prodicat.

de Christo vt mundaret sibi populum acceptabilē, idest secundum Hieron. peculiarem, sectatorem bonorum operum, græcè habetur zelotem idest æmulatorem, vbi Chrisost. Vides ait, vt non simpliciter, à nobis, opera virtutum exiguntur, addit namque Paul. æmulatorem hoc est, magna cum alacritate, atque studio virtutum opera capessentem.] possunt autem Christianis, aliquæ virtutes proponi, quæ nobilissimorum sunt propriç virorum, cuiusmodi sunt, quæ ad cōmunitatis bonum tendunt, qualis est Christiana Iustitia, quæ non modo, nulli est iniuriosa, sed omnium potius innocentiam tuetur, ideoq; viros Christianos, vt hanc teneant iustitiam erga omnes, oportet perturbationibus non agitari, terrenas opes non magni facere, ac dignitates, mentes non humi defixas habere, sed æterna, & diuina magis suspicere, nulla libidine trahi, non cupiditatibus seruire, sed dominari: Odio, non nisi contra iniquitatem moueri, maledictis irritātes, non ad vindictam ferri, sed misereri potius inimicis, pro malis beneficia rependere. Talis est planè Christianorum Illustriū nobilitas: Liberalitatem item ac Eleemosynarum largitiones amplectantur, tam spiritualium, quam corporalium, vt meritò illud de tota hac Christianorum familia illustrissima, prædicetur quod in Act. habetur multitudinis credentium, erat cor vnum, & anima vna, Nec erat inter eos egens, & illud ad Coloss. Vbi non est gentilis & Iudæus, circūcisio, & præputium, barbarus, & scytha, seruus, & liber, sed omnia, & in omnibus Christus. Addo fortitudinem, ac generosam quandam magnanimitatem, nostris, secundum hanc nobilitatem, valde esse propriam, quæ non ad opes, non ad humanā gloriam sui nominis, sed ad fidei dilatationem, summi Dei gloriam, Christi nominis exaltationem, æterni regni consequutionem tendit, Huius fortitudinis innumerabilia habemus, virorum, atque adeo mulierum, ac virginum exēpla, in tot inuictissimis martyribus, qui inter tot grauissima tormentorum genera, à tot Imperatorum crudelissima tyrannide, nunquam vinci nunquam flecti potuerunt, sed patiendo superabant, moriendo vincebant, vt non immeritò tam inuicta fortitudo per Carbunculum significetur, inter ignes positum, multis circū exsufflantibus follibus, additis illis verbis, Semper idem, vel potius semper pulchrior. Quod si talibus splendet virtutibus Christianorum nobilitas facilè apparet quam longè eos oporteat esse ab omni vitiorum labe, ac turpitudine præsertim libidinis cœno, auaritiæ sordibus, timiditatis, & ignauiæ næuo, denique omni

Comment. in Tit. l. 1. Hom. 2.

Cap. 4.

Col. c. 3.

re quæ

'e quæ degeneres ignobilesq; animos significat, Huc verba Pauli tendunt cum ait vt sitis sine querela, simplices filij Dei si- *Phil. 2.*
ie reprehensione, in medio nationis prauæ, & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo verbum vitæ continen- *Tit. 2.*
es, & tales vult idem Paulus nos esse, vt qui exaduerso est, ve-
:eatur nihil habens dicere de nobis, quales D. Petrus describit *1. Pet. 2.*
Christianos cum ait. Vos estis genus electum, regale sacerdo-
ium, quia, & reges, & sacerdotes vngebantur, Christianorum
utem genus vtrumque habet per Christum vt Ioan. ait fecisti *Apoc. 5.*
os Deo nostro regnum & Sacerdotes, quo titulo monemur, vt
: omnibus animi cupiditatibus dominemur vt reges, & spiri-
iales hostias offeramus Deo nosmetipsos scilicet, tanquam
acerdotes, vt Paulus monet, hostiam sanctam, viuentem, Deo *Rom. 12.*
lacentem rationabile obsequium nostrum, & subdit D. Petrus
iens sancta; populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis, non
ualescunque, sed eius, qui vos de tenebris vocauit, hoc est de
obscurissima generis nostri progenie in admirabile lumen suũ,
: ex abiectæ sortis hominibus, inter cœli ciues, & beatissimos
iritus annumeremur, agnoscentes, caput & radicẽ totius no-
ilitatis nostræ Christum omnium Angelorum regem, ad dex-
:ram Dei patris consedentem, & consedere nos facientem.

Testamentum nouum, & Euangelium Christi. *Cap. XVII.*

VOx Testamenti, idem planè significat, quod pactum, vbi-
cunque septuaginta interpretes, in hebræis codicibus in-
:nerunt vocem Berith, quæ fœdus, & pactum significat ipsi *Δια-*
ϑήκην verterunt idest testamentum. Ex qua voce hoc primum,
nitur argumentum, teneri nos, ad perfectam illius fœderis
seruationem, quod nobiscum Deus inijt per Christum; vt
delicet, sit nobis, multo perfectius, quam vnquam alias Deus,
ster Deus, nos vero ei populus, peculiaris, & maiori cum eo,
ringamur vinculo, quam in veteri lege sicut Deus per Hie- *Cap. 3.*
n: promiserat. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam
omui Israel, & domui Iacob fœdus nouum, non secundum
ctum quod pepigi, cum patribus vestris, & hoc erit pactum
od feriam, dabo legem meam in visceribus eorum, & in cor-
eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi
populum. Secundum argumentum, quia est testamentum
ium, nouos requirit homines, vt nouum hominem, iuxta

Eph. 4. Paulum induamus, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Quare bene argumentatur Chrysost. Rerum (ait) vices iam mutatæ sunt, vt & anima noua, & corpus nouum, & nouum adorationis genus, & pollicitationes nouæ, & testamentum, & vita, & mensa, & vestis, & vt vno verbo dicam omnia noua sunt.] Greg. etiam eodem modo. Nouus homo (inquit) venit in mundum, noua præcepta dedit mundo, & vitæ nostræ veteri, contrarietatem opposuit nouitatis suæ.] Tertium quia hoc testamentum nouum, est filiorum proprium & Amoris, sicut vetus erat magis seruorum ac timoris, à nobis non nisi amoris ac filiorum Spiritum postulat; August. breuissima, & apertissima differentia duorum testamentorum est Timor, & Amor, in illo sunt onera seruorum, in isto gloria liberorum: nam veteri homini fugienti apposuit Dominus quod timeret, & nouo redeunti tãquam pater quod amaret] & apertè Paulus post allatam allegoriam Saræ & Agar hęc inquit sunt per allegoriam dicta, & significant duo testamenta vnum in seruitutem generãs alterum filiorum; Ex quo infert itaque fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit & addit, in libertatem vocati estis fratres, modo nè libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus seruite inuicem, Charitas, & spiritus bonus, sunt vera filiorum libertas, hoc argumento etiam vtitur ad Rom. Non accepistis spiritum seruitutis, iterum in timore, sed filiorum Dei, in quo clamamus Abba pater. Quartum argumentum ex eodem hoc loco sumetur, vt hortemur ad maiorem feruorem in bonis operibus Christianos, eo titulo, quod antiqui testamenti Patres, non poterant adhuc cœlum ingredi, & ad vltimum suæ beatitudinis finem peruenire, nobis vero, iam patet cœlorum ianua, quoniam Christi sanguis vt Hiero. loquitur Clauis fuit paradisi, dicente Christo ad latronem Hodie mecũ eris in Paradiso. Hoc argumentum vrget Paulus post allatum Hieremiæ locum de nouo testamento subdit. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum, in sanguine Christi, quã initiauit nobis viam nouam & viuentem, per velamẽ id est carnem suam, & sacerdotium magnum, super domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, asperſi corda, à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem, fidelis enim est qui repromisit, & consideremus inuicem in prouocationem charitatis, & bonorum operum, non deserentes collectionem nostram

Testamentũ nouũ nouos homines requirit.

In 2. ad Cor. Hom. 11.

Hom. 32. in Eccles. initio.

In Testamento nouo spiritus filiorũ.

Lib. contra Adim. c. 16. & 17.

Ad Gal. 4.

Cap. 8.

Epist. 129 ad Dardanum.

Cap. 31.

Hebr. 10.

idest

ideſt congregationem. Addamus cum hoc alium locum, qui eſt Euangelium, ſeu lex Euangelica. Vox Euangelij Græca, ſignificat bonum nuncium, quia magna quędam nobis promittit cœleſtia, & æterna, nequaquam, terrena, & caduca; Ex hoc loco multa habet Euangelicus præco, quæ colligat ad docendum, ad monendum. Nam primo ipſa vox Euangelij, ac boni nuncij animos noſtros erigit, ac planè exhilarat, vt agnoſcamus gratiam nobis à Deo conceſſam. Audi Chryſoſtomum, vbi docet, ideò hanc Matthæi hiſtoriam Euangelium dici; quia veniam peccatorum, ſanctificationem ac iuſtitiam, redemptionem, adoptionem filiorum, & cœlorum hæreditatem, & cum Dei filio fraternitatem omnibus nunciauit, nunquid poteſt aliquid, his æquale eſſe, tam bonis nuncijs? quaſi omnia alia, verba inania, doceantur, quibus præſentia hæc bona promitti ſolent, vt diuitiarum copia, honores, principatus.] Audi verò Iſaiam, nos excitantem, Conſurge, conſurge, induere fortitudine tua Sion, induere veſtimentis gloriæ tuæ, Hieruſalem ciuitas ſancti, excutere de puluere, cònſurge, ſede; & paulò poſt, propter hoc ſciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipſe qui loquebar ecce adſum; & ſtatim, Quàm pulchri (ait) ſuper montes ſunt, pedes annunciantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem, dicentis Sion, regnabit Deus tuus; gaudete, & laudate ſimul deſerta Hieruſalem, quia conſolatus eſt Dominus populum ſuum, redemit Hieruſalem. Ex quibus etiam infert, Recedite, recedite ſcilicet à malo, pollutum nolite tangere, mundamini qui fertis vaſa Domini: hæc ad clericos peculiariter dicuntur. Ex quibus intelligimus, quanta reuerentia verba Euangelij exoſculari debeamus, etiam ipſum librum vt facit ſacerdos in Miſſa. Chriſ. ita argumentatur contra iurantes: Si Euangelium ait capere oporteat manibus lotis, & cum multa reuerentia & religione tremens, ac timens ſumis, Euangelij vero dominum temerè lingua paſſim verſas? Secundo Lex noſtra dicitur lex gratiæ, & charitatis, & merito, quia lex non ſolum ſignificat dictamen rationis in intellectu, ſed ipſam etiam voluntatis propenſionem qua ad opus impellitur, & hæc planè voluntatis propenſio maioris efficaciæ eſt quam intellectus dictamen, Dicitur verò noſtra lex gratiæ quia non ſolum præcipit vt lex Moyſis ſed confert etiam per ſacramenta gratiam, quam omnes qui voluerint conſequi ſine vllo dubio poterũt. Auguſt. lex, inquit, data eſt vt gratia quęreretur,

Vox Euangelij quid importet.

Hom. 2. in Mat.

Cap. 52.

Hom 7. ad pop. Ant.

Euangelium lex Gratiæ.

Lib. de Spiritu & liter. c. 19.

gratia data est vt lex impleretur, neque enim suo vitio non impl
ebatur, sed vitio prudentię carnis, quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit.] Ex hoc bene hortari nos ipsos & alios possumus ad euangelicæ legis integram obseruationem, quandoquidem gratia, & charitas quæ in nostra lege conferuntur, facilia omnia reddunt, ac suauia etiam difficilia, propter eaque dicitur nostra lex iugum suaue, & leue onus. Hoc est Augustini argumentum, Aut enim (ait) quisque non diligit, & ideo graue est, aut diligit, & graue esse non potest.] Et rursus certum est (inquit) nos facere cum faci mus, sed ille facit vt faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati, qui dixit, faciam vt in iustificationibus meis ambule tis & iudicia mea faciatis.] Et alibi hæc sarcina non est pondus onerati, sed alæ volaturi; habent aues pennarum suarum sarcinas, portant illas in terra, portantur ab illis in cœlum.] Argumentum ergo est, adsit charitas & gratia, & facili negotio, totam legem obseruabis. Confirmatur hoc argumentum, quia lex nostra Euangelica, consummatio est & abbreuiatio legis antiquæ vt apud Isaiam dicitur, & tota in præcepto charitatis concluditur, vt rectè August. affirmet dilige, & fac quod vis & Hieron. in Isa. 10. in illa verba, & non adijciet residuum Israel &c. pro cunctis legis cæremonijs, dedit Deus præceptum dilectionis, & fidei vel vt loquitur Tertull. præceptum à legis laciniosis oneribus expeditum.] Et hinc Paul. rectè argumentatur, & infert Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Tertio dicitur & lex spiritus, ita sæpijssimè à Paulo vsurpatur; colligit ex hoc, quam debemus esse ab omni peccato immunes, lex, inquit, spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati, & mortis, nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur, per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum, & paulo post subdit, Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis, & inde infert argumenti conclusionem, Ergo fratres debitores sumus non carni vt secundum carnem viuamus, si enim secundum carnem vixeritis moriemini, si autem spiritu facta carnis mortificaueritis viuetis, quicunque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Præterea quia est lex spiritus, collige maximè interiorem hominem reformandum esse, & internæ perfectioni, in noua lege

Matt. 11.
Li. de nat. & Grat. cap. 69.
Lib. de grat. & li. arb. c. 16.
Ezech. 36.
Serm. 22. *de verb. Ap.*
Lex Euangelica consummatio veteris.
Li. 4. adu. Martionē. initio.
Gal. 6.
Rom. 8.
Euangelium lex Spiritus.

lege maximè vacandum, ex qua, externa compositio, & virtus tota manare debet. Quarto lex Euangelica à nobis maiorem virtutum perfectionem exigit, & altiora quædam; non solum supra naturæ legem, sed & Mosis, vnde curandum est, Oratori Euangelico, vt intelligant Christiani omnes, ad maiorem, quam alios, perfectionem teneri, Cui enim multum datum est multum ab eo exigitur. Audi Paulum, Cum essem paruulus loquebar vt paruulus, scilicet in antiqua lege, cum autem factus sum vir, in lege scilicet Euangelij, euacuaui, quæ erant paruuli. Ad hoc caput multa tendunt ex his quæ Dominus noster, in sermone quem habuit super montem edisserit, vbi primò loco, octo propositiones, quas titulo, beatitudinum insigniuit, nobis proponit totius Christianæ perfectionis summam continentes, Deinde multa legis antiquæ præcepta perficit, Audistis quia dictum est antiquis. Non occides, Ego autem dico vobis non irasci. Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum. Ego autem dico, Diligite inimicos vestros, & alia huius generis, & addit Estote ergo perfecti sicut, & pater vester cœlestis perfectus est. Nec animos despondeamus, si magna nobis quędam præcipiantur quia ipsummet Euangeliũ, vires addit, est enim Euangelium Virtus Dei Græcè habetur δύναμις idest potentia, quæ datur, vt ibidem dicitur, in salutem omni credenti, & ad Iustificationem hominis; Iustitia enim vt ibidem subditur, in eo reuelatur, quia scilicet Iustificamur non ex operibus legis, neque ex vi liberi arbitrij, sed per fidem in Christum. Quinto denique ex hoc loco, occasionem sumat, Orator, auditores suos monendi, vt in magno pretio, & reuerentia, verba Euangelij habeant, & legis Euangelicæ obseruationem exactissimam teneant; Tum ratione ipsius legislatoris Christi, qui multis titulis, hoc à nobis iure exigit, Tum quia potest etiam, & pœnas infligere transgressoribus, & præmia æterna reddere obseruantibus. Audi Paulum, Patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos, non multo magis, obtemperabimus, patri spirituum, & viuemus? Tum propter exemplum, quod nobis obedientiæ reliquit, cùm se antiquæ legi præbuit obedientem, à cuius nos graui iugo ita liberauit, vt aliam longè faciliorem dederit. Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus: Et quidem liberati sumus ab illa onerosa lege, non tamen sine lege, & faciliori, & perfectiori sumus,

quam

Lex Euangelica maiorẽ perfectionem requirit ab homine quã Mosaica.

Luc. 12.

1. Cor. 13.

1. Matt. 5.

Rom. 1.

Hebr. 12.

Gal. 4.

Rom. 6. quam obseruemus. Audi iterum, Non estis sub lege, sed sub gratia, quid ergo (ait) peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? absit, & optimum argumentum subijcit, Nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? gratias autem Deo, quod fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde, in eam formam doctrinæ in quā traditi estis, & concludit. liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ. q.d. sumus per Euangelium liberati à lege antiqua, & à peccato, sed, obediendum nobis est, ex corde tanquam filij, legi gratię, quam Christus nobis dat, vt simus serui Iustitiæ, Christi, cum quadam libertate filiorum, ex sincero amore seruientes.

Ecclesia Christi. XVIII.

TOta fidelium Christi congregatio, quam Ecclesiam vocamus, Christi corpus mysticum est, cuius ipse, est caput, Ex quo argumenta plura initio collegimus cum ipsum Christum vt caput, nos vt membra considerauimus, quare ijs omissis, alia consideremus, quæ Christi Ecclesiæ conueniunt, vnde etiā argumentorum copiosa materia non deerit. Dicitur præterea, Ecclesia Christiana, ipsius Christi sponsa, quod est argumentum eius amoris in Ecclesiam vt Paul. affirmat, Christus dilexit Ecclesiam & tradidit semetipsum pro ea, Ex quo nos ad eius amorem prouocamur, Si enim sponsus patrē, & matrem relinquit & adhæret vxori suæ, quod Paulus vocat Sacramentum magnum, in Christo, & in Ecclesia, cur non & Ecclesia Sponsa, rerum omnium caducarum affectu deposito, soli Christo cor suum, integrè, perfectèque donet? Et si Christus sanguinem pro Ecclesia fudit, mundans eam, inquit Paulus, lauacro aquæ in verbo vitæ vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta, & immaculata, Cur & ipsa Ecclesia non seipsam, omni cura, in hac pulchritudine, quam à sponso accepit, immaculatam se conseruet, vt viro suo placeat, sicut in canticis docetur, scilicet vt sit sicut Lilium inter spinas, & sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhę ac Thuris & vniuersi pulueris pigmentarij, & quasi aurora consurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata. Rursum Ecclesia est domus Christi, super ipsummet fundata, quia fundamentum

[Margin notes: Ecclesia Christi Sponsa. — *Eph. 5.* — *Eph. 5.* — *Cant. 2. & 3.* — *Cap. 6.* — Ecclesia Domus Christi.]

tum

tum aliud (inquit Paulus) nemo potest ponere, Ergo quilibet de Ecclesia, vt idē docet Paul. supra hoc fundamentum superædificare debet aurum, argentum, lapides pretiosos, hoc est virtutes, earumq; actiones, præsertim cum lapis fundamenti, vt affirmat D.Petrus sit summus, angularis, probatus, electus, pretiosus, super quo, docet idem, nos debere nos ipsos superædificare, lapides viuos, domos spirituales, in Sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. His adde quatuor Ecclesiæ veræ conditiones ac notas, ex quibus argumenta quatuor existunt in genere Didascalico, quibus doceri debet Christianus populus, hanc esse veram Ecclesiam, vt in ea viuat, in ea moriatur, Ideoq; Satanę congregationes, & hæreticorum Synagogas horreat fugiatq; qui iactantes apud se esse veram Ecclesiam, rudes homines, misere decipiunt ac perdunt. Ecclesia Christi Vna est, Sancta est, Catholica est, & Apostolica. Vna est toto orbe diffusa, vnam habens fidei regulam ac doctrinæ, vnum corpus, vnum baptisma. Ergo hæreticorum Sectæ, inter quos tanta dogmatum diuisio, tanta linguarum confusio, nequaquam sunt vera Ecclesia, sed Turris Babel; Catholica est, & vniuersalis, amplectēs & quoad loca totum orbem, & quoad tempora omnes homines, Ergo doctrina quæ de nouo exurgit contraria ei quam hactenus vniuersalis Ecclesia, vt de fide habuit, aduersatur veritati, & Ecclesiæ Christi, Hanc autem Catholicam Ecclesiam non aliam esse quam Romanam, inde liquidò constat, quod cum ea sit Christi Ecclesia, quam D.Petrus rexit, cui à Christo dictum est Tibi dabo claues Regni Cœlorū, & pasce agnos meos, & oues meas, idest Christianos omnes, tam prælatos, quam subditos, Certò liquet Romanos Pontifices Petri esse successores, ex continua, & nunquam interrupta serie, quia Diuo Petro successit Linus, & huic Clemens cui Anacletus, Euaristus & alij omnes vsque ad Paulum quintum qui nunc eandem Petri obtinet Sedem. Dicitur Ecclesia Sancta, non quod omnes sint in ea Sancti, sed quod in ea sit vera sanctitas, & fons Sanctitatis Christus, & Sacramenta quæ vim habent, sanctitatem & gratiā conferendi, vel Sācta quia firma, & stabilis omnino, impugnari quidem potest, expugnari nunquam. Ergo hæreticorum doctrinæ, quas quotidie variari aduertimus, non ad veram pertinent Ecclesiam. Apostolicam item appellamus Ecclesiam, eo quod ab Apostolis fundata, traditiones habet apostolicas, quas summa veneratione seruare perinde ac sacras literas debemus. Ex ijsdem

[Margin: 1. Cor. 3. — 1. Ep. c. 2. — Ecclesiæ quatuor notæ p genere Didascalico. — Vna est. — Ephes. 4. — Catholica, & Romana. — Matt. 16. Ioan. 21. — Ecclesia Sancta. — Apostolica.]

Pro Genere Hortatorio. dem notis facile etiam erit in genere Hortatorio, docere, quales, moribus esse debeant, qui Ecclesiæ membra viua esse volunt, debent enim habere non modo fidei vnitatem, sed etiam *Ephes.* 4. spei, sicut vocati estis ait Paul. in vna spe vocationis vestræ, & eiusdem confessionis vt idem docet, Non sint in vobis schismata, sed idem dicamus omnes, idem sentiamus, Itemque vnitatem morum, quia Deus facit inhabitare vnius moris in domo. *Cap.* 17. Denique vt simus vnum cum Deo & inter nos, Sicut apud Ioan. Christus orauit. Deinde, Christiani hominis spiritus, vniuersalis ita esse debet, vt omnes, cuiuscunque nationis homi- *Coloss.* 3. nes amplectatur, Ita Paulus non est masculus, neque fœmina, gentilis & Iudæus, barbarus, & scytha, seruus, & liber, sed omnia in omnibus Christus. Ex nota sanctitatis argumentum sumimus, aspirandum nobis esse ad sanctitatem, ad hoc *Eph.* 1. enim vocati sumus, ait Paulus, vt simus sancti, & immaculati in conspectu eius in charitate; Ita hortatur Corinthios 1. *Cor.* 6. An nescitis ait, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Et post aliqua subdit; Et hæc aliquando fuistis, sed abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis in nomine Domini no- 1. *Epist.* 1. stri Iesu Christi, & in Spiritu Dei. Eodem modo D. Petrus secundum eum qui vocauit nos sanctum, & ipsi sancti sitis in omni conuersatione, quoniam scriptum est, sancti eritis, quoniam ego sanctus sum, Tandem curemus vt ab ipsis Apostolis, quos tamquã patres, singulari deuotione venerari oportet, doctrinam & mores, ac spiritum quendam Apostolicum hauriamus.

Sacramenta genericè, ac Baptismus. *Cap.* XIX.

SAcramentorum consideratio ea primum argumenta suppeditat, quæ eo tendunt vt ipsorum institutionem magni faciamus, vt ea repetamus frequenter, quæ iterari possunt, Sacramenta quid sint. vt sunt maximè, Clauium Sacramentum & Eucharistiæ. Hoc enim modo argumentari ex hoc loco poterimus, quod sacra- *3. de Doct. Christ. c. 9.* menta sunt cultus diuini efficacia Signa, quibus Christiani à cæteris gentibus distinguntur, vt Augustinus docet, quia sunt *Li. de Eccl. hierarch.* symbola quibus à Deo in vita spirituali erudimur, vt explicat Dion. deducens arcana mysticæ theologiæ ex Sacramentorum *Li. de ver. & fals. rel. c.* 17. ritibus, quia sunt medicinæ spiritualium morborum ex Aug. vbi docet antiqua sacramenta ostẽdisse tantum morbos vt speculum, nostra vero sanare vt emplastrum vulneri applicatum, quia sunt arma spiriritualia, quibus Dauid Goliam superauit,

sunt

ſunt canales, per quos Chriſti merita & ſanguis ad nos deriuantur, per quæ Chriſtum tangimus ab eoq. tangimur & ſaluamur; quia deniq; vaſa ſunt gratiç quā continent, & quam ſua virtute conferūt ad iuſtificationē, & ſanctitatē. Quare non eſt quod de naturæ noſtræ corruptæ imbecillitate cōqueramur, Si enim cū Paulo clamare poſſumus, Infelix ego homo, quis me liberauit à corpore mortis huius, etiā ab eodem reſponſum accipiamus, Gratia Dei per Ieſum Chriſtum, hanc autem gratiam in ſacramentis paratam habemus. Neque ſolum gratiam communiter dictam ſacramenta omnia conferunt, ſed peculiaria quædam auxilia, ad fines varios, ſingula habent. Sicut (inquit Ber.) inueſtitur Canonicus per librum, & Abbas per baculum, & Epiſcopus per anulum ſic diuiſiones gratiarū diuerſis ſunt contraditæ Sacramentis. In Baptiſmo regenerati naſcimur. In cōfirmatione, robur confertur ad fidei confeſſionem vt creſcamus, per pœnitentiam ſauamur à peccatis, & præſeruamur, per Euchariſtiam nutrimur, & vnionis cum Chriſto gratiam aucupamur, Matrimonium Eccleſiæ prouidet, ne membra eius deſint & armat ad continentiam coniugalem, in ordine ſacro, ſpiritus ad bene regendum adminiſtratur Eccleſiæ miniſtris. In extrema vnctione ad luctam ſpiritualem, proximi morti vngimur, & corroboramur contra hoſtes. Præterea ex dignitate, natura, vſu, & effectu ſacramentorum, argumenta deduci poſſint, vt intelligant omnes, quam ſanctè, quæ ſancta ſunt, ſumi debent. Tum quia indignus qui accedit, non ſolum ſacramenti fructu priuatur, ſed in ſuam perniciem, ac damnum, remedium ſalutis conuertit, Tum quia ſacramenta, maiorem ſeu minorē conferunt gratiam, iuxta diſparem accedentium diſpoſitionē. Sed vtile erit ad ſingula ſacramenta deſcendere. Prima omnium ianua, Baptiſmus eſt. Hic primum monendi ſunt Chriſtiani, qualem poſt baptiſmum, vitam eos gerere deceat, Accipe argumentum Pauli. An ignoratis quod quicumque baptizati ſumus, in morte ipſius baptizati ſumus, conſepulti enim ſumus cum illo, per baptiſmum in mortem, vt quomodo Chriſtus ſurrexit à morte, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus, hoc ſcientes quia vetus homo noſter crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati, & vltra non ſeruiamus peccato. & ad Gal. quicumque baptizati eſtis Chriſtum induiſtis: Quomodo autem baptiſmus, veterem hominem exſpoliet, nouumque ac celeſtem induat Chr. apta ſimilitudine ac

Cōferunt gratiam, *Rom. 7.*

Serm. de cœna Domini,

Sacramētorū dignitas,

Baptiſmus docet ſanctitatem. *Rom. 6.*

Gal. 3. *Hom. 7. in Ep. ad Coloſſ.*

exemplo

Hom.7. in Epist. ad Coloss. exemplo statuæ docet. Ne mireris (ait) quod in baptismate est, & natiuitas & corruptio, nam dic mihi an res diruere, ac dissoluere non contrarium sit ei quod est coniungere? Nemini non liquet, atqui hoc ignis facit; nam ceram dissoluit ac perdit, terram vero metallicam conglutinat, & aurum efficit; ita & hic fit; statuam ex cera factam demolita ignis vis, viciſſim auream loco illius exhibet, verè quippe lutei, sumus ante lauacrum, post lauacrum vero aurei.] Optima autem ratio ad persuadendam hanc sanctitatẽ baptizatis hæc esse potest; quoniam omnis actio cuiuscumque rei naturam sequi solet, nam leo secundum leonis naturam agit, & ignis naturæ, ignis actiones seruat conuenientes, Ita cum, baptismo renati, recipiunt quoddam esse spirituale, ac diuinum ad similes etiam actiones, hoc est ad diuinas assurgere debent, sic ratiocinatur *Lib. 4. de Symb. ad Cath. c. 1.* August. diabolo renuntiare professi estis in prima professione non hominibus, sed Deo & Angelis conscribentibus dixistis renuntio Sathanæ, & omnibus pompis eius, renuntiate non solũ vocibus, sed & moribus.] Sic etiam Chrisost. vult hanc vocem renuntiandi Sathanæ per totam vitam à Christianis vsurpandam, & in ore habendam, *Hom. 21. ad pop. Ant.* sicut (ait) sine calceamentis, & sine vestimentis, vestrum nemo, in forum descendere eligeret, Ita sine hoc verbo, nunquam in forum prodeas, sed cum es ianuæ vestibula progressurus, hoc prius verbum loquere, Abrenũtio tibi Sathana, & coniungor tibi Christe.] Christus vero *Mutt. 28.* cum Apostolos per orbem prædicaturos mittebat, duo simul iniungit facienda, primum; Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Secundum Docentes eos seruare, quæcunque mandaui vobis.

Confirmatio, pænitentia, Ordo Sacer, Matrimonium. *Cap. XX.*

Cõfirmati tenentur ad fidei confeſſionem.

EX Confirmatione, argumenta duci possunt in genere Hortatorio vt fortiter in omnibus, maximè in fidei confeſſione nos geramus, Sic Petrus Dam: *In Ecclesia Dedic. Serm. 1.* In Baptismo (ait) spiritus datur ad veniam, hic ad pugnam, ibi mundamur, ab iniquitatibus, hic virtutibus præmunimur.] Et Melchiades Papa ad Episcopos Hispaniæ, In baptismate inquit regeneramur ad vitam post baptismum confirmamur ad pugnam, in baptismo abluimur, post baptismum roboramur, vt regeneratis, custos, & consolator & tutor adsit Spiritus sanctus. Ambros. Repete *De ijs qui myst. ini-*

(ait)

(ait) quia recepisti signaculum spirituale (loquitur de Sacramento Chrismatis) serua quod accepisti, signauit te Deus pater, confirmauit te Christus Dominus, dedit pignus spiritus in cordibus nostris] August. ex eo quod in hoc Sacramento vngitur frons cruce sic argumentatur, Vsque adeo de cruce non erubesco, vt non in occulto loco habeam crucem, sed in fronte portem, & subdit, quia in fronte erubescitur, ille qui dixit, qui me erubuerit coram hominibus, erubescam & ego eum coram patre meo, ipsam ignominiam, quodammodo, scilicet Crucis, & quam pagani derident, in loco pudoris nostri constituit: Audis hominem insultare impudenti, & dicere, frontem non habet, quid est frontem non habet? Impudens est, Non habeam nudam frontem, tegat eam, crux Domini mei.] Ex Sacramento pœnitentiæ ac Confessionis, argumenta afferri possunt ad eius frequentem vsum persuadendum, Eo quod Christus Dominus ad remittenda peccata instituit remedium hoc, tam facile, solum enim requiritur vt tu doleas, & proponens vitæ mutationem in melius, peccata tua secreto accuses coram Sacerdote, & statim iustificaberis, absolutus ab omni crimine; tam commune, quia passim, est reperire Sacerdotes, cum potestate absoluendi, & clauibus; tam efficax, non ad præteritorum modo, peccatorum remissionem, sed ad præseruandum item à futuris maximè opportunũ, & singulare remedium. Potest ad id confirmandum experientia, non modo singularum personarum, quæ tantũ adiumenti senserunt, ex hoc frequentiori vsu, sed etiã magnarum ciuitatum, emolumẽta afferãtur, vbi enim hæc frequentia viget, odia plurima, & diffidia cessant, homines ab iniurijs magis abstinent, lites diminuuntur, & multa crimina exulant, adeo vt in quadam Germaniæ vrbe, vbi per hæreticos, confitendi præceptum, & vsus defecerat & multa consequenter delicta excreuerant fuerit rogatus Carolus Quintus vt sua authoritate, confessionis vsum restitui iuberet. Item ex multiplici bono, quod affert, idem suaderi potest, cuiusmodi est maior aliqua certitudo gratiæ, prout haberi potest in hac vita, quandoquidem virtute clauium etiam ex attrito fit pœnitens contritus, dantur vires contra tentationes & fomitem, tolluntur aliquo modo, pro ratione doloris, etiam pœnæ peccatorum, Magna conscientiæ, tranquillitas aduenit. Ex eadem natura, & virtute Sacramenti huius admonendi sunt omnes, vt parati accedant, ne forte nouo sacrilegio, conscientiam, cõmaculent. Sacerdotes etiam admonendi sunt, vt ad hoc tribunal

tiãtur. c. 7. in fine.

In ps. 141.

Frons vngitur ne erubescamus Christũ confiteri.

Sacramẽtum confessionis frequenter suscipiendum.

Confessionis frequentis fructus.

nal rite habendum, scientiam idoneam, & necessariam habeãt,
coniunctam cum vitæ sanctimonia, cum prudentia, & discretio-
ne spirituum, cum zelo, ne Christi sanguinem temere effundãt,
& alienorũ peccatorum, participes efficiantur vt loquitur Cõ-
Ordo sacer. cilium Tridentinum. Ex Sacramento ordinis sacri, occasio sese
offeret, admonendi Ecclesiasticos viros vt intelligant, quanta
vitæ puritate ac præstantia virtutum cæteris omnibus præire
debent, ne illud merito obijciatur à Deo quod per Isaiam que-
Isa. 24. ritur. Sicut populus ita & Sacerdos, quæ planè querela, tũc iu-
In 2. parte re locum habet, quando (vt ait Greg.) qui spirituali officio fun
past. c. 7. gitur, agit ea quę illi faciunt, qui adhuc de studijs carnalibus
iudicantur; Vt dent operam, ne illa rursum Hieremiæ lamẽta-
tio cantari cum lugubri luctu possit, quomodo obscuratum
Thren. 4. est aurum, mutatus est color optimus, abscissi sunt lapides san-
ctuarij in capite omnium platearum, qui nutriebantur in cro-
ceis amplexati sunt stercora. Meminerint, quanta puritate mẽ-
tis & corporis fulgere debeant, qui sacrosancta mysteria cor-
poris, & sanguinis Christi contrectant, ijsq; aluntur, legant titu
lum de Vi: & hon. Cler. Intelligãt se Dei ad populum esse lega-
tos, vt Dei mandata deferant, & populi ad Deum, vt pro pecca-
tis populorum preces fundant, ideoque & scientia illustres sint,
Mal. 2. ob id enim apud Malachiã dicitur, Labia Sacerdotis custodiunt
scientiam; & legem requirunt de ore eius, quia Angelus Domi-
ni exercituum est; ne ex defectu scientiæ à Deo illi obijciatur
quia tu scientiam repulisti; repellam te & ego ne sacerdotio fun-
Eccl. 50. garis mihi, obseruent quod dicitur de Symone Oniæ filio in as-
censu altaris sancti, gloriam dedit sanctitatis amictum, Idest
cum ad altare holocaustorum ascendebat sacris operaturus,
ipsum amictum sanctitatis, hoc est, vestes sacras põtificias qui-
bus amictus erat, dedit gloriã, idest gloriosas reddidit, quia
vitæ suæ sanctitate, eas ornabat sicut ab eis ornabatur. Vtilis
etiam est hic locus vt populis significetur, qua veneratione de-
beant Ecclesiasticum statum venerari, & prælatis obedire, cum
locum Dei, & Christi habeant, & sit ab eodem Christo prædi-
ctum, qui vos audit me audit, qui vos spernit me spernit. Ma-
trimonium habet tria bona, Fidem, Prolẽ, ac Sacramentum; Ex
Matr. 3. quibus Ecclesiastes aliquot ad suadendum vtilia colliget argu-
bona. menta. Ex primo bono docebit, quanta charitatis coniunctio-
ne se inuicem diligere coniuges debeant vt fidem sibi datam
seruent, & sit honorabile coniugium eorum, & thorus imma-
culatus, nam qui matrimonium, solo carnis affectu suscipiunt,
sunt

ſuper hos ait Angelus Tobiæ poteſtatem habet dęmonium. Ex ſecundo quanta cura liberos debeant educare, & Chriſtianis moribus inſtituere. Ex Tertiò quanta morum ſanctitate fulgere coniugatos deceat, cum eorum connubium, magni illius Sacramenti figura ſit, quod eſt inter Chriſtum, & Ecçleſiam. *Tob. 6.*

Eucbariſtiæ Sacramentum, & extremæ vnctionis.
Cap. XXI.

EVchariſtia, Primò ponit mihi ante oculos recentem, quam de Chriſto, eiuſque myſterijs conſeruare debeamus memoriam, cum in hunc ipſum finem a Chriſto ſit inſtituta cum dicat, Hoc facite in meam commemorationē, præſertim quod idem ipſe Dominus reali præſentia ſub panis, ac vini accidentibus in altari aſſiſtat, qui nunc apud Deum patrem reſidet. Ita enim benigniſſimus Dominus, noſtrique amantiſsimus, vult fidem noſtram excitare, fiduciam erigere, charitatem accendere, ſic nos ei cultum latriæ ac religionis præſenti, perfectius exhibere poſſumus, ſicut Angeli, ac beati faciunt in cœlo coram Agno procūbentes, eique perpetuas laudes accinentes, ſic in omni noſtra neceſsitate habemus ad quem confugiamus, tanto facilius audiendi quam olim in veteri teſtamento ad tabernaculum fœderis recurrentes, quanto nobilius eſt Chriſti corpus quam antiquum illud tabernaculum, licet ex imputribilibus lignis compactum. Secundo neque ſe adorandum ſolummodo, reliquit, ſed quod eſt maius etiam manducandum, quæ fuit admodum ſingularis & verè Deo digna inuentio, vt ſcilicet renatis cœleſti Semine filijs cœleſtem etiam, quo nutrirentur, & adoleſcerent cibum prouideret, iuxta illud Concil. Trident. pronunciatum, ſumi (inquit) voluit Chriſtus hoc ſacramentum, tanquam ſpiritualem animarum cibum, quo alantur & confortentur viuentes vita illius, qui dixit, qui manducat me, & ipſe viuet propter me, & tanquam antidotum, quo liberemur à culpis, & à peccatis mortalibus præſeruemur. Sicut etiam Cyr. diſſerens ait ſedat in nobis manens Chriſtus ſæuiētem membrorum noſtrorum legem, pietatem corroborat perturbationes animi extinguit, & ſicut paſtor bonus, qui animā ſuam pro ouibus poſuit ab omni nos erigit caſu. Hæc planè manducatio eo tendit, primò vt vnum cum Deo efficiamur, ſecundò vt inter nos item vnum ſimus, Etenim communicantes, eius corpori, & ſanguini, omnium eius meritorum, par-

Cur inſtituta Euchariſtia.

Seſſ. 13. c. 2.

Lib. 4. in Ioan. c. 17. in fine.

Vnio cum Chriſto & inter nos.

ticipes ac thesaurorum euadimus, atque adeo in eum transformamur; sicut enim panis in Christi corpus transsubstantiatur, & vinum in sanguinem, ita & nos quodammodo in ipsum moraliter conuertamur, quam vnionem mirificè Christus explicauit post datam Apostolis Eucharistiam. Ego (ait ad Patrem) claritatem quam dedisti mihi, (hoc est diuinitatem, quam ei Pater ab æterno communicauit) dedi eis, nempè sub speciebus sacramentalibus cum humanitate; Vt sint consummati in vnũ, hoc est vt perfectam consummatamque communionem habeãt cum ipso Deo, hoc enim ait Chrisost. ardenter amantium est proprium. Et Greg. Nissen. vt id efficiamur, quod ipse est. Vnde Cyprianus. non solum Deum & hominem fatemur, sed & nos ipsos corpus eius effecti, Sacramento, & re sacramenti capiti nostro connectimur.] Nec solum ad Dei vnionem tam perfectam, hoc Sacramentum nos eleuat, sed vt inter nos quoque vnum simus maximo charitatis vinculo colligati, quod est D. Pauli argumentum ad Corinth. cum ait, vnus panis & vnum corpus sumus, qui de vno pane, & de vno calice participamus; Vnus panis sumus, quia ipse Christus qui est panis viuus, quem omnes sub panis specie accipimus, in omnibus idem est, sicut multæ hostiæ, factæ sunt vnus Christus, vel vt docet Cypr. sicut vnus panis fit ex multis granis, & vinum ex multis racemis, ita & Christiani per hoc Sacramentum vnus panis fiũt, & vnum sunt inter se; Addit verò D.Paul.& vnum corpus, quia licet vnum simus in Ecclesia per Christum, sunt tamen diuersa membra, & vnitas non tollit diuersitatem munerum & statuũ in Ecclesia, quia est vt corpus ex diuersis constans membris, ac functionibus; Imò vero perficit hæc vnitas vnum quodque mẽbrum in suo munere, sicut panis in corpore sumptus vnicuique membro, ac parti corporis ita adhæret, vt sese vnicuique substantiæ membrorum accommodet; Itaque nostro Oratori non deest occasio, & materia argumentorũ in genere suasorio ex his quæ diximus præsertim si ad vnionem cum Deo, & mutuam inter nos velit impellere. Habet enim hic locus meo iudicio magnam ad hoc vim. Ideoque Conc. Trident. vocat hoc augustissimum Sacramentum, vinculum charitatis, concordiæ Symbolum. Præter hæc quæ diximus, inuitandus est populus ad frequentem huius Sacramenti sumptionem, vt ex parte imitemur Ecclesiæ primordia, præsertim si referantur multiplices fructus; est enim certissimum illud Cypr. mens deficit, quam recepta Eucharistia non erigit, & accendit. Et sicut panis communis,

Io. 17. *Hom. 61. ad Pop. Ant.* *In c. 3. Ecclef.* De cœna Domini in fine. *2. Cor. 10.* *Epist. 63.* *Sess. 13. c. 2.* Lib de cœna Domini.

nis, quem quotidie edimus vita est corporis, ita panis iste supersubstantialis vita est animæ, & sanitas mentis tactu sanctificat, fide illuminat, veritate Christo conformat. Sed sicut his qui benè parati ad hanc cælestem mensam accedunt, magna quædam bona proueniunt; Ita qui indignus accedit iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini ait Paul. & addit, ideo inter vos multi infirmi, & dormiunt multi. Audi quã graui argumentatione acriter ex hoc loco D. Chrysost. inuehitur contra turpiloquium. Considera (inquit) audientes quomodo rubore suffunduntur dum tu loqueris indecora, quid vilius homine turpiloquo? quid contemptius? satius est purulentiam ab ore demittere, quam verbum obscęnum; Nunc si fęteat os, ne cibum quidem vna capere sustines, at cum tantus fętor sit in animo, dic mihi audes communicare mysterijs? At si quis vas impurum aliunde capiat ponatque in mensa tua, fustibus illum exacturus sis: Porrò Deum in ipsius mensa, (nam mensa illius est, os nostrum Eucharistiæ plenum) cum verba afferas quouis impuro vase sordidiora, obsecro te, non putas ad iram prouocari? & quomodo id fieri possit? Nihil enim perinde offendit sanctum ac purum, vt huiusmodi verba. Vnguentum in ore tuo posuit Deus, tu verò cadauere fętidiora, ibi reposuisti verba. ipsamque interius animam torpidam, & immobilem reddis?] Restat Extremæ Vnctionis Sacramentum à Christo, vt omnia sacramenta institutum, & à D. Iacobo Ecclesiæ his verbis propositum. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis fuerit remittentur ei; Ex quibus curabit diligens Concionator, omnes pro suo munere aliquando monere, nè in huius Sacramenti vsu negligenter se gerant. D. Bernardus in vita Malachiæ refert, quod cum is cuidam mulieri hoc conferre distulisset, & illa interim obijsset, adeo doluit vt tota nocte supra corpus lacrymas funderet, ob quarum merita, defunctæ spiritus restitutus est, quæ Episcopum salutauit, ab eoque inuncta est, & aliquos postea annos superuixit. Secundo monendi sunt omnes, vt ad bonam mortem se parent, ad quam etiam hoc institutum est Sacramentum, cum negotium sit tanti momenti, vt ab eo momento æternitas ipsa pendeat, & in qua Dæmon maximè insidiatur homini, sciẽs quia modicum tempus habet, propptereaque curandum vt agonizanti viri spirituales adsint, qui monitionibus ac precibus

Hom. 6. in 2. Cor. in fine.

Iac. 5.

opem laboranti in extremis ferant. Tertio ex partibus corporis, quæ iniungi solent, scilicet oculis, auribus, ore, manibus renibus, pedibus, colligimus in his solere homines peccata sæpius committere, quare monendi sunt, vt in vita has partes immaculatas conseruent.

Merita Christi, Apostoli, Prophetæ, Martyres, & Mater Christi. Cap. XX.

MErita & satisfactiones Christi, nos primò ad gratitudinem prouocant, quoniam suis laboribus, tormentis ac actionibus heroicis, imò diuinis non sibi meruit, sed nobis. Nos enim ex ipsius Christi Thesauro accipimus, vt mereri possimus aliquid coram Deo, & peccatorum debita exoluamus. Meritò mirari possumus & dicere O rem miram non habet homo pecuniam, qua debitum soluat, ab eo accipit cui debet; ex alieno es soluit alienum, & adderem, seruus ait Domino, patientiam habe in me, & omnia reddam tibi, & Dominus ait Seruo, pœnitentiam habe in te, & omnia remittam tibi. Christi etenim merita nostram non excludunt pœnitentiam, nec nostra merita, quæ tamen propter Domini merita sunt merita, sine illis autem nihil habent opera nostra aut pretij, aut meriti. Secundò, vt ad eum recurramus, omnino excitant. Christus enim nobis meruit, & peccati remissionem, & gratiam, & iustificationem, & auxilia Dei, & æternam salutem, vt dicitur Act. 4. non est aliud nomen, in quo oporteat nos saluos fieri, & cap. 6. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum per nomen eius accipere. Tertio discimus ex Christi meritis, non otiari, vt hæretici somniant, imò blasphemant, sed vt ad exemplum eius strenuè collaboremus, quia Paulus docet, nos futuros Dei hæredes, & Christi cohæredes, non absolutè, sed ea conditione, vt cum eo simul patiamur, & hoc modo glorificemur. Cum autem, ait August. Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua, & alibi referens Pauli verba bonum certamen certaui, cursum consumaui opus est, (ait) fidem seruaui, opus est; superest mihi corona iustitiæ, merces est; sed in mercede, tu nihil agis, in opere non solus agis.]

Merita nostra ex Christi meritis.

Rom. 8.

Ep. 105. ad Sixtum. Li. 50. Hõ. 14.

Apostoli Christi fuerunt primi Domini nostri Discipuli, qui ex ipso fonte Euangelium, hauserunt, ab ipso Christo destinati, & missi, vt Christianam Religionem, toto terrarum orbe disse-

Apostoli Christi fidẽ firmarunt.

disseminarent, suntque nostri primi Patres, & primi Ecclesiæ doctores, & prima fundamenta post Christum. Ex eorum qualitatibus, argumenta optima desumunt patres in genere Didascalico ad confirmandam fidei, religionisq; nostræ, veritatem. August. Ineruditos ait liberalibus disciplinis, & omnino impolitos piscatores, Christus cum suis retibus fidei, ad mare huius sæculi misit, & ita tam multos pisces ex omni genere etiam Philosophos cępit] Ambros. Aduerte ait cæleste consilium, non sapientes aliquos, non diuites, non nobiles, sed piscatores, quos dirigeret elegit, ne traduxisse prudentia, ne redemisse diuitijs, nè potentiæ, nobilitatisque authoritate traxisse aliquos ad suam gratiam videretur, vt veritatis ratio, non disputationis gratia præualeret] Item Cypr. Tu Domine Armentarios facis statim Prophetas: Opiliones Reges: Telonarios Apostolos: Piscatores Doctores] Confirmari autem hæc argumentatio potest, quoniam Apostoli fuerunt oculati testes, eorum quæ de Christo prædicabant, vt Ioannes affirmat, & Petrus: Adhuc magis corroboratur, quia fuerunt vitæ probatissimæ, & integerrimæ, sine vlla humanæ mercedis spe, labores multos grauissima tormenta, & mortem passi pro eius fidei, quam prædicabant certitudine, ac veritate. Adde quod doctrinam multis, ac magnis confirmabant miraculis, sine quibus non est credendum, mundum contemptis omnibus Idolis, Christum admisisse, & paucis Apostolis credidisse, vt verè Apostoli sint lux mundi, sal terræ, ciuitas supra montem posita.

Lib. 22. de Ciuit. c.5.

In Luc. c. 6.

De cœna Domini.

1. Ioan. 1.

2. Pet. 1.

In eodem genere doctrinali valere potest Prophetarum authoritas, qui maximè de Christo ante multa sæcula loquuti sunt, ita vt sit maximum fidei Christianæ firmamentum in Prophetis Christum, eiusque Euangelium legere, & vice versa in Euangelio Prophetas intelligere, & vtrobique eundem Christum personare: sicut enim per diuersa fistulæ eiusdem foramina, vox artificiosa concentum reddit, sic per ora Prophetarũ, & Euangelistarum idem consonat Christus, estque Prophetia tam magnum fidei firmamentum, vt D. Petrus etiam miraculis præferat. Habemus ait firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, cuius rei optimam dat Augustinus rationem: Præuidens (inquit) Dominus Iesus Christus impios quosdam futuros, qui miraculis eius calumniarentur, magicis artibus ea tribuentes. Prophetas ante præmisit; Numquid enim si magus erat, & magicis artibus fecit, vt coleretur etiã mortuus, magus erat antequã natus? Prophetas audi, ò homo

Prophetarũ testimonia pro Christo.

2. Pet. 1.

Tract. 35. in Ioan.

mortue, & vermescendo calumniosè Prophetas audi, lege, audi qui ante Dominum venerunt. Vis argumenti huius inde est, quod futura contingentia, quæ ex causis naturalibus non pendent, solus Deus præuidere, ac prædicere potest, vt probant D.Thomas & Cypr. & August. Deus ergo, qui solus præsciuit, & prædestinauit futura de Christo mysteria, ipse etiam Prophetis reuelauit, qui errare non potest, nec decipere, estque tam efficax hoc argumentum, vt Eusebius ob id suum librum inscripserit Demonstrationem Euangelicam: Audiamus etiam Augustinum loco supra citato in Ioan. tract. 35. qui hoc modo vrget paganum; Quis est Christus inquit paganus? cui respondemus, quem prænuntiauerunt Prophetæ. Sed quinam Prophetæ ait ille? Recitamus Isaiam, Danielem, Hieremiam, aliosque sanctos Prophetas, dicimus quam longe ante illum venerint, quanto tẽpore aduentum Christi præcesserint; Respondet aliquis eorum. Vos (inquit) vobis illa finxistis, vidistis ea fieri, & quasi ventura, prædicta essent, in libris quibus voluistis, conscripsistis. Hic, contra inimicos paganos, occurrit nobis aliorum inimicorum testimonium, proferimus codices à Iudæis, & respondemus, Nempè, & vos, & illi fidei nostræ estis inimici, vt alios ex alijs conuincamus inimicis, Codex Isaiæ proferatur à Iudæis, Sicut ouis ad immolandum ductus est, erubescat vnus inimicus, quia códicem mihi ministrat alius inimicus. Eodemque modo etiam Iudæos ex suis codicibus confutat. Scripserunt de hoc argumento præter Eusebium iam citatum Iust. in disputatione contra Triphonem, & in Apologetico Cypr. contra Iudæos, August. de Ciuitate Dei lib. 16. 17. & 18. D.Prosper de prædictionibus. Præterea hæc Prophetarum lectio valdè vtilis Euangelico Oratori esse potest in genere Exhortatorio, ad omnes virtutes, ad quas illi, tam crebro hortantur. In genere Reprehensorio, acriter inuehuntur contra peccata. Et qui fuerit in propheticis libris bene versatus, multa inueniet ad vehementes affectus excitandos, propositis Dei contra impios minis, sicut in genere consolatorio, ad iuuandos pusillanimes, & ad lenes affectus commouendos.

D. Thom. cõtra Gen. cap. 61. Cyp. li. ad Quirinũ. Aug. l. de Ciuit. Dei c. 27. & se quentibus.

Martyrum testimonia pro Christi religione.

Sicut de Apostolis ac Prophetis dictum est, eadem est ratio de Martyribus, quorum purpuratus exercitus, non verbis tãtum, sed tormentis ac morte, gloriosum Regem Christum prædicat, & confitendo fidei Christianæ veritati, proprio sanguine subscribit. Quare ex hoc loco in genere eodem Didascalico, optimum sumetur argumentum ad Christi fidem confirman-

dam,

dam, præsertim si quatuor illa considerentur, quæ Lactantius notat in Martyrum testimonio attendenda, scilicet sapientiam singularem etiam in puellis, sanctitatem eximiam, & omni virtutum genere cumulatissimam, fortitudinem contra tam immanes Tyrannos, & acerbissima tormenta: inuictam; Denique etiam miracula tam multa. Li. 5. c. 25.

Non est huius loci hæc tractare, sed certũ est, hoc modo Christum triumphasse de tota Idolorum superstitione, & Religionem eius toto orbe peruagatam; Nam sanguis Martyrum (ait Tertull.) erat semen Christianorum, & vt loquitur Leo Papa; semper dominicus ager segete ditiore vestitur, dũ grana, quæ singula cadunt multiplicata nascuntur. Quare etiam in genere confutatiuo ex hoc loco rectè argumentamur, dum describentes pugnam inter Tyrannum, vel potius Dęmonem, & ipsum Martyrem siue magis Christum, gentiles confutamus, ostendentes cessisse omnem Idololatriam pro qua Tyranni pugnabant, & triumphasse Christum eiusque Religionem, pro quo martyres moriebantur, vt velit nolit, cogatur perfidus apostata Iulianus inclamare moriens. Vicisti Galilęe vicisti, & nos dulcissime cantare, super omnia vincit veritas. In genere exornatiuo quanta Christo gloria ex hoc loco nascitur? quanta Martyribus laus, qui accepta à Christo virtute tam generosos milites se exhibuerunt? & quasi Elephantes viso Christi sanguine ad pugnam, ad mortem pro sui Ducis gloria vitam obtulerunt? In genere suasorio, in Genere Consolatorio exempla Martyrum nos ad patientiam in aduersis armant, ad Christi amorem accendunt, & dulces reddunt cruces nostras. Similia possent afferri de candidato innumerabilium Virginum choro quarum corona est Christus. Sed longius progressi sumus in hoc tractatu; Melius est, vt cum Matre Christi concludamus. Titulus hic maternitatis tam insignis, vt nulli creaturæ possit altior cõtingere prouocare debet omnes nos, ad tria, quæ maximè Beatissime Virgini cõueniunt, Primò ad reuerentiã ei exhibendam, qualis Dei matri tribuenda iudicatur, vt supra omnes creaturas hyperdulię cultus ei detur. Beatus Laurentius Iustinianus tanto ait dignitate cæteris excellentior effecta quanto propinquior erat verbo. B. Ignatius vocat eam cæleste prodigium, & sacratissimum spectaculum. D. Chrys. magnum planè miraculum, Andreas Cret. Orat. de Dormit. Virg. omnis sanctitatis sanctissimum spectaculum. Hier. hortum delitiarum. B. Pet. Dam. Paradisum voluptatis, & omnes fermè Patres, in Maria, Matris Dei dignitas.

ex multis captibus, sed ex Dei maximè maternitate, exornatio nis partes illustrarunt. Hæc autẽ Reuerentia exhibenda est Mariæ, Intellectu ac mente, magna quædam & admiranda concipiendo; Memoria vt eius sæpe recordatione delectemur; Voluntate eximium cordis affectum erga eam retinendo, ore frequenter laudes eius & canendo, & amplificando, operum piorum exhibitione, eam colendo, eius Imagines præ se habendo, dies festos ei dicatos summa pietate & virtutum actionibus celebrando. Secundò ad Inuocationem; nam si est Mater filij Dei, quid apud eum non possit; In periculis, (ait Ber.) in angustijs, in rebus dubijs Mariam cogita, Mariam inuoca, non recedat à corde, non recedat ab ore, & alibi Sileat (inquit) misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est, qui inuocatam te in necessitatibus suis sibi meminerit defuisse] Et B. Ephrem vocat eam gaudium, sanitatem, & pacem mundi, & iterum trãquillum portum, refugium, & hospitium peccatorum, propitiatorium laborantium, omnium christianorum firmam salutem. Tertiò. Ad Imitationem virtutum eius, præsertim candoris, ac virginitatis, cuius vel sola memoria, contra omnem carnis petulantiam, est præsentissimum ac singulare scutum, & potens est, in cordibus & corporibus angelicam quamdam puritatem ingenerare, veluti gemma, quæ corpori applicata fluxum sanguinis reprimit. Humilitatis item, in tanta personæ dignitate, aliarumque virtutum; Quare sit Oratori Christiano Maria vt speculum, & exemplar perfectissimum, quod in omni genere causarum proponat. In purgatiuo peccatoribus immaculatissimum, ad cuius aspectum erubescat omnis inquinatus animus; In illuminatiuo, vt stellam fulgentissimam, imò vt mulierem sole vestitam; In vnitiuo quæ Deo sit Proxima super omnes, & perfectissima charitate Deo vnita. vt mater Filio. Et hactenus de his. Hæc mihi visa est vt initio dicebam aurifodina quædam cælestis; satis fuit aperuisse, facile est inuentis addere, si in hac altius effodienda Christiani Oratoris libenter desudet industria; & sibi & alijs copiosas opes comparabit. Nos vero quoniam de locis hactenus egimus, aliquid addendum iudicamus circa vsum quem seruare debeamus in sacrarum literarum testimonijs afferendis, & amplificandis, quoniam hæc tractatio etiam ad materiam ex locis colligendam pertinet.

Super Miss. est. Serm. 2. Serm. 4. de Assumpt.

Scri-

Scripturæ Sacræ testimonia quomodo vsurpanda. *Cap. XXIII.*

INter omnia argumenta & locos eorum, de quibus a nobis hactenus actum est, cum frequentissimus debeat esse vsus authoritatis diuinę; præter ea, quæ de studio sacrarum scripturarum in prima parte diximus, de earum vsu aliquid hoc quoque loco afferendum videtur. satis enim manifestum est, nullum argumenti genus afferri posse, quod magis conciones illustret eisque robur afferat, quam sententiæ ac verba sacrorum librorum, quibus tamquam neruis redditur oratio lacertosa. Hæc certe maxime valent ad docendum, mouendum, & delectandum, de quibus Augustinus. Duæ res, inquit, sunt quibus innititur omnis tractatio scripturarum, modus inueniendi quæ intelligenda sunt (quod nos in prima parte tractauimus) & modus proferendi quæ intellecta sunt] quod in hac secunda considerandum est. In prima quidem parte monuimus oportere diligentem Concionatorem, habere Sacram scripturã in locos communes redactam, & quidem labore suo, quia sic res hærebunt magis memoriæ, sic multa notabit ab alijs præterita, & tamquam noua proferet, sic etiam libentius vt sua tractabit; & aptius ad rem accõmodabit. Ex his ergo locis & vsu, quem lectione assidua sacrorum librorum acquisiuit, debet sententias, & testimonia in suas conciones deriuare. Sed antequam id fiat tyronibus subsidio esse poterit liber quem vocant Concordantiarum, quarum vsus hic est. si loquendum sit de patientia (vt exempli gratia dicam) quære vocem patientia, vel patiens, vel pati, & alias quæ huic affines sunt, & ad eandem materiam pertinere possunt, vt tolerantia, tolerare supportare, impatientia, tribulatio, fortitudo, & nota sententias quæ magis ad rem tuam faciant, eas deliges quæ sint minus communes, & tritę vimque maiorem ad probandum & excitandos affectus habeant. Has deinde bene cognitas ad locos dialecticos refer, qui sunt definitio & natura patientiæ, necessitas, causæ eius, effectus etiam, contraria, & similia, præsidia ad eam acquirendam, & cætera id genus. quo etiam valebit si præsto sit aliquis in totam scripturam index copiosus. Interim tamen caueto, ne occasione eius libri in studio Sacræ scripturæ frigescas. Nã meo iudicio vsus libri concordantiarũ, licet sit commodus, habet tamen aliqua incommoda. Primum

Lib. 1. de Doct. Chr. cap. 1.

Vsus libri Cõcordantiarũ.

Prudentia circa vsum libri huius.

nutrit

nutrit in aliquibus ignauiam. Secundo multa effugiunt quę aptiſsima ſunt, quæ non certo aliquo vocabulo inueniri poſſunt, ſed alijs multis verbis, atque adeo hiſtorijs, parabolis, ſimilibus metaphoris, ac varijs modis loquendi continentur. Tertio non facilè ibi inuenientur, niſi res tritæ & vulgares, vnde fiat, vt ijs nò tam roboretur, & illuſtretur concio, quàm aliquo modo inferciatur, ac ſæpe ſiue aptè, ſiue ineptè intrudantur, Itaque non tam delectetur Tyro vſu illius libri, quàm aſſidua diligentique lectione, ſuopte ingenio formare ſibi ipſe è ſacris Biblijs communes locos, & indicem ſtudeat. Præter hæc monendus eſt Concionator. primum ac præcipuum eius negotium eſſe debere, vt in ſcripturarum explanatione ſequatur nō ſuum ſenſum, ſed Sanctorum Patrum expoſitiones. Præclare Auguſt. ad Honoratum, qui ſacros libros ſe poſſe intelligere ſine aliena ope arbitrabatur; Ita ne, inquit nulla imbutus diſciplina Terētium ſine Magiſtro attingere non audes, Aſper, Donatus, & alij requiruntur, tu in ſanctos libros ſine duce irruis, & de his ſine Præceptore audes ferre ſententiam?] Ambroſ. ſcrutemur, ait præcepta maiorum, nec hæreditaria ſignacula auſi rudi temeritate violemus, librum ſacerdotalem quis noſtrum reſignare audeat, ſignatum à confeſſoribus, & multorum iam martyrio cōſecratum?] Dion. Areop. ad ſanctiſſimarum (ait) ſcripturarum intelligentias prout illas à Patribus accepimus contuendas pro viribus pergamus. Item alibi venerandam & Sacroſanctam traditionem; ſcripturæ autem maieſtatem appellat. Clem. Alex. qui aduerſus Eccleſiaſticam traditionem, ſcripturas interpretantur, hos regulam veritatis amiſiſſe affirmat. Quare ad diuinam (inquit) ſcripturam aſcendamus per expoſitiones patrum, velut per quandam ſcalam viſionis Iacob, vt eorum ſenſibus prouecti ad cognitionem Domini efficaciter peruenire mereamur.] Hæc igitur Patrum regula tenenda eſt, non tamen ſi quid alicui de nouo occurrat omnino prohibemus afferre, modo id nulli repugnet reliquæ ſcripturæ loco, & in omnibus regula fidei, & morum, & ædificationis ſeruetur. Veruntamen nouis expoſitionibus parcè admodum, & ſobriè vtendum eſt, nam hic eſſe audacem, res eſt plena periculi. Hebræi quidam profitentur ſe per traditionem accepiſſe artem quam vocant Cabalam, quæ poſita eſt in contemplatione literarum, vel varia earum diſpoſitione, ſeu in myſterio numerorum, qui ſignificantur per literas alphabeti græcas, atque hebræas, ex ea arte rarò quicquam attingendum, niſi vbi ipſamet ſacra ſcriptura oc-

[Margin: Patrum interpretationes tenendæ. — *Li. de vtil. cred. c. 7.* — *L. 3. de fide ad Gratianum c. 7.* — *Cap. 1. de eccl. Hier.* — *Lib. 7. Strom.* — Cabala quid ſit.]

ra oc-

occasionem manifestè præbet, vt in Apocalypsi ego sum α, ω. & in nomine Antichristi, quod in numero 666. significa-ır. Alludit August. ad vocabulum Adam, dum dicit quatuor rbis terrarum partes in singulis literis per grecas appellatio-es demonstrari. Dicuntur enim Græcè Ἀνατολὴ, Δύσις, Ἄρκτος, μεσημβρία, idest Oriens, Occidens, Aquilo Meridies. Ista quatuor nomina si tanquam versus quatuor sub inuicem scribas, ı eorum capitibus Adam legitur. Obiter hic admoneo, vt in itandis diuinæ scripturæ locis sit fidelis, & accuratus. non mu-t verba, neque transponat, neque addat de suo, sed integrè fi-eliterq; iisdem verbis eodem ordine referat, vt in nostra ver-one habentur: Non enim solum sententiæ, verum & verba & hrases à Spiritu sancto sunt, sicut etiam (vt hoc obiter notem) ıagna adhibenda cura & fides in Patrum testimonijs proferen-is, Si quis non satis memoria polleat potius sententiam lin-ua vernacula afferat, quàm verba authoris deprauet, & sibi ip-authoritatem detrahat, apud eos qui inter auditores locum llum memoriter tenent. Adhibeat delectum, non omnia coa-eruet, nec prolixas sententias latinè nisi perrarò iustamq; ob ausam pronunciet: diligenter potius ex ipsis Patrum sentẽtijs, rgumenta, & rationes eliciat. Sed quo modo sacrarum litera-um instrumentis vtendum sit, exponendum est planius.

Tract. 10. in Ioan.

Prudentia in citandis scripturis.

Sensus Scripturæ literalis, & quis modus in eius explicatione. *Cap. XXIV.*

TRiplicem esse vsum in sensu scripturæ tractando non malè aliqui docuerunt, vt Primus sit cum scriptura, per quan-lam (vt vocant) accommodationem vsurpatur: Secundus qui st secundum historiam: Tertius in sensu spirituali & Mystico. Primus est cum verba scripturæ ad aliquid significandũ exten-limus, quod author neque in sensu literali, nec mystico intẽdit. ta frequenter Ecclesia, verba vel historias scripturæ ad ali-quem sanctum celebrandum accommodat ob aliquam tantum imilitudinem & analogiam. Hoc modo videtur verba quæ de apientia æterna dicuntur, Ab initio & ante secula creata sum. Non dum erant abyssi & ego iam concepta eram, de Beata Vir-gine recitare. Neque Ecclesia duntaxat, sed ipse quoque Spiri-us sanctus hoc modo aliquando loquitur. Nam in Apocal. vti-ur Ioannes iisdem verbis loquens de Enoch & Elia, quibus sus est Zach. loquens de Iesu Sacerdote, & de Zorobabel,

Triplex vsus scripturæ.

Accommodatio verborũ.

Prou. 8.

Apoc. 11.

Tob. 2. hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra, & Tobias accommodat
Amos 8. verba Amos. Dies festi conuertentur in luctum. Potest autem
Duplex vsus Scripturę per accommodationem. hic vsus exerceri dupliciter, primum verbis simplicibus, cum tãtum verba ex sacris literis accipimus, & ijsdem exprimimus sensa nostra, stylum scripturæ sectãtes, quo modo assiduè D. Bernardus fælicissimè vtitur. Deinde aliquando non solum verba, sed ipsas historias ad rem nostram accommodamus integras;
Eccl. 45. vt Ecclesia facit cum in laudem alicuius Confessoris legit. Ecce Sacerdos magnus, & quæ sequuntur, quæ historia scribitur in Ecclesiastico de Aarone; Et cum historiam de Martha, quę
Luc. 10. Dominum excepit, & Magdalena quæ optimam partem elegit, accõmodat in festo Assumptionis Beatissimæ Virginis Mariæ, quæ Christum vtero suo excepit, & optimam partem habet. Hoc modo vti scripturis etiam Concionatori licebit, vt licuit Bernardo, Ambrosio, & alijs Sanctis. Nam verba scripturæ cũ sacra sint, sanctificant quodammodo orationem, excitant etiam deuotionem, valent ad delectationem, & recreandos animos cum aptè accommodantur, quia elucet quædam proportio, & multarum simul rerum experientia. Eoque curandum est, vt quæ sic transferuntur rectè, & aptè conueniant, & sponte innata, non per vim tracta videantur: Deinde vt moribus, & pietati proficiant, nam verba sacra non nisi sanctitati seruire decet. Nullo itaque modo leuibus sensibus, multò minus ridiculis vnquam aptentur.

Sensus historici triplex vtilitas. Cæterum in sacrarum scripturarum vsu sensum maximè literalem Concionator attendat, & magnifaciat, cuius triplex est in concione vtilitas; Primò maximè valet ad declarandam propriam scripturæ sacrę doctrinam. ad fidei dogmata roboranda,
In Matt. cap. 13. ad confutandos aduersarios. Hier. de fermento abscondito in farinæ satis tribus, vbi aliqui mysterium Trinitatis personarũ, & vnitatis essentiæ astruunt, ait, Pius quidem sensus, sed sciẽdum quod parabolæ, & obscura ænigmatum intelligentia ad authoritatem dogmatum proficere non possunt.] Secundò sensus literalis est basis substruenda alijs sensibus, ita vt nisi prius
Psal. 18. ille statuatur, alij sint inanes, & sæpissimè falsi. Manichæi ex eo loco psalmi non intellecto. In sole posuit tabernaculum suũ eam fabricarunt hæresim, vt dicerent Christum cum ascenderet, corpus suum in globo solis reliquisse, & Donatistæ ex eo lo
Cant. 1. co Canticorum. Indica mihi vbi cubes in meridie? Dixerunt apud se esse veram Ecclesiam, eo quod ipsi habitarent Regionem meridionalem, diceret aliquis, si ita exponendam putatis

scri-

ripturam, etiam qui sunt in Aquilone idem dicent, quia in fal. habetur Latera Aquilonis Ciuitas regis magni. Tertiò *Psal.* 47.
athoritas scripturæ Sacræ secundum sensum literalem exposi i habet etiam longè maiorem vim ad mouendos affectus, ad ersuadendum, ad instituendos mores, ad extirpanda vitia. Sẽ is enim mystici, qui humano ingenio inueniuntur non possunt a conuincere, vt ea quæ maximè Spiritus sanctus voluit insi uare, cuius verba, modi, phrases, figuræ, & singula quæque in redibilem vim faciunt. Ob eam rem dicimus, Concionatorem unc sensum quasi quotidianum panem in mensa spirituali pro onere debere, quo populus Christianus maximè nutriatur, sed ua ratione proponi vtiliter posit admoneamus. Sunt enim ermulti qui magnum scripturarum aceruum in vna eademq; oncione accumulant, & ad singula momenta, plerasque habēt d manum paratas, authoritates, vix tamen vllam earum ex endunt: vnde fit, vt præter inanem memoriæ ostentationem, ructus inde nullus existat. Qui quidem mihi facere non secus identur, atque ij, qui cum ægroto cuipiam succum è floribus lare bibendum deberent, multos sanè colligerent flores, sed psosmet sicut ex prato collegerunt, in ægrotum congererent. liciendus igitur è diuinæ scripturæ floribus succus, & liquor st, qui populo porrigatur hauriendus ad medicinam. Id fieri nultipliciter potest; Primum ad explicandum locum qui sit in nanibus, licebit afferre alias versiones quæ lucem afferant no stræ editioni, modo hæc ita defendatur, vt nullus relinquatur crupulus in mentibus auditorum, quasi noster interpres non it perfectè assecutus mentem Spiritus sancti: Cum autem aliæ ersiones apparent multum à nostra diuersæ, non laudo vt affe antur, ne qua alicui ex populo, qui non facilè doceri potest quomodo concilientur, præbeatur occasio, de recepta ab Ec lesia versione dubitandi, vnde scripturæ fides apud aliquem ndoctum & incapacem aliquid periculi patiatur. Hinc enim exortæ sunt hæreses, cum indocta & rudis multitudo fieri iu dex rerum grauissimarum cæpit. Secundus modus est, vt ex ponat patrio sermone verbis maximè proprijs, & significanti bus sententiam latinæ versionis. Hoc enim si rectè fiat ponderis plurimum habet, ac verè quidam dixit, propriam & accuratam versionem pro commentario esse. Nec verò id mea sententia tam facile est, quàm prima facie cuiuis videtur. Illud autem diligentius cauendum est, ne forte locus minus aptè reddatur cum plures fortasse audiant qui esse Iudices possint, num rectè intelle-

[Margin: Abusus in ci tandis multis locis sine fructu.]

[Margin: Variæ versiones quomodo tractãdæ.]

intellectus, & explicatus sit, vnde fiat vt dicentis inscitia, quæ alioquin latebat, vernacula versione minus consentanea euulgetur. Non laborandum est vt verbum verbo respondeat, cum ratio bonæ versionis id nō requirat, potius enim obscurior posset reddi sensus, sed prouidendum ne sensus immutetur, & aliquid scripturæ alienum adscribatur. Tertiò potest aliquando vsui esse Paraphrasis, quæ nihil est aliud quam cum sententiam sacri authoris alijs vocibus expromimus, siue id strictim, sed clarius, siue aliquando fusius fiat. Ex hoc genere sunt Titelmani paraphrasticæ annotationes in psalmos. Ita versus psalmi quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde, per paraphrasim explicatur. Verè bonus, suauis, benignus, misericors, & beneficus Dominus Deus noster erga Israel populum suum, erga fideles atque electos suos, erga eos nimirum qui sunt recto corde, qui sunt verus Israel secundum spiritum, qui affectu sincero, & puro corde, Deo placere & eius voluntatem implere satagunt, cunctas autem errorum ac vitiorum fallaces vias studiosè declinantes &c.

Paraphrasis. *Psal. 72.*

Annotationes. Quartus erit modus, cum adnotando aliquid, voces ipsæ, phrases, figuræ, translationes, similitudines expenduntur, & ea quæ antecedunt, & ea quæ consequuntur, ex quibus sensus integer eruitur, vt scriptores passim in suis cōmentarijs faciunt.

Scholia. Quintus possunt aliqua scholia, & glossæ adhiberi, vel citari authoritas alicuius è Patribus quod maiorem vim habet, ad probanda quæ dicimus, quia præter verba scripturæ, verbis etiam eius cuius authoritate vtimur rem vrgemus.

Affectiuus modus. Sextus est, & illustris ille modus quem vocare possumus Affectiuum cum rem enarrantes in quasdam veluti flammas & verba amoris prorumpimus, quod fit per aspirationes, suspiria, & colloquia spiritualia ad Deum, vel animam, admirando, exclamando, petendo opem. Sic exponunt sæpe Bern. & Titel. qui modus ad excitandos pios affectus est satis accommodatus, & plurimæ occurrent scripturæ sacræ præsertim psalmorum in quibus facili negotio seruari poterit.

Cū emphasi proferēdę sententiæ. Postremò loco tanquam rem magni momenti illud monerē, ne aridè proponas diuina verba, & sensus, sed cum emphasi, cū maiestate, cum energia sicut decet verba Dei non hominum. Et vt breui dicam quod multis explicari posset, Diuini verbi præco imbibat quantum fieri poterit, & in sese formet & concoquat eundem illum spiritum loci quem citat, quod mihi semper visum est maiestate plenum, & in se nescio quid cæleste cōtinere,

ıere, dũ audiui aliquos in hac re eximios, loquentes tãquam ›testatem haberent; Spiritum diuinorum oraculorum in sese primentes, & in auditorum animos vbertim transfundentes, ıem prius è fontibus Saluatoris hausisse videbantur.

Sensus mystici vsus ac modus. *Cap. XXV.*

QVamuis maximè literalis Concionatori sensus persequendus sit, & ferè mysticus non multum ad disputãdum ıleat, est tamen is quoque magnifaciendus, & præclaros vsus benè adhibeatur habet, nam postquam multa sunt allata ex storico sensu, si afferatur aptè allegoria habet suam vim, ıletque ad tollendum aliquo modo tædium, & recreandos ırietate animos. sæpe etiam necessitas vel vtilitas cogit ad legoriam confugere, quãdo historia nihil habet magni, cuiusıodi in veteri testamento multa sunt, quæ remoto sensu mysti-›, non multum vtilitatis in concionibus nostris habere videnır. Esse autem nimium in vsu allegoriarum vitio verti posset. aque re Origenes olim non benè audiebat, præsertim apud ›.Hieronymum, sępe quasi per irrisionem, Origenem vocat Al-:goricum Interpretem, eo quod liberis campis allegoriæ vaaretur, & interpretatis nominibus singulorum, ingenium, ıum faceret quasi Ecclesiæ sacramenta. Ego etiam quosdam liquando audiui, qui cum ex scripturis quas protulerant qua ıor sensus professi essent sese eruturos, multa & ineptè diceant, & frigidè. Præterea is, qui passim ita scripturas expoeret, occasionem alicui præberet cogitandi, nihil eas certi haere, sed liberum esse cuique excogitare varios sensus, quod mpiè olim Iulianus Apostata, & Porphyrius, vt scripturæ auhoritatem imminuerent, nostris doctoribus exprobrarunt. *Qualis vsus sensus Mystici.*

Vt autem allegoriæ laudentur, seruanda hæc sunt, Primò t sumantur non ex nudis verbis, sed ex rebus per verba signiicatis. In hoc enim vt suo loco diximus allegoria a sensu hiltorico differt. Secundò, vt sensus qui afferuntur nulli doctriıæ verę, nec diuinæ nec humanæ repugnent. Nam reijcienda est ıllegoria, quæ falsi aliquid continet. Tertiò debet conducere ›ietati, & moribus, quod tunc commòdè fit cum ea quæ alle-gorìcè interpretamur, ex alijs scripturę locis vbi sine tropis ex pressa sunt, eruuntur. Qua in re felix est D.Gregorius. Debet autem Allegoria omnino quadrare cum sensu historico, qui vt supra monuimus debet esse basis aliorum, alioqui si sensus sit *Regulæ in Allegorico sensu tenendæ.*

pere-

peregrinus dura erit & gratiæ expers. Quartò adhibenda est apta eloquutio, vt intermixtos habeat affectus, nè sit frigida & ieiuna narratio. Quintò. Allegoria prolixa non sit, vt videmus apud Paulum in suis epistolis, & alios scriptores sacros. Verũ sit breuitas dilucida, nã si obscurior sit in ænigma degenerat. Sextò maximè vtendũ allegorijs, quas scriptura Sacra innuit: Deinde potius eæ, quæ apud Patres. Origenem, Gregorium, Ambrosium, Augustinum, Bernardum, Ricchardum de S.V. Rupertum Abbatem, & alios inueniuntur conquirendæ, quam nouæ, proprio Marte cudendæ. Postremo quàm sit à loci ac muneris dignitate alienum, gentilium scripta & poetarũ figmenta per allegoriam ad sacra mysteria transferre, in prima parte cum de notitia Concionatori necessaria diximus, actũ est, quod si apud aliquem ex sanctis quid simile vnquam reperias, scito rem magis esse admirandam, quàm imitandam, non tamen vituperarim sicut in prima parte monui si aliquis interdum Apologus, ex his, qui ad conformandos mores inuenti sunt obiter afferatur. Cæterum Allegoriæ, ex his maximè capitibus duci possunt; Primò ex personis, quas scimus fuisse Christi figuras, vt Abraã, Isaac, Ioseph, Dauid. Sampson, Iephte, & alij. Secũdò ex factis Heroicis Illustriũ virorũ, veteris testamenti, & euentis, vt Noè Plantauit vineam & inebriatus est, Sacrificiũ Melchisedech, Isaac immolatio, Iosephi venditio, item quæ euenerunt Sampsoni, Dauidi, Danieli, Iephte, &c. Tertiò ab eximijs beneficijs populo Hæbraico à Deo collatis, vt sunt columna nubis & ignis, Manna, liberatio ex Aegypto, à Babilonica seruitute, &c. Quartò, ex prodigijs & miraculis Israeli factis, vt Plagæ Aegyptiorum, Trãsitus per mare rubrũ, & Iordanem, Virga Aaron florens, Statio solis, Vellus Gedeonis, Serpens Aeneus. Quintò, ex cęremonijs veteris legis, cuiusmodi sunt Agnus paschalis, Circuncisio, Ciborum delectus, tot Victimæ atque hostiæ, & ferè tota lex cęremonialis ad mysticos sensus refertur. Sextò, Ex multis visionibus à Deo ostensis, cuiusmodi habuerunt Ezechiel, Daniel, alia quoque vt somnium Pharaonis, schala Iacob. Septimò ab aliquibus operibus manu factis in veteri testamento, vt est Arca Noè, Arca Federis, Turris Babel, vbi facta est linguarum confusio, Ornatus summi Sacerdotis, multas virtutes ac mores boni Sacerdotis exprimens, Templum Salomonis, quod multa habet ad Dei cultum pertinentia, Octauò ex interpretatione nominum tam personarum, quam rerum & locorum, vt Paulus ad Hebræos

[Margin notes: Allegoriæ Vnde ducendæ sint. — Ex personis. — Ex factis. — Ex beneficijs — Ex pdigijs. — Ex cęremonijs. — Ex visionib. — Ex manufactis operib. — Ex interpretatione vocum.]

bræos philosophatur circa nomen Melchisedech. Denique ex creaturis, & rebus naturalibus, possumus allegoricè, colligere quæ non solum delectent, sed etiam doceant, non solum probent sed moueant item, præsertim quod magnam nobis occasionem præbent sacræ literæ, quæ tales allegorias sub verborũ translationibus significant, & planè vnum tantum verbum metaphoricum, si explicetur, optimã profert allegoriam: sic Christus comparatur viti, petræ, grano frumenti, Leoni, Agno, Apostoli sali, luci, palmitibus, Ecclesia, & sapientia similes dicuntur, arboribus, cypresso, palmæ, oliuæ & quatuor paradisi fluminibus, in quibus licitum est, cum fructu excurrere, explicando multa, quæ ad hanc symbolicã Theologiam pertinent, quam ipsa scriptura significat, Postremò loco illud etiam moneo, vt quando Concionator, scripturam hoc modo in sensu mystico exponit, vel ea per accommodationem vtitur, paucis indicet verum & germanum, ac hystoricum sensum, ne docti, putent allegoricum sensum pro literali per inscitiã allatum, & minus docti, putent eum sensum, literalem esse; Habet etiam voluptatem aliquam, vtraque explicatio, quandoquidem plura afferuntur, & maiori cum fructu, estque iudicium grauissimi Doctoris S. Hieronymi. Tunc (inquit) allegoriæ fructus suauiter capitur, cum prius per historiam, in veritatis radice solidatur.

Ex creatu[ris]

Mysticl sensus qua prudentia a[dhibendi?] rendi.

Hom. in Lu.

Loci ex quibus varij modi eliciuntur ad ipsa Scripturæ Sacræ Testimonia tractanda, & amplificanda: & primo.

Ex ipsarum vocum Significatione ac linguarum & proprietatum notitia. Cap. XXVI.

IN prima parte huius nostræ institutionis de studio sacrarum scripturarum agentes, pro earum sensibus inuestigandis, quasdam regulas annotauimus, quibus etiam nunc alias, circa vsum earundem in concionibus adiunximus. Sed videtur ad huc aliquid maioris momenti, & magis ad rem nostram pertinens desiderari: vt scilicet varios locos indicemus, quibus vti valeat noster Orator, vt ipsa sacræ scripturæ testimonia, expeditè versare, apte diducere, & amplificare queat: vt item varia argumenta, & vt vulgo solemus dicere, conceptus varios educat: ad auditores valentius commouendos, ad sua firmius roboranda, Denique ad finem oratoris, qui est persuadere di-

ctione facilius consequendum, & quamuis ex ijs locis quos superius attigimus aliqui etiam nobis hic vsui erunt, tamen nequaquam eadem repetimus, sed alibi, sensum scripturæ hystoricum inuestigauimus; hic in alium finem, qui iam significatus est, quod est præcipuum huius facultatis concionatoriæ negotium afferentur, placet autem pluribus exemplis, regulas ipsas illustrare, quia narrationem exemplorum, valde conducere ad praxim eloquentiæ sacræ arbitror.

Singulæ voces scriptoris multum considerãdę.

Primns locus est: Attendendam esse singularum vocum, & verborum significationem ex varijs Sanctorum Patrum interpretationibus erutam: ex minimis etiam voculis arcana mysteria, sagaciter, tanquam gemmæ è vasculis extrahenda sunt: Certè singulæ voces, (ait Hieron.) literæ, apices, & puncta in diuinis literis plena sunt sensibus.] Quod idem confirmat Chrisostomi authoritas dicentis, non paruam dictionem neque syllabam in diuinis literis contentam, inuenimus esse prætereundam, non enim verba tantum sunt, sed Spiritus sancti verba, & propterea magnum in his thesaurum inuenire licet.] Concionatoris igitur in eo labor est ponendus, vt cognita vocum significatione, ex ea mox ad confirmandam causam suam argumenta colligat: Exemplis melius res patebit. D. Paulus expendit vocem illam in semine tuo benedicentur omnes gentes: non (inquit) in seminibus quasi in multis, sed in semine, quasi in vno, quod Christus est: & alibi singulas voces versiculi, hodie si vocem eius audieritis &c. minutim vniuscuiusque vi expensa exaggerat. & ibidem quot & quanta argumenta pro Christi Sacerdotio congerit, allato psalmi versiculo. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech? D.Basil. docens scripturarum minutias indagandas affert exemplum Abrahæ, qui prius dictus est Abram, postea Abraham; scilicet ex Patre excelso factus multarum gentiũ Pater: Sarai verò detractione vnius literæ dicta est Sara. Bernardus super verba, qui se humiliat exaltabitur, verbum (humiliat) aduertit esse actiuæ, non passiuæ significationis, & multum differre ait, vt quis dicatur esse à Deo vel alijs humiliatus, aut se ipsum humiliet si dixisset (ait) qui humiliatus fuerit exaltabitur: exultassem vtique tanquam certissimè humiliatus, & vehementer, nunc autem cum dicat qui se humiliat exaltabitur, angustiæ mihi sunt vndique, nec ignoro, quid eligam sed quid agam] & subdit multos vidimus humiliatos paucos humiles.] Aliquando vox aliqua ponitur cũ emphasi in scripturis, quæ enucleanda est

Cap. 3. ep. ad Ephes.

Hom. 15. in Gen.

Exempla.

la est ab Oratore, vt vim illam occultam aperiat. Sic Gregorius in illud Gen. Noli timere ergo protector tuus: ostendit nergiam vocis (ego)ego inquit qui te à Chaldæis vocaui,Ego qui semel atque iterum promisi tibi, ac semini tuo daturus terram hanc,ego te protegam,ego scuti vice tibi ero: Eodem modo magnam habent vim D. Petri verba: Tu mihi lauas pedes? dem potest fieri in illud psalmi, Mihi autem adherere Deo bonum est, comparando illud mihi, & Deo, & expendendo illud dhærere, & bonum est, idest planè bonum, necessarium, vtile, ucundum: Bonum excludens omne malũ, Denique Deus meus & omne bonum meum. Hinc patet ingens materiæ campus, sedulo sacrorum verborum exploratori, vnde non argumenta solum, verum & integras conciones possit conficere. Lege sermones Bern. & videbis quàm ille sapienter, & quanta cum vtilitate singulas scripturæ sententias discutit, & quasi stillat, vt pobalsamum inde colligat: lege sermonem, super verba, Iustum eduxit Dominus per vias rectas, & disces quantum hæc regula sit vtilis. *Hom. 36. in Gen.*

Secundò, Notandum est vnam eandemq; vocem plura fori sępe significata; sunt namque in scripturis voces multæ, posymæ, vnde locus ille plures sensus patitur. Rursum multæ oces sunt Aequiuocæ, quæ si secundum naturam suam distinuantur, ad varias doctrinas viam aperiunt. Sunt & voces aliæ, uæ & in bonum, & in malum accipi possunt. Sunt & Synonimæ, quæ licet rem eandem denotent, circa idem tamen plura ocent. Omnia hæc vna regula comprehendimus, ne magnum egularum numerum congerere necesse sit. Exẽpla sint, D. Eucherius dicit aquam, prima sui significatione sumi pro elemẽto in Gen. Congregentur aquæ, Aliquando poni pro tribulatione, Transiuimus per ignem & aquam. Nonnunquam pro sapientia, Aqua profunda verba ex ore viri, etiam pro populis, quæ quas vidisti populi sunt, Et pro gratia &c. Ex his vario modo philosophamur, & ex multiplici sensu orationem nostrũ cupletamus, ab vna significatione ad alias alludendo, & ex multis aliquid vnum colligendo: Ita vox (Calix) passionem l Christi, vel Martyrum significat: vt Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, & alibi calicem salutaris accipiam, nomen Domini inuocabo: in hebræo dicitur, Calicem Iesu i Hier. Grandis res est martyrium, quoniam retribuit Domino, quod accepit à Domino] nonnunquam sumitur pro cõlatione spirituali, quam Deo propinante Sancti bibunt, vt ca-

Voces Synonimæ polysimæ æquiuocæ, & indifferentes.

Exempla. Lib spirit. expos.

Psal. 65.

Prou. 18.

Apo. 17.

Psal. 15.

Psal. 115.

Psal. 22. lix meus inebrians, quàm præclarus est: frequenter in scriptu-
Psal. 74. ris significat pœnam, vt Calix in manu Domini vini meri, vbi calix vino mero plenus, Iustitiam Dei vindicatricem denotat, sicut enim vinum merum epotum hominis vires deijcit, ita vt nisi titubans stare nequeat: sic qui à Deo in Iustitiæ furore corripitur subsistere non valet. Itē vox (fermentum) Apud Matth.
Gal. 5. & Lucam in bonam partem sumitur: & ad Gal. Modicum fermentum totam massam corrumpit, in malam accipitur: ex vtriusque cōsideratione, grauis, & vtilis exurget amplificatio, probando quantam, bonorum, vel malorum consuetudo, vim habeat, ad conuertendum, aut peruertendum: In Psal. 118. Multa synonima in laudem diuinæ legis colliguntur, & in multis versibus variæ adhibentur voces idem significantes. quæ tamē semper aliquid noui superaddunt, si eas sagaciter perscrutemur: Dicitur enim lex Domini Testimonia, Eloquia, Iudicia, sermones, iustificationes, mandata: & in singulis qui vellet immorari, causas inducendo, cur his elogijs diuina lex describatur: efficaciter his vteretur argumentis, vt diuinorum præceptorum obseruationem, auditorum mentibus inculcaret. Tertiò pro historico sensu inuestigando, supra annotauimus cognoscendas esse phrases, proprietates linguæ, idiotismos, & cōsuetudines varias: Idem locus vtilis etiam est, ad argumenta colligenda, & amplificationes suggerendas: cum plurima in his lateant mysteria quæ si referentur, & ornamentum & pondus

Phrases & Idiotismi, ac consuetudines.

Psal. 61. orationi afferent. Tale est illud Psal. Effundite coram illo corda vestra; nam effundere cor, sumpta metaphora à vase ex Basilio, significat euacuare cor à vitijs affectibus, & cogitationibus prauis: Et si pro corde intelligamus actus cordis, tunc effundere cor (vt Augustinus loquitur) est, nō retinere cor in corde, vt scilicet affectiones nostræ in Deo sint, & non in nobis; At secundum Ambros. effundere cor, est idem, ac synceram coram Deo miseriarum nostrarum confessionem facere: Sic apud Iac. Christiani dicuntur fratres, ac sorores, vt intelligamus, quo amoris, & obsequij mutui studio inter se debeant esse coniuncti, sicut & ipse ex hoc loco insinuat. Item viæ Dei, Præcepta Dei dicuntur, per quæ necesse habemus ambulare, nē extra viam inueniamur, lupis, & latronibus obijciendi: Animā affligere est ieiunare: vt significetur citrà corporis delitias ieiunium seruandum: sicut & illud ieiunio ieiunare. Dormire dicuntur iusti in morte, tum vt mortis eorum prætiositatem, tum vt futuram resurrectionem indicemus. Vide exempla multa quæ

ta quæ in prima parte adduximus, & animaduertes quam sit facilè percepto historico sensu, argumentorum vim & copiam in promptu paratam habere.

Quartò, quando loquutio est metaphorica, allegorica, aut figurata, tunc ex similitudinibus, è quibus tales metaphorę deducũtur illustris Theologia symbolica vsui esse potest, rei vnius ad alteram similitudinem conferendo: vt si V.g. falsæ doctrinæ, fermentum; Aquam sapientiæ, oleum misericordiæ, &c. conferam: Christus de messe spirituali animarum agens, alludit ad messem triticeam, quæ post quatuor menses colligenda erat: Nonne dicitis quia quatuor menses sunt & messis venit: aspici te, & videte regiones, quia iam sunt albæ ad messem. Salomõ, ciba inimicum, & sic congeres carbones in caput eius: si explices horum carbonum igneorum similitudinem, copiosam disserendi materiam inuenies: item Ezech. comparat duritiem cordis cum lapide, Dabo (inquit) eis cor lapideum: In psal. 2. Quare fremuerunt gentes: translatio à belluis vel à mari desumitur: Bern. in illud psal. custodit Dominus omnia ossa eorum, quia allegorica est loquutio, explicat in anima esse cutem scilicet cogitationes, carnem affectus; ossa intentionem, & Sermonem integrum de cute, carne, & ossibus animæ inde elicit. Idem noua & inaudita, vt ipse ait comparatione Dentes Religiosos designare refert, & multiplici proprietate dentium similitudinem amplificat; Dentes (ait) candidi sunt, & fortes, carnem non habent, carent corio: nihil intra se pati possunt, nõ est dolor sicut dolor eorum, clausi sunt labijs ne videantur, indecens est cum videntur nisi ridendo: toti corpori masticant cibum, nullum inde saporem habent, non facilè consumuntur, per ordinem positi sunt, superiores alij, & alij inferiores: Huiusmodi dentes arbitror homines monasticæ professionis, qui e toto Ecclesiæ corpore, quod candidum est, candidiores esse videntur: Quid enim candidius illis, qui totius immunditias spurcitiæ euitantes, cogitationum, sicut actionum peccata deplorant? Quid fortius illis, quibus tribulatio pro solatio ducitur? Isti carnẽ non habent, quia in carne carnẽ obliti sunt &c. quæ apud Bernardũ videre potest qui vult. Ex quibus proprietatibus dilatatis sermonem perpulchrum conficit. Augustinus, explicans verba Pauli, multa membra vnum autem corpus. Oculus inquit videt, & non audit; auris audit & non videt; manus operatur, nec audit, nec videt: Pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit quod manus; sed in vno corpore si sit sanitas, &

Ex metaphoris, & allegorijs amplificamus.

Ioan. 4.

Prou. 25.

Psal. 33.

Serm. 63. *in paruis*.

1. *Cor.* 12.

In psal. 130.

non aduerſum ſe litigent membra, & auris videt in oculo, & oculus audit in aure, nec obijci poteſt auri, quod non videt: Reſpondet enim auris de pace corporis ibi ſum vbi eſt oculus, in eo corpore ſum, in me non video, in eo vbi ſum video; & ſic fusè dilatat Pauli allegoriam ad concordiam inter nos, qui vnius corporis membra ſumus conſeruandam. Extat copioſius hac de re conſcriptus liber, qui ſylua allegoriarum ab Authore inſcribitur.

Exemplaria Græca, & Hebrҽa legēda.

Quintò, ſæpe recurrendum eſt ad Græca & Hebræa exemplaria item ad Chaldaicam, paraphraſim. Nam voces hebrææ, & græcҽ ex ſua radice, ſeu ethymologia, miſteria continent, vnde etiam in ipſa noſtra vulgata editione quҽdam hebræa nomina, vt apud ſuos dicta ſunt, reſeruantur. Exempla non deſunt in ſcripturis, in quibus nominum interpretationes ad ſignificanda myſteria proponuntur, vt & nos in alijs vocibus interpretationem rimantes, arcanum aliquid ad rem noſtram aperiamus. Sic in Euangelio Ioan. dicitur Natatoria Siloe, quod interpretatur miſſus; Vnde Auguſtinus colligit niſi ille ſcilicet Chriſtus fuiſſet miſſus, nemo noſtrum fuiſſet ab iniquitate dimiſſus. Simon vocatur Cephas, quod interpretatur Petrus, & inde optimum eſt argumentum contra hҽreticos, quia Cephas ſignificat petram, ſuper quam ædificanda erat Eccleſia. Filij Zebedei Boanerges ideſt Filij tonitrui dicuntur. Aceldema, ager ſanguinis, Phaſe tranſitus Domini. Ioan. in Apoc. de Angelo loquitur malo cui nomen Abadon, Græcè ἀπόλλυον latine, dicitur exterminans. Pro multorum nominum interpretatione, ſolet in calce Bibliorum index apponi, ſed copioſiorem ſcribit Arias Montanus in ſuo apparatu. Exempla ſint: apud Paulum,

1. Cor. 12.

virtus in infirmitate perficitur, græcè ponitur δύναμις ideſt fortitudo, vt inde colligatur diuinҽ gratiæ potentia, & efficacia, quæ in ipſamet infirmitate hominem perficit, & ex infirmitate fortitudinem elicit. D. Petr. miniſtrate (inquit) in fide veſtra

1. Pet. 2.

virtutem: Græcè ἀρετὴν id eſt virtutum opera ſine quibus fides, licet fundamentum ſit, non eſt ad ſalutem efficax. Pſal. 38. Ecce menſurabiles poſuiſti dies noſtros: Grҽcè παλαιστὰς id eſt palmares, ſeu vnius palmi, ſcilicet breuiſſimos: In actis turba hominum Græcè ὄχλος ὀνομάτων id eſt nominum quod eſt turba virorum nominatorum ſeu optimatum. Pſal. 138. ſubſtantia mea in inferioribus terræ; hebræi habent mirificè plaſmatus ſum & contextus non ſecus ac phrygium aliquod opus; ſic vani filij

Pſal. 61.

hominum in hebrҽo legitur vanitas; Iterum tranſierunt in af-

fectum

fectum cordis. D.Hieronimus ex hebræo vocē (affectus) vertit (cogitatio) ab alijs vertitur pictura, græcè ponitur dispositio, & ex his omnibus potest hic sensus erui, homines iniquos & mūdi huius nequā sectatores, transire in affectus cordis sui, trasmutari in suas passiones, seu vt Paul. ait tradi in desideria cordis sui, & passiones ignominiæ, quas cogitatione versant. hæc autē quæ cogitant, non sunt aliquod verum bonum, sed falsa boni Idea: & ista sunt vanissima figmenta, quæ ipsi, sicut habet vox græca (εἰς διάθεσιν) intra se disponunt. Apud Ambr: Chanaam exponitur turbatio, seu commotio, & ita hunc mundum significat, qui est fons commotionis, & seminarium turbationis.

Psal. 72.

L. de Noe & Arca c. 28.

Ex versionibus, expositionibus, sensibus, & praxi. Cap. XXVII.

SExtò. Versiones variæ quæ extant, non solum ad cognoscendum scripturarum sensum vsurpantur, quia vna explicat aliam (quo nomine ab Augustino celebrantur) verum in alium finem ijs etiam vtimur, vt si vna versio sententiam perfectè non explicet, altera superaddita lucem afferat, & ambæ si inuicem concilientur, plurium argumentorum ansam suppeditant, vt videre est in nostra vulgata editione quæ Hieronymo tribuitur si antiquæ septuaginta lectioni conferatur, nam cum inter se nonnunquam specie discrepare videantur, ex ijs tamen collatis perfecta sentētia exurgit. exempli gratia Ioel. 2. nostra versio habet lætamini in Domino Deo vestro qui dedit vobis Doctorem iustitiæ, septuaginta legunt, qui dedit alimenta iustitiæ, ex vtriusque collatione habemus Christum esse nostrum Doctorem, qui iustitiam docet, & Doctrinam eius esse cibum animæ, quo nutrimur, roboramur, & crescimus. In Prou. stellio manibus nititur. Alia versio habet aranea, vtrumque auget sententiam, nam significatur oportere nos esse sollicitos sicut stellio, animal ad gradiendum citissimum, & quemadmodum Aranea, quæ tanto affectu, se ad operandum applicat, vt ex proprijs visceribus telam contexat. In psal. 2. ubi nos legimus apprehendite disciplinam] alij vertunt: adorate filium] alij adorate purè] alij osculamini triticum.] Ipsemet Hier: variè vertit, cumque à Ruffino ob hanc varietatem argueretur sic respondet. Nisi & prolixum esset, & redoleret gloriolam, iam hinc tibi ostenderem, quid vtilitatis habeat magistrorum limina terere, & artem ab artificibus discere, &

Versiones variæ vtiles ad amplificationem.

In Apol. cōtra Ruffinum.

videres quanta silua sit ambiguorum nominum, & verborum apud hebræos, certè illa varietas in vnum tendit, & tamen aliquid noui mysterij in ipsius sententiæ discussione inuenitur, nam ex hoc loco docemur adorare Christum Dei filium, quamuis morte damnatum purè ac sincerè contra eos qui ficto cultu venerantur: Docemur insuper osculari triticum, quod est in Eucharistia, manducando adorare: Denique monemur legis Messiæ doctrinam suscipere. Vocem hebræam Isaiæ quam interpres noster vertit [labruscas] alij [spinas] vertunt, & vtrãque significationem admittit vox hebræa: si vtraque proponatur res ipsa magis confirmabitur, explicando quod opera multorum & labruscæ sint, & spinæ.

Varietas expositionũ seruit amplificationi.

Septimo. si quis varias sanctorum patrum afferat expositiones, vel circa idem diuersos philosophandi modos egregiè & ipse philosophabitur, dum eos sequetur quos Magistros ac Duces ante oculos habere debemus: & ita ex varijs anulis auream distinguet catenam, quę & sibi ornamento sit, & vnde tota res pondus accipiat: id à multis Doctoribus videmus factitatum, præsertim D. Thoma, qui in varios scripturarum libros volumina eruditionis plenissima compilarunt, quæ & ipsi catenas à varijs hinc inde decerptis anulis, appellare voluerunt: quamuis non laudo, vt tota concio ex his componatur sententijs, quia illa congesta sylua, præterquam quod indigestum chaos videtur, vt plurimum etiam satietatem Auditoribus solet parere: Adde quod perorantis memoriã rudi mole obruit, atque etiam Auditorum. Tale est quod super his Matth. verbis. Panem nostrum quotidianum seu vt alius Euangelista scribit supersubstantialem disputatur: nam alij de pane materiali intelligentes, explicant quare dicatur supersubstantialis: Alij, nec immeritò de Sanctissimo Eucharistiæ Sacramento; alij de spirituali gratiæ dono exponunt: tu verò si has opiniones colligaueris, haud dubiè iustæ mensurę ratiocinationem collegeris. Varia istiusmodi paradigmata suppetent ei, qui quantulacumque diligentia Sanctorum Patrum lucubrationes euoluerit, cum non desint variæ in varios Sacræ scripturæ libros conscriptæ, & colligatæ catenæ.

Plures sẽsus historici inuicem possunt iungi.

2. Doctr. Chr. c. 27.

Octauò, quia vnus idemq; scripturæ locus plures secundum ipsam historiam potest sensus admittere, vt alibi monuimus, si varij sensus hi ab Oratore assumantur ad vnum aliquid suadẽdum & ampliandum iuuabunt: Vnde rectè Augustinus quid in diuinis largius, & vberius potuit prouideri diuinitus, quam vt eadem

adem verba pluribus intelligantur modis? Exemplum ex Isa. *Isa. 53.*
ienerationem eius quis enarrabit. certum est hęc verba à plerisque patribus ad diuinam, & æternam generationem referi: ab alijs ad humanam, vt Tertullian. Lact. Iust. Mart. Alij rursum referunt ad generationem Christi spiritualē, id est ad sobolem, ac filios innumeros, quos sua morte Christus erat egeneraturus, quod ex sequentibus verbis benè confirmatur. Si posuerit pro peccato animam suam videbit semen longæuum] Ex his tribus sensibus qui volet, plenissimum eruet mysterium: Nam à prima Generatione tam admirabili, vt nec narrari, nec intelligi queat, facta est secunda Christi scilicet hominis generatio, quæ item incomprehensibilis est, at ex virtute secundæ vnitæ ad primam merito Christi patientis, innumerabilis generatio ad Christum accessit, vt ex psal. 2. Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te: Vnde illud sequitur de futura posteritate; postula à me, & dabo tibi gentes hęreditatem tuam & possessionem tuam terminos terrę ic & illud Isa. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: Matthæus morbis corporalibus à Christo sanatis attribuit: At D. Petrus pro peccatorū medicina affert, qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Nos i vtrumq; sensum oratione persequi voluerimus, probabimus corporis infirmitates ex peccatorum grauedine exoriri: vnde concludemus sicut in illis sic in istis ad Christum esse confugiendum, vt sicut tot ęgrotos sanauit, dignetur etiam peccatorum vlcera, quibus animæ fætent, subleuare. *Is. 53.* *Matt. 8.* *1. Pet. 2.*

Nonò. Sensus mysticus præter historicum venustissimè apponitur, præsertim si vnus alteri aptè cohæreat, non secus ac lum videmus holosericum aliquem pannum varijs acuum punctis ab Artifice auro, gemmisq; ornari; Et vix vllus sanctorum Patrum codices terit, cui vltro sensus mystici applicatio non occurrat. Totus est in eo S. Greg. in moralibus; Origenes, Augustinus, & alij; Instar omnium sit quod mirabilis in eo Doctor mellifluus Bern. tanquam ex varijs cōpositis defloratū proert, in conficiendo triplici vnguento, & pedibus, & capiti, & oti corpori Saluatoris acceptum; sic igitur ille ad varias .Magdalenæ vnctiones alludens. Primū vnguentum est misericordiæ, cuius vilissimæ species intra nostros hortulos inueniuntur: peccata nostra plantata in conscientijs nostris sunt: psa igitur mortariolo pænitentiæ, macerationis pistillo contua, & respersa discretionis oleo, doloris igne supposito, & in *Sensus Mystici adiunctio.* *Serm. in eius festo.*

aheno

aheno disciplinæ cocta, vnguentum exhibent pretiosum, & acceptum pedibus Saluatoris: secundum deuotionis, cuius species de cælesti Paradiso allatę virtutes sunt, quæ in mortariolo pectoris, pistillo meditationis contritæ, exultationis oleo superfusæ, suffuso igne iustitiæ, in humilitatis aheno decoctę, faciunt vnguentum, quod solum super caput Domini recumbentis possit effundi. Tertiũ pietatis, cuius species vniuersę miserię, oculo pietatis inspectę; istę igitur in mortariolo largitatis, dulcedinis pistillo confractę, oleo charitatis delinitæ, succẽso igne conpassionis in aheno perseuerantię despumatæ, vnguentum faciunt ipsis etiã Angelis mirabile: fælix Maria vnxit pedes, fælicior caput, fælicissima quæ rorem vnguentarium toti corpori præparauit. conijce inde quantam, & quàm fertilem materiam includat sensus hic mysticus; quæ si sapienter, ac prudenter disponatur parem vbertati, vtilitatem profundet.

Scripturę optimus cõmẽtarius est Sanctorum vita & actiones.

Decimò, cum locus explicandus præceptum aliquod, seu documentum continet ad praxim virtutũ, ac spiritualis vitę pertinens; optimus erit modus, si explicetur ista praxis, & præsertim Sanctorum exemplis illustretur: & antiquorum traditionibus recepta ostendatur: Regulam, hanc docet August. Diuinæ (ait) scripturæ non solum præcepta Dei continent, sed etiam vitam, moresque iustorum, vt si forte occultum est, quid accipiẽdum sit, quod præcipitur] in factis istorum intelligatur, eadem est Gregorij regula his verbis: In sanctorum vita cognoscimus quod in scriptura intelligere debeamus. Si V.g. illa proponatur authoritas. Oportet semper orare, & nunquam deficere. Quid accommodatius ad persuadendum afferri potest, quàm si afferantur exempla eorum, quos August. Cass. & alij commemorant, qui & manibus opus, & corde iuge orationis studium exercebant? Si locus Pauli proponatur: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: dices ex Cassian. hanc fuisse Sanctorũ omnium Patrum ttaditionem, non esse quempiam idoneum ad spirituales pugnas nisi prius obtinuerit bella carnalia. Si suademus ex scripturis curam pauperum habendam, proponemus antiquam primitiuæ Ecclesiæ traditionem de Collectis, quibus pauperum inopia sublenabatur; De quibus S. Leo sermones nõ paucos scribit, imò & Paulus non semel agit: si apud Religiosos de perfecta rerum abdicatione loquaris in illud, nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet non potest meus esse discipulus. Vsus antiquus ex Cassian. afferetur, qui & Basilij citat sententiam ad quendam Senatorem, qui cum se renuntiasse diceret

De Mendac. ad Cõsent. tomo 4. init.
Hom. 10. in Ezech.
Ad fratres in heremo col. 10. c.9.
1. Cor.9.
Lib.5. inst. c. 11.
Lib.7. inst. c. 19.

et huic mundo, & tamen quædam ſibi de proprijs facultatiꝰus reſeruaſſet. Audiuit ex Baſilij ore. & συ[ϰλ]ητιϰὸν perdidiſti: [&] Monachũ non feciſti. His, & ſimilibus Eccleſiaſtes abſtruſos [s]cripturarum latices auditoribus propinabit: ſunt enim ipſæ [s]cripturæ aquæ ad quas Iacob oues ducebat adaquandas, & in [e]arum canalibus, verſicolores amygdalorum virgas ponebat, [v]t earum aſpectu oues eiuſdẽ varietatis fœtus parerent: Aquã, [er]go ſacram ſcripturam interpretor, virgas autem Sanctorum [e]xempla: Iacob Concionatoris eſt figura, qui Chriſti oues, hoc [e]ſt Chriſtianum populum ad ſacros diuinorum eloquiorum fon[t]es deducit, ijſque variegatas opponens Sanctorum virtutes, fæ[t]us eiuſdem coloris Chriſto generat innumeros. *Gen. 30.*

Ex varietate verborum, & ſcripturarum concordia. *Cap. XXVIII.*

VNdecimò, Eandem ſententiam Spiritus ſanctus ſæpe in eodem cõtextu variatis verbis repetit, & hæc repetitio, [q]uæ in oratione fortè alicui vitioſa videretur tantum abeſt, vt [a]bſona ſit, quin potius non ſolum magis explicat, ſed plura [e]tiam notatu digna includit; Præterea eadem ſententia pluri[b]us interdum membris conſtat: vt videre eſt in lib. Iob. ſapien[t]ialibus, & alijs, quorum ſi proportio, correſpondentia, vel or[d]o, quo inter ſe partes cohærent attendatur, materia non dee[r]it ſpeculanti ad dicendum: Sit exemplum repetitionis. Exod. [1]5. iſte Deus meus, & glorificabo eũ Deus Patris mei, & exal[t]abo eum; certè auget, quod non ſolum ſit Deus meus, ſed & [P]atris mei Deut. 32. concreſcat, vt pluuia doctrina mea, fluat, [v]t ros eloquium meum, oratio eſt illuſtrior explicando dupli[c]em ſimilitudinem roris, ac pluuiæ. In Pſal. Benedicam Domi[n]um omni tempore, ſemper laus eius in ore meo vbi ex abun[d]antia cordis, fit eiuſdẽ ſententiæ repetitio, & inde creſcit ora[t]ionis affectus. Item paratum cor meũ Deus, in proſperis mo[d]eratè habendis, paratum cor meum ad toleranda æquanimi[t]er aduerſa, vel vt ait Bern. Via regia fratres, nec ad dexteram [d]eclinat, nec ad ſiniſtram: eſt inuenire hominem ſemel paratũ [n]on ſecundo, docetque aliquos eſſe, qui libenter auſcultant il[l]ud, Eijce Ancillam, & filium eius, ſed non ſunt parati ad il[l]ud aliud, Immola mihi filium quẽ diligis Iſaac. Item in illud [G]en. Erat, Dominus cum eo, ideſt (cum Ioſeph) & erat vir in[c]unctis proſperè agens.] Vnum ex alio optimè infertur, nam ſi id

Scripturæ variæ idem docentes iuuãt.
Pſal. 39.
Pſal. 107.
Serm. 43. è paruis.
Gen. 39.
Collocatio, & ordo in ſẽtentijs ſcripturæ notetur.

si id curemus, vt nobiscum sit Dominus, consequenter viri in cunctis prosperè agentes erimus : Ioan.Cass. explicans verba Gen. Exi de terra tua,& de cognatione tua, & de domo Patris tui, aduertit ordinem in his tribus esse perfectæ Monachorum abrenunciationis : Primum dixit exi de terra tua, id est de facultatibus mundi huius,opibusq; terrenis. Secundò,de cognatione tua id est de conuersatione, & moribus, vitijsque prioribus,quæ nobis à nostra natiuitate cohærentia veluti quadam cõsanguinitate cognata sunt : Tertiò, de domo Patris tui,id est de omni memoria Mundi huius, qui oculorum occurrit obtutibus. Sic explicantur à Sanctis Patribus secundum ordinem quo scripta sunt à Dauide tria illa membra, primi psalmi versu primo, vbi debet aduerti correspondentia inter verba abire,stare,sedere: inter impios, peccatores,pestilentes, inter cõsilium,viam,cathedram;vides in vnico versu quanta argumentorum seges? quæ vnum hoc docent vitanda esse malorum cõsortia. Magnum mysterium includit Pet. in pulchra illa gradatione; Ministrate in fide vestra, virtutem; in virtute, scientiam; in scientia abstinentiam, in abstinentia, patientiam; in patientia,pietatem, in pietate, amorem fraternitatis; in amore autẽ fraternitatis, charitatem; vbi ostendendo rationem istius subordinationis, & consequentiæ, quomodo vnum ex alio inferatur,copiosa erit dicendi vbertas. Bern. notat ordinem in verbis Pauli. Iustitia, pax, & gaudium. Primò præcedit Iustitia,alioquin non sequeretur pax, quia non est pax impijs; Deinde sequetur gaudium; ordo autem peruersus est velle statim gaudere.

Coll. 3. & 6. Gen. 12.

Duodecimò, Eadem sententia in varijs Sacræ scripturæ libris non ijsdem verbis,sed alijs,atque alijs effertur : quare non est difficilè ad eandem rem inculcandam, similes illos locos afferre; qui si prudenter connectantur multam continent eruditionem: Adde quod etiã de eadem re diuersæ in diuersis vtriusque instrumenti voluminibus loquuntur sententiæ, quæ plura prædicata, pluresque eiusdem rei veritates tanquam in vnum Symbolum conferunt, e quibus integra concio formari potest.

Scripturæ varia loca eandem sententiã habentia amplificant rem.

Sanctus Gregorius in Mora: vt explicet illa verba Iob. tunc surrexit Iob. & scidit vestimenta sua, & tonso capite corruens in terram adorauit. explicat duodecim scripturæ testimonia hinc inde ex varijs bibliorũ libris desumpta,qua in re eximia, ac singularis sacratissimi huius Doctoris apparet industria : In Gen. dicitur Abrahæ ambula coram me; similis est ille locus,

cum

cum Deo ambulauit] & alius prouidebam Dominum in conspectu meo semper] possunt hi loci simul tractari, & inde plenius ostendetur, quid sit coram Deo, & cum Deo ambulare, & habere Deum in conspectu suo: Simulque inuenietur in ipsis librorum sacrorum verbis inesse aliquam ex similitudine dissimilitudinem, ad fructum spiritualem vberiorem captandum. Ad hanc regulam pertinere potest, quando vnus scripturæ locus per alium confirmatur, quod tum maximè fit quando per aliquam consequentiam alterum ex altero deducitur, & infertur; Sicut D. Petrus in Actis volens probare de Christo illa psalmi *Psal. 15.*
verba. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem] hanc veritatem elicit ex alio loco psalmi, quia Dauidi iureiurando promisit Deus; De fructu ventris tui ponam super sedem tuã] *1. de Bapt.*
Basil. locum illum Matth. Thesaurizate vobis thesauros in cęlo] ait posse explicari per alium, vendite quæ possidetis, & date eleemosynã, facite vobis sacculos qui non veterascũt, &c. *Matth. 6o*

Decimotertiò, Elegans est modus vnam sententiam amplificandi per aliam, in qua aliquid diuersum ostenditur, aut etiã oppositum; si V.g. altera virtutem celebret, altera vitium oppositum vituperet: Certum est enim Philosophorum axioma, opposita iuxta se posita magis elucescunt: Præterea si quis afferatur locus, qui in specie videatur alteri contradicere, ex vtriusque conciliatione opportuna amplificatio exurget. In Gen. Abrahæ magna posteritas promittitur. Suspice cælum, & numera stellas si potes, sic erit semen tuum, & tamen alibi futura dicitur, sicut puluis terræ; & quoniam diuersæ sunt stellæ cæli, & puluis terræ, dici potest: Abrahæ [quem Patrem credentium fuisse scimus] posteros, omnes Christianos esse: quorum aliqua pars electorum est, quæ futura dicitur sicut stellæ Cęli, nam fulgebunt iusti sicut stellæ firmamenti, alia verò reproborum, significatur sub typo pulueris terræ, vt dicit psalmus; non sic impij, non sic, sed tanquam puluis, quẽ proijcit ventus à facie terræ. Bern. in prima verba psalmi 90. Qui habitat in adiutorio altissimi, quis sit (ait) Diuini inhabitator adiutorij per non inhabitantes illud melius potest cognosci: Tria sunt equidem eorum genera. vnum non sperantium, aliud desperantium, tertium frustra sperantium. Iac. in sua canonica duplicem sapientiam simul adiungit, vt ex intuitu pulcherrimo vnius, euidentius appareat alterius turpitudo: Non est (inquit) ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, Diabolica, quæ desursum est sapientia: primum quidem pudica

Sententiarũ diuersitas, & oppositio amplificationi seruiunt. *Gen. 15.* *Gen. 22.* *Serm. 1.* *Iac. 3.*

Rom. 10. dica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consen-
1. *Cor.* 13. tiens,&c.] Paulus ad Rom. Iustus (ait) ex fide viuit, si vero iũgatur locus Cor. si habuero omnem fidem, ita vt montes trãsferam, charitatem autem non habuero nihil sum] Poterit instrui auditor fidẽ esse quidem radicem vitæ, sine qua nihil viuit
1. *Ioan.* 3. Deo, at si sola sit sine charitate, apud Deũ caret merito, apud Io. dicitur. Qui natus est ex Deo nõ peccat, sed nec peccare po-
2. *De pecc. Mer. & Re: c.* 10. test] cui si opponas illud eiusdem si dixerimus quia peccatum non habemus ipsi nos seducimus] Poteris cum Augustino distinguere duplicem hominem, primum regeneratum, & vt sic non peccat peccato mortifero, sed quia ex se habet corpus, quod corrumpitur, & libertatem item ex se ipso, deficere potest, quare Deo inniti nos oportet, eique maximè adhærere.

Christus, Matth. 6. attendite ne iustitiã vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, & tamen, cap. 5. dictum fuerat, sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona] Explicanda est igitur Christi doctrina, scilicet, quod nunquam opera nostra eo animo facienda sunt vt appareant coram hominibus, & ab ijs celebrentur: at fieri posse coram hominibus, vt videãt opera nostra bona, & in operibus nostris glorificetur Pater qui in cęlis est, non autem nos qui Dei instrumenta sumus.

Obscuriora loca per obiectionem, & solutionẽ amplificantur.

Decimoquartò, Si locus scripturæ sit obscurior, aut res ipsa, quæ proponitur in specie habeat aliquid alienum, aut absurdum includere videatur, modus hic commodè teneri potest, vt prius sibi ipsi Orator obijciat, quod minus rationi consonum, apparet, deinde respondendo, & explicando rem certissimam reddat. Triumphat Orig. in celebri illa homilia di S. Magdalena: Iesum interrogãs, cur tamdiu sub peregrina veste lateat, cum id repugnare videretur, tanti demonstrationi amoris: a Magdalena item percontatur, quid peccauerit; O Maria (inquit) vocas eum, & non audit, oras eum & non exaudit, quæris illum, & non inuenis, pulsas & non aperit, tu sequeris illum & fugit; Heu quid hoc est? olim laudabat te, quærebat te cum non adesses, vocabat cum abesses. O bone Iesu quare non consolaris lacrymas, quas fundit pro te, sicut cõsolatus fuisti lacrymas, quas fudit pro fratre suo, si solito more eã diligis, cur desideriũ eius protrahis? O verax Magister, dixisti Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, sed quomodo verum est, cum tu ablatus es ab ea? Ergo ò custos hominum, aut tu partem, quam elegit custodi in ea, aut ego nescio

ſcio quomodo verum eſt, quod non auferetur ab ea] tandem concludit illud à Dilecto ordinatum, vt mutarentur lacrymæ doloris in lacrymas amoris Item Auguſtinus cũ Deus mentientibus obſtetricibus bene fecerit, & domos edificauerit merito queri poteſt an ipſum mendacium approbauerit ?] Reſpondet Auguſt. non quia mentitæ ſunt, ſed quia in homines Dei, miſericordes fuere, non eſt in eis remunerata fallacia, ſed beneuolentia, non iniquitas mentientis, ſed benignitas mentis; ſicut enim ait mirum abſurdumque non eſſet, ſi prius aliquo tempore commiſſa ab eis opera mala, Deus propter poſteriora bona vellet ignoſcere, ita mirandum non eſt quod vno tempore, in vna cauſa Deus vtrumque conſpiciens, id eſt factum miſericorditer, factumque fallaciter, & bonum remunerauerit, & propter hoc, malum ignouit, quando pro humanitatę, & miſericordia reddita fuit merces vtique temporalis, non æterna.] Si occurrat locus ille explicandus in Euangelio, ſi oculus tuus ſcandalizat te erue eum, & proijce abs te, ſi manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te abſcinde eum, & proijce abs te] Primò cum admiratione poteſt dici; Ita ne iubet Chriſtus, oculos erui manus abſcindi ? pedes obtruncari ? corpus mutilari ? minimè verò: Vnde exponendum eſt quid importet talis authoritas. fugiendas ſcilicet mali patrandi occaſiones oculorum, motus caſtigandos, manuum actus, pedum inceſſus illicitos, ad rationis dictamen reprimendos, ne animam deprædentur. Item ſi locus ille Cant. afferatur explicandus. Venter tuus ſicut aceruus tritici vallatus lilijs] Primò mihi opponam quid ventri cum tritico ? quid tritico cum lilijs ? inde ſubijciam, planè ita eſt ſi de ventre animali, ſi de tritico camporum, ſi de hortorum lilijs ſermo eſſet, cum autem ſit tranſlatio, per ventrem rectè voluntas animæ ſpiritualis ſignificatur, quia opera concipit homo, vt Mater filios, per aceruum tritici, opera bona innuuntur, quibus nutritur ſpiritus, per lilia vero denotãtur omnes circumſtantiæ, & conditiones requiſitę, vt opus de genere ſuo bonum benè fiat: Nec enim placent Deo opera etiamſi ex genere ſuo ſubſtantiam habeant bonam, niſi ſuis conditionibus tamquam lilijs vallata offerantur; Aut cum Gregorio per ventrem, populi latitudo deſignatur, qui bene ſicut aceruus tritici lilijs vallatus dicitur, quia dũ operibus ſanctis intendẽs, in cæleſte horreum præparatur, exemplis ſanctorum, vt perſeueret vndique munitur] Chriſtus apud Ioan. nemo (inquit) venit ad me; niſi pater meus traxerit illum] at ſi tractio ſecundum

Exp. in Cant. c. 7.

Ioan. 6.

dum Arist. est motus violentus, & Deus homini nequaquã vim infert, sed liberam exigit a nobis seruitutem, quomodo dicemur à Deo trahi? Respondebo statim cum Augustino. trahi (inquit,) à Patre, est interna persuasione, & amoris ingentis declaratione ad Christum duci] Item cum Cyrillo. Non enim cum dicat neminem posse ad se venire, nisi Pater traxerit eum vi quadam cogi, trahique credentes putandum sit, sed monitione, doctrina, reuelatione ineffabiliter facta: vnde intulit omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me] Vbi enim auditus, disciplina, doctrinaque ad est, ibi fides non vi sed persuasione oritur.

Tract. 2. tom. 8.
L. 4. in Ioan. c. 6.

Concordia vtriusque testamenti.

Decimoquintò. Egregius est & ille modus in testimonijs scripturarum, quando vtrumque simul testamentum vtraque lex, & vetus, & noua coniungitur; quando historias Euangelicas, & prophetica vaticinia, non secus ac duo Cherubim ex vtraque Oraculi parte coniungimus, qui vtrumque latus propitiatorij tegant, respiciantq; se mutuo, & qui aptè hanc testamentorum consensionem ostendit, scriba ille doctus est in regno cœlorum, qui ceu bonus Paterfamilias profert de thesauro suo noua, & vetera, hoc ipsum sæpe à Christo videmus factitatum, & ante, & post resurrectionem, præsertim cum, incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis interpretabatur in omnibus scripturis, quæ de ipsõ erant. A Philippo item Diacono, in celebri illa per Spiritus Sancti magisterium, Reginæ Candacis Eunuchi conuersione, dum in Isaiæ lectione, Christum patientem ostendit. Aperiens enim Philippus os suum, & incipiens à scriptura ista (scilicet Is. 53.) euangelizauit illi Iesum, quin & in ipsis nascentis Ecclesiæ primordijs, & concionibus maximè Petri & Pauli, locus hic maximam peperit Iudeorum ad Christi fidẽ accessionem, sicque faciendũ docet S. Clemens Romanus, Interpretãtes (inquit) ex lege & Prophetis, procedant ad conuenientiam & similitudinem Euangelij, Nam Dominus ait scrutamini scripturas, quia ipsæ testimonium perhibent, de me] Idem August. Greg. & alij. Qui locum hunc copiosè tractatum & innumeris patrum exemplis videre voluerit, legat librum integrum, imò nouem libros Patris nostræ societatis, Iosephi à Costa, & inde argumenta eruat. Huic affinis est ille modus, cum per accomodationem, aliquid in nouo testamento, cum personis, vel rebus veteris instrumenti conferimus, & ad id genus expositionis referri potest quod secundum Analogiã appellat, Augustinus, sic Bern. Iosephum Virum Mariæ, cum Io-

Lucæ. 24.
Act. 8.
l. 2. constit. Apost. c. 5.
Li. 13. Cõf. & l. 1. de Gen. ad lit. c. 10.
In Ezech. hom. 6.

Amplificatio per Analogiam.

sepho

ſepho Patriarcha elegāti ſimilitudine comparat; Vt ſcias (ait) quis, & qualis homo fuerit Ioſeph. Memento illius quondam Patriarchæ venditi in Ægipto, & ſcito ipſius iſtum non ſolum vocabulum fuiſſe ſortitum, ſed caſtimoniam aſſequutum, innocētiam adeptum, & gratiam] Inde per varias vtriuſque Ioſephi ſortes celebri inductione decurrens : celebrem facit amplificationem; Auguſt. afferens locum Sap. properans homo ſine querela deprecari pro populis, proferens ſeruitutis ſuæ ſcutum orationem, & per incenſum deprecationem allegans, reſtitit iræ & finem impoſuit neceſſitati, oſtendens quoniam tuus eſt famulus.] Hunc hominem dicit eſſe Chriſtum Pontificem noſtrum, qui aſſumpto carnis humanæ thuribulo, & ſuppoſito igne altaris, id eſt anima ſua magnifica, adiecto etiam incenſo, qui eſt ſpiritus immaculatus, medius inter viuos, & mortuos ſtetit, & mortem non permiſit vltra graſſari.]

Serm. 2. in Miſſus eſt.

Serm. 98. de temp. ſap. 18.

Ex annexis : Scopo : Cauſis : ſimilibus, & Doctrinarum varietate. Cap. XXIX.

Ex annexis amplificatio fit.

DEcimoſextò, Celebris erit amplificatio, ſi antecedentia examinemus, ſi ſubſequentia conijciamus, quæ duo per ſe expenſa, rem totam non ſolum explicant, vt alibi dicebamus ſed etiam illuſtrant, & augent: Quæcumque ad Galatas ſcripſit Apoſtolus ex hoc vno primo capite antecedenti naſcuntur, Miror quod tam cito transferimini, ab eo, qui vos vocauit in gratiam Chriſti in aliud Euangelium, quod non eſt aliud niſi quia ſunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere Euāgelium Chriſti] & ex ijs quæ cap. vltimo inferuntur, quicumque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum vt crucis Chriſti perſequutionem non patiantur vt in carne veſtra glorientur] Pſalmus 45. de Chriſto Meſſia loquitur, & exponi debet, tum ex antecedentibus, tum ex eo, quod conſequitur, Patet, nam titulus eſt canticum pro dilecto, id eſt laus pro Chriſto Meſſia, quem Pater æternus non ſemel dilectum vocat, & pro ijs qui commutabuntur, id eſt pro populis Fidelibus, qui Eccleſiam Chriſti faciunt, qui commutandi dicuntur per Iuſtificationem, a Meſsia in hoc ſæculo, & in alio per reſurrectionem, & gloriā; qui enim Idola adorabant Deum verum cognoſcent, & qui mortalem in terris vitam degebant, immortali in cęlis beatitudine fruentur: De his autem duobus loquitur pſalmus, de Chriſto ſcilicet dilecto & Eccleſia, vnde

ſtatim habetur in primo verſu, dico ego opera mea Regi, ſcilicet Meſſiæ, deinde aſtitit Regina à dextris tuis, quæ eſt Eccleſia, quæ commutata eſt; in vltimò verò, Propterea confitebuntur tibi in æternum, & in ſæculum ſæculi, quod ſcilicet omnes eſſent Meſſiæ laudes decantaturi; Ex hoc conſequenti, Si cum antecedente iungatur, facilè tota vis cantici colligetur. Item apud Lucam Parabola Phariſæi, & publicani optimè pendet ex eo antecedente; Dixit Ieſus parabolam, ad eos qui in ſe confidebant, & aſpernabantur cæteros] ſicut & maximè augetur ex hoc conſequente qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur] Nam ex ijs verbis omnia pendent, in ſe confidere, alios aſpernari, exaltari, & humiliari, quod in cæteris parabolis licebit animaduertere, & conferet non parum, ſiquidem vel in principio, vel in fine ipſius parabolæ aliquid ſimile adijcitur.

Scopus attendendus.

Decimoſeptimò, Sicut ad inueſtigandum hiſtoriæ ſenſum multum intereſt præ oculis ſcopum quem ſibi ſcriptor propoſuit habere continuò; ita & ad varias argumentationes extruendas prodeſt eundem ſcopum attendere: Iuuabit item, ſi variæ circũſtantiæ, Perſonarum, loci, temporis, modi ſeriò aduertantur; rurſum ſi cauſæ afferantur: Nam in vno eodemque ſubiecto, nonnunquam videmus ex quatuor cauſis argumenta, & amplificationes poſſe deſumi. S. Leo. in Serm. de transfiguratione ad ſcopum primo attendit, in qua transfiguratione (ait) illud principaliter agebatur, vt de cordibus diſcipulorum crucis ſcandalum tolleretur, nec conturbaret eorum fidem voluntariæ humilitas paſſionis, quibus reuelata eſſet abſconditæ excellentia dignitatis] Bern. in illud vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem, ex circumſtantijs ſcripturæ ſic argumentatur: Quis (inquit) hoc dixerit, ſcitis, & tempus, ſcitis, Domini enim eſt verbum iſtud, & inſtante iam paſſione, & attendite quod ipſe iam erat paſſurus, & non diſcipuli, nec tamen pro ſe dicebat orandum, ſed pro illis; ſi tantum illos oportebat timere in paſſione Domini, quantum nobis eſt nunc fratres timendum in paſſione noſtra?] D. Petrus tractans illud Pſalmi, non dabis Sanctum tuum videre corruptionem, addit circumſtantiam euidenter probantem, Dauid (inquit) defunctus eſt, & ſepulchrum eius apud nos eſt] Bern. in pſalm. qui habitat; ita ſententiam illam amplificat Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te; mira (inquit) dignatio, & verè magna dilectio charitatis, Quis enim, quibus, de quo, quid mandauit? Quis enim manda-

Serm. 5. in pſ. qui habitat.

Serm. 12.

mandauit? cuius sunt Angeli, cuius mandatis obediunt: Summa maiestas mandauit Angelis, & Angelis suis mandauit, illis vtique tam sublimibus, tam beatis, tam sibi cohærentibus, tam familiariter adhærentibus, & verè domesticis Dei, mandauit de te, tu quis es? Domine quid est homo quod memor es eius, & filius hominis quia reputas eum? quasi verò non sit homo putredo, & filius hominis vermis, sed quid putas mandauit de te? numquid scripsit contra te amaritudines, nunquid vt contra folium quod vento rapitur ostendat potentiam suam? Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te. De quatuor causis exemplum sit in præcepto charitatis; Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo] Causa efficiens, & præcipiens est Deus, Materia est præceptum dilectionis Dei, & proximi, Forma ex toto corde tuo, anima viribus &c. Finis Deus ipse, & Christus, in quem tota lex tendit: Aliud sit exemplum in hystoria Dauidis pugnantis contra Goliath: Finis fuit Dauidi, vt iniuriam diuinæ maiestatis vlcisceretur, vt sciant omnes, quod Deus est in Israel, Formalis causa; Ego venio ad te in nomine Dei exercituum, efficiens principalis, Deus, ministerialis & instrumentalis Dauid ipse in funda, & lapide, Materia, ipsa pugna.

Decimooctauò, Cum aliquid è scripturis afferimus, præsertim si difficultatem aliquam secum importet, potest vna, vel plures rationes afferri, cur hoc, vel isto modo, & non alio dicatur, siue rationes ab ipsa scriptura decerpantur, siue ex Sanctorum Patrum promptuarijs eruantur, aut à nobis prudenter excogitatæ in medium subijciantur: & tales sint, quibus doctrinæ ipsius rationabilitas manifesta fiat. Quem modum August. appellat secundum Ethiologiam, seu causæ redditionem: Exēplum sit potest causa afferri, quare Deus cætera suo verbo creauit, dixit & facta sunt,] carnem tamen hominis de limo terræ formauerit, quare de costa primi hominis, Euam edificare voluerit. Quærit S.Ambr. causam secundi, & docet de ipsius Adæ costa factam esse mulierem, vt sciremus vnam in viro, & muliere corporis esse naturam, vnum fontem generis humani: Quærit idem quare de alijs rebus dicatur vidit Deus quod esset bonum] non autem de homine, cuius tamen creatio, & constitutio alijs præferenda sit, vtpote melior: Respondet quia aliæ res, quæ libero arbitrio, & ratione carent, suam integram habebant naturæ bonitatem, at homo libertate præditus, & ad bona supernaturalia ordinatus, nondum suam perfectionem

Scriptura per rationes allatas amplificatur.

l. de Parad. c. 10.

erat conſequutus: Similiter ſi myſterium piſcinæ explicem, quæſtionem mouere poſſum, quare vnum tantum illa aqua ſingulis annis ſanaret non plures, quare nonniſi poſt motionem Angeli? Ita per reliquas circumſtantias inquirens nobiliſſimæ diſputationes offerentur, in quibus abſtruſiora myſteria diuulganda reſerabuntur. Bern. in pſalmum 33. cauſam reddit, cur mors peccatorum peſſima dicatur; mala (inquit) in amiſſione mundi, quia non poſſunt ſine dolore ſeparari ab eo quem diligunt, peior in diſſolutione carnis, à qua euelluntur eorum animæ à ſpiritibus malignis, peſſima in tormentis inferni, quando corpus, & anima perpetuis ſimul addicentur ignibus.]

Serm. 43. ex paruis.

Ex ſcripturæ ſentẽtia, colligitur aliqd aliud.

Decimononò. Sanctorum librorum verba ex his quæ dicunt, aliquid aliud innuunt proximum, & affine, ei quod ſcribitur, vt facile ſit ex tali proportione conſimilium, ſeu rerum affinitate, alluſionem fieri ad id, quod implicitè concluditur, & tunc ea coniunctio, & ſignificatio maieſtatem orationis auget, quia vnum ſimile alteri lucem præfert: Exempla regulã declarabunt; quæ patribus vſitatiſſima eſt; Bern. cum explicaſſet mortem peccatorum peſsimã, ex affinitate quadã ſententiæ, addit mortem bonorum optimam eſſe, quoniam ſit ibi quies à labore, ſit iucunditas de nouitate, ſit ſecuritas de æternitate.] Idem ſuper illa verba Cant. oleum effuſum nomen tuum] Ex vicinitate verbi effuſionis, conſiderat virtutem infuſionis, ita vt dona Dei, quæ nomine olei proponuntur, & infundi dicantur in ordine ad nos, qui recipimus, & effundi quando proximis per nos communicantur] idem in illa verba memorare nouiſsima tua, ex hoc quod dantur nouiſsima, per quandam affinitatem alludit ad primordia, & media, quorum reſpectu nouiſsima dicuntur: Recole (ait) primordia, attende media, memorare nouiſſima, prima pudorem addunt, ſecunda dolorem ingerunt, nouiſsima metum incutiunt, cogita vnde veneris & erubeſce, vbi ſis & ingemiſce, quò vadis & contremiſce. Hoc eodem modo, ex cauſis poſſumus philoſophari de effectibus, & vice verſa de effectibus cauſas cognoſcere; item ex vno ſimili aliud colligere, ex vno relatiuo, alterum: & ex ſignis rem ſignificatam. Ex relatis argumentatur Paulus ad Roman. Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater] quod exaggerans Chryſoſtomus; Neque enim ſolum dicit (Pater) ſed (Abba Pater) quæ potiſsimum vox, eſt germanorum, ac legitimorum ad patrem liberorum,] & diuus Hieron. qui vocat Patrem (ait) filium ſe eſſe profitetur, debet ergo patri ſimilis in mori-

Loco citato.

Serm. in Cant. 18.

Rom. 8.

Hom. 14. in epiſt. ad Rom.

moribus inueniri, nè nomine quoque in vacuum vſurpato, maiori pœnę ſubiaceat Ioan. 13. Non eſt ſeruus maior Domino ſuo, neque Apoſtolus maior eſt eo qui miſit illum. Ex ſignis increpat arrogantiam Phariſæorum Chriſtus, facto veſpere dicitis ſerenum erit, rubicundum eſt enim cœlum, & mane, hodie tempeſtas, rutilat enim triſte cœlum, faciem ergo cœli dijudicare noſtis, ſigna temporum non poteſtis? & Centurio viſo terræ motu, & his quæ fiebant exclamauit, verè filius Dei erat iſte. Dion. Areop. ſcribens ad Polycarpum contra ſophiſtam Apollophanem ex ſignis, Chriſti diuinitatem probat his verbis. Hæc ſunt quæ tunc temporis contigere, naturam profectò ſuperantia, ac ſoli Chriſto poſſibilia, qui Author eſt omniũ; Ea ſi potes Apollophanes argue, nempè enim vna tecũ præſens aſſui, vnaque aſpexi, ac dijudicaui omnia, dignaque ſum admiratione proſequutus.

Matt. 16. *Matth. 27.* *Epiſt. 7.*

Poſtrema, & vigeſima regula erit ſi ſimul cum ſententiarum explicatione aliquid ex doctrina Theologorum, quos ſcholaſticos vocamus, quaſi commentarij loco adijciamus, nec deerit facultas, cum præ cæteris D. Thomas ex harum literarum teſtimonijs penè totam ſuam theologiam confirmet & cõponat. Huc præterea refertur ſi quis ad ſententias ſacras dilatandas, philoſophorum moralia dicta applicet, cuiuſmodi ſunt, quæ ex Ariſt. aut aliorum philoſophorum Epicteti, Platonis, Senecæ, Plutarchi, libris moralibus deſumuntur, vt diuinæ ac reuelatæ ſapientiæ tanquam ancillæ famulentur, parcè tamen, vt alibi diximus. Idem eſto iudicium de naturali philoſophia, de ſcriptoribus hiſtoricis, de artibus humanis, cum multa ſint in noſtris ſcripturis, quæ harum rerum adminiculo indigeant; Aliqua item ex Poetarum eruditionibus facient ad rem noſtram. Orig. Niſi (ait) naturã animalium ſic intelligere deberemus, nunquam dixiſſet in Euãgelio Saluator, Dicite vulpi illi, neque Ioannes generatio viperarum: Baſil. ſicut (ait) ſolent tinctores vt perfectum colorem purpuræ panno inducant, inferiorem alium colorem præmittere, ſuper quo amplius exprimatur color ille perfectus, ita de diſciplinis humanis præmittendis ante diuinam ſcientiam iudicandum eſt. At ſicut ante diuinas literas, hæ prophanæ addiſcuntur, ita eiſdem tractandis vſui eſſe poſſunt, quod à pleriſque Sanctorum Patrum maximè Nazianzeno, Clemente Alexandrino, Baſilio, Lactantio, Hieronymo, & alijs videmus eſſe factum; Ambroſ. in libris hexameron multa de naturali philoſophia docet, ſcripturas etiam aſſerens va-

Scriptura amplificatur ex doctrinis varijs.

Hom. 3. in Cant. *Tract. ad Nepotes.* *Hier. 17.*

de in illum locum Hieron. perdix fouet, quæ non peperit, naturam perdicis describit, sicut in verba Christi; estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ, potest fieri digressio ad naturam horum animalium inquirendam, vt inde simplicitas prudens, & simplex prudentia doceatur: sic in Ecclesiastico. breuis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus eius, inde potest fieri descensus ad naturam apium inuestigandam, nam vt docet Ambr. apes sunt laboriosæ, & inertes durius castigant, cessantesque ab opere morte condemnant; expellunt, & occidunt nimium comedentes, omnes sunt occupatæ; quædam directa acie certis Ducibus bellum mouent, quædam circa victum inuigilant, mellificant aliæ, cellas explorant, & inter has vices nulla alterius operi insidiatur, nulla raptim victitat, sed suo labore victum conquirunt omnes; Vnde virum spiritualem ex Apum philosophia instruere poterimus, qualiter ergà se, ergà proximos, ergà superiores gerere se ipsum debeat; otium, vt fugiat; contra tentationum procellas instructa acie procedat sub recta superiorum disciplina: alijs non detrahat, sed inter flores sanctæ conuersationis mella spiritualis fructus carpẽdo in proprio sudore panem suum comedat. Exemplum ex vsu moralis Philosophiæ: si agas V.g. de ciborum temperantia in illud Eccl. 37. Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam, in multis enim escis erit infirmitas Potest adduci authoritas Plutarchi: Vulgares cibi (ait) appetitum intra naturæ modum continent, coquorum, & opificum artes, & calidissimæ istæ aromatibus conditæ cupediæ (vt appellat Comicus) semper fines voluptatum proferunt, vtilitatemque supplantant; Item Platonis cuius cæna fuit tantæ philosophicæ Frugalitatis, vt de eo diceretur: qui cum Platone cenarent postridiè etiam suauiter habere: idem Medicorum Aphorismis adductis potest ostendi: Nam Galenus affirmat cibum compositum ex varijs rebus facilè corrumpi. Plinius docet cibum simplicem esse maximè vtilem homini, sed multorum ciborum mixtionem esse pestilentem & perniciosam. Theologia vero scholastica nobis valde ad scripturas amplificãdas debet esse vsui. Exemplum sit ex psalmo 50. Ne proijcias me à facie tua & spiritum Sanctum tuum nè auferas à me, ex theologica doctrina afferã esse dogma certissimum neminem à Deo deseri nisi ipse prior Deum deserat: Augustini authoritate confirmatum: Noli cadere (inquit) & tibi non occidet si tu feceris casum

5. Nex. c. 21.

Arist. 1. hist. animal. c.22.

In mor. lib. de tuen. valetudine.

Plut. loc. cit.

Lib. 11. c.53.

Tract. 2. in Ioan.

casum, ille tibi facit occasum, Ex hoc patebit locus: Spiritum Sanctum non auferri à iustis, nisi ipsi peccando spiritum in se extinguant: hoc autem pertinet ad donum perseuerantiæ quod non cadit sub meritum, vt Theologorum schola vniuersa docet: sed petendum est a Deo iugiter vsque ad mortem, quod facimus, dum clamamus nè proijcias me à facie tua &c. super illud Matth. vę vobis scribæ & pharisæi Hypocritæ qui mundatis quod deforis est, intus autem pleni estis rapina: Ex certa Theolologia dicendum est, bonitatem actionum nostrarum constare ex duplici parte, externa scilicet, & interna, sicut homo constat anima, & corpore, & præcipuam partem eam esse, quæ consistit in spiritu interno; & ab eo sumere vim, ac meritum externas actiones, iuxta illud psalmi omnis gloria filiæ regis ab intus, & Cant. Pone me vt signaculum super cor tuum, & super bracchiũ tuum, primò enim præcedere debet cor, dein de bracchium, idest ex interno spiritu externa actio. Tandem ad hanc etiam regulam refertur, cum ex poetarum libris aliquid affertur ad ipsius scripturæ verba confirmanda; nam scriptura etiam poetarum modis loquendi vtitur: quod si aliquis contradicat, exponat, ait, Hier. quomodo dicatur, vallis Titanorum in Regnorum libris Syrenæ & Onocentauri, in Isaia Arcturus, Orion, & Pleiades in Iob. & cætera his similia, quæ vtique vocabula gentilium fabularum & causas, & origines peruestigando, suo pondere non carent, modo Concionator, non velit poesim ostentare, sed Ecclesiastem agere Christianum. *c.3.Ep. ad Galat.*

Atque hæc de scripturis occurrebant ad viam aliquam nouis Concionatoribus aperiendam, quibus assiduo vsu & Sanctorum Patrum lectione meliora sine dubio occurrent: Ego vero iudicium hoc loco meum nequaquam dissimulo. quanquam nil noui, ab eo quod viri sapientes, & periti concionatores norunt sim dicturus, tamen quod dico istud est: Ad formandas optimas conciones nullam nos inire posse meliorem rationem, quàm si ex opulentissimo scripturarum sacrarum thesauro, & amplissimo reuelatæ sapientiæ diuino fonte, quæ dicturi sumus hauriantur. hunc ego modum ad instruendas, vt dixi conciones longè alijs assero faciliorem ijs, qui mediocriter in sacris biblijs sint versati: Ad fructus item vberes colligendos longè magis accommodatum, cum nihil, aut dignius, aut vtilius afferri posit, quam id, quod ad hominum beneficium Deus ipse protulit, Rudioribus etiam populis planiorẽ cum ea sit li-

terarum diuinarum maieſtas, vt ſapientibus, & inſipientibus æque reſpondeat: ipſi item Oratori reliquis aptiorem, ſiue docere, ſiue mouere, aut delectare velit: Rurſum Deo nil magis gratum eſſe, nec ſapientibus, & doctis auditoribus magis arridere, quàm ſi eiuſdem Dei verbis oratio inhæreat, ideoque diuinum aliquid redoleat: Denique, vt vno verbo dicam abſoluta erit omnibus numeris concio ſi diuinarum ſententiarum luminibus illuſtretur, vt ſtellis celum, & quaſi gemmis corona decoretur.

De Argumentatione. Cap. XXX.

HActenus de argumentis, & varijs argumentorum locis, locuti ſumus, Sed illud etiam ſciendum, hæc argumenta per Argumentationes eſſe tractanda, & expolienda, ſunt enim argumentationes argumentorum expolitiones, & quaſi eorum formæ, inter quas Ratiocinatio, & Inductio præcipuum locum habent, imò ad eas omnes aliæ commodè referri poſſunt, vt iam oſtendemus. Ratiocinatio, quæ græco nomine ſyllogiſmus dicitur, tres habet apud dialecticos partes, vt omnibus eſt notum. quas vocamus maiorem propoſitionem, minorem, & concluſionem; ſed neque eo ordine, neque etiam numero, ab Oratoribus coercentur. Aliquando enim concluſionem præmitunt probandam, inde adijciunt vnam vel plures propoſitiones, eaſque amplificant, pro vt res ipſa exigit. Exemplum ex tribus partibus conſtans ſit. Qui ex Deo eſt verba Dei audit, ſed vos non auditis, ergo ex Deo non eſtis. ad hanc primam ſpeciem hæ quoque reducuntur; primo Epicherema, cum tota ratiocinatio in vnam cogitur propoſitionem virtute, continentẽ omnes partes Syllogiſmi, vt apud Malachiã. Si Ego Dominus vbi eſt timor meus, ſi ego Pater, vbi honor; vbi ſubintelligitur maior propoſitio, Dominum oportet timere Patrem amare, & minor Ego autem ſum Pater & Dominus. Sic Paulus ad Galatas. Sic ſtulti facti eſtis vt cum ſpiritu cæperitis, nunc carne conſumamini.

Ratiocinatio. Epicherema.

Enthymema. Secundo Enthymema, vbi vnã tacemus propoſitionẽ, vt facit Paulus. Neſcitis quod mẽbra veſtra tẽplum ſint Spiritus Sãcti? tollens ergo membra Chriſti faciã membra meretricis? Abſit

Sorites. Tertiò, Sorites, eſt cũ multi Simul coaceruãtur ſyllogiſmi. Exẽplum ſit ex D. Proſpero. Iſaias ſecundum ſeptuaginta verſionem ſic habet, ſi non credideritis, nõ intelligetis, vnde infert ex fide

intelle-

intellectum existere, non ex intellectu fidem; Ex intellectu autem nascitur benè agere, vt dicitur in psalmo 35. noluit intelligere vt benè ageret; Sed Apostolus dicit fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei; Vnde colligitur Doctorem debere prædicare quod audiat crediturus, quia sine prædicatione nullus erit auditus, eodem Apostolo dicente, quomodo audient sine prædicante. Si ergo (inquit) quilibet sine prędicante non audit, sine auditu non credit, sine fide non intelligit, sine intellectu non benè agit, Verbum fidei prædicandum est, vt audiens credat, credens intelligat, intelligens bonum opus perseueranter agat. Sic Hieron. Nemo Propheta in patria sua honorem habet, at vbi honor non est, ibi contemptus est, vbi contēptus ibi iniuria, vbi autem iniuria, ibi indignatio, vbi indignatio, ibi nulla quies, & alia &c. Vnde infert, Monachum in patria sua quietum esse non posse; Quartò, Oppositio, quando ex opposito propositionis, redimus ad propositionem, quale est illud Pauli ad Roman. in die oportet operari, nam in nocte ob tenebras non operamur. Sed iam nox præcessit, dies autem appropinquauit, abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis tanquam in die honestè ambulemus. Quintò, Collectio est confirmatus, & amplificatus syllogismus cōstans quinque partibus, scilicet propositione, ratione propositionis, confirmatione, amplificatione, seu expolitione, ac denique cōclusione. Quomodo autem possit res confirmari, & amplificari suo loco dicetur: Itaque syllogismus tres habet partes, si verò argumentatio vna propositione omnia concludit, est Epicherema, si duabus Enthymema, si multi ponuntur simul syllogismi, est Sorites, si ex opposito concludit Oppositio, Si quinque partibus constet, Collectio.

Ep. ad Heliod.

Oppositio.

Rom. 13.

Collectio.

At verò Inductio, quæ est secunda species, apud Dialecticos, est cum ex particularibus vniuersale colligitur, apud Rhetores etiam cum ex similibus multis, aliud simile infertur, exemplū prioris, neque fames, neque nuditas, neque persequutio, neq; instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit me à Charitate Dei separare. Exēplum posterioris est item apud sanctum Paulum, dum licitum esse Concionatori viuere ex Euangelio sic ostendit; Quis militat stipendijs suis vnquam? quis plantat vineam, & de fructu eius non comedit? Quis pascit gregem, & de lacte non manducat? Cypr. probaturus solidam virtutem in rebus aduersis ostendi. Arbor, inquit, quæ alta radice fundata est, ventis incumben-

Inductio duplex.

Rom. 8.

1. Cor. 9.

Li. de mortalitate.

cumbentibus non mouetur; Nauis, quæ forti compage solidata est, pulsatur fluctibus, nec foratur; quãdo in area fruges terit ventus, grana fortia & robusta contemnunt, inanes paleæ flatu portatæ rapiuntur. Nazian. volens probare intellectum humanum, nec naturalia quidem posse integrè percipere, hac inductione vtitur; Quis lyram cicadis in pectore dedit, & cantus illos, quos cum meridiano Solis æstu ad musicam incitantur, in arborum ramis fundunt? quis cantum cygno contexit, cum pennis in auram expansis modulatum sibilum edit? Quid est iam cum arrogans, & medicus Pauo elegantiam, gloriamque affectet? Vnde apibus atque araneis tantus laboris atque industriæ amor? & in hunc modum satis prolixam inductionem habet. Ad hanc secundam speciem pertinet, Expeditio, vel enumeratio cum multa proponuntur facta sufficiente enumeratióne, & cætera tolluntur, vt vnum inferatur, vt si dicam de cæco nato, vt cæcus nasceretur vel ipse peccauit, vel parentes, vel ob gloriam Dei factum est, non primum, non secundum, ergo tertium. Et huic est valdè similis Subiectio, qua plura quærimus, quæ dici possunt, & nos ipsi nobis respondemus, vt reiectis alijs concludamus, quod volumus. Vt si quis laudans sanctum Iob hac figura Rethorica vteretur, Quali nomine hunc iustum appellem ignoro, Athletam eum vocem? Sed præcellit tantarum copia coronarum; Petram eum dicam? sed firmiorem eum video, militem appellabo? Sed robustiorem cerno constantiam; Turrim eum nominabo? sed eminet sapientia; arborem eum dicam? sed decorior inuenitur; fructum eum appellem? sed speciosior demonstratur; thesaurum eum nominabo? sed copiosior dignoscitur, & quali vocabulo appellem Sanctum, non inuenio. Pulchra est Chrysostomi inductio, vt probet aliquem non esse fidelem factis, etiam si nomine dicatur Christianus; Vnde (inquit) te queam agnoscere? à contrarijs vndique te reperio conspicuum: Nam seu à loco te discere voluero, in circis & Theatris commorantem intueor, in malignantium concilijs, in hominum conuenticulis perditorum, seu ab aspectus forma, video cachinnantem iugiter, & dissolutum, siue à vestibus, in scęna versantibus, nihilo melius cerno compositum, siue à sequentibus, parasitos & assentatores circũducis, siue à verbis nihil sanum, aut necessarium, aut nostræ conferens vitæ loquentem audio, siue à mensa, hinc maior apparebit accusatio. Vnde igitur potero te fidelem agnoscere dictis omnibus contraria protestantibus?

Circa finẽ secundæ orat. Theol.

Expeditio.

Subiectio.

Hom. 22. ad Pop. Ant.

Ita

Ita etiam dicam, quod verus Dei cultus in Mundo esse debet, sed vbinam est? inter Turcas? nequaquam, inter Iudæos? minimè, inter Gentiles? nullo modo, Inter hæreticos? non potest esse; ergo inter Christianos, & Catholicos; Neque huic absimilis est Submissio, in qua per interrogationes, ac responsiones, veritatem aliquando indagamus, vt si velim probare necessariam esse perpessionem rerum aduersarum, hoc modo dicã. Qui volunt piè viuere debent patienter persequutionem pati, quare? quia non desunt multæ calamitates, quas oportet ferre, sed cur hoc? vt scilicet homo probetur, nam qui non est tentatus, quid scit? & vt certando fiat dignus Deo, sed quare oportet certare? quia non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit, & alia: Dilemma, seu complexio V.g. arguens contra eos qui dixerunt, dormientibus nobis venerunt discipuli; & furati sunt corpus Christi, dicam, aut dormiebatis, aut non, si primum, quomodo id potestis testari, nam dormientes non sunt boni testes, si secundò, quare non defendistis vos contra discipulos?

Submissio.

Complexio. *Matth.* 28

Similitudines, exempla, sententiæ. Cap. XXXI.

Præterea similitudines, & exempla ad inductionem aliquo modo pertinent, quibus adde sententias. De similibus præclare ait Quintil. ad inferendã rebus lucem reperta. Aristoteles asserit magni esse ingenij similia videre. Hodie à nostris Cõcionatoribus adhibentur frequenter. Adhibendus tamen est modus ne nimia copia, vel nauseam faciat, vel dicentis authoritati, ac prudentiæ obsit; Primum curandum ne id quod similitudinis causa affertur aut obscurum sit, aut ignotum; Etenim quod illustrandæ alterius gratia rei adducitur, ipsum esse clarius eo, quod illuminat, debet: & hoc modo similia non solum illustrandi rem, sed etiam probandi vim habent, vt si dicam, Sicut ijdem oculi cœlum, & terram pariter nequaquam aspiciunt, ita mundi amor, & Dei pariter in vno corde habitare non possunt.

Cap. 11. *lib.* 5. *In Poet.* Regulæ circa similium vsum. Prima Regula.

Videndum deinde, vt similitudines ex rebus petantur nobilibus, non autem ex sordidis, & nimis vulgaribus, vt ex rebus culinæ, & ollis, ex abiectis artificijs, nec debent nimis minuta, & abiecta quæ rem circumstant referri, vt quidam fecit, qui dũ affert similitudinem mulieris parturientis, propria obstetricis munia, etiam parturientis clamores expressit, & alter, qui venato-

Secunda Regula.

natorum voces in pulpito, ac si esset in aperto campo edebat.

l. de carne Christi c. 9. Similitudo est Tertull. Quid est caro, nisi terra conuersa in figuras suas. Cum ducuntur ex rebus inexpectatis, & nouis reddunt orationem sublimem, floridam, & iucundam. Tertiò possunt hæ similitudines aliquando breuius, aliquando latius tractari, si res exigat, sed illud vt plurimum est faciendum, hoc non tam crebrò: pleni sunt ijs, libri Sanctorum Patrum, iamq; libri etiam extant qui collectas ex ijs similitudines, inquè cõmunes locos redactas continent.

Duplex ratio proponédi Similia.

Quarta Regula. Quartò, similitudines aliquando præcedunt, & res sequitur, aliquando præcedit res quam excipit similitudo, aliquando (quod magis placet Fabio) cum re ipsa connectitur, collatione inuicem correspondente: quo modo rem magis oculis subijcit, & pariter ostendit.

Quinta. Quintò, Aliqui cum habent locum scripturę, in quo similitudo aliqua latet, primò afferunt eam, inde locum scripturæ citant, quod magis placere videtur Auditoribus.

Sexta. Sextò, Modus adhibendi similitudines potest esse multiplex: idoneum certè erit in dicendo vti varietate, quia semper delectat, nonnunquam breuiter tangitur. Isa. tanquam ouis ad occisionem ductus est. Paulus de spe, quam sicut anchoram tutam habemus; aliquando magis exprimitur comparatio. Eccl. sicut sol oriens mundo, sic mulieris bonæ species in domo sua: sæpe cõiunguntur plures similitudines: Quasi cedrus exaltata sum &c. quasi oliua speciosa in campis, quasi platanus, quasi storax &c.

Modus adhibendi similitudines.

Is. 53.
Heb. 6.
Eccl. 21
Eccl. 24.

Hom. 23. ad pop. Ant. Chrysostomus in peruersum Christianum his verbis inuehitur ostendens non solum non esse fidelem, sed nec hominem, & feris peiorem. Quid (inquit) fidelem dico? nec enim es homo, cum enim tanquam asinus recalcitres, lasciuias autem vt Taurus, tanquam equus verò post mulieres hinnias, ventri tanquã vrsus indulgeas, & vt mulus carnem inpingues, & malum memoria teneas velut Camelus; porrò rapias vt lupus, vt serpens irascaris, ferias vt scorpius, sis subdolus vt vulpis, nequitiæ verò tamquam aspis, & viperæ venenum serues, & sicut ille malignus Dæmon fratres impugnes, quomodo te cum hominibus numerem talis in te naturæ signa cum non intuear? Crebrio afferimus similitudinem per contrarium.

Prou. 27. Prou: si contuderis stultum in pila, non auferetur ab eo stultitia eius, vel per negationem, V.g. ceremoniæ solum extrinsecę sine compunctione cordis nequaquam animam lauant; sicut aqua faciem ac manus à sordibus mundat. Septimò, Putarem e re boni Concionatoris esse si omnes similitudines sacræ scripturæ in lo-

cos

cos cõmunes virtutum & vitiorũ redigeret, cuius rei formulã videre poterit apud Ioannẽ Buterum, qui ex Prophetis collegit. Sępè autẽ ex vno, vel altero verbo metaphorico pulcherima elici poteſt ſimilitudo, ſi fuſius explicetur. Eſt enim metaphora breuis ſimilitudo. Cum vſu ſimilitudinum pone etiam parabolam, quæ non eſt aliud quam rerum diſcrepantium ſub aliqua ſimilitudine facta collatio. Solent autem parabolæ ſumi aliquando per locum à pari, ſicut hoc ita & illud; aliquando per locum à minori vel maiori ex illa maxima. Si quod minus videtur ineſſe, ineſt, ergo quod magis, vel ſi quid magis videtur ineſſe, non ineſt, ergo nec quod minus. Exemplum primi generis eſt parabola ſeminantis. Zizaniorum, ſagenæ, de Rege faciente nuptias filio ſuo. Secundi generis de Iudice iniquo, de Villico iniquitatis. Exempla etiam ſunt vſurpanda, quæ ad probandum, & ad perſuadendum multum valent, & ſolent Auditoribus valde tum vtilia, tum iucunda eſſe, ſi ſuo loco adhibeantur: Certa enim regula Hieronymi eſt, quod per ſimplex præceptum teneri ab Auditoribus non poteſt, per ſimilitudines exemplaque habeatur. Seneca longum (ait) iter per præcepta, breue, & efficax per exempla. In horum tractatione hic modus ſeruari poteſt; Primò non multa exempla narranda ſunt, nam multitudo parit ſatietatem, & memoriam obruit, ſicut vnum aut alterum ſolet cum fructu audiri, & facile memoria retineri. Quando autem multa afferre neceſſe eſt, ſingula per modum inductionis percurrenda ſunt breuiter, vt ſi de fortitudine agerem, poſſem ad eam hortari. Laudando fortitudinem Stephani inter lapides, Laurentij in igne, Andreæ in Cruce & aliorum, quomodo Paulus de fide loquens multorum exempla affert ſanctorum. Et in libris Machabæorum Mathatias. S. Chryſoſt. commemorat multorum Patrum illuſtriora facta, in quibus Paulum confert, & præfert. Secundò exemplum poteſt aliquando afferri ſine applicatione; vt Iac. Elias homo erat ſimilis nobis, & oratione orauit; & ſine alia explicatione, quando eſt notum, vt Iudas. Væ illis, qui in via Caim abierunt, & ſicut Sodoma, & Gomorra, & finitimæ Ciuitates. Tertiò, Per comparationem argumentando à maiori ad minus, vel contra. Vt Regina Auſtri ſurget in iudicio, &c. Et ecce pluſquam Salomon hic. Viri Niniuitæ &c. Et ecce pluſquam Ionas hic, vt ſi contra irreuerentiam aliquorum Chriſtianorum in cultu templorum afferrem exempla Ethnicorum, & Turcarum, qui cum magna reuerentia ſe gerunt, & Chriſtus Dominus affert contra

Parabolæ.

Exemplorum vſus.

Lib. 3. in Matt. c. 18

Epiſt. 6.

Modus tenendus in exemplis.

Hom. 5. de laud. Paul.

Iac. 5.

Matth. 12.

tra

Matth. 8. tra infidelitatem Hebræorum, fidem Centurionis. Quartò, Nonnunquam poteſt aliquod illuſtre exẽplum dilatari, & exornari dum vtimur locis ad amplificandum accommodatis, conſiderando omnia, quæ rem comitantur, deſcribendo, & ante oculos ponendo facta, & virtutes, adhibendo figuras, quibus illuſtris redditur, vt ſi promptiſſimam, & fortiſſimam Abrahæ obedientiam ex multis factis adiunctis exornem. Quintò, Habeat noſter Orator ſelectiora Sanctorum, & illuſtrium virorum exempla in locos communes virtutum ac vitiorum diſpoſita, ex quo promptuario, poſſit aliquid opportunè pro materiæ ac varia rerũ tractatione depromere. Vtile enim valde eſt & multum addit concionibus ornamenti graue aliquod exemplum ſuo loco propoſitum: ac perſæpe magis ad perſuadẽdum, quàm ipſæ rationes, & argumenta valent. Præſto ſunt vnde peti poſſunt libri Authoreſque permulti, Baronius, Surius, Lipomanus, hiſtoria Euſebij, Tripartita, Lauſiaca, Chronica diuerſarũ Religionum; Præterea Ceſarius, Sophronius in prato ſpirituali. Tilmanni collationes, liber qui dicitur Exemplorum, collectus ex varijs libris nuper emendatus. His præterea addi poſſunt ſententiæ, quas inter figuras aliqui enumerant, ſed non ſolum ornant, ſed ad confirmanda quæ dicimus valent plurimum, & Ariſtoteles etiam alio nomine eas laudat in Oratione, quia moratam eam reddunt, cum in eis Oratoris mores eluceant. Sunt autem ſententiæ vtiles ad docendum, ſi ſint vt oportet, breues, aptæ, & ſucci plenæ, ad delectandum ob acumen, & aliquam dicendi figuram per quam ferè explicantur, ad mouendum, quia inſtar iaculi auditorum cordibus infiguntur. Sunt autem Sententiæ, oratio ſumpta ex vita communi, quæ quid ſit, aut quid eſſe debeat in vita breuiter oſtendit: & differunt à prouerbijs, quod hæc ſint ſententiæ quædam peruulgatæ, ac tritæ, illæ verò minimè, ſed vox aliqua ſapientum, vt illa Ciceronis. Neque enim is exercitum continere poteſt Imperator, qui ſe ipſum non continet, Et ſententiarum apud Cõcionatorem debet eſſe frequentior vſus, quàm prouerbiorum: quia cum hæc etiam apud ruſticos ſint vſitata, ſæpe humilem dictionem efficiunt. Abundant Patres ſententiarum numero, & grauitate ex quibus iam, & libri confecti ſunt. In fine operum D. Gregorij ponuntur ſententiæ ex omnibus libris eius collectæ, & in locos communes deſtributæ, quas Collector flores appellat. In tertio Tomo D. Auguſtini ponuntur 388. ſententiæ quas Proſper creditur ex eius operibus collegiſſe. Philoſophorum

[Margin notes: Habeat Orator locos cõmunes variorum exẽplorum. — Authores à quibus exempla deſumenda. — Sentẽtiarum vſus. — Sententia quid ſit. — Pro lege Manilia. — Sentẽtias vnde colligemus.]

rum etiam plurimas ſententias collegit Stobæus, Ludouicus Granatenſis ex Seneca, & Plutarcho, & alijs. Epicteti Enchiridion continet multas, & graues & vtiles ad mores inſtruendos. Sed & ſuopte ingenio inuentis, debet Cōcionator vti, poſſunt autem aliquando aſſerri ſine ratione, aliquando poteſt ratio ſubdi, vt in illa Eccl. Ne dixeris peccaui, & quid mihi accidit triſte. ſubditur ratio, Altiſſimus enim eſt patiens redditor, quod tunc magis faciendū eſt, cum per ſeſe videri poſſet minus probabilis. Aliquando proponuntur ſentētiæ ſimplices, aliquando duplices ex cōtrarijs ſæpe rebus formatæ; Vt filius ſapiēs lætificat Patrem, filius ſtultus mæſtitia eſt matris. Eccl. ſtatera dolosa abominatio eſt ante Deum, pondus æquum voluntas eius. Nōnunquam proponuntur oratione vſitata, nonnunquā cum aliqua figura, vt fit in Epiphonemate, vt Sulpitius in vita B. Martini. O virum ineffabilem, nec labore victū nec morte vincendum, qui nec mori timuit, nec viuere recuſauit. Decet ſenes magis ſententias afferre, quàm Iuniores, ſed & hi poſſunt modicè vti, præſertim cum non ſunt ipſi Authores, ſed ab alijs dictas referunt, Neque debent eas inmodicè frequentare, crebriores enim inuicem ſibi obſtant, vt in ſegetibus, & arbuſtis euenit, quæ denſitas ad iuſtam magnitudinem adoleſcere non ſinit. Pictores etiam cum multa in vnam tabulam opera contulerunt ſpatijs ea diſtinguunt, vt vmbræ in corpora cadant, & vt melius ſingula emineant.

Eccl. 5.

Prou. 10.

Amplificatio ex locis Topicis. *Cap.* XXXII.

NOn ſolum argumenta inuenienda, & adhibendæ argumentationes, & ſcripturis ſacris confirmanda quæ dicimus, ſed etiam amplificationibus ſingula ſunt exornanda. Amplificatio namque eſt maximè Concionatori propria, quæ orationem reddit illuſtrem, locupletem, lacertoſam: Ideo prudēter Quintilianus de Oratione quæ ad populum habetur, feratur inquit, non ſemitis ſed campis, non vti fontes anguſtis fiſtulis, ſed vti latiſſimi amnes totis vallibus fluat, ac ſibi viam, ſi quando non accepit, faciat.

Spectat ea ad eloquutionem, ſed quia plurimum ab inuentione pendet, nonnulla hoc loco dicamus. Illud Primo animaduertendum eſt, noſtras Amplificationes non ideo adhiberi, vt rem maiorem, minoremue oſtendant quam ſit, quod Rhetores olim & nominatim profitebatur Iſocrates. Quæ enim noſter

Quorſum tēdat amplificatio Chriſtiana.

ſter orator proponit omnia grauiſſima ſunt, & ad æternam ſalutem, vel ad æternum exitium tum animæ, tum corporis pertinent: Neque ille in errorem inducere Auditores vult, ſed ab errore deducere: quippè qui non vanæ venditator eſt artis, ſed Chriſti gratiæ Prædicator. Neceſſaria tamē amplificatio eſt, vt qui non intelligunt rerum Chriſtianarum dignitatem, ſic excitentur. Idcirco debet omnino Concionator peccati fœditatem exaggerare, pænarum acerbitatem, præmiorum amplitudinem, virtutum chriſtianarum excellentiam, beneficiorum Dei magnitudinem demonſtrare, & ea prǽcipuè, quæ vulgus non videtur magnifacere, vt vſum malæ conſuetudinis, Iuramenta, detractiones, cōtumelias, odium proximi, vlciſcendi cupiditatem, & alia huiuſmodi amplificando extollere. Sic Iſaias amplificat ruinam ciuitatum Moabitarum, ſic Paulus ad Rom. amplificat fidem Abrahę, Sic Chryſoſt. egregiè amplificat ruinas ciuitatum quæ ſæpe ex vno periurio manarunt, & alibi amplificat obedientiam Abrahæ in filij ſui immolatione, loci autem ex quibus amplificatio ſumitur. Primum illi ijdem eſſe poſſunt, qui ad probandum aſſignantur, & confirmandum: Nam amplificatio parum ab ipſa confirmatione, vel argumentatione diſtat, cum aliud ipſa non ſit, quàm dilatata quædam & copioſa confirmatio, vel argumētatio vehemens. Quippè argumenta conglobata & dilatata faciunt amplificationem, vt probatio poſſit dici, velitationi ſimilis, amplificatio autem oppugnationi arcis, in qua tela & tormenta bellica vndique excuſſa ad eam expugnandam frequentantur. Amplificationem faciūnt definitiones conglobatæ, vel deſcriptiones, frequentatio conſequentium, ſimilium, ac diſſimilium, contrariarum rerum, exemplorum, adiunctorum, teſtimoniorum, authoritas ſcripturæ vna vel plures benè explicatæ, & ad rem collocatæ Patrum graues ſententiæ. Proponamus exempla e literis ſacris. Amplificatio à definitione, ſeu deſcriptione petetur, ſi dicam virum iuſtum eſſe qui non abit in conſilio Impiorum, & in via peccatorum non ſtat, nec in cathedra peſtilentiæ ſedet.

Rom. 4. *Hom. de vit. Iur.* *Homil. in Gen.* Loci ad amplificandum. A Definitione.

A Diuiſione. Secundò, A diuiſione ſeu partitione eſt cum totum vel genus amplificantes diuidimus in ſuas ſpecies ac partes, vt in pſalmo, ſimulacra gentium argentum, & aurum, os habent, & non loquuntur, oculos habent, & non vident, pedes habent & non ambulant. Sic Samuel petentibus Regem, oſtendit legem Regis, deſcendēs ad multa ſingillatim opera quæ illis imponet, & moleſtias quas afferet. Sic apud Hierem. nonne vides quid iſti

faciunt

faciunt? filij colligunt ligna, patres succendunt ignem, mulieres conspergunt adipem. Sic Greg. Nazian. Matris Machabeorum fortitudinem amplificat, probans nullo genere tormentorum eam flecti potuisse. Nam quod poterat vno verbo dicere (nullum tormentum) amplificauit, multas tormentorum formas enumerans. *Homil. de septē Machab.*

Tertiò, ab enumeratione proprietatum, quæ rei conueniunt, vt Paul. Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, omnia credit, &c. & alibi in laboribus plurimis, in carceribus, in plagis, in mortibus &c. *1. Cor. 13.* *2. Cor. 11.*

Quartò, à causis, vt si cruciatus Christi amplificem grauitatem ex summa Dei charitate, ex Christi tam prompta oblatione, & peccati turpitudine, & crudelitate dæmonum, & inimicorum Christi. *A causis.*

Quintò, ab effectis, vt laudans Deum dicam cum psalmo; Qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia, & miserationibus, qui replet in bonis desiderium tuum. *Ab effectis.* *Psal. 102.*

Sextò, ab oppositis & contrarijs vt si loquar de humilitate, ostendam quam sit ea Deo grata, ex eo quod superbos Deus ferre non potest, sed eis resistit. *Ab oppositis.*

Septimò, ab adiunctis & accidentibus, siue antecedant, siue comitentur, siue subsequantur, sic grauitatem iudicij vniuersalis amplificabo, à signis quæ præcedunt, ab aduentu irati Iudicis, & sententia, à separatione malorum à bonis.

Octauò, à similibus, & exemplis. Sap. omnia illa transierunt tanquam vmbra, & tanquam nauis, & tanquam nuncius, & tanquam sagitta in aere, & tãquam auis, &c. Ad hunc locum pertinent omnes rerum, particulares & indiuiduæ circumstantiæ, ex quibus optimè quæstiones finitas amplificamus; Vt si velim dissuadere bellum, dicam nocumenta, quæ affert hoc tempore, hoc loco, à tali principio, in hunc finem, & singulæ circumstantiæ describi amplificarique possunt. Si ignominiam mortis Christi amplificem à loco qui erat Caluariæ mons, vbi scelesti necabantur, à tempore, die solenni, à personis, scilicet Iudæis, quibus tot beneficia contulerat, à modo quia nudus cruci affixus est inter duos latrones. Sic D. Basilius martyrum pęnam & necem describit, ita si quis agat de morte, de Iudicio, de pęnis Inferni, & similibus amplificatio optima erit, si ad propria quæ in his cernuntur descendat Oratio, Sic enim multo magis mouebit, quàm si in vniuersum multa memorētur com- *A similibus, & exemplis.* *Sap. 5.* *A circunstantijs.* *Hom. 40.*

munia, vt si dum de morte differitur, describatur status morientis, proponendo labores corporis, tentationes Dæmonis, separationem ab omnibus rebus, peccata vitæ præteritæ, timorem instantis Iudicij, conscientiæ stimulos & alia: Eodem modo in alijs huiusmodi argumentis. Cicero vult in amplificationibus adhiberi ea, quæ magna habentur, quorum vt ait duplex est genus, alia sunt magna natura, vt cęlestia, diuina, quæ habent causas admirabiles, obscuras. Alia vsu, quæ hominibus videntur aut prodesse, aut obesse. vehementius, & triplicia sunt. Vel enim ad pietatem erga Deum, Patriam, Parentes, vel ad amorem erga charos, ac necessarios, vel ad honestatem virtutum, maximè earum quæ valent ad communitatis bonum, ac liberalitatem spectant.] Talia fermè sunt omnia quæ tractat noster Orator, ita vt deesse idonea ad amplificandum materia nunquam ei possit; præsertim si his theologicos locos, de quibus supra loquuti sumus adiungat; Vt sunt Dei attributa, eius præcepta, promissiones, minæ, beneficia erga homines, dignitas Religionis Christianæ, Vocatio Dei, tempus gratiæ, prædictiones prophetarum, & alia ex quibus Prophetæ, Apostoli, & cæteri Sancti Viri graues exaggerationes, querelas, & argumenta ad significandam nunc rei atrocitatem, nunc dignitatem, aut momentum, desumunt.

Cic. in partit. Ad amplificandum, res magnæ faciunt.

Quatuor Amplificationis modi ex Quintiliano cum exemplis sacris. Cap. XXXIII.

Li. 8. Inst. c. 4.

PRæterea Quint. quatuor modos vtiles amplificandis rebus assignat, Incrementum, Comparationem, Ratiocinationē, Congeriem. Incremento amplificatio fit, cum per gradus oratio crescit, & ad summum peruenit, & in hoc differt à Congerie, quod hæc satis habet multas, aut voces aut sententias, ad propositum idem accumulare: In incremento autē oratio crescat necesse est, vt psal. Admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos, vt si quis aliquod flagitium amplificet ostendendo multa in vno esse delicta, & ab vno ad aliud atrocius ascendat, vel contra, heroicum aliquod factum, seu Martyris fortitudinem efferat, varios fortitudinis gradus vsque ad summum laudatione conscendens. Quemadmodum si in laudem D. Luciæ dicam, multum fuit quod opes contempserit, maius quod Parentum amorem exuerit, maximum, quod vitam constantissimè pro Christi amore tormentis, & morti obie-

Incrementū.

obiecerit. Ita Chrysost. contra res caducas loquens, ait, debere nos agnoscere earum vilitatem, risum, pudorem, pericula, præcipitia. Cypr. tu Christiano, tu Dei seruo, tu operibus bonis dedito, aliquid existimas defuturum ?] Ad hoc etiam genus amplificandi pertinet, quod dicitur Extenuatio, cum præcedentia extenuamus etiam magna, vt sequentia maiora appareant; Sic Bern. extenuat opus creationis, vt magnificet opus redemptionis. Augustinus laudans vincula D. Petri, comparat cum vmbra eiusdem, & præfert. Si tam medicabilis (inquit) fuit obumbratio visitantis, quanto magis catena vincientis. Si inanis quædam species vacuæ imaginis habere potuit in se vim salutis, quanto plus de corpore meruerunt attrahere salubritatis, ferreo pōdere sacris impressa membris vincula passionis?] Secundò Comparatione amplificamus, vt ex minoribus maiora appareant comparando virum viro, factum facto, rem rei, vt obedientiam Christi cum obedientia Abrahæ, & oblatione Iephte. Quomodo laudari potest fides, vt magis emineat præstantia charitatis. In ps. comparat Dauid cęlos & ornamenta eorum cum lege Dei; Cęli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annũciat firmamentũ, dies diei eructat verbum, &c. Deinde præferendo subdit. Lex Domini immaculata conuertēs animas, &c. quasi dicat, sed lex Domini est magis immaculata, & magis enarrat gloriā Dei quia conuertit animas &c. Si amplificanda sit miseranda calamitas in quam quis inciderit, comparabo cum statu eius fęlici à quo excidit, vel cum alijs casibus ostendendo hunc miserabiliorem. Sic Hierem. quomodo sedet sola Ciuitas plena populo, princeps prouinciarum facta est sub tributo. Sic Iob. Ego ille quondam opulentus repente contritus sum qui lauabam pedes meos butyro. Hierem. Transite ad Insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte si factum est huiusmodi, si mutauit gens Deos suos, & certè ipsi non sunt Dij, populus verò meus mutauit gloriam suam in Idolum. Tertiò, Ratiocinatione cum vnum ab alio colligimus, vt ex signis rei magnitudinem ex subsequentibus antecedentia, sic tyrannidem Neronis describimus, vt eluceat fortitudo martyris. Quartò, Congerie cum multa simul accumulamus ad eiusdem rei amplificationem, vt si calamitatem Iob exaggeres, proponere potes quod omnia amiserit, bona externa, filios, corporis sanitatem, Amicos, &c. In aliquo martyre si congeras omnia tormenta quæ passus est. Paulus per congeriem amplificat, non sum li-

Hom. 39. ad Pop. Ant.
De opere, & eleemosyn.
Extenuatio.
Serm. 14. in psal. qui Habit.
Serm. 29. de Sãctis.
Psal. 18.
Thren. 10.
Iob. 29.
Hier. 2.
Ratiocinatio.
Congeries.
Cor. 9.

ber? non ſum Apoſtolus? nonne Chriſtum Dominum vidi? nonne opus meum vos eſtis in Domino? & ad Rom. repletos omni iniquitate, malitia fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, ſuſurrones; detractores, Deo odibiles, & alia multa, quæ congerit ibidem, & alibi ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui, periculis fluminum, periculis latronum, periculis in falſis fratribus, & alia. His omnibus modis poſſet quis amplificare Chriſti humilitatem, dum pedes lauit Apoſtolorum, per incrementum gradatim conſiderando quæ, & quot ineſſent in vnico illo facto virtutes, conferendo, Magiſtrum & Dominum cum diſcipulis, ac famulis, & hoc opus cum alijs Sanctorum operibus. Ratiocinatione ponderando verba quæ S. Ioannes Euangeliſta de ipſo Chriſto antequam aggrederetur hoc opus dixit, ac deſcribendo Chriſtũ linteo ſuccinctum, ad pedes procumbentem pauperum hominum: Denique per congeriem attributorum Dei, ac perfectionum Chriſti hominis. Sic licebit amplificare factum Dauidis, quando pugnauit contra Goliam, Adami peccatum, & cuiuslibet peccatoris ingratitudinem in Deum. His modis quos Fabius annotauit poſſent multi alij adiungi, quos nobis figuræ tam verborum, quàm ſententiarum ſuppeditant. Cum enim Amplificatio ſita ſit tam in verbis, quàm in rebus, ex vtriſque duci poſſe manifeſtum eſt. Multas itaque ex figuris ſiue verborum, ſiue ſententiarum eſſe quæ amplificationi ſeruiant, tum certiſſimum per ſe eſt, tum facillimo negotio animaduertet, qui Rhetores legere voluerit. Tales ſunt Metaphoræ, Allegoriæ, Periphraſes, Interpretatio, Repetitio Contentio, Emphaſis, Epiphonema, Apoſtrophe, Conformatio, Imago. Denique ne numerando ſim longior omnes penè ſententiarum figuræ, & pleræque verborum, quarum exempla infra ex ſcripturis adijciam huic amplificationi optimè ſeruiunt.

Rom. 1. — *2. Cor. 11.* — *Ioan. 13.* — Amplificatio ex figuris.

Nec verò deſunt alij amplificationum modi, nam ſæpe quod dicimus per hypotheſim, amplificamus per theſim, & contra, vt ſi velim amplificare obedientiam Abrahæ immolantis filiũ, dicam prius quo & quanto in precio ſit apud Deum obediẽtiæ virtus: ſi quem velim inducere ad parcendum inimicis agam de laudibus clementiæ, inde veniam ad ea quæ propria cauſæ ſunt. Si horter Clericos ad honeſtatem, dicam de laudibus cõtinentiæ generatim, quæ deinde ad ſtatum Clericorum maximè accommodabo. Aliquando quod dictum eſt per affirmationem,

Alij modi amplificationum varij.

tionem, iterum per negationem vrgemus. Alias quod omnibus dictum est per Apostrophem ad vnum aliquem sermonẽ conuerso repetimus, vt si prius communiter peccatores alloquebar, possum sermonem conuertere ad quemuis singulatim peccato obnoxium, sæpe in eo, quod prius sine figura diximus exinde figurata oratione insistimus, vt si post pęnas inferorum differendo explicatas, excitetur ab inferis aliquis per prosopopeiam qui earum referat acerbitatem. Sæpe etiam quod diximus in propositione, in conclusione repetimus, adiecta etiam si placet noua aliqua ratione. Vtilis etiam ad Amplificationes est vsus exercitationis illius, quam vocant Græci Chriam, in qua proponitur aliqua sententia cum laude Authoris, tum explicatur, deinde confirmatur, rationibus, exemplis, similitudinibus à contrarijs, denique fit aliqua conclusio ex sententia simili.

Hactenus de inuenienda, & seligenda materia, de argumentorum locis ad rem probandam, de Argumentatione multiplici, & de Amplificatione actum est, quæ omnia ad eam faciendæ persuasionis partem, conferunt quæ sita est in rebus. Nunc agendum de ea quæ in auditoribus posita est, hoc est in mouendis eorum affectibus, in quo potissimum opere eminet sacri Concionatoris industriã.

Finis Libri Sexti.

DE AFFECTIBVS MOVENDIS.

LIBER SEPTIMVS.

Affectus mouendi ab Oratore, & quinam, & vbi.

CAPVT PRIMVM.

TRactatio de motibus ſiue de affectibus animi ad multas pertinet diſciplinas: Nã Philoſophus naturalis agit de ijs, vt eorum principia, naturã, proprietates, & effectus phyſicos inquirat. Moralis docet quomodo curari debeant, & intra limites virtutum moralium contineri. Theologi eſt, in his tum rationem explicare mali ac boni, ſicut ad eum pertinet de bonitate ac malitia humanarum actionum philoſophari; tum etiam edocere ex norma diuinæ voluntatis & Scripturæ ſacræ, quatenus excitandi, aut reprimendi ſint, vt certius & exactius aliquid ſtatuat, quod moralis philoſophia non attingit. Etiam Medicorum eſt, ex his dignoſcere varias morborum affectiones & radices, quare gloriatur Galenus ſe multos ſanaſſe ſolum mitigandis animorum affectibus. Denique ad Rhetoricam facultatem ſpectat, quemadmodum auditores ſint impellendi ad eos, vel ab eis reuocãdi, & quatenus perſuaſioni ſeruiunt, explanare. Quæ multo magis ad Eccleſiaſticum Rhetorem tractatio pertinet. Nam reprehendit Ariſt. priſcos prophanæ Rhetoricæ præceptores, quod de affectibus permouendis multa, de Enthymematibus inueniendis pauca tradidiſſent: cum tamen, vt ille ſentit, præcipua vis Oratoris in Enthymematum inuentione conſiſtat. Vult enim Oratoris munus eſſe edocere quid in re ſit, vt ij quorum intereſt iudicare, recte ſententiam ferãt. Commouere autem affectus perinde eſſe, atque ſi quis regulam, qua ſit vſurus, inflectat: quæ & alia eiuſmodi ſapienter magnus ille Philoſophus diſputat; quia cum profani Ora-

[Margin: Ad quos pertineat de Affectibus tractatio.]

[Margin: *Rhet. 1. c. 1*]

Oratores causas sæpe non æquas, & honestas tractent, ad victoriam obtinendam & expugnandam honestatem, auditorum motibus abutuntur. At verò Oratori nostro, cum sanctissimæ eius causæ sint, sine dubio est motibus eò acrius insistendum, quò non abest modo deprauandi auditoris periculum, sed in eius commotione salus eius est posita. Cum ergo sint affectus tanquã funiculi, quibus ad diuersa quanquam liberè, sed validè trahimur: igniculi quibus inflãmamur & accẽdimur: stimuli quibus pungimur & vrgemur, nerui qui extenduntur & contrahuntur, venti quibus animus vt mare agitatur, & modo nauigantibus obsunt, ideoque reprimendi, modo fauent, ideoque excitandi dicentis industria, vel potius Spiritus sancti ope; certum est maximam Concionatoris Ecclesiastici diligentiam, in hoc esse collocandam. Nam cum eò peruenerit oratio, vt auditor sit commotus, iam prope suum finem qui est persuadere, consecuta videtur. August. tria in Oratore Christiano requirens officia, de ijs ita pronunciat: probet (inquit) vt instruat, delectet vt teneat, moueat vt vincat] Et Quintilianus Huc igitur (inquit) incumbat Orator, hoc opus eius, hic labor est, sine quo cætera nuda, ieiuna, infirma, & ingrata sunt: adeo velut spiritus operis huius & anima est in affectibus] Qua sententia Quintilianus fortasse vetus de Isocratis orationibus dictum respexit, quæ cũ concinnitatis plurimum, pathetici nihil haberent, ideo eas Philonicus quidam dicebat sine anima esse. Vt autem dilucidior sit hæc tractatio, quandoquidem tanti est momenti nonnulla obiter, sed ad institutum finẽ pertinentia ex altioribus disciplinis petamus, breuiterque quid sit affectus & in qua animæ sit parte significemus. Est ergo affectus sentientis animæ ex alicuius rei bonæ vel malæ opinione nata commotio. Vnde apparet obiectum eius esse bonum vel malum, quod scilicet sequamur vel fugiamus. Ideo rectè Aristot. quod est (inquit) in cogitatione affirmatio & negatio, est in appetitu prosecutio & fuga:] subiectum vero esse docet appetitum sentientem qui duplex statuitur, alter Concupiscibilis, alter Irascibilis appellatur. Cum enim bonum, & malum apprehendi possit, aut absolutè tale, aut arduum ac difficile ad consequendum, seu fugiendum, si priore modo obijcitur, ad illud Concupiscibilis, si posteriore irascibilis fertur, & inde nascuntur omnes affectus in hunc modum, & ordinem. Cum species aliqua boni obijcitur, motus in ipso appetitu incipit ab Amore, & complacentia quadam rei, qui est primus affectus & statim ad id consequendum

[Margin notes: Præcipuũ in Orat. Christiano est motus. — 4. *De Doct. Christ.* c. 13. — *Li.* 6. c. 2. — Affectus quid sit. — 6. *Eth.* c. 3. — Subiectum eius. — Diuisio Affectuum.]

fertur per Desiderium, qui est motus in bonum futurum; cum vero id habetur sequitur gaudium vel lætitia in bono præsente. Si autem res mala obijcitur, statim gignitur Odium & auersio ab ea, & illico mouetur ad fugam futuri mali; quod si malum fiat præsens est Dolor seu tristitia: Et hæc quidem fiunt in Concupiscibili, cum rei obiectæ facilis videtur consecutio aut fuga. Si autem appareat in bono vel malo difficultas, alia gignitur series affectuum. Nam si difficultas ex eo nascatur, quod aliquis impedimento sit ad bonum consequendum, fit Ira: sin autem res ex sua natura difficultatem inuoluat, tunc vel potest superari, & fit Spes; vel non potest, & fit Desperatio: At si res mala sit & vix euitari potest nascitur Timor; si potest euitari, existit Audacia seu confidentia. Hi sunt præcipui animi affectus ad quos omnes alij referri debent qui numerari possint, sunt enim hi vndecim quos enumeraui, quasi in linea recta positi, quibus alij sunt annexi quasi in transuersa linea. Nam Amori additur Misericordia, Mansuetudo, seu lenitas, Gratia vel Gratitudo; Desiderio Ambitio & Superbia; Odio, Inuidia, Iræ Indignatio, Excandescentia; Fugæ Inimicitia; Timori Pudor seu Verecundia; Spei Fiducia; Ad Tristitiam refertur Pænitentia, item Accedia Ex dictis etiam manifectum fit, Affectus, quos ob id etiam plerique passiones & recte appellāt proprie loquendo & vt cōmuni omnium doctrina constat, dici de actibus partis sensitiuæ, ita vt hæc vox importet actum aliquem interiorem cum aliqua corporis transmutatione coniunctum, quæ licet actibus appetitus sensitiui proprie conueniant, non autem voluntatis, tamen negandum non est, nomen Affectuum rectè ad appetitum quoque rationalem, idest ad voluntatem eiusque actiones, seu circa bonum volendo seu circa malum nolendo versetur, transferri. Et hoc pacto nos agemus de affectibus vt etiam ad voluntatem extenduntur: voluntas enim maximè ab Oratore commouenda est. Notanda autem est alia affectuum diuisio, quæ vsui nostris concionibus esse potest; nam Theologi & ipse Arist. docent, in homine duplex genus harum commotionum reperiri, quasdam Naturales, quæ sunt secundum statum naturæ animalis & sensibilis, ad conseruationem Indiuidui vel speciei, communes homini quatenus animal est, cum omnibus brutis, & sunt circa cibum, somnum, quietem, & his similia naturæ simpliciter necessaria. Alias vocant Innaturales & Rationales, quæ non existunt ex ipsa communi natura, sed sequuntur in homine cognitionem potentiæ Cogitatiuæ quę est ra-

Affectus sūt in parte sensitiua magis.

Suntt etiam in rationali parte.

Affectus naturales aliqui Alij innaturales & Rationales.

Cogitatiua in homine.

eſt ratio quædam particularis in parte ſenſitiua reſpondens Aeſtimatiuæ quæ eſt in belluis, vt S. Thomas docet. Dicuntur autem Rationales, quia ſunt inuentæ à cogitatiua, quæ participat cum ratione, cuiuſmodi ſunt multi appetitus circa honores, opes, dignitates, multa commoda excogitata in victu veſtitu, habitatione, & alijs multis, adeo vt ſit certum illud Plinij ſecundi, Nulli animalium ineſſe maiorem rerum libidinem, quam homini; & certiſſimum quod Ariſt. affirmat, Cupiditates has innaturales & rationales infinitas eſſe; cum quæ à natura ſunt, habeant terminos, quia natura paucis contenta ſit. Dixi hanc diuiſionem eſſe concionibus vtilem quia in his maximè reprimendis & in officio continendís, inſudare debet Concionatoris induſtria.

1. par. q. 78. art. 4.

Cupiditates rationales infinitæ ſunt.

Diuiſio affectuum in lenes ac vehementes. Cap. II.

Sed alia diuiſio eſt magis Rhetorum, ac noſtri maxime propria inſtituti, vt omnes animorũ motus & affectus ad duo genera & ſumma capita reuocentur, vt quidam ſint lenes & mites, alij graues & concitati; primum genus Græci vocant Ethicum, ſecundum Patheticum; illos priores affectus vocat Cicero Mores, Vehementes vero dicuntur perturbationes; illi ad leniter tractandos, conciliandos, alliciendos animos, hi tãquam faces ad inflammandum, rapiendum, ac impellendum tendunt; primi ſuauiter inclinant animum, ſecundi obluctantẽ etiam trahunt, & quaſi torrentis inſtar rapiunt. In vtriſque debet ſtudiũ collocari, vt aſſueſcat Orator noſter ſuis locis adhibere vel hos vel illos pro rerum quæ tractãtur natura, & varietate auditorum. Nam in genere concionum purgatiuo graues maximè, in alijs duobus lenes propriè dominantur. Sunt autẽ in noſtris concionibus hi præcipuè affectus excitãdi, Amor Dei & Chriſti Domini, Amor rerum ſpiritualium, Odium peccati, Deſiderium & ſpes futuræ vitæ, ſollicitudo eius acquirendæ, Contemptus ſæcularis vanitatis, opum, voluptatum, honorum, dignitatum, Gaudium ſpirituale, Timor iudiciorum Dei, ac pœnarum, Spes diuinæ miſericordiæ, Pudor rerum turpium, Cõmiſeratio, zelus gloriæ Dei, zelus ſalutis animarum, indignatio, & Ira bona, Admiratio, Gratitudo, Imitatio, & ſi qui ſunt alij. Ex altera parte illi ſunt compeſcendi, Amor ſui, Amor laſciuus, Concupiſcentia inordinata opum, dignitatum, Delectationes peruerſæ, lætitia diſſoluta, Triſtitia præter modũ huius ſæcu-

In lib. qui dicitur Orator.

Qui affectus ſint excitandi.

Qui affectus reprimendi.

sæculi, Timor vanus, Desperatio, Audacia immodica, Ira effrenis, Vltionis libido; In his autem varijs affectuum generibus ea prudentia seruanda est, quam & scripturæ sacræ, & Sancti Patres sua nos authoritate atque exemplo docent, vt quando graues affectus sunt excitati obiurgando, contestando, exclamando, terrendo, seueritatem iudicij diuini ostentando, conuertat se Orator ad affectus lenes, vt tanquam benignitate, & blanditijs mulceat, lachrimas moueat, spemque excitet diuinæ misericordiæ, ac diuinæ bonitatis amorem. Greg. pœnitentis mens (ait) tunc bene dirigitur, si diuina iudicia metuat, & de Dei omnipotentis misericordia confidat, quare summo studio inuigilare optimus Doctor debet, vt peccantem terreat, & territum ad veniæ spem deducat, quatenus per metum peccare desinat, & per spem impetrandæ indulgentiæ diuinæ misericordiæ portum quærat. Et rursum clamoris sui magnitudinem in lenitatis dulcedinem vertat.] Itaque optima est oratio, quæ simul graues affectus cum lenibus temperat, & contra, ita vt lenitas recipiat aliquid de concitato, & contra de lenitate influat in concitatum. Neque omittenda est hoc loco ea Quintiliani admonitio, vt non facilè quiuis audeat ingredi ad excitãdas lachrimas, quia vt est vehementissimus hic affectus, si nihil efficiat, tepet, quem melius infirmus actor, tacitis cogitationibus reliquisset. Et facile est aduertere aliquos Concionatores, dum volunt lachrimas excutere, in vanum desudare, vel quia non afferunt res ad hoc efficiendum idoneas, vel quia ipsi minus apti sunt; Itaque se & auditores incassum fatigant. Hoc etiam in vniuersum dici potest de omni affectu, eius esse naturæ vt facile desinat, ideoque monet Fabius, vt non patiamur frigescere hoc opus, sed cum ad summum perduxerimus, relinquamus ita Quintil. Sed habemus alium nos Doctorem, Spiritum sanctum, qui vbi spirare cœperit, etiam potest ad gemitus (vt Paulus vocat) inenarrabiles & concionantis, & auditoris cor inducere. Illud potius est animaduersione dignũ, vt cum Orator videt moueri auditorem, non statim abrumpat; sed vrgeat aliquantum dilatando, prout res poscit; neque tunc intermisceat ea quæ motum possint extinguere, cuiusmodi esset expositio loci alicuius obscurioris, aut doctrina speculatiua parum idonea, vel indecorum quid, aut ridiculum dicto factoue; Denique quãuis in fine orationis magis mouendi sunt affectus, tamen certum est Rhetoricæ præceptum, per totam concionem esse spargendos, atque adeo ab ipso exordio semina quædam, & igni-

Margin notes: Lenes & graues affectus intermiscendi. — *Expos. lib. quinto in 1. Reg. c. 12.* — *Admonitio Quint. lib. 6. c. 10.* — *Rom. 8.* — Affectus per totam concionem spargendi.

& igniculos futuræ flammæ fomites iaciendos, vt Sanctos Patres factitare videmus; Sicut etiam in precibus quæ ad Deum funduntur, siue voce, siue mente, oportet vbique Intellectum cum Voluntatis affectu coniungere, vt apparet in Meditationibus B. August. Bern. Bonauenturæ & aliorum. Sed iam adiumenta ad motum ciendum, & locos idoneos, primo in vniuersum, deinde in singulis affectibns assignemus.

Adiumenta ad commouendos affectus in vniuersum. Cap. III.

Illud primum & optimum ciendorum affectuum præsidium est statuendum, vt si velimus alios commoueri, nos prius commoti simus. Summa (inquit Fabius) quantum ipse sentio circa mouendos affectus in hoc posita est, vt moueamur ipsi, nam & luctus & iræ, & indignationis ridicula fuerit imitatio, si verba, vultumque tantum, non etiam animum accommodauerimus. Et mox, A tali animo proficiscatur oratio, qualem facere iudicem volet. Non incendit nisi ignis, nec madescimus nisi humore, nec res vlla dat alteri colorem quem ipsa non habet. Hæc ipsa ante Quintil. sæpe docuerat M. Tullius, qui sic ait, Neque enim fieri potest vt doleat is, qui audit, vt oderit vt pertimescat aliquid, vt ad fletum misericordiamq; deducatur, nisi omnes hi motus, quos Orator adhibere velit iudici, in ipso Oratore impressi atque inusti videbuntur: Crassum laudat quod non solum iudicem incenderet, sed ipse quoque ardere videretur. Eiusdem etiam verba sunt, Sicut nulla materia tam facilis ad exardescendū est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere possit, sic nulla mens est tantum ad comprehendendum vim Oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflāmatus ipse ad eam, & ardens accesserit; Audi rursum Quintilianum, An ille dolebit qui audiet me, cum hoc dicam, non dolentem? irascetur, si nihil in se, qui in iram concitat idque exigit, simile patietur? siccis agenti oculis, lachrimas dabit? fieri non potest. Sed vtilius id à S. Prospero discamus, qui ita loquitur, Prædicator non in verborum splendore, sed in operum virtute totam prædicandi fiduciam ponat, nō vocibus delectetur populi clamantis, sed fletibus; nec plausum à populo studeat expectare, sed gemitus, lachrimasq; quas vult à suis auditoribus fundi, ipse primo fundat, & sic eos compunctione sui cordis accendat. Certum est illud Greg. dictum, Res quę in se non

Qui alios vult commouere sit ipse commotus.

Li. 6. c. 21.

2. de Orat.

Lib. 6. c. 2.

Lib. 1. de vit. Cont. c. 23.

i. 8. Mor. c. 26.

non ardet, alium non accendit. Primum est igitur, vt apud nos valeant quæ apud alios valere volumus, afficiamurque ipsi antequam alios afficere conemur. Nimis tritum est, sed verissimum, si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi. Seneca vno verbo rem absoluit, à faciente (ait) discendum est quid sit faciendum.] Modum autem quo nos ipsos mouere possimus, idem Quintil. docet his verbis. At quomodo fiet vt afficiamur? neque enim sunt motus in nostra potestate.] Respondet, Quas phantasias, Græci vocant, nos visiones appellamus, per quas, imagines rerum absentium, ita repræsentantur animo, vt eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur, has quisquis bene cœperit, is erit in affectibus potentissimus; qui sibi res, voces, actus, secundum verum optimè finget, quod quidem volentibus nobis facile continget; vt si hominem occisum queror, non omnia, quæ in re præsente accidisse verisimile est, in oculis habebo? Subdit idem Fab. Insequetur Energia, quę à Cicerone Illustratio, vel Euidentia nominatur, quæ non tam dicere videtur quam ostendere, & affectus non aliter, quam si rebus ipsis intersimus, sequentur. Vbi miseratione opus erit, nobis ea, de quibus querimur, accidisse credamus, nos illi simus, quos grauia, indigna, tristia passos queramur: nec agamus rem quasi alienam, sed assumamus parumper illum dolorem; ita dicemus, quæ in simili nostro casu dicturi essemus. Ita Quintil. de causis iudicialibus disserit, qui etiam ait se vidisse histriones, qui è scæna egresi, & ea, quam agebant, persona deposita, adhuc flerent, & hoc in fabula & causa ficta. At certè in concionibus multò id melius agere possumus, ac debemus, cum omnes affectus, quos in alijs excitare studemus, in nobis nequaquam fictè, & per solam phantasiam, sed serio & verè, tanquam in causa nostra, ingenerare debeamus, cum commune sit negocium, commune nobis periculum cum auditoribus, communis salus, ita vt amore, dolore, verecundia, timore, odio, indignatione afficiamur: Sunt enim, vt in causa honestissima, non solum vtiles hi motus auditoribus, sed etiam nobis, & ferè ex ipsis orti virtutibus, de quibus est sermo. Quis autem non commoueatur si serio agat, si periclitantes de eterna salute sibi fratres suos proponat, si Christum pro his morientem intueatur? Hoc vnicum satis per se esse posset in tota hac excitandorum affectuum tractatione præceptum, addamus tamen alia tanquam adiumenta, vt quando res maximi est momenti, summa etiã cura à nobis tractetur. Secundò ergo dico, ad mo-

Epist. 98.

Loco citato.

Quomodo nos ipsos cõ moueamus.

Loco citato.

ad mouendam Voluntatem, oportere prius intellectum benè edoceri & conuinci: hic enim est ordo inter has duas potẽtias, vt prius lumen recipiat intellectus, quam moueatur voluntas. Ita D. Thomas, & satis vulgo est decantatum. Sit autem doctrina non valdè difficilis, aut Metaphysica, vel quæ in speculatione magis sita sit, hæc enim potius extinguit motum, quam adiuuat: sed sit facilis, & ad motum accommodata, de Amore Dei in nos, de eius beneficijs, deque alijs titulis quibus ad Deũ amandum vrgemur; de Mysterijs Christi Redemptoris, de peccati turpitudine, de virtutum omnium honestate ac splendore, de quatuor nouissimis, de Beatissima Virgine, de Sanctorum exemplis, ac Martyrum heroicis factis, & similibus. In vniuersum ea maximè auditores mouent, quæ & grauia esse, & pertinere ad ipsosmet persuasum habent. Idcirco det operam Concionator, vt qui audiunt, intelligant suum ipsorum negotium agi, & quidem maximi momenti, neque longè abesse vtilitatem, vel perniciem, sed iam instare, imò adesse. Quam ad rem S. Chrysostomus frequentissimè & efficacissimè vtitur comparationibus à damnis huius vitæ vel corporis, vel rei familiaris, transferens ad animæ vtilitates & detrimenta; hac enim arte facilius intelliguntur & mouent. Intellectus prius bene informãdus.

Loci vnde ad commouendos affectus argumenta erui possunt. Cap. IV.

LOci verò vnde affectus desumi debent genericè loquendo plurimi sunt, scilicet. Honestum, vel turpe, facilè vel difficilè, vtile vel inutile, necessarium, indignum, Exempla, similia, definitiones, causæ, effectus, concomitantia, adiuncta propria personarum, locorum, qualitatum. Omnes loci qui inseruiunt amplificationi huc tendunt, maximè ad proprias, & peculiares (vt vocant) circumstantias descendendo: debet enim oratio, qua volumus mouere affectus, non solum continere amplificationem, seu expolitionem, sed accuratam rerum descriptionem, quæ ad illum affectum, quem mouere contendimus valeat; si quidem res exposita magis apparet ac mouet, quam complicata, vt rectè Cicero disserit, qui (ait) breuiter aut summisse docere iudicem possunt, permouere non possunt, in quo (inquit) sunt omnia. Ita videmus sepissimè Prophetas, cum calamitatem, aut stragem aliquam minantur, eam multis modis rebusque circunstantibus depingere. Legatur oratio Amplificatio seruit affectibus. 2. *de Orat.*

Gen. 43. tio quam Iudas habuit ad Iosephum pro Beniamin, in qua ad eum mouendum singulares rei conditiones ad id aptæ, sic percensentur ac proponuntur, vt ad ea verba commotus Ioseph sese à fletu cohibere non potuerit. Præterea singuli affectus habent suos peculiares locos ex quibus eruuntur, hos oportebit videre, vt sciamus quemadmodum excitetur Amor, Spes, & alij de quibus nos infra tum ex Aristotele, tum ex nostris Theologis differemus. Quartò, ipsa oratio & dictio, quos paritura est, debet affectus induere, & sese in varias figuras transformare. Hæc est oratio quæ dicta est ab Ennio flexanima, & regina animorum. Hanc Plato fuisse Periclis affirmat, quem refert, quemadmodum cytharedus admotis ad cordas digitis, quem vult sonum elicit, ita illum orationis genere quæcumque vellet motum, in auditorum animis solitum excitare. Et sanè veluti diuersitas Musicæ modo lachrimas, modo gaudium, modo animositatem, modo deuotionem parit, ita varium orationis genus & variatus dicendi stylus aliter atque aliter afficit. Ac proinde aliter instruenda concio est, cum ad peccatorum dolorem mouere nitimur, aliter cum ad timorem pœnarum, aliter cum ad amorem, longe alium modum requirunt motus lenes à grauibus; si vult commiserationem facere, sit flebilis, si gaudium, ipsa oratio quodamodo exultare debet, si iram vel odium indignabunda sit, modestiæ plena, si pudorem, vehemens in vitiorum repræhensione; in materia graui, sit genus orationis concitatum & ardens, alioquin vix credat quis oratori. Demosthenes, cum ad eum reus quispiam accessisset, rogans vt suam causam atrocissimam defenderet, & in ea referenda, placida oratione rem totam narrraret, respondit non credere se, verum id esse quod narrabat: cuius responso, accensus alter vehementer, rem ita esse grauiter asseuerabat, acriter dolens; tum Demosthenes iam sibi persuasum esse dixit. Figuræ multæ verborum, ac sententiarum, orationem non solum ornant, sed motui seruiunt maximè: de quibus suo loco agemus sed inter eas præcipuum in hunc finem, locum habere videntur Descriptiones variæ, quæ res ante oculos ponunt, in quibus qui benè fuerit exercitatus, habebit motus ad manum, quarum vltimo loco inter figuras exempla proponemus. Quinto ipse modus pronunciandi multum etiam adiuuat, nam in affectibus qui lenes sunt commouendis, oportet lenta potius voce proferre quæ dicas, quam nimis accelerata, requiritur lenitas vocis, vultus modestia, pudoris significatio, comitas ver-

Oratio sit flexanima.

2. *de Orat.*

In Gorgia.

Figuræ.

Ipsa pronunciatio multũ valet ad Affectus.

verborum, facilitas animi grati, ſententiæ humanæ, oratio ſuauis. Ad graues verò affectus ſuſcitandos, concitata, & inflammata pronunciatione opus eſt, acrimonia vocis, geſtuum maiori agitatione. Rectè Greg: Mens inquit concupiſcentijs exterioribus occupata igne diuini amoris non calet & idcirco ad ſupernum deſiderium inflammare auditores nequeunt, verba quæ frigido ore proferuntur.] Sit pronunciatio viua, efficax, feruens, non languida, vrgeat ſe ipſum, non fictè; non affectans motum in ſe, qui tantum ex ore naſcatur, ſed ex ardore cordis inflammatæ voces erumpant: & hoc eſt caput rei, in multis enim apparet, vt ita dicā affectatus affectus, ideoque multū laborāt, ſed nihil efficiunt. Sextò idcirco monendus mihi eſt de integro Concionator in tota hac materia, quæ ad mouendos affectus pertinet, debere eum in ſeſe ardorem ac feruorem ſpiritus excitare; qui ſpiritus non conſiſtit in nudis clamoribus, aut magna corporis agitatione, vel manuum comploſione, ſeu valida pulpiti percuſſione, (nam ſæpæ intempeſtiui clamores in aerem iaciuntur, & dum auribus obſtrepunt, corda obtundunt) ſed in charitate inflammata, quæ ſi adſit, verba ex corde concionantis vibrantur cum efficacitate, ac robore quodam virili, ac moderati quoque clamores pectora auditorum peruadunt. Nec raro experti ſumus, paucula verba viri admodum ſpiritualis, poſſe maiores motus efficere, quam longas, & multas hominis eloquentis conciones. Præterea cum ex abundantia Spiritus os loquatur, tunc copioſa & efficax effluit eloquentia, alloquendo peccatores, exclamando, precando, obiurgando, obteſtando adiurando, inuocando cælum ac terram, collacrimando, admirando, aliquando ſuſpendendo ſermonem, per aliquantulum ſilentium & morulam, & deinde vehementius graui allata aliqua ſententia vrgendo, imitando quantum fieri poteſt Eliam, cuius verba erant quaſi faculæ & Beatum Stephanum, cuius ſpiritui non poterant reſiſtere aduerſarij. Huiuſmodi pręter multos antiquos Patres ſcimus etiam Vincentium ferrerium, Antonium Patauinum, Bernardinum Senenſem, & aliòs recentiores fuiſſe. Quorum vtinam multos ſimiles noſtris tēporibus haberemus, facilè eſſet, & copioſam frugem colligere, & quanta ſit vis in commouendis affectibus intelligere. Ad hunc autem ardorem ſpiritus in corde concionantis excitandum, plurimum meo iudicio iuuare poterit rectitudo intentionis in hoc munere, purificando eam diligenter ab omni humano affectu honoris, plauſus popularis, cupiditatis,

Loquens cū ſpiritu mouet affectus.

tis, ac lucri rerum temporalium, item timoris humani, ſolam Dei gloriam ſibi ante oculos proponendo, & auditorum ſalutẽ ex ſincero ac feruente animarum zelo profectam. Septimò quoniam totum bene, ac cum fructu concionandi negotium in commouendis affectibus, vt ſæpe iam diximus ſitum eſt, idque arduum ac difficile pleriſque videri poteſt, vt verè eſt, moneo vt nemo hac in re animum deſpondeat. Nam ipſum Dei verbũ, ſi in paranda concione ſtudium ac diligentia adhibeatur, ex ſe magnam vim habere ſolet: Verbum (inquam) quod ex Dei ore manauit, non poteſt non hominũ corda penetrare, cum à Paulo dicatur, ſermo Dei viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens etiam vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus, diſcretor ſpirituum & cogitationum. Sapienter & veriſsimè hoc docet Greg. Verba ait ſacræ ſcripturæ lapidi ſimilia dixerim, in quo ignis latet, qui manu quidem frigidus tenetur, ſed percuſſus ferro per ſcintillas micat, atque hoc emittit ignem, qui poſt ardeat, quem prius frigidum manus tenebat; ſic ſacri verba eloquij per verba literæ frigida tenentur, ſed ſi quis hæc aſpirante Domino, intento intellectu pulſauerit, de myſticis eius ſenſibus ignem producit, vt in eius verbis, poſt animus ſpiritualiter ardeat, quæ prius per literam, ipſe quoque frigidus audiebat. Itaque neceſſe non eſt, vt multum ſua facultate confidat Concionator, ſed potius humiliter ſuam vndecumque infirmitatem agnoſcat: & tamen ſibi perſuadeat Dei verbis hanc ineſſe vim ex ſe, quantumuis ſimplici ſtylo, ac probatione enuncientur. Sumat ex ſcripturis ſacris, etiam ex Patribus Sanctis ſententias aliquas, quæ affectus contineant, eaſque bene explicet, nam hæ ſuo pondere & authoritate mouebunt, ſi modo non decantet ſolum, ſed expendat res, penſitet circumſtantias, verba examinet, & induat eundem ſpiritum, (quod eſt res planè in concionante nobiliſsima) quem verba ſignificant, non ſolum externis verbis, per quandam vocis fictionem, Sed magis corde & interno ſenſu, nec ſolum interiori affectu, ſed etiam externa actione, quæ ſequatur rei naturam & ſuæ mentis affectum. Aliquando etiam aliorum affectus exprimimus, vt ad eoſdem auditor moueatur, ſicut cum narramus aliquam hiſtoriam irati hominis, metuentis, commiſerantis, lętantis; qui modus eſt commodus, nec deſunt in ſacris literis, & in noſtrorum Patrum voluminibus, atque Eccleſiaſticis hiſtorijs exempla plurima, quæ id efficiant. Sic referam lachrimas Hieremię lugentis

Confidat in ſpiritu Dei, non in ſua facultate.

Ho. 22. in Epiſt.

Sentẽtiæ ſcripturæ examinentur.

tis desolationem, & ruinam ciuitatis Hierosolimitanæ, si contritionem & dolorem peccatorum velim concitare, proponã historiam pœnitentis Dauidis, Magdalenæ, filij prodigi, Pelagiæ, Thaidis, Iacobi Eremitæ: Si condonationem iniuriarum, erit ad rem historia Ioseph. Si ad ærumnarũ tolerantiam exhorter, erit vtilis descriptio patiẽtię Iob. Tobiæ &c. Octauò deniq; nihil meo iudicio poterit esse vtilius, quam vt studeat orator habere ac perpetuò cõseruare cor pium ac tenerum, quod fiet si studium orationis, & meditationis nunquam in se sinat languescere, statas precationes, neque omittat vnquã, & diligenter, & cum fructu peragere curet; istud enim est quod nobis Deus commendat, Ignis in altari semper ardebit, quẽ nutriet Sacerdos subijciens ligna per singulos dies. Nutritur enim deuotionis ignis; Meditando, & Orando. Nec est difficile in dicente aduertere & conijcere, vtrũ ex spiritu Orationis loquatur, an promat ex memoria quæ scripsit in pagella, & an feruor sit verus, & ex corde accenso sua sponte nascatur mouente Spiritu sancto, an sit fictus, & extrinsecus ascitus atque coactus. Præterea multum adhunc Spiritum in Oratore conseruandum valent orationes quas Iaculatorias vocãt, lectiones librorum spiritualium, frequentia colloquia de ijsdem rebus spiritualibus cum viris pijs, & diuino spiritu afflatis: Aliquæ corporis afflictationes, visitare domos hospitales & carceres, & his similia. Plurimum proderit audire Concionatores feruentes, qui non tam de rebus diuinis agant, quam diuino Spiritu agantur. Postremò antequam ad concionandum accedat, fundat preces, & à Deo impetret gratiam mouendi, obnixè Christum deprecans, ne sinat Sanguinem suum conculcari, aut inutilem reddi, & Dæmonem tam multa molientem victorem euadere. Hæc de mouendis affectibus in vniuersum dicta sint, iam de singulis aliquid perstringere aggrediamur, locosque tum Aristotelicos, tum Theologicos aperiamus.

Adiumenta ad deuotionem conseruandam in se ipso.

Ira affectus quomodo excitandus ex Aristotele.
Cap. V.

DE affectibus singulis aliqua docet Aristoteles, naturam eorum, proprietates, & causas explicans, ex eo nobis est animus, non omnia sed aliqua excerpere quæ ad rem nostram faciunt. quoniam de Affectuum natura, optimè omniũ ex suis principijs philosophatum eũ arbitramur quare omnia ex Ari- *2. Rhet.*

ſtotele ſumpta erunt paucis admodum adiectis; Conſiderat igitur in quolibet affectu tria. Primum qui ſint proni ad aliquem affectum, V.g. Iræ aut Miſericordiæ. Deinde erga quas perſonas ſoleãt homines eo affectu moueri, hoc eſt quibus iraſci aut compati ſoleamus, poſtremò ob quas cauſas. His enim cognitis Oratoris eſt præparare Auditores, & eas conditiones in illis efficere quibus ſubiecti ſunt, qui tali affectu mouentur, & oſtendere cauſas adeſſe & perſonas, erga quas hoc vel illo modo affici debeant. Ab Ira initium ſumit Ariſt. quam ita definit. Ira, eſt appetitio vlciſcendi aduerſus eum concepta à quo ſe, aut aliquem ſuorum immeritò contemptum quis putat, quo poſito, cum homines natura, maximè ſui exiſtimationẽ appetant, ijs iraſcuntur qui videntur eos paruifacere, huius autem contemptus ſunt tres ſpecies. Deſpicientia, cum ſignificat quis ſe alium vilipendere. Secundò, incommodatio cum eum afficit aliquo incommodo opponens ſe eius voluntatibus ſolum vt incommodo ſit. Tertiò Contumelia quæ eſt nocere ijs in rebus in quibus dedecus ſuſcipit ille qui patitur. Ob hæc capita homines iraſcuntur cum immeritò quid eorum ſe pati arbitrantur. Inde etiam quibus iraſcantur apparet, nempè ijs à quibus talia ſe perpeti opinantur. Ita irridentibus & ſubſannantibus, & illudentibus iraſcimur, quia contumeliam irrogant & maledicentibus, & contemnentibus in ijs præſertim rebus, in quibus nos ſtudium, & laborem ponimus, & multo magis ſi ab amicis hæc patiamur. Præterea iraſcimur ijs qui prius nos honorabãt, & iam ceſſant ab honore, & his qui pro acceptis beneficijs beneficia non reddunt, vel non æquali officio, vt ſunt ingrati homines, & his qui ſunt inferioris conditionis, maximè verò iraſcimur ſi aliquando ſignificant nos paruipendere, & ijs amicis qui noſtras neceſſitates non agnoſcunt, nec iuuant, qui aliquid dicunt vel faciunt quod nobis moleſtiam affert, ſicut etiam nuncijs malarum rerum ſolemus iraſci, quia res illæ animum contrahunt, ijs item, qui vituperant & arguunt eos quos nõ poſſumus non defendere, qui vel audiunt vel curioſè quærũt noſtros defectus, & quicquid ſit contra noſtram exiſtimationem. Rurſum his qui cum ſerio aliquid tractamus, videntur quaſi nobiſcum iocari, & ironicè diſſimulant quaſi nos, & res noſtras paruipendentes. Qui noſtri obliuiſci videntur, qui cum ſint liberales in alios, noſtri videntur immemores. Denique his qui de nobis honorificè minus loquuntur pręſertim apud eos apud quos nos cupimus videri magni, vel cum quibus de gloria aut

In ſingulis affectibus tria conſiderãda.

Ira.
2. Rhet. c. 2.

Ob tria iraſci ſolemus alijs.

Quibus iraſci ſolemus.

aut dignitate contendimus, vel quos admiramur aut erubescimus.

Deinde docet idem Arist. qui sint proni ad iram, sunt autem ij quorum animus est aliqua molestia aut ægritudine pressus, vt sunt etiam qui morbo aliquo corporis affligantur, vel paupertate premuntur, facilè enim ex quacunque oblata occasione ad iram mouentur, præsertim si non adiuuentur in his molestijs quas patiuntur; sicut qui siti vexatur si à bibendo impediatur. Et hi, qui vehementer aliquid desiderant & amant, nec facilè possunt cōsequi, facilè ad iram incitantur etiam leui occasiuncula, maximè verò contra eos, qui studijs eorum aduersantur, vel causæ eorum cum possunt non fauent. Præterea qui malum aliquod recipiunt, vnde bonum expectabant, siquidem insperatum malum magis cruciat, quemadmodum (ait Arist.) insperatum bonum magis delectat. Et sunt aliquæ circumstantiæ, in quibus homines sunt procliuiores ad iram, sicut est tempus incommodum, vt si quis intempestiuè adeat principem, quando scilicet vel quietem expetit, vel negocijs detinetur, molestè enim fert se interpellari. Diebus item quibus aliquid sinistrum nobis contigit, sumus ad iram procliuiores, vnde ille dixit in tempore veni, quod est omnium maximum. Item aliqua corporis habitudo propensiorem facit ad iram, in quibus enim abundat bilis, facilè irascuntur. Similiter ætas vt in iuuenibus in quibus dominatur ira ob cupiditates tunc efferuescentes, & sanguinem ebullientem, in senibus etiam, quos ob confectam & molestam ætatem esse morosos videmus. Præterea locus vt si quis in publico, aliqua contumelia sit affectus. Ex his patet qui sint ex Arist. ad iram magis propensi, & quibusnam homines irasci soleant, & quas ob causas. Ergo secundum Aristot. qui aliquem ad iracundiam mouere velit, ita orationem accōmodet vt disponat auditores, eo modo quo dispositi esse solēt, quos facilè diximus irasci. V.g. curet excitare aliquem dolorem, reuocando in memoriam aliqua ex his quæ molesta passi sunt; inde proponere iustas causas irascendi. In concionibus nostris, poterimus aliquādo excitare irā cōtra hæreticos, & quos vocamus politicos, apostatas, fures, homicidas, cæterosque flagitiosos, ita tamen vt ira feratur contra vitium, non contra personas. Sic contra hæreticos excitabo in auditoribus zelum & amorem religionis, accendam desiderium conseruandi primatum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, deinde proponam ante oculos, quanta Ecclesiæ Sanctæ hæretici, damna inferant, quanto

Qui sint ad iram proni.

nos odio prosequantur, quantis contumelijs catholicos afficiant, & colligam iustissimas causas irarum contra ipsos, vt scilicet aut conuertantur, aut conterantur.

Lenitas, seu mansuetudo. Cap. VI.

Cap. 3.

Quid sit lenitas.

SEd dicamus de contrario affectu lenitatis, qui magis vsu venire solet in concionibus, & in domestico conuictu. Lenitas (ait Arist.) est mitigatio iræ, quasi post turbinem, & tempestatẽ aeris serenitas, ac maris tranquillitas. Docet primò quibus, & ob quas causas solet animus iratus mitescere vel non irasci: Sicut (ait) contemptus alicuius, iram eius prouocat ex dictis, ita mites sumus ad eos qui nos nequaquam læserunt, vel si in aliquo læsi sumus, non voluntariè illud ab eis factum agnoscimus, quia propriè non est contemptus vbi non apparet voluntarium. Et qui licet læserint & videantur nos cõtẽpsisse, tamen nunc contrarium volunt ab eo quod fecerunt cum essent ira perciti, & agnoscunt se deceptos, aut lapsos fuisse. Et qui nihilo meliores erga se ipsos solent esse, ab eo quod erga nos faciunt, vt non propriè visi sint nos parui ducere, cum nemo se ipsum paruifaciat. Et quando sunt tales vt non soleãt erga bonos male se gerere, sed omnes honorare, vt potius fuerit insolitus aliquis casus quod nos lęserint, & hi qui errorem hunc fatentur, & simul dolent, quosque pęnitet facti, quia hæc confessio est quædam quasi vindicta & pęna peccati, sicut cõtra famulos negantes errorem, domini magis irascuntur, quam si fateantur, quia illa negatio est actus irreuerentiæ, & contra confessio, est honor. Et maximè placamur his, qui se humiliter gerunt nobiscum, & supplices veniam petunt, cuius rei (ait Aristot.) signum est quod canes non mordent prostratos, & iacẽtes, quod idem de Leone Plinius affirmat. Rursus lenes euadimus cum in rebus nostris serijs, illi serio agunt, sicut contrarium diximus iram mouere. Et quando ij, quibus irati eramus beneficia nobis conferunt, & gratificantur, quia verum est illud. Munera crede mihi placant hominesque Deosque. Et quando illi ijdem qui aliquomodo videntur contempsisse, iam honorant, vt potius ex iræ motu repentino illud appareat factum, quam ex electione. Et quando videmus ei qui læsit nos, aliquod damnum magnum euenisse, sic enim videntur pęnam dedisse, etiamsi non nostri causa.

Qui ad lenitatem proni.

Secundò, qui nam sunt ad mansuetudinem dispositi? sicut

res

res aduersæ, ac molestæ in nobis excitant iram, vt iam dictum est, ita contra res lętæ ac prosperæ disponunt ad mansuetudinem. Rursus dies festi & nobis fausti, quando res ex nostra sen tentia cesserunt, quando fęlix aliquod nuncium accepimus, quando omni ægritudine vacamus, ideo post cibum facilius inclinamur ad parcendum, nam fames quæ cruciat exacuit ad iram. Denique omnis lætitia disponit ad hunc affectum, modo non sit nimis exultans, quia hæc sæpe insolentes reddit. Rursum sunt proni ad lenitatem, qui sunt in proxima spe habendi aliquid quod desiderant. Et quando iam longum tempus elapsum est ab accepta iniuria, tempus enim mitigat animum, nisi sit ira obstinata & implacabilis, quam (vt ille canit) nec longa dies, pietas nec mitigat vlla: Præterea cum quis est iratus pluribus, si pęnas ab aliquo accepit, solet erga alterum mitigari. Vnde Principes qui pęnas sontibus inferunt, vbi vnum reũ punierunt, solent esse faciliores ad parcendum alteri. Cum eum qui nos læsit in iudicio vicimus, solemus mitescere, nec aliam vindictam cogitare contenti quod ita publicè sit conuictus. Cum ego dedi causam aliquam alteri ob quam ille me ipsum læsit, sum dispositus ad lenitatem cum agnoscam illum à me prouocatum prius. Quando is qui me læsit est longè me superior, vt potius eum timeam, vbi enim est timor non est ira. Ex dictis quod ad vsum mouendi lenitatem spectat infert Arist. Si sedare iram volumus ex his locis ita dicendum esse, vt & ipsos auditores tales faciamus vt proximè diximus, & eos quibus irati sunt aut inuitos fecisse, aut dolentes factum ostendamus, remouendo, vel extenuando suspicionem contumelię, laudando aliquo modo eos quibus volumus auditores mitescere, & supplicando pro eis veniam, addat etiam locos communes in vituperationem iræ, ac laudes clementiæ.

In fine cap. 3.

Amor, & Odium. Cap. VII.

Tertiò loco agit Arist. de amore, cui odium opponitur, est autem Amor affectus quo cupimus alicui bona euenire, non nostra sed eius ipsius quem amamus causa, & vt ea habeat pro virili nitimur, qui amor cum est mutuus est Amicitia. Duo includit amor, Beneuolentiam cordis & conatum benefaciendi. Et vt vtrumque fiat in gratiam amici non in proprium commodum, Sic enim esset mercatura potius ad lucrum, quam amor. Quæ autem sunt causæ ob quas solet hic affectus excitari?

Amor quid sit.

ri? multæ sunt apud Aris. vbi simul alia duo coniungit, scilicet personas quas amare solemus, & qui sint ad amandam dispositi vt patebit. Attingam breuiter. Primò Amici sunt, qui rebus secundis inuicem gaudent, ac dolēt aduersis. Secundò amamus eos qui amant quos nos amamus, vel amantur ab amicis nostris. Tertiò qui nobis beneficia conferunt, solent enim hęc amoris in nos esse signa in illis, & amorem prouocare in nobis erga benefactores, præsertim quando beneficia sunt magna & fiunt alacri animo & tempore opportuno, quando res nostræ erant in misero statu, & quando aduertimus nostri gratia esse facta, non suo commodo. Quartò amamus viros beneficentia & liberalitate ac fortitudine insignes, qui operam suam collocant ad subleuandum inopiam aliorum & iniuriam propulsandam. Quintò iustos, qui non aliorum damno res suas & patrimonium augent, cuiusmodi sunt qui proprio labore viuunt præsertim apud Arist. agriculturæ dediti. Sextò Temperantes ac moderatos, qui ab aliorum damnis se temperant, ideoque iudicamus nos ab eis tutos esse. Septimò eos qui tranquillam vitam ducunt, & alienam à negotijs, & à regimine quia hoc modo viuentes, non videntur esse curiosi, nec iniusti in aliorũ factis. Octauò eos quorum nos amicitiam appetimus, si modo & ipsi idem appetant, & tales sint qui eximia aliqua virtute polleant, & spectatæ vitæ sint apud homines ac probatę apud viros optimos. Nonò eos qui suauibus moribus in conuictu sunt præditi, cuiusmodi sunt, qui sunt ingenio placido, nec facile irascuntur, neque aduersantur alijs præsertim, iratis, neque morosi sunt neque concertationum amici, neque habent contradicendi spiritum, qui patienter ferunt si quid in ipsos dictum sit, & vtuntur Eutrapelia iocando, & aliorum ioca recipiendo, neque vnquam exprobrant alijs, aut errata aut beneficia, neque impediunt eos qui seria negotia tractant, neque præteritorum malorum recordantur, neque acceptas iniurias conseruant animo, nec sunt maledici, nec curant scire nostros vel aliorum defectus, sed bona. Mundos item tam facie quàm vestimentis, quæ tamen mundities si exquisita sit potius odium parit, quod tales videantur abhorrere ab alijs. Decimò studiosos nostri, qui nos admirantur, colunt, qui gaudent consuetudine nostra. Vndecimò eos qui pares nobis sunt ætate, conditione, studijs, exercitatione, modo illi non impediant & turbare possint nostras rationes, tunc enim inuidia nascitur, & qui eamdem rem desiderant, modo vterque compos fieri queat,

Quos amare solemus.

nec

nec vnus alterū excludat. Duodecimò eos diligimus apud quos cupimus esse in prætio & honore, aut quos vellemus nostri ęmulos esse ac imitatores. Decimotertiò quos nos adiuuimus vt aliquod bonū consequerētur, quos tāquam nostrum partum diligimus. Decimoquartò qui sunt feruentes in amando, quales sunt qui in aduersa fortuna amicorū sunt constantes, & qui absentes etiam non modo præsentes amicos diligunt. Et qui etiam post mortem conseruant amicitiam, hos enim fideles ac veros amicos credimus. Decimoquintò qui non solent fingere, aut dissimulare, sed simplices sese ostendunt, vt etiam res suas malas aperiant, nec occultant amicis, quia amicos non metuimus sed amamus. Denique eos qui non sunt formidolosi, & horribiles, vt sunt ij quorum opes nimias suspectas habemus, vel potestatem, hos enim metuimus non amamus.

Hæc de amore Arist. Qui ergo velit eum excitare causas in eo quem amari cupit ac suadet ostendat esse permultas proponat eius amabiles conditiones iuxta ea quæ diximus & facilè excutiet in cordibus auditorum ignem tamquam in esca. Odij autem affectus, omnino contrarium persuadendo, gignetur, sed Christiani oratoris opera, hic nō video qua in re sit necessaria, nisi orationem transferat à personis ad vitia vt dicebamus de ira, quæ proxima est odio V.g. si curem vt in odium adducam hæreticos, politicos & eiusmodi farinę homines qui vt tales cum habeant conditiones omnino contrarias his qui amabiles sunt, non possumus eorum consuetudine delectari. At præter hos, omnes amandi sunt etiam inimici, præcepto charitatis Euangelicæ, & contra odium concionatori disputandum vt suo loco explicabimus. Odium.

Timor & confidentia ex eodem Arist. Cap. VIII.

TImor est animi perturbatio nata ex obiecta specie impendentis mali, quod aut interitum, aut dolorem nobis afferre possit ita hic Arist. vbi magis opiniones vulgi attendendas oratori proponit. At lib. 3. de mor. ad Nicomachū nec paupertatē, nec morbos metuēdos esse docet, licet dolores sępe & mortē afferant, quia in moralibus agit de officio hominum, vbi quomodo quisque gerere se debeat secundū virtutem docet quod etiam nostro oratori Christiano tenendum est, qui non tam quod vulgus iudicat quam quod à nobis Christus requirat attendere debet. Dicit autem timorem nasci ex proximi mali Timor quid sit.

opinione, quæ enim valde remota ſunt non facilè timorem incutiunt, quamuis fortis viri eſſe mortem non timere, in moralibus affirmet. Poſita definitione timoris, tria illa examinat, ſcilicet quas ob cauſas ſoleant homines timere, & quas perſonas, & qui ſint ad metuendum diſpoſiti. Duo priora ſimul ita docet. Ex definitione patet omnia illa nobis timorem incutere, quæ vim habent nos perdendi, aut damnum aliquod inferendi. Nec ſolum ipſas res quæ tales ſunt metuimus, verum etiam ſigna & indicia earum rerum reformidamus, vt ſunt Regibus Cometæ, Nauigantibus ſigna tempeſtatum, quia hæc ſignificant periculum, ideſt rei terribilis appropinquationem. Ipſæ verò res, quæ in ſe ipſis timorem incutiunt, ſunt ſimultates & iræ eorum, qui nocere nobis poſſunt per opes, per eloquentiam, & huiuſmodi alia, hi namque mali aliquid importare poſſunt, cum nec facultas, nec voluntas, deſit mali inferendi. Præterea iniuſtitia & animi peruerſitas in eo qui poteſtatem habet nocendi formidoloſa eſt, & qui iniuriam facile facere poſſunt formidoloſi ſunt. Etiam timorem incutit cum aliquem contumelioſe tractatum videmus, ab eo qui poteſtatem habet. Rurſum formidoloſi ſunt potentiores propter opes aut amicitias etiam ſi à nobis non ſint affecti iniuria quia leui ſuſpicione moueri poſſunt contra nos. Et eos ſolemus formidare, in quorum manus nos noſtramque ſalutem repoſitam habemus, vt ſunt ij quibus ſecretiora animi noſtri arcana commiſimus, vel ſunt negotijs alicuius noſtri grauioris conſcij. Timendum enim eſt, ne vel ſpe lucri nos perdant vel ex timiditate. Vnde Prouerbium. Nec ſalus in acie Nouaculæ. Et eos qui aut iniuriam à nobis acceperunt, aut ſe accepiſſe, quam vis falſo arbitrantur, forte enim meditantur vindictam. & inter hos magis timendi ſunt qui ſunt callidi ac vafri, qui diſſimulant, tacent, & aliud dicunt atque ſentiunt, cum minus metuendi ſint qui liberè loquuntur, qui quod in animo habent etiam in ore verſant, quique ſunt acutæ bilis cum illos alios tectos non poſſimus agnoſcere, ideoque magis timeamus. Imò & eos timemus qui nobis iniuriam intulerunt, hi namque cogitant ſæpe alia mala inferre vt nos infirmiores reddant, ne illatam iniuriam vindicemus, & ipſi ſecurius viuant. Et eos quos habemus competitores in aliqua aſſequenda dignitate, cuius plures compotes eſſe non poſſumus. Eos quoque timemus quos ab alijs melioribus nobis & firmioribus reformidari videmus, ſi enim meliores lædunt, etiam infirmiores facilius iniuria afficient

Quæ mala & quos homines timemus.

cient

cient. Denique omnia mala timemus, quæ in alijs agnoſcimus, & nobis euenire ſimiliter poſſunt, vt cum morientem aliquem videmus. Inter omnia verò terribilia, illa magis timorem inijciunt, in quibus cum à nobis ſit erratum contra aliquem, tamen non poteſt lapſus à nobis penitus emendari, nec remediũ eſt in pnteſtate noſtra. Timor eſt magnus, quando malum eſt magnum, quando eſt repentinum, quando eſt ignotum, quando eſt valde propinquum, quando imminens malum vix poſſe propulſari exiſtimatur. Ita de cauſis ob quas fit metus, & de perſonis Ariſt. Quibus ſubijcit qui ſint ad timorem diſpoſiti. Eos autem eſſe docet liberos à metu, qui non arbitrãtur ſe mali quidpiam ſuſtinere poſſe, nam timor naſcitur ex opinione impendentis mali, quales eſſe ſolent qui opibus abundant, & amicitijs, ac florentes res ſuas intelligunt, & plurimum authoritatis habere, ſiquidem res proſperæ deprauare animos ſolent & audaces reddere, ac inſolentes vt non timeant, & alijs ſint contumelioſi. Illi etiam procul ſunt à timore qui cum acerbiſſimos caſus ſint experti ſæpiſſimè tanquam omnem ſpem rerum bonarum abiecerunt, vt ſuas miſerias quibus premuntur perpetuas credant futuras, vt nõ putent in ſe locũ ſupereſſe nouis calamitatibus. In quo numero ſunt qui ad ſupplicium ducuntur. Seneca deſines timere ſi ſperare deſieris. & idem Seneca oſtendit quomodo hæc duo tam diuerſa, timor ac ſpes aliquando pariter ſint. Ita eſt (ait) mi Lucili, cum videantur diſſidere coniuncta ſunt, quemadmodum eadem catena & cuſtodem & militem copulat, ſic iſta quæ tam diſſimilia ſunt pariter incedunt. Qui verò contrariam opinionem habent ij ad timorem proni ſunt. Vt qui aduertunt ſibi malũ aliquod inſtare, cui ſe obnoxios agnoſcunt, Qui ita timent, vt etiam aliquid habeant ſpei, nam videmus eos qui timent ad conſolationes ac remedia confugere, quod non facerent ſi omnem ſpem euadendi abieciſſent. Solent timere qui ſunt pauperes, qui debiles, & imbecilli, qui ſine amicis. Denique docet Ariſt. vſum excitandi hunc affectum in auditoribus. Is autem eſt vt eos inducamus in eam opinionem vt putẽt ſe malis eſſe expoſitos, docendo multos ipſorum pares & maiores grauia damna perpeſſos ab his à quibus nil periculi metuebant. Et idem dicat de genere malorum ac de temporibus in quibus ſe tutos credunt. Poterunt multi ex his locis Chriſtiano oratori deſeruire, cum timorem vult incutere ex memoria mortis, futuri iudicij diuini, recordatione gehennę, quę mox imminet peccatoribus. Sequitur Confidentia timori contraria quæ

Qui nam à timore liberi eſſe ſolent.

Qui nã ad timorem proni ſint.

Confidentia quid sit. quæ motus quidam animi est ex cognitione boni instantis, seu periculi vel depulsi, vel proximè depellendi proueniens, & coincidit aliquo modo cum spe, nisi quod spes omnem fiduciam significat, confidentia est vbi periculum alicuius mali adest, vel dici potest Cõfidentia est appetitio boni absentis ardui possibilis. Differt à Desiderio, quod confidentia est in parte animæ irascente, Desiderium in concupiscente, Illa est boni ardui & difficilis, hoc boni facilis, illa fertur ad media primum, inde ad finem, hoc ad finem suo impetu. Tunc autem nascitur Confidentia vel fiducia, cum res quæ saluti esse possunt propè iam adsunt, quæ verò terrere possunt, vel non sunt vel longè absunt. Item cum mala & incommoda eiusmodi sunt, quæ facilè habẽt remedium & auxilia præsto sunt, quibus malum arceamus, tũc enim non timemus sed confidimus, sicut quando nulli sunt qui à nobis iniuriam acceperint, nulli aduersarij, nulli æmuli vel si sint sunt amici, vel nostrum desiderium impedire nequeũt. Qui autem sunt ad confidentiam dispositi? ij à quibus longè absunt atrocia mala, & quibus adsunt prospera vnde possunt animum confirmare ad fiduciam, hi quibus remedia sunt in promptu. Et hi qui vident plura se habere quam alij, quos metuere possent. Etiam ira animos addit, ideo iram esse cotem fortitudinis Basilius affirmat. Denique cum nos non arguit conscientia sceleris cuiuspiam & credimus nos habere Deum propitium, qui votis fauebit, quod cum ex signis aliquibus aduertere possumus fidẽtiores simus, Vsus autẽ ac praxis excitandi hunc affectum sumi debet ex contrarijs rebus, quæ timorem incutiũt, ostendendo non adesse periculum mali, extenuando malum, ac periculum, amplificando bona quæ contra illud malum adsunt, & remedia & auxilia, & bonam conscientiam & Dei opem præsentem animando ad fortitudinem.

Confidentia quomodo differat à desiderio.

Causæ confidentiæ.

Qui sint ad cõfidentiam dispositi.

Verecundiæ Affectus. Cap. IX.

POst fiduciam transit Aristot. ad Verecundiam vel pudorem sequutus eundem ordinem, vt explicet quæ sint causæ ob quas solemus verecundari, & apud quos solemus hunc pudoris affectum sentire, & quomodo sint affecti qui pudore ducuntur. Verecundia est commotio vel ægritudo nata ex his malis quæ ignominiam, seu dedecus videntur inurere, siue sint ea mala præterita, siue præsentia, siue futura, sicut Inuerecundia est non tangi his rebus, neque animo commoueri. Quæ autem sint hæc

Quid est Verecundia.

hæc mala, quæ Verecundiam gignunt explicat in ſpecie Ignauia & timiditas, vt in Militia abijcere clypeum vel fugere, Iniuſtitia vt non reddere depoſitum, Incontinentia, infamia, & impudicitia. Quæſtum facere ex rebus minutis aut turpibus, & ex perſonis tenuibus lucrum extorquere, ſicut (ait Ariſt.) eſt antiquum prouerbium à cadauere etiam fructum capere. Et omnia quæ naſcuntur à ſordibus & illiberalitate. Rurſum qui ſunt nimij in flagitando, & callidè laudant rem alterius, vt ille pro ſua liberalitate indulgeat, vel qui licet repulſam paſſi ſint ab aliquo, tamen rurſum petunt & moleſti ſunt. Adulatio, vel præſentem aliquem laudare, & eius res ac facta nimis extollere, ſeu condolere alicui pluſquam oporteat, videtur enim quid ſimulatum, & facit nos erubeſcere. Præterea dedecus affert nõ poſſe tolerare labores, quos vel ſeniores tolerant, vel alij viri delicati, & digniores quam ipſe ſit, mollitudinem videtur appellare Cic. Sæpe beneficia accipere ab aliquo, & eius commodis augeri, nec nõ vetera beneficia exprobrare, anguſti & humilis animi ſunt. Iactare ſe ipſum & ſuas laudes prædicare, aliorũ recta facta ſibi adiudicare. Denique omnia alia opera à vitijs profecta, & omnia ſigna occultorum vitiorum pudorem afferũt, cum turpitudinem includant. Sed præter hæc vitia, ſunt & alia multa honeſta quibus ſi quis careat verecundatur. Huiuſmodi ſunt virtutes omnes, & omnia quę dignitatem ac decorem afferunt præſentem, ſi quis expers ſit earum rerum, quarum ſunt participes pares ſui ac ſimiles, & vocat pares qui ſunt eiuſdẽ nationis, ciuitatis, familiæ, ætatis. Turpe enim eſt è choro aliorum excludi ſi ſua culpa id natum ſit. Verecundantur homines cum paſſi ſunt vel patiuntur, vel paſſuri ſunt aliquid ignominioſum, cum inſeruiunt alicui in muneribus fœdis. Et cum plagas patiuntur & iniurias tanquam ſerui, hæc enim priuant homines honore, ideo pudorem afferunt. Hæ ſunt verecundiæ ac pudoris cauſæ. Iam verò etiam quæ ſunt perſonæ, coram quibus ſolemus verecundari oſtendit. Sunt illæ quas nos magni facimus, & apud quas cupimus nomen noſtrum magnificri. Hi ſunt qui nos admirantur, & quos admiramur nos, vel cum quibus de aliqua dignitate contendimus, vel eos à quibus ſperamus impetrare aliquid, in quorum arbitrio poſitum eſt vt dẽt, & eos qui prudenter de rebus ſolent iudicare. Solent pudorem mouere quæ publicè in oculis multorum nobis contingunt, cũ tot habeamus teſtes ac conſcios factorum. Et prouerbium eſt. Pudorem in oculis habitare. Eos item erubeſcimus qui vacãt

Quæ Verecũdiam gignũt.

Vitia verecũdiam faciũt.

Defectus etiã virtutum.

Corã quibus verecũdari ſolemus.

culpa

culpa qua ipsi notamur, & eos qui non solent esse procliues ad ignoscendum, sed potius seueri in culpas, hos magis veremur, Et eos qui faciles sunt ad denunciandum alijs quæ ipsi sciunt, vt sunt qui à nobis aliquando iniuriam acceperunt; & qui sunt maledici, curiosi in aliorum factis inquirendis, & deridendis. Et eos apud quos semper bene audiuimus, & à quibus quælibet obtinuimus, quiuè nostram amicitiam magnifaciunt. Ex dictis facile etiam cognoscuntur qui sunt ad verecundiam magis dispositi. Nempè hi quorum aliquid turpe coram patefactum est, qui sunt sibi conscij alicuius sceleris sui & maiorum suorum, & habent multos competitores in rebus suis, & qui versantur cum eis qui suorum scelerum sunt conscij. Hinc collige quomodo debeamus hunc affectum inducere, vt scilicet ostendamus rem aliquam esse huiusmodi, vt nos pudore debeat afficere, tum ob ipsam turpitudinem, tum propter eos, apud quos meritò verecundari debemus, præsertim in peccatis, quæ cum scandalo fiunt publicè, & curet vt ostendat auditores esse de numero eorum quos pudere oportet.

Qui faciles sunt ad verecundiam.

Gratia Misericordia Nemesis. Cap. X.

TRansit Arist. à verecundia ad gratiam vbi primo definit gratiam esse affectum per quem gratis inclinamur ad benefaciendum alicui non nostro cōmodo, sed eius cui fit; loquitur autem non de gratia quæ in remunerando beneficio fit, sed de ea qua gratis qui habet dat aliquid egenti. Quæ gratia dicitur magna, vel quando magnum aliquod datur ex sua natura, vel ratione eius, cui datur, vel quando fit tempore maximè opportuno, quia alter cui datur maximè optat vel indiget, vel quia solus fecit gratiam, vel primus. Parua autem cum vel res est parui momenti quæ datur, vel quando sui causa dat potius, quam alterius, vel quando negat minus, qui alias maius quid dederat. Qui ergo ad faciendam gratiam vult excitare, ex his locis gratiam & beneficium amplificet, eodemque modo si velit inducere ad cognoscendam gratiam sibi factam; ex ijsdem locis efficiet significando & indigentiam eorum, & alterius liberalem animum; in quo genere optimè Dei gratiā in nos magnificare possumus. Sequitur Misericordia quæ est animi affectio orta ex opinione mali quod affert dolorem, vel necem alicui, quem indignum tali calamitate iudicamus. Circa quam etiam exponit quæ res faciant aliquem miserabilem, erga quas perso-

Gratia quid sit Aristot.

Misericordia quid sit.

personas misericordiam exercere soliti simus, & quomodo affecti qui misericordia mouentur. Addit etiam ad melius explicandam naturam huius affectus, vt illud malum sit vel præsens, vel proximum, & tale sit, vt possit etiam idem malum aut mihi, aut alicui meorum obuenire. Tales sunt qui similia mala aliquando perpessi sunt, senes etiam, hominesque imbecilli, & viri docti qui in lectione, multa didicerunt, & qui multa familia onerantur. Ob defectum huius conditionis, qui sunt in extrema calamitate, non mouentur miseratione, cum non putent alios plura pati posse quàm patiantur ipsi; nec qui se beatos supra modum existimant. Quæ autem mala misericordiam mouent in specie? Quæ à fortuna inuehuntur non culpa nostra, vt spoliari amicis, patrimonio, item morbi, egestas alimentorum, senectus grauis, mors, verbera, deformitas, obtruncatio membri, debilitas, frustrari votis suis. Cum res veniunt quando iam non prosunt, quando videmus aliquem cui nihil prosperi contingere solet. Sed in quos misericordes esse solemus? in familiares, nam in parentes & alios propinquos est alius affectus, doloris potius, cum enim simus coniunctissimi eadem mala videntur nostra: in amicos, qui prius erant opulenti, nunc præ inopia, emendicata stipè victitant. In eos quibus proxima imminet calamitas aliqua, licet nondum sit præsens. In eos qui pares, ac similes nobis sunt, familia, ætate, disciplina, cum nobis etiam eadem possint contingere. Item in eos quorum calamitates oculis videmus, vt faciunt aliquando Oratores ostẽdentes vestes cruentas, vulnera, aspectus miserandos, & alia similia etiam oculis repræsentata, & auribus etiam verba miseranda obijcere, multum possunt misericordiam excitare. Sicut solemus Christi Domini nostri passionem repræsentare: & vestis Ioseph sanguine tincta patrem, maximè ad lachrimas cõmouit. Ex dictis patet vsus & praxis excitãdi huiusmodi affectum misericordiæ, amplificando calamitatem significando idẽ ipsis posse euenire, describendo miserabilem statum calamitosi, qui sine culpa patiatur, & rem oculis subijciendo. Hi loci vsui esse possunt cum commendamus inopes ac miserabiles familias, & magis adhuc cum plurimorum animas ignorantia, & peccatis repletas, sub miserabili Dæmonum tyrannide repræsentamus oppressas, & æternis cruciatibus obnoxias. Oppositam misericordiæ facit Arist. eam commotionem quam vocãt Nemesim, quæ magis repugnat misericordiæ, quã vel inuidia, vel emulatio, quamuis, & hæ aliquando opponantur. Est autẽ

Quænam misericordiam moueant.

Nemesis misericordiæ opposita.

Neme-

Nemesis, siue vt aliqui vertũt, Indignatio, dolor est de alieno bono quo aliquem indignum iudico. Sicut misericordia; dolor de malo quẽ non merebatur, & sine culpa patitur. Sicut ergo cũ videmus pati immeritos & bonos, miseremur, ita contra cum videmus impios prosperè agere, ad dignitates euehi, stomachamur. Et differt ab inuidia, nam hæc non dolet de bono alterius, quia sit illo indignus, sed simpliciter, quia aliquis sibi ęqualis, habuit illud donum non ipse, etiam si dignus ille sit, vnde inuidia in malum sumitur, non ita Nemesis. Hic affectus qui est Nemesis, vel indignatio, cum sit circa illa bona quæ quis non meretur, non excitatur pro bonis animi, si quis sit iustus, fortis, vel alia virtute præditus, quia hæc quisque suo studio sibi comparat, & laudem merentur, non indignationem, ac nemo habens virtutem indignus ea iudicatur, sed indignamur ob externa bona, vt opes, dignitates, amicitias, fauores, hæc si indignis dentur, dolorem inurunt & indignationem, pręsertim si repente ad huiusmodi bona deuenerint, ac subitò parta, nam veteres diuitiæ, & dignitates minus quam nouæ offendunt. Etiam bonis solent homines indignari, quando bona adepti sunt minus sibi consentanea, quibus nec vti sciunt, vt si viro bono quidem, sed inepto ad regimen contingat magistratus, si Puella ignobilis nubat viro optimato, Indignamur cum inferior in aliquo genere competit cũ superiore, vt si quis inferior in bello, alteri aptiori præferri contendat, vel superiori præferatur, & similiter omnis inferior contendens cum superiore indignationem mouet. Hæ sunt causæ ob quas, & personæ quibus indignamur. Ad indignationem vero facile commouentur ij, qui eorum bonorum sunt capaces, eaque aliquando adepti sunt. Item qui virtute præditi, indigne enim ferunt ad indignos bona deuenire. Vt viri fortes qui sua virtute ea consequi possent. Rursum honorum cupidi, qui digni tali honore habentur quem alij indigne sunt consecuti.

Nemesis & Inuidia in quo differát.

Nemesis non excitatur ex virtutibus.

Quæ sint quę Nemesim moueant.

Qui mouentur magis Nemesi.

Ex his apparet vsus ac modus tenendus, vt quis Nemesim excitet. Qui locus Christiano Oratori non crebro tractandus, occurrit, nisi aliquando in vniuersum solum dicat huiusmodi bona dignis danda esse non indignis, ex iustitia distributiua.

Inuidia Aemulatio Contemptus. Cap. XI.

ORatori Christiano Non occurret occasio ad excitandam inuidiam, ad compescendam vero frequens. Est autem inui-

inuidia animi ægritudo, quæ gignitur ob res alicuius secundas erga eos qui nobis pares sunt, quos nollemus eo bono potitos. Sunt propensi ad hanc inuidiam, qui habent multos sibi pares in eisdem studijs, arte, ætate, familia &c. nam figulus figulo inuidet: Qui multa huiusmodi bona habent, quasi omnia sibi essent debita, vt qui sint eximij in aliqua doctrina, & honore. Item qui sunt honorum cupidi, promptiores sunt ad inuidendum quam alij qui his cupiditatibus non subiacent, vt videmus inter aulicos qui seruiunt, vt aliquam dignitatem obtineant, & qui volunt sui nominis existimationem propagare. Solet autem ferri contra eos qui scilicet sunt nobis pares & propinqui. Inuidia enim est inter pares, & eos cum quibus de honore est nobis contentio, & qui eisdem desiderijs tenentur quibus & nos. Et cōtra eos qui aliquid celeriter & facili negotio adepti sunt, cum alij multo labore nihil effecerint. Et his qui aliquid procurant quod si obtineant probro nobis ipsis futurum sit. Et his qui ea possident quæ nobis valde apta fuissent. Et his qui cum parua aut nulla rei familiaris iactura sunt ea consecuti in quibus comparandis nos magnos sumptus fecissemus.

Qui ad inuidiam sūt proni.

Quibus inuidemus.

Post inuidiam ponitur ab Arist. æmulatio græcè zelus quæ est animi affectus quo dolemus nos non habere aliquid, quod in alio videmus, nō quod displiceat in alio esse, sed dolemus nobis deesse & prouocamur ad imitandum. Cicero sic definit. Est egritudo si eo quod concupieris, alius potiatur, ipse careas scilicet non quia ille habet, sed quia ipse non habes. Et solet sumi in bonam partem, sicut inuidentia in malam, hæc studet vt alter bono careat, sed ęmulatio studet fieri alteri similis. Sunt dispositi ad ęmulationem, qui multa sibi pollicentur & se dignos esse vt habeant quæ non habent existimant, quales sunt magnanimi, & iuuenes bonæ indolis. Et qui sunt præditi ijs dotibus, quibus honos tribui solet. Et hi quorum maiores aut cognati aut ciues honorati similiter fuerunt.

Aemulatio quid sit.

Iust. 1.

Qui ad ęmulationem propensi.

Sed quæ sunt bona, quę æmulamur? præsertim virtutes quia his honos debetur, & ea quibus alijs prodesse possumus, vt sunt opes, beneficia, dignitates, sapientia & eloquentia, quia his potiti possumus esse benefici alijs. Qui ergo ad æmulationem vult prouocare aliquos, disponat auditores eo modo quo diximus, ostendat talia esse bona & tales personas quas volumus ęmulari. Sicut D. Paulus docet Aemulamini charismata meliora quia nos Christiani æmulatores Sanctorum in eorum virtutibus ac heroicis actionibus esse debemus.

Quæ bona æmulationi subdantur.

Huic

Contemptus Huic opponit contrarium affectum quem Contemptũ vocat, cum quis despicit eum qui contraria mala patitur, his bonis quæ nos æmulamur, vel cum quis non æmulatur, quæ alius habet bona, sed parui æstimat & contemnit nec curat vt ea assequatur. Vt si philosophus contemneret opes, honores, ac dignitates, quas alij appetunt. Quod postremum est maximè secundum perfectum Christianæ Religionis spiritum, vt Franciscus & tam multi Sancti & D. Paulus contemnebat omnia tanquam stercora propter Christum. Hactenus cum Arist. de affectibus speciatim egimus. Ex quibus multa sunt quæ ad praxim concionum nostrarum referri possunt. Nã Iram possumus optimè acuere in auditoribus iuxta illud Irascimini & nolite peccare, contra omnes peccatores vt idem Propheta dicebat. In matutino interficiebã omnes peccatores terræ. Et ad Mansuetudinem prouocare quæ est iræ moderatio iuxta illud Christi. Beati mites &c. Ad amorem vero Dei & proximorum sæpe conciones debent dirigi, ad odium & detestationem peccati & omnium scelestorum; sicut Deo odio est impius, & impietas eius. Ad timorem & fiduciam in Deum, ad confidentiam in operibus bonis, & Christiana perfectione, Verecundia est optimum frænum vt à turpitudine abducat. Gratia & Misericordia sunt affectus maximè pietati Christianæ consentanei Indignatio vero ac Nemesis potest etiam contra se ac delinquentes exerceri. Inuidia potius compescenda est. Aemulationis autem Spiritus optimè potest in bonum conuerti. In his autem locis ab Arist. enumeratis multa inueniet Orator Christianus ad suas conciones vtilia quibus commodè ad excitandos animorum motus vtatur, multa pro re nata ducendo ex allatis locis argumenta.

Philipp. 3.

Psal. 6.

Psal. 100.

Quomodo excitandi, aut comprimendi singuli affectus ex locis Theologicis, & primum de Amore.
Cap. XII.

Sed præter Aristotelicos, quos iam explicauimus locos habemus adhuc ex sacrorum librorum, & Patrum Sanctorum voluminibus alios, non solum excitandis affectibus, sed etiam comprimendis, idoneos ex principijs supernaturalibus desumptos: vtrumque autem Christiani Oratoris est munus & mouere affectus vbi vtiles sunt, & sedare cum aduersus Dei legem & rationem insurgunt. Quamuis autem ingeniosè quispiam ad doctri-

doctrinam Aristotelis hęc reuocare possit, tamen non visa est nobis hæc industria aut valdè vtilis, aut necessaria, quin etiam ex ipsis sacris fontibus hausta aqua quodāmodo futura sit limpidior. Initium ab Amore sumamus, quem S. Aug. primam inter passiones, & aliarum originem esse docet. *14. de Ciu. Dei c. 6.* Est autem Amor complacētia appetitus in obiecto amabili, qui cū possit esse aliquando bonus, aliquādo malus ille excitādus, hic oratione frænandus. *Amor bonus & Amor malus qui nam.* Primi generis est amor erga Deum, amor rerū spiritualiū, amor proximorum iuxta Christi legem, secundi generis est amor sui, cui iūctus est amor nimius vitæ, sanitatis & cōsanguineorū principiūmultorum imò omnium malorū. Amor illicitæ voluptatis, quo, humanū genus ad extrema vsque perniciē deperit. Amor mundi & rerum temporaliū inordinatus. In vniuersum loquendo tria sunt principia, quibus amor accēditur, quæ ad amandum Deum præcipuā vim habent. *Tria principia Amoris.* Primum principium bonitas rei amatæ. Bonum & pulchrum, ait Dion. Areop. omnibus esse desiderabile, & amabile. *Dio. lib. de diuin. nomin. cap. 4. par. 1.* Idem docet Arist. ideo apud Græcos καλὸν pulchrum, seu bonum dicitur à verbo græco καλέω quod est allicere, & ad se vocare, & Deus dicitur καλὸς tanquam summè diligendus. Secundum principium est similitudo inter amantem, & rem amatam; *8. Eth. c. 5. 7. Moral. Eudē. c. 6.* Siquidem quæ similia sunt facilè conciliantur: sic etiam Aristot. similia similibus maximè gaudent; dum tamen vt idem Arist. excipit, quæ sunt similia non se inuicem turbent, & impediant. *2. Rhet. c. 4.* Tertium principium est amari ab alio: ob id Seneca Monstrabo, inquit, tibi amatoriū sine medicamento, sine vllius Veneficæ carmine. si vis amari, ama] *Epist. 9.* estque commune prouerbium. Magnes amoris, amor. *Ioan. 10.* Sed de locis vnde sit amor Dei eliciendus in tertia parte agendum est plenius. Vniuersè, de omnibus amoribus loquendo, statuat Orator firmum aliquod, ac certum principium, illudque auditorum animis imprimi curet, ad quod tanquam ad certam normam, totum hoc negotium, omnium in quocunque genere amorum sit reuocandum. Principium autem hoc, communissimo illi philósophorum axiomati optimè innititur, scilicet, In omni rerum genere, Vnum aliquod primum, ac summū dari, quod sit cæterorum in eo genere, mensura & regula sicut inter luminosa est sol, inter calida Ignis, inter cęlorum motus primū mobile, Inter morales virtutes Prudentia, inter Christianas Charitas. Eodem modo, inter omnes amores, aliquē supremum ac maximum asignari oportet, per quem, de cæteris omnibus iudicium feratur, sint ne boni an peruersi, sint ne abijciē- *Amor Dei regula omniū amorum.*

di, an retinendi sint fouendi an moderandi. Quis nam verò sit hic primus amor, cæterorum regula amorum, facillimum est, determinare: Dictum est iam, neque à quopiam negari potest Bonum ac pulchrũ esse ipsius amoris obiectum, nec dari amorem, qui non in bonum aliquod, aut verum aut certè apparens feratur, Deum autem esse verissimum ac summum bonũ, à quo bonum omne manat, quis nisi amens, vel Atheos negauerit? Quid enim est Deus, si quod nullo fine concludi potest, quis velit definire, nisi ipsissima bonitas absoluta, Ipsum pulchrum, ipsum vt Theologi loquuntur essentialiter Bonum? Ad quod videtur Christus alludere voluisse, cum à quopiam, titulo magistri boni salutatus, Cum tamen qui salutabat, eum nequaquam Deum, sed solum hominem esse crederet, dixit, quid me vocas bonum? solus Deus bonus est. Ex hoc igitur tam certo, tamq; rato principio, omnibus manifestum debere esse arbitror, ipsi Deo, verè ac proprijssimè nostrum deberi amorem, & ad hunc ipsum tanquam ad Lydium lapidem, cęteros omnes examinandos, reuocandosq; esse amores. Proinde ab vnoquoque nostrũ cor & Amorem sibi tribui, Deus ipse, iure suo exposcit, cũ ait fili prebe mihi cor tuum, cui à nobis illud meritò, & conueniẽtissimè respondeatur. Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Secundò, Ex eodem principio, vrgebit & colliget Ecclesiastes, Cum Deus sit maximum bonum, infinito interuallo, bonum omne creatum transcendens, ei summum quoque deberi amorem, & super omnia omnino esse amandum; Quare, cæterarum rerũ ita moderandi amores, vt nihil sit omnino, quod Deo æquiparemus, Certè Deus suæ gloriæ, nostriq; amoris zelator amantissimus, id nequaquam ferrè potest, propter eaque Arcam veteris testamenti, in qua Deum ipsum præsentem Hebræorum populus colebat, acerrimè tulit, à Philistæis in eodem templo, eodemque loco cum Idolo Dagon collocatam, nec tãtam iniuriam ferens, & ipsum idolum in frusta concisum, super ianuæ limen pedibus calcandum prostrauit, & populus ipse tãti sceleris author, multorum millium nece pęnas reportauit. Hanc Christus doctrinam mundo significauit, his verbis, Qui amat patrem & matrem plusquam me non est me dignus, Imò addit, Qui non odit patrem & matrem, & filios & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus, quo dicto illud innuit, in sanctum odium, conuertendum esse parentum, atque adeo sui ipsius amorem, quando

Sũmus amor Deo debetur.

supra

ſupra vel contra Dei dilectionem ſeſe audeat erigere, Rectè ergo Auguſtinus Amandus eſt generator, ſed præferendus eſt creator. Quare, apud nos illud maneat, Dei Amori, Deique voluntati, omnia eſſe poſtponenda, vt illud cordi noſtro inſcribamus, quod eſt apud Dauidem, In capite libri ſcriptum eſt *Pſal. 39.* de me, vt facerem voluntatem tuam, & quod ſequitur, identidem canamus, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei, tanta conſtantia, vt ſi aliqua omnino res me contra Dei amorem ad ſe reuocare tentauerit, illud Beatæ Agnetis reſponſum, à me repetitũ accipiat, Diſcede à me pabulum iniquitatis, quia ab alio amatore præuenta ſum. Tertiò Prędicandum itẽ eſt, Deum, eſſe principium quoddã vniuerſale, à quo bonum omne quod ſit in rebus creatis, manat, Cum enim, iuxta philoſophos Bonum, & ens conuertantur, queadmodum quod ſunt, *Omnia propter Deum amanda.* à Deo ſunt, Ita quicquid habent boni, ab eodem authore, ac fonte habent Deo. Ex hoc rectè ſequitur, nullum aliud bonum per ſe amandum eſſe, ſed ad Deum ordinandum, ita vt in riuulo fontem, in radio, ſolem ipſum æternum agnoſcamus & amemus: Quare ſi quis in alijs bonis quæ ſunt extra Deum, ita ſuũ conſtituit amorem, vt in eis quietem, & quaſi finẽ conſtituat, in eam incurrit, quam abuſionem maximam iudicat Auguſtinus, quæ eſt Vti fruendis & frui vtendis, & quam Greg. Na- *Orat. 2.* zianz. ipſius Idololatriæ originem fuiſſe aſſerit, Et in qua, pec- *Theol.* cati mortiferi veram, & vt vocant Theologi formalem rationem eſſe, non eſt dubium, Cum peccatum, non aliud ſit quam auerſio ab incommutabili bono, & conuerſio ad bonum commutabile, Deum ipſum fontem aquæ viuæ derelinquendo & ci- *Hier. 2.* ſternas diſſipatas, quæ ſolidi ac veri boni aquas continere nequaquam valent ſibi fodiendo: Quod ipſum, quia non prius aduerterat Auguſtinus, aliarum rerum amoribus irretitus, vehementer dolet, & ſeipſum cum lachrymis accuſat dicens ac repetens Sero te amaui pulchritudo tã antiqua, ſero te cognoui pulchritudo tam noua, tu intus eras, & ego foris te quærebam, & in iſta formoſa deformis irruebam. Ex hactenus dictis manifeſtè apparet, omnem peruerſum amorem, cuiuſmodi eſt Amor ſui, & Amor laſciuus, quia Dei amori opponuntur à nobis tanquam peſtẽ ac dirum venenum, abijciendum eſſe, Amorem vero rerum ſpiritualium, & cęleſtis ſapientiæ, ac virtutum omnium, vt qui diuinum amorem, tanquam eſca ignem foueat amplectendum, Alios autem rerum temporalium amores, vt ſunt diuitiarum, Honorum, dignitatum, ſanitatis, Vitæ etiam, ita moderandos, vt ab Dei Amore, quem diximus debere, cæ-

terorum amorum esse mensurã, omnino pendeant, ita vt si quid contra Dei voluntatem & Amorem pugnent vt noxium venenum abijciantur, hoc est enim quod Christus docet si oculus tuus vel manus vel pes scandalizat te, abscinde & proijce abs te, hoc est si quis inter homines tam charus tibi fuerit, tanque vtilis ac necessarius vt est oculus Manus, aut pes, & nihilominus scandalum tibi est & à Dei amore auertit, eijciendus est, Et idem de rebus omnibus esto iudicium. Hæc de Amore genericè dicta sint, ad particulares descendamus. Ad amorem rerum spiritualium, ac vitæ Christianæ, virtutumque ingenerandum, vt etiam simul expellat amorem mundi, ac rerum temporalium, debet sæpe excurrere oratio Christiana per aliquos locos communes adhoc idoneos, cuiusmodi sunt; Primò dignitas, & pulchritudo rerum spiritualium, virtutum ac professionis Christianæ supra res omnes temporales, quæ vilissimæ sunt, & minimè faciendæ, cuius rei iudicium debemus à Deo accipere, qui est optimus rerum æstimator & arbiter, qui in scripturis sanctis docet, terrena hæc bona, esse vt paleas, vt fœnũ, vt lutum, vt stercora respectu spiritualium, quæ sub nomine auri, gemmarum, thesaurorum proponit. Ideo Salom. optaui & venit in me Spiritus sapientiæ, & præposui illam sedibus, ac regnis; & diuitias nihil esse duxi, quia omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur in conspectu illius. Et Paul. Propter quod omnia detrimentum feci, & arbitror, vt stercora vt Christum lucrifaciam: deinde vt anima corpori præstat, ita res ad animum perficiendum pertinentes ijs quæ corpori vtiles sunt. Secundus locus est Dei voluntas, quæ nobis maximè commendat, hæc spiritualia & contra ab amore terrenorum dehortatur. Tertius locus est dulcedo ac suauitas vera, & solida quam secum affert rerum spiritualium exercitatio, & gustus iuxta illud psal. Gustate & videte quam suauis est Dominus, & illud non habet amaritudinem conuictus illius nec tædium. Non sic temporalia bona, habent enim laborem & ærumnas, & amaritudinis plurimum. Delectationes sæculi huius inquit Greg. cum non habentur excitant appetitum, habitæ verò nauseam generant; at spirituales habitæ æstimantur, & excitant adhuc maiorem sitim sui] cuius ratio est ex eodem Greg. & D. Thom. quia res cum habentur tũc cognoscuntur quales sint, ideoque experientia docet nos, quã parum omnia valeant temporalia, & quam multum spiritualia, nam illa cognita contemnuntur, & ad alia rursum temporalia suspiramus semper inquieti, hęc verò possessa habentur in pretio,

Loci ad amorem rerum spiritualium spectantes.

Dignitas.

Sap. 7.

Phil. 3.

Dei volũtas.

Dulcedo.

Psal. 33.

Sap. 8.

Hom. 36. in Euang. initio.

p. 2. q. 2. art. 1. ad 3.

tio,& maius adhuc sui desiderium excitant. Quartus: spiritualia saturitatem afferunt animæ,& quietem vt in his sentiat homo se contentum, cum contra, qui rebus temporalibus inhiant pleni perturbationibus viuant, nunquam in eis quietem, & saturitatem inuenientes, vt apparet in appetitu diuitiarum, ac voluptatum & honorum. Hoc est argumentum Christi ad Samaritanam, qui biberit, ait, ex hac aqua sitiet iterum; qui autem bibet ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: cuius diuersi effectus veritatem, & causam docet Bern. tractans illa verba D. Petri. Ecce nos relinquimus omnia. Anima, inquit, rationalis cæteris omnibus rebus, quæ scilicet non sunt Deus, occupari potest, repleri non potest & causam assignat in tractatu de diligendo Deo: quia res aliæ præter Deum non sunt naturales cibi animæ, vt si quis crederet satiari se posse vento; stultus esset, inflari potest, satiari non potest, satiamur illo cibo de quo Christus: Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam quoniam ipsi saturabuntur. Et August. Deum alloquens, Anima nostra, inquit, facta est capax maiestatis tuæ, vt à te solo, & à nullo alio impleri possit. Quintus locus sit stabilitas, permanentia, & æternitas præmiorum, quam spiritualia pariunt: ex altera parte incertitudo, ac breuitas omnium temporalium, quæ afferunt æternam calamitatem. Istud est quod etiam Samaritanæ Christus dixit. Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternã. Sicut hæc mundi præsentis bona sunt cisternæ dissipatæ, quæ cõtinere non valent aquas; quodque peius est pariunt ęternitatẽ pænarum post pauculos vitæ huius annos. In hoc argumento versatur liber, qui dicitur Ecclesiastes, idest Concionator: quo titulo docet Spiritus sanctus, Concionatores in hoc debere assiduè versari, vt contemptum rerum mundi probent, ac persuadeant, atque è contrario æstimationem, excellentiam, & amorem rerum spiritualium ingenerent auditoribus. Agitur in eo libro de vanitate, ac breuitate omnium quæ tanquam bona appetunt, sæculi huius amatores, & assumit hoc Thema: Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Et in fine libri tanquam omnium summam afferens adiungit. Finem loquendi pariter omnes audiamus, Deum time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo. Denique in sacris literis tot tantaque viri iusti priuilegia recensentur vt ex ijs egregium libellum vir pius, & doctus Ludouicus Carbonius ex centum priuilegijs composuerit, ex quibus facilè erit, centum locos communes habere paratos ad hanc ipsam rem persuadendam.

Saturitas.

Cap. 3.

Matth. 5.

In solil. c. 3

Stabilitas.

Amor proximorum excitandus. Cap. XIII.

AD amorem proximorum debet Concionator sæpe hortari, ac impellere auditores, sicut Apostoli in suis epistolis faciunt, & vniuersa scriptura. Argumenta ex his locis eliciet. Primò, quia amor est valdè naturæ nostræ conformis, & homini ab ipsa natura insitus, nec est vlla gens tam barbara quæ nõ agnoscat hanc legem amoris in pectore humano scriptam, maximè cum videamus bruta animalia eiusdem generis sibi inuicem consentire, nec fermè inter se pugnare, sed iuuare se mutuò vt apparet maximè in coruis, gruibus, ciconijs. Secundò maius adhuc debitum est ob fraternitatem spiritualem, qua sumus Christiani, & habemus eundem Patrem Deum & Christum: eiusdem prætioso sanguine redempti: eandem doctrinam Euangelicam audimus, eadem sacramenta suscipimus, ac pręcipuè eodem cibo spirituali in eadem sancti Altaris mensa nutrimur, ad eandem hæreditatem & cęlestem patriam aspiramus. Tertiò quia sumus membra eiusdem corporis sub eodem capite Christo, vt Paul. egregiè docet, quare debet vnusquisque alterum considerare vt membrum suum. Chrysost. hom. 14. in Ioan. Nemo, ait, priuatam quærat vtilitatem, sed & proximi: corpus namque vnum sumus, & inuicem partes & mẽbra, & docet in proximo non quærendum sit ne amicus, sit consanguineus, sit cognatus, an vicinus, sed quod sit membrum eiusdem corporis, & meum membrum, hæc est summa amicitia; sicut ergo (ait) ridiculus foret qui quæreret vnde secum esset amicitia, aut propinquitas, ita qui in proximo propinquitatem attenderet, cum longè sit maior communicatio in eodem corpore, cum omnes in vnum corpus baptizati simus. Quid significat (inquit idem) in vnum corpus? nè diuidamur, sed vt mutuam consuetudinem amicitiamque tanquam vnum corpus seruemus, nolimus inuicem alter alterum contemnere, ne nos ipsos contemnamus, nemo carnẽ suam odio habuit, sed nutrit ac fouet] Basil. Eodem argumento vtitur Cõsideremus (ait) amorem, quem sibi mutuo membra impendunt, se defendunt, se adiuuant, & dolent omnia membra inuicem malum alicuius mẽbri. Rursum Chrisost. vocat charitatem neruos corporis, quibus ossa colligantur, clauos qui iungunt in tectis tabulas, ac ligna, calcem in parietibus, bitumen in nauibus. Quartò præceptum nobis à Deo & à Christo datum, quod peculiariter suũ

Loci ad excitando proximi amorem. Natura.

Fraternitas.

Mẽbra eiusdem corporis. 1. Cor. 12.

Epist. 68.

Præceptum Christi. Ioh. 15.

præce-

præceptum vocat, hoc eſt præceptum meum & nouum mandatum, & in quo vult dignoſci ſuos diſcipulos. In hoc agnoſcent homines quod diſcipuli mei eſtis: propter quam cauſam Ioannes in ſuis epiſtolis adeo commendat Chriſtianis dilectionem, ſicut ipſemet reſpondit, quia præceptum Domini eſt, & ſi ſolum fiat ſufficit. Quintò, quia in hoc vno præcepto tota lex ſeruatur vt Paulus probat, & infert: qui diligit proximum legem impleuit, & plenitudo legis eſt dilectio: etiam includit amorem Dei, eſt enim vna virtus, & habitus vnus, charitas qua diligitur Deus propter ſe, & proximus propter Deum, licet duo ſint præcepta, quæ inter ſe ita connexa ſunt, vt vnum alterum inferat, & defectus vnius neceſſario includat alterius defectum. Sextò, fructus quem in Rep. Chriſtiana, in ciuitatibus, in congregationibus, in religionibus, in familijs affert hic amor: omnia enim conſeruat in pace, in gaudio, in mutuis obſequijs, præſeruans ab omni iniuria & læſione: inde Dauid prædicat ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum: & comparat id odori & vnguento, quod corroborat totum corpus, & rori fęcundanti agros, & reddenti vberrimos fructus diuinæ benedictionis. Ad amorem quē proximis debemus doceat etiam Chriſtianus Orator, multum conferre vt quiſque ſumma diligentia curet non ſolum amare alios, ſed vt ametur & ipſe ab alijs, quomodo autem conſequi id valeamus. Ambr. docet. Itaque inquit id agamus vt omni ſedulitate commendemus exiſtimationem, opinionemq; noſtram, vt primum placiditatem mentis, ac animi benignitatem influamus, in affectum hominum; popularis enim & grata eſt omnibus bonitas, nihilq; quod tam facilè illabatur humanis ſenſibus, ea ſi manſuetudine morum, & facilitate animi, & moderatione præcepti, & affabilitate ſermonis, verborumque honore, patienti quoque ſermonum vice, modeſtiæq; adiuuetur gratia, incredibile eſt, quantum procedit ad cumulum dilectionis] De hoc etiam ſupra ex Ariſtotele multa intulimus.

Plenitudo legis.

Rom. 13.

Fructus.

Quid faciat hominē amabilem.

l. 2. off. c. 7.

Amor ſui & laſciuus reprimendus. *Cap. X I V.*

NOn ſolum autem hoc curandum eſt, ſed etiam amor peruerſus & noxius exagitandus, ac reprimendus eſt & vniuerſè & ſpeciatim. Sæpe aduerſus peruerſum amorem ſui ipſius, agendum eſt qui ſecundum naturam corruptam eſt principium omnium malorum, & radix hominis veteris, Dicente

Amor ſui origo omnium malorum.

Matt. 10.

Christo, Qui amat animam suam perdet eam, ex qua radice pullulant multi praui amores, vt sunt nimius amor vitæ ac sanitatis, voluptatum, opum, honorum: Item inordinatus amor consanguineorum, patriæ, amicorum quibus nonnunquam vt fiat satis Deus offenditur: hinc Adamus nè Vxori displiceret diuini mandati transgressor est factus. Propterea rectè Paulus si hominibus placerem Christi seruus non essem. Loci ex quibus inuehi quis possit in hunc sui amorem peruersum hi esse possunt: Primò explicatio perniciosæ conditionis, quia nisi comprimatur huiusmodi est, vt obscuret rationis lumen, & statuat bonum malum, & malum bonum, ac induret cor hominis ad Dei hominumque monitiones, efficiatque vt homo in huius vitæ commodis totus sit, penitusque rerum spiritualium gustũ amittat. Secundò, Hic amor ipsi Deo ac diuinæ bonitati maximè contrarius est: cum enim diuina bonitas maximè se ipsam communicet, φιλαυτία non Deo non hominibus sese accõmodat, sed semper quæ sua sunt quærit. Tertiò proponendi sunt pessimi eius affectus; Surripit enim Deo gloriam, ac sibi assumit, reddit animum inquietum ac turbatum, vt est equus effrenis, seu tanquam agitata fluctibus nauis, implet multis sordibus animam, vt aqua putridum fætorem exhalans est denique venenum quod animæ vires omnino depascitur, & omnia spiritualia bona, inficit. Quartò iuuabit proponere turpitudinem ac deformitatem eorum bonorum ad quæ amor proprius fertur, quæ propter vanitatem ac breuitatem ingerunt multa peccata, & consequẽter amissionem cælestis præmij ac pœnas æternas, & ideo contemnenda vt Christus docuit in sermone quem habuit super montem, vbi beatos prædicat pauperes spiritu, mites flentes, misericordes, esurientes, mundos corde, patientes. Lege Aug. Quid (ait) amor rerum vanarum & noxiarum? ex quo mordaces curæ, perturbationes, mœrores, formidines, insana gaudia, discordiæ, lites, bella, insidię, iracundiæ, inimicitię, fallacia, adulatio, fraus, furtum, rapina, perfidia, superbia, ambitio, inuidentia, homicidia, parricidia, crudelitas, sæuitia nequitia, luxuria, petulantia, inpudentia, impudicitia, fornicationes, adulteria, atque immunditiæ, quas turpe est dicere] & alia quæ præterea subdit.

Gal. 10. — *Effectus amoris proprij.* — *Mat. 5.* — *22. de Ciu. c. 22.*

Ex hoc amore sui alij nascuntur, vt dixi peruersi amores, præsertim amor lasciuus pestilentissimus planè & omnibus machinis oppugnandus ex his & similibus locis. Primò exsuscitat hic amor multas in animo perturbationes, quibus tanquam

Amor lasciuus.

furijs

furijs exagitamur, vt sunt cupiditates, maleuolentiæ, terrores ærumnę temeritates, errores, ignorantiæ; Aliquos scimus ex vehementi amore in insaniam versos, & misere perijsse. Secundò, Ex hoc, turpissima scelera perpetrata sunt sacrilegia, homicidia, adulteria, cædes, hæreses, quibus plenæ sunt omnes historiæ & veteres & recentiores. Tertiò consideret quisque dāna quę sibi possunt ex hoc euenire tum animi, tum corporis, tam familiæ, tam bonis externis, quā famæ; & sit exemplum, Salomon sanctissimi viri filius, qui quoniam adamauit Mulieres, licet esset sapientissimus factus est stultissimus, vt idolis gentium templa Hierosolymis ciuitate tam sancta erexerit. Quartò nihil est quod ita exterminet ex animo omnem sensum & amorem spiritualium rerum, vt hic amor, ita vt nec locus sit orationi ac deuotioni, nec sacramentis, nec verbo Dei, nec charitati erga Deum, vel proximum, neque vllis christianis actionibus. Salubre est remedium honesta occupatio: quæ ab noxia recordatione, ac specie cogitationē auellat: rectè enim Diogenes apud Laertium dicit, amorem esse otiosorum negotium: mutanda verò etiam loca interdum: illud omnino verè dictum est, Principijs obsta sero medicina paratur. Cum mala per longas inualuere moras. Amori contrarium est odium, quod ex D. Thoma est quædam dissonantia & alienatio appetitus erga id quod existimatur noxium, & malum, ac fugiendum, ex quo nascitur odium inimicitię quo appetimus malum aliquod inimico inferre. Est autem hic affectus commouendus contra peccatum, & aliquando contra peccatores, vt paulo ante dixi, ne malo exemplo, authoritate, aut opera cæteris obsint. Sed de odio ac detestatione peccati dicam in tertia parte, de odio inimicorum sedando quædam in affectu iræ perstringam.

Loci contra hunc amorē. Effectus pessimi amoris lasciui. Remedium. Odium.

Concupiscentia, & Auaritia. Cap. XV.

SEquuntur alij affectus quatuor, qui item in concupiscibili parte ponuntur, ac primum occurrit cōcupiscentia seu desiderium. Est enim ex Nisseno appetitus boni futuri nondum obtenti, vel appetitus fruendæ voluptatis: qui item modo bonus, modo est malus affectus: Sunt enim quædam desideria improborum mala & vitanda, quædam iustorum bona & expetenda, ac proinde Christiano Oratori extinguenda illa, hæc concitanda. Sed ad cōmouenda desideria virtutum & bonorum spiri-

Lib. de Resur. & Anima.

spiritualium possunt vsui esse ijdem loci quos supra de amore spiritualium rerum proposuimus. Ad excitanda desideria cælestis Patriæ, Deique videndi locos attingemus cum agemus de spe. Itaque nunc indicemus eos, ex quibus argumenta desumenda erunt ad malas cōcupiscentias tollendas. Generatim loquendo, primus in hac re locus est, quia Dei est præceptum, vt per rationem ac legis diuinæ regulam eas compescamus. Gen. sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, & Eccles. Post cōcupiscentias tuas ne eas, si enim præstes animæ tuæ concupiscentias faciet te in gaudium inimicis tuis. Secundò quia sunt innumerabiles huiusmodi concupiscentiæ si eas velit homo sequi. Hippocrates ad Damagetum deplorat conditionem hominis in eo quod eius cupiditates sint infinitæ cum brutorum sint finitæ: nam leones, Tygres, tauri, vbi sunt expleti, quiescunt, homo nunquam satiatur. Idem docuimus ex Arist. supra de affectibus omnibus, quos ipse vocat innaturales ac rationales, & quia sunt multiplices turbant multis modis hominem, & vt D. Petrus loquitur militant aduersus animam; sæpe etiam pugnant ad inuicem, & torquent animam ac distrahunt in multas partes. Tertiò quia sunt valde inutiles ita Paulus vocat desideria multa & inutilia, cum sint vanitate plena sic apud Hierem. onager assuetus in solitudine in desiderio attraxit ventum amoris sui, non enim in his quæ desiderat homo inuenit quietem vt credebat, sed inani vento pascitur semper esuriens. Quartò adde afferre maxima damna, contraria his quæ Paul. ponit ad Timoth. Abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè piè, ac iustè viuamus, simul expectantes beatam spem; cum contra hi, qui desiderijs vanis detinētur viuant sine sobrietate quoad ipsos pertinet, sine iustitia quoad proximos, sine pietate quoad Deum: vnde non beatam spem expectare possunt, sed meritas pœnas. Quintò. Quia cum magno labore res per talia desideria appetitæ habentur, & habitæ pudorem ingerunt, ac pœnam, & exiguo durant tempore; statimque euanescunt: Ita Sen. Quæ sunt diuitiæ quas non egestas, ac fames & mendicitas à tergo sequatur? Quæ dignitas cuius non prætextam, & augurale, & parricidia & sordes comitentur? Quod regnum cui non parata sit ruina?] Hęc in vniuersum dicta sint, nunc in paticulari aduersus diuitiarum cupiditatem omnium malorum radicem quomodo sit dimicandum addam pauca. Primus locus esse potest Authoritas scripturæ quæ grauissimè in eam inuehitur, cum vocat mammonam iniquita-

Loci contra concupiscentiam malam genericè.

Gen. 4.

Eccl. 18.

1. *Pet.* 2.

Hier. 2.

Damna malæ concupiscentiæ.

2 *Tim.* 2.

Lib. de Tranq. c. 11.

quitatis & seruitutem idolorum, cum dicit, auaro nihil esse sce stius. Secundò, quia auaritia est radix omnium malorum, & diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui, & qui volunt diuites fieri incidunt in tentationes, & in laqueum Diaboli,& in desideria multa inutilia quæ mergunt hominem in interitum, ratio est,quia auaritia aggregat simul omnes cupiditates honoris,gulæ,luxuriæ. Tertiò auarum torquent continuæ curæ animæ, ac corporis sine vlla quiete: quia hæc cupiditas est inexplebilis, maioremque sitim generat, Quo plus sunt potæ (ait ille) plus sitiuntur aquæ. Quartò facile pereunt etiam in vita ob multos casus, & saltem in morte. Matth. Nolite thesaurizare vbi erugo, & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt, & furantur. Luc. Stulte hac noctè morieris,& quæ parasti cuius erunt? Quintò, cum magno labore parantur, cum magno timore conseruantur,cum magno dolore perduntur. Sextò, difficilè curatur hoc vitium, sicut experientia videmus in Senibus auaris. Beatus, qui post aurum non abijt, quis est hic & laudabimus eum? Septimò, Hæc cupiditas habet vim indurandi cor, & habet naturam illius fluminis, quod potum saxea reddit pectora, quod tactis inducit marmora rebus, Rectissimè illud auaro competit in nullum eum Bonum esse, in se autem pessimum. Impedimentum præbent ad perfectionem: ideo Christus dicit. Si vis perfectus esse vade, & vēde omnia quæ habes. Imò quidam philosophus abijciens opes dicebat: abite pessimi malæ cupiditates, demergo vos nè demergar à vobis. Nonò, Quia reddenda est ratio vsus earum, & nisi communicentur cum pauperibus, audient qui possidebant: esuriui, & non dedistis mihi manducare.

Loci contra auaritiam. *Matth.* 6. *Eph.* 5. *Eccl.* 10. *Eccl.* 5. *Matth.* 7. *Luc.* 12. *Eccl.* 31. *Matt.* 19. *Matt.* 25.

Ambitio honorum ac dignitatum. Cap. XVI.

COntra concupiscentiam dignitatum, & gloriæ quæ dicitur Ambitio Primus locus quod sit magna arrogantia, aucupari dignitatem præsertim Ecclesiasticam se ingerendo non vocatum, contra illud. Nemo assumi[illegible] certè non debet assumere) nisi vocetur à Deo tanquam Aaron. Arrogantis enim est existimare se idoneum ad regendas animas, cum administratio hæc difficillima iudicetur à sanctis, ac virtutes & plurimas & præstantissimas præter vocationem requirat. Secūdus est sententia communis patrum, qui docent non esse licitū dignitates Ecclesiæ ambire. Nam qui ambit vel est ineptus, &

Arrogantia. *Hebr.* 5. Patrum authoritas.

patet

patet esse sacrilegium, vel iudicat se dignum & fermè est arrogantia, cum sit onus etiam Angelicis humeris formidandum. Adde quod etiam qui esset dignissimus deberet ab alijs eligi; Honor enim debet liberè ab alijs exhiberi, nō extorqueri. Tertiò, habet Ambitio multa secum annexa vitia; sicut enim auaris si offeratur lucri occasio, nullus solet esse præceptorum Dei, iustique siue iniusti respectus: ita Ambitiosi parati ferè sunt quaslibet occasiones arripere crescendi, etiam si cum peccatis coniunctæ sint. Sed quam multiplex vitium sit ambitio vide apud Chrysost. & Greg. Quartò, quia ex hac ambitione innumera damna in Ecclesiam inuecta sunt, & pleræque hæreses. Quintò, proponenda sunt pericula quæ incurrunt, ij maximè qui se ipsos intrudunt cum ob dignitatem vltrò quæsitam quasi ruinæ occasionem præbentes auxilio Dei se reddant indignos. Multi haud dubiè saluarentur priuati, qui damnantur in dignitate positi. Chrysost. ait, Mirabile esse si saluentur multi Prælatorum, & plures damnari. Sextò tenentur rationem reddere non solum suæ animæ, sed omnium suæ curæ commissarū in omnibus quæ officij sui sunt. Ob id potentes potenter tormenta patientur. Vnde exclamat Orig. super Epist. ad Rom. Omnis adeundi honoris Ecclesiastici abscinderetur ambitio, si se iudicandos potius quam iudicaturos, hi qui præesse volunt populis cogitarent. Septimò, Ambitio nunquam satiatur, semper ad maiora tendit. Seneca Ambitioso, ait, Non tam iucundū esse multos post se videre, quàm aliquem ante se habere, molestum. Octauò, vt plurimum postquam in dignitatis alicuius quispiam euectus est fastigium, vita sua minus laudabili suæmet detrahit existimationi, ac famæ: qui enim in excelso vitam agunt (aiebat Cæsar apud Salustium.) eorum facta ab omnibus notantur, suntque expositi censuræ multorum, inuidiæ, detractionibus, odio. Nonò, Honor & dignitas cito perit vt flos, in psalmo dicitur perijt memoria eorum cum sonitu. Decimò, Varijs fluctibus agitantur ambitiosi, vt mare, tum ob multas distractiones, tum ob æmulos, tum vt adulentur superioribus. Vndecimò, Exemplum Christi qui quæsitus ad regnum fugit, & priuatam egit vitam subditus parentibus, tum Sanctorum qui fugiebant dignitates, & postquam coacti subierant tanquā graui sub onere ingemiscebant. Ambrosius populi vocibus Episcopus Mediolanensis postulatus nocte ex Vrbe aufugit. Chrysostomus, teste Metaphraste, veritus nè in honores eueheretur, in solitudinem secessit. Sanctus Martinus, auctore Sulpitio, ne

Ambitionis mala.

Lib. 3. de Sac.

par. 2. past.

Homil. 34. in Epist. ad Heb.

Hom. 3. in Acta.

Pallad. in hist. laus. c. 12.

Possid. in vita Aug.

Diaco-

Diaconatum quidem suscipere voluit, ne dum Episcopatum nisi coactus. D.Gregorius vt habet Ioannes Diaconus in eius vita, electus in Summum Pontificem non solum fugit, sed etiam statim ad Mauritium Imperatorem compellauit ne consentiret electioni. S.Ammonius Eremita, aurem sibi pręcidit ne Episcopus fieret. S.Malachias, vt scribit D.Bernardus, nisi Episcopi congregati illi Anathema comminati fuissent, non suscepisset Episcopatum: Omnem enim, inquit locum sublimem velut præcipitium reformidabat. Augustinus, cognita sui Episcopi morte, fugit ab Vrbe. Hæc de ambitione & concupiscentia, cui contraria est abominatio, seu fuga, quæ est de malo futuro, vt est timor: sed timor est mali futuri ardui ac difficilis, abominatio absolute vt malum est de qua nihil est dicendum.

Psal. 9.

Exempla Sanctorum contra ambitionem.

Delectationes Corporis. Cap. XVII.

SEquitur ergo delectatio seu gaudium, vel lætitia, quæ est motus in bonum, vt iam est præsens, vel quasi præsens, fitq; cum dilatatione cordis ex rerum iucundarum præsentia, sicut tristitia ex pręsentia rerum molestarum animum contrahit: & potest esse tam bona quàm mala pro natura operationum, quas ipsæ delectationes consequi solent; Voluptates corporis, vt plurimum damnantur, quia nimis solent allicere, & vehementer commouere sensus & appetitum, qui acriter commoti facilè rationem perturbant: lætitia verò spiritualis optima est, & sæpissimè suadetur in scripturis, de hac paulò inferius vbi de tristitia agam, opportunius erit differere.

Nunc contra delectationes corporis vniuersè hi loci vtiles erunt. Primò, Rationis vsum impediunt, & prudentiam, vt Aristot. docet. offundunt enim caliginem intellectui, & faciũt vt superior pars cuius est dominari appetitui & sensibus misere seruiat, cum sui maxima ignominia, tanquam regina nobilis, procacibus ancillis. Intellexere id Ethnici, inter quos Tullius. Cum homini (ait) Deus nihil mente præstabilius dederit, huic diuino muneri ac dono nihil, esse tam inimicum quàm voluptatem, nec in voluptatis regno virtutem posse consistere. Secundò consequenter virtutes fermè omnes pessimè tractant. Sunt enim blandissimæ dominæ quæ ipsas quoque virtutũ actiones ad se referant. August. affert quandam picturam ex philosophis disputantibus cõtra Epicureos qui in voluptate summum bonum ponebant, & tamen virtutes probabant, sed voluptatis

Loci contra delectationes corporis generice.

7.Eth.c.11

Lib.de Senectute.

Lib. 5. de Ciuit.Dei. cap. 20.

fine

fine metiebantur. Pictura huiusmodi erat. Voluptas in sella regali quasi delicata Regina quædam consedebat, eique virtutes vt famulas subijciebant, obseruãtes eius nutum, & eius Imperio famulantes; sæpe enim prudentia, & ratio cogitant quæ ad voluptatem valere possint, sæpe temperans est homo, vt postea magis voluptate fruatur. Describit autem ibi Augustinus quomodo voluptas virtutibus imperet, & subdit, nihil hac pictura dicunt esse ignobilius, & quod minus ferre possit bonorũ aspectus, & vera dicunt] Potest eam Christianus Orator describere vt belluam aspectu blandam, sed diro imbutã veneno, vt quos attigerit enecet. Philo. Iud. voluptates (inquit) ferociẽtes persæpè canum more abblandiuntur, sed repente mutatæ morsũ infigunt insanabilem. Sic describit voluptatem Seneca, Sæpius (ait) inuenies latitantem ad tenebras, captiuam circa balnea, & sudatoria, mollem, eneruatam, mero atque vnguento madentem, pallidam offuscatã, medicamentis pollinctam, idest illinitam, metaphora ducta ab his qui mortuorum corpora pollinciunt, hoc est lauant & vngunt sicut contra ait virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantẽ puluerulentam, sed coloratam, callosas habentem manus] Tertiò, peruertunt totum hominem, non solum in animo, cum sit voluptas esca malorum, vt eam Plato vocat, sed etiam in corpore. Sæpissimè enim morbi & dolores ex voluptatibus corporis generantur, ex quo meritò Architas Tarentinus, vt refert Cicero nullam aiebat capitaliorem pestem quam corporis voluptatem à natura datam hominibus. Quartò, Considerandum est voluptates celerrimè effluere, nec diu eas posse durare. Ita enim facilè abijcientur. Est præceptum Aristotelis vt Valerius Maximus vocat vtilissimum, vt præsentes voluptates tanquam abeuntes, ac fessas consideremus, non vt stabiles. Huc tendit totus liber Ecclesiastis vt ostendat vanitatem breuissimam omnium voluptatum, quam suo exemplo docet Salomon cum eas expertus plenisśimè fuisset. Nec solum celerrimè euanescunt, sed tristitiam solent in animo post sese relinquere, quod Boet. eleganter expresśit cum canit Habet hoc voluptas omnis, stimulis agit fruentes, Apiumque par volantum, Vbi grata mella fudit, fugit, & nimis tenaci, ferit icta corda morsu. Quintò, Proponendæ pœnæ quæ apud inferos manent eos, qui voluptati nunc seruiunt. Vera est enim regula: Quantum fuit in delitijs, tantum date ei tormentum, ac luctum. Loco igitur breuisśimę delectationis ponatur ante oculos æternitas pœnæ secundum illud

Lib. de Gigan. circa medium.

Lib. de vita beata, cap. 7.

Lib. de Senectute.

Lib. 7. c. 2.

3. de Cons. Metro. 7.

Apo. 18.

illud Gregorij Momentaneum est quod delectat, æternum est quod cruciat.

Gulæ ac Luxuriæ concupiscentia. Cap. XVIII.

SPeciatim verò contra delectationes agi sic poterit. Incipiendo bellum aduersus Gulam, & Primus hic locus potest contra eam assignari. Quod primam omnium expugnari ipsam necesse sit, adeo vt sine eius victoria frustra in cætera vitia pugnemus. Gregor. Neque enim (ait) ad conflictum spiritualis agonis assurgitur, si non prius intra nosmetipsos hostis positus, gulæ videlicet appetitus edometur & infra. Incassum contra exteriores inimicos in campo bellum geritur, si intra eius mœnia, ciuis insidians habetur.] Cuius rei causas & rationes videre potes apud Cassia. Qui enim carnem fouet, perdit spiritũ cum contraria sint, & ex nimio cibo vires sumere omnes passiones sensitiuæ partis satis patet, & consequenter omnia vitia: frustra munis castrum, si portam hostibus apertam relinquis. Secundus. Est hoc vitium insatiabile. Vix sufficiunt omnia elementa, & animalia, & reliquæ res. Solicitantur omnes mundi partes, excogitantur artes condimentorum, nec tamen venter dicit vnquam sat est. Nullus ita durus creditor, ita acerbus exactor: omnibus enim creditoribus præterquàm ventri potest satisfieri lege Clem. Al. Vbi ait etiam de guloso, non habere nisi buccam & ventrem & maxillas. Et D. Paulus ventrem dicit esse Deum gulosorum, cum omnia referant ad has delitias. Clim. ait, Dæmonem aliquando insidere nostro stomacho, & facere vt nunquam videatur expleri ac satiari. Tertiò. Reddit hoc vitium hominem rerum spiritualium incapacem & animũ hebetem, quod ostendit Clem. ex Platone vbi multa habet contra hoc vitium. Merito possumus gulosum comparare ciuitati obsessæ, vbi magna fit perturbatio, hostibus in eam ingredientibus, ita in animam vino & crapula ingrediente. Quartò. Ex hoc vitio proximè nascitur luxuriæ libido teste Bas. Hiero. Climacus ait, post cibum dicit inimicus: Appræhende illum; occupa, ac disturba, nam ventre repleto, in eo eijciendo non multum laborabis. Plane vt columna innititur in sua basi sic libidinis vitium in satietate quiescit. Quintò. Ex eadem gula tanquam matre pessima, filiæ nascuntur, quas supra euumerauimus ex Greg. Sextò. Ex eadem adhuc multa alia vitia pululant. Bas. vt enim fons aquæ si in plures sit riuulos dissectus vicina

Lib. 5. Mor. c. 13. Gula primo expugnanda.

Lib. 5. c. 13 14. & 20.

Gula insatiabilis.

Li. 2. Pæd. c. 1.

Philipp. 3.

Ex Gula Luxuria nascitur.

Basil. l. de Virg.

Hier. l. 2. cõtra Iouin. Epist. ad furiam, et Eustoch.

Cli. Gradu 14.

Gulę effectus

Bas. Serm. de Abdicat. rerũ.

cina omnia loca herbarum viriditate conuestit, sic vitium gulæ si per cordis tui venas se distraxerit indeque sensus tuos omnes irrigarit, & libidinum multarum syluam in te conseuerit animum tuum ferarum habitaculum efficiet.] Septimò. Etiam corpori multum nocet, affert enim morbos & mortem accelerat: Seneca quærit:cur tam subito moriamur?quia inquit mortibus viuimus, est enim venter hominis, sepulchrum multorum animantium mortuorum. Octauò. Est hoc vitium proprium belluarum vilissimum & breuissimum cum non sit nisi voluptas trium digitorum, vt ille dicebat. Quid autem absurdius,quàm tam vili delectatiuncula cæleſtes commutare delitias, ac prætio tam fugaci ac turpi, addicere se æternæ mendicitati cum Epulone qui guttulam aquæ petebat, nec poterat impetrare? Nonò. Exempla etiam afferri possunt Christi, qui sæpe cibi inopia laborauit, in morte felle, & aceto potatus: præterea omnium sanctorum, quorum nullus est, qui non Seriò vitium hoc domuerit, & eorum qui se dedunt vitæ spirituali: statim enim contra hoc vitium bellum primo loco suscipiunt.

Contra Luxuriam argumenta.

Longe peior magisque abominanda luxuriæ delectatio, contra quam debet Christianus Orator inuehi magna quidem cũ modestia, & verbis, pudore castissimo ornatis, sed ita efficaciter vt eius turpitudinem omnes abominentur, & horreant: quam potest ex his locis ostendere. Primò. Ex eo quod Deus qui est summa puritas summè odit hoc vitium, vt patet quia mundum propterea diluuio perdidit. Pentapolim igne, ac sulphure incendit. Fere tota tribus Beniamin deleta est occasione huius vitij. Et Num.26. vigintiquatuor millia occisa de Israel, & Tob.6. Septem mariti Saræ interfecti. ob eam causam Deu. 23. nolebat sacrificium ex mercede Meretricis sibi offerri, & ibidem ne vlla esset Meretrix de populo Israel. Secundò.Apparet eius turpitudo quia vel sola nuditas corporis affert secum verecundiam, vt patet Gen. quia Adam nudatus post peccatũ erubescebat & abscondebat se, ob id solum quod nudus esset, & Deus contexit eum pellibus. & Gen. quia Noe fuit visus à filio Cham nudus, est maledictus à patre. Cicero, ait, pudicos erubescere dum de impudicitia loquuntur. & apparet hic pudor, quem natura hominibus indidit in ipsis impudicis, vt vel hinc cognoscant peccati turpitudinem. Etiam multæ ferę ipsa natura duce sentiunt aliquem naturalem pudorem, vt de Elephante refert Elianus. Tertiò. Quia corpora nostra sunt templum Dei,in quibus Christi caro Deificata seruatur: hoc autem tem-

Deus summe odit Libidinem. *Gen. 6. & 7. Iud. 20. Gen. 19.*

Gen. 3.

Lib. de legibus.

Li. 1. c. 22.

1. Cor. 6.

templum prophanatur, & maculatur huius vitij turpitudine. imo, vt ait idem Paulus sunt membra Christi. Sumam ergo membrum Christi, & faciam membrum Meretricis? Absit. Quartò. Ex hoc vitio innumera scelera nascuntur, ea proponit Greg. quæ supra videre potest, qui velit. Istud est à Deo apostatare, vt scriptura loquitur. Vinum & mulieres apostatare faciunt etiam sapiẽtes, vt Salomonem. Quintò. Præter hæc, alia innumera damna infert, nam consumit patrimonia, vt hedera plantas ac parietes: bonam famam pessundat, aufert salutem corporis, obscurat aciem mentis; memoriam debilitat; tollit pacem interiorem animæ; & Seminarium est inimicitiarũ exteriorum. Iob. Ignis est (ait) vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina. Sextò. Est vitium hoc valde curatu difficile, eoque magis formidandum, vt insanabiles corporis morbi timentur. Est enim hæc intemperantia nimis vehemens, & eum quem semel inuasit profundissimo cæno inuoluit, vnde vix vnquam sinit emergere. Septimò. Optimum erit, vt sæpe Concionator cum se se offert occasio castitatis, eius celebret pulchritudinem & gloriam, vtilitatem ac præmium. Habemus exempla tot Virginum in vtroque sexu, in quibus amplificandis liberior excurret oratio, sine vllo dicendi, sermonumque rubore, & sæpe cum maiore fructu tam ad coercendam incontinentium turpitudinem, quàm ad alios inflammandos tantæ virtutis amore.

Luxuriæ effectus.

Lib. 30. Mor. c. 16.

Iob. 31.

Luxuria difficile curatur.

De gaudio, & tristitia. Cap. XIX.

DAtur aliquod gaudium, & lætitia bona, nempe lætitia spiritualis in Domino, in bona conscientia, in operibus bonis, in feruore spiritus. Datur & alia mala, quæ habet nimium risum, scurrilitatem, superuacaneas remissiones, vana & inutilia colloquia, quæ merito dici potest dissolutio animi, ac mentis distractio, vanitas ac leuitas quædam, ac defectus spiritus boni. Lætitiam, & gaudium spirituale ac sanctum, Primò. Sacra Scriptura sæpe commendat, & nos ad ipsum inuitat, & adhortatur. Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudere. In Psal. autem frequentissimè. Lætamini in Domino & exultate iusti. Iubilate Deo omnis terra; Lætetur cor quærentium Dominum, & alia quæ significant hanc esse Dei voluntatem, vt nõ ex tristitia aut ex necessitate seruiamus. Hilarem enim datorẽ diligit Deus, sicut domini temporales tales etiam expetunt

Lætitia duplex bona & mala.

Loci pro bono gaudio.

Phil. 4.

Psal. 31.

Psal. 61.

Psal. 104.

2. Cor. 9.

famulos. Secundò. Ex hoc gaudio magna Deo gloria nascitur, & eo modo significamus, nos magnificare eum Dominum cui tam hilares seruimus. Tertiò. Est magna proximorum ædificatio, dum vident nos alacri animo Deo famulantes. Quartò, Opus cum lætitia factum recipit ex ea parte maius meritum, quia etiam fit cum maiori diligentia, & animi propensione: Et Arist. docet delectationem opus perficere, sicut decor iuuẽtutem perficit, & ipsamet delectatio vires addit ad operandũ, sicut contra tristitia eneruat. Quintò, Lætitia facit hominem in omni bono opere perseuerantem; nam Dauid petit primò dari sibi lætitiam salutaris, & statim orat confirmari spiritu principali. Sextò, lætitia hæc in bono opere est effectus bonæ conscientiæ, & simul eiusdem, est signum: indicium quoque acquisitæ virtutis, & habitus est operari cum voluptate: quare hortandi sunt homines ad bonam conscientiam. Secura mens quasi iuge conuiuium, sicut ex mala conscientia oritur tristitia vt patet de Cain. Septimò, Ob hæc omnia, videtur Deus hoc priuilegium concessisse ijs, qui in ipso delectantur, vt orationes eorum acceptæ sint. Iob. Tunc super Omnipotentem delicijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam; rogabis eum & exaudiet te. Et Ecclesi. qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur, & deprecatio illius, vsque ad nubes propinquabit. Iterum delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Octauò, Delectari in Deo res est præstantissima. Tunc delectaberis super Domino, & sustollam te super altitudines terræ. Claudit aditum tentationibus inimici, & omnibus ferè peccatis, quæ solent fieri delectationis causa. Postremò. Non deerunt multæ materiæ ex quibus occasio sumatur excitãdi hoc gaudium in Domino; præsertim Dei ipsius bonitas, charitas, misericordia, & beneficia tam multa à Deo nobis collata, maximè per Christi redemptionem, per quæ consolatur nos Spiritus sanctus, & dat pignus in cordibus nostris ad spem futurorũ bonorum, in quibus spè gaudemus. Scripturæ sacræ studium ad id aptissimum est quemadmodum hortatur Paul. vt per consolationem scripturarum spem habeamus.

Psal. 50. *Pro. 15.* *Iob. 22.* *Ecclesi. 35.* *Ps. 36.* *Isa. 58.* *Rom. 15.*

Tristitia seu dolor.

Tristitia est passio per quam detestamur malum, quod vel rè, vel opinione sit præsens: Quatuor eius species à Damasceno assignantur: Misericordia, quæ est tristitia de alieno malo tanquam proprio. Inuidia quæ est tristitia de alieno bono. Angustia, cum aliquo modo ita cõstringimur, vt nõ appareat euadendi locus. Acedia, quæ est tædium in opere bono. possunt

2. de fide Orth. cap. 14.

etiam-

etiamnum addi tres aliæ Pœnitentia, quæ est tristitia de peccato commisso. Nemesis, cum iudicamus aliquem indignum bono quod habet: Et zelus de bono alieno quatenus illud deest nobis. Cass. præter illam quæ pro salutari pœnitentia peccatorum nostrorum & aliorum, vel pro studio perfectionis, vel pro desiderio suscipitur futurorum bonorum, docet omnem aliam tristitiam tanquam sæculi, & quæ mortem inferat, æqualiter repellendam esse, ac sicut fornicationis spiritum ac philargiriæ de nostris cordibus penitus esse excludendam; ex quibus patet dari tristitiam aliquam bonam, vt est pœnitentia & misericordia, aliquam malam & fugiendam. De pœnitentia & misericordia agam in tertia parte. Hoc loco de tristitia mala generatim ac speciatim tẽperanda. Generatim hi loci idonei erũt. Primò, Auctoritas sacrarum literarum, quibus Dei omnibus voluntas manifestatur, cui maximè displicet tristitia spiritus. Eccl. Tristitiam non des animæ tuæ. Et omnis plaga tristitia cordis. Secundò, Damna quæ affert magna sunt. Sicut tinea vestimento, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi: non enim solum tristitia de malo nihil omnino minuit, sed etiam affligit, & conficit hominem, grauiusque malo ipso, est malũ. Nec solum vt ait S. Bern. omnis boni est impedimentum, sed etiam est causa, & radix multarum tentationum & malorum: nam ex ea sæpissimè ira nascitur. Qui enim est tristis, facilè oblata occasione irascitur, impatiens est, turbatur valdè, vt aliquando non videatur iudicio pollere. Eccl. Non est sensus vbi est amaritudo. Aliquando inducit pusillanimitatem atque adeo desperationem, vt in Caim & Iuda: Et Paul. ait, Tristitia huius sæculi mortem operatur. lędit communem societatem: nam quos tristitia occupat, reddit morosos, asperos intractabiles alijs, tollens suauitatem, & affabilitatem morum; etiam corporis valetudini obest plurimum, comprimit cor, impedit omnes corporis animique functiones. Tertiò, Valdè placet Dęmoni hic spiritus tristitiæ, ideoque conatur hominẽ eo obruere, vt demum ad voluptates carnis ac mundi inde traducat, totumque perdat, persuadens eo modo ab illo mębrore liberatum iri. Est D. Francisci verissima doctrina, & experientia compertum est, cum homo est tristis, immitti à Dæmone turpes cogitationes, ita tristitia est nidus & cauerna Dæmonis. Quod idem magnus ille Antonius suis asserere solebat. Quartò, Extinguit spiritus tristis, spiritum Dei, quia ille omnino habet cõtrarias conditiones. Hic enim spiritus Dei est suauis, humanus,

Tristitia bona & mala.

Lib. 9. de Inst. renũ. cap. 12.

Contra tristitiam malam, argumenta.

Eccl. 30.

Eccl. 25.

Prou. 25.

De int. domo. c. 45.

Eccl. 25.

2. *Cor. 7.*

benignus,benefaciens, ſtabilis, intelligibilis, acutus, omnem habens virtutem, omnia proſpiciens: & contra, ſpiritus triſtis eſt aſper, inſatiabilis, obſcurans intellectum, difficilis ad bona, eneruans vires, denique ſpiritus triſtis exſiccat oſſa, præſertim animæ, ideſt eius potentias, & inhabilem reddit ad orationẽ, & ad opera bona. Vnde Aaron. Quomodo ait poteram placere Deo in cæremonijs, mente lugubri? Quintò, Proponenda eſt animo triſti vanitas, & breuitas omnium bonorum huius mundi, vt contemnantur: ita enim ſi amiſſa fuerint non afferẽt triſtitiam: Nam quod non magni fit poſſeſſum, nec triſtitiam affert amiſſum. Quocirca qui in Deo cor ſuum, & ſpem collocat, de eo gaudet, nec dolet ob amiſſionem bonorum, quæ nõ amat. Ad hoc gaudium hortatur Chriſtus vt gaudium veſtrum ſit plenum, & gaudium veſtrum nemo tollat à vobis. Sextò, Reuocanda eſt in memoriam præſentis vitæ miſeria & cogitandum. Primum re vera nihil nobis præter noſtram voluntatem obeſſe: quare omnem calamitatem, habere quidem nomen mali, & ſpeciem, non autem vim: imò multas virtuti commoditates afferre. Deinde id ferre conditionem vitæ præſentis, in qua nemo eſt tam compoſitæ fælicitatis, vt non aliqua ex parte cum ſtatus ſui fortuna rixetur. Itaque paratos eſſe decet omnes ad ea toleranda, quæ omnibus communia ſunt. Septimò, excitandi ſunt homines vt voluntatem ſuam cum Dei voluntate conforment, & intelligant nihil caſu aut fortuito fieri, ſed omnia (ſolo peccato excepto) à Dei prouidentia pendere, & ad finem gloriæ ſuæ ac noſtræ ſalutis tendere debere. Nec ſanè difficile erit triſtitiam animo depellere, ſi animus ad Deum per orationem confugiat: dicatque cum Chriſto Veruntamen non mea voluntas, ſed tua fiat. Sic D. Iacob. hortatur, triſtatur, ait, quis in vobis, oret, & pſallat. Sic Dauid cythara Dæmonium. Saulis expellebat, & de ſe affirmat, Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. Et quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me, ſpera in Deo quoniam adhuc confitebor illi, ſalutare vultus mei, & Deus meus. Itaque inducendi ſunt omnes, vt in omni occaſione mæroris ad Dei voluntatem ſe tanquam ad firmiſſimam anchoram applicent. Multa contra ſpiritũ triſtitiæ docet Caſſ. Et plane ſpiritualis vita, maximè Spiritus Sancti gaudijs eget. Octauò iam tradamus aliquot remedia quæ ſolẽt triſtitiam ſubleuare. Ea ſunt. Primò quod non tam ipſum malum quam opinio, & æſtimatio mali ſolet afferre triſtitiam ita docet Plutarchus,

Leu. 10. — *Io.* 15. *et* 16 — *Luc.* 22. — *Iac.* 5. — 1. *Reg.* 16. — *Pſal.* 118. — *Pſal.* 41. — *Li.* 9. *Inſt. cap. vlt.* — Contra triſtitiam quæ remedia.

Cice-

Cicero, Secundò præmeditatio mali. Nam quæ ex improuiso obueniunt magis opprimunt, at iacula præuisa minus feriunt. Tertiò, Cum adest malum, cogitandum est tunc temporis magnas nos virtutes exercere posse, scilicet patientiam, magnitudinem animi, vnionem cum Deo, & alia. Quartò cogita talem esse rerum humanarum conditionem. Quintò, cogita eum qui mæret non adhibere malo remedium, sed sese frustra conficere. Sextò, reuoca in memoriam te alias passum similia, & euasisse: ita & præsentis angoris finem futurum. Septimò, cogitanda, quæ delectationem, modo vetita non sit, afferunt, optimum erit illud Psal. Memor fui Dei & delectatus sum. *In Tusc.* *Psal. 76.*

De Tristitia Inuidiæ & Acediæ. Cap. XX.

Tristitia Inuidiæ pessima est, cuius turpitudo ex his locis persuaderi potest. Primò. Ex natura & actibus eius. Quid deformius quā gaudere malo, dolere bono, contra illud Isa. Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonū. Quid indignius quàm lætari si res male succedant, dolere si prospere? Contra illud maxime proprium naturæ principium: Flere cum flentibus, gaudere cum gaudentibus? Secundò. Ex causis quæ sunt, superbia, cupiditas, alienatio animi, odium. Tertiò. Ex effectibus qui ex inuidia nascuntur, vt sunt reticere res aliorum bene gestas, & cum adest occasio detrahere, de virtutibus aliorum imminuere, perperam interpretari, irridere per ironiam, detegere culpas, impedire alios, de statu deijcere. Quartò Inuidia maximè aduersatur Deo, cuius bonitas est se communicare cum omnibus: Item Beatis, qui aliena fælicitate lętantur, vt sua; legi naturæ quæ iubet vt eadem alijs faciamus, quæ nobis fieri vellemus; Charitati Christianæ, quæ, vt Paulus ait, non æmulatur, non agit perperam, non quærit quæ sua sunt, congaudet, & miseretur. Quintò, Hominem maximè similem diabolo facit, qui totus est in nostris malis curandis & impedienda salute. Sextò suum etiam auctorem rodit & cruciat, cumque sit iniustissima contra omnes, in hoc est iustissima, quod inuidum flagellat, ac punit, & persequitur. lege Cypr. de zelo & inuidia. Bas. Chrys. Damasc. &c. *Contra tristitiam Inuidiæ loci.* *Isa. 5.* *Rom. 12.* *1. Cor. 13.*

2 Acedia est tristitia seu tędium in bono opere, ex qua nascitur desidia, ac segnities. hanc expellendam ex animis insistat orator, & adhibebit pigris ac desidiosis calcaria ex his locis. Primò explicando ac describendo actus eius indignos homine *Tristitia Acediæ arguitur.*

sapiente atque industrio, vt sunt dedere se otio ac ignauiæ, non occupari rebus vtilibus, fugere laborem, inutilia cogitare consectari ludos ac ludicra sine vllo fructu, vanis colloquijs tempus terere, aliorum vtilitati ac beneficio non seruire, proximum in negotijs non iuuare, suscepta negotia negligenter tractare, res spirituales frigidè admodum exercere, consueta ac pia christianæ Religionis officia prætermittere, & alia huiusmodi, ex quibus satis apparet quam sit spiritus hic Acediæ fugiendus. Secundò tristitia hæc pugnat cum natura rerum omnium, quæ semper aliquid operantur, & præsertim hominis cuius perfectio in operatione sita est. Tertiò affert secum hæc
Eccl. 33. tristitia & tędium multa mala teste Salomone: Multam malitiam docuit otiositas, qui enim talis est non solum diuinis rebus non occupatur, sed etiam obijcit se periculo multarum
Prou. 19. tētationum ac peccatorum. Pigredo immittit soporem. Quartò Proponendum est nos in hac vita à Deo positos vt milites, vt agricolas, vt operarios, & nobis concessum vitæ præsentis tempus, vt per actiones, fælicitatis æternæ præmium promereamur, alioquin excludendi ab eo tanquam desides. Quintò,
Prou. 21. Otium & pigritia multas secum afferunt molestias. In desideri
Prou. 13. rij est omnis otiosus, & desideria occidunt pigrum Vult & non vult piger. Sextò exempla Christi & Sanctorum proponenda qui tam multa ac tanto Spiritus feruore peregerunt. Septimò, Tempus vitæ breuissimum: mortem semper impendere, multum nobis superesse ad satisfaciendum, æternitatem nobis repositam futuri præmij vel pęnæ. Dæmones non dormire: tam multos egregiè laborare in rebus terrenis ac momentaneis. Denique exaggerare poterit contra hoc vitium, quam sit omnino absurdum, rectè facere cum molestia, opera enim bona delectationem habent, & alacriter fieri debent & eo modo diuturniora sunt. Hactenus de passionibus partis concupiscibilis.

Spes & desperatio. *Cap.* XXI.

Spes quid sit. IN parte animæ quæ Irascibilis dicitur, quinque passiones ponunt Theologi, quarum est primum par, spes & eius cōtraria Desperatio. Est autem spes commotio huius appetitus ad prosequendum arduum, sed quod possit, difficultate victa, venire in potestatem: & quamuis, vt passio, est in appetitu sentiente, tamen nos extendemus quæ dicturi sumus, etiam ad supe-

superiorem animæ partem & ad ipsam theologicam spei virtutem. Ad oratorem christianum pertinet in concionibus erigere auditorum animos ad spem veniæ peccatorum, & consequendæ salutis æternæ, & fiduciam in Deo collocandam in suis actionibus, in oratione, in rebus aduersis, præterea etiam eosdem à collocanda in rebus creatis, & se ipsis fiducia reuocare. Ad excitandam spem & fiduciam in Deum generatim Primus locus est, diuinorum librorū authoritas, quibus maximè nobis id ipsum commendatur. Plenæ sunt scripturę nouæ, ac veteres maximè psalmi Dauidici, Mihi adherere Deo bonum est, & ponere in Domino Deo spem meam. Spera in Deo & pasceris in diuitijs eius; quoniam in me sperauit liberabo eum, protegam eum. Deus meus in te confido non erubescam. Expectans expectaui Dominum & intendit mihi. Quis sperauit in Domino & confusus est? Vt enim sanctus Paulus maxime versatur in fide prædicanda cum operibus, ita regius psaltes in prædicanda spe ac fiducia. Habe fiduciam in Domino in toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ, & ipse diriget gressus tuos. Secundo proponenda est dignitas & excellentia huius virtutis, quam maxime Spiritus sanctus celebrat. Est plane fiducia ac spes in Deum (vt Climacus vocat) ante thesaurum, thesaurus indubitatus, est maximè propria Christianorum virtus, quam Philosophi nesciuerunt. Ipsa est quæ fortes facit. Dominus illuminatio mea & salus mea quem timebo? Dominus protector vitæ meæ à quo trepidabo? Fiduciam faciet mirabilis illa, & digna quæ in æuum celebretur Machabæorum Parens quæ vna die septem filios propter spem quam in cælis habebat repositam, diuinæ maiestati, singulis addens animos, inuincibili fortitudine consecrauit. Testantur id ipsum innumerabiles Martyrum exercitus, qui huic spei ac fiduciæ, innixi tormenta, cruces, ac mille mortes cum summa alacritate contempserunt. Affert magnam animi tranquillitatem, cum liberet ab omni molestia inter ipsa pericula, & aduersa, cum per eam omnē solicitudinem nostram (vt ait D. Petrus) in illum proijciamus, cui scimus curam esse de nobis, & qui omnes capillos capitis nostri numeratos habet, ita vt ne vnus quidem cadat, sine voluntate ipsius. Imò non facit solum tranquillos & hilares; sed etiam vt ipsis gloriemur, rebus aduersis, ita Paul. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit, vt fidenter eam audeat

Margin notes: Argumenta in spē, & fiduciā in Deū. — *Psal.* 72. — *Psal.* 36. — *Psal.* 90. — *Psal.* 24. — *Psal.* 39. — *Prou.* 3. — *Gradu* 30. — *Psal.* 26. — 2. *Matt.* 7. — 1. *Pet.* 5. — *Luc.* 21. — *Rom.* 5.

idem Apost. vocare anchoram animæ tutam ac firmam.

Heb. 6. Tertiò, Proponenda est summa Dei bonitas, benignitas, charitas, inexplicabilis erga homines. Huic enim inniti debet fiducia. Bonitas enim Dei est maximè sui communicatiua, adeo *Matt. 25.* vt patrem eum vocemus. Nolite, ait Christus, vocare vobis patrem super terram, vnus enim est pater vester qui in cælis est; nec vllus est pater super terram, qui in amore & benignitate Deo possit comparari; adeo vt filium suum nostræ humanitati concesserit, vt Creator ipse, creaturæ fieret frater, quod Christus ipse sic colligit, Si vos cum sitis mali nostis bona da- *Matth. 7.* ta dare filijs vestris, quanto magis pater vester cęlestis? Quartò, Dei potentia ponenda ante oculos infinita, cui nihil potest resistere, cui res omnes creatæ dicto sunt audientes, vt sic fiden- *Esther. 13* tes, dicere possimus: Domine in ditione tua cuncta sunt posita, *Matth. 5.* & non est qui possit tuæ resistere voluntati, Dominus vniuersorum tu es. Et illud Domine si vis potes me mundare. Quintò,

Prouidentia Dei.

Prouidentia eius describenda, à qua securi pendere debemus, qua de rè multa Christus ad Apostolos dixit, ne scilicet de Victu & corporis cultu solliciti essent, ne ante tyrannos & in *Matth. 6.* periculis vitæ formidarent: & probat multis argumentis hanc suam in suos, particularem prouidentiam, quam tot exemplis & experimentis confirmatam habemus in sanctis, vt nullus relinquatur dubitandi locus. est enim illud manifestum nunquam *Psal. 36.* vidi Iustum derelictum, probat quidem Deus suos seruos, aliquando etiam exercet in periculis, nunquam derelinquit. Sex-

Promissiones Dei.

tò, Promissiones diuinæ sunt considerandæ. Deus enim sæpissimè promisit opem suam, misericordiam, salutem æternam his qui sibi fidunt & seruiunt: nec potest Deus mentiri, nec fal- *2. Tim. 2.* lere; neque enim Deus est vt homo. Paul. fidelis Deus se ipsum *Psal. 199.* negare nō potest. Psal. Iustus Dominus in omnibus verbis suis, *Ioa. 10.* & sanctus in omnibus operibus suis; Ipse dixit: Ego cognosco oues meas & vitam æternam dò eis. Ego veni vt vitā habeant & abundantius habeant. Petite & accipietis, quærite & inue- *Matth. 7.* nietis, pulsate & aperietur vobis.

Actor. 4. Septimò fiducia maximè innititur Christo nostro Saluatori, Redemptori, Aduocato, Mediatori, Sacerdoti, & sacrificio, de- *Acto. 4.* nique nostro, Hoc planè est nomen in quo oportet nos saluos fieri, & nullum aliud, vt omnis qui viuit, & credit in eum, non *Ioan. 3.* pereat, sed habeat vitam æternam. Est enim dies aduentus Domini planè dies redemptionis nostræ, reparationis antiquæ, fę- *Ioan. 6.* licitatis æternæ. hoc est nomē in quo quicquid petierimus patrem,

trem, impetrabimus, quo modo (argumentatur Paulus) non cum illo omnia nobis donauit? vt lætus quilibet posſit canere cum Propheta. Ego autem in Domino gaudebo & exultabo in Deo Ieſu meo. Octauò, Optimum eſt argumentum, ex his beneficijs quæ à Deo accepimus, & in quibus Dei opem experti ſumus, erigere fiduciam in futurum, vt cum iam tanta perceperis, ait Euſebius Emiſſenus per ea quæ agnoſcis præſtita, diſcas ſperare promiſſa, & ſpem rebus nutrias, & de conſequendis futuris per ea, quæ conſequutus es, interroges, ac perceptorum experimentum, proficiat tibi in teſtimonium ſperãdorum, ac ſic collata beneficia pro retribuendorum fideiuſſoribus habeas, ac Dei tui potentiam præſentemq; bonitatẽ, quaſi futurorum teneas cautionem.] Hoc argumento ſæpe Dauid ſe ipſum vrget ad fiduciam. Deus noſter refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis, ſubdit, propterea non timebimus dum turbabitur terra. Nonò, Habemus auxilia, & intercesſiones Beatiſsimæ Virginis, & Angelorum, & Sanctorum, quæ nobis Deus conceſsit ad maiorem fiduciam excitandam adiutis eorum patrocinio, qui reddent nobis Deum propitium. Decimò, Denique etiam bona opera noſtra quæ facimus ad gloriam Dei, labores & moleſtiæ, quas pro Dei amore toleramus, bona conſcientia, ſine qua ſpes degenerat in præſumptionem vanam, fouere poſſunt fiduciam noſtram, non quidem primario, ſed ſecundario. Vnde ſpes noſtra reſpectu Dei debet eſſe certa, reſpectu noſtri habet aliquid timoris admixtum, cum Deus nobis vel potius ſibi deeſſe non poſsit, nos verò nobis ipſis ſæpe deſimus.

Rom. 34. *Pſal. 34.* *Hom. 2. de Symbolo.* *Pſal. 25.*

Non ſolum autem Sacer Orator fiduciam in Deum excitare debet, ſed reuocare homines ne in ſe ipſis, ne in caducis huius vitæ bonis, aut in rebus creatis confidant. Primò, Quia id maximè Deo diſplicet vt homines, ipſo poſthabito, ad alia confugiant, adeo vt per Hier. grauiter conqueratur obteſtãs cœlos ſuper hoc quod ſe dereliquerint fontem aquæ viuæ, & foderint ſibi ciſternas diſſipatas. Et Væ filij deſertores vt facerẽt conſilium, & non ex me, ſperantes auxilium in fortitudine Pharaonis. Et rurſum, Væ qui deſcendunt in Aegyptum ad auxilium in equis ſperantes & habentes fiduciam in quadrigis, & non ſunt confiſi ſuper ſanctum Iſrael. Secundò, Quia res omnes creatæ fragiles ſunt, ſicut arundo confracta cui ſi quis innitatur, cadit, & perforat manum eius, vt dicitur apud Iſaiam, ſunt vt aquæ præterfluentes, in quibus nõ poteſt ſolidum ſtatui fundamen-

Auocanda ſpes à rebus creatis. *Hier. 2.* *Iſa. 30.* *Cap. 31.* *Iſa. c. 36.* *Iob c. 31.*

Iob.31. damentum. Ideo Iob. si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi, fiducia mea. Tertiò, Malè cedunt res his, qui non in Deo sed in suis viribus, & creaturis confidunt. Obstruunt enim sibi fontem auxilij diuini. Ideò dicitur, Maledictus homo qui
Hier.17. confidit in homine, & ponit carnem bracchium suum, & à Domino recedit cor eius. erit enim quasi myrice in deserto, & nō videbit cum venerit bonum, sed habitabit in siccitate in deserto, in terra salsuginis inhabitabili. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius, & erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas.

Spes Veniæ peccatorum excitanda. Cap. XXII.

Spes veniæ his argumentis nititur.

AD spem veniæ peccatorum excitandam contra tentationem desperationis adiumento hæc erunt. Primò, Deus ipse est qui peccatores inuitat, vt redeant ad se, vt conuertan-
Isa. 1. tur; Conuertimini ad me & ego conuertar ad vos. Lauamini, mūdi estote & venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur, & si fue-
Ezech.18. rint rubra quasi vermiculus, quasi lana alba erunt. Nolo mor-
Ezech.33. tem morientis dicit Dominus Deus reuertimini, & viuite. Iterum impietas impij non nocebit ei. Et quare moriemini? & ite-
Hier.3. rum. tu autem fornicata es cum amatoribus multis, Verunta-
Matth. 9. men ad me reuertere dicit Dominus. Christus ipse affirmat se non venisse vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Et venite, inquit, ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Quorsum vocaret, inuitaret, vrgeret, si non esset paratus veniam dare accedētibus? Misit Prophetas vt suo
Luc. 24. nomine inuitarent, sicut Ionam ad Niniuitas. Misit Apostolos
2. Cor.5. vt prædicarent pœnitentiam, & remissionem peccatorum, Paulus clamat. Pro Christo legatione fungimur, obsecramus pro Christo reconciliamini Deo. Secundò, promittit toties & tam clare veniam pœnitenti, quàm nisi concederet mendax esset, &
Greg.Ora. de plaga grand. fallax, quod absit suspicari. Greg.Nazian. Ioelis sententiam proferens, quis scit si cōuertatur Dominus & benedictionē relinquat? subiungit: ego planè scio, & sum diuinæ misericordiæ
Ioel.2. sponsor. cum enim ira diuinæ naturæ aduersetur, ad misericordiam conuertetur.] Tertiò, Ponat sibi peccator ante oculos pelagus infinitæ Dei misericordiæ, cuius comparatione omnia peccata mūdi sunt multo minus quàm vna guttula aquę Oceano col-

no collata. Istud est; Proijciet Deus in profundum maris omnia peccata vestra, ideo Dauid petit sibi remitti ea ratione prç sertim, quod hæc sit virtus tam Dei propria, vt nullo alio titulo magis glorietur, quàm vt vocetur misericors & miserator Dominus, longanimis, & multæ misericordiæ. Quartò conuertendus est oculus peccatoris ad Christum, cuius merita sunt infiniti valoris, cuius benignitas est tanta, vt paratus sit etiam pro singulis, si opus esset, iterum mori. Ioan. in sua Epistola huc respicit. Filioli nolite peccare, sed & si quis peccauerit Aduocatum habemus Iesum Christum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & totius mundi. Dicat peccator cum Augustino in med. opus manuum tuarum, Domine, ne despicias, vulnera manuum tuarum precor vt aspicias, & salua me. Quintò, considerand a est gratiæ præuenientis, iustificantis, & adiunantis operatio. Nam Deus est qui inspirat, pulsat cor, excitat dormiē tem peccatorem, disponit ad pœnitentiam, dat lumen intellectui per fidem, iustificat, corroborat contra tentationes, animat contra abiectionem animi, ac desperationem, mouet lacrimas. Spiritus est (ait Paul.) qui postulat pro nobis, quorsum igitur tam multa, nisi vellet parcere pęnitenti? Sextò, reliquit in Ecclesia claues, & instituit Sacramentum confessionis, & pœnitentiæ tam facilè, tam commune, tam efficax, vt nullam habere possit peccator excusationem si velit peccatorum absolutionē. Septimò, Tot habemus exempla penitentium in scripturis, & historijs sacris, quæ nos ad idem præstandum moueant, nec est quod desperet etiam flagitiosissimus peccatorum. Et si desperatio veniæ nascatur ex grauitate peccati, vt in Caim, qui dixit, maior est iniquitas mea quàm vt veniam merear; proponatur ob oculos magnitudo meritorum Christi, secundum illud Iob. Vtinam appenderentur peccata mea cum meritis Christi. Si oritur diffidentia ex multitudine peccatorum, intelligat illud esse plusquam certum. Peccata præterita non nocent, si displicent, & quod Christus respondit Petro: Non dico tibi septies, sed septuagies septies: Si obijciatur longitudo temporis, quo fuit in peccato, audiat illud Ezech. In quacunq; hora ingemuerit peccator omnium iniquitatum eius non recordabor, si dicis exigua valde Deo præstita obsequia, audi Prophetā: Benedixit omnibus qui timent Dominum, pusillis cum maioribus, si non sis de magnis, cū pusillis tamen eris diuinæ benedictionis particeps. Nonò, Denique intelligat peccator nihil esse peius illius peccatoris statu, qui de Diuina misericordia desperat.

Mich. 7.
1. *Ep. c.* 2.
Rom. 8.
Cap. 6.
Matt. 18.
Ezech. 18.
Psal. 113.

De ti-

De Timore Dei, & mundano peruerso. Cap. XXIII.

2. Rhet. c. 5.
Lib. 2. c. 15 Orthod. fid.
Timoris species sex.

ALterum par affectuũ in parte Irascibili est Timor, & Audacia. Timor (vt cum Arist. diximus) est perturbatio ex opinione futuri mali & ardui nata. Huius sex species numerantur à Dam. Desidia vel pigritia, quæ est timor laboris molesti, ideoque fugimus vel differimus. Erubescentia, quæ est metus admittendi aliquid turpe nè dedecore afficiamur, & de bona existimatione excidamus. Verecundia de opere iam male perpetrato ob eundem finem. Quanquam alij erubescentiã de perpetrato; Verecundiam de proposito opere explicant. Admiratio, ideſt timor alicuius mali magni in quo difficile sit ferre iudicium, quam latius Aristotéles in Rhet. diffinit esse suspensionem animi cupientis scire causam rei quam nescit. Stupor, qui est timor alicuius mali noui, & cuius nullam habeamus experientiam. Agonia, quæ est timor magni alicuius mali cuius non apparet modus euadendi. Alij addunt terrorem, qui est timor magni mali, minis ab aliquo incussis. Audacia, vero est contraria timori, & est contemptus imminentis mali. Timor aliquis bonus est, vt timor Dei, & ille qui ex pœnæ diuinæ consideratione oritur, & multo magis qui est filialis. Aliquis malus qui solet vocari timor mundanus.

Timor Dei his argumentis nascitur.
Psal. 33.
Deut. 10.
Ecclef. 12.
Matth. 10.

Ad timorem Diuinum inducendum argumenta suppeditabunt hi loci. Primo sacrorum librorum auctoritas, quæ adeò nobis timorem Dei inculcat. Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Et nunc quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas Deum? Faciendi plures libros nullus est finis, finem loquendi pariter omnes audiamus. Deum time & mandata eius obserua, hoc est omnis homo. Item timete eum qui postquam occiderit corpus, potestatem habet animam mittere in gehennam. Secunndo. Excellentia, & thesaurus timoris Domini, de quo mira habent Scripturæ sacræ, vt sic nos ad eum alliciant. Initium sapientiæ timor Domini. Plenitudo sapientię timor Domini. Timor Domini ipsa est sapientia. Beatus vir qui semper est pauidus. Tertio. Effectus timoris huius; nam reuocat à malis, & calcar addit ad bonum exequendum, ipse præseruat & munit contra peccatum. Ideo Bas. in primo cap. prou. assimilat clauis qui tenent hominem ne se commoueat contra Deum, ex illo Psal. Configge timore tuo carnes meas.

Eccl. 1.
Iob. 28.
Eccl. 1.
Pro. 28.
Psal. 118.
Hom. 15. ad Pop. Anth.

Chrys.

Chryſ. adſtringit hominem Deo, & efficit diligentem, ac ſolertem in operibus, quæ ad Dei honorem tendunt: Efficit humilem, reuerentem, fortem, cautum, ne perdat Deum, omnia terrena contemnentem propter Deum, non ſecus atque dum in tempeſtate ad tuendam vitam incolumē proijciuntur merces. Iob. ſemper (ait) quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum. Quartò. Inducit timorem conſideratio maieſtatis Dei, eius dominij, prouidentiæ, & aliarum perfectionum. Ideo Moſes poſtquam hortatus eſt ad Dei timorem ſubdit; En Domini tui cælum eſt, & cælum cæli, terra & omnia quæ in ea ſunt: & deinde ſubdit, quia Dominus Deus noſter ipſe eſt Deus Deorum, & Dominus Dominantium; Deus magnus, & potens, & terribilis, qui perſonam non accipit, nec munera. Quintò. Conſideratio præſentiæ Dei, qui ſemper nos videt, ſemper nobis adeſt, multum ad hoc valet. Nam ſi præſentia hominum in opere malo gignit timorem, & verecundiam, quid efficiet præſentia Dei ſi rectè conſideretur, qui maximè odit omne peccatum; & cuius oculis omnia nuda ſunt & aperta, promptūq; eſt vlciſci? Sextò. Proponenda eſt ante oculos Iuſtitia Dei, qui adeo peccatum, odit vt pœna æterna puniat, & horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis, quod fit in ſecundo aduentu Chriſti. Proponenda ſunt multa peccantibus iam irrogata ſupplicia, vt Angelis malis, primis parentibus cum tota poſteritate, toti mundo per diluuium immiſſum Sodomæ, Egypto, &c. Septimò. Timere nos oportet cum habeamus tot hoſtes nobis inſidiantes, Dæmones & nos ipſos pugnantes contra nos, nam caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſenſus contradicit rationi: præterea tot pericula, & occaſiones malorum ex mundo nos ad ſe malis exemplis allicientes. Octauò. Proderit attenta conſideratio futuræ & incertæ mortis, iudicij tàm particularis quàm vniuerſalis, inferni ad quem, tam multi condemnantur. Nonò. Peccatorum noſtrorum conſideratio: nam de præteritis dicitur. De propitiato peccato noli eſſe ſine metu. Multa ſunt occulta: Delicta quis intelligit? Decimò. Exempla multorum ſanctorum, qui ceciderunt, qualis fuit Dauid, licet eſſet ſecundum cor Dei. Salomon licet plenus tanta ſapientia; nec deſunt alia multa exempla, & antiqua & recentia quæ in hunc finem ſcribuntur, vt cautiores reddamur, & nobis timeamus. Rurſus. Exempla ſanctorum, qui quò magis in ſanctitate proficiunt, & maiori lumine à Deo illuſtrantur, eò magis metuunt timore filiali. Ita docet Greg. ſanctus: quò magis altiora conſiderant,

Cap. 31. *Deut.* 10. *Hebr.* 4. *Eccl.* 5. *Pſal.* 18. *l.* 5. *Mor. c.* 20.

eò

eò magis formidare, & alibi, Iusti, ait, ne Deum sentiant iratum, tranquillum timent: mali nec feriri pertimescunt, cum feriuntur, ideo eis timor non parit requiem, sed timorem pœna importat.

Eadem diligentia, qua ad timorem castum, & sanctum hortatur Orator suos Auditores, eniti etiam debet, vt timorem malum ex animis excutiat, siue is vocetur timor mundanus, cum quis metu amittendi bona temporalia, siue carnalis, cum metu alicuius mali corporis, aut etiam mortis, Dei præcepta transgreditur, siue aliunde oriatur, cum ex animi abiectione aliquis fugiens laborem, ac difficultates, non audet graue aliquod opus in Dei gloriam aggredi. Ad expellendum timorem hunc, Primò, quia clauus clauo truditur, plurimum oratio valet, quæ timorem Dei firmat in anima. Plus enim timendus est Deus, ne offendatur, quàm faciendum aliquid contra Deum ex vano timore. In timore Domini fiducia fortitudinis: hoc argumento vsus Christus dixit, Nolite timere eos qui occidunt corpus animam autem non possunt occidere: timete autem eũ qui potestatem habet animã & corpus perdere in gehẽnam. Et Susãna Angustiæ (ait) sunt mihi vndiq; si enim hoc egero mors mihi est; si autem non egero, non effugiam manus vestras, sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini. Hic Dei timor si vigeat, nulla res vnquam tanta continget, quæ hominẽ à recto detorqueat, dicunt enim secum ipsi illud Tertull. Nulla est necessitas delinquendi, quibus vna est necessitas non delinquendi.] Secundò. Omnes etiam loci qui ad excitandam in Deum spem superius sunt allati, huic item negotio seruiunt. Hoc genus argumenti frequentissimum, vti ibi diximus, est apud Psalmos Dauidicos vbi sese sanctus Rex contra huiusmodi timores multis modis confirmat. In Domino confido, ait, quomodo dicitis animæ meę transmigra in montem sicut passer. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cęli commorabitur, & subdit. Nõ timebis à timore nocturno à sagitta volante, &c. Super aspidẽ & basiliscum ambulabis, & quæ sequuntur. Tertiò, Poterit afferri turpitudo timoris vani. Est enim hæc passio inter omnes alias vilissima, propria mulierum, puerorum, ac ne belluarum quidem omnium, sed maximè ignobilium, non Aquilæ, nõ Leonis; quique huic perturbationi succumbunt nihil præclarum, nihil vnquam christiana dignum præstantia possunt efficere. Quartò, Ex timore pleraque peccata ortum habent, teste Augustino

Contra Timorem malum.

Prou. 14.

Matt. 10.

Dan. 13.

De Coro: Militis.

Psal. 10.

Psal. 90.

gustino in illud Incensa igni, & suffossa ab increpatione vultus tui peribunt, omnia, inquit peccata procedunt aut ab amore male inflammante, aut à timore male humiliante, idest, animũ deijciente: illa sunt incensa igni, hæc suffossa, & vtraque peribunt male à Deo increpante] Chrysost. Hoc, inquit, omnia peruertit, hoc vniuersum orbem terrarum perturbauit, quoniam respectu hominum omnia facimus: & in bonis operibus nulla nobis cura est, vt laudatorem Deum habeamus, sed laudẽ nobis à conseruis inquirimus; in sceleribus rursum, Deo cõtẽpto, homines formidamus. Quintò, Timor malus sæpe obscurat intellectum, & tenebras offundit. Timor, & tremor venerũt super me, & contexerunt me tenebræ. Impedit verã libertatem operum, vt videmus contingere in Iudicibus, qui timore magnatum, iudicium peruertunt. In Prælatis qui non audent corrigere vbi, & quando est opus. In Concionatoribus, qui tacent vbi loquendum est, quibus illud conuenit. Væ mihi quia tacui: & plerisque alijs, qui mentiuntur, peierant, veritatem occultant, adulantur & alia indigna committunt. Sextò, Considerãda rerum diuinarum præstantia, & vtilitas, quantòque pluris facienda sit Dei voluntas & gratia, quam omnia temporalia bona, præsertim cum hæc sint vilissima, maculent animã, non dent quietem, Deus autem sit omne bonum nostrum, quo saluo salua erunt omnia. Septimò, non timendæ corporis calamitates, ac pœnę, cum pariant animæ, ac corpori, etiam æternã fælicitatem; Dicente etiam Paulo. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam. Imò caro ipsa est frenan da, & domanda, cum sit spiritui contraria. Octauò exemplum Christi, qui licet mortem horreret naturali instinctu, tamen fortiter, subijt pro nostra salute: & exempla innumera Martyrum, ac Virginum, puellarum, puerorum, confessorum, & omnium Sanctorum, qui prompto animo & magno, ærumnas, tormenta, & omnes difficultates superarunt.

Aug. in ps. 79. *Hom. 12. in epist. ad Corinth. 1.* *Psal. 14.* *Isa. 6.* *Rom. 8.*

Audacia contraria est timori, est commotio appetitus irascibilis ad prosequendum bonum arduum cum contemptu imminentis mali, atque difficultatis. Seruit autem audacia spei, & pugnat contra timorem vanum atque inordinatum animi abiecti, & vilis. Potest autem etiam vt aliæ passiones esse bona & mala: bona est si sequatur præceptum rectæ rationis ac Dei voluntatem, & Diuino auxilio innitatur, Aristoteles affirmat eos esse audaciores, qui rectè se habent erga diuina, qui sibi diuinam opem promittere possunt, & concordat hæc sententia

Audacia. *2. Rhet. c. 2*

cum

Ps. 17. cum illa. In Deo meo transgrediar murum. Nascitur enim hæc audacia ex spe ac fiducia in Deum. Audacia mala ac temeraria est, cum quis præter rationem obijcit se periculis supra vires: quod est temerarium: tales autem qui temerè aggrediuntur, ait. Arist. in principijs esse audaciores, sed in ipsis periculis deficere, quia non cogitarant: contra qui cum ratione aggrediuntur in progressu animosiores fieri. Esset etiam audacia peruersa malè viuere, neque timere iustitiam Dei, & de eius misericordia temerè præsumere, quod est vnum ex peccatis in Spiritum Sanctum. De hac passione non est quod alia dicam; nam loci ad excitandam audaciam bonam, sunt ijdem, quos assignaui agens de spe: Contra audaciam peruersam valent illi loci qui vtiles sunt ad rectum timorem mouendum.

3. Eth. c. 3.

Contra Iram loci, & Remedia. Cap. XXIV.

Ira naturalis ad quid data.

Niss. lib. 4. de Philos. c. 13.

Da. lib. 1. Orth. fid. c. 16.

Bas. Hom. de Ira.

Quomodo excitatur Ira.

SEquitur ergo vltimò loco Ira. quam primò Arist. posuit, quæ data est nobis, & insita naturæ ad ptopulsanda impedimenta, & superandas difficultates, quæ se nobis ingerunt, quò minus assequamur illud bonum, quod appetimus. Vnde Greg. Niss. vocat Iram armigeram concupiscentiæ: Dama: Cōcupiscentiæ & rationis satellitem. Basil. facultatem irascibilē appellat militem, & mentis Apparitorem ac concupiscentiæ & rationis satellitem, & Irā comparat armis. Excitatur hoc modo: cum quispiam per imaginationem apprehendit impedimentum aliquod circa id, quod concupiscit, excitatur bilis, ex cuius euaporatione feruet sanguis, maximè circa cor, & ex calore sanguinis sumit animal vires, & accenditur ad propulsandum impedimentum illud, & hæc est ira quæ solet materialiter definiri, vt sit accensio sanguinis circa cor; sed eius formalis definitio quam ex Aristot. supra attulimus est, appetitus vindictæ, cum dolore, propter apparentem in se, vel suos contemptum; qua in re conuenit cum odio inimicitiæ aliquo modo, cum tamen odium sit in concupiscibili; sed in hoc differt ira ab odio, quod ira respicit compēsationem iniuriæ sibi illatæ, istud enim est vindicta; sed odium tendit in malum & exitium rei quem odit, ac detestatur, facilis tamen est transitus ab ira ad odium: Est enim odiū sæpe effectus iræ, & Cicero vocat odium iram inueteratam. Significat etiam Aristoteles in allata definitione causam iræ esse contemptum, quia apprehendit se paruipendi ab aliquo, vnde nascitur Tristitia; & inde Ira, idest appetitus

petitus

petitus vindictæ, ideſt vt compenſetur iniuria, vnde qui ſunt excellentiores,ſunt magis proni ad iram, & multo magis,cum ab inferiori aduertunt ſe contemptui haberi. Ponuntur autem tres ſpecies iræ apud Dam.& Niſſenum, quam etiam diuiſionē ſignificat Ariſt. Prima dicitur à Damaſc. fel. ideſt, ira ſubitò exardeſcens: ſecunda Mania, quæ eſt diuturna & perſeuerans ob diuturnam iniuriæ memoriam.Tertia furor nunquam quieſcens,quouſque vindictam ſumat. Qui prima ira capiuntur,dicuntur ab Ariſtotele acuti,celeres, bilioſi: qui ſecunda, amari & acerbi,qui tertia difficiles ac moleſti. Ira non ſemper eſt mala,datur enim ira bona, non ſolum cum iraſcimur contra noſtra peccata, & contra nos ipſos ob prauos habitus, & incompoſitos affectus, & vitia noſtra, vt videtur ſentire Caſſian. qui hanc ſolam iram bonam videtur agnoſcere, verum etiam cum alijs indignamur correctionis gratia ob eorum delicta & offenſas, quæ in Deum fiunt, eſt zelus gloriæ Dei, & ira ſancta.

Iræ tres ſpecies. *Niſſ. 4. de Ph. c. 13. Dam. l. 2. c.16. Orth. 4. Eth c.5.* Aliquādo ira eſt bona. *l.8. de ſpiritu iræ.*

Loci ad compeſcendam iram malam in vniuerſum loquendo hi ſunt. Primò, Turpitudo iræ, eò quod ſit quædam paſſio, & perturbatio mixta ex multis alijs: & ferè omnes affectus perturbati concurrunt in iram,vt non ſit mirum ſi adeo totum hominem turbet, ac deijciat. Irato non deeſt triſtitia, quia affligitur de ſui contemptu; non abominatio, & odium in eum qui iniuriam infert, non amor & deſiderium vindictæ. Adeſt & delectatio cum gaudet in malo, & tāquam mel dulce ſentit, quod eſt felle amarius; ſimiliter timor aliquis iram ſociat, & audacia & temeritas ad vindictam compellens; ſpes etiam vltionis, haud ſine aliquo veſtigio deſperationis, ob pericula & difficultates. Ideo Sancti comparant iram belluis immanibus, leoni, ac viperæ, inſaniæ, arreptitijs, fulmini, igni, torrenti, ebrietati, veneno. Secundò,Perturbat totum hominem interiorem,& exteriorem: nam memoriam cruciat recordatione perpetua, aliorumque facta dictaque omnia perperam interpretatur. Cogitationes irati, teſte Greg. ſunt vipereæ generationis mentem comedunt matrem ſuam]nam ira parit in corde amaritudinem, moroſitatem, omnes, vt dixi fermè paſſiones cæteras. exterius etiam immutat,ac peruertit hominis figuram, oculos, caput, frontem,ſupercilia,aures,linguam,motus corporis. Signum autem grauiſſimi morbi,quando immutatur hominis vultus, teſte Plutarco,adeo vt ſeipſos horrerent iracundi, ſi ſeipſos in ſpeculo viderent. In verbis omnia perturbata. Videas aliquando ſilentium pertinax, non reſpondent, rumpere

Contra iram Argumenta. Turpitudo iræ. *Li.5. Mor. cap. 30.* *Lib. de cohibenda Ira.*

vocem nequeunt, aliquando mussitant, & iactant verba mordacia, aliquando euomunt maledicos clamores, minas, blasphemias, probra, contumelias. In operibus impedit ira omnes bonas actiones, maximè rationem cum tollat quietem, & peruertat rationis bonum vsum: impellit ad grauissima peccata, inde enim cædes, effusio sanguinis, homicidia, strages familiarum, vrbium, regnorum. Tertiò, Ex hac perturbatione nascitur iactura omnium virtutum; & ruina omnium bonorum. Vide hunc locum benè tractatum à Greg. *5. Mor. c. 3*

Quartò, Proponat Concionator aliqua remedia ad iram cohibendam: cuiusmodi sunt ad sedandam iram in alijs. Primò ne homini irato obsistamus, Date locum iræ; nam ignis igne magis accenditur. Contra responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem. Nautæ non pugnant aduersus tempestatem maris. Remedia in remissionibus morborum adhibita prosunt, ait Seneca. Secundò, humilitate siue animi demissione, alterius sedatur Ira, agnitione & accusatione proprię culpæ, veniæ deprecatione. Reuertere ad Dominam tuam, & humiliare sub manibus illius. Ad frenandam iram in nobis remedia sunt. Primò, Remouenda suspicio est, & opinio, quod ea quæ facta sunt in nostrum contemptum sint facta. Sic Seneca. Secundò, Modestè & cum animi demissione, de nobis sentiendum: ira enim ex superbia nascitur. Basil. Ne te rebus magnis parem exhibeas, neminem te peiorem existimes, & curata est ira. Tertiò, Plutarchus Cogitandum (inquit) multa quoque à nobis perperam fieri, sic minus irascemur alijs. Quartò sæpe proponamus non irasci per dies, menses, annos ex eodem Plutarcho. Quintò, fugiendæ sunt occasiones iræ, & commercia iracundorum. Sextò, silentium est iræ remedium ac portus, ita Basil. loco citato siste, inquit, silentio malum: Vnde Seneca eodem libro maximum est irę remedium, mora. Septimò, legere vel audire aliquid ad iram frænandam, est vtile pharmacum huic ægritudini. Octauò, Auertenda est, ac distrahenda cogitatio ad alia studia, ac negotia. Sõnus aliquando prodest; musica quæ sit placida ac quieta, potus aquæ frigidæ, sed hæc non huius loci, optimum remedium Oratio ad Deum.

[Margin: Remedia ad iram sedandam. — *Rom. 12.* — *Prou. 18.* — *Gen. 16.* — *Lib. 2. de Ira c. 29. & 30.* — *Homil. de Ira.* — *Plut. li. de ira cohib.* — Plutar. Loco citato.]

Contra Vindictam & odium inimicorum. *Cap.* XXV.

[Margin: Loci ad cohibendũ animũ vindicandi.]

SVnt præter hos & alij loci ex quibus argumenta desumamus, vt abtrahamus homines à vindicta & odio inimicorum,

rum, à persequendis iniurijs, vt inducantur ad pacem & parcendum potius. Primò est præceptum diuinum de diligendis inimicis, quod cum magna auctoritate à Christo nobis imponitur. Ego autem dico vobis diligite inimicos vestros, cui non obedit, qui modum iræ non ponit; imò Christi ipsius & legis diuinæ contemptor est, & criminator, quasi Deus indecorum aliquid, aut impossibile ac valde durum præcipiat. Deus autem quanti faciat hoc præceptum, inde apparet, quia vult relinqui sacrificium inchoatum quod ei offertur, & prius reconciliari fratri, nos autem nihil curare magis oportet, quam vt facto impleamus, quod oramus quotidie, fiat voluntas tua. Secundò, Deus hanc legem apud se certam & statutam habet, non dimittere iniurias sibi à nobis illatas, nisi nos etiam dimittamus, nobis ab alijs irrogatas, vt patet ex varijs scripturæ locis. Augustinus, ad tam magnum tonitruum, qui non expergiscitur, non dormit sed mortuus est.] Tertiò, Promittit autem veniam se eis daturum, si & nos inimicis ex corde ignoscamus, vnde optandum nobis esset (modo nullam demus occasionem) habere aliquas iniurias, quas proximis remittamus; vt securi à Deo veniam impetremus, præsertim cum nulla sit comparatio inter iniurias quas nos passi sumus ab alijs, & eas, quas per peccata nos Deo intulimus. Quartò, Docet Theoph: magnum hoc esse incitamentum, vt Deus qui in omnibus est nostrum exemplar ad imitandum, tamen hac vna in re ipse nostrum exemplum imitari velit: quid enim est quod dicitur, ait Niss. vt dicamus Deo quod ego feci, fac; imitare seruum tuum Domine pauperem & egenum, qui regnum vniuersarum rerum obtines, remisi debita, ne tu quidem exigas, supplicem repellere veritus sum, ne tu quidem supplicantem repellas, lætum & hilarem dimisi meũ debitorem, talis item tuus fiat, ne tuum debitorem tristiorem reddas, par ambobus remissio decernatur, tuo simul & meo debitori, & infra solui solue, dimisi dimitte, magnam ego proximo exhibui misericordiam, imitare tu Domine serui tui humanitatem] Eleganter canit D. Prosper in suo metro.

Matth. 6. *Matth. 5.* *Marc. 11.* *Ecclesi. 28.* *Isa. 1. Mich. 3.* *In Enchirid. c. 74.* *In Matth. c. 6.* In orat. Dominicã Niss. In Epigram: de lege charitatis.

Det peccatori veniam peccator, & aqua
Conciliet Dominum conditione sibi.
Cuius iudicium de nostro examine pendet,
Quod serimus metimus; quod damus accipimus.

Quintò, Non video quomodo is, qui non parcit, possit orationem Dominicam cum libertate ac spiritu pronuntiare, & ad Patrem nostrum confugere pro suis necessitatibus, & vera-

citer dicere,dimitte nobis,ſicut & nos dimittimus: plane videtur aut mentiri, aut irritare Deum, vt non dimittat ſuo exemplo. Sextò, Qui parcit, ſentit animi quietem magnam;cum cōtra, is qui perſequitur iniurias furijs agitetur Satanicis, & poſtquam vltus fuerit à conſcientia remordente cruciabitur, vt Caim qui tremore perpetuò laborauit, & vagus fugiebat faciem Domini. Septimò, Peſſimum remedium eſt,alia iniuria vlciſci in eum, qui fecit iniuriam; qui hoc facis duplex malum committis; in te peccas & in fratrē, neque malo mederis tuo, imò amplius recrudeſcit malum, vulnuſque tibi nouum infligis. Vindicta vtrumque deteriorem facit, manſuetudo, & patientia, & te ipſum illuſtrem reddit, & alium ſanat. Octauò, Plut. librum ſcripſit de vtilitate capienda ab inimicis, & homo Ethnicus probat, valde turpe eſſe, erga inimicos iram fouere, & docet eſſe ſtultum,ex inimicis fructum non colligere, cum non deſint multę vtilitates, quas colligamus, inter has enumerat prudentiam, & cautelam corrigendi errores noſtros, quos in nobis inimici obſeruant melius quàm amici,diligentiam ad bene operandum ex eadem cauſa. Octauò, Multæ & præſtantiſſimę virtutes conueniunt cum parcitur,inimicis,reſque licet in ſe difficilis ſit, eſt tamen actio nobiliſſima, & maximi apud Deum meriti, eſtque genus quoddam inſigne fortitudinis,quia homo ſe ipsū vincit,qua victoria nulla maior,aut melior. Deinde magna eſt virtus māſuetudinis, & beneficentiæ reddere pro malo bonum, & beneficijs deuincire inimicos,quod eſt carbones ſuper caput ipſorum congerere, quæ virtus apud gentiles etiam multam habet laudem. Ageſilaus,teſte Xenophonte, dicenti cuidam officium eſſe Regis, amicis præmia, inimicis mala reddere, melius,ait, dixiſſes officium eſſe Regis,ex inimicis amicos ſuis beneficijs reddere. Fab. Maximus abſurdum eſſe aiebat ſi cum equos & canes venaticos familiaritate, ciboque cicuremus, potius quàm catenis & verberibus, homines feroces animo, non humanitate & beneficijs conciliemus:propoſitum debet eſſe boni viri, tamdiu ferrè ingratum, donec fecerit gratum. Decimò, Exemplum Dei & Chriſti Domini & Sanctorum, imò etiam multorum Ethnicorum debet adhoc ipſum maximè excitare. De Patientia Dei in tolerandis inimicis,tot idololatris, & tot peſſimis, mira docet Tert. & Cypr. in libris, quos de patientia ſcripſerunt. Origo (ait Cypr.) & magnitudo patientiæ Deo auctore procedit. Diligēda res homini quę Deo cara eſt, bonum quod amat, maieſtas diuina, commendat. Si

In Orat. de laudibus Ageſilai

Lib. de bono Patientia initio.

Deus

Deus nobis & Pater, & Dominus est, sectemur patientiam Domini, pariter & Patris, quia & seruos oportet esse obsequentes, & filios non decet esse degeneres] magna est hominis gloria, vt nobis dicatur: vt sitis filij patris vestri; Exemplum hoc, & mansuetudinis, & patientiæ vterque Doctor egregiè tractat, nec desunt multa in hoc genere quæ imitemur. Et hic sit finis huius tractationis de affectibus.

Oratio morata quæ Oratoris bonos mores indicat. *Cap. XXVI.*

EX tribus capitibus, vnde Arist. docet fieri persuasionem, vt supra significauimus, ex rebus, ex auditoribus, ex oratore ipso, tractata iam duo sunt. Ad primum pertinent omnia argumenta quæ ex locis duci diximus in singulis concionum generibus. Ad secundum tractatio de mouendis affectibus, de quibus item multa diximus. Ad tertium genus refertur quæ dicitur oratio morata de qua agendum iam restat, quam cum eodem libro non immeritò iungendam arbitramur, quia etiam hic de affectibus est sermo. Hanc autem eam esse docet Cicero, quæ bonos & amabiles mores Oratoris significat, & repræsentat, & alibi eam esse affirmat, quæ accommodatur ad mores, naturam & genium, seu ingenium auditorũ, facile namq. persuademur cum ea audimus, quæ nostris moribus & sententiæ congruunt. Itaque duobus maximè modis oratio morata dicitur, ac de vtroque nos aliqua subijciemus. Primum ergo opinionem bonam conceptam de virtutibus, ac sanctitate Concionatoris, maximam vim habere ad persuadendum experientia docet, & confirmat omnium sapientum authoritas. Ambr. Aduertamus, ait, quod in acquirendis consilijs, plurimum adiungat vitæ probitas, virtutum prærogatiua, beneuolentiæ vsus, frugalitatis gratia, quis enim in cæno fontem requirat? quis è turbida aqua potum petat?] Fertur Demosthenes, cum ad dicendum contra eum Phocion assurgeret, dicere solitus ad familiares suos, Mearum securis orationum exurgit. Incertum est autem (inquit Plutar.) de oratione illius sic sentiret Demosthenes, an de vita & existimatione, quod permultis, & prolixis circuitibus, vnum verbum & nutũ existimaret probati viri esse validiorem. Videmus planè aliquos ex Concionatoribus, facili negotio ad se attrahere multitudinem populorũ solo nomine sanctitatis, etiãsi nec multa polleant doctrina, nec

1. Rhet. cap. 3.

In Partit.

Opinio de Oratoris virtute multum valet.

2. de Offic. c. 12.

vlla penè eloquentia. Sed quoniã id satis notum est, & à me alibi ostensum, hoc loco pluribus confirmare necesse nõ est, præsertim cum hic non de persona Concionatoris, quod in prima parte factum est, sed de ipsa oratione sit sermo, quæ morata dicitur, quæ debet significare mores ipsos dicentis quasi è speculo redditos. Illud omnino certum est, Concionatorem simulatum, qui quos non habet bonos mores ostentare velit, & sibi & auditoribus, & verbo Dei quod prædicat, multum afferre damni: Sibi quidem quia grauius à Deo iudicabitur, vt hypocrita, qui sub persona ficta & pallio sanctitatis se contegat: auditoribus verò, quia etiamsi initio facile sit aliquos decipi, tamen nihil occultum quod non reueletur, & vbi aduerterint homines, eum obtendere verbis quod non est, nullam ei fidem adhibebunt: primum, quia odiosa est simulatio, nec credimus ijs quibus sumus offensi; deinde quia quos mendaces moribus auditor viderit, eos putabit facile oratione quoque mentiri. Nam (ait Tullius) frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur, oratio verò sępissimè. Vnde fit vt etiam verbo Dei inferatur iniuria, cum enim homines aliud audiunt ab ore, aliud agnoscunt in persona dicentis, putant esse nimis ardua & factu difficilia quæ dicuntur, cum nec eum qui docet videant seruare quæ dicit, & possint obijcere, cur ergo ea quæ dicis ipse non facis? imo (quod longè deterius est) suspicatur populus per amplificationem, & verbi causa, dici ea omnia, quæ prædicantur de fugiendis peccatis, de seueritate diuinæ iustitiæ, de grauitate & æternitate pœnarum apud inferos; sic enim tacitè ratiocinantur, si verè hæc ita putaret esse, vt prædicat Concionator, num ille ità viueret? Christus Dominus in sua persona significauit ac probauit innocentiam cum diceret, quis ex vobis arguet me de peccato? Amorem veritatis. Si veritatem dico vobis, quare non creditis? Animum liberum ab omni affectu inanis gloriæ, Ego non quæro gloriam meam, sed eius qui misit me. Videat ergo etiam atque etiam Ecclesiastes, vt has virtutes in se verè habeat, & non sit affectata quædam hypocrisis. Nulla simulatio locum in pulpito habere debet, multo minus sanctitatis. Deus non eget mendacijs nostris, ipsa planè probitas vbi vera est se prodit, prematur licet interdum, & occultetur, tandem erumpit. Vbi autem vera non est, sed simulatur, ipsa se ars, & malitia palam facit: & vnde quærebatur authoritas, inde contemptus refertur. Simul etiam cauendũ est, ne dum vult orationem moratam facere, incidat in ostentationem,

Orator simulans virtutẽ quam non habet valde nocet.

Epist. ad Quintum fratrem.

Ioan. 8.

nem, & suarum laudum commemorationem. Hoc enim (vt alias etiam monui) fidem oratori non conciliat, sed detrahit. Parasiti est se ipsum iactare, nec vsquam onerosior est superbia, quàm in cathedra humilitatis. Omnes enim Christiani etiam è vulgo norunt nullam esse veram virtutem, nisi ea in vera humilitate fundetur, & cum humilitate crescat, & ab humilitate perficiatur. Iam in prima parte enumerauimus aliquas virtutes Concionatori maximè conuenientes, nunc breuiter attingamus, quas, & quomodo significare debeat, vt fiat oratio morata, & paret sibi aditum, etiã ex hac parte ad persuadendũ.

Quas virtutes significare debeat oratio morata.

Oratio & Sermo nostri Oratoris debet significare virtutem Religionis, & zelum quem erga cultum diuinum habet, quod fiet, si loquatur de Deo magna cum reuerentia, & honore, cũ ostendit, si quid boni est in nobis, à Deo esse, & omnia ab eo pendere: quando inter orandum ad Deum affectu se conuertit, eiusque opem supplex implorat. Ita videmus factum etiam ab ijs oratoribus qui Dei veri notitiam non habuerunt, forsan ab aliquibus animo simulato, non ex pietate vera, sed ita sibi volebant authoritatem conciliare apud populos, cum viderent quantum momenti in hoc positum esset; sed nostri Patres, & Prophetæ, ex vera Dei Religione id faciunt. Diuus Paulus, flecto genua mea ad Patrem Domini Nostri Iesu Christi, vt possitis compræhendere, &c. Sæpe petit aliorum preces, frequenter docet se pro eis orare. Testis mihi est Deus quod sine intermissione memoriam vestri facio. Huc tendit zelus quem spirant verba eius de gloria Dei, & Christi Domini manifestatione. Debet ostendere orator Christianus sinceritatem animi, vt appareat eum nil aliud quærere ex concione, quam Dei solum honorem, & auditorum salutem, vt cum D. Paulo dicat, Non nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum: ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo qui probat corda nostra: ex sinceritate sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur. Et gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis, & sinceritate Dei conuersati sumus, &c. Debet significare Amorem & Charitatem, & animũ maximè beneuolum in Auditores, quem cum aduertunt & credunt esse verum amorem, non in verbo tantum & lingua positum, sed ex sincero affectu cordis natum, sine labore flectuntur in omnem partem. D. Paulus sæpe significat in Epistolis: libenter impendam, & superimpendar ipse pro animabus vestris. Non vt confundam vos hæc scribo, sed vt filios meos charissi-

Religio. *Eph. 3.* *Exemplum D. Pauli pro oratione morata in omni virtute.* *Sinceritas mentis.* *2. Cor. 4.* *1. Thess. 2.* *2. Cor. 2.* *2. Cor. 1.* *Charitas.* *2. Cor. 12.* *1. Cor. 4.*

mos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos Patres. Nã in Christo Iesu, per Euangelium ego vos genui. Et filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Sic quando significat solicitudinem suam erga eos, & gaudium de bono eorum, dolorem de malo. Solicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur & ego non infirmor? Si qua consolatio in Christo, si quod solatiũ charitatis, si qua societas spiritus, implete gaudium meum. Tristitia mihi magna ẽst, & continuus dolor cordi meo, optabã enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis. Et simul libertatem in dicendo, vt non occultet veritatem ex timore aliquo. Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est, & verbum Dei non est alligatum. Rogo vos, ne præsens audeã per eam confidentiam qua existimor audere in quosdam, &c. Sic etiam Sancti Patres sæpe significant se cum libertate debere loqui pro ratione sui officij. Præterea vt sit sermo Concionatoris moratus, aperiat zelum quo flagrat virtutis iustitiæ, quod fiet ostendendo, quam cupiat vt omnes ita viuant, vt nemo alium lædat in vlla re, sicut significat. D.Paulus, Non est apud me, est & non. Neminem læsimus, neminem corrupimus. Et cum iubet preces fundi pro omnibus, maximè verò principibus, vt quietam & tranquillam vitam agamus, cum omni castitate, vel vt græca vox sonat, cum omni grauitate, vt quisque innocenter & modestè se habeat: Etiam cum hortatur superiores, & omnes ad legum obseruantiam, ad bonorum, & innocentium defensionem, & eorum punitionem, qui pacẽ & æquitatẽ perturbant; Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et significat zelum contra omnes impios & impietatẽ, Vtinam abscindantur qui vos perturbant; si malum feceris time, non enim sine causa gladium portat; Et ad Rom. in impietatem Philosophorum pessimorum inuehitur. Prɇterea Temperantiam, & Honestatem declaret, quod fiet, si sæpe ex occasione, inflammato spiritu celebret vitæ puritatem, & ostendat quã placeat illud: ò quam pulchra est casta generatio cum claritate, & cum nausea & stomacho insectetur omne genus impudicitiæ, omnes actiones lasciuas & effæminatas, & omnes impudicas mulieres, magnam simul verborum honestatem adhibẽs, & quemdam quasi in ore ipso ruborem. Ita D.Paulus. Vellem omnes esse, sicut & ego. Modestiam etiam efferat & submissionem animi, loquendo de alijs honorificè, de se autem modestè, alios præferẽdo, modo nec laus appareat affectata, nec humili-

Sollicitudo. *Gal.* 4. 1. *Cor.* 11. *Phil.* 2. *Rom.* 9. Libertas in dicendo. *Rom.* 1. 2. *Tim* 2. 2. *Cor.* 10. Iustitiæ zelus. 2. *Cor.* 1. *Rom.* 13. *Rom.* 1. Temperãtia, & Honestas. *Sap.* 4. 1. *Cor.* 7. Modestia.

tas ficta. Facile enim in hoc genere simulatio detegitur. Diuus Paulus sæpe hoc significat, cum se minimũ Apostolorum vocat, cum omnia gratiæ Dei tribuit, cum se nihil esse testatur. Item indicet moderatum animum in appetitione honorum, opum, dignitatum, nam spiritus ambitionis, & dignitatis & cupiditatis cum aduertitur in Concionatore, fidem eius verbis adimit. S. Paulus, argentum, & aurum nullius concupiui, sicut ipsi scitis. Habentes victum & vestitum his contenti sumus. Neque aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione auaritiæ, Deus testis est, neque quærentes ab hominibus gloriam. Fortitudinem animi, patientiam, & magnanimitatẽ præseferat; Sicut D. Paulus gloriatur, & gaudet de suis vexationibus, siuè persecutionibus & paratum se dicit non solum ligari sed etiam mori pro nomine Iesu, & pro fratribus. Ostendat benignitatem & misericordiæ affectum; Paulus, facti sumus sicut si nutrix foueat filios, ita nos desiderantes cupide, volebamus tradere vobis non solum Euangelium, sed etiam animam nostram, quoniam charissimi facti estis nobis. Sæpe obsecrat, sæpe laudat, & promptum se omnibus exhibet. Prudentiam etiam Concionator demonstret; quod fiet, si ita loquatur, vt ex modo dicendi, ex verbis, & sententijs ex ordine, & circũscriptione prudens appareat. Etenim si aduertitur imprudens, non modo non persuadet, sed nec libenter auditur. Non enim aures maturæ ferunt eum, qui inconsideratè, præposterè, ineptè, inordinatè, & imprudenter verba & res videtur effutire. Significatur etiam prudentia cum aperit officia eius virtutis, actus eius tangit, quàm sint omnia cum consilio facienda monet, cũ præuenit occasiones futuri alicuius mali, & præmonet. Hæ sunt præcipuę virtutes, quæ si splendeant in sermone Christiani Oratoris, possunt ei animos auditorum ita conciliare, vt judicent eum esse virum planè dignũ, cui fides adhiberi possit, etiam sine argumentorum, & probationum multitudine; tantum momenti est in authoritate dicentis, cum ex eius concione homines cognoscunt esse virum prudentem, benignum, moderatum, modestum, iustitiæ zelantem, honestatis amicum, non se ipsum, sed honorem & vtilitatem auditorum quęrentem, sincerum, sine adulatione, sine hominum inani timore, Diuini cultus, & gloriæ Dei amantem. Hæc est igitur oratio morata, quæ duobus modis potest exerceri, vel vt Orator has virtutes, & hos mores frequenter doceat, sic enim ad eos se bene affectum esse declarat; vel si in sua cõcione adhibeat quasdam sententias,

[Margin notes: 1. Cor. 15. — Moderatio animi. — Actor. 20. — 1. Thess. 2. — Fortitudo. — 2. Cor. 12. — Actor. 21. — Benignitas. — 1. Thess. 2. — Prudentia. — Duobus modis oratio morata exercetur.]

tentias,quæ hos mores ſignificent & contineant,quibus oratio tanquam quibuſdam coloribus, ac gemmis, non ſolum ornetur,ſed etiam confirmetur. Habent enim ſententiæ præter alias excellentias, hanc etiam,quod etiam ſupra monuimus,vt orationẽ faciant moratam, & oratoris mores repræſentent, & ſint quaſi argumenta quædam ad perſuadendũ, vt experimur cum legimus eorum ſcripta,qui ſententijs abundant,qualis eſt inter externos Seneca,Plutarchus, & alij plerique & inter noſtros ferè omnes Patres.

Sentētiæ graues moratam reddunt orationem.

Oratio morata qua auditorum moribus ſe accommodat. Cap. XXVII.

DIcebam ſupra Orationem moratam etiam eſſe,quæ moribus & ingenio auditorum conſentit. Eam ob rem multũ refert noſſe mores eorum,& forte huc tendit illud D.Pauli. Facti ſumus paruuli in medio veſtrum. Et illud cũ eſſem aſtutus, dolo vos cœpi, & illud omnibus omnia factus ſum. Deberet igitur noſſe Concionator mores omnium ætatum, Adoleſcentum,Senum,Virorum, Nobilium,Diuitum,Magnatum, Principum, Nationum,Profitentium diuerſa ſtudia, Doctorum, Mercatorum, Militum, Artificum, Agricolarum, diuerſorum ſtatuum,Coniugatorum,Religioſorum,Superiorum. Si enim velit aptè loqui,& ſermonem probabilem facere,debet pro varietate morum audientium diuerſos loquendi modos aſſumere. De moribus trium ætatum Ariſtot. agit in Rhet. & nos nonnulla ſignificabimus. Iuuenes ad cupiditates proni ſunt, præſertim amatores, nec ſolum ſunt cupidi, ſed etiam audacter,ac prompto animo aggrediuntur, & res difficiles ad exitum tentant, & ſperant ſe poſſe perducere. Sunt mutabiles, & mutantur in horas,citò enim faſtidio rerum capiuntur,& ſimul ac deſiderio potiti ſunt ſatiantur: acuta magis quam magna, & ſumma deſideria habent, qualis (ait Ariſtot.) eſt aliquando ſitis,ac fames ægrotorum: facilè ad iracundiam excandeſcunt, & iræ impetu feruntur, quia cum ſint honoris cupidi, non pati poſſunt vllo modo ab aliquo ſe paruifieri, vnde & iraſcuntur. Sunt maximè cupidi victoriæ, & excellentiæ vt alijs præſtent, ſicut de Pueris etiam Cic. idẽ affirmat. Quos illi labores non ferunt,vt æqualium principes habeantur? magis deſiderant honores, quàm opes,hos enim non videntur magnifacere, quia non ſunt experti malum inopiæ: Non ſunt maleuoli ac praui ingenij, vt ſolent

1.Theſ.2. 2. Cor.12. 1. Cor.9.

2. Rhet. a c.12. Iuuenũ mores.

qui

qui res in malam partem interpretantur, ſed ſimplices potius, & facile credunt, cum non ſint adhuc experti hominum fraudes, ſunt propenſi ad ſpem, & ſibi promittunt, quod cupiunt, vt Ebrij, & magna ex parte ſpe viuunt, & ſunt animoſi, ex eo quod ſunt ſpei pleni, & propter calidum ſanguinem. Amicorũ ſunt ac ſodalium ſtudioſi magis quàm cæterę ætates,& gaudẽt conuictu. In rebus ſuis peccant contra illud Chilonis; Ne quid nimis; neſciunt mediocritatem tenere, ſunt audaces, putant ſe omnia ſcire, & omnino aſſeuerant quæ dicunt, & contendunt, iniurias faciunt magis ex quadam inſolentia,vt honorem ſuum præferant. Sunt miſericordes, ſunt ad riſum procliues,ac facetias, & ſales; Paſſim ac temerè effutiunt quæ in corde habent, Hæc fermè de Iuuenibus Ariſtot.

Cap. 13. Senũ mores.

De ſenibus conſequenter agit, ac eos docet ferè contrarijs moribus, quàm iuuenes eſſe affectos: Nam hi affirmant facilè omnia, illi ſuſpicantur potius, quam ſcire ſe dicunt, & facile dubitant, ancipites ſunt, nempè vſu docti, pronum eſſe decipi, & ingenio ſunt maleuolo, quia in deteriorem partem potius res accipiunt, neque valdè diligunt, nec vehementer odio habent, ſunt animo puſillo & timidi, ob frigidum temperamentum; pecuniarum tenaces & auari, valde cupidi vitæ,cuius penuriam habent, difficiles & queruli. Sequuntur magis commoditatem & lucrum, quam dignitatem, magis proni ad inuerecundiã, quàm ad contrarium,potius memoria præteriti quam ſpe futuri viuunt: ad loquacitatem propenſi propter multa quæ viderunt, & audierunt, quæ iunioribus libenter narrant, quoddam magiſterium exercentes. Iræ ſenum acres, ſed languidæ, & cito diſſoluuntur. Non ſunt cupiditatibus obnoxij, iniuriæ ſi quas irrogant, præcipuè contra facultates feruntur, & patrimonia: ſunt tamen miſericordes vt iuuenes, ſed ob aliã cauſam, nam hi miſericordia mouentur ob amorem & naturę bonitatem,quia nollent quenquam calamitate premi; ſenes verò quia ſua mala norunt, & timidi ſunt, ſollicitantur animo cũ alios afflictos cernunt,timentq; nè eadem ſibi eueniant. Neque iocos amant, neque facetias. At de his qui in virili ætate ſunt loquitur c. 14. quos, ſicut medij ſunt inter duas iam dictas ætates,ita etiam medio modo ſe habere affirmat,& participare aliquid de vtraque, quod nimium in vtraque eſt,reijcientes: Nec facilè credunt vt Iuuenes,nec difficilè vt Senes,ſed credunt quibus debent: ſuas actiones nõ ſolum ad honeſtatem vt iuuenes, nec ſolum ad lucrum vt Senes, ſed ad vtrumque referunt, mediocri-

Cap. 14. Virilis ætatis mores.

diocriter cupidi, & iracundi, & denique ſunt mores horum in mediocritate quadã poſiti inter mores iuuentutis ac ſenectę.

Vſus autem horũ quæ de ætatibus dicta ſunt, hic eſt, vt Orator ad ſuadendum ita accommodet, in quibus poterit, orationem ſuam moribus audientium, vt eorum ingenio ſit conſentanea, & tunc morata erit, & facili negotio perſuadebit: exempli gratia, ſi materia concionis patiatur, cũ apud iuuenes loquor, ſtudebo ad miſericordiam eos cõmouere, ex ijs quæ dicta ſunt de hoc affectu, ea colligens, & oratione perſequens, ac deſcribens, quæ poſſint illum ciere. In hoc autem potius affectu inſiſtam, quia ſcio iuuenes, quos alloquor, eſſe ad eum procliues. Eodem modo adhortans ad virtutem, ad victoriam vitiorum, explicabo rei dignitatem, ac præſtantiam. Decere viros magno animo, magna peragere, & ſperare, nec moueri lucro, ſed dignitate. Quia verò ſunt propenſi ad amorem, excitabimus ad amandum Deum, & Chriſtum, deſcribendo ea quæ ſupra diximus valere ad inflammandum amorem, quæ omnia dicuntur ſecundum naturam iuuenum optimè. Et quia ſunt natura verecundi, hinc argumentum ſumetur, vt viros pios vereantur, ac Deum, cuius oculis omnia ſunt manifeſta, & omnem turpitudinem auerſantur: & quia ſpe viuunt adhortabimur ad fiduciã habendam in Deo, & magnificentiam, gloriam, & fœlicitatem cœleſtis patriæ proponemus, vt eo ſpes ſuas & conatus attollant. Eodem modo ſi Senes velimus hortari ad contemptum rerum humanarum, proponemus quàm ſint incertæ, quàm dubiæ, quam parum ſit fidendum his; quod eſt ſecundum naturam ſenum. Si viros, multò facilius cum in medio ſint. Laudando mediocritatem, extrema fugienda, docebo quod virilis ætatis ingenio eſt conforme. Præter ætatũ mores poſſunt attendi, mores eorum qui externis bonis abundãt, vel deſtituuntur, vt ſunt nobiles, & ignobiles, diuites ac pauperes, potentes & contra, & qui proſpera vtuntur fortuna, vel aduerſa. De moribus Nobilium, Diuitum ac Magnatum eodem loco agit Ariſt. nos verò hic ſuperſedemus, quia ſupra cum de ſtatibus actum eſt, de eorum moribus & vitijs aliqua diximus, vnum illud hic ex Ariſtot. non tacebo, qui mores diuitis ait, ſimiles eſſe inſano alicui qui ſe beatum crederet, vel fortunato inſipienti, quo (ait Cicero) nihil intolerabilius fieri poteſt.

Cap. 17. Magnatum mores.

Potentes & qui ſunt in magno ſtatu partim eſſe ait ſimiles diuitibus, partim meliores quia mores eorum ſunt magis viriles, & magis populo, cui præſunt ac ſtatui inuigilant, & ſolent

eſſe

esse modestiores, sed quando iniuriosi sunt in aliquem, non minutas aut leues, sed magnas irrogant iniurias. Denique quibus omnia prosperè succedunt, solent esse insolentiores, & in multis moribus communicant cum nobilibus, diuitibus, ac potentibus; sed hoc habent peculiare, quod videntur suam fęlicitatem à diuini numinis fauore sibi datam agnoscere, vnde ad cultum rerum diuinarum, sunt magis proni quàm alij. His autē moribus contrarios mores habent qui sunt ignobiles, inopes, imbecilli, qui aduersa vtuntur fortuna. Vsus horum quæ dicta sunt erit, vt accommodemus orationē ad eorum sensum quantum fas erit, & si quidem sint boni mores, vtamur ad nostram causam, si verò mali sint corrigamus, & si possumus conuertamus in bonum; Nam cum nobiles magnifaciant nobilitatem, & honorem, possumus laudare quidem nobilitatem, sed hortari, vt sanguinis nobilitatem iungant cum vera nobilitate virtutis; & generositatem celebrare, vt sciant nil turpe faciendū, & indignum nobilium moribus. Si ad diuites sit sermo, ostendam quæ sunt verę diuitiæ animi, & vt intelligant illud Diui Pauli: Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum sed in Deo viuo. Poterunt, quod sæpe aptissime S. Chrys. facit, aliquando conferri nobilitas humana cum diuina: & diuitiæ terrenæ cum cælestibus, ostendendo singillatim quantum excellant diuina & cælestia; quam multos habeant defectus humana, & terrena. Inde enim fiet, vt qui nobilitatem, & diuitias amant, à vilioribus ad meliora animum, & vota traducant. Eodem modo dico de his qui potentatu, & prosperis rebus fruuntur, vt ad Deum ferantur, à quo hæc bona acceperunt, & agnoscant Deum esse, cui curæ sunt regna, & potentatus, & ad cælestis regni amorem pelliciantur. Contra verò cum ad ignobiles dirigitur sermo, explicabimus præsentis sæculi dignitates meritò cōtemnendas: si ad inopes, laudabimus mores bonorum pauperum, qui sunt humiles, & paucis contenti; atque eodem modo de alijs iudicandum: vbi etiam multum valet, vt similitudines & exempla ex ijs afferantur, quæ nota & familiaria sunt ijs, apud quos loquimur. Et ex his quæ perstrinximus, studeat Concionator cognoscere diuersos mores, virtutesque ac vitia hominum aliorum, secundum diuersos animorum affectus, diuersas professiones ac status, diuersarum nationum proprietates. Denique nosse mores hominum ad hoc debet Oratori prodesse, vt quantum potest, se ad eos accommodet, & conuertat in suam causam: primum in dele-

Vsus horum qualis sit.

1. *Tim.6.*

delectu materiæ quam ſit tractaturus, eam potiſſimum aſſumat, quæ moribus auditorum præſentium magis conueniat: deinde in delectu argumentorum, ac probationum, ea etiam maximè afferat, quæ eorum opinioni conſentiant, quibus facilius ad virtutes trahantur. Præterea in affectibus, eos præcipuè commoueat, quos paratiores viderit, ad finem perſuaſionis vt amorem & iram in iuuenibus, metum ac miſericordiam in ſenibus. Præter hæc ſæpe inſiſtendum erit corrigendis malis affectibus, ac moribus, & animis auditorum prout locus exiget, contra eos præmuniendis, admonendo vt bene vtantur, & ætatibus, & bonis externis, & ſtatibus.

Finis Libri Septimi.

DE

DE DISPOSITIONE, ELOQVVTIONE, MEMORIA, Et Pronuntiatione.

LIBER OCTAVVS.

Dispositio in varijs generibus Concionum.

CAPVT PRIMVM.

QVAE hucusque dicta sunt, ad inueniendi laborem ferè omnia tendunt, qui inter partes huius facultatis est primus & maximus. Iam verò secundus labor & industria Oratoris est, quæ inuenerit suo quæque loco aptè disponere. Nam quemadmodum domum non efficiunt congesta temerè cæmenta, sed scitè colligata, atque composita; ita Concionatorio in opere, quamlibet abundes rerum copia, nisi illas ordo, ac dispositio digestas, & inter se commissas prudenti ratione connectat, aceruus est, non oratio. Non solum in profanis literis prædicatur in exercitu ordo, sed & in sacris diuina sponsa collaudatur, quod sit velut castrorum acies ordinata. Sapienter etiam ab aliquibus dictum est, ipsam rerum creatarum naturam, non nisi ordine stare, quo confuso, omnia esse peritura. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & tanquam sine rectore fluitet, multa repetat, multa transeat, multa permisceat, velut nocte ignotis locis errans, casum potius, quam consilium sequens. Nec dicenti solum vtilis est ordo, ne perturbetur confusione rerum; sed etiam Auditoribus, vt commodè cuncta percipiant: ordo enim tum rem lucidam facit, tum vero vt memoria conseruentur audita. Quam autẽ dispositionem singulæ Conciones requirant relinquitur id ingenio, & iudicio Concionatoris; Multiplex enim natura rerum, variusque modus quo ordinari possunt, efficiunt, vt sicut Fab.

Dispositio maximè pendet ex Oratoris iudicio.

dixit,

dixit, dispositio Oratoria nullis præceptis compræhendi facilè possit. Aliqua tamen vt ingenium ex his ad alia excitetur, attingam, vbi pauca prius quæ conueniunt omnibus orationibus admonuero. Potest enim triplex considerari dispositio in Concione. Prima totius orationis in partes integrantes: Secunda totius orationis in partes diuisionis, seu partitionis, vbi rursus consideranda in omni genere Concionum sua propria dispositio: Tertia singularum probationum, ac sententiarum ordo in singulis partibus. Et quidem si loquamur de Prima dispositione, omnis Concio, sicut apud Rhetores, ita disponi potest apud nos, vt habeat Exordium, Narrationem, Confirmationem, & Epilogum, de qua collocatione nobis postea sermo erit. Sed præter hãc, Secunda est dispositio quam hic magis quærimus. Explicandum est enim, vbi multa iam inuenta, & coaceruata materia est ad idem pertinens argumentũ, ad quæ capita possit commodè reuocari, qua ratione distribui, atque disponi, vt ex incondita sylua, quasi eleganter dimensus, atque descriptus hortus aperiatur. Quæ planè dispositio omni Concionum generi etiam conuenit, vt initio Concionis afferatur propositio aliqua, seu partitio, quæ totum Concionis argumentum contineat, & quantum necesse est dilucidè declaretur, vt intelligant Auditores quid sit tractandum, quid intendat Concionator docere, quid persuadere, quid ab Auditoribus in illa Concione expetat; Deinde ad probationes motusque deueniatur.

Dispositio in partes integrantes.

Tota materia distribuẽda in capita.

Potest etiam in syllogismi formam oratio tota referri, vt sæpe Tullius facit; nam Milonianæ ea vis est. Omnis Insidiator iure occiditur. Clodius est Insidiator, Ergo. Et pro lege Manilia. Qui habet partes Imperatore dignas est eligendus, Talis est Pompeius in quo omnia adsunt, Ergo. Eodem modo si Concio habenda sit super illo Themate, Diligite inimicos vestros, posset huiusmodi confici syllogismus, qui totam Concionem contineret. Quodcunque dicit Christus Dominus faciendum est, sed ipse dicit diligendos inimicos, igitur inimici sunt diligendi. In explicationem propositionis possunt plurima afferri, quæ doceant quàm bonus, quàm sapiens, quàm nostri amans sit Christus, quàm multis nominibus ei obtemperandum sit, quàm honesta, necessaria, quàm nobis vtilia sunt quæ præcipit, quàm in nostrum bonum omnia eius præcepta, dicta factaque tendant, ampliando à comparatione hominum, si sunt Principes, aut Viri prudentes ac sapientes, & nobis beneuoli, & alia id genus. Hoc autem pacto propositione tractata, ad assumptio-

Tota cõcio diuidi potest in vnum syllogismum.

Matth. 5.

ptionem deuenietur, vbi poterit ostendi quàm sæpe quàm grauiter, quot modis Christus Dominus dicat diligendos inimicos; quæ cum fuerint satis explicata, congestis ad amplificandum alijs quoque rationibus, & magno ardore aptè ad motũ propositis, oratio cõcludetur, vel super illo; Nemo potest duobus dominis seruire. Vbi non licet duobus dominis seruire, seruiendum est meliori, sed Deo & Mammonæ seruire nemo potest, ac melior Dominus, ipse Deus est, Igitur Deo seruiendũ. Huius syllogismi partes si separatim ordine tractentur, & ostẽdatur primum propositio maior, quam sit absurdũ assumi Dominum peiorem, quàm sit contra prudentiam, & communem hominum modum, quàm contra iustitiam, contra propriam cuiusque vtilitatem, & alia huiusmodi, tum subiungatur assũptio, & explicetur prima pars ex authoritate ipsius Christi, deinde ex natura rei, exemplis, similitudinibus, ac postremò addatur pars posterior, idest comparatio Dei & Mammonæ, & explicentur differentiæ Domini vtriusque, vltro sequetur conclusio, & quisque auditorum facilè per sese concludet Deo omnibus modis, nullo modo Mammonæ seruiendum. Est hic ordo valde naturæ consentaneus, & ad docendum atque persuadendum appositus. Iam pro tertia quam diximus dispositione, omnibus item concionibus commune est, quod etiam omnes docent, inter argumenta quæ ad rem nostram confirmandam assumimus, firmissimum quodq; primo loco ponendum, quæ verò maximè ad mouendum faciunt, & memoria volumus retineri in postremum locum reseruanda, mediocria ac leuiora in mediam quasi conijcienda turbam. Et grauiora quidem quia maiorem vim habent, singula tractari oportere, minora verò coaceruari, vt quod suapte vi nequeunt, numero efficiant. His iam prænotatis, proponendæ mihi erunt variæ dispositionum formæ, tàm pro singulis concionum speciebus, quàm etiam genericè; tum etiam varij modi in Euangelio tractando innuendi quod erit quasi viam Oratori Christiano demonstrare, eiusque ingenium ad bonam dispositionem tenendam excitare, si tamẽ vnum prius admonuero. Multa quæ hic de dispositione & formis concionum dicuntur, habere magnam cum his, quæ ad præcepta inuentionis pertinent connexionem, & sæpe ex ijsdem locis, ex quibus argumenta inuenta sunt, tota concionis collocatio nascitur, vt videri possit & meritò alicui, hanc doctrinã non minus pertinere ad inuentionem, & ad partitionem concionis, quàm ad collocationem. Quicquid sit, siue hic inuentio

Ordo quis inter argumẽta.

An hæc tractatio pertineat ad Inuẽtionem.

etiam habeat suas partes, quod non negamus, siue hæc quoque partitionem & diuisionem doceant, quod facilè concedimus; Institutum meum est diuersas formas concionum assignare, ac multiplicem τάξιν significare, vt adhibito iudicio pro ratione materiæ, ac loci & personarum, statuat quod ad rem præsentem magis facere existimauerit Orator ipse. Iam igitur ad singula concionum genera veniamus.

In genere Didascalico & Exornatiuo. *Cap. II.*

IN genere Didascalico ordo quem tenere debemus, est idem ille qui à Theologis, ac Philosophis seruatur, desumiturq; ex eisdem locis, è quibus supra docuimus argumenta desumi: *Quint. l. 8. cap. 10.* Aristoteles certè ac philosophi docent, in re primum quærendũ An sit; deinde eius natura quæ sit, tertio loco proprietates quas habet, postremò causæ à quibus pendet: quam nos methodum in multis concionibus in quibus de virtute aliqua sermo sit, seruare possumus; Exempli gratia; De patientia, primò quam sit necessaria, hoc enim ad primum caput, an sit potest referri, explicando verba Pauli. Patientia vobis necessaria est; secundo quæ sit natura eius, & in quo vera patientia sita sit, quodnam habeat obiectum, quos actus, idque non concisis definitionibus, sed explicando, atque amplificando aliquarum scripturarum, & Sanctorum Patrum authoritates, in quibus natura eius aperitur; Tertiò quæ sint virtutis huius affectiones, & propriæ conditiones & attributa, quàm sit meritoria, quantas secum perfectiones inuehat: Quartò quibus modis acquiratur, nam hoc est causas eius inquirere, ex quibus in animis nostris generatur. Sæpe omissa quæstione. An res sit, Theologi solent inquirere primum quid sit, eiusque definitionem explicare, tum quæ sint eius proprietates, præterea species, ac partes eius, gradus item, denique causas & effectus ostendere: cuiuis promptus esse potest ordo, quem in singulis materijs D. Thomas sequitur, qui planè in seruanda optima methodo excellit; Superfluum autem videtur hic admonere, non debere Concionatorem cum rigore huic dispositioni siue Philosophorum, siue Theologorũ adstringi, sed pro re nata, eius iudicio liberum relinqui vt varietate vtatur, neque retinendos esse modos loquendi, aut terminos, vt vocant eorum, sed conuertendam orationem, & accommodandam ad aures populi. Pone tibi ante oculos quomodo D. Chrysost. qui ab aureo ore nomen habet, tractaret, si quem articu-

[Margin notes: An sit quid sit, & proprietates. — *Heb. 10.* — Alia Dispositio.]

articulum D. Thomæ pro concione ſumeret explicandum : res quidem teneret, modum dicendi omnino variaret, amplificando ad popularem captum. Qua in re ſi quis eſſet benè exercitatus, haberet è Scholaſtica Theologia innumeros ad concionandum locos, & pleraque Theologica à Scholis & Academijs ad cœtus quoque populares educeret.

In genere Exornatiuo, Cicero multos collocationis modos paucis verbis aſſignat, aut (inquit) temporum ſeruantur gradus, aut generum diſtributiones, aut à minoribus ad maiora aſcendimus, aut à maioribus ad minora deſcendimus, aut hęc inæquabili varietate diſtinguimus. Harum prima maximè naturalis eſt ratio, & ad hiſtoricam prope narrationem accedit, cum ſeruatur ordo temporum, & ita res diſponuntur vt euenere: vt primo loco ea dicantur quæ ortum alicuius præceſſerũt, cuiuſmodi ſunt genus, patria, parentes, & ſi qua præceſſerũt indicia à Deo, vt multa ſunt in Io. Baptiſta, & alijs ſanctis; inde, quæ ad vitam ſpectant, vt ſunt educatio, pueritia, ſtudia; tum res in vita geſtæ atque virtutes. Denique mors ſi quid habet illuſtre, & quæ mortem conſequuntur. Qui ordo aliquando pro varietate locorum, & perſonarum inuertitur, & eſt ſecunda forma vt à nouiſſimis ordiamur tanquam recentiſſimis; quem ordinem commodè ſeruamus, cum poſtrema vim habent excitandi auditores, vt reliqua attentius audiant, ſic enim perſonæ quam laudamus authoritas, ſæpe apparet eſſe illuſtrior. Tertia eſt cum haudquaquam habetur ratio temporis, ſed ad quædã ſumma capita, ſiue facta, ſiue dicta referimus: vt ſi laudaturus aliquem ſanctum, dicam quomodo ſe geſſit circa Deum piè; circa proximos iuſtè, circa ſe ipſum ſobriè. Quarta forma eſt cum à minoribus ad maiora fit tranſitus, & ad maxima habita ratione dignitatis rerum, vt ſemper oratio creſcat, proponendo vtiliora, glorioſiora, magis neceſſaria. Quinta eſt cum res varias, & inæquales contexímus, vt ſi proponam in laudem S. Iob quam fuerit in rebus aduerſis fortis, quam in proſperis moderatus, vtrobique idem, ſimplex, rectus, ac timens Deum. Hæc autẽ inequalis varietas, ait Cicero, fit cum parua magnis ſubnectimus, vt etiam ipſa appareant magna, vt cum obſcura & dubia dilucidis ac certis, læta triſtibus, vt Chriſtum paſſum & reſuſcitatum proponam, & ſimul triſtitiam cum gaudio iungam. Comparatio vel maximè in exornationibus valet, & aliquando oratio tota ex comparatione contexitur, vt ſi Io. Baptiſta cum Elia, nouus Adam Chriſtus cum veteri, Maria cum

Ordo in Exornatione.

In Partit. orat.

Prima forma.

Secunda forma.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Cõparatio.

Eua, lex noua cum veteri cõparetur, ac præferatur. Sic Chrysost. comparat & præfert Monachum Regi,& Augustinus quãto digniores sint virtutes Christianæ Philosophicis. Potest etiã Orator hæc interdum tria capita rerum sibi proponere, Primò vt explicetur aliquis locus scripturæ qui ad rem faciat,desumptus vt plurimum ex Euangelio vel Epistola instantis diei, solent enim Euangelia ea, legi in Sanctorum celebritatibus, quæ aliquid doceant vel contineant, in quo Sãctus qui colitur, excellens habeatur & singularis, propter quod dici etiam solet: Non est inuentus similis illi qui conseruaret legem excelsi, post tractatum scripturæ locum,ac thesim aliquam,amplificare aliquot capita virtutum eius Sancti quem laudat poterit, ostendens quàm ei conueniant,quæ supra in communi illa thesi disseruit,illud semper ante oculos habens, vt concio ad Dei magnificandam gloriam omnis accomodetur; quod enim præcipitur etiamnum militantibus, id etiam gratum est & maximè acceptum emeritis ac beatis; sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Tertiò debemus transire ad locos suasorij generis, excitando ad imitationem laudatarum virtutum; quod est præcipuum in concionibus Christianis, maximè ad promiscuam multitudinem, nuda enim ac sola laus non multum apud vulgus proficeret.

Lib.19. de Ciuit.c.18 — Alius Ordo tenendus in exornationibus. — *Matth. 5.*

In genere Suasorio & Confutatiuo. Cap. III.

IN genere suasorio ordo etiã nasci debet ex locis proprijs huius generis, quos supra annotauimus, nam suasio tunc fit cum bonum & expetendum id ostendimus, quod suadere nitimur. Quare proponendum est triplex genus boni, & primò loco posset tractari vtile,quia hoc plerosque capit; Deinde honestum, quò pauciores mouentur, tertiò loco iucundum. quia item plerique iucunditate ducũtur,nisi alius ordo Oratori pro temporis & personarum ratione conuenientior videatur, cum alijs quæ his annexa sunt, vt ibidem explicauimus. Hanc methodum egregiè seruat noster Pater Hieron. Platus in libro quem inscripsit de bono statu Religionis, ad hæc enim tria capita reuocat omnia quæ docet. Præter hos locos habemus alios vnde argumenta duci diximus propria Theologis:ex quibus item potest obseruari dispositio. Aliquando enim possum ad suadendum,totam concionem in hæc tria capita partiri,scilicet

Ordo ex triplici genere Bonorum. — Aliæ formæ.

licet quàm id quod volo suadere, in Dei gloriam cedat. Secundò quam ad ædificationem Ecclesiæ, Tertiò quantum valeat ad nostram vtilitatem. Aliàs proponam alia tria, præceptum Dei, promissionem Dei, ac opem præsentem eius, minasque contrafacientibus intentatas. Quæ deinceps omnia scripturis, authoritate patrum, ac sapientum, rationibus, & exemplis cōfirmabuntur. Si verò quid dissuadendum est, ordo desumetur ex contrarijs omnino locis. Primò de turpitudine rei agendū, quod fiet, si ostendatur quàm rectæ rationi honestatiq; aduersa sit, quantam habeat infamiam coniunctam, ac dedecus. Secundò labefactanda erit vtilitas, ostendendo damna tàm publica, quàm priuata, labores, molestias, pericula quæ impendēt. Tertiò ostendendum rem non posse fieri, vel ægre admodum ex defectu causarum efficientium, vel adiuuantium: quamquam rarò incidit causa nostro Oratori, in qua tertius hic locus propriè valeat; tamen recte & ille traduci poterit ad dehortationes à vitijs, ostendendo quàm difficile suis cupiditatibus improbi potiantur: quàm fieri omnino nequeat, vt id quod in vitijs querunt, idest veram delectationem ac satietatem inueniant; & alia modi eiusdem. Ad suasorium genus reuocantur etiam consolationes: in quibus item ordinem parient loci, quos ijs proprios supra descripsimus. Cùm verò oratio instituitur funebris, non est necesse, vt tota in laudibus defuncti insumatur, nec tota in consolandis amicis sit, sed ad vtilitatem audientium referri etiam debet. Pronus est ordo quem ibidem significauimus, vt primum, locus aliquis communis tractetur accommodatus tum dignitati demortui, tum vtilitati auditorum pro ratione temporis ac loci. Deinde aliquæ virtutes defuncti exponendæ. Tertiò conuertenda oratio ad consolandos præsentes. Quartò hortandi sunt ad aliquam virtutem, vel piū opus. Sic Hieron. de obitu Nepotiani, primo agit de morte à Christo deuicta, deinde varijs exemplis docet, quatenus sit viro Christiano dolendum in morte amicorum, & digreditur ad laudes Nepotiani. Rursum redit ad consolandum. Heliodorum ostensa miseria vitæ humanæ. Solet etiam ferè semper principio adhiberi aliqua deploratio index humani in Concionatore sensus, & apta per misericordiæ motum præparandis auditoribus ad excipienda hortamenta virtutum; lege quæ dicta sunt lib. 5. c. 16. ne eadem repetamus.

In Dissuasione Ordo.

In consolatione dispositio & funere.

Ad Heliod.

Oratio quæ in genere confutatorio versatur ad confutandū aliquod falsum dogma, opinionem erroneam vel hæresim, debet

Ordo in confutatione.

bet ex duplici capite, ficut argumenta, ita & ordinem fumere, fcilicet ex confirmatione veri dogmatis, falfique confutatione. In primis verò dilucidè & integrè oftendat fophifmata & errorem aduerfariorum, fumendo ex Scripturis, Patribus, traditione, Concilijs, decretis materiam, tam ad confirmandam veritatem, quàm ad labefactandum errorem. Hac in parte poterit legere eos, qui controuerfias contra hæreticos fcribunt, qui eo modo quo diximus veritates Catholicas roborant, & hærefes confutant. Alibi tamen diximus abftinendum effe ab hac diligentia, & labore vbi hærefes non vigent. Si verò habenda concio fit, vt à peccato aliquo homines corrigantur, ordinem affignabunt loci ijdem qui in diffuaforio genere; fcilicet, turpe, impium, inutile, perniciofum, iniucundum, difficile. Item loci theologici, argumentando ex Dei voluntate, & præceptis quæ violantur, ex Dei minis & pœnis, quàm fit contrarium Ecclefiæ, ex Scripturis in quibus multa funt præfertim apud Prophetas. Hæc de collocatione pro fingulis concionum generibus dixiffe fufficiat, vt viam aperirem ad alia eiufmodi præftanda; fed vnum prius dixero quàm abfoluam, nempe cõmuniter in concionibus hæc genera mifceri, & fieri quoddam genus ex his, vel omnibus, vel pluribus mixtum, licet in vno aliquo genere magis fita fit concio, & tunc iudicio & prudentiæ Concionatoris, quæ methodus fit feruanda relinquitur. Iam dicamus de difpofitione feruanda cum Euangelium tractandum fumimus.

In genere Reprehenforio.

Methodus in tractando Euangelio. Cap. IV.

Poteft Euagelicæ hiftoricæ contextus multis modis proponi atque tractari. Primò, aliquando breuiffimè exponitur totum Euangelium per modum Paraphrafis cuiufdã, quod aliqui prætermittere nunquam folent, fed nifi valde prefsè fiat referendo fumma capita, & cum lepore & claritate poffet effe moleftum, nifi propria loci & auditorum ratio id poftulet. Nũ in paruis oppidis & gratiffimum folet, & commodiffimum effe, rudiores enim hoc modo facilè hiftorias Euangelicas difcunt. Secundò, alias Euangelium totum percurritur & explicatur per modum Homiliæ, quæ eft quafi fermo valde familiaris, & tanquam patris ad fuam familiam, adhibendo aliquas licet modicas amplificationes, & exhortationes, vt faciunt multi Patres, Auguftinus, Greg. Chryf. in Homilijs & plerique alij.

Primo Paraphrafis.

Secundò Homilia.

Solet

Solet autem hæc ratio, habere tres partes; primò præparationem per modum exordij disponentis auditorem; secundò partem didacticam, in qua docetur aliquid circa sensum literalem; tertiò exhortationem morum, cum aliqua precantiuncula ad Deum cum se se offert occasio. Tertiò, distribuimus in aliquot membra totum Euangelium, ac per se, singula consideramus; & quodlibet membrum habet suas distinctas considerationes, & doctrinam morum, etiamsi inter se non habeant connexionem. Hic modus sua varietate potest aliquo modo delectare, præsertim cum in multiplici argumento facilè sit, quædam in singulis partibus spectabiliora inuenire: sed non videtur valde vtilis si multum varietur, cum populus magis detineatur ostentatione illa variarum mercium, quàm fructu pascatur. Multi hanc viam sequuntur, quia facilis est, nec indiget magno ingenio: sine magno enim negocio licet ex aliqua catena Euangelij decerpere, vnde concio eiusmodi statim coaceruetur. Quartò, videtur habere plus grauitatis & ingenij, si instituatur de vna quapiam re disputatio, eaque tractetur per aliquas considerationes ex ipso Euangelij contextu erutas ad vnam eamdemque doctrinam pertinentes. Habet hic modus commoditatem multiplicem; Nam & aliquot Euangelij partes explicantur suis locis, & proponitur tractatio vna bene contexta, atque ordinata, suis constans & absolutà partibus. Ad hæc facilè amplificationes recipit, & affectuum permotionem, vnde & persuasio in qua est finis nostri Oratoris, existit. Denique hic modus est doctis, iuxta ac rudibus valde accommodatus; sit exemplum in tertia Dominica Quadragesimæ: Posset hic agi de regno tyranico Dæmonis, de quo Euangelium loquitur, & tria occurrunt, primò nomina huius tyranni, dicitur enim in Euangelio Dæmonium mutum, fortis armatus, & spiritus immundus; secundò, locus vbi exercet suã tyrannidem, qui est mundus & anima peccatrix, qui locus in Euangelio tribus etiam nominibus exprimitur, vocat enim eũ ibi Christus regnum schismaticum ac diuisum, atrium, & domum vacantem, scopis mundatam, & ornatam; tertiò modi quibus regnat, qui etiam sunt triplices, scilicet vt reddat suos subditos cæcos, surdos, ac mutos. Quintò, sæpe ipsa Euangelica historia habet suam methodum & partitionem, vt in Euangelio Epulonis satis bona methodus, & forma concionis est, si de culpa & pœna diuitis Epulonis agatur, deque patientia Lazari in vita, & requie in morte: vel ita dicamus; tria hic

Tertiò Distributio Euã gelij in capita.

Quartò Reductio Euangelij ad vnũ aliquod caput.

Quintò Methodus, ex ipsomet Euãgelio.

Luc. 16.

docentur, primò vtriusque conuersatio in vita præsenti; secundo vtriusque migratio; tertiò vtriusque status post hanc vitam: Sicut in Dominica prima post Epiphan. diuidam Concionem in tria membra; in primo considerabo Christum à parentibus amissum; in secundo Christum quæsitum, in tertio Christum inuentum. Sextò, nonnunquam potest sumi vna quæpiam in Euangelio sententia, & ordinari concio examinando verba thematis; exempli gratia sit sententia, Diliges Dominum Deũ tuum ex toto corde. De tribus possum dicere; primo de actu dilectionis ex præcepto, super verbo diliges; secundo de obiecto diligendo, qui est Dominus, & Deus, & tuus; tertio de modo dilectionis, scilicet ex toto corde, tota mente, &c. Si velim agere de confessionis conditionibus super illo themate, Ite ostendite vos Sacerdotibus, proponam quatuor quę his verbis innuuntur; primo, Ite, significat accelerandam esse confessionem, & non prorogandam; secundo, ostendite, docet simplicitatem ac sinceritatem in confessione tenendam; tertio, vos, accusationem sui, non excusationem peccati, neque aliorum culpam aperiendam; quarto, Sacerdotibus, obedientiam præcipit confessario præstandam. Item in Illa verba, quærite primũ Regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis; explicabo quid nomine Regni Dei intelligatur, videlicet gloria Dei, & nostra futura beatitudo; secundo quæ sit iustitia regni huius, tertio quomodo primum quærendum sit Regnum Dei & iustitia eius, quia hæc prima ac summa sunt; quarto vt omnia terrena sint additamenta & adiuncta quædam minimi æstimanda. Eodem modo. Estote prudentes sicut serpentes & simplices sicut columbæ, agam de simplicitate prudente; secundo de prudentia simplici; hanc methodum seruant in multis sermonibus D. Thomas, Bonau. Bernard. Septimò tota historia Euangelica vel maior pars, potest referri & trahi ad vnam aliquam sententiam præcipuam Euangelij, vt in Euangelio Lazari, Ecce quem amas infirmatur, de Christi amore in Lazarum, quem amorem agnoscimus ex testimonijs tum Sororum, & Euangelistæ, & ipsiusmet Christi, tum Iudæorum, & solicitudine & alijs, vt sunt lachrymæ Christi, ex affectu vocis resuscitantis. Octauò, nonnunquam vna sola vox, quæ in Scripturis vario modo accipitur, vel in bonam partem, vel in malam, occasionem præbet, vt methodum certam sequamur: verbi gratia in festo D. Iacobi, in verba Calicem meum bibetis, potest fieri sermo de duplici Calice de quo Scripturæ agunt, scilicet

Luc. 2.

Sextò vna sententia Euangelij potest sumi.

Matth. 2.

Luc. 17.

Matth. 6.

Matt. 10.

Septimò ad vnã sentétiã totum Euangelium.

Ioan. 11.

Octauò ex vna voce totum Euangelium potest referri.

Mundi

Mundi vel Babylonis, & Christi; sic in Euangelio Samaritanæ de duplici sapientia Mundi, & Dei, sub symbolo aquæ cum in Scripturis vtrumque significet, & sic de duplici ira bona & mala in Euangelio, Ego dico vobis non irasci. Eodem modo super Euangelio: Erat nauis in medio mari, posset considerari nauis vel vt Ecclesiam figurat, vel vt animam. D. Bernard. Septem panes quos Christus multiplicauit, docet esse miserationes Dei septem. Nonò, animaduertendum est quis sit præcipuus Euãgelij scopus, & finis, & de eo potest agi, & tunc explicabuntur partes aliquæ Euangelij circa illum, verbi gratia in primo die Cinerum intendit Christus docere intentionem rectam, quam in omnibus operibus tenere debeamus. De hac potest haberi Concio, & optima methodus erit illa quam ipsum tenet Euangelium, dũ de mala docet, Nolite fieri sicut hypocritæ tristes, & nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: de bona autẽ, tu autem cum ieiunas, vnge caput & thesaurizate thesauros in cęlo. Decimò in parabolis nõ est difficilis via, primò venari & explicare oportet scopum parabolæ, Secundò philosophari ex symbolica theologia exponendo similitudinem parabolæ, cum re quam inuoluit, vt verbi Dei cum semine, Christi cum vite, Dei cum sole. Tertiò applicare ad mores, & ad persuadendum quod Christus intendit. Vndecimò aliquando locus Euangelij habet diuersas expositiones Patrum, & methodus poterit esse ipsa loci tractatio secundum diuersas expositiones, V.g. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, quoniam dupliciter interpretes exponunt, agam de Iustitiæ Christianæ excellentia dupliciter, primò quam debeat Iustitia Euangelica, fictam iustitiam Pharisæorum & hypocrisim superare, Deinde quam antecellere etiam debeat Iustitia Christiana, Iustitiã Veteris legis. Duodecimò, ex Euangelio potest sumi occasio tractandi aliquam materiam, prout populi necessitas exiget. Ita frequenter Sanctos Patres in suis ad populum concionibus, factitare videmus qui opportunitatem de necessarijs rebus agendi, non tam ex Euangelij cursu expectant, quàm ex ipsa populi necessitate captant. V.g. super Euangelio. Quis ex vobis arguet me de peccato, possem agere de confessione: In Euangelio Dominicæ quartæ in quadragesima de misericordia: de pęnitentia, super Viri Niniuite surgent &cæt. Quod si fortè res quæ tractatur ab Euangelica historia valde discederet, ratio reddenda esset, cur ea de rè agat, ne videretur Concionator iudicio peccare. Decimotertiò, Denique potest Concionator

primò

Matt. 10.

Serm. 2. de Eu. 7. panum.

Nonò Circa scopũ Euangelij.

Matth. 5.

Decimò in parabolis similium collatio.

Vndecimò Ordo iuxta diuersas expositiones.

Matth. 5.

Duodecimò Materia.

Ioan. 8.

Matth. 12.

fessionis. Sic de iudicio vniuersali & particulari. Quartò, vnus aliquis actus ex diuersis obiectis potest considerari, vt locuturus de misericordia Dei, tractabo de triplici eius misericordia, scilicet in peccatores, Pęnitentes, & Iustos planè multiplici. Super verba, Reddite quæ sunt Dei Deo, dicam quid Deo, quid proximis, quid nobis debeamus reddere. Quintò si virtus vel actio bona sit suadenda, ex multis locis & argumentis, quæ valent ad hoc, assumam ferè tria efficaciora, vt si velim persuadere Eleemosynam dicam primo quàm ea nos Deo similes reddat, secundo quàm sit homini propria, & conueniens maximè homini Christiano, tertio quantis priuilegijs cumuletur à Deo in præsenti & futura vita. Sum concionaturus de ieiunio quadragesimali assumam tria capita examinanda, ex multis quæ legi in scripturis, & apud Sanctos Patres, scilicet antiquitatē, necessitatem, ac vtilitatem. Sextò posset proponi materia tractanda per modum quæstionis, & circa eam possem diuersas afferre sententias, non dico quæstiones scholasticas, abstrusas, & acutas, neque opiniones scholasticorum diuersas, nam hoc nullo modo esse faciendum in concionibus ad populū satis alibi monuimus, sed possum imitari ipsorum ordinem V.g. ago de causa peccati, dicam aliquos referre ad influxus cœlorum, aliquos ad malam complexionem, alios ad malam educationem, alios ad tentationes demonum, & tamen veram causam alijs confutatis dicam esse malam hominis voluntatem. Si proponatur quæstio de causa tribulationum, non est fortuna vel casus, vel fatum, non sunt causæ naturales, non Dæmones, non semper peccata, sed Deus ipse est qui immittit. Septimò cum ago de aliqua virtute, aut vitio ex multis de quibus disputant fusè Theologi & Philosophi, vt sunt nomina diuersa, natura, species, gradus, actus, proprietates, indicia, causæ, effectus, contraria, remedia, seligam duo vel tria, quæ tractem, V.g. de effectibus Sacramenti in illa verba, qui manducat me, viuet propter me. De effectibus Orationis, multum valet deprecatio iusti assidua. De causis & conuenientia passionis Christi: oportet exaltari filium hominis. De gradibus humilitatis & peccati alicuius. De speciebus gulæ, ac superbiæ. De triplici iustitia commutatiua, distributiua, & punitiua in iudicibus. De diuersis nominibus Spiritus Sancti, quæ eius proprietates & affectus significant. Octauò aliquando acturus de aliquo subiecto, sicut dixi de sententia ex Euangelio supra, eligam vnam aliquam sententiam & thema scripturæ, & colligam ordinem ex eius

Quartò actio aliqua.

Matt. 22.

Quintò Eligere aliquot argumenta præcipua.

Sexto Quæstio cum sententijs.

Septimò Ex tota doctrina pauca capita.

Ioan. 6.

Iacob. 5.

Ioan. 3.

Octauò Sententia scripturæ explicādo verba.

facies quæ significant quatuor proprietates viri spiritualis, sic Chrysost. fusè & graphicè auaritiam describit. Tertull. ingeniosè describit imaginem patientiæ: Bernar. ponit quadrigam auaritiæ, ac superbiæ, vbi explicat & rotas & equos, & Aurigam, sic ego si velim agere de qualitatibus Christiani Sacerdotis proponam Aaronem indutum vestibus suis, quibus vtebatur cum ingrediebatur in Sanctuarium, quæ vestes optimè representant virtutes boni Sacerdotis, eodemque modo possunt excogitari emblemata, & imagines variæ virtutum ac vitiorũ. Ita fieri potest concio aduersus mundum sub typo infamis Ciuitatis habentis suum regem, suos milites, suos muros, plateas, vias, hortos, fontes, suas scholas, sua tribunalia, suas leges. Vndecimò potest describi & ornari aliquando in tota concione egregium aliquod exemplum, & historia grauis & accommodata ad persuadendum quod volumus. Sit mihi futura concio de obedientia quam præceptis Dei debemus, tractabo de obedientia Abrahæ in immolando filio, vbi non deerunt multæ circumstantiæ considerandæ, quæ omnia applicanda sunt ita vt populum ad obedientiam præceptorum inducam, V.g. præcepti grauitas & difficultas, Abrahæ promptitudo & filij, proponam Angelum monentem, præmium obedientiæ & alia. Abundat nostra Ecclesia illustrium virorum ac mulierum exemplis. Duodecimò, Potest tractari aliqua concio per Symbolicam theologiam, quæ applicat rebus spiritualibus corporata & sensibilia, sicut sæpe Scriptura sacra facit, vt cum dicitur: Ego sum lux Mundi. Vos estis sal terræ, tunc enim inuentis proprietatibus lucis, salis, petræ &c. optimè philosophari licebit, quam theologiam multi Patres sequuti sunt: ita loquar de sapientia super themate: quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora sapientibus, explicando ex his quatuor munera sapientiæ diuinæ. Decimotertiò, Possumus vnam scripturam cum alia cõferre, vbi explicamus aliquam doctrinam, præsertim iungendo nouum testamentum cum vetere vt simus ei similes qui profert de thesauro suo noua & vetera, vt quod est prædictum in illo, in hoc ostendamus impletum, & figuram figurato optimè respondere, vt si Sacramentum Eucharistiæ exponam sub figura mannæ, vel Christum crucifixum sub figura ænei serpẽtis. Decimoquartò, Potest tractari aliqua doctrina tanquam paradoxum aliquod, sicut D. Chrysost. scribit librum, quod nemo læditur nisi à seipso, & S. Ambrosius quod solus sapiens liber, & quod solus sapiens diues. Sic possum dicere maiorẽ esse libertatem

In Matt. Hom. 29.
de Patiẽt.
Vndecimò exemplũ vel historia.
Duodecimò, Symbolica Theologia.
Ioan. 8.
Matth. 5.
Prou. 30.
Decimotertio Paradoxum.
Decimoquarto Ethymologia nominis.

tatem Ioannis Baptista in carcere positi & ligati, quàm Herodis in suo regali solio, & mēdicitatem Lazari esse diuitias, opes Epulonis esse mendicitatem, vbi oportebit remouere difficultates quæ apparent, & veritatem firmis argumentis stabilire tū exemplorum, tum scripturarum; Fęlix est & insignis in huiusmodi rerum tractatione Chrysostomus, & ipse maximè poterit exemplo esse. Decimoquintò, etiam ipsa Ethymologia nominis præbebit non materiam solum, sed etiam ordinem quem tenere debeam, vt si locuturus de Ioanne sumam thema Ioannes est nomen eius. Vbi primò dicerem, iam esse tempus gratiæ Euangelicæ, cum hactenus fuerit lex quæ gratiam non dabat, & hic erit locus communis; Differentia scilicet inter legem veterem ac nouam, cuius præ foribus adstat Ioannes gratiam præferens, cuius imaginis pulchritudinem depingam. Secundò ostendam quanta fuerit in Ioanne diuina gratia, tum viuendo sanctè, tum occumbendo fortiter. Tertiò dicerem ad morum institutionem debere nos omni operi nostro, hoc nomen imponere, vt etiam Ioannes sit nomen eius, totū Deo attribuamus, nequaquam nobis. Sic si super nomen Iesu velim tractare ostendam quod Christus quantus quantus est, Saluator est totus, in verbis, actionibus, oculis, manibus, cogitationibus, habitu, doctrina, morte, Sacramentis, semper & vbique saluat nec aliud habet munus. Decimosextò, solet arridere nonnunquā vt quasi dialogus fiat in ipsa concione. Grauis Concionator olim solebat introducere D. Paulum, & aliquem Corinthium, V.g. vel Ephesium vel Romanum vnum interrogantem, respondentem alterum; Qui dialogus potest dupliciter fieri, primò vt solus Concionator loquatur, referens colloquiū inter personas quas inducit, vel verè habitum, vel suo ingenio factum. Secundò vt ipsæ personæ loquentes introducantur, vt fecit Gerson in dialogo vbi exponit cantica canticorum. Si quis in die Annunciationis vellet vti hoc modo, posset inducere in prima parte colloquentes Angelum & Christianum hominem, vt Christianus quærat, Angelus incarnati verbi mysterium explicet, & in Secunda parte concionis, rursum Gabrielem, & Mariam vt habet Euangelij historia. Hic tamen concionandi modus habet difficultatem quia oportet maxima prudentia vti, ad seruādum decorum personarum, ac rerum cum grauitate loci. Si quando placet Oratori vti hac methodo meminerit vbique se Oratorem sacrum agere, non poetam, & in templo non in theatro in suggestu non in Scæna versari.

Decimoquintò Concordia vel Conciliatio Scripturarum.

Luc. 1.

Decimosexto Dialogus.

Partes

Partes Concionis & Exordiorum ratio. Cap. VI.

PArtes Orationis quas integrantes vocamus quanquam ad inuentionem aliquo modo pertineant, cum in singulis partibus inuentio rerum locum habeat, quia tamen ordinem ex sese continent, & efficiunt, ad dispositionem meritò referuntur. Solent autem ab artis Rhetoricæ professoribus enumerari sex orationis partes, Exordium, Propositio, cui annectitur Diuisio, Narratio, Confirmatio, Confutatio, Peroratio, sapienter autē docet Aristoteles ex his partibus, necessarias, dumtaxat propositionem ac probationē, cæteras interdum pro ratione Orationum posse abesse: quod multo magis est verum in Ecclesiasticis hisce tractatibus nostris, in quibus rarò habet locū narratio, quæ propriè distincta pars sit: rarius confutatio, sæpe & superuacaneum Exordium est, cum res ipsæ de quibus agitur natura sua tam graues sint, vt ipsæ per se & attentum, & beneuolum, & docilem satis reddant auditorem, quarum rerum gratia exordia præmitti solent. His adde quod & Aristoteles, & Cicero & alij in deliberationibus, quo plerumque in genere nos versamur, eandem ob causam quod auditor suapte spontè paratus accedat, aut nulla exigant exordia, aut quam breuissima. Itaque multo frequentius licebit nobis exordio abstinere. Si quis etiam ab Euangelij narratione alicubi incipiendum cēseat, illa loco exordij satis est, vt scilicet post breuē paraphrasim propositis capitibus rei explicandæ, statim confirmationē aggrediatur. Patres sæpissimè nullo vtuntur, Sanctus autem Chrysost. etiam purgare se aliquando coactus est, quod longioribus vteretur. Sunt qui docent. Exordium post totam paratam concionem excogitandum esse, quia cum debeat esse ex proprijs, & nasci ex visceribus causæ, melius poterit cōcioni aptari, ita videtur sentire Antonius seu Cicero, secundò de Orat. quanquam Fabius id ait debere obseruari quantum ad inuentionem, vt post alia omnia inuenta de exordio cogitetur, quamuis primo loco scribendum putet exordium. Nostrarum concionum exordia maximè eo diriguntur, vt dociles faciant Auditores, tamen etiam beneuolentia & attentio sæpe captanda est.

Exordiū nō semper necessarium.

An exordiū parandū ante alias partes.

Exordium debet esse breue. Est enim vitium facile, cuiuis notabile prolixitas eius. Præterea etiam inde præsagiunt ipsam concionem longiorem futuram quod attentioni & beneuolen-

Breue.

tiæ

Proprium. tiæ conciliandæ multum solet officere. Debet esse proprium, vt iam dicebam, & ex causæ visceribus natum, non commune omnibus concionibus, seu vulgare, sed benè coherens materiæ tractandæ, & non separatum, sed quod eius dignitatem & vtilitatem aperiat. Contra quā faciunt multi qui volumina exordiorum habent, ex quibus modo hæc, modo illa suis concionibus assuunt; Debet esse graue, modestum, ac verecundum, nam sese audacem statim ostendere, vitium est contra naturam exordij abalienans auditores, cum facere beneuolos debeat. Nam cum omne vitium in Concionatore offendat, maximè offendit audacia, quia argumentum est ipsum de se alte sentire, & auditores quasi turbam contemnere. Cicero exordium inquit sententiarum & grauitatis plurimum debet habere, & omnino omnia quæ pertinent ad dignitatem in se continere, propterea que id optimè faciendum est quod oratorem auditori maximè cōmendat, splendoris & festiuitatis & concinnitudinis minimum, propterea quod ex his suspicio quædam apparatioris, & artificiosæ diligentiæ nascitur quæ maximè orationi fidem, Oratori adimit authoritatem. Sic Cicero; quid nos dicemus, momenti habere in Concionatore Christiano, si tantum Cicero habere in ciuili oratore existimauit? tamen videmus iam apud multos peruersum quendam morem inductum, vt exordia sint omnino magnificentia elocutionis adornata, nitore sententiarum egregiè perpolita, verba sonora, & sesquipedalia contineant, & multo ornatiora, & magis apparata quàm reliquæ sint concionis partes, vt videantur exordia, apud aliquos solum ad speciosam fieri ostentationem, & esse holosericum quoddam latè splēdens frustum, vulgari panno assutum, denique in atrum desinēs piscem, mulier formosa supernè. Videtur autem vtile in exordio sub finem significare quem fructum ex ea concione colligere oporteat, sibique & populo scopum qui spectandus sit, à Cōcionatore præstitui, quod supra monuimus, nec piguit vt rem magni momenti in memoriam iterum reuocare, vt hoc ipsum in concione ipsa reuoluat sæpius mente, quod & fieri potest per apostrophen ad Deum petendo vt ad eum scopum omnes præparet ac perducat.

Graue.

Lib. 1. de Inuen.

In eos qui nimis ornate exordiūtur.

Loci Exordiorum. Loci ex quibus exordia solent duci sunt, res ipsa de qua agēdum est, ostendendo eius dignitatem ac necessitatem, & quid eius cognitio nobis emolumenti sit allatura, ratio temporis, loci, personarum quæ sunt auditura, persona dicentis. A circūstantia personarum. Greg. Nazian. facturus verba de cura pau-

Homil. de Amore paup.

perum

perum habenda initium sumit: Viri inquit fratres & commendici, omnes enim pauperes sumus, ac diuinæ gratiæ indigi, tametsi alius aliũ præcedere videatur, hunc de pauperum amore sermonem accipite. Chrysostomus à loco Flauiani Episcopi orditur laudem, quoties, ait, ad Sedem hanc derelictam & magistro vacuam respicio, simul & doleo, & gaudeo, doleo quod abesse video patrem, gaudeo quod pro salute nostra profectus sit: A laude vel gratiarum actione. Chrysost. sæpe in suis homilijs laudat auditores, quod alacriter ad res diuinas audiendas conuenirent. Sæpe etiam exorditur à laudatione Sacræ scripturæ, quam nunc dicit esse epistolam Dei ad nos missam, inde colligens quo pacto audienda sit: nunc pretiosum thesaurum, nũc spirituale conuiuium. Est locus hic à laude Sacræ scripturæ & Verbi diuini grauis & vtilis, & sæpe aptus. Potest autem interdum ipse diuinus Scriptor ex quo concionis thema desumitur, laudari. D. Petrus prædicaturus Christum, multitudini tumultuanti, non statim incipit à prophetia Ioelis, sed prius remouet falsum rumorem, à quibusdam sparsum eos qui varijs linguis loquebantur musto plenos delirare. Viri, ait, Iudæi & qui habitatis Hierusalem (hac appellatione captat beneuolentiã, erat enim hæc popularis appellatio) notum vobis sit & auribus percipite verba mea, sic attentionẽ facit, non enim hi ebrij sunt. Ab aliquo interdum euentu incipitur, nonnunquam ab impedimento quo minus auditores prompto animo audiant, submouendo illud statim in exordio sicut fecit D. Chrysost. in homil. quod nemo læditur nisi à se ipso, quia enim quod erat tractaturus videbatur paradoxum & improbabile, ob id hinc exordium sumens ita loquitur. Scio quod crassioribus quibusque & præsentis vitæ illecebris inhiantibus nouus videatur hic sermo noster ac mirus, & deridebunt nos fortasse, si tamen paululum nobis patientiæ tribuant hi quibus absurda videntur quæ loquimur, ipsi postmodum palinodiam canent. Sic acturus contra frequẽtiam iurandi, sumit initium ex Christi verbis, Sit, ait, sermo vester est, est. non, non, vt inter Christianos tanta sit fides tantaque simplicitas, vt nunquam sit opus iureiurando. nisi ad necessitatem veritatis, reuerentia adigamur. D. Basilius populum exhortaturus ad placandum Deum iratum incipit ab illa sententia. Leo rugiet quis non timebit? Deus locutus est, & quis non prophetabit? Aliquando aliqua prophetia, seu figura veteris testamenti breuiter accommodata rebus tractandis locum exordij habere poterit. Non nunquam aliquod axioma,

Homil. 3. ad pop. Antb.

Hom. 1. in Genes.

Act. 2.

Hom. nemo læditur, nisi à seipso.

Orat. de Iuramento.

Amos 3.

& communis doctrina Theologorum, aut Philoſophorum ſi ad rem valde faciat, vel etiam commune prouerbium idem pręſtabit modo non ſit ſententia difficilis aut longa. Non tamen placet vt exordium ſumatur ab aliqua fabella, vel faceta quapiam re, cum debeat habere plus grauitatis, quàm leporis & feſtiuitatis. Nonnunquam in cauſa graui, & tragica principium ſumi poteſt ex abrupto, ſicut Dauid. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? & alibi: Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate? Iſaias ab exclamatione & conteſtatione cœli & terræ orditur in re grauiſſima. Audite cœli & auribus percipe terra, filios enutriui, &c. Poteſt exordium ſumi ab aliqua parabola, vel exemplo, vel hiſtoria. Si velimus hortari vt peccatum vel contagium mali ſtatim propellamus à nobis, referri poterit hiſtoria ex Actibus de vipera manui Pauli adhærente, quam ille ſtatim in ignẽ excuſſit, ita nos principium veneni à nobis abijciamus antequam cor & viſcera penetret. Hodie ſolet eſſe maximè vſitatum ab aliqua ſimilitudine principium concionis facere, quæ faciat ad rei tractandæ cõmodam explicationem V.g. in die Sexageſimæ vbi Euangelium eſt de verbo Dei, poſſum dicere meritò Verbum Dei in ſcripturis, alias comparari pluuiæ, igni, malleo, &c. hodie verò ſemini. In die Purificationis poſſum oſtendere hiſtoriam huius diei repreſentare nobis cœlum quoddam vbi Chriſtus velut Sol clariſſimus ſplendeat, Luna Maria, ſtellæ Simeon & Anna propheteſſa. In prima Dominica Aduentus ſicut quę in morte hominis contingunt, non ſolum terrent infirmum, ſed etiam circumſtãtes, ita in mundi conſumationę &c. In feſto S. Crucis poſſet introduci ſimilitudo de Inſignibus principum, quæ ipſorum cauſa & reſpectu honorantur, Chriſti autem inſigne, crux eſt. In die primo Quadrageſimæ Chryſoſt. ſic orditur. Iucundum quidem eſt nautis ver, iucundum etiam agricolis, ſed neque nautis, neque agricolis ita iucundum eſt veris tempus, vt his qui philoſophari volunt, iucundi ſunt ieiuniorum dies, ſpirituale animarũ ver, & fideliſsima tranquillitas, non tamen placet vt eandem ſemper teneamus exordiendi formam, vti faciunt quidam ſemper ab ſimili ordientes. Qui ſolent vti introductione in concionibus poſſunt eam loco exordij adhibere, ſicut idem Chryſoſt. interpretaturus pſal. ad te Domine leuaui oculos meos, exordium ſumit ab eo quod vtile ſit premi aduerſitatibus. In feſto dedicationis templi poſſum ordiri à cultu Dei ad id enim templa ſunt ædificata. Quando conciones fiunt de Euangelio poſ-

Exordium ex abrupto. *Pſal. 2.* *Pſal. 51.* *Cap. 1.* *Act. 28.* Exordium ex ſimilitudine. *Luc. 8.* *Hom. 2. in Geneſim.* *Pſal. 122.*

ſunt

sunt loco exordij colligi summa capita totius Euāgelij, vel certè ea quæ explicanda suscipiuntur. Esset etiā bona exordij forma si in ipso exordio fieret ratiocinatio quædam Rhetorica cō stans ex propositione, ratione, assumptione confirmata ratione, & conclusione, præsertim quando huiusmodi argumentatio esset quasi quædam introductio parans viam ad quæstionem nostram, & statum ipsius concionis. Denique commodus & facilis exordij modus est paucis aliquot sententijs grauiter enunciatis, ea quæ tractanda sunt describere breuiter, ac dilucidè adhibita aliqua figura Rethorica, & significando in illa dictione aliquod saltem principiū motus, ad quod valebit si aliquando ad Deum precantiuncula, vel ad B. Virginem vel Sanctorum aliquem adiungatur: Nonnunquam habebit locum exordij ipsa simplex propositio, vel diuisio futuræ concionis, quod in concionibus ad principes magnos, & auditores admodum sapientes solet sæpe laudari. Duo vel tria hodie tractabimus explicando illa, & paucula verba addendo si opus sit ad attentionē conciliandam. D. Chrysost. sæpe loco exordij ponit simplicem propositionem rei de qua est acturus. Homil. quæ est de humilitate. Ne altum sapiamus, inquit, ò homines, ne inflemur, cum simus cinis, & puluis, fumus & vmbra; Homilia contra deditos delicijs, dicam, ait quot molestias habeant delicijs inhærentes. Insinuationes, vt Rethores vocant in exordijs nostris locum perraro habent. In genere tamen purgatiuo sæpe sunt necessariæ, præsertim cum apud infideles dicendum est, hi enim quoniam præoccupati sunt prauis opinionibus, voluntate quoque plerumque ab Oratore alieni, prudenti insinuatione sunt præparandi, vt & beneuole audire velint, & animum interim velut in æquo constituant iudicaturi cum audierint. Ad quæ efficaciter præstanda nihil validius quidem dici posse crediderim quā id quod sæpe inculcamus, quia valet ad omnia vt Concionator charitate Christi plenus sit, illa docet, illa vrget, illa efficit, ex pleno enim & æstuanti pectore emicant flammæ, quæ obuia quæque corda apprehendunt, verèq; replicatur illud, si vis amari, ama. Sunt interdum necessariæ insinuationes apud ipsos quoque fideles si agendum sit aduersus aliquod vitium, quod vel latè pateat, vel inueteratum sit, vel non perinde æstimetur vt debet, vt si factiones in Ciuitate essent, vel cum ostendendum est iniuriam condonare maximi animi, maximèq; honestam rem, & gloriosam esse. Si qua re populum Concionator offendisset, vel alia causa haud satis haberet propitium,

Homil. ad Pop. Ant. 38.

Ad Pop. Ant. 55. Homil.

Insinuatio.

magnæ est prudentiæ, videre quomodo satisfaciendum sit. Sæpe enim ipsum de ea re silentium, & constantia in prosequendis concionibus animo simplici, atque composito genus est insinuationis acerrimum, & artificium sapientia Christiana dignissimum.

Stylus exordij, non sit nimis elaboratus.

Compositio ac stylus exordiorum debet habere genus dicendi moderatum, nec debet esse vt diximus nimis elaboratum ac numerosum, vt faciunt hac ætate non pauci, qui etiamsi alias partes simplici stylo tractent, tamen exordia ad exquisitam elegantiam comant, & pectunt; sunt qui & venustam descriptionem vel solis vel Auroræ, vel prati floridi, aut speciosæ arboris, aut etiam laudati animalis statim ante oculos ponunt, quę quàm sophistarum seseque venditantium declamatorum exordijs apta sunt; tam abhorrent à vera Christianæ eloquentiæ forma. Hic enim fucus non excitat animos ad motum, & deuotionem, sed abstrahit potius, vel ad inanissimam aurium voluptatem, vel ad spectaculum ingenij, facundiæque dicentis: & attẽtionem, quæ tota in res, ipso statim initio, desigenda erat, ad obseruationem auertit phrasicularum artificijq; leuissimi, quod perinde est atque frigidam aquam super struem lignorũ proijcere, quam cremare in animo sit. Vt omittam quod multos ea quasi ostentationis prolusio offendat, & dicentis authoritatem eneruet. Denique illa differentia tanta, quæ inter exordium & alias concionis partes cernitur, indecora est, & vt initio significaui monstro persimilis, & cordatis viris omnino vitanda.

Pronũciatio exordij.

Pronunciatio etiam Exordij debet fieri voce naturali & temperata, de qua videre poteris infra cap. de Pronunciatione. Gestus etiam sint moderati, sed non omnino nulli. Quidam enim vtraque manu suggestum ita apprehendunt ac tenent, ac si ne fugeret, aut ne rueret formidarent. Ad extremum dubitare quis poterit, an in fine exordij sit quiescendum, vt iam apud plerosque mos in Italia tenet. Aliqui aiunt omnino, alij contra negant; ego vtro modo fiat penè iuxta æstimo. Possemus tamẽ mediam viam tenere, vt non omnino in fine exordij interquiescas, sed respires tamen, quia populus videtur expectare illam morulam, eaque videtur vtilis, & Concionatori ad vocem, & populo ad attentionem.

Propositio, ac Diuisio, & Introductio. Cap. VII.

PRopositio ac diuisio nonnunquam distinguuntur, aliquando simul coniunguntur, potest enim propositio sine vlla partitione fieri, sæpe in exordio vbi auditor fit docilis, & post exordium ponitur partitio, nonnunquam propositio cum partitione fit, vt cum incipitur ab ipsa propositione quæ multa habet capita, vt si quis exempli gratia dicat super hodierno Euangelio tria tractabo capita, vel de humilitate dicturus in duobus præcipuè immorabor capitibus. Putarem sæpe vtile esse si partitio in fine exordij fiat, vt sic populo, excitetur maior cognoscẽdi cupiditas. Ita primum aggrediatur caput. Commune autem præceptum est, vt propositio, ac diuisio breues sint. Nam nec multa capita proponi debent, nec ita explicari vt sint veluti summaria orationis totius, quemadmodum iurisperiti faciunt in suis, vt vocant repertorijs. Nam qui ita summatim audiuit, iam se existimat concionem audiuisse totam, nec valde se præbet attentum. Atqui debent proponi ac diuidi membra generatim, vt auditor cum auiditate explicationem eorum expectet. Eòque & verba grauia esse debent, & multum significantia, adeoque dilucida & popularia vt omnes intelligant qua de re agendum sit. Nam fallit quosdam vana artificij affectatio, qui quoniam fortasse in Rethoricis figuris sustentationẽ laudari audiuerunt, præclarè se putãt dicere, si auditor, quid agatur, quò euadere velint, suspensus inquirat ac diuinare non possit. At planè falluntur, nihil enim hoc est, nisi patientia audientis abuti, defatigare ingenium, odium colligere. Quidam etiam ita obscurè proponunt, & adeo occultis inter se membra, commissuris innectunt, vt nisi valde attentus auditor, & doctus deprehendere taxim nequeat. Id quoque vitium est, cuncta ordinis bona corrumpens. Si enim non animaduertitur ordo, frustra est, nec memoriam iuuat, nec valet ad docendum, nec habet iucunditatem, quæ maxima solet existere, ex contemplatione proportionis multarum inter se partium, & aliarum ex alijs nexu, & consequentia. Extent igitur & appareant, membra, tamen sint quasi corporis vnius, non corpora planè disiuncta; si quis enim ita dicat primo explicabo vobis quæstionem Theologicam de iustificatione, secundò explicabo sententiam Euangelij Beati pauperes spiritu, tertiò narrabo historiam, de quodam qui carnis tentationem superauit, quã-

Propositio, ac diuisio.

Diuisio sit clara.

Membra sint connexa.

uis per horæ ſolum dimidium dicat, potius tamen tres conciones quam vnam habebit. Quippe ex vnico argumento, orationis ſpectari vnitas potiſſimum ſolet. Verum eſt, ſanctos viros propter aliquam neceſſitatem miſcere nonnunquam diuerſas materias; vt Chriſ. agit de iuramento & paupertate toleranda. Quod ipſum cuiuis licebit, ſi neceſſaria cauſa exiget. Sed neceſſitas quod aiunt lege non regitur. Vitioſa etiam partitio eſt cum vnum ab altero membrum continetur, vel admodum parum diſtinguitur. Iam numerus capitum in quæ fieri partitio debeat, certus finiri non poteſt, cum ex ipſa re, nonnunquam ex auditorum captu prodeat. Iure tamen bina, vel terna vel etiam quaterna laudantur mẽbra; ſi enim plura ſint, vel longior æquo euadet concio, vel auditor à principio longa illa enumeratione terrebitur, & tanquam fatigatus attentionẽ remittet. Quare prudenter qui coguntur paulo plura proponere, ſimul admonent breuem fore ſingulorum expoſitionem. Officit præterea nimis numeroſa partitio auditoris memoriæ, atque docilitati, & ipſe concionator periculum in ea memoriæ ſubit. Poſtremò etiam illud ſignificandum eſt, Quamuis maximè laudabile & vtile ſit partitionem adhibere, tamẽ poſſe interdum omitti, vel quod argumentum omnino ſimplex eam non recipiat, vel quod commodius videatur, explicato vno capite introduci alterum, de quo ſi auditor initio fuiſſet admonitus, haud ita beneuolè accepturus fuiſſet, vt accepit iam priore tractatione admonitus.

Hom. 28.

Non ſint multa capita.

Introductio an neceſſaria.

Aliqui poſt exordium & propoſitionem antequam quæ ſunt dicturi confirment Introductionem, vt vocant, interſerunt. Non eſt autem aliud introductio, niſi breuis tractatio alicuius rei, quæ licet non pertineat ad argumentum præcipuum, eſt tamen ita connexa ei, vt inde ferè ducatur quod dicendum eſt. v. g. tractandum eſt mihi de beneficijs Dei erga hominem, erit loco introductionis, quod Deus cum ſit bonum & ſummum bonum, ſit ſui communicatiuus, cum hæc ſit natura boni, & hinc ſtatim deſcendam ad Dei beneficentiam. Quidam ſumunt introductionem hanc ex his quæ proxima concione dixere, vt coniungant dicta dicendis. Alij ex prima radice aut origine negotij de quo agitur. Alij aliunde aut ex circunſtantia ſuæ perſonæ ſiue loci, ſiue finis, aut ex aliquo ſimili, aut ab aliquo inſperato euentu, aut doctrina communi, & axiomate philoſophico, ſeu vulgari prouerbio; Qua in re hæc mihi certa videntur. Primo nequaquam imponendam legem Concionatori vt

hanc

hanc introductionem in omni concione adhibeat: sæpe enim nulla eam necessitas postulat, solum replendæ, referciendæque concioni aut nimium producendæ est vtilis. Deinde sæpe necessariam esse quia peccatum est in exordio, nam si rectè aduertatur, non introductio, sed nouum exordium est, ita vt etiam post eam afferre partitionem plerique soleant. Id autem accidit cum exordium prius commune, separatum & otiosum fuit, quod & potuisse & debuisse omitti illa ipsa introductio id est, verum ac proprium exordium ostendit. Denique quando uere est necessaria breuem esse debere, nec longe petitam, & argumento quod tractamus valde coniunctam.

Narratio, Confirmatio, Confutatio. Cap. VIII.

NArrationibus nequaquam nos vtimur, vt Oratores olim solebant in causis iudicialibus post exordium. Nobis sæpe occasio narrandi offertur in quacunque concionis parte cum aliquod exemplum vel è sacris Scripturis, vel è Sanctorum gestis, siue ad mores siue ad amplificationem proferimus, figuras & allegorias ex veteri testamento producimus accommodantes ad nouum, vel aliquid ex Euangelio historicum seu parabolicum explicamus. In pomeridianis tractatibus cum historicus liber explicatur commodè subiungitur exordio, vel exordij loco adhibetur pars historiæ eo die tractanda. In concionibus matutinis, rudiores apud populos vti supra monuimus, vtiliter ipsa Euangelij, quod in manibus est narratur historia. In his verò narrationibus nihil ferè obseruandum occurrit præter id quod Rhetores de suis præcipiunt, vt sint breues, apertæ, probabiles. Breuitas tum præsertim curæ esse debet, cum res est notior, nam quasi furtim, Narratio multum eripit temporis, & auditor facilè notat narrantem, cum videt in re quæ omnibus solet esse manifesta, multa verba, & multum temporis insumere. Nec tamē admonendum hic censeo, vt dū breuitas placet, caueatur obscuritas, satiusque est Quintiliani consilio vt aliquid narrationi supersit, quam desit, quod superuacanea cum tædio dicantur, necessaria cum periculo subtrahantur. Hæc planè in iudicialibus propriè valent. Illud potius admonuerim, ipsam quoque narrationis breuitatem ex ipso rei modo & ex fine propter quam adhibetur metiendam. Nam nec longa historia, cum vsum habet, aperte explicata in arctū cogenda est, nec breuis dilatanda aut nimis alte repetito prin-

Nostræ narrationes quales sunt.

Narrationis breuitas.

cipio, aut minutarum enumeratione rerum in quibus nulla vis insit, aut digressionibus interiectis. Aliter præterea narrandum cum exemplum profertur in summo ardore concionis, aliter cum antequàm animus incalescat, aliter cum ad motũ, aliter cum ad doctrinam, motus enim & ardor concionis, perbreuem, aculeatam, & potius indicatam quàm explicatam narrationem, doctrina subtilem magis atque distinctam requirit. Vbique diligenter videndum, vt quæ vim habent seu motus seu doctrinæ, obseruentur cum cura & exponantur. Debet deinde Narratio esse dilucida, quod fiet si ordo ac distinctio rerum, temporumque seruetur, si verbis proprijs vtamur, nec immodicè verba ipsa coaceruemus si compositio sit, simplex nec fucata. Præterea iubent Rhetores debere narrationes fieri probabiles; nobis verò præter hanc alia prior cura debet esse, vt verę sint: Ideo non ex quouis Authore, sed magno cum delectu ex probatissimo quoque petenda quæ narramus exempla, nec facile noua euulganda miracula. Quia extat Pontificius canon aduersus eos qui falsa prædicant. In Concilio Coloniensi hæc habentur, Sanctorum historijs ne nimis immoretur Prædicator, quin potior pars Euangelio detur & Epistolæ explicandis, quod si fabulosa videtur historia ne attingat quidem, si verisimilis leuiter, eaque decerpat, quæ imitanda videantur; Miracula quoque ne imprudentius iactentur, nisi quæ scripturis prodita, aut à non leuibus scriptoribus summa cum historiæ fide narrata fuerint. Vbi igitur certi erimus quod narraturi sumus, idonea authoritate niti tum id etiam adijciendũ vt narrentur à nobis apertè ad inueniendum fidem; quod fit cũ authoris prolato nomine, tum locorum ac personarum appositis nominibus, ac temporibus designatis, & vbi quid minus desideretur, probabilem rei causam afferendo. Addit his Aristoteles debere esse moratam vt exprimantur mores & affectus personis, ac rebus conuenientes, & animi proposita atque consilia, id est quamob causam quidque fieret exponãtur. Cicero vult eam etiam esse suauem, hoc autem fiet si adhibeantur admirationes natæ ex rebus magnificis, ac nouis, si narrando suspendamus animos auditorum ad auiditatem reliqua percipiendi, si referantur exitus inopinati, si fiant descriptiones, quæ rem oculis subijciant, si inducantur colloquia personarũ, si varij motus & affectus exprimantur, sermo & vultus & actio tota ijs consentiant, vt læta iucundè, tristia dolenter, seria grauiter exprimantur. Verè hæc præcipiuntur, sed non omnes histo-

Margin notes: Narratio dilucida. — Certa & vera. — Circa historias ex Cõc. Colon. — Narratio morata. — Narratio suauis.

historiæ horum modorum capaces sunt, nec tales quiuis locus postulat. Prudentis Concionatoris est ex historijs ea seligere, quæ suo negotio maximè consentiant. Si paria cætera adsint, ex multis quæ suppeditant, potissimum assumendæ quæ inopinatum exitum aut aliud habeant quod motu aliquo perfundere auditorem possint; dum tamen illud vitetur, quod nonnulli non satis effugiunt, ne dum volunt rem ita narrare oculisque subijcere ac si gererentur, motusque ipsi varios actione exprimunt, in hystrionicam incidant leuitatẽ. Hæc de Narratione.

Tota spes persuadendi in confirmatione, atque confutatione posita est, cum enim nostra bene confirmamus, & contraria (si opus sit) dissoluimus, rectè munus nostrum vel exequimur, vel exequi conati esse pro viribus videmur. Itaque quærendæ sunt optimæ rationes, vt quod probare volumus bene confirmetur, nam & Christus Dominus cuius satis esse debebat authoritas, rationes tamen afferebat, vt cum differebat aduersus Pharisæos de violatione Sabbathi, cumque à nimia rerum terrenarũ solicitudine reuocare volebat, & persuadere dilectionem inimicorum. Nimirum cum homo sit rationalis rationibus inducendus est. Cum aliquid multis argumẽtis probatur, immorandum est in ijs quæ sunt efficaciora ad persuadendum, quemadmodũ qui causas criminales in foro agunt, vrgent præcipuas rationes, quibus victoria magis innititur. Confirmationi seruiunt omnia ea, quæ superius de Inuentione tetigimus, communes loci, argumenta argumentationes. Neque hic in præsentia aliquid addendum erit, nisi vt probationes congruãt diuisioni iam factæ, quæ vt dixi, paucis constare membris deberet, ac fermè non nisi tribus, quorum duo in priore concionis parte, tertium in posteriore transigeretur. Singula autem capita sint, & argumentis suis benè firmata, & ordine suo disposita, habeant suam amplificationem, & applicationem aliquam ad actiones particulares. Cum ab vno capite est deueniendum ad aliud, transitioni locus est concludendo quod erit dictum breuissimè, & proponendo quod sequitur, vbi etiam interdum breuis repetitio, vt in epilogo solet, adijcitur. Aucupari semper in huiusmodi transitu sententiolam plus declamatoriæ leuitatis, quàm oratoriæ grauitatis habet. Affectare autem obscuritatem vti supra diximus, est contra omnia bona quæ affert ordo, quæ pereunt cum ordo ipse non cernitur. Variari tamen interdum transitio poterit, & interim ipse auditor ad nouam attentionem breuiter præparandus est. Confutatio apud nos,

Confirmatio. Confutatio.

nec

nec semper habet locum, nec tam rarò, nã de Concionibus quę ad alienos à recta fide habentur, & in refutatione sectarum superstitiosarum versantur, dictum est supra. Inter Catholicos quoque monuimus, mentione hæresum abstinere. Monendus est præterea Concionator ne Catholicorum patrum sententias facilè refutet, præstat solidam afferre doctrinam, & cibum populo quasi purgatum, & præmansum porrigere, quàm coram eo præparare ac mandere. Præter hæc alius est refutationis vsus maximi momenti aduersus prauas vulgi opiniones, & falsas boni apparentis rationes; Nam cum voluntas non nisi boni specie ducatur ad opus, necesse est vt in eo laboret Concionator, vt falsam speciem, siue honestatis, siue voluptatis, siue vtilitatis, quæ omnium peccatorum sementis est, elidat & extinguat. Rectè à sapiẽtibus tota bonæ institutionis ratio in eo ponitur fundamento, vt assuescant homines gaudere quibus debent, itemq; tristari quibus oportet, quod nunquam fiet nisi veras hauserint de malis & bonis opiniones; propterea igitur instructus sit concionator Christianus aduersus ea monstra; Cumque ad virtutẽ quampiam adhortatur, vel ad vitij fugam, expugnet impedimenta & falsas rationes boni simulati, quæ cæcis mortalibus miserè illudunt, ostendendo veras notas sinceri boni, atque fucati, damna huius, & emolumenta illius explicando. Ex ijs locis quos ad affectus mouẽdos assignauimus, colligendo ea quę possint amorem, cupiditatem, & alios ad verum bonum motus efficere, pariterque ea quæ metum, fugam, odium, tristitiam veri, mali, boniq, apparentis ingenerant, iram quoque contra eos qui ad illud impellunt, verique boni adeptioni impedimento sunt excitando. Digressiones vtilitatis gratia vel necessitatis possunt ac debent fieri. Greg. sacri tractator, ait, eloquij morem fluminis debet imitari; fluuius quippè dum per alueũ fluit, si valles concauas ex latere contingit, in eas protinus sui impetus cursum diuertit, cumque illas sufficienter impleuerit repentè se in alueum refundit, sic nimirum, sic diuini verbi esse tractator debet, vt cum de qualibet re disserit, si fortasse iuxta positam occasionem congruæ ædificationis inuenerit quasi ad vicinam vallem, linguæ vndas intorqueat, & cum subiectæ instructionis campum sufficienter infuderit, ad sermonis propositi alueum recurrat.] Sint autem egressus breues, nec admodum frequentes, & benè cohæreant quantum fieri potest, nec à proposita materia animos longè distrahant; vitium enim meritò iudicari potest, si quacumque arrepta occasione inter dicendũ facile

Digressiones quales.

In epistola quæ præmittitur ante libros, in Iob cap. 2.

facile à proposito digrediaris, ac veluti fragmenta diuersorum colorum vesti consarciendæ temerè agglutines. Ars enim hac ratione ac decorum læditur, & quod consequens est, auditoris vtilitas impeditur, quorum animi ad multa distracti, nihil habent certi quod sequantur, quòd vnum apprehendant, teneantque constanter.

Perorationis modus. Cap. IX.

EPilogus tribus modis fieri potest, vel per adhortationem ad aliquam virtutem, vel per amplificationem earum rerum quæ sunt disputatæ, vel per repetitionem colligendo quæ sparsim proposita sunt, aliquando etiam hi modi tres in vna eademque miscentur conclusione. Exhortãdo afferre possumus nouam rationem vel breuem, & præclarã ex scripturis aut sancto Viro sententiam, quæ quasi in corde omnium, & ore deposita, conseruet fructum totius concionis. Commoda etiam erit aliqua illustris & breuis historia, vel exempli narratio & descriptio. Sæpe proderit elicere ex ipsa concione documentum aliquod vtile ad praxim, & auditoribus commendare, vt id domi repetant & exerceant. In amplificatione percommodè accidet si excitentur affectus, obiurgando vitium aliquod, vel inculcando virtutem prout feret argumentum de quo actum est, addendo aliquas sententias breues, sed spirantes & efficaces & agendo magna cũ vi, nec enim amplificatio debet esse frigida, præsertim in fine concionis; nec longa, ne defessis auditoribus fructus ex molestia pereat. Itaque cum apparet aliquo modo commotus audientium animus absoluat concionẽ. Repetitio apud multos & graues Concionatores hodie vsu recepta est, qui in fine concionis, summa rerum dictarum capita colligunt. Sed ea si solum enumeratio fit, ieiuna & sterilis videtur tendere ad ostentationem memoriæ; Euangelici Oratoris simplicitati cõtrariam, nec videtur cõmuniter cum magna vtilitate, nisi quando fuerit concio in genere parænetico, vel tanquam ad meditandum, proposita capita repetantur, vel talis materia vt multum referat summam rerum in memoriam reuocare, alioqui solet relinquere auditorem frigidum etiamsi fuerit in ipsa cõcione commotus, propterea multi viri graues non probant consuetudinem eorum qui vt plurimum vel primam, vel secundam concionis partem enumeratione concludunt, cum præsertim nec secundum quidem præcepta Rethorum Epilogus vno tantum

Tribus modis fit peroratio.

Exhortandi triplex modus.

Repetitio in epilogo qualis esse debeat.

tummodo fiat. Sunt qui vt cum maiore lepore id faciant (sicut ipsi existimant) occultare conantur artem, quod tamen minus placet. Nam si ita obscura est repetitio vt prorsus fallat, nullius est vsus, si artificium apparet sicuti post paucas conciones contingit, illa affectationis species offendit. Cum autem repetitio & enumeratio hæc adhibenda est, videtur ita fieri debere vt Concionator nouo ac summo impetu conglobatis rationibus magis vrgeat ad persuadendum, & quasi facto agmine aggrediatur auditores, quæ validissima sint, ea maximè tanquam iacula intorquendo. Nam & Fabius monet quæ enumerantur dicenda cum pondere, & aptis excitanda sententijs, & figuris vtiq; varianda, ne recta repetitio otiosa sit & esse debet breuis, ne iam non enumeratio, sed vt idē ait quasi altera fiat oratio.

Grauis sententia in vltima parte Epilogi.

Commendatur cōcionis totius terminus quando vltima verba continent graué aliquam sententiā, quæ sua vi & dignitate animos excitet ad Dei amorem, ad peccati odium, ad timorē, ad Deum laudandum ad erubescentiam præteritæ vitæ malè actæ, denique quæ ad deuotionem maximè accendant, & memoriæ insideāt: Christus Dominus sermonem quem super montem habuit duplici similitudine terminauit, qua hortatur ad opere complendum audita. Omnis qui audit verba mea & facit ea; similis est viro sapienti qui ædificauit domum super petram, & contra qui audit & non facit similis est ædificanti super arenam. Nazianzenus laudationes Sanctorum solet concludere oratione ad eum quem celebrat conuersa. Chrisostomus solet precari vltimis verbis aliquid boni Auditoribus, & concludit vt plurimum dans gloriam Sanctissimæ Trinitati. Ridiculum aut lepidè dictum nemo opinor sanus, concionis sacræ, clausulam faciet, vt auditores cum risu discedant, quos suspirantes ac gemebundos, demisso pallentique vultu, nouæ coquentes, vitæ consilia abire oportuit. Bonus sæpe totius concionis terminus erit per apostrophen ad Christū vel ad Patrem aliquando, & ad Beatam Dei Matrem vel Sanctos præsertim in eorum festis diebus. Item aliquando poterit conuerti oratio ad peccatorem exorando, vt peccatum dimittat & ad Deum redeat. Benè quidam post exaggeratā peccati grauitatem, & pœnas inferni, & atrocem Christi passionem adiunxit. Creditis nō hæc vera esse, & concionem dimisit. Nec alijs malè cessit, excitato ingenti terrore, sermonem repentè abrumpere & quodammodo præ stupore obmutescere. Vtile est interdum admonere vltimis verbis vt statim semel oratio-

Matth. 7.

Vltima verba cōcionis.

nem

nem Dominicam, & salutationem Angelicam, aut aliam precationem Deo offerant ad impetrandam contritionem, vel emendationem certi alicuius vitij, vel aliud huiusmodi pro argumenti tractati ratione. Si quando videas commotos auditorum animos & tibi quoque feruor adsit, poteris absoluta concione, & ea quæ additur precatiuncula, paucula ad hunc modum verba subiungere. Eia fratres quisque apud se statuat mortem potius subire quã deinceps Deum offendere, vel quisque in corde scribat illud, malo mori quàm peccare.

ELOQVVTIO

Tria dicendi genera, & eorum exempla sacra. Cap. X.

QVamuis plura alij dicendi genera enumerent, tamen ad tria optimè reuocari, non solum Ciceronis, sed etiam D. Augustini sententia est. Quæ verò alij præter hæc vocant genera dicendi, ea nos virtutes orationis dicimus, quales sunt perspicuitas, grauitas, vehementia, simplicitas, vrbanitas, & alia. Sunt autem hæc tria genera, Submissum, Temperatum, & Grande. Quamuis autem Christiani Oratores ex suggestu fermè nõ nisi magna proponant, cum ea tractent quæ grauissima Dei Mysteria continent, & ad æternam salutem consequendam referuntur, vel interitum animæ in totam æternitatem cauendum; tamen non omnia grauiter sunt dicenda, sed cum docendus est Auditor, submissum dicendi genus locum habet, temperato vtendum cum aliquid laudamus, vel vituperamus: cum verò reluctantes mouere volumus tum demum grande admouendũ. Hoc genere Augustinus feliciter se vsum dicit, cum ageret de re ad speciem non magna, de aqua frigida pauperi ex charitate danda: Nonne, inquit, accidit, vt cum de hac rè loqueremur ad Populum, & Deus adfuit, vt non incongruè diceremus, tãquam de illa aqua frigida quædam flamma surrexit, quæ etiam frigida hominum pectora, ad misericordiæ opera facienda spe cœlestis mercedis accenderẽtur?] De his tribus generibus ita idem Augustinus sentit. Genus submissum acumen requirit, & locum habet cum aliquid est docendum, & quæstio aliqua soluenda occurrit: Moderatum magis ornamenta recipit in laudibus, & vituperationibus; sublime requirit motus, & suo pondere plerunque voces premit, & lacrymas exprimit. Idem alij docent. Sene. in Epist. sublimi, ait, genere vtendum esse, cum

4. Doctr. Christ. c.17.

Virtutes orationis plures.

Genus grande.

Lib. 4. de Doct. Christiana, c.19.

Loco citato c.23.

cum compellendus quis eſt, vbi verò non hoc agendum, vt velit, ſed vt diſcat, ad ſubmiſſiora verba veniendum eſt, facilius intrant, ſed hærent, nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus, ſeminis modo ſpargenda ſunt, quod quamuis exiguum ſit, cum occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, idem facit ratio, non late patet ſi aſpicias, in opere creſcit: eadem, inquã, eſt præceptorum conditio, quæ ſeminum. Exemplum in triplici dicendi genere ponit Auguſtinus, vbi docet de vna eademque re magna, agi ſubmiſsè, cum aliquid docetur, temperatè cum aliquid vituperatur ſeu laudatur, cum vero aliquid agendum eſt, & ad eos loquimur qui hoc agere debent, nec tamen volunt, tunc ea quæ magna ſunt, dicenda ſunt granditer & ad flectendos animos congruenter, & ſubdit quid enim Deo ipſo maius eſt? nunquid ideo non dicitur? aut qui docet vnitatem Trinitatis debet niſi ſubmiſſa diſputatione agere, vt res ad dignoſcendum difficilis, quantum datur poſſit intelligi? Numquid hic ornamenta, & non documenta quæruntur? Porrò cum laudatur Deus vel in ſe vel in ſuis operibus, quanta facies pulchræ ac ſplendidæ dictionis oboritur in genere dicendi moderato? At ſi Deus non colatur, vel Dæmonia & creaturæ colantur, id verò, vt quàm impium ſit, intelligant, atque vt ab hoc malo auertantur homines debet vtique granditer dici.] Apparent autem paſſim hæc dicendi genera in diuinis literis, & apud ſanctos Patres horum ſunt frequentiſſima exempla. D. Lucas. Primum quidem ſermonem feci de omnibus, ò Theophile, quæ cæpit Ieſus facere, & docere vſque in diem, & quæ ſequuntur multa ſtylo demiſſo dicuntur, qui eſt hiſtoricis frequens, ſic Paulus. Dicite mihi qui eſtis ſub lege, legem non legiſtis? Scriptum eſt enim quod Abraham duos filios habuit, vnum de Ancilla, & vnum de libera, ſed ille qui de Ancilla ſecundum carnem natus eſt; qui autem de libera per repromiſſionem, quæ ſunt per allegoriam dicta, & rurſus Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini eius, non dicit & ſeminibus quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo qui eſt Chriſtus: hoc autem dico teſtamentum confirmatum à Deo Ambr. cum agit de Spiritu ſancto rem magnam tractat, vt nimirum Spiritum ſanctum Patri & Filio æqualem demonſtret: ſubmiſſo tamen dicendi genere vtitur, quoniam res ſuſcepta, non ornamenta verborum, aut ad flectendos animos commotiones affectuum, ſed rerum documenta deſiderat, Et in principio ſtatim primi libri ponit ſignum Gedeonis offerentis hædum, & Chriſto applicat, vtiturque

[Margin notes: Exemplũ in triplici genere ex Aug. 4. *Doctr. Chr. c. 19.* — Exẽpla ſubmiſſæ orationis. *Actor. 1.* — *Gal. 4.* — *Gal. 3.* — *Lib. 1. de Spiritu ſãcto.*]

turque hoc subtili dicendi genere. Commotus, ait, oraculo Gedeon, cum audisset quod deficientibus licet populorum millibus, in vno viro Dominus plebem suam ab hostibus liberaret, obtulit hædum caprarum, cuius carnem secundum præceptum agni, & azima super petram posuit, quæ vt virgæ cacumen, quam Angelus Dei gerebat, contigit, de petra ignis erupit, atque ita sacrificium quod offerebatur absumptum est, quo indicio declaratum videtur, quod petra illa typum habuerit corporis Christi, quia scriptum est, bibebant de spirituali, consequente eos petra, petra autem erat Christus, iam tunc igitur in mysterio declaratum est quia Dominus Iesus in carne sua totius mundi peccata, crucifixus aboleret, & quæ sequuntur. Cypr. docens in calice ex traditione miscendam aquam vino, inter alia. Sic ait Admonitos autem nos scias, vt in calice offerendo Dominica traditio seruetur, neque aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis prior Dominus fecit, vt calix qui in commemorationem eius offertur, vino mixtus offeratur, & alia quæ in genere tenui & infimo sunt. Exemplum tẽperatæ orationis docet Paul. seniorem ne increpaueris, sed obsecra, vt patrem, iuuenes, vt fratres, anus vt matres, iuuenculas vt sorores; & iterum obsecro vos, fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, Deo placentẽ, rationabile obsequium vestrum, & totum quod sequitur cum aliquo ornamento dicitur. Rursus nox præcessit, dies appropinquauit, abijciamus ergo opera tenebrarum. Et de filio Dei loquens, qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius portans omnia verbo virtutis, &c. Cui enim Angelorum dixit Deus, filius meus es tu &c. In Canticis hortus conclusus soror mea Sponsa, hortus conclusus, fons signatus &c. Et ecce tu pulchra es amica mea, oculi tui columbarum, & quæ sequuntur. In eodem genere Cypr. Nunc, inquit, nobis ad virgines sermo est, quarum quo sublimior gloria est, maior est & cura; flos est ille Ecclesiastici germinis, decus atque ornamentũ gratiæ spiritualis, læta indoles laudis & honoris, opus integrũ atque incorruptum, Dei imago, respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi. Ambr. proponit Mariam eis in hoc genere, Virgo erat non solum corpore, sed etiã mente, quæ nullo doli ambitu sincerum adulteraret affectum, corde humilis verbis grauis, animi prudens, loquendi parcior, legendi studiosior, non in incerto diuitiarum sed in prece pauperis spem ponens; Et rursum: quando ista vel vultu læsit parentes?

Iud. c. 6. — *Cypr. de Sacramẽto calicis.* — Exempla tẽperatæ orationis. — *1. Tim. 5.* — *Rom. 12.* — *Rom. 13.* — *Heb. 1.* — *cap. 24.* — *Lib. de habitu Vir.* — *De Virg. lib. 2.*

rentes ? quando dissensit à propinquis? quando fastidiuit humi-
Lib.5.c.2. lem? nihil toruum in oculis,nihil in verbis procax) Idem Am-
bros. loquens de piscibus. Non laborat in maximis Deus, non
fastidit in minimis, nec doluit natura parturiens Delphinos,si-
cut nec doluit cum exiguos murices , cocleasque produceret .
Numera si potes omnium piscium genera, seu minutorum, seu
maximorum, &cæt.]

Exempla grã diloqui generis. Exemplum grandiloqui generis apud Isa. Audite cœli,& au
ribus percipe terra Dominus loquutus est , filios enutriui , &
exaltaui ipsi autem spreuerunt me, & subdit : Væ genti pecca-
Isa. c.1. trici,populo graui iniquitate,semini nequã,filijs sceleratis &c.
Cap. 2. Et addit vsque quo percutiam vos vltra? Hier. obstupescite cę-
li super hoc & portæ eius &c. Duo mala fecit populus meus ,
2. Cor.6. & alia. Et Paul. ecce nunc tempus acceptabile,ecce nunc dies
salutis . In omnibus exhibeamus nosmetipsos in multa patien-
tia , in tribulationibus , in necessitatibus , & multa in hunc
modum subijcit , postea : Per arma iustitiæ à dextris & à sini-
stris, per gloriam & ignobilitatem , per infamiam & bonam
famam,& alia his similia. Et subdit: Os nostrum patet ad vos,
ò Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Eodem modo grandi-
Rom. 8. ter agit cum, ait ; Scimus quoniam diligentibus Deum omnia
cooperãtur in bonum,nã quos præsciuit & prædestinauit cõfor
mes fieri imagini filij sui quos autem prędestinauit hos & voca
uit, & iustificauit &c. Quid ergo dicemus adhæc ? si Deus pro
nobis & cum subdit; Quis nos separabit à charitate Christi tri-
bulatio ? angustia? an fames? an nuditas? In hoc genere grandi
Serm. 1. de Inno. Augustinus loquitur de Innocentibus occisis. Nascente Domi-
no ait luctus cępit non cœlo , sed mundo , indicitur Matribus
lamentatio grande martyrium crudele spectaculum &c.

Li.de habitu Virg. Cypr. contra mulieres quæ vultus , pigmentis colorant . Si
quis,ait,pingendi artifex vultum alicuius,& speciem & corpo-
ris qualitatem æmulo colore signaret , & signato iam , consu-
matoque simulachro , manus alius inferret , vt iam formata ,
iam picta,quasi peritior reformaret,grauis prioris artificis, &
iusta indignatio videretur . Tu existimas te impunè laturam
tam improbę temeritatis audaciam? Dei artificis offensam? &
Lib. 1. de Virg. multa quæ sequuntur. Ambr. etiam contra easdem . Hinc, ait,
illa vitiorum incentiua nascuntur , vt quæsitis coloribus ora
depingant, dum viris displicere formidãt, & de adulterio vul-
tus, meditantur adulterium castitatis,quanta amentia hic effi-
giem mutare naturæ, picturam quærere ? & dum verentur ma-
ritale

ritale iudicium perdiderunt ſuum, & alia quæ vehementi di-
ctione perſequitur.

Sed etiam videndum quomodo triplici hoc genere vtēdum,
quod ex eorum inter ſe differentia facile apparebit; differunt
enim vſu, materia, & dictione: Primò, vſu, quia ſubmiſſum ge-
nus in probando, moderatum in delectando, vehemens in fle-
ctendo vſurpatur. Secundò, Materia, quia graue rebus magnis
ſeruit, infimum tenuibus, moderatum mediocribus. Tertiò,
Dictione, quia genus dicendi ſubmiſſum requirit ſentētias acu
tas, crebras, eruditas, perſpicuas, verba propria & communia,
non multas figuras vel amplificationes, iuncturas, & periodos
ſolutas ac breuiores, dictionem facilem ac dilucidam, pronun-
ciationem modeſtam, & diſtinctam, actionem, non illam quidē
vehementem, ſed non frigidam, verum ſicut in re ſeria loqui ſo-
lemus. Genus ſublime exigit ſententias graues cum emphaſi,
verba grandia, metaphoras illuſtres, Epitheta magnifica, com-
poſitionem aliquanto longiorem, figuras quæ ſeruiunt amplifi-
cationibus, & affectibus excitandis, vt ſunt interrogationes,
exclamationes, requirit actionem vehementem, vocem accom-
modatam rerum grauitati, vel indignitati; Genus moderatum
inter vtrumque medium eſt; requirit ſententias non ſublimes,
non infimas, ſed mediocres verba ſuauia, ornatum & actio-
nes, & omnia moderata. Illud etiam notandum, hæc tria dicen
di genera in eadem concione intermiſcenda eſſe ferè ſemper;
ita vt in graui genere oranti, neceſſe ſit interſerere aliqua tem
peratè & ſubmiſsè dicta, præſertim initio, vt ea quæ dicuntur
granditer, ex eorum fiant comparatione grandiora, & tanquā
vmbris luminoſiora reddantur. Neque verò diu poteſt ferre Au
ditor, ſi longa texatur oratio in vehementibus affectibus, quā-
obrem recurrendum eſt ad moderatum dicendi genus, vt rur-
ſus ad grande redeatur, & varietate dicendi non ſolum dele-
ctetur, ſed etiam trahatur animus ad id quod ſuadet oratio.
Qui igitur parat concionem reputet ſecum, qua in parte de-
beat vti genere demiſſo, vbi etiam moderato, vbi ſublimi, eā-
que partem, vbi agendum demiſsè eſt, dilucidè cum aliquo
acumine tractet; vbi moderatè, paulo amplius ornare poterit;
cum verò granditer dicendum, quæret, quæ iuuent ad vehemen
tes motus: quod ſi verba occurrant ornata, illa ex rerum & ſen
tentiarum grauitate naſcantur, magis quàm arte, ita vt audito
ris non diſtrahatur animus à rebus ad verba, ſed potius à ver-
bis feratur ad res. At cum in vitium ducat culpæ fuga ſi ca-

Inter hæc tria genera diſcrimē triplex.

Hæc tria genera miſcenda.

ret arte, assuescat etiam in his tribus generibus ita se exercere, vt dum sublime vult tenere, non efferatur in turgidum & inflatum, videtur enim hoc vitium affectare, sed non habere grauitatem dicendi; Dum moderatum contendit assequi duo caueat vitia, alterum ne sit genus dictionis dissolutum sine structura vagum & fluctuans; alterum ne ornatu nimio lasciuiat, & pigmentis inanibus eneruetur. Denique in demisso genere videat, ne humi repat exilisque, & ieiuna dictio sit, neue potius sermo plebeius, quam personæ grauis oratio.

Eloquutio emendata & dilucida. Cap. XI.

Li 8. c. 10. Eloquutionis quadruplex virtus. Puritas sermonis.

ELoquutio ait Fab. quadruplici virtute debet vestiri, scilicet vt sit emendata, dilucida, ornata, & apta; quibus quatuor vitia contraria sunt; barbarum, obscurum, inornatum, ineptum. Pura & emendata erit, quæ Grammaticorum præceptis conueniat, & verbis texatur linguæ, qua vtimur communi vsu, receptis. Hæc autem cura negligenda Christiano Oratori non est, ne si inquinatè loquatur, ac barbarè, vel contemnatur, vel risum aliquando moueat, vbi non debet: sed cura sit moderata: Oportet proprietatem sermonis, & vsum communem non reconditum, & putidum consectari: Neque velim Concionatorem nostrum occupari in lectione impudicorum librorum, & Poetarum, & admiranda militarium successuum ludibria describentium, vt verba selectissima exquirat, imò monendus est, ne det occasionem auditoribus suspicandi tales scriptores leues, & minus pudicos ab eo tractari. Satis erit ex libris pijs, qui in manu sunt omnium, obseruare linguæ vim ac proprietatem, nec erit exercitatio inutilis aliquid in patrium sermonem ex latino conuertere. Sermo naturalis omnium sententia valde ad persuadendum accommodatus est: sed quantopere declinanda sit in toto Euangelicæ eloquentiæ genere, affectationis

Dilucidita⟨s⟩.

suspicio, satis alibi est dictum, nec displicet inculcare. Deinde claritas, ac diluciditas in tota oratione, & maximè in docendo peculiari studio est à Concionatore curanda. Aristoteles hanc primam virtutem orationis ponit, & ratio est euidens, nam ideo sermo est homini datus, vt sensa animi sui alijs aperiat: quare nisi sermo intelligatur suo fine carebit. Quod si prima ac summa orationis virtus est perspicuitas, quis non videt quàm sit vitiosa si egeat interprete? August. Quid prodest, inquit, loquutionis integritas quam non sequitur intellectus au-

4. de Doct. Chr. c. 10.

dientis,

dientis, cum loquendi omnino nulla sit causa, si quod loquimur non intelligitur?] Eo etiam magis oratio ex suggestu sit clara necesse est, quod in alijs loquutionibus ait idem August. est cuique interrogandi potestas, vbi autem omnes tacent, vt audiatur vnus, & in eum intenta ora tenent, ibi vt requirat quisque quod non intellexit, nec moris est, nec decoris, ac propterea debet maximè tacenti subuenire cura dicentis: solet autē ex motu aliquo inter auditores cognosci an satis perceperint, tamdiuque immorandum est, quamdiu appareat eos percepisse] Idque adeo necessarium est, vt rectè dictum sit à Cicerone neminem extulisse eum verbis, qui ita dixisset, vt qui adessent intelligerent, quid diceret, sed contempsisse eum, qui id minus facere potuisset. Meritò Lactan. & D. Hieron. notant Tertulliani obscuritatem, contra Cypriani perspicuitatem cōmendant. Debet autem esse ea diluciditas vt rudes, ac mulieres quātum fieri potest intelligant, quæ dicuntur. non enim paucorum causa doctiorum, negligenda est multitudo. Facit etiam hæc claritas ad delectandum, & attentum reddendum auditorem, & vt domum redeat instructus, non solum vt eorum, quæ audiuit, sit memor, sed vt opere exequatur, quod benè percepit. *Lib. 1. inst. c. 10.* *Ad Paul. Epist. 13.*

Porrò claritatem efficiunt verba propria, & vsitata, modo abstineatur à sordidis ne dum obscænis. Qui docet, ait, August. vitabit omnia verba quæ non docent.] Intelligat autem Concionator cum recens accedit ad aliquam ciuitatem sciscitandum sibi esse ex aliquo perito, num quæ ibi fortè vocabula sint, vitio aut vsu gentis turpe quiddam, aut aliud quàm alibi, significantia vt possit cum vsus incidit, deuitare. Ipsa compositio periodorum sit naturalis, non obscurata hyperbolis, amphilologijs, multitudine verborum. non habeat longas periodos, vocum transpositione circumductas, vtatur ordine & distinctione, proponat vbi opus est, quid velit probare, nam propositio illustrat: transitiones adiuuant cum ipsæ cæcę non sunt. Item repetitiones, interrogationes, interpretationes rerum quæ obscuriores sunt, definitiones, partitiones, ac similes figuræ. Præterea vt dilucidè quis dicat non debet esse valde religiosus in quibusdam verbis omittendis, quæ licet, sint ornatiora minus tamen intelliguntur; qui appetit intelligenter loqui, inquit, August. aliquando negligit verba cultiora, nec curat quid benè sonet, sed quid benè indicet, quod ostendere intendit, & citat dictum cuiusdam prudenter monentis, cum de claritate ageret esse in ea quamdam diligentem negligentiam.] Hæc tamen *Quidnam faciat orationé dilucidā. 4. de Doct. Chr. c. 10.* *Ibid.*

(addit August.) sic detrahit ornatum vt sordes non contrahat.] Miser est, ait Fab. & vt sic dicam, pauper Orator, qui nullum verbum perdere potest.] Proderit item ad dilucidita-

Prof. l. 8.

tem, præmeditari quibus verbis, quali modo debeat, quod dicit, explicare. Sententiæ item debent explicari, per interpretationes ac similitudines, & rationibus quoque corroborari; non enim benè docetur auditor, nisi ratio afferatur idonea, cui innitatur doctrina. Si sententia aut doctrina paulo difficilior tractatur vitium non est idem repetere. Nonnunquam ait Greg. Doctores Sancti crebrò repetunt, si qua obscurius dicunt, vt quæ occulta prædicant auditorum cordibus voce hac iterationis infundant.

26. Mor. cap. 1.

Eloquutio ornata & apta. Cap. XII.

VT sit ornata eloquutio, non est necesse eam in verbis habere elegantiam exquisitam, vt magis verba, quàm res ornatum ostendant; est certa eiusdem Fabij sententia; iacere sensus in oratione, vbi verba laudantur. Sed sint propria, & translata verba; Metaphora namque suo loco posita habet multum splendoris, & Scriptura sacra ijs sæpissimè vtitur, sit autē translatio facilis, non longè petita, rei de qua agitur, accommodata, nec tamen frequens, ne abundantia pariat satietatē. adhibeantur & suo loco epitheta, quæ grauia, & significantia, & propria sint; cauenda tamen & hic nimia frequentia, quæ propria est Poetarum. Porrò passim adijcere superlata, præsertim vbi opus non est, potius orationem abijcit. Noster B. P. Ignatius in familiaribus colloquijs fugiebat hoc tanquam vitium, quod sapit ostentationem, & leuitatem omnia admirantis, idem putarim in concione fugiendū, nisi rei grauitas aliud poscat. Putant aliqui in his consistere eloquentiam, cum verè nihil longius distet. Ea enim demum eloquentia est, quæ suum cuique rei pondus tribuit, non quæ cuncta hyperbolicè effert, aut minuit.

Lib. 8. c. 2.

Quid ornatā eloquutionē reddat.

Aliqui ad ornandam concionem maximè in compositione ac stylo laborant, vt periodos habeant benè rotundas, ornatas, ac numerosas. Ego hoc labore nostrum Ecclesiastem magna ex parte, si non omnino leuauero, velim eum esse contentum stylo Ecclesiastico, & graui. August. de numeris loquens cōpositæ orationis, & numerosis periodis, ait; in nostris authoribus hoc mihi plus placet, quod ibi eos rarissimè inuenio: & idem

4. de Doct. Chr. c. 20.

idem, Cauendum est, ait, ne diuinis grauibusque sententijs dũ additur numerus, pondus detrahatur.] Multa diximus initio huius secundæ partis hac de re, sed detur quæso etiam nunc facultas pauca quædam addendi, vt res omnium animis melius imprimatur. Audiamus quid magnus ille Rhetor Quintilianus ab Oratore suo requirat. Ornatus viri sit fortis, & sanctus, nec effeminatam leuitatem, nec fuco eminentem amet colorem, sanguine & viribus niteat, An ego fundum cultiorẽ putem, in quo mihi quis ostenderit lilia, & violas, & amenos fontes surgentes, quàm vbi plena messis, aut graues fructu vites erunt? steriles platanos, tonsasq; myrtos, quàm maritatos vlmos, & vberes oleas præoptarim?] Clemens Alex. affirmat orationẽ valde ornatã verborũ floribus, esse conuiuiũ nullis ornatũ epulis, bellarijs tantum & secundis mensis & condimentis quasi quibusdam adulterijs epularum instructum. Bas. vocum elaboratam posituram, numerorum conuenientiam, ad vnguẽ exploratam collocationem irridet, negatque christianis licere periodorum quasi fabros esse ac tornatores. Theodoretus, Laudat Pythagoræ dictum, qui oratores fucato eruditos artificio Syrenas nominabat, quæ dulci quidem sed pestifero cantu transeuntibus insidiantur. Nolim ergo Concionatorem laborare in compositione periodorum, quas artificiosa semper structura, circumacta, & inter se compræhensa, operoso fine connectat, quas quidem sicut scribunt, ita pronunciant ad verbum. Sed nihil magis affectum siue dicentis, siue audientis eneruat: nam is qui dicit quia occupatur in periodis rotundandis, vel memoria repetendis, vt certis alligatus verbis quasi compedibus, mentem in affectum, quem vult excitare, incalescereque ipse, & libere ferri, minimè potest. Is verò qui audit & artificio abstrahitur à rei cogitatione, & opinionem apud se Concionatoris eleuat, ac denique moueri non potest, quia aptè ad motum Concionator non dicit. Quæ cum sæpius monuerim, nolo quispiam suspicetur me negligentiam suadere, & periodos omnino damnare. Nam nihil insultius est, nihil claritati, & iucunditati magis aduersum, quàm oratio quæ dissoluta feratur sine vllo fine, nusquam insistens, nusquam sententiã absoluens, sed alia atque alia annectens puerorum more, qui non nisi per coniunctionem (&) sermonem norunt producere. Scio conclusas aptè verbis sententias tanquam, amento, hastas fortius intorqueri. Video quid habeat grauitatis S. Leonis rotunditas: quam etiã Ecclesiæ precationes fere numerosè clau-

Lib. 8. c. 3.

Lib. 1. Str.

Li. 2. Exã.

Lib. de Græc. Affect.

Numerus nõ sit affectatus.

dantur. Non igitur numerum damno nisi, vt initio de eloquentia dixi, immodicum, corruptum, eneruem. Is autem est, in quo faciendo cura & labor apparet: qui non validius vibrat sensus, sed hebetat: qui auribus solum inani sono blanditur. Hic igitur planè repudietur. Adsit autem sua sententijs circũscriptio, verba non temerè fundantur, sed ita disposita vt clarius explicandæ rei, vel motui ciendo conueniant: vbique pietas, affectus, naturalis vis, & quoddam virile robur eluceat. Neque debet concio, imitari stylum, & modos loquendi Poetarum. Negat id Arist. Oratori suo, alijque omnes antiqui scriptores artis: tanto igitur magis interdictum est nobis, quãto disciplinæ christianæ sanctimonia, ethnicam superat grauitatem. Sit autem compositio & stylus æqualis & vniformis, seruata interim in varijs dicendi generibus sua eloquutione. Nam quod de exordijs supra dicebamus, hoc in alijs quoque orationis partibus quidam committunt, qui cum aliquantum selectis verbis, & aptis numeris dixerint, inde paulatim labuntur, ac tandem in abiectam compositionem desinunt. Denique quoniam Rhetores de numerosa oratione multa scribunt, ego his paucis contextus ero, curandum quidem esse, vt oratio habeat sua interualla, & respirationes, cauendum tamen, primum à versu, Deinde ab affectato numero, illum solum dico esse laudabilem, qui sententiæ seruiat, & validius feriat, & altius infigatur. Vt semel de tota eloquutione dicam: habeat aliquã elegantiam sine affectatione, candorem sine fuco, grauitatem sine tumore. Splendeat aliquibus figuris tanquam coloribus, sit mediocriter acuta non hebes, non redundet luxuria verborum, sed neque sit sterilis, sit suauis, non ingrata, sit modicè accurata, non vilis nec abiecta, & humi repens. Ante omnia sit viuida, spirans, succi plena, & roboris: modo vbique sit etiam apta. Tum verò eloquutio apta est cum verba rebus, & res personis, loco, temporique respondent; & vt vno verbo explicem, cum decorum seruatur. Quæres, Decorum quid sit? Id nimirum quod decet. namque vt in vita decorum consistit in quadam æquabilitate omnium actionum prout personis, loco tempori, ac statui cuiusque conuenit, ita in concionando decorum est quædam æqualitas, seu proportio, & congruentia orationis, vt conuenit rebus, personis dicentis, & audientis, locis ac temporibus, cum grandia stylo sublimi, moderato mediocria; tenuia infimo, seu acuto exponuntur. Quo loco vera est Ciceronis sententia. In omni re posse quid deceat facere,

Ornatus qualis esse debeat.

Apta eloquutio.

Decorum tenendum.

re, artis & naturæ esse, scire quid quemque deceat, prudentiæ, idque vt in vita, sic in oratione difficillimum esse. Igitur vt decorum seruetur spectanda est persona dicentis, sit ne iuuenis, an senex. Paulus Timotheum docens: senes, ait, ne increpaueris, sed obsecra vt patres. erat enim ille iuuenis: sitne persona priuata, an publica. Episcopus & vir magnæ authoritatis, aliqua cum decoro dicet, quæ non deceant alium: nouus concionator, an vetus sit; cuius etiã existimationis ac famæ. Deinde consideranda auditorum conditio. Aliter enim ad subditos, aliter ad Religiosos dicendũ est, aliter ad sæculares, ad pueros, ad senes, ad mulieres, ad doctos. Huc spectat illud Eccl. Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, cum iniusto de iustitia, cum timido de bello; Habenda est ratio temporis, nam tempore tristi læta proponere esset contra illud: Musica in luctu importuna narratio. Si quis in sancta hebdomada vellet in concione de Christi Domini passione ostendere omnibus lætandum esse: quamuis pius etiam lætitiæ affectus elici ex ea possit, tamen tunc tempus non est, cum Ecclesia habeat omnia ad luctum, ad commiserationem, ad dolorem composita. Sed dicamus etiã qui sint in dicendo inepti, vt opposita iuxta se posita magis elucescant, & proximum virtuti vitium eã magis eminere faciat. Ij planè sunt qui difficiles, & obscuras quæstiones tractant, qui effutiunt inconsideratè, quæ non debent, qui longas digressiones assuunt, qui subtilia prædicant ad sese ostentandos, qui in rebus leuibus, & facilibus tempus terunt, qui res parum vtiles ac futiles congerunt, qui fabellas, & ridicula facile intermiscent, qui varietatem in oratione non habent, qui genera dicẽdi non intermiscent pro rerum quas tractant dignitate, & qui linguam Hebræam, vel Græcam nimis affectant, qui coacervant epitheta, vel synonima, qui nimium verbis ac syllabis inhærent, qui denique eandem rem satis intellectam crebrius inculcant. Præterea est inepta oratio quando genus dicendi non est qualitati rei, ac naturæ accommodatum, vt si genus orationis sublimè paruis rebus adhibeatur, lætum tristibus, asperum lenibus, modicum grandibus, submissum concitatis, supplicibus mordax, violentum iucundis; Hæc namque decorum non habent, sicut nec habitus triumphalis fœminas decet, & monilibus, quæ sunt fœminarum ornamenta, viri deformantur. Est enim similis vesti oratio, & alia pueros, alia senes; alia viros, alia fœminas, alia magistratus, alia milites; vestium forma decet: Sique hæc permutes, vt senilibus pueros, muliebribus vi-

Decorum personarum.
1. Tim. 5.
Eccl. 37.
Decorum tẽporis.
Eccl. 22.
Inepti quinã sint.

ros, militaribus magiſtratus induas, non ſolum decorum ſed etiam vſus perit: Ita cum eloquendi genus pro multiplici rerum varietate varium ac multiplex ſit, niſi fuerit accommodatum, & aptum, non modo res non illuſtrabit, ſed potius obſcurabit, ac deſtruet.

Figurarum vſus, & exempla ſacra Troporum. *Cap. XIII.*

Figuræ in oratione, ſi loco apponuntur, ſunt inſtar colorum in pictura. Nam quemadmodum hæc vbi delineata eſt, & ſolum adumbrata, longè abeſt à perfectione, tum autem perficitur, vbi ſingulæ partes excitantur, & diſtinguuntur coloribus ſuis. Ita iacet oratio ſimplex, ac plana, quam non conformāt, illuminant, excitant figuræ. Eam ob rem, eas dicendi magiſtri, colores, lumina, flores, inſignia orationis appellant. Et Fab. docet nō eſſe inter minima Oratoris vitia, ſi figuris careat, perinde ac ſi humanum corpus, honeſta forma, & habitudine, ſeu proportione deſtitueretur. Valent autem non ſolum ad delectationem, & attentionem, ac doctrinam, ſed etiam vehementer ad motum. Nam rectus quidam dicendi modus, & valdè vſitatus, ſæpè non excitat attentionem, non afficit animum: at oratio quæ per tropos à propria ſignificatione ad aliam cum virtute ac ſplendore ſermonem commutat, & à communi, ac primum ſe offerente dicendi ratione remota, in aliam nouam atque artificioſam dictionis formam ſeſe conformat, erigit aures cōmouet mentes; Prudenter circa figurarum vſum tria docet Quintilianus. Primum eſt, vt figuræ ſubſit digna res, ac Sententia. Sunt, inquit, qui neglecto rerum pondere, & viribus ſententiarum, ſi vel inania verba in hos modos deprauarint, ſummos ſe iudicent artifices, ideoque non deſinunt eas nectere, quas ſine ſententia ſectari tam eſt ridiculum, quam quærere habitum geſtumque ſine corpore] Secundum, vt figuræ non ſolum opportunè, ſed etiam moderatè adhibeantur, alioqui non modo non ornant, ſed ineptias Oratoris indicant; nam & vultus mutatio, inquit, oculorumque coniectus multum in oratione valent; ſed ſi quis ducere os exquiſitis modis, ac frontis, ac luminum inconſtantia trepidare non deſinat, rideatur, ſic ait ſi crebrò his generibus vtemur, puerili videbimur eloquutione delectari:] quod verè dictum non rara oſtendunt exempla eorum, qui totam benè dicendi rationem, & artem in cuiuſdam verbi cre-

[Margin notes: Figuræ multum valent. — *Lib. 9. c. 3. initio.* — Tria circa vſum figurarum. — *Lib. 9. c. 3. in fine.*]

bra

bra repetitione rati consistere, nullum finem repetendi faciunt insulsè plane, ac pueriliter, & ineptissimè. Tertium, vt habeatur ratio rei, quæ tractatur; Nam vbi atrox causa est, quorsum similiter cadentia? cum in his rebus, cura verborum deroget affectibus fidem, & vbicumque ars ostendatur, veritas abesse videatur. His positis cum harum figurarum frequentissimus sit vsus in sacris literis, & apud Christianæ Religionis Sãctos Patres, valeantque multum ad omne Christiani etiam Oratoris munus, allatis nostrorum exemplis placuit illustrare hanc partem minimè contemnendam, imò vero necessariam.

Præter exempla autem, pauca erunt adijcienda, quia hæc ijs scribuntur, qui vel ab adolescentia, quæ de figuris dici possent, ex Rethorum officinis hauserunt, vel nullo negotio possunt per sese cognoscere. Ac primo loco constat diuinos libros abundare varijs tropis: quorũ aliqui assumi solent significationis gratia, alij magis ad decorem & ornatum. Translatio.

Inter præcipuos tropos est verborum translatorum vsus, grçcè metaphora; quæ non est aliud, ait, August. nisi de re propria, ad rem non propriam, alicuius verbi vsurpata translatio.] Ducitur autem tum ab animatis ad inanima, tum ab his ad animata. Porrò illæ metaphoræ illustriores videntur, quæ ad res sensus expertes traducuntur, significando in ijs aliquem motum, atque operationem viuentium, præsertim sumptæ ab hominibus; vt, obstupescite cçli; Omnis creatura ingemiscit, & parturit, flumina plaudent manu. Quid est tibi mare quod fugisti? S. Augustinus. Cernitisnè quò tendat, quo manus porrigat hçc disputatio? Sed & aliundè sumptæ magnam venustatem, atque vim habent: & passim in scripturis occurrunt. Quare fremuerunt gentes? Tunc exultabunt omnia ligna syluarum. Si sumpsero pennas meas diluculo. Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Sub vmbra alarum tuarum protege nos. Apposita est gemina illa Leonis Papæ, cum ad Petrum conuersus ait; Ad hanc ergo Vrbem, tu Beatissimè Apostole Petre, venire non metuis, & syluam istam frementium bestiarum, & turbulentissimæ profunditatis Oceanum constantior, quam cum supra mare gradereris ingrederis. Aristoteles laudat metaphoras quod multum habeant perspicuitatis, iucunditatis, & dignitatis. maximè eas commendat, quas vocat secundum energiam, idest quibus res inanimas induimus tanquam animatas. Rationem quare translatio multum auditores delectet, affert Cicero quia in oratione apparet ingenij specimen quoddam, dum quæ ante pedes

Lib. 2. contra mendacium c. 10. *Hier. 2.* *Rom. 8.* *Psal. 97.* *Psal. 113.* *De natura & gratia c. 20.* Exẽpla trãslationum. *Psal. 2.* *Psal. 95.* *Psal. 138.* *Psal. 35.* *Psal. 16.* *Serm. 1. de Apost. Petro et Paulo.* *3. Rhet. c. 2.* Quare trãslatio multũ delectat.

3. de Orat. pedes sunt transilit, & alia longè repetita sumit, ipse verò auditor in verbis translatis alio ducitur cogitatione, neque tamẽ aberrat, quæ maxima est delectatio, vel quia omnis translatio ad sensum ipsum admouetur; Ex Aristotele autem ratio est, quia non solum qui audit ex verbis translatis plura intelligit, sed etiam discit per quamdam ratiocinationem conferens rem de qua est sermo, cum ea, ex qua sumitur translatio, & animaduertens proportionem, & concludens quodammodo hanc esse illam: Nihil autem est, Aristotelis sententia quod ita delectet, sicut est facilè discere. Propterea ille præcipit, vt metaphoræ neque ex obuijs sint, neque ex nimium reconditis, quia per illas vt nimium faciles, nihil videmur addiscere; per has vt obscuras, vel nihil discimus, vel cum labore. Laudat autem eas maximè in quibus proportio cernitur; Nam cum omnes in aliqua proportione sitæ sint, in quibusdam tamen ea planius elucet, cum vicissim liceat permutare: vt cum dicimus stellas flores cœli, flores terræ, stellas, & vt ille ait: Scutũ Bacchi est phiala, Martis phiala est scutum. Et alibi: seruus est instrumentum animatum, instrumentum est Seruus inanimatus. Quo genere ita delectatur Aristoteles, vt ne in Acroamaticis quidem abstineat. Nam locum dicit esse vas immobile, vas autem mobilem locum. Debet igitur id vnde ducitur metaphora habere similitudinem, ac proportionem cum re ad quam accommodatur, Quod si interdum durior aut audacior sit, solet molliri, appositis particulis, quodammodo, vt ita dicam, & similibus. Videndum est autem ne ex humilibus rebus petantur, aut sordidis, aut quæ menti fœdas species obiectent. Exemplum translationis sit ex Cypr. Dominus, inquit, prudentes nos esse iussit ne aduersarius vigilans, & semper insidians vbi in pectus obrepserit, de scintillis conflet incendia, de paruis maxima exaggeret, & dum remissis, flatu molliore, blanditur, procellis excitatis ruinas fidei, & salutis, ac vitæ naufragia moliatur.

Metaphoræ illustriores secundum Aristotelem.

Phys. 4.

Lib. de zelo, & liuore initio.

Allegoria. Translationi adiungitur sermo per allegoriam, cum aliud verbis dicitur aliud significatur; Nec multum differt Allegoria à metaphora, nisi quod hæc miscet translata cum proprijs, illa vtitur translatis per totam orationem. Sed Allegoria, sicut & metaphora, de vicino sumitur: quod si longius obscuriusque sumatur, tunc allegoria degenerat in Aenigma. Hic autem dicendi modus per allegorias est vsitatissimus in sacris literis.

Ioan. 4. Leuate oculos & videte, quia regiones albæ sunt ad messem.

Abraham

Abraham duos filios habuit, vnum de Ancilla, alterum de libera, quæ sunt per allegoriam dicta. Cuius ventilabrum in manu sua est, & purgabit aream suam. In chamo & freno maxillas eorum constringe. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei.] Item, egredietur virga de radice Iesse,& flos de radice eius ascendet. Sint lumbi vestri præcincti. Basil. Oportet (ait) mentem velut gubernatorem affectibus præsidere, & carnem velut nauigium inscendere, & cogitationes velut clauos erudite circumuertere,& vndas generosè conculcare. Ambr. attollat licet emissus latebris coluber perfidiæ caput, & serpentinis euomat venena pectoribus. Illustris quoque est illa,quam S.Basil. fusè persequitur,vbi mortem S.Ioannis Baptistæ vocat tragediam; Hanc,inquit,tragædiã decollationis, Diabolus excitauit, Herodes confecit, Herodias saltauit; Baptista descendit in certamen, Euangelista narrauit, nimirum vbi diabolus victoriam desperauit in Ioannem, vertit arma, & Herodianis affectibus pro armis vsus viam aperit ad Baptistæ mortem. Eandem cędem Ioannis Baptistæ tanquam ludum gladiatoriũ, aut bestiarum describit B.Petrus Chrysologus.In areã ait vertitur domus; Mensa migrat in caueam: fiũt de pransoribus,spectatores: funere mutatur conuiuium: fit cibus cędes, & vinum transit in sanguinẽ; Finis apponitur natali,in ortu exhibetur occasus: conuiuiũ in homicidium commutatur: Organa tragediã personant sęcularem,intrat bestia in puellam,quærit amputare, non saltare: discurrit fera,non fęmina: spargit iubas per ceruicem, non capillos: membra dilatat anfractibus: sæuitiæ crescit augmentis: fit grandis crudelitate, non corpore: & singularis fera vsque dum capiat prædã: fremit ore,dentibus frendit: Ferrum non suscipit,sed producit. Allegoriæ affinis est Ironia,quia illa aliud vult significari,aliud dicit,hæc autẽ contrarium vult intelligi,sæpe ad irrisionẽ accommodata, vt clamate voce maiore,forsitan autẽ longius abest,aut dormit,vt excitetur. Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. Est etiã huic similis Antiphrasis. Benedic Deo, & morere. His etiã similis est Parabola,Paræmia,Aenigma. Parabolæ satis ex Euãgelijs notę sunt. Homo quidã fecit cœnam magnã,& misit seruos suos.Simile est regnũ cœlorũ decem virginibus.Sagenæ missæ in mare. Thesauro abscõdito.Negociatori quærenti bonas margaritas. Paræmiæ sunt illæ. Canis reuertẽs ad vomitũ. Nunquid & Saul inter Prophetas. Luc.vtique dicetis mihi:Medice cura te ipsũ. Super arenã ædificare.Enigma est.De comedente exiuit cibus,

Gal. 4. *Luc.* 3. *Psal.* 31. *Isa.* 5. *Isa.* 11. *Luc.* 12. *Basil.* *In* 2. *cap. Lucæ.* *Orat.* 15. *Serm.* 127. Ironia. 3. *Reg.* 18. *Gen.* 3. *Iob* 2. *Luc.* 14. *Matt.* 25. *Matt.* 13. 1. *Pet.* 2. 1. *Reg.* 10. *Luc.* 4. *Matth.* 7. *Enigma.*

*Iudic.*14.
& de forti egressa est dulcedo; Sanguisugæ duæ sunt filiæ, quæ
*Prou.*30.
dicunt affer, affer, Antequàm obtenebrescat Sol, & lumen, &
Luna, & reuertantur nubes post pluuiam, quando commoue-
*Eccl.*12.
buntur custodes domus, florebit amygdalus, impinguabitur
locusta, dissipabitur capparis, & totus ille textus, vbi de sene-
Metonymia.
cta loquitur. Sunt etiam tropi Metonymia, & Synedoche.
Synedoche.
Exemplum primi est. Auribus percipe terra: vbi id quod con-
Isai. 1.
tinet ponitur pro ipsis hominibus, qui sunt in terra. Exem-
*Ioan.*1.
plum secundi est. Verbum caro factum est: vbi caro, quæ est
pars, ponitur pro toto. Conflabunt gladios suos in vomeres,
Isa. 2.
& lanceas in falces: vbi id, quod sequitur significat id, quod
præcedit: scilicet erit pax, quando instrumenta bellica in instru-
Psal. 111.
menta pacis vertuntur. Peccator videbit & irascetur; vbi vnus
Antonomasia
ponitur pro omnibus. Rursus ad tropos pertinent. Antonoma-
Epithetum.
sia, Epithetum, Periphrasis. Exemplum primi; Cum videritis
Periphrasis.
abominationem, id est Antichristum. Rex virtutum dilecti, id
*Matth.*24
est filij. Sic pro Paulo ponitur Apostolus, pro Christo Redem-
Psal. 67.
ptor, pro Moyse legislator. Exemplum secundi. Misericors, &
Psal. 102.
miserator Dominus, longanimis & multum misericors. Et,
Psal. 72.
quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde? Exemplum
tertij. Pro Iob. dicam: vir simplex ac rectus, timens Deum
& recedens à malo. Bas. vocat auarum fraudatorem, rapto-
Ser. 2. in Diuites Auaros
rem bonorum Dei, & pauperum. Scimus quoniam si terrestris
domus nostra huius habitationis dissoluatur, id est corpus. est
2. *Cor.* 5.
enim circumloquutio quædam. Hactenus de Tropis.

Figuræ verborum, & exempla sacra. Cap. XIV.

IAm figurarum quoque præcipuarum afferam exempla, & à
figuris verborum exordiamur. valde frequens est Repeti-
Repetitio multis modis fit.
tio, & multipliciter fit, prout varijs locis ponitur vox, quæ ite-
ratur. Aliquando enim reperitur in initio; vt Paulus: Pericu-
lis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in solitudine,
2. *Cor.* 11.
periculis in falsis fratribus. Seminatur in corruptione, surget
1. *Cor.* 15.
in incorruptione; seminatur in ignobilitate, surget in gloria,
seminatur in infirmitate surget in virtute, seminatur corpus
Psal. 28.
animale, surget corpus spirituale. Vox Domini super aquas.
Vox Domini confringentis cedros. Vox Domini concutientis
desertum. Illa est perelegans, qua Ecclesia vtitur ex Greg. in
vigilia Paschæ. Hæc nox est, quæ peccatorum tenebras purga-
uit. Hæc nox est in qua destructis vinculis mortis, Christus ab

Infe-

Inferis victor ascendit. Hæc nox est, quæ hodie per vniuersum mundũ &c. vide longe pulcherrimã apud S. Nazianzenum in repetitione vocis popule mi, quam deinde concludens incredibilem, inquit, ex vobis, hoc frequenti, & sæpe repetito nomine voluptatem capio. Illa etiam S. Leonis præclara, dum repetit. Traxisti Domine omnia ad te &c. Nonnunquam repetitio in fine fit; Paulus: lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladij mortui sunt. Aliquando vtrobique. Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete. Greg. implet Spiritus sanctus puerum, & Cytharedum facit: implet pastorem armentarium, & Prophetam facit. Aliquando idem verbum in tota periodo cum gratia repetitur. Ber. accipiunt curas, vt viuant sine curis. Similiter cadens & similiter desinens est illud Augustini. Comparans diem natalem Martyris cum ipsa morte. Illo die ex fastidioso matris vtero in hanc lucem processit, quæ oculos carnis illecebrat: isto autem die ex profundissimo carcere in illam lucem discessit, quæ visum mentis illustrat. Ad pretiosam mortem iustè viuendo venit, ad gloriosam vitam iniustè moriendo perrexit. Ber. clamat mundus, ego deficio; clamat caro, ego inficio, clamat Dæmon, ego decipio, clamat Christus ego reficio, similis est Geminatio, siue Conduplicatio, cum varijs modis verba iterantur, vt habeat oratio maiorẽ vim. Cõsolamini, consolamini. Consurge, consurge. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas quæ continere non valent aquas. Gradationis exemplum est apud D. Paulum. Tribulatio patientiam operatur: patientia probationem: probatio verò spem: spes autem non confundit. Hugo. Cogitatio praua delectationem parit: delectatio consensum: consensus operationem: operatio consuetudinem: consuetudo necessitatem: August. Creatus est homo, vt summum bonum intelligeret: intelligendo amaret: amando possideret: possidendo frueretur. Hieronymus, Lucerna, lampadis comparatione, pro nihilo est: lampas stellæ comparatione, non lucet: stellam lunæ confer, cæca est: lunam soli iunge, non rutilat: solem Christo confer, tenebræ sunt. Agnominatio est. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Ber. Dæmon futuram hominis gloriam vidit, & inuidit. Cypr. oculi tibi non sunt, quos Deus fecit, sed quos Dæmon infecit.] Synonima plura ponuntur aliquando ad maiorem vim, vt sequens vox sit, quasi prioris interpretatio. Diligam te Domine fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum,

Orat. in Appulsũ Aegipt. Episc.
Serm. 8. de Pass.
Heb. 11.
Philip. 4.
Geminatio.
Isa. 40.
Isa. 52.
Ierem. 2.
Gradatio.
Rom. 5.
In Apo. ad Pamach.
Agnominatio.
Matth. 16
De habitu Virg.
Synonima.
Psal. 27.

meum, & sæpe fit iteratio non verbi tantum, sed plurium idem significantium. Non habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Nonne dissimulaui? nonne silui? nonne quieui? Antitheta sunt, quæ ex contrarijs constant, vel differentibus, quæ ad inuicem opponuntur, & multis modis, non in verbis solum, sed etiam in sententijs ponuntur, vt. Ecce tu pulchra es amica mea: ecce tu pulcher es dilecte mi. Sicut lilium inter spinas sic amica mea inter filias. Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios hominum. Paul. Maledicimur, & benedicimus, persequutionem patimur & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus. si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis viuetis. Illa pulcherrima. Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Psal. mutuabitur peccator, & non soluet: iustus autem miseretur & retribuet. S. Petrus Chrysolog. Induebatur, inquit, Diues purpura, Pauper liuore: Diues bysso, Pauper squallore: auro Diues, Pauper fœtore: Diues plumeo decumbebat sigmate, iacebat durissima Pauper in terra: Diues ructabat epulas, fame pauper anhelabat: fundebat vina Diues, Pauper lachrymas; satiatus Diues proijciebat panes; micas Pauper esuriens non habebat. Vsus oppositorum magnam habet & venustatem, & vim, & magnam nobis suppeditat syluam Christiana Religio, cum ea coniũgimus, quæ sibi aduersari videntur, siue de Christo Domino loquamur, siue de sanctis Martyribus, siue de contemptu rerum terrenarum, & exempla apud Sanctos extant plurima. Paul. nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Et cum infirmor, tunc fortior fio. Sic humilitas Christiana dicitur gloriosa, sic diues paupertas, dicente Paulo: tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Huc facit locus Gregor. Nazianz. qui virum philosophica mente præditum similem dicit arbori, quæ vt est in fabulis excisa floret, aduersus ferrum certat, morte viuit, & sectione pullulat, & cum absumitur crescit, sic Philosophus afflictionibus inclarescit, ac vitæ molestias virtutis segetem existimat, contrarijsq. rebus ornatur. Correctio, cum corrigimus quod dictum est, & aliud loco eius ponimus. Interroga me, & ego respondebo tibi, vel potius ego interrogabo te, & tu responde mihi. Greg. Quid igitur miramur, fratres, Mariam venientem, an Dominum suscipientem? suscipientem dicam, an trahentem? sed melius dicam trahentem

Psal. 5. *Iob. 3.* Antitheta. *Cant. 1. 2.* *1. Cor. 4.* *Rom. 8.* *2. Cor. 4.* *Psal. 36.* *Ser. 124. de Diuite & Lazaro.* Oppositorũ vsus. *1. Cor. 1.* *2. Cor. 12.* *2. Cor. 6.* *Orat. in Maximũ philos.* Correctio. *Iob. 38.* *Serm. de Magdale. hom. 33. in Euang.*

tem & suscipientem. Diminutio. Manus Domini tetigit me, plus significat, quam vox dicat, & Paulus. Post celebrata resurrectionis præmia amplissima, concludit. Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote, & immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes, quod labor vester non est inanis in Domino: significans non modo non inanem, sed supra modum frugiferum esse. Reticentia. Si cognouisses, & tu. Anima mea turbata est valde: sed tu Domine vsque quo?

Diminutio. *Iob.* 19. 1.*Cor.* 15. Reticentia. *Luc.* 19. *Psal.* 6.

Figura sententiarum, & exempla. Cap. XV.

APud aliquos qui figuras sententiarum enumerant, multæ referuntur, quæ ad locos argumentorum, vel argumentationes pertinent magis; vt sunt Definitio, Descriptio, Diuisio, Distributio partium, Enthimema, Dilemma, Expositio, Enumeratio; Aliquæ præterea à nobis positæ sunt, cum de amplificatione, de affectibus, & de partibus orationis loquuti sumus, vt sunt: Incrementum, Congeries, Comparatio; Item sententiæ, similitudines, exempla, Apologi, Parabolæ. Præterea inter figuratas sententias, meritò ponimus omnes illos dicendi modos, seu figuras, in quibus à communi forma dicendi, ita discedimus, vt, cum possemus aliter dicere, tamen ex arte recipiat oratio nostra diuersum quasi habitum ab vsitato, & ordinario. Hoc enim est figuratè loqui. Possent multa afferri exempla, nec videntur omninò tacenda, quia hæc sunt, quæ faciunt illustrem concionem, & excitant motus animorum. Habent orationes, aliquid figuratæ loquutionis, cum inter dicendum significamus nos aliquid optare, & in votis habere, vt Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? Vtinam attendisses ad mandata mea, facta fuisset sicut flumen pax tua. Cum adhortamur. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum. Dehortamur. Nolite fieri sicut equus & mulus. Comminamur. Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperam. Exultamus. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Commiseramur. Quomodo sedet sola Ciuitas plena populo, facta est quasi vidua Domina gentium. Expostulamus. Vsque quo, Domine, clamabo ad te, & non exaudies? Obiurgamus. Hæccine reddis Domino populè stultè, & insipiens? Detestamur. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Obsecramus. Obsecro vos ego

Multæ species figuratæ loquutionis. *Hierem.* 9 *Isa.* 48. *Isa.* 1. *Psal.* 31. *Isa.* 5. *Habac.* 2. *Thren.* 1. *Habac.* 1. *Deut* 32. *Gal.* 6. 2.*Cor.* 10.

Paulus

2. *Cor.* 10. Paulus per modestiam & mansuetudinem Christi. Inuitamus,
Psal. 128. Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Preca-
Psal. 68. mur bona, benedictio Domini super vos. Imprecamur mala,
Psal. 31. fiat habitatio eius deserta. Et erubescant impij, & deducan-
Iob. 27. tur in infernum, muta fiant labia dolosa. Iuramus. Viuit
Psal. 131. Dominus, quia donec superest halitus & spiritus in me. Si
Luc. 19. dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitatio-
Psal. 108. nem, donec inueniam locum Domino. Ominamur, & prædi-
Psal. 30. cimus mala. Venient dies in te, & circundabunt te inimici
Psal. 50. tui vallo. Deprecamur Deum, & tu Domine, Domine fac
Psal. 91. mecum propter nomen tuum. Esto mihi in Deum protecto-
2. *Cor.* 1. rem & in domum refugij. Promittimus. Docebo iniquos vias
Rom. 1. tuas, & impij ad te conuertentur. Admiramur, Quam magni-
1. *Cor.* 1. ficata sunt opera tua Domine? nimis profundæ sunt factæ co-
Ita ad Phi gitationes tuæ. Gratias agimus. Benedictus Deus, & Pater
lip. Coloss. Domini nostri Iesu Christi; Et alibi ita orditur. Primum qui-
Thes. Tim. dem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro vobis omnibus. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est nobis in Christo Iesu: & fermè vbique D. Paulus gratias agit. Ex quibus intelligimus quàm S. Apostolus existimaret initium aptum, hoc tam pium non artis humanæ, sed Sancti Spiritus artificium, quod Deum & homines simul conciliare possit, & ipsis deinde Epistolis sæpe gratiarum actiones
Saluianus. interserit. Aliquando reprehendimus. Habet acrem reprehen-
Lib. 7. *de* sionem cum comparatione Saluianus. Pudeat vos Romani vbi-
Prouid. in que populi, pudeat vitæ vestræ: nullæ penè vrbes, lustris, nullæ
fine libri. impuritatibus vacant, nisi illæ tantum in quibus Barbari esse cœperunt. Et miramur si miseri, qui tam impuri sumus? miramur si ab hoste viribus vincimur, qui honestate superamur? miramur si bona nostra possident, qui mala nostra execrãtur? Sic Christus ad Apostolos, adhuc & vos sine intellectu estis?
Matth. 15. Indignamur. Discedite à me omnes qui operamini iniquitatẽ.
Psal. 6. Omnes hi modi & formæ dicendi meritò dicuntur figuratæ loquutiones, & vt apparet habent maiorem vim, quàm si esset sermo simplex, efficiuntque, vt Concionatoris oratio non langueat, sed habeat spiritum quendam, ac vitam, si tamen Concionator induat ipse etiam diuersos affectus, & variam vocem atque actionem, prout sententiæ sic figuratæ requirunt; nam qui obsecrat, indignatur, obiurgat, miratur, optat, precatur, non debet eo modo dicere, vt qui simpliciter aliquid, vel docet, vel proponit: sed se quoq; ipsum in varias figuras, ac colo-

res,

res, & quasi personas conuertere. Sed præter has quædam sunt sententiarum figuræ, quas vt præcipuas, & in oratione, si rectè adhibeantur, maximè dominantes paulò fusius illustrari decet exemplis. Sit prima ex his Emphasis. Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis? Me igitur non timebitis, qui posui arenam mari terminum suum? Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Hæc figura orationi magnam vim adhibet, cum verba, vel Scripturæ sacræ, vel alia ponderātur diligenter, adhibito etiam eo modo pronunciandi, & gestuum, quem res ipsa exigit. Apostrophe etiam ad omnes affectus, tàm lenes, quàm graues multum valet. Quid est tibi mare, quod fugisti? & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum? Et filij hominum vsquequo graui corde? Vtitur Apostrophe ad absentes cum descriptione quadam efficaci D. Bern. Vbi appellat ad Tribunal Christi Iesu. Tuum (inquit) Domine Iesu tribunal appello: tuo me iudicio seruo: tibi committo causam meam. Domine Deus Sabaoth qui iudicas iuste, & probas renes, & corda, cuius oculi sicut fallere nolunt, ita falli non possunt: tu vides qui tua, vides qui quærunt, & sua] Egregia item est illa eiusdem ad corpus. Propterea noli ò corpus, noli præripere tempora: potes enim impedire animæ salutem suam, operari non potes: Et paulo post. Nobilem hospitem habes, ò caro, da honorē hospiti tanto &c. D. Chrys. alloquitur crucem, & vincula Sanctorum Petri, & Pauli. Apostrophe cum fit ad Deum debet fieri cum magno affectu, & reuerentia, ac dulcedine in verbis, & voce, ac gestu. Si fiat ad Christum in Sanctissimo Sacramento, & opportunè, & cum affectu fiat, alloquendo Dominum ac si præsens oculis cerneretur, vt auditores aduertant sibi Deum adesse præsentem, vix dici potest quantus motus, sic excitari possit, in animis omnium. Apostrophe ad Christum crucifixum, cum fit in fine concionis, vel alias, non debet esse longa, nec fiat in omni concione, aut nimis crebrò, sed vbi Cōcionator sentit se aliquo modo commotum, vt & alios commoueat. Cum Apostrophe ad homines fit, siue obiurgando peccatorem, siue familiariter quodammodo interrogando, & cōmunicando quæ ad eius animam spectant, siue interdum laudando, si locus requirat, debet apparere in Concionatore sincera amoris significatio, ac desiderium, ac zelus salutis eorum. Multùm valet tempestiua exclamatio. Paul. ò altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei: quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius. Et ò generatio incredula, quamdiù vos

Emphasis. *Psal.* 8. *Hier.* 5. *Isa.* 9.

Apostrophe. *Psal.* 113. *Psalm.* 4. *Epist.* 1.

Serm.6.de Adu. Domini.

Homil. de SS. Petro, et Paulo.

Exclamatio. *Rom.* 11. *Matth.* 17.

Serm. 48. ad fratres in here. patiar? Augustinus, ò auaritia abyssus insatiabilis, semper fames scis, semper doles, semper tristaris in cunctis? ò pestis interminabilis, ò famelica rabies, ò rabies omni fine carens; Locum ferè habet post rei narrationem, vel probationem: interdum, cum res magna proponitur in media narratione per parenthesim interijcitur, explicando affectum quem tota narratio continet. Post narrationem subijcitur Acclamatio, græcè Epiphonema quæ sententiam continet. Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eò Eus: Em: quàm beata ætas, quæ nec dum Christum potest eloqui, & iam pro Christo meretur interfici. Hyperbole. Aquilis velociores, Leonibus fortiores: Venit Ioannes Baptista neque manducans, neque bibens; Qui modus loquendi non continet mendacium; sed significat rem, de qua est sermo, tantam esse, vt explicari nisi per excessum, non possit. Ambr. agens de S. Agnetis ætate, fuit ne in illo corpusculo vulneri locus? Et quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret. Nouum martyrij genus, nondum idonea pœnæ, iam matura victoriæ.

Epiphonema. *Psal. 2.* *Euseb. de Innoc.* Hyperbole. *2. Reg. 1.* *Matth. 11.*

Sequuntur aliæ figuræ Sententiarum. Cap. XVI.

Transitio. TRansitio est figura, quæ ad ordinem ac diluciditatem necessaria sæpe est, non solum vtilis. Valet etiam ad docilitatem captandam, & renouandam attentionem, quia reficit animum auditoris, Aristoteli in suis libris frequentissima, & viris doctis. Diximus paulò ante nonnihil de ea. hæc addantur quasi exempla. simplicissima est vt si dicam: satis multa de primo capite: veniamus ad alterum. Illæ magis artificiosæ sunt, satis multa de malis, quæ ab ira proueniunt, nunc de commodis dicamus, quæ mansuetudo affert. Si præcesserit sermo de alicuius virtutis nobilitate, V.g. castitatis: Atqui frustra erit omnis sermo de excellentia castitatis, nisi quædam attexamus contra luxum in cibo, ac potu, & vestitu, vel magna sunt quæ diximus, longè maiora quæ restant dicenda. Vidimus quæ fugienda, iam quæ facienda videamus. Vidimus mali grauitatem, quæramus opportuna remedia. Nihil videtur posse addi ijs quæ diximus de peccati grauitate, & tamen leuissima solũ attigimus. Audite iam quod pręcipuum est, & similia prout ordinis ratio fert. Chrysost. Nec verò peccata solum purgat oratio, sed pericula etiam grauissima depellit. Præoccupatio, multi dicunt quis ostendit nobis bona? Signatum est, &cæt.

De orãdo Deo lib. 1. Præoccupatio. *Psal. 4.*

Nun-

Nunquid iniustus est Deus? Absit. Interrogatio: quæ fit multis modis. Affirmantis est. Nonne Deo subiecta erit anima mea? q.d. omnino ita erit. Quare fremuerunt gentes? ridentis est. Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate? indignantis est: Domine Dominus noster quam admirabile est nomen tuum? admirantis est. Quid retribuam Domino pro omnibus? dubitantis est. Quare tristis es anima mea? Corrigentis, vel adhortantis est. Aliquando fit interrogatio cum responsione, quam vocant Subiectionem. Hieron. Paupertatem times? sed beatos pauperes Christus appellat. Laborem times? at nemo Athleta sine sudore coronatur. de cibo cogitas? sed fides famẽ non timet. quo in genere, quia pulcher est, quãuis abundemus nostris, nolo tamen locum Senecæ omittere, vbi hortans vt si quid ab aliquo patimur, excusemus, ait Puer est? ætatî donetur: nescit an peccat. Pater est? aut tantum profuit, vt illius iã iniuria ius sit; aut fortassis ipsum, hoc meritum eius est, quo offendimur. Mulier est? errat. Iussus est? necessitati, quis nisi insipiens succenset? læsus est? non est iniuria, pati, quod prior feceris. Iudex est? plus illius credas sententiæ, quam tuæ. Rex est? Si nocentem punit cede iustitiæ, si innocentem, cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile muto? imitaris illud, si irasceris. Morbus est, aut calamitas? ergo leuius transiliet sustinentem. Deus est? tam perdis operam, si irasceris, quàm cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir est, qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari.]

Rom. 3. Interrogatio. *Psal.* 61. *Psal.* 2. *Psal.* 51. *Psal.* 8. *Psal.* 115. *Psal.* 41. Subiectio. *Epist.* 1. *ad Heliod.* *Lib.* 2. *de Ira c.* 30. Cõmoratio. *Psal.* 50.

Commoratio cum circa idem diù moratur oratio. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam: rursus, Et secundum multitudinem miserationum tuarum, Iterum addit, Amplius laua me, Et adhuc à peccato meo munda me. Tibi soli peccaui. Præceptum est Ciceronis, vt quando locum aliquem præ manibus habemus, in quo præcipua vis persuasionis est, ibi commoremur, & varijs eum sententijs modisque versemus. Rectè & modo laudatus Seneca de oratione sui Philosophi loquens, respondet. Hunc (inquit) illorum affectum (loquitur de contemptu pecuniæ) vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauillationibus, & cæteris acuminis irrisi ludicris. Dic in auaritiã, Dic in luxuriam. Cum profecisse te videris, & animos audientium affeceris, insta vehementius. Verisimile non est quantum proficiat talis oratio, remedio intenta, & tota in bonum audientium versa.] Adijciamus & Plin. minoris, qui magnus

Epist. 108. In loco necessario, & graui debet oratio persistere, & commorari. *l.* 1. *ep.* 20.

ſanè fuit Orator, ſententiam. Præuaricatio eſt tranſire dicēda: præuaricatio etiam curſim, & breuiter attingere, quæ ſunt inculcanda, infigenda, repetenda. Nam pleriſque longiore tractatu vis quædam, & pondus accedit: vtque corpori ferrum, ſic oratio animo non ictu magis, quã mora infigitur.] In libro ſuo Eccleſiaſtes toties redit ad eandē ſententiam, quod omnia ſint vanitas, & afflictio ſpiritus. Hieron. finem iungo principio, nec ſemel meminiſſe contentus. Ama ſcientiam ſcripturarum, & amabit te ſapientia. Nazian. diu immoratur, quod ſtudia humaniorum literarũ Chriſtianis interdixerit Iulianus, & hoc maximè vrget. Suſtentatio eſt, cum ſuſpenſos aliquandiu tenemus auditorum animos ad excitandam expectationem, antequàm rem dicamus, vt clarius, vbi audierint, eius vim naturamque intelligant: vt ſi dicam. Accuſauerunt Phariſæi Chriſti Diſcipulos, at quo crimine? Num quod graue aliquid commiſerint, & peſſimo plebem exemplo offenderint? Num quod tēplum violauerint, Moiſen execrati ſint? Quid fuiſſe putatis criminis? Non lauant manus cum panem manducant. Vbi quid magnum, & inexpectatum dicere volumus, figura hæc apta eſt. Extenuatio. Reg. Quem perſequeris Rex Iſrael? canem mortuum, & culicem vnum. Conceſſio eſt cum aduerſario aliquid concedimus ex his, quæ obijcit; Proba me, & ſcito cor meũ, & vide ſi via iniquitatis in me eſt. Auguſt. quò vobis ambulare vias difficiles & laborioſas, quærite quod quæritis; ſed ibi quærite, vbi eſt: beatam vitam quæritis in regione vmbræ mortis? ſed ibi non eſt. Bern. vbi concedit Abbates Cluniacenſes habuiſſe facultatem à Sede Apoſtolica, ſed nihil hoc eis profuturum apud Deum. Inuerſio, cum quod obijcitur aſſumimus pro nobis. Etiam Domine, nam & catelli comedunt de micis, &c. Saluianus loquens contra quoſdam Chriſtianos, qui ſeruos Dei perſequebantur, licet non occiderent. Latrones (ait) hoc prouerbio vti ſolent, vt quibus non auferunt vitam, dediſſe ſe dicant; ſed in Vrbe illa, non tàm hominum fuerunt hæc beneficia, quàm legum: interfici enim indemnatum quemcunque hominem, etiam duodecim tabularum decreta vetuerunt, Ex quo agnoſcitur, quod magna illic prærogatiua Dominicæ religionis fuit, Vbi ideo tantum ſeruis Dei licuit euadere, quia à pagano iure defenſi ſunt, ne Chriſtianorum manibus trucidarentur.] Reticentia eſt, cum aliqua dicimus, & alia ſignificamus taceri à nobis. Hieron. Prudens lector intelligit quid taceam, & quid magis tacendo loquar. Cypr. pudet, (ait) referre, quæ dicun-

[Margin notes: Ad Demetr. — Contra Iulianum. — Suſtentatio. — Extenuatio. — 1. *Reg.* 24. — Conceſſio. — *Pſal.* 138. — *Epiſt.* 1. — Inuerſio. — *Matt.* 15. — *Lib.* 8. *de Prouid. in fine*. — Reticentia. — *Li. De Spectaculis*.]

dicuntur, pudet accusare, quæ fiunt, agentium strophas, adulterorum fallacias, mulierum immunditias, scurriles iocos, parasitos sordidos. Est item figurata loquutio libertas quædam bona in loquendo. Iob. Quare posuisti me contrarium tibi? Nunquid bonum tibi videtur &c. Quare impij viuunt &c.

Iob 7.
Iob 21.

Descriptionum species, & prudentia in eis seruanda. *Cap. XVII.*

POstremo loco earum figurarum exempla subijciam, quæ orationem maximè illustrant, & amplificant, & magnam vim ad commouendos animos habent. Eæ sunt, quæ rem ante oculos ponunt, describentes res, personas, actiones, & facta, quæ communi vocabulo dici possunt Descriptiones. Huc pertinet Prosopopeia, cum persona introducitur. Ætopeia, quæ mores exprimit, ac describit. Imago, quæ ad modum picturæ rem colorat, ac depingit. Sermocinatio, cum sermo personæ datur, seu veræ, seu fictæ. Euidentia, quæ rem euidenter sub oculos ponit, quæ dicitur Græcis ἐνέργεια. Hæc enim in descriptionibus curare oportet, vt rem euidenter representemus, ita vt videre videantur oculi, & aures audire, id de quo est sermo, tanquam non narretur, sed in conspectu ipso geratur. Non enim satis efficit (inquit Quintilianis) neque, vt debet, planè dominatur oratio, si vsque ad aures volet, atque ea sibi Iudex, de quibus cognoscit, narrari credit, non exprimi, & oculis mentis ostendi.] Et paulo post, modum ita describendi ponit, cum ait. Atque huius summæ (iudicio quidem meo) virtutis, facillima est via. Naturam intueamur: hanc sequamur: omnis eloquentia circa opera vitæ est: ad se refert quisque, quæ audit, & facillimè accipiunt animi, quod agnoscunt] illud aduertendum est, solere quosdam Concionatores terere tempus in descriptione rerum inutilium, & his delectationem aucupari aurium. Nunc Aurora in quadriga describitur, aurea refulgēs coma. Nunc irati maris tempestas, Nunc gemmeus camporū ornatus, Nunc floridus gemmarum splendor, Nunc lusciniæ cantus, & alia modi eiusdem. Plato. irridet eos poetas, qui in eo positi sunt, vt curruum fragorem, ventorum sibilum, grandinis strepitum, tubarum clangorem, voces canum, & auium exprimant, probas autem, & honestas hominum actiones negligant. Multò æquius quàm Poetæ irridendi sunt illi, qui loquentis Dei referentes personam, & tempore abutuntur, & suo mu-

In quibus rebus Descriptiones fieri debent.

Lib 8. c. 3. Energia quo modo fiat.

Descriptiones leues fugiendæ.

Lib. 3. de Repub.

nere, dum describunt conflictum armorum, apparatum palatij, triumphum Imperatoris, venationis industriam, plantarum & animalium formas, & alia eiusdem generis, cum (vt idem subijcit plato) prohibitum sit insanire, aut insanientibus se similem reddere. Non equidem nego aliquas huiusmodi descriptiones apud Sanctos Patres nonnunquam reperiri, sed id faciunt, vt ex his aliquid spirituale manifestum appareat, & motum animorum excutiant, non vt eloquentiã in rebus vanis exerceant. Quare in applicatione earum rerum sensibilium toti sunt, quod cum fructu, & cum gratia etiam fit. Sed multi hodie propè accommodatione neglecta, & vtilitate posthabita, id solum artificiosis descriptionibus agunt, vt aures oblectent audientium, suamque facultatem ostentent, & si quid applicant, id parum est, cum in similitudine multum artis adhibeant, & de his hic loquor. Quid quæso hæc ad euangelizandum? Quid nugis ad Seria, & Sacra? Quid agit ars histrionica, & Poetarum nenię in suggestis Christianorum, vnde Christus crucifixus prædicari debet? An desunt eloquenti grauia argumenta, in quibus ingenium, & linguam occupet, & quantumcumque habet facultatis, exhauriat? An angustus est ad spatiandum diuinarũ scripturarum campus? An desunt inter homines vitia, quæ corrigantur, quibus ciuitates Diaboli, iniquorum opera, accẽsæ sunt longè vehementius, quam fornax Babilonis? Quanto vtilius, & nobilius sese exerceant, describendo statum miserabilem peccatoris? Luctas in morte? Martyrum pugnas aduersus tyrannos? Dæmonum tentationes? peruersos mores hominum mundanorum? religiosæ vitæ tranquillitatẽ? Christi patientis labores? damnatorum pœnas, & sexcenta alia, quorum exemplis referta sunt Sanctorum Patrum volumina? Sed ponamus aliquot descriptionum exempla, quæ non puto molesta legentibus fore, tum quia id existimo in Concionatoris facultate pręcipuũ, vt norit, quæ dicit, quasi ante oculos ponere, atque euidenter ostendere, tum vt è scripturis, ac Patribus habeat, vnde hanc, vt Fabius vocat summam virtutem imitetur.

Descriptiones locorum Actionum Personarum ac Morum. Cap. XVIII.

PRimò solent fieri aliquando rerum descriptiones, vt locorum temporum, regnorum, rerum creatarum denique omnium. In lib. Hester describitur conuiuium Assueri. Cap. 1. Iussit

Iussit Rex septem diebus conuiuium præparari in vestibulo horti, & nemoris, quod regio cultu, & manu consitum erat, & pendebant ex omni parte, tẽtoria aerei coloris, & carbasini & hyacintini, sustẽtata funibus byssinis, atque purpureis qui eburneis circulis inserti erant, & columnis marmoreis fulciebantur: Lectuli quoque aurei, & argentei super pauimentum smaragdino, & pario stratum lapide dispositi erant, quod mira varietate pictura decorabat: bibebant autem qui inuitati erant aureis poculis, nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum. Isa. 30. describitur Inferni baratrum sub nomine Tophet, Præparata est ab heri Tophet à Rege præparata, profunda, & dilatata nutrimẽtum eius ignis, & ligna multa, flatus Domini, sicut torrens sulphuris succendens eam. Ambr. Describit Reipublicæ benè cõstitutæ formam in Apibus, & earum Regis dignitatem, & obedientiam, quam ei præstant omnes exactissimam. Post hæc, exercitia quoque earum circa flores colligendos, & mellis opus. Processus est (inquit) per rura redolentia, vbi inhalantes horti floribus, vbi fluens riuus per gramina, vbi amæna riparum, illic ludus alacris iuuentutis; illic campestre exercitium, illic curarum remissio; opus ipsum suaue floribus; de herbis dulcibus fundamenta prima castrorũ ponuntur. Quid enim est aliud fauus, nisi quædam castrorum species? Denique ab his præsepibus apum, fucus arcetur, quæ castra quadrata tantum possunt habere, in quibus minutæ, ac rotundæ cellulę connexione sui inuicem fulciuntur. Quis Architectus eas docuit hexagonia illa cellularum, indiscreta laterum æqualitate componere? ac tenues inter domorum septa ceras suspendere, stipare mella, & intenta floribus horrea nectare quodã distendere?] Sic Dei magnificentiam & gloriam ostendit. *Li. 5. Exã. c. 21.*

Secundò, Aliquando fit descriptio actionum variarum. Iob 39. describit equum paratum ad bellum, gloria narium eius terror: terram vngula fodit: exultat audacter: in occursum pergit armatis; contemnit pauorem: nec cedit gladio: feruens, ac fremens sorbet terram: nec reputat tubæ sonare clangorem: vbi audiuit buccinam, dicit vah: procul odoratur bellum, exhortationem Ducum, & vlulatum exercitus. Isa. 3. descriptio est luxus, ac superbiæ muliebris, & pœnarum, ob id eis impendentium. Pro eo, quod eleuatæ sunt filiæ Syon, & ambulauerũt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & ambulabant pedibus suis, & composito gradu incedebant, decaluabit Dominus verticem filiarum Syon, & Dominus crinem *Descriptiones actionũ.*

earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia &cæt. Et erit pro suaui odore fœtor; & pro crispanti crine caluitium; & pro fascia pectorali, cilicium. August. describit necem Sanctorum Innocentium. Grande martyrium, inquit, crudele spectaculum, eximitur machæra, & nulla interuenit causa, sola stridet inuidia, testis est ipsa natura, quæ pugnabat in martyres, cum tyrānus iactaret infantes. mater crines capitis dissipabat, quæ ornamentum capitis amittebat, pugnabat mater, & carnifex, ille trahebat, illa tenebat, & alia quæ sequuntur. Ambros. item describit curas & solicitudines famulorum, qui seruiunt Domi nis gulosis in parandis cibarijs. Obsonator, inquit, est, qui antequam luceat, fores pulsat alienas, & tanquam bellum immineat, excitat dormientes, turbatum vides; anhelantem aduertis: interrogas quæ causa turbationis? Poscit, inquit, Dominus meus, vbi vinum melius væneat, vbi phasianus pinguior, vbi pi scis recentior: cursitat per diuersa, & cum inuenerit, summo cursu properat: & post pauca: Curritur ad coquinam. Fit ingens strepitus; fit tumultus, tota exagitatur familia; maledicunt omnes, quod nulla eis requies. tandem aliquando dā requiem coquo; Sileat aliquando domus à multis perturbationibus huc illucque discurrentium; vacet fumo, & semiustulatorum nidore non coquina; sed carnificina; putes prælium geri, non portari prandium, ita sanguine omnia natant. Basil. Describit historiam cuiusdam mendici vendentis vnum ex filijs in summa ægestate; quam etiam narrationem habet Ambros. & vterque summa eloquentiæ vi ad excitandam in pauperes misericordiam, & odium contra diuitum crudelitatem vtitur. D. Chrysost. vt ostendat periculum, quod animarum pastores suscipiunt, describit maximi belli apparatum: dein ipsas prælij calamitates; inde colligens quanto grauius sit bellum, quod no bis inferunt tartareæ Dęmonum Phalanges, quantò acriores impetus: cui tamen bello Sacerdos imperitus, ac rudis præficitur.

Serm 8 de Sanctis. *I. De Elia, et Ier. c. 8.* In Ditescentes. *De Nabu. c. 5.* *Vlt. lib. de Sacerd. in fine.*

Descriptio personarum. *Iof. 9.*

Tertiò, Personarum sæpe fiunt descriptiones. Iof. describuntur Gabaonitæ, quasi peregrini de longe venientes. Tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, & vtres vinarios scissos, atque consutos, calceamentaque perantiqua, quæ ad indicium vetustatis pittatijs consuta erant, induti veteribus vestimentis panes quoque quos portabant ad viaticum, duri erant, & in frusta comminuti. Isa. 30. proponitur Dei iudicis

dicis persona. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum, labia eius repleta sunt indignatione, & lingua eius quasi ignis deuorans. spiritus eius quasi torrens inundans vsque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum. Describitur Esther cum duabus ancillis cap. 15. cum supplex accessit ad Assuerum: & Iudith c. 10. cum sua Abra ad Olophernem. 1. Reg. 17. Persona describitur Goliæ. Et egressus est vir spurius de castris Philistinorum, nomine Goliath altitudinis sex cubitorũ, & palmi, & cassis ærea super caput eius, & lorica squamata induebatur. Porrò pōdus loricæ eius quinque millia siclorum æris erat, & ocreas æreas babebat in cruribus, & quæ sequuntur, stansque clamabat aduersus phalangas Israel: quare venistis parati ad bellum?

Quartò, maximè autem solent personarum mores cum fructu describi; tam in bonum, quàm in malum, significando proprietates earum singulares. Prou. 6. Homo apostata vir inutilis; graditur ore peruerso; annuit oculis; terit pede; digito loquitur; prauo corde machinatur malum; & omni tempore iurgia seminat. Chrysost. depingit viri mansueti mores ex vna parte, & irati ex altera; comparans iratum foro, vbi est multus euntium, & redeuntium clamor, camelorum, mulorum, argentarijs, & ærarijs vtrinque cudentibus. At mitis solitudini, ac montis vertici similis est, auram habenti suauem, purum radium, pura fontium fluenta, multas florum amenitates, ac plantis vernantium pratorum, & hortorum floribus frondentium, & aquis viridantium, irriguis, vbi aues canoræ concentũ efficiunt musicum, & zephyrus arborum folijs sensim aspirãs, & rosæ, ac violæ, ac flores se leniter inclinantes, & aqua à vertice montis per riuos spontè defluens, & subiectis lapillis quieto sono sensim obmurmurans voluptatem oculis hominum ingerit. Subijcit Chrysost. applicationem; neque enim, ait (& notet Concionator verba) vt prata describeremus, nec vt ad ostẽtationem verba produceremus hanc attigimus similitudinem, sed vt appareat, quanta sit viri mansueti, & longanimis voluptas, qui zephiri lenitatem, & quietem imitatur, & admonitio eius, nihil habens austerum canoras aues imitatur, & alia ibi amplificat. D. Bern. describit detractores hoc modo. Aliorum acta curiosè obseruant, derogandi non imitandi causa; torquentur in bonis seniorum suorum, malis pascũtur. Videas ambulare seorsum, conuenire sibi, & sedere pariter, moxque laxare procaces linguas in detestandum susurrium: vna vni coniun-

Descriptio morum.

Hom. 29. ad Pop. Antioch. contra irascentem.

Irati & mansueti descriptio.

Serm. 24. in Cant.

Descriptio Detractoris.

coniungitur, nec ſpiraculum incedit in eis, tanta eſt lidido detrahendi, audiendiue detrahentem. ineunt familiaritatem ad malè dicendum, concordes ad diſcordiam, conciliant inter ſe inimiciſsimas amicitias, & pari, conſentaneæ malignitatis affectu, celebratur odioſa collatio, ſicut egere quondã Herodes & Pilatus in die Dominicæ paſsionis. Inuidum deſcribit multis verbis Cyprianus Vultus minax; toruus aſpectus, pallor in facie; in labijs tremor: ſtridor in dentibus; verba rabida; effrenata conuitia; manus ad cędis violentiam prompta, etiamſi à gladio interim vacua, odio tantum furiatæ mentis armata.] Iratum verò depingit Sen. Vt autem ſcias non eſſe ſanos, quos ira poſſedit, ipſe illorum habitum intuere: nam furentium certa indicia ſunt. Audax, & minax vultus; triſtis frons; torua facies; citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra, & vehementius acta ſuſpiria; ita iraſcentium eadem ſunt ſigna: flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordijs ſanguine: labia quatiuntur; dentes comprimuntur: horrent, ac ſubriguntur capilli: ſpiritus coactus, ac ſtridens, articulorum ſe ipſos torquentium ſonus; gemitus, mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & comploſæ ſæpius manus; & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnaſque minas agens: fœda viſu, & horrenda facies deprauantium ſe, atque intumeſcentium: neſcias vtrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme.]

Deſcriptio Inuidi. In libr. de zelo & liuore.

Lib. 1. de Ira. c. 1. Deſcriptio Irati.

Deſcriptiones per Imaginem, & ſermocinationem. Cap. XIX.

QVintò, ſæpiſsimè deſcriptio fit cum appoſita ſimilitudine, vt magis appareat; & ſolet dici Imago latinis, εἰκὼν apud Græcos. Matth. Quoties volui congregare, ſicut gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti. Iob. Ecce Behemoth quem feci tecum, fœnum quaſi bos comedit, fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius: ſtringit caudam ſuam quaſi cedrum, nerui teſticulorum eius perplexi ſunt: oſſa eius velut fiſtulæ eris: cartilago eius quaſi laminæ ferreæ: ſub vmbra dormit, in ſecreto calami, & in locis humentibus, & alia. D. Chryſ. in primam ad Cor. 9. habet deſcriptionem peccati: ſi quis, ait, rex barbarorum ſeruus fiat, omnium eſt miſerrimus, ſic qui in peccato viuit; barbarum namq; peccatũ eſt, & ſubijcit, ſi quis pictor effingeret, non ſanè mihi errare videretur, ſi in hunc modum id pingeret; fœminã quandam infe-

Deſcriptio per Imaginẽ. Matth. 23. Iob 40.

Deſcriptio peccati. D. Chryſ. Hom. 9. in 1. ad Cor.

in feræ similitudinem, barbaram, ignem efflantem, horrendã, nigram, quales externi poetæ scyllas effingũt, Innumeris enim manibus, nostris insidiatur cogitationibus, & inopinantes aggreditur, omnia dilacerat more canum, clanculum mordentiũ. Et consequenter in particulari depingit aliquem ex peccatoribus, quem (inquit) vultis priori loco pingamus, num cupidum & rapacem hominem. Vide ipsum Chrysostomum si placet. Nazian. loquens de matre Machabeorum: Non secus ac auicula, inquit, pullos suos arripiente angue, aut alia quapiam insidiatrice bellua, circumuolabat, stridebat, obsecrabat, certantes adiuuabat, nihil deniq. nõ dicebat faciebatq. quo illos ad victoriam paratiores, instructioresque redderet. cruoris guttas rapiebat, fragmenta membrorũ excipiebat, reliquias adorabat, hunc colligebat, illum porrigebat, alium parabat. Aug. proponit quandam tabulam, quam contra Epicureos ponẽtes finem in voluptate, ad ingerendum eis pudorem proponebant alij Philosophi, quam supra proposui in alium finem, nec est necesse repetere. Ad eundem modum, ait (Augustinus) posset depingi tabula, vbi virtutes, humanæ gloriæ seruiant; licet enim ista gloria delicata mulier non sit, inflata tamen est, & multum inanitatis habet: Vnde non ei dignè seruit Soliditas quædã, firmitasq; virtutum, vt nihil prouideat prudentia, nihil distribuat iustitia, nihil toleret fortitudo, nihil tẽperantia moderetur, nisi vnde placeatur hominibus, & ventosæ gloriæ seruiatur. Hugo volens ostendere aliquorũ Deum (vt Paulus ait) esse ventrẽ; dicit horum templũ esse coquinã, altare mẽsam, ministros esse coquos, sacrificia pecudes, aues, pisces cum varijs odoribus, & saporibus, loco thimiamatũ. Est eadẽ figura apud Ambr. vbi Herodem alloquens, cum ei Io. Baptistæ caput allatum est, ait, Intuere, Rex acerbissime, tuo spectacula digna conuiuio: porrige dexteram, ne quid seuitiæ tuæ desit, vt inter digitos tuos riui defluãt sacri cruoris. Cerne oculos in ipsa morte, sceleris tui testes, auersantes conspectũ delitiarũ: clauduntur lumina, nõ tàm mortis necessitate, quã horrore luxuriæ. Os aureũ illud exãgue cuius sententiã ferre nõ poteras conticescit, & adhuc timetur.

Hom 7. de Mach. — *Li. 5. de Ciuit. c. 20.* — Ibidem. — Descriptio Vanægloriæ. — *De Claustro Animæ lib. 2. c. 9.* — Descriptio Gulæ. — *Lib. 3. de Virgin.*

Sextò, Sæpissimè in his describendi modis datur personis sermo, seu verè, seu fictè. Prou. 1. Sapientia foris prædicat: in plateis dat vocem suam: in capite turbarum clamitat: Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti, quæ sibi sunt noxia cupient? conuertimini ad correptionem. Sap. 2. Dixerunt Impij apud se cogitantes non rectè: exiguum, & cum tædio

Descriptio cum sermocinatione.

dio est tempus vitæ nostræ, venite ergo & fruamur bonis, quæ sunt, vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Sic possumus introducere Christum eleemosynam petentem. Da mihi ex eo, diceret Christus, quod tibi dedi. Quid enim attulisti, quando venisti? Omnia quæ creaui, creatus, hic inuenisti: nihil attulisti, nihil hinc tolles. De meo mihi quare non donas? tu plenus es, & pauper inanis est. Primordia vestra attendite: ambo nudi nati estis. multa hic inuenisti. nunquid tecum aliquid attulisti? De meo, quæso, da, & reddo: habuisti me largitorem. facito debitorem, habeam te fœneratorem. Pauca mihi das plura reddam; terrena mihi das, cælestia reddam: temporalia mihi das, æterna reddam: te ipsum tibi reddam, quando te mihi reddidero. Idem August. per Prosopopeiam inducit Ecclesiam Philadelphiæ, se, suamq. causam defendentem. Ambros. Introducit mare, quod conqueritur contra auarum, & inquietum mercatorem. ò inexplebilis auaritia mercatorum cedit tibi pelagus, & mare inquietudinem tuam non potest sustinere, toties recurrentibus mercatoribus exaratum. Erubesce Sidon (ait Mare) hoc est, meos fluctus negociator arguis, cum sis ipse fluctibus inquietior. Erubesce velut pudore, quoniam periculo non moueris. Verecundiores venti sunt, quàm nostræ cupiditates: illi habent otia sua, nunquàm vestra quærendi studia feriantur aliquando otiosa tempestas est, nunquam vestra nauigia otiosa sunt. Versatur vnda sub remige, quando quiescit à flamine] Est & elegans eiusdem Ambrosij Prosopopeia. loquens de Beata Tecla proiecta Leoni ad deuorandum. Cernere erat lingentem pedes bestiam, cubitare humi, muto testificari sono, quod virginis corpus violare non posset, Ergo adorabat prædam suam bestia, & propriæ oblita naturæ, naturam induerat, quam homines amiserant. Videres quadam naturæ transfusione, homines feritate indutos sæuitiæ, imperare bestiæ: bestiam exosculatam pedes virginis, facere quod homines facere deberent; tantum habet virginitas admirationis, vt etiam Leones mirentur. non impastos cibus flexit: non citatos impetus rapuit; non stimulatos ira exasperauit: non vsus decepit assuetos: non feros natura possedit: Docuerunt religionem, dum adorant martyrem: Docuerunt castitatem dum virgini nihil aliud nisi plantas exosculantur; demissis in terram oculis tanquam verecundantibus. ne mas aliquis, vel bestia virginem nudam videret. Hier. introducit Blesillam mortuam alloquentem matrem suã. Paulam.

Lib. 1. contra Epist. Parm. c. 6.

De Elia & Ieiunio c. 19.

Lib. 2. de Virgin. Prosopopeia.

In epist. de obitu Blesillæ.

Paulam. Si vnquam me amasti mater &c. Iterum introducit Christum ad eandem Paulam sermonem habentem. Irasceris Paula, quod tua &c. Sicut etiam Basil. in hom. super illa verba diuitis, qui nocte se alloquens dicebat. Quid faciam? destruam horrea &c.

Memoria. Cap. XX.

MEmoria quam sit Concionatori necessaria palam est. qui enim ab ea multum laborat, vix ad hoc munus idoneus iudicari potest: sed cum à natura magis, quàm ab arte pendeat, nec multum præceptis iuuetur, paucis hanc partem absoluam. Quæ de artificiosæ memoriæ locis, & imaginibus traduntur, si cui placent ex authoribus petat, fortasse commodius plerisq. succedet, si non alligent sese huic arti; sed ipsimet sibi, vt res feret, signa aliqua forment. Hæc mihi communia videntur fore subsidia. Primum. Cura, vt quæ dicturus es rectè intelligas. Cum enim memoria intellectiua non aliud sit, quàm vis quædam retinens, & conseruans, quæ intellectus percipit, difficile retineri possunt, quæ non benè percepta sunt. Frequenter etiam versare necesse est, quod recordari vis, quia consuetudo est altera natura, & Aristoteles lib. de Memoria, & Reminiscentia ait: memoria est positio sub ordine, & frequens meditatio per reminiscentiam. Secundò. Aduerte, in rebus, quas dicturus es, methodum, & ordinem aliquem vel naturalem, vel quem ipse ex arte posueris. Si enim rectè diuiseris, non facilè recolendo ordinem rerum, aberrabis: quæ etiam rectè composita sunt, memoriam serie sua ducunt. Tertiò. Vbi est commodum licebit ordinem in alphabeti notare literis, & priuatim cum varij citandi sunt numeri, proportionem interea aliquam obseruare, quod mihi sæpè vsui fuit. Quartò. proderit in membranis vbi concionem scripseris, capita rerum ad marginem adijcere literis claris, vel etiam in breue compendium totam concionem colligere, tantum capita excerpendo. Quod enim manu scribitur, quasi memoriæ imprimitur. Ne sis autem addictus verbis, tanquam ex scripto pronuncies. Nam posset ea cura inter dicendum anxium, & titubantem reddere, valdèq. turpe est in publico dicentem hærere, præterquam quod, vt sæpè diximus, quæ memoriter pronunciantur, non possunt cum ea vi proferri, qua opus est, neque auditorum animis benè imprimi, maximè cum vitia reprehenduntur.

Quę nam iuuare possint memoriam.

Intelligentia & ordo iuuant.

In summa capita redigere

tur. Animaduertunt auditores quasi cantilenam cani: quare nec commouentur, nec fidem adhibent dictis. Quintò. selige tempora addiscendi. Inter omnia vnicum est tempus matutinum, cum liberior curis est animus, & recens viribus: & corporis etiam habitus ad obsequendum animo, valdè accommodatus. Quam ad rem modus in cibo, & potu semper est vtilis. Locum etiam delige fermè solitarium ab strepitu, & interuentoribus, segregatum. Bonum est voce submissa quasi murmure vti; quia & silentium affert alias cogitationes, & illa immurmuratio, expressioq; verborum altius menti res infigit. Non tamen laudo, vt eodem die, ante concionem clara voce declames solus, ne accedas ad suggestum iam lassus, & exhausto priuatim affectu, frigidior in publico sis, vt ego euenire quibusdam comperi. Rectè Fabius admonet, vbi longior oratio sit, ediscendam per partes, quæ tamen non sint perexiguæ, ne nimis multæ sint, quas deinde repetitus ordo confundat. nec debet memoria fatigari, sed interponi aliquod tempus, quo recreetur. Animus sit vacuus à curis: vacet ab alijs negocijs, quia in plura dispersa vis, minor est ad singula. Sit liber à perturbationibus, Mirum enim quantum hæ memoriam turbant. Ipse plurimum obest nimius timor: quare futurus Concionator maturè exercendus, publica aliqua actione esset. Sed ipsa exercitatio quotidiana memoriæ, est præcipua, maximaque ars ad firmandam, augendamq. eam, quæ excolendo, sicut alia omnia, augetur. Sextò. Vespere ante somnum tacitè summam concionis percurrere. eandem, vbi vigilaueris, recolere, puto esse percommodum, non tamen probarim, vt à cœna, labores in ediscendo memoriter tempore destinato quieti. Importunus est enim labor, importana vigilia. Quod si nocte etiam præcedente concionem, vigiles, postridie, neque animi, neque corporis vires ad agendum, dicendumq. cum alacritate, vi, ac robore, quibus opus est suppetent.

Tempus memoriæ aptū.

Per partes addiscendū est. *Lib. 11. c. 3*

Animus liber à turbatione.

Pronunciatio Emendata, & Dilucida. Cap. XXI.

QVantam pronunciatio habeat vim ad docendum, delectandum, mouendum, denique persuadendum ostendit maximus latinorum Orator, qui dixit actionem esse, quæ dominetur. & maximus item Græcorum, qui primas ei partes, & secundas, & tertias dedit. Quintilianus quoque affirmat mediocrem orationem commendatam viribus actionis plus habituram

Quāta sit, in bona Pronūciatione vis.

bituram momenti, quàm optimam illa destitutam: non enim tàm refert qualia sint, quæ intra nos composuimus; quàm quemadmodum efferantur. Quisque enim, vt audit, mouetur: & omnes affectus languescant necesse est, nisi voce, vultu, totius corporis habitu inardescant. Apparet id in histrionibus, quorum actio adeo mouet, etsi spectator sciat fabulam agi. quid igitur fiet vbi fides adhibetur rebus tam serijs, tam grauibus, & ad salutem æternam tantum valentibus, quas noster Orator tractat, si eis cõmoda pronunciatio, actioque vitam, ac spiritum addat? Vt autem actio talis sit, requirit in ea Quintilianus easdem virtutes quatuor, quas in Eloquutione itidem exposcebat, vt sit emendata seu pura, dilucida, ornata, & apta.] Puritatem habebit, si vox Concionatoris erit facilis, vrbana, non absona, non stridula, non rustica, non aspera, non dura: cum motus etiam membrorum, ac corpus, gestusque fuerit modestus, vrbanus, naturalis, non affectatus, non agrestis. Quando Concionator ita vocem moderabitur, ac motus, vt neque in pronunciando, neque in gestu erret. nam si emittat Sonum vocis nimis acutum, & supra quàm ipse possit, expressum, vel si cælum nominet manu ad populum extenta, vel si per Apostrophem auditores alloquatur, & tamen conuertat se in cælum, vel ad parietes, vel terga auditoribus vertat, vel si nimis agitet caput, profectò errata hæc contra emendatam actionem, solæcismos, & barbarismos dixerim. Modus etiam pronunciandi huc pertinet; nam quilibet, quantum potest curare debet, vt emendet pronunciationem regionis, & patriæ, cum habet aliquid vitij, vt solent habere multæ nationes contra puritatem communis, laudatiq. sermonis.

Lib. 11. c. 4

Puritas vocis

Puritas in gestu.

Secundò, vt sit dilucida, quantitas, & qualitas vocis efficiet, Et quidem quoad magnitudinem spectat, monet optimè S. Augustinus. mensuram vocis esse auditorium. Quantum enim fieri potest, curandum est, vt ab omnibus percipi possit, etiam ab his, qui in extrema parte consessus astant. Quare videtur bona esse illa regula, vt Concionator eos arbitretur se alloqui. Bas. orat. 6. de inst. & admon. Vocis (inquit) tonus medius est seruandus, vt neque lenitate sua auditum effugiat, neque intentionis magnitudine sit molestus, & licet de colloquijs agat priuatis, tamen etiam eadem quantitas, & mensura in publicis concionibus tenenda est. Obseruet autem quisque penitusque cognitam habeat naturam suæ vocis, vt probè teneat quantum eam contendere, quantum possit attollere: aduigiletque

Prõũciatio dilucida.

Mẽsura vocis

Orat. 6. de Instit. & Admon.

letque inter agendum, ne ſupra vires intendat. Si enim fuerit violenta, offendet aures, & ipſe nõ poterit in dicendo diù perdurare. Nec ſolum ipſe diligenter hoc aduertat, ſed etiam ab aliquibus, ex his qui audiunt iudicium quærat, præſertim in vocibus, quæ cum aliquo clamore, & vi proferuntur. Ad qualitatem autem pertinet, vt vox ſit clara, non obtuſa, ſonora, non præpinguis, ſit explanata, quæ omnes literas, ac voces nõ tamen putidè exprimat. Ambroſ. requirit puram & ſimplicẽ vocem in omni loquutione, canoram autem eſſe (inquit) naturæ eſt non induſtriæ, ſit tamen diſtincta pronunciationis modo, & plena ſucci virilis, vt agreſtem, & ſubruſticum fugiat ſonum, non vt rithmum affectet ſcænicum, ſed miſticum ſonet.] Quidã prima periodi verba, vel primas literas dictionis elata voce proferunt, & indè eam in fine deprimunt, ita vt dictiones decurrent, ac deuorent, eaque re tum verba, tum ſententiæ pereant. Eleganter Cicero. Nolo, inquit, exprimi literas putidius, nolo obſcurari negligentius, nolo verba exiliter exanimata exire, nolo inflata, & quaſi anhelata grauius proferri.] Monet etiam Quintilianus ſpiritum, nec debere citius recipi, ne ſententiam concidat, neque eo vſque trahi, donec deficiat.

Vocis qualitas.

1. *De Offic. c.* 23.

Lib. 3. *de Orat.*

Ornata, & Apta. *Cap.* XXII.

Vocis varietas qualis.

VT autem pronunciatio ſit ornata, debet varietatem habere, vt aliquando lenis, aliquando vehementior, modo interciſa & lentior, modo accelerata, modo tranquilla, modo concitata; Nihil enim odioſius eſt ijs, qui vno eodemque tenore totam concionem pronunciant, nihil auditorem moleſtius defatigat, quemadmodum varietas iucũdiſſimè recreat. Quod in eloquutione figuræ ſunt, quæ loco adhibitæ ornatum ei pulcherrimum adferunt, qui legentem ſine ſatietate delectet: id eſt varietas pronunciationis in actione, quæ nouis ſemper quaſi figuris aures, & animos audientium tenet. Et ſanè pronunciatio debet naturaliter ſequi res, quæ tractantur & alia debet eſſe cum narramus, alia cum mouemus affectus, alia indignantis, alia commiſerantis. Contra hanc varietatem pronunciandi ferè tyrones ſiue ex timore, ſiue ex verecundia peccant. Sunt, qui lamentabilem ab initio vocem aſſumunt, & ita porrò omnia, quaſi cum quadam perpetua querimonia ad finem vſque perducunt. Nonnulli poſt pauca verba ſtatim à principio in clamores excedunt, perſeuerantque continenter, rati fortaſſè id

sè id

sè id esse piè; & efficaciter concionari, quod re vera nec declamare quidem est. Planè hac in re velim, vt Concionator intelligat, concionari nihil aliud esse, quàm aliquos de sua salute, ac perfectione publicè alloqui. Quando autem inter nos priuatim colloquimur, non eodem semper loquēdi modo vtimur, sed alio narramus, vel docemus, alio interrogamus, vel respondemus; aliter contendimus, vel indignamur; aliter consolamur, miseremur; aliter congratulamur. Idem igitur in suggestu præstandum est, nisi quod vti oportet maiori aliqua vi, sicut & amplificationes rerum, ac verborum sunt maiores, & vox magis attollenda est, quia multi sunt, quos alloquimur, vt ab omnibus exaudiri queat; Et inde fiet, vt pronunciatio non solum ornata, sed etiam apta sit. Ea enim est apta, quæ varijs dicendi generibus sese accommodat. Nam quemadmodum tria dicendi sunt genera, infimum, mediocre, sublime, ita gradus in voce præcipui sunt tres: grauis, cum aliquid sedata voce pronunciandum est, cui exaduerso opponitur Acutus, qui habet acrimoniam; inter vtrumque est medius, cum loquimur voce clara, ac suaui, supra grauem aliquantulum, & infra acutum. Qui tres gradus, seu modi, vel Toni vt vulgò apud aliquos vocari solent, distingui, & exerceri debent, pro rerum, quæ dicuntur, varietate. Nam affectus vehementes, indignatio, & contentio requirunt genus acutum, & exclamationes: cum docemus, & narramus vsui est grauis, & familiaris, quietè agens, sicut docemus in scholis, non præcipitanter, sed nec frigidè, nec lentè, quasi verba de ore emortua cadant. Debet enim doctrina, non eam quidem vim, quàm motus requirit, sed tamen habere vim vt solent dicere, qui rem grauem & ex corde dicunt, & seriò loquuntur. Ad cohortandum, consolandum, exornandum, & quoties motus lenes ciendi sunt, media vox tenenda est, quibus in vocibus rectè variandis, debet Concionator ità exercitatus esse, vt sensim, & quasi sine sensu possit ab vno ad alium transire, quod non solum auditoribus vtile erit, vt vegeti semper, & quasi recentes audiant, sed ipsi etiam docenti proderit, vt minus in dicendo defatigetur: Nam vt, ait Aristoteles, quēadmodum plus laboris habet via semper æquabilis, quàm si modò plana, modò aliquantulum decliuis, vel modicè erecta fuerit; ita vox, quæ subindè variatur, minus est laboriosa dicenti. Quare eò accuratius, qui exercendis iuuenibus præsunt, dare operam debent, vt ij intelligant vim, naturamque harum inflexionum, & assuescant vocem ita affingere, prout rei affe-

Apta pronunciatio.

Tres vocum inflexiones.

In Problem.

O o ctus,

ctus, qui excitandus est, ratio feret; vt tanquam ab narratione, exordientes initio, rem explicent voce perfamiliari, sed viuida: tum paulò acriori doceant, moxque aliquantulum lenes affectus impellant, ad extremum concitata, ac vehementi motus graues inflamment. Apta etiam erit pronunciatio si sese accommodet diuersis partibus. Exordium enim plurimum voce sedata, & naturali pronunciandum est, & ea voce, ad quam sæpe redeundum sit, cum opus fuerit vocem variare inter dicēdum. Qua in re præter eos, qui statim in clamores erumpunt, etiam peccant qui voce affectata, & quasi ficta vtuntur, naturalem sonum suæ vocis adulterantes. Aliqui, cum primum exordiuntur sese quodammodo in præceps dantes, vno spiritu, totum continenter euoluunt voce nimis accelerata, quod vitium est. Alij contra in aliud extremum incidunt, voce adeo lenta vtuntur, quasi iam lassi sint ipso primo ingressu orationis. Alij nimis submissam adhibent, tanquam, nescio quid sibi ipsi immurmurent, quod nolint exaudiri; Nonne, vt cæteræ orationis partes, ita exordium fit, vt exaudiatur? Imo ipsum etiam, partibus cæteris parare audientiam debet. Narrationes, pro rerum & personarum descriptionibus, variam vocem exigunt. variamque celeritatem, ac tarditatem. In docendo, persimilis scholis adhibenda tractatio, sine languore, & frigore, sed cum neruis, ac pondere, vique moderata, clara voce, ac distincta sine clamoribus ac tumultu. Ad excitandos graues affectus, vox debet esse acris, vrgens, vehemens, celerior, altior; ad lenes autem aliquantulum lenta, & producta cum aliqua morula, & modicè inflexa: Hæc enim vox leniter afficit animum, & lachrymas sæpe ciet, si rerum, quæ dicuntur naturam sequatur, sitque naturali, & non adulterina arte afficta.

Apta pronūciatio in Exordio.

Pronunciatio familiaris, & sine cantu. Cap. XXIII.

TAmetsi ex dictis facilè est intelligere, quàm fugienda sit ea pronunciatio, quæ à naturali, & familiari longè discedit, & habet quendam sonum voce propè ad cantum inflexa, tamen dicendum est planius, Nonne irrideretur in priuatis cōgressibus salutando aliquem, vel quippiam petendo, vel priuatum quempiam monendo, si quis hoc modo, & tali voce vteretur, quali pueros vti videmus in classibus grammaticæ, cum memoriter poetarum carmina coram alijs recitant, vel præcones in edictorum suorum publicationibus in foro? Atqui suggestus,

Fugienda omnis pronunciatio non familiaris.

gestus, quod sit altior, neutiquam debet immutare modum dicendi naturalem. Præterquam quod, non possunt aures sine molestia, quempiam ita loquentem, vel ad breue spatium audire. Neque solum molesti sunt, qui ita dicunt: sed etiam, quod ipsismet experimento licet animaduertere, vbi semel ei se tenori velut nauigio permisere, vix sui potentes sunt: Porrò vel inuiti auferuntur, & peregrè voces inflectere, & in alium transferrè modum queunt. Pronunciatio autem familiaris, habet præterea illud emolumentum, vt si cui vox minus dulcis, & aliquantulũ aspera sit, non ita offendet; minus enim apparet asperitas, & naturali illa conformatione, gratiaque lenitur. Statim igitur in ipso orationis initio Concionator modum vocis assumat, quo solet inter domesticos vti, ita tamen, vt possit ab omnibus exaudiri: & præmeditetur, cum suggestum ascendit: nam si initio aberret, non facilè se corriget. Existimet se habiturum non declamatoriam orationem, sed familiarem, ac domesticã exhortationem, & sedeat tanquam Doctor, & non deambulet in pulpito, quasi in venatione clamaturus. De cantu verò. (Ait Quintilianus) inutiliusne adhibeatur, an fœdius se nescire, sed idem asserit quemdam obscuriorem cantum è Ciceronis sententia posse aliquando permitti. Fortè sit, qui in nostris concionibus credat habere gratiam, & vim; mihi certè nullo modo videtur, eiusdem opinionis video esse multos viros prudentes, qui de hac facultate rectè sentiunt, qua propter reprehendendus magis est, quàm laudandus, nisi perraro admodum fiat, & modico tempore, & modicè deflexa voce, in amplificatione aliqua, & motu, vnde statim ad naturalem vocem reditus fiat. Nec videtur accommodatus ad mouendos animos, nisi in musica, quæ vario concentu, & plurium vocum modulatione, aures demulcet, & cor afficit: sed in cõmuni alloquutione, & in suggestu non experimur eam vim habere. Imò sæpe frigidè auditur, & soluuntur potius cantu affectus, nisi fortè quando est excitatus auditor, vt tenera, & dulcis vox cantus in Concionatore valde commoto penetret ad audientium corda: sed tunc etiam, nisi fallor, pronunciatio accommodata rebus, & affectui, qui tractatur, magis quàm cantus afficeret. Præter hæc admonendus est Concionator, ne nimis crebro passimque per totam concionem clamores edat: qui enim sæpe clamat defatigatur, cumque opportunum erit edere clamorem non facilè poterit. Deinde auditores etiam defatigantur, & cum habeant assuetas aures clamoribus, non facilè vbi

Vox qualis assuméda statim ipso Cõcionis initio.

Cantus in concione absurdus.

Non multi sint clamores.

opus est commouentur. Tertiò, Qui crebris clamoribus sunt dediti, non possunt commodè docere. Pauca ferè afferunt, eaque confusè, & sine ordine effundunt. Tempestiui tamen clamores perutiles sunt, præsertim si vox sit clara, dulcis, robusta, non aspera, non obtusa, non exilis & nimium acuta, & si habeat à natura vim quamdam, quæ penetret cor audientis, & afficiat, & quod caput est, ex animi sensu, spirituque, ac zelo clamor erumpat, in re graui, quæ probè explicata probataque rationibus sit. Hoc inquam modo si adhibeatur clamor, mirabiles motus efficiet.

Celeritas, & tarditas indicendo fugienda.
Cap. XXIV.

Vitium est, si nimis in dicendo Orator festinet, quasi quẽpiam insectantem irrequietus fugiat. Vbique meminerimus consuetudinis naturalis. An homines in vsu communi ferunt, si quis cum præcipiti celeritate loquatur, præsertim vbi negotium magni momenti agitur? Scio habere nescio quid admirationis apud multitudinem, illum quasi torrentem facundiæ. Sed audi quam huic vitio notam adscribat S. Hieronymus, Verba, inquit, voluere, & apud imperitum vulgus, sui admirationem facere, indoctorum hominum est. Nihil tam facile, quam vilem plebeculam, & indoctam concionem linguæ volubilitate decipere, quæ, quicquid non intelligit, plus miratur.] Indoctorum hominum dicit esse, suique admirationem captantium, & plebeculam vilem decipientium: ac verè decipitur, cui solidam frugem expectanti, inanes, ac personantes siliquę porriguntur. Audi etiam Senec. Audisse te scribis Serapionem Philosophum, cum isthuc applicuisset, solere magno cursu verba conuoluere, quæ non effundit, sed premit & vrget: plura enim veniunt, quam quibus vox vna sufficiat. Hoc non probo in Philosopho, cuius pronunciatio quoque sicut vita, debet esse composita. Nihil autem ordinatum est, quod præcipitatur, & properat.] Videtur autem densa illa, & præceps oratio, ingenti imbri similis, qui repente effusus terram eluit, non humefacit: vel similis mari, continuis fluctibus agitato, vbi vnda vndam trudit, ac proruit, nec vlli requies, aut mora est, sed statim ab alia superueniente propellitur. ita planè dum multæ sententiæ, aliæ super alias rapidè euoluuntur, statim antecedentem premit sequens, & aufert, vt nihil auditor arripere

Ad Nep. Epist. 2.

Epist. 40.

ripere & seruare possit. Vnde fit, vt huiusmodi conciones admirationem apud vilem plebeculam, vti ex S. Hieronymo diximus, nihil tamen fructus pariant, & possit quidem auditor testis esse, multa se audiuisse, quid tamen audierit referre nequeat. Addit Seneca huiusmodi orationis cursum, nihil habere vtilitatis, inanitatis, & vani multum: nam oratio (inquit) quæ sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet: remedia non prosunt, nisi immorentur, lenienda sunt, quæ me exterrent, compescenda quæ irritant, discutienda quæ fallunt inhibenda luxuria, corripienda auaritia, quid horum raptim potest fieri? Quis Medicus ægros in transitu curat?] Rursus affirmat nè voluptatem quidem habere vllam, talem verborum, sine delectu ruentium strepitum, sed vt pleraque (inquit) quæ fieri posse non crederes, cognouisse satis est, sic istos qui verba exercuerunt abundè est semel audiuisse.] Neque tamen dum celeritas fugitur, in contrariam incidendum est tarditatem, vt ita dicas, quasi verba adnumeres. Optimè enim in eadem Epistola idem Seneca. Sic habeto (inquit) istam vim dicendi rapidam, atque abundantem, aptiorem esse circulanti iudices, quàm agenti rem magnam, ac seriam. Aeque stillare illam nolo, ac currere, nec extendat aures, nec obruat, nam illa quoque inopia, & exilitas minus attentum auditorem habet tędio interruptæ tarditatis, facilius tamen insidit, quod expectatur, quàm quod præteruolat.] Et infra Q. Haterij in dicendo cursum, longè abesse vult ab homine sano: Nunquam (inquit) dubitauit, nunquam intermisit. Semel incipiebat, semel desinebat.] Et contra laudat Fabianum, quia disputabat expeditè magis, quàm concitatè, vt possis dicere facilitatem esse illam, non celeritatem.] Idem habet præceptum alibi. Sicut currere non debet, ita neque stillare, ne videamur ipsi nos audire, & circumspicere nostrum sermonem. Nam tarditate illa extenduntur aures, affectus omnes languescunt, & auditores, dum supini securique mouentur, oscitatione soluuntur. Itaque optima est moderatio, vt liceat etiam respirare cum opus est. Sic recreatur Orator, sic auditor reficitur: Orator facilè vocem à contentione, & clamore ad sedatum, & naturalem modum remittit, & prout expedit, variat, quod alij efficere non possunt, quemadmodum per procliuè currentium, non vbi visum est, gradus sistitur, sed incitato corporis impetu se rapit, ac longius quàm voluit effertur, sic

Epist. 32.

illa dicendi celeritas, nec in ſua poteſtate eſt, nec decora orationi Euangelicæ quæ ponere debet verba non proijcere.

Fugienda eleuatio, ac depreſſio vocis, & quod naturam ſequi debemus. Cap. XXV.

QVintilianus docet, Primam rectè pronunciandi rationem eſſe æquabilitatem, ne ſermo ſubſultet imparibus ſpatijs, & ſonis, elata ſummis, acuta grauibus commiſcendo. Huic pronunciationis virtuti contrarium eſt vitium eorum, qui inter concionandum, modo attollunt, modo deprimunt vocem, itaut vndatim fluere videatur, vel claudicare perenni inæqualitate variata. In hoc vitium ducit pleroſque contrarij vitij fuga: Nam dum vnum eundemque perpetuum in dicendo tenorem declinant, plus æquo permutant: Exiſtimant alij conferre plurimum varietatem illam ad motum, ſed toto errāt cœlo, quia hic modus dicendi, vt ita dicam arcuatus, planè inſulſus eſt, & ad omnia Oratoris officia ineptiſſimus, cum non ſit commodus vt doceat, neque vt delectet, neque vt moueat. Tollit enim illa æqualis inequalitas doctrinæ dilucidi tatem, dum multa clamoribus obſcurantur, eademque moleſtiam ſimul maximam parit, facilè enim cuiuis eſt obſeruare inter auditores, nihil eſſe quod eis magis in Concionatore diſpliceat, quàm cum intentis in eum auribus non poſſunt percipere quid dicatur. Ad hæc ſi diſplicet illa perpetua æquabilitas, quam vnitonium aliqui vocant, neceſſe eſt vt hæc conſtans inconſtantia diſpliceat multò magis, quia peius naturalem loquendi modum corrumpit. Quis enim vnquam in humanis congreſſionibus hunc modum vel tenuit, vel audiuit. Atqui iam ſuperius admonui, ſed inculcandum rurſus, eam vniuersè loquendo, ſeruandam pronunciationis regulam, vt quiſque ita dicere ſtatuat, & conetur, vt ipſa nos docet natura in quotidianis ſermonibus loqui, cum ſanè haud aliter concionari debeamus, ac loquimur, niſi elata magis voce, curaque maiore ob amplitudinem loci, & auditorum multitudinem. Quamobrem magnus poteſt meritò iudicari error, deprauare vſum loquendi, quem à natura ſumus edocti magiſtra, cum iuuari ab arte natura, ac perfici debeat, non vitiari. Multos ego animaduerti, & quidem bono ingenio, qui ſi naturam ſequerentur, quod facillimò negotio præſtare poſſent, optimè

In concione vox, & modus loquendi maximè naturalis ſeruandus.

optimè pronunciarent, cum tamen artificij specie decepti, multum laborent, vt quod habent boni, perdant, multumque in voce ac gestu peccent, quæ non solum viris prudentibus, sed etiam omnibus manifesta sunt. Si vis appositè, & aptè dicere pro suggestu, audi, & obserua homines in foro, & inter se loquentes: audi ipsas inter se colloquentes mulieres, vel narrantes aliquid, vel indignantes, vel conquerentes, vel commiserantes, vel flentes vel hilares, & nullo negotio disces, quomodo sint varij affectus, varijs modis, ac variata voce, ac gestibus exprimendi: sequamur ergo eam rationem, quam natura ipsa, nemine docente, præscripsit, nec committamus, vt quod in nobis ingenij, doctrinæ, facundiæ est, vitio iudicij, & studio prauo artis tunc pereat, cum ferrè fructus debebat.

A communi turba discendum est.

De Gestibus. Cap. XXVI.

Multa quæ hactenus de pronunciatione diximus, in gestum quoque conueniunt: & ipsum alioqui pronunciationis vocabulum vtrumque solet & gestum, & vocem complecti. Sunt tamen pauca de gestu etiam propriè indicanda. Non debet esse valde artificiosus, ita vt appareat ea in re Côcionatoris cura. Nam ea ostentatio significat aliquid leuitatis, & multum detrahit pietati auditorum: sed debet esse naturalis, ac simplex, vt videatur, omnino natus, & ex rebus quæ dicuntur, & ex affectu dicentis. Nimia gesticulatio vitio verti debet, cum nec decorum id patiatur, & scęnæ potius, quàm sacri suggesti actioni conueniat. Domitius Afer Manlium quemdam multum in agendo discursantem, salientem, manus iactantem, togam iacientem, ac reponentem, non agere dixit, sed satagere. Actio enim Oratoris est, satagit autem, qui frustra misereque conatur. Cicero in Oratore præcipit, vt Oratoris status sit erectus & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaque rara. Actio ergo non debet esse scænica, vel histrionica, vt si quis describens venatorem, eum velit omnino repræsentare: non militaris, seu gladiatoria, quasi sese in palestra, & agone exerceret. Caput haud leuiter circumagat, quasi esset porta in cardine, sed cum modestia & grauitate; bracchia non vltra caput extollat; Manus, si cum decoro moueantur, valde actionem ornant, vt prudenter dicat Quintilianus, cæteras partes loquentem adiuuare; hæ verò prope est (ait) vt ipsæ loquantur; Digitos non iactet, ac

Gestus naturalis sit non sit valde artificiosus.

Motus membrorum, & corporis qualis.

Manus.

diſparet, vt dici poſſit digitis micat ille triſulcis. Manuum haud frequens cõploſio audiatur. Nõ vno tantum vtatur bracchio, tanquam alterum debile ſit, nec crebrius ſuggeſtum feriat, niſi in re graui, & atroci. Nam nimia illa percuſſio impedimento eſt, ne verba aliqua, quæ vim ad commouendos animos habent, exaudiantur: exurdat aures, obdurat affectus.

Totius corporis motus. Non nimis corpus abijciat, ac ſubmittat. Non ſaltitet, nam abeſſe (inquit Fabius) à ſaltatore plurimum Orator debet. Bracchia, & corpus nimium extra ſuggeſtum proijcere habet aliquid indecori. *Collum.* Collum nec debet in altum erigi, quia ſic fatigatur vox, neque pectori mentum affigi, quia minus claram reddit vocem preſſo gutture; *Frons.* Non contrahat rugas in fronte, & naribus. Labiorum nulla trepidatio, nullus niſi ad loquendi miniſterium, eorum motus ſit, iſque non multus. *Deambulatio.* Fabius reprehendit frequentem, & concitatam in vtramque partem ſuggeſti mutationem, quaſi Orator eſſet in lintre. Non curſitet aut deambulet per ſuggeſtum, quaſi per porticum, ne vt olim quidam & ipſe interrogetur quot millia paſſuum declamarit. Adde quod peccata melius exaggerantur manibus, capite, oculis, voce, quàm deambulatione, tanquã res fieret per tranſitum, non ſeriò, conſiſtendum eſt in gradu, quaſi collato pede, oculi non deberent circũferri, quaſi velit Orator omnes agnoſcere, aut notare. *Oculi.* Habent autem oculi magnam vim in dicendo, quia ſunt indices animi, vt rectè Plinius dicat, in oculis animum inhabitare. *Li. 11 c. 37 natur hiſt.* Ibi apparet amor, odium triſtitia, gaudium, ira, miſericordia; *Vultus.* Vultus accommodari debet rebus, nunc ſeuerus, nunc hilaris, nunc triſtis, in omnibus grauis, ac maturus, vt nunquam habeat aliquid diſſolutum, aut indecorum, quod oculos offendat videntium. Nam in cæteris ſui muneris partibus Orator docet, mouetque, quia auditur; in geſtu motuque & oculorum, ac vultus habitu, quia videtur. Vnde, & hæc tantò ſunt acriora, quantò ſegnius irritant animum demiſſa per aures, quàm quæ ipſis ſubijciuntur oculis. *Vultus ad Auditores ſit conuerſus.* In ſuggeſtu ita debet moueri, vt quantum fieri poteſt, habeat ſemper conuerſam faciem, & os ad omnes auditores. Quidam tectum potius reſpiciunt, ac parietes, quaſi ibi eſſent aures: alij dum ſe ad dexteram, vel ad ſiniſtram conuertunt, alteri parti auditorum terga obuertunt; hoc præterquã quod inurbanum eſt, facit, vt qui in ea parte ſedent, vix quid dicatur, percipiant, & ſuſpicari poſſint ſeſe contemni. Sic igitur noſter Eccleſiaſtes in medio ſuggeſtu conſiſtat, vt omnes auditores quantum fieri

poteſt,

poteſt, eius os intueri queant. Eodem modo cum ſe ad Imaginem crucifixi, vel ad Sanctiſſimum Sacramentum vertit, ita ſubducere ſe, atque componere debet, vt aliquo modo faciem ad maiorem partem auditorum conuerſam habeat. Denique In toto hoc genere actionis imitetur eum quem Philo Iudæus *Lib. de vita Cont.* loquens de Alexandrina Eccleſia ſub D. Marco, quam tamen ipſe ſuam Iudaizantem eſſe putabat, vt alibi tetigimus ita deſcribit. Tum (ait) progreſſus in medium natu maximus, & ſacrarum literarum peritiſſimus, vultu ad grauitatem compoſito, voce moderata, non ſine magna prudentia, ſecus quàm Oratores, aut ætatis noſtræ Sophiſtæ oſtentatores eloquentiæ, verba facit, vt quibus magis cordi ſunt exquiſitæ ſententiæ, diligenſque & accurata literarum enarratio, quæ non ſummis inſidat auribus, ſed per auditum penetret in animum, ibique firmiter inhæreat. Certè talis grauitas & modeſtia decet eum, qui tam grauem perſonam ſuſtinet, & in quem oculi omnium ſunt coniecti, vbi ſi quid peccatur tam multi teſtes notant, vt quod in ſuggeſtu committitur in foro rideatur, & in priuatis tectis materia nugarum fiat, qui debuit eſſe grauitatis magiſter, & morum.

Finis Libri Octaui.

PARS

PARS TERTIA CONCIONATORIS

Prudentia, & Industria.

LIBER NONVS.

Diuisio huius Tertiæ Partis.

ORATORI Christiano adeò necessaria Discretionis virtus, atque prudentia est, vt meritò illud Sancti Iacobi in eum conueniat, si quis in verbo non offendit, hic perfectus est Vir. *Iacob. 3.* Hæc causa fuit cur à cæterarum virtutum tractatione, de quibus in prima parte disserui, hanc præcipuè separandam duxerim, & huic Tertiæ parti reseruarim. Absoluetur autem Tertia hæc pars duobus libris, quorum alter erit de Prudentia, qua tum circa se, ipse vti Concionator debet, tum de ea, qua erga Auditores. Postremò circa materiam ipsam in triplici via. Alter verò de Industrijs aget, quibus orator vtetur ad fructus ex concionibus hauriendos. Eritque hæc Tertia pars veluti cæterarum partium Appendix; quare licebit mihi præter institutionem etiam aliqua interserere, quibus prudentis Oratoris Industria possit adiuuari.

Quam

Quam sit necessaria prudentia Oratori. Cap. Primum.

DIscretio, vt B. Antonio placet, maxima virtutum est, vt quæ omnium humanarum actionum mensura sit, dux, & arbitra: D. Bon. & Ber. super Cant. Discretio, ait, non tam est Virtus, quam quædam moderatrix, & auriga virtutum, ordinatrix affectuum, & morum doctrix, Tolle hanc, & virtus vitium erit, eoque magis necessaria est Christiano Oratori, quo grauius est concionandi munus, magisq; publicum, & plura vt ritè præstetur requirit; nam per imprudentiam multa peccantur, quæ facile auditores multi animaduertere, atque adeò ipsis oculis conspicere possunt, & experimento constat hanc ob causam multos multorũ censuræ, & obtrectationibus, ne dicam risui expositos esse. Atque equidem sic existimo, ex omnibus disciplinis, & artibus nullam esse quæ maiori prudentia, & consilio egeat, quam hæc concionandi facultas; quanti enim consilij est de rebus grauissimis vnum dicere, promiscuo audiente populo, atque ita temperare dictionem non solum, vt ingenijs, auribus, ac Iudicijs satisfiat, sed etiam aptè ad propositum finem congruenter, loco, auditori, temporiq; dicatur, quoniam cæterarum actionum homines spectati, & probati, vt est apud M. Tullium; si quando aliquid minus benè faciunt, quã solent, aut omnino noluisse, aut valetudine impeditos nõ potuisse consequi id, quod sciunt, putantur. Oratores non itẽ, itaq; excusationem vix vllam inueniunt. Verum enimuero quã necessaria prudentia in hoc munere est, tam difficulter doceri potest præceptis & institutionibus, à natura enim maxima ex parte pendet, & quodã rectè existimãdi de singularibus rebus, prout vsus fert, innato iudicio. Eloquentię fundamentũ meritò prudentiam statuit idem Tullius, quàm facultate præclaram arte mediocrem confitetur. Qui illud etiam rectè docet semper eloquentiæ moderatricẽ fuisse auditorum prudentiam, si quidẽ ea debet esse Oratoris prudentia, vt ad auditorum prudentiã, ac rectum Iudicium sese accomodet. Principio igitur illud ego adnotarim multũ referre, vt prudens Concionator dotes sibi à natura inditas in dicendo bene cognoscat, atque eas arte, & Industria perficiat, nihilq; supra vires, & ingenium audeat. Aliqui firma latera, ac vocẽ robustam habent, hi in genere contentioso persistant. Quibusdã genus dicendi fusum congruit, alijs magis cõcisum, & interruptum. Hi feruntur natura ad affe-

Cass. Coll. 2. Abb. Moysis c. 2 In Phar. l. 2. c. 27.

Prudentiæ in Oratore summa necessitas.

Prudẽtia difficilè docetur.

Suas vires cognoscat Orator.

toribus prodesse. Non cuiusuis est ò Viri, (inquit Nazianz.) disserere, non inquam cuiusquam est, non adeo vilis, ac protrita hæc res est; & eorum qui adhuc humi reptant. Addam etiam non cuiusuis temporis, nec apud quosuis, nec de quibusuis, sed certo tempore, & apud certos homines, & aliquo vsu hóc faciendum est.] Hæc & plura egregiè in horum explicatione Nazianz. quibus manifestus fit error eorum qui difficiles quæstiones ex Scholastica doctrina depromptas multitudini proponunt. Si enim ipsimet Theologiæ studiosi post multas disputationes, & retractationes capere eas vix possunt, quorsum in populari concione tractantur, nisi demum id agitur, vt hi qui concionātis doctrinam percipere non potuerunt, existiment virum esse eum raræ eruditionis, atq; ingenio peracutum. Alter Greg. Concionatores cōparat gallo, cui Deus dedit intelligentiā, vt discernat noctis horas, antequā fundere cantus incipiat; & doctori datur virtus discretionis, vt aduertat quid, quibus, quando, quomodo instruat.] Aug. etiam Angeli Dei sunt prædicatores veritatis, qui in schala Iacob ascendebant, & descendebant; ascendunt, vt erigant magnos; descendunt, vt nutriant paruos. Vide ascendentem Paulum, siue mente excedimus Deo, Vide descendentem, siue sobrij sumus vobis; Vide ascendentem, Sapientiam, loquimur inter perfectos: Vide descendentem, lac vobis potum dedi, non escam] Riccar. de S. Vict. sic explicat illud Apoc. 11. Metire templum, & altare, & adorantes in illo, docet nihil aliud esse, quam semetipsum auditorum intelligentiæ accommodare. Quod etiam Christus innuit illis verbis, quis est fidelis seruus, & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram? In quæ verba Greg. Exprimitur (ait) modus verbi, ne cum angusto cordi incapabile aliquid tribuitur extra fundatur, & confirmat ex 1. Cor. c. 3. & Exod. 34.

Orat. 1. de Theol.

Imprudentia quorundam, qui difficiles quæstiones tractant.

3. Mor. c. 4

In Psal. 44

Gen. 28.

2. Cor. 5.

1. Cor. 2.

1. Cor. 3.

Luc. 12.

3. p. past. c. 5.

Debet Concionator medicū imitari pro varietate non morborum tantum, sed habitudinum cuiusque diuersa remedia, ac medicamenta comparantem. Nam ille planè imperitus sit, qui omnibus vno eodemque collyrio mederi contendat. Imitare D. Paulum, qui admirabili, ac diuina, qua præditus erat sapientia & prudentia, omnibus ita accommodare sese studebat, vt diceret omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem, quasi quidam Protheus spiritualis in varias sese figuras, atque ora conuertens, doctis, & indoctis (aiebat) debitor sum: græcis, & barbaris: nec secus, vt quoddam speculum omnes in se

1. Cor. 9.

rerum

rerum formas repreſentabat, vt omnes ad Chriſtum adduceret. Confirmant autem id præceptum etiam profani Eloquentiæ magiſtri, quorum Fabius in libro ſuarum inſtitutionum docet, ad prudentiam ſpectare Oratoris, vt ſi quando iudicauerit expediens cauſæ, non ſit aſtrictus præceptionibus artis. Res duas (inquit) in omni actu ſpectet Orator, quid decet, quid expediat, expedit autem ſæpè mutare ex illo conſtituto, traditoque ordine, aliqua, & interim decet, vt in ſtatuis, ac picturis videmus variari habitus, vultus, ſtatus. Tertio ad prudentiam item pertinet, vt non ſolum benè loquatur, ſed etiam ad rem, de qua ſermonem inſtituit. Vetus narrat hiſtoria, quod cum quidam diſertè diceret ferreturque volubilitate verborum, cauſamque omnino non tangeret, prudens auditor, ac Iudex benè (inquit) benè, ſed quorſum iſtud tam benè? Quarto Bernardus diſcretionem hanc requirit, ne immoderato feruore plus æquo excedat. Diſcretionis virtus ait abſque Charitatis feruore iacet, & feruor vehemens, abſque diſcretionis temperamento præcipitat, feruor ergo diſcretionem erigat, & diſcretio feruorem regat. Quinto facit etiam ad rem doctrina Baſil. vbi docet duplicem eſſe prudentiam, alteram falſam, quæ verſutia eſt, pronior ad proprium commodum, & ad ſimpliciores, credulosque decipiendos, & habet ſermonem varium, artificij plenum ad ea tantum, quæ colloquentibus placent: ſed vera prudentia eſt cognitio eorum, quæ agenda, vel nō agenda ſunt, quam qui ritè ſectatur, nunquam ab officio virtutis abſcedit, & habet ſermonem ſobrium, ſimplicem, atque vniformē. Denique aio hanc prudentiam ex quatuor pendere veluti principijs ac fontibus. Natura, Doctrina, Experientia, & Conſilio virorum prudentum: in hoc enim munere nemo ſibi ipſe eſt ſatis. Vtendum igitur libenter conſilio ſapientum, & Auditorum, quia plura vident oculi, quàm oculus; & melius alienæ aures de noſtris vocibus, quam noſtræ iudicant. Quia tamen non eſt omnium rectè iudicare ſæpèque accidit, vt quod alter probat, improbet alter, delectus adhibendus eſt eorum, quos conſulamus, vt prudentes pijquè ſint, & liberè moneant.

Lib. 2. c. 13 Inſt.

Prudētiæ eſt aliquando artis præcepta relinquere.

Loquatur ad rem.

In Cant. ſerm. 23.

Nimius feruor eſt contra prudētiā.

In princ. prou. Homil. 41.

Quatuor fontes prudētiæ cōcionatoris

Eccleſiæ Canones ad Concionandi Officium ſpectantes. Cap. II.

ANtequam ea quæ ad Chriſtiani Oratoris prudentiam faciunt exponam, operæpretium futurum eſſe reor, ſi Conciliorum ſummorumque Pontificum decreta piè, ac religiosè ſancita,

ſancita, quæ ad hanc rem, de qua agimus pertinent, vnum veluti ſub aſpectum propoſuero, vt ſint fideli obedientiq; Concionatori, pro regula, normaq; ſanctæ prudentiæ, & quoniam quæ pertinebant ad Ius poteſtatemq; legitimam concionandi in prima parte dicta ſunt hunc in locum, quæ ſuperſunt præterea congeremus. Supradiximus ex Patribus, & Concilijs, atque adeo ex ſacrarum literarum authoritate, quam ſit Epiſcopis munus hoc proprium. His atque alijs Eccleſiarum Rectoribus, qui moderandis gubernandisque animis præſunt, præcipit Tridentina Synodus, vt nimirum Dominicis, feſtisque diebus, qui ſolemni ritu coluntur palam, ſermones habeant. Quod ſi minus Parochi munus ſuum peragant, ad Prælatos pertinere ſacroſanctum Concilium decernit, vt eos cogant, & in eos, etiam ſi ſe ſolutos & exemptos dictitarent, modo extra Diœceſim non ſint, Eccleſiaſticis cenſuris ſeuerius animaduertant, niſi poſt tertium menſem monitis paruerint, & beneficiorum redditibus, quæ poſſident alium iuuent, qui eorundem loco ad populi Dei vtilitatem Concionetur. In Eccleſijs vero quæ ſubiectæ ſunt Monaſterijs ſub nulla Diœceſi exiſtētibus, præcipit per Metropolitanum tanquam delegatum in hoc ſedis Apoſtolicæ eos compellendos eſſe, qui curam gerunt animarum, vt idem ſeruent, & pueros etiam doctrinæ Chriſtianæ rudimentis imbuant. Et vniuersè loquendo quicunque ex officio ſunt Paſtores, quorum eſt non ſolum vigilare ſuper gregem, ſed etiam eundem paſcere ad hoc tenentur, neque alia indigent facultate, cum id eis ex officio incumbat. Nec ſolum ſacerdoti, ſed etiam Diacono conuenit ſi promotus fuerit ad aliquam curam animarum, vt docet Sylu. V. Prædicator. Mulieribus non conceditur, vt Paul. docet, & docent D. Thom. & Anto. Dat cauſam Ambr. in Luc. quia conſtantia ad prædicandum, eſt inferior ſexus, ad exequendum infirmior. Sanctimoniales poſſent aliquam habere exhortationem, vt matres etiam familias ad ſuos domeſticos, neque enim hoc eſt munus prædicationis aſſumere, ſed errantes docere, quod eſt Charitatis officium. Idem Conc. Trid. decreuit vt Regulares cuiuſcunq; ordinis, niſi à ſuis ſuperioribus de vita & moribus, & ſcientia examinati & approbati fuerint, Concionatoris officiū exercere non poſſint, neque etiā in Eccleſia ſui Ordinis. Itē teneri eos hac obēta facultate, ſe Epō ſiſtere, & benedictionē petere antequā Conciones aggrediantur, & ſi concionaturi ſint in Eccleſijs, quæ non ſunt ſuorū ordinū, præter facultatē ſuperiorū, aliā ab Epō eſſe obtinendā.

Margin notes: Epiſcoporū munus. — *Seſs. 5. c. 2.* — *Caiet. v. mulierum peccata.* — *1. Cor. 14. & 1. ad Tim. 2.* — *Luc. c. 24.* — *Seſſ. 5. c. 2.* — Examen. — Facultas Epiſcopi requirenda.

Quod

Quod præceptum in vniuerſum ſancitum eſt in Conc. Lateranen. vbi Innocentius Tertius ſtatuit, neminem ſine legitima facultate poſſe vſurpare diuini Verbi prædicationem, vt patet C. excommunicamus, extra de hæret. additq. eos qui prædicationis officium vſurpare præſumpſerint, excommunicationis vinculo innodari, & niſi quam citiſſimè reſipuerint, alia pœna plectendos. Canon eſt non latæ ſententiæ, ſed ferendæ, & pœna erit ex arbitrio Superioris, vt ibi notat Gloſſa quam Doctores ſequuntur. Idem Conc. Trident. præcipit, vt nullus omnino, nec regularis, nec ſecularis contradicente Epiſcopo etiam in Eccleſijs ſuorum Ordinum, cōcionari præſumat. In eodem Conc. ſi concionator errores, vel ſcandala diſſeminat, Epiſcopum debere ei interdicere concionandi munus, etiam in Eccleſijs ſui Ordinis. Addit vt Epiſcopi curent, ne quis concionator, vel falſis criminationibus, vel aliàs per calumnias diuexetur. Ibidem ne patiatur Epiſcopus aliquem in ſua Diœceſi concionari regularem, qui extra clauſtra viuat, neque etiam Presbyterum ſecularem, niſi ipſi noti ſint, & moribus & doctrina probati. Clemens V. præcipit religioſis in virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub interminatione maledictionis diſtrictè inhibet, ne ſuis ſermonibus Prælatis detrahant, vel retrahant laicos ab Eccleſiarum ſuarum frequentia, & acceſſu, nec promulgent indulgentias indiſcretas. Qui verò contra attentare præſumpſerint, ſubiaceant pœnis illis, quæ iuxtà ſuam regulam vel ſtatuta pro grauibus criminibus imponi conſueuerunt, ſuper quibus Superior diſpenſare non poſſit abſque manifeſta neceſsitate. Detractio hæc de Prælatis intelligitur cum eſt nominatim vel expreſsè, vel ità, vt dubium non ſit quin de Prælato ſermo habeatur, & de hac detractione dicitur in C. ſcientia. 2. quæſt. 7. huiuſmodi Concionatores damnari ſententia Cham filij Noè, qui patri fuit iniurius, dum eius pudenda fratribus manifeſtauit. Idem Clemens excommunicationem latæ ſententiæ fulminat in Religioſos, qui ſuis ſermonibus, vel alibi dicunt aliquid eo animo, vt retrahant auditores à ſolutione decimarum, quæ verè debentur Eccleſijs, quæ planè excommunicatio incurritur, etiā ſi effectus ſequutus non ſit. Ibidem præcipitur religioſis, vt certis diebus, ſi fuerint requiſiti à Rectoribus Eccleſiarum moneant populos de ſolutione decimarum. Leo Decimus in Concilio generali Lateranenſi quatuor ſtatuit: primo, vt concionatores explicent ſcripturas, iuxta Doctorum explicationem

Seſſ. 5. c. 2.

In 1. Clem. §. quibus, de priuil.

Detrahentes Prælatis.

Geneſ. 9.

In Clem. cupientes, de pœnis.

Seſſ. 1.

nem

nem, quam Ecclesia, vel vsus diuturnus comprobauit, neque quidquam contrarium afferant, vel à veritate alienum, aut dissonum. Secundo, ne præsumant prædicare tempus præfixum futurorum malorum, vel de Antichristo, vel diem Iudicij, neque alia huiusmodi constanter asseuerare. Tertio, neque suas reuelationes, aut inanes diuinationes, aut miracula falsa. Quarto, vt abstineant ab Antistitum & Superiorum scandalosa detractione, coram laicis, neque abscindant vestem Christi inconsutilem, & ponit excommunicationem ipso facto, & interdictum perpetuum à prædicatione, præter alias pœnas in iure constitutas. Sed eas censuras non fuisse receptas, probat Nauar. tamen res est grauis, periculisq. obnoxia, vt patet. Xistus Quartus excommunicat de facto eos, qui dicunt hæresim esse, vel peccatum mortale asseuerare B. Virginem conceptam esse sine peccato originali, vel contra esse in peccato conceptam. Quam excommunicationem renouauit Conc. Trid. & Pius V. addit etiam pœnas suspensionis, priuationis, & inhabilitatis.

Cap. 27. n. 10.

In extrau. Graue nimis, de rel. & ven. §. de Cõcept. B. Virg.

Decreto de pecc. orig. in fine.

Peccata, quæ committi possunt in Concionibus. *Cap. III.*

ADdi hic etiam possunt præcipua peccata, quibus propriè Concionator in suo obeundo munere obnoxius est. Primo, quod iam dictum est si concionetur sine auctoritate, vel ordinaria, vel delegata, quod peccatum Caiet. sentit esse mortale, & colligit ex cap. excommunicamus. §. quia verò, extra de hæret. & ex Concil. Lateran. sub Leone X. vbi sub pœna excommunicationis id prohibetur. Secundo, si non satisfacit officio concionandi, omittendo concionem diebus Dominicis, & festis, quod peccatum non est mortale, nisi maxima negligentia intercederet, & populus ex omissione offensionem magnam incurreret. Tertio, si quis existens in peccato mortali concionetur, non præmissa confessione, vel saltem contritione, affirmauit Caiet. esse peccatum mortale, sed alij negant secluso scandalo, & contemptu. Sot. & Med. & idem Caiet. videtur reuocare sententiam. Quarto, qui mercenaria cupiditate Concionatoris munus exercet, vel turpi lucro, vel propter inanis gloriæ auram. Caiet. vbi supra, tunc ait esse mortale cum affectus respicit hoc tanquam vltimum finem, vel cupiditas pecuniæ vsque ad simoniam peruenit,

In extrau. sup specu-lam. Const. 119.

In Summ. verb. Prædicatoris peccat.

Sess. 9.

In 2. 2. q. 187.

In 4. d. 9. art. 6.

Cap. de pœnit. q. 6. dubio vlt.

In Sum. v. prædicatoris peccata.

Mercenarius Côcionator. uenit, si verò non ita sit, sed adest aliqua vanitas inanis gloriæ, vel inordinata cupiditas mercedis, est peccatum veniale maius vel minus pro ratione desiderij. Quinto, est sententia D. Thomæ, & communis Caiet. ibidem, Duran. Riccar. Adr. Nauar. Sot. Vict. posse contingere simoniam in concionando, cum scilicet hanc actionem venalem habent. Nec est eadem ratio, quæ est de scientia Theologiæ; nam hæc doceri potest ob precium, ratio est, quia Theologia est scientia humano, & naturali studio conquisita; at fides, quæ in concione docetur, supernaturalis est. Nec obest, quod Theologia habet principia supernaturalia fidei, & docet etiam fidem; nam secundum D. Thom. duplices sunt actus supernaturales, alii qui sunt tales ratione principij supernaturalis: verbi gratia, Episcopo competit consecrare, benedicere; Diacono legere Euangelium; & tales actus vendere est simonia, & huiusmodi est prædicatio quæ natura sua supernaturalis actio est, & Hierarchica, ad salutem animarum, & vitam æternam à Deo instituta. Alij sunt actus supernaturales ex parte finis non principij, vt est legere Theologiam, quod licet ordinetur ad rem spiritualem, tamen ipsa naturalis scientia est; neque enim est simonia vendere rem naturalem, etiam si ordinetur ad finem supernaturalem, nisi Ecclesiæ constitutione prohibeatur.

2.2.q.100. art.1. Simonia in Concione committi potest. *Lib.9. de Iust. q.5. art.1.* *Quod.8.q.6. art.11.*

Illud esset potius hac tempestate deplorandum, plerosque ob temporalis lucri spem, huic sese concionandi muneri addicere, & sibi ambire loca, & pulpita vbi fama sit, meliores expensas, & maiora lucra sibi obuenire, eaq. varijs modis obtendere planè contra diuini Verbi dignitatem, maius hoc arbitror esse malum, quam vt à me paucis dici possit. Conqueritur Deus, quod Sacerdotes in mercede docerent, & Prophetæ in pecunia diuinarent. Saltem illud vtinam experientia non satis constaret, huiusmodi concionatores lingua potius & ornatu verborum, quam ex affectu cordis verba facere, nec tàm laborare, vt animas ad Deum reuocent, quam vt prurientes delectent aures. Ex quo etiam & illud satis est manifestum, auditores oscitanter ac perfunctoriè eos audire, ieiunos, ac sine fructu post multarum concionum auditionem remanere, sed hæc obiter ex occasione dicta sint. Sexto, omne mendacium in concione esse peccatum mortale, sensit Caietan. quod non est verum, nam mendacia in citando, vel auctores, vel loca, non sunt talia; si autem esset contra mores, aut

Mich. 3.

Mendacium in Concione. *In Summ. verb. prædicatorum peccata.*

aut fidem, vel falsa narrarentur miracula, aut fictæ reliquiæ proponerentur; tunc esset peccatum mortale ex Concilio Lateranensi sub Leone X. & Nauar. Septimo, esset peccatum mortale prædicare propositiones erroneas, temerarias, ac scandalosas, piarum mentium offensiuas. Octauo, sacræ Scripturæ verba ad prophana conuertere, ad scurrilia, & fabulosa est contra Decretum Concil. Trident. de vsu sacrorum verborum, quod omnibus in communi prohibitum est; quanto magis esset intolerandus error, si in publico suggestu coram populo imprudentissimus, ne dicam impudentissimus id faceret prædicator, quod esset sacrarum Scripturarum diuinam maiestatem, & sacrosanctam Spiritus sancti earum auctoris diminuere auctoritatem, atque adeo prophanare. Esset denique peccatum veniale, & aliquando posset ad mortale pertingere, siquis tempus in nugis, & facetijs, & quæstionibus inutilibus tereret, vtilibus omissis.

Cap. 25. n. 142.

Verba Scripturę ad scurrilia conuertere pessimú.

Sess. 4.

Quam in rebus, & verbis consideratus Concionator esse debeat. *Cap. IV.*

IAm verò, vt huius prudentiæ quasi partes, quas paulo ante posui singillatim exponam, ab ijs exordiar primum, quæ ipsam Oratoris personam magis attingunt. Atque hoc primo loco præceptum sit, vt noster Orator, singula quæ dicturus est, secum ante sedulo, & accuratè perpendat; nec solum sententias rerumq. momenta, sed verba ipsa diligenter ad trutinam exigat. In tanta enim auditorum frequentia, cum primis est cauendum, ne quid inconsideratè, ac temerè excidat, cum tot sint ferè censores, ac Iudices, quot auditores. Volat autem irreuocabile verbum, nec rarò perniciosior est lapsus linguæ quam corporis. Et sanè diligenter considerandum est illud Antonij ex Tullio præceptum, plus enim habet in recessu vsuq. momenti, quam prima specie videatur, quod Oratori maximè cauendum, & prouidendum putat, ne quid causæ obsit, permulta esse in omni parte orationis circũspicienda, ne quid offendat, ne quo irruat. Ac demum quid multa, inquit, omnis cura mea solet in hoc versari semper (dicam enim sæpius) si possim, vt boni aliquid efficiam, sin id minus, vt certè ne quid mali. Quod si vehementer cauendum est Oratori prophano; quanto magis sacro, tam bonas tractanti, tamq. graues causas. Ob id quædam subtilius adno-

Prudentia circa personam Oratoris.

Præcogitet singula quæ dicturus est.

2. de Orat.

tāda sunt, quæ ad hanc prudentiam Ecclesiasticā iter præmuniant. Ac primū cum loquendum de Deo est, de Christo Seruatore, de Beatissima Virgine, & Sanctis, ita decorum seruandū est, vt nullum excidat ex ore verbum, non modo à Dei cultu, & veneratione, & sanctorum dignitate alienum, sed ne tanta quidem maiestate indignum. Quidam comparauit Deum abiectæ cuidam volucri, quæ in foramine abscondita videt, & non videtur, cum vellet explicare quemadmodum Deus nos videat, & ipse à nobis non videatur. Alius nescio quis, Deum Patrem carnificem filij sui fuisse dixit in eius Passione. Alius parabolam filij prodigi ad Christum accommodans, explicabat etiam quomodo pasceret porcos, quomodo omnia consumpsisset luxuriosè viuendo. Hæc ego non ingenij acumina, & subtilitates vocem, sed imprudentis hominis ineptias. Ecclesiæ Doctores, præsertim verò quos illa celebrat, dignum est honorificè nominare Sanctorum appellatione, vel alijs honestis titulis appositis, non enim parem debemus facere Aristoteli Diuum Augustinum, aut sanctum Chrysostomum Ciceroni. Cum turpia in peccata dicendum est, vel de quacumque alia materia sordidiore, multum modestiæ, verecundiæ, & prudentiæ adhibendum est, ad rerum, verborumq. delectū, & obiurgandi rationem, ne auditorum animis fœdæ imagines obijciantur, neve ij qui in tenera ætate versantur, quæ prius ignorabant, addiscant. Neque etiam in explicatione locorum aliquot Scripturæ sacræ, vbi de rebus ad amorem pertinentibus agitur, qualia in Canticis sunt, oportet ad minutas nimis, & enucleatas rationes descendere. Etenim ea est aliquorum peruersitas, vt etiam è salutaribus pharmacis, venenum hauriant ad mortem; adeò vt S. Prosper dicat, antiquorum decreto fuisse pluribus interdictam quorumdam sacrorum librorum lectionem, ne animi contaminarentur, quod olim apud Sapientes etiam Hebræos lege cautum fuisse, sanctus Nazianzenus refert, vnde quanta est fomitis nostri corruptio, tanta fuit sanctorum cautela, vt contra vitium incontinentiæ magno zelo agerent, sed magna sobrietate, & castitate, & grauitate in loquendo vterentur. Vituperantem aliquando peccata incontinentiæ audiui quibusdam sub tropis, & allegoricis verbis, quæ multo nocentius castas aures offendebant, quam si apertis vocabulis vsus esset; nam imaginatio diutius immoratur, & hæret in applicatione earum rerum, quæ sub allegoria significantur. Iure item quidam repre-

Marginal notes: Cum honore de Deo, & Sanctis loquendum. — Peccata turpia verecundè arguēda, sed cū zelo. — *Lib. 3. c. 6. de vita cōt.* — *Orat. de moderat. in disp. seruāda.*

reprehensus est, qui cum laudaret D.Thomæ Aquinatis integritatem, describeretq; prostitutæ mulieris historiam, quæ ad eius pudicitiam labefactandam immissa est, enarrabat verba, & colloquia, quibus impudica fœmina constantissimi iuuenis animum in suam sententiam pellicere conabatur. Neque placet quod aliqui Concionatores faciunt, vt sæpè conuertant se ad mulieres, & sermones ex suggestu habeant de eorum pigmentis, pompa, atque ornatu, præsertim cum id per facetias, & quendam leporem factitant, nam præterquam quod eius loci grauitatem nihil nisi serium, seuerumque, ac sanctum decet, facile est in aliquid impingere, quod possint Auditores in malam partem interpretari. Adde quod nec fructus inde quicquam colligitur. Nam in istis rident viri, mulieres verò ioci gratia dici arbitrantur. Abstineant igitur omnes ab huiusmodi nugis, quæ multò magis in Concionatore Iuuene vitiosæ, damnandæq. sunt. Præterea boni Concionatoris exigit prudentia, vt prouideat ne quid damni ex eius verbis tametsi veris colligere Auditor per aliquam consecutionem possit, vt si quis dicat Confessionis præcepto non obligari populum, nisi semel in anno, afflictationes corporis, sæculari præceptas non esse, nec viris coniugatis contemplationem; Christiano satis esse præcepta Dei seruare, quæ ad salutem sunt necessaria, licere corpus delicatè tractare, modò sit in rebus licitis, quæ nequaquam sint contra Dei præcepta, ieiunia quæ non Ecclesia præcipit, & alias voluntarias pœnas, licet bonæ sint, non tamen esse necessarias, neque in his perfectionem consistere, Deum cor maximè quærere à nobis, & virtutes internas, ac similia. Hæc quamquam verè dici possint, tamen occasionem inde sumunt multi non magni ea faciendi, contra potius curandum est Concionatori, vt ad ea rectè omnes afficiantur. Cum enim post peccatum & corruptam naturam, tanta in homine procliuitas ad mala remanserit, opus habet his asperitatibus ad remedium, sicut qui ex graui morbo emersit, nisi præcipua se custodia, ac dieta tueatur, facilè in morbum reuoluitur. Et licet verum sit in his externis pœnitentijs non sitam esse perfectionem; tamen certum est instrumenta ad eam esse, & à sanctis viris in eum finem adhibitas. Eodem modo, qui diceret iusiurandum esse licitum, atque actum Religionis, & sanctos iurasse, neque adderet aliud, hic occasionem præberet multis facilè iurandi, cum deberet potius docere non esse iurandum, nisi in graui

Cautela maxima in his, quæ dicuntur adhibenda.

necessitate, summaq. cum reuerentia. Caueat ne significet aliquid quod ex confessione habet; licet enim non sit reuelare confessionem cum illud est tale, vt nullo modo sciri possit, tamen aliqui offenduntur, & possent credere facilè, quæ in confessionibus audiuntur referri, aut manifestari. Sit ergo in omni sententia Concionator maximè cautus, & omnem fugiat ambiguitatem. Hic etiam addiderim, vt cum Matrimonium laudat, semper aliquid de excellentia castitatis attexat, cum de prædestinatione agit, etiam liberi arbitrij, cum de libero arbitrio, gratiæ faciat mentionem, cum vitia prauorum Sacerdotum castigat, de Sacerdotis dignitate aliquid adiungat. Cum vitæ religiosæ laudes celebrat, dicat etiam coniugatos bonos saluari, cum Dei prædicat misericordiam, adnectat aliqua de iustitia contra eos qui misericordia abutuntur; ac vicissim vbi Dei aduersus peccata seueritatem demõstrat, sermonem de misericordia inferat, vt contraria cõtrarijs moderetur. Huc illud pertinet, vt nihil admisceat, quod improbi perperam trahere possint in malum sensum ob difficultatem, vel obscuritatem. Si verò inter concionandum aliquid dictum sit, quod falsum esse post dimissam concionem cognouerit, debet omnino alia Concione corrigere, ne falsa doctrina auditorum animis hæreat, neque id debet esse mirum, cum Concionatores sicut alij homines errare possint, quam cautionem his verbis docet August. plerumque nos ipsi recolentes, quæ dixerimus reprehendimus aliquid, ita curandum est, vt illi sensim corrigantur, qui non Dei verbis, sed planè nostris in aliquam lapsi sunt falsitatem.] Ibidem docet quando aliquod verbum ob asperitatem vel nouitatem, aut quia malè intellectum est, offendit Auditores debere curare Concionatorem (si Auditor sanabilis est) vt quamprimum auctoritatum & rationum copia, sine vlla dilatione sanetur.] Quantum vero ad sententias, & res, multa sunt quæ non debet è suggestu Auditoribus proponere, aut de illis differere, vel quia sunt falsa, vel quia periculosa, vel quia male sonantia, vel quia possunt magis offendere aures populi, quam ad pietatem excitare. Hæc enim allata coram promiscua multitudine imprudenter, & absque matura consideratione, non solum damnum, aut errorem in Auditoribus generare queunt; sed ipsi concionantis personæ, magnam possunt imprudentiæ notam inurere, & ob eam causam hoc loco à me nonnulla afferentur exempla, vbi de prudentia ad Oratoris nostri personam

Si quid male dictum, quo modo corrigendum.

De cathechiz. rud. c. 11.

ſonam ſpectante agitur quamuis etiam ad materiam reuocari potuiſſent, quorum ſimilitudine, & alia huiuſmodi penitus eſſe præcauenda, & effugienda intelligat; ſæpè enim vidimus Concionatorum ſententias aliquas dictaq; ad ſacrum Inquiſitionis tribunal fuiſſe delata, & meritò ipſos vel punitos, vel reprehenſos ob nimiam licentiam, ac loquendi temeritatem.

Sententiæ, ac Doctrinæ, quæ in ſuggeſtu à Concionatore diſputandæ non videntur. Cap. V.

PRimo loco tanquam baſim eorum, quæ hoc capite proponimus, ſtatuimus verba Concil. Trident. in decreto de Purgatorio, vbi hæc dicuntur, Apud rudem plebem difficiliores, ac ſubtiliores quæſtiones, quæque ad ædificationem non faciũt, & ex quibus plerunque nulla fit pietatis acceſſio à popularibus concionibus ſecludantur. Incerta item vel quæ ſpecie falſi laborant, euulgari ac tractari non permittant; Ea verò quæ ad curioſitatem quamdam, aut ſuperſtitionem ſpectant vel turpe lucrum ſapiunt, tanquam ſcandala, & fideliũ offendicula prohibeant] ſuper hac ſacroſancti Concilij doctrina innixi multas afferemus, quæ occurrunt ſententias, quæ ſecundum hanc Concilij cenſuram, vel prætermitti omnino, vel leuiter tangendæ videntur in noſtris popularibus Concionibus. Primum non expedit de concordia prædeſtinationis, ac liberi arbitrij agere, cum hæc veritas non facilè poſſit tractari populari modo. Non agatur an prædeſtinatio ſit ex præuiſis meritis, nec ne. Cur hic ſit prædeſtinatus non ille; an prædeſtinatus poſſit reprobari, vel contrà reprobatus ſaluari; hæc enim vix Theologi intelligunt. An ad eum peccati ſtatum homo peruenire poſſit, vt Deus deneget auxilium ſuum; An liberum arbitrium poſſit omnia, vel aliqua opera moralia præſtare, ſine auxilio ſpeciali; An facienti quod in ſe eſt per liberum arbitrium, Deus det infallibiliter gratiam, & quomodo, Cur Deus permittat peccata, quæ tamen poſſet impedire: Nunquam diſputet, nec proponat quæſtiones examinandas circa res, quæ in ſymbolo Apoſtolico continentur; ſunt enim hi articuli Chriſtianæ Religionis prima principia, quæ non debent in diſputationem vocari apud Chriſtianos, ſed tantum explicari. Neque eſt neceſſarium, aut vtile diſputare de prouidentia Dei, eo modo, quo ſolet agi contra infideles eam negantes, ſed ſatis eſt docere ad fiduciam ingeneran-

Seſſ. 25.

dam. Philoſophorum antiquas ſententias multis iam annis per antiquos Patres explicatas, & exploſas in medium non proferat, non curet dicere ſecundum Ariſtotelem, mundum eſſe æternum, vel animam ex eiuſdem ſententia eſſe mortalem, cum immortalem eſſe Ariſtoteles potius doceat. Nunquam dicat ſecundum philoſophiam aliquid eſſe contrarium fidei noſtræ, nam veræ philoſophiæ, nihil habet fides contrarium, cum verum vero non repugnet. Non vocet in controuerſiam, an mendacium officioſum ſit licitum, nefas enim eſt affirmare illud licere, ſicut neque defendi poteſt hominem in hac vita poſſe peruenire ad Apathiam, Non diſputet an detur iam de facto Paradiſus terreſtris; Diſputare de ſubſiſtentia, & exiſtentia Chriſti in feſto Incarnationis ex propoſito, non eſt popularis materia, & an in Chriſto fuerit humana exiſtentia cum in Scholis hæc quæſtio tractanda ſit, non coram populo, niſi quis obiter pauca delibaret. In quo conſiſtat ratio formalis peccati originalis, & qua ratione in poſteros Adæ transfundatur ſeriò diſputare coram populo non videtur conueniens. Item An melius vel deterius ſit eſſe in Inferno, quam omnino non eſſe. Efficacia gratiæ in quanam re ſita ſit. Plures Chriſtianos ſaluari, quam non ſaluari non credo eſſe veram ſententiam, & ſancti Patres Auguſtinus, Chriſoſtomus, & alij, contrarium potius docuerunt. Cambia Biſuntina, & Nundinalia vt modò fiunt eſſe illicita vel licita; ne laboret ſtatuere. Cum enim ex multis conditionibus, & diſputationibus hæc pendeant, arduum, ac difficile videtur præcisè aliquid audiente multitudine pronunciare. Nec videtur tractandum non teneri peccatorem ſtatim conteri, poſſe autem aliquem nolle conteri, non tamen poſſe velle eſſe in peccato; quis non videt haſce argutias eſſe à plebis auribus prorſus abhorrentes; Nec facilè ſtatuat niſi in re ſatis manifeſta, aliquam actionem eſſe peccatum mortale, cum ſæpe multæ conditiones ad hoc requirãtur, ſatis ad rei põdus eſt dicere graue eſſe peccatum. Item an ad ſacramentum confeſſionis ſit neceſſaria perfecta contritio, quamuis id aliqui affirmarint non tamen videtur proponendum: ſicut illa ſententia, quæ affirmat occaſiones aliquas peccandi, etiam ſi ſint proximæ non impedire confeſſionem, Cum antiquiores contrarium docuerint. Non debet ita inuehi contra negociatores, vt dicat aliquomodo mercaturam eſſe illicitam; Angelos habere corpora ſubtilia, & aerea, quidam veterum Doctorum ſenſerunt tamen

men

men omnino contrarium est tenendum esse incorporeos, Cœlos non esse plures non est dicendum, licet aliqui antiquorum ita sint locuti, Nec est dicendum hominem per peccatum imaginem Dei amittere, cum imago si propriè loquamur, sit secundum substantiam naturæ, similitudo autem quæ in gratia consistit amittitur; Omnia opera infidelium moralia, esse peccata, est Caluini hæresis. Ignem inferni esse metaphoricum non potest dici. Petrus negans Christum, non potest verè excusari à peccato, licet D. Ambros. excuset. Peccatores qui sunt in peccato mortali habentes fidem Ecclesiæ, non esse eius membra dici non potest. An fuerint tres Magdalenæ, inutile est differere in concione; Communior sensus Christianorum vnam agnoscit sororem Lazari, & peccatricem. Posse dari absolutionem sacramentalem absenti per literas, prohibuit Clemens VIII. summus Pontifex. Eucharistiam susceptam in peccato mortali scienter, postea ex opere operato suum habere effectum, cum hominem pœnitet sui peccati, puto esse falsum. De causis Indulgentiarum ad valorem necessarijs, non videtur nimis exactè agendum. Omnes Apostolos in Passione Christi fidem amisisse, non credo esse verum, An homo teneatur remittere iniurias in foro exteriori, non est causa tractanda in populari suggestu, nam licet pars negans possit locum habere, tamen potest esse occasio fouendi inimicitias, his qui potius ex odio, aut ira accusant, quam ex alia iusta causa, hæc & similia melius, ac tutius tacentur in Concionibus, quàm disputantur, tum quia ipsæ res non videnrur scitu necessariæ, tum quia difficilè est eas, ita consideratè enucleare in populari conuentu, quin aliquod verbum effugiat, quod minus cautè vel fundat orator, vel accipiat auditor, quare quod initio monui, rursus inculcabo, non ex mea solum, sed omnium sapientum sententia, vt Concionator non solum res, præmeditetur, atque diligenter perpendat, sed etiam dicendi modos, & phrases, ac verba, præsertim in rebus, quæ maiori consideratione indigent, neque facile inter dicendum, quæ tunc primum occurrunt effundat, alioquin continget, vt vbi impetus ille resederit, meliusq. rem considerauerit multa eum dixisse pœniteat, posteriores quippe cogitationes, vt est in prouerbio sapientiores sunt, & sanè sapientis non est dicere non putaram. Dandum tamen aliquid in hac parte Concionatoribus antiquis, rectèq; in hac facultate versatis, si modo, & hi Iudicio satis maturo polleant, nec sint in loquendo præci-

Nõ facile dicat, quę dicẽdo occurrũt non pręmeditata.

præcipites. Cæterum communis regula tenenda plurimum est ijs præsertim, qui magis ingenio, quam Iudicio præditi sunt. Estq. hæc doctrina tutior secundum quam rectè exponitur illud Psalmi verbum: Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite postquam sederitis. Illi certè ante lucem surgunt, qui inutiliter verbum proferunt, quod qualiter proferri debeat nulla meditatione didicere, vnde consilium datur, surgite postquam sederitis scilicet, vt per quietem meditando verbum colligant, quod per laborem locutionis non in vanum, sed in audientium lucrum spargant Greg. sic ait, Quicquid in subditorum profectu doctor exhibet, aut de exemplo electorum accipit, aut magisterio sacri eloquij, aut reuelatione internæ, ac secretæ Contemplationis, nam si contemplationis reuelatione caruerit in ordine prædicationis, vir perfectus non erit] Huc facit exemplum Christi, qui per noctem in oratione vigilabat, & interdiu concionabatur.

Psal. 126. *Sub finem lib. 3. expo. in 1. Reg.* *Luc. 6.*

Omnis Ostentatio vana fugienda. Cap. VI.

INter dicendum maximè abhorrere debet sacer orator ab omni verbo gestuq. vel dicendi modo quo significetur nimium sibi placere in eo quod dicit, tanquam gloriam suam quærat non Christi. Mirum quantum ea ostentatio de persona Concionatoris deq; Verbi diuini dignitate, atque adeo de fructu Concionum detrahit, facit hoc contra quosdam elatos prædicatores, qui magnificant verbis Philacteria, quod Greg. Nazianz. notauit; Non is (inquit) qui sapit verbis mihi sapiens erit, neque qui linguam habet volubilem, animum vero ineruditum sepulchrorum instar, quæ extrinsecus sunt ornata & speciosa intus autem mortuorum cadauera, & multum recondunt fœtorem, sed ille, qui pauca de virtute loquitur, multa verò ostendit operibus, fidemq. sermonis per vitæ roborat actionem, si quidem longe mihi præstabilior est formæ pulchritudo, quæ conspici potest, quam quæ sermonis pingitur industria, & sapientia, quæ non tantum sermonibus splendet, sed quæ operibus collucet, intellectus enim bonus facientibus eam, & non prædicantibus eam, ait diuinus Propheta.]

In orat. de plaga grā. initio. In Prædicatores, qui sua nimis magnificè vēditāt.

Solent aliqui sententiam aliquam adeò magnificè venditare, vt nihil eiusmodi antea se audiuisse dicant, & magna quædam, & singularia se dicturos polliceri, nec rarò parturiunt

montes

montes, & nascitur ridiculus mus. Quicquid igitur iactantiã sonat, & sui existimationem, à Concione resecandum est. Audi Chris. Non vos oportet hominum malè dicta timere, sed potius ne simulatores esse videamini, tunc enim infatuati eritis & conculcati.] Nihil perinde animos Auditorum offendit, vt cum quis eximia de se prædicat. Audi Gregorium, ita inquit, prædicare arrogantes omnes solent, cum quodam enim fastu proferunt hoc quod singulariter se intellexisse credunt, vnde fit. vt eorum prædicatio concors sibi manere non possit, quoniam quod rectum loquentes seminant, peruerse tumentes impugnant.] Verum quid mirum est sanctos viros humilitatis magistros ita loqui, omnium eadem est etiam Ethnicorum sententia, quorum de numero Quintil. fugiendam docet esse ostentationem, quod ea audientibus afferat non fastidium modo, sed odium. Inuident humiliores, rident superiores, improbant boni.

Ho. 15. in Matth.

Mor. l. 24. c. 8. initio.

Lib. 11. c. 1

Cæterum Christianus Orator non solum in suggestu, sed vbiq; omnem elationis, & vanitatis significationem declinabit, in incessu in vestitu, seu nimis delicato, seu artificiosè composito, qui præsefert grauitatem non simplicem, & Apostolicam, sed affectatam, ac sæcularem in rebus, quæ singulare quid coniunctum habent præter ceteros; vnde apparet non esse contentum victu, vitaque cõmuni. In contentionibus, & reprehensionibus nimijs, in contẽptu aliorum inferioris conditionis; hæc & alia vbique vitãda sunt: illa propriè in suggestu. Nimis delicata, curiosiusq. crispata vestimenta, aut superpellicea, salutationes Concionis, aut Procerum putidæ, diuturnaq. illa dicendi in initio, manibus suggestu præhenso, oculorum in totam coronam circumactio, seu mora, aptando pileo, superpelliceo, manicis, & id genus. Inter concionandum olet iactantiam deambulare per pulpitum cum quadam artificiosa grauitate, adhibere omnes gestus ex arte, vt appareat cura in ea re posita, nunc alteram manum vel brachium à tergo reponere, vel ambabus manibus ad latera vtrinq. in amphoræ modum deductis deambulare; dilatant non nulli eleganter, & de industria tunicam, seu partem superpellicei, vel ad cubitum vsque colligunt, vel sub alterum brachium bellè proijciunt. In verbis est maius periculum, vt si loquatur de sua familia, de honoribus sibi alicubi exhibitis, de Concionibus à se in plerisq. locis Italiæ vel alterius Prouinciæ habitis, de ijs magnificè loquẽdo, de officijs quæ gessit, de

Fugienda oĩs elationis significatio etiam extra pulpitum.

Signa elationis in suggestu.

In verbis signa elationis

de diuersis mundi partibus à se peragratis, de multis annis in hoc munere insumptis. Item indicia sunt superbiæ, nimiũ sibi plaudere, & placere in his quæ dicuntur, aliquid (vt dicitur) inflatis buccis amplificando, vt quidam, scio hic adesse (aiebat) prædicatores, qui me audiunt; notent hoc dictum, vt suo tempore etiam cum sua gloria vtantur, & qui scribunt, notent diligenter non solum quæ dicuntur, sed modum quo à me dicuntur, quia hoc plurimum refert. Deterius etiam est quando suas Conciones aliorum Prædicatorum concionibus præferunt, pessimum, cum in eos inuehuntur, significantq; plus posse in suis concionibus Auditores, quam in alijs addiscere. Ostentationis est ne dicam stultitiæ, agere Medicum, Astrologum, Cabalistam, Alchimistam. Cum nescio quis Christum in Ascensione pertransisse singula signa Zodiaci significare vellet, in enumeratione eorum adeò est perturbatus, vt visus sit Auditoribus exisse de linea eclyptica non sine motu trepidationis suæ, & cum Auditorum tum risu, tum commiseratione. Idem est cum repletur concio subtilitatibus Philosophicis, aut Theologicis, quia viri cordati intelligunt ea non nisi ad ostentationem esse, cum à populo non percipiantur. Item cum sæpe citant locos ex lingua Græca vel Hebræa, vel Chaldæa, vel cum nimij sunt in epithetis Antithetis, gradationibus. Præterea caueat modestus Orator, ne significet se quasi diuinum, & futurorum coniectorem, ac si spiritum prophetiæ, vel visiones haberet, aut ecstases pateretur. Hæc ne obliquè quidem attingat, vt solet à nonnullis temerè fieri, non habeo, inquiunt, spiritum Prophetiæ, tamen illud moneo, & cætera huiusmodi, quæ exempli gratia tantum dicta sint, infinitæ enim sunt errandi viæ, cum virtus ex integra causa, vitium ex singulari defectu nascatur. Ex quibus omnibus intelligat Ecclesiastes, optimum esse consilium & optimam regulam, vt de se nulla ratione loquatur, sic enim censeo, de se ipso coram multitudine loqui, nec ineptiarum aliquid admiscere, rem factu difficillimam esse. Quod si inter priuatos sermones laus in ore proprio sordescit, certè se ipsum aliquo modo iactare ex edito loco coram multitudine est hominis publicè parasitantis, & gloriam inanem tuba ancupantis. Legere poterit cui placebit Plutarchi opusculum, vbi hæc inter alia inueniet, neminem esse, qui non putet rem esse valdè illiberalem, ac molestam de se ipso aliquem ita loqui, vt sibi dignitatem, ac laudem vendicet, eorumq. ora-

Nemo faciat se quasi diuinum.

Numquã, aut rarissimè de se loquatur.

De sui laude tom. 2.

orationem esse inuisam, & grauem, quam omnes auersamur, & dimitti ab eis, & respirare properamus. Addit plerasque huius vitij deformitates. Prima est, quod impudentes eos iudicamus, cũ pudere oporteret eos potius si ab alijs laudarentur. Secundo, iniustos esse qui sibi id tribuant, quod non à se, verum ab alijs tribui debuit. Tertio, qui seipsum laudat, Auditores in angustias conijcit, vt nec tacere, nec loqui audeant; explicat item & enumerat diuersas occasiones, quas ad se laudandum, amor sui immoderatus arripit, quales esse solent cum res nostras feliciter gestas narramus, cum negocium aliquod transegimus, cum aliorum in nos beneuolentiam, & beneficia recensemus, cum alios vel arguimus, vel laudamus, in his valde est facilè in nostras laudes excurrere. Itaq. si ab alijs laudemur, dicebat Demosthenes apud Quintilianum, erubescere nos decet, nos verò impudentiæ arguamur, si nostra laudemus.] Cæterum cum iactantia ita fugienda sit, non tamen probarim, vt seipsum Concionator frequenter accuset demissionis gratia, nam aut iudicat non credituros eos qui audiunt, & tunc videtur ambire virtutem humilitatis, aut putat credituros, & tunc haud satis prudenter, necessariam suo ministerio æstimationem, & auctoritatem eleuat, sed profectò in sui vituperatione sæpè potest inesse affectata quædam humilitas, quæ res magnam habet superbiæ significationem, & optimè admonemur etiam vulgari sententia, Nec te collaudes, nec te culpaueris ipse. Itaque concludamus caput cum Aristotelis sententia, quam Valer. Maxim. citat in hæc verba, de semetipso in neutram partem loquendum esse prædicabat Aristot. quoniam laudare se vani, vituperare stulti esset.]

Iactantia, q magnum vitium in concione.

Lib. 11. c. 1.

Lib. 1. c. 2.

Patientia & Mansuetudo. Cap. VII.

SEd quemadmodum molestum est Concionantem de se, suisq. rebus cum laude loquentem tolerare, ita si indignantem, & querulum experiuntur, indignatione etiam ipsi in eum commouentur Auditores. Egregia est illa animaduersio Gregorij, qua vult Concionatorem esse alterum Heliam, cui dici possit: Currus Israel, & auriga eius. Doctor, ait, qui mores populi & per patientiam sustinet, & sacri eloquij verbis docet, & currus dicitur, & auriga. Currus, quia tolerando portat; auriga, quia exhortando agitat; currus, quia

Lib. 2. in Ezech. ho. 21.

quia mala sustinet, auriga quia populum bonis admonitionibus exercet.] Non est profectò non est pro dignitate loci, atque personæ, vt Concionator in pulpito cõqueratur, si quid fortè audierit à quopiam contra se dictum; frequenter enim vsu venit, vt quod non erat publicum, omnibus manifestum fiat, & plures contra eum existant censores, talesq. defensiones aduersus eos, qui minus honorificè de eo locuti sunt, haud facilè probantur ab omnibus, quin potius aliorum iram, ac stomachum prouocant ad notanda in posterum, quæ prius bona fide accipiebant. Multa melius dissimulantur, quàm trahuntur in litem, præsertim nisi agatur de rebus ad verbum Dei pertinentibus, neque sit contra concionatoris famam in re graui; tunc enim quid sit faciendum prudentia, & modestia, & sancti Spiritus vnctio docebunt. Sine consultatione quidem nihil temerè agendum, aut loquendum. Nec dubites illud omnino esse certum in causa propria neminem esse æquũ Iudicem, imò cum quid contra nos dictum est, tunc magis curandum est, vt patientiam præ nobis feramus. Cyprianus: Magis optamus (inquit) & cupimus contumelias, & iniurias singulorum clementi patientia vincere, quam sacerdotali licentia vindicare.] Et Gregor. Eo tempore, inquit, quo à proximis contumelias accipimus ex falsitate, taceamus, ne ministerium iustæ correctionis, in arma vertamus furoris.] Nũquam etiam probaui, cum aliquos audiui de paucitate Auditorum conquerentes, nam hæc ipsa querimonia obesse plurimum potest frequentiæ, cum ex hoc qui præsentes adsunt, colligant conciones eorum alijs displicere, quæ opinio numerũ non auget, sed minuit. Potius igitur obserua vnde sit paucitas, quidq. sit in te quod minus placeat, idq. corrige. Illud etiam admonitione est dignum, ne vllum impatientiæ aduersus comitem signum edat, siue palam cum is aliquid admonet, siue cum minus aptè componit subsellium. Quamuis enim ad talia populus subrideat; viri tamen graues nequaquam probant, sicut etiam offenduntur potiùs, si viderint Cõcionatorem impatienter conturbari ob strepitum aliquem, qui publicè fiat, sunt enim qui vel leui quopiam motu, seu vagiat infans, seu canis allatret, turbantur, & signum præbent leuitatis. Monere quidem cum res vehementer, diuq. obturbat, cum modestia, & lenitate mentis aliquid, & licet, & ædificat, impatientiæ verò signa ostendere magis, & Concionatorem ipsum, & Auditores perturbat. Præterea abstineatur

Cõcionator non sit querulus.

Lib. 3. ep. 9.

In Euan. hom. 18.

Conqueri de paucis Auditoribus indignum.

neatur ab omni verbo, quod vel certum hominem, vel familiam, vel ciuitatem offendat; aliquando profert Concionator verbum contra aliquos in vniuersum, & Auditores facilè aduertunt in quos propriè sit dictum, & facilè, tum qui perstricti sunt, tum cæteri irritantur, nonnumquam videntur verba Concionatoris notare Ciuitatem, aut nationem, quod ceu pestis vitandum est, maximè enim abalienat, vt quidam pessimè auditus est, vbi dixit homines illius loci incolas esse natura timidos. Docet prudentia, docet charitas, docet ars ipsa Rhetorum, ita omni ratione prouidendum Oratori, ne qua re significet se parui æstimare Auditores, imò significanda est beneuolentia erga omnes, & bona, quam de omnibus habet existimatio, citra adulationem. Cæterum vituperanda sunt vitia, homines honorandi, quod tum in omnibus hominibus, tum præcipuè in ipsis Auditoribus obseruandum est. Etiam atque etiam caueat Concionator ab omni leuissimo verbo, quod in Auditorum iniuriam, aut contemptum recta, vel ex obliquo possit trahi, vt si Auditoribus ignorantiæ notam inurat, & inuitet, vt ad se veniant, & discant quod non intelligunt, id enim plurimum obest; & non semel audiuimus abalienatos populos, ob vnam aliquam voculam impatienter, & iracundè, seu contemptim prolatam. Denique Mansuetudo est virtus, quæ hominem reddit Deo gratum, populis amabilem, mitibus possessio terræ promittitur: Dionys. epist. ad Demophilum, castigat eius ferociam, affirmans, Iosephum, Moysem, Dauidem, apud Deum gratiam inuenisse, quoniam mansueti fuerunt.] & Paulus docet, seruum Dei debere esse mansuetum ad omnes. Et Dominus, Discite à me, inquit, quia mitis sum, & humilis corde. Capiti huic sigillum apponat Cassiani grauis sententia: Sublimioris, inquit, præstantiorisq. virtutis est persecutionibus, ærumnisq́. vallatum manere semper immobilem, & aduersum se sæuientibus cunctis, certum de præsidio Dei, atque intrepidum perdurare, humanisq́. incursibus, velut armis inuictæ virtutis accinctum gloriosissimè de impatientia triumphare, & acquirere quodammodo de infirmitate virtutem, quia virtus in infirmitate perficitur.]

Neminem vllo modo notet verbis.

Epist. ad Demophil. 8.

2. Tim. 2.

Matt. 11.

Collat. 24. cap. 25.

Feruor

Feruor Spiritus in dicendo. Cap. VIII.

QVoniam induſtriam & prudentiam in Concionante in hac appendice aperimus, placet hoc loco monere aliquid circa Spiritus feruorem in ipſa actione, ac dictione tenendum, præſertim cum pauca hactenus à nobis hac de re tam neceſſaria, tamq. graui, atque ad negotium noſtrum tanti momenti, ſint diſputata. Certè in Concionatore Spiritu magis quam propria ſententia, lingua loqui debet; hinc fiet vt verba eius, igne diuino inflammata omnium corda calefaciant, vt verè illud dici poſſit ignis à facie eius exarſit, carbones ſuccenſi ſunt ab eo. Greg. in illa verba: Scintillæ quaſi aſpectus æris candentis, comparat prædicatorum voces his ſcintillis, quia, inquit, vita prædicantium ſonat & ardet, ardet deſiderio, ſonat verbo, de candente ære ſcintillæ prodeunt, quia eorum exhortationibus verba flammantia ad aures audientium procedunt.] Ex his D. Antonium Patauinum fuiſſe accepimus, cuius fama cum ad vigintiduos latrones perueniſſet, curioſitatis, non pœnitentiæ ſtudio ad eius concionem acceſſerunt, à quo ita inflammati ſunt, vt omnes pariter ex perdito illo vitæ ſtatu reſipuerint. Et hoc ipſum à nobis exigit Deus, quod Hieremiæ contulit: Ecce ego dedi verba mea in ore tuo in ignem, & populum iſtum in ligna, & vorabis eos. Cæterum multos dicit Bernar. eſſe magis de ſublimi fumantes, & tales docet eſſe eos, qui verbis dediti elatione fumant, & tepidè agunt ſine flamma & Spiritu charitatis.] Cui deeſt hic ſpiritus feruor, is videtur potius mutum Concionatoris ſimulachrum, quam Concionator. Multum momenti in hoc feruore ſpiritus poſitum eſt ad fructum ex verbo Dei colligendum, vt ſit Concionator fœcunda mater filiorum ſi ipſe ferueat, aut tanquam mulier ſterilis, ſi eo deſtituatur. Sed non eſt omnino facile exprimere quidnam ſit hic ſpiritus, ex quo fructum Concionis credimus magna ex parte pendere; certè non eſt vox alta, vel clamores, vt etiam alibi monuimus, aut vehemens agitatio in ſuggeſtu, neque etiam gemitus quidam, quia omnino credimus hæc poſſe præſtari etiam ſine ſpiritu, & ſine fructu, quamuis etiam ex vehementia ſpiritus hæc ſoleant aliquando prouenire, & ſint nonnunquam eius effectus. Exiſtimabit aliquis, & bene eſſe charitatem, vel potius charitatis ardorem vnde naſcitur zelus diuinæ

Hom. 3. in Ezech.

Hier. c. 5.

In probe. vitæ Sācti Malachiæ.

Feruor Spiritus in cōcione quid ſit.

diuinæ gloriæ, & salutis animarum qui viuificat, & exacuit verbum Dei, & facit tanquam gladium penetrabiliorem omni gladio ancipiti, pertingentem vsque ad diuisionẽ animæ, ac spiritus. Vnde rectè quidam interrogatus, quidnam esset maximè necessarium ad Concionatoris officium ritè obeundum, respondit, ardentissimo Christi Iesu amore flagrare, hic enim amor si adsit, quid ni egregiè omnia perficiantur? Posset fortè dici planius esse quandam vim, seu viuacitatem dicendi cum energia, & efficacia, quamdam animi excelsitatem, præstantiamque, ac libertatem trahendi homines ad Christum, & adducendi peccatores à malo vitæ statu ad gratiam, ad omnem virtutem, & Christianam perfectionem, atque adeo corda penetrandi natam ex charitate Dei, quæ tã-quam ignis non se continet intus, sed per os ex abundantia cordis emittit voces, tanquam è fornace flammas. Eminet verò hic spiritus, & feruor non solum in doctrina, quæ efficacitatem habeat, sed etiam in modo dicendi cum pondere, qualis erat Christi sermo, qui docebat tanquam potestatem habens, stupebant omnes super doctrina eius, quia cum potestate coniunctus erat sermo ipsius, & D. Pauli, qui de se ait, Sermo meus non in persuasibilibus humanę sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis, hoc est, non in apparatu magnifico verborum, sed in quadam arcana & interna potestate à Spiritu sancto operante, & Apostolorum, qui in Act. orabant: Domine da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum Dei. De qua potentia diuini verbi ait idem Paul. Arma, inquit, militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia, id est, quæ à Deo habent vim suam, Deoq; deseruiunt ad destructionem munitionum, quasi dicat, nihil tam munitum, quod non deijciant etiam omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, Nihil tàm acutum, quod non retundatur si adsit spiritus. Est hic spiritus robustorum, secundum Isaiam instar turbinis impellens parietem, hoc idem mihi videtur dicere idem Paul. quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus Dei, nos autem non spiritum huius mũdi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est spiritualibus spiritualia comparantes, hoc est, sicut in concionibus spiritualia tractamus, ita etiam spiritualiter id præstemus, quod ille perficit qui intus, & extra se spiritualem exhibet, iuxta naturam rerum spiritualiũ, quas tractat. Sicut & D. Petrus docuit: Si quis loquitur quasi sermones Dei, ergo secundum hoc præceptum res spiritua-

Hebr. 4. — Vis, & efficacia in dicendo. — *Luc.* 4. — Exemplum Christi, & Pauli. — 1. *Cor.* 2. — *Act.* 4. — 2. *Cor.* 10. — *Isai.* 25. — 1. *Cor.* 2. — 1. *Pet.* 4.

les afferre debet in concione, & ſpiritualiter efferre, eo ſcilicet modo, qui ſpiritum Dei ſpiret, hoc planè facit qui nihil aliud in concione quærit, quam ſpirituales reddere homines, id eſt Dei amantes, qui in ſacra doctrina nihil miſcet prophanum, qui Euangelium non tanquam hominis verbum, ſed vt verè eſt, tanquam verbum Dei tractat, qui tum actione, tum verbis, ac ſententijs ad pietatem inuitat Auditores, adeò vt omnia ſpiritu Dei plena videantur. Denique ita debet Concionator loqui, vt de eius verbis dici poſſit: Verba quæ ego loquor vobis, ſpiritus & vita ſunt, id eſt, ſint verba viua, non mortua, & ſpiritum habeant viuificantem, vt non poſſint qui audiunt facile reſiſtere, ſicut de S. Stephano Scriptura teſtatur. Non poterant reſiſtere ſpiritui qui loquebatur, & ſicut ad verba Petri concionantis compuncti ſunt, & dixerunt, quid faciemus viri fratres? Hoc autem debet Concionator à Deo etiam atque etiam flagitare, cuius eſt linguam, mentemq. dicentis mouere, corda, & voluntates audientium flectere. Vnde Auguſt. Cum (ait) homines pro correctione in viam iuſtitiæ reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum ad ſalutem, niſi ille, qui quolibet plantante atque rigante, & quolibet in agris, & arbuſculis operante incrementum dat Deus?] Et Chryſoſt. Da mihi nauim vacuam gubernatores, nautas, funes, anchoras, omnia diſpoſita, & nuſquam eſſet Spiritus venti, nonne tardat omnis quantuſcumque eſt apparatus ſi deſit operatio ſpiritus? Ita fieri ſolet, licet ſermonis ſit ampla ſupellex, & mens profunda, & eloquentia, & intelligentia, non adſit autem Spiritus ſanctus, qui vim ſuppeditat, otioſa ſunt omnia.] Quod ſi quis à me quærat, quonam artificio, aut qua via hunc ſibi ſpiritus feruorem comparet noſter Orator; Donum Dei eſſe reſpondebo, & ab eo communicari per aliquod eius ſpeciale auxilium; nec talentum naturale ad hoc eſſe ſatis, quamuis natura, diuinæ ac ſupernaturali motioni ſeruiat optimè, vt ſit ipſa ſubiectum gratiæ, ſed debet à nobis precibus à Deo impetrari. Hinc Chryſoſt. in ea verba ſancti Pauli, qui loquitur lingua, oret vt interpretetur, ait, hic oſtendit penes ipſos eſſe quo pacto Domino potiantur. Oret, inquit, hoc eſt, quod penes ſe eſt inducat. Si diligenter enim poſtulabit, potietur, poſtula igitur non linguæ ſolum, ſed interpretationis etiam donum, vt prodeſſe omnibus queas.] Meditationem eſſe valde vtilem, non oportet repetere, quia in meditatione exardeſcit ignis, ſicut & aliqua carnis caſtiga-

Ioan. 6.

Actor. 6.

Actor. 2.

Lib. de correct. & gratia. c. 14.

Hom. 2. de Spiritu ſancto.

Quomodo poſſit feruor hic comparari.

In 1. Cor. 14. ho. 35.

Pſal. 38.

ſtigatio, vt alibi tetigimus. Iuuabit præterea conſideratio peccatorum populi, vt Chriſtus videns ciuitatem fleuit ſuper illam, dicens, Si cognouiſſes & tu. Item videns violatum templum, zelo exarſit, ſic Eſdras ad Deum orauit, & Elias ex eodem zelo, qui natus eſt ex peccatorum conſideratione, & iniuria Dei; ſpes fructus & conuerſionis animarum vim dabit ſpiritui. In Eliſeo per melodiam & pſaltem, ſpiritum prophetiæ ſuſcitauit Deus, ſic muſica deuota diſponit aliquando animam; lectio item librorum ſpiritualium, ad hunc feruorem in nobis excitandum, emolumento erit, vt legere Chryſoſtomum, Bernardum, Soliloquia D. Auguſtini, opera Ludouici Granatenſis; ſed omnino deuitet libros verboſos, curioſos, ac vaniloquentiæ deditos, ne quid ſibi de hac pice adhereat, quod eſt facillimum. Ad hæc auferenda ſunt quæ ſpiritum extinguunt, vt ſunt Ambitionis ſpiritus, & honorum ac rerum temporalium cupiditas. Rurſum quædam vita mollis, dum delicatè corpus nutrimus, & ſenſuum oblectamenta ſectamur. Præterea qui diuinum hunc ardorem concipere velit, otioſis in colloquijs non immoretur, nam hæc ſpiritum fugant, neque in negotijs quæ non ſint ſpiritualia, neque in frequenti hominum conſuetudine, quia hæc animum auocant à Spiritu, & diſtrahunt. Denique qui anhelat ad feruorem ſpiritus in dicendo, fruſtra nititur, niſi verè cum ſpiritu vitam gerat, & rebus ſpiritualibus ſedulò ſit addictus. Nam in his qui verè non ſunt tales, feruor ille aduentitiũs, qui aliquando apparet, eſt affectatus, non ſincerus, nec verè ſpiritualis, extrinſecus agitat Concionatoris voces, & aures verberat Auditorum, ſed neque horum, neque illius animas penetrat.

Luc. 19. *2. Eſdr. 1.* *4. Reg. 3.*

Impedimẽta feruoris.

Curet vt attentum habeat Auditorem. Cap. IX.

QVod attinet ad ipſos Auditores etiam aliqua occurrunt admonenda, præter ea, quæ alibi poſita ſunt. Inter quæ illud primo loco dicamus, vt curet Orator noſter attentum ſemper habere Auditorem; non enim ſolum in exordijs id præſtare oportet, ſed magis adhuc inter dicendum. Imò verò tenenda eſt Ciceronis regula, præcepta principiorum in tota oratione ſeruanda eſſe; nam & beneuolum, inquit, Auditorem facilius facere poteto, cum ſum in curſu orationis, quàm cum omnia ſunt inaudita. Docilem autem, non cum

Prudentia erga Auditores.

2. de Orat.

Qq 2 polli-

polliceor me demonstraturum, sed cum doceo, & explano. Attentum verò crebrò tota actione excitandis mentibus, non ita prima denunciatione facere possumus. Docet idem cum Cicerone Aristoteles in cursu nimirum orationis, cum Auditores attentis parum animis adstant, renouandam tunc esse attentionem. Scripturæ item sacræ sæpè dociles, attentosq; Auditores faciunt. Audi igitur Iob eloquia mea, & omnes sermones meos, sustine me paululum, & indicabo tibi. Christus etiam clamans dicebat, qui habet aures audiendi audiat. Et iterum: Audite & intelligite. De qua attentione perpetuò in concione conseruanda. Gregor. Verba quæ Doctor loquitur in libro scribere, est Auditorum suorum mentibus attentè commendare, quasi scribere volebat, Dominus quæ dixerat, quando dicebat, mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis.] Et exponens illa verba Samuelis, State & iudicio contendam. Stare, ait, Auditoribus est intentionem mentis ad verbum Prædicatoris erigere, meritò ergo stare præcipiuntur, quia Doctor nihil exhortando proficit, si Auditor mentem ad ea, quæ loquitur non intendit.]

3. Rhet. c. 14. — *Iob. c. 33. & 36.* — *Luc. 8.* — *Lib. 4. expos. in 1. Reg. c. 10.* — *Lib. 5. c. 2.*

Quomodo attentio conseruetur.

Conseruatur autem attentio, & renouatur, si serio, si cum spiritus feruore, si iucundus, & efficax in dicendo, agendoq; sit qui loquitur; si familiari sermone, vt supra diximus, vtatur. Quidam enim ita agunt in pulpito, ac si non esset sermo ad præsentes, ita toti sunt in declamationibus, quasi sese in solitudine, vel in maris littore clamando exercerent, adeò vt ne vultum quidem ad Auditores conuertant. Poterit aliquando attentos sibi reddere si eos moneat, cum res aliqua maximè vtilis dicenda sit, si cum admiratione alicuius rei inexpectatæ, ac magnæ, narrationem proponat: Transitiones etiam valent plurimum ad hanc animi attentionem renouandam. Nonnumquam conuertat se ad Deum per apostrophem, eius opem implorando, vt ipse Auditorum paret corda, & illustret mentes, cum res est magni ponderis: hæ planè collocutiones inter concionandum non solum attentionem excitant, sed etiam Auditores mouent, vt rebus se obedientes præbeant. Quintilianus, Nemo, ait, miratur poetas maximos sæpe fecisse, vt non solum initijs operum, sed etiam longius prouecti, cum aliquis grauior locus tractandus erat, repeterent vota, & noua precatione vterentur. Quanto id melius nostri Concionatores facere debent, vt diffisi proprio ingenio, cæleste numen implorent, non solum initio, sed cum aliquid

In probe. lib. 4.

aliquid graue sunt explicaturi, & mirum est dictu quantum profit hæc obseruatio, quod etiam Ethnici Oratores facere solent. Aliquando interroget ipsosmet Auditores, aliquando suspendat sermonem tacito quodam silentio, quo magis Auditor, attentis auribus quid sit dicendum expectet. In vniuersum oratio distincta, partitaq; & variata, multum ad attentionem facit, cum capita non admodum communia sunt, & vno absoluto ad alterum quasi nouo spiritu transitur; & disputationi narrationes & mores, affectusq; nunc lenes, nunc vehementes, cum vocis ac gestuum mutatione aptè miscentur; nam tenor æquabilis non aures modo fatigat, sed & somnum inducit. Sit excitatus, vigeat, agatq; Orator, qui experrectam, attentamq; ac semper quasi recentem concionem cupit. Cum Auditor ostendit se non libenter audire, bonum est consilium, Augustini, Sæpè fit, inquit, vt qui primò libenter audiebat, vel audiendo, vel stando fatigatus, non iam laudans, sed oscitans labia diducat, & se abire velle etiã inuitus ostendat, quod vbi senserimus, aut renouare oportet eius animum, dicendo aliquid honesta hilaritate conditum, & aptum rei de qua agitur, vel aliquid valdè mirandum, & stupendum, modo breue sit, maximè si extra ordinem inseritur, ne morbum fastidij, cui subuenire volumus etiam augeat ipsa medicina.] Et rursum ibidem: Cum Auditor, inquit, non attendit, dicatur aliquid contra incidentes cogitationes sæcularium negociorum, aut hilari, aut tristi modo, vt si ipsæ sunt quæ mentem occupauerant, cedant quasi nominatim accusatæ.] Addamus his quasi corollaria quædam. Primum, vt dum concio habetur, ne attentio aliunde impediatur, semper adsit in templo aliquis, cui ea cura demandata sit, vt si quid strepitus, aut turbæ cooriatur, cohibeat, curetq; vt omnes quieti sint, & locum ad sedendum habeant. Clemens hoc docet Diaconi fuisse munus, speculari ne quis murmure obstreperet. Hoc videtur esse quod in Num. dicitur, Leuitarum officium erat populum componere. Secundum, ne suggestum sit plus iusto super Auditores elatum, nam cum maximè referat, vt Concionator quasi familiariter populum alloquatur, cum nimis est Auditore superior, experientia cõstat, magis se ad declamatorium quemdam cantum, quam ad actionem seriam, & familiari persimilem sese accomodare. Neque illud displicet, quod Augustinus ibidem in Instructione Catechumenorum admonet etiam in Concionibus serue-

Lib. de catech. rud. c. 18.

Const. lib. 8. c. 11.

Num. 18.

tur, curandum vt Auditores in audienda concione sedeant, ne stando defatigati, vel recedant, vel non attendant. Postremò ad attentionem facit plurimum Breuitas concionis, quæ Concionatori summæ esse curæ debet. Certum quippe est omnibus breuitatem esse gratissimam; nam eos qui libenter audiunt ipsa fames non expleta delectat, cæteros autem longitudo ad tædium vsque defatigat. Qui nimium prolixi sunt, eo etiam sunt odiosi, quod abuti videntur Auditorum patientia. Diuus Franciscus hortatur suos, vt cum breuitate sermonis loquantur, ac re ipsa constat grauatè ad eos audiendos adiri, qui horam dicendo excedunt. Persuadeat ergo sibi Concionator, vix se posse persuadere quicquam his, qui non æquo animo, & sine quadam auiditate verbum Dei auscultant, sermonis quippe satietas (inquit Nazianz.) non minus auribus inimica est, quam immodicus cibus corpori. Atqui copia ciborum ingesta, & satietatem, & nauseam parit; alimenta quæ non redundant, tum sumuntur auidius, tum salubrius concoquuntur.] Propterea ex omnibus quæ in præsenti succurrunt, seligat optima quæq; alijs in aliud tempus reiectis, vt qui dono mitteret amico fructus, non tam curaret copiam, quàm vt eximij essent, & vtiles, ac gustui grati, licet pauciores, verum est tamen pro varijs Dei donis, & cuiusq; in dicendo vi, vnum, idemq; spatium vni esse prolixius, quàm alteri, & posse alios alijs melius, ac diutius concionem attentam habere; semper tamen consultius est, vt cum fame discedat Auditor, sic enim fiet, vt audita commodius retineat, & libentius redeat. August. item his qui multa habent proponenda populo hoc dat consilium. Eligantur, ait, quædam mirabiliora, quæ suauius audiuntur (intelligo ego modo sint vtiliora) & hæc tamquam inuolucris ostēdere, statimq; à conspectu abripere non oportet, sed aliquantulum morando, quasi resoluere, & expandere inspicienda atque miranda animis Auditorum. Cætera verò celeri percursione miscendo contexere, ita fiet, vt illa quæ maximè commendari volumus, magis emineant, nec ad ea fatigatus perueniat, quem narrando volumus excitare, nec illius memoria confundatur, quem docendo debemus instruere.]

[Margin notes: Concionis breuitas. — *Orat. in S. Bapt. init.* — *De catech. rud. 3.*]

Liberè

Liberè ac seriò dicat Ecclesiastes. Cap. X.

ARbitror autem ei Auditorem attentas præbiturum aures, qui seriò ac liberè agat in suggestu. Planè libertas in dicendo videtur apprimè necessaria Concionatori, vt cum auctoritate, ac sine timore causam suam, seu Dei potius proponat, ita vt dominari in omnium animis videatur, verecundè tamen non insolenter. Quod si populus eum timidè agere aduertat facilè iudicat esse in ea facultate Tironem, vel minus sincerè annunciare verbum Dei. Ambros. nihil ait in *Lib. 5. epist.*
Sacerdote tam periculosum apud Deum, tàm turpe apud ho- *29. ad Theo*
mines, quam quod sentiat non liberè denunciare; siquidem *dor. Imp.*
scriptũ est: Et loquebar de testimonijs tuis, & nõ confundebar, *Psal. 118.*
& ad Ezech. fili hominis dedi te speculatorem domui Israel, & *Ezech. 3.*
audies de ore meo verbũ, & annunciabis eis, & allegans illud
Isaiæ, Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas *Isai. 40.*
Sion, non decet (inquit) qui euangelizant omnibus gratiam, & salutem timidè id facere, ac summissè, quasi latere studeant, sed tamquam in excelso, & omnibus conspicuos, clara voce, quæ aures penetret vt tuba, & quæ sit metu libera.]
Basil. in sententijs moralibus docet cum summa libertate *Reg. 70. c.*
prædicandam esse doctrinam Dominicam, & dandum testi- *13.*
monium veritati, licet aliqui sint, qui nos id facere prohi- Libertas sine
beant, & quoquo modo, vel ad mortem vsque persequantur, timore vano.
& confirmat testimonijs Domini, Matth. Quod dico vobis in *Matt. 10.*
tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta, & Ioan. Ego semper docui in synagoga, & in *Ioan. 18.*
templo quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Act. 5. Cum diceret Apostolis Princeps Sacerdotum, Præcipiendo præcepimus vobis, ne doceretis in nomine isto, & ecce replestis Hierusalem doctrina ista. Respondentes
Apostoli dixerunt, Obedire oportet Deo magis quam homi- *Act. 20.*
nibus. Et Paul. Spiritus sanctus per omnes Ciuitates mihi protestatur, dicens, quoniam vincula, & tribulationes Hierosolymis me manent, sed nihil horum vereor, nec facio animam meam preciosiorem quam me, dummodo consumem cursum meum, & ministeriũ verbi, quod accepi à Domino Iesu testificari Euangelium gratiæ Dei. Et ad Galat. Si homi- *Galat. 1.*
nibus placerem, Christi seruus non essem, quo verbo significat Paulus, non posse eos liberè verbum Dei prædicare, qui vt

hominibus placeant, non audent quæ oportet, loqui. Ille autem liberè vitia poteſt reprehendere, qui in actionibus ſuis huiuſmodi præbet exemplum, vt vita orationi reſpondeat. Paulus Tito, Præcipe, & doce, ait, cum omni imperio, in quæ verba Gregor. cum imperio ait docetur, quod prius agitur quàm dicatur, nam doctrinæ ſubtrahit fiduciam, quando conſcientia præpedit linguam, non ergo ei poteſtatem elatæ locutionis, ſed bonæ fiduciam inſinuat actionis.]

Tit. 2. *23. Moral. c. 7. in fin.*

Libertas ſit modeſta.

Addo, eam debere eſſe in dicendo libertatem, vt ſit Concionator ſemper memor modeſtiæ cuiuſdam, ne nimia libertas degeneret in audaciam, & arrogantiam, quia aliquando tum iudicium in Concionatore, tum animi demiſſio deſiderari videtur, cum quis ſuæ vel doctrinæ, vel auctoritati ſupra modum confidit. Sapienter Chryſoſt. Vocis, ait, libertatem permulti vſurpare poſſunt, at illa eadem vti decenter tempore conſentaneo, & congrua tum menſura, tum prudentia adhibita magni admodum animi, & admirabilis fuerit.]

Lib. contra gẽtes, de S. Babyla.

Serio agendum, & cum efficacia.

Cæterum inter ea quæ Concionatori conueniunt, & huic libertati proximum eſt, illud mihi videtur inter prima referendum, vt quæ dicit ſerio dicat, & ea efficacitate, quam rerum quas tractat natura exigit. Multi enim recitare aliquid ex ſcripto magis exercitationis cauſa, ac ſi eſſet oratio declamatoria, in qua Tyrones in Academijs ſeſe exercerent, quam Chriſtianè ex ſuggeſtu concionari videntur, vt cauſa poſtulat ſummi momenti. Ijs verbis vtatur ea dicendi vi, & ratione, qua quis negocium ſuum in re graui ageret, in qua ſumma bonorum ſuorum ſita eſſet, adeo vt ſi victor fuerit, magnum aliquod lucrum ſit reportaturus, ſin cauſa cadat, in magnam inopiam ſit redigendus. Ita debet affici, ita agere Concionator, ac ſimul exiſtimare, dum hæc exiguntur illud in ſe conuenire Apoſtolicum, Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ, nam verè exiſtimanti videatur indignum non plus poſtulare à Concionatore Chriſtiano, quam ſtudium Oratoris prophani, quæ enim cauſa vlla, quamuis de toto terrarum agatur imperio, conferri poteſt cum noſtris, vbi res eſt de meritis & ſanguine Chriſti, de regno cæli, de ſumma, æternaque miſeria vel felicitate; ſed profectò hoc è ſententia numquam cedet, niſi verè Concionator Dei ſpiritu illuſtretur, & benè ſit animo affe-

Rom. 6.

affectus, vt verba ex intimo animi sensu proueniant. Gregor. explicans verba illa, Et comedi illud, & factum est in ore meo sicut mel dulce ait; Liber qui viscera repleuit, factus est dulcis, quia ipsi de omnipotente Deo sciunt loqui, qui hunc didicerunt in cordis sui visceribus veraciter amare, in eius quippe ore Scriptura sacra dulcis est, cuius viscera mandatis illius replentur. Ad prædicandum namque plus conscientia sancti amoris ædificat, quàm exercitatio sermonis, quia amando cælestia inter semetipsum Concionator legit quomodo persuadeat, quomodo despici debeant terrena.] *Lib. 1. in Ezech. ho. 10.* *Ezech. 3.*

Vt autem seriò dicat, quæ dicit optimum arbitror esse remedium, vt quæ alijs dicturus est, sibi ipsi primum persuadeat, nam vix alijs poterit, quæ sibi non potuit persuadere, qui enim solo studio, ac lectione librorum paratus, ad dicendum venit, quando alijs prædicat, ipse sibi quod prædicat non sentit, ideoq; nec seriò agit. Si de ira Dei loquitur, terrere alios poterit, ipse non timet; si de misericordia alios consolatur, ipse non gaudet, quia scientia, quæ de solis lectionibus est, de ore procedit, quæ autem de Spiritu sancto est, de corde prouenit, nec solum dicitur, sed & sentitur, non tantum in Scripturis legitur, sed ex corde suggeritur. Rursum seriò dicemus, si non solum ad alios erudiendos, excitandosq. tendat sermo noster, sed vt nos ipsi verbis nostris proficiamus, & post concionem seruemus. Est Gregorij præceptum dicentis: Cum ipsa sua Doctoribus verba ad memoriam reuocantur, erubescunt non seruare quod dicunt. Vnde Salomon ait, Anima laborantis laborat sibi, quia compulit eum os suum. Os enim nostrum nos compellit ad laborem, quando per hoc quod diximus à vitijs refrenamur, quia turpe nimis est ibi nos negligendo cadere, vnde prædicando conati sumus alios leuare.] Quod præceptum exemplo suo confirmat Chrysost. qui de se ipso ita loquitur: Cum vos exhortamur, non ad vos dumtaxat, sed ad nos, qui orationem habemus, & loquimur & loquemur; siquidem & nos doctrina, consilio, monitione egemus, neque enim nos sine peccato sumus.]

Remediũ vt serio dicat.

Hom. 18. in Ezech.

Hom. 13. in Ioan.

Ad

Ad res ipsas singillatim descendat. Cap. XI.

SEd illa industria videtur mihi inter primas habenda, si velis auditores in Christianis moribus promouere, & fructũ ex concionibus elicere, vt quæ dicuntur. Primum quidem non generali quadam & quasi abstracta speculatione contineantur, sed ad particulares actiones ex illa vniuersa ratione descendant; deinde vt ingenio, & captui auditorum sint omnino accommodata. Primum illud sic explico; cum duplex oratori sit proposita quæstio, vt alibi diximus, altera quæ thesis dicitur, & res in vniuersum cõplectitur, altera quæ singillatim res ipsas additis conditionibus tractat, & Hypothesis appellatur; hæc ita verset Christianus orator, vt hypothesim aptè ad thesim, thesim ad hypothesim reuocet. Hoc posterius tamen ad dicendum erit accommodatius, vt nimirum quæ in vniuersum dicta sunt, ad ipsas singulares transferat, & ad humanas potissimum quæ vsu veniunt actiones accomodet, quod qui olim rectè præstabant Oratores, regnare in Iudicijs, dominari in concionibus dicebantur. Contra vero ieiuni, exiles, nullius ingenij, oratores putabantur huius rei imperiti, quod præceptum quandoquidem magni momenti est, paulo fusius à me enucleandum erit.

Ad hypothesim, & singularia descendat. Præcipua Industria est, vt Ecclesiastes cum doctrinam aliquam vniuersam tractat, ne maiorem in ea temporis partem insumat, sed ad singularia descendat, ea quæ dicit Auditoribus suis moribusq; eorum accommodet, increpando peccatores, instituendo, hortandoque varios personarum status. Nam amplæ quædam doctrinæ nisi ita applicentur, non magnam vim ad componendos animos habent, sic Arist. sermones morales eo vtiliores esse docet, quo magis ad singularia descendunt, & nisi ita fiat experientia constat plerosq. auditorum ita ieiunos redire domum, vt venerant, qui magna oratione onerati nihil penè quod ad praxim faciat singularium actionum audierint. Magnum hoc dicentis vitium est eiusque proprium, qui non tam curet, vt populus proficiat, quam vt ipse docti nomen, & popularis gloriolæ auram ex multiplici doctrinarum genere colligat. Quare qui ad Dei gloriam, & animarum salutem id munus exercet, det operam primo, vt doctrina quam affert non subtilioribus sit inuoluta quæstionibus, hæc enim non potest facile ad mores hominum

in Eth.

applica-

applicari. Ei simile hoc præceptum est, quod N.B P. Ignatius in Exercitiorum spiritualium libello docet, & tam multi spiritualis vitæ magistri præscribunt, vt nimirum, qui meditationi vacat, considerationem mysterij ad suos vsus trãsferat, videatque quid ipse debeat ad suæ animæ vtilitatẽ ex eo colligere; hic enim est meditationis fructus, eodem modo Ecclesiastes non eum esse suæ concionis fructum intelligat, si thesim aliquam accuratè prosequatur, ac eruditè multa afferat, sed vt ea ad praxim singularium rerum accommodet, vt omnes intelligant quid sibi, & quomodo sit faciendum, agnoscantque in hunc scopum propositam esse thesim. Secundò, vt non solum in fine concionis fiat aliqua breuis applicatio, ad mores, vt nonnulli faciunt, quasi verò paucula verba, id quod præcipuè spectatur & quæritur, præstare possint, sed in tota concione imò ab ipsomet prohemio iacienda sunt fundamenta quædam, & parandus auditor ad has actiones, & in singulis membris orationis, iungenda vniuersalia cum particularibus, quam obseruationem, qui tenent, ij fructum solent colligere vberrimum, cum alij vix modicum referant, ita Chrisost. Non tam multi (ait) ad Christum sectandum adducuntur, quando magnificum aliquod, & altum de Deo dicitur, quàm cum ad humiliora, & ad salutem auditorum accommodatiora descenditur] Videsne ex Chris. in quo fructus concionis consistat? & affert exemplum Ioannis Baptistæ, cuius prædicatio, quod esset valde particularis, quoniam digito Christum ostendebat, Ecce agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi; ideo is sequutus est fructus, vt aliqui Christum sic ostensum sequerentur] Hoc ipsum præceptum possumus, in sacris literis vbique animaduertere, Nam cum Isaias primò conquestus esset generatim, subdit lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum, quærite Iudicium, subuenite oppresso, defendite viduam. Christus etiam cum de iudicio Dei plura dixisset ad mores orationem conuertit, attendite inquit ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate, & alibi passim id apparet. Quare vbi quis enormitatem peccati exaggerauerit, commonere auditores debet, aliquorum nominatim peccatorum, quibus putet eos esse obnoxios, atque aliquid singillatim quod faciat ad euitanda peccata docere. Eadem ratione vbi de prouidentia Dei in vniuersum dixerit etiam singulare eius patrocinium erga nos ostendere, & ad fiduciam in Deum hortari; si de patientia in aduersis verba faciat, ponat

Fructus concionis, in qua re sit.

Hom. 17. in Ioan.

Ioan. 1.

Isai. 1.

Luc. 21.

Iob. 1. nat ob oculos Iob dicentem, si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? & Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum, vt qui premuntur aduersis, eius viri exemplo Deo benedicant. Ratio autem hæc ad vsum reuocandi, quæ dicta sunt, est duplex nempe ea ipsa quam vitæ spiritualis magistri docent, etenim hi sapienter admonent, vt qui benè viuendi disciplinam, & quasi artem addiscunt, omnia eius theoremata, axiomata, præcepta in vsum conferant, primo commentationis, ac meditationis, deinde actionis, ac propterea docent ipsi viam, per quam discipulus sciat audita ruminare, & ad meditationis exercitationem conuertere, deinde modum explicant quo eadem oporteat re ipsa perficere, & executioni mandare. Duplicem hanc praxim etiam concionator auditoribus explicet suis, vt qui audiunt ad vtrunque referant, meditando, atque agendo, & experietur inde (Deo iuuante) profectum amplissimum.

Duplex ratio reuocandi ad vsum quæ dicũtur

Ad captum Auditorum se accommodet. Cap. XII.

HVic obseruationi Secundam non dissimilem subijcio, vt omnino curet Christianus Orator ad captum auditorum se & omnia, quæ dicit accommodare, & vbi opus est ad humilia descendere cum hoc nequaquam de eius grauitate quidquam detrahat, quin potius maximè diuinæ voluntati, verbique Dei authoritati consentaneum sit. Verbum ipsum æternum debet imitari, Christum nimirum, qui cum in forma Dei esset, exinaniuit semetipsum formam serui accipiens, factus obediens vsque ad mortem Crucis, & factus pro nobis maledictum, vt eos qui erant sub maledicto legis redimeret, qui dicebat multa habeo vobis dicere, sed non potestis ea portare modo. Non omnibus (inquit Isid.) vna eademq. doctrina est adhibenda; sed pro qualitate morum, diuersa exhortatio erit doctorum, sicut periti medici, ad varios corporis morbos diuerso medicamine seruiunt, ita vt iuxta vulnerum varietates medicina diuersa sit.] Audi D. Paulum, siue mente excedimus Deo, siue sobrij sumus vobis, charitas Christi vrget nos, quomodo (ait August. de verbis Pauli loquens) paratus esset impendi pro animabus eorum, si eum pigeret inclinari ad aures eorum? hinc ergo factus est paruulus in medio nostrum, tanquam nutrix fouens filios suos, non enim delectat, nisi amor inuitet, decurtata, & mutilata verba immurmura-

Phil. 2.

Gal. 3.

Ioan. 16.

Lib. 3. de summo bono c. 43.

2. Cor. 5.

murare, & tamen optant homines habere infantes, quibus id exhibeant, & suauius est matri minuta mansa inserere in os paruulo filio, quam ipsam mandere & deuorare grandiora. Ne ergo recedat de pectore cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fetus operit, & susurrantes pullos confracta voce aduocat, cuius blandas alas refugientes, superbis præda fiunt alitibus] Conuenit cum August. Hieron. vbi concionatores nubibus comparat. Has aquas (ait) de superna abundantia defluentes ligat Deus in nubibus suis, vt vnicuique secundum capacitatem cordis sui tantum doctrinæ tanquam aquam effundant, quantum suscipientis possibilitas patitur, ne simul fortassis effusæ obsint cordibus minus valentibus abundantiorem suscipere doctrinam.] Adde & Greg. vbi explicat illud Exodi de phialis, & ciathis. Iubente Domino non solum phialæ, sed etiam ciathi præparantur, quid enim per phialas nisi larga prædicatio; quid per ciathos, nisi minima, & tenuis de Deo loquutio designatur?] Chrisostomus quoque dicit, omnibus communis proponitur indigentibus medicina, vnumquemque auditorum, quod ad suum morbum facit oportet accipere, si vnus tantum esset Auditor non esset necessarium multiplicem habere sermonem, sed in tanta concione, plurimos affectus esse credibile est; ideo varia oratione vtendum, vt vnusquisque id quo indiget inueniat.] Denique Ambrosius (vt non desit nobis copia testium) explicans Pauli locum quis supplet locum Idiotæ? quomodo dicet Amen, qui nescit quid dicas? Imperitus (ait) audiens quod non intelligit nescit finem orationis, & non respondet Amen, id est verum, vt confirmetur benedictio.] Adijcio tertiam admonitionem eiusdem generis, vt scilicet studeat naturam loci, & hominum apud quos dicit & mores perspectos habere, eorumque studijs, & moribus quantum commodè fieri potest seruiat. Quod si politicum hominem (vt scriptum reliquit in sua Republica Plutarchus) Ciuitatem rectè administrandi cupidum magnopere oportet nosse mores Ciuium, vt eos quo velit facilè flectere queat, quidni hoc ipsum oratori Christiano necessarium iudicemus, qui etiam profitetur artem, quæ teste Aristotele ex politica, & dialectica conflata est? Adde etiam vt loquatur aptè ad necessitatem eorum; nam si sermonem habeat ad sanctimoniales, si ad magistratus, si ad artifices, si ad Prælatos, si ad milites sermo auditoribus aptus esse debet. Quare qui nouus quopiam mittitur, vtile erit, vt

In cap. 20 Iob.

Libr. 20. Mor. c. 2.

Hom. 22. in Ioan. initio.

1. Cor. 14.

Mores loci concionator perspectos habeat.

quærat

quærat à viris prudentibus de rebus quæ in commune vtiles concionibus esse possint, quæ peccata eo loci magis correctione indigeant, quæ pietatis opera possint commendari. Tam salutare consilium dabat noster B. Pater Xauerius, quem Indorum Apostolum ritè vocare possumus, in quibusdam literis ad Patrem Gasparem Barsæum, egregium Concionatorem in hæc verba: Si ignotum in oppidum veneris, prima cura erit ex probatæ fidei, & virtutis viris cognoscere oppidanorum, incolarumq; vitia & negotia inibi contracta. Caput quippe est ad homines iuuandos gentis vniuersæ ingenium, ac mores nosse, & quoad liceat, singulorum morbos animorum, qui diffideant inter se, qui inimicitias gerant, quæ fraudes, quæ iudiciorum iniquitas, quæ fides testium, quæ Iudicum corruptio, & ab ijsdem viris peritis & prudentibus inquirere, qua tandem oporteat incedere via ad illorum mores, mentesq. sanandas; monebat etiam Concionatorem, vt eorumdem quorum saluti vult consulere, sensus, mores, honestæq; vitæ impedimenta perspiciat & agnoscat, hoc dicebat esse viuos lectitare libros, docentes multa, quæ in mortuis libris nequaquam reperias.] Postremò etiam illud hic aduertat Concionator, ne omnibus facile præbeat aures, neque omnes consulat, sed aliquos viros graues secretò. Neque enim est vtile si id diuulgetur, propterea neque in concione se quippiam ab alijs accepisse significabit. Apponat huic doctrinæ sigillum August. qui docet pro personarum diuersitate variandam, & temperandam esse orationem, vbi etiam addit modum orationis huius variæ à charitate dictari. Ipsa, inquit, charitas alios parturit, cum alijs infirmatur, alios curat ædificare, alios contremiscit offendere, ad alios se inclinat, ad alios se erigit, alijs blanda, alijs seuera, nulli inimica, omnibus mater.]

Lib. de cath. rud. c. 15.

Pro his, qui in Pagis Conciones habent. Cap. XIII.

VLtimum præceptum, quod proxima obseruatione iam dicebamus latè admodum patet, idcircò explicandum distinctius erit per partes. Sunt enim quædam Auditorum genera adeò inter sese diuersa, vt peculiarem quandam in Oratore prudentiam, & industriam requirant. Quid enim tam diuersum, quàm concionari, vel in rusticorum pagis, vel in Principum aulis. Separatim igitur de vtroque hoc genere an-

re antequàm ad alia hominum genera progrediamur, dicendum eſt aliquid, vt noſtri Oratoris vbique labor cum fructu ſit.

Qui Apoſtolicum euangelizandi munus exercet, ſi offeratur occaſio, vt ad Vrbes non magni nominis, vel etiam in pagos ruſticorum mittatur, diuinam ſementem facturus, dedignari nequaquam debet huiuſmodi hominum ſalutem,& animarum conuerſionem, pro quibus Dei filius animam ſuam poſuit. Imò vt alibi docuimus, oblatam à Deo ſibi occaſionem ſumma promptitudine voluntatis complecti,quamuis enim talia loca minus plauſus habeant, tamen in his ſæpe plus vtilitatis cum minori difficultate, ac labore colligitur, quam ab his qui in aulis Principum conciones habent. Adde quod maior eſt apud ſimplicem plebem, & humilitatis, & omnium virtutum occaſio, in aulis verò ingens periculum, ne mores aulici addiſcantur. Ac de pagis hæc dixerim. Primo multum refert, vt tempus quo fit miſſio ad pagos, & huiuſmodi loca ſit oportunum,& commodum incolis, nam tempore meſſium colligendarum, aut vindemiæ, aut alijs temporibus, quibus occupantur ſuis operibus vix vacuas aures præbebunt admonitionibus. Nec ſine cauſa Spiritus ſanctus illam prudentiæ regulam docuit, Scribe verbum in tempore vacuitatis; eodem modo debent ſeligi horæ magis accomodatæ, in quibus facilius, & cum minori damno negotiorum domeſticorum poſſint ad templum conuocari, diebus verò feſtis non ſolum mane, ſed etiam à prandio iterum inuitari poſſunt, vt conueniant quo tempore aliquid tradi poterit, quod ad inſtructionem practicam vitæ Chriſtianæ, vel ad catecheſim pertineat, præcepta Decalogi, aut vitia capitalia, vel aliquid ſimile declarando. Secundo curet qui mittitur, vt habeat literas (vt vocant) commendatitias Epiſcopi, ſub cuius cura locus eſt, vel Vicarij generalis, quæ tanto vtiliores erunt, quanto benigniores. Proderit valdè, vt experientia compertum eſt aliquod deferre Indulgentiarum diploma, quæ communicentur ijs,qui ad ſermones,ad doctrinam Chriſtianam, ad confeſſiones accedent. Tertio, illud item curet, vt in Pago gratiam Archipresbyteri, & Sacerdotum qui ibi commorantur, & aliquorum ſæcularium,qui ſunt eo loco primarij ſibi conciliet; horum enim opera, & amicitia plurimũ iuuare ſucceſſum poteſt, & plurimum ſi abſit impedire. Quarto, vtile erit ſi poſſit habere Templum domicilio ſuo vicinum,

Regulæ ſeruandæ in Pagis.

Tempus oportunum. *Eccl. 38.*

Literæ.

Beneuolentia.

cinum, nam & commodius qui necessitatis spiritualis gratia, eius opera vti volent, & cum maiori libertate accedẽt, quam si cum alijs oppidi Sacerdotibus, & Parocho degat. Quinto, quod generatim supra docuimus, & hic locum habet, vt cognoscat prudens Christi præco ex illis peritis, ac fide dignis quænam spiritualia emolumenta possint eo loco percipi, tum in catechesi instituenda, tum in inducenda Sacramentorum frequentia; an sint aliquæ inimicitiæ, & qua via pax cõciliari possit; an & quæ vitia ibidem vigeant, quæ adhiberi possint remedia. Sexto, instituat vsum Doctrinæ Christianæ edocendæ, si ibi non sit, vel conetur erigere iacentem, ac promouere viam, & rationem docendi, qua vtiliter exerceatur, atque vt institutio sit firma; vtile est curare (quod passim in Italia videmus) vt Oratorium aliquod, aut Congregatio huic sancto operi patrocinetur ac præsit, & ipsemet interim conuocet in aliquod templum, pueros doceat, exerceatque, vt exemplo suo alios ad idem opus vtiliter obeundum incitet simul, & erudiat. Septimo, si pium aliquod sodalitium ibi sit aliquo modo collapsum, facilius fortasse erit, ac fructuosius instaurare, quam nouarum Sodalitatum fundamenta iacere præsertim si addatur lex aliqua ad maiorem fructum spiritualem, vt esset statis temporibus Sacramentorum vsus & Nosocomia inuisendi, componendi paces, vel quid simile, maximè ei regioni necessarium. Octauo, vtile est conciliato sibi ante Magistro, adire interdum si ibi sit, literarium ludum, & habere conciunculas aliquas ad ipsos discipulos, explicando quæ eos scire oporteat circa Dei cultum ac veneratiõẽ, circa parentum obedientiam, circa conuersationem, modestiam, & Christianam indolem. Nono, non videtur vtilis valde illa missio, quæ post duos, vel tres dies absoluitur, præsertim si locus habeat multitudinem hominum, est enim talis visitatio similis repentino imbri, qui solam terræ superficiem leuiter aspergit, neque eam fœcundat vt germinet. Pro ratione igitur multitudinis & spiritualium negotiorum diutius est immorandum. Quòd si è diuersis Pagis mittantur, qui nostrum laborem exigant, præstat apud eos diuertere, à quibus spiritualis prouentus vberior expectatur, quàm omnes cursim peruagare, ne curiositati potius, quam animabus studere videamur. Decimo, materiæ quas magis tractare oportet in his locis, & ad quas antequam adiret, comparare se debuit, sunt eæ quæ ad renouationem spiritus, & ad vitia extir-

Notitia loci. — *Doctrina Christiana.* — *Opera pia.* — *Scholæ.* — *Quantũ immorandum.* — *De quibus materijs agẽdũ in pagis.*

extirpanda pertinent. Agat de ijs præceptis Decalogi, quæ pro notitia, quam percipere potuit magis necessaria incolis iudicabit, ac ferè omnia vbique videntur inculcanda. Item de præceptis Ecclesiæ, de Sacramento Confessionis, explicando quæ confessiones sint validæ, vel inualidæ, atque integrandæ, & inuitando ad eas; si qui abusus ibi sint in Matrimonio contrahendo moneat. Agat de oratione frequentanda, doceatq; modũ aliquem orãdi facilem, mane ac vespere, & diebus festis, & modum recitandi Rosarium, doceat examen conscientiæ, deuotionem Beatissimæ Virginis, Angeli Custodis & Sanctorum. Seriò agendum de castitate, atque honestate, de amore mutuo, de dilectione inimicorum, de remittendis iniurijs, quærendo remedia ad id præstandum, accomodata genti, castiget vitia incolis frequentia. Solent autem rusticanis hominibus hæc esse frequentiora blasphemiæ, furta, superstitiones, diei festi violatio, Missæ, vel nulla, vel mala auditio, maledicta, imprecationes, mendacia, periuria, querelæ de Deo ob suam inopiam, choreæ, colloquia vana, & irreuerentiæ in templis Solent in alienos agros immittere animalia, & damna inferre, vendere pluris æquo res, decipere si quem possint, optare aliena, opera non facere fideliter, & agros dominorum non perinde, ac debent exercere. Materia de nouissimis est his locis accomodata, præsertim de morte, & vniuersim loquendo, quæ pertinent ad viam purgatiuam. In his autem rebus tractandis ac docendis, accomodet sermones captui, & vtilitati auditorum; adhibeat similitudines, discat à Christo, qui adeò frequentes miscebat parabolas, & ex rebus obuijs petitas vinearum, agrorum, seminis, torcularis, zizaniæ, gallinæ, fermenti, niuis, glaciei, arborum, &c. Afferat exempla tum vera, tum apta, hæc enim plurimum pro his locis valent, non misceat ficta miracula, erubescat omnino ea dicere, quæ audientes non capiunt. Vndecimo denique curare debent Concionatores his maximè locis, vt plus exemplo, quam verbis se se Doctores præbeant, vt populi simplices, ac rudes, magis videndo, quàm audiendo instruantur, dum vident eos in laborum tolerantia bene patientes, in amore, & charitate erga omnes, benignos, victu moderato contentos, & parco; non quærere quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, & commoda spiritualia eorum optare, non sua lucra. Hæc autem tota instructio ad eos potissimum dirigitur Religiosos, & Sacerdotes, qui ex obedien-

Vitia rusticanorum.

Modus concionandi in Pagis.

Exemplum vitæ ac [illegible]rum.

tia mittuntur ad animas lucrandas, vel ex charitate sincera id sibi operis deposcunt; nam experientia constat nouos aliquos Concionatores, hæc loca ambire non hoc consilio, sed lucri alicuius temporalis gratia, qui quidem, optandum esset, vt quo magis inopia vrgentur rectè intentionem disponerent, & Christo freti, qui dixit: Quærite primum Regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis, toti in spirituale populorum adiumentum incumberent, verumtamen passim in eo peccatur; sæpè audiuimus multa oppida horum affectatis concionibus, & malis exemplis non solum adiuuari; sed grauiter offendi. Episcoporum esset occurrere, ne nisi viris probatæ vitæ, idoneæq; doctrinæ, ac maturi iudicij, huiusmodi functiones imponerentur, sed iam abeamus ex Pagis in aulas.

Matt. 6.

Pro his qui in Principum aulis concionantur. *Cap. XIV.*

PRimum omnium qui in aulis Principum hoc munus exercet, sanctæ solitudinis quantum poterit, memor sit, nunquam spectetur in aula & Palatio, numquam cum Principe, nisi quando accersitur, vel negocium graue vrget, quod ad Principis salutem, aut aliter ad diuinam gloriam spectet. Neque cum aulicis multum temporis ponat, tum quia familiaritas contemptum parit, tum ne temporis adeò pratiosi iacturam faciat, vt custodiæ sui, rebusq; diuinis, ac studijs vacet; dum autem cum ijs agit, ostendat se tamquam patrē, & spiritualium rerum magistrum, pia colloquia ferat, ad Confessiones adhortetur, & aliæ Christianæ vitæ exercitia, data occasione, explicet; talis sit vt qui ad eum venerint magis ob fructum aliquem animæ suæ, quàm ob alias causas accedant. Secundo, in concionibus vitet plurimum, nec notet, aut describat vitia Principis; exulceraret enim id Principem, vilemq; eius auctoritatem, & odiosum ipsum popularibus redderet, esset autem ex re, captata sagaciter occasione ex Scripturis sacris vel prophanis explicare aliqua loca, in quibus virtutes commendantur contrariæ vitijs, quibus ille subest; hoc enim cum minori scandalo auditur, & sine rubore ab eo, qui tali commonitione indiget. Exempla etiam Principum qui benè se gesserunt, vel inter Christianos, vel inter Ethnicos honestius afferuntur. In quibus etiam cautè agendum,

Nimia consuetudo cū aulicis fugiēda.

Prudentia in reprehensione.

dum, ne aduertant aulici hæc dissimulanter ad Principem arguendum dici, sed de prudentia in reprehensionibus generatim tenenda inferius agam, quæ etiam huic loco deseruire possunt. Tertio, curet vt ita concionetur, vt & Princeps, & Optimates omnes intelligant Concionatorem loqui cum magno pondere, & ostendat verbis reuerentiam, & amorem quem erga Principem habet, & quem omnes habere debent, & curet tum in concione, tum extra in familiaribus colloquijs, vt gratiam Principis conseruet, ita tamen ne more aulicorum, & politicorum agat, verbis quæ adulationē sapiant, sed cum grauitate Religiosa, & submissione, simul etiam ad maiorem Dei laudem conetur habere, & conseruare apud Principem, viri pij & docti opinionem, & cui primum Dei gloria, deinde Principis ipsius bonum maximè cordi sit. Quarto, in concione tanto magis fugiat omnem suspicionem adulationis, nec veritatem, vbi opus est, taceat seruando eam, quam dixi modestiam, magis amet nomen seueri, quam blandi, ne sit de eorum numero, qui cum suis Principibus nihil sincerè, veréq; agunt, sed eorum Euangelij præconum, qui ex zelo gloriæ Dei veritatem loquuntur. Denique duo hic extrema vitanda, sunt, Adulatio, & inconsulta libertas, seu licentia, aliqui enim quia legerunt in sacris literis Prophetarum voces & exempla; Ioannis quoque Baptistæ constantiam, hinc existimant, esse ipsis quoque libertate vocis vtendum, nec concionatorem, nec verbum Dei alligari oportere, sed consideranda sunt multa, quæ magis prudentiam exigunt, & iudicium, quæ non facilè possunt præscribi. Alij verò, siue decepti specie modestiæ, siue corrupti ambitionis, & captandi fauoris ignauia toti sunt in eo, vt aures Principum blandè titillent. Quare Deo se hac in parte commendet, vt à Spiritus sancti vnctione doceatur, & neque ad vnam, neque ad aliam partem declinet, & grauium virorum consilium audiat libenter, debet tamen Concionator coram Principe causam populi, tanquam Patronus pupilli agere, modo id nulla cum significatione arrogantiæ faciat, quasi velit potestati Reipublicæ administrandæ, leges præscribere, sed cum magna consideratione, modestia, submissione, atque etiam vrbanitate. Postremò illud admoneo, quoniam res est difficilis in aula, & cum aulicis ita viuere, vt nihil detrimenti religionis simplicitas, & interioris hominis deuotio ac Spiritus patiatur (quod vtinam experimento multorum non constaret, qui ex

Amor in Principem.

Sinceritas dicendo.

Duo extrēma vitanda.

multo aulæ conuictu eius mores & spiritum politicum, vt vocant, seu aulicum hauserunt) curet quantum potest, vt Deo, & sibi vacet, suis horis, vt quantum ex vna parte periculi, & distractionum spiritus patitur, tantum ex altera spiritualium præsidiorum vigore resarciatur.

Diuersorum statuum ætatum, & conditionum homines, quomodo instituendi. Cap. XV.

CVm multa sint in Ecclesia Dei hominum genera, & varii diuersarum facierum (vt Paulus loquitur) status & conditiones, videtur in hac parte, ea esse debere Concionatoris prudens industria, vt si velit fructum ex singulis statibus decerpere singulorum etiam mores animaduertat, vitia corrigat, malis oportuna adhibeat remedia, in suo quemque munere strenuè obeundo adhortetur. Ita fiet, vt sicuti corpus totum tunc benè habet, cum singula eius membra benè affecta officio suo ritè funguntur, ita feliciter agatur cum Ciuitate, cumq; Ecclesia Dei, si pro ratione sui status quisque dignè ambulet vocatione qua vocatus est. Ob hanc causam idem D. Paulus in suis epistolis diuersos status instruit Patres, filios, dominos, famulos, rectores ac superiores, & subditos, & id genus alios, & vt hoc ipsum faciant monet Timotheum, & Titum. Propterea & ego hoc loco non esse ab institutione hac alienum arbitror, quin imò maximè conueniens, & oportunum si aliqua circa præcipuos hominum status adnotauerim; in quibus vel corrigendis, vel promouendis Euangelici Oratoris appareat industria. Sed aliqua prius generatim adnotabo. Illud primo loco, in Ecclesia Dei esse duo genera statuum. Primum politicum, & humanum; alterum diuinum; cum enim Ecclesia duplici vita constet, ac viuat, vtrumque requirit genus. Ad primum pertinent coniugati Patres familias, Rectores Vrbium, ac Regnorum, exercentes diuersa munia in Ciuitatibus, Mercatores, Aduocati, Milites, artifices, & alij huius generis multi. Ad secundum verò spectant omnes qui se abdicant vxoris contubernio, atq; dominio rerum temporalium, & se ipsos alligant quibusdam præsidijs, quæ multum prouocant homines ad perfectionem virtutum Christianarum, quæ tantum sunt de consilio non in præcepto. Item omnes hi qui spirituali animarum regimini præsunt, & functionibus

[Margin: 2. Cor. 1.]

[Margin: Admonendi sunt singuli secundum statum suũ.]

[Margin: Duo genera statuum in Ecclesia.]

bus

bus Ecclesiasticis dediti sunt in diuersis gradibus, ad quod caput refertur totus ordo Ecclesiasticus ab infimo Clericorum gradu vsque ad Summum Pontificem. His positis generatim, monendus est concionator, vt interdum modum ac disciplinam eligendi statum vitæ doceat, in quo sit magna prudentia cuique adhibenda. Cum enim ad bonam electionem status duo requirantur Dei scilicet vocatio, & nostra cooperatio, ac consensus, qui Deo vocanti respondeat. Ratione primi, oportebit multis precibus à Deo gratiam vocationis impetrare, vt Deus intellectum instruat ad eum statum eligendum, qui sit diuinæ voluntati, & gloriæ conformis, hoc enim fundamentum oportet in eligendo statu vitæ statuere, vt orem cum Psalmista, Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Et meritò Deum inuocare in hoc maximo negotio debet quisque, quia Dei est proprium, & suis creaturis prouidere, & futuros rerum euentus præuidere, cum nos homines, & ignorantia, præsertim futurorum laboremus in intellectu, & prauis affectibus in malum sæpè propensi simus in voluntate, vt ea sæpè eligamus, quæ in malum nostrum cessura sint.

Modus eligendi statũ.

Psal. 142.

Ratione secundi doceat Ecclesiasticus Doctor multa opus esse diligentia ad inquirendum eum statum viuendi, qui in futurum sit commodior ad Dei gloriam animæq; salutem, tanta enim hic necessaria cura est, quanta in negotio totius vitæ grauissimo, ne contingat postea dicere non putaram. Igitur primum vtile erit à peccatis cor expiare, & per confessionem mundare, vt sit tanquam speculum bene tersum, quod ante Deum expositum, facile Dei recipiat influxus, & voluntatem agnoscat. Consule D. Gregorium de istis copiosè disserentem.

Hom. 21. *in Euang.*

Secundo consilium etiam adhibendum est virorum prudentum, qui discretione spirituum polleant, ita enim Deus per huiusmodi viros, suam solet manifestare voluntatem. Legat etiam historias Sanctorum qualis esset historia, quam copiosè de sua electione scribit Augustinus in libro Confessionum. Tertio assidua, & matura consideratio in hac deliberatione videtur necessariò adhibenda, & iuuabit aliquando, vt huic rei melius, & cum maiore quiete vacet, per aliquot dies in locum à tumultibus, & aliorum colloquijs liberum secedere, vt Deo se, & negotijs expeditiorem præsentet.

A lib. 7. *ad* 10.

Quartò, noster Beatus Pater Ignatius ponit quatuor regu-

Quatuor regulæ super electione status.

las pro bona electione facienda: Prima, vt in ea curet solius Dei intuitu, & eius gloriæ fine moueri. Secunda, cogitet si esset illi aliquis carus amicus, quod ei consilium daret. Tertia, in articulo mortis quid ei magis fecisse arridebit. Quarta, quid fecisse vellet, cum ante Tribunal Dei sistendus est. Hæc de eligendo statu; iam de electo tractemus.

De Prælatis, & Personis Ecclesiasticis. *Cap. XVI.*

Episcopi nomen quidnã eum admonet.

DEscendendo ad singulos status, aduertat publicus animarum instructor, quomodo singulos hortari, & admonere debeat. Primum locum habeat status Ecclesiasticus, in quo Principes sunt Pastores, ac Prælati præsertim Episcopi, quæ vox significat inspectorem, vsitata etiam apud prophanos auctores, suiq; officij rectè Prælatos commonet. Suidas refert Episcopos vocare solitos Athenienses, quos mittebant ad cognoscendum, corrigendumq; statum Vrbium suarum, quod optimè item quadrat nostris Episcopis, à Deo ad hoc ipsum destinatis. Plutarchus in vita Numæ, custodem sacrarum Virginum, Episcopum vocat, & Deum Terminum, quem gentes colebant ad terminos agrorum distinguendos, item vocat Episcopum, & custodem pacis, & amicitiæ, & hoc quoque optimè consonat dignitati. Ea quæ ad Episcoporum, & in vniuersum ad Prælatorum munia pertinent, debet Concionator tenere, vt data occasione proferat, magno tamen iudicio; non enim debet Prælatorum defectus corrigere publicè, nec se gerere tamquam magistrum, ac Doctorem corũ; tamen cum sanctitas eorum, ac zelus maximi ad Ecclesiæ bonum momenti sit; potest ac debet ex scripturis, & sanctis Patribus aliqua depromere, quæ ad hoc faciant, non tàm vt arguere quempiam è præsentibus videatur, quàm locum Scripturæ, vel historiam explicare. Qui volet multa in hanc materiam vtilia legere, percurrat libros quatuor Pastoralis Gregorij: Mihi sat erit primam sententiam referre, quam habet in Prologo, & summam quatuor librorum continet. Pensandum valdè est (inquit) cum rerum necessitas exposcit, ad culmen quisque regiminis qualiter veniat, & ad hoc ritè perueniens, qualiter viuat, & benè viuens qualiter doceat, & rectè docens infirmitatem suam quotidie quanta valet consideratione agnoscat, ne aut humilitas accessum fugiat, aut peruentioni vita contradicat, aut vitam doctri-

Prol. in Past. lib.

Quatuor in Prælatis consideranda ex D.Greg.

na de-

na destituat, aut doctrinam præsumptio extollat.] Et subdit: Prius ergo appetitum timor temperet, post autem magisterium, quod à non requirente suscipitur vita commendet, ac deinde necesse est, vt pastoris bonum quod ostenditur viuendo, etiam loquendo propagetur; ad extremum superest, vt perfecta quæq; opera, consideratio propriæ infirmitatis deprimat.] Hæc autem sunt quatuor, quæ prudentissimus ac diligentissimus pastor D. Gregorius quatuor libris, quadripartita disputatione examinat. Ex quibus verbis colliget Concionator, monendos esse homines, ne has dignitates ambitiosè affectent, & vt qui iam ad eas assumpti sunt id curent, vt vita dignitati consonet, vt bonum exemplum cum prædicatione coniungatur, & doctrina, ac dignitas humilitate ornetur. Munus Prælatorum benè describitur sub allegoria in libris Regum, in basibus columnarum, in quibus insculpti erant Cherubim, Leones, & Boues. Debent enim Prælati veluti bases, populos & Christianam plebem sustentare; ita vt in se repræsentent Cherubin ob sanctitatem, & scientiam; Leones zelo; Boues laboribus obeundis, quæ figura congruit cum visione Ezechielis quatuor animalium cum quatuor figuris, quæ planè viros Apostolicos significant. In Exodo voluit Deus, vt Summus Sacerdos ferret nomina Tribuum Israel, tum in pectore in duodecim gemmis, tum super humeros in duobus Onichinis, quia bonus Prælatus debet cum Christo posse dicere, Ego cognosco oues meas, & nominatim eas voco, & ferre eorum onera per tolerantiam & patientiam. Concionator ante omnia studeat sibi Episcopi gratiam conseruare; hæc enim fermè fundamentum est omnis spiritualis fructus, quem possit ex laboribus suis referre. Magna ex parte hìc locum habet quod supra docuimus in aulis Principum seruandum. Doceat præterea populum quantum debeat omnibus Prælatis honoris ac reuerentiæ, ac nominatim suis, & quantum vicissim Prælati populis, vt illud Pauli seruetur: Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis; ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri. De Clericis in communi vtile est aliquando sermonem habere, ostendendo primò dignitatem quam habent in Ecclesia, præsertim Sacerdotes, quos Deus Angelos suos in Scripturis appellat, quos summo honore vult coli tanquam suos ministros in altissimo gradu collocatos, quibus sui corporis commisit consecrationem, & administratio-

3. Reg. 7.

Figura Prælatis accommodata.

Exod. 28.

Ioan. 10.

Hebr. 13.

Clericorum status quomodo admonendus.

nem, quibus claues Regni cælorum dedit, quos Patres animarum, ac magistros instituit. Secundo, quantum referat ad bonum totius Ecclesiæ sanctitas Clericorum, & exemplum, qua de re pleraque reperiet sub titulo Iuris Canonici, de vita & honest. Clericorum. Ex quo loco intelliget, & admonere poterit quam debeant esse modesti in victu & vestitu, quam alieni à negotijs sæcularibus, quam cultui diuino deditì, quę debent eleganter curare; quanto zelo Dei gloriam, & salutem animarum cōseruare, quàm dediti studio literarum præsertim sacrarum, & Canonum Ecclesiæ, cum dicat Deus, Quia tu scientiam repulisti, repellam, & ego te ne sacerdotio fungaris mihi. Proponat Sacerdotibus illud: Labia Sacerdotum custodiunt scientiam, & legem requirent de ore eius; quia Angelus Domini exercituum est. Aliquando admoneat de temperantia in cibis, & potu; vt non ament esse in conuiuijs, quod prohibetur Concilijs Ecclesiasticis; ne sint in ludis alearum, in comœdijs, in choreis. Explicet rationes quibus intelligant se ad maiorem sanctitatem obstringi, quam alios, tum ratione status, quia sunt lucernæ super candelabrū, nec posset quicquam euenire peius, quàm si verè illud dici queat, sicut populus, ita & Sacerdos; tum quia laici eos maximè obseruant, & scandalum eorum plus nocet, quam aliorum. Significet Clericis verum esse illud Chrysost. Cum video populum indisciplinatum, aduerto defectum esse in radice; idem vocat statum Clericorum stomachum, qui si male habet, omnia membra languent. Hortetur eos maximè ad castitatem Angelicā, vt dignè assistant altari, & vt fugiant cohabitationem mulierum. Nam vt testatur Cyprian. Vt quid sibi adhibuit mulierem, qui ducere contempsit vxorem? omnis inconueniens sodalitas mulierū, gluten est delictorum, & viscum toxicatum, quo Diabolus aucupatur.] Et contra Clericum concubinarium sunt grauissimæ pœnæ. Legatur Hieronym. in epist. 2. ad Nepotianum, & 13. ad Paulinum.

Osea 4. *Malac. 2.* *Isai. 24. & Ose. 4.* *Homil. 44. in 23. Math.* *Lib. de singul. Cler.* *Dist. 32. c. Nullus.*

In his autem rebus tractandis, magna opus est prudentia, ne apud populum vilescat gradus Ecclesiasticus, ne turba occasionem sumat huic statui detrahendi, quod esset magnū detrimentum, ne Clerici contra Concionatorem indignentur, & admonitio nihil proficiat. De prudentia in loquendo, alibi locuti sumus. Ego certè ad præsentes non conuerterem meum sermonem, sed ex Canonibus, ex Scripturis, ex sanctis Patribus, ex rationibus generatim ostenderé, quales mores hic status

Qua prudentia arguendi viri Ecclesiastici.

tus

tus requirat, quam sanctitatem hæc dignitas exposcat. Hortetur item ad celebrandum frequenter, & deuotè sacrosanctum Missæ sacrificium. Qui habent curam animarum moneantur teneri eos ad residentiam, vt patet ex Scripturis: Vigilate in custodia Sanctuarij. Agnosce vultum pecoris tui. Bonus pastor animam suam dat, & ante eas vadit, vocat nominatim &c. Ex Patribus idem docent multi, Hieron. August. Ambros. Rationes etiam colliguntur ex Conc. Trid. Qui Confessiones audiunt habeant tria; zelum animarum, scientiam & spiritum bonum, vt possint per primum deuorare peccata populi; per secundum distinguere inter mundum, & immundum; dirigere animas per tertium. Moneantur eius quod habet Conc. Triden. ne si peccatis conniueant, & indulgentius cum pœnitentibus agant, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant ad manum parata remedia ad vulnera animarum curanda, vt periti medici, & studeant item non solum in via purgatiua pœnitentes iuuare, sed in perfectione promouere, & spirituales reddere. Quarto ad Religiosos, & Moniales cum sermo est habendus, laudabit statum religiosum, qua de re copiosè, & doctè P. Hieronymus Platus in suo libro de bono status Religiosi, ostendat quanta debeat esse differentia inter eos & seculares. Hortabitur eos ad trium votorum perfectam custodiam; ad vitam communem sine proprietate, ac singularitate, ad suarum Regularum, & Constitutionum obseruantiam, ad mutuam charitatem, humilitatem, ad frequentiam orationis, tàm quæ voce, quàm quæ mente fit, & familiarem consuetudinem cum Deo, ad vitæ puritatem alienam à peccatis venialibus, quantum fieri potest, cum hic sit scopus proximus Religiosi, ex Cassiano, ad disciplinæ custodiam in silentio, in modo loquendi, in modestia totius hominis exterioris, in cura omnium sensuum in mensa, in somno, in choro, in cella; ad perfectam obedientiam voluntatis, iudicij, atque operis. Ad vsum librorum, & colloquiorum spiritualium; denique ad exercitia Marthæ, & Magdalenæ, id est vitæ actiuæ, & contemplatiuæ.

[Margin: Curati animarum. *Exod.* 1. *Prou.* 27. *Ioan.* 10. *Epist. ad Ocean.* 3. *Epist.* 58. *Lib. de dignit. Sacerdotali.* *Sess.* 23. Confessarij. *Sess.* 13. & 14. *In collat. Abb. Moysis. c.* 6.]

De Principibus & Magistratibus saecularibus. Cap. XVII.

VEniamus ad statum sæcularem, & Primo loco intelliget quomodo sint monendi Principes, quibus populi subiecti sunt,

seueram contra malos Rectores, sicuti in Numeris suspensi dicuntur Dei mandato Principes Tribuum, qui non præuenerunt peccata illius populi, & tales sunt, de quibus ait Isaias: Principes vestri infideles, socij furum; omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad illos, Et populum meum exactores sui spoliauerunt, & mulieres dominatæ sunt eis, quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? &c. Et, væ qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitiam scripserunt. Denique ostendat quomodo oporteat eos peccata populi præuenire, abusus, & malas consuetudines non tolerare, calamitatibus subuenire, non grauare populares; commune bonum quærere, non propriam vtilitatem, ita tamen omnia hæc aptè, modestè, cautè, sicut sæpius dictum est, agat vt nemini causam offensionis, aut querimoniæ offerat.

Num. 25.
Isai. 3.
Isai. 3.
Isai. 10.

De Nobilibus, ac Diuitibus. Cap. XVIII.

Tertiò obseruet, ac sciat conditiones Magnatum, Nobilium, & diuitum, quorum vitia corrigat, & virtutes promoueat. Mali nobiles, ac diuites laborant his vitijs, quæ debet prudens Concionator incessere, scilicet superbia, & ambitione. Paulus: Præcipe (inquit) diuitibus huius sæculi non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarũ suarum, sed in Deo viuo, & vero. Contemptu inferiorum, qui sibi pares non sunt in nobilitate. Eleuatum est cor tuum in decore tuo, facile despiciunt non solum eos, qui nullos habent honores; sed etiam eos, qui habent si sint noui in aliqua dignitate: vanitate in vestitu, ludis, venationibus, conuiuijs. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. Violentia, Sit fortitudo nostra lex iniustitiæ. Non opprimes proximum tuum, quia enim opibus abundant, quæ omnibus rebus æquiparantur, ob id insolentes euadunt & contumeliosi. Prodigalitate, vnde pereunt sæpè familiæ, quia plura expendunt, quam suppetant contra illud Psalm. Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me. Aliqui eorum, vitam per segne otium transigunt. Aliqui plus nimio delicijs indulgent, vt diues epulo, qui epulabatur quotidie splendidè, & induebatur purpura, & bysso. Aliqui contentiosi, & fouentes factiones. Alij per potentiam (vt ait Iacobus)

Vitia malorum nobiliũ ac diuitum.
1. *Tim.* 6.
Exod. 28.
Isai. 5.
Sap. 2.
Leuit. 19.
Psal. 130.

assuescant Christianæ pietatis officijs à prima ætate. Habeant bonos pedagogos, ac præceptores, dent operam literis. Tobias filium suum ab infantia docebat. Arceantur ab omni cõsuetudine improborum, & occasione peccati, quia corrumpunt bonos mores prauorum colloquia. Vbi errauerint corrigantur, quia certum est illud, Qui parcit virgæ odit filium, & illud stultitia alligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit eam. Intelligant parentes grauiter se peccare, nisi filios rectè instituant, & multos parentes à Deo punitos, & puniendos ob hanc negligentiam. De educatione filiarum Hieronymus scribit plura ad Lætam: Filia, inquit, tua, cantica mundi ignoret, turpia non intelligat, adhuc tenera lingua psalmis dulcibus imbuatur; habeat in addiscendo socias, quibus inuideat, quarum laudibus mordeatur; Modestam habeat non garrulam nutricem; Caue ne cerussa, & purpurissa ora Christo consecrata depingas, ne collum auro, & margaritis, ne caput gemmis ornes, ne capillum, & aliquid ei de gehennæ ignibus auspiceris.] Contra, filij docendi sunt secundum legem Naturæ, ac Dei scriptam, tria ipsos debere parentibus reddere, Pietatem, Obseruantiam, Obedientiam. Prima præbet parentibus subsidium in necessitate, siue spiritus, siue corporis; secunda reddit honorem, Qui non honorat Patrem, & Matrem, maledictus à Deo est. Qui maledixerit Patri, vel Matri, morte moriatur; Tertia iubet seruari omnia iuxta mandata parentum, secundum illud. Filij obedite parentibus per omnia, & secundum legem Deuteronom. Si genuerit homo filium contumacem, qui noluerit Patris & matris, &c.

Tob. 1. *Prou. 13.* *Ibid. 23.* *Ep. ad Lat.* Parentibus quid filij debeant. *Deut. 27.* *Leuit. 20.* *Coloss. 3.* *Deut. 21.*

Domini tenentur curam habere famulorum, ac totius familiæ. Ita Paulus, Et vos Domini eadem facite illis (scilicet quæ vobis fieri velletis si serui essetis) scientes quia, & vester, & eorum Dominus in Cælis est. Et alibi; Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet est infidelis, & infideli deterior. August. de salut. documentis sic monet, Omnibus tibi subiectis, & bonæ voluntatis in domo tua, à maiore vsque ad minimum, amorem, & dulcedinem Regni Cælestis, amaritudinem, & timorem Gehennæ annuncies, & de eorum salute sollicitus, & peruigil existas.] Debent domini amare famulos, præsertim si virtute polleant sicuti seruus Centurionis dicitur fuisse illi prætiosus. Arguenda sunt peccata dominorum in regenda familia, cuiusmodi sunt si nutriant aliquos

Dominorũ cura circa familias. *Ephes. 6.* *1. Tim. 5.* *Aug. de salut. docum. c. 29.*

quos in familia vitijs seruientes, qui malo exemplo vitæ alios domesticos corrumpant, si abutantur opera famulorum ad peccata, vel inimicitias fouēdas, si sint similes ei, de quo Eccl.
Eccl. 4. Noli esse in domo tua quasi leo euertēs domesticos, & opprimens tibi subiectos, si debitam mercedem, ac victum necessarium eis denegent, si plus æquo eos laboribus grauēt, Quomodo autem rectè, ac Christiano modo se gerant, poterunt discere
Sur. tom. 5. ex vita S. Elzeari Comitis, qui optimas regendi familiā leges seruabat, has videlicet, vt omnes quotidie sacro interessent, vt
Leges pro famulis. castè viuerent, alioquin de familia excluderentur, vt qualibet hebdomada confiterentur peccata sua, & semel saltem in mēse communicarent, vt haberent tempus orationis, vt suo tēpore laborarent, vt abstinerent à iuramentis, & blasphemijs, & colloquijs turpibus; vt pacem inter se seruarent, vt abstinerent à ludis prohibitis.] Has easdem regulas ipsis famulis concio-
Ephes. 6. nator debet inculcare, monens eos cum Paulo; Serui obedite per omnia Dominis carnalibus, non ad oculū seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timētes Deū, quodcunq; facitis ex animo operamini sicuti domino, & non hominibus, scientes quod à Domino recipietis hæreditatē retributionis. Moneat famulos, & famulas, vt sint fideles domi-
Gen. 30. nis suis, vt diligenter sibi commissa exequantur, vt Iacob seruiens Laban; non furentur, aut malè administrent bona dominorum; Inter se ita viuant, vt non se iniustè accusent, nō detrahant, non inuideant, non se insectentur mutuò; Denique seruēt quantum possunt regulas S. Elzeari, & conditiones quas Re-
Psal. 100. gius Dauid in sua optabat familia cum diceret; Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum, ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat, qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.

De Coniugibus, Viduis, ac Virginibus. Cap. XX.

QVinto sunt admonendi Coniuges, vt in suo statu benè se gerant Viduæ, ac Virgines. Circa Coniugium antequā homines contrahant, & obligent se matrimonio, admonendi sunt, vt seriò commendent Deo electionē sui status, ne si præcipites ferantur, facti eos postea pœniteat, vt sæpè euenit, cum iam non datur facultas remedij, ob indissolubile matrimonij vinculum. Multas esse matrimonij molestias intelligāt, ne postea cogantur dicere non putaram, de quibus multi ex SS. Pa-

tribus

tribus ſcripſerunt. Qui verò ad eam vitam animum applicuerunt, monendi ſunt eius, quod Angelus Tobiam docuit, Qui matrimonium ita ſuſcipiunt ſicut equus, & mulus, ſuper hos poteſtatem habet Dæmonium. Tu autem accipies vxorem cum timore Domini, & iterum filij ſanctorum ſumus, ita coniungi non debemus ſicut gentes, quæ ignorant Deum. *Tob. c. 2. 8.*

Debent ſe mutuò diligere. Viri diligite vxores veſtras, ſicuti Chriſtus dilexit Eccleſiam, vide quam caſtus, quam Chriſtianus, & honeſtus debeat eſſe amor coniugum; cum contra ſint omni reprehenſione digni, qui amore quodam laſciuo ducantur. Explicet bona matrimonij eſſe fidem prolem, & ſacramentum. Hortetur vt ſe mutuò adiuuent in omnibus in cura rei familiaris, & totius domus regimine, vt ſe honorent ſicut Abraham vxorem ſuam colebat, & ipſa viciſſim illi tum honorem præſtabat Dominum ſuum vocans, tum obedientiam, vt docet Paulus, mulieres debere viris eſſe ſubditas, & honorem exhibere. Coniugum mutua officia. *Ephes. 5.* *Ibid.*

De ſtatu Viduitatis multa poterit ex ſcripturis Concionator afferre, in quibus Spiritus ſanctus hunc Viduitatis ſtatum coniugio præfert, & fructum ſexageſimũ ei tribuunt ſancti, ſicut trigeſimum coniugio, & centeſimum virginitati. Paulus Honora (inquit) Viduas quæ verè viduæ ſunt; Hoc affirmat propter eas viduas, de quibus infra dicturus erat. Adoleſcentiores viduas deuita intelligit eas, quæ cum luxuriatæ fuerint, in Chriſto nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, & ſubdit, ſimul autem & otioſæ diſcunt circumire domos, non ſolum autem otioſæ, ſed & verboſæ, & curioſæ, loquentes quæ non oportet, iamq́; conuerſæ ſunt retro poſt Sathanam. Sunt & aliæ viduæ, quæ licet honeſtè viuant, tamen volunt nubere ſuo tempore, vel ſi non eum animum habeant, tamen non eſt propter Deum, ſed vt viuant maiori cum dominio, ac libertate, & mundi honores ſectantur, ac delicias, & opes. Paulus etiam ait, Vidua in delicijs viuens, mortua eſt; ſed quæ verè vidua eſt propter Deum, eligens hunc ſtatum, ait Paulus; Speret in Domino & inſtet orationibus die, ac nocte, & paulo poſt; Præcipe vt irreprehenſibiles ſint, quales fuerunt Iudith, Anna, & quarum meminit Hieronymus, Paula, Bleſilla, Melania, qualis & Olimpia D. Chryſoſtomi diſcipula. Modum & inſtitutionem talium viduarum habet Hieronymus ſcribens ad Furiam, vbi hortatur ad modeſtiam victus, & veſtitus ſeruandæ continentiæ cauſa; Ad Saluinam item fusè, rurſus ad Geruntiam. *Timoth. 5.* Duplex genus viduarũ. *Tim. 5.* *Ibid.*

Lege

Lege Augustinum libro de Viduitate. Poterit Concionator has admonitiones Viduis proponere; Vt sint contentæ eo statu, neque velint ad secundas nuptias transire, & in eo statu intelligant se multum posse Deo placere, vt maximè afficiantur ad continentiam, & ad pudicitiam, & ad eam conseruandam, fugiant vana colloquia, abstineant à delicijs corporis tàm in vestitu, quàm in cibis. Non debent esse intentæ accumulandis opibus, vt aliquibus contingit, quæ amorem mariti in amorem patrimonij, & pecuniarum conuertunt, sed magis seruiant operibus misericordiæ, Orationi sint deditæ, sicut erat Anna, in Euangelio celebris, quæ non discedebat de templo, ieiunijs, & orationibus vacans; sacramenta frequentent; Habeant Patrem spiritualem, cuius prudentia dirigantur, nec sibi fidant; si iam statutum, ac omnino certum apud se habent non contrahere matrimonium nouum, adhibito etiam patris spiritualis prudente consilio, vtile erit Castitatem voto Deo offerre, ob maius meritum, & maiorem pudicitiæ custodiam; Si habent familiam, dent operam, vt eam diligenter instituant in vita spirituali, & quantum poterunt etiam alias ad Christum adducant.

Leges viduarum.

Luc. 2.

Virginitatis statum ex scripturis, & SS. Patribus laudandi copiosus est Campus. Cyprian. de hab. Virg. Ambros. lib. de Virginitate, Gregorius Nazianz. tractatu de Virg. Hieronym. ad Demetr. ad Eustochium. Bas. lib. de vera integr. Virginitatis. Institutionem Virginis inuenies apud Hieron. Epist ad Demetriadem, quam hortatur ad frequentes orationes, & ad manuum laborem in lana, vel simili opere, etiam si non indigeat ad vitæ vsum, sed vt occupata semper sit. Graues (ait) fœminæ, & maximè Virgines, & Viduæ tibi comites eligantur, quarum probata sit conuersatio, sermo moderatus, sancta verecundia, fuge lasciuiam puellarum, quæ ornant capita, crines à fronte demittunt, cutem poliunt, vtuntur pigmentis, astrictas habent manicas. Illa sit tibi pulchra & amabilis, quę nescit se esse pulchram, quæ negligit formæ bonum. Cincinnatulos pueros, & calamistratos, & peregrini muris olentes pelliculas quasi pestes, & venena pudicitiæ deuita.] Hortatur ad ieiunium. Ieiuniorum ait tibi sunt arma sumenda, & canendum cum Dauide; Humiliabam in ieiunio animam meam, nec vult tamen immoderata ieiunia, quibus ait, cito corpora delicata franguntur, & antea ægrotare incipiunt, quàm sanctæ conuersationis iacere fundamenta.] Ad modestiam & obe-

Epist. 8. ad Demetr. circa fin.

Leges pro Virginibus.

Psal. 34.

& obedientiam imitare sponsum tuum Christum, qui fuit parentibus subiectus, esto auiæ, matrique subiecta, nullum virorũ & maximè iuuenum, nisi cum illis videas, nullum scias, quem illæ nesciant. Rideri, & ridere sæcularibus relinque] Præter orationem temporibus suis: addit, Cibi non sumantur nisi oratione præmissa, nec à mensa surgendum, nisi gratiæ referantur creatori. Egredientes de hospitio, armet oratio, regredientibus occurrat oratio priusquam sessio] Hortatur ad solitudinem, & cautelam in Epistola ad Eustochium. Obtestor ait coram Deo, & Angelis eius, ne vasa Templi facile in publicum proferas, ne Sacrarium Dei quisquam prophanus inspiciat. Oza arcam, quam non licebat attingens, morte subita prostratus est, neque enim vas & argẽtum tam Deo carum fuit, quàm templum corporis Virginalis] D.Basil. ad custodiam sensuum omnium, maximè adhortatur Virgines, Sancta (ait) Virgo sensuum fenestris custodem admoueat rationem, eorumq; ad exteriora progressum, nequaquam transitu libero permittat.

Epist. 22.

Lib. de vera Virginitate.

De Pueris, Iuuenibus, Viris, Senibus, ac Mulieribus. *Cap. XXI.*

PVeri admoneantur vt maioribus deferant, eorumque consilijs adhæreant, & senum doctrinam audiant, vt Christus erat inter Doctores audiens & interrogans, vt ab omni puerili leuitate abstineant. Tobias nihil puerile gessit in opere; vt Tẽpla, & Conciones libenter adeant; exemplo D. Nicolai, studijs vacent à prima ætate. Paulus ad Timotheum, Ab infantia literas sacras nosti. Abhorreant consuetudinem malorum, vt Tobias, Nunquam (ait) cum his qui in leuitate ambulant participem me præbui. Domi se contineant inter suos, sicut laudatur Iacob quod domi moraretur. Assuescant Sacramento confessionis etiam in minimis peccatis, sicut etiam de his minutissimis accusat se Augustinus in confessionibus; Denique vt obseruent illud Ecclesiastici, Fili à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam. Adolescentes, & iuuenes doceantur eam ætatem esse florem totius vitæ, in qua maximè debeant Deo seruitutem exhibere Eccles. Memẽto Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tẽpus afflictionis tuæ, & appropinquent anni de quibus dicas nõ mihi placent, & Malach. Maledictus homo, qui habens in grege suo masculum (hæc est ætas iuuenilis) & votum faciens im-

Pueri.

2. Tim. 3.

Tob. 3.

Gen. 25.

Lib. 10.

Eccl. 6.

Leges pro Iunioribus.

Eccl. 12.

Mal. 1.

immolat debile Domino (hoc est senectam) quia magnus ego, dicit Dominus exercituum, & Hierem. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Explicet tum maximè adhibendam esse diligentiam, quando maiorem difficultatem suggerunt fomes concupiscentiæ, ac perturbationum impetus. Inde enim dicitur Prouer. tria sunt difficilia, & quartum penitus ignoro, quod est via viri in adolescentia sua. Moneat valdè esse periculosum si eo tempore prauos vitiorum habitus cōtrahant, cum habitus difficile amoueatur, etiam in senecta, vt Spiritus Sanctus docet, Adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Proponat huic ætati quanti momenti sit maturè deliberare de statu eligendo, quem tenere debeat tota vita, quam deliberationem difficillimam esse declaret, non solum quia totius vitæ negotium agitur, sed etiam quia debet fieri in ætate, tum imprudente, tum perturbationibus subdita. Quare Deum orandum esse vt inspiret quod ad eius gloriam aptius futurum sit, & animæ suæ salutem, & diu multumque rationes perpendat, antequam certi quicquam decernat, & patris spiritualis ac sapientum adhibenda consilia, & alia quæ supra proposuimus. Admonendi præcipuè sunt, vt detestentur vitium incontinentiæ, ostendendo eius turpitudinem, & mala quæ secum affert, & quomodo debeant occasiones eius euitare, & ante omnia conuictum & consuetudinē eorum, qui incontinenter viuunt, à qua tanquam à peste, & incendio, longissimè fugiendum est. Contra excitandi ad pudicitiæ, atque honestatis amorem, proponendo eius pulcherrimam formam, & tam multa, quæ secum bona omnibus apportat. Mores Iuuenum qui sint, in secunda parte ex Aristotele tetigimus. Inde poterit Christianus Orator iuuentutem docere & hortari; Exempli gratia, quoniā sunt ad cupiditates proni, moneantur ne amore voluptatis, Dei voluntatem, ac legem parui faciant, & quia sunt studiosi sodalium in conuiuendo magis quam cæteræ ætates, curent ne prauorum iuuenum consuetudine deliniti, ad peccata trahi se sinant, Prouer. Fili mi, si lactauerint te peccatores, ne acquiescas eis, Et quia rerū agendarum experientia carent, non sinant se à peruersis circumscribi in malum; Et quia solent esse audaces, & animosi, doceat veram magnanimitatem in superandis animæ inconditis affectibus, præcipuè sitam esse. Et quia facile mutantur, explicet quam sit res indigna Christiano & graui Iuuene leuitas puerilis. Remedia ad continendam Iuuentutem in officio sunt, fuga otij,

Thren. 3.

Prouerb. 30.

Prou. 22.

Iuuenes quomodo ad virtutem inducendi.

Prou. 1.

ga otij, custodia sensuum, ac linguæ, studia literarum, consuetudo cum viris prudentibus ac bene moratis, lectio librorum spiritualium, & auditio verbi diuini. Sacramentorum frequentia, orationis studium, Deuotio ad Beatissimam Dei Genitricem.

Ad Viros ætate matura, & graui ornatos ita sermo est habendus, vt agnoscant ingenium, ac iudicium quo vigent Dei gloriæ accomodandum esse vt iuuenibus exemplo sint. Senes non nisi modestè sunt reprehendendi, maximè si iuuenis sit concionator. In quo autem sint monendi, Paulus scribit; Senes sobrij sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione in patientia. Anus in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino seruientes, benè docentes. Si quando ad mulieres vel solas, vel cum alijs inter concionandum orationem habet, monebit ne cultui corporis immodico sint deditæ, sed seruent quod eas docent Ecclesiæ Principes Petrus & Paulus. Ille ait, Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus; Hic vero Mulieres cum verecundia, & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, & auro aut margaritis, vel veste præciosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Contra fucum mulierum, maximè Cyprianus inuehitur, quas ait à Deo non esse cognoscendas, vt quæ figuram aliam acceperint ab ea, in qua Deus eas formauit. Opus hoc (dicet Deus in iudicio) meum non est, nec imago mea est, cutem falso medicamine polluistis, crinem adulterino colore mutastis, expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est, Deum videre nõ potestis, non est iste color quem Deus fecit, sed quem Dæmon infecit.] Non debent esse otiosæ, non verbosæ, non vagæ, vt illa mulier vaga, & garrula non valens consistere in domo sua, debent esse elemosynis deditæ vt illa quæ manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem; debent esse occupatæ vt de eadem canit Spiritus Sanctus; Apprehendit lanam & linum, & panem otiosa non comedit; habeant tempus orationis, curam domus diligenter exerceant, adiuuent viros suos in spiritualibus, non consentiant in vsuris, vel alijs peccatis. Et quoniam periculosa est nimia familiaritas cum viris, moneantur mulieres vt vitent frequentia colloquia cum eis, tum periculi sui causa, tum alieni; ament silentium quia in Prou. dicitur, qui custodit os suum, & linguam suam, custodit ab angustijs animam suam. Et quoniam mulieres ad pietatem procliues sunt,

[Margin notes: Viri & Senes. — *Ad Tit.* 2. — Mulieres. — 1. *Pet.* 3. — 1. *Tim.* 2. — *Lib. de disciplin. & hab. Virg.* — *Prou.* 7. — *Prou.* 21.]

proponat ſancta opera quibus deditæ eſſe debent, vt ſunt orationes, ſacramenta, elemoſynæ. Si quando ad mulieres proſtitutas & meretrices, vel aliter male viuentes habebitur ſermo, vel inter concionandum de ijs mentio incidet, toto hoc de genere cum nauſea, & ſtomacho dicet, ſignificans quam ſint à dęmonibus poſſeſſæ, & inferni catenis aſtrictæ, & inſtrumenta Diaboli ad animarum ruinam. Oſtendat primo quam grauiter peccent non ſolum in malum ſuum, ſed in ſcandalum multorũ, ſunt enim quaſi incendiariæ Ciuitatum; Colloquium illius quaſi ignis exardeſcet, & non ſolum rebus aut corporibus inferunt damnum, ſed maximè animabus quas laqueis diaboli irretiũt; Nam Ad vincula ſtultus rapitur; & Inueni amariorem mortẽ mulierem, quæ laqueus eſt venatorum (id eſt dæmonum) ſagena cor eius, vincula manus. Secundò quam ſint abhominabiles, ac deteſtandæ, Mulier fornicaria quaſi ſtercus conculcabitur, præſertim cum amittitur verecundia, & pudor, in peccato viliſſimo, & tam infami, quod Deus maximè odit. Tertiò proponat ea quæ reuocare poſſunt ab hoc barathro, quæ ſunt, Dei benignitas Hierem. Tu autem fornicata &c. veruntamen ad mẽ reuertere dicit Dominus; Timor gehennæ. Veni oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ; Gratia item conceſſa B. Mariæ Magdalenæ poſt conuerſionem, quæ prius erat infernus quidam dæmonum, facta eſt paradiſus Angelorum, quæ (vt ait Auguſtinus) Frontoſa erat ad perditionem, ſed frontoſior venit ad ſalutẽ.

[Margin: Contra Meretrices. — *Eccl. 9.* — *Prou. 7.* — *Eccl. 7.* — *Eccl. 9.* — *Hier. 3.* — *Apoc. 15.* — *In Pſ. 125*]

De alijs Statibus. Cap. XXII.

SEptimo eodem modo pro loco ac tempore poterit admonere ſui officij omnes alios in quocunque ſtatu; ſcilicet Aulicos Aduocatos Medicos, Mercatores, Milites, artifices, pauperes, ac mendicos. Aulicorum ſtatus non caret periculo. Peccata eorum ſunt, Adulationes, ſimulationes, mendacia, quia veritas odium parit, quare ſapienter à multis dictum hoc vnũ deeſſe Principi, cui omnia videntur præſto eſſe, nempe qui verum ei dicant. Inuidiæ inter ſui ſimiles, obtrectationes & infamiæ, ambitiones, delicioſa, ac proinde mollis, & delicata vita, plurimorum ſeges malorum. Solent ſpargere falſos rumores ſæpe cum infamia aliquorum, quia plerique illorum laborant illo vitio quod dicitur in actis Apoſt. Ad nihil aliud vacant, quàm aut dicere, aut audire aliquid noui, non ſolent eſſe miſe-

[Margin: Aulicorum peccata. — *Act. 17.*]

ricordes erga calamitosos. Aduocati sunt admonendi graue peccatum, esse adeoque ad resarcienda damna eos sæpe teneri si iniustam causam defendant, si inscitia iuris & legum laborent, si negligenter studio & defensioni attendant, si falsum aliquid in suis, vt vocant, allegationibus afferant; si vtantur fraudibus, si petant superfluas dilationes, quo plus lucrentur, si maiorem iusto mercedem accipiant. Moneantur vt libenter defendant causam alicuius Viduę, aliquando, aut pupilli, & mẽdici qui iniustè oppugnentur idque faciant sine mercede, solum ex amore Dei, quando id opus tantum tàmque sæpe Deus commendat. Medicos hortetur ad benè suum munus exequendum; Debent enim esse suæ professionis periti, ne vitam ægroti in discrimen adducãt, facilè enim euenire posset vt aliqui per inscitiam, rei fierent mortis multorum, si minus apta medicamẽta præberent. Debent diligentes esse in uisendis quos curandos suscipiunt, præsertim vbi res sit grauis & dubia. Quare non deberet quisquam, nisi sit valdè peritus multorum ægrorum curam assumere, quibus non possit commodè prouidere. Caueant ne propter lucrum differant sanitatem. Contra eos qui præbent medicinas, quæ sint contra Dei præcepta. Extat excommunicatio latæ sententiæ extra de pœn. & rem. Videant vt liberandis hominibus à lege ieiunij Ecclesiastici adsit legitima causa. Seruent decretum quod habetur ext. de pœn. & rem. cap. cum infirmitas, scilicet vt ægroti aduocent medicos animarum, & cõfiteantur peccata, & ipsi vehementer timeant seuerum Dei iudicium si ipsorum culpa absque Sacramentis ægroti ex hac vita discedant. Admoneantur misericordiæ erga pauperes, qui non possunt mercedem persoluere, quã cum magno fœnore à Christo recipient. Ob id deberent aliquos huiusmodi ægrotos semper inuisere, & etiam proprijs elemosynis aliquid eis prouidere, qui in graui necessitate versantur. Doctores qui docent Philosophiam, seruent decretum Concil. Lateran. sub Leone Decimo, Ludi magistri debent habere zelum virtutis, vt pueros educent in pietate Christiana, non solùm in literis humanioribus, non prælegant eis libros in quibus aliquid lasciuum appareat, curent vt omnes saltem singulis mensibus accedãt ad confessionis Sacramentum, non permittant eos licenter versari aut colloqui, sed instituant in amore pudicitiæ. Milites audiant illud ex Ioanne Baptista. Neminem concutiatis, nemini calumniam faciatis, estote contenti stipendijs vestris. Abstineant ab impudicitia, rapinis, sacrilegijs blasphemijs, à bello iniusto, pugnẽs

Aduocatorũ peccata.

Medici quid præstare debeant.

Cap. cum Infirmitas.

Doctores.

Milites.

Luc. 3.

pro fide, pro iustitiæ defensione. Habeant mundam & benè paratam semper conscientiam, quia in perpetuò discrimine vitæ sunt; Sacramenta frequentent. Mercatores & campsores aliqui Sanctorum vehementer reprehendunt Chrysostomus Augustinus, & Cassiodorus in illud, Quoniam non cognoui literaturam; Vbi septuaginta interpretes vertunt, Mercaturam, Non quod eorum status illicitus sit, cum satis constet necessarium Reipublicæ esse; sed quia est periculosus, tum propter improbitatem eorum, qui fraudibus, ac mendacijs ius peruertunt, dũ merces plus iusto præcio diuendunt, vel occultant vitia, tum propter lucrum, quod vt finem vltimum facilè sibi proponunt, Deum, & conscientiam offendunt, & aliqui versiculum illum re ipsa assiduè decantant, O ciues, ciues quærenda pecunia primum est, Virtus post nummos. Adeo vt dicat Eccl. Duæ species, difficiles ac periculosæ mihi apparuerunt, difficile exuitur negocians à negligentia, & non iustificabitur Caupo à peccatis labiorum, difficile planè est inter ementis, & vendentis commercia non interuenire peccatum. Fortè posset dari Mercatori bonum consilium hoc. Primum vt si aliter suppetit vnde viuat abstineat à mercatura, cum semper tutior via eligenda sit. Secundò si hoc non licet saltem curet ne in hoc officio vitã absoluat, sed vbi aliquid acquisiuit, rationibus diligenter compositis, ne aliquid mali in conscientia relinquatur, imponat negocijs finem ne eueniat ei, quod ait Chrysostomus piscatori cuidam contigisse, qui cum piscibus plena esset nauicula, & tamen adhuc piscationi insisteret, aduerso oborto vento, & pisces, & nauiculam, & vitam amisit. Tertiò saltem ponat modum lucris, & cupiditati, ne crescat sine vllo termino cum omnes aliæ artes suis terminis concludantur. Artifices & laboribus manuum occupatos scriptura sacra laudat. Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab altissimo. Quæsiuit lanam, & linum, & operata est consilio manuum suarum. Abel fuit primus pastor, & multi ex antiquis Patribus pastoralem vitam egerunt. Tubalcaim primus faber in opere ferri & æris. Magis autẽ laboret manibus suis, (ait Paulus) vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Hi seruent præcepta Dei & Ecclesiæ. Diebus festis frequentent Sacramenta & Conciones. Si habent occasionem, piæ alicui sodalitati se adiungant, quales solent in multis Ciuitatibus reperiri. Si habent familiam, diligenter curent, vt in timore Dei viuat, suo etiam labore sustentet. Nec sint ei similes de quo dicitur operarius ebriosus

[Margin notes: Mercatorum peccata. / Psal. 70. / Cap. 21. Matth. / Eccl. 2. / Cõsilium bonũ pro Mercatore. / Boni Artifices. / Eccl. 7. / Prou. 31. / Gen. 4. / Ephes. 4.]

ſus non locupletabitur; ſicut etiam qui ludis eſt deditus ad ino piam ſe ipſum, & totam familiam in anguſtias redigit. Nemini fraudem faciant in ſuis operibus, ſed iuſtitiam colant, & veritatem. Pauperes & mẽdici ante omnia conſolatione indigẽt, vt intelligant Deum non parui eos facere, cum magis contra diuites, ſacræ literæ inuehantur. Væ vobis diuitibus. Et Væ væ Ciuitas illa magna quoniam vna hora venit iudicium tuum, Et recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala, nunc autẽ ille conſolatur, tu verò cruciaris. Monendi ſunt tamen, & increpandi mali pauperes, de quibus dicitur, Nequiſſima paupertas in ore impij, quales ſunt qui furantur, blaſphemant, exponunt ſe peccatis, murmurant contra Deum deſperant, raro accedũt ad Sacramenta, modicam ſuæ ſalutis curam habent. Contra quos clamat ſcriptura. Qui tentationes non ſuſceperunt & impatientiam ſuam, & improperium murmurationis ſuæ contra Dominum protulerunt exterminati ſunt. Vtile eſſet vt inſtituatur aliqua congregatio ex his ipſis mẽdicis ad quam certo die conueniant, vbi doceantur, & excitentur ad pietatem, & vt libenter conueniant, aliquid eis elemoſynæ, & corporalis alimẽti corrogetur vt Romæ fit, vbi ad radices Montis Quirinalis Pauperculorum Hebdomadaria conglomeratio, in Aede Sancti Vitalis congregatur, qui tum ſingulatim à noſtris nouitijs circa res Chriſtianæ diſciplinæ, tum ab Eccleſiaſte, è ſuperiore loco inſtituuntur; atque inde poſt litanias decantatas ſingulis viritim pane, & pecuniolis, piorum ad id liberalitate corrogatis ſubuenitur. Quod ideo hic monuiſſe me non piguit, tum vt Chriſtianos ad ſimile pietatis opus impellerẽ, tum vt iſtius Cathecheſeos fructus palam fieret, qui non corpori modo, verum etiam animabus egentium eſt proficuus, quod & Confeſſionum frequentia demonſtrat, & pia ad Sanctiſſimum Sacramentum altaris deuotio, quod menſibus ſingulis in eodem Templo non ſine concurſu pauperibus ijſdem porrigitur.

Mendici. *Luc. 6.* *Apoc. 18.* *Luc. 19.* *Eccl. 13.* *Iudith. 8.* Congregatio Mendicorũ.

His quæ à me hactenus dicta ſunt de varijs hominum ſtatibus, poterit diligens Verbi Dei præco annectere quæ in tertio libro toto, ſui paſtoralis prudenter colligit S. Gregorius, vbi ſeptuaginta duo perſonarũ genera numerat, quibus propriæ ſunt admonitiones aſſignandæ, aliter enim, ait, admonendi ſunt viri, aliter fœminæ, aliter iuuenes, aliter ſenes, aliter inopes, aliter locupletes, aliter læti, aliter triſtes,] & in hunc modum ſubijcit cæteros, & ſubdit; Sed quid vtilitatis eſt quod cuncta hæc collecta enumeratione tranſcurrimus ſi non etiam admonitio-

Admonitiones S Georgij. *In Paſt.*

nis modos per singulos, quanta possumus breuitate pādamus.] Harum autem admonitionum attenta lectio poterit non mediocriter Concionatoris prudentiam adiuuare. Ad eandem etiam rem videtur pertinere liber siue sit Cypriani, siue Augustini, siue alterius, qui est de duodecim sæculi abusibus, qui sunt. Prædicator sine operibus bonis; senex sine religione; Iuuenis sine obedientia; Diues sine Elemosyna; fœmina sine pudicitia; Dominus sine fortitudine; Christianus contentiosus; Pauper superbus; Rex sine Iustitia; Episcopus negligens, Plebs sine disciplina; Populus sine lege. Ex his suam prudentiam in loquendo, & industriam augere poterit Concionator.

Abusus duodecim.

Hæc de statibus dicta sint in quibus Orator Christianus, vt aptè, & cum fructu loquatur, primò det operam vt cognoscat status ipsos, eorumque officia, & actiones proprias. Secundò vitia & peccata in quæ solent incurrere vt moneat corrigatque. Tertiò aduertat commoda vel incommoda, difficultates vel occasiones quæ insunt ad benè vel malè viuendum, vt remedia præbeat. Qnartò quæ sit eorum necessitas, & vtilitas, & præstantia in Republica Christiana. Quintò quæ virtutes in singulis desiderentur & eas hortetur insequendas.

In statibus quæ considerãda.

Inuehatur in omnia peccatorum genera, & abusus malos. Cap. XXIII.

CVm in secunda parte ad tres vias totam huius facultatis materiam reuocauerimus, nunc pauca in singulis adijcienda sunt, quæ ad prudentiam maximè faciunt. In via ergo purgatiua perpetuam cum vitijs pugnam ineundam sibi esse intelligat, omnesque belli machinas adhibendas, vt perditos homines, Deoque rebelles, & animæ suæ hostes à dæmonum tyrannide, & æternæ damnationis discrimine erutos sibi ipsis, ac Deo restituat. Intelligat inter præcipuas muneris sui partes hanc esse collocandam, vt omnia peccata acriter & seriò arguat, quod alibi à nobis est probatum. Nunc verò lubet aliquas peccatorum species enumerare, quæ vt frequentiores sunt, ità frequentius pro suggestu vrgebit. Non solum autem, arripere cum ea sese offert, occasionem oportebit, sed etiam ipse non oblatam captare, & inuenire studeat, cum enim ignis est accēsus, & flamma diffunditur, an non vrget ipsa necessitas remedij adhibendi? & cum viget vis morbi, applicanda suo loco medicina, atque hoc docuit D. Paulus, cum monet instandum opportu-

Prudentia circa materiã. In via purgatiua.

portunè, & importunè. Huiusmodi peccata sunt Blasphemię in quas magno animi ardore inuehatur, vt è Christiana Republica tam indignum scelus deturbetur, Maledicta; frequens iurandi, atque adeo peierandi consuetudo, vt fecit de industria B. Chrysost. in plerisque homilijs, in quibus apparet quàm seriò, & quàm efficaciter id sibi animo proposuerit, vt eã penitus è suo populo exterminaret; superstitiones, & maleficia, quæ mirum sit in tanto fidei Christianæ cultu reperiri, quasi irruerent adhuc in animos tenebræ, & errores gentium; Colloquia vana in templis, & irreuerentia, quam arreptis manu flagellis vel Christus ipse coarguit; opera carnis, in quibus vti sues in cœno, tàm miserè voluuntur tam multi; falsa testimonia, iniustæ, ac diuturnæ lites; fraudes mercatorum, & artificum; Odia, & inimicitiæ, turbulentissimi malorum omnium fontes, detractiones, infamiæ, in quibus multi grauiter delinquunt; iudicia temeraria, cogitationes turpes, & morosæ, effrenata sensuum libertas, oculorum, aurium, tam frequentes quam perniciosi linguæ fœtus; otiosa vita præsertim Iuuenum, id est sentina malorum, peruersa liberorum educatio; crapulæ, & ebrietates, amores lasciui, familiaritates noxiæ, quæ improuidam præsertim adolescentiam pessundant, ac perdunt; Mendacia, Vota non seruata, Inobedientia filiorum, parentum incuria in educatione liberorum; Verba lasciua, Mercedes non solutæ, atque alia id genus multa, in quibus innumera hominum multitudo miserè prostrata iacet, iam iam in Tartara ruitura. Quamobrem locos topicos, & communes tempestiuè in vsum congessisse oporteret, vt pro re nata Concionatori in promptu sint scripturæ, exempla, testimonia, remedia, quibus ægrorum saluti oportunè subueniat, ne iam quo die se ad dicendum parat, tunc supellectilem comparet; sed aliorum commodo paratam producat, nec tunc authoritatum aciem, ac rationum struat, sed in ipsa vitiorum monstra iam satis bene instructam educat. Inuehatur in deprauatas aleatorum consuetudines quæ inter ludendum, cum vitijs omnibus imbibuntur, Insectetur Comœdias lasciuas, cuiusmodi pleræque sunt quæ nostris temporibus aguntur; Prudentiæ tamen sit memor, nec publicè Principem, qui eas permittit accuset. Id vnum satis est si pericula aperiat; Reprehendat hominum inanes ornatus, mulierum fucos, & luxum in vestibus, conuiuijs, domibus, sitim, & cupiditatem pecuniarum, ob quam plerique contractus vsurarij, & iniusti fiunt, lasciuas, siue mulierum, siue pue-

Peccata quæ maximè arguenda.

Abusus in quos inuehi debet.

rorum,

rorum, & virorum imagines. Prophanos libros eorumque lectionem, cantilenas parum pudicas. In his verò inculcandis, vulgari quadam, communique doctrina contentus minimè sit, est enim minus efficax, nec concionem mouet, sed singillatim ad ipsa crimina descendat; fœditatem, ac damna ante oculos ponens, quanquam in rebus obscœnis singulares actus describere, ne obiurgando quidem est tutum, ne deprauatæ aures his abutantur, & castæ offendantur. Neque solum acriter incessenda vitia, sed etiam respondendum est varijs hominum excusationibus, quibus ipsi suas conscientias fallunt. Aperiat itaquè callidus Doctor fallacias, amoliatur impedimenta, adhibeat remedia, quæ necessaria, & vtilia iudicauerit.

Occasiones peccatorum doceat fugiendas. *Cap. XXIV.*

NEque solum peccata, sed occasiones quoque peccatorum insectetur, siquidem occasionis hoc proprium est, vt matris instar peccatum generet, deinde quasi nutrix in sinu foueat, simul ac lactet. Contra huiusmodi occasiones paratos habeat locos vnde argumenta eliciat, ad earum fugam persuadendam. Subijciam paucos de multis, vt inde ad similia inuenienda aditus cuique aperiatur. Primò proponendæ sunt sententiæ ex sacris literis, ex quibus appareat quanta sit in occasione vis ad ruinam, Nam qui amat periculum peribit in illo; &, qui fodit foueam (hæc est occasio parata) incidet in eam, & qui dissipat sepem, mordebit eum coluber, solent enim inter spineta, ac vepres latitare serpentes. In medio mulierum noli commorari; de vestimentis enim procedit tinea, & à muliere iniquitas viri; Ne delecteris in semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via, fuge ab ea, nec transeas per illam, declina, & desere eam. Ob id præcepit Deus, vt intrantes terram promissionis disperderent omnes inhabitatores terræ confringerent titulos, ac statuas comminuerent, vt hoc pacto scelerum occasionem remouerent subdit si non abstuleritis, erunt vobis claui in oculis, & lanceæ in lateribus. Rursus Nazareis, qui lege iubebantur abstinere à Vino, simul ad tollendam occasionem interdixit ne vuas comederent, neque recentes, neque passas, neque delibarent acetum, neque ipsum vuæ acinum gustarent, Præcepit vt ne, cum Idolum argenteum comminuerent, ex illo argento vas vllum efficerent,

[Margin notes: Loci argumétorum contra occasiones. — Scripturæ authoritas. — *Eccl.* 3. — *Eccl.* 10. — *Eccl.* 42. — *Prou.* 4. — *Num.* 33. — *Num.* 6.]

quo

quo nulla Idoli memoria, quæ nouæ superstitionis causa foret, apud ipsos, aut posteros remaneret. Christus in Euangelio, cum ait, si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te; si pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & proijce abs te, de occasionibus loquitur omnino vitandis; & Paul. ab omni specie mala abstinete vos. Secundò authoritate Patrum vtendum est. Vide multa apud Chrysost. vbi inter cætera eos qui occasiones, & pericula non fugiunt, belluis dementiores esse docet, Auicula nanque (vt ait) semel capta laqueo, mox elapsa, & ceruus in rete decidens, & effugiens, ijsdem iterum difficile capiuntur; nam cuique fit experientia cautelę magistra; Nos sæpe ijsdem capti in eadem cadimus; sæpius quippè mulierem conspicati, grauia passi sumus, & tamen eodem vix curato vulnere, rursum in eadem labimur.] Hieron. de Vitando susp. contubernio, Quis iuxta viperam securus somnos capit? quæ etsi non percutiat certè sollicitat.] Item quid tibi necesse est in ea versari domo, in qua necesse habes quotidie, aut perire, aut vincere? Nunquam securus cum thesauro latro tenetur, nec inter vnam cauernam habitans cum lupo tutus est agnus. Alligabit quis in sinu suo ignem, & vestimenta eius non comburentur? ambulabit super carbones, & pedes illius non ardebunt?] Vide Basil. eadem fere dicentem. Tertiò loco iuuabit rationem afferre, qua quisque optimè intelligat pari diligentia cauendum sibi esse & peccatum, & peccati occasionem; cum enim hominis natura post miseram primi parentis ruinam iam collapsa, & corrupta, & sensus nostri ab ipsa adolescentia, in malum proni sint, si obijciatur occasio, quæ ad flagitia impellat, ac vehementer moueat appetitum, & fomitem deprauatum, quis dubitet præsente obiecto affici turbarique hominem? ac tanto maiori ad ipsum impetu ferri, quanto vehementior se occasio obijciat? perinde enim tunc temporis accidit, ac si quempiam ex graui morbo debilitatum in decliui, ac lubrico loco ambulantem tu bracchio impellas, quam enim facile ruet in præceps? quid si quis ex cera compactum habens corpus, proximè ad ignem accederet, contenderet tamen seriò cum adstantibus, fore vt nulla ratione liquefieret, non ne stultissimam eius contentionem vel ipse probaret euentus? Quæcunque extrinsecus obijciuntur, mouent oculos, aures aliosq; sensus exteriores. hinc ad interiores transmittunt rerum ipsarum similitudines quibus amor, cupiditas,

Matth. 5.

1. *Thess.* 5.

Periculum in occasione.

Hom. 15. *ad pop. Antb.*

Epist. 47.

In reg. breu.

Ratio cõtra occasionem mali.

odium cæterique animi affectus inflammantur, qui rursum ipsius animæ facultates, & voluntates ipsas accendunt, atque in deteriorem partem inclinant; sicut enim intra silicis venas latet ignis, qui ferro percussus elicitur, ita peccatorum semina, & cupiditatum quasi flammæ in membris, ac sensibus nostris delitescunt, quæ oblatis postmodum occasionibus excitantur. His adde quod Dæmon huiusce rei minimè ignarus, & naturæ nostræ propensionis satis conscius, varia nobis obiecta ante oculos ponit, quæ versutus ludificator varijs artibus non explicat modo, sed colorat, exornatque vt pulchriora, quam reuera sunt, appareant, eoque facilius alliciant, & ad mala vehementius impellant, sic crediderim Euæ lōgè pulchrius, ac dulcius depinxisse vetitum pomum, vt dum oculis videret speciem, quasi dulcedinem palato perciperet, Et Dauidi Bersabeam longè venustiorem, vt rectè a S. Iob. dictum sit; halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur, & à Propheta, Ecce ego creaui fabrum sufflantem in igne prunas.

Iob. 41.

Isa. 54.

Exempla.

Quartò eorum proderit exempla proponere, qui nimium sibi arrogantes, in foueam peccatorum misere deciderunt, cum ausi sunt ad eius crepidinem propius accedere. Huc pertinet exemplum Dauidis, qui non auertit oculos à muliere; Sampsonis qui Dalidæ contubernium non fugit; Salomonis, qui consuetudinem cum alienigenis mulieribus non abhorruit. Dinæ quæ cum curiosius vagaretur, pudicitiæ notam inussit. Alipium amicum suum, scribit Augustinus, Cum ludorum circensium spectacula detestans, multa vi precum à familiaribus ad ea prope cogeretur, ita accessisse, vt animum prius obfirmaret, oculis ibi semper clausis persistere, cum tamen ad repetitum fortè populi clamorē aperuisset, statim eorum ludorum illecebris irretitū; periculosum est periculo se obijcere.

Lib.6.Confes. c.8.

Quid plura inquit Augustinus, vidit, exarsit, clamauit, abstulit secum insaniam, non solum vt cum illis rediret, sed & alios præ illis traheret. Exemplum Iacobi Eremitæ quod plurimum mouere potest, Vide apud Surium mense Ianuario. Cauendum hic tamen ne multa eorum exempla in concione coaceruentur, ne improbi inde minus graues suos lapsus interpetrentur, quando tot talesque viri corruerint.

Quinto etiam in medium producantur ij, qui quanti referat malorum occasiones subterfugere suo exemplo nos docuerūt, quod tutius, & efficacius erit, quàm in exemplis contrarijs enume-

enumerandis immorari. Hieronymus docet, Ioannem Baptistam licet in ipso matris vtero singulari donatum sanctitate, licet sanctissimis ortum parentibus, tamen ad euitanda quæcunque pericula adhuc puerum in Eremum secessisse. Augustinus sororum etiam suarum contubernia vitabat, non ob ipsas, sed earum causa, quæ ad ipsas ventitarent. D. Franciscus qui ob magnum illud diuini amoris incendium Seraphici nomen obtinuit, si quando mulieres admitteret; ad colloquium, illis vt author est Bonauent. non nisi directis in terram oculis aures dabat, ita vt nullam de facie nosceret vsque adeò sibi diffisus est, vir ille sanctissimus, ac penè diuinus.

Hier. To. 9 in Reg. monast. tit. de Castitate.

Contra eos qui in peccati consuetudine viuunt. Cap. XXV.

ALiquot sunt hominum genera, quæ conscientia grauius læsa, & peccati pondere pressa nisi acriori spiritu concionatoris agitentur, non facilè Dei verbo cedunt, huiusmodi sunt qui peccati alicuius venenum longa consuetudine suxerunt, quique pœnitentiam in aliud tempus, vel in ipsam effœtam ætatem, ac decrepitam differunt; & qui vel ad cordis duritiam peruenerunt, vel omnem melioris vitæ spem abiecerunt. Omnium horum, & si qui sunt præterea similibus morbis oppressi non est Concionatori desperanda salus, sed eo diligentius conquirendis remedijs insistendum, quo difficilior miserorum curatio est, propiusque discrimen. Basil. hanc assignat regulam non esse vnquam horum desperandam salutem concionatoribus, quod (inquit) omnia illa officia præstiterimus, quæ ad illorum correctionem pertineant, quam benè confirmat per illud testimonium Isa. 42. citatum à D. Matth. c. 12. arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet donec eijciat ad victoriam Iudicium, & per illud; seruum Dei oportet patientem esse, cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati; ne quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant à Diaboli laqueis à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem. Aliquos hic ego locos ad hoc ipsum præstandum aperiam, ac primo loco agendum erit non semel contra eos, qui quotidiana peccandi consuetudine inueterauerunt, quales sunt, qui vsuras frequentant, pellicatum exercent, blasphemias passim in ore habent, in quos videtur cum magno spiritu initio statim inuehi Euangelicus ille

In suis Moralibus regu. 70. c. 32

2. Tim. 2.

Isa. 1.

ille Propheta, cum ait; Væ genti peccatrici populo graui iniquitate, filijs ſceleratis. Duo hic mihi admonenda occurrunt. Primum vtile eſſe vt populo aliquando ſignificet eam doctrinam, quam ſancti Patres, ac Theologi habent de gradibus peccatorum, quam ego breuiter ita perſtringo. In ipſo peccati ingreſſu tres illius gradus agnoſcunt, nempe ſuggeſtionem, delectationem, atque conſenſum, qui optimè ſignificati videntur in prima noſtrorum parentum culpa, per ſerpentem ſuggerentem vetiti fructus comeſtionem, Euamq; illo ſe oblectantem, dum vidit bonum ad veſcendum, & Adamum perſuaſioni Vxoris conſenſum præbentem, ac denique comedentem.

Iac. 1. Hæc videtur eſſe ſententia B. Iacobi Apoſtoli, cum ait, Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abtractus, & illectus, deindè concupiſcentia cum conceperit, parit peccatum, peccatum autem, cum conſumatum fuerit, generat mortem.

Delectatio, & conſenſus. Crediderim debere aliquando Concionatorem explicare naturam humanorum actuum, quorum cognitio non modo perutilis, ſed neceſſaria vel infimæ plebi eſt, vt nimirum intelligat in ſolo conſenſu, ſiue in opus, ſiue in delectationem, poſſe peccatum eſſe mortale, & diſtinguere, quando ipſa delectatio peccatum ſit, aut mortale, aut veniale, & ad tollendos à timidis ſcrupulos, nihil in ſola ſuggeſtione ſubeſſe culpæ, nihil in primis corporis, ſiue animi motibus. Hos primos gradus tres alij ſequuntur, quos Hieron. vocat delicta generalia, cordis videlicet, oris, & operum. His adduntur, & alij, ſi progreſſus fiat in peccatum; nam ſæpè euenit alia quædam delectatio peior in commiſſo peccato, quæ iudicium tollit ex animo, dijudicandi peccati grauitatem, ita vt non modo non graue appareat, ſed præſeferat etiam faciem culpæ leuioris, atque adeo dulcioris. Porrò hanc delectationem ſequitur, & alius gradus, cum in occulto patrata crimina iam palam audet, neque amplius peccatorem pudet, neque excuſare ſe ipſum, neque obtexere culpam, quin potius adeò cum malitia creſcit impudentia, vt etiam, quod eſt peſſimum de ſuo malo glorietur; tùm verò peccandi conſuetudine roboratur, vitioſitas, & vſus quodammodo vertitur in naturam, vt veriſſimum ſit, quod dicitur; Si poteſt Æthiops mutare pellem, aut Pardus varietatem. His omnibus addi poteſt alius, quem dixerim deſperationis gradum ſecundum illud Pauli; qui deſperantes (vel vt vox græca ſonat) indolentes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, quem gradum meritò Hieron. & Auguſt. vocant contem-

In cap. 4. Ezech. circa fin.

Hier. 13.

Eph. 4.

Hier. Com. in 18. prou. initio.

ptum

ptum Dei ex illo Prouerb. Impius cum in profundum venerit, *Prou. 18.*
contemnit,denique eo vitiositatis peruenit,vt non vereatur impius,& verbo,& exemplo, aliorum hominum ruinam curare; istud est sedere in cathedra pestilentiæ,vel vt Hieron. vertit irrisorum. Hæc est diabolica plane catena,tartareis inserta anulis,quos dissoluere quam sit difficile, nemo non videt. Sed magna est diuinæ facundiæ, magna diuinæ gratiæ efficacitas; nec quidquam tam perditum,atque nefarium est, cui mederi ipsa non possit. Hæc aliquando significare ad timorem & singulos gradus singillatim explicare vtile arbitror ad propellendos saltem grauiores peccati gradus ab homine, qui sæpè adhortandus est,vt cum primum in aliquod peccatum se cecidisse aduerterit, festinet ad medicinam,dicatq; cum Dauide, Non me demergat tempestas aquæ,neque absorbeat me profundum, neq; vrgat super me puteus os suum. *Psal. 68.* Ostendendum est,quàm periculosus eorum status sit,ac timendus,in quorum animis,repetitis sæpè malis actibus gignitur deprauata consuetudo peccādi. *Consuetudo peccādi qualis sit.* Hos Senec.cum ijs confert qui profundo somno tenentur & dormiunt,vt dici solet in vtramq; aurem;hic enim somnus,etiā somnia extinguit; quin imò nec sui ipsorum recordantur, quod ipsum in corporis morbis vsu venit; *Ep. 54.* Qui laborat (inquit Hippocrates) aliquo apostemate, antè quā marcescat, acuto eius dolore cruciatur, cum verò extrema tabe iam emarcuit non sentitur dolor,cum tamen malum sit in summa pernicie; ipsam febrem sæpè cum minus sentit ægrotus, grauiorē Medicus iudicat. *Hipp. in Aphor.* Probatur mihi quod habet Orig.in illa verba Psal. Iustus si ceciderit non collidetur,vbi discrimē ponit inter varios peccatores,nam iustus si cadat aliquādo,mox surgit,vt Petrus,qui statim egressus amarè fleuit, at qui peccatis callum obducunt, obstupescunt paulatim minusq; in dies sentiunt parata sibi gehennæ supplicia,& præsentia peccatorum damna. *In Psalm. 36. Ho. 4. Matth. 26* Postremò iura, leges sacramenta, religionem, & (quod nefas est dicere) Deum ipsum per summam impietatem contemnunt.Quibus sanè obijciendum illud est,quod cuipiam ex illis dictum est.Inueteratè dierum malorum,nunc venerunt peccata tua. *Dan. 13.*

Contra eos qui Pœnitentiam,& Conuersionem procrastinant. Cap. XXVI.

SEcundo loco inferenda est pugna contra eos, qui pœnitentiam, conuersionem, rectèq; viuendi rationem prorogant in fu-

chritudo tàm antiqua, pulchritudo tã noua serò te cognoui; tu intus eras, & ego foris te quærebã, & in ista formosa, deformis irruebam.] Qui verò in extremum vitæ tempus conuersionẽ differunt, longè stultiores sunt; licet enim vera pœnitentia quacumque hora efficax sit ad peccati remissionem, vt docent Leo Papa, & habetur 26. quæst. 6. & Cyprian. Vbi non est, inquit, serum quod est verum, nec irremissibile quod voluntarium, & quæcumque necessitas cogat ad pœnitentiam, nec quantitas criminis, nec breuitas temporis, nec horę extremitas, nec vitæ enormitas, si vera contritio, si pura fuerit voluptatum mutatio.] Hæc inquam vt vera sint, certa tamen est sanctorum Patrum doctrina, periculosissimam illam esse pœnitentiam, & raró veram. Quis enim non meritò de eo dubitet, de quo Augustinus inquit, Si tunc vis agere pœnitentiam quando iam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa, & qui prius à peccatis relinquitur, quam ipse relinquat; ea non liberè, sed ex necessitate relinquit.] Periculosissima est, ait Euseb. Emissen. in vltimam diem promissa securitas, deinde stultissimum est, vt causa quæ de necessitatibus agitur æternitatis, mutabilibus vitæ deficientis committatur extremis.]

Quam stultũ in extremum vitæ pœnitentiã differre.

Serm. de Cœna Dñi ad fin.

Lib. de vera, & falsa Pœnit. c. 17. to. 4.

Hom. de bono Latr.

Præter Patrum auctoritatem, afferendæ sunt rationes, quarum summa hæc esse potest. Difficile esse eo tempore contritionis actum elicere verè voluntarium, cum potius coacta videatur conuersio, & voluntas impediatur mortis impendẽtis metu, qui ita perturbare solet rectam animi rationem, vt actionum libertatem imminuat; & quærit tamen (inquit August.) libertatem Deus non necessitatem. Huius generis fuit Semei pœnitentia, Pharaonis, qui cum medijs in fluctibus periclitaretur, exclamauit, Fugiamus Israelem, Dominus enim pugnat pro eis. Antiochi, qui sub vitæ finem, orabat scelestus Dominum, à quo non erat misericordiam consecuturus. Stultarum denique Virginum, quibus clausa est ianua. Porrò multa sunt sub extremam vitæ horam, quæ animum distrahunt, perturbant, excruciant. Nec quisquam habet potestatem in die mortis, vt dicitur in Eccles. Sæpè verò Deus pro malis meritis peccatoris permittit, vt sui etiam obliuiscatur in morte, qui in omni vita oblitus erat Dei; Dæmon acrius tentationibus vrget, quia modicum tempus habet, ne eius dominio spolietur, quem seruum in vita fidelem expertus est, ac pluribus annis obsequentem. Inueterata quoque consue-

Loco cit.

3. Reg. 2.

Exod. 14.

2. Mach. 9

Matt. 25.

Eccles. 8.

tudo malorum tunc vim habet maximam, neque vult auctorem deserere, vt eueniat illi quod scribitur, Ossa eius plena sunt vitijs adolescentiæ, & cum eo in puluere dormient. Quãta denique insania est, quam deploranda stultitia cum finis viuendi prope est, tunc velle principium facere bene viuendi, primam ætatem ac mediam dicare Dæmoni, extremum verò spiritum in summa virium animæ, & corporis imbecillitate offerre Deo?

Iob 20.

Contra eos qui in peccatis obdurato corde persistunt. Cap. XXVII.

ACrius adhuc insurgendum, & insudandum erit in eos, qui obdurato corde, & obfirmato animo in peccatis viuunt, si quomodo durities perrumpi, & expugnari possit arx, quam sua tyrannide Dæmon inuasit. His autem primò explicandæ eorum conditiones erunt, qui eo iam deuenerunt, vt cor durum habeant, vt tamquam in speculo sui status infelicitatem intuentes, eius aspectus turpitudinem exhorrescant. Egregiè verò præ cæteris quid durities cordis sit, explicat D. Bernardus his verbis statim initio. Quæris quid sit cor durum? Si non expauisti tuum hoc est, solum enim est cor durum, quod semetipsum non exhorret, quia non sentit, ipsum est quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec mouetur precibus, minis non cedit, flagellis duratur, ingratum ad beneficia, ad consilia infidum, ad iudicia sæuum, inuerecundum ad turpia, impauidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad diuina, præteritorum obliuiscens, præsentia negligens, futura non prouidens, & vt breui, cuncta horribilis mali mala complectar, ipsum est quod nec Deum timet, nec hominem reueretur. Quæ sanè dicta si practicè à Concionatore, & allatis exemplis, ac similitudinibus illustrentur, habent magnam vim, vel vt obduratos aliquantulum emolliant, vel vt alijs, ne in tantam calamitatem incurrant, timorem inijciant. Secundò, explicandum est Deum neminem per se indurare, vel excæcare actu positiuo directè, vt Theologi loquuntur, cum non possit esse vllius peccati causa, vt eruditè disputat D. Basil. in hom. Quod Deus non sit causa malorum, imò verò semper se cum peccatore gerit parentis instar, aut Medici qui ægrotos, & si grauissimo & insanabili affectos morbo, aut ipsam agentes animam, nun-

Lib. 1. de Consid. ad Eugen. Cor durum quid sit ex Bernard.

Deus neminẽ per se indurat.

nunquam ita deserit, vt nullam planè opem ferat. Ita se, cum Pharaone gessit, ac Iuda, & tamen ob malitiam hominum aliquando indurare dicitur, & excæcare, quod ipsum quomodo intelligi debeat non est cur à me pluribus explanetur; abundè satis ac dilucidè, dicitur à Francisco Toleto in Ioan. *cap.12. annot.24.* Certum quidem est, hanc esse peccatorum pœnam grauissimam, ac præ cæteris in hac vita extimescendam. Causas autem indurationis attingit D. Antoninus. *2. par. tit. 8. & 9.* Tertiò, adhibeat Concionator remedia, neque de eorum conuersione desperet, nobis enim liquido constare non potest, qui sint prædestinati, qui verò reprobi, & aliquos scimus tandem aliquando ab obstinatione resipuisse, & ostendit Augustinus duorum Regum exemplo, *Lib de Prædestin. & Gratia. c. 15.* Pharaonis, qui duritiam suam misera morte redemit, & Nabuchodonosor, qui post flagella ad cor rediJt, Deumq; agnouit. Possunt autem medicamenta huic morbo applicari quædam diuina ex Scripturis deprompta, vt peccati grauitas, vis, & efficacia gratiæ, libertas arbitrij, quæ innixa gratiæ, potest Deo mouente liberè deflecti, & obsequi. (Remedia supernaturalia contra duritiem.) Dei infinita benignitas, neminem excludens à cælestium donorum thesauris, & gratiæ: quatuor nouissima, opportuna suasio, ad exhibenda miserationis officia, ad erogandas pauperibus eleemosynas, ad priuata cum sanctis, & pijs viris colloquia, & ad pias, frequentesq; ad Deum preces. Quædam autem humana sunt adiumenta, quorum vsus non prorsus inutilis; (Adiumenta humana ad idem.) præsertim quod id genus homines ea sint indole, & ingenio, vt ad diuinioris lucis aspectum perstringatur eorum mentis acies, nisi prius, vt qui è somno surgunt in tenuiorem lucem intendant. Lege Chrysostom. *Hom.11. in 1. ad Cor. c.4.* vbi docet egregiè quomodo sit humanis hisce remedijs vtendum ad illius hominis conuersionem, qui in amore pecuniarum, & auaritia obduruit. Docet enim aliquando debere nos imitari artis medicæ peritos, qui in ægrotorũ curatione extenuant morbi grauitatem, & arte quadam ægrotum fallunt. Humana remedia sunt, si quis ponat ob oculos turpissimæ vitæ statum, in quo perfrictæ frontis homines vitam agunt, non sine maxima vel fortunarum, vel valetudinis, vel famæ, honoris, ac vitæ suæ discrimine siue iactura. Aliorum narranda exempla, quibus hic viuendi modus malè cessit, vt sibi alieno incommodo timere discant. In medium etiam, vel ipso auctore Chrysostomo, proferendæ Philosophorum rationes, quibus recta viuendi ratio suadetur. Im-

probatur effrenata cupiditas, & voluptas. Neque verò ab his multa simul exigas, nisi velis omnia amittere, vt enim Prouerbium vulgatum est, Canis duos sequens lepores, neutrum capit. Ergo in diem, vel in mensem singula reposcito, ita fiet, vt quod ait ille, Vndique collectis flumen abundet aquis; Ita qui plures domi pellices alebat, non simul, sed singillatim, Beati Xauerij Patris nostri suasu dimisit omnes. Proponamus miserias, & mala innumera quæ hos consequi solent etiam in præsenti vita. His eos sermonibus ait idem Chrysostom. placemus nondum de gehenna mentione facta. Addit, cum his sermonibus coercitos viderimus, tunc iam gehennæ meminisse poterimus, non tam vt terreamus homines, quàm vt misereamur magis. Hæc autem in priuatis colloquijs aliquando melius perficiuntur. Quare operæpretium est Concionatorem sæpè id genus homines aduocare ad sese, vt ad melioris vitæ frugem reuocet, atque ad ipsum Deum. Ex priuatis etiam non raro vberiores, quam ex publicis sermonibus fructus feret. Quartò etiam sancti viri præsidia quædam extraordinaria adhibuerunt ad hominum emendationem, quæ omittenda non sunt; imò verò imitanda eis, qui lucrandarum animarum studio, non suis commodis concionandi munus exercent. Impetrarunt aliqui salutem animarum, multis ad Deum precibus eiulatu ac lacrymis, fame, siti, alijsq; susceptis sponte supplicijs. Exemplo sunt S. Dominicus, Bernardus, Catherina Senensis, alijq; quamplurimi. B. Augustinum redemptum legimus à Dæmone parentis Monicæ lacrymis. Ambrosium Episcopum Mediolanensem, tantas in ipsa Confessionum auditione, lacrymas effudisse legimus, vt sæpè numero confitentium pectora & animum emolliret. Multa in hunc locum ex domesticis conferre possem, sed vnum memorabo. Cum B. Pater noster Ignatius cognouisset aliquando impij cuiusdam Sacerdotis nequitiam eo animo exposuit ei in Confessione cum magno dolore, & multis lacrymis anteactæ vitæ suæ culpas, vt ad melioris vitæ frugem illum adduceret, ac re ipsa adduxit. Quintò seruandus ordo quidam prudentiæ spiritualis in ferenda, siue priuatim, siue publicè tam perditis rebus ope. Huc spectat quod docet Clem. Alexan. vt simul metum, ac beneuolentiam coniungamus non immemores illius Psalmi, Misericordia, & veritas præcedent faciem tuam; qui enim semper beneuolus est, contemnitur, qui nimis seuerus, mentem exasperat,

Tursell. in eius vita lib. 3. c. 3.

Paulin. in eius vita, & ipse l. 2. de pæn. c. 8.

lib. Pedag. c. 9. & deinceps.

Psal. 88.

rat,

rat, quare nec remiſsè agendum, nec rigidè nimis. Et quidem metum duplicem poſſumus incutere vel pudoris, qualem habere filij in patrem ſolent, ac ſubditi in Principem, vel terroris, qui eſt ſeruorum proprius in dominos. Beneuolentiam verò exhibeamus, vt hominum animos ad honeſta, & vtilia quæq; prouocemus, ad honeſta quidem ducuntur animi laude ac vituperatione; ad vtilia hortando vel dehortando. Hanc autem methodum diſcamus ab ipſo Deo in Scripturis ſacris, vt reuocet à peccatis homines modò conqueritur, increpat, minatur, caſtigat, exprobrat, maledicit; modò adhibet hortationes, conſilia, exempla, promiſſa, conſolationes. Lege libros veteris, ac noui Teſtamenti, vbi paſſim hæc inuenies. Lege etiam ipſum Clementem Alexandrinum.

Contra eos, qui de miſericordia Dei vel præſumunt vel deſperant. Cap. XXVIII.

ADhuc illi expugnandi ſunt, qui de miſericordia diuina deſperantes, vel ſibi nimium tribuentes, Dei bonitatem ac miſericordiam in ſuam ipſi malitiam trahunt, & ſuauiſſimum diuinæ bonitatis mel, in venenum mortiferum conuertunt. De his Auguſtinus: Ex vtroque, ait, homines periclitantur, & ſperando, & deſperando contrarijs rebus, contrarijs affectionibus, ſperando quis decipitur, qui dicit, bonus eſt Deus, miſericors eſt Deus, faciam quod mihi placet, implebo deſideria animæ meæ. Quare hoc? quia miſericors eſt Deus, ſpe iſti periclitantur; deſperatione autem qui cum inciderint in grauia peccata, ſtatuentes ad damnationem ſine dubio ſe deſtinatos, dicunt apud ſemetipſos iam damnati ſumus.] Doceat Concionator, quæ via ſit inter extrema duo tuta, vt ſcilicet, neque ita iuſtitiam timeat peccator, vt nulla ſpei conſolatione conualeſcat, neque ita confidat de miſericordia, vt adhibere vulneribus dignam pœnitentiæ negligat medicinam; ſed quem præſumit ſibi piè parcere, ſemper etiam cogitet, & diſtrictè iudicare. Deſperatis proponat primo loco Scripturæ teſtimonia, quæ hoc hominum genus ſubleuant, quorum aliqua in 1. par. attulimus lib. 7. cap. 21. & 22. vbi locos aſſignauimus ad excitandam veniæ ſpem, qui contra deſperantes valent, & tamen hic etiam nonnullos adhuc addere libet, cum ſit argumentum vtile, & non ſemel tractandum. Primus ſit Patrum auctoritas. Baſil. in primis:

Tract. 33. in Ioan. in fine.

Contra deſperantes argumenta.

In Regul. breuiorib. q. 13.

Si peccata, ait, magnitudine, & numero possunt definiri, miserationes autem Dei, neque magnitudine, neque numero possunt circumscribi, sine dubio non est cur desperatio locum
Epist. 91. habeat.] Et Leonis Papæ: Misericordiæ Domini nec mensuras possumus, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniæ moras vera conuersio, dicente spiritu Dei per Prophetam: Cum conuersus ingemueris, tunc saluus eris, & iterum: Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.] Secundò, describat quanta sit veræ pœnitentiæ vis, & efficacitas per quam omnia peccata vel grauissima delet Deus; sunt enim omnia scelera, & peccata, tanquam araneæ tela valido vento exposita in paten-
In Ps. 50. hom. 2. te loco, vt ait Chrysosto. præsertim si magna fuerit pœnitentia, qualem Mariæ Ægyptiacæ, aut Magdalenæ fuisse
Epi. 30. ad Oceanum. compertum est. Audi Hieronym. Quæ peccata fletus (inquit) iste non purget? quas inueteratas maculas lamenta
In Epitap. Fabiolæ. ista non abluant?] Quartò, Christi Domini passionem, desperatæ mentis oculis obijciat, vt Paulus facit: Recogi-
Hebr. 12. tate eum, qui talem sustinuit aduersus semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes. In-
Ser. 61. in Cant. ducat desperantes, vt cum Bernardo dicant, Peccaui peccatum grande, turbatur conscientia, sed non perturbatur, quoniam vulnerum Domini recordabor; nempe vulneratus est propter iniquitates nostras. Quid tàm ad mortem, quod non Christi morte saluetur?] Valet hic locus si benè quis vtatur, vel ab oculis desperatissimi cuiusq; peccatoris, veræ pœnitentiæ lacrymas elicere. Quintò, eorum proponantur exēpla, qui ex huiusmodi morbo conualuerunt; erigit enim animos ad spem salutis, qui ex morbo, quo ipse laborat, videat aliquos in pristinam sanitatem restitutos. Si Petrus, inquit Bernar. post grauem lapsum ad tantam redijt eminentiam sanctitatis, quis de cætero desperet, si tamen egredi voluerit à peccato? Id genus exemplis refertas habes, tùm Scripturas sacras, tùm illustrium virorum Commentarios. Eu-
Lib. 7. c. 10 sebium consule, qui inter cætera desperatum quemdam (nescio an hominem, qui belluinis erat moribus appellem) ab Euangelista Ioanne reductum refert ad honestam vitam, cum sponsionem fecisset sese in extremo Iudicij die Deo vadem
Tomo 3. pro illo sistendi. Lege Effrem. Vbi ab Eremita, cui nomen
Tom. 2. 16. Martij. Abramius neptem inuenies à flagitiosa vita reuocatam, quæ spem omnem salutis abiecerat, imò vt est apud Surium,

die

die eadem postea implorata à superis ope, alienæ salutis auctor fuit. Sextò, multum valebit propositum Beatissimæ Virginis patrocinium. Si criminum (inquit Bernardus) immanitate turbatus, conscientiæ fœditate confusus, iudicij horrore perterritus, barathro incipias absorberi, tristitiæ, desperationis abysso, cogita Mariam, non recedat ab ore, non recedat à corde.] Septimò, præter Conciones publicas adhibenda priuata colloquia, & promittenda Dei misericordia, etiam se ipsum coram Deo sponsorem constituendo, ad imitationem sancti Ioannis, vt iam retuli. Possunt etiam legi quæ ad excitandum spei affectum in animis, suo loco diximus. *Hom. 2. super Missus est.*

Similes locos oportebit etiam paratos habere in eos, qui nimium de diuina misericordia confidentes in peccatis perseuerant. Ne dixeris peccaui, & quid mihi accidit tristè, altissimus enim est patiens redditor. De propitiato peccato noli esse sine metu. Ne dicas, miseratio Domini magna est, misericordia enim, & ira ab illo cito proximant, & Paul. An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? His addenda Patrum testimonia, iustitiæ Dei magnitudo explicanda, exempla multorum afferenda, quos mala mors in peccatis abripuit. Ostendendum hoc vnum esse ex peccatis in Spiritum sanctum, quæ conuersioni viam obstruunt, cum huiusmodi homines sacrilegi, Dei bonitate, ac misericordia nequiter abutantur. Quandoquidem diuinæ misericordiæ titulus, qui eos ad pœnitentiam mouere debuit, ille idem eorum culpæ incitamentum efficitur, ad perseuerandum in scelere, quod ipsum indignum reddit hominem misericordia, cum ea tam indignè abutatur. Vt autem habeat Orator Christianus occasionem contra ipsum peccatum sæpè pro ratione sui muneris exclamandi, subijciam hic aliquos communes locos, ex quibus materia, & argumenta desumi possunt, pro cuiusq; arbitratu. Contra præsumentes de Dei bonitate. *Eccl. 5.* *Rom. 2.*

Loci communes ad excitandum odium contra peccatum, & primo ex malitia peccati in se. Cap. XXIX.

Loci ad excitandum peccati odium ex triplici capite maximè eruuntur; ex ipsiusmet peccati in sese malitia, ac turpitudine; ex eo quod est contra Deum, & ex damnis quæ affert. Hos ego locos non omnino ieiunos proponam, sed

addam capita, vnde aliqua amplificatio peti possit. Id enim & rei grauitas postulat, & gratum arbitror aliquibus futurum. Qui verò breuitatem amabunt, ijs licebit titulos tantum pro suo arbitratu percurrere. Ad primum caput pertinent hi loci. Primò peccatum est intrinsecè, & vt loquuntur Theologi essentialiter malum, sicut Deus est summum bonum, & ipsa bonitas, vt ipse Mosi ait: Ego ostendam tibi omne bonum. Et Christus: Nemo bonus nisi solus Deus. Omnia verò creata à Deo tanquam radij solis aliquem gradum bonitatis participant, solum peccatum est, quod bonitati rectà opponitur, vt tenebræ luci, ob id dicitur malitia. Videns quod multa malitia hominum esset in terra, dicitur defectus; dicitur vanitas & mendacium. Vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium. Et à Bernar. dicitur animæ curuitas, sicut contra sanctitas morum vocatur rectitudo. Vnde sequitur, peccatum non solum esse malum quia sit contra legem Dei, & quia prohibitum, vt sunt aliqua peccata, sed etiam sæpè intrinsecè tale esse; quæ est doctrina certa, & Catholica contra aliquos hæreticos, qui volunt nullum esse peccatum intrinsecè malum, sed solum quia prohibitum. Dantur quidem aliquæ actiones malæ, quia prohibitæ, at multæ intrinsecè tales sunt, & quia tales ideò vetitæ. Secundò, turpitudo peccati inde colligitur, quod si ipsius quidditas, vt vocant, quæratur, apparebit ipsum planè esse nihil, esse priuationem, nec habere vllam naturam existentem, aut quippiam solidum, cum sit recessus à summo ente Deo. Potest afferri exemplum aeris, qui est tenebrosus per absentiam luminis. August. Malum, inquit, nihil est aliud quàm priuatio boni. Et alibi: Mala voluntas non habet causam efficientem, sed deficientem, quia voluntas humana, quæ sola potest in homine esse peccati causa, non nisi vt est defectiua peccatum parit, vt rectè explicat idem; sicuti motus tibiæ fractæ in claudicatione, non est à potentia motum efficiente, sed deficiente. Ansel. malum verè est nihil, & nihil non est aliquid, & fusè toto cap. 10. & 11. Vnde apparet quanta sit peruersitas, vt homo faciat se peccati seruum, quod nihil est, Deoq; rebellans, tale in se regnum admittat. Propterea Paulus admonet, Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.

Exod. 33. *Mar. 10.* *Gen. 6.* *Psal. 4.* *Serm. 24. in Cant.* Peccatũ est nihil. *De fide ad Petrum.* *12. de Ciu. c. 7.* *1. de liber. arb. c. vlt.* *Lib. de casu Diab. c. 11.* *Rom. 6.*

Peccatum est recessio à Deo.

Tertiò, peccare est recedere & separari à Deo, & priuare animam suam Deo, vt patet in parabola filij prodigi, qui

qui abijt in regionem longinquam, recedens à domo paterna, & per Isaiam Deus conqueritur: Peccata vestra diuiserunt inter vos, & Deum vestrum, & indignitatem hanc grauiter exprobrat. Quis est, inquit, hic liber repudij matris vestræ, quo dimisi eam, aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. Hoc autem quantum malum sit, quis non videt? cum totum bonum hominis ex fonte diuinæ bonitatis nascatur, cui fonti vt is, qui adhæret vnus cum Deo spiritus fit; ita qui renuntiat incidit in cisternas dissipatas, & omnino perit; scriptum est enim, Mihi autem adhærere Deo bonum est, & qui elongant se à te, peribunt.

Cap. 59. *Cap. 50.* *Psal. 72.*

Quartò, peccatum quod est malum culpæ maius est omni malo pœnæ grauius, quàm summa paupertas, quàm grauissimus morbus, quam quodlibet dedecus, & infamia, quam iniuriæ, & vexationes quæuis insectatorum, quam mors ipsa, atque adeo infernus. Dionys. Puniri, ait, non est malum, sed fieri pœna dignum est malum. Hanc thesim aurea eloquentia vt semper, tractat ac persuadet egregiè Diuus Chrysostom. in oratione in qua demonstrat, neminem nisi à seipso lædi. Quare etiam sapienter ac piè dictum est à Diuo Anselmo, Si hinc peccati pudorem, & illinc gehennæ cernerem horrorem, & necessariò vni eorum deberem immergi, prius me in infernum immergerem, quàm peccatum in me admitterem. Mallem enim purus à peccato, & innocens gehennam intrare, quam sorde pollutus cælorum regna tenere.] Hic debet esse fidelis planè ac generosus Christiani militis animus. Quintò, Spiritus sanctus in sacris literis vt turpitudinem peccati, & faciem eius horrendam proponat omnium oculis, solet sub vilissimarum rerum symbolis ipsum describere, sicut etiam sancti Patres faciunt. Comparatur enim peccatum in Scriptura propter multiplicem suam fœditatem ac pestem bestiarum multis generibus venenatis, efferatis, stolidis, monstruosis: Tamquam à facie colubri fuge peccatum, dentes leonis dentes eius, interficientes animas hominum. Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, & apud Hierem. Equi amatores, & emissarij facti sunt vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Et, Progenies

Peccatũ est maius omni malo pœnæ. *Loco citat.* *Lib. de similitudinibus. c. 190.* *Peccatũ rebus vilissimis cõparatur.* *Eccl. 21.* *Psal. 48.* *Cap. 5.* *Luc. 3.*

nies viperarum, quis vobis ostendit fugere à ventura iram?
Luc.13. Dicite vulpi illi, Carnes asinorum carnes eorum; erit cubi-
Ezech.23. le draconum, & pascua struthionum, & clamabit pilosus al-
ter ad alterum. Aliquando simile dicitur morbis ac vulneri-
Esai. 1. bus: Omne caput languidum, & omne cor mœrens à planta
pedis vsque ad verticem capitis non est in eo sanitas, vulnus
& liuor & plaga tumens non est circumligata, nec fota oleo,
Eccl. 21. neque curata medicamine. Quasi romphæa bis acuta omnis
iniquitas, plagæ illius non est sanitas. Alias comparatur
Hierem.2. maculis: Si laueris te nitro, tamen maculata es. Quasi
Ioel.1. pannus menstruatæ. Alias putredini: Computruerunt iu-
Esai.64. menta in stercore suo: Putruerunt, & corruptæ sunt cica-
trices meæ. Nunc tempestati: Cor impij quasi mare fer-
Psal.37. uens. Nunc oneri: Iniquitates supergressæ sunt caput
meum sicut onus graue. Hic paupertati, & miseriæ: Di-
Apoc. 3. cis quia diues sum, & nescis quia miser es, & miserabi-
lis, nudus, & pauper. Illic felli, ac fœcibus: In felle ama-
Act.8. ritudinis video te esse. Vua eorum vua fellis, venenum
Deut.32. aspidum insanabile. Visitabo super viros defixos in fœci-
Sophon. 1. bus suis sæpè morti: Nomen habes quod viuas, sed mor-
Apoc.3. tuus es. Nonnumquam sepulchro fœtenti: Similes estis se-
Mat.23. pulchris dealbatis. Denique tenebris: Paulus: Abijcia-
Rom.13. mus opera tenebrarum, &c. Eratis aliquando tenebræ.
Eph. 5. Saluianus, peccatum ait esse simile sentinæ. Chrysostom.
Lib. 7. de prouid. Cadaueri putrefacto, imo ibi ostendit animam peccato
obnoxiam longè peiorem esse. Cyprianus: Hæc sunt, ait,
Chrys. ho. 9. in 1. ad ad Thess. peccata lapsis, quod grando frugibus, quod turbidum sy-
dus arboribus, quod armentis pestilens vastitas, quod na-
uigijs sæua tempestas.

Lib. de Lapsis. Alia huius generis multa ex Patribus colligere poterit
sua industria diligens Concionator ad peccati detestatio-
nem. Sextò, peccati malitia, & peruersitas huiusmodi est,
Vnũ peccatũ si non corrigatur, aliorũ est causa. vt si non auferatur ab anima hominis in multa alia pecca-
ta ex sua prauitate inducat, & sæpè etiam in desperatio-
nem, ac cordis duritiam. Hoc docent verba Dauid: Fiant
Psal. 34. viæ illorum tenebræ, & lubricum, & Angelus Domini (sci-
licet malus) persequens eos. Satis erat ad ruinam in lu-
brico ambulare, quid ergo, & in lubrico, & in tenebris am-
Ephes.4. bulantem ab hoste impelli? Et Paulus: Hoc igitur dico,
& testificor in Domino, vt non ambuletis, sicut & gentes
ambu-

ambulant in vanitate ſenſus tenebris obſcuratum habentes intellectum, qui deſperantes, ſeu indolentes (id eſt ſtupidi, & ſine ſenſu doloris) ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ in omnem auaritiam. Egregiè docet Gregor. quòd Theologia tota amplectitur, aliquod eſſe peccatum, & cauſam peccati, & aliquod peccatum & pœnam peccati, & aliud eſſe cauſam peccati, ſimul & pœnam peccati. Lege exempla ex Scripturis ibidem. Cauſa autem huius malitiæ in peccato eſt, quia peccatum vel aufert omnino, vel eneruat omnia ſubſidia, quibus à Deo iuuamur ad rectè agendum, vt ſunt gratia, & auxilia Dei, & virtutes, & ſacramenta, & affert peſſimam diſpoſitionem, qua facilè dilabimur ad omne genus mali, vt ſæpè in homine poſt longam peccandi conſuetudinem, animus quaſi deſperet de ſeipſo, & de diuina gratia, & contingat quod docent Iſidor. & Auguſt. Namque ille, Iſtis, inquit, quaſi gradibus conſurgit omne peccatum, cogitatio praua delectationem parit, delectatio conſenſum, conſenſus actionem, actio conſuetudinem, conſuetudo neceſſitatem. Hic verò ſuſpirabam, ait, ligatus non ferro alieno, ſed mea ferrea voluntate, velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat. Quippe ex voluntate peruerſa facta eſt libido, & dum ſeruitur libidini facta eſt conſuetudo, & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas. Quæ omnia ex ipſo peccati habitu, & conſuetudine, facile manant. Vide quæſo peccati malitiam, & in quos ſcopulos ac ſyrtes nauim animæ adducat, imò compellat, & miſerrimè illidat.

Lib. 1. in Ezech. ho. 11.

2. de ſum. bo. c. 23.

Lib. Conf. 8. c. 5.

Loci alij ex iniurijs, quibus peccator Deum offendit. *Cap. XXX.*

SI verò conſideretur peccatum vt fertur aduerſus Deum, & viciſſim odium Dei in ipſum, quod ſecundum caput ſupra poſuimus, hi maximè loci exiſtunt. Primum ſumma eſt indignitas, & intoleranda contumacia, creaturam ſuo ſe Creatori opponere, & iniuriam inferre. Apparet autem hæc oppoſitio, quia cum Dei voluntas, ſit rectiſſima omnium actionum regula, per quam totus mundus regitur, & maxime homo, qui per intellectum & voluntatem tenetur diuinæ voluntati per legem diuinam ſignificatæ obedire. Peccatum eſt quod Deo, eiuſq; voluntati, ac legi repugnat, atque ob id vocari

Peccatū qua ratione Deo opponitur.

cari

cari solet præuaricatio, inobedientia, rebellio. Vnde Ambr. Peccatum, ait, est præuaricatio diuinæ legis, & diuinorum inobedientia mandatorum, & August. Peccatum est dictum vel factum, vel concupitum contra æternam Dei legem. Quid autem iniquius esse potest, quam suam voluntatem diuinæ tam sanctæ opponere, nec velle imperio summi Principis, & Monarchæ subijci, cui cælum, cui mare, cui omnia quamuis sensu careant parent? Rursum cum Deus sit finis omnium rerum, & peculiari quadam ratione hominis per intellectum cognoscentem, & voluntatem amantem, tum in hac vita, vt egregiè dicitur apud Ecclesiasticū: Deus creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illū, & subdit de viro, & muliere, Creauit illis scientiam spiritus, sensu impleuit cor illorum, vt nomen sanctificationis collaudent, vt magnalia enarrent operum eius, tum in futura per claram ipsius Dei visionem, ac beatam fruitionem, ad quam per auxilia supernaturalia perueniat; peccatum tamen est, quod hominem à suo fine vero distrahit, & auertit, vt eo contempto vilissimis creaturis adhæreat, vt non sit aliud peccatum, quam auersio indebita ab incommutabili bono, & indebita conuersio ad bonum commutabile; quid autem indignius, quam Deum, ac se ipsum tanto præclaro fine defraudare? contra id quod à Paulo dicitur: Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam.

Lib. de Paradiso to. 1. c. 8. *Cont. Faustū Man. l. 22. c. 27.* *Eccles. 17.* *Rom. 8.*

Grauitas peccati ex persona offensa.

Secundò, æstimatur autem grauitas huius iniuriæ quā Deo facit peccator ex tribus. Primò ex ratione, & dignitate personæ offensæ, quæ est ipse Deus, creata omnia sine modo, in bonitate, potentia, maiestate transcendens. Non est sanctus, vt est Dominus, neque fortis sicut Deus noster. Et Paul. ad Timoth. Beatus, & solus potens, solus habens immortalitatem Deus, sub cuius ditione cuncta sunt posita, & non est qui tuæ possit resistere voluntati, & magnus Dominus, & magna virtus eius, & magnitudinis eius non est finis. Ex hac parte grauitas peccati mortalis videtur crescere in infinitum, si vera est Aristotelis doctrina, vt certè est docentis iniuriæ grauitatem sumi ex dignitate personæ offensæ. Ex quo dubitari non potest quin atrocior sit iniuria Deo per peccatum illata, quam vlla sit alia, quæ inter homines possit contingere, aut cogitari. Secundò ex parte personæ offendentis, quæ est homuncio res vilissima comparatione Dei, & tamen habens Dei imaginem, & à Deo factus, & donatus tot, tantisq;

1. Tim. 3. *In Ethic.*

Ex persona quæ offēdit.

tantisque beneficijs. Quod si totus mundus Deo collatus, vt dicitur in Sapientia est tanquam momentum stateræ, & tanquam gutta roris antelucani; quid erit vnus quispiam homûcio, qui si cum mundo conferatur vniuerso, minimum quiddã, ac penè nihil est. De quo Deus per Isaiam conqueritur. Væ qui contradicit factori suo testa de samijs terræ. Tertiò ex parte causæ ob quam peccator mouetur, vt Deum ostendat, quæ est vilissima res, & tamen ob pretium adeo vile Deo se se opponit præferens creaturam Creatori. Quam iniuriam Deus ægerrime ferens lamentatur, Violabant, ait, me propter pupillum hordei, & fragmen panis. Et apud Hier. Dereliquerunt me fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Tertio adhuc magis distinctè hanc peccati atrocitatem ponderando; tanta est eius peruersitas, vt non solum non adoret homo Deum, non seruiat suo Domino, creatori suo non obediat, sed contemnat eius virtutes, ac perfectiones, recuset imperium, suam voluntatem ei anteponat, promissiones eius non curet, nihil faciat minas, legem violet ab ipso latam, quod, vt Paulus docet ipsum Deum spernere est. Eiusdem paruifacere potentiam, per quam illico posset in nihilum redigi. Mirum est, quod iustitiam non horreat Dei, cuius est peccantem pœna etiam sempiterna punire, Bonitatem, & benignitatem negligat, ac patientiam à qua expectatur, & benignissimè toleratur; misericordiæ beneficio abutatur cum summa irreuerentia, sapientiam despiciat, cum sciat se à Deo videri, & tamen impudentissimus conspectum, & oculos videntis non erubescit, sed coram, & in os audet illum offendere. Denique ita se gerit omnino, quasi Deus non esset, neque iustus, neque bonus, neque omnipotens, imò tanquam non esset Deus. Dixit insipiens, ait Dauid, non est Deus; licet enim corde aliquo modo credat, factis tamen clamat non esse bonum sibi sufficiens, dum ei terga vertit, & ad aliud se bonum conuertit, & se ipsum ei præfert. Hucusque etiam peruenit stolida peccatoris vesania, vt ipsum Deum, qui est summum bonum, summe pulchrum, summe amabile odio habeat, secundum illud. Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper, & nunc autem, & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum; potest ne horribilibus aliquid audiri? Adhuc videtur crescere peccati malitia, quia peccator quantum in ipso est Deum occidit,

vt etiam

Sap. 11. *Cap. 45.* Ex parte causæ. *Ezech. 13.* *Hier. 2.* Peccator Deum contemnit. *Psal. 73.* *Ioan. 15.*

vt etiam Scholastici loquuntur, ac si esset interitus capax, diuinitas ipsa periret. Bernardus loquens de propria voluntate, In ipsum, ait, horribile dictu desæuit authorem, nam quantum in ipsa est, ipsum Deum perimit voluntas propria: Omnino enim vellet Deum peccata sua, aut vindicare non posse, aut nolle, aut nescire; vult ergo Deum non esse Deum, quia quantum in ipsa est, vult eum aut impotentem, aut iniustum esse, aut insipientem. Crudelis planè, & omnino execranda malitia, quæ Dei potentiam, sapientiam, iustitiam perire desiderat, crudelis bestia, fera pessima, rapacissima lupa, & leæna sæuissima.] Quarto agnoscitur peccati grauitas summa, ex maximis Dei beneficijs in nos collatis, est enim ingrati animi indignitas intoleranda, tàm benè meritum non solum non reuereri, & amare, sed potius contemptui habere, atque odisse. Inter homines quid est, quod magis stomachamur, ac fugimus, quam ingratum aliquem, qui pro beneficijs maleficia, & pro amore odium rependat? Hoc est, quod Deus adeò indignum iudicat, vt cælum, & terras, Angelos, & homines testes aduocet tantæ impietatis. Audite cæli ait, & auribus percipè terra, filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepè domini sui, Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Et generatio praua, atque peruersa hæccine reddis Domino, populè stultè, & insipiens? nonne ipse est Pater tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te? Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Domini Creatoris tui. Potest hoc loco Concionator amplificare magnitudinem, ac multitudinem beneficiorum Dei: rursum quanta sit animi prauitas, quamque indignum dona, & beneficia Dei in ipsum donatorem cum summa eius ignominia conuertere. Videsnè quomodo peccator aduersus Deum se gerat? Sed aduerte etiam ex sequentibus locis quomodo se habeat Deus contra peccatum, vt eius malitiam nobis aperiat. Ex maximo etenim odio quo Deus peccatorem odit apparet peccati quanta sit turpitudo.

Ser. 3. de Resur.

Peccatum est summa ingratitudo.

Isa. 1.

Deut. 32.

Dei

Dei Odium contra peccatum. Cap. XXXI.

DEVS nihil odit nisi peccatum, cum cætera omnia ab ipso sint, & non possit odio habere quicquam eorum quæ ipse fecit, non serpentem venenatum, non crudelem tygrem, non draconem, non aerem pestilentem, non mortem, non infernum, & tamen peccatum summo insequitur odio. Altissimus odio habet peccatores. Odio est Deo impius, & impietas eius. Odisti omnes qui operantur iniquitatem; & vult omnes suos amicos, & viros iustos eodem odio in peccatores ferri armatos, sicut ex his vnus factus secundum cor Dei affirmat; Perfecto odio oderam illos; &, vidi præuaricantes & tabescebam. & in matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de Ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. Eodem igne ardebant Elias, Phinees, Moses, omnes Prophetæ, Apostoli, maximè Paulus. Quinto, facilè autem erit intuenti aduertere ex modis loquendi, quibus sacræ literæ vtuntur, quanta sit hæc Dei detestatio, & odium in peccatum. Plenæ sunt vtriusque Testamenti paginæ, attingam pauca loca. Videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra, tactus dolore cordis intrinsecus, pœnitet, ait, me fecisse hominem. Exacerbauit Dominum peccator secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Nolite contristare Spiritum sanctum Dei in vobis. Accingite vos cilicijs, plangite, & vlulate, quia non est auersa ira furoris Domini à vobis. Et iratus est furore Dominus, & abominatus est hæreditatem suam. Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit Deum suum. Hæc autem ita de Deo dicuntur, vt nihil Deo indignum significent; sed vt Origenes ait, Deus non indecorum iudicauit ea sibi attribuere, propter nostram vtilitatem, sicut solent matres iram ostendere, vt pueros à vitio aliquo deterreant; vel vt ait Hilarius per hos affectus significantur pœnæ peccatoribus aut inflictæ, aut infligendæ, vt solent homines irati facere. Pœna enim patientis, ira creditur esse decernentis. Denique apparet peccati grauitas, quæ tanta est, vt hæc in Deo, si capax ipse esset efficeret. Et in Euangelio similia de Christo legimus. Videns Ciuitatem

Eccl. 12. *Psal. 5.* *Psal. 38.* *Psal. 118.* *Psal. 100.*

Quantum sit Dei odium in peccatum ex modis loquendi Scripturæ.

Gen. 6. *Psal. 10.* *Eph. 4.* *Hier. 4.* *Psal. 105.* *Os. 14.* *L 4 contra Celsum.* *In psal. 2.*

*Luc.*19. uitatem fleuit super eam. Cumque vidit sacrilegia, quæ in domo Dei fiebant, ita eum zelus repleuit, vel vt in psalmo est, comedit, vt vendentes, & ementes impetu il-
*Ioan.*11. lo & ardore mirabili eiecerit. In suscitatione Lazari infremuit spiritu, & turbauit semetipsum planè ob causam
*Mar.*14. mortis, quæ est peccatum. Pasioni mox proximus cœpit tædere, & pauere, & mœstus esse, non tam propter imminentes dolores, & cruciatus, quam quod personam in se peccatoris pœnitentis assumeret. Sexto ex pœnis quas Deus peccatoribus infligit, satis, superque ap-
Quibus pœnis Deus peccatorem persequatur. paret, quam sit in eius oculis detestandum peccatum. Deus (ait Diuus Petrus) Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos ad inferiora de-
2. *Pet.* 2. trusit. Vide quanta esset dignitas Angelorum, & quanta peccati malitia, vt tam nobiles spiritus, & tam multos perdiderit, & æternis cruciatibus puniendos sine vlla veniæ spe tradiderit. Hominem in Paradiso terrestri Dei præceptum prætergredientem, vide quam acerbe puniuit, vt expulit de Paradiso, vt morte mulctauit, vt ad innumeras calamitates cum tota posteritate damnauit. Tempore Noë ob peccata hominum immisit diluuium, & aquis omnes homines perdidit, ac iumenta. Pentapolim igne, ac sulphure succendit, & obruit, & in hoc vsque tempus incendij signa, & irati Dei apparent, vt dicitur Sapientiæ 10. In testimonium nequitiæ fumigabunda constat deserta terra, & incerto tempore fructus habentes arbores. Populum Israel sæpisime ob varia peccata à Deo grauissimè punitum omnes Prophetæ prædicant, & historiæ veteris Testamenti. Ibidem scribuntur inflictæ pœnæ in Chaldæos, Assyrios, Ægyptios, Pharaonem, Nabuchodonosor, & multos alios, plenæ sunt historiæ huiusmodi exemplis. Huc tendunt omnes minæ quas Deus in vtriusque testamenti voluminibus intentat in Impios, vt à peccando deterreat: lege cap. 28. Deut. si non expauescis ad tot maledictiones, quot Deus contra peccatorem intonat, poteris dubitare de duritiè cordis tui.
Hebr. 10. Clamat Paulus horrendum esse incidere in manus Dei viuen-
Deut. 32. tis. Et Deus ipse, Congregabo super eos mala, & sagittas meas
Hier. 1. complebo in eis. Virgam vigilantem ego video, ollam succen-
Psal. 89. sam ego video. Et quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timo-

re

re tuo iram tuam dinumerare, tu terribilis es & quis resistet tibi. Accipiet armaturam zelus illius. Et, iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum excidetur, & in ignem mittetur. Væ tibi Corozaim, Væ tibi Bethsaida. *Psal. 75.* *Sap. 5.* *Matth. 3.* *Matth. 7.* *Luc. 10.*

Septimò, sed nulla pœna melius peccati grauitatem explicat, quam pœna inferni æterna præparata Angelis malis, & hominibus eorum sectatoribus vt dicitur apud Isa. Præparata est ab heri Tophet, à rege præparata, profunda, & dilatata, nutrimenta eius ignis & ligna multa, flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. Vide hoc loco expositionem D.Hieron. Considera multitudinem pœnarum, quas diues epulo cum esset in tormentis expertus clamat, quia crucior, atrocitatem, earum, æternitatem, ignis ardorem, pœnam sensus in omnibus, & grauiorem pœnam damni, propter quam Dauid, ait, Peccator videbit, & irascetur, dentibus suis fremet, & tabescet, desiderium peccatorum peribit, desiderium planè in homine videndi Deum, qui est hominis finis, quo se videt peccator priuatum in omnem æternitatem, & propter vtramque pœnam tam sensus, quam damni, Christus dixit, ibi erit fletus, & stridor dentium, quam sententiam sæpius legimus à Christo in Euangelijs repetitam, tanquam rem maximè attendendam, quam cordi profundius imprimamus; Considera inquam hanc Dei seuerissimam iustitiam in puniendis peccatoribus, & facilè erit peccatorum malitiã amplificare, præsertim si simul adijcias quanta sit Dei benignitas, & misericordia, quantus amor eius in hominem, quanta magnitudo beneficiorum, quanta ipsius animæ nostræ pulchritudo & dignitas, sicut, & Angelorũ, quantum sit prætium sanguinis quem pro nobis effudit, vt nos redimeret, & cum hæc tanti momenti sint apud ipsum Deum, tamen adeo peccatum odit, vt propter ipsum tot Angelos tot animas, tam grauibus, & æternis pœnis discruciet; hoc plane, argumento est, Deum qui est infinita bonitas, non posse tantam peruersitatem tolerare.

Infernus pœna peccati. *Isa. 30.* *Luc. 16.* *Psal. 111.* *Matth. 8.*

Octauò enormitas peccati fortè ex nulla re magis amplificari potest, quam si consideremus remedium, quod Diuina sapientia adinuenit ad ipsum tollendum, quod est Deum nostram naturam assumpsisse, & mortem tam atrocem, tamque ignominiosam subijsse, vt peccatis ex rigore iustitiæ satisfaceret, ac remedium efficax adhiberet. Sic Isaias, Nos reputauimus

Ex Christi passione peccati apparet grauitas. *Isa. 53.*

eum quasi leprosum, & percussum, & humiliatum à Deo, ipse autem attritus est propter scelera nostra, cuius liuore sanati sumus. Et iterum Propter scelus populi mei, percussi eum.

Ser. 3. de Nat. Quare meritò Bernardus, Agnosce, inquit, quam grauia sint vulnera peccatorum pro quibus necesse fuit Christum Dominum vulnerari, si non essent hæc ad mortem, & ad mortem sempiternam, numquã pro eorum remedio filius hominis moreretur.] Notanda est inuentio mira diuinæ sapientiæ, & charitatis, vnde agnoscamus peccati grauitatem. Volebat amor diuinus triũphare de peccato, de Dæmonibus, de morte; quid fecit? de ipsomet Deo triũphauit, quod optimè expressit Paulus delens ait *Ad Coloss. 2.* quod aduersum nos erat chyrographum decreti quod erat cõtrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, exspolians principatus, & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. Quidnam est illud quod Christus affixit Cruci? Certè suammet carnem diuinam, & hoc modo chirographum decreti affigere dicitur ac delere. Quomodo triumphauit de inimicis, & peccatis nostris? In semetipso, *Col. 6.* Idem Paulus, hoc scientes quia vetus homo noster Crucifixus est, vt destruatur corpus peccati. Quæso te vter homo crucifixus est, nouus ne an vetus Adam? Plane Christus nouus homo in crucè positus, crucifigit in nobis veterem, & destruit *2. Cor. 5.* corpus peccati. Et ad Cor. eum qui peccatum non nouerat pro nobis peccatum fecit. Quid est Christum à Patre factum esse peccatum pro nobis? Dices hostiam pro peccato, sed plane modus hic loquendi plus quiddam significat, vt potes videre apud Chrysost. significat enim Christum non solum satisfecisse pro peccato per mortem, sed subijsse mortem acerbissimam, & valde ignominiosam quasi ipse esset vere peccator, imo verò quasi esset Christus, ipsummet peccatum. Nam si peccatum esset aliqua persona viua, & esset condemnanda à supremò Iudice, qua pœna damnandum esset? Certè ea qua Christus damnatus est, vt scilicet flagellaretur, conspueretur, blasphemaretur eijceretur, illuderetur, cruci affigeretur cũ summa ignominia, etiam latus post mortem transfigeretur. O incredibilem peccati fœditatem, per quam Christus factus est maledictum inquit Paulus, vt nos de maledicto redimeret, factus est pro nobis peccatum, vt nos iustitia Dei fieremus in illo: & tamen post tantum remedium, ac talem medicinam exhibitã audent homines peccata committere, iterum crucifigentes filium

Homil. 10. in 2. Cor. c. 5.

lium

lium Dei in semetipsis, & ostentui habentes. Bone Deus quanam pœna digni sunt qui etiã num filium Dei conculcauerint, & sanguinem testamenti pollutum duxerint, in quo sanctificati sunt & spiritui gratiæ contumeliam fecerint? merito sanè peccator se ipsum longẽ Diabolo peiorem reputare debet, ac dicere. Diabolus nulla præcedente peccati vindicta superbiens peccauit, ego visa eius pœna, non continens ad peccatũ properaui. Ille in innocentia constitutus, ego restitutus; ille obdurâns ad punientem, ego ad blandientem, & sic vterque contra Deum, ille contra non requirentem se, ego contra morientem pro me. Et ecce cuius imaginem horrebam in multis aspicio me horribiliorem. Hæc ex secundo capite, Ad tertium vero Caput, quod includit damna quæ peccatori peccatum infert, imò toti mundo hi loci sequentes pertinent. *Heb. 10.*

De eodem, loci alij ex damnis quibus authorem suum afficit.
Cap. XXXII.

PRimò peccatum in animam admissum, tollit gratiam Dei, quæ quam magnum donum sit vix potest ab aliquo intelligi, nedum explicari: est autem donum quoddam animæ inhærens, vt Paulus docet, qui dedit pignus spiritus in cordibus nostris, per quam gratiam anima viuit vita quadam Diuina Deo præsente, sicut vitam naturalem corpus ab anima infomante recipit. Ioannes, inquit, scimus quia translati sumus de morte ad vitam. Per hanc homo fit Deo adeo similis, vt Diuus Petrus dicat, magna, & prætiosa nobis promissa donauit, vt per hæc diuinæ essemus consortes naturæ. fit filius Dei, Ioannes omnis qui diligit ex Deo natus est: Constituitur iustus iustitia Dei, vt Paulus loquitur non iustitia Dei, qua Deus iustus est, vt perperam exponunt Hæretici, sed quam dat homini Deus, & iustus fit homo per Deum, vt exponit August. At peccati malitia ea est, vt statim his opibus, ac thesauris misere animam exspoliet, eidemque mortem afferat expellendo ab ea Deum, licet foris viuat corpus. Nam sicut fulgur vaginam integram interdum relinquit, & ferreum consumit gladium, sic peccatũ vitam animæ spiritualem perimit viuo corpore, & sicut cadauer habet suum esse naturale, non tamẽ operationes vitæ cum abest anima, sic anima amissa vita gratiæ retinet quidem esse

Peccatũ gratiam Dei tollit.

1. Ioan. 3.
2. Pet. 1.
1. Ioan. 4.
In ps. 118.

naturale animæ & operationes naturales, non tamen gratas Deo actiones, & cœlestem gloriam promerentes. Ob id comparatur peccatum rebus mortiferis, ferocissimisque, ac venenatis animalibus, vti supra retulimus. Peccatum est quod perdit similitudinem Dei, destruit iustitiam inhærentẽ ac adoptionem filiorum Dei. Vnde Ioan. Filioli nemo vos seducat, qui facit iustitiam iustus est, qui facit peccatum ex Diabolo est. Omnis qui natus est ex Deo peccatum non facit quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare quia ex Deo natus est. Secundò peccatum aufert ab anima decorem, & pulchritudinem, & eam maculat, & coinquinat. Hierem. Denigrata est super carbones facies eius apud Mattheum. Christos ait ex corde exeunt cogitationes malæ, adulteria, rapinæ, & hæc coinquinant hominem, vt patet in Lucifero, & Angelis, qui cum essent pulcherrimi, per peccatum in horrendos, ac fędissimos spiritus conuersi sunt. Hoc autem damnum in animam ex peccato ideo nascitur, quoniam per ipsum auertitur anima à Dei facie pulcherrima, quæ est lux, & splendor animæ, & conuertitur per amorem ad infimas creaturas Deo contempto, & fit abhominabilis, sicut ea quæ dilexit, vt canere possimus cum gemitu lamentationem Hieremiæ. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum? filij Syon inclyti & amicti auro primo quomodo reputati sunt in vasa testea opus manuũ figuli? qui nutriebantur in croceis amplexati sunt steriora.

1. Ioan. 3.

Macula animæ ex peccato.

Thr. 4.

Matt. 15.

Thr. 4.

Tertiò peccatum efficit, vt opera bona facta prius in gratia mortificentur, & ad meritum gloriæ quamdiù in peccato persistit homo, nihil valeant, sed obliuioni dentur à Deo per id tẽpus. Manifesta est Dei sententia apud Ezechielem. Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ quas fecerat non recordabuntur, in peccato suo morietur. Non semel contigit, vt viri magnis virtutibus illustres, & pleni rectis operibus, in lethale crimen inciderent, & morerentur in eo, & damnarentur qui casus maximè a nobis formidandus, & dolendus est: quemadmodum si onustam prætiosis mercibus nauim tempestas abripiat & in profundum demergat, vt meritò D. Paulus admoneat, Sic currite, vt comprehendatis. Quartò præterea adeo est crimine contactorum misera conditio, vt opera eorum, licet alioquin bona moraliter, non possint ad meritum gratiæ, seu gloriæ computari, neque tunc, neque

Opera bona mortificantur.

Cap. 18.

1. Cor. 9.

vnquam:

vnquam: nam opera nostra ex se ipsis, nec valorem habent ad supernaturalia, nec possunt habere proportionem, nisi per gratiam, per quam vim accipiunt, & eleuantur ad eam dignitatẽ, vt maiorem gratiam, & gloriam mereantur, at dona iniquorum non probat altissimus. Itaque quamuis aliquando dispo- nant homines ad pœnitentiam, & aperiant viam ad misericordiam, & ad alia nonnulla valeant, tamen mereri gratiam, & gloriam nequeunt audi Isaiam Quare ieiunauimus & non aspexisti, humiliauimus animas nostras & nescisti? quia in diebus ieiuniorum vestrorum inuenitur voluntas vestra: Quod dixi de meritò, etiam verum est de satisfactione, quæ facta in peccato mortali non diminuit pęnas, nec est sufficiens ad debita soluẽda. Neque hoc damnum debet paruifieri, cum reuera sit maximum, amissio scilicet hæreditatis filiorum Dei perinde, ac si filius magni Regis facinus aliquod aduersus Patrem committeret quo fieret reus læsæ maiestatis, ac regio patrimonio iure priuandus esset: quod simile est stultitiæ Esau cuius exemplum nobis Paulus proponens ad Hebr. rectè nos admonet, Ne quis fornicator aut prophanus sit vt Esau, qui propter vnam escam vendidit primitiua sua, & postea cupiens hæreditare benedictionem reprobatus est, non enim inuenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eam.

Opera bona in peccato facta caret merito.

Eccl. 34.

Isa. 58.

Heb. 13.

Peccator multis Dei donis priuatur. Cap. XXXIII.

QVintò priuatur homo multis Dei auxilijs, & beneficijs dum in anima peccatum retinet. Nam quamquam Deus nulli licet grauissimo peccatori, vt Iudæ ac Pharaoni auxilium quod vocant Theologi sufficiens deneget, tamen quod abundans appellant negari solet ob peccata, adeo vt qui diù perseuerant in ijs, eaque multiplicant, à Deo in scriptura dicantur derelinqui, vt apud Isaiam de vinea dicitur, Ostendam vobis quid faciam vineæ meæ, auferam sepem, diruam maceriam, & ponam eam desertam, non putabitur, & non fodietur, & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Et Hierem. Defecit sufflatorium, in igne cõsumptum est plumbum, frustra cõflauit conflator, malitiæ eorum non sunt consumptæ, argentũ reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos. Eandem ob causam Deus dicitur excæcare & obdurare; Isaiæ. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis suis, & auribus suis, & corde suo in-

Cap. 5.

Hier. 6.

Esa. 6.

telligat, & conuertatur, & ſanem eum. Et Exod. Ego indura-
Exo. 7. bo cor Pharaonis: quæ verba non ſignificant Deum aliquid efficere poſitiuè, vt aiunt per quod peccator obduretur, tanquã Deus duritiem, vel cœcitatem inducat; ſed ſolum ob peccatorum mala merita, quædam peculiaria auxilia negare, ex quorum abſentia ſequitur cœcitas, & durities. Eodem modo Angeli cuſtodes Deum imitantes, etſi non omnino deſerant peccatorem, vt neque Deus, tamen non concedunt eos fauores, quos
In pſ. 37. exhibere ſoliti ſunt iuſtis, vt docet Baſil. & gloſſa in illud Hie-
Hom. 21. rem. curauimus Babylonem, & non eſt curata, derelinquamus
Hier. 51. ergo eam.

Priuatur conſolationibus. Sextò ſuper hæc priuatur peccator ob peccatum multis conſolationibus, quibus Deo inhabitante, & viſitante animæ iuſtorum fruuntur, ex Dei præſentia, & familiaritate ſecundum
Pſal. 30. illud. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te; vnde ſcilicet fit, vt etiam in maximis vitæ huius calamitatibus lætitia geſtiant. Ideo Chriſtus
Matth. 11 inuitat, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Et Paulus. Superabundo gaudio in omni tribulatione noſtra. Et Hieron. Teſtis mihi eſt Deus poſt multas lachrymas poſt cœlo inhærentes oculos, videbar mihi agminibus intereſſe Angelorum, & lætus, gaudenſque canebam, poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum. Gaudent iuſti
Pſal. 118. in legis diuinæ cuſtodia. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. Et ambulaui in latitudine, quia man-
Pſal. 76. data tua exquiſiui: In memoria Dei, Pſal. Renuit conſolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus ſum: In oratione, vix dici poteſt. Cum quanta ſuauitate plorat, qui cum gemitu orat: In laboribus, qui pro Chriſto tolerati, ſunt ſuauiores
In pſ. 127. omnibus delicatiſſimis cibis, vt Auguſt. exponit illa verba pſalmi, labores manuum tuarum quia manducabis. Has verò conſolationes Spiritus Sancti non poſſunt habere, qui in carne, & peccatis viuunt. Nam manna ex ſapient. 1. habebat omnem ſaporis ſuauitatem, ſed non omnibus ſapiebat, niſi ſolis
Lib. 2. retract. c. 20. bonis, vt docet Auguſt. & patet, quia reprobi dicebant, Nauſeat anima noſtra.

Priuatur fructu Sacramentorum. Septimò, Adde priuari ob peccatum hominem fructu Sacramentorũ ſi accedat cum peccato ſine debita præparatione; Operantur enim Sacramenta ad remiſſionem peccatorum, & collationem gratiæ, ſi tamen homo ſit ſine voluntate peccati; priuatur theſauro indulgentiarum, quæ non proſunt niſi exi-

ſtenti

ftenti in gratia; priuatur participatione omnium bonorum operum, quæ in Ecclesia fiunt, tanquam membrum aridum. Itaque non poteſt cum Pſalmiſta dicere, Particeps ego ſum omnium timentium nomen tuum. Priuatur verbi Dei efficacia, inſpirationibus multis, earumque fructu, quas Deus amicis ſuis communicat, vt non poſsit canere cum Dauide, Audium quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacē in plebem ſuam, & in eos qui conuertuntur ad cor. Priuatur Euchariſtiæ nutrimento, & dulcedine, orationum pio vſu, & effectu, cum in multis verum ſit illud, ſcimus quia peccatores Deus non audit: qui autem in peccato eſt, vix poteſt orare, cum oratio ſit eleuatio cordis ad Deum, ipſe vero miſerū in modum grauiſsimo prematur pondere, ac deorſum non ſurſum tendat. Denique ſpoliatur homo multis fructibus in quibus communicant iuſti in Eccleſia ſancta Dei inter ſe, per eam ſocietatem, Communionemq; Sanctorum, quam confitemur in Symbolo: quæ quid contineat vide in Catechiſmo, Concilij Trid. iuſſu edito.

Pſal. 118.

Pſal. 84.

Octauò ex peccato triplex genus facultatum, ſeu potentiarum in homine graue patitur damnum. Intellectus, Volūtas, & Vires, quæ executioni operum ſeruiunt. Obſcuratur intellectus: Paulus, obſcuratum (inquit) eſt inſipiens cor eorum: vnde à Clemente Romano, & Ambroſio comparatur peccatū fumo, quia ſicut hoc, acies oculorum læditur, ita mens ſceleſtorum obſcuratur peccato; quo fit vt non videant bona quæ amittunt, nec mala quæ incurrunt, nec vitæ breuitatem, nec Dæmonis inſidias, ſed inſtar cęcorum cęcutiunt & indigent collyrio, quo Ioannes ſuadet inungendos oculos vt videant. Præterea obſtupeſcit affectus, vt non ſentiat rerum ſpiritualium guſtum, & ſaporem. Ob id Hieron. & Auguſt. in illa verba: Omnis qui comederit vuam acerbam, obſtupeſcent dentes ipſius, affirmant peccata eſſe vuam acerbam. Denique Potentiæ executricis obtunditur virtus ad rectè agendum, vnde imbecillitas naſcitur: optimè enim Chryſoſt. ex peccato duplex malum ait oriri, vnum quo offendimus, alterum quo peiores reddimur, & addit ibidem nihil tam impudentem facit, quam peccatum; Confundit quidem eum qui ſe condēnauit, at eum qui frontem perfricuerit efficit procaciorē, qui febre corripitur, non ſolum morbum patitur dum febre laborat, ſed etiam liber à febre ſentit virium corporis imbecillitatem; & ſicut qui ex alto cadit ita colliditur vt etiam poſt me-

Tria genera potentiarum peccato læduntur.

Rom. 1.

Lib. 2. *de Caim, & Abel.*

Ap. 3.

In pſ. 48.

Homil. 30. *ad Pop. Ant.*

dicamenta, & ſanitatem relinquatur in membris debilitas, ſic remiſſo peccato manent tamen reliquiæ.

Tollit pacẽ animæ peccatum. Nonò tollit peccatum animæ pacem, & tranquillitatem, & affert ſecum conſcientiæ malæ tormentum. Veriſſimè namque dixit Auguſt. Iuſſiſti Domine, & ſic eſt, vt pęna ſua ſibi ſit omnis inordinatus animus. Huius rei eſt euidens argumentum, tremor ille qui in Caim dicitur manſiſſe poſt commiſſum ſcelus vt propterea diceret: Ecce eijcis me à facie tua, vagus, & profugus ero, vel ſicut vertunt ſeptuaginta timens, ac gemens: Omnis qui inuenerit me occidet me. Ratio autem eſt aperta, quia cum peccatum tollat ab anima Deum ac iuſtitiã, ac bonam conſcientiam, tollit ſimul,& pacem, & tranquillitatem quæ ex Dei præſentia & gratia naſcitur, teſte Paulo, gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quam conſcientiæ vim vel Ethnici ſapientes intellexerunt. Bias Philoſophus interrogatus,quidnam in vita metu vacaret, dixit bona conſcientia, & Socrates quærenti cuidam,quinam ſine perturbatione viuerent, qui, inquit, ſibi nullius mali conſcij ſunt. Quantum verò ſit conſcientiæ malæ tormentum ſatis eſt notũ, ipſa ſine alio tortore cruciat ſceleſtos & lacerat. Propterea optimè Paulus Reuelatur, ait ira Dei de cęlo ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum, eorum qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent, & Rom.2. Ira, & indignatio tribulatio, & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum. Quod tormentum tempore mortis magis quam alias in vita ſentitur,vt dicitur ſap. 4. Venient in cogitationem peccatorum ſuorum timidi, & traducent eos ex aduerſo cogitationes ipſorum, præterquam quod inordinatæ paſsiones quæ ſolent conſequi ſtatum peccatoris ſunt, tartareæ quaſi furiæ, torquentes multis modis animas,vt bene dictum ſit Iſa.9. Cor impij quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt. & D. Chryſoſt. docet peccatum eſſe Dæmonium voluntarium, & peccatorem eſſe peiorem arreptitio, & Dæmoniaco. Ex quo patet neminem eſſe mihi peiorem hoſtem, quam ſim ego mihi ipſi,ſi peccatum admittam, ſecundum illud Tobiæ: qui faciunt peccatum hoſtes ſunt animæ ſuę. Itaque nunquam tantum nocere poſſent Tyranni,belluæ,dæmones, & omnes huius vitæ calamitates, ſi in me irruerent, quantum vnum tantummodo mortale peccatum.

Lib. 1. *cõf. c.*12. *in fine.* — *Gen.* 4. — 2. *Cor.*1. — *Rom.* 1. — *Rom.* 2. — *Sap.* 4. — *Iſa.* 9. — *Hom.* 30. *De Ira ad pop. Ant.* — *Tob.* 12.

Detri-

Detrimenta quibus totum mundum peccatum afficit. *Cap. XXXIV.*

DEcimò Peccatum toti mundo detrimentum affert. Paradiso, quia Angelos, ac beatos priuat lætitia & gloria, quam ex consortio bonorum recipiunt. Vt fumus ait Basilius in Psal. 33. fugat apes, & fœtor columbas, sic peccatum Angelos, quorum etiam custodiam reddit inefficacem. Animas purgatorij priuat suffragijs quibus subleuantur à pęnis, quia vel non suffragantur eis Peccatores, vel sunt inualida eorum suffragia ob venenum peccati mortiferi. Etiam damnatis nocet, non enim solatium ipsis est habere in malis socios, sed crescit ex numero pęna, sicut lætitia crescit beatis. Ecclesiæ multis modis infert damnum. Primum quia est peccator sicut membrum inutile corporis quod non adiumento, sed ponderi est. Deinde quia non solum est membrum inutile, deforme, onerosum, sed etiam pestilens, quod scandala multis offert, & malo exemplo inficit. Infidelibus nocet quoniã, vt Paulus ait, Per vos blasphematur nomen Dei inter gentes, quæ male iudicant de Christiana lege propter malam Christianorum vitam. Item omnibus creaturis ratione carentibus, dum eis contra Dei gloriam abutitur. Tunc fit quod Paulus testatur, vt vanitati creatura subiecta sit, non volens, & ingemiscat, atque parturiat. Quare non mirum si suo tempore armabitur ipsa ad vltionem inimicorũ, & pugnabit pro Deo orbis Terrarum contra insensatos.

In ps. 33. Homil. 20. — Ecclesiæ nocet. — *Rom. 2.* — Omnibus creaturis. — *Rom. 8.* — *Sap. 5.*

Vndecimò peccatum suo authori maxima damna infert non solum in spiritualibus, & æternis, vt in multis ostẽsum est, adeo vt possit verissimè dici, Exinanite exinanite vsque ad fundamentum in ea, verum etiam in bonis vt vocant fortunæ, ac corporis, nam ex peccatis multi sæpe morbi, & mors nascuntur. Gula plures haud dubie occidit, quam gladius, opes prodigũtur, fama deperditur, dedisti maculam in gloria tua, amicitiæ pereunt, patrimonia pessundantur, regna destruuntur. Verum est quidem multos etiam scelestos à Deo non puniri pęnis in hac vita, alios autem plecti. Vtrobique summa est Dei sapientia, si enim nullum puniret hic, quis crederet Deum habere humanarum rerum prouidentiam, & si omnes plecteret, quis crederet futurum Iudicium & pęnas æternas, quæ est ratio Greg. Chrysostomi passim, & aliorum Sanctorum. Postremò loco, vt maximum damnum addam, peccatum afferre in multis ma-

Nocet peccatum bonis externis. — *Lib. 5. Moral. c. 15.*

lam mortem, qui est effectus maximè deplorandus, & vltimum hominis exitium, & principium omnium malorum in omnem æternitatem, cui nullum exinde potest adhiberi remedium. Hæc autem veritas probatur ex ratione quæ triplici fundamento, eoque optimo innititur primum est ex parte Dei qui iustissimo iudicio permittit, vt qui in vita non est recordatus Dei, etiam in morte sui ipsius obliuiscatur; Ac Deus quidem sufficiens auxilium ne in morte quidem peccatoribus denegat, sed quoddam aliud abundans, ex meritis vitæ in peccatis actæ, non tribuit. Itaque cum sæpe à se Deum expulerint, atque adeo vt supra diximus Sacrosanctam eius maiestatem bonitatemque contempserint, mirandum non est, si talem in se Deum experiantur in morte, quales ipsi erga illum in vita se præbuerunt, & inde fit vt male pereant. Confirmatur autem hæc doctrina scripturarum authoritate. Cum Sancto (ait Dauid Deum alloquens) sanctus eris, cum electo electus eris, cum viro innocente innocens eris, quid tum? & cum peruerso peruerteris. Prou. Vocaui, & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis, ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis id, quod timebatis aduenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit, tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane consurgent, & non inuenient me. Quam tandem ob causam? eo quod exosam habuerint disciplinam. Infert conclusionem; comedent igitur fructus vitæ suæ, suisque consilijs saturabuntur. Ad eiusdem doctrinæ corroborationem affert D. Gregorius illa verba Iob. Quæ est spes Hypocritæ si auare rapiat, & non liberet Deus animam eius? nunquid Deus audiet clamorem eius cum venerit super eum angustia? & in prou. qui obturat aurem suam ad clamorem pauperum, & ipse clamabit & non exaudietur, & illud Matthæi Domine Domine aperi nobis, amen dico vobis nescio vos, vigilate ergo quia nescitis diem neque horam.

Peccatores mala mors sępissimè sequitur.

Prima probatio ex parte Dei.

Psal. 17.

Prou. 1.

Lib. 15. *Mor c.* 7.

Iob. 27.

Prou. 21.

Matt. 25.

Secunda probatio. Ex parte liberi arbitrij.

Aug. c. 17. *l. de vera & falsa pæn. initio.*

Secundum fundamentum est ex parte liberi arbitrij, quod tempore mortis est valde inhabile ad conuersionem, ac veram pęnitentiam, quam sanus homo, & bene valens non est amplexatus. Verum est illud Augustini, Arbitrij libertatem quærit Deus non necessitatem. Non id quidem dicit Augustinus animam, quamdiu est in corpore, amittere libertatem, nec loquitur de statu eorum qui in phrenesim incidunt, sed de pecca-

cato-

catoribus qui licet habeant libertatem non tamen expeditam est glossa Bonauenturæ in verba Augustini, Arbitrij libertatem quærit Deus expeditam (ait) non quasi necessitatem, & coactionem. Eo autem tempore multa sunt, quæ hanc expeditam libertatem non tollunt quidem sed valde impediunt, vt est magnus timor, tristitia & męror summus opprimens huiusmodi infirmum; imaginatio valde turbata, & hebetes sensus, & inde intellectus valdè imparatus ad considerandum. Voluntas vix facit actus, qui sint plene voluntarij, sed fere ad eum modum quo mercator proijcit merces orta tempestate, quem Aristoteles actum inuoluntarium simpliciter docet esse, secundum quid voluntarium. Atqui pęnitentiam Deus simpliciter voluntariam exigit, quia hoc verè & propriè voluntariū est.

Tertium principium est à Dæmone, qui tunc maximè peccatori insidiatur vt probat magister sentētiarum ex loco Psal. Iniquitas calcanei mei circundabit me, & ex illo Genesis tu insidiaberis calcaneo eius. Hæc dicta sint de locis ad odium peccati excitandum, quos placuit aliquanto fusius explicare, vt Concionatori aliqua ex parte laborem imminuerem in re summi momenti ad quam debet esse valde paratus; & in concionibus suis frequenter excurrere. *Tertia probatio. Ex parte Dæmonis. Gen. 3.*

Pœnitentiam Orator inculcet eiusque partes. Cap. XXXV.

STudium ac diligentia & zelus Concionatoris in hoc maximè elucere debet, vt frequenter ad peccatorum pęnitentiam adducere auditores suos conetur. Ostendit hoc authoritas sacrarum literarum, quæ in pęnitentia persuadenda passim excurrunt sic videmus fecisse Christum, sic Io. Baptistam, sic Prophetas, sic Apostolos quibus Christus dixit oportere prædicari in nomine eius pęnitentiam, & remissionem peccatorum. *Luc. 24.*

Secundò sancti Patres non solum hac de re frequenter agunt in suis ad populum tractatibus, sed etiam libros integros conscripserunt, vt & ipsi paratos haberent locos, & posteris materiam ad discendum, & ad dicendū relinquerent. Scripsit Chrysostomus multas de pęnitētia homilias, scripsit de compunctione cordis, scripsit Ambrosius libros de pęnitentia. Scripserunt Tertull. Cypr. ad Nouatum, Patianus August. de vtil. pęnitentiæ de contritione cordis, de vera, & falsa pęnitentia, si tamen est eius ille liber, sed quicumque author fuerit, certe vtilem, &

grauem

grauem doctrinam habet. D. Chrysost. non semel testatus est, Apostolum semper cœlesti, & diuina lingua ac multa scientia, tunc vero maximè vsum, dum pertinacibus, ac impœnitentibus pœnitentiæ intulit sermonē, idemq; Chrys. gloriatur quod ea sibi frequenter in ore sit, & dicit se de pœnitentia continuò sermonem mouere.

Hom. 5. de pæn. Hom. 80. ad pop. Ant.

Tertiò, Ratio autem quæ concionatorem mouere debet, vt crebro inculcet, illa est, quod nihil magis habere debet in votis, quam vt Conciones, quas habet, fructum animarū ad Dei gloriam pariant cum hic sit finis & scopus, quo tendere debet omnis Cōcionantis Industria, & labor, teste ipsomet Christo cuius legatione fungitur, cum dixit ego vos elegi vt eatis, & fructum afferatis, atqui præcipuus, imo teste Isa. omnis fructus est vt peccatum auferatur, hoc autē effici non potest nisi per pœnitentiam, quam ipse Concionator, cum Theologis necessariā esse docere debet non solum necessitate præcepti, sed etiam medij. quia sine pœnitentia in adultis peccatū remitti non potest, & cum ea nullum tam graue sit cui Deus non sit paratus ignoscere. Hinc videmus eos Concionatores, qui copiosam messem ex semine verbi Dei collegerunt, hoc adiumento maximè vsos, S. Vincentium Ferrerium, D. Antonium Patauinū, S. Bernardinum Senensem, & alios similes, quos constat innumerabilē peccatorum multitudinem ad Christum traxisse, vt mirandum sit vnum ex ijs tam multos conuertisse, contraq; dolēdum multos alterius notæ Cōcionatores, in magna aliqua Ciuitate, imò verò in prouincia tota quotidianis quadragesimæ, ac totius anni, paucos concionibus insistentes, à peccatis abducere. Adeò certum est vnum esse instar centum, & centum nō posse peruenire ad fructum vnius. Causa huius rei illa est, quoniā Sancti illi Patres magno cum spiritu & efficacitate diuinæ eloquentiæ, non humanæ, pœnitentiam prædicabant, peccati turpitudinē atque horrorē in conspectu ponebant, terrorē iustitiæ diuinæ incutiebant, ad dolorem, & lacrymas peccatores mouebant serio, cum alij potius in eo sint, vt vana, & inflata eloquentia, steriliq; doctrina aures auditorum demulceant, & quāuis aliquid de peccato, & pœnitentia dicant, id quasi obiter sine spiritu, sine zelo, sine charitate, delibent, ita vt verba non afficiant animum, non turbent piscinam cordis, non inclinent voluntatem. Nemo autem vereatur, ne idē sæpius argumentum inculcans molestus sit, præsto enim sunt alia, atque alia scripturarū loca, quę varietate flectent auditores, & conciones nouis sentētijs exornabūt.

Quare de pœnitētia sæpe prædicandū.

Isa. 27.

Quare aliqui Concionatores parum sint vtiles.

Non

Non desunt diuersæ considerationes ex libris sanctorum Patrum collectæ de pœnitentia, & de peccatis, nec desunt occasiones, & temporum, & locorum, ad opportunitatem capessendam; non varia pœnitentium exempla. & sanctorium historiæ, atque Hoc sit primum in hac materia monitum.

Secundo explicet tres pœnitentiæ partes, quarum prima est Contritio, quæ non solum in dolore peccati sita est, sed in firmo voluntatis proposito non peccandi. Ad hoc excitandus est sæpè Auditor, vt fixum in corde habeat illud Dauidis Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ; & vocem teneat Susannæ, melius est mihi incidere in manus hominum, quam peccare in conspectu Domini mei; & trium puerorum: Notum sit tibi Rex, quod Deos tuos non colimus, & statuam, quam erexisti non adoramus. Adhibeat omnem vim, vt eum animum induat pœnitens, vt dicere possit. In capite libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. Afferat rationes ad conuincendum intellectum, afferat historias Martyrum, & Sanctorum ex quibus quisque intelligat, quam sibi omnino id conueniens, necessarium, atque etiam facilè sit, præsertim si semel conatu magnanimo statuat ea tenere remedia, quæ nobis sacræ literæ proponunt, vt sunt fuga occasionum, Sacramentorum vsus frequens, lectio spiritualium librorum, orationis deuotæ assiduitas, & operum misericordiæ, Verbi Dei auditio, consuetudo cum viris probatæ virtutis, & huiusmodi alia. Secunda pœnitentiæ pars est confessio, quam egregiè, ac sæpè commendare oportet tanquam medicinam infirmorum, tanquam tribunal misericordiæ, tanquam reconciliatricem pacis inter Deum, & hominem, tanquam Ciuitatem refugij, ostendendo quantoperè Dæmoni displiceat, cum per eam omnia eius tentamenta, & machinæ destruantur, & ruant, quam suaue sit onus his, qui frequentant, quantam animi quietem conferat. Doceat suos vt eligant sibi bonos confessarios, prudentes, & studiosos animarum: explicet modum confessionis faciendæ cum suis circumstantijs. Tertia verò pars est, quam vocamus satisfactionem, ad quam illud primo loco pertinet, vt si qui sunt, in proxima occasione peccandi omnino deuitent si vel de fama proximi detraxerint, vel ei aliter damnum intulerint, restitutione medeantur, soluant mercedes legata, vota, & iuramenta compleant. Deinde exequantur satisfactionis opera, vt sunt ieiunia, & aliæ corporis

Tres pœnitétiæ partes.

Dan. 13.

Propositum firmum non peccandi.

Dan. 3.

Psal. 39.

ris castigationes, eleemosynæ, & opera misericordiæ, quæ multum valent ad peccatorum compensationem, vt docuit Daniel cum Regi consilium dedit, vt eleemosynis peccata sua redimeret, denique orationes. Ad quam rem suggerent materiam penitenti, & concionatori ad exhortandum Ambrosius ad Virginem lapsam, Chrysostomus de compunctione, Basilius ad Monachum lapsum; Anselmus de deplorata Virgine, Augustinus in libris Confessionum.

Pœnitentiæ actus proponat. Cap. XXXVI.

TErtio loco circa hanc materiam penitentiæ proponat, & explicet diuersos actus, & affectus qui ipsam pœnitentiam comitantur. Penetrat enim hæc virtus totum hominem, & non solum animæ rationalis potentias peruadit, sed etiam sentientis, vsque ad lachrymas, vsque ad membra corporis. Eamque ob rem à D. Chrysostomo comparatur Pœnitentia matronæ sedulæ ac seueræ, quæ suas omnes ancillas animæ scilicet potentias, & sensus occupat, iubetque eas attentas esse operi, singulis sua diuidens munia, memoriæ mandat recordationem omnium peccatorum, quæ quis commisit, vt congerat (ait Augustinus) totam miseriam suam in conspectu cordis sui: Intelligentiæ vt diligenter singula meditetur, non actus solos, sed modos, & circumstantias eorum, non abstracta quadam, ac nuda cogitatione, sed per accusationem, ac stimulos, vt fiat, inquit Augustinus, illud psalmi, conuersus sum in ærumna mea dum configitur spina. Ad voluntatem verò plures affectus siue actus pertinent.

Lib. 2. de cōp. cordis.

Lib. 8. Confess. c. 12.

Lib. de vtil. pœn.

Pœnitentia quid in voluntate operetur.

Primo odium peccati, vt dicit Psalmus iniquitatem odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi, cum nolumus peccasse omnino.

Secundo timor tum pœnæ quem scimus fundamentum esse pœnitentiæ, qui excitatur à fide, dum ponit ante oculos ex quanta gloria peccator exciderit, & quam propè ad tenebras exteriores accesserit; tum culpæ, vt est offensa Dei, ob quem timorem Martyres, nec tormenta, nec mortem timuerunt.

Tertio spes ac fiducia erga Deum ad impetrandam remissionem, quæ quidem ex parte Dei certa est, cum Deus in promissione mentiri non possit sua; ex parte autem nostra, omnino secura non est, cum nemo hoc sibi promittere possit, certa notitia se ad gratiam satis præparatum fuisse. Ex qua incer-

incertitudine nascitur timor quidam suspensionis animi, qui non est malus, modo non excludat spem, & potius vrgere pœnitentes ad maiorem dolorem, & sancta opera solet. Sperare iubent sancti, sed etiam timere, ne simus segnes in operibus pœnitentiæ: lege de hoc timore suspensionis mira apud Climachum. Denique hortare pœnitentes, vt non sint contenti modico dolore, sed adhibeant magnum conatum, cum scripturæ requirant conuersionem ex toto corde, & cor contritum, & humiliatum, & cor scissum, quod poterit explicari, tum verbis scripturarum, vt supra monuimus, tum exemplis eorum, qui dignam pœnitentiam egerunt. Admiranda Climachus loco citato suppeditabit exempla. Huc etiam pertinet vsus, & praxis Ecclesiæ primitiuæ de solemnibus, & publicis pœnitentijs irrogatis propter publica quædam, & grauiora delicta. De quibus vide Sozomenum: Iuuabantur enim illi pœnitentes orationibus, & lachrymis aliorum Christianorum, vt sic dolor peccati cresceret. Et quidem optandum est vt adeo crescat, vt etiam desideret pœnitens si fieri posset infinitum dolorem, qui licet haberi nequeat tamen desiderium est laudandum, & meritum habet. Ad hæc omnia confirmanda optimum exemplar veri pęnitentis est Dauid in septem psalmis quos pęnitentiales vocant, in quibus sanctus Rex affectus cordis verè pęnitentis ostendit, legatur Gregorius in expositione eorundem psalmorum, qui exprimit eosdem affectus egregiè: quos si Christianus orator ad viuum poterit efformare in sese, & in concionibus suis, multum sanè valebunt ad excitandum in alijs peccatorum dolorem. Quomodo enim fieri potest, ait Chrysostomus, vt anima infirma, & frigida compunctionis verba pariat? ego enim puto quod is qui in hac materia vult aliquid dignum proferre, ipse ante omnes debet hoc calore feruere, & salutari hoc incendio primus igniri quo etiam sermones, qui ab eo proferuntur ignire, & animas auditorum accendere possint.] Possunt vero hi affectus notari hoc modo in Dauide. Peccati cognitio apparet cum ait, quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & amplius laua me, & peccatum meum contra me est semper; tibi soli peccaui. Timor illis verbis. Domine ne in furore tuo arguas me, & tota die contristatus ingrediebar. Dolor, vbi ait. Afflictus sum, & humiliatus sum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei, Spes ibi. Conuertere Domine, & eripe animam meam saluum me fac propter misericordiam tuam.

gradu 30.
Lib. 7. *c.* 16
Penitentiæ solennes.
Exemplú verú pęnitétiæ Dauid in psalmis.
Lib. 2. *de Cōp. cordis statim initio.*
Psal. 50.
Psal. 37.
Ibid.
Psal. 6.

Pro-

Ibid. Propositum emendationis cum dicitur, discedite à me omnes qui operamini iniquitatem; & principium aliquod dilectio-
Psal. 50. nis. Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit lau-
Ibid. dem tuam. Confessio siue accusatio significatur ibi; Miserere mei secundum magnam misericordiam tuam. & peccatum meum contra me est semper; & satisfaciendi ardens desiderium, quoniam iniquitatem meam ego annunciabo, & cogitabo pro peccato meo. Hæc dixerim exempli causa, vt Concionator volens ad veram pœnitentiam homines adducere; paret sibi locos communes ad excitandos affectus huiusmodi tum ex scripturis, tum ex sanctorum Patrum lectione, & ex multis historijs, quæ ad id valent; & studeat applicare dictionem suam ad hos actus; qui ad iustificationem præparant. Verbi gratia timor excitatur ex peccatorum magnitudine, indignitate nostri, mortis necessitate, ac incertitudine; Iustitiæ Dei punientis seueritate; fiducia vero, & spes confessione peccati, & correctione, humilitate nostra, imploratione diuini auxilij, promissione Dei, Spiritus sancti præsentia adiuuantis, intercessione meritorum Christi, Dei benignitate; quia Deus nouit figmentum nostrum, & alijs huiusmodi locis.

Prudentia, & modus in arguendis peccatis. *Cap. XXXVII.*

QVam sit proprium Concionatoris munus peccata arguere in secunda parte, cum ageremus de genere reprehensorio, aliqua ex Scripturis sacris, & Patrum anthoritate annotauimus; Nunc de prudentia in arguendo loquemur. In hoc enim magna opus est industria, & arte, magna prudentia tenenda est; non enim idem arguendi modus cum omnibus seruandus. Ete-
L. 3. past. in prolog. nim (vt D. Greg. docet) sæpè alijs officiunt, quæ alijs prosunt: quia plerunq; herbæ, quæ hæc animalia enutriunt alia occidunt, & lenis sibilus equos mitigat, canes instigat; & medicamen-
Increpatio, varijs modis vsurpanda. tum, qnod hunc morbum imminuit, alteri vires iungit, & panis qui vitam fortium roborat, paruulorum necat.] Et affert ibidē optimam similitudinē, quid enim (inquit) sunt intentæ mentes Auditorum, nisi vt ita dixerim, quædam in cythara tentiones stratæ chordarum, quas tangendi artifex, vt non sibimetipsis dissimile canticum faciant, dissimiliter pulsat, & idcirco chordæ consonam modulationem reddunt, quia vno quidem plectro, sed non vno impulsu feriuntur.]

Loco

Loco supra citato probauimus, quam sit proprium Prædicatoris munus à Deo iniunctum, peccata arguere, sed nisi hoc ex charitate nascatur, arrogantiæ proprium esset. Hæc, inquit Greg. esse solent propria arrogantium Prædicatorum, vt etiā afflictos auditores suos magis districtè corripere appetant, quam blandè fouere. Plus enim student, vt mala obiurgando increpent, quam bona laudando confirment. Superiores quippe videri desiderant, & magis gaudent cum eorum animum ira eleuat, quàm cum charitas exæquat; semper inuenire optant quæ increpando rigidè feriant, vnde scriptum est: In ore stulti virga superbiæ, quia videlicet percutere rigidè scit, sed compati humiliter nescit.] Et subijcit optimum documentum, vt non solum arguant, & acriter vbi est opus, sed etiam laudent quæ laude digna sunt. Affert exemplum Pauli, vbi primo Paulus Corinthios laudat: Gratias ago Deo meo semper pro vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, & adhuc blandimenta multiplicat dicēs: In omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, & adhuc subiungit ita, vt nihil vobis desit in vlla gratia. Quæso te Paule, istis tot fauoribus quo tendas insinues. Ecce sequitur, obsecro autem vos fratres per misericordiam Domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata; significatum est enim mihi de vobis fratres mei, quia contentiones sunt inter vos, de quibus contentionibus subdit; cum sit inter vos zelus, & contentio nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? ecce quibus laudibus; ad aperta correptionis verba descendit, ecce in corde audientium quam blanda fauoris manu viam districtæ increpationis aperuit, prius, vt peritus medicus sana membra, quæ circa vulnus erant, laudando palpauit, & postmodum putridum sinum vulneris, feriendo transfixit.] Præter hæc magna cura est adhibenda, vt ita vitia reprehendantur, vt nemo prodatur nec generalibus quidē verbis, vt si quis diceret, scio hic aliquē esse vsurarium: vel non sine causa hoc dico, scio cui loquor, vel quid simile, Talis mordacitas longè abesse debet à verbo Dei. Neq; tamen sic agendū est tamquam si de Idea aliqua Platonica, omnino ab vsu remota, sermo esset; sed ita attingēdi sunt peculiares actus peccatorū, vt qui est in tali vitio sentiat sibi cor trāsfigi, & quasi Cōcionatorē diuinare suā conscientiā, Ob id cōparatur luci, quia detegit latentes veritates, & tenebras

Reprehensio longe debet esse ab arrogantia.

Libro 24. Mor. c. 9.

Prou. 14.

1. ad Cor. 1.

Exemplum Pauli in blā-da reprehensione.

Reprehensio neminē prodat.

pellit; itemq. sali, quia sua prudentia condire debet animas, & à putredine præseruare. Ad id autem bene præstandum necessaria est diuina gratia, quam Deus non negat petentibus, & humilibus. Non decet temerè arguere Superiores, aut Magistratus publicè, aut Prælatos, sicuti supra ex Concilijs & Pontificum decretis significatum est. Experientia enim patet, eum, qui sic arguitur indignari magis quam corrigi, & populum incitari ad obtrectandum ijs, quorum vitia publice notari audit. Nihil enim delectat aliquando magis populum, quam cum Concionator contra Superiores exclamat, sed nulla in re minus debet ei satisfieri, quia ea ratione nec adhibetur remedium malo, si quod inest in Superiore, & ipsi populo datur materia, & licentia obloquendi. Nec facile Concionator credat suo spiritui si dictet sibi, verbum Dei nō esse alligatum, cumq; libertate loquendum. Lubricus hic locus est, & facilis error, præsertim si aliud vir grauis quispiam, aut moderatores ipsius, sentiant, quorum iudicio sine dubio magis quam suo standum sibi esse, certum ac plane persuasum habeat necesse est. Neq; hic obijcias ex Paulo, Peccatorem coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeāt. Nam non de publica reprehensione quæ fit ex suggestu loquitur, sed de alia vel iudiciali, vel alio modo ad superiorem spectante, neque afferas Chrysostomum contra Eudoxiam publicè loquentem, & Nazianzenum in Iulianum Apostatam, nam possunt quidem, talia incidere tempora, nempe si quispiam Princeps hæreticus auerteret à fide homines, & similia, vt non solum libertatem dicendi in Concionante excusarent, sed omnino requirerent, etiamsi obijciendum esset caput in certum discrimen. Sed quæ talia tempora sint, sæpè consilio indiget Superiorum Christiana modestia præditorum, nec suo fidat iudicio penitus Concionator in re graui. Ipsa quoque priuata æqualium correctio cum lenitate, submissione, ac discretione, cum est spes emendationis facienda est, quanto magis publica & Superiorum. Paulus, seniores, inquit, ne increpaueris, sed obsecra vt Patres. Et omnium aliorum correctio, item si sit immoderata non sanat, sed ferit magis, imò non arbitror conducere inuehi in vitia Prælatorum, in loco vbi non est nisi illius Ecclesiæ Prælatus, quia solus ille cum scandalo populi videtur notari. Caiet. asserit nunquam Christum contra Sacerdotes, aut Pontifices inuectum, vt doceret Concionatores, ne & ipsi contra hos agant, ob reuerentiam

Superiores non temerè à Concionatore arguendi.

1. *Tim.* 5.

1. *Tim.* 5.

In c. 23. *Matt. init.*

digni.

dignitatis. Paulus etiam in Act. cum ei diceretur: Summum Sacerdotem maledicis? respondit, nesciebam fratres; quia Princeps est Sacerdotum, scriptum est enim: Principem populi tui non maledices. Cum occasio fert optimus modus admonendi Prælatum, est afferre aliquam historiam, vel sententiam ex sacris literis, vel Ecclesiasticis chronicis, & commendare, ac referre virtutes alicuius Sancti, quæ ad rem faciant. Hæc enim commendatio, est honorata reprehensio eius, in quo virtutes illæ desiderantur, etiam si contra præsentes non inuehatur oratio. Neque etiam videtur vtile coram sæcularibus in vitia Ecclesiasticorum, ac Religiosorum inuehi. Facile enim fiet, vt sacer ordo aliquid de sua dignitate deperdat cum publico detrimento. Quippe in commune cædit damnum, imminutio auctoritatis eorum, per quos edocendi, regendiq; sunt cæteri. Laudabile est in reprehendendo artificium, vt ipsum vitium describatur, & quod vitiose fit ante oculos proponatur; nec in quempiam intendatur increpatio, nam ipsius tantum vitij, accurata commemoratio, est luculenta accusatio, statim enim reos, conscientia mordet, ruborq; confundit. Item si quis contrariam virtutem celebret, atque magnificet, & magno dignam honore omnibus ostendat, Tunc scilicet, qui ea sunt destituti, & contrario vitio se infectos agnoscunt, nisi planè obduruerint pudore suffunduntur; sic coram castitate magnifica oratione celebrata, confunditur animus lasciuus, & coram descriptione liberalitatis animus auarus. Præter hæc si historia, vel exemplum proponatur alicuius scelesti, vel contra, viri in aliqua virtute eximij, & ea aptè explicetur, erit aptus quidam, & argutus arguendi modus, etiamsi ad eos qui adstant nihil præterea dicatur. Illud etiam hoc loco admonendum videtur non conducere, vt notetur. Ciuitas tota, in qua Conciones habentur alicuius vitij conquerendo, tot concubinarios ibi abundare, vel quid simile, hoc enim præterquam quod Ciuitati est ingratum, minus etiam valet ad correctionem. Non enim valde erubescit, qui multos se habere socios in ea nequitia publicè audit. Nec vacat errore, (quod non semel audiui) per enumerationem referri, multos ex sacris literis tali peccato inquinatos, nam qui habet conscientiam eius criminis ream, cogitat nihil esse mirum si, & ipse in eo delicto sit, in

Act. 23.

Superiores admonendi prudentia qualis.

Optimum artificium in arguendis Ecclesiasticis

Ciuitas tota non est notāda facile.

quo audit plures viros sanctos fuisse. Eadem cautela seruanda est tempore Bacchanalium, vel simili, ne audiat populus à Concionatore, tam multos sese dedere delicijs vel luxuriæ. Videtur enim hoc occasionem præbere modestis iuuenibus, vt putent sibi quoque licere eo tempore liberius viuere quandoquidem audiunt cæteros eamdem sibi vsurpare licentiam. Ad hanc etiam reprehendendi prudentiam attinet, vt vitia grauiora vehementius, minora leniori spiritu arguantur. Nam qui leues culpas tragicis clamoribus insectatur quid faciet in magnis? Numquam tamen extenuari debent, quantumuis leues, ne quis non esse fugiendos sibi persuadeat. Cæterum sicut leuia non supra modum arguere oportet, ita grauia non nisi grauiter, magnoq; cum spiritu castiganda sunt, significando magnum peccati odium, & malitiæ peruersitatem detestandam, cum magna vi adhibendo clamorem contenta voce, cum quis à natura firmis lateribus iuuatur; per exclamationes admirationem, repetitionem eiusdem vocis & orationis, &c.

Grauia crimina, grauiter arguenda.

Ita Gregor. qui proiecto Dei timore, ait in sceleribus obstinati sunt leuiori increpatione arguendi non sunt, ne leue pondus peccati esse putent, in quo corruunt dum graue eis non sonat, quod ex auctoritate prædicatur.] Et alibi solent (ait) prædicatores iusti auditores suos obiurgando corripere, solent in eorum vitijs districta increpatione sæuire. Vnde scriptum est: Verba sapientum quasi stimuli, & quasi claui in altum defixi. An Ioannis verba claui non erant cum dicebat, progenies viperarum quis vobis demonstrauit fugere ab ira ventura? An verba Stephani claui non erant, cum dicebat vos semper Spiritui sancto restitistis, an verba Pauli, claui non erant cum diceret, ò insensati Galatæ, quis vos fascinauit?]

Lib. 1. in lib. Reg. c. 3.

Lib. 4 Moral. c. 9.

Prou. 24.

Matth. 3.

Curandum item ne arguendo describantur lepidè ipsa vitia, ne populus magis ad venustatem arguentis attendat, quam peccati odium concipiat; quod ego animaduerti vsu venire cum mulierum fucus, & pigmenta, & alia similia cum quodam lepore haud sine pigmentis, & fuco verborum flagellantur. Modus ille, reprehensionis aculeum, ita orationis eneruat, vt potius ea dicta videantur vrbanitatis causa, quam castigationis. Eodem modo animaduerti quosdam cum clamandum, & quasi tonandum

Reprehensio debet cum grauitate fieri.

esset,

esset, verbis vti bene compositis & selectis, numerosa dispositione contextis, vt qui audiunt non tam rei atrocitatem attendant quam orationis compositionem ac stylum, non zelum corrigentis, sed declamantis ingenium.

Denique reprehensio ita debet habere acrimoniam contra vitia, vt tamen appareat paterna erga Auditores benignitas, ne videatur Concionator arrogantior, & exercere dominatum in Auditores velle, & vt loquitur Isidorus: ne vnde emendare populos poterat, inde potius vulneret; sed ita obiurget vt dicere cum Paulo possit, Non quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudij vestri. Induat Pauli viscera qui modo filiolos appellat, quos iterum ait parturio, modo testatur se eos diligere in visceribus Iesu Christi. Chrysost. Sacerdotis tantum est arguere, liberamque præstare admonitionem non mouere arma, non clypeos vsurpare, non vibrare lanceam, non arcum tendere non iacula mittere. Ab Augustino, Correctio dicitur medicinalis vindicta, terribilis lenitas & charitas seueritatis.] Greg. Equos, inquit, indomitos blanda prius manu tangimus, & eos nobis plenius postmodum etiam per flagella subiugamus, & amaro pigmentorum poculo mellis dulcedo adiungitur; vt ea quæ saluti profutura est in ipso gustu aspera amaritudo non sentiatur, vt dum gustus per dulcedinem fallitur humor mortiferus per amaritudinem euacuetur.] In arca erant simul & virga, & manna, sic in Concionatore virga correctionis, & manna mansuetudinis & charitatis. Idem Gregorius. Ipsa increpatio sanctorum, natura grandinis conuenienter exprimitur, grando enim veniens percutit, liquata rigat, Sancti autem viri corda audientium, & terrentes feriunt, & blandientes infundunt, feriunt dum virtutem terribilium Domini dicunt, & magnitudinem eius narrant: blandientes rigant quando memoriam suauitatis Dei eructant.] Et vult eam maturitatem increpationibus adhibendam, vt ipsa quoque sacerdotalis indignatio virtute sit admixta dulcedinis, quatenus & tunc à subditis amari debeat, etiam cum grauiter timetur.] Certissima est sententia meo iudicio, nihil ita conferre ad hoc, vt qui audit persuadeatur ad recipiendum quæ dicuntur, atque si cognoscat quod cum magna dilectione dicuntur. Quod tunc maxime ser-

Margin notes: Reprehensio fiat cum charitatis significatione, ac lenitate. — *Lib. 3. de sum. bon. c. 4.* — *2. Cor. 5.* — *Ho. 4. sup. 1. cap. Isai.* — *Lib. 3. contra literas Petiliani cap. 4.* — *3. par. Past. adm. 18.* — *29. Mor. c. 11. vide etiam 24. Mor. c. 9.* — *Lib. 3. ep. i.*

uandum est cum quis nouus incipit habere conciones, in aliquo loco, non enim debet statim rigidas correctiones adhibere, quousque auctoritatem aliquam sibi comparauerit. Hac modestia vtitur Chrysostom. cum ita docet: Non quoties aliquid contra auaritiam dicimus, contra vos loquimur, imò nec contra vllum prorsus. Vtinam contingat, vt remedia frustra sint parata à nobis, talia sunt medicorum vota nil aliud postulantium, nisi vt post multum laboris prorsus abijciantur pharmaca, sic nos optamus, vt verba nostra prorsus in aere dicantur; & verba tantum sint. Equidem omnia promptè sustinuero, vt non sit opus hæc dicere, & si vultis tacebimus, tantum vt silentium careat periculo; optimi Medici sunt, qui licet morbus ægrotantium ipsis lucrum afferat, cupiunt tamen suos amicos vti prospera valetudine, & nos cupimus omnes bene valere.] Cæsarius Episcopus Arelatensis, Quotiescumque ait, fratres carissimi, tam pro vestra, quam pro mea salute necesse est aliqua dura, & aspera prædicare, considerantes periculum meum, debetis hoc æquanimiter, & patienter accipere, quia prædicatio aspera ægrotis medicamenta prouidet, sanis ornamenta componit, vtitur exemplo Medicorum, qui aliquando ferramentis vtuntur & cauterijs, & infirmi desiderio sanitatis patienter excipiunt. Diuus Basilius interrogatus, qua animi affectione vti debeat qui increpat, respondit, quod ad Deum attinet, eo animi affectu quo Dauid, Vidi præuaricantes, & tabescebam; quia mandata tua non custodierunt, quod ad eos qui increpantur eiusmodi quali vteretur Pater, & Medicus cum misericordia, & lenitate, si filium suum curaret, maxime cum adesset dolor, & sine cruciatu adhiberi curatio non posset; & alibi docet imitandam esse Medicorum consuetudinem, vt videlicet egris non irascamur, sed contra morbum ipsum pugnemus, in eoq; impugnando, duriore victus ratione, si ita res postulat animi vitia sanemus.]

Hom. 3. in act. circa finem.

Hom. 15.

Psal. 118.

Non

Non prædicet viam laxiorem, potius terreat quam blandiri studeat. Cap. XXXVIII.

Concionatores cauere debent, ne viam cæli, nimis facilem esse profiteantur, & ita dilatent phylacteria in Dei misericordia prædicanda, vt diminuant diuinæ iustitiæ timorem. Non igitur insusurrent auribus verba quædam adulatoria, qualia poscebant qui apud Isaiam dicebant, Loquimini nobis placentia, nec ferebant minas Prophetarum, quos ex Christi sententia, & lapidabant, & occidebant. *Isai. 30.* Non desunt hodieq; nonnulli Concionatorum, qui omnia facilia prædicant, & quod longè peius est, inuehantur in eos, qui contra peccata sæpè clamant, timorem incutiunt, & pericula inferni proponunt, rigorem diuini iudicij, ac mortis describunt: & tamen contra pseudoprophetas, qui secura, & dulcia concinebant sæpè, Deus acriter inuehitur, per Hieremiam, queritur quod non aperuissent populo iniquitatem suam, vt eos ad pœnitentiam prouocarent. *Probatur ex Scripturis.* *Thren. 2.* Isai. Popule meus (ait Deus ipse) qui te beatum dicunt ipsi te decipiunt, & Hierem. Nolite credere pseudoprophetis, qui dicunt pax, pax, & non est pax. Michæas: Hæc dicit Dominus super prophetas qui seducunt populum meum, & prædicant pacem. Ezechiel: Væ qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ad capiendas animas. *Isai. 30.* *Mich. 3.* *Ezech. 13.* In quæ verba Origenes docet in eum hæc dici, qui vt placeat eis quibus aures pruriunt, loquitur quæ gratanter accipiunt, quæ vicina sunt voluptati, cum ea docet, quæ aurem populi mulceant, & strepitum potius laudatorum, quam gemitum moueant auditorum, qui ea dicit, quæ delectent potius, quam conuertant à vitijs, & hos nomine filiarum propheta vocat (quia inquit Origenes) effæminatæ sunt talium magistrorum animæ, ac voluntates, qui semper sonantia, semper canora componunt, & nihil virile, nihil forte, nihil Deo dignum est, in his qui iuxta gratiam, & voluntatem audientium prædicant.] *Hom. 3. in c. 13. Ezec.*

Rectè Hieronym. verba sapientum sunt quasi stimuli. Si cuius (ait) sermo non pungit, sed delectationem facit auditori non est sermo sapientis, verba quippe sapientum, vt stimuli, & subditur, quæ per magistrorum consilium data *Eccl. 12.*

ſunt à Paſtore vno. Certè veri, & ſancti Prophetæ, eorumque libri minis, ac terroribus pleni ſunt, vt legentibus ſatis patet, & qui pluſquam Propheta dicitur Ioan. Baptiſta acriter in peccata inuehebatur, & gehennæ, ac diuinæ vltionis iudicium, grauiter inferebat, adeò vt etiam capitis abſciſſione, mortem, ob hanc vnam cauſam oppetierit. Et omnium magiſter Doctorum Chriſtus, non laxiorem viam

Matth. 7. prædicauit, cum diceret, Lata eſt porta & ſpatioſa via quæ ducit ad perditionem, & quam anguſta eſt via quæ ducit in cælum. Et alibi: Contendite intrare per anguſtam portam. Et iterum: Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Certè Euangelium ſignificat bonum nuncium, & tamen teſte Chryſoſt. plura habet de ſupplicio, quam de

In verba Pſ. 7. Deus Iudex iuſtus, fortis, &c. Regno, cuius rei optimam ipſe aſſignat cauſam, id natum eſſe ex Dei benignitate, qui enim, ait, volunt ſupplicium infligere, non modo id aperiunt, ſed cælant magis, ne ſi id reſciuerint, qui ſunt puniendi caueant, ſed contra omnino Deus, & prædicit & minatur, & terret, & nihil non facit, vt quæ minatur, non faciat.] Et paulò inferius in illa verba Pſalmi, Parauit vaſa mortis, paratum, ait, fuiſſe telum contra Niniuitas, non vt emitteretur, ſed vt reponeretur quo intolerabiliora dicit, eo illa dicit maiori manſuetudine, minatur gehennam, ne mittat in gehennam.] Ergo & Concionator Deum imitari ſtudeat in hac ſaluberrima manſuetudine, minetur & terreat, vt ſuos Auditores, hoc modò à grauiſſimis tormentis auertat. Illud etiam certum eſt Verbi diuini Satores vocari à Chriſto ſal terræ. Vbi idem

Hom. 15. in Matt. Chryſoſt. hoc eſt, ait, opus ſalis; laxa quæque vrere, ac reſtringere, & Theophylact. Vos (inquit) eſtis ſal terræ mor-

In cap. 5. Matth. dentes, & condientes doctrina, ac reprehenſionibus diſſolutos, vt non pariant vermes perpetuos, propterea non abijciatis mordacitatem.] Mordere autem, vt ſupra diximus,

2. Cor. 9. debent vitia, hominibus parcere. D. Paulus gaudet, quod

Proprium hæreticorũ eſt blandiri. Corinthios ad triſtitiam ſalutarem, & pœnitentiam ſecundum Deum adduxiſſet. Cauſam verò quare aliqui Concionatorum, hunc modum teneant, vt populis placentia loquantur illam eſſe arbitror, nec omnino me fallit opinio, quod multitudines confertas in concionibus amant, & hunc quaſi finem ſibi conſtituunt, eiſq; placere prurientibus geſtiunt: qui planè intolerandus, & pernicioſiſſimus error

eſt,

eſt, quo ſeſe à Dæmone, ſuiq; amoris nimio affectu, illuſos ſignificant, cum magis ad frequentiam auditorum, quam ad beneficium animarum attendentes, id potius ante oculos habent, vt curioſas aliquorum aures mulceant, quam Dei voluntati placeant. Hæc fuit occaſio, quæ in Germaniam, & alia loca, multas hæreſes inuexit, nam multitudo malè ad vitam laxiorem prona libenter applaudit talibus, ad aurium ſuarum pruritum blandè concinentibus, qui dicunt (vt ipſorum ſatanicis vocibus vtar) cælum non eſſe factum pro brutis, ſed pro hominibus, Chriſtum pro nobis ſatisfeciſſe. Non quod intrat in os coinquinare hominem, ſolam fidem iuſtificare, & alia huiuſmodi, quæ à viris imprudentiſſimis veſanæ plebeculæ inculcata, totam Chriſtianæ pietatis ſinceritatem ſubuerterunt. Hieronym. docet proprium eſſe hæreticorum adulari, & eorum qui decipere cupiunt audientes, dicente Apoſtolo, huiuſmodi, Chriſto Domino non ſeruiunt, ſed ſuo ventri, & per dulces ſermones, & benedictiones ſeducunt corda innocentium, ſemper inſidioſa, blanda, & callida eſt adulatio, pulchrèq; apud Philoſophos definitur, blandus inimicus.] Non ita planè cæleſtis tuba Paulus; cum ait, Si hominibus placerem Chriſti ſeruus non eſſem. Si verò eumdem ipſum Paulum mihi obijcias alibi dicentem, Sicut & ego omnibus per omnia placeo ipſemet Paulus tibi reſpondet, cum continuò ſubdit, Non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant. In quo ergo placebat Paulus? nempe in eo quod non ſuum quærebat commodum, ſed ſaluti aliorum ſeruiebat. Sed eleganter hæc loca conciliat Auguſtinus, primò ille, ait, hominibus bene placet, qui non ſe illis placere vult, ſed ipſam quam ſuadet veritatem. Secundo, qui placet hominibus, non iam ab hominibus gloriam quærens, ſed Dei, vt ſalui fiant, non iam hominibus, ſed Deo placet, aut certè cum & Deo, & ſimul hominibus placet, non vtique hominibus placet. Tertiò, nulli prodeſt ad ſalutem, ſi homo alijs propter ſeipſum placet, quia non placet vtiliter, niſi cum propter Deum placet, ſcilicet vt Deus placeat, & glorificetur.]

Lib. 1. Dialog. contra Pelagium. *Rom. 16.* *Gal. 1.* *1. Cor. 10.* *In epiſt. ad Gal. c. 1.*

Per hæc tria pronuntiata optime quid ſibi Paulus velit apparet. Itaque nulli, niſi proteruo dubium eſſe poterit quid Deus in hac parte à ſuis præconibus exigat, quid ſanctiſſimi

Pro-

Prophetæ seruarint, quid nos Christus ipse docuerit, & verbis, & exemplo. Eandem autem omnino doctrinam sancti Patres, & nobis inculcant, & suis ad populos sermonibus obseruant egregiè, subijciam aliquorum testimonia, id enim maximè curo, vt sanctissimorum virorum potius innitar auctoritati, quam de meo sensu loqui videar. Accipe hac de re, eloquentissimi & sapientissimi Chrysostomi iudicium. Hic, ait, omnia conuersa sunt, omnia sursum, deorsum confusa sunt, quia sicut in spectaculis, ita in Ecclesijs, multitudinem desideramus auditorum, & non multitudinem probatam. Et paulò inferius, Optarem sanè, ait, vt multitudine ornetur Ecclesia, sed multitudine probata, si hoc fieri nequit, saltem vt pauci illi probati sint. Nonne melius est (ait idem) habere vnum lapidem prætiosum, quam mille obolos, nonne melius est habere paucos bonos filios, quam multos malos.]

Doctrina SS. Patrum circa hoc.

Chrysost. hom. 8. in Act.

Rursum egregiè monet non loquendum populis ad voluptatem, neque ad pruritum aurium. Magno, inquit, opus est animo, vt quis multitudinem illam immoderatam, infructuosamq; voluptatem compescat, possitq; illorum auditionem, ad id quod vtilius est transferre, hac ratione, vt populum se sequentem, & obsecundantem habeat, non autem ipse à populi desiderijs agatur. Id quod præstare nemo potest, nisi idem simul, & popularem auram aspernetur, & simul dicendi vim obtineat. Lege si placet eumdem in epist. 2. ad Thessal. vbi docet quam sæpè dicendum sit de gehenna, nihil enim tam vtile est, inquit, atque de gehenna sermocinari, quouis argento mundiores nobis animas facit.] Idem Chrysostom. cum acriter egisset contra peccata subiecit durus, & onerosus sermo. Noui & ego, verum si attenderimus non inutilis, neque enim ad gratiam mihi loquendum nunc est, imò numquam, sed semper ea dicenda, quæ animam contrahere, castigareq; valeant. Bernar. Timeat, inquit, orationem tuam, qui admonitionem contempsit, cui tu Sacerdos irasceris, Deum sibi iratum non hominem putet. Cyprian. Oportet Dei Sacerdotem, non obsequijs decipientibus fallere, sed remedijs salutaribus prouidere. Imperitus est Medicus, qui tumentes vulnerum sinus, manu parcente contrectat, & in altis recessibus viscerum, virus inclusum, dum seruat, exaggerat: aperiendum vulnus est & secandum, & putredini-

Lib. 5. de Sacerd. initio.

Hom. 2. in epist. 2. ad Thess.

Hom. 6. in c. 2. ep. ad Ephes.

Bern. lib. 4. de cõsid. ad finem.

Cypr. ser. de lapsis.

bus

bus amputatis,medela fortiore curandum,vociferetur & clamet licet, & conqueratur egens impatiens, per dolorem,gratias aget postmodum cum senserit sanitatem : emersit enim fratres dilectissimi,nouum genus cladis,& quasi parum persecutionis procella sæuierit,accessit ad cumulum sub titulo misericordiæ malum fallens,& blanda pernicies.] Aug. in illud, Sicut tuba exalta vocem tuam. Scitis,ait,quod tuba, non tam oblectationis esse soleat quam terroris ; non tam delectationē præferre,quam inferre formidinem . Tuba ergo peccatoribus necessaria est,quæ non solum aures eorum penetret,sed etiam corda concutiat,nec delectet cantu, sed castiget auditio . Et expresse affirmat Concionatores , numquam debere peccatoribus adulari, sed (quod ipse subdit) obiecta futura miseria,& grauitate peccatorum ad lachrymas perducere. Ambr. Tunc, ait, auditor proficit , cum austeriora annuntiat prædicator . Tunc ei salus gignitur quando tristitia emendationis ingeritur,nam quæ secundum Deum est , tristitia pœnitentiam in salutem stabilem operatur.] Greg. Est magna omnipotentis Dei gratia, cum iniquè agentibus,durus à Doctoribus,sermo increpationis profertur ; & idem comparat prædicatorem spinæ, quia dum de peccatis & de virtutibus differit,& modo æterna supplicia minatur,modo cælestis regni gaudia promittit, corda audientium pungit, sicq; mentem,doloris compunctione perforat, vt ab eorum oculis,quasi quidam sanguis animæ lachrymæ decurrant.] Hiero. Ille,ait,est Doctor Ecclesiasticus,qui lachrymas,non risum mouet,qui corripit peccatores,qui nullum beatum,nullum dicit esse fœlicem,nec præuenit naturam iudicij Dei , dicente Scriptura : Ne beatum dixeris quempiam hominem ante mortem.] Et in illud Isai. Argentum tuum versum est in scoriam, caupones tui miscent aquam vino. Omnis,ait, doctor ; qui austeritatem Scripturæ per quam potest audientes corripere vertit ad gratiam, & ita loquitur, vt non corrigat, sed delectet audientes, vinum sanctarum Scripturarum violat.] Lege eumdem in illud Malach. 2. Maledicam benedictionibus vestris . Et in illud Hierem. 6. Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia , dicentes,pax,pax,cum pax non esset : hoc,inquit, de Sacerdotibus & Doctoribus intelligitur,qui diuitibus & magnis repromittunt prospera , & clementem prædicant Deum magis illos supplicio & iracundiæ præparantes . Addamus sapientissimi Philonis sententiam: Pro concione, inquit, si dicendum erit

Aug. ser. 106. de tēp.

In Ps. 85. Ambr. ser. 84.

Greg. hom. in Euang.

Hieron. in Thr. c. 1.

Lib. de Joseph.

erit adulationes relinquam alijs, contentus verbis vtilibus, increpans, admonens, castigans, non arrogantem, insanamq; sed sobriam libertatem proferens, quod si quis tales castigationes non amat, reprehendat parentes, tutores, pręceptores, & omnes curatores, quia suos liberos, pupillos, discipulos obiurgare non deserunt, interdum etiam verberant, nec tamen sæuire, sed amanter castigare dicuntur.] Et affert exemplum Medici, qui etiam erga Principes & Magnates sectione, vstioneve vbi opus est, vtitur modo seruet hominem: Ego (addit) qui nō vnum virum curādum suscepi, sed integram ciuitatem laborantem morbis grauioribus, contractis ex innatis concupiscentijs quid agere debeo? num prodita vtilitate publica illius, aut illius aures mulcere adulatione illiberali? Emori præstat, quam loqui ad gratiam dissimulata veritate, & vtilitate neglecta.] Iam satis, superq; manifestū esse arbitror, quod sit Sanctorum, & sapientum virorum hac de re iudicium, sed omittenda nullo modo est magni Nazianzeni pręclara, & omnibus aduertenda obseruatio, qui ex nimia Doctorum indulgentia factum affirmat, vt populi adeo fastidiosas & delicatas aures habeant, vt nō Sacerdotes, & Præsides, sed Rhetores quærant, sic (inquit) eos erudiuimus, qui omnibus omnia efficimur, haud scio, vt omnes seruemus, an vt perdamus.] Similia ceteris Patribus Aug. cuius verba afferrem, nisi viderer esse longior in re tam certa, sed obsecro lectorē vt legat ser. 67. de temp. Hactenus de hoc dictum sit. Neque tamen hæc à me dicuntur, quasi velim Concionatorem esse nimis rigidum, & semper inferni pœnas, ac diuini iudicij rigorem inclamare; imò verò, sæpè iudico eum ad amorem Dei ad diuinam misericordiā, ad æterna præmia, debere orationem cōuertere, præsertim verò, cū in sublimi dicendi genere, vehementes affectus excitauit, recurrendum est ei ad lenes commouendos, volui tñ copiosè locum hunc Patrum auctoritate confirmare, quia aduerto, hac tēpestate plurimos ex Christianis Oratoribus hac nobilissima doctrina indigere. Video enim plerosq; ad gratiā, & ad delectationem verba componere; ideoq; non mirandum est, si multis Concionibus, & multorum numero Oratorum in paucis appareat morum, vitæq; in melius commutatio.

Naz. in oration. ad 150. Episc.

Placet hoc postremo loco addere dictis, non contemnendā appendicem: Persimilem esse adulationi, cum auditorum laudes Concionator exaggerat, & magnos ei titulos tribuit quamuis modestè aliquas virtutes, & prudenter commemorare ex

Quibus titulis appellādi Auditores.

re ex occasione nata, licitum arbitror, atque adeo vtile, omnis tamen assentandi, vel minima est fugienda suspicio. Nec probo si crebro suos Auditores appellet Dominos, vel Dominas etiamsi tales non desint, quia communem populi multitudinem videtur parui facere, cum tamen, huius maior sit pars; præterquamquod nescio quid vanitatis in ea repetitione significatur, quare satius, fore putarem, si eos, vt communiter Apostoli vocant Fratres, & Christianos, & Charissimos, ac dilectos appellet.

In via Illuminatiua Progressus, & Virtutes inculcandæ. *Cap. XXXIX.*

NOn existimet se ritè suo munere functum, Christi legatus, si id solum curet, vt à scelere peccatores deterreat, sed intelligat, sibi acriter enitendum esse, vt conuersos ad Deum, in spirituali vita, vlterius prouehat. D. Bas. docet munus esse Prædicatoris, vt quos conuertit meliores efficiat. D. Paulus distinguit duplex doctrinæ genus, Alterum vocat elementa exordij sermonum Dei, & comparat lacti puerorum cuiusmodi est doctrina de pœnitentia, de peccati turpitudine. Alterum vocat sermonem Iustitiæ, cum agitur (vt ait Caiet.) de progressu in via Dei iam cœpta, vel vt Ansel. exponit. de perfectione; & quidem sicut paruulis opo[...] lac prouidere, ita ætate prouectis cibus solidus dandus est, vt crescant, & sicut magni est momenti, peccatores mouere, vt à peccato abstrahantur; Ita ad Dei gloriam, ad Ecclesiæ ædificationem, ad animarum beneficium res est magni ponderis, vt à voluptatibus auulsi proficiant, hoc autem munus ad concionatorem maximè pertinet, sicut enim in naturalibus à pueritia ad iuuentutem fit progressus; ab hac ad maturiorem ætatem. Ita gratia illud sibi propositum habet, quod de Christo scriptum est, proficiebat ætate, gratia, & sapientia. & sicut in disciplinis, qui docent à primis rudimentis ad grauiores Scientias, discipulos promouere student. Ita doctorem Ecclesiasticum, & populi Christiani magistrum oportet idem omnino præstare, vt lac incipientibus præbeat, solidiorem cibum progredientibus exhibeat: lege Chrysost. qui copiose probat ad consequendum regnum cælorum non satis esse à malitia liberari, non retrocedendo, contra Deum, sed opus esse multo virtutum lucro, ac prouentu, & affert ad hoc multa similia, de brauio

Prudentia in via Illuminatiua.

Lib. Mor. sent. defin. 70.

Heb. c. 5. & 6.

Ad progressum prouocandi homines.

Ser. de vir. & vit. to. 5

uio, de famulo, cui non est satis vt non furetur, non inebrietur, nisi etiam diligenter Dño ministret, sic debet agricola, vineam excolere, & inter mẽbra, verbi gratia, manus, non solum nihil mali alijs inferre membris, sed omnibus pro sua parte inseruire debet. Cæterum naturalis hominum conditio ea est, vt stimulis vrgeri debeant cum ipsa natura deprauata sit, & hominum sensus in malum proni, gratia vero etsi satis proponit allicit, mouet, non tamen ea sola ad persuadendum vtitur Deus, sed etiam hominum ministerio. Itaque qui ad hoc vocati sunt munus, viam virtutis ingredientibus, quasi calcaria, adhibere debent; Nec enim (inquit Nazianz.) ad augendum animi robur leue momentum ijs affert oratio, qua ad virtutis stadium accinguntur. Ad hunc autem profectum, poterit aliquando generatim, adhortari suos auditores ex his, aut similibus locis. Primus est virtutis ipsius splendor, & honestas maior. Secundo gratiæ diuinæ natura, quæ ad instar solis suam solet semper lucem augere, & calorem iuxta illud. Iustorum semita, quasi lux splendens crescit vsque ad perfectum diem. Tertio gaudium quod Angeli, & beati ex hoc ipso recipiunt, vt docet Bern. sicut enim gaudent de peccatore pœnitentiam agente, ita de proficiente magis. Quarto ea est hominum conditio, & natura, vt ad maiora inclinet semper, & numquam contenta acceptis, spe alitur continente, & secura præteritorum inhiat futuris. Hieronym. ex terrenorum bonorum cupiditate vrget, qua semper ad maiora impellitur animus multorum, & à fortiori, in spiritualibus fieri debere docet. Si homines in omni arte, non solum primordia, sed etiam augmentum, atque adeo perfectionem assequi conantur, cur non magis, in hac vitæ spiritualis professione, quæ de ipsa hominis Christiani perfectione agit? vt possit noster Orator cum Paulo dicere, Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Quinto ipsemet Deus hoc nobis bonum maximè optat, vt ex scripturis apparet Hieronym. affert verba Ecclesiastici. Qui edunt me adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient, vnde colligit in hac vita, semper esse famem, & esuriem Iustitiæ non autem satietatem; & affert illud Christi; Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam huc etiam refert quatuor animalium apud Ezechielem progressum, sine regressu, & Paul. quæ retro sunt obliuiscens ad anteriora me extendo. Sexto exemplum Christi, qui ad maiora semper nobis conferenda beneficia, progressus est, & plures, ac maiores

In laud. S. Cypr.

Loci qui valent ad progressum suadendum.

Prou. 4.

Serm. 2. in vig. Nat. Domini.

Epist. ad Demet. 8.

Eccl. 24.

Matth. 5.

Philip. 3.

res labores ſubeundos vſque ad mortem. Septimo tot ſanctorum exempla inter quos clamat Paulus, Charitas Chriſti vrget nos. Octauo, quia hoc modo magnos nobis meritorum theſauros, & præmiorum opes comparamus. Denique Nono propter principium illud certiſſimum, doctrinamque Patrum, quod tanquam axioma celebratur, in via Dei non progredi, perinde eſſe, ac retrogredi, & eum qui non proficit, deficere. Verba ſunt Bern. alludentis ad ſchalam Iacob, nec ſtantem legi Angelum, nec ſedentem, aut aſcendas neceſſe eſt, aut deſcendas ſi attentas ſtare ruas neceſſe eſt, & ſubdit, minimè bonus eſt, qui melior eſſe non vult, & vbi incipis nolle fieri melior, ibi etiam deſinis eſſe bonus. Theodorus. Abbas affert ſimilitudinem nauiculæ, quæ contra impetum fluminis nauigat, quam neceſſe eſt, remorum impulſione, ac virtute bracchiorum ad ſuperiora impellere, aut remiſſis manibus in præceps prono amne reuocari. Lege Aug. in Pſal. 60. Secundo præter eas materias quas in via purgatiua diximus quæ etiam huic viæ conuenire poſſunt, qua parte, magis animos præmuniunt ne in culpas eaſdem relabantur, huius viæ magis propria ſunt. Myſteria Incarnationis, ac Paſſionis Chriſti, crebro in memoriam reuocanda.

2. Cor. 5.

Epiſ. 253. ad Abb. Garinum.

Coll. 6. c. 14 Caſſ.

Materiæ ad viam illuminatiuam pertinentes.

Ipſe Chriſtus debet eſſe panis quotidianus, Paulus palam teſtatur ſe prædicare Chriſtum, & nihil aliud ſcire niſi Chriſtũ; Validius autem hæc myſteria mouent auditores, ſi diſtincte cum ſuis adiunctis, quam ſi generaliter ſolum proponantur. Sæpè etiam hic ſermo futurus eſt, de Dei prouidẽtia in iuſtos, miſericordia, iuſtitia, longanimitate, de eius in nos ſingulari amore, de innumeris erga nos collatis beneficijs, deque eius perfectionibus, vt ad illius amorem, & obedientiam homines incitentur. Hortandi ſunt ſæpè omnes tum ad frequentem vſum ſacramentorum, idque cum reuerentia, & mentis deuotæ affectu, Tum ad vſum orationis, quæ voce fit, & Meditationum, Ad ieiunia, & aliquas corporis afflictationes. loquatur ſæpius de laudibus continentiæ, & caſtitatis in omni ſtatu, vt ad eam virtutem omnes inflammet, ſicut Dæmon ad turpia inſtigat, & naturæ corruptæ peruerſitas, & peſſimę conſuetudinis exempla trahunt. De omni genere virtutum, oratori noſtro agendum erit quas alibi ſummatim enumerauimus. Præmia, & pœnas quaſi duo calcaria, quæ ex vtroque latere vrgeant, frequenter admoueat. Præcepta Dei ſingillatim commendare, & diligenter enucleare ſtudeat. Ad con-

cor-

cordiam, & consensionem mutuam, & fraternam charitatem, recurrat etiam contra dissidia, & mutua odia, quæ facile oboriri solent. Beatissimæ Virginis peculiarem reuerentiam, ac deuotionem inculcet, afferendo, quæ ad eius cultum valeant, quo in genere exempla plurimum valent. Vtile admodum erit ad erudiendos diuersos hominum status descendere, vt alibi à me dictum est. Multas adhuc inferius adijciemus admonitiones, quæ huic viæ sunt satis accommodatæ. In his verò, & alijs omnibus sigillatim, vsum, & praxim aperire oportet, vias adiumentaque in promptu habere, per quæ ad has virtutes peruenitur, & impedimenta tolluntur, nam Concionator, qui vniuersè tantum ad virtutes hortatur; nec indiuiduas earum rationes, aut praxim explicat: similis est (ait Plutarchus) his qui lucernam emungunt, oleum autem non apponunt. Signa autem proficientis ponit Epictetus: neminem reprehendere, neminem laudare, neminem accusare, nihil de se ipso prædicare, quasi aliquid sit, aliquid sciat, cum ab aliquo laudatur secum ipse deridet laudatorem, si reprehenditur non defendit se.

In Enchr. cap. 72.

Sæpius eadem de re loquendum. Cap. XL.

TErtio illud vero non probamus, quod aliqui faciunt, qui semel in anno de vna aliqua re loquuntur, neque de ea amplius verba faciunt, tanquam illo die, omnia dixerint, vel vnus ille sermo perfectè vitium correxerit, vel virtutem induxerit, cum tamen certum sit, illud, gutta cauat lapidem non bis, sed sæpè cadendo, sic nec medicus, vbi perseuerat morbus vnico medicamento contentus est, qua similitudine vtitur Chrysost. Illud in fine addens eadem dicere mihi non molestum, vobis autem tutum: Etenim medici eadem sæpè medicina vtuntur, & nos eadem vestris auribus instillare, in memoriã ducere non cessabimus.] Certum est Sanctos Patres ad easdem malas consuetudines extirpandas, sæpius orationem retulisse, crebro easdem pias, & Christianas actiones inculcasse. Si necessitatibus auditorum compatiamur, etiam sæpè repetita, videbuntur noua, & nouo spiritu, atque etiam cum gaudio repetentur Aug. Nonne (ait) accidere solet, cum loca quædã ampla, & pulchra, vel vrbiũ, vel agrorum, quæ iam nos sæpè videndo, sine aliqua voluptate præteribamus, ostendimus eis, qui nunquam viderunt, vt nostra delectatio in eorum nouitatis delectatione renouetur? & tãtò magis, quantò

Ho. 50. in Iob.

Exempla Sanctorũ Patrũ.

Cap. 12. de Cathec. rud.

quantò illi sunt amiciores,quia per amoris vinculum,in quantum in illis sumus, intantum, & nobis noua fiunt, quæ vetera fuerunt, & subdit August. si vicos Ciuitatis vsitatissimos cum benefica hilaritate transimus, quando alicui forte qui errando laborauerat,demonstramus viam,quanto alacrius,& cum gaudio maiore in doctrina salutari, etiam illa,quæ propter nos retexere non opus est perambulare debemus,cum animam miserandam,& erroribus sæculi fatigatam, per itinera pacis, ipso, qui nobis eam præstitit, iubente deducimus?] quam sæpe contra auaros quam sæpè contra prauam iurandi consuetudinem inuehitur Chrysostomus? Nec debet Concionatorem pudere, si eadem bis, terque ac crebrius repetat, si vrgeat, necessitas, cum, & Paulus, & Christus Dominus id fecerint; si non pudet auditores quæ dicta sunt non seruare;cur debet Orator erubescere si eadem dicat? neque debet esse molestum cum Paulo dicere. Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis necessarium, Egregie Chrysost.de eisdem rebus continuè commonefacere non dicentis, sed audientium est crimen;continuè indigentium disciplinæ præceptis, ex quo aduertimus animam nostram in hoc esse terræ dissimilem; terra namque semel accepto semine, mox profert fructum,neque indiget altera satione In anima nostra non ita vsu venit, sed frequenter & summa cũ diligentia in ea serendum est, vt semel saltem fructum afferat. Iterum Chrysost. Non quiescimus (ait) quin eadem frequenter, & hortemur, & admoneamus: In sæculi certaminibus non oscitantes, & supinos,sed strenuos, & vltro se periculis obijcientes, vniuersi hortantur, & plaudunt spectatores,illos enim alios, ac si de eorum victoria penitus desperent taciti missos faciunt, hic de omnibus, etiam cadentibus, si voluerint, bene sperare licet] nec timendum ne nauseam faciat iterata admonitio,nam variam habet supellectilem, & quodammodo infinitam, scriba diligens, & doctus in Regno Cœlorum id est Euãgelicus magister, ita vt possit de thesauro suo noua & vetera proferre & eadem nouis semper scripturæ locis, similitudinibus, exemplis exponere, nec deerunt occasiones, quæ aptè, & tempestiuè, tractari res ostendant. Aliquando etiam digressione vtili vtetur, ex ipsa temporis, locorum, & personarum occasione nata,nec timeat sibi vitio dari,quod vnam rem tractans ad aliam digrediatur,satis enim opportunè loquitur Ecclesiastes, cum necessaria loquitur tempori,ac personis etiamsi per digressiones id fiat, præsertim cum breues sunt, & non

Ad Philip. 3.

Hom. 5. ad pop. Ant.

Hom. 13. in Ioan.

Digressiones quando cum fructu fiunt.

omnino à proposito alienæ. Planè satis ille fungitur officio suo, si videns animarum iacturam, quæ digna sunt correctione, & admonitione, opportunè, atque etiam importunè, vt Paulus ait, afferat: Qui sermones Sanctorum Patrum legerit animaduertet, hanc eos optimam regulam tenuisse, nec hominum quorundam minus spiritualium iudicia formidasse, qui non tam fructum in Concionibus spectant, vel animarum lucrum, quam aurium pruritum sectantur. Certè non oportet sapere plusquam oportet, A sanctis Patribus discamus quid sit verè & secundum Deum sapere, Illud hic admonendum postremò oratorem nostrum in mentem venit, vt pro nata occasione reuocet Auditoribus in memoriam aliquid faciendum, sicuti, cum proxima est aliqua celebrior solennitas præcedente hebdomada, ad futurum diem festum, deuote sanctèque celebrandum, eos paret. Ad Sacramentum confessionis, & Sacrosanctæ Eucharistiæ, cæteraque Christianæ religionis pia opera. Quando aliqua populi Christiani, vel Ecclesiæ sanctæ vrget necessitas vt Deo per orationes negotium commendent. Cum aliqua grassatur publica calamitas, Inde sumat Concionator occasionẽ, cum maiori spiritus feruore, vitia arguendi & peccatores ad salutarem pęnitentiam inducendi, & Sacramentorum frequentem vsum; Ita seruabit illud Spiritus Sancti optimum consiliũ; Da sapienti occasionem & addetur ei sapientia. Constat namq; experientia certa, facillimum esse eo tempore, animos quo volueris trahere, præsertim si talis sit dicentis oratio, vt rei grauitas ob oculos exponatur, & præsens periculum ritè & cum affectu obijciatur; Cui rei etiam testimonium reddit August. Tunc ait aures humiles præbet emendanti sermoni, calamitas auditorum faciliusque in gemitus confitendi quàm in murmura resistendi afflicta corda compellit.] In Concil. Paris. hæc habentur cum prædicatores sine cessatione Populo Dei prædicare necesse sit, iuxta illud clama ne cesses, tunc maximè id præstandum quando ira Dei contra Populum meritis exigẽtibus grassari prospexerint, iuxta illud quod per Ezech. Dominus loquitur terra cum induxero super eos gladium Chrysost. ostendit doctrinam & consolationem sacerdotis semper opportunam esse maximè autem tempore persecutionis.

Occasiones non præter mittendæ.

Paret ad futuram solennitatem.

In publica calamitate.

Prou. 9.

Lib. 3. contra Epist. Parm. c. 2. Cap. 5.

Ezech. 33. Tho. 51. super Matt.

In Via

In Via vnitiua opera perfectionis docenda. Cap. XXXXI.

CVm Christus Dominus, ac legislator noster in mundum adueniens, legem Euangelij prædicauerit, longè quacunque alia lege perfectiorem, & tanto nobiliorem non modo naturali, sed & Mosaica, quanto nobiliorem vt Paulus docet honorem habet Dominus seruo, Christus Mose: & partes concionatoris sint ex Christi mandato per mundum vniuersum prædicare Euangelium omni Creaturæ: Conciones Christianas nō solum ad purgationem peccatorum tendere oportet, & inde ad illuminationem circa malos habitus expugnandos, & veterem hominem exuendum & induendum nouum qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis, sed etiam transcendere ad perfectionem Euangelicam, & tertiam viam, quæ vnitiua dicitur. Itaque debet Euangelicus doctor non solum præceptorum obseruationem, sed etiam consiliorum docere, & ad ea promouere animos, & ad perfectum mundi, & sæcularium rerum contemptum adducere. Primum quia hoc instrumento diuini verbi, ac prædicationis Euangelicæ vtitur Deus ad excitanda multorum corda, vt sæculo, eiusque vanitatibus & amori renuncient, qua se totos cum maiori libertate ac perfectione Christi famulatui dedicent, vel in eo statu quem tenere possunt, etiam domi suæ, vt multæ Virgines, Clerici, Viduæ, etiam coniugati faciunt, vel in statu vitæ religiosæ longè præstantiori, & maioris meriti secundum se, quam sit vita communis. Quare concionator inter alias materias, quas cum Dei gloria, & fructu animarum tractare potest illa est inter præcipuas, vt ad mundi odium, & sæcularis vitæ contemptum inducantur aliqui iuuenes, ac puellæ & alij quos Deus elegit, vt illud verbum capiant de quo Christus dixit, non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est à patre meo. Sicut, & Paulus facit. De Virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus vt sim fidelis, Alligatus es vxori noli quærere vxorem. Qua in re, duo erunt ex occasione tractanda, Primo mundi pericula, peruersæ consuetudines, peccata tam multa, & grauia, sollicitudines quibus anguntur homines huius sæculi, vel in emptione villæ, vel in bouum emptorum probatione, vel in vxore cum qua contrahunt, quæ sunt tria maxima salutis æternæ impedimenta

Marginalia: Prudentia in Via vnitiua. — Cōsilia Christi proponenda in Cōcionibus. — *Matt. 19.* — *1. Cor. 7.* — Mundi Vanitas, & peric.

à Christo in parabola quadam prædicata, dominandi scilicet ambitio, quæ plures periculorum occasiones suggerit, & curarum quæ hominem à cœna Dei distrahunt, & lucrandi, ac pecuniarum cupiditas, quam Paulus radicem omnium malorum non dubitauit vocare, qualis est vita omnium, qui terrenis bonis inhiant, multis peccandi periculis exposita, emendo, vendendo contrahendo, semper inquieta, semper turbulenta, & tertio solicitudo eorum, qui vxorem habent, siue eos intelligamus, qui voluptati operam nauant, quæ Platoni dicitur esca malorum, siue ad literam intelligamus statum eorum qui matrimonio sunt alligati, rectè quidem, ac licitè, sed innumeris familiæ curis, vxoris, liberorum ac rerum terrenarum molestijs expositi. Secundò ex altera parte religiosæ vitæ quietem, fœlicitatemque cum sese offert occasio tractabit, inter quam, & vitam coniugatorum, eam ponere potest differentiam quam Bern. statuit, quod Religiosi periculosum præsentis sæculi pelagus ponte transeunt, quod iter, & breuius, & facilius, & tutius est, At coniuges, Vado transmittunt, laboriosum prorsus, & periculosum ait Bern. habentes iter, & subdit valde enim, difficile est, præsertim his diebus quibus malitia nimis inualuit inter vndas huiusmodi, voragines vitiorum & criminalium peccatorum foueas declinare] & Vniuersè si voluerit de statu Religiosæ vitæ agere poterit attingere modo vtilitatem eorum, qui bene in eo versantur modo dignitatem, modo iucunditatem, quæ tria capita recenset Ecclesiasticus cap. 23. extremò Et agnoscent qui derelicti sunt quoniam nihil melius est quam timor Dei, & nihil dulcius quam respicere in mandatis Domini, gloria magna est sequi Deum. Eadem tractat noster Pater Hieronymus Platus in libro de bono status Religiosi tanta copia vt ad finem Oratoris qui est persuadere non crediderim, posse aut plura desiderari, aut efficacius doceri, ex quo volumine hauriat, si velit Concionator studiosus sibi idoneam in opportuna tempora supellectilem. Cæterum adhibenda est in huius generis disputationibus moderatio, ac prudentia, ne sermo molestus sit ijs qui matrimonio sunt coniuncti, deinde ne putetur velle à parentibus liberos abstrahere, & ad suam religionem perducere: solent enim aliquando ob hanc rem obmurmurare sæculares qui non spiritu Dei mouentur, sed mundi. Idcirco sic attemperanda est oratio, vt perfectionis Euangelicæ prædicatio, neutiquam suo loco omittatur & sermonum, quam minimè fieri potest, ansa præbeatur. Neque ob id tantum perfe-

Discrimē inter Religiosam ac secularem vitam

Serm. de 3. ord. Eccles.

Perfectionis opera tractanda sunt, verum etiam quia ipsamet Christiani hominis professio absolutè perfectionem suam non solum inter religiosæ vitæ cultores, vt forte aliqui putant, sed etiam inter eos qui in matrimonio vitam agunt, & in sæculo sunt amplectitur, nam Primum multa præcepta sunt nobis, quæ perfectionem aliquam requirunt, vt est præceptum de diligendis inimicis, de tolerandis iniurijs, vt charitatem non amittamus, de confessione Dei etiam quando vsus incidit, mortem subeundo, Imò in omni præcepto quando causæ articulus venerit (ait August.) vt hæc conditio proponatur aut faciendum esse contra Dei præceptum, aut ex hac vita emigrandum ibi eligat Deo dilecto emori, quam offenso viuere.] Imò omnia præcepta vix seruare poterit homo, nisi seipsum vincat, suasq; passiones edomet, quod sanè quis faciat sine studio perfectionis? Præterea ab omni peccato abstinere, iustificantem gratiã conseruare, nemo sine diligenti sui custodia, & propensionum suarum victoria poterit. Denique exercitatio Christianarum virtutum quas Euangelium nobis commendat perfectionem includit. Hanc doctrinam Sancti Patres ex ipsis Euangelij, ac noui Testamenti scripturis maximè tradiderunt, satis mihi erit duos proferre testes omni exceptione maiores Basilium, & Chrysostomum, Ille docet coniugatos, præter pauca quæ vitæ religiosæ sunt propria, vt est præsertim continentiæ votum, ad eadem Euangelica instituta teneri, ad quæ & Religiosi, & docet Christum in prædicando Euangelio, non ad Monachos locutum tantum, sed ad omnes etiã matrimonio illigatos imò addit eos qui in sæculo viuunt, eo maiori vigilantia opus habere ad salutem, vt qui sedem habeant inter hostes, inter peccatorum irritamenta, intra pugnæ caueam conclusi. Chrysost. autem idem argumentum grauiter tractat, Fallis, inquit, te ipsum prorsus, ac decipis si aliud à sæcularibus aliud à monachis requiri putas] & eandem ponit differentiam quam Basilius, eadem inquit, ab vtrisque vitæ ratio requiritur, vna vtrisque pœna pro ijsdem culpis dabitur] vtique nisi peculiaris aliqua circunstantia scandali, vel nouæ obligationis in regulis religiosi augeat culpam, vel sit peccatum etiam contra votum aut ex contemptu: Vide hanc doctrinam apud D. Tho. vbi bene docet exceptis his quæ diximus etiam leuius esse peccatum religiosi quam sæcularis. Probat autem Chrys. hanc veritatem ex multis locis, nam illud, qui irascitur fratri reus erit iudicio, omnes obligat, & nolite iurare, & cum Christus dixit, Væ

Perfectio vitæ, omnibus Christianis est propria.

Tract. 51. in Ioan.

Serm. de abdic. rer.

Lib. 3. contra Vitup. vitæ monasticæ.

2. 2. q. 186. art. 10.

vobis qui ridetis, non addidit monachis, & multa similia. Hoc est planè (ait ibi Chrysost.) quod orbem vniuersum euertit quod Monachis opus esse arbitramur, summa vitæ bene agēdæ diligentia, cæteris licere negligenter viuere omnibus dicitur, contendite intrare per angustam portā, omnibus, qui vult venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suam, omnibus, estote perfecti sicut & Pater vester cęlestis perfectus est, cum ergo ita sit, debet noster Concionator esse instructus ad docendum etiam hanc viam perfectionis, vt sæpe Paulus facit in suis Epistolis cuiusmodi sunt quæ ad Col. habet Verbum Christi habitet in vobis abundanter, vt probetis potiora. Et æmulamini charismata meliora, & ad Phil. ait, testis mihi est Deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi; & hoc oro vt charitas vestra magis, ac magis abundet, in sciētia, & in omni sensu, vt probetis potiora, vt sitis sancti, & sine offensa in diem Christi repleti fructu iustitiæ per Iesum Christū in gloriam, & laudem, & quod alibi posuimus ad Col. Docentes omnem hominem in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu, Quasdam tamen materias singulares aliquorum, quæ ad gradum altissimæ contemplationis pertinent, & cuiusdam extraordinariæ virtutis altitudinem, non laboret concionator afferre in suis ad populum concionibus, cum sint res supra communem Dei prouidentiam, & sanctorum ordinariam perfectionem, quarum rerum populus non est facile capax.

Col. 3. *1. Cor. 12.* *Philipp. 1.* *Col. 1.*

Argumenta ad vitanda peccata venialia, & contra Tepiditatem. Cap. XLII.

SVbijciam hic etiam locos in quibus argumenta possit elicere orator noster vt persuadeat à peccatis venialibns quantum possumus abstinendum esse. Deinde alios ad expellendam ex animis Tepiditatem, hæc enim duo sunt quæ maximè vitæ spiritualis progressum, & perfectionem impediunt; Contra peccatum veniale. Primò potest declarari periculum incurrendi lætalia, nam ad hoc exitium viam aperiunt leuia, si paruifiant & parua semina ingentem educunt molem. Secundò peccatum veniale est verè peccatum, & animam maculat quæ licet gratiam non tollat, tamen turpe est ibi apparere maculatam animam vbi gratiæ nitor, & pulchritudo adest, sicut macula etiam leuis in veste pretiosa gemmis, auroque contexta multū dedecet,

Peccata Venialia vitanda.

cet,

cet, splendidæ etenim vestis vt loquitur Nazianzenus luculentiores sunt sordes. Et ingentem flammam perexigua quoque scintilla excitat, & viperæ semen homini sæpe exitium inuexit proinde cura, vt leuissimam quoque noxam effugias.] Tertiò considerand a Dei liberalitas in dono gratiæ suæ, quam communicat, ex hoc namque apparet tanto esse maiorem desidiam non curantis has etiam leues maculas, quanto est maior Dei munificentia in dando; videtur enim hoc redundare in contemptum donatoris, ac doni. Quartò per hæc peccata venialia impeditur progressus gratiæ, ac virtutum vsus, quia feruor charitatis minuitur; ac tepescit, prudentiæ item ob incautam viuẽdi rationem, humilitatis dum nimium homo sibi confidit, diligentiæ ob acediã; multæ Dei inspirationes, & auxilia impediũtur, aperitur via ad multas tẽtationes hostium nostrorũ, debilitantur nostræ vires ad resistendum. Quintò Dei voluntas est proponenda prohibentis has culpas, quæ à nobis est magni facienda. Sextò Deus sæpe punit etiam has culpas, vt probat Basil. allatis multis ex scriptura exemplis, & purgatorium pro his culpis destinatum est. Septimò ostendenda cuiusuis peccati grauitas ex Doctrina Patrum maximè Augustini, qui docent nunquam licere peccatum vllum committere propter quodcũque bonum acquirendum, vel damnum vitandum. Octauò exempla Sanctorum etiam id persuadent. Lege Greg. in 2. Psal. pœnitentialem.

In Matt. 19.
In Sẽt. 13.
Serm. de iudicio Dei.
Contra Tepiditatem loci.

Contra Tepiditatem verò faciunt hi loci. Primò tepiditatis turpitudo quàm bene describit Bernar. Est (inquit) inuenire homines pusillanimes & remissos deficientes sub onere, virga, & calcaribus indigentes, quorum remissa lætitia, pusillanimis est tristitia, quorum breuis & rara compunctio, animalis cogitatio, tepida conuersatio, quorum obedientia sine deuotione, sermo sine circumspectione, oratio sine cordis intentione, lectio sine ædificatione, quos vix gehennæ metus inhibet, vix pudor cohibet, vix frẹnat ratio, vix disciplina coercet, non tibi horum vita inferno appropinquare videtur? Secundò tepidus est iniuriosus gratiæ Dei, cuius est proprium ad vlteriora mouere & ad perfectiora; Item Christi laboribus ac meritis, quæ ad progressum excitant, diuinis inspirationibus per quas Deus cor nostrum pulsat excitatque ad operandum, Rursum Sacramẽtis quæ negligenter suscipit, Verbo Dei cui tam malè respondet, Sanctorum & Angelorum patrocinijs. Tertiò sunt tepidi, sæpe admonitionum incapaces, adeo vt Deus ex sententia Da-

Serm. 5. de Accens.

Coll. 4. c. 19. in fine. nielis Abbatis apud Caſſ. doctoribus præcipiat vt ab his tepidis admonendis, docendisque diſcedant ne ſemen doctrinæ diuinæ male pereat, & alijs vacent iuxta illud Hierem. *Hier. 4.* Hæc dicit Dominus Nouate vobis Nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas. *Prou. 19.* Quartò affert ſecũ tepiditas in ſpiritualibus ſoporẽ vt in Pro: dicitur & Dauid dormitauit (inquit) anima mea præ tedio, animã dicit nõ corpus, quia teſte Caſſiano *Lib. 10. c. 4 de ſpir. Acedia.* ab omni contẽplatione virtutum, & intuitu ſpiritualium dormitat anima, quæ perturbationis huius telo fuerit ſauciata: vnde etiam illud malum ſequitur quod tepidi anima per mundi, & carnis deſideria ſeſe diffundit teſte ſapiente; In deſiderijs eſt omnis ocioſus. Quintò huic ſopori annectitur quædam ariditas animæ, ac ſterilitas dũ diuinis deſtituitur conſolationibus, vt in Prou. dicitur, propter *Prou. 2.* frigus piger arare noluit, mendicabit igitur æſtate, & non dabitur ei. Ac meritò hic ſtatus hominis tepidi dicitur ſterilitas penuria, & fames. Sextò adde quod inanem fiduciam, & arrogantiam fouet tepiditas, dum ſibi homo blanditur, quia non videt ſe in apertis peccatis eſſe, ſed habet externam aliquam virtutum ſpeciem, ideoque aliorum conſilia non curat, eſtque periculum ne in ſtatum duri cordis dilabatur, & fiat ruina ma- *Ap. 3.* gna. Ap. Dicis quia diues ſum, & nullius egeo, & neſcis quia miſer es, & miſerabilis, & nudus, & pauper & cæcus. Septimò magnum periculum eſt tepido ne fructum anteactæ vitæ perdat *Prou. 15.* In Prou. qui mollis eſt, & diſſolutus in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis. Octauò periculum ne à Deo abijciatur vt *Apo. 3.* dicitur in Apo: vtinam calidus aut frigidus eſſes, ſed quia tepidus es incipiam te euomere ex ore meo, eſt enim huiuſmodi homo inſtar aquæ tepidæ, quæ Dei ſtomacho nauſeam & vomitum parit.

Affectus Diuini Amoris excitandus. Cap. X L I I I.

PErfectio Chriſtiana quam in hac Via Vnitiua docemur maximè, conſiſtit in quadam coniunctione animæ cum Deo, hæc autem coniunctio per charitatem fit, vt dilectus Chriſti diſcipulus docet, *1. Io. 4.* dicens Deus charitas eſt, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo, quæ charitas cum perfecta eſt, non ſolum impedimentum peccati mortalis omnino excludit, non ſolum à venialibus, & leuioribns culpis animam quãtum fieri poteſt in hac vita liberat, & cõtra tepiditatis malum ſtrenuè pugnat de quibus iam dictum eſt, ſed etiam omnium

virtu-

virtutum chorum sibi famulantem associat, prout diuinus docuit Paulus, charitas patiens est, benigna est, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Hinc necessario sequitur, concionatorem frequentem esse debere, vt ad Dei amorem Christianos inflammet. Cui rei hi loci deseruire poterunt, & alij quos ipse paratos habebit, vt inde argumenta eliciat, tanquam ignem ex silice ad fomitem, quem ante se habet humanorum pectorum accendendum. Cum autem tria sint in vniuersum, principia & causæ, quæ amorem valeant in nobis excitare, vt in materia de Affectibus dictum est, hæc in amando Deo, plurimum momenti & præcipuam habent efficacitatem, prima causa est ipsum amoris obiectum scilicet bonum, hoc enim est, quod omnia appetunt, secunda est similitudo aliqua inter personam, vel rem quæ repræsentatur, & ipsum Amantē; Tertia cum quis ab alio se amari aduertit, est enim Amor amoris incitamentum sit ergo; *1. Cor. 13.*

1 Primus locus, ex quo tanquam ex silice, amoris erga Deum ignem excutiamus, Immensa atque adeo infinita Dei bonitas, omnem, omnium bonorum rationem, eminentissimè complectens, & in infinitum excedens, sicut Moysi Deus ipse dixit petenti, vt faciem sibi suam ostenderet, Ego (ait) ostendam tibi omne bonum. Et quamuis in præsentis vitæ statu, à nobis clarè videri nequeat, intelligi tamen, & ex diuinis Scripturis ipsomet reuelante potest, & in operibus suis, eius pulchritudo & bonitas aliquo modo cognosci valet, Ob id rectè August. Bonum hoc (inquit) & bonum illud, tolle hoc, & tolle illud, & vide ipsum bonum si potes, ita Deum videbis non alio bono bonum, sed bonum omnis boni. Certè vox boni sicut & pulchri, nulli vt Deo, conuenire potest, neque Deo sicut alijs rebus à Deo creatis, tribuitur, sed vt à Dionysio Areopagita effertur prædicetur Deus ὑπεραγαθότατος, ὑπερκαλότατος, ὑπερουσιότατος, super omnē & bonitatem, & pulchritudinē & essentiam, in excelso & eleuato solio, vt Isa. vidit, sedens. Atque vt hoc tale bonū, ad se vehementius humanum pectus attrahat, adiungendæ sunt omnes Dei perfectiones, Sapientia, Benignitas, Mansuetudo, Potentia, Æternitas, Infinitas, in quibus omnibus, ipsa effulget diuinæ bonitatis excelsitas, & pulcherrima effigies, sunt enim diuinæ perfectiones si benè explicentur, amoris Dei in nobis mirum in modum procreatrices, & nutrimentum, præsertim, si non solum ex vna parte Dei natura, quæ obiectum est amabilissimum, sed etiam ex altera Animæ nostræ conditio explice-

Primò Dei Bonitas.

Ex. 33.

Isa. 6.

tur,

tur, quæ diuinitatis capax, & propter ipsius Dei Amorem, ac fruitionem, ab ipsomet authore Deo formata est, vt in nulla planè re, valeat cõquiescere, quam in ipso Deo, vltimo ac felicissimo fine. Huc etiam referri possunt quæ loco supra citato de Affectibus, dicebamus Dei Amorem, esse mensuram ac regulam ad quem omnium amorum, ratio ac moderatio reuocanda sit. Confirmari poterit hoc argumentum, quia Deus non solum est Bonum, & summum Bonum, sed omne Bonum; Ergo rectè inferre debemus, toto corde, tota anima, totis viribus diligendum esse, vt possimus cum Seraphico Francisco identitem repetere Deus meus, & omne bonum meum. Hic quadrat illud Augustini monitum. Quid per multa vagaris homuncio, quærendo bona animæ tuæ, quærendo & non inueniendo ama vnum bonum in quo sunt omnia bona & sufficit.

Secundò. Similitudo inter Deum, & Hominem.

Secundus locus sumatur à Similitudine quæ inter nos, ac Deum est maxima, cum de homine scriptum sit, faciamus hominem ad Imaginem & similitudinem nostram hoc est vt aliqui exponunt, Imaginem nobis simillimam, quãuis erudite Theologi Imaginem in naturalibus, similitudinem in supernaturalibus ponant. Cum igitur homo Imago quædam sit, intelligẽs viuens, amans, tamque Deo similis, quò nam eius tendat amor nisi ad eum cuius est imago? & ad eum conuersa, cum propheta repetat frequenter. Tibi dixit cor meum exquisiuit te facies mea, faciem tuam domine requiram. Neque fuit Deo satis, nos sibi tam similes effinxisse; Sed vt maior aliqua similitudo, magis adhuc nostrum erga se accenderet amorem, etiam seipsum nobis effecit similem, dum carnem nostrã, & animã assumpsit humanam, vt verè dicatur Deus homo, & Verbũ caro factum, Iam rectè cum Bernardo illud licebit inferre, Non poterit me amplius contemnere, os de ossibus meis & caro de carne mea. Et hæc planè tanta, & tam noua tamque admirãda similitudo, ita vrgere potest charitatẽ nostram, vt cum Paulo sentiamus; Nihil esse omnino, tam arduum tamque difficile, quod nos à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu, separare queat. Videtur D. Paulus, tum de charitate, qua nos Deus prosequitur, tum de ea quam ei nos debemus, loqui, est etiam valde notãdum quod addit (quæ est in Christo Iesu) ex hoc enim, quod filij sui personam nostræ humanitati communicauit, eminens eius erga nos eluxit charitas, tanquam in filios adoptionis, naturali eius filio configuratos, & in suo dilecto, dilectos, & Nostra, per hoc idem misterium, Charitas erga Deum ferri

Psal. 26.

debet,

debet, vt per eandem vnigeniti sui, assumptam humanitatem, ad Deum totis viribus amandum, conuertamur, facti per hanc tam illustrem similitudinem, Christi domini fratres, ac ipsius Dei filij, ita ut etiã Gloriemur sicut Paulus loquitur in spe gloriæ filiorum Dei, facti hæredes Dei, cohæredes autem Christi.

Tertius locus erit Dei quo nos prosequitur amor, vt tanto amatori, pro nostris viribus respondeamus, cum Amor nulla meliori ratione, quam amore compensetur. Præsertim si amantis personam attendamus, & dilectionis quantitatem, atque etiam Hominis qui amatur indignitatem, sicut illis verbis D. Paulus significat Deus autem qui diues, est in Misericordia, ecce tibi altissimam amantis personam, propter nimiam charitatem suam, ecce amoris magnitudinem, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, ecce quam nos tanto amore indigni eramus; Ex hoc triplici capite, magnam vim, habet, argumentum, quo vrgemur ad Deum redamandũ, vt D. Io. concludit, Nos ergo diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos & August. Si amare pigebat saltem redamare non pigeat. *Tertiò. Amor Dei in hominem.* *1. Ioan. 4. De Catech. rud. c. 4.*

Quartus locus sit Beneficiorum erga nos Collatio diuinorum, quæ tum magnitudine tum multitudine, à nobis quodãmodo amorem extorquent, sunt enim beneficia, Amoris quasi aureæ Cathenæ quæ arctissimo vinculo nos Deo astringunt, Non est præsentis instituti, in his immorari, sed solummodo locum topicum, vnde ad amorem excitandum argumenta eruamus assignare. Quisque existimet, se esse illum seruum, quem Euangelica proponit parabola, oblatum domino suo, vt decem millium Talentorum quæ acceperat rationem redderet. Hæc certè talenta, quid sunt, nisi ipsa Dei beneficia, æstimatione maxima, & quid numerus decem millium, nisi ipsa eadem, multitudine innumera? Ad quinque millia pertinent quæ naturalia sunt & ab ipso, naturæ authore collata, In hoc enim naturę ordine numerantur, Primò quod Deus hominem creando, seipsum nobis in sua imagine dederit, semperque communicans vt prima causa, semperque influens vt primus motor, quoniam in ipso viuimus mouemur & sumus; Secundò quod totum hunc mundum homini est largitus eumque omnium rerũ constituerit dominum; Tertiò quod formauerit, & corpus & Animam rationis participem, quasi aureum anulum cum sua prætiosa gemma; Quartò multa sunt singulis & varia distributa dona peculiaria, tum animæ tum corporis pręter cõmunia omnium; *Quartò. Beneficia Dei in nos.*

Quin-

Quintò nec desunt multa externa bona, vt opes, amici, Honores, &c. Sed præter hæc, alia quinque millia licebit enumerare longè his præstantiora, quæ supra naturam sunt, quæ vehementius amorem vrgent, sunt autem, Primò quod filij sui personam nobis Deus dederit ex quo beneficio licebit cum Paulo inferre, quomodo nō cum illo omnia nobis donauit; Secundò quod formarit Ecclesiam, quæ est Mundus alter longè corporeo dignior. In qua ipsemet Christus inter septem Sacramenta presidet vt sol inter planetas; Tertiò quod in nobis hominem genuerit spiritualem, imagini filij sui conformem, multis gratiarum ornamentis, & virtutum donis locupletatum; Quartò quod singulis, singulares concessæ sint gratiæ vt Paulus docet diuisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus, diuidens singulis prout vult, ad quod etiam pertinent tam multa auxilia specialia, quæ liberaliter, largitur; Quintò quod promittat, æterna quædam præmia, & suæ diuinitatis fruitionem & mercedis futuræ ineffabilem gloriam. Vides ne tot tantisq; beneficijs quātus amor debeatur? ac si dicas, ex tam magna lignorum ardētiū strue quantum incendium crescat? Quis ergo talē tantumq; benefactorem non amet? audiamus Euseb. Emissenum, hæc breuiter referentem, intellige (ait) illius esse totum, cuius cœlo tegeris, cuius terrę gremio sustineris, cuius aere pasceris, & vitalis auræ participatione vegetaris, cuius luce ac famulo sole perfrueris, cuius tibi dies ad iucunditatem nox obsequitur ad quietem: Qui post tanta, seipsum tibi dedit, quando tam caro precio te redemit; Qui talia procurauit seruo, qualia parabit, victa peccati labe iam libero? qui tanta iacenti contulit, quāta conferet resurgenti?

Hom. 1. de Symbolo.

Quintò. Deus homo factus.

Quintò loco inter tot collata beneficia, debet nobis maximā amoris materiam suppeditare, ipsum Dei Verbū, homo factus, non modo ob ipsius doni singularitatem & excellentiam, nō solum, ob rationem similitudinis, vt diximus, Sed etiam ob ipsius Christi domini pulchritudinem ac dignitatē, quæ meritissimè, amorē nostrum ad se totū attrahit: Huc facit illud in Canticis Dilectus meus candidus & rubicundus electus ex millibus candidus planè ob diuinitatē, cui congruit illud Sap. candor est lucis æternæ, & speculū sine macula, diuinæ maiestatis, & imago bonitatis illius, rubicundus autē ob assumptam humanitatem, & additur ibidem, & totus desiderabilis, in Hebræo habetur totus desideria, idest, quantus, quantus est nostra desideria nostros amores, ad sese reuocat. Certè si Deus ex immenso erga nos amore

Cant. 2.

Sap. 7.

amore dicit, Delitiæ meæ esse cum filijs hominũ, quanto æquius homo dicat, Delitiæ meæ esse cum filio Dei?

Sextum locum, assignemus eiusdem Domini nostri, acerbissimæ passioni, in qua peculiariter, & maximè, tum Maiestas, ac bonitas Dei splendet, tum beneficia multiplicantur, & ardet amoris fornax. Est enim Christus in cruce pendens, perinde vt magnum quoddam & clarissimum speculum, in quod radij solis, diuinitatis incidentes, indeque ad nos tanquam conferti, constipatiq; pertendentes, possunt magnum in nobis incendium charitatis accendere. Super omnia (inquit Bern.) te mihi reddit amabilem bone Iesu, calix passionis, quem bibisti, opus redemptionis nostræ, hoc omnino, amorẽ nostrum, facile vendicat totum sibi, hoc inquam est, quod nostrã deuotionẽ, & blandius allicit, & iustius exigit, & arctius stringit, & afficit vehemẽtius. 6 Christi passio. *Ser. 5. in Cant.*

Septimus locus erit, ab ipsa natura diuini amoris desumptus præsertim, si cum aliarum rerum amoribus conferatur: certa est experientia ac facili negotio, & comprobari, & intelligi potest, adiuncta conditione animæ nostræ, quæ ad Deum ordinata est, & diuinæ facta naturæ capax, Si quis amet, & persequatur Mundi honores, & gloriam, si opes ac prædia, si corporis, ac sensuum voluptates, si coronas, & imperia, si homines quoscunque diligat, non posse in eis pacem, & tranquillitatẽ, & cordis quietem inueniri, Afferunt potius huiusmodi amores perturbationũ, & amaritudinis plurimum interdum satiant, numquã explent, cum contra Amoris Dei, ea sit natura, vt plurimum dulcedinis, ac suauitatis, multam afferat quietem, quod ille agnouit, qui dicebat, Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum, quemadmodum enim si ossa in humano corpore luxentur, numquam inuenire poterit homo requiem, quousque in suum restituantur locum, Ita cum amoris nostri locus Deus planè sit, solus ipse mentem explet, capacem enim, deitatis, omne quod Deo minus est, nequaquam implet. 7 Natura diuini Amoris. *Psal. 76.*

Octauo loca scripturæ, quæ prouocant ad amorem hunc multa sunt, quæ non debent à Concionatore inconsideratè trãsiri, sed diligenter per singula verba expendi, cum duo ligna aptè inter se confricantur, solet ignis existere. Item sententiæ sanctorum Patrum mouere ad id possunt. 8 Scripturæ verba.

Nono exempla ex scripturis, ex historijs eorum qui egregia amoris in Deum testimonia reddiderunt, habemus quam plurima, & præcipuè Martyrum innumerabilium. Paulus, & Franciscus in Deum ex amore transformati sunt. 9 Exempla sanctorum.

Decimo

10 Decimo modus dicendi ad excitandum hunc affectum debet esse,vt accommodatus affectibus lenibus commouendis,qualia sunt colloquia spiritualia ad Deum,ad Christum in Cruce, ad animam suam,ad eum qui audit, compatiendo his, qui gustum Dei non habent. Orando Deum, vt excitet hunc ignem cum Augustino; O amor qui semper ardes, & nunquam extingueris, charitas Deus meus accende me.

Modus dicẽdi qualis esse debeat.

Vnionem curet, ac pacem. Cap. XLIV.

PRæter Dei amorem ad eamdem viam pertinet, vt Concionator amoris proximorum cõsensionis, ac pacis amicissimũ se ostendat,Deus præcepit,vt in ora vestimenti Pontificij, cum tintinabulis, essent malapunica opere polymito inserta ad significandum in prædicatione, quæ per tintinabula figuratur, interseri debere studium charitatis, quam optimè significant malapunica sub vno cortice multa grana complectentia. Pessimum esset in pulpito indignationem in aliquos præseferre, aliquo signo aut verbo, & animum erga eos malè affectum. Quod si in re graui publicè notaretur, sanè pro scandali grauitate,& loci sanctitate,grauis peccati periculum esset. Quare debet bene sedatos habere affectus; Ideoque August, merito in Concionatore postulat conditiones verbi Dei, quod prædicat cui accommodat illud.Argentum igne examinatum probatum terræ purgatum septuplum. Maximè item cauere debet ne in concione velit sua ita venditare, aut auram popularem captare,vt aliquo modo notet aliquem prædicatorem, vel quempiã alium ex hoc enim dissidiorum semina oriuntur inter ipsos Cõcionatores,quod populus animaduertens facile in contrarias partes, ac studia scinditur, dum vnus vni, alter alteri adhæret istud autem non est officio fungi Angeli pacis,& pacem Euangelizare,sed diabolicum obire ministerium, & inde detrimentum referre,vnde oportet medicinam expectare. Hinc Paulus, noli inquit contendere verbis. ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium.Inde non probo,vt Concionator impugnet opinionem alterius nisi esset contra fidem, aut euidenter contra bonos mores, & in eo casu præstaret Prælatum monere, & superiorem,ad quem pertinet iudicare,quid facto opus sit. In his autem contentionibus,videtur illud. Prou. compleri vir pauper calumnians pauperem similis est imbri vehementi, in quo paratur egestas, nihil est, quod omnes fructus spirituales,

Exod. 39.

Irasci in pulpito valde malum.

Psal. 11.

1.Tim.1.

Prou.28.

les,ita subruat,& vt ille ait sternat sata læta bonumque labores, vt tales rixæ, ac æmulationes inter ipsos Concionatores. Quanto enim magis aliqui è populo videntur delectari huiusmodi litibus,tanto maius scandalum patiuntur,& offenduntur, & verbi Dei authoritas deperit hoc autem egregium documētum egregie videtur mihi habere D.Iacobus (si quis ait) sapiēs & disciplinatus est inter vos,ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ, quasi dicat si quis sapiens sibi sufficiens, ita videtur, vt ad doctorum cathedram audeat aspirare, viderit ipse ne arroganter suam iactet sapientiam,& vt mores ita compositos habeat,vt cum mansuetudine,ad omnes se gerat,& cathedram virtute sua ornet ne se alijs præferat,nam qui talis est,ait D.Paulus.Superbus est nihil sciens, sed languens circa quæstiones, & pugnas verborum, & idem ipse D. Iac. subdit, quod si zelum animarum habetis, & contentiones sint in cordibus vestris,nolite gloriari,& mendaces esse aduersus veritatem,quasi dicat si animos habetis amarulenta æmulatione vitiatos,si cor contentionibus,& peruicaci studio inuidiæ corruptum,cædite potius docendi munus. Ex inuidia,fœlicitatis alienæ indignatio, & contentio nascitur; fouentur autem sæpè hæc mala semina à quibusdam delatoribus, qui aures ipsorum Concionatorum percellunt,sed indignissimū est his præbere aures,& eorum delationibus moueri,sæpè virorum sine iudicio,& quod longè peius est etiam mulierum,Itaq; bonus Concionator,semper Deum ante se habeat, & sicut de se nunquam loqui deberet, ita de alijs Concionatoribus non loquatur nisi honorificè,sine affectatione, vel adulatione, & cum significatione synceræ charitatis: delatoribus nunquam credat:Etiam cum ijs qui oderunt pacem,pacificus sit:Egregie noster B.P.Franciscus Xauerius ad prędicatorem quemdam è nostris scribens inter cętera cum Cęnobitis inquit Sacerdotibusq; omnibus facilitate,modestiaq;certabis,si qua forte offensio exorta fuerit, eorum siue iustam, siue iniustam iram, tua leniet demissio, quamuis tibi innoxius videaris. Illud etiam ad concordiam eorundem pertinet, vt omnium apud omnes bonā existimationem,& pacem tueatur. Aliquando vidimus ex verbis Concionatoris natas occasiones dissidiorum,si enim acrius & sæpè inuehatur in artifices solent nobiles id arripere,& illis opprobrij loco obijcere, itē si nobiles incessat statim murmur vulgi suboritur eisdem indignantis, eadem occasio contingeret inter viros,& vxores inter superiores & subditos, inter famulos

Contentiones concionatorum scandalū patiuntur.

Locus Iacobi explicatus *Iac.c.3.*

1.Tim.6.

Oīs discordiarum occasio fugienda.

los & dominos, Ecclesiasticos & laicos, ciues & externos, pauperes & diuites, de viris, & mulieribus, ita loquatur, vt si quando mulieres reprehendit, non appareat eas à se contemni, vel risum excitare ex eis, neque contra, vt adulari eis velle videatur, & gratiam apud eas captare, neque etiam de virili ordine, ita loquendum est, vt contumeliosè muliebri præferri iudicetur, Concionatoris maximè est fouere charitatem, & consensionem inter omnes, & ita se gerere, vt nulli detur occasio obloquendi, aut discordiarum, Omnes hortetur, vt inuicem se diligant, se adiuuent, alter alterius onera portent, se mutuo amplectantur in vinculo pacis, honore se inuicem præueniant, & ipse charitatis authorem se ipsum ac formam præbeat, ob id Concionator comparatur lucernæ, quæ omnibus lumen æquè communicat, & soli qui omnes æquè illustrat, & nubibus, qui pluuias mittunt in omnes agros, tam diuitum, quam pauperũ, ob id apud Isaiam dicitur, quasi tuba exalta vocem tuam, hæc enim ad omnes insonat, cuiuscunque sint conditionis homines. Quantum potest fugiat omnes materias, atque adeo voces, quæ cuiuspiam ius, vel in re minima possint offendere, non enim est locus ille huiusmodi res, tam periculosas attrectandi, quia si alteri faueas, fies alteri odiosus, si rem attingas, ac medium te velis ostendere, suspectus eris vtrisque, ab neutris gratiam inibis, Item si quæ incidant in Ciuitate factiones ita age de concordia, & charitate, vt nonnisi bonum omnium æqualiter, & ciuitatis commune beneficium tibi curæ esse significes, Multo minus inter concionandum intermiscebis mentionem de bellis, atque dissidijs, quæ forte inter Christianos Principes gerantur, solent enim huiusmodi dicta, ingenia in diuersas partes trahere, & animos perturbare. Caue ne inter familias nobiles vnam præferre alteri videaris, nec nimis vnam aliquã laudabis. Habetur enim pro pręiudicio ea laudatio, cumq; sæpè cõtentiones & æmulationes inter eas vigeant, præsertim in rebus publicis si vnam laudes, cęteras lædis; Neque celebrabis vires vnius nationis magis, quam alterius, Diligentissimè prouideas ne videaris de hominibus alicuius nationis quamuis longe absint non benè sentire, nam & id postulat charitas, & fama malum quo non velocius vllum, quæque eundo crescit, Sæpè quod prædicatum est in Italia ad vltimas Terrarum prouincias, amplificatũ defertur, deniq; in his, & huiusmodi rebus fugiendæ sunt comparationes, verè enim dicitur omnis comparatio odiosa.

Concionatoris maxime est fouere concordiam.

Isa. 38.

DE

DE QVIBVSDAM INDVSTRIIS ORATORI Christiano seruandis.

LIBER DECIMVS.

Enumeratio eorum, quæ in hoc Libro continentur.

AD Prudentiam Oratoris, quam in hac tertia operis nostri parte tractamus, multæ industriæ pertinent, in quibus prudenter laborans noster Ecclesiastes, non contemnendos, percipere queat laborum suorum fructus: Has ergo industrias hic decimus ac postremus huius nostræ Institutionis liber complectetur, quas omnes ad quinque tractationes putauimus commode referendas. Ab vniuersalioribus initium sumentes. Prima tractatio erit de ijs industrijs, quas tenere debeat, qui proximorum saluti cum fructu vacare velit, maxime in Missionibus. Ad secundam pertinebit modus eleemosynas, ad pauperum inopiam subleuandam commendandi, quod munus in plerisque locis ab ipso diuini Verbi præcone, cum ipsa concione simul exercetur. Tertiò, colligemus varias admonitiones, quæ praxim, & vsum in multis vitæ spiritualis actionibus edocent, quæ item in concionibus sparsim, pro nata occasione, adhibitæ emolumenti non parum afferent. Quarta erit industria, quæ tam in paranda, quam in habenda concione adhiberi debet. Postrema pars obseruationes aliquas referabit, quas in Quadragesimalis ieiunij prædicationibus tenens, Concionatoris industria, possit ex continuata illa actione animarum lucrum labori consentaneum reportare.

INDVSTRIAE PRO IIS qui proximorum saluti dant operam, præsertim in missionibus.

Quales industriæ circa seipsum obseruandæ. CAPVT PRIMVM.

QVoniam candidi animi est vnde profeceris profiteri, candidè profiteor quæ in hoc tractatu primò explicabuntur, quantum ad ipsam rerum substantiam, magna ex parte desumpta esse, ex quodam manuscripto R. P. Polanci nostræ Societatis viri sanè prudentissimi, multæq; experientiæ, qui nostro Beato Patri Ignatio, & duobus ab illo Generalibus Iacobo Laynio, & Francisco Borgiæ fuit à Secretis, quinimò arbitror pleraque, vel omnia eum ex ipsomet Ignatio desumpsisse. Poterunt autem vsui esse non solis Concionatoribus, sed alijs quoque omnibus, qui vel ex suæ vocationis instituto, vel ex zelo charitatis proximis prodesse cupiunt, cum omnibus dictum sit: Vnicuique mandauit Deus de proximo suo.

In primo igitur, eoq; præcipuo capite sunt industriæ, quæ circa seipsum seruandæ sunt. Nam qui sibi nequam est, cui bonus erit? Sicut enim Deus in rebus naturalibus effectus aliquos ad perfectionem non adducit, nisi per ipsas causas perfectas, ita planè in spiritualibus est intelligendum eum perfectum esse oportere, vel saltem perfectionis cupidum, cuius ministerio ad aliorum salutẽ Deus vtatur, ijsq; ornatum virtutibus, quas alijs procurat. Scio me in prima parte multa de virtutibus dixisse, quæ personam Oratoris nostri, & quoad Deum, & quoad proximos informant, ea non repeto, sed quæ subijcientur, quia maximè vtilia sunt, ideò prudentibus viris molesta fore nõ arbitror præsertim quod breuissimè tangũtur.

Desiderium suæ perfectionis.

Primò igitur dico ab his, qui alios velint ad virtutes promouere sitiendam esse propriam perfectionem, vt semper eo spiritu ardeant, quo ad perfectionem vrgeantur. Hoc autem

fiet

fiet solidarum virtutum studio, sedula cura incumbendo: cum enim his, qui cum proximis occupantur minus suppetat otij & loci, ad diuinarum rerum contemplationem, quo abundant Anachoretæ, qui in Eremo sibi dumtaxat attendunt, æquum est, vt hanc contemplationis penuriam, solidarum virtutum actionibus compensent; vt hoc modo perfectionis status, & coalescat, & roboretur, nec deuotionis spiritus euanescat. Hac autem in re quantum proficiat ex quotidiani examinis accurato vsu intelligere quisque poterit, in quo, & reprehendere seipsum si minus progrediatur; & in futurum tempus animos resumere poterit. Hic autem progressus ex hoc maximè apparebit, si in suarum passionum domandis insultibus præcipuo studio laboret.

Passiones autem, cum quibus, ijs maximè qui proximo iuuando incumbunt pugna est ineunda, sunt huiusmodi. Primò, timor omnis fugandus, & abijciendus: neque enim paupertas vel iniuriæ, mors ipsa denique ei timenda, qui & in illis patientiam, & in hac constantiam alijs est prædicaturus. Contra animi sui passiones pugnam ineat.

Secundò, in rebus aduersis quas ab alijs patitur, videat ne sub zeli specie, odium aut amaritudo, contra sibi aduersantes irrepat, pro eis potius preces fundat, & omnem animi rancorem, bene de iis loquendo, deleat, contra eos tamen qui animarum salutem impediunt, strenuè ad maiorem Dei gloriam, prudenterq; se gerat.

Tertiò, ne sit apud Deum pusillanimis, vbi se aut paruipendi, aut male tractari senserit, nec diffidat etiam si parum se prodesse videat, quin illud sibi habeat persuasum nunquam se, dum Dei gloriam quærit, ab eo desertum iri. Caueat à pusillanimitate.

Quartò, expugnandus est ille ternarius vitiorum, ambitionis, præsumptionis, & cenodoxiæ, hæc etenim vitia occultè se ingerunt, & amica facie sub boni specie fallacius blandiuntur. Nam primò per ambitionem honores, & dignitates sibi, professioniq; suæ repugnantes venatur. Secundò, si præsumptioni locum dederit, quæ supra vires sunt aggreditur, alienis se immiscet, & plus æquo sibi tribuit. Tertiò, per vanam gloriam, quæ Dei gloriæ sunt, sibi fraudulenter vsurpat: igitur contra pestem ambitionis, honores nec appetat, nec oblatos sumat, nisi ad auctoritatem docendi, animarumvè lucrum, adhibita sollicitè cautela conferre aliquid videretur; præsumptioni prudentiam opponat, ne ea attentet quæ ob difficultatem supra vires sint. Vanam gloriam cum Diuo Ber- Superet ambitionem, præsumptionem cænodoxiã.

nardo propulſet, vt dicat, nec propter te incœpi, nec propter te finiam.

Naturæ vitia expugnet.

Quintò, videat ne in aliquod ſuæ naturæ procliue vitium incurrat, vt ſi natura facilis ſit, ne in adulationem, aut approbationem earum rerum, quibus aduerſari deberet labatur; ſi ſeuerus, aut aſper, ne in moroſitatem, ſeu tetricitatem, contradicendo in omnibus quæ minus ſibi placeant: verum quomodo ſe gerere debeat diſcretio ipſa docebit.

Corpus edomet.

Sextò, concupiſcentias corporis in cibis, & alijs corporis titillamentis deuitet, ſeq; in ijs abneget, quæ ſuggerit appetitus; nam præterquam quod proximis eſt ſcandalo, proprium ſpiritum ſuffocant, & ad maiora peccata incitant. Tamen in corporis ægritudine valetudinem curet, ijſq; remedijs vtatur, quæ Deus ad eam conſeruandam dederit, caueatq; ne impatientia, alijſve paſſionibus, quas ſolet ægritudo prodere, malè circumſtantes ædificet, ſed infirmitatem tamquam Dei donum hilari fronte ſuſcipiat, & vitæ in melius propoſitum ſibi, alijs verò bonum exemplum proponat.

Mortificatiõnẽ amet moderatam.

Septimò, mortificatio ſui ſicut eſt efficax inſtrumentum, vt aliquis non ſolum ſibi, ſed & proximis ſit adiumento: ita obuijs vlnis eſt amplectenda. Caueat tamen, ne ſe ieiunijs, alijſq; externis corporis macerationibus ita debilitet, vt ad labores miniſterij ſui ſubeundos ineptus efficiatur: Nam exceſſus in his nulli conuenit, multò minus ijs, qui in Domini vinea excolenda laborant. Sicut autem huiuſmodi caſtigationes erunt aſſumendæ ad maiorem ſui ſpiritus profectum, ita temperandæ erunt, vt diu in diuino ſeruitio illas tolerare, & continuare poſſit, prout & ſancti Spiritus vnctio, & prudens vbique ſeruanda diſcretio dictabit interius.

Abnegatio voluntatis & intellectus.

Octauò, abnegatio propriæ voluntatis omnino neceſſaria; reprimendiq; motus ex amore proprio enaſcentes, etiam erga res licitas, & interiorem hanc mentis compoſitionem totius exterioris hominis, conſtans compoſitio ſubſequatur: intellectus autem non modo in Eccleſiæ Catholicæ Fidem captiuandus, ſed à dubijs etiam doctrinis abſtrahendus, nec de ijs cum alijs agendum. Reuelationes item non magni faciendæ, ſed nec alioquin contemnendæ, nec in rebus ſimilibus confidendum, ſolent enim cum falſæ deprehenduntur, auctoritatem tollere, aut minuere, ſed ſolida Docto-

rum

rum sanctorum, & aliorum ab Ecclesia approbatorum doctrina sequenda est: quamuis aliquando ratione temporis, & Regionis, expediat dubiæ doctrinæ libros consulere, cum facultate tamen Superiorum, eo fine, vt eorum errores confutentur.

Nonò, nullam propriæ fragilitati det occasionem consuetudine aliqua, seu familiaritate, maximè cum fœminis, quibuscum nisi palam, & paucis colloquatur: agetq; cum illis seuerè potius quam blandè: cumq; earum Confessiones excipit auersa facie sedeat, ne pateat aspectus. Quinimò vbi non ingens adeò fructus occurreret, & esset alius, qui ijs attenderet libenter ei meritum relinquatur, vacando interim rebus, & maioris momenti, & minoris periculi. In familiari conuersatione cautus.

Decimò, discat nulla re offendi, aut scandalizari, imò ex omnibus fructum eruere, neminem facilè condemnet, neque ex solis suspicionibus firmum iudicium ferat, nec propter prudentiam, perdat simplicitatem, sed vtramque conseruet: ad curationem tamen eius, qui remedij est capax non formando iudicium, sed ex sola coniectura procedi potest. Non scandalizetur in vlla re.

Vndecimò, omninò prudenter se gerat in medio nationis prauæ, atque peruersæ quò pertingere poterit, si humilis, & edomitis passionibus abnegatus fuerit: iuuabit etiam si ea quæ in dies vel ipse experietur, vel ab alijs didicerit quotidie in se reflectat, vt deinceps seipso circumspectior euadat. Prudentia.

Duodecimò, cæterum id postulat ordinata charitas, & suscepti muneris ratio, vt nemo sui obliuiscatur, dum aliorum saluti datur opera. Ne igitur occupationibus distrahatur adeò, vt suo profectui spirituali non attendat: nam vt proximum adiuuet; ipse à Deo debet adiuuari, vt igitur habeat, quæ in alios possit effundere, ad Deum fontem bonorum omnium, quotidie statis horis recurrat, conscientiæ examen non aspernetur. Multum etiam iuuabit quotidie sacrum facere, vel frequenter communicare si Sacerdos non erit. Attendat sibi.

Decimotertiò, quoties cum proximo agit ab ipsius exteriore homine animum ad interiorem conuertat, externum illum velut saccum immunditijs plenum, hunc interiorem vt sanctissimæ Trinitatis imaginem considerans. Quod si In proximis Deum attendat.

eum peccato deformem viderit, charitatis affectu compatiatur. Item si eumdem Christi sanguine, & vita redemptum; tantæ redemptionis prætium contemnere senserit, ex sancto zelo velut expostulet, quod in accepta iustitia non perseueret, denique id obseruet, vt cuiusq; animam tamquam Christi sanguine perfusam, omnesq; vt Christi membra, & Spiritus sancti templa interius contempletur: confert autem maximè crebra mentis in Deum eleuatio, qua tum in eius gloriam, & beneplacitum omnia dirigantur, tum ad hoc ipsum, auxilium quam possit maximo desiderio, & fiducia postuletur, atque huiusmodi oratio rebus alicuius momenti semper quantum fieri potest, præmittenda est.

Ab omni vel minimo peccato proponat abstinere.

Decimoquartò, denique illud apud se firmissimè statuat, ob nullum lucrum, quod expectet, vel alia quauis causa, peccatum vllum vel minimum veniale committere: sed omnia sincerè coram Deo, & hominibus curet perficere.

De his, quæ erga proximum agenda sunt. Cap. II.

SI quis missus est aliquò, vt certum negotium peragat, ei seriò vacabit, si verò indifferenter missus est, quæ ad maiorem Dei gloriam, & animarum salutem expedire videbuntur, & per se, & per alios strenuè procuret, paratus; omnes, & locorum, & temporum iniurias perpeti. Dum autem in his occupatur, si re aliqua incepta, alia sese obtulerit, quæ priorem non impediat, vtraque amplectenda videtur; si verò alia maioris momenti offeratur, quæ priorem incœptam; omnino, aut ex parte impediat, non videtur hæc maioris boni occasio prætermittenda, semper tamen præferenda est causa ob quam mittitur. Nec imprudenter plura, vel maiora assumenda, vt vnum ab alio impediatur, aut non posit vtrique vt par est sufficere.

Non omittat occasionem maioris fructus quando occurrit.

Non temerè se ingerat in negotia, sed prudenter.

Temerè ijs rebus se non ingerat, ad quas nisi vocatum accedere non deceret, quamquam vbi diuini honoris augendi certa spes affulgeret, licitum, & sanctum est eiusmodi negotium per se, aut per alios, & quærere, & obtinere: verbi gratia, prædicandi munus, si id legitimè assumatur, iniungente scilicet Episcopo.

Iam

Iam verò (vt ad particularia descendamus, vt appareat quæ, & qualia opera sint in auxilium animarum assumenda, quædam breuiter subijciemus, quibus tamquam principijs tota hæc industria niti debeat.

Quænam opera, alijs sint præferenda.

Primò igitur præferenda sunt cæteris paribus (propter necessitatem) ea quibus infirmi ad bene moriendum adiuuantur, modò infirmus is sit, qui auxilij sit capax, & possit eo vti, nec prius deserendus, quam in gratia Dei, & bono statu esse credatur: videlicet cum post Confessionis & Eucharistiæ sacramenta, diuinæ voluntati videtur conformatus: adesse autem continuò agonizantibus, & ibidem sæpius pernoctare ei qui in missione versatur, non expedit ob incommoda quæ inde consequuntur, nisi ob maximi momenti occasiones, vbi docebit discretio quid sit agendum: nec item rerum temporalium dispositionibus sese implicare, (nisi forte quantum ad exonerandam infirmi conscientiam requiritur) præstat: Hortari quidem illum conuenit ad testamentum condendum, illi tamen conficiendo assistere non expedit.

Ea, quæ ad moribundos spectant.

Secundò inter opera, quibus proximus ad bene viuendum excitatur illa, quæ ad salutem spiritualem eiusdem necessaria sunt, reliquis minus necessarijs etiamsi in se perfectioribus, sunt anteponenda. Hinc colligitur errores contra fidem, blasphemias, scelera publica prius esse extirpanda. Et quando ad hanc rem secularis bracchij potestas necessaria esset, si eius auxilium consequi possit multo melius erit: enitendum item, vt peccati status, ab inueteratæ malitiæ viris tollatur, vt concubinatus vsuræ; &c. pœnitentiam sub spe veniæ inculcando: inde ad orationes, eleemosynas, cæteraq; misericordiæ opera, tandem ad perfectiora pro capacitate promouendo: sunt autem prius Doctrinæ Christianæ capita, reliquave ad salutem necessaria tradenda, quoniam ad hæc omnes obligantur.

Magis necessaria præferenda non tam necessarijs.

Tertiò, bonum quo vniuersalius, eo melius, & maiori studio procurandum, quare vniuersaliora, & publica bona maiori diligentia quam priuata curanda sunt: verbi gratia Episcopi, Pastores animarum, Concionatores Verbi Dei, Scholarum item præceptores, si data occasione, offerendo operam nostram amanter, & reuerenter agendo cum ipsis adiuuentur, latius patet bonum, & fructus, vt pau-

Bonum, quo vniuersalius eo melius.

peribus, vt mulierculis quæ victum turpi quæstu procurant subueniatur; loca eis quærendo, si resipiscere voluerint, alioquin ijs recedere à peccati statu, difficile est.

Spiritualia præferenda tẽporalibus.

Quartò, inter bona opera cum omnia simul fieri nequeant, præferantur meliora, nempe spiritualia temporalibus, vnde prius catecheseos & conscientiæ ratio habenda, quam prouisionis cibi ac vestium, nisi famis vrgeret necessitas: sic ijs prius subueniendum qui in maiori periculo pudicitiæ, alteriusve damni versantur: inter temporalia ea præferantur quæ ad salutem animæ plus momenti habent, vt collocare fœminas in matrimonij, vel Religionis statu potius quam viros, & inter fœminas, ijs quæ sunt in maiori periculo citius subueniendum, vt adolescentioribus quam adultis.

Quæ magis durant alijs præferenda.

Quintò, præferantur opera pia, & fundationes, quæ diutius permanent minus duraturis, vnde magis insistendum, vt subuentio aliqua orphanorum fiat, præsertim si talis sit, vt orphanæ virgines nuptui tradi possint, si tamen commoditas adsit, nam vltra vires personarum huiusmodi opera tentanda non sunt.

Certiora probabilibus.

Sextò, præferantur illa etiam, quæ certius, & verisimilius perfici possunt, quam quæ minus sunt probabilia, securiora item, & à nota suspicionis, magis aliena, & quæ minus detrimenti, aut periculi cæteris paribus habent, præferenda sunt, ijs quæ talia non fuerint, siue defectus, aut ipsum periculum importetur ab opere, siue à personis cum quibus agendum est, siue à modo agendi, ea item opera potius eligenda sunt, quæ ab alijs aut negliguntur, aut relinquuntur, quam ea quæ ab aliquibus abundè, ac sufficienter fiunt.

Fortis sit nõ pertinax.

Septimò, vt fortem ad opera pia aggredienda, & constantem ad exequenda esse oportet contra aduersantium iniurias, ita in eorum prosequutione pertinacem esse non decet, quando inceptum opus dimittendum esse, ab ijs, qui bene, & prudenter sentiunt in Domino iudicaretur.

Quæ incipit curet perficere.

Octauò, prouideat diligenter vt opus quod erit semel perfectum conseruetur, magisq; curandum est, vt res semel incepta perficiatur, quam multa quæ perficienda non sint, incipiantur, ad quod iuuabit, si non solum ipse per se, sed etiam per alios pia opera perficienda procuret.

Nonò,

Nonò, sollicitè conseruet eos, quos iam in rectum tramitem reduxit, & voce, & per literas (si ita videbitur) perseuerantiam inculcando. Quod si aliquos ad res spirituales, puta Confessionem, orationem adducere non poterit, saltem ad opera misericordiæ instiget. Denique in vniuersum curet, vt nihil à fine diuinæ gloriæ, & boni communis alienum operetur, nihilq; eorum omittat, quæ ad hoc conferre videbuntur. Quòd si minus opere præstare possit, saltem voluntate non desit, quin desiderio insatiabili maiora appetat; idq; à Christo quotidianis precibus imploret, vt suos defectus suppleat, & media fini suo conducibiliora sibi proponere non dedignetur, neve sua culpa fieri permittat, vt prædictum finem, vel minimè vel minus ipse consequatur. Ad finem diuinæ gloriæ omnia dirigat.

De personis cum quibus agendum est, & quanto tempore. Cap. III.

Plurimum hoc refert, & in vniuersum hoc dici potest potius agendum cum ijs, vnde maior Dei gloria, & communius bonum speratur, quam cum alijs, qui vel minus in se proficiunt, vel maius bonum impediunt. Ex hac vniuersali conclusione particulares aliæ non minoris momenti deducuntur.

Primò igitur præter familiaritatem mulierum, & personarum, è quibus aliqua infamiæ nota possit suboriri quam superius diximus fugiendam: expedit non valde occupari cum Monialibus, Concionibus raró, Confessionibus rarius, nisi necessitas ab ijs imponeretur, quibus nec potest, nec debet negari: minus enim illæ egent cum in obsequio Dei iam suum procedendi modum præscriptum habeant, & vt rumusculorum tollatur occasio. Cum Monialibus quomodo agendum.

Secundò, neque occupari debet nimium cum illis, quibuscum sola spiritualis consolatio ex conuersatione consequitur, quales sunt simplices, etiamsi boni, eorum Confessiones excipiendo, cum adsint alij, à quibus maior fructus speretur, huiusmodi suis Confessarijs sunt relinquendi, etiam si illis ipsi minus satisfaciant, non quod desit nobis quoscumque consolandi desiderium, sed quia maiora bona minoribus impediri non debent. Quomodo circa confessiones aliquorum se gerat.

Ter-

Cum malis, more medico rum conuersandum.

Tertiò, familiaritas cum illis, qui aut mali, aut hypocritæ habentur, vt bonum nomen conseruetur contrahenda non est, cum alioquin de eorum profectu parua sit spes, cum ijs enim more Medici duntaxat adhibitis interdum spiritualibus remedijs tractandum est.

Quomodo agendum cum his qui non curāt nostras admonitiones.

Quartò, cum ijs qui nolunt adiuuari, & in suis erroribus, aut peccatis obstinati videntur, aut monentes irrident, tempus non videtur conterendum, sed potius cum terrore mortis, & inferni sermonem finiat, vltionem diuinam intentando, nam alioquin cum ijs agere ipsismet nocet potius propter rerum diuinarum contemptum: & margaritas ante porcos proijcere vetuit Christus.

Magis cōmunitati seruiendum quā priuatis.

Quintò, dum potest prodesse communitati in Concionibus, aut lectionibus non est priuatis negotijs illud impendendum, id est, audiendis Confessionibus, vel similibus. Quod si tempus supersit, & vires suppetant, tunc potest, imò debet priuatorum vtilitati consulere.

Cum quibus verò magis agendum sit dicam.

Cum Principibus quomodo agendum.

Primò, agere cum Principibus secularibus, eum qui apud eos auctoritate valet, & gratia, modo alienus sit à curiositate, atque intentione sincerus sit, valde communi bono prodesset, nam qualis Princeps, talis populus: & bona quæ in ipsos conferuntur, magna ex parte in subditos redundant, partim exemplo, partim potestate, qua multa mala exterminari possunt, multa bona induci, quanto autem hæc conuersatio erit spiritualior, tanto in Domino vtilior.

Cum Prælatis.

Secundò, procuranda est amicitia primò cum Prælatis, & Ecclesiasticis, vt cum Episcopo, & eius Vicario, quorum ipse operarius, auctoritate ac ope indiget, cum ipsi sint Pastores Dominici gregis, ex quorum beneuolentia collecta, abundantior animarum fructus erit expectandus.

Cum his qui auctoritate valent.

Tertiò, agendum est etiam cum ijs, qui auctoritate valent, siue Ecclesiasticis, siue secularibus, nam eiusmodi homines si boni sint reliquos, & spiritualiter, & temporaliter multum adiuuare possunt. Et præferenda est horum conuersatio, si adiuuentur, ei quæ cum popularibus habetur, si vtrisque satisfieri non possit. Idem de Rectoribus animarum, scholarum, & similibus intelligendum est.

Cum his qui bene audiūt.

Quartò, cum viris qui benè audiunt, qui probitate vitæ, do-

tæ, doctrinavè sunt conspicui consortium amicitiave vtilis est, vt eorum exemplo & opera alij promoueantur; ijs etiam se ingerat, qui rerum experientia pollent, moresq; patriæ callent, ex quorum consuetudine multa intelliget, quæ in promouendo Dei obsequio fieri possunt, quantum verò eorum consilio, & opera sit vtendum Discretio prudens docebit.

Cum benefactoribus & aduersarijs.

Quintò, charitas ordinata exigit, vt nobis beneficentiores beneficentius adiuuemus, nec solum cum ijs, sed etiam cum aduersarijs, si commodè fieri possit, vt in amicitiam redeant peculiari amoris, ac bonorum operum demonstratione tractandum est.

Cum his qui in Hospitali vel carceribus sunt.

Sextò, cum infirmis hospitalium, aut qui carceribus detinentur, & alijs huiusmodi hominibus, quibus nihil terreni lucri expectatur, aliquando conuersetur, eos consolando, Confessiones audiendo, & similia spiritus adiumenta præbendo; magnum est enim charitatis opus, atque ad eam, & conseruandam, & augendam valet, præsertim si is, qui in his versatur, magnam est consecuturus vulgi opinionem, aut Principum gratiam, quia suæ humilitatis exemplo multum in Domino ædificare poterit: videndendum tamen, ne hoc meliori alicui operi sit impedimento.

Cum his qui magis indigent ope spirituali & cõstãtiores sũt.

Septimò, spirituali morbo magis laborantibus, auxilio spirituali destitutis, & ijs qui in bono constantiores futuri existimantur, cæteris paribus prius est subueniendum, quales sunt mundani homines, & ij qui in pagis degentes, catechescos subsidio, & bene viuendi instructione carent: item ij, qui à peccati statu recedere, & generales Confessiones instituere volunt.

Migrandum, ad loca vbi maior est doctrinæ necessitas.

Octauò, cum in aliqua Ciuitate, aut loco fructus, qui ex labore sperabatur, videtur perceptus, alio migrare debet, quo eum maior doctrinæ vocabit necessitas; in Castellis, seu pagis diebus festis, quo magna populi multitudo solet conuenire, expedit concionari, vbi ea doceantur, quæ saluti animarum magis sunt necessaria, sicut Christus circuibat vicos, & castella, prædicans & euangelizans regnum Dei.

Circa temporis circunstantias, vt sciat quantum temporis negotijs tribuendum, quinque videntur expendenda,

da, quæ breuiter subijciemus.

Vbi, & cum quibus plus temporis immorandum.

Primò, considerandum est personæ, vel rei momentum, nam ijs quæ cultum diuinum, & proximi vtilitatem magis promouent, cæteris paribus plus temporis est impendendum.

Iuxta rationē negotij.

Secundò, consideranda est necessitas, quam negotia exigunt, vt maiori necessitati tempus longius impendatur: rationem tamen sui ipsius habere debet, nec enim supra vires, aut sanitatem corporis, ac animi rem vllam suscipere debet, perspecta non solum præsenti habitudine, sed etiam futura.

Tertiò, cognoscere debet eorum, cum qnibus tractat ingenium, nam expedit, aliquibus sui desiderium relinquere: alijs verò frequentior conuersatio conuenientior est.

Quartò, sit parcus temporis, nec illud vnquam temere consumat extra diuinum seruitium, ad quod & laborem, & quietem, cæterave dirigat.

Ne nimis festinet.

Quintò, caueat ne tempus negotijs, desiderio cito finiendi detrahat; sic enim ea quæ semel inchoauit infecta relinqueret, & quamuis ipsius desiderium ad omnia pia opera sese extendat, tamen rebus præsentibus necessarium tempus non deneget, etiam si tardius finiantur. Denique & si frequentius Auditorium cæteris paribus minus celebri est præferendum, non tamen ob Auditorum paucitatem animum despondeat, potens est enim Deus fructum etiam ad remotiores, & absentes extendere: præterquam quod ea res humilitatem, & longanimitatem Concionatoris magis exercet.

Quæ adiumenta, seu media tenenda sint ad proximorum salutem. Cap. IV.

PRimò in communi, postea in particulari de aliquibus medijs agemus.

Media in vniuersali, quæ sint. Interna.

Media in communi quibus vtetur operarius ad animarum lucrum, partim sunt interna, vt charitas, & propria perfectio, efficax desiderium salutis proximorum, spes in Deum, & oratio, quæ inde oriatur, de quibus actum est in primo

cap.

cap. partim sunt externa, vt virtutis exemplum, ministerium concionandi, legendi, docendi doctrinam Christianam, sacramenta conferendi, conuersandi, & inseruiendi hospitalibus, & similia. Ijs vero vel vtimur ad beneuolentiam comparandam, vel ad authoritatem erga homines consequendam, quærendo semper maiorem Dei gloriam, & maius animarum beneficium.

Media hæc efficacia, & proportionata esse debent ad finem nobis propositum iuuandi proximos, vt hi peccata relinquant, & Dei gratiam eiusque augmentum acquirant: finis iste cum supra naturæ vires sit, non humanis medijs præcipuè fidendum est, sed Infinitæ Dei potentiæ, ac bonitati, quo tanquam fundamento iacto, omnia media vim habebunt, maximè vero specialis oratio ad Deum, & sanctos multum valet, vt petat modum agendi cum fructu, quod facturus est, & curet ab alijs etiam preces offerri in hunc finem. Deo maximè fidendum.

Exteriora media, quæ multum iuuant ea sunt Primo exemplum vitæ, in quo diligenter aduertat, ne quidquam verbo, aut opere fiat secus, quam debet: ideo vitandus est inconsideratus, & de rebus inutilibus sermo; item exaggerationes, aut amplificationes nimiæ, aut passionis alicuius indicia, vt odij, iræ, ambitionis, iactantiæ, ac superbiæ, ab omni enim specie mali abstinendum est; quin potius totius hominis exterioris demonstratione, in sobrietate, vigilantia, & passionum victoria, interior animæ pax, & compositio significanda est, Externæ media in cõi.

Secundo honesto hospitio sic vtatur, vnde maior possit aliorum ædificatio consurgere, vt si in hospitali, vel alibi degat semper bonæ existimationis ratio habenda est.

Tertio modestia, & charitas, quæ foris elucet, & præsertim ex sermone, ad inducendum homines in omne bonum efficacissima est: sic etiam patientia, & longanimitas quibus aliorum defectus tolerentur valde necessaria est, non attendendo, quid tales demerentur, sed potius quid meretur Christus, quẽ in omnibus creaturis debet inspicere, sic etiam in negotijs, non tam dignitas, vel abiectio rei; quam obedientia, & chariast ex qua suscipiuntur consideranda est. Modestia, & charitas exterius.

Quarto curet, ne aliquod offendiculum ponat Euangelio, sed quæ gratis accepit, gratis det, eleemosynæ vero, & expensæ, quas nobis alij largiuntur non ad modum exactoris exigendæ Circa eleemosynas accipiẽdas modus.

gendæ sunt, imò si potest, nec petendæ, & quæ vltro offeruntur, moderatè etiam sunt accipiendæ nisi aduersa valetudo, aliquid liberius peti, aut sumi concederet, semper tamen cauendum ne quisquam propterea offendatur.

Quinto quamquam gratitudo benefactoribus planè sit rependenda, ita tamen demonstranda est, vt intelligant omnia, quæ donantur Deo accepta referri: curet etiam vt & ipsi Dei potissimum intuitu illa facere consuescant: Cauendum item ne ipse vilescat, aut ministerium, siue dignitas, dum præ nimia gratitudinis, & gratulationis ostensione in adulationem dilabitur, quin potius ita se debitorem ostendat, vt cognoscant benefactores, si opus sit, quanto à Deo beneficio cumulentur, cum eius gratia aliquid boni faciunt.

Gratitudo, qualis.

Beneuolētia captanda, quib⁹ modis.

Res est magni momenti, eorum cum quibus agitur beneuolentiam captare, facilius enim qui sunt beneuoli in omne, quod velis bonum inducuntur: Ad eam autem acquirendam maximam vim habet, primo de hominibus benemereri, iuuando illos, re, & opera in quibus fieri potest, etiam in temporalibus quantum permittunt spiritualia, ex ijs enim animus ad pietatem tacitè disponitur.

Iuuare alios.

Secundo expedit etiam, vt verbis, exteriorique grati animi significatione, ostendat se non aliud quam animas sitire, absque vlla spe mundani honoris aut terreni lucri demonstratione, sed pro ratione status omnibus citra tamen assentationem, honorem exhibeat: aliquando eos consulendo cum quibus agit super ijs præsertim rebus quas non ita facilè alijs communicare solet, eorumque Consilijs interdum vtatur quo sibi fidem maiorem adhiberi intelligant, modo hæc sine vllo detrimento, aut suspicionis nota fieri queant.

Honorē exhibere cum grauitate.

Tertio induendum est, quantum fieri potest eorum ingenium cum quibus agitur similitudo enim est amoris mater, & dissimilitudo mater odij: Oderunt enim hilarem tristes, tristemque seueri, omnia igitur omnibus fiat cum Paulo, vt omnes lucrifaciat, & cum eodem per omnia omnibus placendo, remota omni adulatione, aut in corrigendo cum opus erit negligentia, Caueat autem ne dum aliorum naturam induit debitam in rebus constantiam exuat.

Nosse ingenium aliorū.

Quarto iuuat ad beneuolentiam conciliandam, illis se accommodare cum quibus commodè poterit, vt approbando ea quæ meritò approbanda erunt, quædam vero ineptè dicta ferendo,

Accōmodet se quantum fieri potest.

ferendo, & dissimulando præsertim quando non est tempestiua correctio, vel grata: quædam etiam, quæ constanter flagitant saltem ex parte concedendo: præsertim si ij sint à quibus potior rei summa dependeat, saluam tamen in omnibus conscientiam teneat, nec illius integritatem quouis respectu temerari patiatur.

Quinto cum semel aliquem fuerit alloquutus, cui statim persuadere, quod vult non potuerit, non aspere, sed amanter eum tractet, nec tædio affectus, est dimittendus, vt cum secundo ad eum redierit non fugiat: fieri enim solet quandoque vt verba nostra, absentibus nobis efficacius operentur, quam præsentibus: Quod si is talis esset naturæ, qui obiurgandus videretur, tunc discreta libertate foret increpandus. Perseuerãter agere debet.

Procuranda est bona existimatio apud eos cum quibus agitur, præsertim antequam res difficiles aggrediatur, vel tractare incipiat: ad eam autem plurimum valent, vt ad particularia descendamus. Bona existi. tio quibus modis comparetur.

Primo morum grauitas, & exterioris hominis maturitas: maximè in verbis grauiter, & circumspectè prolatis patienter alios audiendo, neque sermonem interrumpendo, ne solus ipse loqui velle videatur, secus enim facere odiosum est, & authoritatem minuit. Grauitas morum.

Secundo iuuat moderata veræ, & sanæ doctrinæ demonstratio, absque suspicione iactantiæ, aut ostentationis; sed potius cum modesta donorum Dei significatione omnia ad eiusdem Dei gloriam referendo. Demonstratio doctrinæ sine vanitate.

Tertio omni fortuna prospera, & aduersa superiorem se prodat, nec deiectum animum in rebus significet, & quamuis suus cuique honor tribuendus, & exterior exhibendus, non nisi graui quadam humilitate id faciat, nullam ostendat se admirari excellentiam, dignitatem, scientiam, & similia, quæ vulgus extollit, nec propter huiusmodi, suam humilitatem, discretam perdat libertatem, Inde fiet, vt pluris æstimetur à magnis, & à popularibus, qua opinione vtrosque in Domino facilius iuuabit. Sit animo ad oĩa magnus.

Quarto conducit etiam non facile definire, quæ certa omnino non habet præsertim in rebus, quæ ad conscientiam pertinent, ne si quid vt falsum deinceps refutetur, authoritatem minuat, nec si falsitatis conuincitur defendere conetur, ne sit nouissimus error peior priore. Non facilè definiat quęstiones.

Quinto

Res suas qua maturitate alijs cōicēt.

Quinto iuuat etiam non facile, sed matura consideratione præhabita, quantum expediat res suas alijs communicare, non omnia omnino, Ita enim fiet, vt dum aliqua intellexerint plus esse putent in recessu, quam in fronte appareat: Nam in rebus humanis, cum naturaliter limitatam perfectionem contineant, minoris fit, quod plenè cognitum esse putatur.

Non accipiantur munèra.

Sexto apud quem intendit authoritate valere, confert ab eo, neque dona, neque quicquam aliud quantum fieri poterit accipere: nam in dante existimatio recipientis, in recipiente libertas minuitur, ita tamen, vt quod necessarium non est modestissimè recusetur.

Nimia familiaritas sæpè contéptum parit.

Septimo ad conseruandam eamdem authoritatem diligenter aduertat, ne contemnatur, aut minoris fiat, propter nimiam familiaritatem, quam aliquibus carius expedit ad maiorem Dei gloriam. vendere, nec eos prolixis colloquutionibus satiare: & frequenter euenit, vt plus iuuentur, si desiderio nostri teneantur. Hoc autem in vniuersum dictum sit, nam alioquin in eum poterit incidere, qui ex intimiori familiaritate tractabilior efficiatur: seruandus tamen vbique, ac semper modus, si enim verbi gratia, ab aliquibus sæpius ad conuescendum inuitaretur, tunc imponendus esset modus: atque in ijs, & cum ijs sic agendum, vt vel loquens, vel prandens, vel aliud agens alios spirituali colloquutione, ac exemplis ædificet.

Octauo facit item ad bonam existimationem, non esse præsentem ludis, spectaculis, conuiuijs alijsvè similibus vulgi delitijs, vbi plerumque vetus homo reuiuiscit, & vix ædificationi locus relinquitur.

Nulli leuitati locus detur.

Quare omnino caueat ne leuitati det locum: nec se in risu dissolutum, nec temerariū in Consilijs exhibeat: illud sedulo, & omni cura animaduertat, ne factionis, aut opinionis alicuius partibus, vlla ex parte fauere videatur; sed communi amore in neutram potius partem, propendendo: & communem Doctorum, & Patrum doctrinam asserendo, omnes in domino amplectatur, vt alibi monuimus. In Terris etiam, vbi suspectus est de statu Principum sermo, nihil ibi de ea re loquatur, neque se ijs locis; vel hominibus admisceat, qui apud Gubernatores suspecti sunt. Denique maximè videat ne ex suis dictis, schismatis, aut diuisionis alicuius inter aliquos oriatur occasio, In pacem enim nos Deus pacis vocauit.

Denique

Denique si vereatur, ne aliquæ personæ aut Congregationes sibi aduersentur: prudenter anteuertat, humanis etiam remedijs putà literis commendatitijs, eorum quos illi homines aut magni faciunt, aut amant, contracta si possit fieri cum eorum primis amicitia, quibus re cõmunicata, confidere se eis ostẽdat Adhuc alia quædam media item subijciemus, quæ passim adhibita non paruum toti rei conferent incrementum, & operarium iuuare poterunt.

Aduersarij quomodo cõciliandi.

Alia adiumenta vniuersè loquendo ad fructum. Cap. V.

IMprimis adiuuat rerum vsus, & experientia, nam vbi per aliquod tempus versatus in rebus fuerit, tum magis poterit videre quid potissimum expediat ex multis, quæ vix explicari possunt.

Experientia multũ valet.

Secundò cum multa agenda sint, ne vel obliuione prætereãt, aut minus ordinate fiant, in pugillares redigenda sunt, & subinde legenda, vt quo, quidque tempore agendum est, in memoriam redeat.

Libelli, ad cõseruandã memoriam.

Tertiò, nunquam se in periculum conijciat ea facilè perdendi, quæ multo tempore, & labore parata sunt, potiusque in spirituali lucro pauciora tuta habeat, quã multa cũ periculo.

Vtatur opera aliorum.

Quartò ad magna, & pia opera exteriora, personarum magni nominis vtilis erit industria, & cooperatio, quæ sustentent, foueant, & suo exemplo, ac authoritate alijs alacres animos ad idem efficiendum adijciant.

Quintò, ei qui ob determinatum aliquem finem missus non fuerit, securius videtur ab humilioribus, & abiectioribus auspicari, & à pauperum obsequio in Xenodochijs à Doctrina Christiana docenda, & similibus, modo authoritatem necessariam ideo non labefactet, & ab alia re inchoandum esse discreta humilitas, & charitas insinuarent.

Ab humilioribus sæpe initium sumendum.

Sextò, antequam Conuersationem, seu familiaritatem intimam præsertim cum grauibus personis contrahat, illorum ingenium, mores, inclinationes, talenta, informatione interdum ab alijs prudenter accepta dispiciat, vt sciat quomodo ij homines tractandi sint.

Antequã amicitiã contrahat cum aliquo, eius ingenium noscat.

Septimò ad conuersationes, opus est, (salua semper humilitate, & prudentia) expeditione quadam, & libertate, quam cum opus erit, contractam cum quibusdam minus vtilem famili-

Sciat vti libertate vbi opus erit.

liaritatem commodè, & sine offensione vel grata aliqua excusatione possit dissoluere: itemque promptitudine etiam ac dexteritate ad alias necessitudines inchoandas, & tuendas præsertim, cum ijs à quibus potior rerum summa dependet.

Iuxta varietatem hominũ curet eis opẽ ferre.

Octauò, solerter agnoscat, multos esse cum quibus expedit circuitionibus vti, ad spiritualia eis proponenda: Contra verò alios, ita dispositos esse, vt primò congressu quæ velit possit loqui, cum his non est diutius expectandum, sed quæ necessaria, aut vtilia in Domino videntur, statim proponi possunt.

Nõ ad extrema, statim pergendum.

Nonò, non expedit vt homines ab extremò vno ad extremũ aliud perducantur ita vt si Auaro prima fronte suadeat magnã fortunarum suarum partem distribuere, aut insano mundi amore capto, mundum illico deserere: natura enim, & consuetudo, repentinas mutationes nesciunt, & sibi contrarias præsertim abhorrent, quin etiam vbi quis animo concepisset magnam aliquam, & repentinam, etiam si in bonum, mutationem, retinendus est potius, & monendus, vt diutius rẽ tanti momenti perpendat quousque magis fuerit dispositus, & maturior ad huiusmodi perfectiora dona capessenda: itaque paulatim, & veluti per gradus homines ad meliora in Domino promouendi sunt.

Timidos animet.

Decimò affectus immoderatus, vel timor rerum humanarum impedit perfectionem Spiritus; is igitur affectus paulatim minuendus est, adductis in mediũ rationibus, quibus ostendatur, quam immeritò res illæ tantopere, aut amentur, aut timeantur sic enim facilius adducentur homines, ad amandum, quæ verè amanda sunt, & timendum ea quæ verè timenda.

Media sint proportionata personis.

Vndecimò, Cõsentanea, & rebus, & personis media sunt adhibenda, quare imperfectis initio illa proponenda videntur, quæ cum proprio eorum amore plus sunt coniuncta. v.g. timor præsentis damni proprij: miseriæ, inquietudinis, & infamiæ, futurorum etiam cruciatuum: tum appetitus proprij commodi, & earum rerum quibus in hac vita frui contingit, & in futura sperantur, ijs enim citius quam sincero Dei amore illi trahuntur, aut virtutum honestate: adimendus præterea metus, & horror quidam, honestæ vitæ, docenda illius & facilitas, & iucunditas, & quanta turpis vitæ molestia quantiq; in vitijs angores.

Capacitas ingenij cuiuscunq; attendenda.

Duodecimò necesse est etiam vt res quæ proponuntur, & modus ipse procedendi, non solum, affectui consentanea, sed etiã ad eorum ingenium accomodatè proponantur: cum itaque alij inueniantur, qui sint subtilioris, alij obtusioris ingenij, alij qui cele-

celerius, alij qui tardius rem assequantur, alij qui plura, alij qui pauciora, moderandus est sermo, vt auditoris ingenium fuerit excellentius, vel humilius, & sicut vasa angusti oris, quæ humoris copiam respuunt, quod autem guttatim instillatur recipiunt: ita doctrina pro cuiusque captu est infundenda. Quod si nescitur ingeniorum qualitas, adhibenda est in dicendo claritas, vt omnibus satisfiat: & subinde inter communia aliquid breuiter admiscendum altioris intelligentiæ, quod auctoritatem conciliet.

Decimotertio plurimum conducit ad cognoscendas, & degustandas veritates rerum spiritualium id tenere quod in Dialogis Platonicis videmus factitatum, & à D. August. obseruatum, vt per interrogatiunculas nonnunquam agendo procedatur, nam hoc modo ita deducuntur, vt dum quædam concedunt illa alia quæ consequuntur, & ad eorum profectum desiderantur, vel concludant ipsimet, vel conclusa libenter admittant, eos enim vehementius, & mouent, & monent eæ veritates quas ipsi penetrant, & deducunt.

Prudens modus procedẽdi per interrogationes. *l. de Cath. rud.*

Decimoquarto, denique quocunque modo procedatur curandum est semper, vt ijs, quorum saluti spirituali voluerit cõsulere, hoc efficaciter persuadeat, quatenus ipsi se ad Dei gratiam recipiendam, suis aliorumque orationibus, elemosynis, alijsvè similibus adiumentis disponant: procuret etiam pro viribus vt opere compleant, quæ in concionibus lectionibusvè audiunt: Et si videbitur expedire poterit etiam aliqua scribere quibus piorum deuotioni opituletur. Hactenus de Industrijs quæ ad proximum iuuandum valent: Nunc ad secundam tractationem de eleemosynis colligendis veniamus.

Cura pauperum, & modus colligendi Eleemosynas. Cap. VI.

Debet Concionator multum affici ad egenorum miserias subleuandas. Animaduertat vbique ferè locorum, valdè adhoc munus pertinere, vt in Concionibus, qui verbum Dei seminant, stipem corrogent, vnde pauperes iuuari possint, & gaudeant occasionem sibi præberi misericordiæ opera, pariter quæ ad animos, & quæ ad corpora spectant exercendi. Quod si quis onerosum id putet, & quasi per transitum exequatur, timeat, ne sit ex imbecillitate charitatis, & misericordiæ suæ, quæ tamen inter Christianas virtutes primum locum obtinent

Cura pauperum annexa officio Concionatoris magnificanda.

 Chri-

Christus ipse non solum misericordiæ affectum ostendit erga eos, qui morbis spiritualibus laborabant, sed etiam in eos qui corporalibus premebantur calamitatibus vt apud Mar. misereor ait super turbam, quia triduo perseuerant, & non habent quod manducent & apud Matth. cum leprosus genuflexo dixisset Domine si vis potes me mundare; Iesus misertus extendit manum suam, & tangens eum, ait volo, mundare D.Paulus qui in conuertendis ad Christum animabus totus erat, adeo vt ab Euangelij prædicatione ne baptizandi quidem causa se distrahi pateretur, tamen huic curæ ideft collectis vt ipse vocat faciendis, serio insistebat. Ad eas sæpe fideles in Epistolis hortabatur, eas aliquando ipsemet Hierosolymam deferebat, munus id tanquam singulare Dei donum plurimi faciens. In tota ferè Italia moris est eleemosynam commendare, atque colligere, resque procedit egregiè, tum in vtilitatem egentium, multa enim eis suppeditantur toto anno subsidia, & honestarũ familiarum necessitatibus etiam grauibus puellarum periculis obuiam itur; tum in eorum emolumentum qui stipẽ largiuntur, quia datur eis optima merendi occasio, præsertim eo tẽpore, quo eorum animi ex verbo Dei audito, sunt inflammati, vt sæpe existimem non minus eos inde emolumẽti spiritualis percipere, quam ex ipsa verbi Dei auditione, sed vtrumque simul procul dubio amplius prodest, cum hoc modo etiam verbum Dei magis confirmetur; Hoc dixerim quia vbi non est hæc cõsuetudo, facilè induci posset, neque enim apud nos vllam habet difficultatem, neque vllum concioni præbet impedimentũ. In fine prioris partis Concionator de eleemosyna monet, & in quem vsum conferenda sit addit: Tum aliqui siue Clerici, siue sæculares ad hoc parati, & sparsim in ipso auditorum cætu collocati, sine vllo tumultu quæritant: Idem inter mulieres aliquæ ad id destinatæ faciunt. Hoc autem modo plus multo colligitur, quam si ad portas templi absoluta concione, vt alicubi fit, collectio fieret; tum quia inter tumultum populi exeuntis non adest commoda occasio diligenter corrogandi, tum quia ille feruor qui in ipsa Concione, ad verba Concionatoris erat promptus incipit frigere, iamque nouæ curæ subeunt mentem, & multorum animis insita tenacitas redit. Experientia verò perspectum satis apud nos est, qui diligenter, & cum efficacia elemosynas commendant, copiosas recipere, qui id non faciunt, exiguas, cum detrimento & inopum qui subsidio carent, & diuitum qui præmio. Propterea puto me aliquid adiumẽti

Optima consuetudo commendádi pauperes in Concione.

allatu-

allaturum nostris Concionatoribus, si subscribam hic aliquot communes locos ex quibus materiam sumant, vt res pro voto succedat. Primus locus sit Præceptum nobis à Deo datum, vt bona, temporalia qui habent cum ægenis communicent. Deut. 15. Non deerunt pauperes in Terra habitationis tuæ idcirco ego præcipio tibi, vt aperias manum fratri tuo egeno, & pauperi qui tecum versatur in Terra. Eccles. Pone Thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis, quam aurum, conclude elemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.) Qui obturat aurem ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur. Ex substantia tua fac elemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere, ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Domini. Quod superest date elemosynam, id est de eo quod suppetit vobis, quod habetis, Iudicium sine misericordia fiet ei qui non facit misericordiam. Planè hoc præceptum apparet manifestè, esse secundum legem naturæ, quæ præcipit, vt quod nobis vellemus fieri, si essemus inopes, alijs faciamus. Et secundum legem Moysis vt patet ex dictis. Et multò magis secundum legem Gratiæ, in qua maximè lex viget charitatis, quæ non verbo, & lingua, sed opere magis est exhibenda. Secundus locus est cōsideratio pœnæ, quæ non seruantibus hoc præceptum infligitur, quæ sæpe est pœna æterna, probant hoc Basil. Naz. Chrysost. ex verbis Christi Esuriui, & non dedistis mihi manducare. Hieron. ex illo Ioan. qui habet duas tunicas, det vnam non habenti. August. ex verbis illis destruam horrea mea, qui reus fuit, non quod aliena rapuerit, sed quia sua tenaciter retinuerit, vbi etiam affert epulonis exemplum, Itaque vtrumque est diuitibus exitiosum, vel si congregent opes, & abscondant, vel si profundant cum luxu, & voluptatibus sine pauperum respectu, ob id, & Christus vtriusque diuitis formam expressit in Euangelio, Tum eius qui amplificare voluit horrea, Tum eius qui induebatur purpura, & bysso, & canes nutriebat, & epulabatur, quotidie splendidè, & vtriusque tristem exitum, apertis verbis, manifestum facit. Tertius locus sit, Dignitas, & splendor huius virtutis quæ tanta est vt etiam alijs virtutibus, & pijs operibus colorem, & nitorem addat. Duæ virtutes inter alias, videntur excellere, inter morales Religio, Inter Theologicas Charitas, & hæc quidem, quo pacto erga Deum melius exerceri potest, quam si pro eius amore, proximis bene faciamus? Nam ipse quidem, fons omnium bonorū rebus no-

Præceptum Dei.
Deut. 15.
Eccl. 29.
Prou. 21.
Tob. 4.
Luc. 11.
Iac. 2.
Non dantis elemosynas pœna.
Ad Neop. ep. 1. in fine.
Io. 3.
Hom. 7. ex 50.
Splendor huius virtutis.

stris, nequaquã indiget, quamobrem, optimum est S. Ioannis argumentum, rectèque concludit, Qui viderit fratrem suum ne-
1. Io. 3. cessitatem habere, & clauserit viscera sua, quomodo charitas Dei, manet in eo? optima etiam est, illatio, cum ait, qui proximum, quem videt non diligit, Deum quem non videt, quomodo diliget? Si autem religionis virtus consideretur, dicat quis-
Matth. 9. piam, nobilissimum eius actum esse sacrificium, & tamen, Chri-
Heb. 13. stus clamat, Discite, quid est, misericordiam volo, & non sacrificium, & Paulus Beneficientiæ, & communionis, nolite obliui-
Iac. 1. sci, talibus enim hostijs promeretur Deus, & D. Iac. Religio munda & immaculata apud Deum, & homines, est visitare pu-
Elemosyna facit Deo similem. pillos, & viduas in tribulatione earum. Quarto nullum est opus, quod Deo nos magis similes reddat, sicut cum nostra alijs communicamus, Deus enim est ipsum in se bonum, Naturam autem boni, eam esse scimus vt se ipsum alijs communicet; Itaque rectè illud dictum est, nulla re magis homines ad Deum immortalem accedere, quam beneficentia, & liberalitate, quod vel ethnici prædicarunt, sed etiam hoc, vt cætera
Orat. de paup. amore. luculenter noster Nazianzenus. Nihil (inquit) tam diuinum homo habet quàm de alijs benemereri, tametsi Deus maiora, hic minora beneficia conferat, vterque pro viribus, Fac inquit calamitoso sis Deus, Dei misericordiam imitando] de Deo etiã scripturæ nihil crebrius, nihil magnificentius prædicant, quam misericordiam, quasi hoc Deus titulo maximè gaudeat, vt sit pater misericordiarum & Deus totius consolationis, & repetitis vocibus gestiat appellari, misericors, & miserator Domi-
Natura hominis. nus; longanimis, & multum misericors. Quintò, nihil tam homini proprium, quam humanitas erga alios homines vt ipsa etiam vox humanitatis sonat. Certè si, totum hominem quasi membratim intus, & extra inspicias, ita profecto comperies, Oculi, aures, lingua, manus maximè, pedes, atque adeo omnia corporis membra, pietatem loquuntur, & docent, quippè, quæ à natura sint tradita, non solum vt tibi soli seruiant, sed vt his etiam in alios sis beneficus, videndo aliorum necessitates, audiendo, consolando, adiuuando. Intellectus etiam vt alijs consulas, Voluntas maximè est ad amandum, & compatiendum prona. Homo sum (ait ille) humani à me nihil alienum puto, monstrum est naturæ, non homo brutis crudelior,
Elemosyna facit hominẽ illustrem. qui sibi tantum, se natum putat. Sexto, nihil est quod ita reddat hominem, non solum planè hominem, sed etiam Illustrem, & magnum, vt hæc ipsa virtus, rectè ille, Regia crede mihi, res

est suc-

eſt ſuccurrere lapſis. Meritò Imperator Leo, homines ad benefaciendum miſeris promptos, ſoli comparabat, cuncta luſtranti, & omnibus ſui caloris, ac luminis aliquid impertienti. Tales fuere Abraham, & Iob, & alij innumerabiles. Oſtēdat noſter Eccleſiaſtes, in hoc, viros nobiles poſſe veram nobilitatem ſignificare, ſi egentium hominum, & piorum locorum, curam ſuſcipiant, magis quam ſi opes inſumant in alendis canibus, & equis & parietibus veſtiendis, & in ædificiorum, famulorum & aliarum rerum ſuperfluo apparatu. Septimus locus eſt quod Eleemoſynis debita ſoluimus, quibus ad pœnas tenemur, etiam poſt dimiſſa peccata; Ita Dan. Conſilium meū ò Rex placeat tibi peccata tua eleemoſynis redime Eccl. Ignē ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna, reſiſtit peccatis. Octauus eſt etiam opus meritorium nouæ gratiæ, ac Iuſtitiæ, eſt enim Eleemoſyna perſimilis illi oleo, quod ſuis precibus à Deo Elias impetrauit Viduæ, cui etiam dixit vade & vende oleum, & redde creditori tuo, tu autem, & filij tui viuite de reliquo, ſimul debita ſoluit, eodemque tempore ſibi apud Deū lucrum comparat. Apud Pau. dicitur qui parce ſeminat, parcè, & metet, & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet, qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti, (Deus ſcilicet) & panem ad manducandum præſtabit, & augebit incrementa frugū iuſtitiæ veſtræ, vt in omnibus locupletati abundetis & paulò ante dixerat, potens eſt autem Deus, omnem gratiam abundare facere in vobis, & quæ ſequuntur. Rectè Auguſtinus fęcundus eſt ager pauperum, citò reddit donantibus fructum) Similis Terræ, quam ſeminauit Iſaac, reddenti fructum centeſimum, & Chriſtus etiam centuplum promittit, Nono eſt potens ad munera, cœlitus obtinenda, non quæ animis duntaxat, ſed quæ corporibus etiam proſint, & temporalibus bonis, modo, in damnum hominum nō ſint ceſſura: Eccl. Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit. Decimo plurimum adiumenti, & cōſolationis præbet morituris, qui in pauperes fuerunt miſericordes Pſal. Beatus qui intelligit ſuper ægenum, & pauperem in die mala liberabit eū Dominus. Tobias eleemoſyna (inquit) à morte (ſcilicet mala) liberat, & ipſa eſt quæ facit inuenire miſericordiam, rectè Ambroſ. Non ſunt hominis bona, quæ ſecum ferre non poteſt, ſola miſericordia, comes eſt defunctorum Eccl. mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas (ideſt inopes) & poſt tempora multa inuenies. Non patitur animam ire in gehennam

Marginal notes: Eleemoſyna ſatisfacit pro peccatis. *Dan. c.4. Eccl. 3.* — Eſt Opus meritorium. — 4. *Rom.*4. — 2. *Cor.*9. — *Serm.* 25. *de Ve. do. c.* 3. — Valet ad beneficia recipienda. — Plurimum iuuat morietes. *Tob.* 12. — *Eccl.* 11.

Tob. 4. Tob. esto misericors sicut potueris, præmium enim bonum tibi thesaurizas in die Iudicij. Ipsa est quæ assignat locum in Paradiso
Eccl. 16. Eccl. omnis misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum, est enim charitas in Cœlo, vt summus Aeconomus, in Dei Palatio, distribuens vnicuique suas pro meritis sedes.
Eccl. 29. Eccl. Eleemosyna quasi viri sacculus cum ipso, & gratiam hominum, quasi pupillam conseruabit & postea exsurgit, & retribuit illis retributionem, vnicuique in caput ipsorum. Vndecimò, Nihil aduersus peccata validius,
Contra peccata Antidotum.
præteritorum curat vulnera, futuris cauendis præmunit, medicina pariter, & antidotum
Eccl. 3. Eccl. Deus prospector est eius qui reddit gratiam, meminit in posterum, & in tempore casus sui, inueniet firmamentum, præter hos locos. Poterit aliquando Concionator, diuitum auaritiam arguere, qui erga pauperes non amant, non exercent beneficentiam, ac pietatem, quare sit Duodecimus locus vt proponat diuitibus tanquam primum principium, bona quæ temporalia vocamus, non esse absolute ipsorum, sed Dei dispensatores constitutos ipsos esse, non dominos.
Diuites sunt dispēsatores non Domini.
Ille plane iniquus, qui non in familiam Domini, dispensat Docent hoc Sancti Patres
Ambr. in Luc. Ambr. in Luc. vbi inducit diuitē illum auarum ita dicentem, quid iniustum est, si cum aliena non rapio, mea diligentius seruem? Respondet, ò impudens dictum propria dicis? quæ? ex quibus reconditis in hunc mundū detulisti? Quando in hanc lucem ingressus es quando de ventre matris existi, quibus quæso facultatibus, quibus subsidijs stipatus ingressus es? & addit proprium nemo dicat quod è communi plusquam sufficeret sumptum, & violenter obtentum est. Nunquid iniquus est Deus, vt tu quidem esses affluens, & abundans, alijs subsidia vitæ deessent, & egerent?
3. p. past. adm. 22. Greg. cum quælibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus non nostra largimur, & ideo ait Eleemosynam à Christo vocari Iustitiam, cum ait videte, ne Iustitiam vestram faciatis corā hominibus.
In cap. 2. Abac. Hieron. in illud væ qui multiplicat non sua, idem docet, & cōfirmat ex verbis Christi apud
Lu. 16. Lu. si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis?
In Diuites Hom. 1. Basil. sic ait esurientis est panis, quem tu retines, nudi est vestis, quam in arca custodis, discalceati calceus, qui apud te marcescit.]
Ep. 42. Ber. Nostrum est, quod effunditis, clamant nudi, clamant famelici, nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expēditis.]
Cap. 1. de Eccl. Cath. Saluianus affert illud Prou. 3. honora Dominum de tua substantia, & subdit, si deuotus es, da quasi tuum, si indeuotus redde quasi

quasi non tuum, da si vis redde si non vis.] Vnde etiã sancti colligunt auaros qui sua non communicant egentibus, esse fures iuxta illud. Isa. Rapina pauperis in domibus vestris, sic Basilius, & Ambrosius. Et ego adderem huiusmodi esse hostes boni communis, & totius generis humani, in omnes homines tyrannidis quoddam genus exercentes. Quod autem patres bona diuitum, ipsorum esse negant, non de dominio iustitiæ intelligi debet, quod est inter homines, quomodo negari non potest, hominem habere dominium earum rerum, quas iusto titulo acquisiuit. Sed si consideret se homo, Deum respiciendo, Qui diues est debet Deum agnoscere Dominum omnium suorum bonorum, se vero eius administrum, atque distributorem. *Isa. 3.* *Basil. in Diu.* *Ambr. de Nab.*

Decimustertius locus est, ex diuitum quorundam in pauperes, crudelitate, quam Concionatores meritò possunt exaggerare; vt sancti Patres faciunt, à quibus nos spiritum, ac zelum, in concionando addiscamus oportet, lege Chrysost. vbi exemplũ narrat crudelis auari, qui exultante tota vrbe ob spem futuræ annonæ fertilis, solus dolebat, quod non posset suum triticum, quod reseruarat, caro vendere, quem ait dignum fuisse cui lingua exscinderetur, qui lapidibus obrueretur, cui etiam pectus, tanquam publico hosti contunderetur. Quid (ait) dolet tibi, non omnes perijsse, vt quæstum faceres? Pet. Chrysol. agens de diuite, & Lazaro describit pugnam inter diuitem, ac mendicũ Basil. & Ambr. magna eloquentia describunt historiam mendici cuiuspiam, vnum de suis filijs ob extremam inopiam, auaro, & crudeli diuiti vendentis Ambros. etiam fusè agit contra hos auaros, quos similes ait esse Lupis, vestigia Leonum insequentibus vt de præda, & eorum rapinis gaudeant. Decimoquartò, Quando necessitas alicuius familiæ, est valdè grauis, explicanda est accommodate ad commiserationem, vt perspecta calamitatis magnitudo, auditorũ corda percellat, hic enim est etiam scripturarum sacrarũ mos cum ad Eleemosynas largiendas hortantur. Decimoquintò, Vsus Ecclesiæ totius, & Christianæ religionis, qui in charitate præsertim eminet: Olim non colligebantur inter concionandum Eleemosynæ, vt nunc, sed assignabatur dies, & templum vbi arca erat ad eleemosynas reponendas. Paulinus vocat, vas vbi, illæ colligebantur mẽsam, alij Corbonam. D.Paul. assignat diem Dominicum, quę est prima Sabbati, De Collectis ait, quæ fiunt in sanctos (idest pauperes Christianos qui erant Hierosolymis) sicut ordinaui Ecclesijs Galatiæ, ita, & vos facite per vnam Sabbati, vnusquisque

Diuitum aliquorum crudelitas. *Hom. 30. in 1. Cor.* *Ser. 120. et ser. 124.* *In Diu. l. de Nab. c. 5.* *Serm. 50. de auth. & Anania Tom. 3.* Necessitas pauperum. Ecclesiæ consuetudo. *Epist. 32.* *1. Cor. capit. vlt.*

quisque vestrum apud se reponat,recondens quod ei bene placuerit, vt non cum venero, tunc collectæ fiant. D. Leo habet plures sermones de collectis, & ait ideo dilectissimi, satisfiat Apostolicis institutis, & assignat futuræ collectioni diem Dominicum. Decimosextò, In scriptura sacra, mira, & multa sunt, quæ de eleemosynæ bono dicuntur,poterit noster Orator aliquam ex multis sententijs afferre, vt sic audientes excitet, & habeat parata loca, vt suo tempore delectum habeat. Decimoseptimò, eodem modo ex sanctis Patribus insigniora dicta seligat, nec desunt pleraque principum, ac Philosophorum de hac ipsa re apophtegmata. Decimooctauo habeat, & paratas elegantes aliquas de eadem materia similitudines,vt Paulus vocat semen, & multas est reperire apud literas sacras, & sanctos Patres. Decimononò, Valde vtile erit afferre præsertim ex historijs Ecclesiasticis exempla eorum, qui in hac virtute fuere singulares, nã exempla plurimum mouent ad exaggeranda quæ dicimus, Romæ in hunc finem editus est libellus, opera Iulij Fulci, qui collectas ex sanctis Patribus multas hac de re sententias, & exempla illustriora complectitur, nec alij desunt eiusdem materiæ libri conscripti. Vigesimò poterit sæpe occasionem arripere ex misterio vel festo illius diei, vt in Natiuitate Domini, poterit eleemosynam petere ob reuerentiam, paupertatis, nascentis pueruli,cui offerant. In festo Virginis Annunciatæ, ob grati animi significationem, cum Deus se ipsum nobis tanta liberalitate fuerit elargitus.In festis Beatissimæ Virginis,quasi ipsa sit quæ petat, vel vt eam sibi quisq; in patronam, & matrem arripiat. Vigesimoprimò, Aliquando poterit auditoribus significare, vt illam eleemosynam dét, ad donum aliquod impetrandum à Deo,exempli gratia, vt te faciente eleemosynam, Deus suum amorem tibi concedat vel peccatorum remissionem, vel ob reuerentiam, sanguinis Christi, vel ad subsidium præstandum animabus quæ in igne purgatorio detinentur. Vigesimosecundò, poterit docere Eleemosynas non solum spirituales fructus, & cœlestia præmia, secum afferre, sed etiam, in præsenti vita, solitas, sæpe rem domesticam, & opes augere, vt ipsæ scripturæ docent. Item plus pauperem, qui accipit dare largienti quam ipse det pauperi. Vigesimotertiò, sed illud experientia mihi compertum est, maiores colligi eleemosynas, quando in priori Concionis parte, ita commouit Concionator, affectus, & deuotionem accendit auditorum, vt facilè, sit eis eleemosynam erogare

pro

Serm. 5.

Scripturæ multæ.

Patres.

Similitudines variæ.

Exempla.

Misterium diei.

Eleemosyna vtilis etiam rebus temporalibus.

pro Dei amore, quem animo conceperunt, etiamsi non multum commendatio vrgeat. Vigesimoquartò Cypr. patrimonium Deo creditum, nec fiscus inuadit, nec calumnia aliqua forensis euertit; In tuto hæreditas ponitur quæ Deo custode seruatur. Hæc possent videri satis, sed placet adhuc addere multiplicem variarum rerum supellectilem, ne eadem cantinela sæpius decantata animos ad pietatem obduret, aut aures obtundat. De opere & Eleemosyna.

Pro commendandis Eleemosynis varia dicta. Cap. VII.

PRimò nunquam minuuntur opes, eleemosynas largiendo Clem. comparat Eleemosynam scaturienti puteo, qui, etsi haurias multum, denuò scaturientibus & recentibus aquis repletur, & vberibus quæ si mulgeantur, rursum nouo lactè abũdant. Basil. similem esse ait frumento in terram proiecto, quod cum fœnore redditur. *3. pæd. c. 7.* *In Diui. Hom. 1.*

Secundò, eleemosyna est quæ claues habet cœli, Salomon fecit ostia Sancti Sanctorum ex lignis Oliuæ quæ misericordiæ Symbolum est, & Christus in Cœlum ascensurus Olíueti montem subijt. Vnde est illud Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur. Eleemosyna aperit Cęlũ.

Tertiò, qui pauperi dat pecunias Deo fœneratur, nulla præter hanc, licitè exercetur vsura, Fœneratur Domino qui misseretur pauperi, estque planè grandis vsura, vnum dare vt centum recipias. Addo alijs fœneratoribus quatuor onera subeunda esse. Primum molestia conficiendi tabulas, vt constet ratio dati, & accepti, Secundũ est infamis inter homines opinio; Tertium cruciatus conscientiæ. Quartũ necessitas restituendi. Contra Noster fœnerator, nec rationum cura oneratur sed dicit vt Paulus, scio cui credidi, & certus sum quia potens est depositum meum seruare, magnam verò laudem apud Deum, hominesque consequitur, conscientiæ magna quiete, & gaudio fruitur, Denique Deum habet debitorem. *Matth. 5.* Qui eleemosynã cõfert, exercet fœnus cũ Deo. *Pro. 19.*

Quartò, dici potest hæc eleemosyna quam erogatis Vectigal quoddam, à Christo Domino impositum ex charitate animoque prompto soluendum, Pauperes, qui pro foribus astant, vel in via occurrunt, vel qui pro eis colligunt, exactores sunt ab eodem Christo destinati ad hoc tributum colligendum. Ego verò Concionator præpositus sum exactoribus, & Est Vectigal à Deo impositum.

operi, nollem meam hic diligentiam desiderari, ne conqueratur Dominus: qui exigunt magnifaciant suas partes mercedem à Christo reportaturi, qui petuntur tribuant non vt exactionem, sed vt benedictionem.

Finis Dei in eleemosyna statuenda.

Quintò in statuendis eleemosynis duplicem finem potuisse Deum habere asserit Chrysostomus vel in beneficium pauperum, vt inopiæ subueniretur, vel in gratiam largientium vt præmium reportarent virtutis, & gloriæ, hunc autem secundum finem, ait Chrysostomus esse Deo præcipuum nam ob primum non defuissent Deo Thesauri multi, quos sub Terra nouit absconditos possetque vim terræ tribuere ad fruges semper copiosas progignendas, verum ita voluit Diuina prouidentia, vt essent qui paupertatis molestias paterentur ad patientiæ vsum, & præcepit diuitibus vt eos subleuarent ad exercitationem charitatis.

Diuites imitentur flumina.

Sextò, diuites flumina imitentur, quæ de mari exeunt, & irrigant fœcundantque campos, & tandem in mare redeunt; ita diuites, à Deo suas agnoscant opes, inopum familiarum terram irrigent arentem, vt in morte rursum ad mare diuinitatis, præmium accepturi redeant.

Diuitiæ sunt stercora. *Philip.* 3.

Septimò, quare D. Paulus omnes opes stercora vocat cum ait omnia arbitratus sum, vt stercora? planè hæc stercora nequaquam debent intra arcas seruari, quia suo fœtore totam domum inficerent, sed ea est vtilitas, vt per campos proijciantur ad ferendos vberes fructus Chrysost. si quis ait propter parsimoniam frumentum domi situm non consumpserit, nec in terram iecerit id vermibus exedendum tradit, sin autem disperserit maiorem messem colliget.

Homil. in psal. 44.

Theriaca cōtra venenum.

Octauò, eleemosyna est antidotum, & maximè vtilis Theriaca contra venenum Auaritiæ, In componenda Theriaca adhiberi solent carnes Viperæ, quæ licet veneno infectæ sint, tamen venenum, si diuidantur, extinguunt, Ita planè pecunia est magna multorum pernicies, quos, tanquam veneno infectos enecat, dum ei obediunt, & cupiditatibus, & à Paulo dicitur omnium malorum radix, & tamen ipsa eadem est quæ remedium afferat si diuidatur in pauperes, vt Christus docuit, facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Audi quæso consilium vtile, Damnatus es in pecunijs tuis, redime te pecunijs tuis, de instrumento Auaritiæ, & libidinum fac instrumentum misericordiæ.

1. *Tim.* 6.

Aliqui prodigi cū mundo Auari cū Deo.

Nonò,

Nono dicendum est mundanos homines, esse mundo, ac Dæmoni prodigos, auaros Deo. Exod. Pro vitulo aureo, idest, pro Idolo dederunt aurum, & gemmas, quæ nescio, an vero Deo pro pauperum necessitatibus obtulissent. *Exod.* 32.

Decimo Petrus Chrisol. manus (inquit) pauperis, sinus est Abrahæ, vbi quicquid pauper acceperit mox reponit. Thesaurus cæli est manus pauperis, quod suscipit, ne pereat in Terra reponit in Cælum, da ergo homo pauperi terram, vt accipias cælum, da nummum, vt accipias regnum, da micam, vt accipias totum, clamat Deus misericordiam volo. Dicturus causam, in iudicio Dei, patronam tibi misericordiam assume, & misericordiam consequeris] *De Ieiun. et ele. ser.* 8 Misericordia patrona apud Deum.

Vndecimo Deus ad Isaiam loquitur, clama, ne cesses, eratq; adeo iratus, vt nec ieiunijs eorum placari vellet cum dicerent, quare ieiunauimus, & non aspexisti; humiliauimus animas nostras, & nescisti? Quid ergo ad auertendam Dei iram superest remedij? ipsemet Deus docet frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam, &c. & subdit. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, Tunc inuocabis, & ego exaudiam. *Isa.* 50. Ad Dei iram auertendam.

Duodecimo affert eleemosyna magnam animę securitatem, & quamuis de sua salute in hac vita, nemo possit esse securus. Est tamen eleemosyna magnum huius salutis indicium. Tob. Eleemosyna à morte liberat, & facit inuenire misericordiam, & vitam æternam; Vide quantum priuilegium. Quod si afferas Paulum dicentem si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Respondeo loqui Paulum ex quadam positione, nempe si ita eueniret; Ego autem dico vix hoc futurum Eccl. à misericordibus omnia hæc auferentur, & in delictis non volutabuntur. Securitatem animę affert. 1. *Cor.* 13. *Eccl.* 23.

Decimotertio, D. Paul. citat Christi sententiam beatius esse dare, quam accipere; res est planè illustris dare, in qua tota natura nobis præbet exemplum, Cæli dant lumen, & alias occultas vires, ignis calorem, aer, auram spirabilem, Terra tot fructus, mare tot pisces, animalia dãt lanas, lac carnes; pater æternus dat filio suam naturam pater, & filius eamdem Spiritui sancto; Tota Trinitas homini tot creaturas contulit, filius nostræ naturæ suam personam, dat nobis in venerabili sacramento suũ corpus, communicat cælestem gratiam, multiplicia dona. Turpissimum igitur sit, si nos qui ab omnibus creaturis, & Deo tam Beatius est dare, quã accipere. *Act.* 20. Exemplum.

multa

multa recipimus non etiam discamus, largiri, non habentibus, quæ possumus.

Decimoquarto, Concionator perinde est, vt qui adornat conuiuium, & inuitat multos, ad ipsum pertinet proponere in mēsa varios cibos, & scite paratos, vt conuiuæ vescantur, hoc igitur ad me spectat, sed cibus sine potu vix placet, potus est, me iudice, pium eleemosynæ opus, quod mirificè adiuuat comestionem, solet autem in conuiuijs, magna cura adhiberi, vt vinum exhibeatur eximium, hoc vero ad vos spectat, vt ad me de cibarijs prouidere, ergo vt vobis, quæ propono cibaria prosint, bibite alacriter, & haurite de optimo vino.

Eleemosyna cum verbo Dei iungēda.

Decimoquinto, aliqui sunt, qui filijs carent, & tamen sunt auaritiæ dediti nesciunt cui congregant; quod apud Salo: dicitur, quid pessimum, Considerans (ait) reperi, & aliam vanitatē sub sole, vnus est, & secundum non habens (idest hęredem) & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitijs, nec recogitat dicens, cui laboro? Dices, si prolem Deus concederet, ego libenter largissimam offerrem eleemosynam. Audi quæso quisquis es. Vt video haud maioris Deum facis, quam hominē, quasi vero contrahendum sit cum Deo, velut cum homine certis conditionibus. Ne quæso dicas, do, vt des, irreuerenter cum Deo, ita te geris, sed audi me quæso. Da prior, deinde ora Deū, vt si ad eius gloriam tuamq; cessurum sit salutem, quod concupiscis obtineas, & si res ad votum cesserit, age gratias, sin aliter, non deerit in cælo palatiū, sicut Romano Ciui contigit, qui templum S. Mariæ Maioris, extruxit, & Beatissimam Dei matrem hæredem instituit.

Excusant aliqui filios.
Eccl. 4.

Decimosexto, Pet. Chrisol. Talis est (inquit) eleemosyna cōparata ieiunio, quale est Ver telluri, oleum lucernæ, sol Diei, anima corpori, quia sicut sine anima perit corpus, sine oleo lucerna extinguitur, sine verè tellus non germinat, sine sole non est dies, sic ieiunium, & oratio absq; eleemosyna, sed sicut in verę floret tellus, cū oleo splēdet lucerna, ad pręsentiā solis fit dies corpus cum anima viuit. Ita ieiunium, & oratio cum eleemosyna.

Eleemosyna cum Ieiunio.
Chrisol. de sec. & ele.

Decimoseptimo, S. Ioannes appellatus cognomento Eleemosynarius Patriarcha Antiochenus, vocare solitus fuit pauperes, dominos suos, quia ipsi ei opem ferre possent, ne à Dei regno excluderetur.

Ioannis eleemosynarij sententia.

Decimooctauo, D. Franciscus teste Bon. in eius vita fratribus suis solebat dicere, vt nullo modo eleemosynas mendicare erubescerent, quia maiora ipsi largiebantur, quam acciperent, &

D. Francisci sententia.

dantes

dantes ipsi copiosius ditabant, & dicebat hanc esse nobilem, prodigalitatem, quæ pro pane, diuinum redderet amorem, vt si quis pro pane daret aureos decẽ, & addebat eo tempore, quo refrigebat hominum charitas, Mendicantium religiosos ordines institutos, diuino consilio, & beneficio, vt hac occasione, homines diuina charitate ditescerent.

Decimonono, Nescio an audiueritis aliquando discrimen, quod inter Dialecticam, & Rhetoricam aliqui Philosophorum constituerunt Illa comparatur manui constrictæ hæc dilatatæ. Ita video in danda eleemosyna placere aliquibus vt sint dialectici, magis quam Rhetores. Certè in hac nostra schola Rhetoricam facultatem profitemur non Dialecticam. Itaq; seruandũ est, quod de muliere forti prædicat Salomon, manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperes. Discrimen inter Rhetoricum, & Dialecticum.

Vigesimo, Diuites auari similes sunt Ericio, qui ingressus foramẽ, in quo bestiolæ, quædã latebant, inflatus, ac spinas erigẽs & per cauũ illud incedens dicebat, qui manere potest maneat eo pacto, expulsis contubernalibus solus domicilio fruitur. Ita planè dicere possumus aliquibus auaris, assiduè coaceruãtibus opes, nunquid vos soli regnabitis super terram? nullusnè reliquus erit pauperibus locus? Verum est tamen etiam illud, malè cædere ouibus inter spinas, facilius, erit, vt de lana sua, aliquid spinis adhæreat, quam pabuli quicquam ipsæ inueniant. Auari similes Ericio. *Isa. 5.*

Vigesimoprimo, vereor ne aliqui vestrum similes sint equis conducticijs, qui assueti calcaribus, quamuis vrgeat eques vix ab assueto gressu dimouentur. Ita quidam toties audierunt Concionatorem, eleemosynas flagitantem, vt iam callum in auribus obduxerint.

Vigesimosecundo, Serapion fuit adeo in pauperes pius, ac liberalis, vt omnia dederit solam sibi vestem reseruans, & librum Euangelij, quem legeret, deinde etiam vestem donauit, & seminudus incedens rogatus, quis eum veste nudasset, manu librum Euangelij ostendens, En (inquit) qui me spoliauit. Rursum etiã librum vendidit, vt pecuniam pauperi largiretur, dicebatque illius se libri lectione multis rationibus, ita se ad misericordiam impulsum, vt etiam ipsum librum in eumdem finem diuendere placuerit. Exemplum Serapionis.

Vigesimotertio, vellem à vobis scire, vtrum sit magis rationi consentaneum, vt diues quærat pauperem ad erogandam ei eleemosynam, an pauper diuitem ad petendam. Mea quidem sententia equius videtur primum, quis enim dubitare queat Diues quærat potius pauperẽ, quã contra.

longè

longè plus diuitem. lucrari dando, quam pauperem accipiendo, vide Chrys. Vera ait eleemosyna est sic dare, vt gaudeas te dare, putans te accipere magis quam dare, non enim tam pauperibus, quam nobis prosumus plura accipientes, quam dantes] in Prou. dicitur diues, & pauper obuiauerunt sibi, vtriusq; operator est Dominus, quæso te vter fortunatior in hoc occursu est? sine dubio diues, quia pauper Christum representat, & Christo datur quicquid in pauperem erogatur.

Ho. 33. & sequent.

Prou. 22.

Vigesimoquarto, cuperem ipse scire, & optarem vos, id etiã nosse, vtrum habitum illum dandi eleemosynas adhuc vobis comparaueritis. Vnde hoc (inquies) sciri potest? Aristotelis sententia est, signum possidentis habitum, esse facilitatem operandi, In promptu iam est modus faciendi periculum, si facilè, ac promptè dabitis, quod peto, signum habitus est, nec opus erit, vt ego multum vos incitem, quod si nondum habitum estis consequuti, quid iã remedij? certa eiusdẽ est Arist. sentẽtia per frequentatos actus acquiri, & perueniri ad habitum, date ergo vt aliquando perueniatis, sicut fabricando fabri fiunt homines.

Habitus dãdi eleemosynã.

Vigesimoquinto, Beata Catharina Senensis, quæ ad pauperes cor habebat pientissimum, cum aliquando roganti pauperi, nil quod donaret, haberet, domi diligenter quęrens paruulam argenteam crucem inuenit, quam inopi continuò porrexit; Noctu Christus ei apparens, ostendensq; illam crucẽ, In die (dixit) Iudicij, se crucem illam publicè ostensurum, in testimoniũ pietatis sicut, & D. Martino apparuit, veste indutus, qua pauperem contexerat.

Exemplum B. Catharinæ Senensis.

Vigesimosexto, August. Mendici (ait) Dei sumus, vt agnoscat ille mendicos suos agnoscamus nos, & nostros.

Ser. 5. de ver Dom.

Vigesimoseptimo, Ambr. in illud sicut aqua extinguit ignem ita eleemosyna resistit peccatis. comparat eleemosynam aquæ baptismi. Eleemosyna, inquit, quodammodo est aliud animarũ lauacrum, vt si quis fortè post baptismum humana fragilitate deliquerit supersit ei, vt iterum eleemosynis emundetur.]

In cap. 7. Eccl.

Ad Idem alia dicta. Cap. VIII.

VIdebor fortè alicui prolixior si assignatis pluribus locis adiungamus, & alios, verum quoniam hæc non doctrinam continent, quæ Concionatorem in suo munere erudiant, sed formulas solum eleemosynæ commendandæ, non est quod lectorẽ in legendo retardent, satis erit cum concionem est habiturus Ecclesiastes aliquid ex his eligat, nisi melius quid in mentem venerit, facilè crediderim non futurum superfluum laborem,

his,

his, qui eadem in Ciuitate per multos annos Concionati, consuetudinem hanc eleemosynam commendandi, seruare debent, vt ego ipse Romæ sum expertus, propterea addemus & alia quæ occurrunt.

Primo, Christi verbum est, Quod superest date eleemosynam. Sed aliqui statim fortè dicent, mihi nihil superest, multa potius desunt. Hæc vox posset nasci ex cupiditate, cui nihil est satis etiam si omnium opes in vnum congerat. Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis (ait Poeta) sanguisuga est auarus, qui semper ait, affer, affer. Sed si libet, date mihi hanc facultatem, concredite mihi claues, vt solum ex arcis, extrahā superuacanea, & ego promitto me ex necessarijs nihil dempturum, me tamen plurima lucraturum spero in gratiam inopum, & magnum vobis quæstum facturum. *Luc.* 11. Lex Christi.

Secundo, aliqui ab eleemosynis tribuendis, filiorum charitate se retardari dictitant, quibus seruare suas pecunias volunt. Certè non veto quin filijs necessaria prouideatis. Sed inter filios moneo vt etiam Christum numeretis. August. audi, Christus petit, & non accipit, & dicis: ecquid seruo filijs meis? Christum illi oppono, filios suos mihi reponit, ista ne verò magna iustitia vt habeat vnde luxurietur filius tuus, egeat Dominus tuus? non legisti, Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis? non aduertisti, Quod vni ex minimis meis non fecistis, mihi non fecistis, non legisti, non timuisti? Ecce quis eget, & filios tuos numeras, postremò numera filios tuos, adde vnum illum inter illos Deum, vnum habes, sit ille secundus, duos habes sit ille tertius, tres habes sit ille quartus. Christo datur eleemosyna in paupere. *De discipl. Christ. c.* 8.

Tertio, aliqui dum viuunt eleemosynam pauperibus denegant, vana quadam spe delusi, quod in morte sua pauperes hæredes faciant, sed sancta Lucia matri suæ dixit, non esse magni momenti, vt quis ea Deo offerat in morte, quæ secum ferre non potest, & velit, nolit sit relicturus, & addit facem accensam, vt lucem præbeat, præ se, non retro esse ferendam. Itane tunc vis esse cum Deo liberalis, cum eris saccus vermiū? & non aduertis non esse bonum negotiari in nundinis; quando iam est finitus mercatus, & elapsum opportunum nundinarum tempus? Memoria mortis.

Quarto, ego arbitror inter miracula maximum esse, mortuos suscitare, hoc miraculum à vobis hodie expecto, non temerè loquor. An non sunt pecuniæ mortuæ, quæ in arcis, & marsupijs occlusæ seruantur, communis hic est loquendi mo- Eleemosyna est miraculū magnum.

dus, educite iam è ſepulchris mortuos, vt per vos viuant, & pauperes per illas viuãt, & vos etiam apud Deum viuatis.

Locus Prou. de muliere forti.

Quinto, libenter docerem vos hodie quoddam opus, oppido nobile, quod celebrat Spiritus ſanctus in Prouer. De muliere forti illa cuius pretium procul, & de vltimis finibus eſt,

Prou. 31.

quod nam eſt hoc opus? quæſiuit lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum. Ita ne? tam magnum quid eſt hoc? Ita planè accinxit fortitudine lumbos ſuos, & roborauit bracchium ſuum, manum ſuam miſit ad fortia; & quidnam tandem iſtud eſt? Digiti eius apprehenderunt fuſum, nendi laborem inter fortia, & heroica facta enumerat. Quid autem intelligat mox ſubdit, Manum ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas extendit ad pauperem. Non pudeat, fortes viros opus hoc exercere; ſumma eſt enim animi fortitudo non eſſe pecuniarum ſeruum, ſed eis dominari.

Natura horret vacuum.

Sexto, natura omnino vacuum horret, & ne vnquam tale quid eueniat, miranda pręſtat quædam. At multo magis Gratia vacuum horrere debet, certè inter familias inopum, eſt inuenire multam inanitatem, cum non habeant cibos, veſtes, pecuniam ad vitam tuendam. Veſtrum eſt ò diuites, implere vacuum. Ac ſanè portentum eſt, gratiam id in homine non efficere, quod in rebus ſenſu carentibus operatur natura. Neque timeas ò diues, ne ex largitionibus fiat in tua domo vacuitas, adeò enim te amas, vt non appareat huius rei periculum, vtinam ex charitate vacuum fieret, Deus enim multis bonis cumulatè repleret.

Muſica eſt verbum Dei cum eleemoſyna.

Septimo, cum ad templum diebus feſtis conuenimus, & ad Concionem, perinde eſt, atque ad ſuauem muſicam accedere, quæ conſtat ex vocibus & inſtrumentis muſicis, meum eſt vocibus canere, veſtrum eſt inſtrumenta pulſare; ego concionãdo, vos inſtrumenta tangendo. Non reddunt autem ſuauem harmoniam paruulæ pecuniolæ, niſi ſint eis ſimiles, quas inops illa Euangelij vidua in gazophylacium miſit, meliorem

Pſal. 80.

efficiunt aurei, ſic fiet illud, Sumite pſalmum, & date tympanum, pſalterium iucundum, ſed cum cithara.

Exemplum S. Ludouici.

Octauo, Ludouicus ſanctiſſimus Rex Galliæ, cum eſſet valde pauperum amicus, volebat inter prandendum, eorum aliquos ſibi præſentes ſemper adeſſe, qui etiam & ipſi veſcerentur, quibus de regia menſa cibos ſubminiſtrabat, ita credo, imaginabatur Chriſtum ſe habere conuiuam, ſolebat etiam ſæpè dum famuli pranderent, ipſe ſuis manibus pecunias expectan-

pectantibus distribuere pauperibus, & illos esse dictitabat suos milites, qui regnum defenderent, & se idcirco illis stipendia soluere.

Nono, Iustitia in æqualitate sita est. Dubitatio suboriri posset, quomodo ergo Deus iustus, vni multa bona concessit, alteri paucissima. Responsio est, Deum ex magna prouidentia, voluisse aliquos esse diuites, alios pauperes, cuius rationes, & causas nunc assignare non est necesse, illud dicamus Deum dedisse aliquibus vberem rerum copiam, vt non ipsis solum esset vsui, sed toti familiæ hominum, hac enim ratione rectè æqualitas constituitur, vt Paulus ait, In præsenti tempore, vestra abundantia, illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia, vestræ inopiæ sit supplementum, & fiat æqualitas.

Eleemosyna facit iustitiã & æqualitatem.

2. *Cor.* 8.

Decimo, in morte non proderunt opes & amici, sed misericordia, & pietas. Scribit parabolam Dam. in vita Barlaam, & Iosaphat, cuiusdam qui tres habebat amicos, duos semper magni fecerat, cum tertio modica erat illi familiaritas, contigit, vt ante Imperatoris tribunal vocaretur, rationem redditurus decem millium talentorum, qui in angustijs positus, cum ad primum amicum confugeret, vt sibi ferret opem, molesto reiectus est responso, quasi eum vix nosset, obtulitq; ei nescio quas vestes, perrexit ad secundum, à quo etiam durè acceptus, solum audiuit se ei comitem futurum in via, sed statim relicturum. Tandem etiam tertium adijt, cui valde pauca beneficia contulerat, hunc verò, sibi valdè fauentem reperit, explicat Barlaam parabolæ sensum. In morte futurum vt omnes diuitiæ nos deserant, quas tamen tanto amore prosecuti sumus in vita, vix inutiles quosdam panniculos, ex omnibus bonis ad sepulchrum delaturos, hic erat primus amicus. Item omnes consanguinei, & familiares nos deserent, tantum poterunt cadauer comitari, hic erat secundus. Tertius qui nos consequitur, & ante Dei tribunal causam nostrã defendit, sunt bona opera, quæ præsertim in pauperes contulimus.

In morte eleemosynæ prosunt, non opes.

Vndecimo, magnam debent præbere consolationem viris ad misericordiam propensis, verba Hieron. & August. Illius testimonium est, nunquam memini me legisse, mala morte defunctum, qui libenter opera charitatis exercuit, habet enim multos intercessores, & impossibile est multorum preces non exaudiri. Huius verba sunt, sola misericordia ad Deum de-

Hieron. ad Nepot.
August. ad fratres in eremo ser. 44.

Bbb 2 ducit

ducit hominem, sola Deum deducit ad hominem, numquam vidi pium hominem mala morte finiri.

Insignia nobilium, opera misericordię. *Prou.3.*

Duodecimo, opera misericordiæ sunt insignia, & ornamenta eorum, qui filij sunt nobiles, & illustres Dei. Est ipsa eleemosyna torques aurea: A Salomone dicitur, Eleemosyna & fides non te deserant, sed appende illas collo tuo. Quæ verba explicans Chrysost. Sicut, ait, filij Principum torques aureas, & catenas gemmis ornatas collo appendere solent in signum nobilitatis, ita planè qui filiorum Dei adoptione gaudent, libenter his opibus & ornamentis fulgent, tanquam filij eius, qui misericors est. Estote (ait Christus) misericordes, sicut & Pater vester misericors est.

In epist. ad Philipp. *Luc.6.*

Misericordia expugnat cælum.

Decimotertio, est eleemosyna validissima ad cælum expugnandum, non solum quærit vt facit ieiunium, non solum petit vt oratio, sed peruenit ad ipsas Paradisi fores, & magna vi pulsat, adeo vt statim ad aperiendum Angeli accurrant. Illa moneta quam pauperi porrigis, statim in prægrandem malleum vertitur, quo cæli ianua percussa panditur, sicut quandoq; nobilis quispiam quęritur, nec inuenitur, licet sit in suo palatio vocatur & non respondet, sed vbi palatij fores vehementius pulsantur; statim ad fenestram accurrit, & si non statim palatium iubet aperiri, respondet tamen. Ita facienti eleemosynas, si non continuò Deus cælum dat, non deerit interim diuina consolatio, & fauor de cælo.

Hom.1. in epist. ad Rom.

Decimotertio, Chrysost. his qui dolent non statim sibi à Deo reddi eleemosynarum mercedem (ait) fœneratores libentius pecunias suas fœnori dare his, qui non cito reddant, quia sciunt ex mora temporis fœnora crescere; ita maior erit misericordiæ merces, si post mortem reddatur.

Diues auarus. *De Nabuthe c.4.*

Decimoquinto, Ambr. noui ego ait diuitē in agrum proficiscentem, panes breuiores Vrbe delatos numerare solere; vtq; pro numero panum estimaretur quot dies in agro futurus esset, nolebat obsignatum aperire horreum, ne quid de condito minueretur, panis vnus singulis diebus deputabatur, qui tenacem vix satiare posset. Comperi etiam viri fidem, si quando ei ouum esset appositum, conqueri quod pullus esset occisus, subdit Ambr. hoc ideo scribo, vt cognoscatis vindicem esse Dei iustitiam, quæ lachrymas pauperum vestro vlciscatur ieiunio.

Auari quibus similes.

Decimosexto, aliqui auari diuites similes sunt quibusdam vasis fictilibus omni ex parte clausis, modicam tantum rimulam

mulam in fronte habentibus, per quam pecuniæ facili negotio intromittuntur, sed perægrè quicquam extrahitur, vbi verò vas plenum fuerit, frangitur, vt pecuniæ depromantur, sic auarus ad recipiendas pecunias habet expeditissimas manus, ad erogandas pauperi ægras, ac debiles, sed in morte velit nolit, omnia effundet, ex quo vulgari versiculo carpitur, Auarus nisi cum moritur, nil rectè facit.

Decimoseptimo, Diuus Franciscus antequam religiosam vitam aggrederetur, valde ad iuuandos egenos pronus erat, adeò vt velut nomine prodigalitatis fuerit à patre coram Episcopo Assisij accusatus. Aliquando petenti pauperi ob amorem Dei, cum nil dedisset, conscientia stimulante, non solum reuocauit, & eleemosynam tribuit, sed ex eo tempore statuit, numquam se deinceps negaturum. Hic primus pietatis ardor, videtur mihi fuisse maximæ sanctitatis fundamentum, ad quam euectus est. Exemplū S. Francisci.

Decimooctauo, vos qui habetis libros rationum, dati, & accepti, vellem scire, vbi nam eleemosynas scribatis, inter eane quæ expenditis, an quæ acquiritis? Dubium est probabile, quia dantes ditescitis ita, vt aptius inter accepta referri debere, iudicem, cum longe plus pauper det, quam recipiat, sed puto aliquos, hac se cura liberare, cum adeo modica præbeant egentibus vt pudeat, ea in codicem referre. Libri rationum.

Decimonono, commendo vobis hodie charissimi, amore huius pauperculi, qui in cruce pendet nudus, vulneratus, felle, & aceto potatus, pauperes, & scitote esse fratres eiusdem Christi, ipso dicente, Quod vni ex minimis fratribus meis fecistis, mihi fecistis. Pauper Christus in Cruce.

Vigesimo, Cosmas Mediceus, qui fuit Magnorum Ducum Hetruriæ primus, multa expendebat, vt opem afferret egentibus, cuidam igitur ex familiaribus, eum nimis liberalem appellanti, respondit, se in libro initarum cum Deo rationum, dati, & accepti, numquam potuisse, eo peruenire, vt quæ deberet Deo solueret, nam quo plura dabat, etiam eo plura recipiebat, semperq; inueniret se debitorem. Deum verò creditorem, magnifica plane oratio, & digna summo Principe, quam videbatur ex sancto Nazianzeno didicisse, qui, numquam inquit Dei liberalitatem, & beneficentiam vinces, quamuis omnium tuarum facultatum ia- Exemplum Cosmę Medicei. Oratione de amore pauperum.

ćturam feceris, quamuis te etiam facultatibus adieceris, nam hoc quoque ipsum accipere est, Deum aliquid nobis donare, & addit Nazianzenus duas similitudines preclaras, vnam vmbræ, quæ numquā potest corpus prægredi, cum simul ea ad progressum corporis progrediatur. Alteram capitis supra quod membra cætera, nunquam possunt excrescere, cum quantumuis illa augeantur, semper caput item attollatur atque superstet.

Ibidem.

Eleemosyna signū electorum.

Vigesimoprimo, misericordiam, & pietatem esse propriam virtutem sanctorum, & signum prædestinationis. Paul. docet: Induite vos sicut electi Dei sancti, & dilecti viscera misericordiæ nota titulos, electos vocat & sanctos & dilectos.

ad Col. 3.

Vigesimosecundo, si quis vellet à Deo dona, habet à Christo doctrinam. Date, & dabitur: sunt duo quasi fratres vterini (Date, & Dabitur) vnus ab altero non potest separari, si ex tua domo discedat vnus qui est Date, etiam alter cuius nomen est Dabitur, non manebit, Nolite separare, quos Deus coniunxit.

Luc. 6.

Date, & dabitur.

Vigesimotertio, Basil. Vidi (ait) ego multos ieiunantes, orantes, suspirantes, Denique sine sumptu pietatem ostendentes, egenis vero, ne obolum præbentes, quid his cetera virtutum, diligentia prodest? non propterea regnum Dei consequentur.

Hom. 2. in Diu. Aug.

Vigesimoquarto, Deus præcipit vt in omni dato hilarem facias vultum tuum: Optime Nazianz. beneficientiæ gratia, promptitudine geminatur. Leo, nobis præstamus, inquit, quod alijs erogamus.

Eccli. 35.

De amore pauperum.

Ser. 1. de Collectis.

Vigesimoquinto, Basi. contra eos qui sua in vanis sumptibus expendunt, Quid miser (ait) iudici respondebis? parietes vestis, homines non vestis? equos phaleris ornas fratrem tuū laceris amictum pannis aspernaris? Frumentum retinendo perdis, esurientes non respicis? aurum in terram condis & oppressum non curas?

Hom. 2. in die.

Vigesimosexto, Chrysostomus omnia faciamus ne alibi egeni simus futuri: nam quæ vtilitas in aliena regione multas diuitias relinquere, in patria autem necessarijs carere? Itaque oro festinemus, dum adhuc tempus est, vt illuc transferamus, etiam quæ in hac aliena habemus. Facilis transuectio est, securè illuc transferimus, & in thesauro indeprædabili reponimus, quæcumque per pauperum manus præmitti-

Hom. 48. in Gen.

mittimus.] hæc illæ.

Vigesimoseptimo, Bonauen. cum occurreret (ait) Franciscus cuidam pauperi satis misero, ad socium dixit, Oportet vt mantellum meum reddamus pauperculo huic, nam ipsius est, mutuo enim ipsum accepimus donec pauperiorem inuenire contingeret, & socio obsistente dixit, pro furto mihi reputo à magno eleemosynario imputandum, si hoc quod fero non dedero magis egenti. *In vita S. Francisci. c. 8.*

Vigesimooctauo, quæso vos, semper ne oportebit me vrgere ad eleemosynas conferendas? nolim vos boues imitari, qui nisi stimulis vrgeantur vix mouentur. Vestra vos charitas, vestra pietas vehementius incitet. Zaccheus ad Christi præsentiam ita commotus fuit, vt diceret: Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum, bene, & vos dimidiam partem pecuniarum possetis sine scrupulo extrahere earum, quas crumena conseruat. Hactenus dictum sit de hoc opere & vsu eleemosynas commendandi tam illustri, & vtili. Libet postremo loco, hic admonitiunculam adijcere. Cauendum esse diligenter Concionatori, ne detrimenti quippiam apud ipsum hac in parte, intentionis sinceritas patiatur, ex aliqua fortassis aura populari, verendum est enim, ne ex hoc nominis sui prædicationem appetat in Vrbe, sicut aduerti quosdam gloriari & iactare magnas quas colligunt eleemosynas, maioresq; quam alij, periculum plane est, ne charitas degeneret in vanitatem, & videat diligenter, ne sibi illud conueniat, neque inter eos numeretur, de quibus dicitur: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Non tam parui faciat futuram quam à Deo sperare potest mercedem, pro hac erga pauperes exhibita misericordia, si solo Dei amore id faciat, & pietate erga inopes, qua Deus tantopere delectatur, vt pro leui aura, & inani gloria velit eam amittere, & damnum inde reportare vnde multum lucri referendum fuit. Optimum consilium darem, vt omnem adhibeat diligentiam, & media exquirat, quibus ad hoc tam sanctum opus alios excitet. Sed neque in suggestu, neque extra illud, copiosas eleemosynas quæ fiunt prædicet, ad omne periculum inanis gloriæ euitandum, cui facile est subiacere prædicatores, cum res egregiè succedunt. Illud etiam cauendum est, ne in hac pauperum commenda-

Exemplum Zachæi. *Luc. 19.*

Admonitio, vt in hoc opere vanagloria fugiatur.

tione aliqua ſcurrilia afferantur, habent quidem hic locum dicta quædam hilariora, tum quia reficiunt nonnihil feſſum auditorem. Tum quia odioſam naturæ noſtræ corruptæ, rem, tamquam condimento mitigant, tum quia hilaritas dilatat homini cor, & eſt quaſi clauis liberalitatis, lubentius enim noſtra damus, cum hilares ſumus quam triſtes, tamen vbique & ſemper meminiſſe nos oportet, & maieſtatis loci in quo ſumus, & perſonæ quam ſuſtinemus.

In media Concione, vel alijs locis quædam monenda ad Chriſtianæ vitæ praxim pertinentia.
Cap. IX.

ABſoluta priore Concionis parte, dum eleemoſynæ conquiruntur, vt moris eſt, in pluribus locis, ſolent aliqui Concionatores cum fructu, non quidem ſemper, aliqua tradere monita pro ſuggeſtu, quæ ad cultum Chriſtianæ pietatis, & vitæ ſpiritualis praxim faciunt. Arbitror me adiumenti aliquid, futuris Concionatoribus allaturum ſi in hac tertia parte quam dixi, vt appendicem hic additam, ſummatim capita quædam recenſuero, aliquarum rerum, quas commodè proponendas cenſeo. Quod vt facerem duæ me res impulerunt, primum quod videam, raró á pleriſque Concionatoribus hæc afferri, vel quia forte minutiora videantur, vel quod non facilè ſit, huiuſmodi monitis locum inuenire in Concionibus quas multa rerum aliarum eruditione replent, aut verborum copia, & florida ornant eloquutione, cum tamen quæ hic afferemus, & magis quam cætera neceſſariam continent doctrinam, & ad profectum Chriſtiani populi maximè opportuna videantur. Secundo, quod multorum annorum quibus in hoc munere ſum verſatus experientia rerum magiſtra didici, ex huiuſmodi monitis, plus ſæpè vtilitatis exiſtere, quam ex reliqua Concione tota, & ipſe ſum teſtis, ea gratanter, audita, & ſcriptis etiam á multis fuiſſe excepta. Neque hic á me expectet aliquis ſeriem omnium, quæ ad hanc praxim referuntur, aliqua proponam, eaq; ſimplici ſtylo, & valde familiari, quemadmodum etiam populo proponenda videntur. Neque eſt animus ita hic ſcribere omnia, eo modo quo populo in ſuggeſtu proponerem, ſed inſinuare ſolum, & Concionatoris

ris ingenium, & industriam excitare. Quamquam non incongruus erit ordo quem subijciam. Aliqua ex his monent; quomodo se quisquam erga Deum gerere debeat; alia quales esse debeamus tum erga proximos, tum erga nos ipsos. Adiungi etiam possunt nonnulla, quæ tribus hisce capitibus æquè conueniunt, & communia sunt, & ab his communibus incipiendo, hæc occurrunt.

In vita spirituali necessarium est, vt quis ducem aliquem, & magistrum habeat prudentem, rerumq; spiritualium peritum, qui vt plurimum esse deberet is, qui est sibi à Confessionibus, quem consulat in rebus ad suam conscientiam pertinentibus, à quo instruatur, cui tanquam patri, conscientiam suam sincerè manifestet, quem non oportebit, nisi vrgeat necessitas facilè mutare. Magister & Pater rerum spiritualium.

Finis primarius omnium bonarum actionum est Dei gloria, ad quam rectè omnia dirigenda sunt, vt simus Aaroni similes, qui inscriptum in aurea lamina Dei nomen, in fronte præferebat, & aliquod opus aggressurus pręmittere posset piā Ecclesiæ oratiunculā, Actiones nostras, &c. vel quid simile. Huic autem primo fini, potest, alter secundo loco subordinari nostra futura beatitudo, & vtrumque rectè significatur in principio Dominicæ orationis, cum primo dicitur, Sanctificetur nomen tuum, & secundo loco, Adueniat regnum tuum. Finis vitæ spiritualis.

Scopus autem qui à fine distinguitur ex Cassiano, est puritas vitæ, vel vt Paulus loquitur, Sanctificatio nostra, vel Imitatio Christi, qui nobis est exemplar perfectissimum, ad suam nos sequelam prouocans. Scopus. *Collat.* 1.

Cætera verò præter hæc sunt instrumenta, silentium, ieiunia, vsus sacramentorum, solitudo, corporis castigatio, vigiliæ, & alia pleraque eiusdem generis, in quibus licet absoluta perfectio non sit, esse tamen magnifacienda, monendus est populus tamquam instrumenta ad eam consequendam, valde idonea, & à Deo ordinata. Instrumenta vitæ spiritualis.

Examen conscientiæ quotidianum non modo nostri sancti Patres mirificè commendant, sed etiam Gentiles, vt Pythagoras, Plutarchus de cohibenda ira ad finem, ex Empedocle, Epictetus, Seneca exemplum dat Sextij, & suum: Omnes ergo ante somnum Psalmi vocem audire debent, Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Clemens ad Iacobum fratrem Domini: Instruebat (inquit Petrus) discipulos Examen generale conscientiæ. *3. de ira. cap. 36. Psal. 4. Epist. 1. ad Iacobum.*

pulos, actus omni hora custodire firmiter, cogitationes malas cordi suo adhærentes cognoscere, mox ad Christum allidere, & Sacerdotibus manifestare. Essent practicè explicanda quinque capita, quibus hoc examen constat.

Examen particulare. Examinis particularis vsus, ad aliquod peculiare vitium expugnandum, vel virtutem assequendam ad sui emendationem & progressum apprimè conducit, cuius praxis est, vt mane quisque decernat, cui vitio peculiariter sibi obsistendum sit, vel cui virtuti studendum. Meridie verò, rursumq; vespere dispiciat secum, qua se ratione gesserit, vt doleat, rursumq; proponat.

Vnusquisque agnoscat, ad quod vitium se propensiorem sentiat, sciatq; veram esse sancti Leonis sententiam, cum ait: *Serm. 7. in Nat. Dñi.* Antiquus hostis omnium discutit consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus, & ibi causas quærit nocendi, vbi quęq; viderit studiosius occupari. Nobis ergo ibi maiori cura inuigilandum est, vbi magis insidiatur hostis, & in eo vitio, diutius examen particulare adhibendum.

Lectio librorum spiritualium. Librorum spiritualium lectio, valde commendanda est. Refert Diogen. Laert. in vita Zenonis, hunc Philosophum cõsuluisse oraculum, quid sibi in vita esset faciendum, audiuit vt cum mortuis esset sibi frequens consuetudo, eorumq; colores indueret, interpretatus est, vt libros legeret, & lecta seruaret, fecit, & magnus inter Philosophos est habitus. *In vita Zenonis.* Nos verò D. Pauli habemus oraculum ad Timoth. scribentis: Attende lectioni, explicandus esset populo aliquis modus cum fructu legendi libros, & qui maximè libri frequentius in manibus habendi.

Lectio turpiũ librorum est pestis. Vtq; perniciosorum, turpiumq; librorum lectio veluti pestis, & animorum colluuies penitus euitetur, proponendum est laudabile antiquorum exemplum, qui (vt habetur Act. 19.) multos libros combusserunt, quorum pretium magnum erat, & tenendum consilium, vel ipsius Ciceronis, qui ait librum Epicuri ob quædam noxia, vel corrigendum, vel comburendũ, certè melius est libros, quam animas comburi. *Tuscul. 3.*

Verbum Dei. Verbum Dei frequenter audiendum, & quomodo id faciendum sit, operepretium est diligenter tradere.

Confessio generalis. Confessio generalis totius vitæ, ijs qui nunquam eam instituerunt, multa & eximia solet emolumenta afferre, & ab hac initium esset sumendum, ei qui vitam nouam serio auspicari cogitat, & aliquam animæ securitatem exoptat. Adhibenda verò

verò maxima eſt diligentia, non tam circa peccatorum diſcuſſionem, quam etiam & multo magis circa veram contritionē, & animum omnino paratum, vt mortis potius ſe diſcrimini obijciat, quam lætale in poſterum ſcelus admittat.

Confeſsio ſacramentalis ſaltem ſingulis hebdomadibus eſſet frequentanda, tum quia eſt præſentaneum aduerſus præterita peccata remedium, tum quia aduerſus futura efficaci hominem communit antidoto, & eo maiori ſacrum hoc tribunal gratiæ nobis adeundum erit, quo maiorem dæmoni, horrorem incutit, vt ipſemet S. Dominico apertè ſignificauit, cum nullo modo induci potuerit, vt locum quem Religioſi Capitulum vocant, intraret, quod diceret ibi ſe amittere quicquid in alijs locis doloſa fuiſſet arte lucratus; & certum eſt, maiori ipſum odio Confeſſionem ſacramentalem proſequi, quam capitulum illud. Confeſſio ordinaria.

Statimac à lecto ſurgimus, primitias cogitationum offerre nos Deo debere, docent S. Bonau. Caſſ. Climacus, qui rem eſſe magni momenti affirmant. Vnde omnium actionum totius diei bonum regimen conſequatur, & addit Clim. Dæmonem hoc ſcientem, valde eſſe ſolicitum, vt ipſe cor præueniat, & ingerat turpes cogitationes, & ab hoc ipſo aliquos dæmones dici præcurſores, quare qui euigilant, quamprimum ſe Crucis ſigno muniant, & cum ſumma reuerentia ad ſanctiſſimam Trinitatem ſe conuertant, offerantq; ſe ipſos, & omnes illius diei actiones ad Dei gloriam. Primitiæ cogitationum. *Gradu* 27.

Quotidie, ac ſæpius iterandum eſt propoſitum, præſertim verò in oratione matutina, abſtinendi ſe ab omni peccato, quod Deum aliquo modo poſſit offendere, quod planè illud Prophetæ dictum nos docet: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, & orandus Deus, vt cor noſtrum ita dirigat, & confirmet, vt dicere poſſit quiſque, malo mori quam fœdari, & cum Dauide: Iuraui, & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Et cum ſe aliqua interdiu tentatione pulſari ſentit, vel cum aliqua peccati ſeſe occaſio offert, ad implorandam Dei opem ſtatim confugiat cum magna in eū fiducia. Propoſitum non peccandi. *Pſal.* 100. *Pſal.* 118.

Occaſiones peccatorum ſummo ſtudio euitandæ ſunt, quia ex his peccata naſcuntur, cuiuſmodi ſunt otium, conſuetudo malorum hominum, ſenſuum, & linguæ licentia, lectio librorum impudicorum, ludorum, ſeu comediarum vſus, quare monendi ſunt omnes, vt pari cura & peccata, & peccatorum fugiant occaſiones. Occaſiones peccatorū.

Ordo

anima, tũ in corpore sustinuit. Et precabor, cõcedat mihi meã crucem alacri animo ferre post ipsum. Ad vulnus manus dexteræ gratias agam pro eo dolore; Deinde, adorabo omnes actiones, totius vitæ, quas cum tanto feruore pro mea salute operatus est. Et rogabo vt mihi in omnibus meis actionibus tribuat feruenter me gerere. Ad vulnus, cordis; adorabo illud tanquam sigillum omnium Christi operum, Deinde amorem eius ardentissimum, erga me, & orabo, vt tanto amori, aliquo modo meus amor respondeat.

Latus, & cor Christi.

Sancti plures, eximia pietatis, ac virtutum incrementa retulerunt, dum mente, in Christi corde moram faciunt, eius virtutes meditando, desideria, & affectus, zelum gloriæ patris, & nostræ salutis. Qua in re fuit singularis Elzearus Comes Ariani, de quo Surius in eius vita, & Luthgardes virgo nobilis, & Catharina Senensis.

Passionis Xp̃i memoria.

Peculiari affectu seruanda est Dominicæ passionis memoria, & mortis, vt simus de numero eorum, de quibus in Apoc. dicitur, Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine Agni, & D. Bernardum imitantes cum eo dicamus, fasciculus myrrhæ dilectus meus inter vbera mea cõmorabitur, & cum D. Francisco, & D. Paulo, Ego stigmata Domini mei in corpore meo porto. Beata Clara de monte Falco, adeo, Crucifixi doloribus vulnerata est, eiusque amore incensa, vt eiusdem Christi, in Cruce pendentis simulacrum, in eius corde expressum, adhuc videatur, cuius rei multi possunt esse, oculati testes, vt & ego.

Mysteriorũ Christi memoria, & Deuotio.

Omnium Christi mysteriorum deuota recordatio, supra modum Deo grata est, vt apparet in vita S. Edmundi, apud Surium mense Nouembri, cui puero optanti, vt Deus aliquid significaret, sibi, quod ad ipsius gloriam maximè cederet, Responsum datum est à Christo, vt quotidie aliquid ex mysterijs vitæ, ac passionis suæ recoleret, D. Dominico aliquid simile fuisse à Beatissima Dei genetrice reuelatum diximus, li. 2. c. 5.

Studium Orationis.

Ad Orationis studium oportet omnes affici cum Christus dicat, oportere, vt semper oremus, & omnes sancti In hac virtute fuere singulares. In qua nobis hæc ferè obseruanda est ratio. Primum, vt certis temporibus, mane præsertim, ac Vespere liberi ab alijs negotijs, tam sancto otio, quod Bernardus omnium negotiorum summum negotium vocat, operam demus. Meminit huius moris inter Christianos Philo. Tertul. Deinde, vt etiam inter alia negotia mentem nostram ad Deum *L. de Vi. cont.* *Apol. c. 2.*

conuer-

bello exercitiorum, qui si explicentur possunt viam aperire ad alias meditationes. Primus est, vt nos ipsos examinemus, v.g. circa Dei præcepta, & singillatim dispiciamus, quo modo nos in singulis gesserimus, breuiter, & post huiusmodi considerationem conuertamus nos ad aliquod cum Deo colloquiũ, iuxta rei occasionem. Rursum idem fieri potest circa septem peccata capitalia, circa animæ potentias, circa quinque sensus corporis. Secundus modus est, vt recitando orationem aliquam, v.g. Orationem Dominicam, in singulis vocibus, pium aliquid mente voluamus, prout Deus concurrerit, Ita vt vbi deuotio affluat non curemus transcurrere. Inde fiat colloquiũ aliquod ad Deum, vel B. Virginẽ, vel Sanctos ad quos illa Oratio pertineret. Tertius est, vt recitãdo aliquã orationem ad singulas respirandi vices, singulas voces transmittamus, expensa interim, vel significatione vocis, vel dignitate personæ, quam alloquimur, vel nostra vilitate, vel vtriusque differentia.

Quotidie, curandum est, vt sacrificio Missæ, intersint, qui possunt, perinde, ac Christo in Caluario, & in Cruce morienti astarent ob innumeras vtilitates, quæ ex hoc opere manant, Cum sit hoc sacrificium. Propitiatorium, satisfactorium, Impetratorium, præseruet à culpis, etiã ad temporalia bona conferat, vt docet Concil. Triden. D. Franciscus teste, D. Bonauentura, cum adesset Missæ sacrificio, ita lachrymas fundebat, ac si tunc Christum in Crũce pendentem intueretur, adeo vt & alios ad fletum prouocaret. Sacerdos etiam non legitimè impeditus si celebrare omittat priuat Deum gloria, Angelos lætitia Ecclesiam multis auxilijs & se, animas purgatorij, suffragijs, vt ait Bon. & Beda. Explicandus esset modus quem seruare audientes sacrum debent, ad singulas sacerdotis actiones, præsertim quod ipse populus suo modo cum sacerdote concurrat, sicut sacerdos monet cum ait, vt meum, ac vestrum sacrificium. Et iterum pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt.

Sacrificium Missæ.

Sess. 22. Cap. 9. in eius vita.

De Præpa. ad Missã cap. 5.

Communio spiritualis quotidie in Missa exerceri potest, quæ sine Sacramentali communione prodest, & sine hac Sacramentalis non est vtilis, fit autẽ hæc communio; si Christo vniamur, & de bonis, ac meritis eius participemus, quod fit maximè per actus amoris, per famem quandam spiritualem, & peculiarem deuotionem ad sacratissimum Christi corpus, ac si tunc esset sumendum, optando eius vnionem, etiam sacramentalẽ, vt faceret gulosus quispiam, & famelicus, opiparæ mensæ assistens

Communio spiritualis.

Idem Ludouicus Blo: proponit Rosarium, quinquaginta Christi misteriorum quod quam sit Deo gratum, refert idem ipse, & Lanspergius ex visione quadam facta Priori Carthusiæ Treuerensis.

Rosarium, Misteriorũ. In Scriniolo spirituali. In operibus minor. l. 17.

Cultu maximò Dei Genitricem Mariam venerari debemus vt dixi in lib. 6. cap. 20. nec oportet repetere.

Deuotio ad Beatissimam Virginem. Ad Virginitatẽ Mariæ.

Peculiari etiam quadam reuerentia, & affectu erga eiusdem Mariæ Immaculatissimã Virginitatem ferri debemus, quia hęc deuotio ipsi Virgini gratissima est vt constat ex Historijs S. Ilephonsi Toletani Archiepiscopi, qui de hac Virginitate libros ædidit, & Sanctæ Leucadiæ, quæ miraculo suscitata dixit eidem Ilephonso solennia missarum publicè celebranti, per te viuit Domina mea, atque ideo ipsa Beatissima Dei mater eidem Archiepiscopo apparens in publica supplicatione, per Angelos vestem obtulit prætiosam qua in altaris ministerio vteretur, quo testimonio, illam eius pietatem, erga suam Virginitatem defendendam, quam sibi placuerit, comprobare voluit, quæ vestis, adhuc Oueti in Hispania seruatur. Eademque deuotio, & memoria, nobis poterit esse scutum, ad repellendas, turpes cogitationes, quas sæpe demon ingerit.

Angelus Custos.

Cum omnibus à Deo, vnus Angelus constitutus sit in custodiam, vt scelus arguendum est planè, non ei se commendare, non ei (vt Ber. docet) in omni loco, in omni diuersorio, reuerentiam exhibere; Quare saltem, cum ad cubile accedimus, animas semper ei, & corpora tanquam fidelissimo Custodi cõmittamus, contra Dæmonum, nocturnas illusiones, exemplo sit S. Cæcilia quæ dicebat, Ego habeo custodem corporis mei Angelum Domini, qui magno zelo custodit corpus meum, & sancta Iuditta. Viuit (ait) Dominus, quia custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem.

Sancto Michaeli, vt Angelorum Principi, ac totius Ecclesiæ sanctæ, Patrono, & Protectori, peculiaris honor est exhibẽdus, qui in die Iudicij, Sanctissimæ Crucis vexillum præferet, & Ecclesia canit eum Principem constitutum super omnes animas suscipiendas. Itemque septem Angelis, quorum fit mentio in Apoc. qui in cõspectu Throni Dei astant, & quorum Deus opera, in ministerio Ecclesiæ peculiariter vtitur, Imò, & omnibus Angelis cum omnes sint nobilissimi Spiritus, & administratorij in vtilitatem eorum missi, qui hæreditatem cupiunt salutis.

Deuotio ad Sanctos.

In diebus qui Sanctis celebres sunt, diligenter eis nos commende-

mendemus. At pium est, etiam aliquos ex eis patronos nobis asciscere, prout, cuique peculiaris deuotio suggesserit, eosque non verbis solum, sed magno cordis affectu, diligere, ad eorum confugere patrocinium, cum multis exemplis, constet, ad eorum intercessiones, magna, Deum beneficia contulisse, & ad eorũ sepulchra, & reliquias magna patrata miracula D. Chrysost. multa se à Deo, per D. Paulum, obtinuisse cognoscit, cui (vt ipse loquitur) erat impense deditus.

Quolibet mẽse patronus aliquis eligatur ex Sanctis.

Optima est piorum quorundam consuetudo, qui pridie calendarum, cuiusque mensis, tot nomina sanctorum ex catalogo illius mensis conscribunt, & sortitio fit inter omnes qui in familia sunt, vt habeant singuli singulos Sanctos in eo mense Patronos quibus orationes, & pia opera offerant, eiusque vitam & mores legant, & imitentur.

Litaniæ Sanctorum.

Litanias, (vt vocamus) sanctorum quotidie recitare est satis laudabilis mos vt ab Ecclesiæ praxi, & cõsuetudine, discere potuimus, præsertim quod in eis contineatur, Sanctissimę Trinitatis inuocatio, & omnium Sanctorum & Angelorum intercessio, obsecratio per Christi merita, & misteria, commendentur Deo præcipua capita Catholicæ religionis, & omnia ferè petantur à Deo quibus indigemus.

Reliquię Sanctorum.

Reliquijs Sanctorum, exhibendus est magnus cultus, disrumpantur licet hæretici, cum ad memorias eorum semper confluere Christiani soliti fuerint, & multis à Deo bonis per eas cumulari. Greg. Nazian. Omnia (inquit) potest puluis Cypriani cum fide & D. Ansel. cuidam ex suis Sacerdotibus teste Surio in eius vita, habenti minimam particulam ex ossibus sanctæ Priscæ dixit, illam prætiosiorem esse, toto mundo.

Naz. or. in S. Cypr.

Oratorium domi.

Oratorium aliquod, domi habere hortatur Hieron. quod sit concinnè sacris imaginibus pijsque ornamentis decoratum, proderit enim ad deuotionem excitandam & inuitandos domesticos ad orationem Hieronymi verba sunt eligatur tibi opportunus, & aliquantum à familiæ strepitu remotus locus, in quem velut in portum, quasi ex multa tempestatæ curarum te recipias, & excitatos foris cogitationum fluctus secreta tranquillitate componas, tantum ibi sit diuinæ lectionis studium, tam crebræ orationum vices, tam firma, & pressa de futuris cogitatio, vt omnes reliqui temporis occupationes facile hac vacatione compenses.

Ep. ad Celantiam.

Aquæ benedictæ vsus.

Aquæ benedictæ, vsus in Ecclesia, antiquissimus est, Monendi sunt homines, vt cum illa se aqua conspergunt actum aliquẽ,

dolo-

doloris peccatorum, animo eliciant, vt à peccatis venialibus expurgentur. Domi habeant in cubiculis in eundem finem, & præterea contra Dæmonum illusiones. Eius aquæ aspersione cõstat effugatos Dæmones, & collatas sanitates etiam tẽporibus nostris, apud Indos, recẽter baptizatos. Refert miraculũ Greg. 1. dial. cap. 10. Beda lib. 5. hist. cap. 4. Bern. in vita Malachiæ.

Circa Templi cultum, quod est domus Dei, & æterni Regis Basilica, Concil. Lugdun. decretum seruandum est quod ita habet, Domum Dei decet Sanctitudo, vt cuius in pace factus est locus, eius cultus sit cum debita veneratione pacificus; sit igitur ad Ecclesiam humilis, ac deuotus ingressus; Ita Concilium. Cum primum quis templum ingressus, aqua lustrali se abluit dicat illud, ego autem introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo. *Templi cultus & reuerentia.*

Docendus est modus sumendi indulgentias cum fructu, vt omnes intelligant, Primò non esse capacem Indulgentiæ, & relaxationis pęnarum qui extra statum gratiæ sit; Secundò vt omnia quæ à summo Pontifice iniunguntur exequutioni mandentur; Tertiò hortandi sunt omnes, vt deuotè singula exequãtur; Ad idem spectat vsus stationum vbi arguendus est acerrimè abusus eorum, qui diuina beneficia, & sacras actiones peruertunt, adeo vt statio, quæ vt portus pietatis esse debuit, fiat quibusdam æstuans Scylla, & Charibdis, nec sit relaxatio pœnarum, sed multiplicatio potius, & culparum & pœnarum. *Indulgentię.*

Sicut Sacrarum & piarum Imaginum cultus deuotè est exercendus, ita vt ad earum aspectum, recurrat mens ad prototypum, Ita imagines prophanæ, ac lasciuæ, vel quæ aliquid continent vanitatis ex Christianorum ædibus exturbandæ sunt, vt sit valdè mirandum, etiam gentilium Deorum imagines apud quosdam magni fieri. Etiam habet nescio quid vanissimæ superbiæ indicium, suimet imaginem publicè affigere, aliquando etiam inter Sanctorum Imagines, illud verò satanicum est commentum aliquarum mulierum quas lasciuè amant, imagines apud se habere. *Imagines sacræ.*

Reuerentia non solum interior, sed externa item curanda est, præsertim in templis, Moneat concionator, cum orant, & sacrificio Missæ assistunt vtrunque genu flectant. cum ante altare sanctissimi Sacramenti transeunt, genuflectant, & corde adorẽt, possent cum D. Thoma dicere Dominus meus, & Deus meus, cum aliæ Sanctorum Imagines occurrunt, caput inclinent, & aperiant, seque ei sancto cuius est imago cõmendent. *Reuerentia, & cultus exterior.*

Ad officia diuina, & horas vespertinas, non fabulentur, sed Deum laudent, In templis non deambulent, neque secularia negotia tractent, vt Conc. Trid. iubet.

Erga Proximos. Cap. XI.

Superioribus quid debeamus.

PRimo loco illud ponamus. Superioribus tam Ecclesiasticis quam sæcularibus. Tria subditos debere, Amorem, Honorem, Obedientiam, de qua Pau. ad Rom. omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim potestas nisi à Deo, & quæ sequuntur.

Amabilitas. *Lib. 2. off. c. 7.*

Cum omnibus alijs amabilem se quisque exhibere curet, quo autem modo id fiat audi Ambros. Primum (inquit) nouerimus nil tam vtile quàm diligi, nil tam inutile quàm non amari; nam odio haberi exitiale arbitror, quomodo autem amorē conciliamus aliorum supra cum de affectu amoris ex Arist. & ex D. Ambrosio ageremus, diximus.

Modestia, & bona Indoles. *Li. 3. de Vita Cant. c. 19.*

Modestiæ, ac bonæ Indolis, in conuersatione, optimæ regulæ sunt quas docet B. Prosper, vt reuerentiam senioribus exhibeamus, æquales germanitus honoremus, inferioribus gratiā paternæ dilectionis impendamus, præstemus loquenti seniori silentium, ipsius ad loquendum præstolemur imperium, Non attollamus immoderatum in collocutionibus sonum, & risui non permittamus in cachinnum prorumpere.

Amicitia.

Amicitia charitatis ad omnes habenda est, sed vitandæ nimiæ familiaritates etiam inter spirituales, ne contingat illud Pauli Gal. 3. Videte ne cum spiritu cæperitis, carne consumamini, huiusmodi autem familiaritatum signa, vide apud Diuum Bon. l. de processu rel.

Prima lex amicitiæ. De Amic.

Propter amicos nil contra honestum, esse faciendum, egregie docet Amb. l. 3. offic. cap. 15. vide ibi locum, vbi exemplis allatis, & scripturis id confirmat. Sed, & ipse Cic. Hæc (ait) prima lex est amicitiæ, vt ab amicis honesta petamus, eorumque gratia, non nisi honesta faciamus, & optima est quæ vulgo fertur sententia, Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas.

Iracundia. *Eph. 4. l. de frat. amore.*

Optima est Pauli admonitio, Sol non occidat super iracundiam vestram, etiam discipuli Pythagoræ hunc morem seruabant referente Plutarcho, vt vespere, datis dextris, & mutua salutatione, animos conciliarent, si quid interdiù, irarum subortum esset. Et inter antiquos Christianos vsus erat, vt congregati

gregati ad orandum se mutuò per osculum pacis vnirent, vnde & Tertullianus osculum pacis, vinculum vocat orationis.

Cum Dominicam orationem recitamus curandum est, vt omnem ab alijs receptam iniuriam, toto corde remittamus, vt illud sincere, verèque dicamus, Dimitte nobis, sicut, & nos dimittimus; esset planè impudens temeritas, ita Deum alloqui, si tu interim, odium, rancoremque in pectore foueas, nam vel mentiris coram Deo in caput tuum, affirmando, quod non facis, vel Deum doces, vt ita se tecum gerat, quomodo, & tu cum fratre, quod perinde est, ac si petas, vt tibi non dimittat, quanta hæc temeritas, & impudentia? Dimittendæ Iniuriæ.

Tecum Statue, pro tuarum opum, ac negotiorum ratione, vt nullus elabatur dies, in quo non aliquod misericordiæ opus in proximos exequaris, siuè ad animos, siuè ad corpora spectet, & habeto illud in corde. Nullus dies sine linea. Titus Imperator cum animaduertisset se quodam die, nil gratiarum in aliquem contulisse, dixit, perdidimus hunc diem, o amici; sed optimè Salomon Prou. 3. Misericordia, & veritas non te deserant, circunda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui, & inuenies gratiam & disciplinam bonam coram Deo, & hominibus. Semper aliquid misericordiæ exhibendum.

Quantitas, & mensura eleemosynarum, ea esse debet, quam filium suum, Tobias senior docuit, Quomodo potueris esto misericors si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si parum etiam illud libenter impertiri stude, etiam maior, vel minor, egenorum penuria, mensura esse debet plura, vel pauciora dandi, Modo Charitas Christi, & virtus Misericordiæ in corde tuo resideant, & earum iudicio stetur, non cupiditatis arbitrio. Eleemosynæ quantitas.

Cum manum ad eleemosynam dandam porrigis, vel conside ra Christum in paupere, vel te mendicum Dei, à quo expectes eleemosynam, vel condole proximo, & eius calamitati, sunt enim hi tres actus, quibus eleemosynæ meritum valdè augeri potest, Præclara Iobi vox est quam imitentur omnes, quantum possunt, si comedi bucellam meam solus, & non comedit ex ea pupillus. Eleemosynā danti quid cogitādum.

Acriter Deus in scripturis, in eos indignatur; qui mercenario non statim reddunt, sed prorogant mercedem, in Léu. dicitur vt merces non differatur in diem crastinum, in Deut. vt reddatur ante solis occasum lege etiam Iac. 5. Merces soluēda statim. *Leu.* 19. *Deut.* 24.

Valdè pium opus est, Deoq; gratissimum, & valde idoneum, atque efficax ad spiritus boni augmentum, visitare Xenodo- Visitare hospitalia.

chia, lectos sternere, cibos ministrare, consolari decumbentes ad sacramenta hortari; Itemque Carceribus detentos inuisere, eisque opem ferre, Certè Christus in Iudicio dicturus est Infirmus eram, in carcere eram & visitastis me.

Suffragia pro mortuis. Charitas Christiana, ad animas igne purgatorio detentas sese extendit, & in I. Machab. dicitur Sancta, & salubris est cogitatio pro Defunctis exorare, vt à peccatis soluantur, Soluuntur autem quatuor modis vt docet Greg. Aut oblationibus Sacerdotum, aut precibus Sanctorum, aut charorum eleemosynis, aut pœnitentijs cognatorum. *13. Causa. q. 2. c. animæ.*

In serm. S. Laur. Quantū bonum, aliquē à peccato reuocare. Reuocare aliquem à peccato, & à malo vitæ statu opus est, vt ait Dion. Ar. omnium diuinorum diuinissimum, estque egregia S. Leonis sententia, Nemo bonus sibi soli bonus est, nec cuiusquam sapientis, sibi tantum amica est sapientia, & hæc est verarum natura virtutum, vt multos à tenebroso abducat errore, qui earum clarus est lumine ad erudiendum Dei populū] Quare quoniam vnicuique mandauit Deus de proximo suo, innitendum est vnicuique vt aliquando aliquem à peccato ad Deum reuocemus.

Admonitor vtilis. Laudant plerique spiritualium rerum magistri, vt habeamus aliquem prudentem, ac fidelem amicum, qui nobis sit loco admonitoris à quo moneamur, vbi opus sit, & ipsi, idem alteri faciamus, vt prouerbium seruetur manus, manum lauat, quia plura vident oculi, quam oculus.

Iudicium Temerarium. Iudicium temerarium, de aliorum factis potest esse peccatum mortale, quare curandum est, vt cum mihi suspiciones aliquæ sese offerunt, semper iudicium, & consensum suspendam, cum hoc Dei proprium sit, ne mihi obijciatur. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? domino suo stat, aut cadit. Est planè hic casus Deo reseruatus, sicut est vindicta, quia ipse dicit mihi vindictam, & ego retribuam, sicut est gloria, eodem dicente gloriam meam alteri non dabo; Itaque cum sentis te aliqua tentatione in his pulsari, Responde est casus Deo reseruatus; absit, vt diuinam vsurpem iurisdictionem.

Detractio. *2. de Consid.* *Serm. de 3. Cust.* Bern. Detrahere (inquit) vel detrahentem audire, quid horum damnabilius sit non facilè dixerim, idem asserit linguam detractoris esse viperam, quæ tres simul suo flatu inficiat, se ipsum scilicet, eum cui detrahit, & ipsum quoque qui audit.

Eccl. 19. Abstinendū à reuelando secreto. Optimum est Ecclesiastici præceptum. Audisti verbum contra proximum tuum, commoriatur in te, fidens, quod non te disrūpet, contra eos dicitur, qui auditas contra alios infamias,

non

non possunt occultare silentio, & nisi quæ audierint euomant, disrumpi videntur quibus sapiens sapienter ait, confide, ne timeas, nequaquam te disrumpet.

Ego planè tribus personarum generibus arbittor non facilè fidem esse adhibendam; Primum alienæ famæ detrahentibus cum hoc vitium ex infecto, vel male affecto corde manet, quod Chrys. vocat barathrum sathanicum, & hos Anthropophagos, Detrahens (inquit) fraternas carnes comedit, proximi carnē mordet. Secundò his qui semetipsos iactant, cum id ex sui amore corrupto nascatur, qui tenebras menti offundit. Tertiò his qui coram me meas prædicant laudes, quia possum suspicari, me non esse ab eo satis cognitum, & esse hanc, quandam honestam adulationem amici bene sentientis, vt moris est fieri. Tribus non adhibendæ fides facile. *Hom. 3. ad pop. Ant.*

Cum literæ ad amicos mittuntur cauendum est serio, ne ea scribantur, quæ in alicuius malam opinionem cædant, etiam si vera essent, nam etiam in his infamia potest locum habere. Quæ alicubi secreta sunt, non debent in alijs locis diuulgari. Extat bulla quædam contra Nouellantes, & famigeratores ad comprimendum hunc scriptionis pruritum, ac temeritatem. Nouellátes.

Illud in controuersiam trahi non debet peccatum quo iniustè, vel fama, vel alia bona sublata sunt, non posse remitti, nisi ei qui læsus est fiat satis, qua in re etiam confessarijs periculum imminet, nisi sedulam pro suo officio curam adhibeant, quam tenentur. Famæ restitutio necessaria.

Qui correctionem non admittit, aut superioris, aut amici, pessimè audit in diuinis literis apud Deum, Eccl. qui odit correctionem vestigium est peccatoris, idest, secundum Lyram, & Rabbanum, Diaboli, vt sit sensus, indicium præbet, ei Diabolum, dominari, vel esse obstinatum, vt est Demon, & firmiter inhærere in peccato, vt ille est. Correctio libenter accipienda. *Eccl. 21.*

Famuli non admittendi vel ad officinas, vel vt domesticis ministrent officijs, nisi bonæ famæ, & integræ sint vitæ, cum certissimum sit multum damni totam familiam pati ex improbis famulis posse, perinde est enim, ac hominem, peste infectum in sui suorumque contubernium aggregare. Exemplum ex Dauide sumamus, qui ait, Oculi mei ad fideles terræ vt sedeant mecum, ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Famuli quales eligendi. *Psal. 100.*

Prouerbium est quidem tritum, sed satis certum, fœlix qui nihil debet, pacata etenim mente, veluti iugi conuiuio fruitur, nec est qui vrgeat eum creditor, quare consulendum est Debitorum solutio.

debitoribus vt diligentem adhibeant in soluendis debitis curam, nec nouum ęs alienum quantum fieri potest contrahant, nam stulti illi, qui non metientes redditus suos, plura expendunt, quam debeant, & Credito viuunt; Etiam illud monendum. Si quis legata pia, ad mentem Testatoris non reddit non esse in conscientia tutum, cum rem alienam inuito domino teneat.

Legata pia soluenda.

Filiorum educatio.

Verendum est ne plerique parentes post mortem à Deo grauiter sint puniendi, ob incuriam, qua in filiorum educatione vsi sunt, qui malo genitorum exemplo, & educatione peruersa in pessimos viros euaserunt, in Inferno, patres filijs suis maledicent, quod eorum causa sint condemnati, & vice versa filij parentes accusabunt ob eandem causam. Optima, iuuenum occupatio, sunt literarum studia, quibus vt filij sedulam nauent operam, parentes maximè studeant, nec sumptus, in hoc sumptus vocent, sed lucra.

Cantiones turpes fugiédæ.

Hom. 9. in ep. ad Coloss.

Curandum parentibus, & magistris omni cura, ne pueri turpes cantiones addiscant, aut recitent: audi Chrysost. in illa verba Pauli in hymnis, & canticis spiritualibus, nunc (ait) Satanicas Cantiones, & saltationes præferunt pueri vestri, quemadmodum coci, & obsonatores, & chorearum ductores, psalmum autem nemo nouit vllum, quia & res ista videtur ludicra, & ridicula, hinc mala cuncta vigent, qualem namque terram plantula sortita fuerit talem quoque fructum afferet, si arenosam, & salsam talem, si dulcem & pinguem, rursum consimilem.]

Erga seipsum. *Cap. XII.*

Attẽde tibi.

OPtimum est præceptum illud Attende tibi, quod D. Basil. magnificè explicat, estque contra eos de quibus in Act. dicitur ad nihil aliud vacant, nisi audire aliquid noui, aut dicere.

Electio status.

Electio status non debet temere, festine, ex animi passione fieri, sed maturè omnia sunt consideranda, & ad Deum fundendæ assiduæ preces; Tum quia est maxima omnium deliberationum, cum sit de tota vita; Tum quia cum Deus habeat omnium prouidentiam, & futura omnia præuideat, ad eum confugere necesse est, ac dicere illud Psal. Doce me facere volun-

Psal. 142. tatem tuam, quia Deus meus es tu. Nostrum erit offerre Deo cor, tanquam Alphabetum, quod nihil determinate dicit, & vir-

& virtute omnia dicit, hoc est animum penitus indifferentem.

Laudet Concionator, multas societates, vel vt vocant Confraternitates, ad opera pia exequenda institutas, & moneat vtile esse, vt quisque alicui earum se aggreget, præsertim ex his quæ non tam externas cæremonias sectantur, quam spiritualibus magis, pietatis operibus vacant, & Sacramentorum frequentiæ. Confraternitates.

Commendet sæpius, Doctrinæ Christianæ scholas, horteturque omnes vt non solum memoriter, eius capita teneant, sed etiam explicationem eorum, excitet feruorem eorum qui huic operi tam sancto præsunt, & moneat parentes, vt filios mittant, & famulos vt erudiantur. Doctrina Christiana.

Oculorum custodia est magni momenti, vt dicitur Eccles. 9. Auerte faciem tuam à muliere compta propter speciem mulieris multi reprobi facti sunt. Oculorũ custodia.

Fugienda spectacula, & comediæ parum pudicæ, quas Plato ex sua Republica exterminauit, & Alcibiades Athenis iussit Eupolim Comicum in mare mergi adijciens, tu me sæpe in scæna mersisti Eupoli, ego te semel in mari. Spectacula.

Consilium est sapientis. Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire, multis se molestijs eximit qui à curiosis, & vanis colloquijs, animum auocat, vt possit Deum in se loquentem audire. Aurium custodia.

Magnam & accuratam diligentiam linguæ adhibendam esse Ecclesiasticus monet, cum ait ori tuo facito ostia, & seras, neque hoc contentus addit aurum tuum, & argentum tuum consla, & verbis tuis facito stateram, & subdit adhuc & frænos ori tuo rectos, Singulare autem remedium, contra tam multa linguæ vitia, ipsum est silentium. Linguæ custodia. *Eccl.* 28.

Iurationi (ait sapiens) non assuescat os tuum, multi enim casus sunt in illa, Chrysost. in suis concionibus maximè vrget vt populum à iurandi consuetudine abstrahat. sunt autem tres Iuramenti conditiones Necessitas, Reuerentia, Veritas. Iuramenta. *Eccl.* 23.

In quantitate cibi ea mensura est adhibenda, quam cuiusq; complexio, & ciborum qualitas poscit; ita tamen, vt intelligamus, non esse regulam bonam, ipsam saturitatem, cum patres sancti potius aliquam esuriem ventris, atque adeo medici ad sanitatem commendent Ber. Nequaquam totus manduces, sed corpore tuo suam refectionem procurante, mens suam non negligat. Cibus. Ad fratres de Monte Dei. Moderata, & quotidiana Abstinentia. *Cass. Li.* 5. *c.* 9.

Secundum Cass. Doctrinam, & Hieron. ad Furiam, & Bern.

melior

Ber de mo. bene viu. serm. 24. In phar. li. 4. c. 26. ex S. Ambr. melior est rationabilis cum moderatione quotidiana refectio, quam per interualla arduum, lõgumq; ieiunium & S. Bon. (parcus ait) cibus, & venter semper esuriens triduanis ieiunijs pręfertur, pluuia enim illa optima est quæ sensim descendit in Terram, subitus autem, & nimius imber in præceps arua subuertit.

Pro. 23. Vinum immoderatè sumptum plurimum obest, & Christianę virtuti, & corporis saluti, quia, vt dicitur Prou. Ingreditur blande, post hæc mordebit vt coluber, & sicut regulus venena diffundet.

Oratio ante, & post cibũ. In prandio, ac cęna, præcedat oratio, sequatur gratiarum actio, ne bestijs similes videamur, & non agnoscamus panem à Deo nobis dari, Philo Iudæus, hunc morem laudat, in primis Ecclesiæ Alexandrinæ Christianis, quamuis suæ gẽtis, homines *Conc. 1. de Laz.* crederet se laudare, Chrys. à mensa nõ ad lectum, sed ad deprecationẽ vertamur, ne brutis animantibus simus magis bruti.

Ieiunium aliquod. Laudabilis est consuetudo eorum qui ex deuotione passionis Dominicæ, vel Beatissimæ Virginis certum aliquem diem in hebdomada vel ieiunio, vel abstinentiæ destinant, ac dedicant, extra numerum ieiuniorum, quibus ex præcepto Ecclesiæ tenemur, quod non solum animæ ad meritum conducit, sed etiam sanitati corporum prodest.

Somnus moderatus. *Epist. 77.* Somnus sit moderatus, turpissimum enim est, magnam vitæ partem dormiendo transigere, quasi mortuos; aliqui ait Cypr. profitentur nouam quandam Clinicorum sectã, idest lecti amatorum. Certè secundum medicos sex, vel septem horarum spatium ferè est satis, fortè plus aliquid pueris, aut ætate confe- *De vit. spirit. c. 76.* ctis concederent. S. Effrem quieti, & somno tantum tempus impende quantum cogit ipsa necessitas, quies enim diuturna corpus emollit, & libidinis ignem facilè accendit. Cum quis dormitum it non solum cõmendet se Angelo Custodi, sed eam teneat modestiam, vt possit dicere, In id ipsum dormiã, & requiescam, si nocte aliquando vigilat dicat cum Isaia Anima mea desiderauit te in nocte, cum primum mane euigilans surgit, Vestitus modestus. Dei sit memor, & dicat Deus Deus meus ad te de luce vigilo.

1. Pet. 3. 1 Tim. 2. Epist. 22. ad Eust. Vestium luxus à duobus Ecclesiæ Principibus quorũ sententiæ standũ est, acriter arguitur Hier. ad Nepot. Ornatus & sordes pari modo fugiendæ sunt quia alterum delitias, alterum gloriam redolet & alibi. Vestis nec satis munda nec sordida, & nulla diuersitate notabilis ne ad te obuians turba consistat, ac digito demonstreris.

Corpus quo modo nutriẽdum. Corpus nostrum non est delicate nutriendum, sed vt asinus,

sicut

ſicut D.Franciſcus corpus ſuum vocare ſolebat fratrem aſinũ, forte non male etiam appellari poſſet aſtuta vulpis,quia ſimulat,vt fallat:præclara eſt Chilonis Philoſophi ſententia,Caue tibi ipſi, teipſum, à teipſo, ſuſpectus tibi ſis, tu tibi hoſtis. Tria debentur Corpori noſtro, quæ habentur in Eccl. Cibaria, & *Eccl.* 33.
Virga, & onus Aſino, panis, & diſciplina, & opus ſeruo, ſcilicet vt non otietur,diſciplinæ flagellum ſentiat,nec tamen ei neceſſarius panis denegetur.

Societas prauorum hominum, quam ſit fugienda primò ſtatim verſu totius pſalterij S. Dauid indicauit dicens Beatus vir qui non abijt in conſilio Impiorum,& Salomon filius,initio ſtatim libri prouerbiorum. Si te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis: Hypanis fluuius, aquarum puritate, ac dulcedine celebris,poſtquam Exampei fontis aquas amaras, ac turbulentas recepit, inficitur, & inutilis redditur; Monendi ſunt parentes, vt à prauorum conſuetudine filios ſuos omni adhibita cura defendant, & abſterreant. Societas prauorum. *Pſal.* 1. *Prou.* 1.

Contra verò bonorum, ac ſpiritualium conſuetudo,& amanda, & obſeruanda eſt. Eccl. cum viro ſancto aſsiduus eſto, quemcunque cognoueris obſeruantem timorem Domini. Egregia eſt Baſilij ſententia, eius qui fuit Orientis Imperator, ad Leonem filium cognomento Philoſophum in hæc verba. Vtere medicis animorũ aſsiduè, vt ipſe animo valeas,ab eis enim diſcere poteris, quas res expetere,& à quibus debeas abſtinere. Bonorum ſocietas. *Eccl.* 37.

Commoratio cum mulieribus, & conſuetudo res eſt valde plena periculis Eccl. commorari Leoni, & Draconi placebit magis quã cum muliere nequam Hier. hoſpitiolum tuum, aut raro, aut nunquam mulierum pedes terant.Cypr.Nunquã ſecurus cũ Theſauro latro tenetur,nec intra vnã caueam,habitans cum lupo tutus eſt agnus. Ber. Eſto vt ſis continens,ſed ego ſuſpicione non careo,ſcandalum mihi es, tolle ſcandali cauſam. Mulierem cõſuetudo. *Eccl.* 25. 2. *ad Nep.* *De Syn.p. Cler.* *Ser.*65. *in Cant.*

Vſus ludorum fugiendus eſt, atque adeo ludentium conſuetudo, vt dicere cum Tobia poſsis, Nunquam cum ludentibus miſcui me,neque cum his qui in leuitate ambulant, participẽ me præbui, Neque tamen ſint mores noſtri, moroſi, aut nimiũ ſeueri erga alios,vt nõ liceat nobis aliqua honeſta oblectatione recreari, & aliquid vſurpare; quod Eutrapeliæ magiſterio fiat. Ludorum vſus. *Tob.* 3.

Cogitationum malarum ſuggeſtiones in primò ſtatim ortu cõprimendæ ſunt, conuerſa ad Deum mente,ac pia meditatione,iuxta illud capite nobis vulpeculas,quæ demoliũtur vineas, Cogitationes malæ.

quod

quod si redeant, non est quod animo discrucieris, cum non sit in nostra potestate omnino prohibere, sicut stultum esset contra muscas indignari quæ pulsæ redeunt, sicut etiam stultitiæ videretur indicium, si quis molestè ferret, volucres aliquas nigras per aerem volitantes crocitare; melius est tranquillo eas animo expellere, sępe etiam contemnere: Optimum est Hieron. consilium semper aliquid operis facito, vt te semper Diabolus inueniat occupatum.

Epist.4.ad Rust.

In morbo, quomodo nos geramus.

Cum quis in morbum incidit obseruet, quod medicis iniungitur in cap. cum infirmitas, vt statim confessionem instituat, cum vera contritione, etiam si nullum extet mortis periculum melius est enim, vt Dei amor inuitet ad Sacramentum, quam mortis timor vrgeat. Vtile autem erit infirmo, maximè diuiti si initio morbi, aliquas in pauperes, & pia loca distribuat eleemosynas, quæ apud Deum, vel ad salutem corporis restituendam, vim habituræ sint, vel ad disponendum hominem, siue ad morbum patienter ferendum, siue ad fœlicem mortem subeundam, quando ita Deo placuerit.

Testamentũ.

Nemo deberet expectare tempus morbi ad condendum testamentum, sed illud in sanitate commodius conditum seruare, si quid vero, aut immutandum, aut addendum erit, facilius fit; Cum autem morbus ingrauescit, curet apud se habere viros pios, ac religiosos, qui animæ curam, cum charitate, ac zelo habeant, moneantque ea, quæ in id tempus ad salutem æternam necessaria sint, quibus tunc magis vacare oportet, quam terrenarum rerum curis.

Mortis memoria.

Memoria mortis toto vitæ tempore retinenda est, cum sit optimum frænum ad totius vitæ cursum laudabiliter moderandum, habeat quisque præ oculis illud. Memor esto quia mors non tardat, vel illud.

Dispone domi tuæ, quia morieris, & non viues. Vtile autem esset quotidie orare, vt Deus ita vitam disponat nostram, vt bona mors eam consequatur, posses oratiunculam hanc aliquando repetere, Domine Iesu Christe, per tuam dulcissimam charitatem, & amarissimam mortem concede nobis bene viuere, & sanċte mori in gratia tua, Amen.

Adderem etiam vt initio cuiuscunque mensis, cum primus dies festus occurrit, aliquod peculiare opus in hunc eundem finem, facias, cuiusmodi esset, aliquid eleemosynarum elargiri, egenum aliquem, domum suam ad prandium inuitare

tare

tare, ſanctiſſimam communionem ſuſcipere. Viſitare ægrotantes, in Xenodochio ſeipſum etiam examinare, an, & quãtum ſit paratus, ſi Deus eum ad ſe eo menſe vocaret, & quidnam vellet tunc feciſſe, cum hora mortis aderit, hæc enim meditatio plurimum confert, & ad bonam vitam, & ad felicem mortẽ alacriter obeundã. Ideo Chriſtus toties monet eſtote parati. Imago mortis.

Ego propoſui aliquando meis auditoribus, vt domi mortis ſimulacrum in aliqua tabella depictum haberent in hanc formam, Supra mortis caput, Paradiſi aliqua ſpecies ſit coloribus ſuis circumſcripta, cum Angelis, ac beatis cytharas manibus, & muſica inſtrumenta pulſantibus, vbi ſcribatur illud, Beati, qui habitant in domo tua Domine. Sub pedibus vero eiuſdem mortis, Inferni figura efformetur, cum igne, Dæmonibus & animabus damnatis, in quo illud legatur elogium, Chriſti ore crebrius in Euangelio inculcatum; Ibi erit fletus, & ſtridor dentiũ Ipſa vero mortis imago inter Paradiſum, & Infernum conſtituta, vna erecta manu dextera Paradiſum, & beatas illas ſanctarum animarum ſedes, altera demiſſa, Inferni pœnas, digito quaſi demonſtret, ex cuius ore illud profluat, Momentum vnde pendet Aeternitas. *Pſal.* 83.

Et hæc ſatis de his admonitionibus puto, ſuperq; etiam pluribus, nimij enim fortaſſe fuimus, cum centenarium numerum expleuerimus, pauca polliciti, rem exemplo potius indicaturi, quam ex profeſſo tradituri, ſed neſcio quo pacto in ipſis manibus & ſcriptione, creuerit opus, ſicut quinque panes ab Apoſtolis diſtributi, turbis, in eorum manibus multiplicati ſunt. Ad alia igitur, quæ inſtitutio hæc noſtra deſiderat adhuc mihi erit tranſeundum, ſi prius vnum hoc ipſum oratorem, circa harum admonitionum vſum admonuero. Vſus harum erit, vt vel admiſceantur, cum rebus, quæ in Concione tractantur, prout rerum, fuerit opportunitas vel certe ne omittantur, vt ego ſæpe facere ſolitus fui, & res bene ceſſit, in ipſa media concione poſt finem prioris partis, & ante initium ſecundæ, dum eleemoſynæ colliguntur. Voce autem valde familiari, proponendæ ſunt, ſicut ſolet moneri populus de rebus alijs quæ occurrunt, vt cum proponitur Indulgentia, vel inuitantur auditores ad futuram Concionem, vel commendatur pium aliquod opus. In his proponendis, & explicandis non eſt neceſſaria magna amplificatio, nec multa ad perſuadendum argumenta, ſed potius ſimplex ipſa admonitio, addito ad ſummum aliquo exemplo breuiſſimo, vt praxis magis eluceat, vel ſimplex authoritas ſcripturæ, aut Admonitionum harum qualis vſus.

ſancti

sancti Patris, vt rei pondus addatur. Neque in singulis concionibus id fieri necesse est, nam aliquando, ipsa concio ex argumento habet aliqua his similia, quæ proposuimus, & tunc ab alijs nouis multiplicandis erit supersedendum. Si verò aliqua admonitio haberet plura capita poterit vna pars in aliam concionem reseruari.

Praxis parandæ Concionis. Cap. XIII.

QVarto loco dicenda sunt aliqua, quæ industriam Oratoris Christiani requirunt circa praxim, quam tenere debet in ipsa concione tum paranda tum habenda, P. Franciscus Borgias tertius Societatis nostræ Præpositus Generalis vir eximiæ sanctitatis & prudentiæ, breuem instructionem pro concionatoribus reliquit, ex qua in hunc locum aliqua nos obseruatione digna retulimus. Quoniam igitur omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à Patre luminum, initium parandæ Concionis sumendum erit à fonte, per humilitatem ac sui notitiam, adhibendo examen aliquod conscientiæ, quia peccata solent intelligentiam impedire. Faciet ergo quod Ecclesiasticus monet. Pro delictis suis deprecabitur & fiet ei quod sequitur: spiritu intelligentiæ replebit eum Dominus, & ipse tanquam imbres emittet eloquia sapientiæ suæ. Certa est Dei promissio Hier. Si separaueris prætiosum à vili, quasi os meum eris. Addet his orationem ad postulandam opem diuinam in re tanti momenti, quanti est frugiferam ac salutarem concionem parare. Non fidat suo ingenio nam Deus superbis resistit. Et Christus dixit, Confiteor tibi Pater quia reuelasti ea paruulis. Extat oratio D. Thomæ Aquinatis quam habere ante studia solebat, & hic maior vrget occasio & difficultas. Posset cum humilitate suam infirmitatem in re tam difficili confiteri. Quis ego sum vt possim librum signatum aperire? Nunquid ponunt vinum nouum in vtres veteres, qualis ego sum, & quis ego sum, vt ascendam in montem excelsum, vt euangelizem, vt exaltem vocem meam? Cum psalmista oret. Deus non est sermo in lingua mea, ideo illumina vultum tuum super seruum tuum, & saluum fac filium ancillæ tuæ. Apostoli orationi, & ministerio verbi instantes erant: & certe cum se præparaturus est, debet maxime instare vt audiat à Deo, aperi os tuum & implebo illud. Posset Hymnum Spiritus sancti recitare ad eius honorem, & æterno Patri nomine filij

Marginalia: A Deo principiũ sumendum. — *Eccl. c. 39.* — *Hie. c. 15.* — *Matt. 11.*

filij sui supplicare commemorans, filium ipsum nobis promittere. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, *Io. 16.* & iterum quanto magis Pater vester dabit spiritum bonum petentibus se.

Secundo, Si est explicaturus Euangelium, legat attente ipsum & notet diligenter sensum Historicum, aduertat sententias, & modos dicendi & verba omnia, nam singulę voces à Spiritu sancto sunt. Si est concionaturus super aliquo themate, primo consideret sit ne accommodatum solennitati eius diei, & auditoribus, & quid contineat, Eodem modo de materia si quam est tractaturus num conueniat loco, & auditoribus, vt intelligat statum suæ quæstionis id est id quod tractaturus est, num genus auditorum postulet tractari in genere viæ purgatiuæ, an illuminatiuæ, seu perfectæ. Nam cum eadem res multis modis tractari possit, error est suas quasdam quamuis pias, & acutas meditationes, reconditas, quæ apud doctam concionem Religiosorum aptissime proferrentur, ad populum rudem afferre qui non perficiendus est statim, sed vitijs grauibus purgandus est primum. Itaque primo loco diligentissime laboret in materiæ delectu, ex hoc enim nascitur qualitas futuræ concionis, vt cum fructu fiat, vt facile vel cum difficultate paretur. Seligat materiam quæ non sit infructuosa, non humilis omnino, non à communi sensu remota, non sterilis, & affectuum expers, sed sit digna cognitu, moralis popularis copiosa, affectuum capax.

Consideret Euangelium, vel materiã.

Videat apud quos dicendum sit.

Tertio, Deinde conferat se ad commentarios magis laudatos, qui de illo Euangelio loquuntur, vel authores qui thema, vel argumentum sibi ad dicendum propositum tractant. Addet si quos habet communes locos, siue sua industria, siue aliena collectos, consulat præcipuè Sanctos Patres, videat indices bibliorum, scripturarum concordantias, si quid minus intelligit doctos viros si suppetunt audiat quid ea de re dici possit. Noui ego eximium, & vtilem concionatorem, qui multos annos salubriter est concionatus. Hic aliquando proponebat quæstionem, aut communem locum inter aliquos ex nostris patribus, ut quisque diceret quid in ea re sibi occurreret & ex his commode ad concionem multa vtilia colligebat. Neque vero omnia quæ inuenerit etiam apud Sanctos Patres sibi esse dicenda existimet. Non pauca enim eo tempore quo sacri Doctores scripserunt, necessario dicenda erant, quæ hac tempestate vtile non esset afferre.

Legat commentarios.

Quarto,

Colligat & scribat quæ inuenerit.

Quarto, dum se parat, scribat, & coaceruet syluam rerum, quamuis sine ordine, prout ei inter studendum obijcientur, & quæ cogitando sedens aut deambulans ipse inuenerit, præsertim colligat quidquid ex patrum Sanctorum lectione poterit, nam hæc habent plus momenti, & grauitatis, & spiritus. Estq; desiderandum, vt sit ita ex patribus concinnata concio, vt possit dici non estis vos qui loquimini. Non id dico vt aceruum authoritatũ accumulet, quas recitet vt aliqui faciunt ad ostentationem, potius doctrinæ, vel memoriæ suæ, quam ad auditorum profectum, sed vt ea quæ dicit fere sint ex Sanctorum Patrum doctrina potius deprompta. quam ex ipsiusmet ingenio nata quamuis vt alibi monuimus necesse non sit latino Sermone omnes Patrum sententias recitare.

Rerum Meditatio. Cap. XIV.

QVinto post paratam diligenti studio hanc rerum syluam, superest altera non minoris momenti industria, quam ea sit quæ in studio & lectione posita est. Ea vero est collocanda in meditatione eiusdem Euangelij, & earum rerum de quibus habendus est sermo. Qua in re concionatori est imitandus Elias qui strue lignorum parata, & hostia superposita ad sacrificium peragendum, se se ad orationem conuertit, & Deum exorandum vt ignem de Cœlo mitteret. Curandum est inquam vt in meditatione exardescat ignis, & primum omnium ipsummet Concionatorem inflammet, vt possit cum Hierem. dicere: misit ignem in ossibus meis & erudiuit me. Sciat sine hoc igne cibos, quos est propositurus fore crudos, & insipidos, nec facile conuertendos in alimentum eorum qui audient.

Quam sit necessaria meditatio rerũ.

Thren. 1.

Magnum interuallum esse dicebat in quadam Epistola B. Pater Xauerius inter vibrantem animi viribus meditata, & segniter ex memoria conquisita promentem. Et quoniam hæc solertia ad nostrum negotium plurimum valet, aliquanto planius explicabo. Arbitror enim non minus curæ in hoc quam in ipso studio poni debere.

Primum sibi prædicet Orator.

Prodest hæc meditatio, Primum ipsi Concionatori, vt sibi prius prædicet quam alijs. Solebat Alexander Macedo prælium cum hoste initurus, prius animum acuere, & ad arma inflammare lectione aliquorum versuum, in quibus bellum describeretur. Planè Concionator ita hoc ministerium exercere debet, vt maximo, ac primo loco existimet sibi applicanda,

deinde

deinde alijs, quæ docturus est, ne quis obijcere ei possit, qui alios doces, te ipsum non doces? Quis autem credat alijs persuasurum, qui sibi ipse non persuadeat? Gregor. Rector, ait, si quædam sibi deesse considerat, non oportet vt ab eorum prædicatione conticescat: locus quippe exigit, vt loquatur. Verbis ergo suis seipsum conueniat; & si non ideò loquitur, quia non operatur, ideò operetur, quia loqui compellitur. Ad bona, de quibus Auditores admonet, se quoque pariter inflammet, vt ipse simul discat in opere, quod per eum loquitur veritas in prædicatione. Sæpè enim quod viuendo nescimus, compulsi loqui loquendo discimus.] *Hom. 21. in Ezech. sub finem.*

Secundo, valde vtilis erit hæc meditatio auditoribus, quia tunc ex abundantia cordis os loquitur, ac multo melius Prædicator in oratione, ac meditatione discet illa, eadem quæ ex libris, ac studio colligere potuit. Aliter loquitur qui reddit è scripto verba, aliter qui ex cordis affectu profert. Ille frigidè agit, hic ex Spiritu sancto mouente, & cor, & linguam. Illius oratio ad solas aures peruenit, huius sermo cordis arcana penetrat. Illius verba sensum delectare possunt, huius mentem afficiunt. Vtrumque hoc membrum à me propositum verba D. Chrysost. benè confirmant. Sicut (inquit) stomachus accipiens cibum, eum in semetipso coquit, & per totum corpus dispergit, sic & Sacerdotes accipiunt scientiam sermonis, per scripturas ex Deo, & excoquentes eam in se, id est tractantes, & meditantes apud se, vniuerso populo subministrant. Et sicut stomacho subministrante vnumquodque membrum suscipit nutrimentum, & conuertit illud secundum suam naturam, sic Sacerdotibus in Ecclesia loquentibus, verbum omnes suscipiunt, vnusquisque autem conuertit illud secundum proprium cor. Illud præterea ex hac meditatione emolumenti habebit, quod aliqua succurrent meliora quam prius cogitauerat, vel inuenerat, vel meliori modo explicanda, quæ notare postea poterit ne excidant è memoria. Origenes explicans quid sit, quod inter animalia immunda, & vetita enumerentur ea, quæ non ruminant, & non diuidunt vngulas, sicut etiam immundum erat quod diuidit vngulas, sed non ruminat vt camelus: talis, ait, est Concionator, qui habet multas subtilitates, ac diuisiones, si non ruminat meditando gibbosus est, & nihil efficiet. Et forte hæc est vna euidēs differentia inter bonos, & malos Concionatores, quod aliqui

Secundo, ex abundantia cordis os loquitur.

Hom. 38. in cap. 21. Matth.

Hom. 7. in Leuiticū.

in pronunciandis aliorum ſcriptis occupantur,vel componendis eloquenter declamationibus ſuis,alij aſſidui ſunt in meditatione eorum quæ ad fructum tendunt animarum, vt & ipſi diuina myſteria prius deuorent, quemadmodum Ezechiel ſuũ librum,& intra ſe calore diuino amoris concoquant. Deinde cum efficacia & fructu alijs communicent. Hæc meditatio debet eſſe practica & affectiua, id eſt,vt ad actionem,& affectum referatur,vt ſe ipſe Concionator exſtimulet ad maiorem perfectionem,mortificationem, zelum animarum, & ipſe afficiatur, ac ſentiat in ſe quod alijs debet offerre, conuertens quodammodo cibum manſum,ac bene digeſtum in lac, quod cum paruulis in Chriſto communicet,concionaturus de grauitate peccati,de Mundi contemptu,de amore Chriſti, de beneficijs Dei, ipſe prius eadem meditando penetret,& in ſuccum conuertat ſuum, quàm proferat. In hac ipſa meditatione ex rebus de quibus agendum erit, colligat Dei, & Chriſti attributa,potentiam, beneficentiam, benignitatem, ſapientiam, prouidentiam,bonitatem,miſericordiam,iuſtitiam,charitatẽ. Varios etiam virtutum fructus, fidei,ſpei,charitatis, pœnitẽtiæ,humilitatis, puritatis,quæ facilè erit inuenire in quolibet Euangelio. Ponderet apud ſe, & ſententias, & verba, & quis dicit,quo tempore,ad quos,in quem finem. Multa hoc modo myſteria ſeſe prodent meditanti, & quaſi ſubiecto igne odoratos liquanti flores,ſuccus pretioſus, ac puriſſimus effluet. Imaginetur ſibi Chriſtum adeſſe,ſeu verba loquentem audiat, ſeu myſteria & opera patrantem intueatur. Notet minas ad terrendum,conſolationes,& promiſſa,ad confirmandum ſe,& alios. Si ad finem meditationis ſenſerit peccatorum ſuorum dolorem ac deſiderium pro Chriſto etiam mortem oppetẽdi, intelligat eſſe fructum bonæ orationis. Si Deo placuerit nouũ aliquod lumen ei communicare, vt dicitur: Declaratio ſermonum tuorum illuminat,& intellectum dat paruulis,humilitatis hinc occaſionem ſumat, & Deo gratias agat. Si verò noua luce non ſit illuſtratus, ea quam ex ſtudio perceperat ſit contentus, hoc quoque Dei eſſe donum agnoſcat, quo ſi bene vſus fuerit, etiam ſua bona Deus augebit.

Meditatio hæc ſit practica,& affectiua.

Pſal. 118.

Com-

Compositio Concionis. Cap. X V.

SExto, ex omnibus quæ studio notauit vel lectione, aut meditatione percepit, Concionē accuratè formabit, seligens ex tota illa sylua quæ vtiliora, & ad rem magis pertinentia videbuntur, eaq; ad tria vel quatuor ad summum capita reuocabit, alia possunt, vel in aliud tempus omitti, vel esse vsui exordio, epilogo, amplificationibus, mouendis affectibus. Ita fiet quod S. Paulus monet, vt rectè tractet, seu, vt Græcè est, rectè secet sermonem veritatis, id est, vera à falsis, vtilia à curiosis & inanibus, aliena à proprijs secernat. Det operam vt Concio bonum habeat ordinem, & methodum. Est namque ordo, vt liber, ad memoriæ subsidium, plurimum etiam ornamenti afferens concioni, & adiumenti, tum dicenti, tum audientibus: Cōfusa, & indigesta rerum moles perturbat omnes, & parit etiam quandam ariditatem. Deus in ipso mundi exordio, primum rerum omnium materiam creauit, cui similis est illa rerum sylua, quam Concionator congessit. Inde verò sicut Deus cuncta suo ordine distribuit, ita Orator suis quæq; locis disponat necesse est. Quod si non statim succurrat ordo, ac dispositio, non despondeat animum, sed relegat semel atque iterum, versetq; animo quæ collegit, quia diligenter, & sine anxia sollicitudine secum agitanti facile occurret. Nos in secunda parte de dispositione diximus. *2. Timot. 2.*

Inuenta dispositione, ac taxi, annotet quid in singulis capitibus sit collocandum, animaduertendo an ea quæ collegit sufficiant, nec ne, vel alia sint inuenienda, an ad rem propositam faciant, vel sint duriora, & extorta. Laboret in argumentorum inuentione, quæ sint magis accommodata ad tria illa orationis officia. Percurrat mente, & consulat locos tam topicos, quam Theologicos, & qui sunt proprij illi concioni quam tractat, eaq; argumenta rectè distribuat, & vt suis locis aptentur videat. Loca prophetarum prudenter, & aptè citata habent magnam vim, præsertim eorum querelæ contra peccatores. Postea quæ summatim annotauit, poterit adhibita elocutione aliqua dilatare, afferendo argumenta, & argumentationes, & suis locis amplificationes, ac scripturarū expositiones, prout alibi a nobis dictum est: quod vel fieri breuius potest, vel copiosius. Illud apud se omnino statuat, nolle se alligari verbis. Rectè enim monet D. August. Versandum est, inquit, aliquando Oratori multimoda varietate dicendi, cum aduertit non

Argumēta ad probandum.

Lib. 4. c. 10. de doctrina Christ.

esse intellectum quod dicebatur, hoc autem ait non esse in potestate eorum facere qui præparata, & ad verbum memoriter retenta pronuntiant.

Noua considderatio. Post prædicta adhuc adiungerem quamdam nouam considerationem eiusdem concionis tam rerum quam verborum, vt adhuc melius omnia inspiciat, & exactius aduertat, an aliqua propter obscuritatem possint in alium sensum ab improbis trahi. An sufficienter sint explicata, & confirmata, quibus modis poterit cum maiori emphasi, ac fructu loca Scripturæ, ac Patrum exprimere. Siquidem non est facilè ex improuiso inter concionandum id bene præstare, si prius non cogitauit. *Eccls.* 1. Salomon certè testatum reliquit: Cunctæ res difficiles non valet eas homo explicare sermone. Notabit modum, & verba quibus vtetur, maximè in arguendis vitijs, ne quemquam offendat, phrases quibus res aliqua enuntiari debet. Nō minus studij ponat in rebus, ac verbis, vt expendat quę tacere debet, quam quæ dicere, & omnia verba sint ad rigorem scholæ Theologicæ librata. Animaduertat loca in quibus affectus magis mouendi sunt, quo in loco magis sit ei immorandum, tanquam vtiliori. Videat nunquid sit ex concione parata prætermittendum. Sæpè enim plura parantur, quam possit tempus suppetere ad omnia commodè explicanda. Itaque necesse est ante statuere quid resecandum, ne si inter concionandum id præstet, aut perturbetur, aut meliora abscindat.

Compositio exordij. Vltimo loco cogitandum de exordio, quod ex visceribus causæ eruendum est, aptiusq; post parata cętera quam in principio sese offeret, tum de Epilogo cogitet qui fiet per enumerationem, vel amplificationem, secundum ea quæ suo loco diximus. Inueniat eximium aliquod dictum, vel exemplum, quo primam partem bene concludat, quod si velis accommodare quæ dicta sint ad eleemosynam petendam, videat ne accomodatio sit inepta, longius accersita, vel ridicula, simulq; pręmeditetur aliquid quod possit animos auditorum ad liberaliter erogandum mouere. In principio secundæ partis videat quid sit ponendum, vt renouet attentionem, & releuet animū auditoris fatigatum, & quod dixi de primæ partis vltimo dicto, multo magis curandum est de vltimis verbis secundæ partis, vt auditores discedant cū aliqua graui sentētia, quam memoriæ infigant, & conseruent ad fructū ex concione percipiendum Concionē ita paratā tempestiuè memorię mandet, neque redigi se in angustias temporis ita patiatur, vt cogatur vim

afferre

afferre memoriæ. Nam vehementer id defatigat mentem, ac ſpiritum arefacit, & vigorem, ac neceſſarium ad alacriter & neruosè agendum habitum imminuit.

Ante Concionem, in ipſa, & poſt Concionem quid faciendum. Cap. XVI.

Ante Cócionem præparatio.

PRidie concionis, ad deuotionem excitandam vtile erit aliquam pœnam aſſumere, ieiunium, vel abſtinentiam, aut flagellũ, aut humile quiddam. Oratio dein matutina ante cõcionem poterit eſſe de materia prædicanda, vt ad ſe referat, quæ alijs perſuadere in animo habet. Hæc planè ſunt arma, quæ Chriſtus Apoſtolos docuit, vt ab alijs dæmonia eijcerent. Hoc, inquit, genus dæmoniorum non eijcitur niſi in ieiunio, & oratione, ieiunij nomine, quamcumque corporis afflictionem amplectens. In ſuis orationibus memor ſit earum precum, quas Chriſtus morti proximus ad Patrem fudit, nõ ſolum pro eis, quos ſecum habebat Apoſtolis, ſed etiam pro omnibus qui credituri eſſent per verbum Apoſtolorum, & omniũ qui Euangelium prædicaturi eſſent vſque ad finem mundi. Hæc oratio, filij dilectiſſimi, non poterit nõ eſſe Patri acceptiſſima pro his oblata, qui præſentem audituri ſunt Concionem. Seipſum cõmendet ſanctiſſimæ Trinitati, Patri memoriam, Filio intellectum, Spiritui ſancto voluntatem. In ſacrificio Miſſæ precetur vt diuinum verbum, & ſibi, & alijs fructuoſum exiſtat. Cum proxima inſtat hora concionis dirigat orationem ad Spiritũ ſanctum, B. Virginem, Angelum ſuum Cuſtodem, & alios cuſtodes Angelos eorum qui concionẽ audituri ſunt, vt cauſam ſuorum, qui ſibi commiſſi à Deo ſunt iuuent, & ſuppleant ipſi quod ſibi defecerit, & ad ſanctos ſuos Patronos. Eſt admonitio D. Auguſt. Ipſa hora, inquit, accedens priuſquam exerat proferentem linguam ad Deum, eleuet ſitientem animam, vt eructet quod biberit, vel quod impleuerit fundat.] Et ibidẽ cap. vltimo affert exemplum Eſther, quæ allocutura Regẽ pro ſalute populi temporali, orauit vt congruum, & compoſitũ ſermonem in os eius daret; quãto magis id facere debet, qui pro æterna ſalute hominum in verbo, & doctrina elaboraturus eſt. Item inter orationes D. Ambr. ad populũ habitas, hæ preces habẽtur, Obſecro Domine, & ſuppliciter rogo, da mihi ſemper humilem ſcientiam, quæ ædificet, & da mitiſſimam, & ſapientẽ eloquentiam, quæ neſciat inflari, & de ſuis bonis ſuper fratres extolli.

Lib. 4. cap. 15. de doct. Chriſt.

Orat. 3.

extolli. Pone, quæso in ore meo, verbum consolationis & ædificationis, & exhortationis per Spiritum sanctum tuum, vt bonos ad meliora valeā exhortari, & eos qui peruersè gradiuntur ad tuæ rectitudinis lineā reuocare verbo, & exemplo, sint verba quæ dederis seruo tuo tanquam acutissima iacula, & ardentes sagittæ quæ penetrent, & incendant mentes audiētium ad timorem, & amorem tuum. Sicut & S. Chrysost. ponit orationem quam habeat, qui se ad legendum parat vel ad audiendum in hæc verba: Domine Iesu Christe aperi oculos meos, & aures cordis mei, vt audiā eloquia tua, & intelligam, & faciā voluntatem tuam, Domine, quia incola ego sum in terra, ne occultaueris à me mandata tua, sed reuela oculos meos, & cōsiderabo mirabilia de lege tua, in te enim speraui Deus meus, vt tu cor meum illustres. Ecclesia in sacro antequam recitet Euangelium orat. Munda cor meum, & labia mea omnipotens Deus, & quæ sequuntur. Itemq; debet Christianus Orator etiā pro Auditoribus orare, sicut & populus pro se, & pro ipso à quo est verbum Dei accepturus, quia sine Dei spiritu non poterunt, qui audiunt moueri ac persuaderi, prædicante Paulo nemo credidit præter Lydiam purpurariam, cuius Dominus aperuit cor, intendere his quæ dicebantur à Paulo. Quare ipse D. Paulus orat, pro se orationem fieri, vt Deus aperiat ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. Est autem ostium ipsa voluntas, quæ per peccatum clausa & obstinata aperitur, cum pulsanti Christo per verbū Dei aures, & auditum præbemus. Huc facit illud D. Leonis, qui vt excitaret populū, vt pro se oraret, ait, Ad commune pertinet lucrum, si potueritis me habere deuotū, quia vestræ impenditur ædificationi quicquid nostræ tribuitur facultati.] Persuasum sibi habeat quod nemo de Deo sine Deo bene loquitur, siq; ad dicendum ascendat sine precibus, non speret tanto se muneri satisfacturum. Refert Plutarchus, Periclem vnum ex magnis Oratoribus ad dicendū timidè accedere solitum, & non priusquam Deos precatus esset, ne quod verbum sibi excidere paterentur quod possit auditoribus offensionem afferre. Nobis qui Deum verum, & viuum colimus, quibus tanto maius periculum imminet quanto sunt difficiliores explicandæ res quanto grauiora, nempe de æternitate tractanda negotia quid igitur studij in ope diuina imploranda ponendum erit? Oret etiam Deum vt à se auferat omnem spiritum ambitionis, & repleat cor feruente spiritu, quo sic afficiat alios. Accedat cum magna fiducia in Deū

Ser. de pati. & consumat. seculi.

Act. 16.

Coloss. 4.

Serm. 2. de pass.

Exemplum Periclis.

fidens

fidens virtuti ipsius, Euangelij, ac verbi diuini, quod est potens perrumpere etiam obdurata corda hominum, licet enim magna sit superbia mundi, est tamen vox Domini quæ cõfringit Cedros, & licet non desint flammæ cupiditatis, ac irarum, vox tamen Domini est efficax intercidere flammas, est vox in virtute & magnificentia.

In ipsa Concione, & post eam. Cap. XVII.

IN ipsa Concione quomodo se gerere debeat monerem, nisi per totum hunc tractatum hæc sparsim sub diuersis titulis allata essent, tamen pauca hæc addidero. Primo, accedens ad pulpitum, renouet intentionem gloriæ Dei, & zeli animarum, habendo illud in ore, & corde. Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam, vel illud, Misereor super turbam istam, vel, Domine da verbum euangelizanti virtute multa. Recordetur Pauli dicentis, In Deo, & coram Deo in Christo loquimur. Coram Deo stare est eius præsentiam ante nos ponere cum magna reuerentia, ac desiderio, vt ipse cognoscatur, & ametur, cumq; magna fide, vt Moyses, de quo dicitur: Inuisibilem enim sicut videntem sustinuit. In Christo loqui, est personam Christi induere, desiderando vt ipse loquatur in nobis, & optando vt tales simus in hoc munere, vt digni simus adimplere quæ desunt passionum Christi in nobis. Secundo, cum primum in suggestum ascendit post reuerentiam genu flexo ad altare exhibitam, salutet auditores aperto capite. Tum cætera pro regionis probato more peragat. In gestu, habitu, motu, ac primis verbis præseferat grauitatem, modestiam, humilitatem, sed hæc nullo modo affectata, & ficta sit, sed vera, simplex, religiosa, vultum item serenum atque pacatum componat. Aliqui præseferunt vultum ita venerabilem ac pium, vt videantur solo aspectu dimidium Concionis antequam incipiant, peregisse. Non sit leuis in circumspiciendo auditores, denique fugiat omnem suspicionem leuitatis & affectatæ grauitatis. Non nimis immoretur dum se componit. Vidi enim aliquando nonnullos, qui longam traherent morã, dum aptant subsellium, pileum, superpelliceum, & alia. Diligenter autem curet, vt teneat in principio vocem naturalem, ac familiarem & moderatam. Tertio, curet quantum fieri potest, vt habeat hunc animum semper paratum, vt numquam ex quacumque occasione turbetur, siue ob paucitatem audien-

Habeat ante se Christum.

Heb. 11.

Non turbetur.

tium,siue ob strepitum qui interueniat, siue ob aliam quamcumque causam, & habeat quamdam potestatem ac libertatem, vt etiam si memoria labatur non significet se commoueri. Si enim turbetur animus, omnia male cedent, & auditores rem animaduertent, quæ eos alioquin fefellisset. Quarto, cum inter concionandum sentit se frigidè & languidè agere, tacitè erigat mentem ad Deum, & opem imploret, vertat se ad sanctissimum Sacramentum, vnde poterit spiritum, ac feruorem attrahere. Ex ijs quæ tractat ad sese relatis, siue ex aliquo Scripturæ loco, qui incidat conetur si possit aliquem deuotionis ignem elicere. Excutiat se, sumat animum & vires intendat, ad Deum, ad Christum, ad Sanctos, ad animam suam, ad auditores orationem per aliquam apostrophem conuertat.

Feruor in dicendo.

Quinto, quando in pronunciando aduertit se vti voce, vel violenta, vel in cantum abeunte, vel nimis præcipiti, vtatur sua libertate, nec sinat se arripi dicendi impetu quasi torrente. Interquiescat nonnihil ex aliqua occasione, interponat interrogationem, vt si dicatur: Num satis accepistis quæ dicta sunt? quid ad hæc dici potest? & similia. Vtatur transitione aut narratione, aut alia industria quam vsus cuiq; aperiet, & inde ad familiarem suam vocem se recipiat. Sexto, si quod inter dicendum inconsideratè verbum excidat, vbi primum aduertit, addat aliqua quibus explicet melius, vel corrigat, aut mitiget quod dictum est, neque differat in aliam concionem, tum quia non ijdem redeunt semper auditores, tum quia tunc facilius corriget, nec lapsus admodum apparebit. Non sit turpe Oratori nostro dicere ad auditorem suum, quod August. præmittit in prohemio librorum de Trinitate ad suũ lectorem, Si quid veri comprehenderis, existendo non est meũ, at intelligendo, & amando, & tuum sit & meum. Si quid autem falsi conuiceris, errando fuerit meum, sed iam cauendo, nec tuum sit, nec meum.] Septimo, cum videt sibi tempus nõ suppetere ad omnia quæ parauit dicenda, vel quia in primis capitibus diu immoratus est, vel alia de causa, sit contentus summatim attingere quę reliqua ex propositis erant, & differre in aliud tempus, vel aliam concionem, ne iustum concionis spatium cogatur excedere. Octauo, quando sentit se ad dicendum valde impeditum, vel ineptum, quod aliquando solet contingere, vel ex malo corporis habitu, vt si pituita voci, & locutioni impedimento sit, aut aliud simile, vel ex Dei voluntate sic permittetis in vtilitatem Concionatoris,

Corrigat qd male dixit.

Si ineptus abrumpat cõcionem.

citius

citius concionem absoluat. Præstat enim maturè dimittere concionem quam inepte tenere, & contra naturam niti. Præsertim quod ipsimet auditores impedimentum ferè animaduertunt, tacitiq; iudicant esse cessandum: & facile est in secunda parte sermonis post eleemosynas collectas sermonem concludere. Post omnia absoluta optimum est, vt statim sublata ad Deum mente, offerat illi laborem suum, contestans se quidem seminasse, cæterum ipsius Dei esse dare incrementũ, ac proinde roget vt ipse gratiæ suæ benignitate irriget, tum ad suum, tum ad populi fructum. Vbi redierit domum, bonum videtur consilium Haymonis in illa verba: Piscatores descenderant, & lauabant retia, Qui verbum Dei loquitur, ait, aliquando quodam puluere iactantiæ inquinatur, ideò necesse est, vt prædicatione expleta, quod inquinatum est abluatur.] Vtile erit petere à Deo cum vera cordis humilitate veniam commissorum defectiuum. Si sentit aliquam vanæ gloriæ tentationem quod sibi videatur benedixisse, & habere applausum populi, memor sit, Dei esse non suum si quid bene sit gestum, & donum concionandi esse à Deo cogitet. Multos in die Iudicij dicturos, Domine nonne in nomine tuo prophetauimus, qui audient, nescio vos. Agnoscat se multa peccasse, seq; ponat in numero eorum qui multa dicunt, & pauca faciunt. Deus per coruos carnes Eliæ dedit, sic per malum Concionatorem aliquos pascit. Sampson ex mandibula Asini potum recepit, & timendum ne audiat, Serue nequam ex ore tuo te iudico. Etiã Deo gratias agat, quod se indignum dignetur suo fauore protegere, & vti opera sua ad tale ministerium, ad tam excelsum finem. Si abiectionis animi tentationem senserit, quod ei cõcio non successerit, dicat se fecisse quod fecit ex obedientia non ex sua voluntate. Id euenisse quod debebatur imbecillitati suæ: mirandum potius si quando aliter eueniat. Vel dicat vt quidam eximius Concionator, qui licet communiter optimas conciones haberet, cum tamen, sic Deo volente nonnumquam male cederent, rogatus cur ita euenerit? Respondebat: Non mihi plus datum est à Deo. Potest etiam humiliter existimare sæpè Concionatorem cum sibi minus placuit, plus alijs placuisse, sæpè etiam è contra omnino cadere. Vtro autem modo contingat Dei arbitrio sese modestè subijciat. Conducit etiam hic obseruare, quod B.P.N. Ignatius docet in oratione seruandum, vt absoluta Concione post aliquantum temporis Concionator secum ipse dispiciat, quomodo res successerit,

Post concionem. Offerat Deo, & oret.

Petat veniã.

Humilitas.

cesserit, & si quidem male, inquirat causas, & adhibeat in posterum remedia, si verò benè, notet modum quem deinceps sit obseruaturus. Hac ratione ipse in dies seipso melior euadet.

Quomodo se gerat Christianus Orator in Quadragesimæ Concionibus. Cap. XVIII.

QVamuis ea quæ hactenus de Christiani Oratoris officio dicta à nobis sunt, satis esse videantur, vt quisq; intelligat quomodo se gerere debeat in concionibus Quadragesimalis ieiunij, placet tamen aliqua de his subijcere aliquanto distinctius. Cum enim magni laboris opus sit per quadraginta dies in palestram, & in arenam singulis diebus descendere, & spirituale certamen contra acerrimos hostes exercere, ęquum esset, vt tanto labori par etiam fructus responderet. Quemadmodum autem Dux aliquis longa obsidione ciuitatem circundans, aut arcem, & bellica tormenta continuo admouens, non cessat quoad tandem expugnet, aut hostes sese dedant; ita planè hæc spiritualis, & quotidiana obsidio, deberet tandem flagitiosos profligare, & scelerũ arcem euertere, vt Hiericontina olim mœnia, tubis Sacerdotum personantibus corruerũt; frustra alioquí laboratum, frustra sudatum, si scelus quod expugnandum fuerat, finita obsidione, vt ante grassetur, & regnet. Et sanè non tam mirandum quam dolendum est, cum sæpè vna in ciuitate multi occupentur, verbi Dei satores, sudoribus eorum tam multis, paucos manipulos in horreum Domini comportari. Nimirum verendum est vehementer, ne non solum in causa sit obstinatio auditorum, sed & Concionatorum ineptiæ, inanis gloria, pecuniarum cupido; dum sui cõmodi, & plausus, & concionis frequentandæ causa, magis ea prædicent, quæ curiosis auribus satisfaciant, quam ad odium malæ vitæ, & morum correctionem adducant. Deniq; aliqui sine spiritu, sine zelo, sine charitate loquuntur. Ne igitur diuini verbi pereat fructus, & Concionator loco mercedis, quam sperare debuerat, seueram loci male occupati, talentiq; si non absconditi, at proiecti rationem reddat Deo, molestum videri non debet, si summa quædam capita, in vnum locum congessero, & in memoriã reuocauero. Ante omnia finis, & scopus designandus, & statuendus, ac penitus figendus ante oculos est. Modo comparaui Concionatorem in quadragenario opere Duci obsidenti arcem, iuuat nunc similem dicere artis medicæ

Finis, ac intentio.

studiosis,

ſtudioſis, qui poſt abſoluta ſtudia in aliquo Noſocomio ægrororũ curam ſuſcipiunt, quos ſcimus non eodem omnes cõſilio ad hoc opus moueri. Aliqui enim ea mente, hoc quicquid eſt negotij, & laboris aſſumunt, vt empiriticam medicinam addiſcant, ac præceptionibus artis experimenta & vſum adiungãt. Alij verò lucri cupiditate ducti, vel ſtudio ſui nominis celebrandi: Nonnulli deniq; ſola Dei charitate impulſi, ac proximorum: vt Deo videlicet gratum aliquod officium exhibeant. Sane primi dum experientiã conſectantur periculo ſæpè alieno diſcunt, & plurium aliquando ſunt mortis quam vitæ cauſa Medici, qui lucrum, vel ſimile quid ſibi propoſuerunt, ſatis habent ſi cantilenas quaſdam, & ineptos aphoriſmos recinant, qui parum ad valetudinem conferunt, ad oſtentationem verò doctrinæ, lucrumq; non parum. At vltimi, qui Deum vnum intuentur, cuius ſolo amore, & ſalutis fratrum mouentur diligenti ſtudio in opus incumbunt, ſedulo morborũ naturam & cauſas inueſtigant, accuratè diuerſa, efficaciaq; adhibent medicamenta, ſibiq; demum non parcunt, vt ægrum ſanent.

Idem euenire Cõcionatoribus poteſt. Aliqui valde imperiti ad hoc tam graue munus, quaſi ad exercitamenta, & progymnaſmata, vt fieri ſolet in declamatoria diſciplina, nihil de animarum fructu cogitantes accedunt. Quibus verò lucri cupiditas, aut auræ popularis ambitio cordi eſt, dummodo quod habent in votis aſſequantur, optimè ſibi concionandi munere functi videntur, neque ſanitatem valde curant, neque remedia apta, & efficacia conquirunt, & applicant, contenti ſunt generalibus dictis, & auribus permulcendis intenti, eorum more qui in foro circulos habent. In hoc ergo quadraginta dierum curriculo, vnum ſibi Chriſtianus athleta proponat, ſtudiũ ſcilicet alienæ ſalutis, & gloriam præpotentis Dei, hæc vna illius meta, vnaq; palma ſit; exiſtimet ad quam mittitur ciuitatem, Hieroſolymitanæ piſcinæ illi eſſe perſimilem, in qua iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, aridorum expectãtium aquæ motum. Se verò tanquam Angelum à Deo deſtinatum ad commouendas aquas, ac proinde, ſeſe inſtar Angeli cuiuſpiam ad hoc munus obeundum adornet, ac inſtruat, magna animi ſummiſſione, in ſpem veniens fore, vt non vnum aliquem, vti illa piſcina, ſed multos, & quidem ex periculoſis & grauiſſimis peccatorum morbis ereptos, in veram ſanctitatem, hoc eſt in gratiam Dei reſtituat. Itaque ſeſe offerat, tradatq; penitus Deo: eius opem imploret: conteſtetur nihil ſe,

hil se, nisi ipsum velle quærere, nihil nisi animarum salutem, nullo modo se, aut commoda sua.

Ante Quadragesimam commentationes spirituales. *Cap. XIX.*

MAximè conducet, vt antequam conciones aggrediatur, per aliquot dies ab alijs curis, ac studijs vacuus sese commentationibus dedat spiritualium exercitationũ, quæ ad renouationem spiritus valere possint, & ad deuotionis spiritũ excitandum tendant. Cuiusmodi essent Primo meditationes, quæ ad sui notitiam eũ iuuent, suorumq; defectuũ, ac perturbationum cognitionem, vt corã Deo seipsum accuset, ac imparem tanto muneri confiteatur, & doleat ex animo, quod in via spirituali, quam alios vult docere, tam parum ipse profecerit; deinde poterit aliqua ex his quæ in principio primæ partis à nobis proposita sunt animo versare, ad illustrandum intellectum, & voluntatem inflammandam: de officij huius dignitate, ac partibus de recta intentione, de zelo animarum, de amore erga Christum, deq; alijs virtutibus quas enumerauimus, & erga Deum, & erga proximos. Deq; prudentia in omnibus tenenda, de qua actum est in tertia parte. Hac ratione animum à noxijs affectibus purget, vt spiritu sincero loquentem Deum audiat in corde suo: spiritum rectum innouet zelo gloriæ Dei, zeloq; salutis animarum muniatur; opem à Deo exposcat ad tantum ministerium ritè obeundum, ipse prius sibi prædicet quam alijs, à Deo discat ipse priusquam doceat, illuminetur antequam alios illuminet. Ita plerosque sanctorum fecisse legimus. Greg. Naz. in quadam sua ad populum oratione: Non sum, ait, Baptista, ex heremo tamen venio. Christus ipse aggressurus suam prædicationem secessit prius in desertum locum, vbi ieiunijs, & orationibus per quadraginta dies ac noctes vacauit, vbi tacebat ore, sed instruebat opere, & quicquid verbo dicturus erat, prædicabat exemplo. Tertio curet ante Quadragesimæ tempus paratas habere omnes conciones accuratè, ac diu expensas, adhibita tempestiuè diligentia, ne opus sit in ijs parandis in ipsa Quadragesima laborare. Nam quotidianus dicendi labor, & studium meditandi ea quæ in promptu sunt (nisi velit oneri succumbere) nequaquam spatium concedunt inueniendis de nouo, ac disponendis quæ prius non excogitarit, ac di-

Conciones sint paratę, & quales.

ac diſpoſuerit: præter quam quod id commodi accedit vt etiam ſuppetere tempus poſſit, quo celebrandæ quotidie miſſæ atque orationi vacet: cuius prætermiſſio in cauſa eſt vt aliquorum in concionibus deferueſcat charitatis ardor, neque loquantur ex abundantia cordis, neque ad cor; Adde quod neceſſe eſt, vt aliquid temporis tribuat ijs qui de conſcientia ſua animiq; ſalute conſulturi accedunt.

Quarto, noſter Eccleſiaſtes meminerit quod monuimus alibi, valde neceſſarium eſſe ad finem ſibi propoſitum, vt ſuas conciones ad odium, ac dolorem peccati dirigat; ad morum correctionem ad excolendam Chriſtianam iuſtitiam, & perfectionem; & materias ad id maxime idoneas ſeligat, niſi velit populum ſuo fructu priuare, Deum gloria, & lucro ſpirituali ſe ipſum. Quid enim attinet (quod multos factitare videmus) pleraq; erudite, ac ornate ad pompam, atque adeo cum admiratione auditorum dicere, quæ imperitum populum non erudiant non abſterreant ab effrenata viuendi licentia, non animos addant aut excitent ad virtutem? Ludouicus Carbo ſpectatæ probitatis & prudentiæ vir, in ſua Chriſtiana Rhetorica id conſilij concionatoribus dat, Quod ipſum memini mihi ab eo non ſemel dictum, cum aliquos ante annos Venetijs vna eſſemus: vt quadrageſimali præſertim tempore, populus alterutra concionis parte de ijs rebus inſtituatur, quarũ capita cathechiſmo continentur; Nam cum hæc vel à tenera ætate memoriæ mandari ſoleant, nunquam tamen explicationem eorum facile populus aſſequitur, neque inculcantur ab ijs, quorum intereſt, vnde fit, vt rerum ſcitu neceſſariarum magna ignoratio ſit. Equidem conſilium hoc probo, non tamen ſuaſerim vt omiſſa Euangelica hiſtoria, vnum aliquod caput ex ijs quotidie tractetur ex ordine niſi forte in aliquo oppido aut pago, neceſſitas vrgeat, tunc enim prior concionis pars poſſet in huiuſmodi declaratione verſari; ſecunda verò, capita nonnulla ex Euangelio ad excolendos mores proponere; In alijs autem locis, vbi ignoratio tanta non viget, haud facile Euangelicam hiſtoriam, priori parte omittendam putarim, cum iam longe diuerſa conſuetudo inualuerit, neque ſi ſecus facias populo valde arrideat. Res ipſa tamen, & placet, & obſeruari poteſt, imo & expedit ſcilicet vt ex occaſione, quam Euangelia præbent explicentur quæcumque ad Inſtitutionem populi neceſſaria videbuntur, idq; arbitror omnino eſſe præſtandum, vt præcipua Doctrinæ Chriſtianæ dogmata

Materiæ quales.

mata

mata, Decalogi præsertim attingantur, Atque vt his quoque satisfiat, qui Euangelicam historiam audire cupiunt, video pluribus placere vt principio concionum, summa Euangelij capita loco exordij referantur, quod qui bene præstare, nouerint se doctis pariter, & indoctis hac in parte satisfecisse, credant.

Episcopi Beneuolentia, & Reuerentia ac bonum nomen.
Cap. XX.

QVinto cum in vrbem, in qua est conciones habiturus aduenerit, decretum Concil. Trid. sess. 5. quamprimum seruare studeat; vt scilicet Episcopum adeat, ab eoque benedictionem accipiat, cum magna submissi animi ac reuerentis significatione, vt erga eum quem scimus à Deo in sui locum constitutum, & quem magno à nobis honore colendum scripturæ docent: Tum se in illius tanquam communis parentis beneuolentiam, sine qua vt compertum est, vix possunt haberi cum fructu conciones, omni studio ac diligentia insinuare contendat, promptum significet animum illi in hoc munere seruiendi, eiusq; votis obsequendi. Quandoquidem partes illius acturus est, vt administer:oret ipsum vt cogitet, ac moneat quæcumque sibi ad suarum ouium vtilitatem profutura videbuntur, quippe qui ceteris oculatior & in specula constitutus, probe viderit earum morbos ac necessitates. Magistratum etiam & aliquos e primoribus ciuitatis, si ita iudicauerit, inuisat, cum præsertim cognouerit ab iis id officij expectari, & gratum fore: Neque tamen id præstandum cum multis esse crediderim, ne quid affectatum videatur, quasi vero prensare velit, & sibi concionum frequentiam allicere. Abstinendum tamen à mulieribus adeundis existimarim, ne cui detur occasio obloquendi, vt aliquādo contigisse alicubi compertū mihi est: sicut etiā dant sermonū materiam, qui literas commēdatitias ad plures deferunt, tanquā, eo modo aurā popularē, & audientiam emendicent. Libentius hoc officio fungerer, cum ijs qui curā habent animarū viris Ecclesiasticis, præcipuæ in vrbe auctoritatis, ac sanctitatis. Horū enim familiaritate, prudentia, opera, consilio, iuuari potest concionator non parum ad ferendos ex concionibus fructus vberiores. Ineat quoque cum alijs concionatoribus amicitiam, si occasio sese offerat sed modestè, & cum ea amoris significatione, quam religiosa charitas,

&

& ſimplicitas exigit; Ex his quos iudicauerit idoneos, ſecreto tamen ac prudenter poterit inueſtigare, mores loci, ac perſonarum: Neceſſe eſt etiam noſſe, quæ vitia in ea ciuitate, qui abuſus, quæ piæ exercitationes, quis ſacramentorum vſus, qui contractus illiciti, qui cœtus & ſodalitates, quæ iuuentutis educatio, quod denique ingenium, & natura hominum ſit, & huiuſmodi multa.

Sextò, facillimum eſt intelligere, quantum omnino momentum habeat ſanctitatis opinio & bonum cōcionatoris nomen, maximè in quadrageſima, tum ad ſui ipſius, tum ad aliorum vtilitatem. Vix enim boni aliquid ſperare licet, cum illud populus vſurpat, ac muſsitat, Dicunt, & nō faciunt. Quapropter, haud moleſtus ſim hac in re, ſi ex his quæ alibi fuſius dicta ſunt breuiter aliqua neceſſaria perſtringam, & quod ſentio aperiam. Caueat vehemēter noſter orator, ne vllo modo quiſpiam offendi poſsit, ſiue publicis, ſiue priuatis eius ſermonibus, diligenter coram Deo dicta factaq; ſua omnia obſeruet: præmeditetur ſingula quæ dicturus eſt ex ſuggeſtu, nec quæcumque in mentem veniunt leuiter effundat, nec faciles omnibus aures præbeat: In obiurgationibus ſit cautus; non vtatur verbis quibus mordeat magis quam moneat, quibus contemnere magis audientes videatur, quam ex charitate corripere: Non indignetur contra ſuos auditores, ſed contra vitia; nec verbum ex ore elabi ſibi patiatur, quod vllam contumeliæ ſpeciem præſeferat tanquam velit in alios dominari. Non ſit querulus, nec de ſe ſuiſq; rebus loquatur, vt alibi dictum eſt. Fugiat omnem oſtentationem, & arrogantiam verbis, & geſtibus. Alijs concionatoribus ſi quis præſertim (quod ſæpe contingit) cæteros antecellat, & primas, aut ſecundas ferat, non æmuletur. Hoc enim ſolet à recta puræ intentionis via concionatorem abducere Non adulatoriè blandiatur, non affectet eloquentiam. Inuitare populum quotidie ad concionem ſequentem, vel nimis crebro, & verbis vrgere non laudo. Nam quod faciunt quidam magnificare fimbrias, & mira promittere, vel cuiuſdam vanæ iactantiæ eſt, vel imprudentis cuiuſdam ſimplicitatis. Id tamen fieri moderate poteſt, & tunc maxime cum futura concio eſt de re valde vtili, & ad animæ ſalutem perneceſſaria. Sanctitatis opinio.

Præterea inter concionandum non ſit nimius in clamoribus vſque ad moleſtiam, nec in agitatione corporis, nec artificioſus in geſtibus, non præceps in dicendo, nec tardus, non

ingerat

ingerat multas auctoritates, quas populus non intelligit; nō Hæreticorum opiniones, non doctrinas Scholasticas subtiliter tractet & vocet ad trutinam. Quoniam etiam tam longo curriculo conciones quotidie habentur breuior sit, satietati occurrat, & occupatis consulat. Illud etiam curandum est, vt cōciones stato tempore, & hora certa habeantur eaque eligatur, quæ vniuerso populo sit accommodata. Si ad mensam alienā inuitetur modestè remittat, neque alios ipse aduocet ad suam, contentus sit moderato cibo. Nam verbi Dei studium & deuotio, ac plenus venter haud facile concordant. Et illud quoque vulgare verbum locum hic habet. Pinguis Minerua, non gignit sensum tenuem; adde tu multo verò minus, piam religiosamq; dictionem. Quotidie sacrificium Missæ celebret, In congressibus, & colloquijs ita segerat, vt non in his tempus frustra terat, sed ad vtilitatem spiritualem eorum qui ad se accedunt conuertat. Vultus hilaritas, facilitasq; morum, potuis quam tristis seueritas tenenda est siquidem fugat tristis, & immodica grauitas, quos allicere poterat & sanare clementia. Atque hoc postremum erat B. P. Xauerij Consilium in litteris ad P. Gasparem datis.

Admonenda, & inculcanda aliqua. *Cap. XXI.*

SEptimo, vt certus ex concionum labore fructus existat, hæc etiam adiuuabit industria sub initium Quadragesimæ hortetur auditores, & vrgeat, vt tunc temporis ad confessionem accedant, quo expeditius, & sine peccati conscientia, & magno cum lucro, sacrum illud exigant tempus, ieiunijs, auditioni verbi Dei, alijsq; pijs operibus vacaturi; cum certum sit mortali peccato, meritum, & fructum spiritualem impediri. Post aliquot conciones, die aliquo celebriore cum populus frequentior adest, aperiat, quænam irritam reddant confessionem, ita vt eam instaurare necesse sit, dilucidè tamen id exequatur ne scrupulum vbi non est opus, inijciat, Moneat si qui non recte confessi sint, vt de integro confiteantur, laudetq; generalis confessionis vsum etiam sine necessaria causa, ijs præsertim, qui id nunquā præstiterunt. Eleemosynas in vsus pauperum serio commendet persuasum habens, quo frigidius, ardentiusue hanc ipse sui muneris partem aget hoc plus minusue populū collaturū. Absit tn̄ immodica conten-

contentio, & quædam quasi uis quæ non modo molesta est auditori, sed interdum quamdam ambitionem prodit concionatoris, tanquam ambiat nomen, eleemosynas pingues, & vberiores, quam alij corrogantis. Plurimum igitur caueat ne dum miserorum inopiæ succurrit suo se ipse fructu defraudet. Pro concione, bis terue in quadragesima excitandi sunt auditores ad seruandum integrè ieiunandi præceptum, ne animum despondeant, sinantque se gula superari, vt Esau lentis edulio. Persuadeat quoque vt qui non solent per annum qualibet hebdomada communicare, in Quadragesima saltem id præstent, & experiantur aliquando, quantum ex Sacramentis frequentandis proueniat, in hominum animis emolumenti, & iucunditatis. Constat enim multos antequam experirentur rem existimare difficilem qui post experimentum, vix vlla possunt hebdomada toto ipso anno abstinere, Castiget eorum segnitiem qui annuam confessionem in hebdomadam sanctam reijciunt, quādo vix commodè possunt á confessarijs audiri, & sæpe fiunt inualidæ confessiones. Id quidem argumento esse potest de vitæ suæ emendatione eos minimè laborare. Et sanè omnem operam deberet verbi Dei prædicator adhibere, vt probe intelligeret populus vniuersus, quam sit Christiano homine dignum ad sacramenta confessionis, & communionis accedere octauò quoque die, cum sit confesſio ad expurgandum animū á vitijs, tam efficax remedium, Eucharistia verò ad diuinum amorem, omnemque Christianam perfectionem tam salutare præsidium. Si consuetudinem induere hanc poterit, etiam si alium nullum ex suis concionibus fructum ferat, hoc vno præponderari cæteros omnes haud dubitet. Hunc si minus obtineat parum se perfecisse arbitretur. Mox eadem peccata redibunt. Orationis studium cuius tanta in scripturis laus extat, tanta in populis necesſitas, iterum, iterumq; commendet, quotidianum & frequentem vsum eius persuadere conetur, doceatque praxim, & modum. Absoluta priori parte concionis, sæpe moneat aliqua ex his, quæ alibi monenda posuimus.

Octauò intelligat pugnandum sibi esse acerrimè contra peccatum mortale, in quod sæpe inuehatur; magnamque esse vtilitatem existimet si populus ex quadragesimæ concionibus cognoscere posſit, quanta sit peccatorum indignitas, ac turpitudo; cum liquido constet illud posse dici de multis, quod S. Iob dolenter ait, Bibunt quasi aquam iniquitatem; atque vtinam

Sæpe agat contra peccatum.

non & illud verè diceretur. Gloriantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Bone Deus, quid agimus nos verbi Dei præcones, si tantam hominum nequitiam non dolemus, non indignamur, non collachrimamur? Si non magno animi ardore viribusque totis collaboramus, vt quisque agnoscat quam horrere debeat, vel ipsum peccati mortiferi nomen? dicatque Postquam ostendisti mihi, egi pœnitentiam, & percussi femur meum? *Hier. 31.* Quamobrem arbitror hac in re oportere singularem esse concionatoris industriam & zelum, vt hoc penitus in populi animos descendat. Non desunt multæ occasiones ad vtiliter hac de re apteque dicendum; hac de causa supra proposui multos locos, ad excitandum odium peccati, ac pœnitentiam. Sed præter hæc, quibus vniuersè in peccatum inuehitur, si cognouerit in ciuitate esse, qui odia, & inimicitias exerceant qui concubinis impliciti sint, qui pecunias fœnori dent, qui iuramentis, & blasphemijs, qui ludis vetitis sint dediti, qui famæ, aut bonorum alienorum restitutionem negligant, qui cõtractus illicitos ineant, qui turpes amores foueant, his, & eiusmodi peccatis, vt maximè locus postulabit radicitus extirpandis, diligenter animum intendat, eorum turpitudinem ostendendo, ac varijs modis perniciem inculcando, & opportuna cuique adhibendo remedia. Grauis quidam Concionator, quadragesimæ initio, Romanis auditoribus proposuit, se contra statuam, quam ob oculos proposuerat sibi animum esse inuehendi, solebat autem, post cuiusque rei subtiliorem explicationem, antequam conuerteret orationem ad instituendos corruptos hominum mores, hæc aut similia vsurpare. Age verò conuertamus sermonem ad nostram statuam, tum in eam verborum suorum iacula contorquentem, & vitia nunc hæc, nunc illa pro loci opportunitate ferientem vidisses. Coniuncta est autem cum peccati insectatione, cura excitandi ad pœnitentiam, ad lachrymas. Licet autem vituperanda sint, ac detestanda omnia prorsus peccata, nolim tamen orationem nostrã omissis grauioribus, in leuioribus crebrius occupari. Quidam per totam ferè quadragesimam, nil magis, & crebrius insectatus est, quam quod nobiles fœminæ longa traherent syrmata, alius, quod crinem super frontem, & caput turrium instar attollerent. Optimum quidem erit huiusmodi etiam luxum insectari. Cæterum si hoc quidem sæpius fiat; grauiora verò scelera eorumque occasiones dissimulentur, nec frequenter arguantur, laudari non potest: præsertim quod cognitum compertumq;

pertumque nobis est, mulieres si vnum vanitatis genus omittant, aliud denuo excogitare. Meminerit quoque eorum, quę in reprehensionibus seruanda esse supra notauimus.

Præter Conciones ordinarias alia opera pia præstanda. Cap. XXII.

NOno Præter matutinas conciones, quæ tota quadragesima quotidie habentur, in plerisque ciuitatibus vsu receptum est, vt sexta feria, vel alio hebdomadæ die, ad excitandam populi pietatem per dimidiatæ horæ spatium aut etiam minus de Dominica passione habeantur vespere sermones. Multumque proderit si Sacratissimum Christi corpus per id tẽpus sit expositum ad adornandum, & pius aliquis concentus ante, & post adhibeatur, qui & inuitet auditores, & moueat. Alicubi libenter postrema diei hora, ter in hebdomada, audito campanę signo, conueniebat populus in templum ad orationem coram Sanctissimo Sacramento, quibus diebus vna ex confraternitatibus solenni supplicatione vicissim intererat; breuis sermo habebatur, & puncta aliqua recitabantur ad vsum meditationis, simulque Sanctorum Litaniæ decantabantur. Pia hæc consuetudo perutilis est, vt non ore solum, & voce, sed animo, & cogitatione populus orare assuescat. Porrò consideret concionator, consulatque Prælatum & alios an expediat instituere, aut renouare aliquam sodalitatem, & confraternitatem, earum, quæ pijs operibus vacare solent ad suam, & aliorum vtilitatem. Optima esset, si qua hoc nomine institueretur vt sodales frequentius sacramenta susciperent, præscriptis ijs regulis, & legibus, quæ forent loco, ac tempori accommodatæ. Prętereа vbi non esset deberet institui congregatio, ex his quibus curæ esset festis diebus, docere pueros, & puellas doctrinam Christianam, cuiusmodi multæ sunt optimis legibus tota Italia constitutæ. Etiam curandum videtur vt sint qui inopiæ succurrant, familiarum præpudore non mendicantium, & pudicitiæ puellarum ob egestatem periclitantium, & pueris, ac puellis orphanis per vrbem misere vagis, & nocte sub porticibus cum periculo magno iacentibus. Aliqua esset præsertim ex nobilibus excitanda sodalitas ad paces conciliandas, vel certè id muneris alicui iam excitatæ posset adiungi. Opus quod visitandis Nosocomijs, vel carcere detentis, & infirmis adiumento impenditur inter magna Christianæ professionis opera ha-

Conuentus ad orationẽ.

Cõgregatio Doctr. Christianæ.

Qui visitent familias inopum.

Sodalitas ad conciliandas discordias.

Qui visitent hospitalia, & carceres.

beri debet, ac serio omnibus commendari. Quod si effici poterit vt sodalitas aliqua suscipiat curetque vt miseri illi iuuētur in calamitatibus, & animi & corporis vtilitas non maior ijs qui inuisentur, & iuuabuntur, quam inuisentibus, & iuuantibus ipsis existet. Solent in magnis ciuitatibus à flagitiosa vita reuocari aliquæ deperditæ mulierculæ, quæ quoniam non facile inueniunt, quò confugiant, sępe in easdem peccatorum occasiones reuoluuntur, propterea cōmodum esset habere Refugij domum, in quam sese possent recipere, quoad vel in monasterium conuersarum, transirent si vellent, vel aliquod ipsis remedium opportunè daretur. Noui ego hominem priuatum qui suis sumptibus adhoc, & ipsam domum destinarat in qua semper nonnullis id genus mulieribus victum suppeditabat, & matronam grauem, ac spiritualem elegerat quæ earum mulierum curam gereret. Multis in locis consuetudo iam est, vt sub quadragesimæ finem initio hebdomadæ sanctæ instituatur publica quadraginta horarum supplicatio in templo, quo tota ciuitas statutis horis, per parçcias distributa conueniat, vbi breuiusculi sermones habentur à multis, vel ad recolendam Dominicæ passionis acerbitatem, vel ad excitandum peccatorum dolorem, hoc quoque ad salutem, pietatem, ac fructum valet. Proximis quoque ante cineres diebus bacchanalibus quibus multi liberiori vitæ habenas laxant, iam sancta inducta est consuetudo multis in locis celebrandi solenni pōpa, eodem modo quadraginta horarum orationem varijs adhibitis sermonibus musicoque concentu, ad auertendos ciuium animos ab indecoris spectaculis, & in christiano officio cōtinendos. S. Carolus Borromeus solebat per eos dies, in diuersis parçcijs sāctissimę Eucharistiæ communionem cum solenni apparatu, magnoque fructu suarum ouium ministrare. Egregia sanè industria, ac digna quam omnes imitentur Episcopi. Hæc à me hoc loco enumerata sunt exempli gratia, Ad prudentiam verò concionatoris pertinebit, dijudicare si quid ad ædificationem illius populi faciat, idque sine consilio prælati aut aliorum præstare non debebit. Vbi vero, hæc pia opera instituta sunt, animandi sunt, vt omnes quod agunt, bene agant, iuxta prouerbium Age quod agis.

Domus refugij.

Oratio quadraginta horarum.

Circa

Circa peculiares Conciones aliquas. Cap. XXIII.

VLtimo loco quædam adijciam, quæ quamuis minutiora videri queant,non erunt tamen,nouis præsertim concionatoribus inutilia. In primis quadragesimæ concionibus habeat aliqua paulo diligentius selecta, quibus præstare studeat accuratius tria Christiani oratoris officia,& prudenter ad auditorum ingenium se accommodet. Solent enim curiosius initio audiri noui concionatores: deque ijs iudicium ab omnibus fertur in magnis ciuitatibus,præsertim ad quas, plures concionaturi conueniunt. Quod si tunc redoleant cõciones nostri oratoris Dei gloriam,& sanctum animarum zelum, ac ferueat ardor spiritus, optimum arbitretur se spiritualis ædificij iecisse fundamentum; Hortetur omnes ipso die cinerum, ad suscipiẽdum ieiunandi onus alacriter; nec necessarium est explicare singillatim omnes conscientiæ quæstiones, circa hoc qui nam teneantur hoc præcepto, qui excusentur. Illud denuntiare magis poterit, cauendum nè quod vesperi gustare permissum est, degeneret in paruam cœnam. Feria sexta cinerum diligenter habeat parata quæ ad conciliandos inimicorum animos valent. Est enim res magni momenti vt odia,& inimicitiæ,si quę sunt in loco tollantur, quod si aliquos sciat dissidentes, hortetur etiam viros nobiles pro suggestu vt libenter pacis ineundæ sint administri, quod est Angelorum munus. Nec esset inutile referre,quod alicubi ego ipse obseruaui Principio; quadragesimæ, primarijs aliquot viris, publica magistratus authoritate demandatur, christianum hoc munus pacificandi dissidẽtes qui sunt in ciuitate,quorum mihi nomina, vt ex suggestu publicarem tradita sunt. Feria secunda post primam Dominicam, paratam habeat vtilem concionem de supremo iudicio, deque reddenda Deo ratione, Ea verò fructuosa dicenda est,quæ tãtum timoris ingeneret, vt absterreantur homines à peccatis. De confessione acturus non expectet extremam quadragesimę hebdomadam; ne populus minus in tẽpore edoceatur, & hinc sumat occasionem annuam confessionem differendi in illud tẽpus. Posset de ea tertia Dominica in qua Dæmonium mutum expellitur, commodè, priori saltem concionis parte tractare. Et verò confessio quid aliud est, quam muti Dæmonis eiectio? Quia verò non posset,eo die, quod vtile iudicauerit absoluere, quia etiam de historia Euangelica dicendum aliquid esset, po-

Initio Quadragesimæ.

Primo die Cinerum,

Feria sexta Cinerum.

Feria secunda Dominicę primæ.

De Confessione loquatur.

stero die vel alio, quæ placuerit addat, vt populus bene instruatur, maturèq; se comparet, & confessionis vsum tam facilem, tam efficacem, tam vtilem, libentissimis animis amplectatur. Eadem Dominica tertia posset inuitare populum ad conuiuiū Sacratissimæ Eucharistiæ in sequentem Dominicam, vt omnes nimirum quo die Christus multiplicatis panibus multa hominum millia refecit, ad Sanctissimū Christi corpus religiosè accedant. Audiui multos hoc eodem die, de prouidentia Dei, verba facientes, quæ quidem materia grauis est, & vtilis esse potest, si ad mores accommodetur, excitetq; fiduciam in Deū, vt alibi monuimus, ac explicet quam benigne Deus protegat suos, si autem scholasticorum more tractetur, vti ab aliquibus fit differentibus, quid sit prouidentia, an illi cuncta subiaceant, cæteraque id genus, non videtur necessaria neque vtilis tractatio. Si quis eo die priori saltē parte ageret de Sanctissimo Eucharistiæ conuiuio, quod Christus toti Ecclesiæ in deserto huius nostræ peregrinationis dedit, & ostenderet quantus ex frequentatione, huius diuinissimi Sacramenti vt olim Ecclesiæ nascentis exordio, ad nos fructus promanet, vtile quid certè proponeret ad excitandam in populo pietatem. Quod si vt fusius ea de re ageret, postridie alia vellet addere, non esset molestus. Dominica quinta quosdam audiui serio, & fusius disputantes an Christus peccare potuerit. Proculdubio valdè inutilis populo, hæc quæstio est, qui de Christo Domino rectè sentit certumque habet nullo modo peccare potuisse. Vtilius esset de peccati agere grauitate, quæ res non solum valdè fructuosa censeri debet, sed etiam apprime grauis. Feria quarta post quintam Dominicam, solet haberi concio à quibusdam, de prædestinatione propter ea, quæ Dominus de suis, & non suis ouibus dicit, quę profectò materia haud facilè explicari ex suggestu cū fructu potest, nisi quis putet, de prædestinatione agere, nihil esse aliud, quam docere eum, qui bene operatur saluandum, qui malè, damnandum, vt ego aliquando audiui. Hoc quidem fateor esse facillimum, & commodè explanari posse; at non esse hic nodum difficultatis, docti viri optimè intelligunt. Illud etiam scio, aliquos ex auditoribus post huiusmodi disputationem retulisse turbatam sibi conscientiam, facilè enim Dæmon sumpta occasione suggerit ea, quæ incautos homines & imperitos, in angustias, & periculosas Syrtes impellant: quare, & si D. Augustinus aliquando docet quomodo hæc materia pro concione tractanda sit, vtilius tamen dissimulanda, & ipsis Theologo-

Cōmunio ad Dominicam quartam.

Dominica quinta Quadragesimæ.

Materia de prædestinatione.

logorum ſcholis relinquenda videtur. Quinta Feria ſequenti, quia legitur hiſtoria conuerſionis mulieris, quæ erat in ciuitate peccatrix, adhibeat concionator eam diligentiam vt concio ſit bene inſtructa ad commouendos eorum animos, qui in peccato viuunt, præſertim incontinentiæ, & earum mulierum, quæ proſtitutæ turpem ſui corporis quæſtum faciunt. Nouimus aliquos concionatores eo die multas harum animarum è cęno libidinis, ad pœnitentiam reuocaſſe. Enim vero non exiguam vim habent, lachrymæ ſuſpiria, ac gemitus Magdalenæ, maximam vero eiuſdem preces, & vox Domini præparantis ceruos vel vt alia legit verſio parere facientis ceruas. Pridie eius diei, Auditores oret ſi videbitur vtile, vt ipſorum opera interſint, huiuſmodi fœminæ futuræ concioni, tum B. Magdalenæ, atque ipſius Dei opem imploret, vt verba cor penetrent, ne malo ſuo meritò fructus impediatur. Dominica palmarum audiui aliquos per totam concionem de Regno Chriſti, ſeu triumpho dicentes, diſputando, de natura, & conditionibus regni eius, ex ſcriptura, & theologis, quæ quidem grauis quæſtio eſt, ſed nolim in ſpeculationibus ſermonē occupari, præſertim quod eo die, confluere ad concionem ſolet populus ferè vniuerſus, qui inſtruendus potiſsimum moribus eſt, ac populari doctrina, qua ad virtutis amorem accendatur. Hoc autem ſemper obſeruandum eſſe iudico, cum maior eſt populi frequentia, vt etiam ſermo qui habetur, nimirum ſit vulgi intelligentiæ accommodatior. Concio quæ de paſsione Domini habenda eſt commodè in duos ſi cui placet diuidi poteſt ſermones, quorum alter feria quarta. Alter feria ſexta habeatur, & in ipſo paraſceues die, fiat diluculo, quod quidem tempus opportunius eſt, quam ſi fiat die Iouis veſpere, quo per id tempus, diuina celebrantur officia, & per templa ciuitatis diſcurrunt vniuerſi, ad Chriſtū in ſepulchris adorandum. Sæpè etiam accidere ſolet, vt ad noctem abſoluta concio, aliquid confuſionis pariat, & incommodi. Modus autem tenendus, in hac concione, ad commouendos animos ad pietatem, eſt vt non omittatur hyſtoria, ſed aliquæ eius partes adhibitis amplificationibus pijs proponantur, ſit vox non coacta, ſed ſponte fuſa, naturalis, & lenis, non cum vociferatione pronunciatio, non præceps locutio; ſed æquabilis, & ſuauis. Finis verò huius concionis eſt, non indignationē in Iudæos (qua in re aliqui fruſtra laborant) ſed excitare odiū in peccatum; amorem, & commiſerationem in patientē Deum Repreſentationes quædam eo die fieri ſolitæ, debent multum

Feria quinta Dom. Quadrageſimæ.

In Dominica palmarum.

Concio de paſſione Chriſti.

habere grauitatis, ac decori pro rei de qua agitur dignitate. Post exordium opportunè ostenditur crux & adoratur, & in ipsa peroratione effigies Christi Crucifixi. Alia nonnullis addere placuit quæ mihi nec laudare in animo est, nec omnino vituperare, Videndum est nè risus pro lachrimis excitetur: cui bene succedit res, si cum grauitate ac pietate omnia faciat, & cum fructu, ac animarum conuersione, non video cur magnopere sit prohibendus. Ipso die sancto Paschatis, abstinendum est à ridiculis quibusdam facetijs, & somniantium deliramentis, quæ leuissimi quidam concionatores induxerunt contra loci, & Euangelij maiestatem. Ferijs autem paschalibus hortetur populum concionator, vt reliquo anni tempore concionibus, si quæ fuerint intersit, & si vitam omnem sine vlla peccati labe traducere optet, Sacramenta Confessionis, & communionis frequenter adhibeat. Tertiò post pascha die, commodum erit populum inuitare ad Sanctissimæ Eucharistiæ perceptionem denuo repetendam sequente Dominica, quæ celebritas solennior esset, si ipsemet Antistes rem diuinam publicè faceret, & vniuerso populo Sanctissimum Christi corpus porrigeret, eodemq; die haberi Concio posset.

In festis Paschalibus.

Absolutis omnibus quadragesimæ concionibus si concionator sit discessurus, animaduertat, an ad perficiendum aliquod pium opus inceptum, vel adiuuandos aliquos qui se in hunc finem adierint, desideretur ipsius opera. Quod si ita est perficiat, quæ necessaria videbuntur antequam discedat. Hæc circa conciones quadragesimæ occurrebant. Facilè est inuentis addere. Meliora ipsis concionatoribus in mentem venient. Mihi animus fuit sapientibus quasi digito commostrare viam, vt eam alacriter ingressi, videant multa, quæ ipse non vidi. Idem planè dixerim de tota concionandi prudentia, atque adeo de concione, & concionatoris persona totoque hoc diuino munere, quod si quid in hoc opere bene dictum est, meum non est. Quæcunque vero alicui videbuntur ad rem non facere, vel melius dici debuisse, illa mihi adscribat. Ego tria hæc minuta in Domini Gazofilacium reposui, non mea voluntate, sed meorum superiorum iussu. Vtinam sit aliquid, quod in nominis Iesu gloriam in Concionatorum vtilitatem, & Ecclesiæ Christianæ beneficium cædat.

SYNO-

SYNOPSIS EARVM RERVM
Quæ ad Oratoris Christiani rectam institutionem faciunt.

VT Orator noster, vnica velut in Tabula ante oculos habeat præcipua earum rerum capita, quæ ad totam huius nostræ institutionis seriem, ac praxim pertinent, placuit Synopsim hanc addere, vt quæ sparsim toto hoc opere diffusa sunt, vnum in locum collecta, vno contuitu, manifesta perspectaque fiant, vt statim, qui voluerit quid persequendum quidvè sit fugiendum, intelligat, Eruntque hæ nostræ propositiones, veluti medicorum Aphorismi, aut Mathematicorum axiomata, quibus tota hæc concionandi facultas comprehenditur.

Circa personam Oratoris.

PRimò, Orator Christianus, ex suo munere, Instrumentum est Dei, per diuini verbi ministerium, gloriæ Dei, & gratiæ Christi illustrandæ, animarumq; saluti curandæ, ac diuinæ legi disseminandæ destinatum, quare totis ei viribus enitendum est, vt tanto muneri pro rei dignitate respondeat. Prima pars.

2. Multa eaque grauia, & difficilia in hoc officio, strenuè ac ritè præstando, necessaria sunt, quæ non sit facilè in omnibus reperiri, quare serio quisque secum dispiciat, an tantum in bonis habeat, vt pro Christo hac legatione, benè rectèq; fungatur.

3. Ante omnia, necessaria est diuina vocatio, cuius aliqua signa & coniecturas non est difficilè inuestigare: Veruntamen, cum tanti periculi, & momenti negotium sit, quo certius de vera sinceraque vocatione constet, non vltro currendum est, sed tota res legitimorum præsidum arbitrio permittenda est.

4. Qui autem ad animarum curam sunt vocati, illiq; oneri se subiecerunt, etiam prædicandi officio, humeros se subiecisse intelligant, pastoris enim est pascere, ac verbum diuinum Christi gregis est pabulum: quare animarum curatores per se ipsos vel perfungi munere tenentur, vel, legitimè impediti, administros idoneos prouidere.

5. Qui legitimæ vocationis habet signa, & superiorum, est

est authoritate prouectus ad cathedram, accedat promptus, ne accepti, & absconditi talenti reus fiat. Quoties vero occasiones exercendi sui muneris offeruntur, grato arripiat, fortique animo exequatur.

6. Volens libensque, non magnarum modo vrbium suggestus excipiat, sed & ad pagos & castella, Christum imitatus accedat, confidens se in his locis cum pari, aut etiam maiori Dei gloria, & animarum lucro, operam suam collocaturum.

7. Illud apud se omnino statuat, & iudicet, nunquam se verum, ac dignum, in Ecclesia Dei oratorē futurum, nisi optimis moribus, & Christianarum virtutum splendore illustretur, cum nec orator politicus, apud ethnicos rhetores habitus sit, nisi idem vir bonus esset.

8. Erga Deum ita se gerat, vt primum intentio, in eius gloriam recta tendat eique soli placere studeat, atque ad hunc ipsum finem studia omnia, omnesq; labores conuertat.

9. Dei, & Christi amore ferueat ipse primum, si eandem in aliorum cordibus accendere cupit. Et Paulum imitatus, Christum semper in mente, & corde, semper in ore habeat, si eundem in alijs velit ingenerare, legatus Christi est, causam Christi agat, præclare is legatione sui principis fungitur, cui princeps, & eius causa cordi est.

10. In oratione sit assiduus, quia prædicationis opus ex cō templatione nasci debet, nec vnquam ab oratione, verbū Dei separet, sed illud apostolicum teneat axioma, & crebro animo verset; Nos autem orationi, & verbo Dei instantes erimus.

11. Et quoniam suboriri multæ grauesq; in hoc munere difficultates solent, & in ipsos concionatores procellæ excitantur ad eas fortiter tolerandas, ac superandas animum obfirmet, itaut nunquam fiduciam in Deum, tanquam singulare scutum ab se abijciat.

12. In proximos tanquam fratres charissimos, & amantissimos, summa charitate feratur, imò induat matris, in filios affectum, cum tanto zelo salutis eorum, vt non modo sua pro illis, sed se ipsum etiam, libenter ad mortem, vsque impendere sit paratus.

13. Quia verò sincera cordis humilitas, non solum contra omnem arrogantiæ vanitatem munimentum præbet, sed etiam ipsi, apud omnes magnam conciliat gratiam, & authoritatem eam prædicator semper, tum in suggestu, tum extra illum integerrimam conseruet.

Pauper-

14. Paupertatem quoque apostolicam, ad Christi exemplum, maximè Christi legato cōuenire intelligat, vt possit cum Paulo verè illud repetere, Non vestra, sed vos quærimus, & habentes victum, & vestitum, his contenti sumus.

15. Tanquam certissimum apud se principium, statuat, exemplum vitæ bonum, & sanctitatis opinionem, plus apud omnes valere, quam verba seu doctrinam. Quo circa curet omnino tum domi, tū foris, vt quos verbo hortatur, ducat exēplo.

16. Denique hac in parte, regulas quas Christus Dominus apostolis, cæterisq; verbi Dei præconibus assignauit, studiosè perlegat, diligenter obseruet, intelligatq; pro Christo legatione fungenti, quam Christus met, legatis suis præscripsit normam, sequendam esse.

17. Non solum vitæ sanctimonia, sed scientia quoque illustris esse debet qui alios docendi munus assumit, Alioqui claudicare necesse est prædicationem, in qua qui doctorem agit, doctrina indiget.

18. In scientia concionatoris, primū habeat locum, sacrarum scripturarum peritia, ad quas toto pectore perlegēdas, & intelligendas, meditationeq; versandas, intentus sit, vt sibi primū ea lectione, deinde alijs prosit. Idcirco.n. boui triturāti, os alligari nō debet, vt dū alijs fruges terit, interim ipse pascatur.

19. Curet autē scripturarum sacrarum historicum sensum, ex ipsis vocibus, ex linguæ proprietatibus, & idiotismis, ex adiunctis, perfectè assequi semper Sanctorum Patrum vestigijs atque interpretationibus inherendo.

20. In studijs, & cogitatione Scholasticæ theologiæ, sit saltem mediocriter versatus vt expeditè, ac sine vllo erroris periculo, cum locus poscit, fidei dogmata, cæteraq; ad docendum, vtilia tractet.

21. In sanctorum patrum lectione, sit assiduus, & non solum res, sed spiritū quoque ex eis hauriat, eorumq; sententijs, & apophtegmatibus splendeat concio, sicut stellis cœlum.

22. Præterea etiam sacrorum canonum, & Catechismi, & controuersiarum, quæ cum hæreticis agitantur linguarum itē Græcè, & Hebraicè, & liberalium artium, atque historiarum, & rerum ciuilium notitia, curet ne penitus destitutus sit.

23. Ad facundiam etiam comparandam, quæ Christiano oratore digna sit animum adijciat, ad quam positis idoneę naturæ dotibus, etiam artis oratoriæ præcepta prodesse poterunt, bonarum concionum lectio, Illustrium ac spiritualium orato-

oratorum auditio, prudens imitatio, rerum dicendarum præmeditatio, & accurata, sed non affectata scriptio.

24. In priuatis declamationibus sit exercitatus, antequam in publicum descendat, habeatque virum aliquem prudentem, atque peritum, à quo dirigatur, Nec solum tyro, sed etiam veteranus magnifaciat, aliquem concionibus suis adesse, à quo amicè obseruetur moneaturque; Verè enim dicitur, plus vident oculi quam oculus.

25. In prædicatione perfectissimum sacræ eloquentiæ virtutumque omnium exemplar ad imitandum sibi D. Paulũ proponat, eo protectore gaudeat, epistolarum eius sacra misteria scrutetur, & in suis concionibus tanquam prætiosos thesauros afferat. Præterea ex sanctis patribus aliquem, vel aliquos sibi patronos, pro sua quisque deuotione asciscat.

Circa ipsam Orationem.

26 AD opus inde ipsum accedat, quod est ipsa concio. Sed illud primo loco apud se statuat etiam eloquentiam sacris concionibus perutilem fore, non illam futilem, & corru-
Eloquentia. ptam, sed sapientem, ac seriam, ea est quæ ad meliorem frugem, homines adducit, quæ auditorem quo est opus impellit, Denique in qua rebus verba, ac sententijs optimè seruiunt easque vt ancillæ dominas sequuntur.

27. Christiani oratoris Eloquentia, pro ratione personæ quam sustinet, & rerum maiestate quas tractat, grauitatem quandam redolere debet, quare superfluum ornatum, & floridum quoddam dicendi genus, & luxuriantem verborum copiam, atque omnem leuitatis suspicionem fugiat.

Finis. 28. Hoc autem tanquam certissimo, principio totius operis posito intelligat huius facultatis finem, in persuasione consistere, proinde in singulis concionibus, certum sibi scopũ præfigat & quidnam sit, quod persuadendũ aggreditur, prænoscat, Ad quod, idoneam in primis materiam seligat, & in ea certum aliquid quod, animis auditorum imprimat, tenere curet.

29. Ordo item totius concionis & partes, & argumenta & modus eloquutionis ad præfixum scopum, tota dictio, tota actio, & omnis industria tendat.

Officia. 30. Ad hunc finem persuasionis assequendum; Tria oratoris officia referenda sunt, vt Auditoris mens primò bene doceatur; Deinde voluntas quæ sequitur intelligentiam impellatur.

tur. Delectatio vero non per sese quærenda est, sed ad hoc, vt auditor libenter attendat, & doceri mouerique se sinat.

31. Ea laudatur eloquentia, quæ sapientem grauiter oblectet, præclarior est doctrina, quæ rudes erudiat, ei tamen perfecti Oratoris palma debetur, quæ flectit quo velit, auditorum animos. Hic tu insiste, si te virtutis amor, & Dei viget gloria.

32. Cum materiam sibi amplissimam ad prædicandum assignatam habeat, omnia quæ ad viam Purgatiuam, Illuminatiuam, & Vnitiuam spectant, In his sciat suas esse partes, falsa dogmata, cunctaq; vitia exterminare, ad omnium virtutum actiones promouere, ac homines perficere, Idque varijs concionum generibus, docendo, laudando, consolando instituendo, corripiendo, hortando, suadendo, prout auditorum apud quos agit status, requiret, qui erit diligenter considerandus. Materia.

33. In omni concione sciat se debere, verbum Dei, quod ex scripturis sumet, prædicare, maximèque ea tractare, quæ mores instruunt, & diuinorum mandatorum continent obseruationem, ac peccatorum pœnitentiam, quare ad id præstandum ea seliget, quæ populari concioni, & faciliora, & vtiliora, & certiora sint.

34. Ad ea quæ affert corroboranda, efficacibus vtetur argumentis, qua propter locos tum topicos, tum Theologicos communes, tum eos qui singulis causarum generibus peculiares sunt familiares habebit, & ad manum paratas. Loci argumentorum.

35. Eos locos verò, peculiari studio consulet, qui ad Christum eiusque prædicanda misteria pertinent, Vnde variam argumentorum supellectilem promat, quibus Christum, eiusque amorem omnium animis inserat, & Christianos mores, ac nobilitatem prædicet, vt suam dignitatem populus Christianus, suasq, spes intelligens, & dona sibi à Deo collata, conuenienter tali professioni vitam instituat.

36. Diuinæ scripturæ testimonia accuratè verset, fideliter afferat, cum maiestate, & energia proferat, induat eorundem spiritum, ex rebus & verbis vim faciat, vrgeat, obsecret, arguat, increpet, Vsurpet frequentissimè historicos sensus, allegoricos verò parcius, & adhibita prudentia. Scriptura.

37. Vtatur suo loco argumētationibus varijs, Afferat optima similia, exempla, sententias graues ac selectas: adhibeat ad excitandos motus, validiores amplificationes.

38. In affectibus mouendis sit exercitatus, quod facilè assequetur, si eosdem ipse induat in se, seque commoueat si sa-

crorum

crorum librorum ſententias, & verba penetret atque examinet ſi orationi, & meditationibus ſit addictus.

39. Intelligat moratam orationem, plurimam ſibi fidem, apud auditores conciliaturam, cui rei concepta de oratoris virtute bona opinio, prodeſt plurimum, quàm conſeruabit ſi verè, & cum ſimplicitate, eius conciones, & Diui Pauli & ſanctorum, ſanctitatis, ac virtutum odorem ſpirent.

40. Etiam aptam reddet orationem, & perſuaſibilem, ſi omnium ætatum, conditionum, ac ſtatuum moribus, ita fuerit accommodata, vt omnium mores, & ingenia, quantum fieri poteſt, conuertat in bonum, & prudenter cum Paulo, omnibus omnia fiat, vt omnes lucrifaciat. Præterea ſi ſuæ perſonæ, ſi loci, ac temporis, denique ſi materiæ quam tractat rationem habeat.

Diſpoſitio. 41. Poſt rerum Inuentionem, in earum Diſpoſitione, ac taxi, adhibenda eſt diligentia, prout cauſæ genus varium, & Euãgelicæ hiſtoriæ narratio poſtulabit.

42. Quæ dicenda ſunt, ad aliquot ſumma capita, & pauca ſibi inuicem coherentia, referat, eaque initio concionis, per breuem dicendorum propoſitionem, aut partitionem ſignificet, tam dilucide vt ab omnibus facillimè percipiatur, quid ſit omnino tractandum.

43. Omnes orationis partes, ſuum retineant decorum, Exordium grauitatis, ac ſimplicitatis plurimum habeat Narratio ſit breuis, dilucida, ſuauis, præſertim, veritate nitatur.

44. Confirmet ſua efficaciter, & contraria neruosè ac modeſtè confutet, Digreſſionibus, vbi eſt opus vtatur, ſed breuibus; Peroratio per cohortationem commodè fiet, excitando affectus vt à concione diſcedat auditor commotus, & ſibi ipſi benè conſulens.

45. In Triplici genere dicendi ſit bene verſatus, vt & granditer agat, & moderatè ac ſummiſſe, prout opus erit. Ipſa eloquutio, ſit ſecundum idioma rectè loquentium, emendata, proprietatem puri ſermonis ac diluciditatem, vimque amet, potius quam flores.

46. Compoſitio non ſit valdè compta, aut poetarum more numeris aſtricta, ſed grauis, & Eccleſiaſticus ſtylus, in quo res magis quam verba emineant, ſitque aptus, & decorum vbique ſeruet.

47. Si opportunè figuris ſententiarum, ac verborum vtetur, efficacem, ac viuam reddit orationem, & ad animorum

motus

motus accommodatam, quod maximè descriptiones facient graues, ac seriæ, rerum vtilium, quæ non tam auribus quam oculis, rem totam subijciant.

48. Memoriæ, facilius, quæ dicturus est commendabit, si methodus rebus adsit si ipsemet sibi, signa quæpiam formet, ac notet, si assiduè præsertim matutino tempore memoriam excolat.

49. Curam habeat bonæ actionis, quæ meritò altera dicitur eloquentia. Vtatur voce clara, equabili, varia pro rerum quas dicit natura, familiari præsertim, ac suæ naturæ, corporisque constitutioni accommodata.

50. In gestibus, rerum sententiarumq; naturam sequatur, gaudeat moderata grauitate, ac naturali decoro, sit vultus serenus, & ita se componat, qualem decet eum, cuius sicut vita ita tota actio debet esse composita.

Circa Prudentiam, & Industriam concionantis.

51 IN suo munere Prudentiam maximè necessariam esse, omnino sibi persuadeat. Quare primum, naturæ suæ dotes, atque ingenium, perfectè agnoscat, & sese secundum eas, moderetur vt seipsum reprimat, si naturæ sit vehementis; vrgeat, si timidæ, & in omnibus nihil supra vires audeat. Tertia pars.

52. Ad suorum auditorum captum descendat, ac loco temporique seruiat. Zelus sit secundum scientiam, & ad rectæ prudentiæ normam regatur. Quæcunque dicturus est, antea præmeditetur.

53. Ita omnia dicat vt nullam prorsus ex eius verbis, populus ad vitam liberiorem sectandam, occasionem capiat; Omittat multas opiniones etiam veras, aut quæstiones, quæ ad vtilitatem multitudinis aut parum, aut nihil conducunt.

54. Prudentis est Oratoris, de se suisque rebus, raro admodum, seu potius nunquam loqui, sed ita se gerere, vt auditor dicentis personam, nunquam attendat, sed ad Deum eiusque verba totum sese conuertat.

55. Debet etiam in suggestu humilitatem, patientiam, mansuetudinem, tolerantiam significare; Tunc vero maximè, cum aliquid contra se aut dictum aut factum nouerit, hoc enim eum auditoribus, valde amabilem ac venerabilem reddet.

56. Feruor spiritus & dicendi, quidam ardor, videtur ipsius

sius concionis anima, quem tanquam ignem fouere ac nutrire oportet, precibus, aliqua corporis castigatione, librorum spiritualium, lectione ac meditationibus.

57. Optimum est in ipso orationis cursu attentionem aliquando renouare, interpellando, monendo, interrogando, dictione item varia, distincta, ad viuum res exprimente; actione seria, efficaci, etiam breuitate concionis, ne fatigentur audiendo aures, & animi molestia.

58. Libertas in dicente appareat, quæ omnem vanæ timiditatis suspicionem excludat, vbi Dei gloria quæritur; Christi causa agitur, animarum lucrum intenditur, modo ne sit audax, & extra fines modestiæ sed cum ea mensura, quæ prudentiæ, charitati, humilitatique sit consentanea.

59. Tunc fructuosè boni concionatoris industria collocatur, cum à thesi ad hypothesim transit cum quod agendum sit, & quomodo, in specie auditor discit, ita vt quæ audit, aptare sibi, memoriaque tenere, meditatione ruminare, & concoquere, demum opere ipso perficere possit.

60. Qui in rusticorum pagis conciones habet, ea tractet, quæ illi planè, ac facilè intelligant, & eo modo quo eis maximè profutura cognoscet, maximè quæ ad præceptorum obseruationem & peccatorum pœnitentiam, & correctionem valent.

61. Qui verò in aulis principum, hoc munus exercet raro inter aulicos commoretur, nisi de spirituali, animæ negotio agatur. Videat ne quid aulicum, ex consuetudine curiæ, sibi adhereat. In concionando ita se gerat, vt neque aduletur, neque imprudenter arguat. Et in omnibus se prudentem, amabilem, ac zelantem exhibeat.

62. Curet diligens concionator, pro varij status ratione, omnes secundum Deum rectè instituere habeatq; paratam rerum syluam, ex qua, accommodata, singulis hominum generibus argumenta depromat.

63. Eos qui de eligendo adhuc statu cogitant, ab bonam electionem, secundum Dei voluntatem faciendam salutaribus monitis instruat.

64. Omnia peccatorum genera, omnes abusus, & peccati occasiones, acriter insectetur, acrius verò in eos inuehatur, qui peccandi consuetudinem contraxerunt, vel in desperationis, ac impenitentiæ barathrum dilapsi sunt, vel etiam vsque ad cordis duritiem peruenerunt, In quorum morbis, licet grauis-

grauissimis non cesset, vt peritus Medicus, opportunè, importunè remedia adhibere.

65. Habeat contra peccati grauitatem, copiosam segetem, locorum, & argumentorum, quibus frequenter in ipsius peccati odium ac detestationem omnium animos accendat, & ab eis cauendis diligenter præmuniat.

66. Pœnitentiam peccatorum tanquam singulare antidotum frequens in ore habeat, actusq; quibus ad eam animus præparatur explicet, Confessionis vsum assiduum omnibus modis inculcet.

67. In peccatis etiam, & peccatoribus arguendis, prudentem solertiam, solertemq; adhibeat diligentiam: & ita in ipsa vitia feratur oratio, vt neminem pungat, neminem feriat, neminem exulceret, sed omnes potius sanet, ad exemplum boni Samaritani, qui in vulnera, oleum, vinumq; infudit, quod est charitatem patris, ac zelum in filios exhibere.

68. In Superiorum peccatis, & Ecclesiasticorum virorum arguendis, eam adhibere oportebit dexteritatem, vt apud populos, nihil de eorum existimatione, ac reuerentia deperdatur.

69. Caueat ab omni adulationis, vel minima suspicione, veritatem, vbi & quando est opus, cum omni sinceritate proferat, potius in seueriorem partem, quam in laxiorem inclinet, sanctorum virorum exempla sequutus.

70. In via illuminatiua ad progressum, in virtutibus omnes promoueat, ad Christi imitationem, & mysteriorum eius contemplationem, hortetur, & ad deuotionem, vt etiam à peccatis venialibus abstineant, quantum fieri potest, torporisq; vitium, ab se procul ablegent.

71. In via Vnitiua, de statu perfectionis, & Religiosorum qui Euangelica sequuntur consilia, eorumq; felici tranquillitate, nonnumquam agat, qui renuntiantes mundo, totos se Deo dedunt.

72. Omnes verò ad Deum toto corde super omnia diligendum, & ad fraternam inter se consensionem sectandam inducat, in quibus legis diuinæ & Euangelicæ plenitudo consistit.

73. In quærenda proximorum salute, præsertim in missionibus prudentis est varias excogitare atque adhibere industrias, inter quas illæ primum habere locum debent, quæ circa suam personam ponuntur, vt ipse scilicet vetere homi-

ne exuto, nouum induat, qui secundum Deum creatus est, si velit in alijs idem præstare, quare omnes vani timoris ac pusillanimis spiritus angustias omnes amoris proprij animales affectus, omnes denique corporis inordinatas concupiscentias, per veram mortificationem ab se abijciat necesse est.

74. Deinde eam industriam ac prudentiam teneat, vt intelligat planè, quibus operibus pijs ei magis sit insistendum, quæ ad maiorem Dei gloriam spectent, & cum quibus personis potius atque diutius, ad maiorem fructum colligendum ei agendum sit. In eumdem finem, ea media seligat, quæ plus efficaciæ sint habitura, in quibus curet eorum cum quibus agit beneuolentiam captare, & sui apud omnes bonam existimationem conseruare, quod quibus modis perficere valeat, diligenti studio inuestigare debet, & à nobis suo loco tangitur.

75. Magno pietatis affectu ad pauperum miserias subleuandas feratur dignissimum opus, & Prædicatoris muneri annexum, non tam in ipsorum inopum beneficium, quam in eorum qui eleemosynas conferunt emolumentum.

76. Habeat præter eas materias, quæ communiter in concionibus tractari solent, collecta multa præcepta, consilia, monita, quæ ad vsum vitæ spiritualis & praxim pertinent, quibus auditores quomodo erga Deum, quisque se gerat, erga se, & proximos instruat, eaq; in concionibus crebro interserat.

77. Ad concionem parandam ea industria optima est, vt principium à Deo sumatur, per sui examen ac preces, quibus fructuosam à Deo impetret concionem, deinde materiæ habeat delectum. Ex bonis auctoribus rerum syluam colligat, quam secum vt mundum animal meditando ruminet. Inuenta rectè disponat, & disposita graui eloquutione scribat, vel capita rerum notet. Eadem rursus attentè dispiciat, dijudicet, corrigat, addendoq; vel detrahendo, aut immutando perpoliat.

78. Habiturus concionem, pridie ad deuotionem se paret, etiam per aliquam sui corporis castigationem. In sacrificio Missæ, alijsq; precibus, negotium Dei Deo commendet.

79. Accedens ad pulpitum, rectam intentionem, ac zelum renouet, grauitatem cum simplicitate coram omnibus

præ-

præſeferat, modeſtiam ac ſerenitatem vultus retineat.

80. In concionando ſit feruens, vtatur voce familiari, cum libertate, conſideratè loquatur vt verba non proijciat, ſed ponat. Abſoluta concione Deo ſuum laborem offerat, petat pro erratis veniam. Si quid bene factum eſt, Deo auctori agat gratias.

81. Habiturus conciones quotidianas per totam Quadrageſimam, antè ipſum tempus, per aliquot dies ſpiritualium exercitiorum, commentationibus, ad futurum prælium animum exacuat, ſinceriſſimum rectæ intentionis finem coram Deo ad animarum fructum exſuſcitet.

82. Deinde præter conciones, quas bene paratas ad fructum colligendum, habere debet, operam det vt bono ſanctitatis exemplo, omnes ædificet, ad eaq; prædicanda cum feruore animum applicet, quæ hominibus loci vbi concionatur ad mores aptiora, & vtiliora ſaluti futura intelliget.

CENSVRA EARVM RERVM *quæ in Oratore reprehensione dignæ sunt & corrigendæ.*

SVbijciemus etiam breuem quasi indicem earum rerum, in quibus contra dignitatem sui muneris peccatur à quibusdam Concionatoribus, vt habeant præ oculis, velut in speculo quæ corrigant ipsimet, nisi malint à Deo corripi, vel etiam à rudioribus, atque ipsis mulierculis, vt sæpè contingit irrideri.

1. Peccant primo, qui ad concionandi munus non vocati sese ingerunt, præsertim si in seipsis signa vocationis non aduertunt, nec ij sint, quos tanti officij dignitas exposcit; sed ambitioso quodam docendi pruritu, seu lucri temporalis cupiditate, cathedræ locum, Doctorisq; nomen auidius consectantur, quomodo ibunt, ait D. Paulus, nisi mittantur? Hos certè non mittit Deus pauperum, & humilium amator.

2. Qui innumera quæ in hoc obeundo munere pericula imminent cogitare detrectant, quò vel planè abstineant, vel cautè aggrediantur, ne illud eis aliquando obijciatur, In verbis tuis captus es.

3. Qui animarum curam gerentes, nec ipsi gregem suum pascunt, & eos Concionatores eligunt, qui curiosis rebus, & humanæ eloquentiæ magis, quam Christianis moribus reformandis insistunt.

4. Qui ante maturam ætatem, nisi ex occasione à Superioribus mittantur, hoc sibi docendi munus assumunt, quod Christus non ante trigesimum annum vsurpauit; sufficeret discipulo si sit sicut Magister eius.

5. Qui à Deo vocati, ac diuino beneficio idonei, & per Superiores electi, munus hoc concionandi, vel laboris, vel nō placendi metu detrectant, vel eo prætextu, vt suæ saluti vacent. Videant ne dum alienam salutem negligunt, de sua periclitentur.

6. Qui magnarū vrbium suggestus ambiunt, & paruorum oppidorum ac pagorum loca, & homines non libenter adeunt, vel ob nominis sui famam, vel ob maiora vitæ commoda. Non tua quærenda tibi sunt, sed Christi, Christi autem est pau-

est pauper & diues, tantidem emptus. Pro vtroque mortuus est Christus, vt neuter moreretur. Non est acceptio personarum apud Deum, cur sit apud te?

7. Qui vita & moribus, ac malo exemplo expungunt, quæ verbis docent, vt possit eis merito illud obijci, Cur ergo non facis quæ ipse dicis? aut Medice cura teipsum.

8. Qui Dei gloriam, animarumq; fructum non sincere quærunt, sed sese magnificè prædicari gaudent, inanis gloriæ cupidiores. Qui ex his est, cælesti alios pane pascit, seipsum fumo, si fumus pascit.

9. Qui prædicationi ita vacant, vt ea non ex contemplatione, aut meditatione manet, sed solum ex humano studio atque industria, vt Oratoribus Ethnicis mos erat. Atqui non eruenda ex humo, sed è cælo petenda cælestis, diuinaq; doctrina est.

10. Qui in difficultatibus facile animum despondent, & à constantia in rebus arduis dimouentur, vt cœptum in Dei gloriam non perficiant opus, Ergone seminare desinet agricola, vel messem colligere, quod pruinam vel æstum timeat?

11. Qui non vtuntur sancto zelo animaduertentes tot, tantasq; in Deum illatas iniurias, & tantam animarum iacturam, quæ male pereunt, sed videntur contenti, si dicendo horam expleuerint. Gladio vteris, dum verbum Dei loqueris, pugnandum est acriter in vitia, non frustra ornandum latus.

12. Qui seipsos, & sua magnifice prædicant, alijsq; præferri ambiunt, & salutationes in foro, domiq; amant, & primos acubitus, & more Pharisæorum vocari ab hominibus Rabbi, digitoq; vt ait Poeta, monstrari, & dicier, hic est.

13. Qui in victu, vestitu, viatico, Apostolicam respuere videntur paupertatem, supellectilem copiosiorem conquirūt, ita vt non alijs ad spirituale lucrum, sed sibimet ad terrena commoda studeant, quos non abs re Deus per Prophetam pastores vocauit, qui seipsos non Christi gregem pascunt.

14. Qui colloquijs secularium, eorumq; consuetudine delectantur aulicorum more, & ipsorum negotijs se immiscent, quæ ad animæ salutem non faciunt; qui eorum conuiuijs libenter accumbunt, qui non silentij, ac secessus amatores sunt, sed scurrilibus ac ludicris rebus gaudent.

15. Qui sacrarum Scripturarum lectioni non admodum student, nec modum ac regulas ad eas intelligendas obser-

uant, neque earum meditationi vacant, vt eas sibi familiares reddant: planè diuinum verbum quonam alio Concionator petet ex fonte? & quid proderit hausisse, si turbidam hauriat?

16. Qui sacros libros ita legunt, vt non se, suosq; mores instruant, sed eo vel solum, vel maximè titulo, vt alios docere possint, eaq; re doctorum Concionatorum famam aucupentur. Caue ne dum alios docere vis, tibi noceas.

17. Qui facultatis Theologicæ studio modicam adhibuere curam, eiusq; vix mediocriter quæstiones attigerunt, & tamen eas publicè disputare non sine periculo audent. Hi facilè temeritatis pœnas luunt, sæpè enim contemptui sunt prudentibus, sæpè etiam recantare coguntur.

18. Qui sanctorum Patrum volumina non euoluunt, sed fontibus omissis riuulos consectantur, & in exscribendis, ac recitandis aliorum Concionibus toti sunt, eis præsertim quæ magis vanitatem sapiunt, minus Dei spiritum redolent. Doctores ac patres vocat Ecclesia, quorum audiri doctrinam & disciplinam cupit.

19. Qui in suis Concionibus vix vnquam ea solent attingere, quæ ad Fidei dogmata, Dei præcepta, & Catechismum pertinent, potius Philosophicis ac profanis historijs inherentes; Ite, ait, Christus Apostolis, prædicate Euangelium, non Aristotelis philosophiam, Ethnicorum historias, Poetarum cantilenas.

20. Qui eos Concionatores ad imitandum sibi proponũt, qui facundia magis populari, quam Ecclesiastica pollent sapientia, & in ijs quos audiunt, vel ea imitantur quæ vitia sunt apud prudentes, vel suæ naturæ minus idonea. Mutare imitando naturam vix poteris, perficere poteris si perfectum, tibiq; accommodatum imiteris exemplar.

21. Qui Conciones nimis artificiosè componunt, & suis numeris periodos rotundant, easq; vt scripserunt frigidè ac pueriliter recitant, ijsdem penè verbis addicti. In auribus consistit oratio, quæ manat ex ore: erumpat è pectore, vt descendat in pectora.

22. Qui antequam in publicum exeant, priuatis se declamationibus non exercuerunt, prudentes inter amicos, quorum satius est monitis instrui, quam postea Zoilorum ludibrijs irrideri. Vmbratilem ne despicias pugnam, antequam in solẽ, ac puluerem prodeas; nam in acie discere, serum plerumq; est.

23. Qui

23. Qui Christum, cuius partes agunt, non multum in corde, aut in ore habent, neque eius in nos amorem, ac beneficia, seu mysteria & sacramenta crebro populis prædicant, cum ad alia potius sint intenti. Quid absurdius quam Christi profiteri legatum, & Christum penè obliuisci?

In ipso opere multis modis peccatur.

24. Quidam corruptam sequuntur eloquentiam. Ea est quæ delectandis auribus, non componendis moribus seruit, quæ animum auditoris ab rerum consideratione distrahit ad ornatum verborum, speciosa floribus, vacua fructibus. Quæso te quam vim tua exercebit oratio? hortari si concinnus velis ad virtutem, auertentur animi ab ardua virtutis specie, & inani ad se voluptate verborum ornatus trahet; pluribus intentus minor est ad singula sensus.

25. Vitium & plane maximum est, cum in concione nullum sibi certum scopum, in quem ad persuadendum omnia dirigat, Orator proponit, adeò vt post absolutam etiam concionem, nesciat auditor, quidnam persuadere illi voluerit, licet multa rerum supellectile ac copia orationem locupletarit, forte nec ipsemet Orator sciat.

26. Haud absimilis culpæ reus, qui priore concionis parte, altiora subtilius persequitur, pauca quædam ad instituendos mores, in posteriore adijcit, & ea languidè ac ieiunè; planè ieiunum sibi pectus esse, cælestiq; vacuum succo docet. Ieiunus abibit auditor, sed tui muneris memor sis, animos pascendos, non aures detinendas.

27. Deterior est eorum causa, qui toti sunt in eo, vt congesto eruditionum, vel etiam argumentorum aceruo, thesim aliquam doctè, ornatèq; explicent ac confirment, præterea aut parum, aut nihil. Declamasne Ethnicus sophista ad pompam in otiosorum corona, an Christi legationem exponis ad eos, quorum agitur de æternitate negotium? quid respondebis? vel nomen muta, vel morem.

28. Peccat etiam qui tempus concionis in qua grauem aliquam afferre deberet doctrinam, friuolis, ac leuioribus argumentis terit, vel subtiles nimium quæstiones disceptat, seu scholastico more tractat & obscure. Doce non abnuo, sed quæ fieri deceat, non quæ scire tantum delectet, suus est Theologicis locus, hic tuam sustine personam.

29. Et qui vt delectet, facetias, & ridicula more histrionis in scæna miscet, aut descriptionibus rerum inutilium, concionem studet exhilarare. Qui circulatorem agit, forum quærat; veniam lacrymis imploramus in templo, non risu quærimus hilaritatem. Sic fermè habeto dum ridet concio, & diabolus ridet, & Deus sæpè irridetur.

30. Et qui non laborat, vt auditoris animum cõmoueat, neque adhibet quæ ad motus animorum excitandos valere possunt, sed sine spiritu ac feruore agens, frigidam, sicuti venerat, concionem dimittit.

31. Controuersa quid agitas in concione subtilis disputatur? si iudex esse vis, vide ne tibi nimium arroges, si iudicem quæris, vix inter mulieres & communem populum inuenies, & hos maximè auditores habes.

32. Scripturæ sacræ testimonia secundum nouos sensus afferre, omissa antiquorum Patrum auctoritate, vix tutum arbitror. Noua, inquies, placent; fateor, sed placent sæpè etiam venena: & ignoti cibi dulcedo eo pronius imperitos fallit. Nec tu rerum tuarum sis iudex. Quod si probata fuerint sapientibus quæ profers, vix noua dixerim.

33. Multa ex sacris literis afferre loca, & explicare paucissima, videtur potius dicentis ostentatio, quam dictorum confirmatio. Vide ne dum tuam vis venditare memoriam, confundas alienam.

34. Esse nimium in allegorijs, præsertim cum proprio ingenio cuduntur, non caret leuitate, sed vtilitate caret; Ethnicorum verò fabulas ad Christiana sacramenta traducere, quidam pædagogicum sapit, ne dicam insulsam temeritatem.

35. Verba Scripturæ diuinæ, aut non omninò fideliter afferre, aut non tenere verborum proprietatem, cum in patriũ sermonem vertuntur; extortos sensus afferre, durius explicare phrases, iudicium hominis est, vel negligentis vel imperiti.

36. Sordescit oratio cum similitudines humiles, aut viles, aut sordidæ afferuntur, vel multiplicantur nimium, vel poetico more pinguntur, vel longius perq; vim accersuntur. Ne quid nimis, ne quid minus.

37. Exempla item male adducuntur, quæ audientium moribus, aut tempori accommodata non sunt, vel quæ non tractantur oratione morata, vel non ex probatis petuntur auctoribus, ac dubiam fidem habent. Qui ad fidem faciendam adhibet dubia, fidem abrogat certis.

38 Cum

38. Cum amplificationes fiunt in rebus inutilibus,quę ad aliquam persuasionem non tendunt, eloquutionis prophanæ iactatio est, sacræ iniuria.

39. Qui aliorum affectus optat excitare, frustra nititur si eosdem in se prius excitare negligat; finge eiulatus, lachrymas simula, imitare dolentem, ludis, ignem pictum adhibes, cum sit incendenda silex.

40. Orator, qui vt moratam faciat orationem, eas virtutes significat, quas verè non habet, hystrionem, & hypocritā agit, qui licet initio imponat aliquibus, mox tamen se prodet simulatio, & apparebit oratio nequaquam morata, sed hominis falsum virtutis nomen captantis ambitio, eóque magis odio erit omnibus, quod nonnullos ante deceperat.

41. Ineptus omnino est, ineptaq; oratio eius, qui eodem modo ad iuuenes ac senes, doctos, ac rusticos, viros ac mulieres, religiosos, ac sæculares verba facit. Quid agis sutor? eandem ne crepidam omnium pedibus induis?

42. Oratio ordine carens, perinde ac indigesta rerum moles, vel quæ digressiones importunè assuit, aut prolixas, tum auditores confundit, tum ipsum quoque oratorē turbat.

43. Exordium vitiosum est, si fuerit prolixum, commune omnibus, concionibus, nimis festiuum, ac velut ad numeros concinnatum. O quoties humano capiti ceruicem pictor equinam iungit, vt poeta lusit; Ego vero non ludo, sed lugeo potius diuini verbi grauissimam authoritatem, leuissimis hisce cincinnulis in ipsa statim fronte eneruari.

44. Peccant qui exordiuntur voce non naturali, sed tumido quodam tono, vel nimia celeritate, vt vno quasi spiritu totum simul exhauriant; vel contra tam lente, vt numerari verba queant, vel voce tam summissa, vt sibi tantum loqui videantur: primis fortasse, parturiunt montes, nascetur ridiculus mus, Secundos videbis ipso statim itineris ingressu fatigatos, turpiter anhelantes in via: tertij afferre se auditoribus languorem, ne dicam stomachum, sciant; postremi sibi canunt, auditor abscedet ne tempus terat.

45. Et qui in partitione multa simul membra coaceruāt, quæ vel non satis explicari possint, vel longioris orationis timorem inijciunt, vel ad vnum suasionis scopum non tendunt, eoque maximè cum disparata proponunt; onerant ista, me iudice, non alleuant, quod oratoriæ partitionis munus est.

46. Qui ad sua confirmanda, vel contraria confutanda, leues

leues affert rationes, auditorem si quò impellit, ad suimet contemptum impellit.

47. Hæreses, vbi non sunt, confutare, vel stultum est, vel superfluum. Vbi vero vigent si leuius confutentur, iniuria est Catholicæ veritatis. Audaciæ vero est Sanctorum sententias reprehendere, quæ in bonam partem sumi possunt: sunt sancti, sunt Patres; vtrunque te nomẽ verecundiæ admoneat.

48. Concionis epilogum semper Repetitione terminare, frigidum quid videtur & affectatum, multoque magis si longa fiat repetitio, vel si eodem modo quo res ante sunt dictæ. Crede mihi, Pauca sunt quæ repetita placent.

49. Nihil autem habet vel decoris, vel grauitatis, si dimittatur concio cum aliqua facetia, quæ moueat risum: Circulator ita coronam suam dimittit, suspirandum potius est post auditum sermonem.

50. Illi genera dicendi corrumpunt, qui pro sublimi turgidam, & inflatam orationem sectantur, pro moderato dissolutam, sine structura, & neruis pro demisso, exilem humique repentem.

51. Ridiculi sunt & inepti, qui variorum idiomatum notitiam ostentant; Egregia quædam scripturæ mysteria breuissimo aliquo Hebræo Græcovè versiculo innuere, laudandum est: peregrinè loqui sæpius, & Hebræas Græcasvè passim inculcare sententias, vix inter peritissimos, qui soli audiant probo. Non intelligenti loqui, nonne est surdo canere?

52. Quæ figuris & tropis caret oratio, vulgaris est, neque auditorum excitat ingenia: quæ verò habet figuras, sed sine pondere sententiarum, stuppeum, est simulachrum licet bene vestitum. Quod si plus æquo nec opportunè adhibeantur, perinde est ac si conuiuium fiat ex melle totum, Midas vt est in fabulis, dum quicquid contrectat aurum facit, fame peribat.

53. Percensendo plurimorum authorum catalogo, citandisque ad vnguem locis, & ad verbum recitandis passim longioribus sententijs occupati, plus habent negotij quam pretij. Effundunt plurima, aut parum, aut nihil infundunt.

54. Verbatim orationem mandare memoriæ, laudarim in puero, in viro planè dixerim puerile. Fallet te aliquando memoria, vt sæpe vidimus, balbutiens efficiere alijs subridentibus. Mitto modicum omnino ab huiusmodi concionatore fructum existere.

Qui

55. Qui semper vel nimium clamat, molestus est, & vim tempestiui clamoris obtundit. Est qui quasi fugiens celeri festinat cursu, & auditorem vt se sequatur magno labore frustra fatigat. Est qui guttatim quasi aurum potabile, verba stillat, ac tædio enecat. Alius passim vocem attollit ac deprimit, fluctuantis, instar nauigij, amandandus ad mare est, vbi bene ac nauiter fluctuet.

56. Qui nimius in gestu est, qui deambulat per suggestũ, qui crebrius pulpitum aut palmas percutit, qui omnia membra leuiter agitat, is scęnam cum histrionibus quærat, Christiana rostra, schola sunt grauitatis.

Contra Prudentiam hæc faciunt.

CVm maximè in concionandi munere acre iudicium, & prudentia requirantur, in quibus hæc desiderantur, æquum est, nec ipsos suggestum debere ambire, & à Præpositis ad alia omnia reseruari.

57. Et meritò imprudentiæ notari potest, qui Ecclesiæ canones, summorumque Pontificum decreta ad id munus spectantia, nec legit, nec nouit, quem temere euntem, necesse est nec laudem mereri si non aberrat, nec veniam si aberrat.

58. Imprudens est qui suas in concione vires, ac naturæ dotes, tum animi, tum corporis, perspectas non habet, ideoque non se metitur, vt videat, quid & quantum possit, ne supra vires aliquid audeat. O quam diuersum est, facilè & multa loqui ab eo, quod est prudenter & aptè loqui.

59. Et is qui non singula præmeditatur antequam ad suggestum accedat, & ea loquitur inconsideratus, quæ postea eum dixisse pęniteat. Ter veniant verba ad limam, priusquam perueniant semel ad linguam.

60. Non modo est imprudentis, sed & impudentis de Dei maiestate parum circumspectè verbum aliquod indignum proferre, aut de sanctis non honorificè loqui, aut de peccatis etiam obscænis non satis honestè verba facere, aut nugas & ridicula intermiscere, præsertim ad mulieres conuertendo sermonem.

61. Contra prudentiam est ambiguè ita loqui, vt possint in malum, vel inutilem sensum verba trahi. Doctoris egregia laus est perspicuitas. Sic loquere tanquam singuli qui in concione

cione adsunt, sedeant iudices, quod perplexè dictum fuerit in pessimam rapturi partem.

62. Cum aliquid falsi dixisse se aduertit, si errorem non statim corrigit non modo imprudens, sed superbus, & arrogans erit, & grauiter peccabit: satius est erratum delere, quam duplicare.

63. Sicut prætereà audax dicendus esset, ac temerarius; qui suspectas, ac dubias opiniones proponit, in quibus ob rerum difficultatem facilè sit populum errare. Quæ rogo dementia est dum plana patent spatia, per abrupta incedere?

64. Ostentatio, & quælibet iactantiæ significatio, concionanti apud auditores plurimum detrahit. Nemini placet, qui sibi nimis placet, & magnum onus est audientis, dicentem suas laudes cum silentio ferrè.

65. Querimoniæ item, quas ad sui defensionem aliquando orator affert, sæpè in malam partem ab auditoribus accipiuntur, & stomachum prouocant. Nec raro dum criminationi, quæ latebat, inter paucos satisfacere vult, publicus est suæ buccinator, vel iniuriæ, vel infamiæ. Si te concio laudabilem nouerit, ipsa te etiam tacentem tuebitur.

66. Qui ita loquitur vel reprehendit, vt appareat eum velle certam familiam designare, vel ipsos auditores aliquo modo despicere, non corrigit peccata, sed odia colligit.

67. Oratio si frigida sit sine feruore, corpus est sine anima, ad aures peruenire potest, peruadere corda non potest Iniuria inuritur Dei verbo quod est omni gladio ancipiti penetrabilius, si vitio tuo miles delicatule non ferit. Ignauo homini, omne telum obtusum est.

68. Prolixitas sermonis nunquam est sine molestia. Prouerbij loco est, ludus quilibet, vt iucundus sit, breuis sit. Qui cum auiditate è mensa recedit, redit auidius, nutritur salubrius.

69. Timidius quidam agunt, nec veritatem cum ea qua decet libertate promulgant, nec serio in causas animarum adeo graues insistunt, neque cum ea dicendi authoritate, quam Christi cathedra postulat, Apostolicum obeunt munus. Væ nobis ac mundo si timidos habuissemus Apostolos.

70. Alij semper in thesi versantur, nec singulares actiones, earumq; modos & praxim edocent, nec singulos pro suo statu instituunt, quo fit vt auditor suo fructu frustretur. Existima quæso te non in schola disserentem de arte medendi, sed

quasi

quasi in nosocomio remedia dictantem versari. Facilius autem dixerim theriacam conficere; quam concionem: tamque multis, tamque varijs aptanda est eadem medicina, vt omnibus prosit.

71. Qui ad pagos mittuntur peccāt, si rudium hominum ingenijs non sese accommodant, & labores atque incommoda non patienter tolerant. Vbi, & quibus concioneris vide: non tibi orator es, sed audientibus.

72. Qui in principum aulis versantur, primo peccant si aulicum spiritum pro Apostolico imbibant: deinde si inter concionandum, vel aliquo modo adulentur, vel sint in arguendo liberiores. Inter vtrumque vola, & tutus ibis.

73. Cum certum sit, omnem Christianarum concionum fructum esse, vt peccatum auferatur, & nemo nō videat, quot quantisque mundus totus ardeat sceleribus, mirum est multos esse, qui aures demulcere leuiculis sententiolis, ac phrasibus malint, quam cor acri oratione ad peccati detestationem vrgere. Inuenio dicentem, Argue, obsecra increpa. Nolo committere vt prurientes auribus, per me auditum à veritate auertant, & ad fabulas conuertantur.

74. Reprehensiones eorum qui non paternum zelum præseferunt, sed satyricam potius mordacitatem, omni fructu carere, satis superque ipsa docet experientia. Delicata res est animarum curatio. Vrat si opus est, veruntamen non ira, sed charitas.

75. Neque eorum sanat oratio, qui tam imprudenter arguunt, vt in homines magis, quam in vitia inuehantur. Hominem si insectaris fratrem insectaris, & peccas. Vitium si insectaris, hostem insectaris, & vincis. Quid, qui nullo personarum respectu in superiores atque Ecclesiasticos ita inuehuntur, vt magis eos infamare quam curare velle videantur? Pudenda patris tui tege, vt benedicaris, qui deridet maledicitur. Concionator es, sed & filius es, magna prudentia, magna & modestia opus est.

76. Sunt qui puluillos sub omnium cubitis consuunt, seruiuntque his qui dicunt, loquimini nobis placentia; latior via satis teritur à plerisque admonitore non indiget. Arctam inueniunt teruntque pauci. Hanc tu indica, in hanc compelle.

77. Multis parum est curæ, vt auditor in virtute progressum agat, & perfectionem sui status acquirat. Bonus de cęlo pastor adhoc venit, vt oues suæ vitam habeant, & abundantius

tius habeant, si tu pascuis illas ad id defraudas idoneis, vide qualis sis Pastor.

78. Qui pauperum elemosynas, vt in media concione fieri mos est, apud suos auditores negligenter commendat, vel pietatis & charitatis est inops, vel onerosum opus existimat pecunias extorquere. At vsus ostendit cui diligens charitas suppetat, eum non minus iucundè ægenis, qui stipem accipiunt, quam diuitibus, qui largiuntur, prodesse. Cæterum qui corrogatæ stipis vbertate gloriatur alios locupletat, se pauperat: prodest corporibus pauperum, prodest animis diuitum, sibi soli est noxius.

79. Aliqui concionem habituri, quasi politicum negocium tractaretur, neque ante eam preces ad Deum præmittunt, neque in ipsa concione laborant, vt ex corde rem agant neque post concionem, si quid erratum est, recolunt: sed vel animum despondent si non cessit ad votum, vel inaniter efferuntur, si laudentur. Vide quid agas cœlestis mercatura est diuinumq; negotium. Necesse est ordiaris à Deo, prosequaris cum Deo, concludas in Deum.

80. Denique mirandum est totius quadragesimæ tempore, post tot quotidie habitas conciones, in paucis fructum extare, in mutandis moribus, in alienis restituendis, in sacramentis crebro vsurpandis. Putarim equidem sæpè culpam in auditores reijciendã, sed illud mihi persuadeo certissimè, non raro concionatoris operam in suo obeundo munere desiderari, & eius culpa effici, vt pauci conuertantur. Gladius est Dei verbum, malleus est conterens petras, at vtentis bracchium, pueri bracchium est imbellis, & imbecillis, quẽ speras ictum? Audi quæso, vt faciamus dicendi finem, Faxit Deus, ne aliqui Concionatorum, Dei verbo feriamur ad mortem, qui Dei verbo alios vulneraturi eramus ad vitam. Armatur Dei verbo Concionator, vtinam ad suam aliorumque salutem. Timeat de sua dum languidè quærit alienam. Sit monuisse satis.

FINIS.

INDEX RERVM NOTABILIVM in toto opere.

A

Amor

B

C

Causæ

Daui-

D

Epiſco-

Inui-

N

Nego-

S.Pau-

Q

R

Reli-

Scriptu-

T

V

Voluptas

FINIS.

Errata sic corrige.

Pag.4.in voce Græca deest Omicron. pag.8. Arrius, pro Arius. pag.8. etiam non, pro etiam num, sensus est contrarius. 18.ne grauemus studiosos, prò fastidiosos. 42. Architoseli, pro Achitoseli. 65.Bernardinus, pro Bernardus. 85. in margine Ioannem, pro inanem. 86. proprius, pro proprias. 88. seruires, pro seruies. 91. authoritatem, pro authoritate. 99. de cath. iur. pro de Cath. rud. 126. per quæ, pro perq; 127. quibusuis, pro quibus. 141.Mysterium, pro Mysticum.pag. 147. error est in ipso num. pro 146. & seq. item 146. pro 147. 153. ad, prò ab. 166.quæ, pro qui. 184.attes, pro artes. 216.itæ, pro ita. 220.ep.20.lib.20. pro ep.20.lib.1. 230.Tertio, pro Sexto. 347.insigne, pro insignẽ. 388.Cap.XX. pro Cap.XXII. 422.Hiero.pro Hierem. 465.extrema, pro extremã. 468.pugnẽt, pro pugnet. 520. pro 526. 526.Cant.Cant. pro Cant.Magnificat. 675. infomante, pro informante. 468. Georgij, pro Gregorij. pag.774. est error in numero, pro 764.qui error sequitur vsque ad numerum 779. pro 769. deinceps bene habet.

Nec desunt alij errores impressionis quos facile peritus Lector aduertet.

REGESTVM.

† a A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg.

Omnes ſunt quaterniones, præter, †, qui eſt duernio.

R O M Æ,
Apud Bartholomæum Zannettum. MDCXII.

SVPERIORVM PERMISSV.